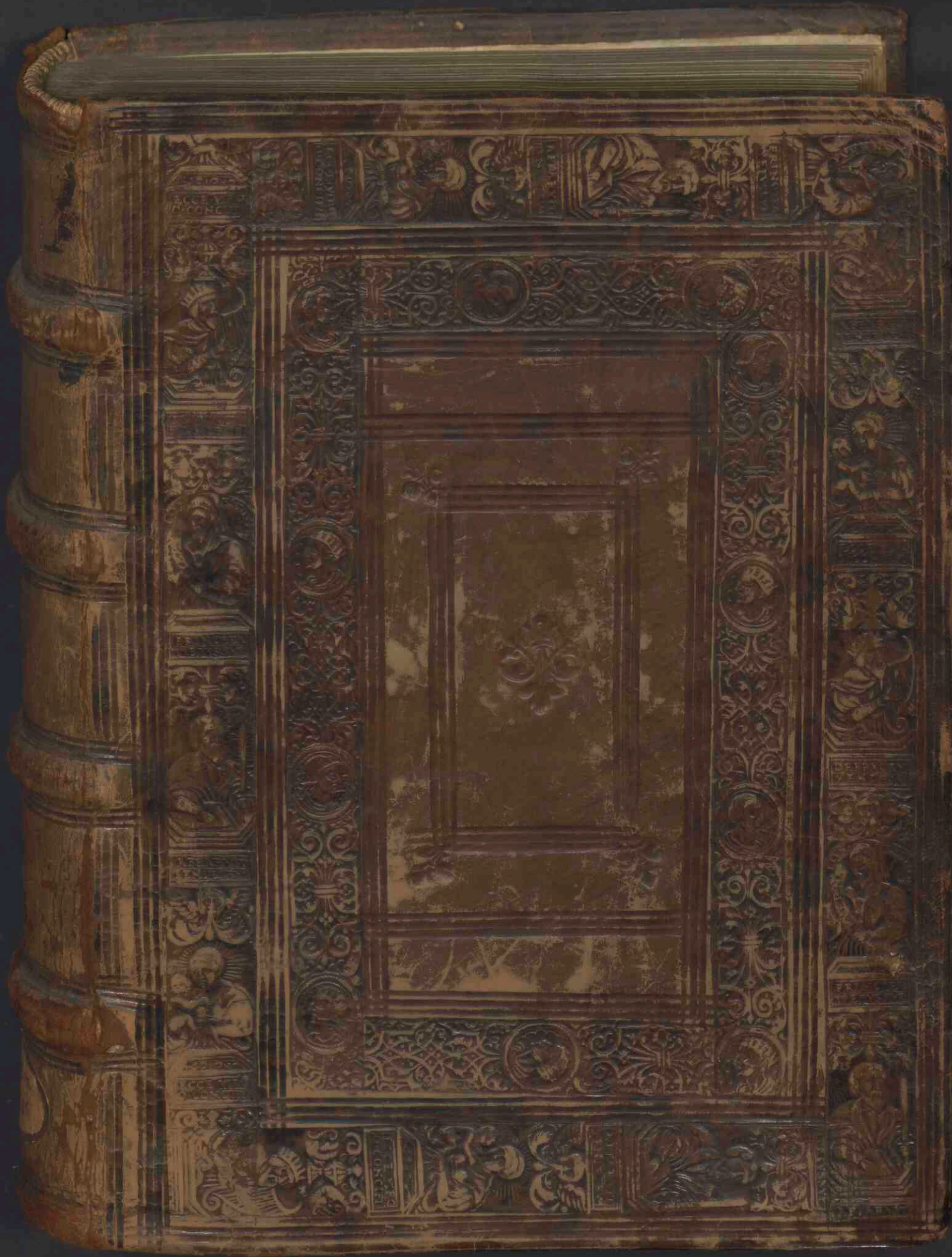

**De monetis, et re numaria libri duo: quorum primus artem
cudendae monetae, secundus vero quaestionum
monetariarum decisiones continet.**

<https://hdl.handle.net/1874/455655>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

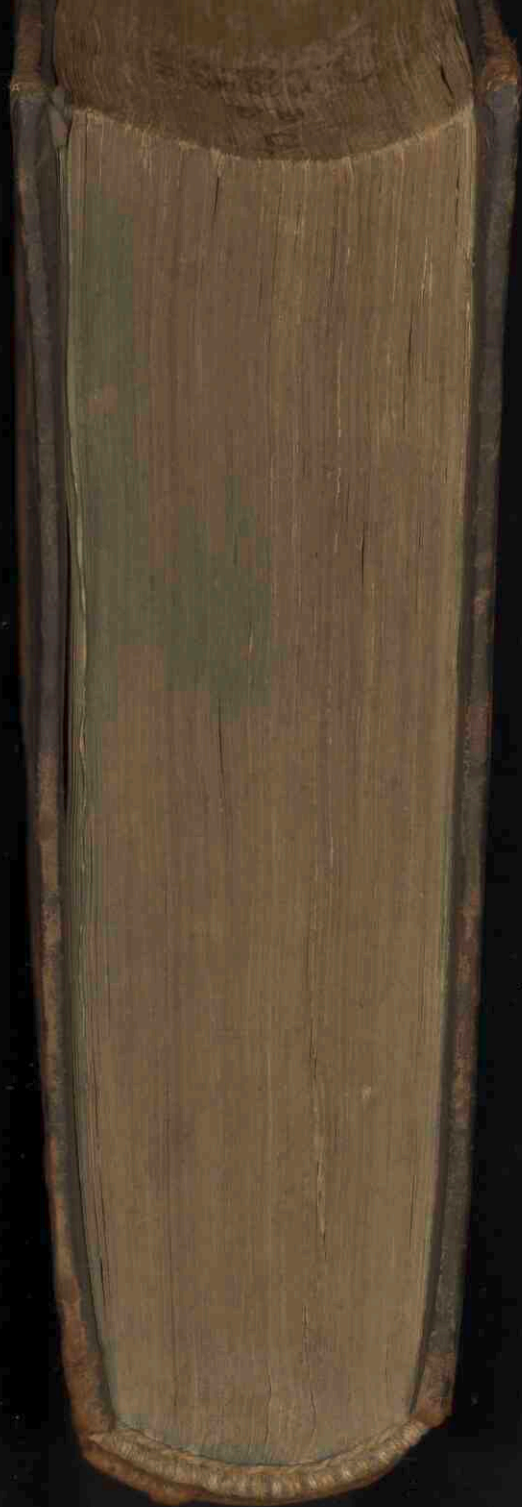
<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

Antiq. et Numism.

Quarto n°. 36.

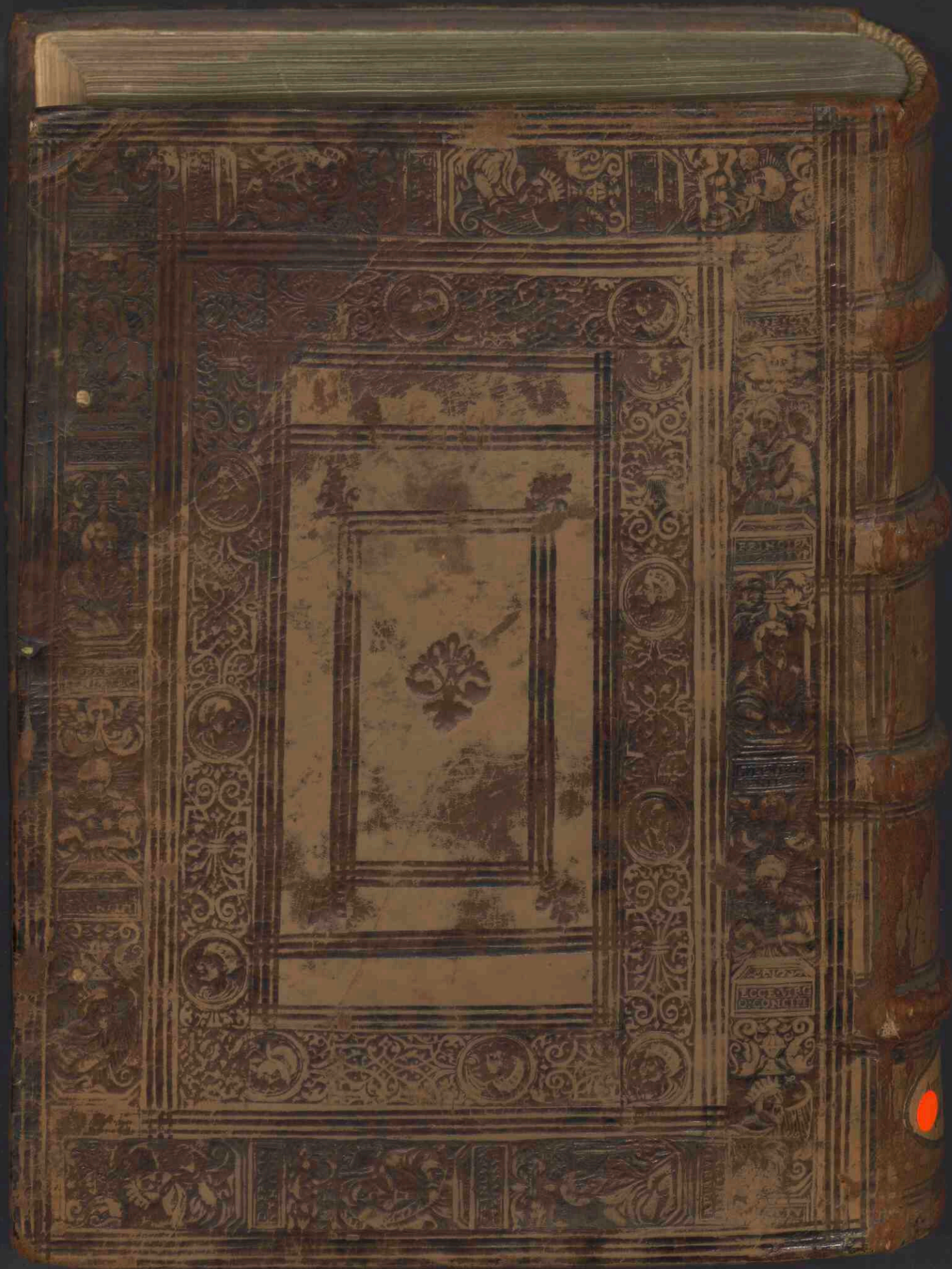

5

22

DEMOMAS
Saxellus

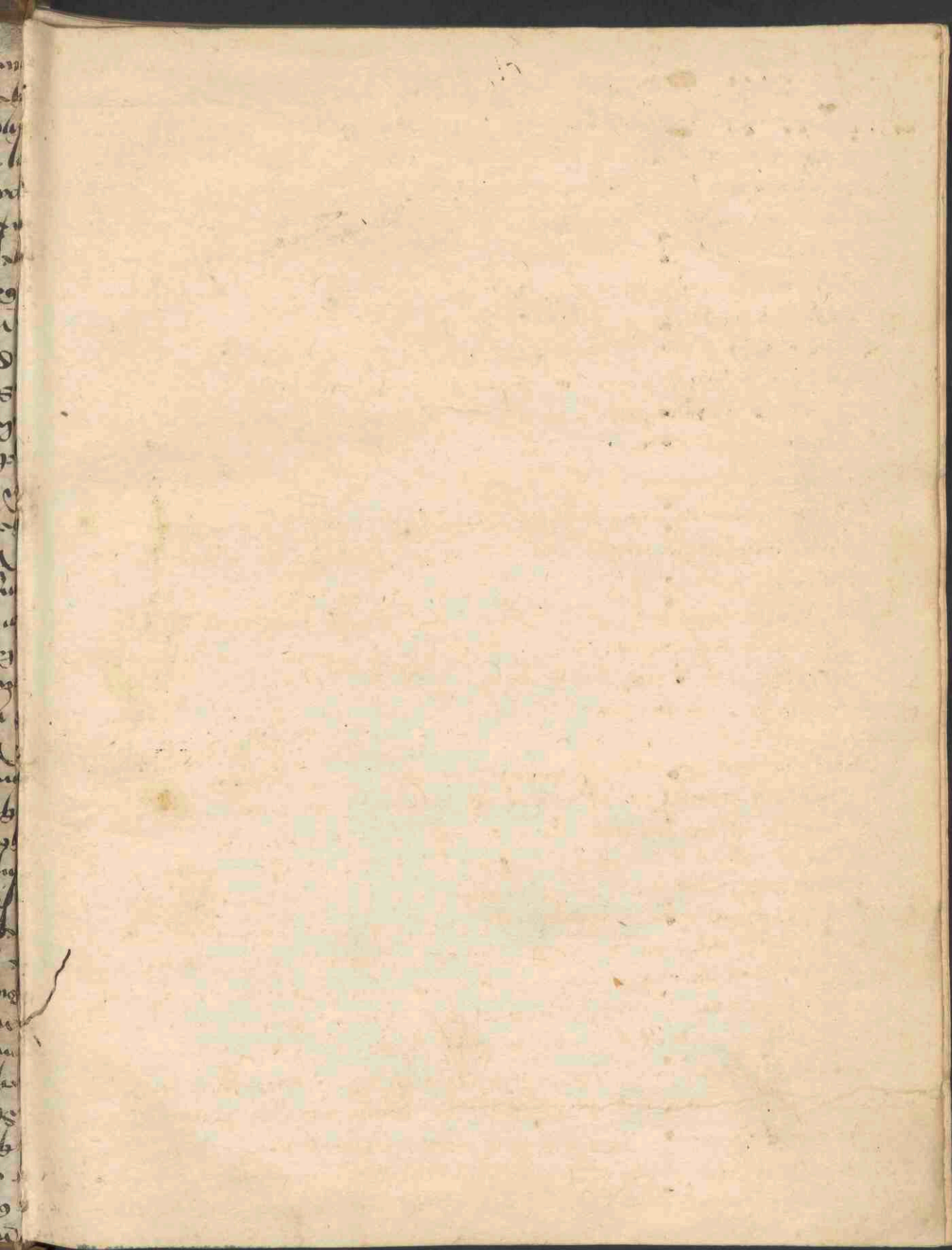

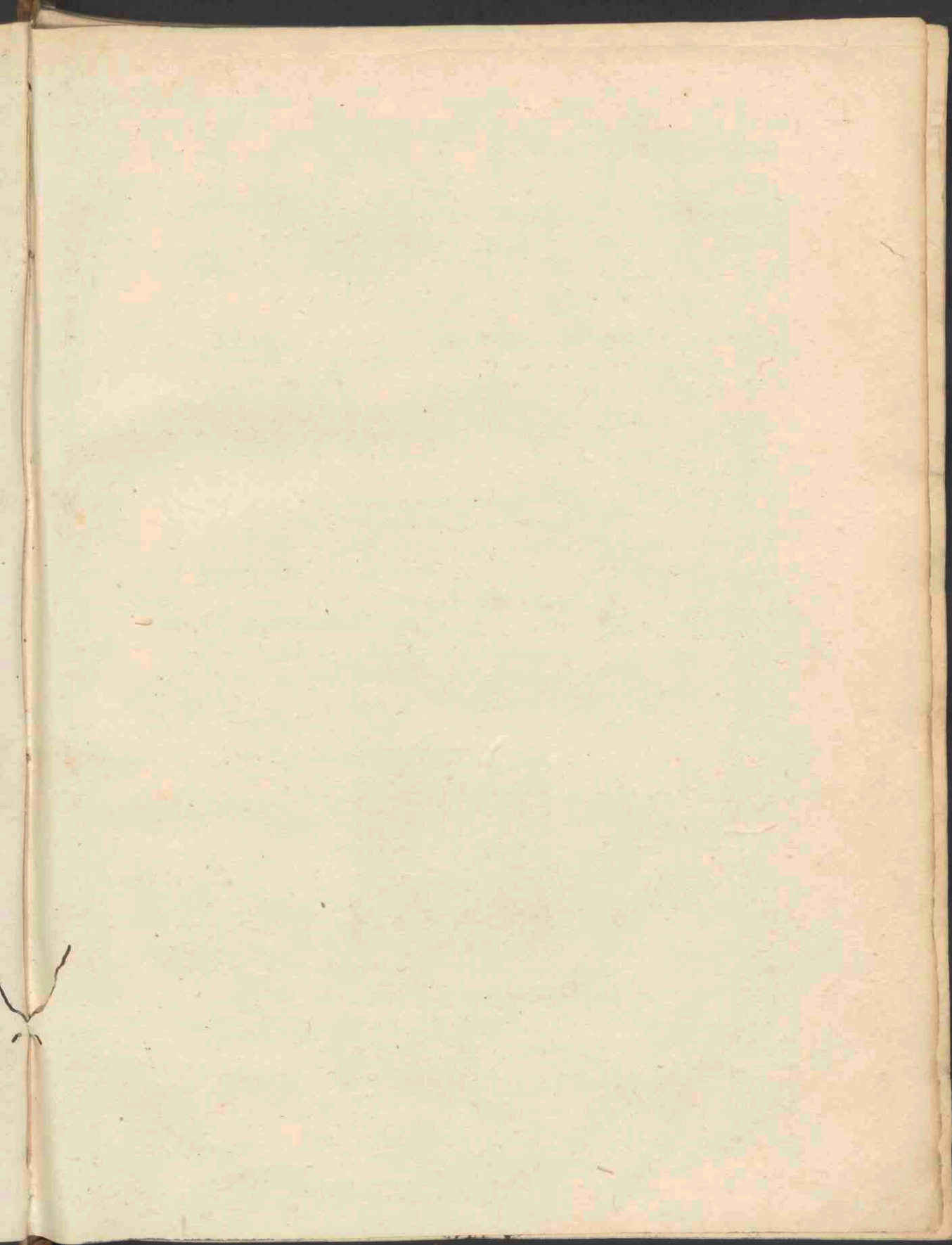

[Faint, mostly illegible handwritten text from another manuscript page.]

Quarto n.º 36.

1. *Thou art wiser in thy
 heart than I am in mine
 for thou hast more
 knowledge than I have*

N. 59. A.

5. aa.

DE
MONETIS,
ET RE NVMA-
RIA, LIBRI DVO:

QVORVM PRIMVS ARTEM CVDENDAE MO-
NETAE: SECVNDVS VERO QVAESTIONVM MO-
NETARIARVM DECISIONES CONTINET.

HIS ACCESSERVNT TRACTATVS VARIJ ATQVE
VTILES, NECNON CONSILIA, SINGVLARESQVE ADDI-
tione: tam veterum, quàm Neotericorum Authorum, qui
de Monetis, earundemque valore, liga, pondere,
potestate, mutatione, variatione, falsitate,
ac similibus scripserunt.

Quorum omnium Catalogum pagina duodecima indicat.

AVTHORE ET COLLECTORE CLARISS.
VIRO RENERO BVDELIO RVREMVNDANO, IC. NECNON REVE-
rendiss. atque Illustriss. Principis ac D. Domini Ernesti Electoris
Colonien. Bauariae Duc. &c. Monetarum, tam Rhe-
nensium, quàm Vvestphalicarum Archie-
piscopatum Praefecto.

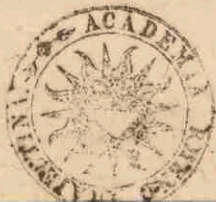
CVM SVMMARIIS ET INDICE COPIOSO.

Ex donat. h. b. d. Bünzel

COLONIAE AGRIPPINAE,
APVD IOANNEM GYMNICVM,
SVB MONOCEROTE.
ANNO M. D. LXXXXI.

CVM PRIVILEG. CAES. MAIEST. AD SEXENNIVM.

REVERENDISSIMIS

ATQVE ILLVSTRISSIMIS

RENDIS ATQVE ILLVSTRISSIMIS

NOBILIBVS MAGNIFICIS AC TRIVIRIS

ROM IMPERII QVAEVS ELECTIVS

VIRITATIBVS IN ACADEMIA

MTSARISANIS LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

LIBERISQVE

REVERENDISSIMIS
ATQVE ILLVSTRISSIMIS, REVE-
RENDIS ATQVE ILLVSTribVS, GENEROSIS,
NOBILIBVS, MAGNIFICIS, AC PRVDENTISSIMIS, S.
ROM. IMPERII QVATVOR ELECTORIBVS, RHENI, ET
VVESTPHALICI INFERIORIS CIRCVLORVM PRIN-
cipibus, & Dominis potentissimis, &c. iugi obseruantia
sibi colendissimis.

MNES artes tam liberales, quam illiberales, & mechanicas, partim iucunditatis & voluptatis, partim vero vtilitatis causa adinventas, & literarum monumentis posteritati relictas, ac ad nos ita propagatas esse, ego controuersia carere exstimo, Reuerendissimi atque Illustissimi, Reuerendi, Illustres, & Generosi Principes, ac D. Domini Clementissimi atque benignissimi, &c. Eo enim causa impulsua, operationes, finis & effectus earundem spectant atque referuntur. Ita fit quod tam septem liberales artes, quam tres Facultates illae superiores & praereminentes, omnium Nationum scriptis & voluminibus quasi incomprehensibilibus ampliores & illustriores redditae prostant, nostrisque studiis & communibus vtilitatibus appositissime inserviant. Sic, ut rem vno atque altero exemplo commonstrem, de agricultura apud Graecos quinquaginta, apud Latinos vero ultra decem Scriptores referunt Columella & M. Varro de re rustica: de mercatura & mercatoribus elegantem tractatum collegit Beneuenutus Stracha I. C. Aconitan. De Republica libros nostro tempore sex edidit Latinos Ioann. Bodinus, vir doctissimus & exercitatissimus. De re metallica (ut propius ad nostram materiam veniamus) quaedam scripsit C. Plinius secundus, venarum perferutandarum, metallorumque conficiendorum rationes quasdam explicans, vti ex recentioribus alij quoque inueniuntur, qui huic rei operam non indiligentem nauarunt. De re demum metallica duo. decim collegit libros, insignis raraeque eruditionis & industriae vir Georg. Agricola, de mensuris & ponderibus libros decem, & de precio metallorum ac monetis libros vere aureos tres. Tum de Monetis & ponderi.

E P I S T O L A

ponderibus Robertus Senalis Albanienſis præſul, & Leonhardus Portius Vincentinus quædam ediderunt. Et præterea de Monetis earundemque poteſtate, mutatione ac variatione tractatus auctorum, tam Neotericorum, quàm veterum, proſtant, ita tamen perplexe, cõfuſe ac inordinate partim ab alijs conſcripti, partim etiam per incuriam Typographorum, vti res ipſa loquitur, in lucem ſunt emiſſi, vt multis in locis, neque genuinus ſenſus haberi, neque ex iſſdem (ne quidem Oedipo accerſito) diſſidentes quæſtiones (quarum hætenus aliquot Miriades exortæ, & inter Doctõrum hominum collationes motæ, gordio nodo intricatiores fuerunt & permanſerunt) conciliari ac diſſolui potuerint. Quod ipſum Carolus Molinæus acutiſſimi & perſpicaciſſimi ingenij vir, aliquoties in ſuis quæſtionibus vñdecim, quas de Monetis tractatui de uſuris adiunxit, teſtatum facit, & nos mille in locis rei ipſa ſumus experti. Quæ vbi Ioan. Gymnico Typographo, viro, quæ egregio & meo familiari, ante annos plus minus quatuor ſuboliſſent, intellexiſſetque exemplaria iſtius opusculi ex priſtinis nulla ſu- pereſſe, inſtetit apud me, vt reuiſionem huius, per Clariff. ac Conſultiſſi. I. V. Doctõ. & profeſſorem ordin. publicum, vniuerſ. Colon. Matthæ. Bois, aſſinem meũ mihi deuinctiſſimum, anno 1574. obiter collecti, mihi que tunc temporis dedicati, in me ſuſciperem, & correctionibus, aut ſi per occupationes liceret, additiõibus aliquibus exornarem. In quo licet ab initio me multis de cauſis difficilẽ præbuerim, optime intelligens, quam periculoſum ſit, delicatiſſimo hoc ſeculo (quo literarum ſtudia ſupra modũ florere atque eminere conſpiciuntur) aliquid in lucem proferre: vicerunt tamen tandem me, & in ſuam ſententiam pertraxerunt, præter præmentionatos, multi in hac vniuerſitate, alijsque in locis Doctiſſimi atque egregij viri, quibuſcum aliquando vixi, & familiariter ſum conuerſatus. Viſerũt etiam extorſeruntque hanc meã qualem qualem operam, ſtadium ac laborem, Nobiles, Clariff. & Conſultiſſimi D. Illuſtr. Celf. ac Dom. V. Conſiliarij nõ pauci, quorũ admonitionibus & frequentioribus Inſtantijs, tã noſtræ facultatis Iuridicæ intuitu, quàm etiã ſuſcepti muneris atque officij (in quo adhuc perſiſto) ratione, refragari, nec debui, nec potui. Multas ergo & grauiſſimas moleſtias, quod fateri cogimur, in legendis ac relegẽdis, conferendisque horũ autorũ ſcriptis, tum in corrigendis, emẽdandis, ac reſtituendis locis prope infinitis, mẽdoſis & vitioſis, ſuſcepimus & abſorpiſimus: omiſſas regulas plures, (vt de neglectis verbis taceã) interſerui mus: veramque ac genuinã conuenientemque lectionẽ, quantũ potuimus, reſtituimus: vti ex collatiõe exemplariũ horum noſtrorũ, & eorũ, quæ ante hæc tempora diuulgata

DEDICATORIA.

diuulgata fuerunt, facile constare poterit. Quibus præuijs omnes ingenij mei (cuius sentio & fateor imbecillitatē) eō direxi neruos, vt prius quā ad Monetariarū quæstionum decisiones venirem, artē hanc eudē. dā monerē (ex qua tanquā liquidissimo fonte, resolutiones dictarum quæstionum Monetariarum petendę & hauriendę sunt) suis primum regulis atq; præceptis, à nemine, quod sciam, vnquam ante me, nequidem motis, multo minus in ordinem ac methodicam aliquam rationem redactis, hanc inquam, artem nouam vereq; auream, nec minus, quam de quibus præcedit liberalem, & singularibus encomijs, propter summam eius iucunditatem cum vtilitate coniunctam, condignam, conscriberem, & in certa quædam capita colligerem. Constat siquidē ex Plinij alleg. lib. natur. hist. 33. cap. 9. alijsq; probatis auctoribus, quondam Romæ, lege à Mario Gratidiano lata, ludum, hoc est scholam publice ordinatam fuisse, in qua adolescentes auri argentiq; probandi scientiam addiscerent. Hinc facili negotio, quantum auri, quantum argēti, quantū æris ac plumbi, alteriūsve cuiuscunq; metalli, in tota aliqua massa sit, contineaturq;, admirabili quodam modo, captum pene hominis excedente, penitissimē & exactissimē inuestigatur. Neque vero eorum opinio (tanquam S. Rom. Imperij Constitutionibus obuersa, virorum Monetarium præceptis, & indubitatis experimentis quasi ex diametro opposita) mihi vnquā placuit: qui vel experimentum & artificium hoc fallax atq; incertum volunt, intra quos Bodin. lib. 6. cap. 3. præcit. lib. de Repub. & Bilibald. ciuis patricius Noriberg. in libello. de priscorum numor. æstimatione, collocātur: vel, vt plures alij, ferēq; omnes, qui hac de re Monetaria conscripserunt, hac scientia singulari, reducendi aurum & argentū ad prædictum culmen puritatis nos destitui, haud obscure profitentur. Inter quos primas obtinet ipse Plinius, alias rerum istarū præscrutator insignis, præcit. li. 33. 1. ca. cui ceteri omnes, eū sequuti, tanquam funi inhærent. Omni, inquit, auro inest argentū vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. Et Budę. de Ass. & part. eius. Sūma auri nota in quarto & vicesimo est cæratio, ad quadrantem absoluto. Nec ab ea opinione recedunt Alb. Brun. Didac. Couar. Georg. Agric. ipse etiam Caro. Molin. quod sapissime sum admiratus. Neq; hoc solum, verum etiā isto errore prælibato & præsupposito, in multo absurdiora sunt collapsi, existimantes artem docimafticam, auri videlicet & argenti per ignem & aquā, vt præmissi, probandi, longe incertiorē esse altera illa accidentali, lubrica, & admodum incerta, quæ fit auro argentoſic ad lydium lapidem siue coticulam admoto & attrito, quemadmodum alibi fusius ostendimus, erroneumq;

E P I S T O L A

istum sensum aperimus, & pro concordia ac communi Artificum certa ac infallibili regula, hoc est pro veritate ipsa, quam celare aut obscurare non debemus, concludimus; intrinseci valoris monetarum, cum extrinseco habetudinem inuestigamus; artificium probandi ipsum palam & notorium facimus: mixturarum diuersitatem, resolutiones metallorum compositorum, naturam simplicium explicamus: ponderum quoque, librarum, marcarum, vnciarum, angulorum, momentorum, & similium rationem & diuersitatem enodamus: quae proportio quondam fuerit, & nunc sit auri ad argentum, quid de remedio, de solidis, cambijs, probationum dietis, iisdemque quos in arte peritos vocamus, de iure scripto, vigoreque Constitutionum Imperialium dicendum ac statuendum sit, exactissime aperimus. In summa nihil intractum relinquimus, quod ad huius diuinæ artis dignitatem, præcellentiam atque decus facere videatur. Et quamuis hoc meum institutum studiumque in diuulgandis ac publicandis his arcanis multis displicuerit, publicationem ea propter boni viri aliquando dissuaserint, quoniam tamen in ea semper fui sententia, quod existimauerim, & adhuc firmiter sentiam, communem utilitatem priuata longe anteponendam esse. Adhæc perpendam ac ponderauerim apud me, quaestiones Monetarias obuenientes, difficiles & intricatas, praemissorum intelligentia non prius prægustata, admodum difficulter intelligi ac discuti posse: ideo malimus in vita nostra pro ingenij modulo, publicis commoditatibus & multorum amicorum, grauissimorum etiam virorum, adhortationibus & expectationibus inservire & obsequi, quam in negotio tam arduo, atque iucundo tergiversari, aut diutius differre. Quantum enim ad secundam partem, quæ de controuersis quaestionibus Monetarijs est concepta, attinet, iuris peritis, maxime ijs qui in foro versantur, suisque clientulis patrocinantur, dubium esse nequit, quam varie, diuersimode, inconstanter, & demum confuse, de iisdem tractent atque iudicent Doctores passim. Alij siquidem ad contractus tempora omnia referentes, secundum intrinsecum valorem eas disponunt: alij vero de tempore solutionis tantummodo solliciti, extrinsecum valorem & valuationem vsu quotidiano receptam atque approbatam, recipiunt, eoque suas dissolutiones referunt atque retorquent: itaque se supra modum macerant, atque inuoluunt, ut vix docti homines, & in Iurisprudentiæ studio bene versati, se extricare ac resolvere, immò quid in arduis & grauissimis causis concludendum sit, certi esse possint. Nos itaque in his quaestionibus & earundem decisionibus, summam curam atque laborem collocauimus, ut ea, quae communiter à Scriptoribus tam veteribus quam recentioribus recepta essent, amplecteremur

DEDICATORIA.

remur & sequeremur: consultius fore ac tutius existimantes, receptis atq; approbatis sententijs, tanq̃ Lelbię Regulę, inniti, q̃ contra Salomonis dictū, proprię prudentiæ cōfidentes, huius atq; alterius nō fundatę ac radicatę existimationi adhęrescere. Quantūuis enim in monetarū valore extrinseco apud Docto. (attestante etiā hoc ipsum Car. Molin.) pro indubitato habeatur, non tā tempus contractus, quā solutionis attendendū & inspiciendū esse: in ea tamen sunt hęresi & concepta falsa p̃suasione, etiā viri doctissimi, quod millies fui admiratus, vt in summa generalitate obligationum, ad speciem aliquam nullatenus restrictuarū, ad tempus contractus oculos conuertant, & secundū intrinsecum valorem istius temporis pecuniam æstimandam & soluendā autument, sibiq; persuadeant: quę pecunia reuera non tam ex liga ac pōdere, hoc est ipsa substātia & qualitate materiārū, quam ex instituto, & beneplacito Principum ac Superiorum ius cudendarum Monetarum exercentium, communitalis assensu & approbatione accedente, suum esse, nomenq; proprium, quod eo nomine vocetur, accepit. Verū quia vsus calcei non in eo solum consideratur, vt pedem tegat atq; muniat, verumetiam vt cum alia aliqua re permutari possit, vti egregie tradit Arist. Politic. li. i. c. 6. & 7. eodē modo in ipsis numis, non solum valorē illū imposititiū, publice & perpetuo cōpactum, indicaturā vocamus, q̃ etiam materiārū preciositatē & pondus Doctores attendūt: & nos etiam eosdē sequuti, ad illa, secundū diuersitatē factorum & obligationū obuenientiū, libenter respicimus, quęadmodū passim, & per transcursum manifestius apparebit. Optandū vero & summis precibus efflagitandū esset, vt per totū Romanū Imperiū, numorū omniū certus, vniformis & cōstās valor extrinsecus, aut saltē extirpato & expulso illo nimis exorbitati & incōstanti cursu, diuersarū Regionū, maximē vicinarū & adiacentiū, tolerabilis, & respectū inuicē conuenientē recipiēs ac retinēs p̃portio ordinaretur, cui parere sub graui pœna subditi teneretur. Quod ego cōmodius ac perfectius tūc fieri & expediri posse cōfiderē, si Cæs. Maies. & Illustr. Cels. Vest. Statuumq; reliquorū totius Imperij iussu atq; mādato præuio. de nouo, & tandē semel adhuc p̃fectiori & exactiori modo, q̃ hacten⁹ factū sciā, tres quatuorū in hac probādi & ratiocinādi facultate, ipsiq; cōmercijs viri periti, probi & integri cōuocētur, per eosdēq; omnis generis numi hodierna die extantes, diligētissime & accuratissime p̃barētur, & deinde secundū vniuscuiusq; intrinsecū valorē, patrięq; ac Superioritatis cōsuetudinē vsumq; quotidianū, p̃portionabilit̃r estimarētur. Licet. n. Imperij Status in taxatiōe numorū multū hacten⁹ laborauerint, prosteriq; etiā libelli hac de re cōscripti & diuul.

E P I S T O L A

diuulgati, Constitutiones tamen hactenus promulgatae, hoc tempore certis de causis, tum etiam propter excellens augmentum eorundem numorum, quod interim superuenit, tam inconuenientes, quam non sufficientes mihi videntur. Aestimationes vero à priuatis hominibus, ut apparet, in lucem emissae, iniquae, dictis Imp. ordinationibus non correspondentes, immò ut verbo dicam, magna ex parte falsa reputantur. Extat siquidem liber praeter alios, Lipsiae anno 1574. excusus: cuius titulus speciosa quidem pollicetur, sed in recessu plurima absurda, veroque omnino contraria complectitur. Promittit compilator, homo temerarius, & criminis laesae Maiestatis reus, se primo Monetas iuxta pedem Imperij percussas velle depingere, in quo aliquid praestitit, postmodum vero ubi alteram partem vetitarum Monetarum, contraque Imper. praescriptum fabricatarum, ut ipse refert, transitum facit, in tam notorium ac manifestum errorem, tantamque caecitatem prolabitur, ut non solum optimas quasque multarum Ciuitatum, Comitum, Baronum, & Principum, verum etiam Reg. Maiest. Hispa. annis 67. & 69. ac interim, immo Illustr. Principum Electorum diuersis temporibus thalleros Imperiales cufos, probos reuera omnibusque partibus constantes, pro impermissis & vetitis habeat, ideoque eosdem fornaculae & igni rursus ob eorum quasi defectum, committendos & refundendos iniquissime sentiat atque iudicet. Rubrica compilatoris, haec est. *Nach folgende thaller/so des Heiligen Reichs Münzordnung vngemein/vñ in der prob nit bestanden/seynd wert/wie folgt.* i. hoc est. Sequentes thalleri contra ordin. Imperij fabricati, & in proba deficientes, taxati sunt uti sequitur. Huius generis recenset thalleros plures, quorum quosdam (ut Illustrissimorum atque Illustrum istorum Principum & Dominorum auctoritas salua & illaesa permaneat, monetae etiam per eosdem fabricatae uti probae defendantur, & istius hominis inscientia atque impudentia detegatur, nominatim hic designo. Reijcit primo cufos quondam thalleros per Principes Electores Colon. D. Anton. anno 1157. D. Ioan. Gebhard. anno 58. D. Freder. anno 63. D. Salentin. anno 68. cuius tamen in priori parte cufos thall. sui immemor, anno 69. melioribus adiunxit, ut facere debuit. Item per Archiepisc. Treuerens. D. Ioann. Et per Elect. Frideric. Comit. Palat. anno 70. D. V Volgangum Comit. Palat. anno 65. si militer per fratres tres Duces Saxon. Et per fratres duos D. Fredericum & Ioan. V Vilhelmum Saxon. Duc. per Illustr. Ducem Iul. Cliui. & Möt. D. V Vilhelmum modernum, per Episcop. Monasteriens. Osnabr. ac Mind. D. Franciscum anno 35. & anno 41. per Archiepisc. Saltzburger. ses veluti D. Mattheum Card. & per D. Ioan. Iacobum Apost. sed. legatum,

DEDICATORIA.

tum, per D. Pancratium, & D. Melchiorum Episcopos Ratisponens. pluresq; alios, quibus Ciuitatum multarum monetas adiungit, easdem que labe haud dissimili notandas, & pro impermissis illicitisq; habendas, iniquissimè effudit. Ex quibus constat, quam turpiter labantur illi, qui ad taxationem & licitationem horum aut similium numorum, profiliunt, priusquam in huius artis primis principijs & præceptis, probandi; hac præclara scientia, sufficienter fuerint instructi, quæ hoc distincto notamus & ab soluimus.

Harum crassa nimis foret ignorantia rerum,

Sinon propositi mens fuit ista mali.

His ita breuiter loco præfationis præmissis, restat nunc exemplo aliorum causis compedio quodam aperire, quarum intuitu Illustriss. Celsitud. Magnific. ac Dom. Vestris promptius ac animosius hos binos de Monetis & Re numaria tractatus, nostrorum laborum primitias, ascribere ac dedicare voluerim. Quod tribus potissimum de causis per me est factum. Prima est ista, quod quemadmodum apud seculum prius homines, Urbibus, Castris, Prouincijs, etiam domibus nouiter erectis & constitutis, Deos suos propitios assignare consueuerunt, in quorum protectione tanquam in tutissimo portu essent, & ita ab hostium irrupentium insultibus defenderentur: eodem modo mihi faciendum erat, ut cum hoc nostro deploratissimo & exulceratissimo seculo plures inueniantur, qui violentiori morfu & pestifera quadam perniciacia aliorum inuentis, laboribus, & elucubrationibus (que communis utilitatis intuitu in Publicum emittuntur) insidientur, Illustr. Celsitud. ac D. V. humilime implorarem & obtestarer, defensionem istorum, bono zelo per me conscriptorum, in se suscipere non dedignarentur. Secunda causa est, quod piæ recordationis tam carissimus meus pater Renerus Budelius, (qui anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto, hac in Vrbe, ubi ad dietam probationis venerat, vitam cum morte commutauit) quam fratres mei bini, in domino quoq; mortui, diuersis Rhæni & Westphalici circuli argyrocopijs, & cudendarum monetarum officinis, videlicet Electorali apud Tuitienses, Ducali, apud Leodienses & Hasselenses, tum etiam Reg. Maiest. Hisp. apud Traiectenses, & in mea patria Ruremundæ præpositi fuerunt, sortisque numorum in intrinseco valore præstantes, & adhuc hodierna die in commercio vsuales, procudi fecerint. Et ego nunc ultra annos viginti Reuerendiss. atq; Illustr. Principibus Electoribus, D. Salentino Isenborgico, D. Gebhardo Truchsesio, & moderno D. Ernesto Bauar. Duci, dominis meis & patronis clementissimis, qua potui ac debui animi propititudine,

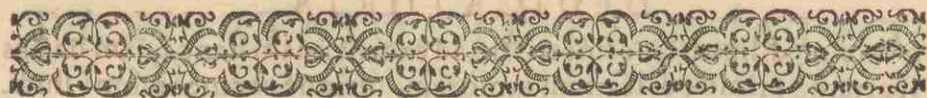
DEDICATORIA.

plitudine, diligentia ac sinceritate, ad exornandam hanc, quam nactus spartam, primo per fratrem iuniorem, deinde per me ipsum (studi-
orum meorum & praxeos rationem interim non negligens) idque
tam in partibus Ducat. V Vestphaliæ (vbi Illust. Princeps Colon. suas
egregias & fructiferas habet argentifodinas) quam in argentocopio
Tuitiensi apud Rhenum, vti præfectus rei Monetæ inseruiui, & ad-
huc dum inseruio. Cum itaque tam ex arctissimo fraternoq; inter Illu-
striss. Celsit. V. societatis vinculo, quam etiam ex ipsis S. Rom. Imperij
Constitutionibus appareat, me vigore duplicis præstiti iuramenti, Il-
lustr. Celsi. Vest. & respectu vtrique Circulorum ex assè obligatum &
deuinctum esse: acceditque ex hac secunda quasi profluens, tertia & ista
caussa, quod nostrorum libellorum, & totius huius operis materia, ad
Illustr. Cels. ad Dom. Vestr. primo & præcipue spectet atque referatur.
Ius enim cudendæ Monetæ inter Regalia Principem locum obtinet,
adeoque ossibus etiam Principum, vt ait Goffredus, cohæret. Cui & il-
lud non immerito adiungi potest, quod ea semper literarum, maxime
vero huius studiij Iuris, dignitas, ea excellentia, ea denique auctoritas
fuerit, vt eas sibi nasci, apud se foueri, sibiq; ascribi & dicari Principes
Superiorque Magistratus, & honestum, & gloriosum semper iudica-
uerint. Idcirco his rationibus motus, partium nostrarum fore sum ra-
tus, Illustr. Cels. ac D. V. hos laborum meorum primos fructus offerre,
commendare ac consecrare: humillime ad deuotissime supplicans at-
que rogans, vt eedem elucubrationes per Illustriss. Cels. ac D. V. hilari
fronte accipiantur, & ab inuidorum ac obrectatorum morsibus pro-
tegantur ac defendantur. Deus Opt. Max. Illustriss. Celsit. Reuer. Ma-
gnifi. Nobilit. ac Dom. Vestr. in honorem Sanctissimi sui Nominis, &
totius Christianitatis profectum atque salutem, quam diutissime flo-
rentes & incolumes conseruet. Datæ Salutis humanæ anno 1591. die
18. Mens. Martij.

Illustriss. Celsitudinum ac Domina-
tionum Vestrarum

Humillimus & subiectissimus
seruitor

Renerus Budelius Ruremun-
danus. I C.

CONSTITVTIO TRIVM IMPER.

GRATID. VALENT. ET

THEODOSII,

IN L. FIN. DE VETER. NVMISM. PO-

TEST. LIB. II. C.

NIVERSOS auctoritas tua proposito Edicto commo-
neat, obryzatorum omnium solidorum vniforme pre-
tium postulare, capitali scilicet supplicio puniendo, qui vel
iussa nostræ Maiestatis, auaritiæ cœcitate contempserit,
vel æternales vultus, dum fraudibus studet, duxerit violare.

ITA SCRIBIT BVDAEVVS PARISIENSIS,

à Secretis Regis, lib. 3. Afsis, Anno 1514.

QUOD si tam animosè Principes imminutæ Monetæ crimina exerce-
rent, quàm imminutæ Maiestatis exercent, melius cum rebus humanis
ageretur, & minùs fallerent adulteratores numi, quorum iam ipso-
rum crimen multitudine reorum, & interdum potentia atrox esse de-
sijt. Sed sic est ferè in omni parte sui Respublica nostra, vt Primo-
rum arbitrio (ne dicam libidine) non legum præscripto gubernetur: quarum le-
gum nulla tot, tantis, tamque terrificis vinculis astricta vnquam memoria no-
stra fuit sanctio, vt non quilibet in Aula Ordine, ductantium, aut resolueret, aut
rescindere, aut abrumperet, non toto anno vertente, potuerit.

VETVS EST ET ELEGANS

DICTVM:

So wir hetten einen Glauben/
Gott vnd Gerechtigkeit vor augen/
Ein Ehl/Gewicht/Maß/Münz/vñ Gelt/
So stünd es wol in di ser welt.

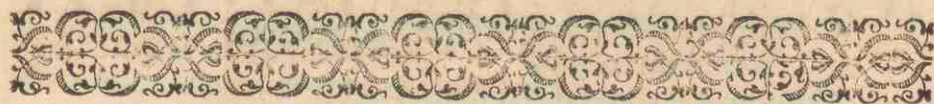
Quod hoc disticho transtulimus:

Vna fides, pondus, mensura, moneta sit vna,
Et status illæsus totius orbis erit.

CATA.

CATALOGVS TRACTATVVM ET CONSILIORVM OMNIVM, QVI HOC OPERE CONTINENTVR.

R ENERI Budelij, de Arte cudendæ Monetæ, Lib. I. pag.	I.
Ren. Budelij Quæstionum monetariorum Liber II.	161.
Alberti Bruni, de augmento & diminutione monetarum.	353.
Iohan. Aquilæ, de Potestate & vtilitate monetarum.	413.
Bilibaldi Pirckheymeri, de Priscorum numorum æstimatione.	440.
Martini Garati Laudensis, de Monetis.	445.
Francisci Curtij, de Monetis.	455.
Ioan. Regnaudi Auenionensis, de Monetis, & num debeat inspici valor tempore contractus, vel solutionis, vel moræ.	462.
Collegij Papiensis Consilium in materia augmenti monetarum.	465.
Caroli Molinæi, de Mutatione monetarum quæstiones II.	475.
Didaci Couarruias Veterum numismatum collatio, cum his, quæ modò expendantur, publica & Regia auctoritate percussa.	578.
Mamerani, Priscæ monetæ ad huius nostri temporis diuersas aliquot Nationum monetas supputatio.	661.
Henrici Hornmanni Disputatio monetarum, in discussione contentionum crediti & solutionis.	667.
Francisci de Aretio Consil. II.	674.
Et Consil. 12.	679.
Antonij Rubei Consil. 148.	681.
Ludouici Romani Consil. 123.	683.
Nicolai Euerardi Consil. 78.	689.
Et Consil. 105.	699.
Iacobi Menochij Consil. 48.	702.
Et Consil. 138.	718.
Elberti Leonini Consil. 31.	724.
Iohan. Cephali Consil. 31.	730.
Mariani Socini Consil. 145.	790.
Et Consil. 298.	791.
Henningij Goeden Consil. 77.	792.
Iohan. Bodini caput 3. lib. 6. de Republica, quod inscribitur, de Re Numaria.	734.
Domini de Malestroiët, Reg. Maïest. Gall. Consiliarij, paradoxa.	746.
Iohan. Bodini, de Augmento & decremento auri & argenti : & quomodo ei occurrendum sit, quo respondetur Paradoxis D. de Malestroiët : iam recenter ex Gallico idiomate in Latinum sermonem translata, vnà cum præment. paradox.	751.
D. Mynfingeri Obseruat. I. Centur. 4. cum Annotationibus D. Alciati ad l. cum quid. si cert. petat.	795.
Matthæi Bois I. V. D. Additiones.	

AD EOSDEM PRIN-
CIPES ELECTORES. RHENIQUE
ET VVESTPHALICI CIRCVLORVM
DOMINOS, CARMEN:

EODEM AVCTORE.

QVATVOR Imperij vos interpello Columnas,
Rhenique primi Circuli.
Splendida quos voluit Maiestas Cæsaris olim
Suis adesse partibus. (tus,
Vvestphalici Dominos placet his adiungere Cœ.
Quos fœdus arctum detinet.
Has ego primitias vobis assigno laborum,
Partum priorem hunc offero.

Mundus ab immundo conceptus semine postquàm

Semper sinistrè sentiens,

Insidias scriptis aliorum quaslibet infert,
Et dente mordet inuido.

Sit licèt exilis, nec habens occasio pondus,
In his tamen stat peruigil.

Est opus inuidia qui me defendat ab ista,
Et nostra scripta protegat.

Hinc si fortè raris medijs in fluctibus extet,
Vos firma sitis anchora.

In portu seruetis eam, defendite, motas
Aduersitates pellite.

Anne Monetarum penes est vos anxia cura?
Regale dignum Præsede.

Ibit in immensos ni prouideatis abusus,
Præclara res Numaria.

Et sibi quisque suo duplicem pro more valorem,
Non ordinare desinet.

††

Corrum.

Corrumpendo bonas & conficiendo monetas
Adulterinas impiè.
Crimine Regalis Maiestas læditur isto,
Status Rei que publicæ.
Ergò vacillantem cursum reprimatis, & vltra
Exorbitantem terminos.
Hoc opus, hic labor est, hæc sollicitudo refertur
Viros ad ipsos Principes.
Nec secus ac gladij, ius hoc Regale, potestas
Vestris adhæret ossibus.
Hinc etiam Imperij sanxit sacer ordo Dietas
Probationum duplices.
Omnis in his generis, quo cusa Moneta probetur,
Iustas secundùm regulas.
Quod nisi seruetur studio Numaria summo
Res prorsus iret perditâ.
Proque suo libitu numos sibi quisque feriret
Inordinate pessimos.
Impunita solet quas ista licentia turbas
Totum per orbem spargere,
Præterlapsa notant, hodierna que tempora dicunt,
Res est & hæc notissima.
Atque peritorum collecta Regesta virorum
Idem ferunt expressius.
Imperij ne æquum est interpellare Columnas
Huius rei vos gratia?
Quos Deus Omnipotens voluit quasi lumina mundo
Præesse singularia.
Conditio cuius residet quasi prima, salusque
In re pecuniaria.
Vna fides, mensura decens, & iusta Moneta
Nostro forent si seculo.
Bella proculdubio non intestina malignis
Nos occuparent motibus.
Non gens in gentem, frater fratremque, parentes
Insurgerent & filij.
Non ita multiplices nullo nos vndique sine
Calamitates cingerent.

Sed paca

Sed pacata forent mortalibus aurea quondam
 Iam restituta secula.
 Ergò Monetarum decus inuiolabile per vos
 Viros sit oro Principes.
 Imperijque Status reliquos hæc cura fatiget,
 Et summa diligentia.
 Nónne patrociniū hoc Regale requirit eorum
 Nec non & assistentiam.
 Quorum præsidio nulla ratione carere,
 Nec debet vlllo tempore.
 Hac ego spe fretus, tutela fretus eadem,
 Non differo diutiùs.
 Sinceris placeant, satis est, hæc nostra, malorum
 Curans nihil calumnias.
 Vestra mihi satis est, si sit defensio præsto,
 Quæ nos librosque protegat.
 Sic animatus: opus compactum prodit, & omnem
 In vos locat fiduciam.
 Vos præclara Deus conseruet lumina mundi,
 Per singularem gratiam.
 Pax, & vera fides, tranquilla petentibus adsit,
 Aeterna finis gloria.

IN DEFENSIONEM HUIUS AR-

TIS, EX SENTENTIA D. GOFFREDI, IVS
 cudendæ Monetæ Principum ossibus cohærere. E. A.

Fertur & est summum Regale ferire Monetam,
 Interiora penes Principis ossa latens.

Ergò potestati veluti quicunque resistit,
 Defensam voluit quam remanere Deus,
 Et sine qua nullum potis est consistere Regnum,
 Nullaque res etiam publica, nulla domus.

Inuidus haud aliter violans hæc iura superbo
 Maiestatis erit criminis ore reus.

Hæc si fortè minus mysteria percipis artis,
 (Contulit ex æquo non sua dona Deus.)

Summa est impietas incognita carpere velle,
 Desine, cultores huius & artis ama.

ROMAE SCHOLA ERE-
CTA AVRI ET ARGEN-
ti probandi.

E. A.

Constat apud veteres auri argentiq; probandi
Erectas Marij lege fuisse scholas,
Has Romana adiit studijs addicta inuentus,
Hic Rata quod possit commoda ferre labor.
Manserunt vigiles animis praesentibus ergo
Artis in istius cognitione simul.
Applausu populi praclaros hinc ad honores
Eucelus Matius Gratidianus erat.

QVERIMONIA IVNO-
NIS, QVAE QVONDAM APVD
Romanos pro Tutrice ac Pro-
tetrice Monetarum
habita & agnita
fuit.

E. A.

Paxvbi cōqueritur propter crudelia Martis
Castra, quib' mundi machina tota tremit.
Et furiosa cohors factis insiluit iniquis,
Cuncta replens omni seditione loca.
Vnde ruunt Arces, Vrbes fortissima Regna
Deficiunt, Orbis vergit ad interitum.
Sic quoq; Iustitia varios ubi cerno dolores,
Quam soleo astantem rebus habere meis.
Causa subest vrgēs, quis enim nō omnia passim
Perturbata videt, pressaq; iura videt?
Nostra tamen multo grauiori pōdere nixa est,
Et premitur varijs opprimiturq; modis.
Nusquam tuta fides, praesentes vndique fures:
Quas & opes habeo perditam turbar apit.
Sum Dea, diuino Saturni semine creta,
Et nea progemes coelestia regna tenet.
Iuppiter assitens mihi carus ad omnia frater,
Vnus & affectus nos facit esse pares.
Scitis? inauditum est diuos non vera referre,
Sermo nec inconstans vultu habitare Polos.

Iuno vocor, miseris vt parturientibus aſto,
Pressa graui quando corpora mole tumēt.
Sic iuno sic tueor pariliratione monetās,
Legitimum constat quas retinere pedem.
Quem quia ſex hominū ſcelerato ledere factō
Omnibus atque vijs falſificare ſtudet.
Exanimis propē diſcrutior, triſtiq; dolores,
Hos ego conceptos mente reuelo patri.
Hic violare ligam nimis imperterritus audet,
Ille Monet arum demere pondus auet:
Tertius exponit nullo diſcrimine paſſim,
Alterius damno turpia lucra petens.
Sunt impoſtores falſo ſub margine curam,
Fucus vt in numis conſpiciatur, habent.
Pars tondēt, mutilāt, radūt, tingūtq; monetās,
Et faciunt vitij ſemper ad eſſe aliquid.
Quod iuſtum medium ſolet in contractilis eſſe,
Aſtriger a humanis rebus ab arce datum,
Hoc iacet, impetitur, falſos raturq; in abuſus,
Sic ſit cauſa mali, qua fuit ante boni.
Anne decet mortale genus priuarier iſta
Indignum qua ſe conditione facit?
Deſtitit medio tali? per ſecula multa
Auxilio Diuum quo fuit vſus homo?
Res dare pro rebus, morem reuocare priorem?
Difficilem q; nimis ruruſus inire viam?
Iuppiter ingratuſ retrahit ſua dona, Monet as
Me quoque multiplices inde volente feret.
Ergo Monet arum tollatur abuſus, & vſus
Sit penes humanum ſaliuſ vbiq; genus.
Maieſtatis erit laſca reuſ illa recusans
Criminis, iratos ſentiet atque Deos.

AD LECTOREM
ELEGIA E. A.

Si ſtudio credis communibus vtile rebus,
Iucundumq; ſimul Lector amice meū,
Ars ſi grata recens libris conſcripta duobus,
Quos legis affectu candidiore placet.
Hos minus auerſa recipis ſi fronte labores,
(Fortē ſiniſteritas mentis iniqua ſubest.)
Non hominū qui e qua morſus ego curo malorū,
Vniuſ integritas praeualeat aequa viri.

Tam

Tam sanctum nihil est diuina mente creatum,
 Vt le, tamq³ pium dicitur esse nihil.
 Quod non linor edax petulanti rodere lingua
 Tentet & in partem sumat agatq³ malam,
 At probus ingenio, cupidus rerumq³ bonarum,
 Quale sit Auctoris fert patienter opus.
 Alienusq³ operam proprijs accommodat omnē
 Vsbis, vt faciunt tempore veris apes.

IN ZOILVM, E. A.

Zoile quid mordes, quorsum tua spicula
 tendunt?
 In proprium vertas spicula missa caput.
 Inuida mens nescis quanā tibi premi a restent?
 Et quibus elegijs condecorandus eris?
 Non alius nati fructus remanebit adunci,
 Quā contemptus, habens prater inane nihil.
 Hac mea durabūt, fugiunt tua Zoile lucem,
 Carpere desistas nostra vel ade tua.

AD CANDIDVM LECTO-
 rem D Matthæi Boiss. I.V. D. & publi-
 ci ordin. Professoris Vni-
 uers Colon.

EPIGRAMMA.

Nemo monet arū vires felicius vnquam,
 Nemoq³ Budelio rectius explicuit.
 Hic quia numerorum secreta latentia callet,
 Diuinq³ simul cognita iuris habet.
 Sicut & euoluit spaciōsa volumina iuris,
 Materias simili dextérité probat.
 Hinc q³ in abstrusis latitauerat hactenus antris
 Prodit, & elucet solis adinstat opus.
 Aureus est vere duplici vestitus amictu
 Dogmata tractatus iuris & artis habens.
 Artem prima nouā, patet altera fingere causas
 Inde resultantes, ac aperire docet.
 Ergo Budely lector studiose labores
 Qua decet optata suscipe mente tui.
 Doctior euades, rerumq³ peritior harum,
 Et rem non facies ista legendo leuem.

THEODORVS PHREARAE^s
 us Falkenburgus S. Theol. Licen. Græ-
 carum literarum professor
 Vniuers Colon.

Xρήματα βεβαίως πάλα πολυδα-
 δαλα γράφας
 Γ. μήνθηκε μόνον χρεσίματ' ἄλλα λῖπε.
 Μ' ἔιοε ὕλη καὶ ἡ σαθρὰ βεβαίλιος εἰδώς
 πρῶτον γινώσκῃ δ' ἡ λαγὲ δῶκε βροτοῖς.
 Τῆρ δ' ὄν' ἐξίλει βέλτορ πλῆτοιο μεμλῶς
 χρήματα γνωρίζῃ γνήσια ἵκε θέλοις.

CARMEN NOBILIS DOMI-
 ni Godofridi à Cruchten. LL. L. &
 Reipub. Ruremundensis pro
 tempore Cos.

NON montes satis est petrasq³ duro
 Perfodisse labore, & eruisse,
 Altis visceribus cauata ab imo
 Terra materiam rudem vel auri,
 Argentis vel aerei metalli,
 Ni docta artificis manu polita
 Informam redigatur, vsibusq³
 Humanis queat estimatione
 Inferuire sua valoris equi,
 Quo commercia iusta citro & vltro,
 Communis sociisq³ vita agantur,
 Et quisq³ obtineat suum, nec vlli
 Commutatio sit nociua rerum,
 Nec crebro varians moneta fallat,
 Accrescente valore vel minuto,
 Hic quod Budelius per erudite
 Ex rerum arte docens metallicarum,
 Et legum penetralibus recludens
 Scriptorum varias opiniones,
 De summi bonitate vel valore
 Exponit, dubiumq³ tollit omne.
 Ergo Budely labore grata
 Fac Lector bone mente perfruare.

THEODORI GRAMINAEI
Ruremundani LL. L. in libros.
Reneri Budelij
Carmen.

Fertilis est Regio sumpsit quae Gelria no-
men,

Iuliacisq; procul non ita floret agris.
Hic locus ad Mosam quam Rura subintrat ha-
betur,

Atq; sit vnitus alueus vnus aquis.
Rura velut sinem, sic hinc bene cognita nomen
Inter praecipuas Vrbs Ruremunda tenet.
Pieridum quondā chorus hic habitare sororum
Dulcia Musarum castra vigere solent.

Omnia praesenti quamuis Mauortia luce
Deuassent hominum non sine clade graui,
Est situs insignis studijs & amicus honestis,
Ingenijs mira fertilitate fauens.

Iuppiter & Mercurius hic in vertice caeli
Exercent vires Marte iuuante suas
Cum quo participant: hinc apta videtur in istis
Artium ad omnes genus partibus ingenia.

Iura, Facultates, secretaq; sic quasi nati,
Abdita percipiunt absq; labore graui.
Corpora qualificat simul aura salubris & aër,
Et mira informant cognitione animos.

Sensit Ioannes olim Marmellius illa,
Protulit insignem quē Ruremunda virum.
Achtea Stirps etiā praecleara fatetur idipsum,
Ortus principum quae trahit inde sui.

Hellermanniaco fratres de sanguine bini
Testatumq; domus Kueckhouiana facit.
Hos Laurētis adū vetera & noua mœnia Bursæ
Templa viros Regum percoluere trium.

Admirata fuit quos dia Colonia saepe,
Et plures similes secula nostra vident.
Inter quos praesens nō infimus Auctor habetur,
Quem proba progenies Budeliana tulit.

Meysenburiaco successio nomine matris
Hac in Geldriaci ducitur vrbe soli.
Quid tibi Budelij lector sincere labores
Hac operis praesent editione sui.

Quamq; monetandi dextre descripserit artē,
De cuius meritis constitit ante nihil.
Qualiter explanet nodosa sophismata, nec non
Obsita quae crassa nube fuere prius.
Et quorsum cōmunis habens sententia pondus
Vergat, & huic obstet sintq; recepta minus.
Egregijs facili rationibus ordine pandit,
Fundamenta mouens rata, notanda tamē.
Quae qui percipiunt, imitanda voluntq;, decēti
Horum iudicium non ratione caret.
Qui velit viatur, non aspernetur inique
Cui minus Auctoris complacet istud opus.
Care diu felix tu conterranee viuas,
Quaq; via ceptum est perge, tuosq; foue.

MARSILII KOCH RVRE-
mundani, LL. L. in librum Rene-
ri Budelij IC. decaetichon.

Creditur assueti si semper in arte peritis,
Vsis & firman scripta probat a fidē.
Quam belle expertam proprijs incudibus artē
Budelij nostri pagina docta refert.
Ordine perfacili dum cuiuscumq; monet a
Cudenda formam materiamq; docet.
Quasq; foro dubias regina pecunia lites
Suscitat, & varians gignit uterq; valor.
Deniq; res quicquid numaria continet, illud
Ingenij tradit dexteritate sui.

IACOBI A LOM RVRE-
mundani LL. Cand. in Clariss. Con-
sultissimique D. Ren. Budelij
& conterranee opus.
Carmen.

Quis valor argenti puri, fuluig; metalli,
Diuite quae tellus parturit alma sinu.
Quomodo & angusta signetur imagine forma.
Ad merces precium iussa valere nouum.
Qualiter ancipitis pateant discrimina librae,
Et fucus falso saepe sub are latens.
Quodq; magis, quonā tollantur scdere legum,
Quos varians scrupos quaq; monet a parit.

Hac

Hæc adq̃ experto tradit Budelius vsu,
 Vt natus gemo sit labor isle suo.
 Ille monet alis qui natus in ade parentis,
 Cudit ab assueto scripta probata foco,
 Euoluensq̃ foris digesta volumina Iuris,
 Addidit hæc artis nob̃ hioris opes.
 Ergo dum fuluas tinget Pactolus arenas,
 Et Tagus auríferas voluet Iberus aquas,
 Dum numi argēto & solido cudētur in auro,
 Et venient gemino merx preciumq̃ue foro,
 Illius æternos extollet fama labores,
 Annuet & placida Iuno Temisque fide.

ALIVD EIVSDEM AD
 Zoilum.

A Vrea nūc vere gratis sunt secula numis,
 Aurea materia hæc, aureus hic la-
 bor est.

Et nihil hic vitij, nihil improbe Zoile labis,
 Res proba, ne carpas, Lydius hic lapis est.

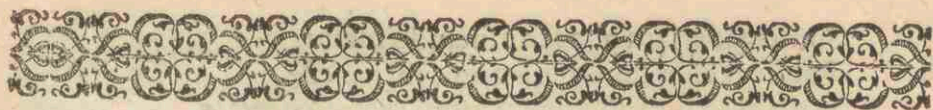
IVNONIS DE AE AD LL
 brum Auctoris L. Budelij
 adhortatio.

N Vper ego stricto cecini sermone, Mone-
 tas
 Quod tue ar iusta conditione probas.
 Fucatas detester opes, & debiliores
 Quos hominum numos impia turba facit.
 Nos vbi tu sequeris liber hac in parte, q̃d ortū
 Protrahis? & differs vtile prorsus opus?
 Rumpe moras, lucemq̃ petas, mora sæpe nocua
 Fertur, ab insidijs me duce tutus eris,
 Libereris tutrice liber me semper, in auras,
 Consilium est prodi, me duce libereris.

RUBRICAE

RVBRICAE CAPITVM LIBRI PRIMI.

- 1 De arte seu scientia cudendæ monetæ.
- 2 De antiquitate, dignitate, & præcellentia monetarum.
- 3 Monetarum vsus sitne commodior & oportunior permutatione.
- 4 Quis cudendæ monetæ habeat potestatem.
- 5 Cuius auctoritate moneta sit cudenda.
- 6 Cuius expensis moneta sit cudenda.
- 7 De duplici bonitate monetarum.
- 8 De liga seu preciositate argenti.
- 9 De præstantia, virtute, atque effectibus auri.
- 10 De liga seu preciositate auri.
- 11 Quo pacto argentum probetur.
- 12 Aurum quo pacto probetur.
- 13 De experimentis quæ per coticulam, vel ramenti alicuius excerpti calefactionem fiunt.
- 14 De ponderibus & libra.
- 15 De marchio seu marcha.
- 16 De extrinseca monetarum bonitate.
- 17 De forma & charactere numismatum.
- 18 De pede Monetariorum.
- 19 De mixtura seu temperatura auri atque argenti.
- 20 De Remedio.
- 21 Præstetne ex puro puto, an vero ex auro & argento permixto monetam cudere.
- 22 De Solidis.
- 23 De analogia auri ad argentum.
- 24 De Monetarijs.
- 25 De Cambijs.
- 26 De dietis probationum.
- 27 De peritis in arte.

ARGVMENTA CAPITVM LIBRI

PRIMI, DE ARTE CVDENDAE MO-
NETAE, AB IPSO AVTHORE HE-
ROICO CARMINE CON-
SCRIPTA.

RS noua cudendæ per me conscripta Monetæ
Prodit, & in claram Christo redit auspice lucem.
Lector ad hunc duplicem Tractatum candide men-
tem

Vertere, & affectu simili quo dantur, amico
Scilicet, ista velis precor acceptare legendo.
Non hic sunt tribulæ, sentes, non aspera saxa,

Non quæ Cymmerijs sunt obscurata tenebris,
Omnia luce patent media, nox fugit opaca.

- I. Hic liquet exacta ratione pecunia quid sit,
Vndeque proueniat numus, cur dicta Moneta,
Quamque sit ex varijs passim confecta metallis,
Ex sale, orichalco, corioque numismata cusa,
Plumbea cum ferro, stannoque pecunia mixta,
Arboris hinc etiam cortex auulsa papyrus
Iuncta suum visco, pellisq; receperat vsum.
- II. Creditur Abrahæ numos fecisse parentem
(Maximus artis honos) Niniux sic Rege iubente
Primos, inde Tharez, sic scripta probata loquuntur,
Optimus officij faber est ratione vocatus.
Sic & auus Diui fuit Argentarius olim
Cæsaris Augusti, celebrat quem fama per orbem.
- III. Commoda quantumuis sua permutatio rerum
Præbeat, à primis ita cœpta parentibus, auri
Argenti que tamen medium præstantius illo est,
Scilicet hac omnes trutina licitantur eadem,
Machina quas ingens vasti res continet orbis.
- III. Princeps ergo potest de iure ferire Monetam
Solut in Imperio, quibus aut indulserit ille,

Sufficiens

- Sufficiens eriam quos consuetudo tuetur,
V. Publicus assensus populi non debet abesse,
Prorsus ad hunc siquidem numi mutatio spectat.
VI. Et sumptus facient illi, qui cudere possunt,
Hoc lex Imperij, contraria fraudibus effert.
VII. Quis valor interior, bonitas extrinseca quæ sit,
VIII. Quale sit argentum, nec non variabile quam sit,
IX. Viribus inde quibus simplex præpolleat aurum,
X. Grana quot in marca, quot constituenda caræcta :
XI. Hæc duo qua veniunt ratione probanda metalla,
XII. Vel per aquam fortem, candentem siue per ignem,
XIII. Vel per acus varias Lydio mediante lapillo:
Quod tamen examen fallax, perfectior alter
Ille modus per aquam, vel ab igne tepente, chrysulcam
XIII. Ponderis & ratio maioris & inferioris
XV. Mox sequitur, quæ libra modis, & marca secetur,
Vncia quas habeat partes, duplicesque quid Angli
Ac momenta velint: ponduscula scilicet hæc sunt,
Nota viris istis, quicunque numismata cudunt.
XVI. Exterior bonitas incertis sedibus acta.
Hactenus, ulterius possit conformis haberi
XVII. Traditur, utque decens sit forma, character & index,
XVIII. Sitque Monetales penes anxia cura Magistris
Conseruare pedem, iuxtaque ferire Monetam
Præscriptum, capitis poena grauiore iubente.
XIX. Inde Metallorum mixtura requiritur apta,
XX. Nec sub spe veniæ quicquam molirier ultra
Quis valet, Imperij quod Sanctio mandat & vrget :
XXI. Hinc grauis orta viros inter contentio doctos
Durat adhuc, votisque obstant contraria vota:
Hic puta permixtis mage pura numismata præfert,
Illaque multiuagum suadet cudenda per orbem :
Mixturas alius, quod si liga debita subsit,
Conueniensque suis existens legibus, vrget.
XXII. Et quamuis solidus fuerat preciosior olim,
Aureus à solido tamen hoc vix tempore differt.
Principis & populi potis est concessio tantum.
XXIII. Hinc patet argenti fuerit proportio quondam

Quibus

Qualis ad obryzum, nunc vndenis reputatur
Partibus, argentum differre frequenter ab auro.

- XXIII. Ordo sequens aperit Præfectos artis, eorum
Non seruale docens munus nec vile vocari,
Iuratosque viris non turpibus esse ministros
Abiectisque pares, Regale tuetur vtrumque,
Principis existens circum præcordia summum.
- XXV. Cambia, quique valent hæc exercere, sequuntur,
Quod genus officij nostram quoque spectat ad artem?
- XXVI. Omnia tractantur binis hæc ipsa dietis,
Perque Zygoftatas certa ratione probantur
Pixidibus primos injecta numismata cunctis.
- XXVII. Qualiter accedit credatur in arte peritis
Omnibus, vt iurent quòd verum dicere credant,
Illud sufficiet, nec ad vltiora tenentur,
Sufficiatque librum sic consummasse priorem.

†††

2 DITIONVM

DICTIONVM ET VOCABVLORVM

QVORVNDAM MINVS VSITATORVM

EXPLICATIO.

A.

A Simpliciter posita, denotat summam.

Acus, seynd Streichnadeln / quæ ad probandum aurum & argentum Lydio lapidi atteruntur.

Additamentum aureum vel argenteum, gûlden oder silbern zusatz.

Aes luteum, gelb Kupffer.

Aes Cyprium, rot Kupffer.

Aloi vel alloi idem quod liga, das inwendig gehalt des Golds oder Silbers.

Aloifare, nobis est metalla inter se commiscere, hoc est, die Metallen vnder einandern vermischen / verschicken.

Aloifatio, est mixtura, eine schickung.

Ampullæ vitreæ, glâsern Rôßlger / darinnen das Silber vom Gold durch starck wasser abgesondert wirdt.

Anglos voco Latine, quos Germanicè Engelsch / appellamus, quorum 19. faciunt in pondere vnciam Coloniensem, & 20. vnciam Troficam.

Aqua fortis, aqua valens, aqua Chrysulca, indifferenter starck wasser dicitur.

Argyrocopos dicitur Monetarius, qui Monetis cudendi præest.

Argyrocopium, officina in qua monetâ cuditur.

Argyropium, locus vbi numismata cudentur.

Argentum magis pretiosum, siue copulatum, est purissimum, scilicet 12. denariorum.

Auri summitas, absolutissima est probitas, & ad culmen 24. Characterum excocta.

Aurum vel argentum coticula explorare, Goldt oder Silber auff dem Streichsteyn versuchen oder probieren.

B.

Bacillus ferreus, ein Eysen / damit man etwas durch oder herausscher schlecht / ein Stechenysen proprie, oder Dreechenysen dici ac nominari poterit.

Batillus ferreus, est quoddam receptaculum ignis, quo pruna, hoc est, carbonis ardens colligitur, ad palæ similitudinem.

Batillum ferreum, eysene Schaufel.

Bellis, marcam significat, hoc est, pondus octo vnciarum, quasi medietas vulgaris libræ.

Binæ sextulæ Characteros denotant, & ita 24. binæ sextulæ cum 24. Character. conveniunt.

Bonitas Monetæ intrinseca, consistit in liga & pondere, im gehalt vñnd gewicht.

Bonitas Monetæ extrinseca consistit in valuatione siue indicatura, in werthierung der Gûlde oder Silbern pfennungen.

Bracteolæ sunt tenues virgulæ, sua sponte plicabiles, quibus etiam bractearij inaurare solent, infra laminam.

C.

Caractum, Caractus, Ceratium, ein Carat

Carat vocamus, quorum 24. marcā puri auri faciunt, & Caractus habet grana 12. non 24. vt quidam male autumant.

Catillus cinereus, alias Copella, vulgariter artifices Capell / nominant vasculum illud in quo massulę probatoria, die proben / in fornacula probatoria collocantur.

Cementum Germanicè CEMENT / fit ex lateribus contusis & cū argilla, hoc est terra cretosa & candida, (qua figuli vtuntur ad vasa sua conficienda) medicatis, per quod aurum & argentum ab ære, & alia extranea materia repurgatur.

Chrysulca aqua fortis, Starck wasfer / supra aqua.

Chrysophilium officina est, in qua lauatur aurum.

Collybista, Numularij, Argentarij, Trapezita, Idem significant, Germanis wechseleers.

Capellatum alij Compellatum argentum à Copella ita dictum, quasi ad summam vsque puritatem cogatur, & in catillo compellatur. So auß der Capellen genommen wirt. supra Argētum.

Cotricula seu lapis Lydius, streichstein.

D.

Den per abbreviationem denarium significat, denier gallicè, nos pfenning vocamus, quorum 12. marcā puri argenti faciunt, & quilibet ex illis recipit 24. grana.

δοκιμάς Docimastes, æstimator, cēsor, probator, Wardein Germanicè.

δοκιμασία est ars probandi δοκιμασία probatio, examinatio, perscrutatio.

E.

Eng. Engels / Anglos voco latine quorum dixi 19. ynciam Coloniensem facere.

F.

Fistulæ ex bracteis factæ, Nos heupcher / rollen oder rurseln.

Fornacula probatoria ein probier Ofen.
Fornacula latericina, ein probier Ofen.
von steinen oder erden gebacfen / ferrea ex ferro confecta.

Fornaculæ os, Müntloch des Ofens.

Forceps Klucht / zang /

Foramina spiritalia sunt quæ spiritū promouent, Wundlöcher.

G.

ge grein siue grana significat. quorū dixi 24. denarium facere in puritate metalli, Caractus habet tantum 12. grana contra alios qui hæc non videntur intellexisse.

I.

Indicatura est extrinsecus valor monetarum, sicut ipsa valuatio, non vero intrinsecus, vt Budæus sentit.

Lanx nobis est probier schall.

Lamina & Bractea, inquit Laurent. Valla, sic differūt, quod lamina sit crassior, tenuior & magis dilatata bractea, pfatten vocamus Germanicè.

Lapis hæraclius, idem quod lapis lydius & cotricula, de qua præcedit stretchstein.

Libra pensilis ein probier wag.

Libra etiam aliquando idem quod as, mina, seu pondo, vncijs 12. vel vtalij 13. constans.

Libella deminutium pro numulo sæpe ponitur.

Liga species est mixturæ, das inwendig gehalt / forn etiam vocamus granum siue granulum.

Loculamentum libræ pensilis, domuncula in qua libra collocatur, & a vento conseruatur, probier fast / probier lucht communiter dicimus.

Loto, ein seß / notum est pro decimali sexta parte vnius marcæ, & ita medietatem

dietatem vnciæ significat.

Lotonis Colonienſi pondus eſt 9½.
Anglorum.

Lotonis Troſici eſt 10 Anglorum.

M.

Magiſter Metallicorum, Bergmeiſter.

Magiſter Monetæ Münzmeiſter.

Marcus ſeu Marca eſt pondus quo Magiſtri Monetales & aurifabri paſſim vtuntur, habens octo vncias & lotones ſedecim.

Marca argēti puri habet duodecim denarios.

Marca auri puri 24. Caractos.

Maſſula pura ſiue auri ſiue argenti ſein/rein/ſauber Goſt vnd Silber/ſo von der Capellen wirt genommen.

Meraciſſimum eſt argētum ſiue aurum purum putumr, ein/ſein/puer/Silber oder Goſt.

Momentū nobis eſt Germanice aß/alias qualecunq; temporis ſpaciū & ponduſculum ſignificat.

Monetarius Münzer.

Monetariorum Magiſter Münzmeiſter.

O.

Obryſum aurum idem quod aurū putum purum meraciſſimum, ſein Goldr.

Operculum, Deckel.

Os fornaculæ ſupra fornacula.

P.

Pes Monetariorū ſoeß/eſt meta Monetarijs Praſcripta in cudendis numis, quam omnino obſeruare tenentur.

Phiala poculum, patera.

Ponderales maſſulæ, probier oder ſonſt klein gewicht.

Proportio auri ad argentum qualis, wie die werderung Golds gegē Silber zu crachten.

Puſtulatū aurum ſignificat etiam excoactiſſimum.

Q.

Quaternæ ſiliquæ ſunt grana, Grein/ quorum denarius habet 24.

qq. Quentſein nobis ſignificat, quorum 4. lotonem faciunt, aliquādo pro vna quarta ¼ ponitur, quod eſt ponduſculum octo momentorum.

R.

Ramentum, parua particula ex nummo ſiue alia auri argentiue maſſula excerpta vel exciſa.

S.

Scoriam dicit Plinius omnem illam ſpurcitiam quæ à metallo abſtrahi poſteſt.

Selibra, pro marca ponitur octo vnciarum.

Semiſextulæ quartam partem vnius Caracti ſignificat, ſeynd alſo drey grein.

Semuncia, ½ſt ein ſoth. habēs 4. drachmas, ſiue quentſein quatuor.

Signoragium, hoc eſt quod ex percuſſione Monetarum Principi à Monetario penſatur.

T.

Tegula ſignificat operimentum cattillorum, tegit enim aurum argentum-que in fornacula, Germanice Muffel dicimus.

V.

Valua, æſtimatio, taxatio, Werderung/ dicimus.

Z.

Zygoſtatæ ſunt libripendes per vbes conſtitutæ, qui proprie, à vocabuli ſignificatione, ponderibus præſecti dicuntur, à libripende, quamvis ad illos etiam pertineat inueſtigare maſſularū aut numorum ligam. Et ſic iudicium ſuum interponunt de valore intrinſeco, tam precioſitatis, quam ponderis. Molin. num. 703. Nos Germani Zygoſtatam

gatam, *warden*/vocalamus, vt passim de
ijs sit mentio in Imp. Ordina. & ego Bu-
delius de ijs plenius tractaui libr. i. de
art. cud. mon. cap. 26.

Zygoſtatica libra eſt ea quæ publice
temperata & probata eſt, hinc etiam
Zygoſtatica fides dicitur, hoc eſt plena
examinataque æquitas.

SIMONIS TOELMANNI POMER.

I. V. D. IN CLAR. VIR. D. REINERI

BVDELI, LL. LICENT. LIBROS,

ΑΥΤΟΧΕΙΡΙΑΣΜΑ.

De varijs variij varios ſcripſere monetis

Tractatus: quorum laus ſua quemque manet.

Artamen haud vnquam cudendi prodidit artem

Quispiam: inexhausti penè laboris opus

Sponte ſua fugiens: veritùſue recludere cunctis

Sacra Deæ, paucos quæ penes eſſe ſolent.

Publica donec amans REINERVS commoda, docto

Artem hanc arguta tradidit arte, libro.

Qua fretus, dubia in nummis ænigmata ſoluit,

Doctorum intortis exagitata modis.

Monſtrauitque viam, cognoſci qua genus omne

Nummorum, & certò poſſit vterque valor.

Omnia quæ magno contexta labore BVDELI,

Conuenit auctoris non ſine laude legi.

INDEX

INDEX RERVM MEMORABILIVM

QVAE IN HOC OPERE DE MONETIS ET

RE NVMARIA CONTINENTVR.

Prior numerus numer. margin. alter pagin. denotat.

A.		
A	A.A.F.F.litera, quid denotent. nu.	47
	37. pag.9.	
A	Abrahæ parens Thares primus mo-	
	netarius. nu.27.	117
A	Absurdum est locupletari cum alterius	
	damno.38.	491
A	Absurditas Molinæi maxima aperitur.11.	
	36.	
A	Abundans cautela in contractibus nõ no-	
	cet. nu.36.	698
A	Accessorium obligationis accommodari	
	debet ad principalem. nu.8.	512
A	Accessorium corrigere aut restringere	
	principale non debet.7.	512
A	Achillæum argumentum pro communi	
	vt Budelius.6.	189
A	Actus agentium contra intentionem ip-	
	forum, non operantur, sed benè operā-	
	tur, pro vel præter, &c.30.	697
A	Actus ibi censetur celebratus, in quem	
	locum confert iurisdictionem.15.	216
A	Actio pro empto cõpetit re æstimata tra-	
	ditæ eademque euicta.10.	181
A	Acus aureæ quo pacto fiant, quodque	
	constituendæ.6.	54
A	Acus argentæ qualiter fiant, secundum	
	numerus 12. denariorum.8.	55
A	Acus argentæ æqualiter vt fiant secun-	
	dum numerum 16. lotonum.10.	55
A	Acuum 16. structura.11.	56
	Acuum confectio multiplex, secundum	
	Georg. Agric.4.	53
A	Acuum tria genera constituuntur.5.	54
	Acuum, quibus aurum probatur, fabrica.	
	nu.5.	54
A	Acuum, quibus argentum probatur, fabri-	
	ca.9.	55
A	Additamentum ex puro argento sumen-	
	dum.14.	47
A	Adulterina moneta pro legitima non ha-	
	betur.14.	533
A	Aduocatis, Architectis, Tabelliõibus cre-	
	dendum.8.	150
A	Aequitas præ oculis Ecclesiasticis perso-	
	nis esse debet.31.	711
A	Aequalitas inter debitorem & creditorẽ	
	seruanda.2.	477
A	Aequiualentia nouæ monetæ, quæ loco	
	antiquæ præstatur quomodo commen-	
	furetur.2.&6.	384
A	Aes sui temporis in Gallijs fuit 11.den.&	
	10.gg. sec. Molin.83.	556
A	ABs luteū mixturæ inconueniens.8.	
	AEri temperatura cum argẽto exemplis	
	declarata.9.	82
A	Aeris ratio ad argentum quæ sit, & argen-	
	ti ad aurum quo ad volumen corporis.	
	50.	744
A	Aeris appellatione antiquitus omnis mo-	
	netæ continebatur.17.	4
A	Aerei numi etiam hodie in multis locis	
	cuduntur.18.	4
A	Aerei numi tempore obsidionis ciuitatis	
	Traiectensis percussi, eorundemq; for-	
	ma.19.	4
A	Aereos numos vt quondam, ita & hodie	
	quoque cudi.15.	4
A	Aereos numos ad bene placitum Princi-	
	pum tolerari posse.45.	743
A	Aerarium, & Tribuni ærarij, qui dicātur.	
	16.	4
A	Aeri color natiuus rubeus fraudulenter	
	detrahitur.23.	58
A	Æstimatio prædictis verbis addita quid	
	operetur.3.	179
A	Æstimatio in mutuo vim non patitur.	
	73.	497
		â
		Æsti-

INDEX IN TRACTAT.

Aestimatio rei traditæ venditionem facit.9.	181	Aetati incapaci quopactio succurratur.	26.	246
Aestimatio Statuto aliter facta quam vsu recepta, quid decendum.1.	212	Affectus non punitur, sed bene effectus.	25.	245
Aestimatio temporis contractæ obligationis in pecunia inspicitur, etiam si re probata fuerit talis moneta. nu. 1. 5.	372	Affectio contrahentium in obtrudendis & recipiendis numis debet temperari. 25.		303
Aestimatio & non res petenda. 6.	184	Albertus Brunus, quid de auro purissimo sentiat. 34.		34
Aestimatio tempore contractus facta attenditur. 7.	219	Alciatus bene intellexit historias Romanas. 14.		115
Aestimatio aurei crescit propter deteriorationem, minutz moneta. 47.	492	Alciati sententia præsumptionibus effacibus inuatur. 17.		116
Aestimatio ab initio contractus præscripta attenditur. 12.	220	Alexandrum Macedonem monuit Aristoteles ad conuentorum obseruationem. 13.		479
Aestimatio & valor in imperio vniformis haberi debet. 6.	68	Aliud in legatis, aliud in contractibus obseruatur, vt quidam volunt. 2.		223
Aestimatio & variatio valoris pecuniarum vnde causetur, & quæ dicatur iusta æstimatio. Et quotuplex fiat fraus in moneta. 1.	353	Aliud pro alio inuito creditori solui non posse, fallentias plures recepit. 13.		197
Aestimatio rei debitæ consideratur secundum locum, vbi destinata est solutio. nu. 9.	691	Aliud pro alio inuito creditori solui nequit. 3.		196
Aestimatio in dubio non facit emptionem. 12.	515	Alchymia nunquid sit ars approbata. 18.		358.
Aestimatio in grossis & numis minutionibus debet esse reciproca & correspondens. 35.	173	Aloy, quod qualitatem designet. 88.		558
Aestimatio venditionem quandam facit. 14.	207	Alloyer Gallicum verbum quid significet. 2.		80
Aestimationis pecuniæ per partium conuentionem materia amplè examinabitur. nu. 2. 3. 4. 5. 8. & 10.	407	Amicus plato, Socrates, magis amica veritas. nu. 7. 114. & pag. 11. nu. 42.		
Aestimationem & valorem extrinsecum monetae esse inspiciendum tempore solutionis. 13.	721	Analogia decupla & quindecupla. 59. 550		
Aestimationem reddendam, etsi expressè non sit dictum, vt redhibeatur. 7.	184	Anglica lues, prodigiola circa monetam. 26.		504
Aestimationem non semper facere venditionem. 15.	182	Angli Carolum VI. Regem Gallia mente captum detinent ope Philippi Burgundiaci. nu. 18. & 27.		504
Aestimationem contractus tempore currentem loco speciei solui posse, vult Molin. 6.	196	Anglorum Colonienfium & Troficarum collatio. nu. 10.		65
Aestimatione publica sublata, debitum tamen soluendum. 15.	503	Anglorum & momentorum adminiculo omnes numi librantur. 12.		65
Aestimatione in eadem Coronali & alia species etsi expendantur tamen multū nihilominus in ijs perdimus exponendis. 2.	750	Anglia Regina ex argento ferè puro numos fecit. 12.		739
		Anni vniuscuiusque propriam esse præscriptionem. 7.		223
		Annonæ caritatem hodie maiorem esse quam olim fuerit. idque exemplis pluribus comprobatur.		742
		Annonæ caritas non est maior hodiè quàm fuerit ante trecentos annos.		747
		Annuum legatum non vtendo non amittit.		Annui

DE MONET. ET RE NUMMARIA.

titur.5.	223	peritur.num.7.	26
Annui reditus qualiter soluendi.1.	218	Argentum facilius quàm aurum deprauatur.37.	742
in Annuis redditibus etiam quo ad intrinsecum valorem solutionis tempus inspicendum, & quare secundum Rom. & Gemin.121.	569	Argentum qualiter ab auro per aquam valentem extrahatur.16.	47
in Annuis redditibus solutiōis tempus considerandum, vt quidam volunt.1.	218	Argentum quis primum adinuenerit. 4. 12.	
Annua pecuniæ præstatio per Principem quo pacto solutionem consideret.4.385		Argumentum à vera mente partium vallet.18.	711
Annua præstatio immemorialis absque causa. quid operetur.49.	230	Argentum quando primo fuerit signatū. 419.	
Antonius Triumuir, taxatur quod Mone. argenteam adulterauerit.87.	557	Argentum merum non videtur aptum ad conficiendum vasa argentea.78.	554
Appellationes in Ducatu Geldriæ impermissæ.34.	103	Argentum pusillatū tripliciter fieri. Grannallium quid sit.79.	554
Appellationes benè excluduntur, si Superioris consensus accesserit.42.	109	Argentum pustulatum, quid.7.	600
Aqua Valentis vis mirabilis.20.	48	Argentum merum aurifabris nō benè conuenit in vasis conficiendis.44.	99
Aqua Crysulca aliq; instrumenta, quomodo conficiantur remissuè.19.	48	Argentum Regium, cui tantum vigesima quarta auri deest.17.	738
Aqua chrysulcæ adminiculo & per cemetum purum sit aurum.25.	553	Argentum ab auctoritate doctorum. n. 19. 712.	
Aretini quoddam cōsiliū discutitur, & vt alienum reiicitur.16.	524	Argenti bonitas Parisiensis quæ sit. nu. 33. 51.	
Argentum volumine corporis duplo maius est auro.49.	744	Argenti ingens copia ex India anno 66. venit.5.	81
Argentum quo tempore Romæ fuerit signatum.12.	14	Argenti quantum in pecunijs sit, parū curandum.12.	201
Argentum putum purum esse 12. denarium. num. 16. pag. 43. nu. 53. 549. & nu. 12. 356.		Argenti tantum in minutissima moneta, quantum in maxima habita proportione, num. 23. & 24. 525. nu. 11. pag. 201.	
Argentum regium Cineracium quale.70.	552.	Argenti pes quondam 11. denar. & 12. granorum fuit.80.	555
Argentum purum est 12. denar.71.	553	Argentei Turonenses, qui fuerint? Et intellectus Clem. 2. de magistris.8.	608
Argentum quotuplex probetur.3.	38	Argenti quantum in massa sit inuestigatio. 14.	42
Argentum Parisinum quale sit.21.	42	Argenti libra qualiter intelligatur. 1. 612.	
Argentum ad instar vini probari.15.	42	Argenti tantum erit in numis, quantum in massa.2.	22
Argentum 11. denar. & 18. gran. esse Cineracium.73.	553	Argenti tres species recensentur alias est multiplex.69.	552
Argentum purum putum Moli. dicit, quod sex granis abest à 12. den. siue 11. denar. 17 gr. nu. 82.	556	Argenti bonitas itidem distinguitur n. 6. 609.	
Argentum multiplex reperitur.9.	27	Argento probato permanet pars 48. immunda, vt quidam sentiunt.22.	43
Argentum pustulatum vnde dictum. 76. 554.		Argentei numi, quo tempore primum Roma signati.1.	582
Argentum purum putum in probationibus quando habeatur.13.	42		
Argentum purius 12. denariorum non re-			

Argentei quales fuerint quibus Iudas
Christum prodidit. 16. 664
Argenteo additamento in proba est opus,
& quare. 11. 46
Argenteos numos purissimos olim cufos.
29. 45
Argenteos numos omnino puros auctor
ipse saepe stampari fecit. 30. 45
Argumentum à contrarijs propter diuer-
sitatem rationis non procedit. nu. 30.
246.
Argumentum ab intrinseca bonitate vi-
ni ad extrinsecā pecuniæ valet. 36. 490
Argumentum à contractu mutui ad con-
tractum census valet. 16. 707
Argumentatio à ratione casus conuersua
procedit. 14. 213
Argumentatio à solitis & consuetis effi-
cax. 2. 215
Aristotelis locus expenditur ad intel-
lectum Iuriconsulti in l. ff. de contrah.
emptione. 2. 649
Ars nobilior censetur secundum nobili-
us subiectum. 21. 117
Artis principia debent esse certa. 17. 42
Artificium cedendorum numorū, & qui-
bus modis perficiantur ac formentur
explicatum. 25. 88
Artificum modus loquendi omnino ob-
seruandus. 72. 553
Asquid sit, eiusdemque valor & diuisio.
1. 661
As libralis quomodo paulatim sit demi-
nutus. 16. 534
Assis partes quales constituentur. 1. 419
Asses quot pōdus habuerint apud Roma-
nos, & quod nostris Maravedinis con-
ueniant. 3. 580
Attendendum hoc, de quo verisimiliter
actum creditur. 17. 169
Auctoris Budelij decisio communi cōfor-
mis. 3. 189
Auctoris explicatio quadrantis facili-
or. 27. 50
Augmentum certæ monetæ superueni-
ens debetur, cui ipsa species. 50. 492
Augmentum vel decrementum monetæ
superueniens an attendendum. 10. 479
Augmentum paulatim & sensum super-

ueniens, num. 129. 571
Augmentum futurum nō cedit lucro em-
ptori, sed vēditori, quia illud tantum
venditum intelligitur, quod extabat
tempore contractus. 5. 705
Augmentum naturam sequitur aucti, &
eodem iure censetur. 35. 519
Augmentum superueniens in iniqua dila-
tatione non consideratur. 5. 514
Augmentum in perfolutione dotis si laesa
est filia maiore pro dote relinquenda
non deducitur. 6. 514
Augmentum & decrementum exterius
cui pro sit vel ob sit. 27. 171
Augmentum & decrementum debitorem
respicit. 9. 185
Augmentum an spectet ad Reum, qui est
in mora, nu. 6. & 8. 521
Augmenti extrinseci ad defectum intrin-
secum collatio. 15. 533
Augmenti superuenientis naturam copio-
sius explicat Molin. 108. 564
Augmenti inopinati lucrum emptorem
respicere debet. 6. 706
Augmentatio pecuniæ quo sit introducta
iure. 4. 446
Augusti Imperatoris, Auns fuit Argenta-
rius. 20. 116
Aurum preciosissimum metallorū, eius-
demque definitio. 2. 31
Aurum omni plumbo est ponderosius. 3.
32.
Aurum & argentum Romæ signatum quo
tempore fuit secundum Plinium. n. 7.
73.
Aurum in 24. Caract. diuisibile, & hoc ef-
se præstantissimum. 1. 34
Aurū purius argento excoqui posse, vult
Molinæus, & malè. 14. 37
Aurum & argentum in puritate conueni-
unt. 15. 37
Aurum argento latius dilatatur, & quo
pacto. 16. 37
Aurum purum ad quadrantem & quadra-
tis quadrantem, quale sit. 17. 50
Aurum apud Aegyptios per abiectas per-
sonas effodiebatur. 44. 120
Aurum purum non cēsetur aptum ut in-
de moneta fiat. 33. 542

Aurum

DE MONET. ET RE NUMMARIA.

Aurum etiam per massulas istas, quibus
argentum, potest probari. 9. 46
Aurum & argentum ut sit simplex & pu-
rum, putum effici non posse. 12. 737.
& num. 48. 548
Aurum præstantius mixtum, quam purū.
num. 35. 97
Aurum putum purum, hoc est, obryzum,
num vi aque valentis possit haberi, nu-
me. 21. 49
Aurum purum putum, secundum Plinium,
haberi non posse. 23. ibid.
Aurum & argentum ad summam purita-
tem velle excoquere, quasi impossibi-
le, secundum quosdam. 46. 109
Aurum admodum est durabile, nec ab ig-
ne, alijsque elementis absumitur, nu-
me. 5. 32
Aurum vulnera, vlcera, morbosque sanat
num. 7. ibid.
Aurum quid valeat, remissuè, nume. 8.
33.
Aurum artificiale natiuo præstantius ef-
fe quidam volunt. 9. ibid.
Aurum purum putum, per auctorem effe-
ctum sapius. 10. ibid.
Aurum obryzum, seu putum purum, om-
nino haberi posse. 38. 51
Aurum & argentum Principum legibus
cauetur, ne extra fines Imperij euehan-
tur. 38. 742
Aurum ad culmen puritatis reducere, nō
conducit semper. 39. 51
Aurum & argentum, sunt pestis & perni-
ties quædam vitæ. 3. 15
Aurum tantummodò cum argento per-
mixtum quando habeamus, nume. 15.
pag. 47
Aurum & argentum, ad omnia flagitiorū
genera homines incitant, nume. 5.
pag. 16
Aurum argentumque ad summam purita-
tem excoqui posse. 26. 96
Aurum ad quadrantem excoqui posse, nu-
me. 23. 43
Aurum, argentum, æs, separari posse, nu-
me. 40. 543
Aurum purius excoqui argento posse,
num. 38. 542

Aurum purissimum, ut Molin. haberi non
posse. 37. 542
Auri operationes plures explicantur, nu-
me. 6. 32
Auri libra, quot argenti libris æstime-
tur. 25. 739
Auri & argenti abundantia apud Gallos
vnde videatur provenire. 759
Auri & argenti non tantum fuisse quon-
dam quantum sit hodie. 756
Auri summitas consistit in 24. gradibus si-
ue caractis. 52. 549
Aurum ad argentum proportio qualis.
num. 4. 5. 6. 110
Auri pretium pro argento, & econtra sæ-
pè soluitur. 1. ibid.
Auri bonitas traditur, & qua ratione co-
gnosci ea possit. 4. 597
Auri summitatem esse Caract. 24. ad qua-
drantem excoctorum. 36. 542
Auri appellatione, vel argenti veniunt
& vasa aurea, & argentea, non tamen
aurei numi, seu argentei continentur.
num. 42. 714
Auri ad argentum proportio duodecu-
pla. 24. 7
Auri libra, quoniam modo æstimetur in
iure. 2. 612
Auri valor & pretiositas qualiter confi-
deretur. 11. 355
Auri pondo aliquando 13. argenti libris
fuisse adæquatum. 26. 739
Auri virtutes octo constituuntur, nume.
4. 32
Auro summam soliditatem inesse, nume.
34. 542
Auro æs & argentum sæpè miscetur, nu-
me. 9. 736
Aureus semper de minimo intelligitur,
num. 15. 524
Aureus apud Romanos non fuit semper
eiusdem ponderis, nec eiusdem boni-
tatis: quamvis multò tempore fuerit
quarta vnciæ pars. 1. 601
Aureus quo tempore fuerit diminutus ad
sextam vnciæ partem. 2. 602
Aureus dictus est solidus, etiam eo tem-
pore, quo erat quarta vnciæ pars, num.
3. ibid.
Aureus

INDEX IN TRACTAT.

Aureus numus quando fuerit signatus. pag.	419	Aureorum seu solidorum 72. libram face- re. 9.	102
Aureus in auro, ubi auri sit mentio, sub- intelligimus. 33.	108	Aureorum æstimatio (si principaliter in obligatione sunt) ad temporis con- tractus restringenda. 10.	512
Aureus & solidus à tempore Iustin. vnus idemque. 1.	102	Aureorum nostrorum cum Iustin. colla- tio. 11.	103
Aureus, quod sexta fuerit vnciæ pars, mul- tis probatur rationibus. 1.	594	Aureorum simplex expressio, sufficit ad obligandum in specie. 11.	503
Aureus vetus, 25. denarios pendebat. nu. 2.	110	Aureos numos extitisse ad ceterasimam vs- que partem purissimos. 41.	743
Aureus intrinsecè mutatus, aureus non est. 61.	495	Aureos vocat ius solidos. 18.	366
Aureus numus quando Romæ primum percussus. 13.	14	Aureos ante Iustinia. tempore percussos, præstantiores solidò fuisse. 5.	102
Aureus numus apud Romanos quo tem- pore fuerit percussus. 1.	191	Aureos & argenteos merè numos hoc tem- pore vix cudi posse. 8.	100
Aurei primi à Iustinianeis sescupla pro- portione distant. 7.	102	Auræ venæ à Deo Opt. Max. primis tem- poribus creatæ. 18.	19
Aurei augmentum vel decrementum se- pauntur pretia rerum. 5.	500	Auream & argenteam supellectilem ex pura materia fabricandam, nume. 8. pag.	776
Aurei ad numerum propter frequentes mutationes soluendi. 6.	189	Aurifabri quoq; ex puro metallo sua va- sa tenentur conficere. 18.	94
Aurei 600. in pœnali mandato Illustriss. Duc. lul. Cluiq; &c. de non appel. qua- les sūt. 32.	108	Aurifabri certum pedem seruare tenen- tur. 19.	79
Aurei nostri temporis cum illis antiquis comparari non possunt. 10.	102	Aurifabri qualiter possint, vel non pos- sint monetas liquefactas, suis vsibus applicare. 10.	79
Aureus in auro ad rationem 72. alb. expo- siti. 2.	183	Aurifabri habent suum certum pedem, num. 43.	99
Aurei bonitas extrinseca ferè magis, quā intrinseca inspicitur. 7.	500	Aurifices an possint in sua arte de falso accusari. 11.	760
Aurei valor emptione rei, non materia attenditur. 8.	ibid.	Aymonis Crauetæ auctoritate commu- nis fulcitur. 14.	190
Aurei eidem non redduntur, nisi & in bonitate extrinseca reddantur, nume. 15.	507	Azo vas electionis, & fons legum dicitur & tuba veritatis. 2.	463
Aurei maiores reducendi ad intellectum valoris veteris monetæ. 5.	369		
Aurei in auro quondam, nostris moder- nis præstantiores fuerunt. 11.	77		
Aureo specificè debito, non à valore, au- gmentum & decrementum debetur, nu- me. 17.	480		
Aureo tempore retractus deminuto, quid iuris. 11.	507		
Aurej quatuor quondam vnciam pende- bant. 6.	102		
Aureorum appellatione in contractibus quid veniat. 2.	360		

B.

B aldi & Antonij à Butrio distinctio- nes quedam in materia solutionis reprobantur. 4.	376
Bartolus à calumnia defensus in l. cum aurum. ff. de auro & argen. lega. num. 5.	381
Bartolus sibi ipsi contrarius saluatur, nu- me. 25.	461
Bartoli sententia communiter reiecta, nu- me. 30.	228

DE MONETIS, ET RE NUMMARIA.

Bilibaldi Patritij Noribergens. de auro
purissimo mens. 31. 50
Binæ sextulæ, & semisextulæ, quid designent. 5. 46
Blanca in Hispanijs minimus est numus, nu. 25. 666
Bodinus quid de corticulæ probatione sentiat. 19. 57
Bodini opinio de auro puro & puto, nume. 32. 50
Bodini consilium in numis feriendis, ut eadem metalli sit analogia. 6. 737
Bodini sententia, ex puro auro & argento pecuniam faciendam. 11. 93
Bona fides in præscriptione omnino requiritur, nu. 38. pag. 218. nu. 42. pag. 219. & num. 3. 402
Boni auri, recti ponderis, cunei & logis expressio. 2. 179
Bonitas intrinsecæ vini & similis speciei, à bonitate pecuniæ diuersa sunt, num. 70. 497
Idem in bonitate vini extrinseca, 71. ibid.
Bonitas pecuniæ extrinseca explicatur, num. 10. 170
Bonitas rei circa quæ attendi possit, nume. 18. 450
Bonitas vini extrinseca non est certa, nume. 71. 937
Bonitas monetæ duplex, num. 5. pag. 378. & num. 1. 24. 667
Bonitas monetæ extrinseca, in quo consistat. 4. 24
Bonitas intrinseca. 16. 487
Bonitas extrinseca. 17. ibid.
Bonitas monetarum intrinseca, in quibus consistat. 1. 24
Bonitas monetæ extrinseca non attenditur, nisi in mora. 433
Bonitas intrinseca in numis qualis sit, parum curandum. 7. 23
Bonitas monetæ mutata extrinsecus, habetur respectus ad tempus contractus, num. 4. 682. 432
Bonitas & materia magis, quam forma monetæ attenditur. 42. 491
Bonitas in moneta quomodo veniat consideranda. 5. 383

Bonitas seu æstimatio extrinseca monetæ aliquando crescit, & decrescit quandoque. 12. 465
Bonitatis extrinsecæ rationem non habendam. 17. 534
Bonitatis intrinsecæ absurda quarundam partitio. 5. 25
Bruni sententia super mixtura argenti & aris ad aurum. 23. 87
Bruni distinctio, additis ijs verbis, Monetæ currentis, est elegans. 5. 194
Budæus an sententiam veriolem, & auctoris Budelij proximè accedit, num. 25. 49
Budæi error taxatur, qui minam libræ drachmæ denarium æqualem esse putauit. 18. 738
Budæi sententia de auro purissimo, num. 24. 49
Budæi opinio super puritate argenti qualis fuerit. 26. 42

C.

Cambium Mercatores indifferenter exercere possunt. 4. 125
Cambij literis amissis quo pacto creditori subueniendum sit. 9. ibid.
Cambij literæ, vocantur Wechselbrieffe. num. 12. ibid.
Cambire & permutare pecuniam licet, vbi de campforibus. 4. 650
Cambire in Gallijs certis personis concessum. 5. 125
Campfor in quantum possit lucrari, num. 7. ibid.
Campfores dicuntur Argentarij, Trapezitæ, Collybistæ, Numularij, Mensarij. 7. 124
Campforum libris qualiter credatur, nume. 6. 125
Canon emphyteusis ad quam pecuniæ æstimationem soluendus, nume. 1. pag. 384
C. cum Canonicis, explicatur, nume. 22. pag. 536
Canaloti valent tres grossos, nume. 26. pag. 710

Capitis

INDEX IN TRACTAT.

Canalloti valent tres grossos, nu. 16.710	Chartaceam monetam quondam & nostro tempore factam.34.	8
Capitis poena de mitiori intelligitur, nume.20.	245	
Caracta 24.non plus puritatis, quam denarij 12.habent.12.	37	
Caracta cum denarijs, qualiter conueniant.13.	47	
Caracta quælibet in 12. grana distribuuntur.6.	35	
Caracti vocabulum Molin.placet dictum.55.	549	
Caritatis annonæ hodiernæ quatuor aut quinque recensentur causæ.	755	
Caritatis annonæ causa vnde proueniat, num.	751	
Caritatem annonæ luxus sæpè causat, nume.	765	
Carneri valor quantus.2.	626	
Castellana dupla cuius ponderis valorisque fuerit.3.	638	
Causa talis præsumitur, qualis per effectû solutionis demonstratur.27.	226	
Cautela à debitore in loco solutioni destinato comparente obseruanda, num.35.	698	
Cementum quid & quomodo.45.	546	
Cementum quomodo fiat.38.	98	
Cementi vis qualis.36.	98	
Cemêto etiam in auro artifices vtuntur, num.37.	98	
Cessante causa, cessabit effectus.43.	109	
Cessante pacto de pretio simili reddi ad quid teneatur venditor.3.	511	
Census antiqui de qua pecunia soluendi,		
Censuarius stâte mutatione monere, quomodo soluere debeat.27.	711	
Centum floreni in grossa pecunia ferunt minutissimorum numorum, quatuor aut sex florenos.21.	203	
Certum quod est, non petitur triticaria actione.25.	488	
Ceratum vnde dictum fit.2.	34	
Character quid sit explicatum, nume.90.558.& num.14.356.& nu.10.	73	
Character est de iure gentium.98.	560	
Characteris dissimilitudo parum attenditur, si non damnum creditor inde aliquid passurus sit.16.	74	
Ciuis & incola suo Magistratui parere debet.3.	212	
Ciuitas debens annum censum, an potuit præscribere solutionem ad monetam currentem, per totum.1.	466	
Ciuitas abundans maiori auri vel argenti copia, est alia, quæ illis indiget, di-tior & præstantior.34.	47	
Ciuitati per ciues quando afferri potest præiudicium in non obseruandis con-uentis.14.	479	
Ciuitates habent iurisdictionem ex con-suetudine.7.	20	
Clausula, Quia nobis ita placet.14.	206	
Clausula, de redimendo in iisdem speci-ebus, an valeat.8.	480	
Colonia Agrippina, quare tres coronas numis imprimat.1.	3	
Collectarum solutiones arguunt soluen-tes esse eiusdem iurisdictionis.	439	
Colorum diuersitas in ampullis vitreis ostendit qualitatem probæ impostæ, num.17.	48	
Collusiones Monetariorum & Zygostata-rum sunt improbandæ.8.	90	
Commodum duplex creditor sentire nõ debet.8.	478	
Commodum superueniens non debetur ei, cuius ope non fit.48.	492	
Commodum debet sequi incommodum, num.46.	616	
Commodum contractus an retrahentem respiciat.14.	507	
Communis sententia contra Molinæum & alios.5.	219	
Communis clades Reipubl. æquo animo est ferenda.27.	537	
Communis quæ dicitur, non semper com-munem sententiam esse.15.	224	
Communis quæ quondam fuit, non ne-cessariò & hodie communis vocabi-tur.16.	225	
Communis sententia petiam, non æsti-matio-		

DE MONETIS, ET RE NUMMARIA.

mationem considera dum. 13. 181
 Communis opinio de bonitate intrinseca rejicitur per rationes, nu. 11. 2. 13. 14 & 15. 512
 Communis æstimatio præualet ei, quæ statuto in vsum recepto constituitur. num. 18. 525
 Communi sententiæ non semper standum. 45. 52
 Communi sententiæ ratione & æquitate fulta insistendum, nu. 0. pag. 25. & nu. 6. pag. 701. & num. 10. pag. 168. & nu. 10. pag. 210
 Communem sententiam Dd. de tempore contractus refutat Molinæ. nume. 112. 566
 Communem sententiam de valore intrinseco, quoad tempus contractus, tribus argumentis corroborat. 113. 567
 contra Communem Molinæ. sententiam corroborat. 114. ibid.
 Comparatio scripturæ fit per artis peritos. 9. 150
 Comparatio fit per duos scribendi peritos. 12. 151
 Compellatum argentum est 12. denarii. num. 74. 553
 Concordia res parvæ crescunt, discordia maxime dilabuntur. 269
 Constatum auri & argenti esse antiquissimam, testimonia sacrarum literarum ostendunt. 41. 544
 Conatus punitur aliquando, aliquando non. 431
 Contractus tempus inspiciendum, communis habet opinio, nume. 15. 168
 pag. 168
 Condemnatus ad monetam maiorem (puta aureos) an soluere possit in minima moneta. nume. 19. & 20. cum sequent. pag. 525
 Condemnatus de falsa moneta, appellare non potest. 11. 418
 Condemnatio ex obligatione veniens, contractus tempus respicit, nume. 2. pag. 217
 Condictio triticaria quæ petantur, nume. 23. 488
 Confessio facta prætextu erroris, reuoca-

tur, si non per partem aduersam fuerit acceptata. 35. 241
 Confusio materiarum facit, ut adulterini numi sæpe fiant. 11. 737
 Confusione Metallorum sublata, impiorum aurifabrorum & similium satis succursum Bodinus censuit, num. 40. pag. 742
 Conclusio sequitur pro communi quod habet Budelius. 16. 182
 Conclusionis primæ Maximæ Budelij fallentia notabilis. 8. 193
 Consensus inspicitur in contractibus secundum tempus contractus, num. 12. pag. 368
 Consignatio habet realis solutionis effectum, & quando hoc verum, nu. 6. 10. pag. 521
 Consilium malum consultori pessimum. num. 29. 504
 Consilium pro creditoribus ad evitandum pecuniæ variationem. 2. 395
 Consiliarij ad dietas probationum ablegantur. 6. 128
 Consiliariorum in dietis officium, nume. 8. ibid.
 Constitutio Imperij, cudendam puram monetam. 22. 95
 Constitutio Imperij contra eos, qui radunt, aut tondunt monetas, nume. 32. pag. 247
 Constitutiones Imperij communem sententiam corroborant. 8. 25
 Constitutiones Imperij omne lucrum a numorum percussione auertunt ac prohibent. 11. 23
 Constitutiones Imperij certum monetis valorem dederunt. 4. 21
 Consuetudo, quod possit solui moneta argentea etiã aere contaminata pro aurea, est seruanda. 2. 400
 Consuetudo immemorialis, inducit ius & privilegium. 20
 Consuetudo legibus præualet, num. 33. pag. 118
 Consuetudo generis, quod pro auro molui possit, cessat, quotiescunque partes conuenerunt, ut omnino aurum soluat. 12. 753

INDEX IN TRACT.

Consuetudo facit, quod vna pro alia soluatur, aliàs regulariter non potest, nu. 16, pag. 198. & num. 4. 302
Consuetudo secundum ius commune interpretanda, ne creditor damnum pariatur. 5. 302
Consuetudo communis trapezitæ attenditur, quando valor pecuniæ nascitur. num. 8. 355
Consuetudo qualis in solutione attendenda. 17. 366
Consuetudo faciendæ solutionis secundum pecuniam currentem qualis esse debeat, & quanti temporis, & an liget forenses, vel ignorantes. 2. 401
Consuetudo loci contractus in solutione nunquid attendenda. 13. 365
Consuetudo ex eo quod communiter accidere solet, non probatur, contra Doctor. 64. 495
Consuetudo tantum habet de effectu, quantum de usu, nec vltra progreditur. 7. 470
Consuetudo patriæ seruanda est in pecunijs soluendis. 5. 446
Consuetudine vel priuilegio ius monetandi acquiri potest. 421
Consuetudine generali receptum, vnam pecuniam pro alio solui posse. 14. 197
Consuetudine ius cudendæ monetæ acquiri posse. 3. 20
Consuetudinibus loci ciues parere debent. 17. 158
Contractus tempus indifferenter inspiciendum semper esse, summa incertitia reputatur. 4. 208
Contractus & solutionis tempus quo pacto idem significant. 5. 208
Contractus qui sit ad pondus, numerum, vel mensuram, est imperfectus & conditionalis. 1. 674
Contractus aleatorij sunt impromissi, num. 133. 574
Contractus tempus, quoad bonitatem intrinsecam, inspiciendum. 12. 168
Contractus ex conuentione legem accipiunt. 1. 176
Contractus talis præsumitur, qualem ver

ba declarant. 6. 194
Contractus & distractus eodem iure regulatur. 6. 11. 510
Contractus tempore, si valor intrinsecus melioratus, hoc deducendum. 128. 571
Contractus tempus inspiciendum, probatur auctoritate consilij Collegij Papiensis. 13. p. 2. 168. nu. 2. p. 2. 131. & nu. 6. 682
Contractus tempus in annuis inspicitur redditibus. 12. 224
Contractus tempus inspiciendum in mutatione valoris intrinseci, ad omnia contractuum genera refertur. 13. 168
Contractus & solutionis tempus quomodo se habeat remissuè, per Dd. auctoritates explicatum. 38. 174
Contractui nominato renunciare, parte altera inuita non licet. 10. 125
Contrahens in loco destinato solutioni conueniri potest, & non in loco initij contractus, nisi ibi habeat domiciliu. num. 20. 694
Contrahentes non censentur censisse de futura æstimatione. 2. 377
Contrahentes quoad valorem pecuniæ, vel aliarum rerum, dicuntur considerare tempus præsens, non futurum, num. 4. 705
Contrahentes de moneta tempore contractus currente cogita, si præsumitur. num. 4. 463
Contrahentes non videntur de alio tempore, quam contractus cogitasse, num. 5. 682
Contrahentes contrahendo non dicuntur cogitasse, mutationem monetæ futuram. 6. 705
Contrahentes in dubio, non præsumuntur censisse de moneta reproba, sed de moneta in loco solutioni destinato, cursum habente. 15. 693
Contrahentes se subiecisse alex non est præsumendum. 14. 501
Contraxisse in eo loco vnusquisque intelligitur, in quo vt solueret, se obligauit. 5. 790
Conuentio inter partes facta, omnem tollit dubitationem. 4. 192
Conuentio talis præsumitur, quales sunt subse-

DE MONETIS, ET RE NYMARIA.

subsecuta solutiones. 27. 220
Conuentio in eodem pondere, materia & cursu seruanda: Tenor enim obligationis diligenter inspiciendus. 1. 179
Conventioni de intrinseco & extrinseco inita, standum. 11. 178
Conuetionem valere, de certo aliquo numerorum genere, communis est sententia. 13. 178
Coreaceam monetam quondam percussam ostenditur. 33. 8
Coreaceam monetam tempus Regis Ioannis captiuitatis extitisse fabulam esse contra Guid. Pap. 103. 563
Coronatorum, quos vocat Cæsareos, pes. num. 16. 79
Couarruias ex puro argēto numos quondam percussos testatur. 21. 95
Couarruias Budæi sententiæ videtur acquiescere. 29. 50
Couarruias argentū purum, haberi nō posse dicit. 27. 43
Coticulæ modus certior per Plin. & Molinæ, quàm per ignem & aquam putatur. 17. 57
Crauetæ rationes in d. consil. referuntur. num. 5. 6. & 7. 511
Creditor debitoris fidem sequutus, non est melioris cōditionis, quàm sunt cōcurrentes creditores. 15. 126
Creditor de iure non tenetur in alia moneta, quàm quæ debetur, solutionē recipere, de consuetudine verò aliud obseruatur. 4. 725
Creditor cuius interest, pecuniam alterius formæ non tenetur recipere. 24. 452
Creditor possitne debitorem in posterū obligare, propter sæpius factas solutiones. 43. 230
Creditor si nihil eius inter sit, recipit necessariò aliam probam monetam, n. 10. pag. 482
Creditor nunquid pati debeat interesse augmenti in pecunia. 3. 339
Creditor, si actum sit de certa specie monetæ, aliam inuitus non recipit, num. 45. 492
Creditor tam minutiores, quàm grossos numos tenetur accipere. 10. 201

Creditor morosus nunquid teneatur recipere pecuniam, quæ à tempore moræ diminuta est. 2. 397
Creditor an possit cogi ad recipiendā pecuniam Principis non sui, à suo debitore. 3. 416
Creditor interesse magis recipere maiorem, quàm minorem monetam non cōsideratur. 15. 525
Creditor viliorem pecuniam, quam exposuit, recipere cogi non potest. 7. 531
Creditoris interesse facit, vt pecunia in specie debita ita reddatur. 19. 198
Creditoris interesse in obligatione speciei attenditur. 10. 197
Creditori ita erit prouidendum, vt debitor non nimium grauetur. 7. 187
Creditori obsequioso magis, quàm debitori tenaci fauendum. 52. 493
Creditori non succurritur, scienter monetam debiliorem recipienti. 34. 228
Creditori rectè fit solutio per 52. alb. currentes. 15. 233
Creditor inuito, aliud pro alio solui nō potest. 1. 719
Creditor aureorum quando sentire potest damnum recipiendo argentum, cogi non potest argentum recipere. 2. 719
Idem si non sentiret damnum, num. 3.
Criminis conscius, quo pacto puniatur. pag. 428
Crucigerorum defectus Germanorū notatur. 781
Cruciatu, Blancus, Agnus Dei, qualis moneta fuerit. 8. 632
Currentis monetæ verba temporis cōtractus & solutionis accommodantur, num. 1. 194
Cursus, & vsus monetæ potiùs, quàm materia & substantia consideratur, num. 41. 714

D.

Dalerorū ad drachmas ratio. 12. 664
Damnum decemēti spectat ad debitorem, ergò ad eum quoq; spectat augmenti lucrum. 3. 477
Damnum, deterioratio, seu diminutio monetæ debitoris dāno censetur cedere.

INDEX IN TRACTAT.

re. 5.	464	missa, an possit recurrere ad valorem temporis contractus. 1.	400
Darius Rex puram monetam fecit, num. 20.	94	Debitoris est electio, in qua moneta soluere velit. 2.	186
Data sorte in multiplici specie, pacto non fit, ut non alia proba fiat relutio, num. 3.	482	Debitori ante moram nihil imputandum est.	400
Debitum si sit antiquissimum, qualiter findenda solutio. 14.	365	Debitorem creditor non prius admones, in expensis condemnatur. 23.	257
Debitum ex gratia, rescripto vel prescripto Principis veniens, qualiter persolvendum. 3.	217	Deberi sibi plus sciens, an sibi praeiudicat minus recipiendo. 4.	403
Debitor notabilis quantitatis non potest liberari soluendo minutioem pecuniam. 16.	202	Decem dolia vini in eadem bonitate & numero mutuans, soluit, neque precium ascendens quid mutat. 55.	493
Debitor ex urbanitate prius admonendus, quam citandus. 22.	237	Decima de qua pecunia soluenda, num. 6.	469
Debitor non cogitur ad solutionem antiquae monetae, cum Princeps iubet numerari de noua. 1.	406	Decisio quaedam Neapolitana examinatur. 28.	518
Debitor morosus tenetur ad solutionem pecuniae quati plurimi valuit a tempore morae, nu. 1. 3. 8. pag. 373. & nu. 1. 3.	397	Decisio Senatus Burdegalenfis aequa probatur aliquot rationibus, num. 15. 16. 17. & 18.	515
Debitor pecuniae in genere & indifferenter soluere volens, an debeat inspicere valorem pecuniae, secundum tempus obligationis. 1.	384	Decrementum valoris post moram emptoris, emptori nocet. 18.	507
Debitor non morosus nunquid liberetur soluendo de pecunia reprobata.	373	Decretum Principis super solutione secundum nouam pecuniam, nunquid personas Ecclesiasticas liget. 3. Et quid de ignorantibus.	406
Debitor non liberatur soluendo pecuniam diminutam, seu deterioratam, num. 8.	464	Delictum coeptum, sed non consummatum, excusatur. 23.	245
Debitor in diem, decrescente pecuniae estimatione, an teneatur ad interesse, num. 5. 9.	456	Delictum consilio praehabito perpetratum, ligat incolas. 10.	70
Debitor morosus, an transferat in se monetae periculum.	457	Demonstrationibus pro sua opinione efficacioribus utitur Molina. 117.	568
Debitor pecuniae in genere, de qua pecunia soluere debeat. 6.	379	Denarius quadrupliciter a Monetariis accipitur. 89.	558
Debitor potest vnam speciem monetae pro alia soluere in regione Pedemontium, & hoc de consuetudine illius loci. 18.	78	Denarius olim cudebatur ex argento puro, quandoque ex misto. 5.	584
Debitor speciei existens, hoc addito, Monetae currentis tempore solutionis, num. 1.	192	Denarius varie accipitur. 4.	26
Debitor longo tempore soluens de pecunia minorata, an possit se praescriptione defendere.	402	Denarius in viginti quatuor grana diuiditur. 5.	ibid.
Debitor soluere nolens de pecunia promissa, an possit recurrere ad valorem temporis contractus. 1.	400	Denarij, & sestertij valor traditur: & intellectus l. vlti. C. de donationib. num. 11.	590
		Denarij 30. argentei, quibus Iudas Christum tradidit, per quem sint fabricati. num. 5.	12
		Denarij, & quinarij pondus examinatur. num. 7.	584
		Denariorum acceptio apud Germanos est multiplex. 19.	665

Depo-

DE MONET. ET RE NUMMARIA.

Depositarius dominus est, si deposito vti potest. 3.	520	Doctores non semper fideliter citantur. 12.	170
Depositum ad numerum abit in creditū. 2.	520	Doctores in lectionibus verius quam consilijs loquuntur. 12. 299. & nu. 8. 701.	
Depositum librarum certarum factum, augmentum & decrementum numerū debitorem respicit. 4.	186	Doctores diuersimodè sæpe sunt loquuti. 1.	192
Depositum cum facultate vtendi ad certum tempus naturam mutui sapit. n. 4.	521.	Doctorum liberi gaudent parentum priuilegijs. 37.	119
Depositi in genere periculum ad deponētem spectat, nisi recipientis mora interueniat. 1.	520	Doctoribus & Medicis credendum. nu. 5.	149.
Deponens non sentit commodum depositæ consignatæ pecuniæ. 7.	521	Dominus recipiens pensionem censetur remisisse emphyteutæ omnem pœnam & moram præcedentem. 15.	480
Deterior facta moneta si sit qualiter erit soluenda. 4.	512	Dominorum ius cudendæ monetæ habentium, nimia indulgentia taxatur. 29.	130.
Deterioratio intrinseca minutionis monetæ facit cessare augmenti æstimationem in aureo. nu. 14. & 24.	515	Donatio quingentos aureos excedens in sinuanda. 19.	459
Debitorem non oportet nimis esse delicatum, & creditorem nimis onerosum. 24.	203	Donatio vltra quingentos aureos insinuata, de quibus aureis intelligi debeat. 7.	393
Dies interpellat pro homine. 26.	240	Dos debita & recepta qualiter soluenda. 1.	513
Dies in usufructu annuo & alimento cedit in principio cuiuslibet anni. nu. 3.	385.	Dos siue restituatur, siue conferatur idem iuris erit constituendum. 29.	518
Differentia quæ sit inter relictum purum & conditionale. 5.	389	Dos iuxta personarum qualitatem & patrimonij quantitatem dari debet. n. 9.	465.
Differentia inter debitum ex lege, vel statuto nunquid sit. 5.	392	Dos an sit restituenda cum pecuniâ eiusdem valoris, cuius erat tempore, quo fuit constituta, vel tempore restitutionis. 49.	716
Difficilia quæ pulchra. 21.	182	Dos solui debet de moneta currenti promissionis tempore. 9.	465
Difficultas in contractus & solutionis tempore magna consistit. 1.	166	Dos dicitur mulierum proprium patrimonium. 8.	464
Dictum Doctoris intelligendum est secūdum legem quam allegat. 19.	694	in Dote confessa sub spe numerationis futuræ, tempus numerationis attenditur. 7.	
Dispositio legis, statuti consuetudinis, intrinsecæ bonitatis mutationem excludit. 123.	570	Dotis persolutio in moneta qualiter fiat. 437. & 3. 368.	
Dictio quinque modis fit falsitas. num. 4.	142.	Dotis causa est fauorabilis, pro qua in dubio debet fieri interpretatio. num. 8.	464.
Distinctio antiquorum bonitatis intrinsecæ extrinsecæ. 15.	487	Dotis restitutio habet dilationem temporis. 5.	387
Docti viri aliquando à scopo aberrant. 1.	161.	Doctrina singularis, quantum auri, argenti, & æris, in massa sit, cognoscendi. 21.	48.
Doctori attestanti de consuetudine creditur. 35.	118		
Doctores in puncto pœnarum sunt varij. 34.	247		

INDEX IN TRACTAT.

Δολιμασις, significat idem quod Zygoſtates,
nu. 15. 129
Drachma decem & octo ſiliquis conſtat.
418.
Drachma quo pacto diuidatur. numer. 11.
664.
Dubia ſi ſit de minimis ſit interpretatio.
16. 233. & nu. 15. 365.
Dubitandum non eſt, de qua pecunia ſit
facienda ſolutio, cum aucta ſit, vel di-
minuta moneta in contractu cenſus, &
qua de cauſa. 22. 709
Ducatus quomodo poſſit taxari, ad hoc,
vt moneta ſolui debeat. 7. 731
Ducati mutuſi dati quomodo veniant æ-
ſtimandi ex partium conuentione: vt
ſi dictum in eadem æſtimatione illud
ſeruandum. nu. 5. & 9. 409
Ducati ex marcho quot ſiant, item ex li-
bra auri. 10. 355
Ducati ad rationem 4. librarum dati, quo
pacto reddantur. 1. 183
Ducati ad rationem ſolidorum taxati,
poſſunt ſolui iuxta æſtimationem. n. 3,
731.
Ducatorum pes inueſtigatur per exem-
pla. 17. 86
Ducatorum liga quæ ſit. 18. 104
Ducatos paſſim quarta parte ceratij à pu-
riſſimo auro diſtare. 35. 741
de Dupodio, ſemiſſe, quadrante, triente,
ſemuncia, & ſextula. 4. 580

E.

Electrum quid ſit, vnde etiam numi
confeſti. 29. 7
Emphyteuta penſiones debitas, per
factas ſolutiones probat. 30. 227
Emphyteuta qui in currenti moneta ſo-
lutiones fecit, ſuccurritur. 439
Emptor debitor generis eſt. 9. 501
Emptor ſi breui retrahatur, non dicitur
conſiderabilem vtilitatem percepiſſe.
4. 506
Emptor augmenti recentis detractio-
ne non patitur etiam præſtita cautione,
ſi breui diminuat de refundendo. 5.
506.
Emptor an ex breuitate temporis cōtra-

ctus indemnis dici poſſet. 13. 507
Emptor, ſolutione facta, quomodo in re-
tractu precium recuperet, aucto valo-
re aurei. 2. 506
Emptor in retractu indemnis ſeruandus
eſt. nu. 3. & 9. 506
Emptore non ſolvente ſi retrahitur res,
nihil intereſt, quomodo precium ſol-
uatur. 1. 505
Error quorundam de extrinſeco valore
notatur. 193
Error Budæi, Molinæi, & Bodini taxatur.
9. 36
Error admiſſus corrigitur. 19. 129
Error probationis & calculi de iure cor-
rigitur. 21. 129
Error eorum qui puritatem negant argē-
ti. 19. 42
Error Molinæi taxatur. 56. 549
Erroris cauſa, quo probatio per coticu-
lam probatione quæ per ignem & a-
quam ſit præfertur, detegitur. num. 25.
58.
Errori ſe ſubiicere, indicium temeritatis
eſt. 43. 52
Erroneis ſententijs inſiſtendum non erit.
44. 52
in Executione non conſideratur cauſa de
præterito, ſed locus & tempus, vbi &
quando fieri debet. 12. 692
Explicatur l. vbi autem. ff. de verb. oblig.
contra Accuſ. 26. 488
Euictio de ſua propria natura contractui
ineſt. 8. 184
Examinatur ſentētia Bartoli in l. Paul. de
ſolut. 21. 516
Examinatur conſilium 13. Oldradi. nu. 9.
523.
Examinatur gl. in c. ſi quis aliquando. §. in
Leuitico de poenit. diſtinct. 1. n. 11. 190
Executionis punctus, pertinet ad iudicē
executionis. 16. 216
Exemplis iudicandum non eſt. Nec quod
factum quam quod fieri debet conſide-
randum. 122. 570
Executionem contractus quæ concernūt,
inſpicitur conſuetudo loci deſtinatæ
ſolutionis. 22. 695
Expensis cuius moneta ſit cudenda. 482.
& nu.

DE MONET. ET RENVMARIA.

& nu. 1.	45
Expensæ in pecunia cudenda an debeant de publico fieri. nu. 1. 22. & nu. 6.	447
præter Expensas lucri aliquid ex percussura numerorum accipi posse. 4.	22
Experimentum probationis rectè institutum. 18.	48
Experientia optima rerum magistra. 36.	51.
Experimentum efficax in comprobationem sententiæ Budelij. 39.	45
Explicatio l. 2. C. de veteris numisma. potestate. 16.	502
Explicatio l. cum certum de auro & argento leg. 14.	529
Explicatur l. ff. de contrah. empt. 8.	485
Expressio eius quod tacite inest, conditio nem inris non mutat. 6.	180
Extensio à retractu proximitatis, ad dominicalem & alios retractus. 17.	503
Extrinfecus monetarum valor de publico fieri debet. 2.	68
Extrinfeci valoris mutatio ad tempus solutionis est referenda. nu. 3. 192. & nu. 9. 219. nu. 18.	221
Extrinfeci valoris mutationem non curandum, ubi limitatio insignis 2. Reg. maximæ sequitur. 32.	172
Extrinfeco de valore idem quod de intrinfeco iudicandum secundum quoddam. 21.	170
Extrinfeco valori metæ certa præscribenda illaq; observanda. 49.	100
Extrinfeca bonitatis ratio declaratur. 24	170.
Extrinfecam bonitatem Molinæus magis substantialem intrinfeca dicit. 6.	25
Extrinfecam bonitatem esse substantialem. 11.	532
Extrinfeca bonitas non curatur modo cõstet de intrinfeca in obligatione speciei. 1.	375
Extrinfeca bonitas quo pacto se habeat Conclusio Maxima II. ostendit. nu. 3.	170.
Extrinfeca bonitas potest substantialis dici. 16.	164
Extrinfeca bonitas Monetæ magis substantialis. 3.	162

Extrinfeca bonitas ad quantitatem referatur. 51.	548.
--	------

F.

F abri auctoritate confirmat Molin. suam sententiam. 28.	540
Fabrica massularum ponderalium. nu. 3.	46
Facto ex ipso ius oritur. 3.	166
Falsa moneta quæ dicatur. 1.	658
Falsa moneta dicitur, Principis falsa sub imagine cusa. 12.	144
Falsæ monetæ crimen multis modis committitur.	429.
Falsæ monetæ percussorem quilibet impedere tenetur.	428.
Falsam monetam cudentium plena, remissio. 40.	10
Falsas monetas expendentes quando excusentur. 35.	247
Falsas monetas quibus casibus liceat habere. 36.	247
Falsum testimonium in teste & Iudice. 3.	142.
Falsam quatuor modis committitur. n. 1.	142.
Falsi poena tenetur, non habens cudendæ monetæ potestatem. 7.	143
Falsi criminis poena quæ sit. nu. 3. pag. 660. & 430.	
Falsi tenetur, qui non seruato pede numos cudit. 9.	143
Falsi numi per tinctionem ab auctore Budelio recenter visi. 10.	143
Falsi poena tenetur, qui non iusto pondere monetam fecit. 11.	144
Falsis probationibus vtens, falsum committit. 5.	142
Falsarius quo pacto, secundum Ordinationes Imperij puniatur. 39.	248
Falsariorum poenæ quæ quondam fuerunt. 13.	144
Falsariorum poenæ ex Constantini Imper. sanctionibus quæ sint. 14.	144
Falsitas numi aliquando in eius extremitate non elucet, licet nihilominus subsit in corpore. 15.	737
	Fer.

INDEX IN TRACTAT.

Ferreī commixtio cum reliquis metallis difficilis. 23. 23 Ferreī numi aliquando cuss. 22. 6 Ferendum est, quod vitari non potest. 22. 67. Fictio nunquā habet locum, nisi concur- rat æquitas. 7. 691 Figura circularis in numis præfertur. 47. 744. Fides inter Mercatores plurimum valet. 13. 126 Fides alicui habita, iuramentum excludit. 23. 153 Fideiussor conueniri potest in loco per principalem solutioni destinato. 21. 655. Fiscus quando cogatur capere æs & argē- tum pro auro. 5. 362 Fiscus in duobus casibus nō tenetur æs & argentum pro auro capere. 3. 400 Florenus Colonienfis communis recipit albos. 24. 193 Florenus vti species in obligatione, ita quoque vt species persoluendus. 25. 175 Floreni, cuius sint valoris. 5. 707 Fœnerator summè lucrosū redditū re- cipiens, non est audiendus. 6. 481 Formā in moneta qualiter attendatur. 19. 358. Forma monetæ quid sit. 11. 73 Forma seu figura externa non multum cu- ratur. 20. 193 Forma extrinsecæ bonitati ascribendam. nu. 1. 71 Forma rei sublata interit quoque substan- tia. 4. 68 Formæ quædam iuxta Ordinationis Im- perij. 12. 73 Forensis in quibus differat à non forensi. nu. 1. 636 Forensis contrahens in vno loco, licet li- getur statuto, quod ignorat tamen, si ex illo statuto enormiter lædatur, po- test petere restitutionem aduersus do- minum. 5. 676 Formarum adulteratores acerrimè puni- endos. 13. 73 Formarum adulteratores noui nostro tē- pore inuenti. 14. 74	Formarum diuersitas non facit, vt numi recusari possint. 15. 74 Fornacula probatoria qualis esse debeat. 10. 41 Fornaculæ latericiæ structura. 12. 42 Frembde vñ außlendische Münz verpor- ten. 266. Francus, qualis moneta fuerit, & quo pō- dere. & valore. 6. 64 Fraudis præsumpta timore iuris commu- nis decisio mutari nequit. 8. 197 Frumētum per testatorem vxori legatū, postea consumptum, per eundem quo modo veniat soluendum. 16. 459 Fundamento fragili existente omnia de- super constructa corrunt. 18. 42
---	--

G.

Galdriacos equites parens, L. Bude- lij quondam percuti curauit. 17. 79. Gemin. Roman. Menoch. sententia contra communem. 7. 217 Generalis zygotatæ officium. 9. 119 Generales apud Brabantinos curam mo- netarum habent. 12. 129 Generis obligatio ad tempus solutionis refertur. 13. 220 Generis obligatio ad quamlibet speciem applicatur. 7. 167 Generis obligatio soluitur per solutionē speciei. 29. 172 Generis obligatio in valore extrinseco explicatur. 18. 172 Genuenses qualiter numos signauerint. nu. 8. 73 Geßalt eßlicher Golden vñnd Silbern Münßforten. 249 Gewicht eßlicher Golden vñnd Silbern Münßforten. 251. Georgius Agricola parumpei à scopo va- cillat. 17. 104 Georg. Agric. de auro puro puto opinio. 30. 50 Georg. Agricol. sententia de hac quæstio- ne. 2. 91 Germania metallis omnibus, præterquā auro abundat. 24. 739	Gloss.
---	---------------

DE MONET. ET RE NUMMARIA.

Glosa aurea ad verbū frangere de reug.
& pac. pro vsu pecuniæ illum præua-
tere. 9. 213
Glosa qualiter communi sententiæ præfe-
ratur. 5. 114
Glosa est idolum aduocatorum, multum-
que valet. 6. 114
Glosa aliquando bene, male aliquando
dicit. 16. 116
Glosa auctoritas est maxima. 4. 114
Glosa sententiam contra Alciat. quidam
sequuntur. 12. 115
Gothis in Hispania regnantibus, quales
monetæ in vsu fuerint. 4. 640
Gradus qualitatis nonnulli constituuntur.
63. 353
Gratia beneficij vacaturi tempus vacatio-
nis respicit. 6. 217
Gratidiani Tribuni plebis edictum, de
certo precio in numis constituendo. 3.
735.
Gratidiani Tribuni pleb. laudabile fa-
ctum. 5. 22

H.

Halleri Nuribergenses & Coloniē-
ses omnium leuissimi. 23. 665
Hallerorum Germanicorum di-
uersitas est maxima. 22. 665
Hallerorum 28. communiter bassum faci-
unt. 24. 665
Heraclij seu Lydij lapidis vis summa. 10.
737.
Hispania leges numarias exactissimè ser-
uat. 19. 740
Hispani dicuntur è Francia oriundi, or-
tumque suum traxisse. 756
Homo non est ab omni parte beatus. 20.
129.
Homogeniorum & heterogeneorum cō-
mixtio & separatio. 43. 545
Hominis de dispositione ubi agitur, attē-
ditur tempus dispositionis. 7. 720

I.

Ianus in Italia primū æs signauit. n. 9.
173.
Immemorialis temporis vis maxima.
nu. 50. 230

Imminutio recens non nocet emptori. 12.
507.
Impensæ plures in cudendis minutori-
bus quam grossis numis requiruntur.
36. 173
Imperator ius cudendæ monetæ solus ha-
bet. 2. 19
Imperium merum & mixtum, consuetu-
dine acquiritur. 6. 20
Imperij Constitutiones sententiam de
intrinseco valore communem probāt.
8. 25
Iudices & patroni causarum sui officij ad
monentur. 6. 187
Indicatura potior est ipsa materia. n. 115.
567.
Indicatura contra Budæum acceptio. 5.
35.
Indicaturam publicam præcipuū esse in.
in Monetis. 18. 534
Industria expendentis pecuniam repro-
batam, an profit mutuant. 23. 460
Indivisibile censetur quod commode di-
uidi nequit. 44. 546
Inferior non potest legem imponere su-
periori. 17. 722
Inobseruantia simplex, absq; cursu 10. an
norum sufficit. 11. 213
Inscriptiones in monetis ob res in bello
feliciter gestas. 11. 3
Inscriptiones periculosis temporibus fa-
ctæ. 12. 3
Inspici debet moneta quæ erat tempore
contractus, vel eius valor. 5. 754
Intellectus c. conquerente, de officio or-
dinarij. 9. 608
Intellectus l. vnic. C. de collatio. æris, li-
br. 10. nu. 4.
Intellectus ad c. olim causam, de censib.
nu. 32. & 35. 712
Intellectus l. vnic. C. de argenti precio,
lib. 10. nu. 6. 605
Intellectus c. qui subdiaconum. 17. quæ. 4.
nu. 7. 606
Interpellatio vnica extraiudicialis mo-
ram causat. 24. 237
Interpellatio iudicialis efficacissima. 28.
240.
Interpellationes aliquando plures re-
qui-

INDEX IN TRACTAT.

quiruntur.25.	237	Intrinseca monetæ bonitas in quibus consistat.2.	161
Interpretatio plenior.in testamentis fit quam contractibus.18.	214	Intrinseca bonitas & extrinseca symmetricè debent convenire.9.	25
Interpretatio l.cùm certum. cõmuniter recepta.9.	108	Intrinseca bonitas in pensionibus annuis debet attendi.6.	531
Interesse damni emergentis, & lucricessantis quomodo probetur.17.	236	Intrinseca mutatio non habetur in consideratione, dummodò forma, & valor idem sit.39.	714
Interesse damni etiam in numis minutioribus consideratur.9.	201	Intrinsecam bonitatem esse substantialem.4.	539
Interesse ytrumque tam iure Ciuili, quàm Canonico peti posse.16.	236	Intrinsecæ bonitatis Regula communiter recepta.11.	168
In interesse lucri intrinseci ratio non debet haberi, & an semper verum, nu.4.& 5.398.		Intrinsecæ bonitat. ad extrinsecam quæ sit ratio & habitudo.30.	541
Interesse lucri cessantis etiam in delictis considerari.11.	236	Intrinsecæ bonitatis ratio quopactò inuestiganda.1.	539
Interesse lucri cessantis in contractibus stricti iuris attenditur.12.	236	Intrinsecæ bonitatis variatio vergit in incommodum debitoris.	433
Interesse damni in bon. fid. contractibus locum habet.13.	236	Intrinsecam bonitatem considerandam docet experientia.9.	531
Interesse vtrumq; solitus mercari potest exigere.14.	236	Ioannes Andreæ est fur. Oldradi. num.3.372.	
Interesse duplex, dāni emergentis, & lucricessantis.9.	235	Ioannes Vicomercatus Ticini iura Pontificia docuit.30.	504
Interpretatio in dubio contra retrahentem faciendā.8.	506	Iudæus sciens rem furtiuam esse, pecuniam non repetit.19.	206
Intrinsecus valor secundum Molin. paratur.10.	220	Iudæus in bonis Ecclesiæ, & extraneorum non gaudet prædicto priuilegio.10.	206
Intrinsecus & extrinsecus valor debet sibi correspondere.102.	562	Iudæorum priuilegium contra l. inciuilem. obtentum, forenses non ligat.18.	206
Intrinsecus valor non debet attendi aliquando.	193	Iudex proprio motu potest peritos consulere.25.	153
Intrinsecus valor potius quam extrinsecus considerabilis.20.182. nu.2.529.		Iudex in dubio in partem mitiorem inclinabit.18.	152
Intrinsecus monetæ valor extrinseco præstantior iudicatur.11.	163	Iudex ex officio Mercatori vtrumque interest ad iudicabit.15.	236
Intrinsecum valorē in annuis redditibus quando minus curandum.2.	218	Iudicis arbitrio multa relinquuntur.16.	153
Itaque Intrinsecus valor non curandus.2.	218	Iuramentum semel præstitum sufficit, ad quod fit relatio.26.	153
Intrinseci valoris ampliationes & limitationes prout sentit Molin. num.1.9.569.		Iuramentum periti aliquando præstant veritatis.24.	153
Intrinseco valore in numis minutis mutato, crescit valor grossarum monetarum extrinsecus & hoc casu contractus tempus attendendum.34.	173	Iuramentum per Iudices præstitum, ne appelletur, nullius est momenti. n.37.109.	
Intrinseca mutatio contractus tempus respicit.17.	182	Iuramentum in litem in obligatione cert.	12

DE MONET. ET RE NUMARIA.

te pecuniæ locum non habet. num. 15.
 164.
 Iuramentum in litem in numis nõ datur
 ratione affectionis. 32. 454
 Iuramenta per subditos ad coactionem
 Dominorum, ne appelletur, præstita,
 non sunt obligatoria. 38. 109
 Iurisdicção probatur per collectarum so-
 lutiones. 440
 Iurisdictionem ciuitates habent, vi con-
 suetudinis immemorialis. nu. 7. 20
 Iurisprudẽtia & Theologia propter sub-
 iectum circa quod versantur, præstãt.
 22. 117
 Ius ex facto oritur. 3. 166
 Ius decimandi difficilius, quàm eius qua-
 litas præscribitur. 24. 216
 Ius cudendi. monetæ priuilegio, & ex cõ-
 cessione Principis acquiritur. nume. 2.
 20.
 Ius cudendi. monetæ, num. priuatis perso-
 nis possit concedi. n. 5. 421
 Iure Canonico omnia iura sunt abroga-
 ta, quæ malam fidem tolerant. num. 14.
 219.
 Ipso Iure, & c. sententiam declaratoriam
 non excludit. 20. 237.

L.

Lapidēs preciosos Principes viri ma-
 gni fecerunt. 761
 in Lecturis Dd. verius, quàm Con-
 silijs loquutos. 11. 209
 Legatum in certa consistens moneta, sol-
 ui debet iuxta valorem tempore con-
 diti testamenti currentem. num. 1. pag.
 700.
 Legatum pro libris naturalibus factum,
 censetur factum in recompensam ali-
 mentorum, ipsis debitorum. numer. 2.
 700.
 Legatum cõditionale nunquid respiciat
 solutionem secundum futurum euen-
 tum pecuniæ. 4. 387
 Legatum factum pro legitima filiæ, si mõ-
 dicum attenta portione, quam remit-
 tat, augmento continet. 3. 522
 Legatum intelligitur secundum tempus

testamenti. 11. 195
 Legatum pecuniæ in soluendum fit iuxta
 valorem pecuniæ tempore facti lega-
 ti, vel tempore solutionis. nu. 50. & 52.
 717.
 Legati augmentum & decrementum an
 legatarium respiciat. 1. 522
 in Legato annuo non sufficit vna præscri-
 ptio. 6. 223
 Legata vniuersalia tempus mortis consi-
 derant. 19. 214
 Legata in testamento relicta qualiter sol-
 uenda. 1. 207
 Legata partientaria tempus testamenti
 cõspiciunt, vniuersalia testatoris mor-
 tem. 17. 419
 in Legatis vniuersalibus tempus mortis
 considerari. 19. 210
 L. cum certum, de aur. & argẽ. leg. intelli-
 gentia. 12. 721
 L. i. contrahen. emptio. explicatur. nu. 12.
 18.
 L. cum certum, de aur. & arg. leg. ff. expli-
 catum. 8. 178
 L. centum. ff. de auro & argent. leg. nouus
 Pinelli intellectus. 4. 194
 L. tacenti, ad instantiam naturalem recur-
 rendum est. 6. 464
 L. uxorem. §. testamento. de leg. 3. & l. si
 ita. de aur. & argent. lega. intellectus.
 18. 722
 L. inciuilem. C. de furt. habeatne locum
 in Iudicis. 17. 206
 L. Cum certum de aur. & arg. leg. intelli-
 ctus singularis. 12. 209
 L. 2. ff. de tric. act. 488
 Lex vel statutum poenam imponens ad
 quod tempus respiciendum. nu. 6. pag.
 436.
 Lex vel Statutum tempus solutionis ex-
 primens, illud consideratur. num. 10.
 211.
 Lex communiter lata in omnes, respicere
 debet omnes. 49. 492
 Lex in ratione debet consistere, & dictũ
 rationabile iudicem debet monere. 6.
 464.
 Leges priores per posteriores abrogan-
 tur. 12. 213

i 2 Leges

INDEX IN TRACTAT.

Leges sumptuariae rogandae in Republica. 8.	92	dicendum.	187
Leges Regiae de hac materia tractantes, conciliantur. 2.	626	Libram duplicem esse constituendam. 3.	60.
Leges priores per posteriores abrogantur. 42.	99	Librarum ratio explicat. 8.	662
Leges Partitae, & Fori, de marauedinis & alijs monetis loquentes, examinantur. 5.	640	Librarum obligatio ad genus refertur. 4.	184.
Leges frustra habentur si non earum diligens executio subsequatur. 51.	100	Librarum & vnciarum varietas summa est, quod exemplis demonstratur. n. 19.	738.
Libellus quomodo formetur, quando una pecunia est in obligatione, & alia in facultate soluendi. 9.	363	Liga & Schrot/vnd Korn / quid significant. 3.	24.
Libella genus numi est minutioris. 12. 62.		Liga vocabulum unde dicatur. 1.	26
Libra pensilis in probationibus est opus. 7. 40.		Liga quo pacto definiatur. 2.	26
Libra quandoque non pondus, sed numus est. 3.	619	Liga in 12. gradus seu denarios distribuitur. 3.	26
Libra 72. solidos comprehendit. 33.	741	Ligae varietas per exempla demonstratur. 10.	27
Libra Gallica seu Regia explicatur. 63. 551		Lige sectio sit etiam per lotones & grana. 13.	29
Libra Gallica seu Zygotatica habet vncias. 64.	551	Liga inuestigatio per denarios est modus commodissimus. 12.	29
Libra quaelibet habet 72. solidos. 13.	62	Ligae partitio secundum Nurebergenses qualis. 16.	29
Libra alia numeralis, etiam diuersimode capitur. 14.	62	Limitationes Regulae de valore intrinseco adiunguntur. 130.	571
Libra vulgaris est 20. solidorum. n. 67. 553.		Litigantium temere & dolosi poena. 38. 551.	
Libra varie accipitur. 66.	551	Locus in contractu duplici quis inspiciatur. 27.	696
Libra Turonensis non semper eadem est in eodem loco. 11.	524	Locus contractus duobus modis dicitur, & c. nu. 8. & 11.	691
Libra vetus diuiditur, & expenditur & inibi de granis. 3.	582	Locus solutionis ab exemplo declaratur. 11.	216
Librae in ducatis datae vt in similibus speciebus reddantur quid iuris, quo pacto solutio fiet.	188	Locus destinatae solutionis quando inspiciatur, & c. nu. 23. 24. & 25.	695
Librae 100. in ducatis in obligationem deductae ad genus refertur. 1.	186	Locus contractus vbi de eius substantialibus agitur, inspicendus. 8.	216
Librae Romanae partes 12. & quibus nominibus vocentur. 5.	61	Locus solutionis, vbi de ijs agitur quae circa solutionem contingunt, attendendus. 9.	216
Librae pensilis structura qualis. num. 8. 40.		Locus destinatae solutionis debet attendi. 62.	218
Libra Zygotationum quae sit, & quae Romana. 4.	60	Locus solutionis & non contractus attendendus. 13.	218
Librae 16. vnciarum sectio. 10.	62	Locus contractus, & non solutionis inspiciendus. 1.	235
Librae vocabulum aequiuocum. n. 11. 62.		Locus solutionis aliquando contractus inspicimus. 6.	215
Librae non aestimantur per florenos, vel ducatos, secus e contra. 13.	707	Loci contractus rationem habendam, etiam in re alibi sita. 3.	215
Librae auri, argenti, & aëris quid sit. 421.			
Librae in ducatis expositae, vt ad similem aestimationem ducati reddantur, quid			

DE MONET. ET RE NUMARIA.

Lotones qualiter hic accipiantur, num.

14.

Lotones singuli in 18. grana secantur. nu.

15.

Lotones singuli in 18. grana secantur. nu.

num. 14.

Lotones singuli in 18. grana secantur. nu.

Lotones singuli in 18. grana secantur. nu.

Lotones singuli in 18. grana secantur. nu.

num. 17.

Lucrum cum aliena iactura est damno-

sum. 11.

Lucrum cessans non usque adeo curan-

dum. 4.

Lucri cessantis interesse Mercatores pos-

sunt exigere. 6.

Ludovicus Romanus nouitatum inuen-

tor, & propriæ inniti sapientiæ dici-

tur. 7.

Ludouici Romani de Oldradi sententia

iudicium. 13.

M.

Magiæ & Maneiæ summa est diffe-

rentia. 414

Magistri Monetales notulis qui-

busdam vtuntur. 13.

Magistri Monetales & Zygoſtata quo pa-

cto iurent. 4.

Magistri Monetales ad pondus & ligam

collimare debent. 9.

Magistri Monetales quidam sumptibus

Dominorum viuunt. 10.

Magorum III. corpora vnde & quo pa-

cto Coloniā per Reinholdum Archi-

episcopum transueſta fuerint. 9.

Malum minus e duobus eligendum, num.

12.

Mala fides præſcriptioni obſtat. 11.

224

Mala fides ſuperueniens, præſcriptionem

impedit. 14.

Marauedini boni, aurei, & communis: a-

ſtimatio. 6.

Marauedini veteris cum nouo collatio.

num. 3.

Marauedini boni, & marauedini aurei æ-

ſtimatio. 4.

Marauedinus aureus cuius æſtimationis

& ponderis fuerit ante hæc tempora.

num. 4.

640

Marauedinus Caſtellanus nouus, & anti-

quus, quomodo æſtimetur, iuxta vnam

opinionem, vbi multæ leges Regiæ de

monetis loquentes explicantur. 1.

Maruideres ſunt in Hiſpanijs vſitatissi-

ma, licet propriè numus non ſit, qui

ita vocetur, ſue petia. 26.

Maruideris Hiſpanicæ æſtimatio. 20.

Marca puri argenti quot habeat grana, nu-

me. 8.

Marca octo habet vncias. 2.

Marca quo pacto per Georg. Agricola

diuidatur. 4.

Marchapondus, quid, num. 4. pag. 583. & nu-

me. 1.

Marca duplex eſt, Coloniensis & Troſica.

num. 3.

Marca Coloniensis paſſim in Imperio vt-

imur. 4.

Marca puri auri, & argenti, quo pacto æ-

ſtimetur. 12.

Marca argenti æſtimatio. 1.

Mariti verba receptionem dotis in aureis

auri conſtitentis, qualiter intelligen-

da. 25.

Martini ſententiam in præſcriptione mul-

ti ſequuntur. 8.

Maſſule Anglorum & momentorum or-

dine, quæ & quales ſint, collocantur.

num. 13.

Maſſularum ponderalium figuræ duæ, nu-

me. 6.

Maſſa vt ſoluatur, præciſe quem obligari.

num. 7.

Maſſam pro pecunia non ſolui, commu-

niter receptum. 4.

Materia & forma monetæ, in quantum

moneta ipſius monetæ, forma & mate-

ria non eſt. 4.

Materiam in pecunia conſiderari, num.

225.

Mathematici propriè qui dicantur. 414

Mathematicorum officia in multis ſunt

vetita. ibid.

Mathematicorum officium quare quon-

dam fuerit. 413

Medicus Ciuitatis ſolus auditur. 15.

Medici

INDEX IN TRACTAT.

Medici indocti vno collyrio omnes morbos curant. 33.	505	Minutioris pecuniæ quarta pars apud Lufitanos foluitur. 17.	202
Medicinæ iftæ omniū ſunt ſalutares, quæ dolorem aliquem pariunt, & ita ſanāt. num. 14.	745	Minutiores ſortes, in magnis ſummis re- cte recusari poſſunt. 13.	201
Mediam viam ingredi tutiſſimum fore. num. 2.	166	Mixtura æris & argenti cum auro quomo- do fiat. 20.	87
Menochius in valore monetarū cum Mo- linæo videtur conuenire. 9.	163	Mixtura æris & argenti cum auro admo- dum periculofa. 21.	87
Mens contrahentium ſemper debet atten- di. num. 8. pag. 190. & num. 12.	233	Mixtura ex duabus partibus argenti, & vna æris, commodè fit. 12.	87
Mens contrahentium pro ſolutione pecu- niæ maximè conſiderari debet ob va- riationem monetæ. 29.	711	Mixtura Thallerorum Imperialium qua- lis eſſe debeat. 3.	81
Meſura agrorum variata, ea attenditur, quæ eſt tempore contractus. 12.	524	Mixtura æris argenti quæ cum auro exem- plis illuſtratur. 24.	88
Mercatores ex æquo & bono omnia de- bent peragere. 14.	126	Mixtura aureorum in auro exempla, nu- me. 15.	84
Mercatores eò merces vehunt, vbi præ- ſtans pecunia reperitur. 5.	92	Mixtura alborum quæ fit, & qualiter fiat. num. 10.	83
Mercatores ſolent in initio contractus de qualitate monetæ diſponere, num. 15. pag.	202	Mixtura numorum de 8. noſtris nunc hal- leris. 11.	ibid.
Mercatorum auaritia taxatur augmētum numerum cauſantium. 109.	565	Mixtura hallerorum quæ eſſe debeat, nu- me. 13.	84
Mercari ſolitos poſſunt in foro conſcien- tiæ petere intereſſe lucri. 6.	398	Mixtura in numis vſitatis defenditur, nu- me. 41.	99
Metallum vnum altero eſt præſtantiſ, au- me. 1.	31	Mixtura ſeu temperatura auri & argenti quid fit. 1.	80
Metalla permixta ſeparari cōmodè poſ- ſe. 42.	544	Mixtura ex Thalleris Phillippicis. 6.	82
Metalla vt plurimū inter ſe ſunt permi- xta. 1.	38	Mixtura ex ære ad argentum qualiter fi- at. 7.	82
Metallorum confuſio è medio tollenda. num. 17.	94	Mixtura ratio exemplis oſtenditur, nu- me. 19.	86
Metallorum confuſio Reipublicæ perni- cioſa. 7.	736	Mixtura alicuius examen quo pacto inſti- tuendum. 18.	ibid.
Metallorū mixtura vt ſit æquabilis, oportet. 13.	737	Mixturam metallorum admodum eſſe no- ciuam.	776
Minor aduerſus longiſſimi temporis præ- ſcriptionem reſtituitur. 3.	686	Mixturam Thallerorum explicantiæ ex- empla plura. 4.	81
Minor præſcriptio quadragenaria non ſufficit contra Eccleſiaſticam perſonā. num. 33.	712	Modus vtri que parti tolerabilior eligen- dus. 14.	593
Minores ſortes ad communia commercia exercenda, fabricatas non eſſe, nume. 22.	203	Modo ac qualitati ſoluēdi quomodo præ- ſcribatur. 4.	468
Minuta pecunia cum groſſa æſtimationē non recipit. 2.	200	Molinæus à communi ſententia recedit, & ex qua cauſa. 9.	190
		Molinæus quare abſurdè ſit loquutus, nu. 11. pag. 36. & num. 13.	37
		Molinæus paſſim inuenitur ſingularis, nu- me. 4.	166
		Molinæus contra communem quæſtionē diſcutit. num. 1. pag. 189. & nu. 30. 31.	518
		Moli-	

DE MONETIS, ET RE NUMMARIA.

Molinæus in quo grauitur lapsus, num. 10. pag.	30	augetur. 134.	576
Molinæus tres potissimum species in argento constituit. 15.	43	Moneta in Statutis quomodocunque mutetur, nō refert, sed solutionis tempus inspicitur. 7.	211
Molinæus Proportionem congruam aliquā vrget valoris extrinseci erga integ. num. 11.	566	Moneta proba in extrinseca & intrinseco valore debet conuenire, num. 14. pag.	164
Molinæi sententia de auro obryzo, num. 28.	50	Moneta proba ex auro, argento, & ære cōstat. 11.	541
Molinæi vel Typographi error detegitur in libræ partitione. 9.	62	Moneta mutuo data, si effecta vilior in valore intrinseco redderetur, nō diceretur restitutum mutuum in eadē bonitate, qualitate & substantia. 44.	715
Molinæi intellectus de tempore testamenti. 2.	208	Moneta in deposito & mutuo qualiter reddenda.	436
Momentorum non est eadem ratio, num. 16.	67	Moneta intelligitur de aurea & argentea.	425
Moneta circa formam mutata, an possit solui creditori nolenti. 16.	449	Moneta mutata, de qua statutum loquitur, censetur quoque mutatum statutum. 2.	407
Moneta data ad negotiationem attenditur, vt quantitas 9.	478	Moneta quando solui potest, si floreni soluantur, accipiuntur secundum valorē temporis solutionis. 4.	731
Moneta debet cudi talis, vt possit vbique expendi. 2.	353	Moneta noua si pro veteri soluat, debet fieri solutio secundum eius æstimationem. 11.	733
Moneta debet tantum valere in massa, quantum formata.	ibid.	Moneta non deducitur in cōtractum, vel aliam dispositionem, in quantum moneta, sed sub ratione valoris, num. 40.	714.
Moneta de Vellon, quæ dicatur. 2.	579	Moneta omnino pura sine cudienda? num. 7.	92
Moneta debet esse iusta & proba, vt recusari non possit. 6.	205	Moneta pura maximus est thesaurus num. 3.	ibid.
Moneta deteriorata in materia, liga, aut pondere, ad tempus contractus fit respectus. 1.	790	Moneta successu temporis nunquam fuit meliorata. 22.	537
in Moneta duplici considerari bonitatem intrinsecam & extrinsecam. 10.	720	Moneta, seu eius valor quomodo dicatur mutari intrinsecè, & extrinsecè, num. 9.	706
Moneta ex tribus causis falsa esse potest, num. 10.	448	Moneta si fortè varietur, quomodo debeat fieri solutio. 1.	791
Moneta grossa æstimatur, & taxatur per minutam. 10.	732	Moneta tribus reprobat, scilicet, in materia, pondere & cursu, num. 12.	448. & 449
in Moneta habetur potius respectus ad cursum & taxam Principis, quàm ad materiam. 3.	2.	Moneta tribus modis falsificatur.	424
Moneta habetur istius, cuius est imago & inscriptio. 4.	2	Moneta variata, solutio facienda est ad æstimationem antiquæ pecuniæ, vel de antiqua pecunia. 3.	729
Moneta habebit semper vnum valorem vsualem etiam vbique. 18.	487	Monetæ verbum qualiter interpretatur Alciar.	
Moneta in solutione annali reddituum qualis requiratur, & c. 1.	690		
Moneta legem sui valoris à Superioritate accipit. 42.	10		
Moneta minuta soluto semper impurius. num. 67.	496		
Moneta in intrinseco valore non facile			

INDEX IN TRACTAT.

Alciat. ii.	115	num. 25.	557
Moneta vna aune pro alia possit solui.	437	Moneta electio in diuersitate cui esse de	
Moneta vnde nomen traxerit.	423	beat, creditoris, an debitoris, num. 30.	
Moneta vt iusta sit, quæ requirantur, nu-		pag.	461
me. 13.	532	Moneta fraus quibus modis fiat, nume. 3.	
Moneta in contractibus deducitur, vt		pag.	354
simplex valor. 44.	492	Moneta monent nos certi alicuius pre-	
Monetæ estimatio, an referenda ad tem-		tij. 10.	3
pus mutui, vel solutionis, nu. 10. 12. ma-		Moneta penitus reprobato cursu, cuius	
ximè in dote, num. 14. & quid in statu-		sit periculum, creditoris scilicet, an	
tis, num. 17. & quid in laudo & senten-		debitoris. 13.	448
tia, n. 10. 19. 21.	457	Moneta qualiter tingantur. 28.	246
Monetæ auri boni & iusti ponderis solu-		Moneta specialia sunt multa. num. 38. pa-	
tio promissa, non potest fieri de mone-		248. &	428
ta argentea. 5.	731	Monetæ solutio fit secundum tempus cō-	
Monetæ consensu populi requirunt.	425	tractus, non autem solutionis, num. 8.	
Monetæ bonitas intrinseca in duobus cō-		pag.	732
fistit qualitate & quantitate, num. 49.	548	Monetæ seu pecuniæ deterioratix nō de-	
pag.		bet cadere periculo debitoris non mo-	
Monetæ bonitas consideratur respectu v-		rosi. 11.	475
sus, non autem materię. 2.	682	Monetæ tria requirere videntur.	424
Monetæ cudendi ius an soli Imperatori		Monetæ valor intrinsecus quando consi-	
quandoque reservatum. 58.	494	rari debeat, vel tempore contractus,	
Monetæ species vna tantum duplici mo-		vel potius solutionis, num. 1. & 9. & per	
do mutatur. 59.	ibid.	torum consilium.	704
Monetæ cudendę ius privilegio, & con-		Monetæ valor intrinsecus mutatus in de-	
cessione Principis acquiritur. 2.	20	gatis relictis. 6.	1208
Monetæ cudendæ ius summum est Rega-		Monetæ variatio multiplex est, nume. 1.	
le. 18.	116	pag.	68
Monetæ fabricator primus fuit Thares		Monetæ variatio in bonitate extrinseca	
pater Abrahæ. 19.	ibid.	qualiter intuenda in solutione, num. 6.	
Monetæ cudendæ ius, quis habere dica-		pag.	383
tur. 1. pag. 456. & num. 1.	456	Monetæ æstimationem dat, qui cudendi	
Monetæ currentis verba, solutionis tem-		potestatem habet. 6.	354
pus designant. 10.	232	Monetam falsam siue quis fundat, siue	
Monetæ character mutatus, non efficit		percutiat, parum referre. 16.	249
creditori, si ligæ remanserit. 8.	456	Monetam probam sub imagine Impera-	
Monetæ cudendę scientia difficilis est, &		toris fabricans. 17.	245
intricata. 1.	2	Monetam falsam alterius Principis cu-	
Monetæ cursus & institutio Iuris gen. nu-		dens. 18.	245
me. 9.	486	Monetam falsam Imperatoris cudens, nu-	
Monetæ currentis expressio, an excludat		me. 15.	244
monetam currentem tempore contra-		Monetam potest æstimare, qui & conde-	
ctus, si tempus solutionis non fuerit		re. 11.	205
nominatum. 12.	411	Monetam minimam solui posse, vbi plu-	
Monetæ deprauationem ex multitudine		res eiusdem sunt nominis.	438
Officinarum provenire. 43.	743	Monetam falsam expendens, arbitrio iud-	
Monetæ deterioratio contigit tempore		dicis punitur. 28.	453
Philippi Pulchri in Gallijs maxima		Monetam viliorē pro pretiosiori reci-	
		piens,	

DE MONETIS, ET RE NUMMARIA.

piens, sibi præiudicat. 9.	720	Monetarij duplici iuramento constri-	
Monetam reprobam expendens, ante-		guntur. 30.	117
neatur poena falsi. 20.	459	Monetarij gaudent priuilegijs & immu-	
Monetam viliozem soluendo debitor li-		nitatibus. 32.	118
beratur. 6.	163	Monetariorum acceptio, secundum Sui-	
Monetam ex puro aut mixto auro, aut ar-		dam, qualis. 39.	119
gento probam fieri. 35.	8	Monetariorum persona debet esse quali-	
Monetam temporibus Abraham fuisse v-		ficata. 31.	118
litatam. 9.	13	Monetariorum appellatione qui veniant	
Monetam adulterinam cudens, falsi tene-		num. 1.	113
tur. 6.	142	Monetariorum operariorum principalis	
Monetam absque potestate etiam bonam		<u>Schmidtmeister qualiter iuret,</u>	
cudens, tenebitur. 8.	143	pag.	146
Monetarum quæstiones à Doctoribus ob-		Monetariorum, secundam quosdam, vi-	
scurius explicatæ existunt, nume. 9.	167	le & abiectum fuisse officiũ, vbi quod	
pag.		honoris vitæ causa æquiparentur, nu-	
Monetarum æstimatio inter se collata,		me. 2.	113
iuxta prædictas duas opiniones, nu. 8.	632	Monetariorum priuilegium in Imperio.	
pag.		pag.	121. & conseq.
Monetarum prisearum cum nostris hodi-		Monetariorum priuilegia per Maximili-	
ernis æstimatio.	440	anum Cæs. confirmata. 36.	118
Monetarum ratio diligenter excussa, nu-		Monetarios non esse seruilis conditionis	
me. 1.	724	num. 9.	114
Monetarum falsitati quo pacto succurri		Monetarios Bodinus propter peregrina	
possit ex consilio Bodini.	777	vocabula, quibus vtuntur, reprehendit. 32.	741
Monetarum sortes anno 1531. qualiter		Monetarios non esse turpibus istis perso-	
fuerunt in his partibus æstimatæ, pag.	253.	nis conferendos. 15.	116
Monetarum mutatio à iure cõmuni tam		Monetarios istos in Codice nominatos,	
incognita, quàm reprobata, & exorbi-		non esse falsarios. 40.	119
tans. 4.	508	Monetarios istos in Codice viles Nego-	
Monetarum extrinsecus valor minus cu-		ciatores fuisse. 41	ibid.
ratur. 6.	219	monetandi ars circa aurum & argentum	
Monetas falsas expendens, qualiter puni-		versatur. 23.	117
atur. 33.	247	monetandi ius Principum ossibus coha-	
Monetis Sanctorum imagines imprimun-		ret. 25.	ibid.
tur. 7.	3	monetandi ius qui possint habere.	416
Monetarij qui censeantur iure Codicis.		mora in contractibus bonæ fidei, et si dies	
num. 3.	113	sit appositæ, purgatur. 31.	240
Monetarius qui Principum monetas cu-		mora facit, vt debitoris periculo sit, quod	
dit, nihil habet commune cum turpi-		monetæ decrescant. 21.	451
bus officarijs. 11.	115	mora est vel regularis, vel irregularis, nu-	
Monetarij ex longa consuetudine ha-		me. 18.	336
bentur à contributionibus immunes.		mora fauore ætatis, Ecclesiæ, piæ causæ,	
num. 31.	118	libertatis, contrahitur. 19.	237
Monetarij nõ possunt turpibus personis		mora moroso semper est nociua, num. 1.	
æquiparari. 8.	114	pag.	234
Monetarij conditionati homines fuerunt		mora per vnicam extraiudicalem inter-	
num. 42.	119	pellationem contrahitur. 21.	237

INDEX IN TRACTAT.

Mora contrahi dicitur in loco destinatae solutionis. 10.	691	quoddam intrinsecus non sit facta, num.	711
Mora causat interesse petitionem.	428	26. pag.	711
Mora moroso nocet. 7.	457	Mutatio monetæ tunc habenda est in consideratione, cum tractatur de detrimento, & præiudicio creditoris, num.	710
Mora nociua etiam in numis minutioribus. 7.	235	25. & 38.	710
Mora, non obstante iuramento, de iure Canonico potest purgari. 30.	240	Mutatio vera materiæ & indicaturæ non nocebit creditori, nume. 60. 62. & 63.	494
Mora quo pacto definiatur, nume.	4.	pag.	494
pag.	234	Mutatio monetæ est in detrimentum, & maximum scandalum populi, & ponitur exemplum Regis Aragoniæ, qui mutauit pecuniæ, & ex rescripto Innocentij III. reduxit ad pristinum valorem, num. 37.	713
Mora facit rem æstimari quanti plurimi. num. 5.	235	Mutationes crebræ communem sententiam adiuvant, num. 18. pag. 182. & nume. 5.	189
Mora moroso in grossa pecunia nociua, non autem in minuta. 3.	200	Mutuum factum de centum Ducatis, ad rationem decem solidorum, qualiter intelligatur, si pecunia in valore minuatur. 29.	453
Moræ probatio cui incumbat, nume. 2.	234	Mutuum an solui possit in alia moneta, iuxta valorem tempore contractus, negatiuè. 41.	491
pag.	234	Mutuum si alieni factum sit, ut ad Pascha reddere teneatur, à die Paschæ æstimatio quanti plurimi venire cæsetur, nume. 26.	452
Moræ purgatio cessat oppositione per aduersarium facta. 32.	240	Mutuum in qua moneta refundendum. num. 1.	484
Moræ purgatio sit multis de causis, nume. 29. pag.	ibid.	Mutuum reddere in eadem substantia, quantitate, mensura, & pondere, num. 11. pag. 190. & num. 2.	484
Moræ periculum indistinctè morosum respicit. 8.	235	Mutuum certæ speciei monetæ, valorem non massam continet. 1. 62.	485
Moram quo pacto creditor committat, num. 6.	ibid.	Mutuum dans & accipiens, respicit valorem vsu alieni. 33.	490
Moram lapsus vnius diei facit, num. 27.	240	Mutuum debet esse gratuitum. 13.	190
Morosus ad intrinsecum, non extrinsecum interesse tenetur. 10.	235	in Mutuo Molinæ. extrinsecum valorem considerat. 12.	190
Mortis tempus in legatis considerari, secundum quosdam. 7.	208	in Mutuo distinctionem notandam, nume. 121.	570
Mos regionis, in quo contractus celebratus fuit, attenditur, num. 2. & 17.	690	Mutuans aureos quando non teneatur argenteos recipere. 24.	460
Mutatio monetæ non consideratur, quando ex ea nullum præiudicium oritur. num. 38.	713		
Münzordnung vom Jahr 1582. pag. 263.			
Mutatio cursus monetæ in obligato ex contractu non imputatur debitori, nisi post moram. 4.	383		
Mutatio monetæ quomodo probetur, quoddam intrinsecus facta, nume. 36.	712		
pag.	712		
Mutatio monetæ in sola estimatione, quando attendi debeat. 17.	449		
Mutatio pecuniæ post moram, an noceat, vel profit creditori, nume. 4.	656		
pag.	656		
Mutatio monetæ quomodo probetur,			

N.

Naturalis ratio inseruit causarum decisioni. num. 31. pag. 697
Negli-

DE MONETIS, ET RE NUMMARIA.

Negligens non debet esse melioris conditionis, quàm diligens.9.	511	dinum, facile succurri posse, num. 10.	738
Nemo cogitur minima pecunia magnam summam accipere.13.	364	pag.	17
Nobiles & potentes magis considerant quantitatem & bonitatem auri, quàm valorem.11.	515	Numo res omnes tanquàm medio quodā mensurantur.10.	214
Nobiles haud diu pecunias otiosas in arca habent.25.	517	Numorum minima æstimatio attenditur. num.17.	714
Nobilior censetur nobilioribus præpositus.24.	117	Numorum fusionem percussura confert Bodinus.48.	93
Novesium miserrimè per Hispan. militè expugnatur.28.	7	Numorum impuritatem falsitatem procreare.13.	88
Novesij stannèa monetam recenter percussam, & qualis ea fuerit, num. 27. pag.	6	Numorum cudendorum artificium explicatum.25.	98
Nova delectant.11.	25	Numorum impuritas non parit aliquam confusionem.39.	84
Numerus numorum sapè, & non valor inspicitur.19.	182	Numorum de octo halleris, vti halleriorum confectio, tolerabilis.12.	14
Numus an mutari possit.11.	486	Numos æreos apud Romanos quis primū percusserit.11.	7
Mumus vnde dicatur, & quomodo scribatur, num. 41. pag. 10. & nu. 9.	17	Numos ex corio aliquando fabricatos, num. 30.	7
Numi ærei percussi fuerunt iussu Regum Catholicorum Ferdinandi V. & Elizabethæ.1.	579	Numos ex corio, cortice & sale posse confici.30.	ibid.
Numi quibus casibus tondi ac radi possint.31.	247	Mumos ex puro auro & argento cudi posse.19.	94
Numi falsi Latine & Græcè quibus dictionibus significantur.2.	658	Numos 30. non propriè denarios, sed argenteos fuisse.7.	13
Numi paulatim viliores cusi fuerunt, nume. 30.	740	Numos plus debito ponderosiores radès, an sit puniendus.29.	246
Numi leges figere & refigere, suadentes, nocentissimi Reipub.13.	486	Numos ex solo ære non stampandos, nume. 23.	739
Numi æstimatio publica, est bonitas intrinseca.14.	487	Numismatis bonitas extrinseca quomodo sit obseruanda, quoad solutionem debiti.3.	656
Numi vsus ex facilitate transportandi censetur.11.	18	Numisma vnde.7.	485
Numi hoc tempore summo artificio, admodumq; celeriter orbiculari figura secantur & fiunt.53.	745	Numismatum mutatio Reipubl. magnum adfert incommodum.2.	735
Numi aurei & argentei, vt eiusdem ponderis, mixturæ, & figura fiant ex consilio Bodini.8.	740	Numismata an sint cudenda publicis expensis.5.	650
Numi ex puro aut permixto auro & argento fiant, parum referre, nu. 10. pag. 93. & num. 31. 32.	97	Numismata quondam & hodie visa, ferrea, lamina argentea superducta, nume. 52.	744
Numi si eadem mixturæ, proportionè, pōdere, & caractere eodem percutiantur, ponderum varietate, secūdum Bodinum, facile succurri posse, num. 10. pag.	742	Numismata in pondere non debent deficere.6.	736
		Numismata an possint pluris æstimari, quàm materia, ex qua fuerit signata, nume. 1.	647
		Numismata pura percutienda, ita tamen, vt à culmine vigesima quarta parte distent.39.	742

Obscuritas Doctorum detegitur, nume. 6. 493
 Obligatio certę speciei, & certi numeri cuius effectus. 69. 497
 Obligatio ad certam quantitatem, & ad certam speciem differunt, nume. 53. pag. 493
 Obligatio conuentionalis intelligitur de moneta currete tempore obligationis num. 8. 371
 Obligatio ad certam speciem, & certum numerum an astringat. 3. 499
 Obligatio ad pecuniam semper certa dicitur. 20. 487
 Obligatio cōditionalis pecunię, ad quam æstimationem referenda, nume. 8. pag. 386
 Obligatio dicitur & generis & speciei, æstimata & non æstimata. 2. 191
 Obligatio recipit suam certitudinem secundum quid, quale & quantum, tempore dispositionis. 6. 720
 Obligatio pecuniaria ad quod tempus referat monetę valorem & qualitatem. num. 13. 391
 Obligatio generica per speciei solutionem soluitur. 1. 196
 Obligationis tempus inspicitur, vbi sententia fit ex antecedenti obligatione pecunię. 2. 389
 Obligationis tempus consideratur etiam si debitor ex industria pro pluri expenderit. 1. 394
 Obligationis tempus inspicitur, etiam si fuerit dictum, quod solutio fieri possit de moneta corrente tempore solutionis. 1. 396
 Obligationis tempus attenditur, etiam si Princeps statuatur, quod solutiones fieri debeant de noua pecunia. 1. 396
 Obligationem generis & speciei distinctam esse. 3. 530
 Obligationem duplicem esse, Generis, & Speciei. 5. 166
 Obligationem generis & speciei communiter esse receptam. 6. 167
 in Obligatione generis in effectu cū communi consentit molinæ. 65. 208

Obligatione contracta in certa monetę specie in ea solui debet. 65. 495
 Obligatione ad certam monetę speciem concepta, soluitur etiam in alia minori. 40. 495
 Obligationes ciuiles qualiter ad pecunię valorem se habeant. 3. 392
 Obligatus soluere in certa numerorum specie, an possit in alia soluere, num. 1. pag. 600
 Obulus quot halleros habeat, nume. 13. pag. 664
 in Obsecris sequimur, quod minimum est. 30. 711
 Observatio antea acta dispositionis interpretatiua. 8. 720
 Obseruantia subsequens declarat rem dubiam, quę obseruantia præscriptione omnino perfecta non indiget, num. 21. & 22. 709
 Obseruantia secuta non necessario præscriptionem requirit. 29. 227
 Obstetrici & honestis matronis fidendū, num. 6. 150
 Ocularis inspectio cuiusunque generis probationem vincit ac superat, num. 28. 59
 Officinam numariam vnam in imperio ordinandam. 4. 742
 Officium boni iudicis exponitur, nume. 24. 130
 Oldradus taxatur inconstantia & perplexitatis. 7. 8. 523
 Omnibus datum non est, quod paucis, nume. 48. 100
 Opem & consilium præstantes qualiter puniantur. 40. 248
 Opes sunt irritamenta malorum, num. 4. pag. 16
 Operariorum in auri & argenti fodinis honesta conditio est. 45. 120
 Opinio Doctorum quorundam, quod aurum purum haberi non possit, reiecta, num. 35. 51
 Opinio Molinæ & Plinij in modo probandi per acus, reiecta. 18. 57
 Opinio Doctorum præmissa Imper. Constitutionibus, & artis principijs, obseruatur. 37. 51

Opinio-

DE MONET. ET RENVMARIA.

Opiniones quæ teneri potius debeant, si
inter Doctores sit controuersia. nu. 7.

Oppositi ad oppositum eadem quæ pro-
positi ad propositum ratio. nume. 39.

Oppositio per aduersarium facta, facit
sententiam ob defectum mandati nul-
lam, ratificari non posse. 34. 241

Ordinatio vetus Ciuitat. Colon. pro au-
reo in auro. 24. albos rotatos solui
posse. 19.

Ordinantia probationis D. Cæsar. Ferdi-
nandi.

Ordinantia circuli Saxonici Inferioris
probationum.

Orichalcurnum quondam fabricati. 20.
pag. 5.

Ordnung oder Valuation der Münz so
beschehen im jar. 1534. 256

P.

PActum de intrinseco vel extrinseco
valore, num valeat. 2. 177

177
Pactum de obligatione sine gene-
ris sine specie inter pactis interposi-
tum, seruandum. 12.
178
Pactum interpositum sine

Pactum interpositum siue de bonitate in-
trinseca, siue extrinseca persoluen-
dum valeat. 131.

Factum, quod solvatur ducatus ad cer-
tam æstimationem, valet. nume. 6. & II.

Pacta in emptione super augmento vel diminutione adiecta, standum an sit. n. 19. & 20.

507
Pacta, & quod actum est in stipulationi-
bus & contractibus servanda sunt. nu-
me.

me...	793
Pactis priuatis ius publicum mutari ne-	
quit?	177

177
Papalis ordinatio quam pecuniam intel-
ligit.
435
in παρὰ χροῖας seu numerum dearrato

Paradigma Molinæi. 22.	95
Paradigma authoris pro solutis.	563

paradigma authoris pro solutione quest.
presentis. 20. 502

Partus quo ad honores partem sequitur.

Paupertas mala & pernicioſa cenſetur. 17.

Patientia idem quod expressus consensus
operatur. 9. 70

Pecunia mobilis aliquando inter immo-
bilia collocatur. 427

Pecunia soluenda ex constitutione aliqua, an inspici debeat tempus conditæ constitutionis, & secundum æstimationem

nem pecunia, quæ illo tempore currebat, an verò tempus solutionis fiendæ, adeo vt de pecunia, tunc communiter

currente solutio fiat: siue post constitutionem pecunia sit mutata augmentatiue siue diminutiue. n. 1. & 2. 683

Pecunia in commercijs idem quod medi-
um in syllogismo operatur, numer. 29.
117.

Pecunia in testamento legata æstimatur
secundum quod valebat tempore testa-
menti. 27. 453

Pecunia quia publicè recepta est, non attenditur, quod intrinsecus sit deteriorata. 26. 538

Pecunia extincta, habebitur ratio pre-
ciositatis iuxta tempus contractus. 29.
197.

Pecunia quondam rudis fuit, & non
nata. z. 72
Pecunia quæ tempore contractus in usu

erat, nunquid solui debeat, si tempore
solutionis abierit in desuetudinem. 3.
372.

Pecunia numerata semper petitur condi-
tione certi. 22. 488
Pecunia vilis damnum Principi & Cui-

...tatibus alijs infert. 6.	92
Pecunia intrinsecus deteriorata, recte re-	
cusatur. 14.	368

Pecunia reprobata non liberat. num. 1.
372.
Pecunia in obligatione talis esse præsu-

Pecunia ære contaminata maioris est im-

penſæ, & cur. 13. 356
Pecunia quando pluris expendatur, quā
o 3 valeat.

INDEX IN TRACTAT.

valeat, & cur. 4.	354.	ius valor. 37.	491
Pecunia diminuta in æstimatione reduci debet ad intellectum temporis contractus. 2.	375	pro Pecunia nū massam aliqua aurea vel argentea solui possit. 3.	204
Pecunia indies augetur magna Reip. Christianæ malo. 12.	181	Pecunia alterius ponderis vel materia, quam esset tempore contractus, quādo solui possit. 15.	449
Pecunia magis in quantitate quā qualitate consistit. 11.	220	Pecunia recipit functionem in alia etiam alterius speciei. 30.	489
Pecunia signata materiæ considerationē excludit. 12.	532	Pecunia multis fraudatur modis. num. 9.	448.
Pecunia in mutuo & venditione ut quantitas. 32.	489	Pecunia pro massa solui potest. numer. 7.	177.
Pecunia in contractibus quæ veniat numeranda. nu. 1. 3. & 14.	360	Pecunia gre contaminata pro massa recte soluitur. 9.	178
Pecunia ubi relinquitur à patre filio pro sua legitima, illa debetur iuxta valorem, qui est tempore solutionis. nu. 14.	722.	Pecunia visitatam colonus & emphyteuta possunt soluere.	434.
Pecunia vna cum alia potest permutari. 14.	18	Pecunia in testamento debita cuius temporis ratio haberi debeat.	434
Pecunia vna solui non potest pro alia in forma, materia, vel pondere diuersa. 13. pag.	452. & 446.	Pecunia debita si non extet, habetur ratio valoris qui fuit tempore contractus. 18.	169
Pecunia minuta quantò plus vilescit, tantò crescit grossa. 2.	356	Pecunia sine principis autoritate nō ceditur. 10. & 13.	486
Pecunia minuta pro ducatis solui potest & econuerso de generali consuetudine. 2.	731	Pecunia quæ contractus erat, & tempore solutionis non reperitur, quomodo refundenda. nu. 1. & 5.	372
Pecunia minuta in valore intrinseco deteriorata debitori nocet. 5.	219	Pecunia inter adiaphora collocatur, id eoquæ ea uti & abuti possumus. nu. 16.	18.
Pecunia vna pro alia soluitur, respectu habito ad extrinsecum valorem. nu. 15.	198.	Pecunia ad Cambium collata, an sit immobilis. 16.	126
Pecunia soluenda pro quantitate florenorum contenta in obligatione, dicitur æstimata. 11.	706	Pecunia in Gallijs vilior facta, anno 1525. nu. 8.	531
Pecunia æstimata non consideratur uti pecunia, sed uti summa contenta in obligatione, adeò ut si augeatur, vel minuaturs pecunia, illa summa semper debetur. 12.	706	Pecunia debita qualiter restituenda. 8. & 4.	456
Pecunia alia in obligatione, alia in facultate soluendi. 27.	173	Pecunia non est merx. 6.	485
Pecunia, an possit pluris æstimari in priuatis commercijs, quā publicè sit æstimata. 3.	649	Pecunia duplicem bonitatem considerat. 21.	358
Pecunia grossa & aurea per minutam æstimatur, sed non contra. 10.	465	Pecunia omnes res æstimentur. nume. 8.	23.
Pecunia mutuata reprobata, debetur eius ius valor. 37.	491	Pecunia quo tempore inuenta sit. num. 2.	12.
		Pecunia ante Romanorum originem in vsu fuit. 3.	12
		Pecunia quæ habeat requisita. numer. 7. pag. 25.	
		Pecuniæ cursu reprobato an possit debitor ante moram de pecunia reprobata soluere. 14.	449

DE MONET. ET RE NUMMARIA.

Pecuniarum valor de publico restituendus. nu.2.	21	chymistica.17.	357
Pecuniarum ususfructus, quo pacto constituitur.15.	10	Pecuniam cudi ex auro & argento puro utilius est.15.	356
Pecuniarum valor ac quantitas consideranda sunt secundum tempus dispositionis & obligationis.1.	368	Pecuniam reprobam vel inusitatam non cogitur quis recipere.17.	364
Pecuniarum qualitas tempus testamenti respicit.4.	388	Pecuniam non tam ex substantia quam quantitate metimur.4.	162
Pecunia variatio est Principibus imputanda, quibus debentur tributa. num.2.	407.	Pecuniam percutere posse, magnus honor censetur.5.	2
Pecuniarum valor ad tempus obligationis reflectitur quando idem est actum.1.	395.	Pecuniam & libras magis usitatas preferendas.15.	214
Pecuniarum intrinseca bonitas, an sit spectanda in solutione.2.	724	Pecuniam signatam Abraham temporibus in usu fuisse.97.	560
Pecuniarum valor secundum solutionis tempus inspicitur in eo, quod ratione usuræ præstatum.1.	405	Pecuniam reddi in eodem pondere quando sufficiat.3.	384
Pecuniarum æstimatio & declaratio à partibus facta attendenda est. num.1. pag.405.		Pecuniam sumptibus communibus ferendam.3.	22
Pecuniarum deterioratio quando cedat debitoris periculo.30.	450	Per pecuniam omnes res æstimantur, non econtra.5.	205
Pecunia verus valor quis dicatur. num.5.	354.	Pecuniam minutam per grossam æstimari.7.	206
Pecunia usus quando inspicendus. nu.2.	279.	Pecuniam qui primum signauerint. nu.4.	72.
Pecunia iusta æstimatio quomodo consideretur.9.	315	Pecuniam putam puram pro massa solui posse.1.	204
Pecuniarum bonitas intrinseca, an sit consideranda iuxta tempus contractus, vel solutionis.2.	654	Pecuniam minutam posse per grossam æstimari Canonistarum communiter tenet.7.	398
Pecunia cum massa, ex qua fit, debet aliquam habere symmetriam.8.	23	Pecuniam facere confari priuatis denegatum.5.	177
Pecuniarum appellatione quæ veniant. pag.426.		Pecuniam minutam cum grossa recipere functionem.8.	201
Pecuniarum valor æstimatur iuxta pondus & consuetudinem Cambij, quæ communiter esse solet.2.	394	Pecuniarum valor impositivus, non intrinsecus spectatur, nisi aliud actum inueniatur.5.	725
Pecuniarum bonitas secundum usum consideratur magis quam ratione materię.8.	371	Pepiones, qualis moneta fuerit.5.	630
Pecuniarum usus est multiplex.13.	18	Petite non, sed earundem taxatio in obligatione.3.	183
Pecuniam permutatione prævalere. nu.7.	17.	Periti quandoque per scripturam absente parte deponunt.27.	158
Pecuniam nunquid licet facere de re al-		Periti artis, iuramentum credulitatis præstant.10.	152
		Periti artis quomodo eligantur. num.10.	150.
		Periti duo regulariter sufficiunt. num.13.	151.
		Periti electi à Iudice, vel partibus, num. iurare teneantur.22.	152.
		Peritis	

INDEX IN TRACTAT.

Рочнæ

DE MONET. ET RE NUMMARIA.

- Pœna legales monetam quomodo consi-
derent. 2. 392
- Pœna sunt mitigandæ, non exasperandæ,
nu. 24. 245
- Pœna marcarum per pecuniam currentē
æstimantur. 10. 178
- Pœna rudentium, mutilantium, radenti-
um, vel tingentium numos. num. 27.
246.
- Pœna simplici appellatione per excellen-
tiam vel Homerum vel Virgilium nota
mus. 18. 112
- Pondus unciale, Anglicum & momento-
rum, per tabulas explicatum. num. 14.
pag. 66.
- Pondus certum quorundam numerorum.
15. 66
- Pondus secundum Ordinationes Impe-
rij, quale sit, illudque sequendum. n. 17.
67.
- Pondus petiarum quarundam assignatur.
252.
- Pondo quot coronatos valeat. 5. 662
- Pondera duplicia, maiora & minora con-
stituntur. 1. 59
- Pondera maiora omnia octo ponderibus
mensurantur. 2. 59
- Ponderum & librarum rationē explicat.
62. 551
- Ponderis Anglici, & eo quo Agricola in
auro vititur differentia. 21. 104
- Ponderales massulæ quot constituendæ.
2. 45
- Ponderales massulæ requiruntur in pro-
bationibus certæ. 5. 39
- Pondusculi partes, quibus aurum appen-
dimus. 20. 104
- Pontificem Bodinus taxat, quod aureum
fecerit caracterum 212. 36. 742
- Præcepti vel ordinationis tempus nun-
quid inspiciendum in præcepto supe-
rioris, aut ordinatione iudicis. num. 3.
390.
- Precium rerum accreuisse semper osten-
ditur. 754
- Præfecti Monetales in Gallijs singulis an-
nis iurant. 10. 565
- Præfecti monetales habere cognitionem
paxidum in Gallijs. 32. 541
- Præscriptio contra Ecclesiam est quadra-
genaria. 8. & 10. 470
- Præscriptio vna sufficit in qualitate solu-
endi, etiam quoad futurum. num. 20.
226.
- Præscriptio in modo soluendi tolerabi-
lior, quàm in totali summa. numer. 21.
226.
- Præscriptio in vsuris & accessionibus fa-
cilis procedit quàm in rebus ipsis prin-
cipalioribus. 22. 226
- Præscriptio locum habet in qualitate mo-
netæ etiam decem annorum. 417
- Præscriptio in annuis præstationibus tri-
pliciter consideratur. 1. 222
- Præscriptio aliter in personalibus, quàm
realibus, quoad bonam vel malam fi-
dem, procedit secundum quosdam. 29.
229.
- Præscriptio centum annorum est magni
effectus. 9. 224
- Præscriptio in aliqua parte totalis sum-
mæ quopactò procedat. 10. 224
- Præscriptio soluentis in minuitiore pecu-
nia quanti temporis sit, & quando in-
cipiat currere. Et an per creditoris
potestatem interrumpi possit. nu. 2.
3. 4. & 6. 402
- Præscriptio habet vim dispositionis &
conventionis. 8. 404
- Præscriptio in casu, l. comperit, de præ-
scrip. non procedit. 36. 228
- Præscriptio 30. vel 40. annorum in certæ
numorū speciei obligatione ut ei præ-
scribatur requiritur. 23. 225
- Præscriptionem in qualitate monetarum
omnino attendendam. 405
- Præscriptionis in modo soluendi aucto-
res plures citantur. 37. 228
- Præscriptione longissimi temporis om-
nes actiones tolluntur. 13. 224
- Præscriptionem vnam pro omnibus an-
nis sufficere. 1. 222
- Præscriptionem vniuscuiusque anni pro-
prium esse Martini fuit & aliorum sen-
tentia. 7. & 8. 223
- Præscriptionem cum mala fide procedere,
sentit VVesenbecius. 40. 229
- Præstatio quæ fit pro pensione rei singulis
annis,

INDEX IN TRACTAT.

annis, non multiplicat obligationes.2.	680.	Princeps Ius gentium tollere nequit. 21.	738.
Præfens tempus intelligitur, si de alio nõ constat.14.	209	Princeps tempore belli potest mutare monetam.	425
Præsentis temporis verba in l. cum certũ. explicata.13.	209	Princeps cum clausula, Non obstante, viliorẽ monetam sustinens. nume. 10.	205.
Præscriptiones longi temporis in modo & qualitate soluendi, vis maxima, quod pluribus auctoritatibus comprobatur.	19.	Princeps an possit mutare pecuniæ valorem.6.	650
Probandum numismatum schola quondam fuit erecta.14.	129	Princeps ex avaritia deteriore monetã cūdens.7.	205
Praxis mirabilis quarundam detegitur.	22.	Princeps non præsumitur contractus irritare velle.8.	205
Pretia rerum venalium in antiquis temporibus qualia fuerint, in his Regnis.	1.	Princeps an & quando monetam mutare possit absque populi assensu.8.	447
Precia rerum venalium, caponum gallinarum, anserum, in regnis Castella, Asturix, & Gallicix.2.	626	Princeps sciens vel ignorans monetæ valorem.4.	217
Princeps quando absque consensu populi monetam improbare possit. num.3.	21.	Principes nonnulli etiam falsitatis vitio student.14.	94
Princeps num priuatis res proprias possit auferre.	425	Principi quadrans Ceratij pensitandum vt Budæus.6.	23
Princeps à numorum corruptela debet abstinerẽ.4.	736	Principes taxantur qui absque consensu populi monetæ qualitatem seu quantitatem mutant.9.	558
Princeps iuris mentionem faciens, intelligitur de iure à se edito.20.	723	Principis officiũ in negotio Monetæ quale esse debeat.93.	559
Princeps damnum sua occasione illatum subditis, tenetur refarcire.3.	7	Principi placitum ipsius territorio includitur.15.	206
Princeps nomen suum amittit, si auctor falsitatis existit.10.	94	Principum negligentia & avaritia taxatur.5.	89
Princeps potest numos semel percussos, inutiles reddere.12.	206	Principum effigies numis insigere, laudabile iudicatur.6.	2
Princeps absoluta sua potestate in quantum possit, remissuẽ.13.	206	Privilegium contra l. inciuilem. num. de iure sit licitum.21.	206
Princeps absq; populi consensu numos liberẽ improbare nequit.1.	21	Privilegiati non privilegiatis præferuntur.38.	119
Princeps potest cursum monetæ dare & ordinare.num.8.163.& nu.2.353. & pag.354.		Privatis personis affirmationem pecuniæ mutare non licet.3.	177
Princeps aliquid potest ex Moneta lucrare habere.1.	23	Probatio per coticulam incerta, quoad visum nostrum.24.	58
Princeps mandans viliorẽ monetã præstantiori recipere, quid dicendum.	7.	Probatio ad Lydium lapidem præfertur.15.	482
Princeps per patientiam vsum pecuniæ approbat.3.	213	Probatio facta de qua dubitatur, reuisionem admittit.18.	129
		Probatio per coticulam quo modo fiat.12.	56.
		Probatio auri duplici fit modo.1.38.nu.45.	492
		Probatio per ignem & aquam perfectior om.	

DE MONET. ET RE NUMMARIA.

omnibus alijs. 20.	57	uanda. 51.	656
Probandi modus accidentalis aurum & argentum, est duplex. 1.	53	Promittens centum libras in denarijs potest de quacunque vult pecunia soluere. 34.	454
Probandi modus per ignem & aquam, certior habetur alijs omnibus. 2.	53	Proportio Romæ auri ad argentum qualis quondam fuerit. 3.	110
Probandi modus per coticulam, qualis sit, auctoritate Plinij. 3.	53	Proportio vnius marcæ auri ad. 8. argenti. 8.	111
Probandi argentum modus per ramenti expunctionem. 13.	56	Propositio secundum tempus Agricolarum visitata. 6.	112
Probandi modus per ramentum candens incertior reliquis. 14.	57	Proportio nostri temporis auri ad argentum quæ sit. 10.	111
Probandi modus aurum præscribitur. 10.	46.	Proportionem quandam intrinseci, valoris cum extrinseco esse debere. nu. 107.	564.
Probandi argenti modus traditur. 9.	41	Proportio auri ad argentum quæ fuerit hactenus.	596
Probandi aurum scientia, magni sit apud omnes. 28.	117	Proportio intrinsecæ bonitatis ad extrinsecam quæ sit. 106.	562
Probandi modus aurum & argentum admodum vetus. 13.	129	Proportionem decupla minoræ & 16. maiorem non extitisse. 7.	111
Probationis D. Ferdinandi Ordinantia. 131.		Proportionem ex puris metallis ineundam. 11.	111
Probationem per ignem & aquam etiam sacrarum scripturarum testimonia præferunt. nu. 4.	39	Proportio quæ auri ad argentum. num. 4.	110.
Probationum dietarum sunt utiles & necessaria. 28.	130	Proportio quodecupla cum dimidia. n. 5.	110.
Probationum dietarum binarum sunt instituta. nu. 1.	127	Proportio duodecupla auri ad argentum. 6.	110
de Probationum dietis in Ordin. Imp. remissuè. 2.	127	Proportio extrinsecæ æstimationis auri ad argentum. 57.	549
Probatur aurum per aquam chrysulcam, & per ignem. 13.	482	Proportio octupla & sexdecupla aliquando. 61.	550
Proclamationes factæ per non usum obli- terantur. 7.	212	Proportio argenti ad æs fuit centupla. 60.	550
Pro disposito haberi, de quo testator, si in- terrogatus fuisset, verisimiliter respon- disset. 16.	209	Proportio nostri temporis est vndecupla cum quarta parte. 13.	111
Pro minuta pecunia non potest solui gros- sa. 1.	199	Proportionem auri ad argentum minoræ decupla non extitisse. 58.	550
Promissio facta de pecunia, de qua sit in- telligenda. 31.	454	Propter quod vnumquodque tale est, illud magis tale est. 21.	58
Promissio talis præsumitur processisse, qualis apparet solutio. 9.	404	Punctus in oratione habet vim copulæ. 40.	699
Promissio de soluendis ducatis boni auri & iusti ponderis ad rationem solidorum 57. pro ducato, non inducit taxationem uti possint solui solidi 56. pro ducato. 6.	731	Pro promissore facienda est in dubio in- terpretatio. 8.	691
Promissio solutionis in certa pecunia sub certa æstimatione, quo pacto sit obser-		Propriæ prudentiæ non innitendum. 26.	171.
		Protestatio recipientis pecuniam debili- orem, inefficax est. 25.	226

INDEX IN TRACTAT.

Protestatio contraria non nisi in certis
casibus interruptit præscriptionem.
nu. 3. & 5. 492

puro ex auro & argento numi cudantur
necne parum referre. num. 23. 95. & nu.
29. 96.

Puriore numos extranei Mercatores so-
licitè quarunt. 4. 92

Purum aurum vnde dictum. nu. 6. 26

Purum putum argentum omnino haberi
posse. Ordinat. Imperij volunt. nu. 28.
43.

Purum aurum & argentum non haberi se-
cundum quosdam. 25. 95

Puram materiam in cudendis numis su-
mendari. 1. 91

Pusillatum legendum sec. Molin. pro pu-
sillatum. 77. 554

Q.

Quadrantis quadrantem ad impuri-
tas explicatur. 26. 49

Quadrinæ Italicæ significatio quæ
sit. 21. 665

Qualitas rei venditæ & precij omnino in-
spici debet. 6. 755

Qualitas verbo adiecta, regulatur secun-
dum tempus verbi. 13. 195

Quando vnum & idem est in obligatio-
ne, & solutione, tunc non potest nisi v-
num tempus in consideratione habe-
ri. 9. 701

Quantum possessum tantum præscriptum.
470.

Quantitatem in numis potius considera-
ri quam materiam. 3. 68

c. Quanto explicatum. 19. 535

Quarta pars minoris pecuniæ apud Lu-
sitanos soluitur. 17. 202

Quaternæ filiquæ granis accommodan-
tur. 6. 46

Quæstionis 94. Molin. fundamentum qua-
le sit. 2. 506

Quæstiones Monetariæ à Doctor. obscu-
rius explicatæ. 9. 167

Quæstionis Molinæ 93. conclusio. nu. 32.
501.

Quæstionis Molin. 97. pars secunda de do-
te. 27. 517

Quotiens agitur ex dispositione alicuius
attenditur tempus dispositionis. nu. 2.
522.

R.

Ratio diuersitatis inter monetâ gros-
sam & minutam an possit assigna-
ri. 8. 457

Ratio eadem cum quæstione non valet. n.
15. & 17. 508

Ratio naturalis debet attendi. nume. 9.
205.

Ratio quare plurimi quandoque grauiter
in facto errent. 19. 502

ad Rationem verba, quid importent. n. 5.
184.

Rationes Crauetta pro emptore. nu. 2. 51.

Rati habitio subsequens facit sententiam
valere, quæ aliàs ob defectum mandati
non ita esset. 33. 241

Recedere à publica æstimatione sub pœ-
na capitali non licet. 19. 487

Recessus qualis in probationum dietis de-
tur. 26. 130

Redemptio nihil aliud, quàm retractus.
limit. 2. 8. & 11. 508

Redemptio an in eadem specie & numero
monetæ fiat. 3. 508

in Redemptione rei venditæ gratiosa quis
valor attendendus. 1. 508

Reditus annui redimibiles an ad certam
monetam constringi possint. nu. 2. 3. 4.
& 5. 481

Reditus annuos de moneta deteriori sol-
ui posse, vt alij. 3. 218

Redditus sunt soluendi de moneta curre-
ti tempore solutionis, non tempore cõ-
tractus. Et qua de causa. 23. & 24. 710

Reductionem numorum, quâdo pecunia
iamdudum pro bona fuit exposita, re-
ijcit Molin. & damnat. 92. 559

Reductioni ad pristinum valorem nõ ni-
mis anxie insistendum. 8. 69

Reformatio Illustr. Principis Iulii &c.
hanc communem probat. 31. 227

Refutantur rationes Boerij contra Sena-
tum. 20. 516

Regula & conclusio maxima prima & cõ-
munis in bonitate extrinseca Budelij.
23. 170

Re-

DE MONET. ET RENVMARIA.

Regula iustitiæ Zygoſtatas quoque reſpi-		Reſtitutio an detur Monaſterio poſt qua-	
citur. 25.	130	driennium ad reſtitutionem datum, nu-	
Regula de tempore contractus, per exem-		me. 5.	687
pla comprobatur. 19.	169	Retrahens certat de commodo, nume. 9.	
Regulæ ſtandum eſt in dubio, ubi non		pag.	506
reperitur ſpecialis exceptio, nume. 4.		Retrahens poſt multos annos ſolvit ſe-	
pag.	687	cundum valorem temporis cōtractus.	
Relatium ſubſtantiæ in diuerſis oratio-		eum. 10.	ibid.
nibus inducit coniunctionem verba-		Rex vel Dux an poſſit pecuniam cudere	
lem. 28.	696	minoris æſtimationis, quàm eſſet ipſa	
Relatium quibus, ſe refert ad tempus		materia. 7.	447
contractus, ratione ſubſtantiæ actus.		Regis notabile Iucrum ex monetis præſti-	
num. 47.	716	catum. 86.	557
Relictum annuum in vltimis voluntati-		Regis & Tyranni epitheta bona & mala.	
bis eſt conditionale. 2.	386	nu. 135.	576
Rem viciatam reddere non licet, num. 10.		Regalis Hiſpanici pondus & valor qualis	
pag.	532	fuerit ſub Henrico II. & antè, vel poſt	
Remedium quæ de cauſa adinuentum: &		illius tempora. 2.	638
quid ſit, explicatum. 1. & 2.	89	Romani & Geminiani cōtra communem	
Remedij meminit Molinæus, nume. 81.		ſententiã de valore intrinſeco, nume.	
pag.	555	120.	569
Remedij abuſus vnde cauſetur, nume. 4.		Romani & Geminiani deſenſio ſenten-	
pag.	89	tia contra Carolum Molin. 6.	726
Remedij occaſione Generales Brabanti-		Rom. & Geminia. ſententia ſuam probat	
ni ſuum habent ſalarium. 10.	90	Molinæ. 19.	540
de Remedio ſententia Alber. Bruni, num.		Romæ primum æs, deinde aurū & argen-	
33. pag.	89	tum ſignatum fuit. 5.	72
Remedio Principes viros hoc noſtro ſe-		Romani vnã tantummodò Officinam	
culo abuſos. 6.	ibid.	numorum percutiendorum habuerūt,	
Remedio Generales Brabantini quo pa-		Iunonis templum. 42.	743
cto abutuntur. 9.	90	Romanos à principio ære grani vſos fu-	
Remedium in Comitijſ Spirenſibus qua-		iſſe. 95.	500
le ſit præſcriptum. 7.	89	Ruſticis & fabris fides adhibenda, nume.	
Remedium quale conſtituitur, Germani-		7. pag.	150
cè traditum.	147		
Reſpublica ſœlix, quæ auri argenti quæ			
fodinis abundat. 27.	96		
Reſpublica ſœlix, quæ neceſſaria ſuppe-			
ditat, ſi hoc non poteſt, inſœlix, nu-			
me. 28.	ibid.		
Reſcriptum, quodd à Principe de mone-			
ta cudenda priuatæ perſonæ concedi-			
tur, ſubreptitium præſumitur, num. 2.			
pag.	246		
Reſtitutio quid ſit. 9.	688		
Reſtitutio datur Eccleſiæ contra contra-			
ctus, ex quibus enormis læſio reſultat.			
Itein contra ſententiã iudiciales, aut			
arbitrales. 6. & 7.	ibi.		

S.

Salaria de publico deputata, qua pecunia ſoluenda. 5.

Salaria in ſolutione quomodo pecuniæ valorem conſiderent. 6.

Saluus conductus datur proficietibus ad dietas probationum. 3.

Schrot vnd Korn quid ſignificent, nume. 3.

Scriptura mentem cōtrahentium declarat. 8.

Scriptura qualiter falſum committatur. num. 2.

INDEX IN TRACTAT.

Secretarij Principum maximo honore fulgent. 26.	117	Siliqua quid sit. 4.	34
Secuta obferuantia ambiguitatem præce dentem tollit. 28.	226	Siliquæ simplices granorum quartis simi les. 7.	46
Selibra quomodo diuidatur, nume. 7.	61	Siliquam Accursius falsò solidum inter pretatur: & quinos solidos decem, nu me. 10.	609
Semisles & Tremisles solidi, nume. 3.	102	Siliquarum & scrupulorum valor, num. 14. pag.	604
Semuncia, duella, Silicus, Sextula, dena rius, victoriatus, quomodo diuidan tur. 8.	61	Singularis intellectus l. cum certum, Arr. Pinelli. 12.	209
Sententia per artis peritos lata, non re tractatur, secundum quosdam, nume. 29. pag.	154	Symmetriæ & valoris eiusdem difficilis est obseruatio. 11.	128
Sententia ex probationibus priuilegiatis lata, retractatur. 32.	154	Socius in crimine falsæ monetæ ad accu sandum & testificandum admittitur, num. 11. 12. 13.	448
Sententia poenam alicui imponens, qua liter intelligatur.	436	Socijs varias monetæ species conferen tibus, quantitas, non species specta nda, num. 11. Extenditur, nu. 11. 13.	479
Sententia ex falsis instrumentis lata, re tractatur. 31.	154	Solennitas legis aut statuti, tempore le gis & statuti attenditur, nume. 8. pag.	211
Sententia per peritos lata, num possit re tractari. 28.	153	Solidus aureus, cuius mentio fit à Iustini ano, quod pondus habuerit, nume. 3. pag.	592
Sententiæ, quæ non transeant in rem iu dicatam. 33.	151	Solidus qua ratione sic dictus fuerit. Et inibi de tremissibus & semissibus, nu me. 4.	593
Sententiæ tempus & laudi lati attēditur in solutione monetæ. 1.	217	Solidus variè accipitur.	420
Sententia retractari posse, communis ha bet sententia. 30.	151	Solidus vnde dicatur. 1.	101
Sericum quare debet esse vilis pretij, nu me. 1.	763	Solidus pro integro accipitur, nume. 2. pag.	102
Sestertius quantum valeat: & quo pacto se stertium dicamus. 10.	763	Solidus aureum Vngaricum designat, nu me. 29.	107
Sestertium generis neutrius expenditur, aliquotque loquendi modi traduntur. pag.	619	Solidus Iustinia. Vngaricum, & 18. mo menta valet. 19.	104
Siclus vnde veniat, quid significet, & quo modo diuidatur. 10.	13	Solidus & aureus qualiter conueniant & differant. 4.	102
Siclus drachmas quatuor valet, num. 18. pag.	665	Solidus non à Sole, sed à soliditate voca tur.	341
Siclus argenteus apud Hebræos, cuius ponderis fuerit: & item aureus, num. 9. pag.	587	Solidi aurei in sacris Biblijs, & inibi de Siclis aureis. 11.	611
Siclus vocabulum Hebraicum est. de quo ibidem plura. 96.	569	Solidi Iustinia. cum vñtata moneta com paratio. 14.	103
Sicli dimidium, de quo Exodi 30. expli catum. 99.	561	Solidi noui ad estimationem antiquorum reducendi. 2.	385
Signum numis inditum, quantitatem de signat. 3.	72	Solidi Iustinia. quale sit pondus, nume. 12. pag.	103
Siliqua & ceratium idem significant. 418		Solidi ratio quæ sit.	416
		Solidi debiti pro Cathedratico, vel ex cō stitutio-	

DE MONETIS, ET RE NUMMARIA.

stitutione Canonis, an debeantur de antiquis.4.	392	quo tempore spectetur, vel contractus, vel solutionis, quando variatio est valoris monetæ.48.	716
Solidi in Ordinationibus Imperij quales. num.30.	108	Solutio canonis emphyteutici, cuius monetæ sit facienda, vel tempore contractus, vel tempore solutionis.7.	705
Solidi intelliguntur de 15. batzijs, num. 31.	ibid.	Quid si dictum sit, promitto Florenos Sabaudix.	705
Socidi, qualis moneta fuerit: & quomodo respondeant monetis, quibus hodie utimur.7.	631	Solutio pecuniæ in futurum facienda, an sit facienda respectu temporis contractus, aut respectu temporis solutionis. num.7.	683
Solidi æstimatio, & valor, nume. 5. pag. 601. &	604	Solutio præcedens declarat sequentem. num.31.	461
Solidi Francici sectio.3.	662	Solutio fieri potest de pecunia diuersæ formæ, modò sit eiusdem materiæ, nume.4.	401
Solidi inesse 48. partem argenti, nume. 16. pag.	103	Solutio fieri debet secundum valorem tempore solutionis, metata tantum pecuniæ bonitate extrinseca.1.	412
Solidum Accursius malè pro filiqua accipit.13.	103	Solutio fieri debet in loco solutioni destinato, & non alibi.34.	697
Solidorum appellatione vulgares aurei & vstitati continentur, nume.27. pag. 107.	107	Solutio quando fieri debeat de pecunia tempore contractus, nume.7. & 9. pag. 336. & num.3.	369
Solidorum appellatione argentei numi comprehenduntur.28.	ibid.	Solutio monetæ secundum eius valorem, vel tempore contractus, vel solutionis consideratur ex tempore obligationis, qui diligenter perspicitur debet.10.	706
Solidorum ad ducatos ratio tabellariter explicata.22.	105	Solutio ad tempus contracti debiti qualiter procedat.1.	379
Solidorum ad floren. & thall. Colon. licitatio.24.	106	Quando extat species, vel ad æstimationem antiquæ sumenda pecunia est.	ibid.
Solidorum antiquorum in odiosis respectus habetur.25.	107	Solutio per quam præscriptum est posse solui de alia moneta, potest effectum operari pro vtraque parte.7.	403
Solidorum ad aureos in auro comparatio.23.	106	Solutio fieri debet de pecunia vsuali. n.r.	731.
Solidorum cum ducatis comparatio, nume.17.	103	Solutio quem pecuniæ cursum attendere debeat.2.	466
Solutio annua ex contractu debita, solui debet secundum valorem monetæ currentis, tempore contractus, num. 9. pag.	732	Solutio ad monetam currentem nunquid sit præscriptibilis. nu.3. & 80.	468
Solutio certæ quantitatatis si sit facienda, & habetur de valore monetæ, quo tempore considerari debeat, vel contractus, vel solutionis, præcedentes solutiones, vel sequentes habendæ sunt in consideratione, quia valor aliàs consideratus, nunc quoque considerari debet.	709	Solutio facta per 30. annos in minori æstimatione, quam fuit tempore obligationis, illa attenditur præscriptio.1.	693
Solutio vel est fienda de Scutis, qui currentebant tempore contractus celebrati, vel de Scutis, qui nunc sunt, habito respectu ad æstimationem antiquum Scutorum.8.	683	Solutionis tempus in vltimis voluntatibus inspicitur.3.	386
Solutio in contractu retrovenditionis,		Solutionis promissio nunquid intelligatur	

INDEX IN TRACTAT.

tur de pecunia magis vſitata, num. 16. pag.	365	me. 10.	363
Solutionis tempus in valore intrinſeco attenditur. 30.	172	Solutiones factæ declarant qualitatem monetæ dubiæ.	439
Solutionis tempus attendendum, Bruni ſententia eſt.	193	Solutiones factæ trina vice, faciunt præ- ſumi omni decurſu tempore ſolutum. num. 51.	231
Solutionis promiſſio in auro, nunquid fi- eri poſſit in argento, & quomodo, nu- me. 8. & 13.	363	Solutiones ſubſequentes longiſſimo tem- pore tollunt dubium, de qua pecunia ſenſerunt contrahentes, nume. 5. pag.	469
Solutionis tempus in poenalibus & ſala- rio etiam præſtando attenditur, num. 6. pag.	211	Solutiones difformiter factæ, quid dicen- dum. 32.	227
Solutionis locum ſecundum Præſid. Peck. Oldrad. Vveſembe. & alios attenden- dum. 12.	216	Solutiones etiam difformiter factæ, lon- go tempore currentem monetam deſi- gnant. 33.	228
Solutionis tempus in modo ſoluendi at- tenditur. 4.	211	Solutiones factas hic non ſufficere oſten- ditur. 44.	230
Solutionis tempus in legatis mutata pe- nia extrinſecus, attendendum ſecun- dum quosdam. 1.	207	Solutiones longo tempore factæ, deſig- nant qualitatem monetæ dubiæ, num. 17. pag.	225
Solutionis tempus nunquid inſpicien- dum in dotis reſtitutione, num. 5. pag. 376. & num. 11.	721	Solui aliud pro alio, inuito creditore an poſſit. 13.	460
Solutionis tempus in extrinſeca bonita- te attendendum. 1.	191	Solui non dicitur, quod deterius ſolui- tur. 8.	219
Solutionis tempus, non ſtatuti commu- niter attendendum. 3.	211	Solui in pecunijs ſufficit in genere, niſi mora interueniat. 4.	378
Solutionis promiſſio quando cenſeatur facta de pecunia minuta, nume. 12. pag.	364	Solui de quacunque pecunia eiufdē pon- deris, nunquid poſſit pro argento pro- miſſo in maſſa. 4.	361
Solutionis tempus inſpicitur in valore extrinſeco, communis Dd. habet ſen- tentia. 31.	172	Soluere inrans de certa pecunia, de qua tempore ſolutionis non reperiatur, eſt periuſus, ſi non ſoluit de noua ad æſti- mationem illius. 3.	378
Solutionis tempus in ſoluenda decima intuemur. 5.	217	Soluens valorem aureorum relictorum teſtamento, ſecundum tempus ſoluti- onis ſoluere debet. 4.	380
Solutionis tempus conſiderandum in ob- ligatione generali, num. 5. pag. 186. & num. 9.	211	Solutum plus debito ignoranter, tanquā indebitum omni iure accipi poteſt, nu- me. 8.	688
Solutionis tempus, ſecundum alios, in le- gatis attendendum. 8.	208	Sors & vſura qualiter differant in tempo- ris ſolutione. 3.	405
Solutioni ubi dies eſt adiecta, debet in- ſpici tempus, in quod eſt collata ſolu- tio. 3.	682	Sorte exiſtente in ſpecie rara vel minus frequenti, reluitio fieri poteſt in alia proba moneta. 7.	481
Solutionem fieri in moneta æquē bona, ſempervidetur actum inter partes, nu- me. 7.	411	Species in retractu eadem, quæ in contra- ctu reddenda. 5.	196
Solutionem fieri in eadem materia, eo- dem pondere, & eadem æſtimatione, vtile eſt in contractibus apponere, nu-		Species quando per alia ſoluitur, atten- ditur ſolutionis tempus, nume. 21. pag.	536
		Species	

INDEX IN TRACTAT.

Species diuersæ in eodem genere functionem non recipiunt. 4.	166	Statutum, si à subditis non recipiatur, nõ valet. 7.	
Species taxata, tempus solutionis respicit. 17.	221	Statutum volens dicto alicuius stare, intelligitur cum iuramento, nume. 21. pag.	152
Species præcisè & absolutè debita etiam per Molinæ. reddenda. 11.	197. & 403	Statutum, de certa pecunia soluenda, mutatum videtur mutata pecunia, nume. 3. pag.	407
Species debita in quacunque obligatione reddenda. 12.	197	Statutum non ligat Dominum Ciuitatis, nisi sit ab ipso confirmatum, nume. 16. pag.	722
Species si extat, soluenda, aliàs ad æstimationem antiquæ pecuniæ est veniendum. 1.	379	Statutum de moneta loquens, intelligitur de vsuali. 5.	211
Species omnes mutuam habent functionem, respectu generis. 8.	167	Statutum volens, iuxta tempus solutionis soluendum esse, attendendum, pag. 412.	
Species æstimata exposita cum expressione verborum, Monetæ currentis tempore solutionis.	192	Statutum & consuetudo interpretari debent secundum ius commune, num. 4. pag.	710
Speciei in obligatione, decrementum extrinsecum, Molinæ. damno debitoris tribuit, & ita in fauorem creditoris intelligit. 24.	538	Statutum, pro specie aliâ quamlibet monetam solui. 18.	202
Speciei obligatio debitorem constringit num. 2.	196	Statuta magis æquiparantur vltimis voluntatibus, quam contractibus, num. 18. pag.	459
Speciei obligatio solutionem requirit in specie. 3.	232	Statuta, quæ appellationes remouent, sunt de friuolis intelligenda, nume. 36. pag.	108
Speciei in obligatione intrinsecum valorem minus curandum. 126.	570	Statuta contra l. inciui. l. toleranda sunt. num. 22.	206
Speciei obligationem strictam Molinæus vix admittit. 7.	196	Statuta statuentium potestati includuntur, num. 16.	ibid.
Speciei obligatio si subsit, numerum, non extrinsecum valorem inspiciendum. num. 3.	376	Statuta vltimis voluntatibus æquiparantur. num. 2.	210
Speciem obligatam non nimis rigorosè exigendam. 10.	190	Statuti ac legis conditæ temporis rationem habendam. 3.	210
Specièsne, an facta æstimatio reddenda. num. 4.	110	Sterlingus, quis numus fuerit, nume. 12. pag.	519
Stater quid sit, & an valeat, nume. 17. pag.	665	Strictam speciei obligationem vix admittit Molinæ. fraudis latentis suspitione, num. 7.	196
Stannum quasi lathiferum venenum existit cæterorum metallorum, nume. 51. pag.	744	Stipulatio facta in diuersa materia, est nulla. 33.	154
Stannum alijs metallis inimicissimū existit, nec faciliè commiscetur, num. 24. pag.	6	Stipulanti denarios, an spondere liceat aureos eiusdem quantitatis, nume. 31. pag.	489
Stannum cum alijs metallis posse commisceri, Couarruij sententia est, nume. 25.	ibid.	Stipulatio pecuniæ quare certa, num. 21. pag.	488
Stanneam materiam, vti quondam Syracusis, ita & nostro tempore factam, nume. 26.	ibid.	Stipulatio nunquid valeat, si stipuler 10. aureos, & promittatur pecunia argentea	

INDEX IN TRACTAT.

gentea eiusdem valoris.6.	362
Stuiferi Brabantici diuifio , nume.2. pag.	662.
Subditi ea, quæ Dominis longo tempore certa caufa præstiterunt, in posterum præstare compelluntur, num.	45. pag.
Subditorum opes sunt Principum diuitiæ.106.	564
Subtilitas nimia veritati inimica, nume.	20. pag.
Substantialia legitimæ monetæ quæ sint.	num.43.
Summarium casuum 10. in quibus contingit dubitari circa æstimationem soluendæ pecuniæ.22.	319
Supplementum læsionis fiet ad æstimationem pretij tempore contractus, nume.12.	501

T.

T abella vncialis grana puri argenti exprimens, nu.17. pag.	30
Tabella iuxta Noribergensium morem denariorum.18.	ibid.
Tabella de denarijs & granis, nume. 11. pag.	28
Tabula lotonum respectu Caractorum, num.8.	36
Tabula Caractorum & lotonum, num. 7. pag.	35
Tabula additamenti pondus indicans, nume.12.	47
Tabulæ binæ quibus fit æquiparatio denariorum & lotonum.19.	30
Talanta variè examinantur ad rationem valoris & ponderis.5.	622
Talentum multiplex esse.6.	ibid.
Talentum Atheniense magnum & paruum.7.	ibid.
Talentum magnum & paruum reperitur, nu.1.	418
Taxatio ab initio facta, & tempus solutionis non discrepant.8.	184
Taxatio certa in contractu, an ad bonitatem intrinsecam monetæ referatur, nume.26.	517
Taxatiuè & demonstratiuè prolata ver-	

ba, diuersimodè accipiuntur, nume. 14. pag.	181
Tempus condemnationis etiam in debito, per sententiam iudicis inspicitur. num.1.	389
Tempus consuetudinis ad faciendam solutionem attendendum, nume.1. pag.	401.
Tempus contractus in pœna conuentionali attenditur.6.	387
Tempus contractus in mutuis, quâdo inspiciendum.18.	461
Tempus contractus in mutatione valoris intrinseci inspiciendum, naturalis dicitur ratio.16.	169
Tempus contractus odio morosi inspicitur. vbi Azo est fons iuris.13.	458
Tempus contractus, quoad pecuniæ æstimationem, an debeat attendi, an verò tempus solutionis.22.	451
Tempus contractus quando in æstimatione attendatur.30.	454
Tempus contractus an & quando sit inspicendus, vel tempus solutionis, num. 2.3. pag.	675
Tempus in legatis pecuniarijs, in testamento factis, variata monetæ æstimatione, quid inspiciendum.15.	458
Tempus modicum, quale sit. nume. 1. pag.	394
Tempus petitionis vel more, quod inspicendum in solutione.6.	389
Tempus quale inspiciendum in legatis & fideicommissis.3.	388
Tempus solutionis & consignationis in moneta, quæ non est in obligatione, sed facultate, inspicitur.10.	523
Temporis cursus maioris, tituli defectû supplet.48.	130
Temporis vicinitas in retractu damno emptoris non erit.16.	507
Testamentum à quo tempore sumat vires num.2.	388
Testamenti conditi tempus attendendum, communis sententia est, nume. 18. pag.	209
Testamenti vna pars alteram declarat, nume.5.	720
Testamenti tempus omninò in legatis inspicien-	

DE MONET. ET RE NUMARIA.

Spiciendum. 10.	209
in testamentis plenior, quam contractibus sit interpretatio. 18.	214
Testator non præsumitur nimium suos hæredes grauare voluisse, nume. 3. pag.	700.
Testator & contrahentes non videntur de futuro tempore cogitasse, nume. 1. pag.	388
Testator præsumitur de moneta curren- te tempore testamenti intellexisse, nume. 15.	299
Testatoris mentem lex & iudex, sicut venator leporem, sequuntur, nume. 14. pag.	733
Testatoris mens iuxta dispositionem iuris communis interpretanda, nume. 3. pag.	104
Testatoris mens iuri communi conformis num. 17.	209
Testes iniuriati nihil probant, nume. 19. pag.	152
Text. in d. c. olim causam. an loquatur de valore monetæ intrinseco, vel extrinseco. 35.	712
Text. in d. c. olim, de cens. loquitur in præ- scriptione 40. ann. num. 21.	713
Thalleri sunt multiplices in commercijs Mercatorum.	193
Thalleri communes in Philippicis Thalleris expositi, vt in iisdem speciebus reddantur, quid dicendum.	188
Thalleros Archidux Austriae percussit debiliores in pondere & liga, num. 23. pag.	286
Thalleros qui primùm percusserint, nume. 8.	76
Thalleri communiter pro 52. alb. aut 30. stupher. accipiuntur. 6.	232
Thallerorum percussura quondam fuit impermissa. 11.	233
Thare pater Abraham optimus faber, nume. 6.	12
Titulus obligationis ex diuturna præstatione ex cursu temporis immemorialis præsumitur sine alia allegatione. num. 9. 12.	471
Tundens monetam, radens, aut tingens, qualiter puniatur. 5.	660

Tot libræ, quot in promissione fuerunt, dabuntur. 8.	184
Transgressores Ordinationis Imper. puniuntur. 22.	130
Tributa & decimæ respiciunt pecuniam ad tempus solutionis. 1.	406
Triticaria inuentio ab Accursio tradita ridetur. 24.	488
Triticariæ origo quæ. 29.	489
Triumuii erant apud Romanos Præfecti monetis. 36.	9
Triumuirorum numus olim quale fuerit num. 39.	9
Turpis pars dicitur vniuerso suo non co- hærens. 4.	212

V.

Valor & æstimatio pecuniæ, à quibus detur. 20.	358
Valor monetæ de facili à Principe mutari potest. 2.	704
Valor monetæ diminutus, præsumitur ex diminutione ipsius monetæ. 1.	104
Valor monetæ vbi crebrò mutatur, bonitas extrinseca non attenditur, num. 31. pag.	504
Valor pecuniæ incertus, quomodo com- mensurandus cum valore alterius cer- to, num. 7.	384
Valor intrinsecus & hic secundum tem- pus contractus inspicitur. 2.	191
Valor intrinsecus quondam, per curren- tem monetam æstimatur. 3.	ibid.
Valor extrinsecus perpetuò creuit, num. 13. pag.	71
Valor extrinsecus, vt sit proportionabi- ter & vbique vniformis, optandum, num. 21.	198
Valor aurei si stabilis & tutus non sit, so- lutio facienda ad numerum. 7.	414
Valor pecuniæ mutuæ consideratur se- cundum tempus mutui, non restitutio- nis, num. 8. 16. & 31.	416
Idem in contractu emptionis & vendi- tionis, nu. 46.	ibi.
Idem in contractu retrouenditionis, num. 48.	ibi.
Idem in restitutione dotis, vt considere- tur va.	

INDEX IN TRACTAT.

- tur valor temporis contracti matrimo-
nij. nu. 49. 716
Idem in moneta legata, vt confidere-
tur valor temporis testamenti. num. 51.
717.
Valor pecuniæ quæ est in facultate sol-
uendi secundum tempus solutionis. 4.
383.
Valor imposititiu vniformis & perpe-
tuus esse debet de iure gentium. 3. 513
Valor monetæ an augeatur vel minuat
secundum augmentum. & diminutio-
nem ipsius monetæ. 43. 715
Valoris extrinseci consideratio de natura
est, & essentia omnis monetæ. 22. 517
Valor monetæ potius quàm eius forma
spectari debet. 34. 712
Valor monetæ, qui est tempore cōtractus,
attendi, & secundum ipsius contractus
tempus debet solutio fieri. 1. 463
Valor precij in examine deceptionis vl-
tra dimidium attenditur à tempore cō-
tractus. 10. 501
Valor monetæ mutuatur cuius periculo de-
crescat. 34. 490
Valor extrinsecus monetæ si ante moram
augeatur, vel minuat, indicatur ad
commodum, & detrimentum credito-
ris, vel debitoris. 45. 716
Valor tempore contracti mutui in reddi-
tione attendendus, quod probatur ali-
quot rationibus. nu. 3. 34. & seq. 484
Valor intrinsecus petiarum quarundam
designatus. 249
Valor monetæ in solutionibus fiendis in-
spici debet, quæ currebat tempore con-
tractus. 2. 463
Valor monetæ grossæ auctus propter de-
teriorationem minutissimorum numo-
rum, quid dicendum. 33. 112
Valor bladorum emptorum in loco desti-
natæ solutionis, non initi contractus,
inspiciuntur. 13. 692
Valor & æstimatio intrinseca in testamē.
attenditur, quæ currebat testamenti
tempore. 3. 463
Valor imposititiu de propria ratione &
essentia pecuniæ est. 2. 513
Valor beneficij impetrati consideratur se-
cundum locum, vbi est beneficium. 14.
692.
Valor imposititiu est etiam bonitas in-
trinseca. 17. 502
Valor imposititiu debet esse Vni formis.
5. 68
Valor extrinsecus an verè augeatur. n. 46.
492.
Valor monetæ consideratur iuxta tempus
solutionis, non contractus, quando ad-
est cōsuetudo quod debitor possit vnā
speciem monetæ pro alia soluere. n. 17.
708.
Valor extrinsecus sæpe mutatus. 7. 69
Valoris veritas non mutatur ad numula-
riorum mutabilitatem. 7. 354
Valoris intrinseci interesse non confide-
rari. 116. 568
Valorem extrinsecum siue Indicaturam
explicat. 100. 561
Valorem hodie vsualem retinendū. 11. 70.
Valore diminuto quomodo redemptio
facienda distinguitur. 3. 509
Valuation der Münzsorten/wie dieselbe
im Erstliffte Meynz vnnnd Erter ge-
seht worden anno 1587. 265
Valuation der Münz / so beschehen im
Jahr 1590. 264
Valuation der Gilden vnnnd Silbern
Münz / so beschehen im Jahr 1531. 353.
Valuatio idem quod æstimatio significat.
16. 220
Valuierung der Münz in Eßlen / anno
1541. 258
Valuierung der Münz in der Kön. Ma-
iest. ErbNiderlanden / so beschehen
anno 1585. 263
Valuierung der Münz / vom Jahr 1572.
pag. 261
Valuierung auffrichtige thaller / quo pacto
accipiantur. 14. 220
Valuierung auffrichtige thaller / ad speciē
violenter torquentur. 15. 220
Variatio modico tempore duratura non
est attendenda. 23. 507
Variatio valoris monetæ adscribitur ca-
sui fortuito, & quare. 56. 493
Varia-

DE MONET. ET RENVMARIA.

- Variatio æstimationis pecuniæ quando at
tendi debeat, & quando non. 19. 450
- Vbi eadem est ratio, ibi eadem disciplina
esse debet. 2. 148
- Variata æstimatione pecuniæ, an attendi-
tur tempus testamenti, mortis, aut so-
lutionis. 4. 512
- Vendens rem cum pacto reemendi, an tẽ-
pore redemptionis satisfaciatur reddendo
pecuniam minoris ligæ, quam erat
tempore venditionis vsu à tẽpore mu-
tato. 1. 681
- Venditor sentiens augmenti commodũ
auctam monetam refundit redimens.
nu. 5. 509
- Venditor, si dies apposita non sit, quæcũ-
que redimit nec dicitur abuti pacto.
509.
- Venditor commodum diminutionis sen-
tire non debet & quare. 12. 510
- Venditore non percipiente commodum
augmenti quid iure in redimendo. n. 6.
& 7. 509
- Veneficiam artem mulieres exercuerunt
quondam. 413
- Veneficia dæmonum illusionibus fiunt.
414.
- Veneri quomodo marcam dispescant. n. 8.
46.
- Veneri quo tempore primum aurum fig-
narint. 14. 14
- Verba relata ad tempus solutionis, tẽpus
solutionis designant. 12. 195
- Verba clara coniecturas respuunt. nu. 4.
189.
- Verba obligationis semper benè erunt
ponderanda. 9. 195
- Verba non debent esse otiosa. nu. 10. 195. &
9. 232.
- Verba, Cöllnisch Pagimët, explicantur.
7. 232
- Verba, boni auri & iusti ponderis, an ope-
rentur quod non liceat soluere pecu-
niam argenteã pro aureã. 7. 362
- Verba Monet. curr. emp. solut. non debent
esse superflua. 197
- Verba contrahentium diligenter inspi-
cenda. 7. 755
- Verba duplicata magis operantur. 25. 460.
- Verba instrumenti dant formam contra-
ctui. 7. 194
- Verba illa, Monetæ tempore solutionis,
omnem dubitationem tollunt. 10. 185
- Verba, gut von Gold/Item güter Glu-
den/quid velint. 4. 232
- Verba in dubio magis demonstratiuè,
quàm dispositiuè adiecta vident. nu. 13.
& 23. 515
- Verba an semper aliquid operentur. n. 37.
698.
- Verba aliquid debent operari. Hoc fallit.
7. 180
- Verba contrahentium iuxta dispositionẽ
& intellectu iuris interpretanda sunt.
16. 693
- Verba addita tot libræ in ducatis quid o-
perentur. 3. 186
- Verba statuti cum sunt clara non est dubi-
tandum. 15. 722
- Verbis aut facto quis mentem suam decla-
ret, parum refert. 13. 213
- Verborum prior, rerum posterior est in-
terpretatio. 2. 2
- Verborum Monetæ currentis tempore so-
lutionis effectus. 2. 192
- Verborum interpretatio secundum Re-
gulas iuris communis fieri debet. nu. 2.
194.
- Verbum, Au pris, quid denotat. 34. 519
- Verbum quocũque & perpetuò, quid
velint operenturq; nu. 4. 213
- Verbum vnum efficax tantum valet, quã-
tum mille. 4. 500
- Verbum similib. nõ refertur ad prior. seu
summam integram. 2. 151
- Verbum χρυσάτωρ quid significet. 1. 12
- Veritas an magis sit inspicienda, quam fi-
ctio. 29. 696. nu. 5. 215.
- Veritatem occultans, mendacium cõmit-
tit. 46. 52
- Veritati potius quàm Doct. auctoritati ad
hærendum. 27. 58
- Verisimilitudo pro lege vel pacto expref-
so habetur. 4. 700
- Veterum Roma. scrupulositas in actioni-
bus. 28. 489
- Vini bonitas extrinseca venit tantũ me-
ro Iudicis officio. 72. 497
- & 3 Vinum

INDEX IN TRACTAT.

Vinum mutuanti redditur eiusdem boni tatis.35.	490	Vfus pecuniæ potius quam materia con- sideratur. 6.212.193.nu.5.162.	
Viri monetales tenentur accuratissimè hodiè probare.13.	57	Vfus communis vtendi, quanto tempore præscribi debeat.6.	677
Viri monetales, ipsaque ratio, auctoris, Budelij sententiam confirmant.40. 51.		Vfus loquendi semper attendendus.nu.8. 232.	
Vncia Colonienfis cuius sit ponderis di- uersimode fuisse disputatum.18.	67	Vfus monetæ currentis statuto præualet. 10.	213
Vna eademq; res diuerso iure censerî nō debet.38.	698	Vfus quotidianus solutionem in minutio ribus numis improbat.14.	202
Vncia nostra, quo pacto cum Romana cō- ueniat.5.	63	Vsura est, quod sorti accedit.8.	755
Vnciæ Colonienfis sectio & explicatio.8. 64.		Vsuras nunquid petere possit qui fructus percipit.2.	405
Vncia Troscia, qualiter diuidatur.9.	64	Vtile fore Reipub. si absque collybista- rum interuentu commercia exerceant- tur. 104.	563
Vncia, quot drachmas appendat.5.	583	VVurmserus Lōstih Gōstg verba nō in- tellexit.15.	111
Vncia quopacto diuidatur.6.	61		
Vnciam Hispanicam cum veteri Romana conuenire.6.	64		
Vnciæ acceptio multiplex.15.	664		
Vncialis massula vera Colonix in archi- uo custoditur.21.	67		
Vncia octo marca continet, sed est vncia rum differentia.	781		
Vncias Romanorum à nostris discordare, verius iudicatur.7.	64		
Vniformem debere esse omnium totius orbis bonitatem & æstimationem mo- netæ. 57.	494		
Vno inconuenienti dato plura sequūtur. 26.	58		
Vocula, in eisdem vel totidem speciebus, quid notent.14.	479		
Vocabula artis sunt retinenda.2.	24		
Vocabulorum obscuritate artifices nu- mularij alios decipiunt.31.	241		
Voluntas testatoris interpretatur secun- dum tempus præsens non futurum. 51. 717.			
Vfus & consuetudo in numis prævalent. 15.	214		

Finis Indicis in libros Reneri Budelij Rurem. IC. & in Tract.
& Confilia de Monet. & Re Numaria.

SERIES CHARTARVM.

† †† ††† ABCDEFGHIKLMNOPQRSTV.

abcde fghiklmno.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt
Vu Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm
Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sss Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz Aaaa Bbbb
Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk. ā. ē. ī. ō. ū. &c.

Errata quæ in aliquibus exemplaribus irrepperunt in secunda pagina
Tituli Tractatum, linea 9. lege omnes 12. re-
stituisse 16. Quem.

DE MONETIS,
ET RENVMARIA,
LIBER PRIMVS,

AVCTORE RENERO BVDELIO
RVREMVNDANO, I. C.

SVMARIA.

- 1 Moneta cudenda scientia difficilis est & intricata.
- 2 Verborum prior, rerum posterior est interpretatio.
- 3 Moneta vnde dicatur.
- 4 Moneta habetur istius, cuius est imago & inscriptio.
- 5 Pecuniam percutere posse, magnus honor censetur.
- 6 Principum effigies numis insigere, laudabile iudicatur.
- 7 Monetis Sanctorum imagines imprimuntur.
- 8 Colonia Agrippina, quare tres coronas numis imprimat.
- 9 Magorum III. corpora, vnde & quo pacto Coloniam per Reinholdum Archiepiscopum transacta fuerint.
- 10 Moneta monent nos certi alicuius precij.
- 11 Inscriptiones in monetis ob res in bello feliciter gestas.
- 12 Inscriptiones periculosis temporibus factae.
- 13 Magistrum monetales notulus quibusdam videntur.
- 14 Moneta definitio largè sumpta.
- 15 Aereos numos vti quondam, ita & hodie quoque cudi.
- 16 Aeternum, & Tribuni aerarum, qui dicantur.
- 17 Aeris appellatione antiquitus omnis moneta continebatur.
- 18 Aerei numi etiam hodie in multis locis cudentur.
- 19 Aerei numi tempore obsidionis ciuitatis Traiectensis per cussu, eorundemque forma.
- 20 Orichalcei numi quondam fabricati.
- 21 Plumbei numi olim percussi fuerunt.
- 22 Ferrei numi aliquando cusi.

- 23 Ferri comixtio cum reliquis metallis difficilis.
- 24 Stannum alijs metallis inimicissimum existit, nec facile cum his commiscetur.
- 25 Stannum cum alijs metallis posse commisceri, Couarruij sententia est.
- 26 Stanneam materiam, vti quondam Syracusis, ita & nostro tempore factam.
- 27 Nouesij stanneam monetam recenter percussam, & qualis ea fuerit.
- 28 Nouesium miserrime per Hispan. militem expugnatur.
- 29 Electrum quid sit, vnde etiam numi confecti.
- 30 Numos ex corio aliquando fabricatos.
- 31 Numos ex corio, cortice, & sale posse confici.
- 32 Princeps damnum sua occasione illatum subditis, tenetur resarcire.
- 33 Coreaceam monetam quondam percussam ostenditur.
- 34 Chartaceam monetam quondam & nostro tempore factam.
- 35 Monetam ex puro aut mixto auro, vel argento probam fieri.
- 36 Triumviri erant apud Romanos Praefecti monetis.
- 37 A. A. A. F. F. litera, quid denotent.
- 38 S. C. in numis quid velint litera.
- 39 Triumvirorum munus olim quale fuerit.
- 40 Falsam monetam cudenti poena, remissuè.
- 41 Numus vnde dicatur, & quomodo scribat.
- 42 Moneta legem sui valoris à Superioritate accipit.
- 43 L. ff. de empt. explicata.
- 44 Numi acceptio est duplex.
- 45 Pecunia cur ita vocata.
- 46 Pecunia appellatione quae contineantur.
- 47 Pecunia & largè, & strictè accipitur.
- 48 Pecunia inter mobilia numeratur.

49 Pecunia ad emptionem immobilium destinata, mobiliumne, ane immobilium vicem obtineat?

CAPVT I.

1 Vdendarum monetarum scientiam vt nobilem † atq; insignē, ita difficilem, multaq; partibus intricatam esse, ex doctissimorum tam veterum, quam recentium virorum, eorundemq; precipuē, qui de monetis, earundem potestate, valore, pondere, mutatione ac variatione scripserunt, diuersis constat tractatibus. Cuius præcepta visita ac præcipua indeq; prouenientes & scaturientes quæstiones dubias & ancipites, Deo Opt. Max. adminiculante, mihiq; vires suppeditante, absq; vilo verborum furo, & dictionis requisitis lenocinijs, simpliciter ac rudi quadam minerua tradere atq; explicare conabimur. Quod dum faciemus, libenter ea quæ ab alijs benè conuenienterq; sunt dicta, imitabimur & sequemur, quæ verò obscuriora, & quasi cimmerijs tenebris immerfa, vel etiam à vero aliena visa fuerint, pro virili interpretabimur, enucleabimus atq; corrigemus, secuti in eo insignem atque egregium virum Georg. Agricola, qui de hac scribendi ratione in hunc subsequenter modum alibi est elocutus. Itaque, ait, visum est mihi quartam quandam scribendi rationem tenere, atq; quod in doctorum hominum decretis verum & rectum sit, iudicare & laudibus efferre, quod verò falsum & prauū, argumentis refellere, nullum cōiitijs consecretari, quis enim quid improbè, nisi improbus de viris bonis & doctis diceret?

2 Quoniā verò verborū † prior, rerū posterior est interpretatio, secundum I. C. Paul. de Cassr. in l. i. nu. 2. per illū. tex. ibid. Priusquā ad verborū interpretationē veniamus, pauca de significatione ipsius tituli referre necesse est, ff. si cert. pet. Item ad consilium Iustinia. in §. est aut tutela. Inst. de tut. & Paul. in l. i. ff. eo. tit. Et habetur in l. i. §. dolum. ff. de dol. in l. i. ff. de noua. & in l. senatus. §. i. ff. de do. cau. mort. idcirco nō inconueniens erit, quadam generalia vocabula ad rem monetariā pertinentia, va-

de videlicet deriuentur & appellentur, quid velint & significant, veluti moneta, numus, pecunia, prius declarare, & deinde ad alia specialiora transcendere.

Moneta dicta est à monendo, quod nos moneat signi signorumve impressioe, vel auctoris, vel precij, vel alterius rei, auctoritate doctiss. Gramaticorum, & Coraf. lib. 3. Miscel. c. 13. nu. 3. Quo etiam nomine Iuno quondā dicta fuit, q̄ monuisset Roma nos qualis procuratio fieri deberet, ad placandos deos iratos, vt scribit Cic. lib. 1. de diuinat. & nos quoq; infra alibi meminimus. Quare Saluator noster in Euangelio Matth. 22. ostenso per Phariseos numismate, querebat ex ijs cuiusnam esset imago & inscriptio: cumq; respondissent eā esse Cæsaris, Tiberij nimirū. Date igitur quæ sunt Cæsaris, inquit, Cæsari, & quæ Dei, Deo.

Solent enim vt quondā, ita etiā hodie no die, Cæsaris, S. Ro. Imp. Electores, Principes, Ciuitates, Comites, Barones, & reliqui ius eudendæ monetæ habentes, vel seipsos ad viuū sculptos, aut imaginē alicuius sancti, siue propria arma ac insignia monetis imprimi curare: aut alio aliquo signo ostendere, sub quo Domino, Domina, aut Ciuitate moneta talis ad euitandā omnem falsitatem, fuerit fabricata: vt passim in omnibus tam aureis, quam argenteis numis obuiū reperitur. Vnde C. Iulio Cæsari, alijsq; qui cum sunt subsecuti apud Romanos, † inter primarios precipuosq; qui eis in creatione deferebantur honores, non minimum & illum fuisse boni auctores tradiderūt, quod pecuniam percutere, eandemq; suis proprijs imaginib. signare potuerunt. Hinc scribit Cassiodo. Var. epist. 7. Vt figura vultus nostri metallis vsualibus imprimatur, monetamq; facis de nostris † temporibus futura secula commonere. O magna inuenta prudentū, O laudabilia instituta maiorum, vt & imago Principum subiectos videretur pascere per commercium. Et 7. Epist. 32. Omnino moneta debetur integritas quæri, vbi & vultus noster imprimitur, & generalis utilitas inuenitur. Quidnam erit tutum, si in nostram peccetur effigiem.

Quod

Quod ipsum quoque testatur, facit Hupertus Goltzius Herbipolita Vêlonianus, in sua Romana ex antiquis numismatibus desumpta historia, Sic & Moguntinus Elector D. Martini, Colonienſis & Triuerſis imaginem D. Petri Apostoli ſuis numis imprimunt, ita hodie ex consuetudine vel priuilegio ciuitas Florétina imprimit vulgum D. Ioannis Baptiste, Ciuitas Venetiarum B. Marci, aut leonem in eius locum, Ciuitas Mediolani, S. Ambrosij, vt testatur Boetius decif. 3. 7. statim à princ. Lubecum imaginem nostri Saluatoris: & B. Mariæ virginis Ciuitates quædam Vngariæ. Sic etiam vidi numum paneis ante diebus apud Argentinenses non ita nouiter excusum, cum simili B. Mariæ virginis imagine & inscriptione tali. Urbem tuam virgo serua, &c. quæ inscriptione nunc videtur exulare. Atque ita in hac celeberrima & S. vrbe Colonienſi tres coronæ numis aureis & argenteis imprimuntur, ad designandos tres sanctos Magos ab oriente venientes, & Domini ac Saluatoris nostri Iesu Christi natiuitatē deuotē venerantes, quorum corpora, quæ primo de Parthia Constantinopolim, & postea Mediolanum translata erant, inde ad S. urbem singulari quadam Dei opt. Max. prouidentia aduecta sunt, & hichodierno adhuc die in summo templo habentur, & honorificè, piaque ac debita cum reuerentia conseruantur. Quam historiā fideliter verbis subsequenter refert Alb. Krantz. Chro. Saxo. li. 6. cap. 24. Opera autem pretiū est, enarrare, aut ordinē eius translationis. Annus erat 68. post centum atque mille, quum Cæsar Fridericus grauissima obsidione vgeret Mediolanum, ciues ad extremam famem perducti, deditiois fecere mentionem, promissa incolumitate ciuium, Cæsar vnum excepit primum ex vrbe virum, qui rebellionis auctor diceretur, quem etiam poscebat ad supplicium. Et vbi comperit Abbatissa loci, in quo manebant corpora trium Magorum, germana soror eius viri, pacta est cum Archiepiscopo Colonienſi Reinholdo, vitam fratri (sciebat enim ciues, etsi non leuiter dederent hominem ad supplicium, extrema tamen fame pressos,

necessitati cessuros) & pro munere pollicetur sanctas illas reliquias. Sciens Archiepiscopus indignationem & implacabilem iram Cæsaris in hominem, honesta fraude circumueniendum putauit Imperatorem, pro munere deposcens, quod Abbatissa exportaret. Cæsar non cogitans quid moliretur, indulſit. Illa fratre humeris, vt potuit euexit. Cæsar non hoc permisſisse clamitat: Archiepiscopus fidem promissionis efflagitat, nec facile illū Cæsar cōtristauit. Ita saluatur ad mortē destinatus, & ille sanctas ex pacto reliquias accepit, quas Colonia præmisiſt. De Parthia dudum venerat Cōſtantinopolim, & inde Mediolanum, vbi 671. feruntur annis quieuiſſe. Postea verò idē Archiepiscopus apud Tusculanum in castris defunctus, & ipse in Ecclesiā suā post sanctas reliquias inducitur. Fredericus quoque Dux Sax. eadē infectus tabe tū periit, qui filiā tenebat Henrici Leonis coniugē. Hec ille: Ad t monetam præterea pertinent & illa, quod moneant nos monetæ quædam certi alicuius precij & valoris. Sic in Germania iuxta Ordinationes Imperij cuduntur nummi 60. 30. 15. 5. 2½. 2. 1. Item 72. 36. crucigerorum. In Belgio & partibus inferioribus. nummi 30. 15. 7½. 4. flusorum, & similiter. Et quondam numi erant, quibus decē, viginti, vigintiquinq; asses inscribebantur.

Ob rem bene & feliciter gestam, numi t argētei tali inscriptione habebantur, P. L. De Papia liberata à periculo obsidionis, & pro Carolo V. milites ciuesque subierunt. Similis est & illa adhuc recens inscriptio de expugnatione arcis Gothæ, quæ vno in latere his verbis est cōcepta. Tandē bona causa triumphat, ann. 1567. In alio verò in modum subsequētē. Gothæ capta supplicio de præscriptis Imp. hostibus obsess. sumpto, Gothi que fugatis August. D. Sax. Elect. at. F. E. Ita sunt inscriptiones quædam propter præſentes aut inflātes angustias & aduersitates, numis etiā debilioribus infixæ, quales sunt illæ: Duræ necessitatis opus Bomelæ. Item: Deus constituit regna. Hinc etiā magistri t monetales notulis quibusdam, aut vno aliquo signo siue asterisco monetis cuius indito atque impresso, vt solent, vt inde

in posterum possit cōstare, quas ipsi monetarum sortes fabricari procurauerint.

14 Definit Georg. Agricola hoc pacto monetam: Moneta est bractea aurea, vel argentea, vel ærea, vel orichalcea, vel plumbea, vel deniq; ferrea, in rotundam plerunque vel quadratam figuram formata, & iussu Regis aut Principis, aut ciuitatis publicè signata. Quo intellectu verbum, Moneta, largè accipitur, & ad omnes metallorum species propè extenditur. quarum (vt refert ex Isidori sententia Etymo. 16. cap. 16. Barthol. Chassan. in Catalog. Gloriæ mundi. confid. 95.) septem possunt cōstitui species: Aurum scilicet, argentum, electrum, æs, stannum, plumbum, & quod domat omnia ferrum. De auro & argento ante multa secula, quemadmodum etiamnum communiter monetam cūsam esse ac stampari, omnibus est notissimum, de quibus quædā sequentur postea.

15 Ex t̄ solo ære etiam quōdam, necnō ho dierno adhuc die quibusdā in locis monetam fieri, dubium nō habeāt. Tam enim apud Græcos, quā apud Rom. græus numus fuit vsu receptus, & primò quidem rudis erat materia ærea, quæ postea pondus est legitimum sortita: & tandem ei precium certum lege publica fuit inditum. Ita Athenis Calliæ temporibus percussos fuisse numos æreos, testatur Aristophanes, inquit ens. Vuas cum venderem, abijgerens maxillam numis æreis plenam. Et Ebulus in Amphibolo. Primum ait, numos deiiciens æreos, æruginem absterfit. Plin. lib. 33. ca. 3. natur. hist. Sernius, inquit, primū signauit æs, hinc t̄ nominarunt Romani ærarium lo cum, vbi pecuniæ publicæ conseruabantur, videlicet ab ære, & non ab auro aut argento. Repositorium pecuniæ pop. Romani. D. Zas. ad tit. de orig. iur. ibi, deinde cū ærarium, &c. interpretatur. Et ex sententia Plutarchi in proble. ac Macrob. fuisse ærarium in æde Saturni dicit: quod Saturni tē pore nec auaritia, nec improbitas, nec vllum ibi fuerit furtum cōmissum. Vale. Publicola, primus ærariū in æde Saturni esse decreuit, quod locus iste ab insidijs tutus, & munitus foret. Inde etiā Tribu. ærarij a-

pud Cic. lib. 1. epist. ad Attic. & Quæstores ærarij apud Cornelium Tacit. lib. 11. creati. Item scribæ ærarij apud Cic. pro Cluē. dicti fuerūt. Vide plura de numis æreis Did. Couar. vet. coll. numif. ca. 1. Et Budæ. de asse, & part. eius, maximè li. 2. Plenius Hottoman. de re num. ca. 7. & capitib. subseq.

Ita t̄ antiquitus omne genus monetæ æris appellatione continebatur. Sic Cato in re rust. fundū æribus tribus emptum possidebat. Plau. in Aulu. Ibi ad postremū redit miles, æs petens. Terent. in Phor. Ancillam ære emptā suo. Et Virg. Eclo. 1. Non vnquā grauis ære domum mihi dextra redibat. Ouid. lib. 1. Fast. Aera dabant olim, melius nunc nomē in auro est, Visaq; cōcessit prisca moneta nouæ. Ad qd̄ pulchrè videtur alludere poeta Christia. Mant. in Bucol. Eclog. 3. Mittere mala decē, satis esse solebat amati, Purpurei flores & raptus ab arbore nidus. Gramē odoriferum memini quo tē pore magnę Credebantur opes, vctum est de gramine ad aurum, Regia res amor est, hac tempestate recessit Mos vetus, & quædam noua lex inoleuit amandi.

Addo t̄ quod multis etiā in partib. Germaniæ & Galliæ, in quibusdā ciuitatib. Vvestphaliæ apud Sufatenses & Monasterienses, & in Brabantia, Flandria, ducatu Leodiensi, alijsq; in locis ærei numi quoti diano in vsu ac cōmercijs habentur, proq; bona ac iusta, licitaq; moneta expēduntur & recipiūtur. Quæ res in minutissimis sortibus, vt nunquam mihi displicuit, ita video Georg. Agric. idē consiliū dedisse, sic scribēs li. 1. de prec. monet. aut si placet, ait ærei percutiātur numuli, quales hodie sūt Venetiā a soluēdo appellati. Nā æs purū signatū incolis minorē fraudē feret, q̄ eius portio cū ære pmixta. nec multū refragat Bod. de æp. li. 6. c. 3. quē lector videre poterit. Sic ærei t̄ numi tales, quales hic cōspiciuntur an. 1579. fluseros 16. 40. plus minulve valentes, fabricati fuerūt in vrbe Traiecti ad Mosam: quo tē pore per strenuos & imperterritos Reg. Maieft. Hisp. milites ciuitas obfessa, tandēq; summa vi & potētia expugnata fuit, de cui⁹ expeditione tale cōt̄pre memorie grā cōscripsim⁹ numerale.

Occupat

De admirabili victoria quoque Antwerpiana tale fecimus numerale.

ECCE per Hispanos AntVVerpia fortè NoVe Mbris.

Capta Cadit qVarta, non sine CLade die.

30 Veteres utereà numis Orichalceis partim signatis partim verò nō signatis vfos fuisse Plautin. f illud in Milite significare videt, Credo, ait, tres mihi homines Orichalco ita emptos istis moribus. Est autem Orichalcum græcè ὀρίχαλκος, metalli genus, proximè accedens ad colorem auri, quod quondam magno habebatur in precio ἀπὸ τοῦ ὄρους καὶ ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίας, à monte & ab ære. In montibus enim potissimùm nascitur. Cice. lib. 3. Offic. Si quis aurum vendens, orichalcū se putet vendere, iudicetne ille bonus vir id aurum esse?

21 Plumbeos t etiam numos quondam in vsu fuisse, ex Plautino illo in Cassina est colligere, Cui homini ait, hodiè peculi numus non est plumbeus. Et illud in Triunmo: Numum nunquàm credam plum-

beum. Et Mart. lib. 10. ad Romam. Centum merebor plumbeos toto die. Item lib. 7. Epigram. Vt conuiuia sumptuosiora, Toto quæ semel apparas in anno, Nigræ fordibus explices monetæ. Et septem veteres tui sodales, Constemus tibi plumbea fe-libra. Et Plaut. in Mostel. Tace, inquit, tu faber, qui cudere soles plumbeos numos. Ex quo videtur sequi, illicitam atque impermissam fuisse monetam plumbeam, licet apud Anglos adhuc hodiè plumbei numi dicantur esse recepti.

Et mihi nuper à quodam bono amico numus paruulus fuit oblatus plumbeus, tempore atrocissimæ Ciuitatis Viennæ obfidionis fabricatus, anno videlicet 1529. cum inscriptione & forma, quibus se-

22

De numis ferreis scribit Dida. Couar. Vet. coll. num. cap. 3. Idque ex sententia Plutarchi in ipsius Lycurgi vita: Lycurgum videlicet in locum aureorum & argenteorum numorum ferream monetam substituisse. Et Plinius libr. 33. cap. 9. Miscuit, ait, denario Triumvir Antonius ferrum, miscuit ari falsæ monetæ. Meminit ferrei numi Aristotel. Oeconom. 2. cap. ferreum numisma fecerunt Claromnij, &c.

23

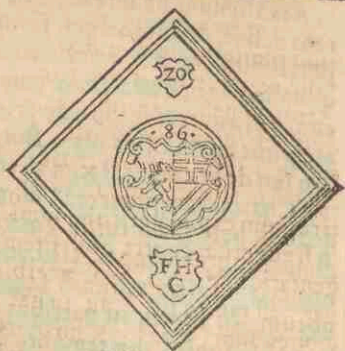
Quo pacto verò ferrum cum argento vel auro commisceri possit, cum prorsus illa metalla diffideant, sibi que contrarietur, non video. Sæpissimè enim catinis & cinericeis centum & ultra marcis argenti præstantioris & vilioris etiam, quod difficiliter liquefcit atque concoquitur, repletis, non nihil ferri iniectum vidi, quod tamen omni argento effuso, quasi integrum & illiquefactum supermansit. Immo vtimur aliquando, in magna copia auri vel argenti, catinis in totum ferreis candentibus, quibus per integrum, vel medium diem fornaci impositis, & effuso auro atque argento, nihilominus incorrupti & integri catini isti permanserunt, pluresque fusiones tulerunt. Et si ergo ferrum signari, & loco pecuniæ in magna ac virgenti necessitate esse poterit, tamen illud cum alijs metallis commisceri, & ex illa commixtione pecuniam confici posse, ne vix quidem crediderim.

Agricola in præscripta Monetæ de-

initione, stannæ, non meminit, ex eo forte, quod & omnium aliorum metallorum inimicissimum sit stannum, ac in mixturis cum reliquis metallis quasi lethiferum venenum existat, et tamen metalla perdat, destruat atque corrumpat, quemadmodum sæpissimè obseruauimus: licet non ignorem Didac. Couarr. longè aliter sentire, cum cap. 2. Vet. coll. numif. nume. 6. in hæc verba, contra nostri temporis Argentarios & aurifabros acerbius erumpat. Est tamen illud, ait, in hac parte admonendum, veteres Romanorum denarios cudi solitos ex puro argento, absque vlla æris mixtura, cuius argenti valor & æstimatio maior est, quam argenti mixti, quod nostri argentarii & aurifices expendant: siquidem hoc habet æris aut stanni mixturam secundum eam proportionem, quam ipsi artifices facilius diiudicare solent. Idem Couarr. stanni mentionem fecit, quodque cum alijs metallis commisceri possit, sentit cap. 3. S. 1. num. 6. Sed quod vidimus testamur, & quod scimus loquimur. Fuisse autem ex mera stannea materia aliquando pecuniam factâ, idque Siracusanis per Tyrannum Dionysium, attestatur Tiber. Decian. in tract. crimin. lib. 7. cap. 23. nu. 10.

Hinc etiam hoc nostro exulceratissimo seculo admodum recenter, & priusquam egregia illa & antiquissima Ciuitas Nouesiana per Hispan. Regium, nec non Reuerendiss. atque Illustriss. Archiepisc. Colon. &c. militem obsideretur. Capitaneus Henricus Klaut, qui tunc temporis Ciuitatem occupabat, ubi robur militare ei deesset, stanneam quadratæ figuræ monetam stampari curauit, quibus numeri certi finditi erant & impressi, ad designandam vniuscuiusque massulæ stannæ valorem prout in subsequentiis est videre.

Hæc

28 Hæc viribus deficientibus eo fiebant prætextu, quasi vnicuique; Principi ac Superioritati concessum sit, maximè belli & extremæ necessitatis tempore, ex qualibet etiam materia deteriori, numos ferire, & belli onera sustinere, ac hostibus ita resistere, & in posterum fortuna prosperiore oblata, rebusque; ad statum meliorem ac foeliciorem perductis, eiusmodi numos iterum redimere, ac bonam iustamque siue auream siue argenteam monetam pro ipsâ restituere. Sed Vrbe tamen præmentiona-

tum militem vi atque potentia admirabili, paucarum etiam horarum spacio, expugnata, atque obtentâ, Capitaneoque; prædicto Klaut cum quibusdam alijs suis assecclis laqueo suspensis, omnibusque ferè, qui eam urbem occupabant, miserè interfectis atque trucidatis, nihil aliud præter publicam eladem, atque istius insignis & peruetustæ Urbis extremâ euerfionem subsecutum fuit. De cuius expeditione tunc tale fecimus numerales, annum, diemque euerfionis continens.

*NVss Ia se Cervnt qVod Capta Ia CobVs & anna
GLor Ia so La deo, Lavstibi Parma dVCI.*

29 De Electro, cuius suprà mentionem fecimus, ita loquitur Plin. lib. alleg. 33. cap. 4. Vbicunque quinta argenti portio est, electrum vocatur, quod vel naturale est, vel arte conficitur. Ideo, inquit ibidem, scrobes ex reperiuntur in Canaliensi, sit & cura Electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, in cuditibus non resistit. Sequitur: Electri natura est ad lucernarum lumina clarius argento splendere, quod est nativum, & venena deprehendit.

30 Huc pertinet quod tradit Guid. Pap. q. Delphi. 493. videlicet, tempore captivitatis Regis Ioannis in usu fuisse, & cucurrisse in Regno monetam coreaceam, quod refutat ac pro delirio plane ac puerili fabula habet Molin. nu. 799. de vsur. seu mone. pro-

pterea quod eo tempore multò melior et fortior moneta, quàm nunc sit, in usu fuerit. Ita ex Digestis antiquis monetarum, et Budæi sententia libr. 3. de asse, se instructum asserit. Ego verò pro indubitato habeo, ut meminisse quoque paulò ante, Principem bellicis ingrauescentibus, & necessitate ita urgente, vel ex corio, cortice, aut sale, aliave materia quavis monetam ordinare posse, si modò damnum per hoc Communitati illatum postea per bonam tamen melioremque monetam resarcire studeat, per Andr. de Ifern. & Matthæ. de Afflict. ad §. monetæ, tit. Quæ sint Reg. In feud. Hinc est quod Butigell. in Repetit. l. cum quid, colum. 9. nume. 28. ff. si certum petat, dicat, posse plumbeam, vel etiam ex corio faciendam monetam, modò publicè sit approbata, pro

31

32

Per medium dubios soluit Dialectica nodos

Contractus precij perficiuntur ope.

Et iustum medium sine quo commercia, munus

Rebus in humanis non bene salua manent.

Hac de causa Vlpian. in l. lege Cornelia, vers. eadem lege. ff. ad l. Corne. de fals. verat vsum stanneorum & plumbeorum numorum. Io. Aqu. de Mon. potest. cap. 11. Et Pomp. in l. 2. §. deinde eum esse. ff. de orig. iur. eodē videtur respexisse, vbi meminit Triumvirorum & Monetarium Romæ constitutorum, quos vocat æris, argenti, aurique flatores, sic dictos, quos hic tribus metallis, auro, argento, ære, flando, vel flatu calefaciendo, monetam cudunt. Itaque numis factis has imprimebant literas quinque. a. a. a. f. f. hoc est, vt etiam præter alios 33. Valer. Prob. † auro, argento, ære flando, feriendo. De quibus cui placeat, videat præter alios Ciceron. libr. 3. de leg. Minores ait, Magistratus æs, argentum, aurum, publicè signant. Et Tira

quel. de Retract. Lign. §. 2. gloss. 20. num. 4. plenius. Item Tiber. Decianum in Tracta. Crimin. libr. 7. vbi de fals. Mone. Crimin. nume. 8. Hottom. de re numar. circa princip.

Hi numi in modum subsequenter, aut consimilem erant confecti, in quibus vt dictum literæ a. a. a. f. f. auro, argento, ære flando, feriendo, reliquis verò additis S. & C. Senatusconsultum, cum forma incudis significabatur. Nam quantumvis in Monetis Romanorum Imperatorum, etiam ipsorum effigies essent insculptæ, tamen † additæ binæ istæ literæ, S. C. indicabant Senatusconsulti autoritatem in cudendis ijs opus fuisse, attigit Tiber. Decian. Resp. 19. volum. 3. num. 161. Et ita me quoque plenius informauit præcatus Goltzius meus conterraneus in sua egregia paulò antè citata historia, ex antiquis numismatibus desumpta. Quorum quatuor extrahere, & huic loco interseri procurauimus.

38

39 Horum † prædictorum Triumvirorum numus erat, numismata probi auri & argenti, iustique ponderis examinare, vt iuste militibus distribuerentur. Ad quos

alludit Cicero per iocum ad Trebatium, Treuiros, aut, tam enim Treuir, quam Triumuiros dicimus, vites censeo, audio Capiales esse. Et meminit istius lib. 7. Epist.

B famil.

famil. Et libr. 10. ad Attic. Item Liuius ita scribens, Triumviri mensarii creati sunt, hiq; numularijs & monetæ omnis generis & formæ cuforibus præerant. Item lib. 3. dec. 3. Et Romæ quoq; propter penuriam argenti Triumviri mensarii rogatione Minutij Tribuni plebis facti. Et libr. 6. decif. 3. Ceteri Senatores libram argenti tantum æris signati quina milia in singulos patresfamilias relinquamus, ceterum omne aurum, argentum, æs signatum ad Triumuiros mensarios exemplo deferamus. Vide Fab. Caluum Rauennat. in simulo-chro antiq. Urb. Romæ, lib. 3. De ijs qui falsos numos expendunt, vt si stannei vel plumbei similesve fuerint, eosdemque faciunt, & qua poena plectendi sint, tractat Barto. & alij Doct. ad d. l. lege Cornelia de fals. Abb. in c. quanto de iureiur. Et nos plenius de ijs ex professo agemus in cap. fina. lib. 2.

- 41 Alterum vocabulum est Numus, non à Numa Rege, quod ille apud Latinos primum pecuniam signarit, vt opinantur male Ioan. Aquil. de mone. potest. & alij nonnulli, verum *ἐκ τοῦ νόμου*: hoc est, à lege ita dictus: ex eo, quod cū antiquioribus temporibus omnia fierent permutationibus, postea certa lege vsus numi sit adinuentus, hoc est, quod Aristot. lib. 5. Ethic. cap. 5. & Politic. 1. cap. 6. inquit, *τὸ νομαίνει νόμισμα ὅτι οὐ δύσκει ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ*. Numus non natura, sed lege consistit. Siquidem ipsi Principes, ipsa Respublica, denique ipsa lex numum constituit, à qua precium ac valorem certum accepit, cuiusq; libera est potestas numos semel percussos, certa ratione inutiles reddere.

- Idem infert Zas. consil. 16. lib. 2. Incip. Orta nuper & c. nu. 25. Accedat, ait, etymologia vocabulum. Numus enim à nomos, quod legem significat, deriuatur, quasi moneta legem valoris à suo Imperatore accipiat, teste Varrone. Neque potest reprobari vsus monetæ, nisi per Superiorem, argu. l. Et eleganter. §. qui reprobos. ff. de pig. act. Et ibidem Alexan. & c. Adde etiam Didac. Couar. Ver. coll. Numif. cap. 7. in princip. Eo t̄ etiam I. C. respexisse

videtur in l. i. ff. de empt. & vendit. dicent. Commerciorum expediendorum gratia electam esse materiam, cuius publica & perpetua æstimatio, difficultatibus permutationum, æqualitate quantitatis, non vt alij, qualitatis, subueniret: eaque materia forma publica percussa vsum dominumque, non tam ex substantia præbet, quàm ex quantitate: id est non tã substantia ipsa materialis consideratur in numis, sed qualitas, hoc est, valor imposititiuus, publicè ac perpetuò compactus: quem admodum accuratè & subtiliter illa tradit, licet cõtra communem in effectu Docto. sententiam, Carol. Molinæ. de mutat. monet. quæstio. 92. nume. 694. & per transcursum, Couar. de mut. monet. cap. 7. circa princip. Hieronym. Butigell. in d. l. cùm quid, nume. 26. & in l. quod te. nume. 32. ff. si certum petat. Pinell. part. 1. cap. 3. nume. 7. de rescind. vendit. C. vbi dictam legem primam interpretatur. Et Zas. consil. 16. Menoch. consil. 49. pro Molinæ, & Hoto. d. quæst. 15. cum paucis alijs, de quibus suis locis.

Numus autem aliquando generaliter, de omni videlicet moneta, & tam aurea, quàm argentea, aut ærea accipitur. Idemque quod numisma significat. Plautus in Pseud. Nimis sum miser, numū nusquam argenti reperire queo. Cicer. 2. de finibus. Vnde si secutus esset eorum sententiam, qui honesta & certa emolumentis omnibus & commodis anteponerent, ne numum quidem attigisset. Aliquando verò speciale nomen est, certæ alicuius pecuniæ, quæ alio nomine Sestertius vel copulatiuè numus sestertius appellabatur. Cicer. 4. in Verr. Facta est sponso, ait, sestertijs quinque, coegit Scandilius quinque illa milia numum mercedis nomine ac precij, Scandilium coegit dare Apronio. Ibi apparet Ciceronem, quinque milia sestertium, & quinque milia numum, pro eodem dixisse.

Quamuis verò, vt obiter hoc addam, tam numus quàm numisma ab eodem greco vocabulo *νόμος* deriuentur, tamen notandum est, hoc primam corripere, numū verò

verò apud probatos Poetas, etsi cum vni-
ca litera m scribatur, quod nisi nō displicet,
vtrumq; enim nummus & numus re-
peritur, prima longa vsurpari. Horat. 2.
epist. 1. Rettulit acceptos Regale numisma
Philippos. Mart. lib. 1. Cur data sunt equi-
ti bis quinque numismata quare? Horat.
1. epist. 6. Et genus & formam Regina pe-
cunia donat, Ac benè numatum decorat
Suadela Venusque. Et illud: Numus hono-
ratur, sine numis nullus amatur. Numus
vbi loquitur, Tullius ipse tacet. Petronius
in suo Epigrammate. Quisquis habet nu-
mos, secuta nauiget arte, Fortunamque
suo temperet arbitrio.

Tertium vocabulum rei numariæ est
pecunia, à pecore seu pecudum nota, qua
primum æs signatum fuit, ita dicta, vt vult
Plinius lib. 18. cap. 3. Et lib. 33. cap. 3. secun-
dum Varronem verò à pecu dictam esse
pecuniam, tradit Georg. Agric. Et Sext.
Pomp. de verbis, quæ à grege descendunt,
scribens. Quorum verborum vsus frequēs
non mirum si ex pecoribus pendeat, cum
apud antiquos opes & patrimonium ex his
cōstituerint præcipuè, vti adhuc pecunia et
peculium dicimus. Hinc Columel. lib. 6.
in præfat. In rusticatione, ait, vel antiquis-
sima est ratio pascendi, eademque quæ-
stuosissima, propter quod nomina quo-
que pecuniæ & peculij tracta videntur à
pecore, quod non solum apud veteres pos-
federūt, sed adhuc apud quasdam gentes,
vnum hoc vsurpatur diuitiarum genus.

Quid. 5. Fastor.

Cetera luxuria, necdū instrumenta vigeant,

Aut pecus, aut latā diues habebat humū.

Hinc etiā locuples, hinc ipsa pecunia dicta est,

Sed iam de vetito quisque parabat opes.

46 Pecuniæ t̄ nomine, inquit Paulus I. C. in l.
pecuniæ. ff. de verbor. significa. non solum
numerata pecunia, sed omnes res tam so-
li, quàm mobiles, & tam corpora, quàm
iura continentur. Hinc 1. quæst. 3. dicitur.
Totum quicquid homines habent in ter-
ra, omnia quorum domini sunt, pecunia
vocatur, seruus, vas, ager, arbor, pecus,
quicquid horum est pecunia dicitur.

Ideo autē, ait, pecunia vocata est, quia
antiqui quod habebant, in pecoribus ha-
bebant. Hinc l. 1. in fine iuncta l. 2. ff. de Ca-
lumn. pecuniam vocat omne quod pro pe-
cunia accipitur, tam largè pecunia ali-
quando accipitur, vt t̄ plurimum verò
strictius, pro pecunia numerata, c. 2. & 3.
14. quæst. 3. l. 1. C. de probat. Aliquando ve-
rò paulò aliter, pro ijs quæ pondere, nu-
mero, & mensura constant, l. talis scriptu-
ra. in princ. & ibi Bart. ff. de lega. 1. & l. 2. §.
item mutuum. ff. si cert. peti. Notatur in
glo. l. 2. C. de const. pec. Io. Coras. Miscel. 2.
cap. 11. nu. 3. & Tiraq. de retra. lign. §. 1. glo.
14. num. 4.

Adhuc t̄ pecunia etsi regulariter inter
mobilia, eaque quæ seruando seruari non
possunt, referatur, per tex. in auth. de nup.
§. Et quia parum, vbi posteaquàm de reb⁹
immobilibus tractauit. Sequitur: Si verò
vniuersa constituta est fortè in pecunijs,
aut in alijs rebus mobilib. & c. Et in auth.
hoc nisi, in prin. ibi in pecunia vel alia re
mobili. Cyn. Bal. Alber. in l. ea demum. C.
de collat. Boer. decif. 209. Arr. Pinel. de bo-
mater. 1. part. 2. nu. 43. Tiraq. plenè de retr.
lign. §. 1. gl. 7. nu. 103. & consequenter. Atta-
men t̄ si ad emptionē prædiorum pecunia
fortè per testatorē fuerit destinata, rei im-
mobilis vicè sustinere dicitur, alleg. loc.
Tiraq. nu. 106. Fran. Crem. sing. 60. Zaf. in l.
si certos, nu. 10. ff. de ver. obl. Cuma. & Ful-
gos. in l. à diuo Pio. §. vlti. per illū tex. ff. de
re iudi. & in l. cetera. §. sed si separauit. ff.
de leg. 1. Tiber. Decia. respon. 59. tom. 1. nu.
13. Sed cōmunis Dd. sententia est in cōtra-
rium. Talem pecuniā videlicet, ad empti-
onem prædiorū destinatam, inter mobilia
quoq; computari. D. Gail per auctoritates
plures, 2. obs. 11. nec ab eadē recedit Tiraq.
nu. 105. d. tit. Cui adde Boer. d. q. 209. Et om-
nino Tiraq. illa, ex sentētia Socini cōf. 249.
Materia, col pen. vers. circa quartā, lib. 2.
conciliantem, num. 109. & D. Gail præcit.
obs. 11.

De antiquitate, dignitate & præcellen-
tia Monetærum.

SVMMARIA.

B 2

1 Ver-

- 1 Verbum $\chi\rho\iota\mu\alpha\tau\omega\rho$ quid significet.
- 2 Pecunia quo tempore inuenta sit.
- 3 Pecunia ante Romanorum originem in v-
su fuit.
- 4 Argentum quis primum adinuenerit.
- 5 Denarij 30. argentei, quibus Iudas Christū
tradidit, per quem sint fabricati.
- 6 Thare pater Abraha optimus faber.
- 7 Numos 30. non propriē denarios sed argen-
teos fuisse,
- 8 Augusti Caesaris auus argentarius fuit.
- 9 Monetam temporibus Abrahami fuisse v-
sitatam.
- 10 Siclus vnde veniat, quid significet & quo-
modo diuidatur.
- 11 Numos aereos apud Romanos quis primum
percussit.
- 12 Argentum quo tempore Roma fuerit signa-
tum.
- 13 Aureus numus quando Roma primum per-
cussus.
- 14 Veneti quo tempore primum aurum signa-
rint.

CAPVT II.

Legimus apud Iosephum, quod Cain
filius Adæ multitudine $\chi\rho\iota\mu\alpha\tau\omega\rho$, hoc
est pecuniarum congregata ex præ-
da ac rapinis, domum auxerit, Ex quo se-
qui videtur, monetā cum ipso genere hu-
mano quasi initium traxisse. Verū quin
 $\chi\rho\iota\mu\alpha\tau\omega\rho$ non secūs, atque paulò antè de
pecunia diximus, diuersimodè, nunc pro
moneta simpliciter & strictè, nunc verò
pro omnibus rebus quibus vtimur, & tam
mobilibus quàm immobilibus accipitur,
constat quæ etiam ex ijs, quæ superius at-
tigimus, primò permutationē in vſu fuiſ-
ſe, in eiſdemq; locum poſtea monetam,
per quā res omnes licitarentur, irrepſiſſe,
l. i. ff. de cōt. emp. & diciſſe latius cap. ſeq. Ic-
circo, ꝑ poſt Caynū multo tēpore tale me-
dium inuentū, et ab hominibꝫ ſumma in-
duſtria excogitatū fuiſſe creditur, quem-
admodū & illud pro rectiſſimo habetur,
multis videlicet annis ante ſ Romanorum
originem, numiſmatum vſum apud alias

gentes extitiſſe, vti multis auctoritatibus
illud comprobatur Didac. Couarr. Vet. coll.
num. cap. 1. ex Virg. Polid. cap. 20. de inuē-
rer. lib. 2. Ita Theſeus, qui apud Athenien-
ſes regimini præfuit, plus mille ducentis
ante natum Chriſtum annis, ſigno bovis
monetam fabricauit. Card. Molin. de vſur.
ſuum monet nu. 795. ex ſententia Cælij an-
tiquit. leſt. lib. 5. cap. 43. & libr. 11. cap. 4. Et
Alex. ab Alexand. Genial. dier. 4. cap. 5. in-
uerſionem numorum non ad æquieſtas, vel
lydos, ſed primas gentes, quæ commercijs
communibus vti cœperunt referendā eſ-
ſe cenſuerunt. Plinius tamen Nat. hiſtor.
libr. 33. cap. 3. ſcribit, ſe ignorare quis pri-
mus aureum numum ſignauerit, dum in-
quit: Proximum ſcelus fecit, qui primus
ex auro denarium ſignauit, quod & ipſum
latet auctore incerto: De eo qui primus
argentum inuenit ita Plin. libr. 7. Nat. hiſt.
cap. 56. Argentum inuenit Erichonius A-
thenienſis, vt alij Aeacus, auri metalla &
conſtaturam Cadmus Phoenix ad Pagum
montem, vt alij Thoas & Eathis in Pou-
chaia, aut Sol Octauij filius, & quæ ibidem
vltèrius ſequuntur de rerum inuētoribus,
& de immodica pecunia, eiſdemque lu-
xuria & frugalitate in vaſis ac lectis argē-
teis, dicto libr. 33. cap. 10. & 11.

De antiquitate verò & dignitate rei
numariæ optimè faciūt ea, quæ de Trium-
uiris menſarijs olim apud Romanos con-
ſtitutis, vt de Monetis iudicium ferrent,
cap. præced. diximus. Tum etiam notabile
eſt & obſeruatiōe digniſſimū, quod re-
cenſet Alber. de Roſat. in l. i. nume. i. ff. de
contr. empt. & in dictionario ſuo, in ver-
bo, Moneta, Reperiſſe, inquit in quadam
ſcriptura cuiuſdam magni Religioſi, Or-
dinis fratrum Heremitarum ſuper paſſio-
ne Chriſti, Quod illi 30. denarij argentei,
quibus Iudas tradidit Chriſtum Saluatorē
& redemptorē noſtrū, fuerūt primi dena-
rij, q̄ fabricati fuerunt in mūdo: quos Tha-
res pater Abraham, optimus faber, ad peti-
tionē Regis Ninivæ Nini, filij Beli fabrica-
uit, deinde per multas manus peruenerūt
ad corbonam Pontificem Iudeorum.
Confirmant eandem ſentētiā pater Al-
ber.

ber. fide digni auctores plures, inter quos est Guid. Pap. quæst. 493. in fine. & Ioan. Aquil. de Monet. potest. cap. 3. Afflict. in prælud. Constitut. Neapol. quæst. 16. Ioan. Coras. in Miscella. 3. cap. 13. Et demum Bossius in prax. criminal. tit. de fals. monet. num. 6. meminit etiam ex sententia Alber. Tiber. Decian. in prax. crimi. lib. 7. cap. 23. num. 7. 22. Quos tamen non denarios, scilicet Romanos, sed argenteos, à Græco vocabulo, ἀργύρα fuisse Budæ. lib. 5. de asse, circa mediū scriptum reliquit, cuius verba hæc sunt. Scio hodie in æde D. Ioannis Lateranensis Parisijs ostendi argenteum vnum, qui ex illis triginta esse dictitatur, quos Iudas in templum abiecit, characterem diuersum à denario Romano habentem. Habet enim effigiem non Iuscam, eminente altera mala, vt Romana numismata visuntur, sed aduersam & integram, & à tergo flosculum, vtrinque nullo indice: pondus, vt conijce

re licet, non enim attrectatur, sed trans vitrum cernitur, didrachmum esse potest, si satis commemini. Recenset idem Didac. Couar. Veter. collat. cap. 2. in fine. Et Tiber. Decian. de crimi. fals. monet. in sua praxi, lib. 7. cap. 23. qui his verbis rem ipsam paulò apertius explicat. Denarium videlicet, habentem faciem hominis in maiestate, vt dicunt pictores, & sculptores, impressam, id est vtriusque malis atque oculis expressis: & ab altera parte flosculum, ponderis, vt conijci potest, didrachmi, nulum tamen indicem vlla ex parte hunc numum habuisse, ex quo valor eius cognosci possit, ex Budæo refert. Similem planè duarum drachmarum conuenientem etiam in pondere cum vulgari Siclo Hebræorum, numum penes me fustum habeo, cuius formam, cum adiunctione istius Græci vocabuli *ῥοδιον*, quod flosculum significat, fideliter depictam subijcio.

Constat præterea ex probatis historiographis, vt pro maiestate artis huius hoc quoque subijciam, D. Cæsaris Augusti, cuius nomen admodum fuit celebre, aum Argentarium fuisse, vt habet Cicero in quadam suarum Epistolarū ad Quintum fratrem scripta: Vtrumque, ait, precarium quæstum fecisse, ideoque ad statuam ipsius ascriptum fuisse Pater Argentarius. Attestatur Suetonius in ipsius Augusti vita, cap. 86.

Legimus etiam † in sacris Biblijs, Genesis 23. cap. Abrahamum appendisse pecuniam probatæ monetæ publicæ. De quo Abrahamo Hebræorum literæ, de ortu cœlorum, terræ, ac omnis generis animanti-

um & stirpium conscriptæ, ita loquuntur. Etenim vir ille amantissimus, & obseruantissimus Dei, cum ex Aegypto ascendisset ad Australem plagam, valdè diues fuit auri atque argenti. Et Genes. cap. 23. item capite 20. Esaia cap. 45. Qui confertis aurum de loculo, argentum ponderatis. 1. Paralipom. ca. 29. Dederuntque in opera domus domini auri talenta quinque millia, & solidos decem.

De Siclo numismate quodam apud Hebræos admodum vsitato, Sakal dicto, quod ponderare, aut librare, vel appendere significat, sæpe in Biblijs fit mentio, Exod. 30. ca. Quicunque ergo in censum venit, hoc dabit, dimidium Siclum, iuxta Siclum san-

Æuarij, Siclus autem habet viginti Hera, numus ergo domino erit dimidijs siclus. Et Leui. cap. fin. Omnis verò æstimatio siclo sanctuarij pōderabitur. Siclus 20. obulo. habet, Germanicè: *Zwanziq hālsbēn/oder heller*. Quibus addi potest & istud D. Hieronymi ad istum locum. Siclus, inquit, Stater est, recipiens drachmas quatuor. Hotoman. de re num. fol. 359. Item Io seph. lib. 3. Antiq. Siclus, ait, Hebræorum numisma, quatuor drachmas Atticas habet, quæ per Bud. alleg. lib. 5. aff. & Carol. Molin. nu. 795. copiosius explicantur.

Ex quibus sequitur duplicem Siclum in sacris literis reperiri, vnum qui est 20. alterum qui est 10. obulorum. Ille Ecclesiasticus, scilicet templi & sanctuarij dicebatur, eratque ponderis semiuncialis, hoc

est, vnius lotonis, seu quod in idem recidit quatuor drachmarum, sicque idem est quod Stater, vt Budæ. lib. 4. aff. & Molin. d. loco persequuntur. Alter Siclus vulgaris erat, & duas tantum drachmas, hoc est, 2. quintlein, vt nos loquimur, pēdebat, quæ admodum hæc plenius deducuntur apud Ioannem Forsterum in Dictionario suo Hebraico, & habet Zanctes Pagninus in Thesauro linguæ Sanctæ. Quid autem in istis Siclis impressum fuerit, ex subsequētibz picturis abundè satis elucet. In vno enim latere, in quo ara fumigans conspicitur, inscriptum habetur Sakal, & Ischrael, in alio verò latere, Ierusalem, & Hakadosa, hoc est, Sanctuarij, & Sanctitatis.

- 11] Apud Romanos † consequenter Seruius Tullius æreos numos percussit, quemadmodum dixi supra ex Plin. cap. 3. apud quem sequitur. Argentum signatum est anno vrbs, † non 585. vt habet vulgaris lectio, sed anno 484. quemadmodum rectè obseruauit Couarr. Vét. Collat. num. Et idem tenuit antè eum Georg. Agricol. de prec. Monet. Quo tempore Q. Fabius Consulatum gessit, quinque videlicet annis ante bellum Punicum. Aureus verò numus Romæ percussus est, post annum 62. quam argenteus, hoc est anno vrbs 546. T. Quintio Crispino, & M. Claudio Marcello consulibus, ante Christum natum ducentesimo duodecimo, Couarru. cap. 3. in princi. De Venetis scribit Agricola, primum eos

anno à Christi ortu 95. aurum & argentum signasse. Hæc quo ad caput præfens, sufficiant.

Monetarum vsus, sitne commodior & oportunior permutatione.

SVMMARIA.

- 1 Permutationem re numaria præferendam.
- 2 Permutationem secundum naturam, rem numariam contra naturam esse.
- 3 Aurum & argentum, sunt pestis & perniciet quædam vitæ.
- 4 Opes sunt irritamentum malorum.
- 5 Aurum & argentum, ad omnia flagitia

rum genera homines incitantur.

6 Permutationem re numaria digniorem esse.

7 Pecuniam permutatione praeualere.

8 Pecunia omnes res aestimantur.

9 Numus vnde nomen ducat.

10 Numores omnes tanquam medio quodam mensurantur.

11 Numi vsus ex facilitate transportandi censetur.

12 L. i. de contrahen. empt. explicatur.

13 Pecunia vsus est multiplex.

14 Pecunia vna cum alia potest permu-
tari.

15 Pecuniae vsusfructus, quo pacto constitua-
tur.

16 Pecunia inter adiaphora collocatur, ideoque
ea vti & abuti possumus.

17 Paupertas mala & perniciofa censetur.

18 Aurea vena à Deo Opt. Max. primis tempo-
ribus creata.

CAPVT TERTIVM.

Dicendum est in præcedentibus moneta-
rii cudendarum vsus, in locum permu-
tationis introductum: hic tractabitur
breuiter, vter modus in commercijs vide-
atur esse magis commodus, humanoque ge-
neri oportunior. Sunt diuersæ & dissiden-
tes super illa questione doctorum homi-
num opiniones, quas persequor.

Qui permutationem re numaria præ-
ferunt, illi his potissimum argumentis &
fundamentis vtuntur, quod permutatio sit
secundum naturam, pecuniarum verò so-
licita acquisitio contra naturam. Ita enim
Aristoteles Politic. lib. i. cap. 6. Est, inquit,
aliud genus acquirendi, quod maxime vo-
cant, & meritò vocari debet, pecuniarium:
ob id, quod nullus finis videtur esse diui-
tiarum, & acquisitionis. Sequitur ipse iu-
dicium de utroque.

Est enim re permutatio, ait, in omnibus
cœpta quidè ab initio, ex eo quod est se-
cundum naturam, quod alij plura, quam

opus sit, alij pauciora habeant, homines.
Ex quo manifestum est, numulariam non
esse secundum naturam eius, quæ perti-
net ad acquirendum, quoad enim ipsi suf-
ficeret, necessarium erat permutationem
fuisse. Idem eodem capite: Contra verò
interdum futile quiddam videntur, nu-
mus & lex omnino, & ne quicquam secun-
dum naturam, quoniam mutatis ijs qui v-
tuntur, nullius precij aut vtilitatis est ad
aliquid necessarium, & locuples nu-
mis, penuriam patietur necessarij alimen-
ti, arque absurdum est, tales diuitias affir-
mare, quarum abundans quis fame perire
possit, vt de Mida illo in Fabulis tradi-
tur, cui propter insatiabilitatem desi-
derij, quicquid apponebatur, siebat
aurum. Et quæ vterius ibidem sequun-
tur.

Præterea in hanc rem citant Plinium,
Natural. histor. lib. 33. circa principium,
qui de huiusmodi auri atque argenti me-
tallis, eorundemque operatione ita loqui-
tur. Quam innocens, quam beata, inò ve-
rò & delicata esset vita, si nihil aliud, quàm
suprà terras concupisceret, breuiterque
nisi quod est secum. Eruitur aurum & chry-
socolia iuxta, vt preciosior videatur no-
men ex auro custodiens. Parum enim erat
naturæ vnâ inuenisse pestem, nisi in vi-
tæ precio etiam esset sanies auri. Et sequi-
tur: Vtinam posset in totum è vita abdi-
cari aurum, sacra fames, vt celeberrimi
Auctores dixere, proficissum conuictijs, ab
optimis quibusque, & ad pernitiem vitæ
reperitum. Quantum, inquit, feliciori auro
cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut
Troiani temporibus factitatum Homero
credi conuenit. Ita enim, vt opinor, com-
mercia, victus gratia inuenta, alios corijs,
boum, alios ferro, captiuisque rebus em-
ptitasse tradit. Locus iste apud Homerum,
de permutationibus habetur lib. 7. Iliados
ad finem.

Εὐθεὶ δὲ δινίζοντο καὶ κομώοντες Ἀχαιοὶ
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' ἄρ' αἰθέριον αἶμα φέρει,
Ἄλλοι δὲ ῥινότε, ἄλλοι δὲ ἀντίστ' ἑοκάστῃ.
Ἄλλοι δ' ἄνδρες ἀνέειπον, &c. hoc est,

Hinc

*Hinc vinum emebant comati Achivi,
Alij quidem ere, alij autem elaborato ferro,
Alij autem pellibus, alij autem ipsis bobus,
Alij autem seruis captiuis.*

Hinc felices eos & nostri temporis iudicant homines, non pecunia videntes, sed res sibi diuinitus concessas, cum rebus permutantes, quemadmodum de Carolis & Vvildelappis fertur, quorum hi nobiles mustelarum, & aliarum quorundam animantium pelles regioni Feunorum, illi Gronlandiæ important. Pro ista sententia faciunt versus isti Ouidiani, ferream nostram gratem designantes:

*Nec tantum segetes, alimentaq; debita diues
Poscebat humus, sed itum est in viscera terra,*

Quasq; recondiderat, stigisq; admouerat undis

- 4 *Effodiuntur t opes, irritamenta malorum.
Iamq; nocens ferrum ferroq; nocentibus aurum
Prodeat, prodit bellum.*

Quo etiam respiciunt elegantes isti versus à Phocyllide compositi.

*Aurum atq; argentum damno est mortalibus,
aurum*

*Dux scelerum, vitæ pestis, rerumq; ruina,
O vtinam clades non delectabilis esses,
Te propter fiunt raptus, homicidia, pugne,
Fratribus insens fratres, natissq; parentes,*

Hinc etiam D. Laurentius apud Prudentium exclamat:

*Pudor per aurum soluitur,
Violatur auro integritas
Pax occidit, Fides perit,
Leges & ipsa intercidunt.*

Itaq; auri argentiq; insatiabilem famem non tantum contra naturam esse, ideoq; per se è medio tollendam autumant illi, verum etiam causam præbere, & fenestram ad omnia flagitiorum genera aperire, consequenter statuunt: cum quotidie per eam fores effringi, parietes perfodi, viatores in itineribus occidi, adulteria, furta, cædes, rapinas, latrocinia, stupra, incæstia, & id genus alia facinora causari conspiciamus.

mus. Quo videtur respexisse Poeta Propertius, in hunc modum canens:

*Aurea nunc verè sunt secula, plurimus auro,
Venit honos, auro conciliatur amor.*

*Auropulsa fides, auro venalia iura,
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.*

Cui consonat & illud Ouidianum libr. 1. Fastorum.

*Pluris opes nunc sunt, quam prisca tæporis anni,
Dum populus pauper, dum noua Roma fuit.*

*At postquam fortuna loci caput extulit huius,
Et tetigit summo vertice Roma deos.*

*Creuerunt & opes, & opum furiosa cupido.
Et cum possideant plurima, plura petunt.*

Quærere vt absument, absumpta requirere certant,

Atq; ipsa vitis sunt alimenta vices.

Item Horat. lib. Serm. 2. Saty. 2.

Omnia enim res

Diuitijs paret, quas qui construxerit, ille

Clarus erit, fortis, iustus, sapiens etiam Rex.

Euripides in Phoeniss.

*Τὰ χρεῖματα ἀνθρώποις τιμωτάτα
Δίναμις τελέεισιν τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔχοντα,*
hoc est, Opes hominibus præciosissima, potentiamque maximam in rebus humanis habent.

Et Iuuenalis:

Prima per egrinos obscæna pecunia mores

Intulit, & turpi fregerunt secula luxu

Diuitia molles, &c.

Quare Iustinus habet lib. 3. Lycurgum suis legibus iussisse, singula eminon pecunia, sed compensatione. Hæc & similia longè absunt à simplici illa, & primo æuo recepta permutatione, quæ tantum illa curat atque amplectitur, quæ secundum naturam esse videntur, non verò quæ ad luxum, rapinas, furta, adulteria, & similia homines incitant, & quodammodò cogunt, atque impellunt. Quo facit illud Tibulli:
Tum melius tenuere fidem cum paupere regno,

Stabat in exigua ligneus ade Deus.

Quod ad dignitatem attinet vtriusque, videtur & in eo primas deberi permutationi, quod hoc pacto comprobatur. Quod

anti-

antiquius est, idem & dignius habetur, per l. in testamento, C. de testamen. & c. an teriorem, §. illud. n. q. 6. per c. quanto, ext. de transla. prælat. Tiraquel. in tractat. primogen. copiosius, statim post princip. iam verò res siue species, quæ in permutationem deducuntur, longè sunt antiquiores numo, siue precio, per quod fit emptio: quippè rerum species à mundi exordio creatas fuisse, caret controuersia: & Sacre literæ passim attestantur. Numus verò longo post intervallo est adinuentus, vt dixi ex Aristot. & alijs, cap. præcedenti. Herodotus lib. 1. & Strab. lib. 8. paulò ante finè, lib. 4. Idem habet Macrob. lib. Saturnal. 1. cap. 7. & Eutrop. lib. 2.

Verùm his præmissis, alijsque non obstantibus, ex pluribus rerum circumstantijs ac motiuis apparere, & consequi cum illis, qui contrariam opinionem tuentur, planè assero atque existimo, ex ijsdemque quæ inferius latius tractabuntur, constabit: videlicet vsum rei numariæ & permutationem rerum oportuniorem, & commodiorem esse. Fit enim primò per tale medium monetæ, omnium rerum quæ in mûdo sunt, & esse possunt, conueniens & iusta æstimatio, seu licitatio: quæ aliàs & per rerum permutationem, vt vnusquisque suum consequatur, impossibile est vt fieri possit, quod egregiè explicuit Aristoteles allega. suprâ, cap. 5. libror. Ethicorum. *ἄρα ἐνί τινι πάντα μετρεῖται τὸ δὲ τῇ μὲν ἀληθείᾳ, ἢ χρῆσιν, ἢ πάντα σωέχῃ. εἰ γὰρ μηδὲν δέοιεντο, ἢ μὴ δμοίως, ἢ οὐκ ἔσαι ἀλλὰ χηρὴ, ἢ οὐκ ἢ αὐτὴ δῖον δὲ ἰσοῦ ἀλλὰ γὰρ τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ σωθὴν καὶ κατὰ τὸ νόμισμα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ καὶ ἡμῖν μεταβάλλει καὶ ποιεῖται & χρεῖσιν.* Quæ Ioachim. Perionius ita vertit: Vna re aliqua ponderanda & æstimanda sunt omnia, idque reuera indigentia est, qua omnia continentur. Etenim si nullo egerent homines, aut non eodem modo, profectò, aut nullum, aut certè non idem inter eos pactum conuentumque intercederet. Sed in-

troductus numus est ex instituto, quasi inopiæ ac indigentia præsidio futurus. Ob eamque causam nomen & duxit, quod non à natura, sed à νόμῳ, id est, lege numus sit ortus, in nobisque id sit, vt mutetur, reddaturque inutilis. *Τὸ δὲ νόμισμα ὥστε μέσον σύμμετρα ποιῆσαι ἰσάχει οὐτε γὰρ ἀρ. μὴ οὐκ ἀλλὰ γὰρ κοινῶν ἢ μὴ, οὐτε ἀλλὰ γὰρ, ἰσοῦ καὶ μὴ οὐκ, οὐτὶ ἰσότηρ, μὴ οὐκ, σὺν σύμμετρίᾳ. σὴ μὲν οὖν ἀληθείᾳ ἀδύνατον, τὰ τοῦτο διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι. πρὸς δὲ τὴν χρείαν ἰστέταται ἰσότηρ: ἐρ δὲ τι δέοιεν, τὸτο δὲ ἐξ ὑποθέσεως, διὸ νόμισμα καλεῖται. τὸτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα, μετρεῖται γὰρ πάντα νόμισματι.* Idem Perionius sic transtulit.

Numus igitur tanquam norma & regula res aptè cum dimensus est inter se, cum adæquat eas, ad parilitatemque adducit. Neque enim sublato contractu, consistere societas vlllo modo potest, neque contractui loci aliquid relinquatur equitate sublata: neque æquitati, sine apta quadam rerum inter se mensura & compositione. At verè, vt dicam, non possunt res tam inter se dissimiles vlllo modo aptè inter se componi, sed quantum satis sit ad vsum necessitatemque, possunt. Vnum ergò aliquid necesse est adhiberi, idque instituto, itaque numus vocatur: siquidem & numo omnia ponderantur ac mensurantur.

Comprobantur illa, viresque capiunt, ex l. si ita fideiussorem, ff. de fideiuss. Quia, inquit l. C. ibi, non vt æstimatio rerum, quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri potest, ita pecunia quoque merce æstimanda est. Zas. pulchrè ad l. 2. §. mutui datio, ff. si certum petat. Francisc. Marc. quaest. Delphi. 89. Pecunia, ait, inuenta est, vt per ipsam æstimentur aliæ res, & succedat loco aliarum rerum, per Paulum de Castr. ad d. l. si ita.

In corroborationem etiam istius partis, quam nunc defendimus, faciunt & illa, quæ habet Aristoteles in Politic. cap. 6. præcitat. li. i. vbi ait. Nam cum à remotiori bus quæretur auxilium, importando illa,

- 11 quibus indigebant, & exportado illa quibus abundabant, necessario t numi vsus est introductus. Non enim facile deferri possunt singula eorum, quæ sunt secundum naturam necessaria. Quare ad permutationes faciendas, tale aliquid composuerunt inter se dare, & accipere, quod vtilium quippiam existens, haberet vsum commutandi facilem ad vitam, seu ferum & argentum, & si quid aliud tale, primo simpliciter definitum quantitate & pondere: postmodum vero etiam signo impressum, quo à mensura liberi essent, nam signum positum est ad quantitatem demonstrandam: cum quo & illa bene conueniunt, quæ habet l. c. in l. i. ff. de contrahend. emptio. Sed quia non semper, ait Paulus, nec facile concurrebat, ut cum tu haberes, quod ego desiderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles: electa materia est, cuius publica & perpetua æstimatione, difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subueniret, & cetera. Quo in loco Iurisconsultus pulcherrimè, ac appositè, etiam ex ipsa substantia monetæ, quantæ illa sit necessitatis, permutatio verò in commercijs difficultatis, exponit. Atque hoc ipsum ut in auro, ita quoque in argenteo multifariam sit, ex quo marca in 188. grana, idque quoad ligam, quo verò t ad ipsum pondus, in multo plures partes ac momenta est diuisibilis, quæ variatio multiplex, ut in vlla alia re, aut substantia aliqua haberi, aut exerceri possit, est secundum rerum naturam impossibile.
- 12
- 13

Itaque numi vsum supra modum vtilem, ac necessarium esse, tum propter prædicta, & vniuersalem publicam ac perpetuam præmentionatam æstimationem huic resulantem: tum propter locorum distantias, in quibus res commutandæ consistunt. Præbent enim istæ difficultatem ad modum rerum transportationem, tum quia de periculo rerum comparandarum, ob dilationem temporis timetur, tum etiam ex multiplici hominum indigentia ac necessitate, propter quam requiritur, res commutandas in multas partes

esse diuisibiles, tum etiam ob æstimationem rerum indiuisibilium, maxime hominis, t equi, & reliquarum. Quibus non obstant illa, quod pecunia vna cum alia permutari posse dicatur, ut docet Beatus Thomas lib. 2. de Regimine Principum, cap. 14. Caieta. in tract. de Camb. cap. 5. & Siluester in sua summa, in versicu. Vsuræ. 4. quæstio. 2. & 3. habet Tiber. Decian. Respon. 2. volum. 1. nume. 179. & Francisc. Marc. quæst. 889. nu. 2. ubi late quoque eam quæstionem pertractat. Didac. Couar. cap. 7. de mut. mone. Hoc enim alia sit consideratione, & non secundum verum pecuniæ vsum, de quo in d. l. i. quatenus videlicet pecunia dicitur. Ita enim non tam quantitas, quam corpus ipsum, atque substantia mera auri argenteive, siue signati, siue non signati, subintelligitur: quo pacto vsusfructus numorum talium, fortè ex purissimo auro percussorum, seu gemmarum, non secus atque aliarum rerum, t quæ vsu non consumuntur, rectè constitui possit, per l. numisma- tum, ff. de vsufr. Dd. ad §. constituitur, Inst. de vsufr. Vide etiam Eman. Soarez Recep. sent. in verbo, pecunia, numer. 82. & consequenter Ar. Pinel. in l. i. par. 2. nu. 42. C. de bon. matern. Tiraq. de retract. lign. §. i. gl. 7. nu. 103. Budæ. lib. 3. ass. Sic etiam duplicem constituimus vsum calcei cõfecti, vnu, & quidem proprium, ut pedes tegat, alterum, ut cum alia aliqua re permutetur: quemadmodum deducit d. c. 6. & 7. Arist. & Caieta. in tract. de Camb. cap. 5. Vide Conradum Sumanhardum in tract. de Contract. 2. quæst. 30. in 3. conclus. Et Matth. Coler. de process. lib. Execu. i. cap. 10. nu. 27. Quare ea quæ ex Aristotele, Plinio, & alijs Scriptoribus atque Poëtis contra aurum & argentum, indeque t cõfectam monetam, paulò ante ex quorundam opinione fuerunt adducta, parum aut nihil ad rem faciunt, nec propositum nostrum sufficienter oppugnant, multò minus euerunt, aut eneruant. Pertinent enim ista loca ad deprauatos quorundam hominum mores & affectus, quibus à natura insitum videtur, omnibus etiam saluberrimis rebus, atque optimis quibuscunque non tam uti, uti decebat, quam

quam abuti, ita quidam diuitijs, & pecuniarum abundantia affluentes, ductu propria naturæ, ad voluptates & vitia detestabiliora rapiuntur, atque impelluntur, Cicer. 2. de finibus bonorum: multi verò opum præsidio, non solum ipsi benè honesteque vinere, & suum cuique tribuere, sed alijs etiam prodesse student, atque conantur: eodem modo, vt Poeta Mantuanus cecinit in sua adolescentia in Bucolicis: *Paupertas inimica bonis est moribus, omne Labitur in vitium, culpæ scelerumq; ministra est.*

Econtrà verò ex paupertate & humili loco multos ad summos honores, & dignitates euectos, opulentissimos quoque factos cōspicimus. Ea enim vis est ac natura earum rerum, quæ inter adia phora connumerantur: vt videlicet secundum eorum, à quibus possidentur, affectiones & naturæ intrinsecæ stimulos, se quoque habeant & occupari patiantur, quemadmodum ea passim à Philosophis & bonis Scriptoribus traduntur.

Sic quæ de dignitate præmissa sunt, non facile concessero antiquiores esse res permutationi obnoxias, quam aurum, æs, argentum, circa quæ ars nostra versatur. Etsi enim pecuniarum vsus permutatione sit recentior, dubitari tamen non conuenit, non t̄ etiam venas aureas atque argenteas vnà cum his simul à Deo Optim. Maxim. creatas esse. Possint plura commoda, virtutes, dignitates, atque præeminentiæ auro augentoque debita, recenseri, quæ sciens lubensque hic omitto, neque etiam, vt hoc superpondij loco addam, tam de dignitate ac prioritate, quam de vsu istorum duorū, permutationis & monetarum prælatione, vter ex ijs commodior, oportuniorq; in hominum commercijs videatur, nobis hic est sermo, & cetera. Plura quædam huc facientia tractabuntur infra c. 9. quo faciunt aliquot capita, vel considerationes, vt ipse vocat, Chasfanz. in Catalogo Gloriæ mundi, quo Lectorem breuitatis causa remitto.

Quis cudendæ monetæ habeat potestatem.

SVMARIA.

- 1 Imperator ius cudendæ monetæ solus habet.
- 2 Ius cudendæ monetæ priuilegio, & ex concessione Principis acquiritur.
- 3 Consuetudine ius cudendæ monetæ acquiri posse.
- 4 Consuetudo immemorialis inducit ius & priuilegium.
- 5 Ius cudendæ monetæ, num priuatis personis passit concedi?
- 6 Imperium merum & mixtum, consuetudine acquiritur.
- 7 Iurisdictionem ciuitates habent, vi consuetudinis immemorialis.

CAPVT QVARTVM.

Ius cudendæ t̄ monetæ ad solum Principem, hoc est, Imperatorem, de iure pertinet. l. 2. & ibid. Doct. C. de fals. mone. l. 1. §. cum ærarium, ff. de orig. iur. in tit. quæ sint Regal. in verbo, monetæ, & ibidem Matth. de Afflict. & Andr. de Ifern. Bouerius in sing. ibi, mixta de contract. numer. 21. in fin. singu. Abbas ad c. quanto, extr. de iure iur. Gabr. Biel, & Ioan. Aquil. ad prin. de monet. Martin. Garr. Laudenf. de mone. Francisc. Marc. quæstio. 152. num. 2. l. par. & quæst. 648. par. 2. in prin.

Item illis etiam competit, t̄ quibus ex beneficio Principis, vt in Imperio Cæsar. Maiestatis constat tale priuilegium cōcessum & indultum, quemadmodum passim Constitutiones Imperij, & primum de anno 1356. quando aurea Bulla est promulgata, attestantur tit. Von Goltz/ Silber/ vnder Ers wegen §. Wir wollen / vnd setzen. cum vers. seq. Et habetur in Ordinat. anni 1551. §. So haben wir / x. ibi. Dergleichen die thenigen so von vns / oder vnsern Vorfaren im H. Reich mit
E 2 dem

dem *Regel der münz gefreyet sein / etc.* Et de anno 1559. §. *Ferner / etc.* & §. *Were es auch sacht / etc.*

Eodem modo ciuitates quædam Regi Hispaniarum subiectæ, ex gratiosa concessione dictæ Regiæ Maiestatis, ius cudendæ monetæ, liberè sibi vsurpant, inter quas est Ciuitas Ruremundensis, mea patria, Nouiomenensis, & plures aliæ Ciuitates: Regia enim Maiestas in illis partibus superiorem non agnoscit.

Præterea, quemadmodum priuilegio, & ex concessione, eodem modo t̄ etiam consuetudine tale ius acquiri, & obtineri potest: vt habet communis Doctorum sententia, sicut de iure exigendi vectigal quoque traditur per Doctor. dict. in loc. *Mynfinger. 4. Obseru. 24. Francisc. Marc. d. quæst. 648. 2. & quæstio. 614.* quo facit c. super quibusdam, de verborum significatione, in verbis, vel antiqua consuetudine, à tempore cuius non extat memoria, introducta, gloss. final. in l. vectigalia, ff. de public. Arius Pintel. part. 1. cap. 3. numer. 4. de rescinden. vendit. Emanuel Soarez, Recepta. sentent. in verbo, monetam, numer. 191. Guid. Pap. latè quæst. 498.

Et t̄ hæc consuetudo immemorialis passim ius ac priuilegium inducit, l. hoc iure, §. ductus, ff. de aqua quotid. & æstiu. l. 1. §. final. ff. de aqua pluuiæ arcend. c. hoc quippè. 3. quæstio. 6. c. conquestus, 9. quæstio. 3. Ergo tituli probatione in hac non erit opus, per gloss. in c. super quibusdam. §. præterea, in verbo, non extat memoria, de verborum significat. Damhede, in Praxi Criminali, cap. 65. statim ab initio, & c.

Hinc inferiores Cæsare Domini, vt Duces, Ciuitates, Comites, Abbates, Abbatissæ, & c. ius cudendæ monetæ sibi licitè vsurpare possunt, vt supra dictum. An autem priuatis personis t̄ hoc priuilegium monetandi concedi possit: & num rescriptum de super impetratum, subreptitium præsumendum sit? Hoc Gloss. Salicet, & alij ad l. final. C. de falsi. monet. videntur velle. Sed Landensis, ita circa prin-

cipium de monet. se resoluit. Videlicet, si motu proprio, vel cum clausula, non obstante, concessum sit, ratum fore tale rescriptum, iuxta c. si motu proprio, de præbend. in sexto. Hinc Machabæorum capite 15. legimus, quod Antiochus Rex Simonis Sacerdoti percussuram numismatis, t̄ quam superior indulserit.

Idem iudicium, quo t̄ ad consuetudinem prædictam, ferendum est de mero & mixto Imperio. Quantumuis enim illud soli Principi competere dicatur, à quo suprema Iurisdictio, tanquam à fonte ipso, incipit, ad illum rursus vt redeat, per Thomam Gramma. decis. 46. qui Princeps ordinat, statuit, reuocat, innouat, mutat, ac tollit. Bald. in rubric. C. de precib. Imper. offeren. D. Andreas Gail. Obseruat. lib. 2. Obseruat. 55. 56. & sequentibus, tamen quando t̄ de Ciuitatum priuilegio, vel etiam antiquissima consuetudine constat, similem quam Princeps iurisdictionem habere, & exercere non prohibetur, Henn. Goden consil. 109. num. 59. Bartol. Capolla in tracta. de Seruit. præd. rustico. titulus. de fluminibus. Schurf. 1. consil. 26. Ioan. Andr. & alij, ad c. accedentes, column. penultim. de præscriptio. Natta consil. 160. in princip. Kirchovius in commun. opinio. in verbo, Ciuitas, Centur. 1. Ad dictum D. Andr. Gail. 2. Obseruat. 57. in fine.

Cuius auctoritate Moneta sit cudenda.

SUMMARIA.

- 1 Princeps absque populi consensu numos liberè improbare nequit.
- 2 Pecunia valor de publico constituitur.
- 3 Princeps quando absq; consensu populi monetam improbare possit.
- 4 Constitutiones Imperij certum monetis valorem dederunt.
- 5 Gratidiam Tribuni plebis laudabile factum.

CAPVT V.

ETSI verò secundum ea quę cap. præcedenti dicta sunt. Princeps, & potestates alię ius percutiendę pecunię exercere possint, tamen populi consensu non accedente, probare aut improbare numos, itaque liberrimę ac securę in eo exercitio versari, prohibentur, per l. ff. de contrahend. empt. Gabr. Beil ex sententia Nicol. Crem. conclus. 5. in dubio. & Io. Aquil. c. 5. per auctoritates ibidem plures. Didac. Couar. cap. 7. de mut. mon. in prin. num. 2. Matth. de Afflict. ad d. s. monetę, titu. quę sint regal. num. 9. Molin. passim. Et præcipuę quęst. 92. num. 695. Erat igitur, ait, publicus & probatus ille cursus de iure gentium, & quę præcedunt atque sequuntur. Adde eundem num. 791. & in consilio Colleg. Papien. nu. 23. Propterea, in materia monetę dicitur tex. in c. quanto, de iure iur. ibi, irrequisito assensu populi, quem not. Host. Ant. de But. & alij ibidem, quod in perniciem & iacturam populi, nõ potest Princeps monetam approbare vel reprobare, sine consensu populi, qui ex hoc læderetur: quibus adde Tiber. Decian. in tract. crimin. lib. 7. titu. de fals. mon. crimine. 23. num. 32. & 33. Hinc etiam Albe. Brun. de monet. nu. 5. statim à princ. Verus, si valor monetę dicitur ille, qui est status de publico, & per publica proclamata: adeo, quod recusans capere pro tanto valore, sit pœna capitis puniendus, per Bartol. in l. qui falsam. ff. de fals. Et hinc grauiter peccare Principes Molinæ non immerito conqueritur, qui de qualitate vel pondere debitis subtrahunt, & enormissimam ita omnium falsitatem committunt, nisi prius publicę consensu populi accedente alia probitatis, in qualitate & quantitate, nota definiatur. Et Couar. d. c. 7. nu. 6. Mutatio verò pecunię, inquit, si fiat ex consensu populi, erit plane licita, vtcunque fiat: cum accedat consensus eorum, quibus præiudicium ex ea mutatione fit. Ita sentit Francis. Marc. qu. 152. nume. 1. part. 1. & quęst. 614. par. 2. quam communem dicit. Ioan. Ign. in repet. l. ne-

cessarios. §. non alius. par. 2. num. 99. ff. ad S. C. Syllan. quos citat doctiss. vir Iacob. Menoch. de arbitr. Iudic. casu 316. nume. 47. subdit tamen, nescio quantum id ipsum feruent Principes. Quare Boer. decif. 327. ex sententia Fabri, in auth. hoc nisi debitor. C. de solutio. & Instit. quib. mod. toll. oblig. in princip. Philip. Corne. consil. 135. incip. ad euidentiā huius consultat. 3. volum. Principē pecunię valorem ad arbitrium suum, irrequisito assensu subditorum, constituere posse, asserit, pro eo est, quod populus dicatur omnem iurisdictionem in Principem seu Imperatorē transulisse, per l. 2. §. nouissimē. ff. de orig. iur. l. final. C. de l. l. non ambigitur. ff. de lega. Francis. Marc. quęst. 187. licet postea prior accedat. Pro priori etiam sententiā, d. Io. Boer. adducit auctoritatem. Luc. de Penn. in rub. de veter. numif. potest. Inno. Pet. de Anch. Abbat. Sicul. Petr. de bell. Speculat. atque ita etiam in Regno Hispanię seruari, monetamque mutabilem esse infert ipse ibidem. Martin. Laudens. de monet. nu. 8. ab initio ita distinguit. Regulariter Principem sine consensu populi monetam mutare non posse: per alleg. Doct. & text. d. c. quanto. Nisi, ait, Princeps consueuisset monetam auctoritate propria sine consensu populi tanto tempore, cuius initij memoria non existat, mutare, tunc liberē in posterum eum hoc ipsum facere posse, per l. hoc iure. §. ductus aquę. ff. de aq. quotid. & æstiu. &c.

Hinc admodum salubriter ab Imperatoria Maiestate, & omnium Statuum atque Ordinum Imperij (qui vniuersitatem representant) vniuersi assensu, monetarum, tam in Imperio quàm extra limites Imperij fabricatarum, certa æstimatio ac valor non semel est præscriptus, grauissimæque in transgressores, augmentum earundem pro libitu causantes ac practiçantes, pœna constituta reperitur. Ita in præcipua Ordinatur. Cæsar. Ferdin. de anno 1559. punctum monetę concernente, hoc pacto legitur, Welche aber dieses vberiretten/ vnd solche frembde vnd inlendische zules-

ſigen ſorten hoher / vnd vber ihren geordenen geſeſſten werde geben / oder nehmen wurden. Idē repetitum in §. anni 1571. Was auch gegen den ſteigern / ac ſimilibus multis, &c.

5 Qua t de cauſa laudem ſummam Mar. Gratidian. Tribunus plebis, & gloriā prope immortalem apud Romanos dicitur promeritus, quod certum omnium numismatum precium Romæ conſtituerit, vnde eidem ycatim totas ſtatuas, in perpetuam rei memoriam, dedicauerunt, Vt lib. 3. Budæus de aſſe & part. eius, Cicero, Couarruias, Bodinus, & alij paſſim meminerunt. Quæ vtinam ſi ita inuiolabiliter hodierno die, & deploratiſſimo hoc ſeculo, in Imperio cōſeruari ac obtineri poſſint, rectius proculdubio nobiſcum ageretur, Rerumque publicarum ſtatus, ac totius orbis regimen, nec nō commerciorum vſus perfectius conſiſteret, & variarum quaſtionum tot miriades ceſſarent, aut ſaltem abſque vlla difficultate diſſolui poſſint, de quibus in 2. libro copioſius.

Cuius expenſis Moneta ſit cudenda.

SVMMARIA.

- 1 *Expenſa in monetis cudēdis de publico fieri debent.*
- 2 *Tantū argēti erit in numis, quantū in maſſa*
- 3 *Pecuniā ſumptibus communibus ferendā.*
- 4 *Præter expenſas lucri aliquid ex percuffura numorum accipi poſſe.*
- 5 *Princeps aliquid poteſt ex Moneta lucri habere.*
- 6 *Principi quadrans Ceratij penſitandum vt Budæus.*
- 7 *Non refert qua ſit intrinſeca bonitas, & qualis in monetis, ſecundum quosdam.*
- 8 *Pecuniā cū maſſa, ex qua ſit, debet aliqua ſubefſe ſymmetria.*
- 9 *Magiſtri Monetales ad pondus & ligam collimare debent.*
- 10 *Magiſtri Monetales quidam ſumptibus dominorum viuunt.*
- 11 *Conſtitutiones Imp. omne lucrum à numorum percuffione auerſunt ac prohibent.*

CAPVT VI.

Maximos ad monetarū, & tam argētearū quā aurearū cōfectionem, ſumptus & expenſas requiri, quotidie experimur, & ratio cōmunis oſtēdit atq; eloquit. Quæritur itaq; non immerito hic ordine, quiſnā ſumptus tales ferre debeat, Princepsne & priuilegio monetandi vtentes: an verò Cōmunitas vel potiùs Magiſtri monetales cudēdis monetis præpoſiti? In quo articulo animaduerto Doct. diuerſas eſſe opiniones.

Legiſtarū videtur cōmunis hæc, expenſis videlicet de publico fieri debere, ita quantum & non plus valeat moneta cuſa, quā ipſa maſſa, ex qua eſt cōfecta. Viuius, per auctoritates plures, in com. opin. 189. Et glo. ad d. l. 1. de contr. emp. in verbo præbet. Quia, inquit, ſi tantum valet vnus numus, quantū argenti tantundem in maſſa, quā ſeqtur ibi Bar. & ad l. qui falſam. ff. ad l. Cor. de falſ. & l. 1. C. de vet. nu. pot. lib. 11. Item Alb. Brun. nu. 2. circa prin. de mon. & per Bal. Lancel. Deci. Curt. Budæ. & alios, Car. Molin. nu. 798. Ita tenet Fran. Curt. ſtatim ab initio. Vide etiā Did. Couar. cap. 7. nu. 5. de mut. mon. vbi etiā præter alias auctoritates allegat Afflic. decif. 90. nu. 4. & Pet. Velluga. in Spec. Princ. tit. de mut. mon. nu. 7. Budæ. d. loc. 5. de aſſe. Niſi, ait, vt & argenti infectum, & numiſma parili ratione congruerent, commercia hominum expediri nō poſſent. Frac. Mar. q. 152. nu. 2. Cū enim publicè interſit, vt in præced. cap. diximus, monetæ valorē & æſtimationem à cōmunitate cōſtitui, rectè quoq; inde ſequitur, cōmunib. & publicis ſumptibus eā fore formandā, ita vt apud omnes populos vniformiter, & vbiq; & ſemper poſſit pro eodem expendi, per l. 3. C. de vet. num. poteſt.

Canoniftæ verò tenent, expenſas deduci, & non nihil lucri inde haberi poſſe, quod Dida. Cou. præcit. loco totius orbis conſuetudinē receptum affirmat, per Inn. Abb. Imo. & alios ad d. c. quanto. Francif. Mar. d. q. 152. nu. 3. & q. 614. 2. par. & nu. 4. q. 648. pro qua cōſuetudine, ſi hoc lucrū leue & modicū foret, concludit Brun. d. loc.

nu. 8. De consuetudine, ait, reducitur impen-
 sa, quæ sit pro cudenda moneta: ita ut
 tato minus valeat redacta ad massam, quã-
 tum ascendit ipsa impenſa. Et posse obti-
 neri, sequitur, quod quis conduxerit offi-
 cium cudendæ monetæ, qui ob id nō pro-
 hiberetur, propter mercantiam fortè inde
 proueniẽtem, lucrosam, Principi quasi ex
 debito inde aliquid cōtribuere, ut eò lu-
 bentius huic Regali præesse, ac sumptus
 tolerare possit. Meminit istius Francisc.
 Marc. in fi. quæst. 263. Vbi ait: Item Princeps
 accipit pro marcha auri tributū, videlicet
 10. solidos, & pro marcha argenti, 2. dena-
 rios. Vbi plura de mercede eorum omniū,
 quorū opera Rex in cudēdis monetis vti-
 adducit. Item Brun. nu. 10. & 11. Et qd' Prin-
 cipi præstaretur, ait, pro signoragio, hoc
 est, ut ego accipio nostra lingua *fur schle-*
schlag & singula marcha auri tertia pars v-
 nius ducati, quod Bodin. c. de Repub. 3. li. 6.
 Vestigal monetale videtur nominasse.

De quo Budæus lib. de asse 3. ita quo-
 que scriptum reliquit. Huins rei argumen-
 tum esse, inquit, quod quadrantule illud
 subsidium, hoc est, quadrans vnius Cera-
 tij, non t̄ lucro redemptorum cedere, sed
 principium solitum sit, quibus hoc lu-
 crum refundere Monetarij redemptores,
 hoc est, argyrocopiorum mancipēs pub-
 lico nomine sapissimè coacti sunt, viro-
 rum monetaliū seueritate, hodieque ita
 fastidiari aiebant: licet in alio genere, ut si
 argyrocopiorum conductores (quos Ma-
 gistros numulariorum vocant) relatis Pi-
 xidibus deteriora aliquantò fecisse nu-
 mismata iudicentur, quod notæ præstitu-
 re deest, id refarcire Principi populi no-
 mine cogantur: hæc Budæus. Quæ omnia
 Constitutionibus Imperialibus hodiẽ ma-
 gna ex parte sunt mutata, uti infra seque-
 tur.

Inueniuntur præterea, qui opinantur
 nihil referre, qua liga seu temperatura,
 quoue pondere aut indicatura, moneta
 fabricetur, modo signata sint, & publicè
 æstimata: quorum sententiam tanquam
 rationi ac rei numariæ contrariam, pueri-
 lem, ac ridiculam, rectè dictū locum reij-
 cit atq; respuit Molin. Debet enim ut pe-
 cunia t̄ dicatur, subesse iusta & debita
 symmetria & proportio massæ metallinæ
 erga pecuniam signatam, ut non hæc præ-
 clara ars, ac præcipuum quoddam Rega-
 le, in quo haud minima Reipublicæ, imò
 totius orbis, salus consistit, in cōtemptum
 atque abusum trahatur.

Cui ut debito modo subueniretur, per
 Constitutiones Imperiales magistris mone-
 talibus t̄ in qualibet specie monetarū,
 certus pes t̄ ligæ, quàm ponderis est præ-
 scriptus, ad quem nō secus atq; ad scopum
 propositum collimare, & vigore illius ac-
 curatissimè, sub grauib; poenis bonorū
 & corporis ac alijs, secundum qualitatem
 delictorū & personarum, de quibus infra,
 ubi de falsa moneta tractabitur copiosius,
 mixturas suas & aloyfatiões facere ac tem-
 perare tenebūtur. Quæ ubi ab illis fuerint
 præstita, & numi procusi ex eorū argy-
 copijs prodierint, eorum defensionī non
 incūbit, quanto valore, magno, aut viliori
 expendantur in posterum: ut nec curatur,
 quo precio aurum sibi argētumq; compa-
 rauerint. Ita enim isti magistris monetales
 ad omnes sumptus & expensas, quibus in
 cudendis pecunijs indigent, excepto ali-
 quo honorario, dominis fortè præstando,
 tenentur. Sunt alij in Imperio qui annuo
 stipendio t̄ operas suas elocāt, & nihil fe-
 rē vltius a dominis recipiāt, & sic com-
 modum et incōmodum inde proueniens,
 ad solos dominos, & non magistris mone-
 tales pertineret: per quos etiā materialia,
 & instrumēta monetalia, omnia, ceteraq;
 ad hanc rē necessaria, procurātur, uti quoq;
 mercedem operarijs monetarijs, secundū
 diuersitatem grossarum & minutarū mo-
 netarum, dare tenentur, de qua varietate
 mercedis, infra similiter suis locis.

Quod verò, ut domini ius cudendæ pe-
 cuniæ habentes, ita quoq; magistris mone-
 tales eorundemq; operarij in Imperio, sa-
 lario vniuscuiusque suo saluo, nihil vltē-
 rius t̄ ex officina numariae lucri habere,
 ac recipere, proprijsque sumptibus & im-
 pensis, hoc præexcellens Regale exerce-
 re, & in honore, atque existimatione
 incor

summa & incorruptè conseruare debeât, teneanturque, multis textibus Ordinatonum prouisum, sancitumque reperitur. De quo in d. Ordin. anni 59. sic scriptum reperitur. So segen/ordnen/vnd wollen wir/dasß sich alle münzgnossen jessgemelter vnzimlicher ding gänglich enthalten/auch mit den Münzmeistern oder iemads andern/ausserhalb gebürtlicher besoldung/in keinem weg pacificieren / oder einig gedding machen/ sonder dasß ein ieder Münzherr oder Standt / auff sein selbst eigen kosten vnd verlag/mit golt/silber/ vnd allen andern/die Münz (so er anders münzen wil) verlegen / Zu dem vnserer vnd des Reichs/vnd sein Münz frey/ ohn alle gefahr/ auffrichtig halten solle. Idem sancitum in Comit. Spirens. ann. 1570. versi. Als dann auch/quod alijs multis in locis repetitum extat. Quæ quoad caput præfens sufficiunt, qui velit ampliora in locis supra citat. poterit ea haurire. &c.

De duplici bonitate monetarum.

SVMMARIA.

- 1 Bonitas monetarum duplex constituitur.
- 2 Bonitas monetarum intrinseca, in quibus consistat.
- 3 Liga & Schrot/vnd Korn/ quid significent.
- 4 Bonitas moneta extrinseca, in quo consistat.
- 5 Bonitatis intrinseca absurda quorundam partitio.
- 6 Extrinsecam bonitatem Molineus magis substantialem intrinsecam dicit.
- 7 Pecunia quæ habeat requisita.
- 8 Constitutiones Imperij communem sententiam corroborant.
- 9 Intrinseca bonitas & extrinseca symmetrice debent conuenire.
- 10 Communi sententia, ratione & equitate fulta, insistendum.
- 11 Noua delectant.

CAPVT VII.

Illis ita generaliter præmissis, veniendum nunc est aliquantò propius ad huius artis fundamētum, & radicalem informationem, dicendumque de bonitate monetarum, ex qua, tanquā ex fonte, quæstionum monetariarum examinatio, earundemque decisio & discussio, est petenda. Quam bonitatem, reiectis multorum nebulis & ambiguitatibus duplicem tam in t auro quā argento, idque ex Doctorum omnium cōmuni sententia, in intrinsecam videlicet & extrinsecam constitui mus. Doct. ad l. Paulus. ff. de solut. & ad l. cum quid. ff. si cert. petat. & ad c. quanto, extr. de iureiuran. Matth. de Affict. in tit. quæ sint. Regal. Carol. Molinæ. de monet. num. 77. vbi de qualitate, quantitate, & in dicatura. D. Menoch. conf. 49. numer. 9. & conf. 138. num. 10. Francisc. March. quæstio. Delphi. 261. Matth. Coler. in tract. de process. executi. l. ca. 10. nu. 19. Brunus & alij passim. Bonitatem intrinsecam in duobus t consistere dicimus, in liga videlicet seu preciositate materiæ, & in pōdere: nos Germani, populariter agentes, Im gehalt dicimus vnd gewicht/ vel ita schrot vnd forn.

Liga t. n. germanicè nihil hic nobis est aliud quā gehalt / oder forn / speciem Valentinianus vocat in l. 1. C. vet. nu. pot. n. lib. Pondus verò gewicht oder schrot. Hinc dicimus solutionem fieri debere secundum bonitatem intrinsecam, quæ fuit tempore contractus, hoc est Im schrot vnd forn/wie sie dargeben/oder verschrieben. meminit Gail l. Obs. 73.

Extrinseca verò bonitas t monetae consistit in valore imposititio, In werdie rung/æstimation/oder valuation / valūa quidam nuncuparunt, vt testatur Matth. Coler. de process. executi. l. cap. 10. num. 19. Hinc æstimatio numi potest describi, quæ sit signatæ cuiusque laminæ precium, auctoritate publica, simul cum pondere definitum. Hotom. de re num. cap. 4. Huic autem extrinsecæ bonitati formam seu charac-

acterem adiungimus, de quibus sequetur deinceps ordine.

Non me hic praterit, paulò aliter à nònullis, & vel imperfectius, vel obscurius, traditum esse, cum formam etiam intrinsecæ bonitati ascribant, vti Gabriel Biel Ioan. Aquil. Laudens. Henric. Horn. Francisc. Curt. inter quos duo posteriores, meo iudicio, absurdè admodum, intrinsecam bonitatem in ligā, ponderis & characteris cōsistere tradiderunt: quemadmodum habent illa exemplaria omnia, quæ hactenus videre potuimus. Constat verò ex bonis auctoribus appellatione ligæ intrinsecæ, non pondus, multò minus characterem contineri, sed longè illa inter se esse diuersa & distincta.

Molinæus quidem vir ingeniosissimus, hic valdè est singularis, quòd præmentio nata communi sententia assignata, & doctissime explicata, non intrinsecam bonitatem, quæ communiter substantialis nobis dicitur, sed extrinsecam substantialem magis retentis nihilominus pro communi consuetudine loquendi, idq; discipline gratia vocabulis, dicat, eamq; in monetis & pecunia, quatenus pecunia est, præferendam, primoq; & ante omnia in consideratione habendam, pro fundamento suæ opinionis ponat: Verùm quia, eodem teste, vè pecunia t̄ suis requisitis constet, nò solum extrinsecam bonitas, hoc est publica illa æstimatio, verùm etiam interior illa ligæ & pōderis proportio requiritur: Eo enim Doctores in suis tractatibus, consilijs & lectionibus de monetis, & etiamnum hodierno die Sacri Romæ Imper. saluberrimæ Constitutiones respexerunt, & re vera ponderanda illa & trutinanda veniunt. Ea propter in multis casibus & factorum speciebus intrinsecam bonitatem, quæ contractus tempore t̄ fuit, attendimus & præferimus: In multis verò ad extrinsecam illam valuationem, quæ solutionis tempore vsu recepta est, mentem conuertimus, & secundum eam anticipantes quæstiones obuenientes dissoluimus, quemadmodum fufius circa principium libr. 2. de quæstion. monetarum declara-

bimus.

Quæ cum ita sese habeant, communisquæ sententia, quam Molinæus communem errorem vocat, rationabilior & æquior, artisquæ quam tractamus, præceptis vicinior & propinquior visa mihi semper fuit. Iccirco non attentis ijs quæ Molin. passim, maximè verò quæst. 92. nu. 696. cum paucis alijs vrget, ab eadem hætenus t̄ culta & obseruata recedere, temerarium fore putauimus, alterius interrim cuiuscunque censuram et iudicium saluum & liberum relinquentes. Noua enim aliquando suam habent gratiam ac complacentiam, & singulari quadam decorata videntur pulchritudine, vt est in procem. florum. §. In secundo in verbo, Noua. Hinc Poeta Chiristianus Mant. ita cecinit:

*Cura viris leuibus rerum solet esse nouarum,
Propterea certè noua pascua queris & omnes
Fingis inauditos, & vis nouus auctor haberi.
Sed de his copiosius in subsequentijs.*

De ligā seu preciofitate argenti.

SVMARIA.

- 1 *Ligā vocabulum vnde dicatur.*
- 2 *Ligā quo pacto definiatur.*
- 3 *Ligā in 12 gradus seu denarios distribuitur.*
- 4 *Denarius variè accipitur.*
- 5 *Denarius in 24 grana diuiditur.*
- 6 *Purum aurum vnde dictum.*
- 7 *Argentum purius 12. denariorum non reperitur.*
- 8 *Marca puri argenti quot habeat grana.*
- 9 *Argentum multiplex reperitur.*
- 10 *Exempla quadam ligæ varietatem exprimentia.*
- 11 *Tabella de denarijs & granis.*
- 12 *Ligæ inuestigatio per denarios est modus commodissimus.*
- 13 *Ligæ sectio fit etiam per lotones & grana.*

- 14 Lotones qualiter hic accipiantur.
- 15 Lotones singuli in 18. grana secantur.
- 16 Liga partitio secundum Noribergenses, qualis.
- 17 Tabella vncialis grana puri argenti exprimens.
- 18 Tabella iuxta Noribergensium morem denariorum.
- 19 Tabule binæ quibus fit æquiparatio denariorum & lotonum.

CAPVT VIII.

P R I M V M hic quo pacto serres habeat cum preciositate seu metalli qualitate exponendū, ac deinde ad ponderis & characteris rationem veniendum erit.

- 1 Liga secundum Molin. & alios est barbarum vocabulum, à ligamine vel à lege ita dictum, quam Gabr. Biel nō incommode ita describit.

- 2 Liga est species mixturæ, vel gradus metalli propter admixtionem vilioris materię.

Nos retento vocabulo gallico aloy vocare solebamus, id est das gchast/aloyer enim vt ipse Molinæ. natione Gallus, interpretatur, nihil est aliud, quàm certa ratione commiscere, temperare, & metalla commensurare.

- 3 Ligam est itaque seu argenti preciositatem, de qua hic nobis est sermo, in 12. gradus, non secus atq; apud nostros lureconsultos, in 12. vncias as distribuimus, quos denarios appellamus, Germanicè pfening/Gallicè denier. Budæus argenteam, ait, massam in duodena denaria partiuntur, quæ latine duodena sunt scripula. Alber. Brun. num. 9. ab initio sic inquit, Fit autem admixtio æris & deterioratio pretiositatis argenti hoc modo. Nam argentum pretiosum distinguunt per duodecim gradus: quos duodecim denarios appellant. Ita quod argentum magis pretiosum, siue copulatum, dicatur esse pretiositatis seu ligæ, 12. denariorum &c. & quæ ibidem sequuntur.

Observandum t̄ hic est denarium græcè δηνάριον, non pro certo aliquo numismate, aut monetæ specie, quatuor valens sestertios, pendensque siliquas, 24. cuius aliquoties meminit de asse & partib. eius Budæus, & Varro de ling. 4. item Horo. de re num. cap. 11. & passim, sed pro duodecima parte metalli argentei meracissimi poni, atque ita artis est vocabulum receptissimum & vstatissimum inter artifices, vt sunt plura alia similia. Molinæ. num. 792. denarium quadrupliciter accipi tradidit, quæ vide, si placet, apud eundem.

Quantum verò ad nostrum institutum t̄ attinet, denarius rursus in 24. grana seu momenta diuiditur, in 24. grain dicimus, hinc Budæus lib. 3. affis.

In singulis, ait denarijs vicena quater-na grana momentave ponunt, pro quibus & vterioribus minutis verbum latinum assignare non possumus, nos in formationis gratia medias & quartas $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{4}$ gē nominare & scribere solebamus.

Itaque si marca vna octo habens vncias in pondere, sit duodecim denariorum, illud argenteum purum putū, hoc est, purissimum, meracissimum, etiā excoctissimum dicitur, ab omni extranea materia planè & prorsus repurgatum, simplex & merum, &c. Putum t̄ dicitur metaphora sumpta ab arboribus alijsque rebus, à quibus superflua aut non necessaria, obstantia, & aliena auferuntur, & sic solum quod vtile & sine vicio videtur, relinquitur. Quemadmodum arbores, vites, etiam rationes amputari dicuntur, vt eleganter annotauit Catilia. Corta in Memorabilib. In verbo, Argentum, Quo 12. denariorum argento t̄ impossibile est prastantius puriusve in mundo esse posse, nam si simplicius aut purius argentum haberi posset, hoc gradum duodenarium, tanquàm extremum culmen, excedere non deberet. Illa enim artis sunt principia, quæ omninò debent esse certa & indubitata, ita quòd summè admirer doctissimos viros in his hallucinatos & deceptos fuisse, vt infra ostendetur.

Sic si argentum sit in denariis in eo reperitur duodecima pars, id est, denarius vnus aureus, seu materiæ extraneæ & superflua: Si sit octo denariorum, tertia pars est materiæ alienæ: Si nouem denariorum, quarta: si verò sex denariorum, medietas est puri argenti, & medietas altera materiæ abundantis, atque ita deinceps.

Multiplicatis itaq; duodecim denarijs cum viginti quatuor granis proueniunt

A. ————— 228. grana
atq; tot grana argenti marca vna siue sit Colonienſis, siue Troſica recipit, quorū vt præmiſi, ab artificibus medietates & quartæ aliquādo in diligenti habentur obſeruatione. Itaque ſemigrana ————— 576. —

Et quoad quartas — 1152. proueniunt. —
Explicat hæc appoſitè ſatis Didac. Couar. veter. coll. numiſ. cap. 3. §. 1. nu. 6. Summa, inquit, bonitas in argento ea eſt, vt marchio quilibet habeat 12. denarios argenti, atque ita marchio totus erit argenti puri, quod nullum habet æris aut ſtanni mixturam, & quæ ibidem ſequuntur.

Hæc omnia beneuole Lector, ſi prima fronte non ad amuſſim intellexeris, ſed fortaliſs obſcuriora tibi viſa fuerint, ſuſpendas quæſo non nihil ingenij acumen, & ad ea quæ ſequentur ſimiliter aduerſas, ac tandem reſolutiſſimus eris in omnibus huius nouæ cudendarum pecuniarum artibus præceptis: vt aliàs in difficilioribus, et non paſſim obuijs, quædam ſuis in locis tibi erunt prætereunda, vt loco & tempore percipiantur commodiori.

Quare, vt ad hoc, à quo paululum ſum digreſſus, reuertar, valor ille intrinſecus noſter, & maximè eſſentialis, non ſolùm ꝑ reſpectu multiplicium denariorum, verum etiam ꝑpter granorum multitudinem, quaſi in infinitum ſe extendentem, multiplicatur ac variatur.

Ita eſt reperire argentum, in quo vnus aut alterius granuli portio ſaltem ineſt, exempla habemus ferè in omni plumbo, vno excepto Villachiens, nos Villa-

cher pſen vocamus, quod pſum quidem dicitur, & mundum reputatur, licet ego de eius perfectione multum dubitem, vna cū Lazaro Erckern, rerum metallicarum apud Caſar. Maieſt. in regno Boheimæ Magiſtro primario, in libro ſuo non cōtemnendo qui inſcribitur, *Beschreibung aller vornehmſten Mineraliſch en Erzt vñ Bergwercks arten / &c.* Cuius primo mihi copiam fecit Generoſus Comes Eberhardus à Solms, Dominus in Solms, Mintzenberch & Sonnewaldt &c. Landtroſſardus in Veſtphalia, Dominus & patronus meus, perpetuò mihi obſeruandiſſimus, cuius veritas per experimentum ignis facile in fornacula haberi poteſt, &c.

Similiter habemus argentū in quo quadrans, triens, aut ſemis vnus eſt denarij, videlicet 6. 8. aut 12. granorum: aut ſaltem in quo ineſt denarius vnus, bini, tres, quatuor &c. & iunctis denario aut denarijs vno grano, duobus. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. granis & conſequenter ad numerum 24. vſq; granorum, quod nec Plinium latuit, qui lib. 33. Natur. hiſt. ita reſert.

Miſcetur argento tertia pars æris Cypreti tenuiſſimi, quod Coronarium vocat, fuit illud — 8. denariorum argentum. Quos fecimus ꝑ hoc noſtro tempore hal-
10
leros, vt à minimis ad groſſas & precioſiores numorum ſortes exempla ſumantur, continet marca Colonienſis ex ijs — 1. den. 8. gr. aut. 10. gr.

Ita enim per abbreviationem denarium per den. & per gr. grana ſignificamus. Noſtri denarioli, de octo obolis habet argenti puri — 2 den. Hoc eſt, ꝑpè quinta pars eſt argentea, reliquæ quatuor partes ſunt æræꝑ

Item ſtupheri quondam in Brabantia ſtampati, habent puri argenti quoad marcam — 3 den. 17. gr. Betzelini Leodienſe — 6. den. 9 gr.

Schnaphanici numi, quondam per parentem

rentem meum piæ recordationis in ducatu Geldriæ & carissimam mihi patria Ruremundæ, regnante Duce Carolo fabricati, continent puri argenti—10. den.

Angelici Schreckenbergæ vocantur, cū duplici gladio, apud Saxones stampati.—10. den. 8. gr.

Imperiales thaleri—10. den. 16. gr.

Francorum Capitones—10. den. 18. gr.

Floreni 15. baßen in Germania cusi—11. den. 4. gr.

Regales Hispanici similiter—11. den.

—4 gr. quidam etiam ex posterioribus cum cruce Burgundica—5. g.

—6 gr. ultra quam preciositatem

vix scio num præstantiores numi argentei ex argyro copijs prodierint.

Huius tam multiplicis variationis denariorum & granorum rationem, ex subiecto schemate facili est colligere.

Denarius vnus, vt dictum, recipit grana 24.

Ita pronuncio denarius vnus cum granis 1. 2. 3. &c. denarij bini cum granis 1. 2. 3. 10. 20. &c. denarij tres cum granis 1. 2. 4. 8. &c. denarij 4. cum granis 1. 2. 3. 4. 5. &c. & consequenter vsque ad grana, quæ ex omnium multiplicatione proueniunt. 288. totidem enim diximus marcæ continere.

1	1	1	1
2	2	2	2
3	3	3	3
4	4	4	4
5	5	5	5
6	6	6	6
7	7	7	7
8	8	8	8
9	9	9	9
10	10	10	10
11	11	11	11
12	12	12	12
13 Denarius vnus cum granis.	13 Denar. 2. cū gran.	13 Denar. 3. cum gran.	13 Denar. 4. cum gran.
14	14	14	14
15	15	15	15
16	16	16	16
17	17	17	17
18	18	18	18
19	19	19	19
20	20	20	20
21	21	21	21
22	22	22	22
23	23	23	23
24	24	24	24

Hæc præmissa si addantur grana omnia, exurgit numerus—69 granorum qui triplicatus, vel ita progredien-

do vsque ad duodenarium numerum denariorum, exurgunt grana tot quot dixi—288. gr.

Præter-

Præscriptus modus gradum metalli secundum eius præstantiam inuestigandi, videlicet per denarios & grana, est hic
 12 Colonia Agrippina non tantum, sed verum in toto etiam Vvestphalico, & alijs circulis, necnon in partibus Inferioribus vsitatus, & quidem, ut ego sentio, omnium commodissimus, de qua ita Agricola in fine libri 7. de re metall. scribit: Agrippinenses & Antvverpiani diuidunt bellem (hoc est marcā) in 12. quinas drachmas, & singula scripula, quæ pondera numos appellāt. Quodque rursus distribuunt in quatuor & viginti quaternas filiquas, quas nominant grana, &c. Verum quia præter illum in Germania quoque est & alius modus inuestigandi gradum metalli, idcirco operę pretium me facturum putauī, si eius rationem quoque hic aperuerō: ut nihil planè prætereatur, aut intactum & indiscussum relinquatur, quod ad præclarę huius scientiæ notitiā ac splendorem pertinere videatur.

Ligam prædictā, seu marcā vnā precioſitatis & puritatis argēti, ut ad præxim propius accedamus, hi t̄ posteriores non in gradus 12. sed 16. diuidunt, quos lotones, cum Georgio Agricola, appellare possumus: Germanicè, in sechs zehen loth, &c.

14 Hinc aduerte Lector, lotones non hic pro semivncijs, quemadmodum tractabitur paulò post, ubi de altera intrinseca substantiali bonitate ponderali nobis erit sermo, sed pro decimalextra particula bonitatis t̄ intrinseca materia substantialis, poni atque accipi, idque melioris & præptioris disciplinæ gratia. Ita plus non est in 16. istis lotonibus, quam in 12. suprā positīs denarijs, neque refert plures aut pauciores gradus constituere vnius marcę, modò iusta proportionē ad marcham argenti puri sint accommodati, ita in sex denarijs nostris tantum puritatis, quantum in octo ex istis lotonibus, reperitur. Et t̄

tum faciunt — 10. den. 16. gē.
 quantum — 14. lotones & 4. gē.
 Quemadmodum enim nos denarium quolibet, iuxta modum præscriptum, in 24. partes minutiores, quas grana nominauimus.

Ita t̄ quoque illi lotones singulos in 18. 15 grana, vel quaternas filiquas, ut Georg. Agricola. dispeſcunt. Ex quo habita diligenti calculatione, & multiplicatione, exsurgunt utrobique, ut dixi, grana — 288. gē. atque hæc res, quo ad artis fundamentum proportionemque vnius ad alterum, in vnum & idem coincidit. Quam enim rationem numerus 16. & 18. si inter se multiplicentur, habent, eandem producunt summam multiplicatis 24. cum num. 12.

Sunt & alij, inter quos Noribergenses habentur, qui t̄ paulò aliter ligam participant, videlicet & quidem primò in 16. semivncias, siue lotones, & has rursus subdiuidunt in quatuor drachmas, quas quenten, & drachmā rursus in quatuor partes minutiores, quos ipsi numulos siue denarios, pfennigen vocant, atque ita secundum hanc sectionem, facta bina multiplicatione, quaternario numero mediante, videlicet 16. — per 4. & rursus prouentum per — 4. exsurgunt — 256. grana.

illi, ut dixi, vulgariter numos, pfennigen dicunt, quæ plurimum quidem numero inter se differunt, cum hic 256. suprā verò 288. grana, seu partes minutiores marcę puri argenti, eiusdemque culmen constituent, licet quo ad rem ipsam nihil prorsus obscuritatis aut contrarietatis contingant.

Quare, quantum attinet ad modum nobis familiarem & vsitatum, cum marcā vna, seu, quod idem est, octo vnciæ argenti puri contineant — 288. gē. de vncijs, earundemque partibus, quotque grana recipiant, sequens tabella ad oculum ostendit.

17 Habent	Vncia octo	188. gr.
	Vncia 4.	144. gr.
	Vncia 2.	72. gr.
	Vncia 1.	36. gr.
	Loto	18. gr.
	℥ seu 2. quintl.	9 gr.
	℥ seu 1. quintl.	4½ gr.

Lotonibus Noribergensibus subsequens Tabella inseruit.

18 Habent	Marca 16. lotonum	256. denarios pfenning habet
	4. Vncia	128. pfen.
	2. Vncia	52. pfen.
	1. Vncia	32. pfen.
	℥ Vncia	16. pfen.
	2. quintl.	8. pfen.
	1. quintl.	4. pfen.
	℥ quintl.	2. pfen.
	¼ quintl.	1. pfen.

Priorum premifforum modorum, tamquā magis apud nostrates vſitatorum, placuit mihi binas has tabulas ſubiungere, &

ita rem ipſam, & conuenientiam eorundem, omnium oculis apertius & clarius conſpiciendam dare.

	den.	lot.	gr.
19 Vna marca purior genti habet denarios	12	16	0
	11	14	12
	10	13	6
	9	12	0
	8	10	12
	7	9	6
	6	8	0
	5	6	12
	4	5	6
	3	4	0
	2	2	12
	1	1	6

Sic & econuerso dicimus.

Loton.	den.	ge.
1	0	18
2	1 $\frac{1}{2}$	0
3	2	6
4	3	0
5	3	18
6	4 $\frac{1}{2}$	0
7	5	6
8	6	0
9	6	18
10	7 $\frac{1}{2}$	0
11	8	6
12	9	0
13	9	18
14	10 $\frac{1}{2}$	0
15	11	6
16	12	0

Vna marca puri
argenti habet lo-
tones.

Non negligendum hic erit, quod pre-
ciositas argenti, quoniam non semper est
certorum denariorum, aut lotonum, sem-
per pro 18. granis 1. loton. & pro 14. granis
denarium constituendum esse, iuxta do-
ctrinam paulo ante traditam.

Ita exēpli causa Testones seu Capito-
nes in Gallia cusi, tenent puri argenti

Sunt _____ 10. den 18 ge.

Imperiales Thaleri habent puri argen-
ti _____ 11. loton.

Sunt _____ 14. loton. 4 ge.

Item _____ 10. den. 16 ge.

ciunt _____ 5. den. 11 ge fa-
ciunt _____ 7. loton. 5 ge.

Et ita consequenter procedendo vsque ad
summam puritatem quarumlibet massa-
rum, seu numorum inde fabricatorum.

De præstantia, virtute, atque
effectibus auri.

SVMARIA.

- 1 Metallum vnum altero est præstantius.
- 2 Aurum preciosissimum met aliorum, eius-
demq. definitio.
- 3 Aurum omni plumbo est ponderosius.

4 Auri virtutes octo constituuntur.

5 Aurum admodū est durabile, nec ab igne;
alijsq. elementis absimitur.

6 Auri operationes plures explicantur.

7 Aurum vulnera, vlcera, morbosq. sanat.

8 Aurum quid valeat, remissum.

9 Aurū artificiale natiuo præstantius esse qui-
dam volunt.

10 Aurum parum putum, per auctorem esse-
ctum sapius.

CAPVT IX.

Metallum vnum t altero multis qui
dem partibus antecellere, inter o-
mnia verò præstantissimum aurū
esse, existimo omni carere controuersia.
Quod hoc pacto definiri potest: Aurū est
folsile corpus, densum, lucidum, nullo o-
dore & sapore infectum, liquabile, non cō-
bustibile, & immutabile, quod non solum
imprimi & flecti, verum etiam in omnem
positionem duci, igne & arte queat. Admo-
dum enim t est durabile, nec ab igne cōsu-
mitur, nec ipsum acria corroduunt, nec vi-
tium vllū aliud concipit, nec fordescent
manus, latissimè dilataitur, vtpotè cui^o vn-
ciæ etiam in septingenas & quinquagenas
bractæas quaternū vtroq. digitorū spargā-
tur, &

& super omnia netur ac texitur lana modo, & sine lana ut habet Plinius lib. 33. cap. 3. fuluo etiam colore, licet ipse refragetur, ceteris metallis præstat, verba Plinij hæc sunt: Præcipuam gratiam huic materiæ, de aurea loquitur, fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, magisque diei similis, & idèd militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget, manifeste errore eorum, qui colorem syderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis, aliisque rebus non sit præcipuus. Vide Georg. Agricol. in princip. de prec. metallorum, & monet. & Plinius d. cap. fusius. Vbi inter cetera scriptum reliquit, pondere & facilitate materiæ plumbum cedere, in quo minus similiter Carolo Molinæo placet, num. 7. 768. in fin. qui ibi concludit, aurum plumbum præponderare, quod & nos obseruauimus, quantumuis plumbum, quod certum est, mollius sit, sed rarius, ideoque fricabilius, & operi minus idoneum. Itaque aurum, ait, quo purius, eo est ac dilatabilius & mollius.

4 Hinc à præ probatis auctoribus octo singulares auri colliguntur virtutes, & effectus: Primò propter optimum colorem, puritatem ac fulgorem eximium: vnde ab aura aurum dictum existimatur: à splendore, ad similitudinem coloris auroræ. Isidorus lib. Etymos. 16. cap. 17. Hinc Poeta Faustus Andrelin. cecinit:

*Clara quidem profert Phœbeus lumina fulgor,
Purius est aurum, splendidiusq; micat.*

Secundò habet proprietatem exhilarandi, vnde limatura eius ingreditur medicinas melancholiæ, & alopetiæ, ut Auicenna ait, & confert doloribus ac tremori cordis, necnon timori animæ, & data cum succo boraginis, auxiliatur sycophantibus. Tertiò, ponderositate sua ac soliditate superat omnia metalla, cum duplo ponderosius sit argento, ære, stanno, habetque ex sua soliditate puritatem & generositatem super omnia metalla. Ideò & preciosius, durabilius, tractabilius, omni tempore fulgens, recreans visum, & ceteros sensus, ut dicitur in libro de natura rerum.

Quartò, quia aurum secundum Physicos temperatius est omni metallo, vnde virtutes habet mirabiles confortandi cor, stomachum, & ceteros sensus. Quintò, malleo non resistit, nec frangitur, ut vas terræ, sed si malleo percutiatur, ei cedit, & in omnem partem dilatatur. Sextò, quia verum aurum diutius, & durabilius in sua permanet operatione, quam aurum sophisticum, Beato Thomæ teste, quod tales virtutes non habet, cunctis itaque corporibus nobilius est, ut dicitur in allegat. lib. de nat. rer. Rex eorum, & Dominus. Quia nec terra, nec aqua, nec aere, nec igne corrumpitur aut minuitur, sed ignis rectificat illud & humectat, nec id comburunt sulphura, quæ alia comburunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ita quod non est in eo additio neque deminutio. Et iterum: Aurum in igne positum non comburitur, sed probatur & purgatur, nec aurum rubigo vlla, nec erugo eius bonitatem consumit, pondusque minuit. Septimò, quia verum aurum ceteris metallis est preciosius, virtutem habens conseruatiuam, nec vnquam putrescit, sed si putrida resoluit & corrigit, adeò quod (secundum Auicennam) cauterium melius est, & sanabile, quod fit ex auro, nec vulnus ex auro factum, corrumpitur in tumores, immò vitæ factæ ex auro instrumento meliores sunt, quam ex alio metallo, quia non cauterizantur nec crisopilantur.

Et sunt qui dicunt, aurum valere ad iuuentutem conseruandam, & multi modorum, teste Arnal. de Vill. nou. in tract. de Vino, ex nobilioribus maxime prælatitis faciunt bullire petias auri in coquina eorum, & alij vtuntur tenendo frustum in ore, & saliuam deglutiendo: Inueniuntur præterea, qui illud in aquam potabilem conuertant, & faciunt aurum potabile, & sufficit modica quantitas in vice, & in auro, & est conseruatiuum sanitatis.

Octauò & vltimò, aurum fistulas & hæmorrhoidas sanat, vlcera putrida & ceteri odoris emendat, corporique humano maxime

maximè congruit. Ita quod in cibo sumptum, iuuat multum, ac vinum in quo extincta fuerunt lamina merè aurea candentes, plenericos iuuat. Qua de re ita scripsit Plin. Nat. histor. cap. 5. lib. 31. Aurum plurimis modis pollet in remedijs, vulneratque, & infantibus applicatur, vt minus noceant, quæ inferantur veneficia. Est & ipsi superlato, vis malefica. Gallinarum quoque & pecorum foetoris, remedium est abluere illatum, & spargere eos quibus mederi velis: hæc omnia propriè huc ad auri præstantiam faciunt, habenturque explicata fusius per Barth. Chassan. in Catalogo Gloriæ mundi, opere præclaro, part. 1. considerat. 61. & seqq. Item maximè, & in longum, part. 5. consid. 31. & part. 11. considera. 95. vbi Marth. Vegium allegat in eleganti sua & iucundissima disputatione, quæ fecit de excellentia terræ, Solis, & auri, & quod illarum sit excellentius, vbi concludit aurum excellere. Vide ad hanc rem Guilhelm. Benedic. in c. Raynutius, in verbo, duas filias, nume. 100. & consequenter, pulcherrimè & in longum. Vbi omnes istas proprietates, aurique virtutes ad Regiam maiestatem transfert, eidemque admodum concinnè & eleganter accommodat. Quibus adiunge de auro dialogos tres ab Abrahamo è porta Leonis, Mantuano medico editos, & an. 1584. Venetijs recèter excusos. Necnon tres libros à Ioan. Francis. Pic. Mirandulæ, de auro tum estimando, tum cõficiendo, tum vtendo, compositos, & post Auctoris mortem dudum, anno 1586. typis mandatos. Vbi de arte Chemica, quæ Græci Chrysopeiam t vocant, eiusdemque artis cultoribus, quodque aurum factum artificialiter, præstantius sit auro naturali & natiuo, in longum disputat, contraque otores & contemptores Chrysopeia inuehitur. Nobis autem hic sermo est potissimum de auro natiuo, & in terræ visceribus, diuina gratia accedente, reperto, illudque, si cum alijs metallis permixtum sit, posse ad summum puritatis culmen reduci, & ita ad multa conducere, libenter cum multis doctissimis viris, & in medica facultate exercitatis, consentimus. Interim

non ignoramus, quid excellentissimi viri de hac arte Chemica senserint quondam, & adhuc hodierno die, quorum quosdam allegat Brunus nume. 18. vbi Alchymiam aliam veram, aliam dicit sophisticam, & nimis lubricam atque incertam, vbi etiam de magno Alchymista memorabile refert experimentum. Vide quoque Georg. Agri col. in epistola Operi de re metall. præfixa.

Hic ego recordor istius, quod Reuerendissimus atque Illustrissimus Princeps Elector Colonienf. Ernestus, Bauariæ Dux, & c. Dominus meus Clementissimus, nuper auri aliquot uncias per me, nostrumque specialem docimaſtam aurifabrum, ita tractari, & per Antimonium aliquot vicibus, maiori, vt fit, cum foetore, quam foetore, liquefieri ac adhibito catino ferreo, fundi ac refundi iussit, vt ab omni extranea & aliena materia meracissimum, & excoctissimum, simplex, & purum putum existeret, dubio procul optimè intelligēs, vt rerum istarum abstrusarum diligentissimus indagator & inquisitor, multis vñbus tale aurum septies, vt scriptura ait, purgatum & exploratum, accommodari posse.

Neque etiam illud genus experimenti displicuit expertissimo D. Medicinarum Doctore Adamo Knauffio, cui similiter Dominorum Electorum Rhensium Zygoſtates generalis, Tilmannus Vvickraidt, vir optimus & integerrimus, me præſente & negotium dirigente, numum quendam duorum & vltra lotonum, ad culmen & absolutissimam probitatem auri reduximus, & deinceps trium Sanctorum Regum imaginibus stampari procurauimus. Hæc rara sunt, & non passim obuia, reuera tamen non aspernanda secreta.

De liga, seu preciositate auri.

SVMMARIA.

- 1 Aurum in 24. Caractas diuisibile, & hoc esse præstantissimum.
- 2 Ceratium vnde dictum sit.

- 2 *Vocabula artis sunt retinenda.*
- 4 *Siliqua quid sit.*
- 5 *Indicatura contra Budeum acceptio.*
- 6 *Caracta quaelibet in 12. grana distribuuntur.*
- 7 *Tabula Caract. & lotonum.*
- 8 *Tabula lotonum respectu Characterum.*
- 9 *Error Budæi, Molinæi, & Bodini taxatur.*
- 10 *Molinæus in quo graviter lapsus.*
- 11 *Absurditatisq; ipsius Molinæi ratio.*
- 12 *Caracta 24. non plus puritatis quam denarii 12. habent.*
- 13 *Molinæi error priori multò absurdior.*
- 14 *Aurum purius argento excoqui posse, vult Molinæus, & male.*
- 15 *Aurum & argentum in puritate conveniunt.*
- 16 *Aurum argento latius dilatur, & quo pacto.*

CAPVT X.

Dictum est cap. præcedenti de viribus atque effectibus auri, maxime puri puri, quod etiam ab omni materia aliena purificatum, expurgatissimum, & meracissimum, de facili haberi posse latius prosequar infra. Hic nunc de multiplici liga ac preciositate auri nobis agendum erit, simili propè modo quo de argento, cap. 8. à nobis est factum.

Auri itaque bonitatem seu preciositatem hanc intrinsecam, quam ligam nominavimus, in partes seu gradus viginti quatuor, quos ceratia, vel vulgariter caracta dicimus, distribuimus. Cuius gradus aurum tale est, quod ab omni immundicie, omniq; metallo, quo cum vel naturaliter, vel artificialiter misceri possit, argento, ære, plumbo, stanno, ferro, & reliquis excoctum & repurgatum existit, quo ve præstantius, sublimius, ac subtilius nullum haberi, vel excogitari vlla humana ratione possit. Et si esset, numerum istum 24. caract. transcendere non deberet: quippe cum hæc sint artis huius quasi prima principia, quibus laudaliter, quam unitati Arithmetici, artifices huius insistere, & ab ipsidem ne latum qui-

dem vnguem delectere debebunt: idem dixi supra de argento.

Parum hic me mouet, quod præter Bodin. alleg. de Republ. lib. 6. cap. 3. nonnulli alij hac nostra ætate, etiam docti homines, viris monetilibus nimium & præter meritum, ut opinor, infesti, inueniantur, qui hæc verba, ceratia, caractos, denarios, grana, & id genus alia artis vocabula, magnâ obscuritate parere, solumq; ostentationis studio, & quo ars hæc monetandi apparatus & vendibilior videatur, ab ipsidem excogitata esse & inuenta obijciant. Quasi verò præclarissima hæc & iucundissima scititia digna non sit, quæ proprijs suis terminis & vocabulis, uti reliquæ omnes, & quævis etiam Mechanica opificia, constaret & explicaretur.

Ego ingenuè fateri cogor, accommodatissima & cōuenientissima hæc artis esse vocabula, & vix alium modum tradi posse, per quem rectius aut perfectius fundamentum eius explicari, ac quæstiones diffidentes, cymmerijs tenebris immerse, dissolui, ac conciliari possit, quare ab omnibus meritis, & tam antiquis, quam recetioribus auctoribus, qui hac de re scripta nobis sua reliquerunt, recepta ac retenta fuerunt. Hinc Molin. alibi: Est, ait, communis modus loquendi artificum & Monetariorum cui est standum. Et alibi: Ne termini, quos singulæ artes peculiares habere debent, confundatur. Ceratium itaq; metaphorice, à Græco vocabulo *κεράτιον* nomen traxit, ita enim Budæus statim ab initio libr. 3. de ass. & part. eius, & paulò post scriptum reliquit. Ceratium, ait, minuti ponderis est, à grano siliquæ dictum, qui fructus est arboris Italice prædulcis, digitorum hominis longitudine, & pollicis latitudine, nos inquit, in hac vrbe importatum vidimus, intus sunt grana, quæ ceratia dicuntur, quomine cum fructu communicato. Latini verò siliquam vocant, ut tradit Columell. libro de arbor. 25. Siliquam Græcam, quam quidam *κεράτιον* vocant. Alij characteres, seu caractos, vel etiam caractas vulgariter appellitant. Al. Brun. num. 1. de monet. Molin. num. maiori 778. in fine.

Hæc ita-

Hactamen in parte ceratium non ad pondus veteris ceratij, aut etiam filiquæ, referendum est, sed ad aurī puritatem, vt de denarijs suprà in argento diximus. Licet igitur vocabulum caractorum Budæo quoq; minus arrideat, nos tamen, quia vulgatum est & receptum inter artifices, nec tam de verborum elegantia, quàm de rebus ipsis nobis agendum est, libenter illud cū Molinæo & alijs recipimus. Quamuis prætereà Bud. lib. 2. de affe. bonitatem aurī re-
 6
 ctissimè in 24. caractis consummari dicat, tamen vt annotauit Molin. isto eleganti vocabulo ibidem indicaturæ, licet sequutus eum sit Dida. Couar. & alij, abutitur, accipientes illud pro nota atque gradu bonitatis aurī intrinsecæ, cum magis ac propius pro extrinsecæ, & ita numerorum æstimatione accipiendum sit. Plin. in præfat. Nat. histor. Nec fiducia operis hæc est, sed indicatura. Indicaturam ita describit Molinæ. quod sit solida, & vera æstimatione totius rei

vel quælibet æstimatione voluntaria, & sic propriè bonitatem extrinsecam, seu imposititiam significat, non autem tantum bonitatem intrinsecam, videlicet qualitatis, vt ipse.

Quæ omnia eo exactius discutio & explico, vt perfectissimè omnia, de quibus in posterum sequetur, intelligantur: itaq; verbo indicaturæ pro extrinsecæ illo, & imposititio valore per transcursum & nos vtemur.

Singula ergo caracta aurī puri non in partes seu gradus 24. vti suprà de duodenis denarijs in argento est traditum, verū in 12. grana vice versa partimur, atque ita multiplicatis 24. per 12. exsurgunt grana totidem, quot in argento ---- 288. gran. Est de lotonibus alia inuestigandi puritatem aurī ratio, apud alios magistros monetales quoque vsitata, cuius memini suprà capite 8. in argento. Cui tabulæ subsequentes poterunt inferuire.

7
 Vna marca puri
 aurī habet Ca-
 ractos

Caract.	Loton.	gran.
1	0	12
2	1	6
3	2	0
4	2	12
5	3	6
6	4	0
7	4	12
8	5	6
9	6	0
10	6	12
11	7	6
12	8	0
13	8	12
14	9	6
15	10	0
16	10	12
17	11	6
18	12	0
19	12	12
20	13	6
21	14	0
22	14	12
23	15	6
24	16	0

Nunc quo pacto lotones sese habeant erga Caractos, simili modo
Tabula sequens vsui tibi esse poterit.

Loton.	Caract.	grana
1	1	6
2	3	6
3	6	6
4	6	6
5	7	6
6	9	6
7	10	6
8	12	6
9	13	6
10	15	6
11	16	6
12	18	6
13	19	6
14	21	6
15	22	6
16	24	6

8
Vna marca ha-
bet lotones.

Adhæc omnia, si quis non nimis ofci-
tanter aduertat, difficultatem illa nullam
præ se ferunt: Quia tamen video Budæum
lib. 3. assis, tum etiam Molinæum num. 778.
à quibus non videtur recedere Bodinus,
alleg. cap. 3. perperam admodum, contra-
que hæctenus per magistros Monetales, a-
liosque artifices, & harum rerum peritos,
obseruatam consuetudinem, in his versa-
tos: idcirco ad detegendum talem errorē,
ex aliorum hand dubiè præscripto, per do-
ctissimos istos viros susceptum, hæc ali-
quanto planius explicare non grauabor.

9 Et si enim illi nobiscum benè sentiant
atque loquantur, puritatem argenti in 12.
denarijs, & auri summitatem in 24. Cara-
ctis consistere ac consummari. Ait siqui-
dem Molinæ. Absolutissima probitas, &
culmen argenti est in 12. denarijs: summitas
verò bonitatis in auro est ad 24. gradus,
quæ ceratia, nos caracta, peculiari & apta
vocabulary vocamus, quod vocabulum magis
placet, ait, ex quo ad id natum & inuentū
omniñò videtur.

10 Attamen in eo grauiter labuntur, quod
† statim & indifferēter singula caracta au-

ri puri, & pariter singulos argenti puri de-
narios, in quatuor & viginti grana: & rur-
sus singula grana, in 24. partes, quas vulgò
vocant charobas, & has rursus charobas,
per 24. minutissima partiantur.

Quæ omnia quo pacto cum ijs à nobis
paulò antè, loco certorum artis principio
rum, propositis, conueniant, facillè est ani-
maduertere. Nam quantumuis denarius
in argento 24. recipiat grana, neque de eo
aliquis dubitet, longè tamen dispar ratio
est in auro. Caractum enim in 12. grana di-
uiditur, atque ita exsurgunt utrobique gra-
na, ut aliquot es dixi — 288 —
neque ego vnquam aliter à quoquam sum
informatus, neque aliter in Imperio obser-
uatur. Quod si in Caracto 24. grana essent
constitenda, iam duplicaretur iste nume-
rus granorū, & pro 288. exurgerent grana
A. — 576. Et sic multa inde absurdif-
sima sequerentur. Nam † ubi nos dicimus
aurum ad quadrantem vsque ceratij excoc-
tum, esse 24. caract. minus 3. granulis, illi se-
cundum eorū præsupposita, dicerent & re-
ctè, esse aurū ad 24. caract. minus 6. granis
expurgatum, quæ alterius essent metalli:
Propor-

Proportio siquidem eadem est in nu. 288. ad numerum 576. quæ est ternarij ad senarium, & senarij ad duodenarium, vti ex calculo elucet. Et illo inconuenienti dato atq; concesso multiplicatisq; granis 576. p. charobas 24. & productum rursus per 24. minutissimas partes, prouenirét charobæ

13824. — Et partes minutissimæ. — 33 1776. — quas maræ puri argenti ascribere velle est inauditu, inusitatum, & erroris plenissimu, nam ex illo & hoc absurdi sequeretur, quod illud aurum quod nobis est 10. caract. & 6. gran. illis esset 20. carac. & 6. gr. & ita in omnib.

12 Ex quo euidenter apparet, & pro Lesbica ac infallibili regula habendum erit in recessu, & quoad huius artis fundamentum summum, non plus in 24. Caractis, indeque proueniētibus granis, quam 12. denarijs comprehendi ac constituendum esse, quod nisi ponamus, & pro indubitato credamus (errat qui credere nolit) frustra neam in hac præclara scientia laborem impendimus, & quasi incertis sedibus ac doctis lubricis vagamur, immò oleum, vt dicitur, & operam omnem perdimus.

Hic me non fugit modus ille quo Veneti passim & communiter vtuntur constituentes filiquas vnius maræ siue beffis 152. quæ si per quatuor diuiderentur, exurgerent 288. quaternæ filiquæ, quæ nobis sunt grana, tam in auro quam in argento, si verò secundum Molinæum in Caracto quolibet 24. grana forent collocanda iam ad minimum — 576. marca contine-

13 Hic iterum aduertendum erit ex præmissa falsa præsuppositione, Molinæum in absurdiora multò prolabi, vt certè admiratione dignum sit, quod aures & assensum talia persuadentibus præbuerit. In subsequente enim modum præcitato loco ita loquitur Carolus.

Et sic graduum bonitatis auri habitudo dupla est ad argentum, (procedit enim de 24. caractis, vt supra) in quo duodecim tantum gradus numerantur, quos Monetales peculiari sermone, denarios vocant.

14 Cuius differentia ratio est, non t solū maior preciositas auri, quod tantò minutius diuiditur, & parcius tractatur, sed etiam natura & proprietates auri, tū quod latius deducitur, & in numerosiores partes spargitur, tum quod purius excoquitur, & ab omni extranea macula repurgatur, quæ argentum. Et quæ sequuntur ibidē &c. Et idem auctor paulò post. Aurum tamen plenius excoquitur, et ad maiorem puritatē reduci potest, quam argentum.

Quæ insignis ille vir Parisius noster de duodenario numero & perfectione sua quoad argentum, quo verò ad aurū de vicenis quaternis ceratijs dixit, verissima sunt, vtitata, ac recepta, & in præcedentibus per me satis superq; explicata. Hinc verò velle inferre & concludere, maiore bonitatē præstantioris intrinseci valoris, inesse ceratijs vicenis quaternis, quā duodenis denarijs, tam est huius nostræ artis primarijs præceptis & fundamentis, ipsi etiā rationi, supra qua est radicata, quam lux tenebris, & aqua igni cōtrarium, imò absurdissimu: quod res est dicere cogor. Ostendimus enim superius, quantum ad culmen auri & argenti, summamq; eorumdem puritatē attinet, nihil referre duodecim, an verò quatuor & viginti, vel plures gradus constituantur, dummodò hoc ipsum proportionabiliter, accommodatè, & absq; vlla confusione fiat. Siue enim 24. per 12. siue econtrà 12. gradus per 24. partes multiplicentur, similes gradus proueniunt—

A ————— 288 gr —

15 Ex quo sequi est necesse, aurum non purius aut perfectius, quā in suo genere argentū, excoqui aut expurgari posse. Quod verò illud latius fortè quā argentum extendi, ac malleo dilatari in partes numerosiores possit, parum aut nihil ad profectum facit, cum illud ipsum non tam gratia maioris fiat puritatis, quā quod de sua natura magis sit ductile ac tractabile, quæ confundenda neutiquā erunt, eaque omnia lucem ab ijs, quæ in posterum dicentur, percipient.

Quo pacto argentum probetur.

S V M M A R I A.

- 1 Metalla vt plurimū inter se sunt permixta.
- 2 Probandi modus duplex.
- 3 Argentum quotuplex probetur.
- 4 Probationem per ignem & aquam etiam sacrarū scripturarū testimonia præferunt.
- 5 Ponderales massula requiruntur in probationibus certa.
- 6 Massularum ponderalium figura dua.
- 7 Libra pensili in probationibus est opus.
- 8 Libræ pensilis structura qualis.
- 9 Probandi argenti modus traditur.
- 10 Fornacula probatoria qualis esse debeat.
- 11 Massula quando fornacule immittenda.
- 12 Fornacule latericie structura.
- 13 Argentum purum putum in probationibus quando habeatur.
- 14 Argenti quantum in massa sit inuestigatio.
- 15 Argentum ad instar vini probari.
- 16 Plumbi examinatio ostenditur.
- 17 Artis principia debent esse certa.
- 18 Fundamento fragili existente omnia de super constructa corruunt.
- 19 Error eorum qui puritatem negant argenti.
- 20 Budæi opinio super puritate argenti qualis fuerit.
- 21 Argentum Parisinum quale sit.
- 22 Argento probato permanet pars 48. imunda, vt quidam sentiunt.
- 23 Aurum ad quadrantem excoqui posse.
- 24 Budaus communi nostræ sententiæ magis accedit.
- 25 Molinaus tres potissimum species in argento constituit.
- 26 Argentum putum purum esse 12. denariorum.
- 27 Couarruias argentum purum haberi non posse dicit.
- 28 Purum putum argentū omninò haberi posse, Ordinat. Imperij volunt.

- 29 Argenteos numos purissimos olim cufos.
- 30 Argenteos numos omninò puros auctor ipse se sæpè stampari fecit.
- 31 Experimentum efficax in probationem istius sententiæ.

CAPVT X.

QUoniam omnia metalla, præcipuè verò aurum, argētum, & æs, de quibus potissimum agimus, rarissimè pura, vt plurimum verò inter se permixta & confusa habemus: Naturaliter enim, (vt loquitur Agri. li. 10. de re metal.) potissimum auri quædam portio inest in argento & in ære: argenti quædam in auro, in ære, in plumbo nigro, in ferro: æris aliqua in auro, in ære, in plumbo nigro, in ferro: plumbi nigri aliqua in argento, ferri denique quædam in ære &c. Iccirco ordo à nobis institutus requirere videtur, pari simplicitate ac breuitate, quo pacto hæc ipsa metalla, vtpote preciosum à vili, ac econtrà à precioso vile, possint secerni ac separari: & ita quantum vel auri, vel argenti, æris aut plumbi in massa aliqua, siue numis oblati sit & reperiatur, deinceps explicemus.

Hanc probandi auri argentiq̃ue artem vocamus, cuius memini ex Plin. cap. 6. libro 33. quæ tam fuit accepta pop. Romano, vt Mar. Gratidiano (qui de erigenda schola, in qua illa publicè possit doceri, legem tulerat) totas statuas vicatim dicauerint. Illamq̃ue duplicem t̃ constitutere possumus, vnā videlicet substantialem seu intrinsecam, alteram accidentalem, vel extrinsecam. Substantialis ea est, quæ ipsam metalli substantiam, quantitatemve, & quantum auri, argenti, æris in massis aut numis sit, ad amissum, & vnum vique aut semigranulum demonstrat: Accidentaliter verò & extrinseca est, quæ non essentialiter & necessariò, sed accidentaliter, simplici ac rudi quadam notitia, nec ad amissum, sed imperfectius, qualitatem metalli & ligam subindicat & ostendit. Dicam autem t̃ primò de argento propter facilitatem

faciliorem eius probandi modum, quo pacto substantialiter probari & examinari possit, deinde ad aurū, & consequenter accidentale examen & experimentum transitum faciemus.

Perfectissima & absolutissima probandi ratio est in auro & argento illa, quæ sit per ignem & aquam fortem, quam crysulcam vocamus, de qua ita scriptura loquitur, Psalm. 11. Eloquia domini, eloquia casta, velut argentum igne à terra examinarum, probatum & repurgatum ac septies liquefactum. Hieremias cap. 6. circa fin. Omnes isti Principes, ait, declinantium, ambulantes fraudulenter, vt es & ferrum vniuersi corrupti sunt: deficit conflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflauit conflator. Item Malach. cap. 3. Ipse, ait, quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans & circumdans argentum, & purificabit filios Leui, & colabit eos, quasi aurum, & quasi argentum.

Ad probationem itaque & examinationem cuiuscunque generis argenti, re-

quiruntur quædam ponderales massulæ, ex argento vt plurimum, vel etiam ex ære aliave materia compositæ, quarum massularum in quadrangulari forma, pro more ita confectarum, ad designandos denarios duodenos omnes, de quibus sæpè supra, sufficiunt quinque massulæ seu particulæ ponderales tantummodò, in quarum vna ponitur numerus duodenarius—12.

In altera verò senarius—6.

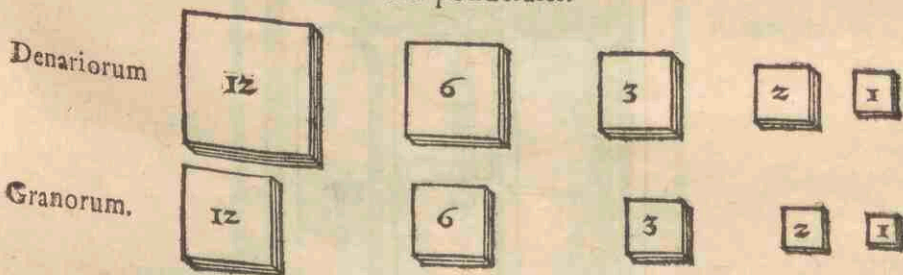
In tertia verò ternarius—3.

In quarta binarius—2.

Et in vltima vnitas—1.

Quibus quoad denarios argenti puri, & quot eorum in marca qualibet argenti contineantur & insint, abundè significatur. Progrediendo verò vltèrius ad ipsa grana, dixi enim denarium quemlibet sortiri vicena quaterna grana, similiter quinque tantum ponderales leuiore massulæ, proportionabiliter, forma quadrangulari compositæ, sufficient, quarum fabricam placet talem omnium oculis subiicere.

Massulæ ponderales.

Forma verò lotonum, si quis ijs vti velit, sedecim & granorum 18. hac esse poterit.

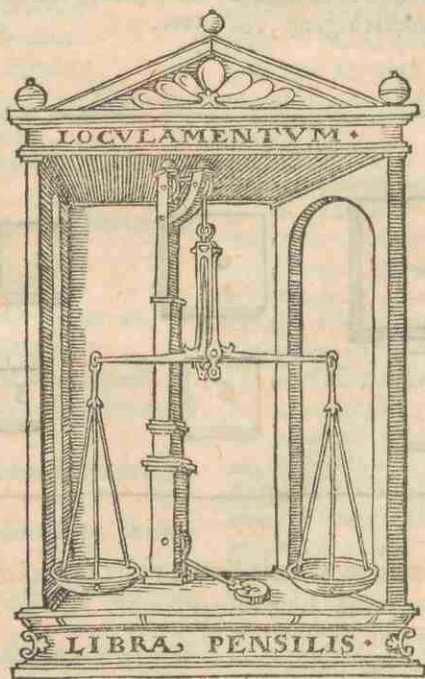
Forma

Massulæ ponderales.

Lotonum	16	8	4	2	1
Granorum.	9	6	3	2	1

Per hæc leuiuscula ac minutissima ponduscula, omne in vniuersum argentum, quale sit, siue in massis, siue in fabricatis numis existens, probari perfectissimè poterit, ad quorum pondusculorum exactissimam rationem habendam, libram quandam † pensilem, ad ponderandum om-

nia, & à flatu ventorum, qui obesse solet, artificiosè extructam, in suoque proprio loculamento quiescentem, ordinari conuenit, quam Germanicè, *ein probier Wag* / massulasque præmentionatas, *probier gewicht* appellamus. Cuius fabrica talis esse potest.

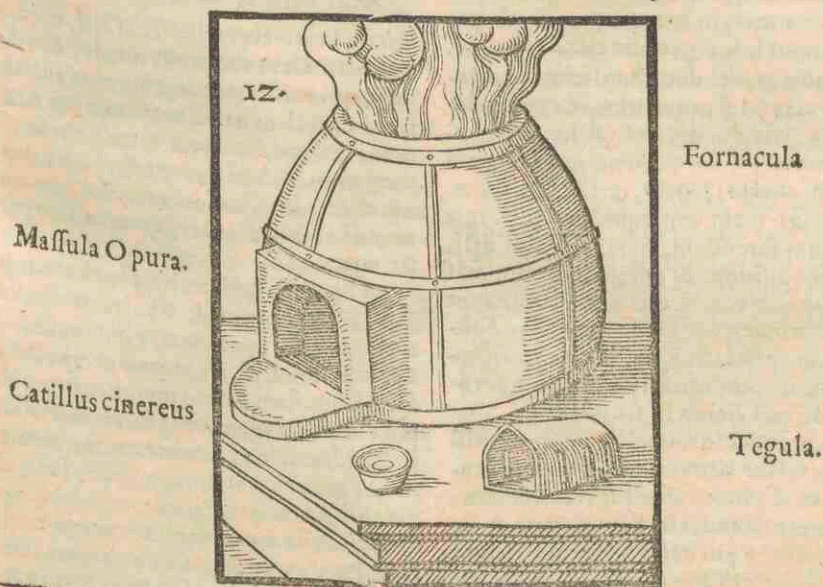
9 Illis ita institutis, oblataque tibi argenti aliqua massula, ponatur duodecim 12. denariorum pondus † in vna lancium, in altera verè tantundem ex materia ipsa, tibi ad probandum desumpta, illud ipsum papyri aut plûbi particulæ inuoluito, & satis erit quoad primam operationem: Vbi singulariter est notandum, quod certitudinis maioris ergo, & ne quis fallatur, præstet bina vice sumere duodecim denarios, per bis sex denarios. Nam si residuæ particulæ binæ merè argenteæ prouenientes sibi corresponsdeant, certior in probaeris, & quod benè ac scèliciter opus successerit, si ponderosior vna altera prodierit, eris incertior, vti perfectius sequetur.

10 Habebis † deinde fornaculam, vel ferream, vel latericiam, qualem ego præfero, ventosam, hoc est, spiritalibus foraminibus, & cudentibus, carbonibus instructam. Fornacula ita præparata, & per spa-

cium vnius dimidiæ horæ, plus minus accensa, catilloque cinereo imposito, & feruenti calore calefacto, ac tegula quadam seu operculo, ad amouendum vndequeq; carbones supraposito, eidem prædicto catillo primo plumbi nonnihil, iuxta apparentem intrinsecum valorem metalli, ad examinandum propositi, imposito.

Deinde cùm fumare plumbum cœperit, planeque liquefactum fuerit, iam tempus est, vt argenteas massulas † libra pensili primò appensas, catillis binis iniicias, quas volui ac reuolui, coqui in igne candenti ac recoqui, itaque purgari sinas, idque fortè per horulæ quartam partem, vt tandem vterius ibidem nihil sit, aut videri possit, nisi purum putum seseque offerens, promptumque ac paratum exhibens argentum, colore admodum hilari & grato, supraque modum nitido, excellenti, ac splendenti.

Sequitur forma fornaculæ, catilli, & massulæ puræ.

13 Ecce hic in catillis offert se materia illa argentea purissima, excoctissima, meracissima, & t ab omni fece extranea que & impertinenti mundata, immobilis & prædura stans atque persilens, Germanicè vocamus ein rein silber forn. Quibus massulis ex catillis forcipe quadam exceptis, & ab omni cremeto purgatis, si neutra libræ lancem depresserit, sed par vtriusque pondus extiterit, experimentum nobis nullum attulit errorem, sin altera libræ lancem depresserit, plenum est erroris, itaque id ipsum reiterare oportet.

14 Binas deinceps t massulas puras, pari pondere existentes, examina, & quopactum cum illa argenti particula, quàm libratam catillis imposuisti antea, in pondere conveniat, vel in quantum dissideat, summo studio observa & annota.

Nam si non levius, quàm imposueris, pondusculum ibi ex catillis proveniat, (quod vix fieri vidi) pro certo & indubitato statuendum erit, argentum tibi ad examinandum propositum, purissimum esse: si eius particula immixta medietatem repereris, medietas est argentea pura, altera metalli extraneagantis. Atque sic dicimus tale argentum esse.

6. denariorum, vel den. simpliciter pro denario. Quod si prouentum 11. pendat denarios, pars duodecima est impertinentis materiei, si decem denarios, sexta: si nouem, quarta: si octo, tertia pars est ærea, atque idem consequenter de granis iudicium ferendum. Semper enim diligenti inquisitione & animaduersione massulæ provenientes, accommodandæ sunt impositæ particula argenteæ, quoad pondus 12. denariorum, quod bestem scriptores, & communiter artifices marcum vocant, de quo latius in sequentibus.

15 Molin. pro pleniori intelligentia præmissorum, utitur hac vini permixti similitudine: ut si vinum esset t meracissimum, id diceretur duodecim denariorum, & sic absolutissimæ puritatis: verum vinum ad æquilibrium aqua mixtum, esset sex denariorum: Vinum verò cuius pars tertia esset aqua, ad denarios octo esset pu-

rum, vel ad decem gradus aut denarios, in quo sexta tantum pars est aqua.

Non tamen hic negligas, ut si tibi plumbum illud Villachienſe, de quo supra cap. 8. aut t simile simplex & purum, ad manus non fuerit, sed aliud fortè vulgare, in quo communiter particula aliqua argentea solet residere, illam omninò particulam à massulis repurgatis subducendam fore.

Quod si hic dubitare velimus de puritate istarum massularum, ex catillis desumptarum, certè nihil aliud, quàm de artis huius primis principiis certis, & indubitatè t præsuppositis, ac præsupponendis quæstionem mouebimus, sine quibus uti hæc ita alia scientia nulla poterit consistere solida.

Quicquid enim existentibus fragilibus istis fundamentis superstruitur, sua incertitudine aliquando corruat, ac ruinam pariat, necesse erit, uti natura ipsa nos informat atque instruit, iuxta illud extemperaneum distichon.

Iacta priora domus si fundamenta vacillent,

Tota timetur ut hinc debilitata ruat.

Quare t toto coelo aberrant illi, opinioque eorundem vacua est, inanis, & ridicula, qui existimant argentum ad culmen illud excellens 12. denariorum, & sic ab omni extranea materia excoctum & repurgatum, reduci non posse. Qua de re variè & admodum inconstanter Doctores nostri sunt elocuti, quos ordine perstringam.

In t primis Budæus lib. præcitato 3. de assè hoc pacto scribit. Est ea ratio argenti, ut quo purius inueniri non possit, id Cineracium & Parisinum vocetur: Parisijs ad summam bonitatem excoctum. Et mox subdit. Argentum igitur Cineracium & Parisinum in prima indicatione censetur, t tamen si à summa puritate sex granis absit, id est quadratè denarij. Ioan. Bodinus ita cita. 6. cap. ut obiter hoc interferam, Parisiensis argenti bonitatem summā dicit, in qua quadragesima sexta pars æris tantum est admixta.

Et Budæus paulò post eod. lib. Est autem ea ratio indicaturæ (dixi suprà Budæum vocabulo abuti) in auro argentoque communis, ut quod excoctissimum sit, vel aurum vel argentum, in eo alieni metalli pars octaua decoqui non possit. Verbi gratia, In t auro sexta & nonagesima pars cuiuscunque massæ, in argento octaua & quadragesima pars. Siquidem non eadem est formula in auri argenti que exploratione, nam omne corpus aureû, in quatuor & viginti ceratia partiuntur, & pro modo temperaturæ varias notas faciunt. Summa autem nota t auri in quarto & vicesimo est ceratio, ad quadrantem absoluto: ut quadrans tantum ceratij in tota massa sit æreus aut argenteus, sed illa quo ad aurum ad caput subsequens pertinent.

Argenteam autem massam, ait, in duodenaria denaria partiuntur, quæ latinè duodena sunt scrupula. Culmen igitur bonitatis in ii. scrupulis & duodeviginti granulis esse aiunt. Hoc est argentum preciosissimum est — ii. den. & 18. gr. In auro — 23. car. & 18. gr. Vel uti nos & rectius secundum doctrinam suprà traditam — 23. car. — 9 gr.

Mox subdit ad quadrantis quadrantem illud excoqui posse per viros quosdam monetales, seu præfectos numulariorum obtentum. Sed demùm pro priori nostraque sententia licet timidius videtur concludere, quod malè habet Molinæum. Inquit, enim, Argentum ita decoqui posse, ut nihil præter merum argentum supersit, atque cum hæc scriberem, tale in urbe fuisse, ex aliorum relatu habeo, nihilominus tamen inhibitu fuit, ne tam preciso ad numorum fabricationem monetales argento vterentur: sed quòd ita puritati deesset, hoc non tam Monetariorum, quàm Principum, eorundemque, quorum nomine & auctoritate ea cuditur, lucro cedere deberet, de quo quædam suprà cap. 6. sunt dicta.

Ex prædictis constat, admodum mul-

tiplex per viros monetales & aurifabros argentum constitui ac haberi, perque omnium graduum notas transmutari posse. Licet Molin. t trium potissimum specierum meminerit subsequentium.

Primo argentum vocat Regium, quod est A — ii. den. & 12. gr.

Quale etiam Parisiense vocari communiter asserit: Secundo illud quod à culmine sex tantummodò granis distat, estque A — ii. den. & 18. gr.

Illudque Cineraceum appellat, quamvis & illud Cineraceum aliquando purius esse possit, ita ut à culmine 2. 3. aut 4. granulis, pro diligentia artificum, distet, & ita contra Budæum infert.

Tertiò, t quoddam ait argentum esse purum merum putum, & illud est duodecim denariorum, hoc est ad summum gradum puritatis excoctum, pustulatum boni auctores vocant. Sueton. enim alibi ita loquitur. Exurgitque ingenti fastidio & acerbitate numum asperum, argentum pustulatum, aurum obrysum, ut plerique omnem collationem palam recusarent. Meminit quoque eius Budæus lib. 3. de asse. Alij & fortè rectius, ut Molinæus lectionem restituit, pustillatum vocarunt. Couar. vet. coll. num. cap. 3. §. 1. Atque illud purum putum argentum haberi posse, Molinæus pernegat.

Didac. quoque t Couar. sibi hac in parte non fudit, ita alleg. paulò antè loco inquit. A multis prodictum est, aurum & argentum non posse ita excoqui, quin aliquam habeat, etiam summa diligentia excoctum, alterius metalli portionem. Secundum hos argentum erit puratissimum, cui tantum mistus est alterius metalli denarij quadrans, nempe 48. pars.

Verum t si argentum purum putum haberi non potest, quid est quod tam sollicitè & exquisitè Doct. de illo loquantur atque tractent? Frustrà sermo instituitur de eo, quod per rerum naturam haberi non potest?

Et saluberrimas Imperij Constitutiones

nes de duodenis denarijs, seu quod in idē recidit 16. lotonibus argenti puri, & quantum ex marca tali, siue auri siue argenti fabricandum sit, passim loquētes, vacillare, nihilque certi constituere necesse foret, si modò de eius rei certitudine, demonstrationes cessarent, & fundamentum artis nobis deficeret, quod opinari vel defendere velle, pro absurdo ac impio habere-tur meritò.

29 Præterea non subsisteret eorum sententia, qui affirmant, quondam ex purissimo argento numos fuisse fabricatos, d. loc. Couarr. & Budæus. Georg. etiam Agric. libro 2. de pond. & temp. ita scriptum reliquit. Ex puro argento sunt tenuissimæ illæ veteres bractæ in Miscena erutæ, in quibus olores sunt impressi Similiter puri numi sunt, qui non precij pertol- uendi causa, sed muneris dandi, solent percuti, hi Diuorum & Principum & Cla- rorum virorum imagines exprimunt, & varias historias tam sacras quàm profa- nas.

30 Hinc equidem constanter affirmo, lo- quantur alij quid velint, me sæpissimè ex meracissimo & puro puto argento nu- mulos animi causa, & vt alijs gratificarer ob raritatem cudi procurasse. Cuius rei etiam euidentissimum potest esse experi- mentum in massulis illis t ex catillis ci- nericeis desumpti. Nam si eadem denuo, adhibita aliqua plumbi particula, vt eò citius liquecant, catillis nouis imponan- tur, & altera vice in igne, donec sistant, seseque constantes & immobiles exhi- beant, agitari patiantur, productæ massu- læ eiusdem, cuius antea fuerunt, ponde- ris prodibunt, de quo per æquilibrium ad- oculum constabit.

Aurum quo pacto probe-
tur.

SVMMARIA.

- 1 Probatio auri duplici sit modo.
- 2 Ponderales massula quot constituenda.
- 3 Fabrica massularum ponderalium.

- 4 Marca quo pacto per Georg. Agricolum diuidatur.
- 5 Bina sextula & semisextula quid desig- nent.
- 6 Quaterna siliqua granis accommodatur.
- 7 Siliqua simplices granorum quartis simi- les.
- 8 Veneti quomodo marcā dispeccant.
- 9 Aurum etiam per massulas istas, quibus ar- gentum potest probari.
- 10 Probandi modus aurum præscribitur.
- 11 Argenteo additamento in proba est opus, & quare.
- 12 Tabula additamenti pondus indicans.
- 13 Caracta cum denarijs, qualiter conueni- ant.
- 14 Additamentum ex puro argento sumen- dum.
- 15 Aurum tantummodò cum argento permix- tum quando habeamus.
- 16 Argentum qualiter ab auro per aquam va- lentem extrahatur.
- 17 Colorum diuersitas in ampullis vitreis ostendit qualitatē probe impositæ.
- 18 Experimentum probationis rectè insti- tuta.
- 19 Aqua Crysulca aliqz instrumenta, quo- modo conficiantur remissuè.
- 20 Aqua Valentis vis mirabilis.
- 21 Doctrina singularis, quantum auri, at- genti, & aris, in massa sit, cognoscen- di.
- 22 Aurum putum purum hoc est obrysum num- vi aqua Valentis possit haberi.
- 23 Aurum purum putum secundum Plinium haberi non posse.
- 24 Budæi sententia de auro purissimo.
- 25 Budæus ad sententiam veriorē & aucto- ris proximè accedit.
- 26 Quadrantis ad quadrantem impuritas ex- plicatur.
- 27 Auctoris explicatio quadrantis facilior.
- 28 Molinæ sententia de auro obryso.

CAPVT XII.

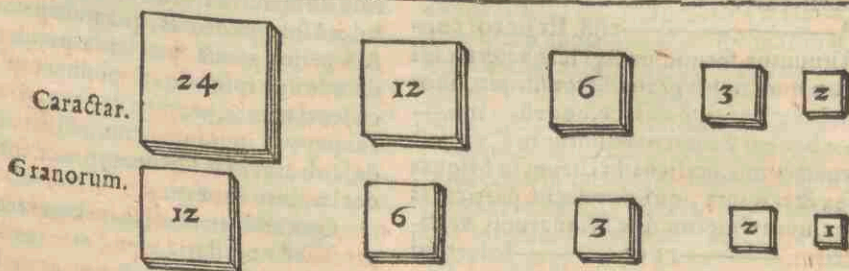
- 29 Couarruias Budai sententia videtur acquiescere.
- 30 Georg. Agric. de auro puro puto opinio.
- 31 Bilibaldi Patritij Noribergens. de auro purissimo mens.
- 32 Bodini opinio de auro puro & puro.
- 33 Argenti bonitas Parisiensis qua sit.
- 34 Albertus Brunus, quid de auro purissimo sentiat.
- 35 Opinio Doctorum pramissorum reiecta de auro puro.
- 36 Experientia optima rerum magistra.
- 37 Opinio Doctorum pramissa Imp. Constitutionibus, & artis principijs obuersatur.
- 38 Aurum obrysum, seu putum purū, omnino haberi posse.
- 39 Aurum ad culmen puritatis reducere, non conducit semper.
- 40 Viri monetales, ipsaq; ratio, auctoris sententiam confirmant.
- 41 Peritia artium palma tribuitur in dubijs.
- 42 Amicus Plato, Socrates, sed magis amica Veritas.
- 43 Errori se subijcere, indicium temeritatis est.
- 44 Erroneis sententijs insistendum non erit.
- 45 Communi sententia non semper standum.
- 46 Veritatem occultans, mendacium committit.

Institutus ordo requirit, deinceps de probatione auri cuiusque, & siue illud monetatum, siue rude adhuc sit, tractatum subijcere, quæ probatio non vno, vti de argento diximus, sed duplici modo, & t quidem difficiliore expeditur, & absoluitur.

Posteaquam enim, secundum ea quæ præcedenti capite à nobis sunt tradita, in massis, seu numis aureis ut plurimum ærea, plumbea, aliaque alienæ materiæ pars, præter argenteam, qua cum maiori ex parte commiscetur, insit, idcirco duplici medicamento & remedio ad expurgandum aurum, ut excoctissimum & meracissimum, ideoque planè obrysum sit, opus erit.

Quantum ad primam medelam attinet, ad inferendam & amouendam omnem materiam, præter argenteam & auream, accipe t massulas ponderales, simili quo supra modo, decem, quarum maxima erit---
24. Characterum. Secunda-12. Character. Tertia-6. Character. Quarta 3. Character. Quinta-2. Character. Et totidem minores massulas, ipsa grana significantes, cum numeris ipsæ ipsa grana designantes.

12 — 6 — 3 — 2 — 1 — gē.
Fabrica massularum talium hæc esse poterit.

4 Hæc admodum pulchrè atq; appositè, licet per t̄ alia vocabula explicuit doctif. vir Georg. Agric. in fin. lib. 7. de re metall. quæ huc de verbo quasi ad verbū trāstuli.

Minorem selibram, quam nostri appellant marcā, Romani bessem nominarūt, æquè ac maiorem, Monetarij, qui cudunt aurum, partiuntur in quatuor & viginti binas sextulas: singulas binas sextulas, in quatuor semisextulas: singulas semisextulas in tres quaternas filiquas. Singulas præterea t̄ quaternas filiquas quidam in quatuor filiquas: sed plerique omittentes semisextulas, mox binas sextulas diuidunt, in duodecim quaternas filiquas: nec has partiuntur in quatuor filiquas.

Itaque ait, prima & maxima particula, quæ bes est, pendit quatuor & viginti binas sextulas: secūda duodecim: tertia, sex: quarta, tres: quinta, duas: sexta, singulas siue quatuor semisextulas: septima, duas semisextulas: octaua, vnam: siue tres quaternas filiquas: nona, duas: decima, vnam. Atque ita iuxta præscriptum modum multiplicatis 24. binis sextulis per 4. semisextulas proueniunt --- 96. semisextulæ. Illis per tres quaternas t̄ filiquas multiplicatis ---
A --- 288. quaternæ filiquæ.

Quod si secundum quosdam vltèrius progredi velimus, ijs per 4. sectis --- 1152. filiquæ proueniunt. Sic quoque multiplicatis 24. per 12. hoc est, vt ipse loquitur, binis sextulis 24. per 12. quaternas filiquas similiter resurgūt quaternæ filiquæ seu gē.

A --- 288. Et sic tot constituntur, secundum Agric. quaternæ filiquæ, quot nobis grana: Et tot filiquæ, quot nobis granorum quartæ, hoc est --- 1152. --- Sic bessem Veneti partiuntur in 8. vncias, vnciam in 4. sicilicos: sicilicum in filiquas sex & triginta, qui duodecim particulas faciunt, numerumque filiquarum, vt dictum.

8 hoc pacto Agricola. Quoniam t̄ Veneti distribuunt bessem in filiquas mille centum quinquaginta duas, & quaternæ filiquæ ducentæ octoginta octo, in quot nostri diuidunt bessem, efficiunt totidem filiquas.

Vtrique idem sentiunt, ait, etsi Veneti bessem minutius concidunt. Plura apud eundem videre est.

Præmissæ particule decem, probationi materiæ aureæ sufficienter inferuire poterunt, ijs si destitutaris, habeasque ad manus ponduscula supra relata, cap. præcedenti, quibus iuxta diuersitatem denariorum & granorum probari diximus, ijsdem & hic quoque in t̄ probatione auri cuiuscunque liberè ac securè vti licebit, quam ego doctrinam à meis piæ recordationis parentibus, alijsque viris monetilibus exercitatisimis hausi, eaque adhuc quotidie, quando tempus ita postulat, vt or.

Sed hic obseruandum est, vt pro numero duodenario, qui est in prima particula, infigas, aut saltem inesse fingas, tibiq; præsumas, numerum vicesimum quartum, & consequenter pro senario duodenarium, & pro ternario senarium, pro binario quaternarium ponas, propter notabilem considerabilemque differentiam denariorum duodecim & 24. Caractiorum, sic enim particule istæ denariorum proportionabiliter huic rei rectè inferuiunt. Quantum ad massulas ponderales, per quas grana designantur, attinet, quoniam dictum est in præcedentibus, tot grana marcæ puri argenti inesse, quot insunt marcæ puri auri, idcirco vtrique eæ massulæ commodè poterūt inferuire, sunt enim planè vnus ponderis. Quibus pondusculis ita compositis, tantum de materia tibi ad examinandum exhibita forcipe demas, quantum prior illa & t̄ maior pendat particula ponderalis, deinde hoc ipsum iuxta modum cap. præcedenti num. 9. præmonstratum, plumbo aut papyro inuoluito, cum additione pondusculi argentei alicuius, prout inferius declarabitur apertius.

Quæ additio & mixtura argentea propterea est necessaria, quod omni extranea materia, præter aurum & argentum in fornacula absumpta, deinceps quoque viæ quæ Chrysulæ seu valentis, ab auro argenti reduci ac extrahi possit. Addenda igitur portio illa est pro modo massulæ probatoria.

batorix. Quanto enim aurum fuerit preciosius & excellentius, tantò maioris & ponderosioris argenti portione, quanto verò vilius & dilutius, tantò leniore opus erit. Quæ res suam habet rationem ex eo, quod in debiliore argento, fortè 14. 16. vel 18. Caract. (exilis enim variatio et par

ua hic non curatur) plus argenteæ materia quam in præstantiori, fortè 22. 23. aut 24. Caract. sit, habeaturque, ex quo sequitur in his fortiorem argenti additionem, quàm in illis omninò requiri. Ego verò iuxta subsequenter modum temperamento uti solebam.

Si fuerit argentum caractorum	10	5½ den.
	12	6 den.
	13	7½ den.
	14	9 den.
	15	10½ den.
	16	Sumendum argenti 12 den.
	17	13½ den.
	18	15 den.
	19	16½ den.
	20	18 den.
	21	19½ den.
	22	21 den.
	23	22½ den.
	24	24 den.

3 Hic notandum erit, nihil referre siue dicā vel scribam 5½ den. siue 11. Caract. & siue 12 den. siue 24 caract. & siue 24. dena. siue 48 caract. ex quo 24. caracta faciunt 12. denarios. Quæ omnia perfectius oculari inspectione ac demonstratione, vsuque quotidiano, quàm præceptis, maximè quoad additamentum argenteum, addiscuntur. Veritas enim magis oculata fide, quàm per aures animis hominum infigitur, ut inquit Iustin. in §. fin. Instit. de grad. cognat. Vide ea quæ seq. cap. in fin. sunt allegata.

34 Obseruandum præterea, ut hoc additamentum ex purissimo fiat argento: quo si destitueris, poteris quidem alio commixto uti, sed superfluitas aliarum materiarum tibi erit subducenda, & tantò plus ex illo sumendum, quantò est impurius argentum.

Habitis ita prædictis massulis aureis, argentum quoque papyro inuoluatur, & ex inde ad tornaculam & catillos cinereos calefactos erit progrediendum, & tam diu ibidem permanendum, donec æs & plum-

bum exhalent, & massula binæ leniusculæ, ab omni extranea materia, & superflua scoria, si quæ adhuc adhæserit, repurgatæ, cōstātè immotæque sese offerāt, ac Regio more colore grato & admirabili operatione se repræsentet. Omnia purgat edax ignis, inquit Ouid. vitiumque metalli, Excoquit.

15 Habes tunc mixtum auro & argento metallum tantum, ita ut porro requiratur nouus modus duo illa preciosa metalla se parandi. In quem finem accipe massulas istas binas ex catillis desumptas, easdemque malleo super incudem, ne rumpantur tamen, percussas, & aliquoties vi candentis ignis mollificatas, in bracteolas dilatato, & tandem vtramque bracteolam in fistulæ figuram tenuiter flectito, & in ampullam vitream immittito: deinceps aqua Chrysulca infusa, & ampulla lento igne calefacta, apparebunt quidam spiritus coloris diuersi modi, ex quibus conspicietur, quo pacto in subiectas fistulas prædicta aqua valens operationes suas exerceat, argentumque ita clanculum ab auro exu-

15

16

17 exurgat, & in aquam quasi cōuertat. Quo autem † maior rubor in ampulla apparuerit, eo melior & fortior aqua iudicatur, qui rubor postquam euauerit, bullulæ admodum candidæ, margaritis, non figura modò, verum etiam colore similes, iisdem fistulis insidere conspiciuntur: quod ubi animaduertitur, post breue tempus aqua valens effundatur, & infundatur paulò post fortior ac valentior, quæ cum rursum ex ipsis fistulis bullulas ad instar aquæ bullientis pluuiæ, candidas excutere visitur, effundatur secundo, & fistulæ eximantur, atque ter quaterve aqua pura fontana nonnihil calefacta, lauentur, magis verò coquantur ex eadem bulliente: nam colore clarior splendent: postea in auream Phialam, aut Catillum præparatum cinereum coniectæ, sensim leui ignis calore siccentur, mox Phiála in arduentes carbones collocetur, ac ijs suprapositis tegatur, ac oris vel folliculæ statu modico inspirentur, tunc flammam cæruleam emittet: Ad extremum verò fistulæ ita prorsus puræ, forcipe excipiantur, & appendantur, quibus, uti in argento supra diximus, si par † pondus fuerit, benè operatum, & artificem laborem non frustrà infumplisse firmiter erit credendum, secus verò si ponderis eiusdem non extiterint. Postremo verò omnium in altera lācium fistulæ positæ coniungantur, & diligenti animaduersione ponderentur: & sic istis coniunctis pondusculis, quantum auri massæ, seu numis propositis insit, facili negotio explorare, ac diiudicare poteris.

19 De præmissis omnibus, & quo pacto aqua Chrysulca, necnon † mortariola illa cum catillis, prædictæque & cætera instrumenta ad hanc rem pertinentia, consiciantur atque formentur. Vide ad satietatem vsque Georg. Agric. in egregio suo opere de re metall. libr. 7. & 10. & per transcursum. Tum etiam Lazarus Eckerus in suo opusculo Germanicè conscripto, quod intitulatur: Beschreibung aller vornehmsten Mineralischen Erz vnd Bergwerckes arten/x.

Aquæ Chrysulcæ meminit etiam Budaus dicto lib. 3. de ass. & part. eius, vocatque eam medicatam, cuius operationem singularem, & admodum, ut ipse loquitur, stupendam, per quendam obscuræ sortis hominem adinuuentam recenset, adimendam videlicet, quantulumcunque auriparticulam argento, aut † cuius metallo illitam aut confusam, nullo prorsus dispendio, ita ut in auratis nihil iam deperat mundo, nisi quod vsu interteritur, manente etiam (quod magis mirandum) vasculi forma quassa interdum & inani, veluti quadam Idea à materia abstracta, quam lauandi officinam Cryfoplysum, & auctorem Cryfoplyten vocat ibidem Budaus.

Rara est, ac singularis quædam doctrina, quam hic neutiquam negligendam, sed quasi albo lapillo signandam, ideoque fundamentaliter explicandam, iucundum & utile iudicauimus. Videlicet, quo † pacto, non solum quantum in numis, seu in particula aliqua aurea, auri habeatur, verum etiam quantum argenti, quantum eriam æris in eadem sit, & contineatur, accuratissimè inuestigari ac sciri possit: solent enim, ut dixi, tria illa metallorum genera, aurum, argentum, & æs, ut plurimum coniungi. Atque illud hac ratione tibi erit indagandum. Obseruabis primò additamentum argenteum ad momentum vsque, quantum pendat: deinde quantum isti massulæ in igne decedat: Tertio, quid & quantum per aquam chrysulcam illi ademptum sit, diligenter conscribere, & sic faciliè deductis deducendis, vniuscuiusque partis pondus ad amussim cognoscere.

Exempli gratia. 24. Caractos pendit ipsa massula examini subiecta, sit additamentum argenteum 40. Caract. Atque ita totum quod catillis imponitur, erit 64. Caract. Iam verò proueniunt auri & argenti simul ex igne Caract. 62. extraneæ idcirco materiæ duo caracta absumpta sunt, tandem diminuitur illud pondus vi aquæ valentis, vsque ad Caract. 18. Ergo subtrahendo additamento, quod est 40. Caract. in 2. Caract. æreis, necnon 18. aureis Caract. faciunt

ut enim Caracta omnia,

videlicet $\left\{ \begin{array}{l} 40. \text{Caract. addita} \\ \text{menti.} \\ 18. \text{Caract. auri pu} \\ \text{ri.} \\ 2. \text{Caract. æris.} \\ 4. \text{Caract. argenti} \\ \text{puri.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} \text{faciunt} \\ 64. \text{carac.} \\ \text{in totum.} \end{array}$

tum ceratij in tota massa sit æreus vel argenteus. Illæ igitur notæ, scilicet vt quadrans desit, nõ reapse primæ sunt, sed pro prima nota cedunt.

Quandoquidem experimento cognitum esse fertur, chyrurgicam diligentiam progredi porro non posse, etiam si vulgò aurum & argenteum omnibus numeris absolutum appelletur. Mox sequitur: Præficti tamen numulariorum, quos pro viris monetalibus habemus, affirmant aurum non ad vltimum quadratè excoqui posse, sed etiam eò amplius t ad vltimi quadrantis quadrantem. Ita vt ad bonitatem numeris omnibus absolutam, nihil præter quadrantis quadrantem desit, quam ipsi appellant sextam decimam caractæ, eū enim quadrantem, qui desit exquisitæ auri vel argenti probitati, quartam ceratij appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauam rursus vnam in binas sextas decimas. Decoqui igitur aiunt octauam, & alteram sextamdecimam summa industria posse, alteram sextamdecimam non posse, hæc Budæus: quæ nonnihil explicuit Molin. quæst. 100. nu. 769. quem vide.

Pro meliori intelligentia eorundem, (offuderunt t enim hæc primò mihi tenebras non leues) in memoriam reuocandū erit, quod suprà cap. 10. quoque annotaui, Budæum cum Molinæo, non vt nostri artifices, & quos ego ea de re ex superabundanti consului (libenter enim in his & similibus aliorum iudicia exaudimus) caractum quemlibet in grana duodena, sed vicena quaterna grana deducere, vnde sequitur ex illorū facta multiplicatione provenire

grana ————— 576 ———
Ex nostra ————— 288 ———

Quæ res maximam in progressu parit diuersitatem, ne dicam obscuritatem propè inextricabilem. Dico itaque secundum illos senarium numerum, quæ est quarta vnius caracti, nobis verò est ternarius, haberi in præmentionato numero nonagesies sexies, cuius quartæ quarta, quæ est, diciturque decimasexta, est numerus ---

A ————— 384 ———

G illa

Quantum verò t ad naturam & energiam prædictæ aquæ chrysulæ attinet, & num eius vis tanta sit, tamque efficax ac potens, vt aurum obryzum (de quod est in l. vniuersos, C. de vet. num. potest. lib. 11. & in l. 1. C. de obl. vtor. lib. 12. & apud Did. Couar. Veter. colla. num. §. 1. num. 8. Item Hotoman. de re num. fol. 339. qui hoc vocabulum obryzum, in officina monetali natum, ideoq; homines doctos de ipsius notione indaganda frustrà sollicitos, nihilq; aliud obryzam esse, quam probationem hanc, siue examen per ignem acerrimum, refert) hoc est, purissimum, excoctissimum, & meracissimum reddere possit, inter scriptores, non secus atque de puritate argenti, suprà est dictum, controuertitur. Cuius quæstionis ancipitis, vt creditur, ratio punctualis, cum radicem ac fundamentum artis, quam tractandam suscepimus, respiciat, & re vera ea neglecta, vel non intellecta, confusionem & tenebras propè Schoticas nobis pareat necesse sit. Idcirco operæ precium me facturum putaui, si primò verbotenus, quantum fieri potest, quid alij de hac res sentiant ac scribant aperuero, deinde quoque quæ mea sit desuper sententia, breuiter subiunxero.

Plinius, t vt ab eo exordiar, lib. 33. cap. 1. hunc in modum loquitur: Omni, inquit, auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantum Galliæ metallo, quod vocant Albicratense, tricesimasexta portio inuenitur, idè cæteris præest.

Budæus de asse lib. 3. suprà allega. vbi multa ad hanc artem pertinentia pertrahat, ita scribit: Summa t autem auri nota in quarto & vicesimo est ceratio, ad quadrantem absoluto, id est, vt quadrans tan-

illa est ærea & argentea, quæ, ut illi, excoqui nequit, octava & altera decimasexta, summa industria posse excoqui autumat, quæ octava & binæ decimasextæ constituunt quartam.

27 Si placet hac obscuritate, † longius quasi petita, tibi opus non erit, modò iuxta prædictorum disciplinam, quam tanquam primis huius scientiæ principiis obversam, non recipimus, sed reiectam volumus, ad ea quæ sequuntur attenderis. Cum enim vnus ceratij sint grana vicena quaterna, necessario & mox, non etiam ad hito calculo, sequitur, quartam eius sex grana, hoc est sextulæ, & progrediendo quartam istius sesquigranulum, id est 12. g. facere. Et sic cum quadrantem dicunt æreum aut argenteum esse, aurum foret. 23. Caract. & 18. gran. Cui verò auro quartam quartæ alterius metalli inesse affirmant, foret ———— 23. caract. 22½. g. Qui modus multò est facilior & expeditior subobscura illa deductione, de qua præcedit.

Pari ratione iuxta receptam à nostris consuetudinem, cum aurum ad quadrantem caracti dicimus excoctum, est aurum A ———— 23 caract. 9. g. Et ad quadrantis quadrantem — 23. caract. 12½. g. — atq; ita tre. quartæ vnus caracti sunt ærea vel argentea.

28 Molinæus † tandem, ut ad scopum, à quo paululum sum digressus, reuertar, Budæum inconstantia arguit, eundemque in eoque reprehendit, quod dicat aurum ad summam illam puritatem 24. Caractorum vi aquæ Chrysulæ per Monetales expurgari posse: in illa persistens opinione, quod nullum inueniatur alieni metalli expert. In præcedentibus enim ita loquitur: Vti ex purissimo auro non possunt artifices commodè operari subtilia vasa, quia non ferrent atrestationem & vlturam, propter molliem: ex eadem causa, ait, nequeunt commodè cudi numismata ex mero auro, quanquam non sit dabile prorsus. merum putum aurum, vel argenteum.

Prædictam Budæi opinionem recenset quoque Didac. Couar. alleg. cap. 3. Vter numisma colla. & præter illam de suo nihil adiungit, sed eidem simpliciter tanquam funi insistit, de qua etiam præcedenti capite aliqua adduxi, quæ hic non repeto.

In istam sententiam inclinat Georg. Agri. (quod propter istius viri in his rerum metallicarum arcanis, admodum versati & exercitati, singularem eruditionem, admiratione non leui dignum iudicauimus) ille enim alleg. lib. 10. de re metal. vbi modum probandi auri describit, hoc pacto concludit. Filulæ quæ supersunt, facta examinatione prius puræ existit, vnus tantum modò quaternis filiquis exceptis, quæ argenteæ sunt, tantum enim argentum in vitroque auri besse remanet: & libr. 7. Vnæ tantum quaternæ filiquæ non numerantur, propter argentum, quod remanet in auro, & ab eo separari non potest. Vnæ autem quaternæ filiquæ, vti ex ijs constat quæ præcedunt, cum vnico grano conueniunt, scilicet vnus bessis ducentesima octuagesima octava. & ita 288. pars, quæ secundum eundem esset argentea vel ærea. Et idem de præc. mone. lib. 3. Etenim, inquit, in auro purissimo excocto, remanet aliqua argenti particula, &c.

Bilibaldus † similiter patritius Noribergensis in libello de præcor. num. affirmatione, hoc pacto scriptum reliquit. Marca auri puri est 24. Caractorum, licet, ait, hac in arte periti negent, aurum ad 24. Caract. decoqui posse. Sufficit tamen, ut de puro, quantum possibile est, intelligamus auro.

Ioan. Bodin. cap. 3. lib. 6. de Republica hæc verba super hoc controversiæ puncto scripsit. Aurum † autem argentum vti excoqui & expurgari, ut simplex sit, & ab omni forde ac mistura purum, negant aurifices perique, quanquam sub iudice lis est, & ut purissimum reddatur, sine graui tamen dispendio non potest, quin etiam auri optimi puritas, nostris æquæ ac Hispanorum legibus definitur Cerationum 23. & dodrantis ceratij, eunt detracti.

detrimento partis octauæ ceratij vnus, id est, aurum eiusmodi, cuius massa si fuerit 192. partium, tres partes auri desint. Argenti verò † Parisiensis bonitas, dixi cap. præcedenti, omnium laudatissima putatur, quippè 46. pars tantum æris admixta est, argento Hispanico optimo ferè 36. ita Bodinus.

34 Hanc amplexus videtur † Albert. Brunus ab initio, num. 8. cum preciosissimum aurum esse dicat. 24. Character. sed subdit, prout sunt communiter floreni seu ducati aurei, qui à culmine distant quadrante vnus caractitamen, hoc est, tribus granulis. Itaque purissimum aurum illud esse affirmant, quod est 23. caracterum, & 9. granorum.

35 Quorum prædictorum eximiorum virorum omnium iudicio & auctoritate, statuendum ac concludendum fore videretur, nos non solum aurum obryzum & purum putum, ne quidem per ignem & aquam Chrysulcam habere non posse, sed de eius culmine ac summitate, notitiâ admodum lubricam & incertam esse. Itaque pedem hic figere nos minimè posse.

36 Quæ opinio, quoniam † quotidianæ experientiæ, rerum cognoscendarum magistra, per c. quam sit in Ecclesijs, & ibid. gloss. de electio. in 6. l. 1. §. sed cum sit; C. de Iustin. cod. consil. certi iuris, C. de iudic. Sylu. Nurt. lib. 3. num. 6. tum etiam perfectissima & verè aureæ huius scientiæ principijs, nec non S. Romani Imperij † Constitutionibus obuersatur, essentiamq; rationalem huius metalli, omnium metallorum excellentissimi, deminuit. Idcirco manibus pedibusque in contrariam sententiam ire, & ad summam puritatem ac simplicitatem aurum, maximè in minutiorebus istis pondusculis, ac particulis probatorijs, quemadmodum suprà de argento diximus, excoqui posse, intrepide affirmo & statuo.

38 Etsi enim non diffiteamur in grauioribus ponderibus, fortè marcis 10. 16. 10. 30. & vltra, aurum argentumve ad summam illam puritatem granorum 288. vel quod idem est, denariorum duodecim, aut cara-

ctorum 24. difficulter & rarius vi aque valentis decoqui posse, cum in illis regulariter, facta ad amussim inuestigatione, non nihil adhuc extraneæ ibidem materiæ, vnus videlicet aut alterius, vel etiam trium aut quatuor granorum, quemadmodum per experientiam erudimur, residet: neque proficuum est semper, † magna pondera ad istam simplicitatem reducere, propter multa inde prouenientia incommoda, attamen hinc inferre velle, in massulis leuiusculis ex necessitate similem semper aliquam portiunculam abundantis metalli inesse & immorari, puro nos auro atque argento destitui, nunquam dero neque concessero: † maxime cum virorum monetariorum omnium, quibuscum mihi conferre contigit, præter hoc, quod in eo sim certus, hæc mea sententia tanquam verissima, prædictorum verò virorum licet magnorum opinio, pro incerta, lubrica, & vt verbo dicam, absurda ac ridicula semper, & ad hunc vsque diem, fuerit habita & indicata.

Qua de re huius artis peritis in hoc puncto altercationis (quod pace eorundem victus veritate infallibili, dixerò) iuxta Budæi quoque allegata posteriora, palam tribuo, eorundemque iudicio firmiter † standum esse concludo per Bartol. in l. de quibus, ff. de legib. & in tract. de test. colum. 3. versicu. Testis dixit antiqua vera esse. Curt. in c. fin. in 6. quæstio. in princ. de consuetud. Vvesenb. consil. 13. num. 99. & cōf. 9. num. 17. Anton. Blanc. in prax. crimi. in fin. num. 85. & conseq. Myusing. 6. Obser. 34 D. Gail. Obser. 111. li. 2. de quibus infra, ubi ex professo de artis peritis tractatio instituetur, latius.

Neq; verò in alicuius magistri verba iurauimus, iuxta illud vulgare dictum: Amicus Plato, † amicus Socrates, magis tuam meum amica veritas. Zas. ad l. dedi tibi, §. si liber homo, num. 8. ff. de condic. causa data, causa non secuta. Et Schurff. ex sententia Panormit. ad c. omnes, extr. de maior. & obed. in consil. 41. Centu. 1. numer. 2. Est enim immutabilis veritas, & nunquam moritur illa, maximè quæ à re

ipsa pendet. Baldus ad l. sicut, C. de fals. temeritatis etiam notam Parisiensis Cancellarius, attestante eod. Zas. dixit, viros sapientia gloria conspicuos, et vel statim errori subdere, vel quod temperata resolutione placari poterat, velle subuertere. At verò si intollerabilius aberrarint hi, qui nos etiam docuere, hic ab eis sine trepidatione recedendum putarem. Quapropter Cicero in lib. de fin. bonor. & malor. leuitati & inconstantia ascripsit, aut falsum sentire, aut quod non satis exploratè sit traditum, velle defendere. Qua de re quoque Zas. pulchrè admodum in libr. 2. Intell. singular. est elocutus: Nihil est, inquit, in omni doctrina, & præsertim in iure pestilentius, quam sic se in cuiusdam Doctoris assertionem innectere, vt etiam praua, et erronea defendantur. Equidem fateor, sicuti fieri cum veritate potest, ex officio esse, si Accurs. Bartol. & aliorum dogmata subsequamur, vt qui viri fuerint & docti in primis, & iuris scripti cognitione famigerati. Verùm enim uerò, quādo certum est, & eos errare potuisse: & in multis errasse, homines enim fuerunt, subiecti erroribus, quæ te circumfert mentis sinisteritas, vt apertos coneris errores defendere. Si te estimationis ampulla seducit, quid periculosius?

Hinc Vvesenbec. conf. 1. num. 17. Etiam si Doctores ex malè intellecta lege, in aliquem errorem impegissent, tamen rebus melius discussis, in delecta potius veritate, quam erroneæ opinionis, licet communis, falsitate deinceps esset acquiescendū, per l. in l. properandum. §. siue. numer. 8. C. de iudic. Panormitan. ad c. ad hoc. num. 23. de potest. prælat. Schurff. 2. confil. 41. in princ. & confil. 59. in princ. Vide omnino Natt. in confil. 120. circa princip. Vbi egregiè tractatur, à communi etiam opinione recedendum esse, et vbi contraria melioribus rationibus fulcitur, & conuincitur, etiam si Imperator ipse sit in opinione contraria, vt dicit Angel. confil. 170. Sanctissima & Illustrissima, per l. Aemilius, ff. de minor. Vide etiam Henningum Godens. confil. in ordine 109. fin. per multa, & om-

nino D. Zas. ad titul. de origine iur. & verba, Atteius Capito, item, Innouare instituit, numero margin. 32. vbi admodum egregiè explicat. A communi opinione, veritatis, & rationis certioris intuitu, nos liberè recedere posse, quem si placet, consule.

Hæc omnia propterea nonnihil fusius sum prosecutus, vt ostendam me in his ac similibus huius artis terminis ac fundamentis, debere potius veritati, quàm quorundam sinistrè sentientium iudicijs subscribere, & sic ab errorum laberinthiis, varijsque ac inextricabilibus nexibus pedem retrahere. Veritatem tamen qui occultat, mendacium committit: vt est ex sententia Beati Augustini, in cap. 1. ext. de crim. fals. Vterque, ait, reus est, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit, quia & ille prodesse non vult, & iste nocere desiderat. text. est elegans, quem ad hoc etiam allegat Dida. à Segura, in tract. suo, De lucris mariti & vxor. nu. 189. in l. presbytero, & authen. presbyteri, C. de Episc. & cleric. & habet c. quisquis, 11. quæst. 3. & ibidem gloss. & in c. cum dilecti, in verbo, meram, de accus. Felin. in c. 1. num. 3. de testib. Couar. Var. Resolut. lib. 1. cap. 2. num. 3, in fine.

De experimentis quæ per coticulam, vel ramenti alicuius excerpti calefactionem fiunt.

SVMMARIA.

1. Probandi modus accidentalis aurum & argentum, est duplex.
2. Probandi modus per ignem & aquam, certior habetur alijs omnibus.
3. Probandi modus per coticulam, qualis sit, auctoritate Plinij.
4. Acuum confectio multiplex, secundum Georg. Agric.
5. Acuum tria genera constituuntur.
6. Acus aurea quo pacto fiant, quod 24. constitutenda.

2. Acuum.

- 7 Acuum, quibus aurum probatur fabrica.
- 8 Acus argenteæ qualiter fiant, secundum numerum 12. denariorum.
- 9 Acuum, quibus argentum probatur fabrica.
- 10 Acus argenteæ qualiter fiant secundum numerum 16. lotonum.
- 11 Acuum talium 6. structura.
- 12 Probatio per coticulam quo modo fiat.
- 13 Probandi argentum modus per ramenti expunctionem.
- 14 Probandi modus per ramentum candens incertior reliquis.
- 15 Viri monetales tenentur accuratissime hodie probare.
- 16 Plinij & Molinæ opinio quoad coticularæ probationem reiecta.
- 17 Coticulæ modus certior per Plin. & Molin. quam per ignem & aquam putatur.
- 19 Opinio ista Molin. & Plinij rejicitur.
- 19 Bodinus quid de coticulæ probatione sentiat.
- 20 Probatio per ignem & aquam perfectior omnibus alijs.
- 21 Propter quod vnumquodq. tale est, illud magis tale est.
- 22 Mirabilis praxis quorundam hominum detegitur.
- 23 Aeri color nativus rubeus fraudulenter detrahatur.
- 24 Probatio per coticulam incerta, quoad visum nostrum.
- 25 Erroris prædicti causa exprimitur.
- 26 Vno inconuenienti dato plura sequuntur.
- 27 Veritati potius quam Doct. auctoritati adhaerendum.
- 28 Ocularis inspectio cuiuscumq. generis probationem vincit ac superat.

CAPVT XIII.

Sunt alij præterea modi bini, ad probandum & aurum & argentum antiquitatis satis subtiliter excogitati et inuenti, quorum vnus vi Heraclij seu Lydij lapidis fit, & quo viri monetales & aurifabri pariter vtuntur: alius fit vt plurimū per aurifabros expunctione bracteolæ, hoc

est minutissima alicuius particulæ per ignem calefactæ, de quibus agam hoc capite consequenter.

Quamquam enim illa & experimenta & probationes, quæ igne & aqua chrysulca perficiuntur, de quibus in præcedentibus satis superq. est dictum, his longè sint certiora & perfectiora, quoniam tamen vsu venit, vt nobis fornacula vel desit, vel minus instructa sit, sæpè catillis, tegulis, carbonibus, alijsq. necessarijs destituamur, nec mora est interponenda, coticulæ quæ facili negotio ad manushabere possumus, aurum argentumque atterimus, quæ coticula quo nigrior fuerit, & expers magis sulphuris, eò melior putatur & commodior. De qua & ita Plin. lib. 33. cap. 8. loquitur. Auri argenti que mentioem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolio, vt auctor est Theophrastes: nunc verò passim, quem alij Heraclium, alij Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas vncias longitudinis, binasq. latitudinis non excedentes.

Ad inuestigandam ergo puritatem auri vel argenti per Lydium lapidē, requiruntur certæ quædam ex auro argentoq. confectæ Laminæ, quas acus, nos vulgariter stretchnades in appellamus, quæ vel in totū fiunt ex auro & argento, proportionabiliter permixto, vel saltem pars acuum anterior debita est tēperaturæ, quod quoad experimentum nihil habet disparitatis.

Quamuis verò Georg. Agricol. libr. citat 7. acus constituat quadruplices, primò ex auro & argento factas, secundo ex auro & ære, tertio ex auro & argento & ære, quarto ex argento & ære factas, quibus tribus prioribus generibus potissimum aurum, quarto verò argentum solum experiri dicit, variasq. acus, iuxta diuersitatem mixturæ auri, argenti, & aris, quæ multipliciter fieri potest, ibidem describat. Et licet propter doctrinam suprâ traditam, bes monetalis seu marca, tam in auro quam argento in 24. binas sextulas, hoc est caractas, eademq. rursus binæ sextulæ in 4. semisextulas, illæq. cōsequenter,

in tres quaternas siliquas, quos granula etiam nos vocamus, partiantur, ut sic
A ————— 288. granula beslis vnus
constituatur, totidemq; etiam acus & plu-
res ad beneplacitum ordinari possint.

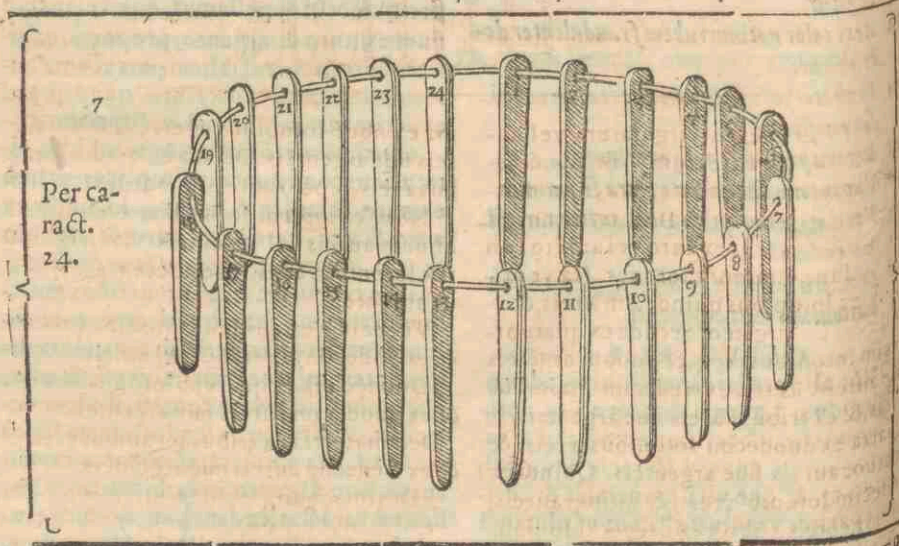
5 Quoniam tamen ista nimia sectio, & multiplicitas ac varietas acuum, potius confusionem, quam certitudinem pareret. Idcirco tria tantummodò acuum genera simpliciter explicabimus, figuratq; tres, quarum intuitu reliquæ fabricari ac ordinari facile possint, oculis conspiciendas subiiciemus. Quarum prima ostendit, quo pacto aurum, si coricula atteratur, probetur.

6 1. Prima hæc acuum confectio, fit ex argenti tribus & viginti caractis, seu quod idem esse diximus, 11. $\frac{1}{2}$. denarijs, Vel uti veteres dicebant 23. duellis, siue 23. binis sextulis, quib⁹ indifferenter uti possumus, & præterea auri vna duella siue vno caracto. Secunda fit ex 22. caract. seu 11. denar. argenteis, & ex duobus caractis auri. Tertia fit ex vna & viginti duellis argenti, & tribus auri. Quarta, ex 10. duellis argenti, & ex quatuor auri. Quinta, ex 19. duellis argenti, & ex quinque auri. Sexta, ex 18. duellis argenti, & ex sex auri. Septima, ex 17. duellis argenti & ex 7. auri. O-

ctava, ex 16. duellis argē. & ex 8. auri. Nona, ex 15. duellis argēti, & ex nouem auri. Decima, ex 14. duellis argēti, & ex decem auri. Vndecima ex 13. duellis argenti, & ex 11. auri. Duodecima ex 12. duellis argenti, & ex 12. auri. Decimatertia ex 11. argenti duellis, & ex 13. auri. Decimaquarta ex 10. duellis argenti, & ex 14. auri. Decimaquinta ex 9. duellis argenti, & ex 15. auri. Decimasexta ex 8. duellis argenti, & ex 16. auri. Decimasextima ex 7. duellis argenti, & ex 17. auri. Decima octaua ex 6. duellis argenti & ex 18. auri. Decimanona ex 5. duellis argenti, & ex 19. auri. Vicefima ex 4. duellis argenti, & ex 20. auri. Vicefima prima ex 3. duellis argenti, & ex 21. auri. Vicefima secunda ex 2. duellis argenti, & ex 22. auri. Vicefima tertia ex vna duella argenti, & ex 23. auri. Vicefima quarta tota fit ex auro puro puto.

Hic attendas diligenter in his acubus, quibus aurum probari dicimus, ut mixtura argentea cum ære sit octo denariorum, hoc est habeat duas argenti, & partem vnam æream, alias propter solius æris vel argenti additamentum, plures acus vel constituendæ forent, secundum ea quæ paulo antè attigi.

Fabrica harum acuum talis esse poterit, quibus aurum probatur.

Est & alia ratio acus conficiendi, per quas argentum probatur ad coticulum, qui modus duodecim absolvitur virgulis argenteis proportionabiliter temperatis. Quoniam verò suprà aliquoties est ostensum, bessem, quo argentum ponderamus, distribui primò in 12. denarios, & deinde quemlibet denarium in 24. grana, sequeretur, si ad numerum istum prouenientem granorum videlicet — 288. — essent acus quoq; formandæ, prodiret numerus acum nimis multiplex, & sic exijs plures propter exiguâ vel æris vel argenti differentiam, nihil quoad oculum certi significarent. Itaque sufficiunt nobis pro instructione istius experimenti virgulæ duodecim, iuxta prædictum numerum 12. denariorum. Quorum fabrica talis esse potest.

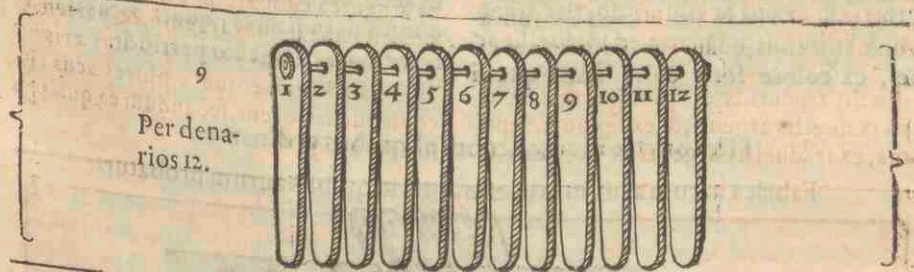
Prima acus conficitur ex vndecim denarijs æreis, & ex vno argenti puri. Secunda ex decem denarijs æreis, & ex duobus argenteis.

Tertia ex nouem denarijs æreis, & ex tribus argenteis. Quarta ex octo denarijs æreis, & ex quatuor argenteis. Quinta ex septem denarijs æreis, & ex quinque argenteis. Sexta ex sex denarijs æreis, & ex sex argenteis. Septima ex quinque denarijs æreis, & ex septem argenteis. Octaua ex quatuor denarijs æreis, & ex octo argenteis. Nona ex tribus denarijs æreis, & ex nouem argenteis.

Decima ex duobus denarijs æreis, & ex decem argenteis.

Vndecima ex vno denario æreo, & ex vndecim argenteis. Duodecima ex puro & simplicissimo argento.

Fabrica harum acum, quibus argentum probatur, sit talis.

Tertium genus virgularum vel aurearum, vel argentearum, sit ad numerum sedecim, ita enim marcam apud quosdam diuidi traditum est suprà. Hic tot acus ex auro vel argenteo confici possunt, quot sunt lotones. Ita vt prima sit ex lotonibus quindecim æreis, & vno aureo seu argenteo. Secunda ex quatuordecim lotonibus æreis, & duobus argenteis siue aureis. Tertia ex tredecim lotonibus æreis, & ex tribus aureis siue argenteis. Quarta ex duodecim lotonibus æreis, & quatuor aureis siue argenteis. Quinta ex vndecim lotonibus æreis, & quinque aureis siue argenteis. Sexta ex decem lotonibus æreis, & sex aureis siue argenteis. Septi-

ma ex nouē lotonibus æreis, & septē aureis siue argenteis. Octaua ex octo lotonibus æreis, & octo aureis siue argenteis.

Nona ex septem lotonibus æreis, & ex nouem aureis siue argenteis. Decima ex sex lotonibus æreis, & ex decem aureis siue argenteis.

Vndecima ex quinque lotonibus æreis, & ex vndecim aureis siue argenteis.

Duodecima ex quatuor lotonibus æreis, & ex duodecim aureis siue argenteis.

Decimatercia ex tribus lotonibus æreis, & ex tredecim aureis siue argenteis.

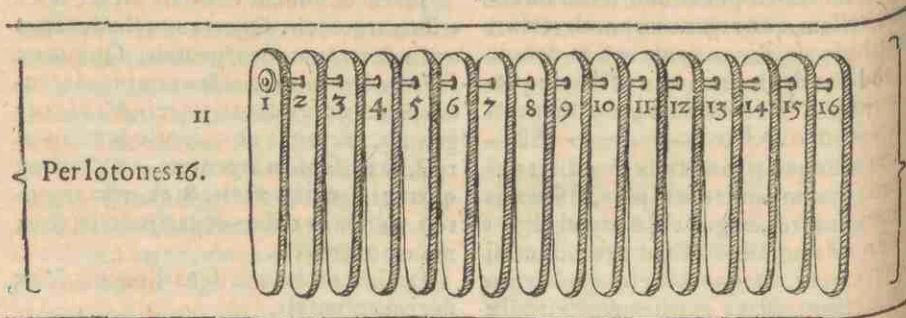
Decimaquarta ex duobus lotonibus æreis, & quatuordecim aureis siue argenteis.

Deci-

Decimaquinta ex vno lotone æreo, & quindecim aureis siue argenteis.

Decimafexta & vltima ex obryso auro vel purissimo argento.

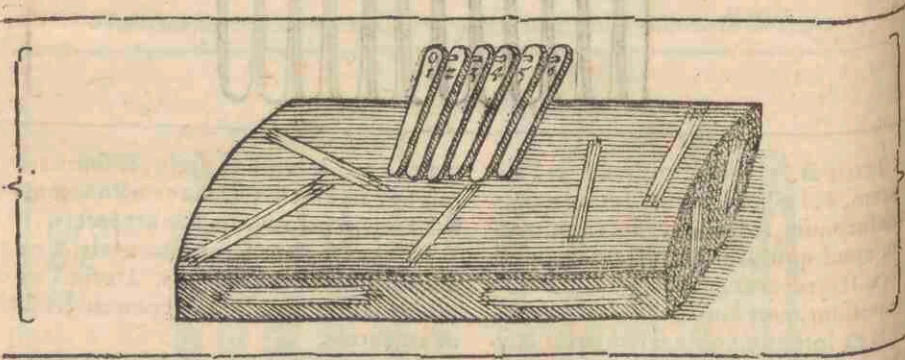
Fabrica harum acuum, quibus vel aurum, vel argentum probatur, talis esse potest.

12 Modus [†] experiendi acustalis est. Atteritur primò coticulæ argentum cuiuscunque generis, & siue in massulis, & laminis, siue in numis aureis vel argenteis offeratur. Deinde vna aliqua istarum acuum sumenda, quàm eius simillimam esse, ex colore fortè colligimus, quæ si

nos defectu fallat, acus altera colorem habens magis saturum, coticulæ atteratur: sin excessu, tertia quæ dilutiorem habeat colorem, similiter atteratur, ea namque nobis indicabit, quota argenti in ære, vel auri in argento portio sit.

Hic coticulam cum acubus aliquibus ordinamus.

Alter modus probandi argentum, aurifabris est familiaris, et describitur hoc pacto ab ipso Plinio cap. 8. lib. 33.

13 Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento argenti imposito, quod candidum permanet probatur. Proxima bonitas ruffo, nulla nigra. Fit enim,

ut dictum, quando ex massa argentea ramentum, id est, tenuis particula aliqua, bacillo ferreo expungitur, ramento carboni calido imposito, & rursus refrigerato, ex colore iudicatur, per ignem apparente, legi præscriptæ valor conueniat, nec ne. Quanto enim ramentum argenteum

reum nigrius pendit, tantò minus aptum, quantò verò magis album, eò præstantius & excellentius iudicatur.

14 Qui modus probandi argentum, semper visus t mihi fuit admodum incertus & lubricus, sed quia aurifabri grana duo, tria, quatuor, etiam plura minus curant, quòd eorum pace dixerim, vti ego aliquando experimento ignis didici, iccirco diutius illis immorari supersedentes, totum hoc probationis genus vsibus eorundem solitis & assuetis libenter relinquimus.

15 Magistri t verò monetales, etiã si quondam nò nihil licentius operarentur, vt videre est apud Alb. Brun. de Monet. nu. 12. ab initio, & alij quoque attigerunt: hodierno tamen die, & quidem vigore Ordinationum Imperialium strictissimè vnicum granulum, eiusdem etiam medieta-tem obseruare, monetasque maximè in grandioribus speciebus, absque vllò remedio fabricare tenentur ac compelluntur: quemadmodù hoc ipsum passim constat, præcipuè verò ex Comitij Spyrae habitis, anno 1570. in §. Vñd ob wol/ vti latius infra ostendetur, vbi de remedio nobis erit agendum.

Praterèa quamvis præcedens modus probandi per acus & coticulam, videatur quibusdam certior & perfectior eo, qui fit per aquam & ignem, ego tamen longè sum in alia et quidem contraria sententia, pro qua rei veritatem facere, ex ijs quæ sequuntur apertius constabit. Plinius de his coticulis alleg. cap. 8. libr. 31. hoc modo scriptum reliquit. His coticulis, ait, periti, cum è vena & lima rapuerint experimentum, protinùs dicunt, quantum auri, vel argenti, vel æris sit in ea, scrupulari differentia, mirabili ratione non fallente. Quem locum allegans atque explicans etiam liberius approbans Carol. Molinaus quæstio. 91. num. 692. in fine ita loquitur. Quod t ad simplicem probationem attinet circa constaturam, non est certius experimentum, quàm heraclio, seu lydio lapide, qui semper vniformiter se habet, & æquale præstat experimentum,

quod non est in igne, qui quandoq; intensioris, quandoque remissioris est caliditatis, pariter nec in aqua chrysulca, quæ etiã quandoq; acrioris aut lenioris est temperaturæ: sed lapis semper idem.

Didac. quoque Conar. vbi facili negotio, artifices auri argentiq; bonitatem lydio lapide deprehendere posse, auctoritate Plinij refert à præmentionata erronea & hæretica opinione, pessimè ac finistrè dubio procul rñformatus, recedere non videtur.

Quæ omnia quoniã ijs q; suprà à nobis sunt tradita, de optima, certissima, atque expeditissima probandi ratione per ignem & aquam, etiam sacrarum literarum testimonijs corroborata repugnant, suntque auctoritates ipsa veritate suæ aleant. Quod enim Plinius habet, fallere quemquã non posse explorationem ad lydium lapidem. Ego pro indubitata pono regula, constanterque affirmo, neminem vi istius lapidis certò scire posse, quantum auri argentiue in oblata massa siue numis sit, & re vera contineatur.

19 Cui sententiæ verò veriori Ioan. Bodin. cap. all. 3. lib. 6. de Repub. rectius instruit in hæc verba subscribit: Heraclio, inquit lapide subtilius argentarij & numularij vtuntur, quàm veteres. Nemo tamen est, q; quantum æris aut argenti auro admisceatur, ex heraclio lapide percipere possit. Itaque hæc Molinæi hæresis communi doctrinæ nostræ, & artificum proculdubio saniorum iudicijs ex diametro contrariatur, quos ego testimonijs ferendi gratia, & vt litem dirimant, huc citatos velim.

20 Ego experimentum, quod heraclio vel lydio fit lapide ad coticulam, non rejicio nec improbo, eo enim vtor quotidie & frequenter, velle verò illud, propter inconstantiam ignis vel aquæ valentis, aut ob alia quædam impedimenta, alio quod vi sit aqua & ignis præferre, metas rationis, vt verbo dicam, egreditur. Ad confectionem enim acuum, hæc vt probatio fornicularis et chryfurgica, tanquã magistra præcedat, iuxtaq; illam omnes acus et

H singu-

21 singulæ fabricentur & componantur omnino est necessarium. Ita quod acui structura inutilis sit, & labor per eum frustra suscipiatur, qui per hanc artem primo non bene sit informatus. Regula vulgaris habet ita. Propter quod unumquodque tale est. Illud magis tale esse, l. multo magis. C. de sacros. Eccles.

Cum ergo indubitate se ita res habeat, differētiāq; acuum per probationem, quæ aqua & igne fit, tanq̃ duce certiore & magistra, fiat, & aliunde haberi non possit. Frustrā disputatio institui videtur, de alterutrius prælatione, certiori q; probandi aurum & argentum modo.

22 Et si quod magis est, dicam aliquid mirabile, & quod mihi iam recentior aliquot vicibus contigit videre & experiri. Hoc enim & anno effluxo à diuersis hominibus mihi optime notis, & in hac vrbe degentibus, oblata fuerunt laminæ seu virgulæ quædam argenteæ, ex parte adhuc penes me retentæ, quas ubi pro more ad coticulam attriuerim, coloremq; viderim apparentem esse tolerabilem, respondentemq; argento, nunc sex, nunc quatuor aut circiter denariorum, præstantius enim eius falsitatis tunc temporis necdum videram, quamuis simili industria fieri posse non dubitauerim: soluto venditoribus precio, sensi postmodum, & maiori incommodo mecum alij fraudis latentis excogitatam practicam, meque iuxta probationem fornaculæ igneæ, vix medietatem istius apparentis valoris intrinseci consequutum fuisse, sum expertus. 23 Callent enim rubrum æris colorem, ex parte candidiorem redderent ut in cotricula albescat, licet in igne nigrescat, ut plurimum verò in fornacula deficiat, exhalet, ac pereat.

Dignum certe inuentum ut si quis coabatur, subdoleque in ea versetur, per Magistratum acerrime puniatur: quamuis per se sit tolerabile, suæque etiam gratia, iucunditate, ac utilitate non destituatur: uti vidi paucis ante mēsis simile argenti satis ductile & operi applicabile, quod ad oculum mirabar per insignem & probū

magnique nominis viri animi causa confectum & præparatum. Hæc de causa ego in his malim fornaculam meam & aquam valentem consulere, quam ex præscripto & sententia Plinij ac Molinæ iuxta coticulæ ocularem probam aurum & argentum mihi comparare.

Adde si quod vel ex eo nimis fallax & incerta intuitu alterius, quæ sit ad coticulam, indicanda sit probatio hæc. Acumen enim oculorum, & vis illa visiva in vno debiliior, in altero fortior & efficacior inuenitur, ita quod illam coloris subtilitatem ac differentiam, non ex æquo omnes animaduertere queamus, quemadmodum illa præter alios physicos, noster Aristot. fufus & subtilius tradidit lib. de sensib; passimque sunt obuia. Et facit c. Nec aliqua. 27. q. 1.

Istius verò erroris causam hanc non minimam extitisse existimo, quod doctissimi illi viri si in artis huius excellentissimæ primis principiis sint lapsi, cum, ut supra ostensum & deductum est, aurum & argentum ad summum illud culmen quatuor & viginti caracterum, & duodecim denario rum, siue aqua, siue igne excoqui posse pernegēt. Illo ita præsupposito, cuius tamen contrarium pro indubitato haberi ac statui debuit, mox ad absurdiora (aliorum fortè persuasionibus instructi vel seducti potius) transitum fecerunt. Vno tamen inconuenienti dato, ut dicitur, plura sequi solebant, per text. l. ex diuerso. §. ubi ff. de rei vend. & tex. l. ratas. C. de rescin. vend. Authen. ut iudic. sine quoq. suffrag. fiat. §. An certæ. vers. sed & illud, col. 2.

Hæc beneuole lector, quoad probationes istas binas, coticulæ videlicet & alius cuius candentis ramenti expunctionis, instructio si sufficiat, in quibus non debuit tam auctoritates doctorum hominum numerare & ponderare, quam indubitata ac simplici veritati, quæ oculari inspectione & demonstratione ipsaq; experientia adiuvatur, assensum præbere: quæ ocularis inspectio omnem omnino probationem superare dicitur per Iason. in l. ff. de in lit. iur. & Bar. in l. absentem. col. pen. & fin. ff. de.

de pœn. Damhoud. in praxi de confes. nu.
83. & Vvesenb. conf. 58. vol. 2. nu. 14. Monta.
in tract. fi. reg. cap. 30. & 31. Quod & text. S.
vlt. in Inst. de grad. cognat. per hæc verba
confirmat. Sed cum magis veritas oculata
fide, quam per aures hominum animis in
figatur &c. Item Horat. vt est in glo. ibidē
Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus.
Adiunge Tiber. Decian. Resp. 92. vol. 2. nu.
52. Et Sacra Scriptura apud Ioan. cap. 3. ha-
bet. Quod scimus loquimur, & quod vi-
dimus testamur. Et cap. 1. Ego vidi & testi-
monium perhibui. Et tenet Innoc. in c. su-
per hoc. de renunc. & Bal. in l. obseruare.
S. proficisci. in 13. q. ff. de offic. Proconf. Et
videtur de eo text. in l. Testium. C. de test.
Ibi. Sub sua præsentia debitum esse solu-
tum. Corn. conf. 18. principale, in 2.

De ponderibus ac libra.

SVM MARIA.

- 1 Pondera duplicia, maiora & minora con-
stituuntur.
- 2 Pondera maiora omnia octo ponderibus
mensurantur.
- 3 Libram duplicem esse constituendam.
- 4 Libra Zygotistica quæ sit, & quæ Romana.
- 5 Libra Romana partes 12. & quibus nomi-
nibus vocentur.
- 6 Vncia quopactò diuidatur.
- 7 Selibra quomodo diuidatur.
- 8 Semuncia, duella, Sicilicus, Sextula dena-
rius, victoriatus, quomodo diuidantur.

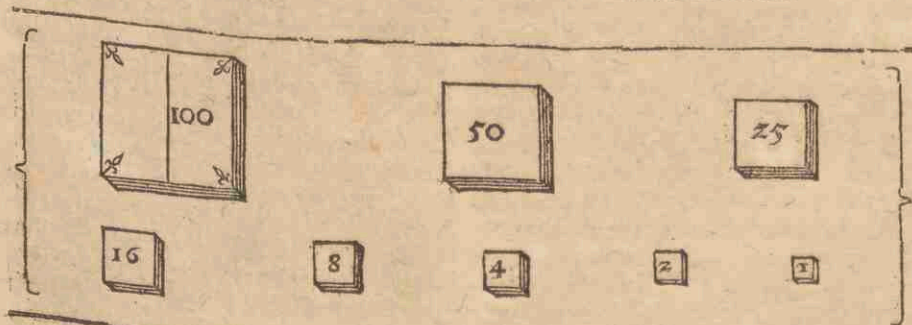
- 9 Molini vel Typographi error detegitur
in libra partitione.
- 10 Libra 16. vnciarum sectio.
- 11 Libra vocabulum æquiuocum.
- 12 Libella genus numi est minutioris.
- 13 Libra qualibet habet 72. solidos.
- 14 Libra alia numeralis, etiam diuersimodè
capitur.

CAPVT XIII.

Hætenus à cap. 7. vsque ad hoc præ-
sens de prior parte bonitatis in-
trinsecæ, seu liga, ac preciositate
monetarum, in qualitate consistente di-
ctum est, nunc verò ordo institutus requi-
rit, de alia quoque parte bonitatis intrin-
secæ, quantitate videlicet intensa, ac pon-
deribus quædam subijcere.

Pro cuius intelligentia constitui pos-
sunt, pondera t duplicia, maiora & mino-
ra. Centum pondium sit nobis primum &
maximum pōdus, centum videlicet libra-
rum, quod etiā vsu ita est receptum, & ob
id cētenarium dictum, eius dimidium est
quingenta librarum, quod secundo lo-
co ponitur: est tertium præterea centum-
pondij pars quarta, quæ est quinque & vi-
ginti librarū: Quartum est sedecim libra-
rum: quintum librarum octo: sextū libra-
rum quatuor: septimum duarum: octauū
vnius est libræ.

His ponderibus octo, quorum formæ
t subsequuntur, omnes numeri & ponde-
ra quæ intra ducētenarium sunt in vnuer-
sum continentur, ac librantur.

Pro instructione vltiori horum omnium perpendendum et sciendū est, quodd hic quatuor pondera illa minora, i. 2. 4. & 8. inferuiant primò, numeris & ponderibus, quæ sunt ab vnitatē vsque ad decimum quintum inclusiuē, deindē verò etiam passim numeris & pōderibus omnibus subsequētib; vsque in infini-

tum adhibentur. Addito verò numero 16. fit progressus ad numerum seu pondus, 50. & deinde, 100. Per quæ pondera appenduntur, vt dictum omnia, quæ ducentissimum pondus superant, ab vnitatē incipiēdo. Exēpli causa: Vnitas & dupondiu per se stant firmiter, quemadmodum 4. & 8. Ternarius verò fit ex numeris 2. & 1.

Sequentes numeri & respectiuē pondera perficiuntur & appenduntur in modum subsequētem.

Numus.	5	per	4	1				
	6	per	4	2				
	7	per	4	2	1			
	9	per	8	1				
	10	per	8	2				
	20	per	16	4				
	30	per	25	4	1			
	40	per	25	8	4	2	1	
	50	per se stat vel	25	6	8	1		
	60	per	50	8	2			
	70	per	50	16	4			
	80	per	50	25	4	1		
	90	per	50	25	8	2	1	
	100	per se vel	50	25	16	8	1	
	200	per	100	50	25	16	8	1

Si addideris prædictis ponderibus deinceps pondera duo vnum libras 40. & aliud 80. libras continentia, iam per præmissa in infinitum quasi fiet progressus.

Hinc illud pondus deducitur, quo Magistri monetales, & passim Argentarij, atque aurifabri omnes, & vbiq; vntur, quodd marchum seu marcam communiter vocant, de quo vbi prius de libra quædam tractauero, sequetur latius cap. sequenti. Est enim libra inter minora pondera maximum, inter maiora minimum.

Budaus itaque libram ponit duplicem, vnā Zygoftaticam, alteram vocat Romanam, tanquā à Romanis ita voca-

tam: postea verò ex quo Græci eam vnā cū vncijs receperunt, Græcam quoque dixit. Zygoftatica libra est, inquit, quæ etiam Regia dicitur, qua negotiatores & pigmentarij, aromatarijq; vtuntur, omnēque omnino, qui appensas merces venditant. Hæc semundenum, id est sedecim est vnciarum, & apud omnes gentes varia est & multiplex, vt ostendit egregiè Bodin. cap. 3. lib. 6. de re publ. Hæc libra 16. vnciarum, quæ & ciuilis appellatur passim in Germania & Gallia vtunt, cuius semissem inquit

quit Budæus, Monetarij & Aurifices, & vascularij, libram sibi fecerunt, marcā eam vocantes, de quo infra.

Alia est Romana, alia t̄ verò Græca libra, illaque Græcis Mna, nobis verò Mina etiam pōdo dicitur, vt est apud Fannium: *Mna* vocitant, nostriq̄ue minam dixerē priores, & Plinius lib. 21. cap. fin. Mna, quā nostri minam vocant, pēdit drachmas Atticas centum. Ita habet Budæ. lib. 1. de asse, statim ab initio. Et Hotoman. de re nu-

ma. cap. 14. Hæc autem libra vncias habet duodecim, atque ita semis est Zygoſtati- cæ, & beſſis Romanis nominaretur. Budæ- us verò libr. 2. aff. duodecim vncijs medi- am addit, contra Doct. communem opini- onem omnium, qui hæc de re ſcripſerunt, quemadmodum præcitāt. loco Agric. & Didac. Couar. veter. collat. numisma. ca. 2. pulcherrimè ostendunt, cuius libræ par- tes ſequuntur.

Roma- na enim	Libra habet	12. Vnc.
	Deunx	11. Vnc.
	Dentans	10. Vnc.
	Dodrans	9. Vnc.
	Bes	8. Vnc.
	Septunx habet	7. Vnc.

Semis vel ſelibra	6. Vnc.
Quincunx	5. Vnc.
Triens	4. Vnc.
Quadrans	3. Vnc.
Sextans	2. Vnc.
Vncia habet	1. Vnc.

De his vide, ſi placet, ex Voluſio Bal- bo, Varrone, & alijs: Agric. lib. 4. de pon- der. Roman. Hinc deſcendunt quoque ſe- ſcuncia. 1/2 vncia, ſemuncia 1/4 vncia, eius medietas, ſcilicet, medietas ſcilicet drach- ma, cuius pars tertia ſcripulum dicitur. 6. Vncia igitur quælibet habet octo drach- mas: drachma vel groſſus habet tria ſcrip- ula, vel denarios: quidam rectius ſcrip- ula, & ſcripula dicunt: Georg. Agric. d. lo- co: ſcripulus ſeu denarius, Græcè gram- ma, duos habet obulos, eſtq̄ue viceſima- quarta pars vnciæ: Obolus in binos ſemi- obolos diſtribuitur, vltra hæc minutias nullum eſt vocabulum Latinis uſurpatū, d. loc. Budæ. Couar. veter. collat. numisma. cap. 2. Et Molin. num. margin. 780. quæſti. 100. Agricola in lib. de ponder. Græco. ſe- miobolum diuidit in ſiliquam vnā & di- midiam grana ſex. Siliqua in grana quatu- or diuiditur.

Libra ergo cum recipiat vncias duo- decim, conſequitur quod habeat ſemiun- cias 24. Et vncia præterea diuidit in tres bi- nas ſextulas: itaq; libra habet 36. binas ſex- tulas, ſeu quod idē eſt, duellas. Itē in qua- tuor ſciliquos: ergo libra habet ſciliquos 48. In ſex ſextulas: libra igitur habet 72. ſextulas. In ſeptem denarios, vt Agric. Pli-

nus & Scribonius larg. licet quidam diſ- ſentiant, habet ergo libra denarios 84. In- quatuor & viginti ſcripula. Ergo libra ha- bet 288. ſcripula. Denarius diuiditur in 2. victoriatos, libra ergo habet victoriatos 168. In ſex ſextantes, ergo libra habet 504. ſextantes.

Selibra, t̄ ſue ſemis, diuiditur in qua- drantes duos, ſextantes 3. ſeſcuncias 4. vn- cias ſex, ſemiuncias 12. duellas 18. ſcilicos 24. ſextulas 36. denarios 42. victoriatos 84. ſcripula 144.

Vncia ſecatur in ſemiuncias 2. duellas 3. ſcilicos 4. ſextulas 6. denarios 7. victo- riatos 14. ſcripula 24.

Semiuncia diſtribuitur in duellam, & dimidiam, ſcilicos duos, ſextulas tres, de- narios tres & dimidium, victoriatos ſep- tem, ſcripula duodecim.

Duella diuiditur in ſcilicum vnum, & eius tertiam partem, ſextulas duas, de- narios duos & eius tertiam, victoriatos quatuor & dimidium, & tertiam dimidij, ſcripula octo.

ſcilicus ſecatur in denarium vnum, & dimidium, & eius quartam, victoriatos tres & dimidium, ſcripula ſex.

Sextula diſtribuitur in denarium 3. & ſextam eius partem, victoriatos duos, &

H. 3. ter-

tertiā eius, scripula quatuor.

Denarius diuiditur in duos victoriatos, scripula tria, & tres septimas scripuli, sextantes Celsi sex.

Victoriatos diuiditur in scripulum vnum & dimidium, & tres decimas quartas scripuli. De scripulo, & quo pacto diuidatur, dixi paulo antè. Plura huc pertinentia vide apud Agricola, allega. lib. 4. de pond. Roman.

Ex hac deductione sequitur † Molingum, seu quod magis crediderim, Typographum in eo lapsum, quod attribuat libræ Romanæ, quæ est 12. vnciarum, scripula 348. & 768. obolos, in quorum locum substituendi sunt, vt ego non dubito. 288. & 576. numeri, tot enim scripula & oboli cōstituuntur in vna libra Romana.

Nam † de ea quæ est 16. vnciarum, longe aliter foret dicendum, multiplicatis enim 16. per octo, exsurgunt drachmæ 128. Illis rursus p ternariū multiplicatis, proueniūt scripula 384. quib⁹ duplicatis, prouenirent oboli 768. semioboli 1536. siliquæ 2304. grana 9216. Siliqua enim recipit grana 4. quæ obiter, quo ad libram sexdecim vnciarum, & correctionem loci præmentionati, quoad nostrum institutum sufficiāt. Plura qui velit, apud præcitatos Qd. haurire poterit.

Libra seu libella, aliquando non pro pondere, sed pro numo aliquo argenteo, qui & æs vocatur, accipitur. Cicero 4. in Verr. Ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, vnam libellam dedisset? Quum autem minimam pecuniam significare volebant, assem & libellam dicebant. Plaut. in Captiu. At ob eam rem mihi libellam pro eo argenti ne duis. Idem in Pseud. Tibi libellam argenti nunquam credam. Agric. libr. 5. de ponde. Græc. Quod si quis putat ^{νιτρη} pro libella, quod diminutiuum non recipit Græca lingua, dictum, non aberrat. Si quidem libella erat moneta argentea, atque decima pars denarij, vt alij libella decima pars sestertij, insignitusque numulus erat, bigis aut quadrigis. Et lib. 2. de pond. & temper. Quia verò denarius decem assi-

bus valuit, ipsa libella, vt decima eius pars, valebat asse, qui erat libralis, atque sic numulus iste à libra, † quod esset minutus libellæ nomen reperit. Vide Hotoman. de re num. fol. 141. Sic l. fin. C. de Cupress. lib. 11. intelligenda est, vbi de pœna 50. librarum auri, ei infligenda textus loquitur, qui vel vnum Cupressum è sylua tulerit. Nulla autem neque precij, neque pœnæ proportio, sed excessus nimis exorbitans foret, si de ponderali illa libra 12. vnciarum, septuaginta duos solidos comprehendente, esset l. præcitata intelligenda, de quibus 72. solidis loquuntur 11. plures, & regulariter in iure nostro.

Qualibet enim vncia sex comprehendit solidos, atque ita libra qualibet habet solidos, vt dixi 72. per text. l. quotiescunque. C. de susceptor. et arca. lib. 10. gl. in §. nos autem, in verbo, solidos. Instit. de Actil. tut. Item in §. fin. in verbo, solidorum, Instit. de pœn. tem. litig. Guid. Pap. decil. 492. num. 2. D. Gail. Obser. 39. lib. 2. per multas auctoritates. Vide text. l. 1. C. de Episc. aud. l. ab executione, C. quorum appellat. non recip. l. ciuitas, C. de offic. rector. pro uinc. c. quisquis. 17. q. 4. titu. de sacrileg. l. properandum, §. fin. autem vtrique. C. de iudic. l. fancimus. C. de dona. Vvurmblen. in pract. Obser. 17. tit. de verb. sign.

De altera libra † numerali sic Carol. Molinæ. num. 781. loquitur. In commercijs passim vsu recepta est libra 20. solidorum duo denariorum, inquit, & inter mercatores totius ferè Europæ, recepta est libra sex florenis Brabanticis, seu quod in idem incidit, quatuor daleris monetæ currentis constat, germanicè cîn pfundt. Gross / quarum librarum centum constitunt quadringentos thalleros vulgariter receptos. Ita quoque Molinæus quat. 99. numer. 11. numeralem illam libram dicit admodum esse variam & multiplicem, vno etiam in loco. Quæ omnia diligenter notanda sunt, ne quis propter æquiuocationem in erroneum aliquem sensum fortè labatur.

De Marcho seu Marcha.

S V M M A R I A.

- 1 Marchus seu Marcha quale sit pondus.
- 2 Marca octo habet vncias.
- 3 Marca duplex est, Colonienfis & Trosica.
- 4 Marca Colonienfis in Imperio passim vti-
mur.
- 5 Vncia nostra, quo pacto cum Romana con-
ueniat.
- 6 Vnciam Hispanicam cum veteri Romana
conuenire.
- 7 Vncias Romanorum à nostris discordare, ve-
rius iudicatur.
- 8 Vncia Colonienfis sectio & explicatio.
- 9 Vncia Trosica, qualiter diuidatur.
- 10 Collatio Anglorum Colonienfium & Trosi-
corum.
- 11 Tabula bina de Anglis & momentis virius-
que vncia.
- 12 Anglorum & momentorum adminiculo o-
mnes numi librantur.
- 13 Massula Anglorum & momentorum ordi-
ne, quæ & quales sint, collocantur.
- 14 Pondus vnciale, Anglicum & momentorū,
per tabulas explicatum.
- 15 Pondus certum quorundam numerorum.
- 16 Momentorum non est eadem ratio.
- 17 Pondus secundum Ordinationes Imperij,
quale sit, illudq; sequendum.
- 18 Altercatio de vncia Colonienfi quondam
magna fuit Colonia in dieta probationis.
- 19 Auctoris parens fuit Moneta Magister Leo-
dij.
- 20 Subtilitas nimia veritati inimica.
- 21 Massula vncialis certa Colonia custodi-
tur.
- 22 Ferendum est, quod vitari non potest.

CAPVT XIII.

DE libra Romana; quæ 12. est vncia-
rum, tum etiam de nostra vulgari,
quibus passim omnes gentes vtun-
tur, sedecim vnciarum, dictum est capi-

te præcedenti: restat nunc quædam etiam
subijcere de pondere isto, eiusque parti-
bus, quibus Monetarij & aurifices per to-
tum ferè terrarum orbem vtuntur, estq;
illud respectu † libræ vulgaris selibra, Ro-
manæ verò libræ bessis habens proportio-
nem, ad illam sesquialteram, quàm à no-
stris vocabulo sumpro, marchum siue mar-
cham appellamus, & octo † habet vncias,
proprieque ad præsentem tractatum, què
de Re Numaria suscepimus, pertinet: de
qua Doct. cap. præced. allegati mentionem
faciūt, maximè & in primis Budæus lib. 2.
assis. Molinæ. num. 780. Georg. Agrico. pas-
sim, & ad fl. lib. 7. Item libro de restit. pon-
der. atq; mensur. Couar. Vet. collat. numif.
num. 4. cap. 2.

Marca, † iuxta Monetariorum pristi-
nam obseruantiam, duplicem nos consti-
tuimus, vnam Trosicam, fortè à ciuitate
Troyes in Campaniæ provincia apud gal-
los sita, vt sum aliquādo informatus, al-
terā Coloniensem, ab hac insigni ciuitate
Colonienfi, quod extra cōtrouersiam est,
ita dicta. Illa in Belgio, alijsque partibus
Reg. Maiestatis Hispaniarum subiectis,
necnon & in alijs quoque prouincijs in-
ter Monetarios est recepta: hac verò Co-
lonienfi in vrbe, terraque ac diocœsi Co-
lonienfi, & passim per totum Imperium
vtimur. Cuius Trosicæ † marcæ etsi Alber.
Brunus ab initio sui de Monet. tractatus,
num. 12. obiter meminerit, ita tamen ibi-
dem se inuoluit, vt quid dicere velit, vix
intelligam. Vtraque verò marca octo ha-
bet vncias, licet dissimiles, & in pondere
vt plurimum discordantes.

Quæ vncia siue Trosicæ, siue Coloni-
enses, † quo pacto cum Romanis concor-
dent, non benè inter eos qui hæc accura-
tissimè tractauerunt, operamque in
ijs omnibus diligentem nauarunt, con-
uenit. Nam Leonhardus Portius, Alciat. &
Budæus, vnciam nostræ marcæ eandem
esse cum illa vetèri vncia Romanorum,
asserunt: Vide Agricol. de restit. ponder.
plenius, Couarruias ab ea sententia non
videtur recedere, qui loco præallegat. ita
scriptum reliquit. Nos verò, ait, quandoq;
conati

conati sumus rem istam ad iustam ponderis rationem experimentis quibusdam examinare, ex quibus planè deprehendimus multis cōiecturis, vnciā, qua modo Hispani Argentarij † & Aurifices vtuntur, eiusdem esse ponderis, cuius erat vetus illa Romanorum vncia. Habet enim nostra, inquit, octo partes, nempe reales argenteos, quarum quælibet duas drachmas minores, & earum rursus quælibet 36. continet grana. Cum igitur vetus drachma habuerit 72. grana, constare inde concludit, vnciam Hispanorum cum Romana conuenire. Loqui autem eum omninò existimo nō tam de nostra Colonienſi, quā de altera † Troſica vncia 20. Anglorum.

Georg. verò Agricola Budęi aliorumque ſententiam, qui ſtatuerē voluerunt vncias nostras cum Romanis conuenire, in totum reiicit, Budæus, inquit, quoniam integros denarios veteres nō habuit, quos appenderet, non potest affirmare vncias æquales eſſe. Immo ne proportionem quidem ſcire, quā Francia pondera habeat ad Romana.

Quoniam ergo inter doctos, de vnciarum Romanorum proportionē ad nostras, lis pendet, tum etiam quia dixi, & ex ijs quæ ſequuntur, manifestius conſtabit, vncias nostri temporis admodum eſſe diſſimiles, nihil certi ea de re ſtatuerē valeamus. Quod Salic. in l. fin. C. ſi cert. pet. conſtat. Non poſſe ſciri, apertis verbis dicens, quanta ſit libra vel vncia antiqua, cum adhuc hodie ſecundū diuerſas patrias & Regiones ſit diuerſitas librarum & vnciarum.

Nos itaque curioſa indagatiōe iſtius ſuſpenſa, ad † noſtrarum Troſicarum & Colonienſium vnciarum explicationem reuertamur. Quarum vtraque, tam Noribergienſibus quā nobis vncia, in ſemiuncias diſtribuitur: octo ergo vnciæ conſtituunt ſemiuncias ſiue lotones 16. Loto in 4. drachmas, Germanicè, in 4. quintlin, drachma rursus in mediam ſecatur. Noribergienſes drachmam in 4. numos diſtri-

buunt, pſenningen eos vocantes. Ita vnius marcæ numos faciunt — 256.

Hinc etiam Agricola circa ſin. lib. alleg. de reſt. ponder. in hæc verba loquitur: Quoniam verò duo & quinquaginta beſſes Noribergij, pendunt noſtros beſſes tres & quinquaginta, ſequitur, vt beſ Noribergius grauior ſit, quā noſter beſ, drachma noſtra ſiue Erphurdiana, & duodecim drachmæ ſecundis & quinquageſimis. Quinetiam, quia drachma Noribergia pedit momenta nouem & ſexaginta, atque ſex momenti quartas & ſexageſimas, ſequitur, vt noſtra drachma habeat pondus ſeptem ſexaginta momentorum, ac quinquaginta momenti quartas, & ſexageſimas, quæ paulò plus efficiunt quā tres momenti quartas.

Vncia ergo † Troſica ſecatur in partes viginti, quas Germanicè Engels, Anglos Latinè deinceps vocabimus: Colonienſis verò vncia Anglos recipit nouem & decem, vno ergo anglorum hanc noſtram ſuperat vncia illa Troſica: ſinguli verò Anglici habent momenta 32. quæ Germanicè aiff nominamus. Facta itaque multiplicatione anglorum Marcæ Troſicæ 20. cum octo vncijs proueniunt Angli — 160. iſdemque per 32. momenta deductis, exſurgunt momenta — 5120 — Atque iſta eſt ratio diuiſionis marcæ Troſicæ per anglos & momenta.

Colonienſis verò noſtra vncia, quia nō niſi 19. capit Anglos, habet marca vna Colon. in totum — 152 ang. momenta verò — 4864 — ſuperatur ergo hæc noſtra Colonienſis, marca altera 8. Anglis, ſeu quod idem eſt, momentis — 256. Vncia verò 32. & ſemiuncia 16. drachma 4. momentis, & ita deinceps.

De quibus placuit mihi, doctrinæ exactioris & facilioris gratia has binas tabellas ſubijcere, ex quibus facilè erit, † diſſerentiam marcarum, vnciarum ac momentorum tam Troſicorum, quā Colonienſium dignoſcere.

Habent

Habent vnciæ.	$\left\{ \begin{array}{c} 8 \\ 4 \\ 2 \\ 1 \\ \frac{1}{2} \\ \frac{1}{4} \\ \frac{1}{8} \\ \frac{1}{16} \end{array} \right\}$	Anglos Tro- licos.	$\left\{ \begin{array}{c} 160 \\ 80 \\ 40 \\ 20 \\ 10 \\ 5 \\ 2\frac{1}{2} \\ 1\frac{1}{4} \end{array} \right\}$	Anglos Coloni- enses.	$\left\{ \begin{array}{c} 152 \\ 67 \\ 38 \\ 19 \\ 9\frac{1}{2} \\ 4\frac{3}{4} \\ 2\frac{1}{8} \\ 1\frac{1}{16} \end{array} \right\}$
Habent vnciæ.	$\left\{ \begin{array}{c} 8 \\ 4 \\ 2 \\ 1 \\ \frac{1}{2} \\ \frac{1}{4} \\ \frac{1}{8} \\ \frac{1}{16} \end{array} \right\}$	Momenta Troifica.	$\left\{ \begin{array}{c} 5120 \\ 2560 \\ 1280 \\ 640 \\ 320 \\ 160 \\ 80 \\ 40 \end{array} \right\}$	Momenta Colonienſia.	$\left\{ \begin{array}{c} 4864 \\ 2432 \\ 1216 \\ 608 \\ 304 \\ 152 \\ 76 \\ 38 \end{array} \right\}$

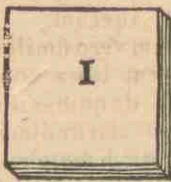
Hic obiter inculco de quo etiam ſequetur, ſignum $\frac{1}{2}$. designare medietatem vnciæ, hoc eſt unum lotum, ſeu. 4. quintilem vt artifices loquuntur. Et $\frac{1}{4}$. binas quintile. Item $\frac{1}{8}$. conſequenter 1. quintile. Demum $\frac{1}{16}$. medietatem vnius quintilem.

Ex deductio ne horum palam fit, angulum troſicum ſuperare Coloniẽſem ſequi momenti, nec non decima ſexta parte vnius momenti, quæ fractio etſi in tam minimo ponduſculo curanda non videatur, in progreſſu tamen quid operetur & efficiat, tabulæ præmiſſæ ſatis ostendunt. Quoniam vero per experientiam, rerum magiſtram, inſtructi ſumus, pondus argenteorum numerum per $\frac{1}{2}$ vnciam & vnciæ partes vt pote ſemunciam, drachmas binas, drachmam & diuidiam, anglorum vero & momentorum adminiculo vt plurimum omnis generis denarios ex auro fabricatos, tum etiam leuiiores numos argenteos appendi ac ponderari; nec non certiffimum fit, horum ponduſculorum adiumento artifices vſualia omnia pondera ſimilia, varia & incon-

ſtantia ſibi quæ minus correfpondentia crebro continere, Iccirco quo pacto pondus vnciale & Anglicum formandum veniat, perfectius explicabimus.

† Maſcula prima vncialis fit, ſi placet, ex argento vel ære confecta. Secunda ſeminuciam ſiue drachmas 4. designabit. Tertia drachmas binas, Quarta drachmā vnam, Quinta dimidiam drachmā: quod ad brachæolas reliquas attinet, prima fit. 4. Anglorum. ſecunda trium Anglorum. Tertia 2. Angl. Quarta vnius Angli, Quinta ſignificabit medietatem Angli, ſeu 16. momenta. Sexta octo momenta, Septima 4. momenta: Octaua erit duorum momentorum: Nona demum vnius momenti, cuius etiam medietas & quarta pars eſt in obſervatione.

DE MONETIS ET RE NUMMARIA
Structura eorundem pondusculorum sit talis.

Pondus Vnciale.					
Pondus Anglicum.					
Momenta.					
Vocantur j engels.	I quart.	I troi.	I dütsch.	I aifs.	

35

† Thallerus ergo Imperialis, iuxta Ordinationes imperij, pendit vnciam Coloniensem, medius seminuciam, pars quarta drachmas, seu quæter. duas, Philip. thallerus vnciam trolicā i. ang. & 26. aifs Teftones Francici communitur — 64. angl. Itaq; ex trofica fuerunt precussi 25. teftones integri & noui, nō rasi vel attriti. Aureus in auro pendit 2. anglos & vnam tertiam, i. troi. hoc est, vt nos sup putamus — 68. momenta Colonienfia. Sic Coronati Francici & Italici pendunt — 2 en. i. troi. i. düts. i. moment. Vel — 71 momēta. Istiusmodi fere describitur ab Agricola fuisse denariū mediocrem apud seculum prius, videlicet — 72. momentorum.

Ducati 2. en. i. quart. i. düts. Vel quod est idem — 74. momenta.

36

De quibus, & cuius sint valoris intrinseci quo ad ligam, copiosius suo loco infra sequetur. Apparet ex istis exēplis longe aliter momenta, & grauiora quidē ab ipso Agricola numis, quibusdam ascribi.

Cum dic. lib. de rest. pōd. statuatur aureum nostrum Rhenanum — 60. momenta habere. Et Coronatum Italicū momenta — 62. ac dimidiam momēti partem, Gallicum vero coronatum — 63. momenta: ac duodecim momenti septuagesimas. At ducati veneti ac Turcici momenta — 65. atque duas momenti octauas, & sexagesimas recipiunt.

Quæ omnia quantum à nostris pondusculis anglis & momētis differant, facilis est ratiocinatio, nostrum est iuxta modum ac præscriptam † in Ordinatio. Imperij rationem, hæc quoque ponduscula ordinare ac retinere. † Inde enim huius nostri tractatus præcipuum fundamentum hauriendum est: de pondere ergo in Imperio vsitato & recepto ita habet rex. ord. de ann. 1559. Vnd dierweill alle Rheinsche gülden so bißher gemünzt / auff Eölnisch gewicht geschlagen worden / So ist vnser ernstlicher wil / meinung vnnd befehl / daß auch hinfuro alle gülden auff dasselbig gewicht gemünzt werden / Dar nach

nach wissen sich ein ieder / der ein ander ge
nicht hat / derwegen zurichten / vnd sein
rechnung darauff zustellen.

† Hic mihi in mentem venit, acerrima
illa & vehemens contentio, ann. 1566. hic
Colonia inter Consiliarios ac deputatos
virosque monetales circuli VVestphalici,
nec non Praefectos ac Generales ex parte
Reg. M. Hispan. ad istam dietam ablega-
tos, orta. Inter quos disputabatur, de mar-
ca Colonienfi, (iuxta quam præmentiona-
ti Brabantini pondera sua troscica cōfor-
mare tenebantur) cuiusnam ponderis esse
deberet. Cumq; domini deputati circuli
VVestphalici recte informati, in ea hære-
rent sententia, quod dicerent, Colonien-
sem marcā octo habere vncias, similiter
vnam vnciam. 19. anglos Colonienfes re-
cipere. hoc enim viri monetales oēs hu-
ius VVestph. circuli (inter quos quoque
cariss. meus parēs, Renerus Budelius. Illu-
strissimo † Principi ac D. D. Gerardo à
Groisbeck pientissima recordatiōis, Leo-
diens. Epil. &c. in negotio monetæ fide-
liter inserviens) vno constantiq; ore affir-
mabant: Instabant econtra generales Bra-
bantini, Coloniensem iuxta troscicā mar-
cā & vnciam metientes: qui vnicuique
vnciæ vnum momentum, itaq; consequē-
ter toti marcæ octo momenta superaddē-
da fore, defendere nitebātur, idq; magis
subtilitati, quam rei veritati operam dā-
tes, vt solet, nimia subtilitas vero esse no-
uerca per l. si seruum. §. sequitur. ff. de ver-
bo. oblig. l. sicut. §. pen. ff. quib. mod. pig.
Sed tandem non tantum constantia cla-
rissimorū & Nobilium dominorum depu-
tatorum dicti circuli VVestphalici infe-
rioris, nec non auctoritate & iudicio vi-
rorum Monetalium, rationibusq; vrgen-
tibus & concludētibus adductis, victi ac
superati Generales, verum etiam vnciali
† quadam massula quadrangulari ex ar-
chivo huius inelitræ vrbis in publicū pro-
ducta & ostensa, diligentiq; trutina, con-
spicientibus omnibus, examinata (quam
ego quoq; tunc temporis bonis literis in-
fudans, ibidem vidi) longe aliter inde in-
formati, præmissam opinionē mutauerūt,

ac manibus pedibusq; in contrariam, tan-
quam veriolem & indubitatam quasi sen-
tentiam, iuerunt.

Vtinam vero similem massulam vncia-
lem saltem libræ Romanæ aliarumq; li-
brarum, de quibus inter summos viros,
propter incertitudinem vetustatis, con-
trouertitur, haberemus, eius adminiculo
facilime pōdera vetusta restitueremus,
& proportionem ac similitudinem eorū-
dem cum nostris ponderibus expeditius
publice & palam (vt sentit quoque non
vno in loco Agricola) aperire atque ex-
plicare possemus. † Sed quando vt volu-
mus non licet, tolerandum est quod vita-
ri & emendari nequit.

De extrinseca Monetarum bonitate.

SUMMARIA.

- 1 Moneta variatio multiplex est.
- 2 Extrinsecus monetarum valor de publico
fieri debet.
- 3 Quantitatem in numis potius considerari
quam materiam.
- 4 Forma rei sublata interit quoque substan-
tia.
- 5 Valor imposititiuus debet esse Vni formis.
- 6 AEstimatio & valor in imperio vnifor-
mis haberi debet.
- 7 Valor extrinsecus saepe mutatus.
- 8 Reductioni ad pristinum valorē non nimis
auxie insistendum.
- 9 Patientia idem quod expressus consensus
operatur.
- 10 Delictum consilio præhabito perpetratum
ligat incolas.
- 11 Valorem hodie vsualem retinendum.
- 12 Malum minus è duobus eligendum.
- 13 Valor extrinsecus perpetuo creuit.

CAPVT XVI.

Dictum est suprā cap. 7. vnde pro-
missorū capitū ordo depēdet, du-
plicem esse monetarum bonitatē,
intrinsecam videlicet & extrinsecam: de

intrinseca bonitate liga ac pondere ha-
 ctenus egimus, superest deinceps quadā
 etiam de extrinseca bonitate moneta-
 rum subijcere, Est enim vbi liga & pon-
 dus & valor seu indicatura simul mutan-
 tur, aliquando manente valore extrinse-
 co, vel liga, vel tantum pondus variatur:
 vel ecōtra, vbi illis in pristino statu per-
 manentibus, alius monetæ valor inditur,
 qui recte imposititiuus dicitur, eo quod ex
 impositione & beneplacito hominum,
 Reipub. aut Vniuersitatis, vel t̄ potius de
 publico fit atque præordinatur, de quo
 cap. s. suprà etiam est dictum, & est de eo
 textus in l. i. ff. de contrah. empt. elegans,
 & omnino huc pertineans. Electa, inquit,
 L. C. Paulus, materia est, cuius publica &
 perpetua æstimatio, difficultatibus per-
 mutationum æqualitate quantitatis sub-
 ueniret. Ita enim legendum esse, & non
 qualitatē Molin. Dida. Couarr. & alij re-
 cte, contra Budæum censuerunt, quæ le-
 ctio cum manuscriptis exemplaribus cōue-
 nit, & propositæ materiæ est conuenien-
 tissima. Vult enim ibidē L. C. in numis cu-
 sis principaliter non tam considerari sub-
 stantiam, aut qualitatem materiæ, siue au-
 reæ, siue argenteæ, quàm ipsam quantita-
 tem, hoc est, valorem istum imposititiuū.
 Facit l. si is cui. ff. de solution. vbi siue in
 pecunia non corpora cogitur, sed quanti-
 tatem, adeo vt numi ab ipsis corporibus
 videantur quasi separati. Quantitatis
 quoq; vocabulo vsus est florent. in l. quæ
 extrinsecus. ff. de verbo. oblig. alij vocant
 numorum precium, vt Vlp. in l. cum cer-
 tum. ff. de aur. & arg. leg. & l. Titia d. tit.
 Titia amicæ meæ, habet textus, cum qua
 sine mendacio vixi, auri pondo quinq; da-
 ti volo. Quæro an hæredes ad præstatio-
 nem integræ materiæ, auri, an ad preciiū,
 & quantum præstandum compellendi sint.
 Paulus respondit aut aurū ei, de qua quæ-
 ritur præstari oportere: aut preciiū auri,
 quanti comparari potest: alij potestatem
 nominarunt, vt est in l. 3. ff. de eo qd̄ cert.
 loc. & in Rub. C. de ve. num. potest. alij æ-
 stimationem. l. i. in fi. ff. de aur. & arg. leg.
 & in l. 3. ff. de in litē. iuran. Quæ de re Mo-

lin. q. 92. & q. 100. de mutat. Monet. & pas-
 sim, motis fortissimis sane ratiōibus, licet
 contra cōmunem & hactenus obseruatā
 loquendi cōsuetudinē, hanc extrinsecā,
 intrinsecā pecuniæ bonitatem esse ac dici
 debere defendit. Quoniā, inquit, eius est
 propria, specifica substantialis, & forma-
 lis bonitas & essentia, quæ dat ei esse, &
 qua sublata (publica videlicet approbatio-
 ne remota) necessaria desinit esse pecunia
 vel moneta, per l. eleganter. s. qui repro-
 bos. ff. de pig. actio. Sic in simili dicimus,
 forma sublata substantiam rei quoq; inte-
 rire, per l. Iulian. scribit. s. sed si quis. ff. ad
 exhib. & l. Seia. ff. de aur. & arg. leg. l. is q
 quadraginta. s. quādam. ff. ad l. Falc. Hen-
 ning. Goden. conf. in ord. 109. nu. 34. Nico.
 Euer. præf. in loc. à defec. form. nu. 10.

Quo fundamento iacto ac posito, mul-
 ta sane eleganter atq; concinne, neq; irra-
 tionabiliter, contra communem & rece-
 ptam hactenus à doctoribus sententiā, in
 dubijs ac controuersis quæstionibus, quæ
 de valore ac mutatione monetarum, tē-
 de tempore contractus solutionis, condi-
 ti testamēti, legati relictī, & similibus pas-
 sim sunt obuiæ, determinat atque decidit,
 de quibus libro 2. vberius. &c.

Quod t̄vero iste valor imposititiuus, de
 quo nobis nunc est sermo, semper & apud
 oēs debeat esse vniformis, idemq; Imp-
 Gravid. Valent. & Theodos. in verba hæc
 rescripserunt. Vniuersos auctoritas tua
 proposito edicto commoneat, obryato-
 rum omnium solidorum vniforme preci-
 um postulare, capitali supplicio punien-
 do, qui vel iussa nostræ Maiestatis avari-
 tiæ cœcitate contempserit, vel æternales
 vultus, dum fraudibus studet, duxerit vi-
 olare. l. 3. C. de veter. num. potest. Et facit
 l. ideo. ff. de eo quod cert. loc. Carol. Mol.
 præcit. q. 92. Adde ea de quibus sup. cap. s.
 Gratidianum videlicet tribunum plebis,
 quod Romæ indicta pœna certum numo-
 rum preciiū constituerit, summam & im-
 mortalem gloriā consecutū, ita quod te-
 ste Cicerone, ob id multitudini præ cæte-
 ris omnibus acceptissimus extiterit.

Hinc quoq; in Imperio magna cura stu-
 dio

6 *die* & diligentia semper, præcipue verò ab anno 1559. t. tempore Inuictiss. Cesaris Ferdinandi, ad hunc vsque diem elaboratum est, vt vna eademque æstimatio & valor vniformis ac constans, passim apud omnes subditos haberi posset, de quo in §. suprà mentionato, Welche aber diese/te. Ordinat. de anno 1559. Et anni 1566. §. In weiter bei hausschlagung/te. Item in §. Vnd auß sonderm/te. anni 1570. §. Was auch gegen den st. agern/te. anni 1571. §. Vnd insonderheit/te. anni 1576. In quibus locis omnibus der steigerung halbe/vñ daß dieselbe hochschädlich/ hoc est, augmentum valoris extrinseci admodum esse notuium, tractatū expeditur, licet tales Constitutiones saluberrimæ, absque fructu & debita obseruantia ac manutententia, magno certè totius Rom. Imperij, malo atque incommodo, vsque ad hodiernum tempus, permanserint: contra §. Ordina. anni prædicti 1567. vbi textus, Wan a her wenig nützet gute saktionen zu mache/da keine steiffe handhabung darben durch die Obrigkeit gebraucht wirt/te. So wolte wir alle vñ jede Churfürsten / Fürsten / Stende vñ Obrigkeiten/ auß Kayserlichem Ampte / mit gnedigem ernst hiemit vermanet/ auch einem ieden gebotten vñ befohlen haben / als solche Edicta mit sonderm hohem fleiß/ auch wol geordnet/ festiglich zu halten vñ zu volnziehen. Hoc est, in effectum. Leges & Constitutiones parum proficiunt, si non earum executio prompta & exacta subsequatur, argumē. c. quoad consultationem, extr. de re iudi. & gloss. in Rubr. de execut. rei iudic. Marant. part. 6. vbi de executione sententiæ, in princip.

7 Sic huius valoris extrinseci mutationem abhinc annis saltem triginta insignem experti sumus. Dalerus enim qui anno 59. ad 52. albos, seu quod idē erat, triginta stupheros, aut 17. batzijs taxatus fuit, hodie in partibus inferioribus profesquithalero & vltra, apud nos albis 72. in superiori Germania pro 20. batzijs ex-

ponitur. Atque idem fit in Aureo in auro, in Coronatis, Ducatis, & passim omnibus monetarum speciebus, vt lyppis, vt dicitur, & tonforibus, plus est quàm notissimum. Vide etiam de mutatione hac exorbitanti in Anglia facta anno 1418. Caro. Molin. num. 719.

† Quoniam verò ab eo tempore, quo pecunia in vsu esse cœpit, semper ferè eius valor extrinsecus creuit, rarissimè verò deminutus est, quemadmodum quoque præter Didac. Couar. sentit Carol. Molin. quæst. 92. num. 19. aliàs maiori 707. Iccirco si & hoc turbulentissimo seculo, quo omnia pessum, & quasi ad extremum interitum ruunt, idem quoque fiat, nemini mirum videbitur. Cui pestifero veneno non tam per importunam, nimisque noticiam reductiōem valoris præsentem temporis, ad eum qui vel quodam fuit, quàm si in currenti ac vsitato valore, in quodiu multūq; constitit, conseruetur ac toleretur pecunia, & ne eius æstimatio in posterū crescat, indefinenterq; augeatur, omnibus modis, sub graui etiam pœna caueatur atq; mandetur, succurri posse ac subueniri & vix aliter, hactenus credidi, secundum illud vulgare: Turpius eijcitur, quam non admittitur hospes. vt habet text. in c. quemadmodum. §. alioquin, extr. de iniur. & gloss. fina. in c. literas, de restit. spoli. Et concordat l. penul. ff. de condi. ob turp. caus. & l. generaliter. & l. si plagi. & ibi Bart. ff. de verbor. oblig.

Cui meæ sententiæ Carol. Molin. num. 793. in hæc verba scribens, admodum eleganter affistit: Omnium, inquit, fraudationum & cauponationum monetæ nullæ terrior & execrabilior est, quàm cum pecunia semel probata & expensa, in totū vel in parte reprobatur in cursu seu indicatione: tunc enim non solum publica fides & mensura abruptitur, sed etiam furtū manifestum non in vnum aut alterum, sed in omnes committitur, quod improbum κακίστην & sceleratissimum inuentum Budæus noster lib. 5. Alsis, merito execratur.

Ponamus enim liberam optimeque institu-

stitutam Rempubl. publico proclamare, aut expressio omnium consensu, certum precium numorum constituisse, vel tacite saltem, aut per conniuentiam valorem aliquem impositum per longum temporis intervallū tolerasse. Exempli gratia, permisit thallerum Imper. pro vndecim vel duodecim, seu quod est idem, pro 66. aut 72. albis nostris Colonienf. aut 45. stupheris, vel 19. aut 20. batzijs in commercijs exponi & recipi, postea verò ubi istum valorem nimis viderit exorbitantem, Ordinationibusque Imperij contrariantem, cogitet de reductione, eandemque vrgeat, seruandamque fore omnino mandet. Quis non candidi ac synceri in genij homo aduertit, ex eo ingens damnum, & toti communitati confusionem ac perturbationem inter plebem nascituram? Et tandem vix, ac ne vix quidem, quæsitum ac propositum finem atque effectum talis tentata reductio atque immutatio pecuniarum sortietur, vti ipsa experientia, nisi fallor, millies edocti sumus, de quo ita aliquando cecinimus:

*Hac eadem facili nos experientia ductu
Rebus in his dubijs semita certa docet.*

- 9 † Quod verò de patientia ac tolerantia alicuius Magistratus, eandemque parum aut nihil ab expresso ipso assensu ac permissione, quoad effectum, differre dixi, ita in terminis responderunt Doct. Vniuersitatis Papiens. in consil. suo egregio de mut. monet. num. 14. per gloss. fina. in c. 1. de treug. & pace, in verbo, frangere. & à simili ita comprobatur. Constat Ciuitatem & Communitatem pro delicto per ipsosmet Ciues & Incolas commissio aliquando teneri, si videlicet præcedenti cōsilio & ex proposito delictum perpetratum dicatur, per Bartol. & Doct. ad l. aut facta. §. final. ff. de poenis. Nat. ta consil. 83. libr. 1. nume. 9. Corne. consil. 224. num. 13. libr. 4. Decius consil. 221. nume. 2. Ruinus consil. 107. nume. 4. libr. 5. Afflict. decis. 376. num. 1. Menoch. remed. recuper. possess. 9. nume. 124. Hippolyt. de
- 10

Marfil. in practi. ad §. constante, nume. 47. Henn. Goden. consil. 3. nume. 15. Mynsing. centu. 4. Obseruat. 79. Schurff. tertia consil. 55. num. 13. & 14. & consil. 21. num. 6. Zaf. si præter alios Doct. ad l. ciuitas. ff. si cert. petat.

Simili modo tenebuntur Ciuitas & Communitas propter solam tolerantiam & conniuentiam, perferentes actolerantes transgressores, eosdemque non castigantes ac punientes, per Bald. & Abb. in c. cum dilectus, extr. de ordin. cognit. Felin. in c. dilectus, extr. de simon. Afflict. d. decis. nume. 3. Paris. consil. 21. nume. 32. Natta consil. 494. num. 2. lib. 3. & d. consil. 83. nu. 10. Zaf. loc. præcit.

Quo facit Regula & ad illam scribentes, Qui tacet, &c. Iacob. de Cancenat. in Singul. iur. quæstio. 9. libr. 1. Cacher. decis. 179. l. sapè. & ibidem Zaf. & alij, ff. de re iudica. Iaco. Bich. Aphorif. 49. Schurff. 2. consil. 98. Siue ergo per publica proclamata, atque ita per expressum consensum, siue per conniuentiam quandam tacite, valor iste exterior augmentum sumpserit, perinde quoad effectum rei habebitur, eademque incommoditates, si reductioni nimium inuitamur, sequentur, d. consil. Papien. num. 11. de hoc vide quædam 2. lib. cap. 20.

† Curet ergo Imperatoria Maiestas, Principes Electores, omnisque Magistratus in eo gnauiter incubant, vt videlicet pecuniarum Indicatura, hoc est, vt dixi supra, valor ille impositus & vsualis, secundum Carol. Molinæ. contra Budæum, qui pro valore intrinseco vocabulo isto est abusus, non tam augeatur, vel etiam deminuat, & ieunior atque exanguior vt sic loquar, fiat, quam vt in præfenti statu ac cursu hoc tēpore recipiatur, quantumque fieri potest, vniformiter conferuetur ac retineatur.

Quemadmodum enim non minorem virtutē esse dicimus, quam quærere, parta tueri: Et vti Medicorum studium in præseruandis corporibus humanis ab iminentibus forte morbis, laudabile & frugiferum

giferum censetur, iuxta illud Ouidia-
num: Principijs obsta, serò medicina pa-
ratur: Cùm mala per longas inualuere
moras. Eodem modo in hac communi rei
numariæ peste faciendum, † sicquæ è du-
obus malis minus malum eligendum ac
sequendum esse, mea fert opinio. c. duo
mala. & c. nerui. 23. distinc. Nico. Euerhar.
Præses Mech. consil. 214. in fine. maximè
cùm reductiones ab initio & ante multa
secula tentatæ ac motæ, nullo vnquam tem-
pore, vt dixi, foelicem optatumque exi-
tum sint consequutæ: non exiguo reuera
tam Principum, vt dixi, & ararij publici
& Vniuersitatis, quàm omnium subdi-
torum incommodo & damno irreparabi-
li, quibus prouisum satis erit, si modò va-
lorem vsualem, tolerabilem tamen, & nõ
nimis exorbitantem, suis cancellis inclu-
sum & coercitum, inuiolabilem atque in-
tegrum contineamus, conferuimusque.
Quæ etsi non omnibus accepta fore, cer-
to mihi persuasum habeam: Imperij e-
nim Ordinationes de reductione numo-
rum non parum etiam sunt sollicitæ, vt
passim ex ipsâ est colligere: attamen
saniorum iudicijs, remque ipsam ex ve-
ris fundamentis examinantibus, hæc com-
placitura nequitiam dubito. Quo pacto
† verò valor ille extrinsecus in his parti-
bus multis retrò annis semper creuerit,
& nõ fuerit diminutus, hoc est, Germa-
nicè loquendo, guldiger vnd nit gering-
schätziges worden / ostendemus suo lo-
co.

De forma seu charactere numis-
maticum.

S V M M A R I A.

- 1 Forma quid sit, eamque extrinsecæ bonitati
affribendam.
- 2 Pecunia quondam rudis fuit, & non sig-
nata.
- 3 Signum numis inditum quantitatem desi-
gnat.
- 4 Pecuniam qui primùm signauerint.

- 5 Roma primùm as, deinde argentum & au-
rum signatum fuit.
- 6 Roma pecudum nota as signatum.
- 7 Plinij sententia de tempore, quo aurum &
argentum Roma signatum fuit.
- 8 Genuenses qualiter numos signaue-
runt.
- 9 Ianus in Italia primùm as signa-
uit.
- 10 Characteris definitio, secundum Molina-
um.
- 11 Forma moneta quid sit.
- 12 Forma quædam iuxta Ordinationes Im-
perij.
- 13 Formarum adulteratores acerrimè puni-
endos.
- 14 Formarum adulteratores noui nostro tem-
pore inuenti.
- 15 Formarum diuersitas non facit, vt numi
recusari possint.
- 16 Characteris dissimilitudo parum attendi-
tur, si non damnum creditor inde aliquod
passurus sit.

CAPVT DECIMVM SE-
PTIMVM.

Q VONIAM superius cap. 7. formã
seu characterem, qui numis impri-
mitur passim, non tam intrinsecæ
bonitati (quemadmodum nonnulli ex
Scriptoribus voluerunt) quàm extrinse-
cæ ascribendum esse præmissi, cui etiam
Molinæ. quæst. 100. nume. 767. subscribit.
Iccirco in hoc cap. rectè & conuenienter
de ea tractatio instituitur.

Potest autem forma in hunc modum
non incommodè describi: Quod sit im-
pressio, vel ipsum signum publici chara-
cteris, aut inscriptio Principis, autho-
ritate publica, non autem priuata, mone-
tæ passim indita. Brun. de monet. num. 15.
& l. i. ff. de contrahen. empt. ibi, forma
publica percussa, &c. Hottoman. in li-
br. de re numar. de figura ita loqui-
tur: Figura (quæ eadem & forma, &
exla-

cælatura, & signum, & effigies, & character appellatur) dici solet, qua impressa numi cuiusque auctoritas designatur.

Præsciendum hic est, apud seculum prius, non signatam pecuniam, sed rudem ac simplicem materiam, iuxta eius pondus atque magnitudinem, in usu fuisse. Illud enim Aristoteles Politic. 1. innuere videtur, dum inquit: Ad permutationes faciendas tale aliquid composuerunt inter se dare & accipere, quod utiliū quippiam existens, haberet usum commutandi facilem ad vitam, ceu ferrum, & argentum, & si quid aliud tale: Primò simpliciter definitū quantitate & pondere, postmodum verò etiam signo impressum, quod à mensura liberi essent. Nam signum positum est ad quantitatem demonstrandā. Quod ipsum Caro. Molin. annotauit quæstio. 92. num. 19. Initio, ait, simpliciter pecunia & ruditer definebatur, certa magnitudine & pondere, postmodum verò propter nimiam incommoditatem probandæ & expendendæ materiæ, pecunia signata est, publico charactere impresso, quo à dicto onere τὸς μετρητός, mensurationis & probationis defungerentur.

Attestatur idem Plinius lib. 33. cap. 3. ut suprâ quoque notavi. Vbi incertum esse scribit quisnam primò ex auro denarium signauerit, in hæc verba: Proximum sæculus fecit, qui primus ex auro denarium signauit, quod & ipsum latet auctore incerto Pop. Rom. ne argento quidem signato ante Pyrrhum Regem deuictum, est usus, Libralis, vnde etiam nunc Libella dicitur, & Dupondius appendebatur assis. Quare æris grauis poena dicta, &c. Plura ibidem huc facientia sequuntur: de quibus vide eundem. Et apud Didac. Conar. 1. cap. vet. coll. num. Hoc ipsum præterea ex sæpè allega. verbis l. 1. ff. de contrahen. empt. insertis apparet. Olim enim nō ita erat numus. Quæ de re vide Franc. Conan. lib. 7. cap. 5. Matth. de Afflict. 3. feud. tit. quæ sunt Regal. §. monetæ. Tyraq. de retract. l.igna. §. 1. gloss. 20. num. 9. Virgil. Polid. libr. 2. de Inuent. rer. cap. 20.

Quoniam verò de ijs, qui primò tam

apud alias gentes, quàm etiam apud Romanos numos signauerint. Georg. Agric. in lib. de pretio metall. 1. quædam eleganter scripsit: idcirco placuit mihi, illa ad verbum transcripta, hic inferere. Libenter enim aliorum collectis atque inuentis, occasione ita suadente, vtimur, nostrisque ea accommodamus.

Ait, In Europa, vt Aglosthenes scribit, Naxij primum nummum percusserunt, vt autem Strabo memoriæ prodidit, Phido numum signatum cum alium, tum argenteum inuenit: & quidem in Aegina Insula, vt Ephorus ait, quidam tamen Erichthonium quartum Atheniensem Regem primò numum tum in Attica Regione, tum in Lycia signasse, memoriæ prodiderunt. Sed alij ab ijs dissentiunt, & Ionum Regem Thessaliæ primum aurum & argentum signasse dicunt: de qua re Lucanus scripsit his versibus:

*Primus Thessaliæ Rector telluris Ionos,
In formam calida percussit pondera massæ,
Fudit & argentum flammis, aurumq; metallis
neta
Fregit, & immensis coxit fornacibus æra,
Illic quod populos scelerata impegit in arma*

Diuitias numerare datum est.

Vt autem Phido Aeginæ monetæ inuentor dicatur, vt Naxij propriæ, vt Erichthonius Atticæ & Lyciæ, vt Ionos Thessaliæ, tamen Plinius scribit, ignorari eum, qui primus ex auro denarium signarit. Nam, inquit, vt paulò antè.

Ex quibus verbis intelligimus, Romanos æs primum signasse, deinde argentum, postremò aurum. Et si verò numum argenteum, vt Varro in Annali scripsit, conflatum primum à Seruio Tullo dicunt: tamè ab eo signatum fuisse non dixerunt. Quare Varro non frangit Plinij sententiam de tempore, quo Romani argento signato vti non fuerint. Sed æs in Latio signatum fuisse longè antè, quàm Romulus urbem condidit, quidam tradunt memoriæ: & quidam, vt Eutropius prodidit, à Saturno, vt

no, ut verò Macrobius, à Iano, qui Saturnum naui aduectum hospitio exceperat. Verum ab eis dissentit Ouidius, qui sic alloquitur Ianum in primo Fastorum:

Altera signata est, altera forma biceps.
Cui respondet Ianus,

*Noscere me duplici posses in imagine dixit,
Ni vetus ipsa dies extenuasset opus.*

*Causa ratis superest, I hunc rati veni
ad amnem,*

Ante pererrato falcifer orbe Deus.

*Hac ego Saturnū memini tellure receptū,
Cælitibus regnis à Ioue pulsus erat,*

Inde diu genti mansit Saturnia nomen,

Dicta quoque est Latium terra latente Deo.

*At bona posteritas puppim formauit in ære
Hospitis aduentum testificata Dei.*

Itaque his verbis Ianus posteritati, non sibi, non Saturno tribuit. Romæ autem Seruius Tullus æreos numos primus percussit. De qua re sic scribit Plinius: Seruius Rex primus signauit æs, antea rudius Romæ Remens tradit. Signatum autem est nota pecudum, † unde & pecunia appellata est. At argentum serò esse signatum Romæ, Lilius auctor est, quibus verò temporibus id factum sit, explicat Plinius his verbis, Argentum signatum est anno Urbis CCCCLXXXI III. Quinto Fabio Consule: quinque annis ante bellum Punicum.

Postremò verò aureus numus Romæ signatus est, de quo idem scribit Plinius: Aureus numus † post annum LXII. percussus est, quàm argenteus, hoc est anno Urbis D XLVI. T. Quintio Crispino, & M. Claudio Marcello V. Conf. Sed Venetos anno à Christi ortu D CCCXV. primò aurum & argentum signare cœpisse, eamque potestatem illorum Duci Vrso Secundo, qui Patriarchus vocitatus est, dedisse, Imperatorem Cunradum Primum, Philippus Bergomensis in Annalibus scriptum reliquit. † Genuenses item primum moneta vsos fuisse, cum Papiensibus communi, postea numos & aureos & argenteos percussisse, qui altera parte crucem Reipubl. in signe, ex primebant, alte-

ra imaginem Imperatoris Cunradi Secundi, quod ille eam signandi potestatem ipsis anno M. C. XLV. tradiderit. Hastenùs Agricola. Vide quædam huc pertinentia apud Cora. lib. misc. 3. cap. 13.

De formis etiam & inscriptionibus varijs ac multiplicibus Romanorum numorum insigne opus conscripsit Hubertus Goltzius Venlonianus, ex illis Roman. Cæsar. historias colligens, cuius memini quoque in principio huius libri.

Strabo refert Ephorum scripsisse in Egina Insula primò à Philone signari cœptum fuisse argentum, Ianum verò in Italia primum omnium suasu Saturni, quem hospitio acceperat, pecuniam æream signasse, cuius nota ex altera parte fuit Ianus biceps, ex altera autem rostrum nauis, qua vectus Samius dicitur: quamuis sint, qui malint pecuniam Iani Saturnique rudem fuisse, & sine signo, sed posteros in eorum memoriam tali nota signasse.

Quibus addi possint ea, quæ habet Molinæus num. 795. & num. præceden. 791. Vbi in hunc modum characterem definit: Character est signum publicum, siue publica auctoritate impressum, & authoratum, ad certificandam publicè & vniuersaliter de probitate qualitatis publicè definitæ & requisitæ in numismate taliter signato, & consequenter de valore publicè imposito tali numismati. Et sic forma monetæ nihil est aliud, quam testificatio veritatis & iustitiæ ipsius monetæ, & quæ in longum ibidem, cōtra Principes & quoscunq; hæc non ita arctè observantes, sed contraria huic iustitiæ Regulæ suadentes aut tolerantes, deducuntur.

† Hinc in Imperio tempore Ferdinandi Cæsar. Inuictiss. anno 1559. cum nouas quasdam sortes monetarum excudi placuit, cum suis inscriptionibus, formis, circumferentijs, & numeris, prout ibidem habentur, ad euitandam omnem falsitatem, eas formandas fore ordinauit.

† Pessimè itaque illi faciunt, & falsitas

K. tis

tis crimen non leue committunt, qui aliarum Principum formas seu characteres fraudulentè auſuſque nefario imitantes atq; uſurpantes, numos ſuos fabricant, in intrinſeco valore leuioreſ ac peioreſ, atque ita adulterinoſ. Atteſtatur idem Gabriel Biel in tracta. de poteſta. Monet. in prin. & Ioh. Aquil. cap. 9. Did. Couar. cap. 8. de mutat. Monet,

Ita hoc noſtro deploratiſſimo ſeculo impoſtoreſ ſimileſ inuenti fuerunt, qui aliorum Principum imagines ad viuum expreſſas, ſuiſ numiſ multo debilioribuſ imprimi curauerunt. Inter quos vnus nō infimæ auctoritatis Monetæ cudēdæ præpoſituſ, mihi optimè notuſ, prodijt, qui ſimili impoſtura uſuſ, S. Geminiani imaginem viuam aureiſ Coronatiſ imprefſam, ſuiſ aureiſ in auro, quos tunc temporis magna copia percufferat, inſigniri procurauit, mutato ſaltem eiſ nomine, pro Geminiano, S. Lambertum Epiſco. & Patronum Dioceſ. Leodiēſ. inſigens. Et vt taleſ aurei in auro cum coronatiſ prædictiſ in pondere conuenirent (eſt enim leuiſ inter noſtroſ & taleſ aureoſ ſaltem duorum aut trium momentorum differentia) iacturam iſtorum momentorum facere non curauit, modò in eodē extrinſeco valore cum iſtiſ Coronatiſ potuiſſent exponi.

Sed licet homo audaciſſimuſ non omninò impudē euaserit, dignam tamen factu ſuo maleuolo (habuit enim patronoſ, ultra quā par fuit, ſibi aſſiſtenteſ) poenā non tulit. Optandum foret, vt ad haſ & ſimileſ falſitateſ Principes aduerterent, eaſdemque ſtrenuè atque acerrimè, inſtarque læſæ Maieſtatiſ criminis, punirent.

† Hinc & illa exſurgit quæſtio, Anne uidelicet propter ſoluiſ formę diuerſitatem, quæ numiſ imprefſa eſt, licet recuſare pecuniam, modò in ſubſtantialibuſ numi conueniant? Exempli cauſa, Ponamuſ mutuū contractū eſſe ducentorum thallerorum Imperialium, & datoſ fuiſſe thalleroſ ab anno 1566. in vrbe hac Coloniēſi ad hæc uſque tempora ſtampa-

toſ, adueniente termino ſolutioniſ, debitor offert thalleroſ in intrinſeco valore non diſſidenteſ, ſed forma tantū exteriori diſcrepanteſ, cuſi fortè fuerunt in Ciuitate Aquilgraneſi, aut Leodiēſi, cum inſigniſ & inſcriptionibuſ ſolitiſ & conſuetiſ, queritur, Anne taleſ thalleri inuito creditori rectè poſſint obtrudi? Et reſpondent communiter Docto. Si non creditor inde aliquod damnum ſit paſſuſ, nec præciſè ſuper aut de forma ſit conuētum, debere illum taleſ numoſ admittere. Eſt enim, vt ab initio attigi, forma, non tam intrinſeca ac ſubſtantiali, quā extrinſeca & accidentalī bonitati aſcribenda: ideoq; minoſ curanda, atq; ita paſſim inter Mercatoreſ obſeruatur. Tenent idem Doct. in l. Pauluſ. ff. de ſolut. communiter, & Franciſc. Curt. ſtatim ab initio, num. 3. de Monet. Laudēſ. num. 16. Alb. Brun. limit. 2. nu. 3. Did. Couar. cap. 7. §. vnic. num. 1. de mut. mon.

De pede Monetariorum.

SUMMARIA.

- 1 *Pes Monetariorum quid dicatur.*
- 2 *Pes quorundam numerorum ſecundum Imperij Conſtitutioneſ.*
- 3 *Pes florenorum de 15. batzen qualis.*
- 4 *Pes numorum 30. crucigerorum: Item 10. s. 2½. 2 & cruciger.*
- 5 *Pes vniuſ crucigeri qualis.*
- 6 *Pes hallerorum noſtrorum modernorum qualis.*
- 7 *Pes thallerorum Imperialium traditur.*
- 8 *Thalleroſ qui primū percufferint.*
- 9 *In pede conſenſu Brabantinorum cum Imperio.*
- 10 *Pes aureorum in auro declaratur.*
- 11 *Aurei in auro quondam, noſtriſ modernis, præſtantioreſ fuerunt.*
- 12 *Pes præſcriptuſ declarat quantum ex marcapuri auri conſiciatur.*

- 23 *Pes ducatorum præmonstratur.*
 14 *Ducati quot ex marca puri fiant.*
 15 *Coronatorum Francicorum pes describitur.*
 16 *Coronatorum quos vocant Casareos, pes.*
 17 *De Equitibus Geldriacis, Geldrische Reider.*
 18 *Pes grossa, an verò minutioris pecunie for-
mandus sit, multum referre.*
 19 *Aurifabri certum pedem seruare tenen-
tur.*
 20 *Aurifabri qualiter possint, vel non pos-
sint monetas liquefactas, suis vsibus ap-
plicare.*

CAPVT DECIMVM-
OCTAVVM.

IN omnibus passim Regnis, Prouincijs beneque constitutis Ciuitatibus ac locis passim, in quibus moneta aurea vel argentea hætenus fuit cusa, & adhucdum fabricatur, certæ ordinationes (nos pedē Germanicē vulgariter fusi appellamus) erectæ fuerunt, quorum pedum intuitu, quasi ex præscripto Magistri monetales suas monetas cudere, pedemque ibidem figere sub graui poena tenentur, de quo pede in præsentiarum nonnihil dicendum nobis erit.

De pede florenorum 60. crucigerorū. eorundemque partibus.

- 1 *Vt verò de ista Ordinatione, quam Or-
dines, Statusque Imperij aliquoties præ-
mentionato 1° anno 1559. receperunt, aga-
mus, statutus pes fuit iste, vt nimirum nu-
mus argenteus per totum Imperium cu-
deretur, qui pro 60. crucigeris, hoc est 15.
batzijs exponeretur, essetque quoad li-
gam 14. lotonum, & 16. granorū, seu quod
idem est, 11. denariorum, & granorum 4.
quorum nouem cum dimidio marcā pon-
derarent Coloniensem: atque ita ex puri ar-
genti marca conficerentur decem floreni
batzij ad 15. batzios, & crucigeri duode-
cim cum dimidio.*

† Secundò, eius integri floreni medie-
tas 30. crucigerorum fieret, quorum nu-
mero 19. marcā librarent, & puri argen-
ti 14. lotones, 16. grana continerent: Ita-
que ex marco puri argenti conficeretur,
vti suprā, 10. floreni, 12½. batzij.

Tertiò, sex denarij fabricarentur, va-
lentes vnum florenum, & quilibet islorū
pro 10. batz. exponeretur: itaque marca
contineret tales 57. denarios: in valore
intrinseco 14. lotones, & 16. grana habentes:
& ita, quoad marcā puri argenti,
eadem est cum superioribus ratio.

Quartò, denarij 12. pro 5. crucigeris, in
marca 114. ex istis, argenti puri, vt su-
prā.

Quintò, 24. denarij quilibet pro 2½.
crucigeris exponeretur, & marcā 124.
penderent: atque ita marca puri argen-
ti ad 10. flor. & 20. crucigeros transcen-
derent.

Sextò, 30. denarij quilibet pro 1. cruci-
geris, & 155. ex istis facerent marcā, ex
puro argento contineret octo lotones,
seu sex dena. itaque puri argenti marca ad
10. flor. & 22. crucig. transcendit.

Demum, vnus denariolus, qui crucige-
rus simpliciter nominaretur, fieret, & ex
illis 60. florenum efficeret, marca ex istis
reciperet 243½. numulos, istius generis
haberētque ex puro auro 8. lotones, seu sex
denarios: ita ex marca puri argenti fabri-
carentur 10. flor. & 26. crucigeri.

De multiplicitate denariorum & Or-
dinantia eorundem, prout in diuersis lo-
cis passim in Germania cuduntur, ibidem
lector plura adiecta inueniet, quò eundē
remitto.

De Hallerorum pede.

† De halleris nostris quondam percuti
solitis, habetur in §. Item es solle auch.
d. & a Ordinat. Vbi cuilibet habenti ius
cudendi monetas liberum relinquitur,
tales leuiusculas sortes, secundum patriæ
ac loci consuetudinem, fabricare, sub il-
la tamen annexa conditione, vt marcā ar-
genti puri non transcendat flor. 11. & cru-
cig. quinq;: sed hæc in his partib; propter

frequens & nimis exorbitans augmentum valoris impositi vulgaris, omnium prope specierum numismatum, obseruari tam strictè, absque magno incommodo non possunt.

De Thalleris.

7 † De Thalleris nostris Imperialibus diu multumque disputatum & tractatum fuit in Imperio, anne videlicet tales monetarum species foret recipienda, an potius per publica proclamata improbada & prohibenda.

Et quamuis ex Ordin. Imper. Augustæ habita anno 1551. in §. Weiters so sehen. constet, Status Imperij ne ulterius numiales, quos primò à Valle Ioachimica, Ioachimicos thalleros, postea verò Saxonicos, Brandenburgicos, alijsque nominibus vocabant, in Imperio cuderetur, sub graui etiam poena viginti marcarum auri puri, & amissionis priuilegij monetandi, sancitum, illudque nonnihil an. 1559. §. Nachdem aber. mitigatum, & vt toleretur, ac cum alijs cussis numis in commercij iisdem exponerentur, cursumque haberent, ordinatum fuerit, demùm tamen & anno quidem 1566. in Comitij Augustanis ab eo vnanimi consensu Status Imperij recesserunt, & in modum sequentem de iisdem thalleris ordinationem fecerunt. Denmach haben wir vnns mit ihnen/vnnd sie sich hinwider mit vns entschlossen/Sehen/ordnen/vnnd wollen/dasß berührte Thaler/gank/halb/oder örtzer/neben andern in dem Münz Edict geordneten stücken vnnd sorten/tedoch denselbigen in gleicher güte vnnd gehalt/gemünzt/geschlagen/vnnd in bezalungen für werthschaft/inhalt vielberührter Münzordnung/gegeben vnnd genommen werden sollen: Als nemlich/ein ganzer Thaler/deren ein stück sechzig acht Kreuzer gelten sollen/auff die Eöllnisch Marck gehen acht stück/vnnd sein halben vierzehn Loth/vnnd vier Grein/wirt

die sein Marck außgebracht vmb zehen Gulden/vnnd zwölff Kreuzer. Sequitur ibidem de medijs, & quartis eorundem thallerorum. Hoc est in effectū: Thalleri hactenùs quasi impermissi, in posterum cuderentur, & cusi pro Imperialibus Monetis exponerentur, in extrinseco valore ad 68. crucigeros, vel quod idem est, batzios decem & septem, vel, vt apud nos obseruatur, 52. alb. apud Brabantinos vero & Inferiores, 30. stupheros: Eorundem thallerorum octo, marcā ponderarent, & puri auri continerent 14. lotones, grana 4. vel, quod idem est, 10. denar. 16. grana. Et sic ex marca puri argenti 10. flor. batz. 12. crucige. seu quod in idem recidit, nouem tales thalleri Imperiales fabricarentur. De quo vide §. Nemlich also/w. In præcitat. Comit. August. de anno 1551.

† Horum numorum meminit notabiliter Georg. Agricola, in secundo libr. de pond. & tempe. monet: Superioribus, inquit, annis Slicones Comites in Valle Ioachimica, æque ac Saxonum Duces in Misenæ, ex besse Erphurdiano, signarunt octo numos vnciales, sedecim semiunciales, duo & triginta didrachma, eiusdem ponderis numos. Similes hodie percutit Ferdinand. Princ. Aust. & c. Inter quos, vt hoc obiter, addam, reperiuntur hæc temporibus fabricati non pauci, qui tam in pondere, quàm liga nonnihil deficiunt, quod mecum multi summo opere admirantur, esset etiam emendandum.

† Hanc Ordinationem ex parte Reg. Maiest. Brabantini, quemadmodum in Comit. Augustanis, §. penultim. eorundem se facturos sponponderant, ad hanc Urbem Coloniensem, & Circuli Vvestphalici Deputatos D. Consiliarios prædict. anno sexagesimo sexto ablegati, receperunt, eandemque (licet sub ista cautela, vt tam nostri, quàm ipsorum thalleri non pro triginta, vt placuerat, stupheris, sed pro 32. exponerentur) obuijs vlnis amplexi fuerunt, sed postea colore nescio quo quæsito & practicato, ab egregia &

gia & prudenter, meo iudicio, excogitata & inita Ordinatione ista recefferunt, Ex quo quantum mali & confusionis in re numaria postea in imperio subsequutum fit, res ipsa loquitur, & indies magis magisque experimur.

De aureis in auro.

in Comitijis Francofurdi. fuit concordatum, percutiebantur aurei in auro,† qui continebant caractos decem & nouem, vt textus ibidem manifeltiffime indicat & exprimit, & numi iſtiusmodi, qui hodie adhuc extant idem teſtantur. Quantum vero ad pondus noſtrorum aureorum in auro attinet, eorum 72. marcum vnam Colon. faciunt, quemadmodum repetitū extat in Comitijis Ratiſponnēſ. & ſ. Vnd auß ſondern anni 1576.

† Hic si scire desideras quot aureos ta-
les ex marca puri auri secundum præ-
scriptum pedem & ordinationem Ma-
gistri Monetales cudant (in eo enim prin-
cipalis artis monetandi punctus, effectua-
lis vis, & radicalis ratio consistit) per
insignem illam Regulam Astronomis, A-
rithmeticis, & passim inter mercatores
usitatam proportionum, quam detri vo-
cant, facile te expedies, ita ad regulam
collocando.

Ex 18. Caract. & 6. granis facio aureos
in auro. 72. quot proueniunt ex marca
auri puri. 24. Caract. resolue primum 18.
Caract. in grana. hoc enim est vnum de
substantiis regulæ prædictæ detri, vt in
nomine prior numerus, cum tertio om-
nino conueniat, remque eandem deno-
tet, adde deinde quæ superfunt grana. 6.
Et hoc pacto prouentum ad Regulam
pone.

$\frac{222}{222}$ aur. $\frac{288}{288}$
 72 dant, quantum — 288
 Et operatione facta, ex surgunt, aurei
 in auro — 93 cum illa fractione
 $\frac{222}{222}$ quæ quartam prope efficit.

De ducatis.

Est præterea in Imperio recepta Or-
dinatio de ducatis talis, quorum eo tem-
pore quo Illustrissim. Princeps & Domi-
nus, D. Salentinus Comes Isenborgicus,
&c. Dominus & Patronus meus iugi ob-
servantia mihi colendissimus, diocæsi
Colon. laudabiliter & summa cum ma-

К 3

iestate

De aureis præterea in auro talis Or-
dinatio in Imperio est recepta, de qua
in Comitij præsent. anni. 59. §. Ferrer
hoc pacto habetur. Ferner die gülden
Münz belangend / nach dem die vier
Schurf. am Rhein/vñ der andern Schur-
fürsten/ Fürsten vnd Stende gülden/ die
auff den Rheinischen Goltgülden die ih-
ren reguliert haben / in rechtem auffrich-
tigem werth standt hafftig befunden. Da-
beneben auch war vñnd offenbar ist / das
van langen Jaren hero viel contreck auff
Rheinische Schurfürstliche/ vñnd den sel-
ben gleich/ von gehalt vnd gewicht/ Golt-
gülden gestelt oder reguliert sein. So soll
derselbig goltgülden in seinem wesen blei-
ben / vñnd wie vor/ durch die / so golt zo-
schlagen haben / gemünz werden/ der ge-
stalt das zwei vñnd siebenzig stück schon
außbereidt ein Cömisches Marck wegen/
vñnd an seinen halten / achtzehen karat/
sechs grein / daß ist zwölff loith sechs
grein.

Sequitur in §. Hirauff subseq. Vnd
sollen dieselbe goltgülden in kauffen vnd
verkauffen/ nit hoher dan vmb vñff vnd
siebenzig kreuzer aufgeben vnd ingenom-
men werden. Eadem habentur in Co-
mitijs Rati. bonæ ann 1576. §. Vnd auff
sondern &c. celebratis.

Hoc dicitur, Marca aureorum in au-
ro, in se continebit argenti puri caractos
decē & octo, & grana sex, hoc est lotones
12. & grana similiter sex. Olim, quod neg-
ligendū non est, & quidem ann. 1442. fol.
in ordin. 18. §. Item wenn auch, pro vt

ieftate præffet, inſignem copiam, alijs licet reclamantibus, & fruſtra impedire illud conantibus, Tuitij excudi procurauimus, iſtorum vnquam ducatorum ex vna marca Coloniëſi ſunt numero—67. intrinſeci valoris carac. 23. & grana. 8. quauis patritius ille Nuriberg. Bilibaldus in ſui tracta. priſcor. numor. æſtimat, Vngaricos ducatos auri puri tantummodo. 23. Caract. continere male afferrat. hi ducati deberent expendi ſaltem pro—104. crucigeris. Ita enim textus Ordin. prædic. de ann. 59. habet. *Ferner diereichliche Stendt im Reich in ihren Landen vnd Gebieden hohe golder fallen haben/vnnd hievor im Heiligen Reich auch Ducaten gemünſt worden/ ſo mögen ſei hinfüro ihm Heiligen Reich auch geſchlagen werden dergeltalt / das ſieben vnnd ſechzig ſchon außbereidt ſtuck / ein Cölniſche marck wiegen/ vnd lauter ſein / drey vnnd zantzig karath/acht grein halten / vnd von niemande was ſtandt oder weſens die ſein / auß den Münngen wechſeln/kauffen/vnd verkauffen / oder ſonſt in bezahlung hoher nicht / dan vmb hōderer vnd vier freißer genommen / vnnd außgeben werden ſollen/aber neher vnd geringer inzonemen vnd außgeben/ſol menniglichen beuorſtchen. De his quoque repetitum reperitur, ann 1570. In Comit. Spiræ habitis in §. Das auch wir.*

- 14 Quot vero talium aureorum ex marca puri auri per Magiſtros monetales percutiantur, hoc pacto inueſtigabis. Dico—23. Carat. & 8. grana exhibent mihi 67. ducatos, quot præbunt 24. Caract. Et calculatione debito modo facta proueniunt aurei—68. fere, atque hoc minimum non curandum.

De Coronatis Francicis.

- 15 † De Coronatis in Gallia cuſis, nos vocamus, *Frangöſiſche Krönen*/ talis eſt

Ordinatio. Horum ſinguli, non attriti ſecti, aut alias in pondere deminuti, quoniam momenta—71. appendunt. Iccirco marca vna comprehendit ex illis.—68 $\frac{1}{2}$. Coronatos, & puri auri—22 $\frac{1}{2}$. Caract. Diligenti examinatione & calculatione facta, conſequitur ex marca vna puri auri de—24. Caract. fieri—73. & aliquanto plus ex illis.

De Coronatis quos Cæſarios vocant.

† Adhæc ordinauit inuiſtiſſimus q. Cæſar & Hiſpaniarum Rex Carolus Quintus, noſtro tempore Coronatos, quos nos Cæſarios, vulgariter noſtra lingua Reiſers Krönen nominamus, meminique iſtorum Didac. Couar. veter. col. Numiſm. cap. 3. §. 1. Hi habent ex auro puro—22. Caract. Itaque hoc aurum dicitur duo & vicanarium, Et marca totidem fere, pro vt de præmiſſis eſt dictum, conſiciebantur, auro ergo puri continet marca tales—74. Coronatos.

De equitibus Geldriacis.

† Parens etiam meus, pia recordationis, ab hinc quadraginta circiter annis, eo videlicet, tempore quo Carolus Dux Geldriæ in partibus iſtis gubernacula teneret, florenos fecit Ruremundæ aureos qui Equites Geldriaci (*Geldriſche Reyder*) vocabantur, & adhuc inter Mercatores, licet rarius, viſuntur, quorum præſcriptus pes talis erat. Continebant auri puri—14. Caract. & quilibet ex illis, pendebat duos anglos & vnā troiam, hoc eſt momenra. 68. Ita marca Coloniëſis recipiebat 71 $\frac{1}{2}$. floren. ex iſtis. Et puri auri marca—122 $\frac{1}{2}$. floren. & non nihil vltcrius, quod negligenter

gligendum. Exponebantur tunc temporis pro — 24. stupheris seu septem marcis Coloniensibus, hoc est — 24. albis. quorsum nunc quoad extrinsecum valorem processerint, totus mundus no-

18

† In his vero pedum Ordinationibus, circumspecte agendum est, beneque perpendendum, multum referre, pedē grossa pecunia, an vero minimi alicuius nummuli ordinare velimus, vltiores enim sumptus vereque duplicati & vltra aliquando, pro materialibus, pro Monetariis laboribus, pro intertrimento, abgang vñd verlesß appellamus, multisque alijs necessarijs requisitis, in minutioribus numulis, quales sunt halleri, & octo hallerorum, similesque denarioli, quam in grandioribus sortibus vt pote in thalleris, aureis in auro, & similibus requiruntur, quod ipsum quia naturalis dicat ratio, & res ipsa quasi loquitur, ideo minus curandum est, quid Nasutiores, passim de incognitis his effutiant. Nam punctatim omnia perstringere non possumus nec volumus, cum vsu longaue experientia potius quam præceptis, illa præcipue arcana artis percipiantur. Meminit horum quoque Alb. Brun. tracta. sui de Monet. ab initio. num. 10. Ideo dixi plus impensa, inquit, exigi in pecunia ære contaminata, cum plures numi numero fiant, quanto magis pecunia, ære contaminata. Et quæ ibidem sequuntur. Ad quæ præter vulgus hominum, ne quidem illi, qui perspicaciores & sagaciores in his esse debebant, aduertunt, transeant igitur cum similibus.

De aurifabris.

29 Ad hoc caput pertinet quoque pes Aurifabris passim in Imperio præscriptus, secundum quem, non secus atque Magistri monetales suas monetas, illi vasa sua aurea & argentea conficere tenentur. Etsi enim vralijs in partibus, ita quoque in Gallijs, pes eorundem quon-

dam fuerit, 11. denar. & 12. granorum, postmodum vero. 11. denar. & 10. granor. adhibito trium granorum remedio, vt attestatur Carol. Molin. quæstio. 100. nume. maiori 287. & 283. quo lectorem remitto. Tamen Ordinationibus Imperij maxime habita ann. 1548. conforme est, vt sufficiat illis mixtura seu temperatura quatuordecim lotonum, seu quod idem est — 10½. denar. textus ordin. prædic. ita habet.

Dieweil dan auch das silber/in vñgleichen gehalt verarbeit/ vñd darin viel gefehrlicheide gebraucht wñrdt. Ordnen/ setzen/ vñd wollen wir/ hiemit ernstlia gebietendi/ das hñnfuro alles werck Silber/ jede marc/ so hñnfuro von den Golt/ schmieden verarbeit wñrdet/ es geschhe ihm welcherlei gestalt es woll/ nicht weniger dan viergehen loth feins silbers halten/ vñd eher die arbeit außgehet/ durch den Golt/ schmieds vermittels seines gerhantē eids/ zuuor auff die Prob oder Schawwe/ die allenthalben durch die Oberkeit verordnet werden solle/ gelieffert vñd probiert/ sein eigen zeichen neben des Herrn oder Statt/ dar vñnder er seßhaftig ist/ Wappen oder zeichen geschlagen werden solle. Wo aber er die liefferung auff die schawwe nicht thun/ oder das verarbeit silber nicht viergehen loth feins silbers halten befñnden. Als dan soll der Golt/ schmidt von der Oberkeit/ nach gestalt des wercks vñd betrugs gestrafft wñrdē. Hæc de verbo ad verbum repetuntur in politica Ordin. Francofordiæ habita & celebrata an. 1577. tit. von Golt/ schmieden.

† De aurifabris præterea, & qualiter monetas percussas corrumpere: suisque vñsibus applicare possint, vel non possint, in dict. Comitij anni 1559. circa finē, hoc pacto traditum reperitur.

Dergleichen ob die Golt/ schmidt/ Golt oder silber zur notturstt ihres hñd/ werck nicht bekommen mñchten/ vñd die gñlden

20

den vnd silbern münzen verbrechen müssen so sollen sie doch ferner vnd mehreres nicht brechen/dan so viel sei zu verlag ihres handwercks bedürfftig/vnd in keinen weg verkauffen/ oder versüßen/ bei vermeidung vorgeseher peen vnd straff. Sei sollen auch einige güldine oder silberin münzen nicht brechen/ ohn vorwissen ihrer ordentlicher Obrigkeit.

De mixtura seu temperatura auri
atque argenti.

S V M M A R I A.

- 1 Mixtura seu temperatura auri & argenti quid sit.
- 2 Alloyer Gallicum verbum quid significet.
- 3 Mixtura thallerorum imperialium qualis esse debeat.
- 4 Mixturam thallerorum explicantia exempla plura.
- 5 Argenti ingens copia ex India. ann. 66. in Germaniam aduecta.
- 6 Mixtura ex thalleris Philippicis.
- 7 Mixtura ex are ad argentum qualiter fiat.
- 8 AES luteum mixtura inconueniens.
- 9 AEris temperatura cum argento exemplis declarata.
- 10 Mixtura alborum relatorum quae sit. & qualiter fiat.
- 11 Mixtura numerorum de 8. nostris nunc 7. halleriis.
- 12 Auctoris iudicium de 8. halleriis & ipsis halleriis.
- 13 Mixtura hallerorum quae esse debeat.
- 14 Pes aureorum in auro qualis sit.
- 15 Mixtura aureorum in auro exempla.
- 16 Pes ducatorum in imperio qualiter ordinatus.
- 17 Ducatorum pes inuestigatur per exempla.
- 18 Mixtura alicuius examen quopacto insti-

tuendum.

- 19 Exemplis hoc ipsum ostenditur.
- 20 Mixtura auri & argenti cum auro quomodo fiat.
- 21 Mixtura auri & argenti cum auro admodum periculosa.
- 22 Mixtura ex duabus partibus argenti, & vna auri commode fit.
- 23 Bruni sententia super mixtura auri & auri ad aurum.
- 24 Mixtura auri argenti, cum auro exemplis illustratur.
- 25 Artificium cudendorum numerorum, & quibus modis perficiantur ac formentur explicatum.

CAPVT XIX.

PEdeper superioritatem, ius fabricandae monetae habentem, constituto, ad eius obseruationem requiritur, exactissima cognitio intrinseci valoris & maxime ligae, omnis generis auri atque argenti, monetati vel non monetati, quorum metallorum coniunctionem, mixturam seu temperaturam, Germani artifices ein Schickung/ Galli vero, à verbo gallico alloy aloier alloyationem vocant. Quae temperatura, quoad praesens nostrum institutum, nihil est aliud, quam artificiosa plurius massarum, aut periarum, siue auri siue argenti, secundum propositi pedis praescriptam legem, commixtio.

Carol. Molinaeus verbum gallicum alloyer nu. marg. 791. q. 100. nihil aliud esse dicit, quam non temere, sed serio, consultoque debita subductione facta dari & accepti, siue excessus & defectus ratione habita probare. Et paulo post, alloyer, inquit, est certa ratione commiscere, reperiare, & commensurare metalla.

Huius rei notitia exemplis potius quibusdam, quam praecipis scripto exaratis aperiri atque explicari posse, persuasum habeo, per l. praetor. §. videamus. ff. de Col. lat. bonor. Ibi, quod dico exemplo manifestius fiet.

3. Vt itaque in nostro thallerorum pede
maneamus, constat ex ijs quæ paulò antè
sunt dicta, thallos Imperiales, ab Anno
1566. † ad hæc vsque tempora secundum
Imp. Constitutiones fabricatos, puri argē
ri continere 10. denarios, & grana sedecim
vel 14. lotones, & 4. grana. Ad conseruatio
nem istius pedis opus est, si istius tempera
turæ argento destitutaris, habere aliud
quoddam quod præstantius sit, aliud quod
debilius. Ponamus, † nos fortè ex argenti
4. fodinis, habere argenti marcas 25. quod est
vndecim denariorum, & granorum vigin
ti, hoc ipsum argentum, quoniam pedem
superat vno denario, & granis quatuor, ar
que ita granis 28.

Idcirco constituo me habere alterius
generis aliquot marcas argenti, cuius liga
est nouem denariorum, & granorum duo
decim. Hic iam quaritur, quot marcis indi
geam, ad illas vigintiquinque proposito
pedi accommodandas, vt iusta inde resul
tet mixtura pedis præscripti. Cuius inue
stigatio hoc pacto haberi poterit, dicen
do, quoties in præmisso argento habeo ex
granis pedem transcendentibus, grana 28.
toties ex posteriori & viliori argentea
massa marcā, quoties grana 14. toties vn
cias quatuor, quoties septem grana, toties vn
cias binas, & ita consequenter sumen
das. Eadem enim est proportio in massis
binis præmissis, quoad excessum pedis, &
quo ad defectum, videlicet 28. granorum.
Quare iuxta regulam numeri ita collocan
di — marc. dat mihi — 28. gr. quot
dabunt 25 — marc.

Adhibito calculo. prouenient in totum
grana 700. quibus diuisis per 28. exsurgunt
marcæ similiter — 25 — Atq;
ita tot marcæ ex posteriori, quot ex priori
argento sunt sumendæ, proueniuntque in
totum 50. marcæ, ligæ 10. denar. & sedecim
granorum.

Exemplum aliud.

Offeruntur mihi Reales Hispanici mar
cæ fortè quadraginta, hi tenent de puro
argento communiter 11. den. 4. gran. quo
rum illi, qui cruce Burgundica sunt signa

ti, recentes, superant veteres vno grano,
vt obseruari, & in multis altero. Horum
tanta † copia Anno 1566. & circiter, vbi
Hasleti in Comitatu Loffensi, in negotio
Monetæ fratri assistebam, ex parte Regiæ
Maieſt. Hispaniarum, idque ex nouiter in
uentis Insulis, vt verè credebatur, ad has
nostras partes prodibant, vt in vigintiqua
tuor & vltra Argyrocopijs, adhibitis mo
netarijs operarijs pluribus, longo etiam
temporis intervallo, vix in aliam mone
tam & partim thallos Regios Philippi
cos, partim nostros Imperiales, transmu
tari potuerint, quod fieri debere publico
edicto erat sancitum.

Marca talium numorum, pedem vin
cit 12. granis, itaque debilioris mixturæ ad
ditione est opus. Habeo ad manus argen
tum quod est 6. denariorum, hic quero,
quot marcæ requirantur istius, ad iustam
temperaturam pedis habendam? Et quia
præmissi excessum in prioribus esse 12. gra
norum, ergo videndum, quot grana, in v
niuersum pedem excedentia, supersint in
dictis marcis 40. & operatione facta pro
ueniunt grana 480. Iam inuestigandum
reſtat, quot granis à pede nostro posterior
is argenti marca distet, & consequitur,
quod granis 112. Ergo quoties numerus hic
posterior in præmisso 480. reperitur, toti
es marca, quoties 56. toties 4. vncia, quo
ties grana 28. toties binæ vnciæ: & demum
quoties 14. grana supersunt, toties sumen
da vncia vna, de argento quod est sex de
nariorum.

Operatione itaque rectè instituta, &
expedita, sequitur sumendum marcas qua
tuor, vncias binas, & vnius vnciæ quartā,
seu 2. quintl. hic nimirum curiositas alicuius
minimi defectus aut excessus mixturæ de
bet abesse, vt etiam ad rem nihil planè
facit.

Producuntur ergo marcæ in totum
44. vnciæ binæ, & 1. quintl. tenentes argen
ti puri decem denar. sexdecim grana, at
que ita absque periculo inde thalleri Im
periales aloyſationis debitæ, stampari
possunt. Et hoc pacto ad regulam col
loco.

Argenti { Ad 11 den. 4. gr. 40. marcæ superfunt ——— 480. gr.
 { Ad 6. den. 4. marc. 2. vnciæ. 2. gr. ——— 479½ gr. à pede absunt.

Itaque sequitur mixturam inde prouenire ad thallerorum confectionem iuste temperatam.

Aliud exemplum.

Offertur mihi massa argentea marcarum 52. tenens puri argenti denarios 11. cum dimidio seu 11. granis. Inuestigo excessum hoc pacto. Vna marca pedem superat viginti granis, superfunt enim ab 11. denar. grana octo, quibus additis duodecim, exsiliunt, vt dictum, grana 20. Ergo ita colloco ad regulam.

mar. superat mar.

Marca — 1 — 20. gr. — quot 52. gr. producent Et facta calculatione proueniunt grana A ————— 1040 ———

6. Habeo nunc marcas † Thallerorum Philippicorū 42. cum dimidia. Licere autem ex ista pecunia tanquam extra limites, Imperij, causa, Imperialem monetam fabricare, Imperij Constitutiones volunt atque permittunt, quod sobriè tamen dictum velim.

Tales Thalleri Philippici, quoniam argenti puri continent denar. 10. iste enim pes est eorundem, iccirco sequitur defectum esse respectu nostrorum Imperialium sedecim granorum. Multiplicatis 42½. marcis per numerum 16. proueniunt grana A ————— 680. — Quibus subductis à granis ————— 1040 ——— residua permanent grana — 360 ——— quæ aloyfanda sunt cum alio argento debiliore. Habeo ergo aliquot marcas argenti, quod est 9. denar. & 6. granor.

Quæro ergo quæli pondere ex isto sit opus, vt temperatura omnibus partibus proposito pedi esse possit conueniens? Sequitur adhibito calculo marcas decem addendas, & vncias quinque. Fractio enim talis exsurgit ——— 20/34. Tota massa est marcarum A ————— 105. & vnciæ vnius, tenens puri argenti — 10. dena. & 16. grana.

De mixtura ærea ad argentum

Exemplum

Contingit aliquando, silentio neutiquam prætereundum, quod vel ex argenti fodinis vel aliunde extestis, vt dicimus, argentum propè ad summam vsq; puritatem excoctum proferatur, vt inde thalleri Imperiales, vel aliæ similes sortes formantur. Quod si tunc debiliore & infra pedem constituto argento deficiamus, necessarium est, vt aloyfatio vel mixtura fiat cum ære Cyprio. Luteum enim æs, non ita tractabile est, nec ductile, & nec ita aptum, vt inde mixtura fiat, quod omnino est obseruandum, licet Molinæus numer. margin. 788. mixturam multipliciter, etiam cum stanno, plumbò, ære Caldario, & coronario, nō tam per Monetarios, quam passim aurifices fieri posse dicat. Cui adde Did. Couar. Vete. numif. coll. c. 2. quæ mihi neutiquam placent.

Ponamus eius † argenti nobis marcas 32. cum quatuor vncijs offerri, tenentis de puro argento 11. denar. grana 22. acque ita pes superatur triginta granis. Multiplicatione facta dictarum marcarum 32½. ——— producentur grana pedem superantia. A ————— 975. Hic quæritur de additione æris Cyprij, & quali pondere opus habeamus, ad iustam & debitam aloyfationem faciendam? Pro regula certa pone, toties requiri marcæ æream, quoties in argento proposito pedem præscriptum, id est, 10. habeo denarios, & 16. grana, siue grana 256. quoties verò grana 128. toties sumendas vncias 4. æreas, duas verò, quoties 64. grana, quoties grana 32. toties vnciam æream sumendam, ad Regulam hoc pacto collocandam:

marc. gran. marc.

— 1 ————— 30 ————— 32½.

Proueniunt ita primò, vt dictum, grana pedem excedentia ————— 975 ———

Illis diuisis per numerum ————— 256 ———

Acque ita operatione ac supputatione diligenti

ligenti mediante, consequitur requiri ex ære præmentionato, marcas tres, & vncias sex, cum dimidia. Atque ita tota massa est marcarum 36. & vnciarum duarum cum dimidia, valoris intrinseci 10. denar. & 16. gran.

Aliud exemplum cum æris admixtione.

Pone argenti exhiberi marcas 20. & valoris intrinseci 11. denar. gran. 16. Et prætereà marcas 19. denar. 10. ac gran. 21. Inuestigandum est primò, quot grana super sint pedem propositum excedentia, & apparet adhibita multiplicatione & subtractione debitis quot sint grana — 575. pedem excedentia.

Quoties ergo numerus 256. in præscripto reperitur, toties marca erit æris addenda, iuxta modum & legem prædictam. Consequitur igitur addendas fore argenti marcas istis 39. ex ære marcas binas & totidem vncias, vno grano excepto, de quo non debemus esse solliciti. Sicque exurgit massa argentea 10. denar. & 16. granorum. 41. marc. & vnciæ binæ.

De albis rotatis, eorundemque pede.

Ante aliquot annos rotati albi conficiebantur, qui adhuc in usu quotidiano & commercijs visuntur, licet valore non leuiter extrinseco aucto. Habet de puro argento marca denarios sex, & totidem grana, si igitur tibi sit ad manus argentum pedem alborum istorum transcendens, fortè 16. marcæ denariorum nouem, & granorum totidem: item denariorum 7. marcæ 22. quæritur, quot grana pedem excedentia super sint? Operatione iuxta præscriptum modum instituta proueniunt gran.

A ————— 1596 —————
Habes sub pede argentum continens de

Aliud Exemplum.

Offeruntur marcæ 21½. ad 5. den. 2. græ. super.	1333	{	2193 {	57. marc. 6. vnc.
Item ————— 14. mar. ad 4. den. 1. græ. sunt	518			
Et ————— 18. marc. ad 3. den. 7. græ. gran.	342.			

puro 4. den. 10. gran. Quæritur quali pondere sit opus ad alloyfationem faciendâ? Et consequitur sumendas fore talis argenti marcas 36. & vnc. 2. Si destituaris argento sumendæ erunt ex ære Cyprio marcæ 10. & 5. vnciæ, & supersunt gran. 2. quæ negligo.

Exemplum aliud.

Proponuntur mihi marcæ argenteæ 42. continentes de puro denar. 6. & gran. 12. Item marcæ 10. tenentes denar. 9. & gran. bina. Inquirendum primò, quot sint grana quæ pedem meum vincant. Et constat multiplicatione facta, quot sint 932. gran. Accipio argentum vilius, fortè valoris 4. denar. gran. 6. Eius marcæ erunt sumendæ A — 19½ exceptis 4. gran.

Si verò argento destituor, & alloyfatio per æs faciendâ, sumo ex ære marcas sex, & vnc. propè duas, deficiunt enim grana quinque cum dimidio, quod negligendum in tanta massa est planè.

De denar. 8. haller. eorundemque pede.

Cum hæc scriberem, 1. denarioli conficiebantur in his partibus de octo halleris, quorum marca puri argenti habet denarios duos, cum dimidio, hoc est 60. grata. talis pes erat ordinatus. Itaque si sit massa argentea præstò pendens fortè marcas 15. & continens puri argenti denarios duos, ad alloyfationem istius requiritur argentea massa alia, pedem præmentionatum superans: offertur puri ac puti continens tres denarios, facta operatione, consequitur tot marcas ex posteriori, scilicet quindecim sumendas, & sic proueniunt marcæ in totum 30. quarum liga est subsequuta mixtura 2½. den. differentia enim hinc inde, tam in excessu, quàm defectu, est gran. 12.

Cui adiunctum est argentum debilius bonitatis intrinsecæ, nempe 22. granorum. Quæritur quot marcis istius sit opus ad requisitam alloylationem habendam, supputatione expedita, apparet requiri marcas 57. & 6. uncias, ut in præscripta tabella. Et sic adhuc superest leuissima $1\frac{1}{2}$ gr. fractio, de qua non sum sollicitus. Atque ita tota massa continet marcas 111. & 2. unc. iuxta pedem præmissum—2 $\frac{1}{2}$. den. temperatas.

Deficiente verò viliori argento, & solo ære Cyprio præsentē, cum quo mixtura ineunda: sumendæ sunt ex ære marcæ 36 $\frac{1}{2}$. & semiuncia.

Auctoris de his & sequentibus denariolis censura.

12. *Donec mundus erit, tolerabilis illa manebit.
Si sit legitima causa moneta pede.
Est modus in rebus, contemptum copia gignit,
In se quæ vitium, sicut abusus habet.*

Denumulis, Halleris, & eorum pede.

13. Minutissimi numuli percutiuntur in his partibus inferioribus, qui hera seu halleri dicuntur, in Æ Constitutionibus Imperij benè notis, quorum 12. album simplicem, & 52. albi currentem thallerum faciunt. Horum numulorum liga seu valor intrinsecus communiter receptus est 32. gran. Itaque oblato argento unius denarij & dimidij, & ex isto marcis fortè viginti, videndum in quantum propositus pes superetur, facta deductione, apparet superesse de omnibus istis marcis—80. gran. Nunc præsto est argentum pede vilius, fortè habetur unius denarij, & duorum granorum, defectus est 6. gran. Hic quæritur, quot marcæ ex illo requirantur, ut ad propositum pedem possit veniri? Et dicendum, quod tredecim, & tertia unius marcæ pars. Si verò cum ære commixtio sit fa-

cienda, requiruntur æris marcæ 2. cum dimidia, & c.

De aureis in auro, eorumdemque pede.

Quoniam ex ijs quæ præcedunt, quo pacto mixturæ ex massis denarij seu argenteis fiant, abundè satis intelligitur, iccirco nunc breuiter exempla quædam sequuntur, ex quibus de temperaturis ex auro conficiendis instructio haberi poterit. Et primum quidem de communi aureo in auro, in Germania usitato, nobis agendum erit, in quo tanquam ex fundamento omnes reliquorum aureorum numerorum pedes passim defumuntur. Cuius aurei valor intrinsecus est, non tantum, ut quidam negligentius tradiderunt. 18. Caractorum, sed etiam 6. granorum, quæ addi debent omnino, in quo ne vix quidem dimidij granuli remedium secundum Imperij Ordinationes toleratur.

Mercatores quidam offerunt mihi marcas 1 ex auro 33. tenentes puri auri 20. Caract. & grana quatuor. Hic quia præmissus pes uno Caracto & granis 10. superatur, seu quod idem est, 22. gran. iccirco inuestigandum erit, quot grana ex tota massa prædictarum marcarum 33. superant. Consequitur quæ ex multiplicatione debito modo inita, absolutaque superesse

A ————— 726. gran. ———
Si nunc 16. Caract. auri pondus aliquod habueris, videndum quot marcis ex isto ad mixturam iustam ineundam indigeam? hoc ipsum à pede præscripto deficit duabus caract. & 6. gran. siue quod indidem vergit, 30. granis. Et calculo adhibito proueniunt marcæ ——— 24. & $\frac{3}{10}$. ——— hoc est selsquiuncia. Atque ita in totum habentur marcæ ad 18 $\frac{1}{2}$. Caract. temperatæ ——— 57. marc. 13. unc.

Hoc pacto ego rem ipsam memoriam iuuandæ causæ, & ut excessus atque defectus utrobique ad oculum constare possint, soleo ordinare.

Exemplum nouum.

Offeruntur	Ad 23. Car.	4. marc.	216. gr.	Superabundat 279. gr.
	Ad 19. Car. 4 gr.	3. mar.	30 gr.	
	Ad 18. Car. 8 gr.	5 $\frac{1}{2}$. marc.	11. gr.	
	Ad 22. Car. 8 gr.	4. vnc.	22. gr.	

Consequitur, quod ex quatuor istis præsignatis postis in totum grana pedem superantia exsurgant — 279 gr.

Ergo iuxta doctrinam superius traditam, auro à pede inferiore opus erit, vel eo deficiente ære atque argento.

Offeruntur	Ad 14. Car. 4 gr.	$\frac{1}{2}$. marc.	75 gr.	Deficiunt 279 gr.
	Ad 17. Car. 2 gr.	6. marc.	96. gr.	
	Ad 18. Car.	18. marc.	48. gr.	
	Ad 17. Car. 8 gr.	6. marc.	60. gr.	

Hic in binis istis exemplis, quoniam tam excessus quàm defectus par ratio est, granorum videlicet — 279. Hic in binis istis exemplis, quoniam tam excessus quàm defectus par ratio est, granorum videlicet — 279. Hic in binis istis exemplis, quoniam tam excessus quàm defectus par ratio est, granorum videlicet — 279.

Etam, & totius massæ marcas ad — 18 $\frac{1}{2}$. Car. temperatas haberi — 34 $\frac{1}{2}$. consequitur.

Aliud exemplum.

Offeruntur	Ad 23. Car. 8 gr.	6. marc. 6. vn.	418 $\frac{1}{2}$. gr.	Excessus 740 $\frac{3}{4}$. gran.
	Ad 19. Car. 6 gr.	5. marc. 5. vn.	67 $\frac{1}{2}$. gr.	
	Ad 20. Car. 3 gr.	12. marc. 1. vnc.	254 $\frac{3}{4}$. gr.	

In præmissis exemplo & tribus postis apparet, grana pedem excedentia existere — 740 $\frac{3}{4}$ gr.

Ergo vt totidem grana alterius auri vilioris iisdem coniungantur, iustaque alloyratio inde exsurgat, requiritur.

Aliud.

Habeo aurum	Ad 16. Car. 3 gr.	3. marc.	81. gr.	Defectus 984. gran.
	Ad 13. Car. 4 gr.	11. marc.	682. gr.	
	Ad 17. Car. 1 gr.	13. marc.	221. gr.	

Hic facta diligenti supputatione, defectus est granorum — 984.

Itaque deductis supra positis granis A — 749 $\frac{3}{4}$. — remanent grana — 243 $\frac{1}{4}$. gr. alloylanda cum auro præstantiori: habeo ergo ad manus Coronatos Francicos, & ex illis aliquot marcas, qui tenent puri auri 22. Carast. & grana 8. de melioribus, aut aurum simile in valore, facta ad Regulam præmonstratam indagatione, adiun-

gentæ sunt marcæ ex istis Coronatis 4. marc. & vnc. 7. defectus est medietas granuli quem negligo. Atque ita tota massa, videlicet marcæ — 56 vnc. 3. sunt pedi nostro conformes, excepta vnius granuli medietate.

De ducatis, eorundemque pede.

Ducatorum † Imperialium memini suprà cap. præcedenti, fuisseque ferè ex purissimo

rissimo auro. Liga enim eorum iuxta Con-
stit. Imper. est — 23. Caract. & 8. gran.
quatuor ergo grana defunt à culmine, id
est, summa puritate, quæ partim sunt ar-
gentea, partim ærea, prout in sequenti-
bus latius explicabitur. Hoc ipsum ex
relatu aliorum benè intellexit Francisc.
Marc. quæst. Delphin. 260. Vbi inquit,
inter cætera cauetur, quod ad bonitatem
intrinsicam, seu materiam & ligam mo-
netæ, auri scutorum Regis cum Sole,
quodd debeant esse 23. Caractorum & o-
ctauæ partis, & etiam quoad pondus &
numerus, quodd debeant esse. 70. in mar-

ca auri.

Videamus † itaque vno atque altero
exemplo, quopacto mixtura eorum haberi
possit. Vis & efficacia aquæ fortis,
quam chrysulcam nominauimus, potissi-
mum tale nobis aurum præparat, quod
ad confectionem ducatorum admodum
est conueniens. Sæpè enim excoctissimum
aurum videlicet 24. Caract. vno atque al-
tero saltem grano deficiente, in magno
pondere mihi fuit allatum, ad cuius mix-
turam & alloylationem exiguum alte-
rius inferioris auri pondusculum suffici-
ens erit.

Exempli causa.

Offeruntur	{	Ad 23. Car. 11. g. e. —	21½. marc. —	73½. g. e. —	} Excessus 147½. gra- norum.
		Ad 23. Car. 10. g. e. —	24. marc. —	48. g. e. —	
		Ad 24. Car. —	6. marc. 4. vnc. —	26. g. e. —	

Superfunt ex tribus istis postis gra-
na A — 147½ alloylanda cum auro infra
pedem existente. Si igitur tibi ad ma-
nus fuerit aurum 21½. Caractorum,
constat illud deficere à pede nostro 14.
gran. Quoties ergo numerus iste 14. ha-
betur in præmentionato 147½. toties

ex illo marcæ, & consequenter vncie
sunt sumendæ, & sic operatione facta,
producantur marcæ decem & vnciæ qua-
tuor, & in totum marcæ ad 23. Caract.
8. gran. A — 62½. marcæ
granuli medietas non attenditur.

Aliud exemplum.

Offerun- tur	{	Ad 23. Car. 10. g. e. —	14. marc. 2. vn. —	28½. g. e. —	} Excessus 44. g. e.
		Ad 23. Car. 11. g. e. —	5. marc. 1. vn. —	15½. g. e. —	

Si aurum sit Car. 23. istius sumendæ sunt
marcæ 5½. Atque ita tota massa alloy-
fata, & proposito pedi accommodata est
A — 24. marc. 7. vnc.

Examen mixturæ initæ.

Facturus † periculum benè an verò
perperam alloyfatio facta sit, præter istos
modos, qui ex doctrina Arithmetico-
rum haberi possunt, hoc pacto rem ipsam in-
uestigabis. Experire primò, quantum pu-
ri auri vel argenti in postis mixturæ pro-

positæ adhibitis contineantur, & si toti-
dem in tota massa, inde scaturiente præsti-
tuto pedi conformi, elici poterit: ita ut
nihil magis minùsve inde, quàm in om-
nibus præmissis puri puti auri argentine
proueniat, benè affirmabis operationem
institutam, sin aliter, rationeque dispari,
malè.

Exempli gratia, suprà priori loco de
thalleris dixi, mixturæ accommodatas fuis-
se marcas.

Ad 11. den. 20. g. e. —	25. marc.
Ad 9. den. 12. g. e. —	25. marc.

Hic

Hic inuestigo puritatem in istis binis
parcellis. Et operatione facta, inuenio pu-
ri argenti — 44. marc. 5. den. 6. gr.
hoc est, inuenio marcas puri argenti 44.
denarios 5. & grana. 8.

Iam coniunctis bis 25. marcis proueni-
unt marca — 50. tenentes 10. den.
16. gr. — quæ faciunt similiter —
A — 44. marc. 5. den. 8. gran.

Examen alterius exempli.

In sequenti exemplo superius posito.
Ad 11. den. 4. gran. — 40. marc.
Ad 6. den. — 4. marc. 2. vnc. 2. quin.

Hic dico in istis duabus parcellis repe-
riri de puro argento videlicet —
A — 39. marc. 4. den. 8. gran.

Tot exsurgunt similiter ex producto, mar-
cis videlicet — 44. — 2. vnc. 2. quintl.
De puro argento — 39. 4. den. 8. gran.

Idem examen adhibe exemplo posteri-
ori de Ducatis paulò antè adducto, ibi ha-
bebam.

{ Ad 23. Car. 10. gr. — 14. mar. 2. vnc.
{ Ad 23. Car. 11. gran. — 5. mar. 1. vnc.
{ Ad 23. Caract. — 5½. marc.

Inuestigo hic quantum puri habeam
auri in tribus istis parcellis. Et apparet,
quod proueniunt puri puri auri marca —
A — 24½. — 0. 8½. gran.

Totidem quoque auri puri peruenit ex
marcis 24. — 7. vnc. — ducatorum.

De mixtura æris & argenti cum auro.

Hic prætereundum est neutiquam,
quod quemadmodum in superioribus di-
xi, deficiente mixtura argentea ad argen-
tum, adhibendam esse alloyationem ex
ære Cyprio. Itaque quoque sæpissimè vsu ve-
nit, alloyationem hic in auro vel cum ar-
gento, vel ære, vel ex utroque permixto
metallo, ære & argento simul perficien-
dam esse, quæ res, licet admodum sit subti-
lis, noua tamen non est, aut recentior in-

uenta, sed veteribus etiam cognita & ex-
plorata, cuius meminit Molinæ præcitato
loco supra nume. 788. Et Bodinus cap. al-
leg. 3. de Republ. licet ipse Bodin. omnem
confusionem metallorum omnimodò re-
spuat atque condemnet, de quo quædam
infra suo sequentur loco.

Quoniam t vero admodum est peri-
culosa talis mixtura ut multos viros Mo-
netales, etiam Aurifices vnâ mecum ma-
gno cum damno expertos, non semel co-
gnoui: eademque si vel sola argentea sit,
aurum pallidiorem, vel ærea tantum, co-
lorem reddit magis viuidum, ac splendo-
re clariorem, ut experientia edocti su-
mus, & Molinæ. atque Bodin. rectè assig-
nauerunt; nec non Didac. Couar. Vet. col.
cap. 2. nume. 6. Idcirco antiquitus obser-
uatum, legibus etiam ita sancitum & sta-
bilitum memini, ut nimirum mixtura ta-
lis fieret ex duabus partibus argenti, & v-
na æris, maximè t in aureis in auro, & nu-
mis similibus, in quibus, si aurum purius
alloyandum venit, grauioris ponderis
æris atque argenti additione opus erit.
Ita ut temperatura intrinseca colori, quan-
tum fieri possit, ut plurimum correspon-
deat.

Hoc ipsum intellexit Albe. Brun. num-
sui tract. 10. ab initio, quod sæpius sum ad-
miratus. Et simile, ait, iudicium t fit in
auro, in quo æs vel argentum, aurumque
simul admiscetur, quia admiscendo so-
lum argentum, aurum redditur nimis al-
bum, & admiscendo æs, aurum nimis eru-
bescit. Ideo aliqui admiscunt duas partes
argenti, & vnâ æris, ut color auri minùs
alteretur.

Accipio ergo exemplum paulò antè
priori loco de aureis, in auro pos-
tum, de marcis videlicet — 33. tenentes auri
puri 20. caract. & quatuor grana. Vbi tota
massa præscriptum suum pedem superat
granis A — 726.

Hic semper pro regula statuendum erit.
ista, Quoties octodecim caract. & 6. grana,
seu quod eodem respicit 222. grana in
præmen-

præmentionato numero granorum 726 referuntur, toties ex ære & argento marcam, & consequenter mediam, & uncias deinde sumendas esse. Diuisione itaque facta exsurgunt marce tres, uncia binæ, & quarta lotonis: scilicet vnius quentilin, ponduseulum. Quod totum pondus iuxta doctrinam paulo antè traditam, ita temperandum erit, vt binæ marca sint argenteæ, vna verò ærea: Ita erit additamentum ex argento quod est 8. den. seu, circiter 10. lotonum.

Ita in secundo suprà adducto exemplo, in quo grana sunt pedem excedentia 279. & sic ex diuisione subsecuta æris & argenti marcam vnam & uncias binas ferre, hoc est, vt præmisi, ex argento uncias sex, ex ære reliquum sumendum.

De exemplo quod ad ducatos prior loco collocatum erat, ista tenenda est regula, Quoties videlicet

A ————— 23. Cara. & 8. gr.
seu quod idem est ————— 284. gran.
in granis pedem excedentibus reperiuntur, toties marcam sumendam, ex ære atque argento, vt præmissum, quoties medietas, hoc est 142. gran. toties uncias binas, atque ita consequenter vsque ad unciam, sesqui unciam, eiusque minutiones partes.

Cùm igitur excessus in illo exemplo dicebatur 147½. granorum, ex ære argentoque mixto mixturæ applicandæ erunt uncia quatuor, & 1. gran. Itaque sesqui-granulum, quo pes in tota ista massa superatur, nihil curatur. Atque ita deinceps in omnibus ordinationibus erit dicendum, quæ iucundissima sunt, scituque & explanatione dignissima.

Habita ita iuxta præscriptum modum iusta ac debita mixtura, siue ex auro siue argento temperata, seu quod in idem recidit, pede præscripto ordinato & composito, funditur aurum vel argentum calidissimum, & supra modum fluxile, ex ipsis catinis antea fornaculæ ventosæ impositis, in canaliculos ferreos, operi isti comodè inferuientes. Et sic bractæ effusa

& frigefactæ, per ægyptiæ monecarios tamdiu malleis tunduntur ac dilatantur, forcipibus secantur, demumque iusto ac conuenienti ponderi adaptantur, donec percussura formalis, eademque finalis, cum vniuscuiusque Principis aut Ciuitatis inscriptionibus & insignijs imprimatur, & moneta iusta, atque omnibus partibus absoluta dicatur, & per Zygo statas virosque ipsos Monetales tandem indicetur ac probetur.

De Remedio.

SVMMARIA.

1. Remedium qua de causa adinuentum.
2. Remedium quid sit explicatum.
3. De Remedio sententia Alb. Bruni.
4. Remedij abusus vnde causetur.
5. Principum negligentia & auaritia taxatur.
6. Remedio Principes viros hoc nostro seculo abusus.
7. Remedium in Comitibus Spirensibus, quale sit præscriptum.
8. Collusiones Monetariorum & Zygo statarum sunt improbandæ.
9. Remedio Generales Brabantini quopati abutuntur.
10. Remedij occasione Generales Brabantini suum habent salarium.

CAPVT XX.

Quoniam vsu atque experientia instrui-
mur, & res ipsa quasi loquitur, admodum difficile esse, ne dicam impossibile, præfinitam puritatis metam, vt etiam exactissimum pondus, quam pedem nominauimus, tam exactè ac expedite obseruare, vt nullus ibidem prorsus excessus aut defectus reperiatur, maxime in mixturis petiarum seu massarum, vel argentearum, vel aurearum: Idcirco Magistris monetaribus quondam Principali indulgentia, eorundemque penes quos por-
cellas

restas eudēdē monetę esset tolerabili quadam conuiuentia, intra spem venię reliquę erat (vt loquitur alibi admodū proprię Molin.) aliquot grana valoris intrinseci, tum quoad pondus; tum quoad ligam non curare. Quod Artifices & Scriptores hactenus, vtique Imperij Constitutiones Remedium vocauerunt. De quo ita loquitur Albe. Brun. non procul ab initio sui tractatus de Monet.

Et habent Magistros monetales intellegit, de remedio in pondere denarium vnum, in liga granum vnum, pro quarta parte cuiuslibet vncię, vbi plura sequuntur, vt de auro paulo post, quod conductor habeat de remedio in liga partem octauam vnius caracti, & in numero medium ducat. Octaua autem pars caracti, secundum nostram et veram eius diuisionē, sesquigranum denotat: secundum Bruni aliorumq; opinionem, superius reiectam & explosam, tria grana significaret: ex quo illi singulos caractos, vt denarium quemlibet in argento, ita hic caracterum in auro in partes seu grana 24. dispescunt. Quinque etiam & trium granorum, nec non postea vnius grani indulgentię loco attribui, maximē inter aurifabros, meminit Molinęus num. 787. & num. seq.

Quamuis tibi subiungat, Monetarios passim licentius hac conuiuentia abuti, non tam virorum monetarium, vt ipse infert, culpa, qui nil nisi ad Regis nutum audent, quam Principum facto, qui siue necessitate temporum, siue suis, siue alienis cupiditatibus acti, artem monetalem, & reliqua publica, plerumque etiam Rempubl. quęstui turpiter habent. Quo Budęum libr. 3. Assis respexisse videtur, vbi ita hac de re scriptum reliquit.

Auaritia autem Principum vel temporum iniquitate imminutio ponderis potest inualuit id quod hodie apud nos quoque obmurmurante hominum sermone nihilominus facitatur. In aureis enim nostris binum ternumque momentorum interritum legem quoque admittitur. Remedium viri monetales appellat: Id quod primū clementia edictali numulariorum

mancipibus indultum, ne cui fraudi esset, si quis numus ex multis leuiusculi fessellisset, avaritia pro iure suo sumpsit, ita vt nulli iam iusto priscoque pondere signentur, vt qui prisorum extant, aut ostentationis gratia in delicijs habeantur, aut prius accisi demum in commercia, & ad collybum prodeant: Hinc fit vt coronati, qui cruciati cognominantur, iam commerciales non sint, vt superpondiales.

Vidimus t hoc nostro lamentabili seculo, idque exemplis plurimis, confusiones in commercijs, contractibus, annuis redditibus, & censibus, insignes excitantibus & procreantibus, similes imposturas & falsitates irrepsisse, quarum adhuc lernam sentimus propē inextricabilem.

De Remedio vero, quod nobis est sermo, & quod absque dolo malo, ac sine culpa, saltem per incuriam eorum qui monetas fabricant, introductum dicimus, ita in Comitij t Spirensibus anno 1570. sancitum reperitur.

Und ob wol biß daher/ da ein stück werck an einem grain zu gering befundē/ in dem so wol dem warden / als dem Münzmeister vbersehen worden / das der gestalt / daß ihm negst folgenden werck solches erstattet werden soll. Dieweil aber vil maln erfahren / daß sie solch remedium zu viel mißbrauchen / so ordnen vñ wollen wir / daß ihnen in solchem nicht mehr zu vbersehen / sondern viel mehr / da man ihre collusion oder farlessigkeit spüren würdt / gebürlich insehens gegen sie fürzunehmen seyn soll.

Hoc vult in summa. Quod etiam si ante annum præment 1570. ita semper obseruatum fuerit, vt si in solo fortē grano interuenisset operis fusi & fabricati defectus aliquis, ille in sequenti opere foret restaurandus, nihilominus tamen ex quo apparet, quosdam isto beneficio & licentia abusos, placuit in posterum propter collusionem Zygoſtatarum & Magistrorum Monetarium, summamque & sapi-

nam eorundem negligentiam, in eosdem debito modo animaduertendum, & rem diligentiori consideratione dignam fore. Quibus quoad collusionem & crassam nimiamque negligentiam, quo Constitutio respicit, & quæ dolo solet æquiparari, non autem illis cessantibus, tam rigorose insistendum erit: maximè cum, ut dictum, pro impossibili ab omnibus artificibus habeatur, ita ad punctum & amissim omnia, maximè quantum attinet ad ipsam ligam, obseruare velle. Atque istam istius Constit. Imp. mentem esse non dubito.

- 9 In f. Brabantia penes Generales, seu Prefectos primarios Monetales est, ad hæc in diebus probationum diligenter attendere. Magistri enim Monetales, tam excessum quam defectum notæ præstitutæ; hoc est siue præstantiores siue deteriores monetas suas pede sibi constituto fecerint, in diebus probationum poena pecuniaria illud ipsum indifferenter persolvere coguntur. Unde, ut non semel intellexi, illis de annuo salario prouisum creditur, t meo certè iudicio, non tam secundum iustitiæ normam, quam arbitrij vniuscuiusque censuram, & voluntatis domesticæ propositum singulare. De quibus meum non est vterius verba facere.

Præstetne ex puro puto, an verò ex auro & argento permixto monetam cudere.

SVMMARIA

1. Puram materiam in cudendis numis sumendam.
2. Georg. Agricol. sententia de hac questione.
3. Moneta pura maximus est thesaurus.
4. Puriores numos extranei Mercatores solum licitè querunt.
5. Mercatores eo merces vehunt ubi præstas pecunia reperitur.
6. Pecunia vilius damnum Principi & Ciuitati

tibus alijs infert.

- 7 Sententia priori contraria discutitur.
- 8 Leges sumptuaria roganda in Republica.
- 9 Zygostatas designandos, qui quamlibet pecuniam probent, astiment.
- 10 Numi puri aut aliàs boni, sunt cudenti Agricola conclusio est.
- 11 Bodini sententia ex puro auro & argento pecuniam faciendam.
- 12 Permixtionem metallorum capitis parare plectendam.
- 13 Numorum impuritatem falsitatem procreare.
- 14 Principes nonnulli etiam falsitatis vitio student.
- 15 quantum de iure iur. explicatur.
- 16 Princeps nomen suum amittit, si auctor falsitatis existit.
- 17 Metallorum confusio è medio tollenda.
- 18 Aurifabri quoque ex puro metallo sua vasa tenentur conficere.
- 19 Numos ex puro auro & argento cudiposse.
- 20 Darius Rex puram monetam fecit.
- 21 Couarruias ex puro argento numos quendam percussos testatur.
- 22 Constitutio Imperij cudendam puram monetam.
- 23 Puro ex auro & argento, an verò permixto pecunia cudatur, parum refert.
- 24 Quod in rerum natura non est, de eo frustra disceptatur.
- 25 Purum aurum & argentum non haberi secundum quosdam.
- 26 Aurum argentumque, ad summam puritatem excoqui posse.
- 27 Respublica felix qua auri argentiq, fodinis abundat.
- 28 Respublica felix qua necessaria suppeditat, si hoc non potest, infelix.
- 29 Num ex puro vel mixto auro numi cudantur, parum refert.

CAPVT XXI.

- 30 Exemplo offenduntur rationes partem question. negatiuam confirmantes.
- 31 Aurei optimi ex puro auro & argento facti, item & illi boni qui ex permixto constant.
- 32 Ad aurum rationes applicantur pro sententia auctoris.
- 33 Rationes plures pro auctoris parte negatiua.
- 34 Ciuitas abundans maiori auri vel argenti copia est alia quæ illis indiget, diuor & præstantior.
- 35 Aurum præstantius mixtum, quàm purum.
- 36 Cementi vis qualis.
- 37 Cemento etiam in auro artifices vtuntur.
- 38 Cementum quomodo fiat.
- 39 Numerorum impuritas non parit aliquam confusionem.
- 40 In $\omega\alpha\pi\alpha\chi\alpha\varsigma\alpha\tau\alpha\varsigma$ seu numerorum deprauatores.
- 41 Mixtura in numis vsitatis defenditur.
- 42 Leges priores per posteriores abrogantur.
- 43 Aurifabri habent suum certum pedem.
- 44 Argentum merum aurifabris non benè conuenit in vasis conficiendis.
- 45 Aureos & argenteos merè numos hoc tempore vix cudi posse.
- 46 Aurum & argentum ad summam puritatem velle excoquere, quasi impossibile, secundum quosdam.
- 47 Conclusio pro parte negatiua.
- 48 Non omnibus, quod paucis datum.
- 49 Extrinsecò valori meta certa præscribenda, illa³ obseruanda.
- 50 Pœna & cohercio homines conseruat in officio.
- 51 Leges frustra habentur si non earum diligens executio subsequatur.

ARdua est, multumque inter bonos scriptores & doctos etiam viros, aliosque Mercatores insignes passim agitata hæc questio, præstèrne ex puro puto, an vero ex auro & argento permixto monetam percutere. Quibusdam asserentibus & suadentibus, ex mero tum auro, tum argento, alijs præstare ac consultius fore ex mixto monetam fabricare.

Qui t̄ priorem amplectuntur his potissimum argumentis & rationibus vtuntur: Res quælibet, quò melior est & præstantior per se, eò Reipub. toti^q; humano generi vtilior & magis proficua iudicatur. At moneta aurea & argentea pura, & ab omni extranea materia expurgata, melior est & præstantior multis partibus permixto ære, alijsque metallis. Ergo præstat ex puro auro & argento, quàm cum alijs metallis permixto numos fabricare, quam rem quoniam insignis vir Georg. Agricola lib. i. de precio metallorum succinctè, admodumque eleganter in vtramque partem disputauit & tractauit, idcirco placuit mihi de verbo ad verbum illa hic interserere, Ait.

Sed t̄ quæritur, vtrum moneta ex auro puro, aut cum quo paucum argentum sit permixtum, aut ex auro, in quo multum argentum insit signata, sit vtilior Regioni vel Ciuitati.

Simili modo de argentea moneta quæritur, vtrum ex argento puro, aut cum quo modicum æs sit permixtum, an in quo plurimum æris insit, signata, sit magis accommodata Regioni vel Ciuitati. Est autem in hac causa inter homines, multarum rerum peritos summa dissensio: quod alij monetam preciosiorem, alij viliorem Regioni vel Ciuitati multis in rebus magnis vsui esse contendunt.

Hi igitur quibus aurei, & argentei numi puri, aut ferè puri probantur, his argumentis vtuntur. Moneta t̄ pura thesaurus est, qui enim id genus numos aureos & argenteos possidet, scit quid habeat:

& quod habet ubique tantum valet. At moneta aurea vel argentea cum viliori metallo permixta, in regione in qua cuditur, multum in alijs parum valet. Itaque magna ex parte possessorem fortunis & bonis spoliatur: tantum enim auri & argenti, quantum valet moneta non possidet. Pura ergo inquit moneta & preciosa magis ex usu est, quam mixta & vilis. Deinde, cui civitati vel regioni sunt boni numi, in eam omnes mercatores res, quas ad usum vitæ necessarias expetimus, aut externi mercatores sua sponte invehunt, aut domesticæ, qui eas, quia gratam habent pecuniam, facili de incolis aliarum regionum mercantur. Contra, cui regioni, vel civitati viles numi sunt, ei nec externi mercatores tot res important, nec domesticæ, quod eorum moneta aliarum regionum incolis non sit accepta. Itaque cum homines mercaturas non faciant, iacebit vestigal & portorium, quod externis rebus est impositum. Multitudo hominum à regione, cuius isto modo fortunæ sunt afflictæ, transfugiet, & ad florentem aliam devolabit: quorum utroque res Regis, vel Principis, vel Civitatis, dandum facient.

Alterum præterea causa erit, cur merces ad cultum & victum necessariæ, quas Regio suppeditat, viliori emantur precio, quare incolæ amplam & copiosam pecuniam facere non possunt. Tum denique etsi merces in regionem vel oppidum inferantur, tamen Rex vel Princeps vel Civitas, quod numi, qui in res vestigialis ac portorii nomine exiguntur, minus sint boni, detrimentum accipiet. Idem ei accidet, cum tributa conferantur: aut aurum vel argentum, quia ipse incurrit in magnam aliquam difficultatem, de publicis exactionibus bonorum atque capitum cogetur. Ergo cum plus in vestigali, portorio, tributo, exactione, detrimenti sit, quam in viliori moneta cudente emolumenti, non convenit vel Regem, vel Principem, vel Senatui præsentiri, sed exiguo questu & lucro du-

ci, verum cavere à magno damno, quod non modò regnum, vel regio, vel oppidum, sed etiam ipse contrahet.

Contra præ horum acerrimi aduersarii, quibus Domini monetam puram, aut ferè puram cudentes Reipubl. consulere non videntur, aiunt. Cui Regioni vel Civitati est moneta tam bona, in eam mercatores undique merces invehunt, & inter eas multas viles & fucosas atque fallaces, quibus æquè ac speciosis eliciunt numos, quos collectos è regione invehunt & exportant. Si verò rerum, quibus eadem regio fertilis est, indigent, eas emunt non bonis illis, sed vilioribus numis, quos secum apportarunt. Bonos autem monetarijs vendunt, qui eos cupidè appetunt: nam minoris emere possunt, quam vel aurum vel argentum purum nondum fignatum, aut promerciale, monetarij verò ad aureos numos argentum, ad argenteos æs adijcientes, viliores percutiunt.

Itaque, inquit, cum pauci homines quidam parci, & nimium tenaces, qui pecuniam in mercibus non collocant, bonos numos retineant: & mercatores cum vestigal & portorium exigunt, incolæ cum tributum solvant, viles numos, qui Rex vel Princeps, vel Respublica bonam monetam cudit, non sibi & eis, in quos dominatur, sed externis prodest, atque numos viles, quia nemo ex mercatoribus regione exportat, sed res, quas ea gignit, emptas semper vitatæ ac tritatæ monete copia erit. Deinde tot fucatæ merces in eam regionem non invehuntur, quæ vili vitur moneta, tum numis minus bonis vilius emitur cibus, vilius potio, vilius ceteræ res. Cum autem hæc à viris, item multarum rerum peritis ferè summa contentione contra illos disputata sint, & disputentur, rationes explicandæ sunt, quibus Respublica, quæque sibi ab his, quæ isti timent, cavere possit.

Primum præ leges sumptuariæ sunt rogandæ, ne incolæ extra modum sumptibus, quos faciunt in res externas, prodant.

deant. Etenim si tales sumptus fuerint necessarii & legitimi non effusi & immoderati, maximam pecuniæ partem ipsi retinebunt atque conferuabunt. Deinde fraudare non poterimus mercatores, nam si numi nobis erunt boni, paucis merces vendent, si minus boni, multis. Atque ita per vtramque vendendi rationem idem auri & argenti puri pondus consequentur. Tum ne mercatores numos minus bonos, quos secum apportarunt, incolis aut ciuibus soluant pro bonis: neve iidem ab alijs Regioni vel ciuitati importatos accipiat, Rex vel Princeps, vel Respubl. facile cauere atque providere potest. Designet modo viros iuratos, qui quanque pecuniam externam probent, & quanti precij sit, ipsi significant: mox eam minoris aestimet quam valeat, & ferat legem ne moneta pluris valeat quam ipse decreuerit. Deinde si veretur, ne imperitum vulgus minutulos numos externos non satis cognitos pro bonis accipiat, alteram ferat legem, quæ prohibeat vulgus tales numulos accipere. Sint tamen homines, qui numos cum numis permulent, quos Græci ex argenti commutatione ἀργυρονομῶν nominauerūt, quod genus hominum callidum & versutum, quia externos numos habet exploratos, & minoris quam valent aestimatos accipit, vt ex eis faciat lucrum: & mercium emendarum causa quosque in regionem, in qua primum percussi sunt, remittit, quod ibi plurimum valeant. Neutro autem modo pecunia vilis detrimentum aliquod afferet incolis: neutro Regi vel Principi, vel Respubl. siue vestigal, siue portorium, siue tributum exigat, quoniam verò mercatores etiam, qui vt duplex lucrum faciant, merces plerunque consueuerunt emere in regione, in qua suas inuexerūt, damnum faciūt si vili pecunia importata eas mercantur de incolis: bonam, quā vendentes acceperunt, ementes rursus numerabunt, nec vllam euehent e regione, quā Monetarijs vendant. Postremo, quia dicunt numis minus bonis vilius emi cibum & potionem, ac reliquas res: percutiantur numuli argentei, qualis Romanis fuit ter-

uncius: tum enim eadem res magno non ementur, aut si placet, ærei percutiantur numuli, quales hodie sunt Venetis à soluendo appellati. Nam æs purum signatum incolis minorem fraudem feret, quam eius portio cum argento permixta. Hoc igitur optimum est, vt numi puri percutiantur: aut quia Reges & Principes, & Ciuitates, auro argentum, argento æs, suo quodam iure admiscant, boni saltem: Hæc Agricola.

Bodinus etiam in præcitato aliquoties cap. 3. de re numar. priori opinioni omnino insistit, eamque admodum vrget, & mordicus tuetur. Præstare videlicet ex puro auro atque argento numos ferire, hoc est, è re fore Principū, Vniuersitatis, ac totius populi: confusionem verò metalorum, vsque adeo infectatur ac damnat, vt eam etiam poena capitali, tamque in argento facto quam infecto, coercendam statuatur, quod quondam etiam Taciti Augusti legibus promulgatis, salubriter constitutum exemplo ostendit. Ex ea confusione inferens tam crebras monetarum mutationes toti terrarum orbi nocentissimas pestes, numorumque tam aureorum quam argenteorum valoris extrinseci augmenta quotidiana, intrinseci verò decrementa maxima, & falsitates etiam indies suboriri: Exempli gratia, ponamus numum denariorum decem ordinatum, qualem diximus esse thalleros Philippicos, & sunt nonnulli alij quoque nostro etiam tempore stampati: Constat illum eundem, quoad sextam partem, hoc est denarios binos æreum existere.

Quid si si moneta corruptores, quales dicuntur τραπεζοκράται, l. 8. C. de fals. mon. prodierint, anne facile talem mixturam adhibebunt, vt puri tantum argenti contineant, vel octo, septem, aut etiam sex tantummodo denarios aut circiter: & ita lucrabuntur thalleros binos aut tres, de quolibet marco, quorum spacio vnius diei decem aut duodecim facile conficient? Hoc ipsum ego, vt in alijs locis, ita quoque Antuerpiæ in vrbe meo tempore à quibusdā falsarijs memini tentatum, & perpetratum.

tum, dalerorumque Philippicorum aliquot milia ibidem fuisse cufos. Licet nebulones isti tandem impunè non euaserint.

Has fraudes & imposturas expertus Zygoftates facili negotio, modò attendat, admodum autem difficile, & fortè nullo pacto aliis, probandi scientia destitutus, poterit animaduertere. Quæ ex re quantum Reipubl. Christianæ damni & confufionis semper potissimum verò nostra reuera extrema hac tēpestate, vbi tales mutationes frequentes inueniuntur, & impunè quasi relinquuntur, adoriæ, nemo nō intelligit, ex quo etiam Principes & viri, ius fabricandæ monetæ sibi vsurpantes, non verentur, immò laudi ducunt, hac excogitata impostura, praxin vocant singularem, multa milia corradere, satellites hinc & familiam alere, miseramque tandem plebeculam, & totam communitatem, istiusmodi falsitatibus decipere ac defraudare. Rectius multò Innocentius & Pontifex in c. quantò, extr. de iureiur. sensit, vbi Regem Arragoniæ, eiusque nomine omnem superioritatem admonet vt à tali mutatione ac deminutione numorum omninò abstineant, & si fortè reprobata aliqua moneta irrepserit, eandem pristino valori bonitati que restituant, & in meliorem formam ac statum reducant. Hinc d. cap. 3. egregiè admodum Bodinus. Principi, inquit, non magis licet improba numismata cudere, quàm occidere, quam grassari, nec à iure gentium, quo quidem auri & argenti precium constitutum est, discedere, & nisi Regis nomen ac splendorem amittere, ac falsæ monetæ fabricator, quam Princeps appellari velit. Viderint, ait, omnes, Molin. nu. 801. quid agant Principes nostri, dum subinde pecuniam dilutionem & leuiorem cudunt, sic enim contra semetipsos, & vires regni sui, quas atterunt, moluntur. Viderint Consultores, seu potius deceptores, vt meritò eos notat text. d. c. quantò, nec iuuat causari lucrum, quod interim hæc arte, seu præpostera calliditate facit Princeps, super singulis auri atque argenti libris, & quæ ibidem sequuntur. Huic morbo medicinam prom-

ptissimam & conuenientem inquirunt, illi, admodumque salubrem ac commodam adinuentam, & si modo confusio metallorum prohibeatur, ac è medio tollatur, & numismata ex puro auro atque argento fabricentur. Quo Alber. Brun. etiam respexisse dubium habere non videtur, qui nu. 11. sui tractatus satis rigorosè in hunc modum est eloquutus: Tutius est, quoad Deum & conscientiam, & quoad honorem, & ipsorum Principum ac patriæ utilitatem, facere cudi pecuniam ex puro auro, vel ex argento, saltem in pecunia excedente valorem duorum solidorum, seu vnus partium grossi. Et hæc utilitas, ait, excogitata fuit tempore Sanctissimi D. Papæ Iulij II. dū ita seruauit ad suasionem Reuerendissimi mini mei, D. Henrici Bruni, Archiepiscopi Iarentini, & Apostolicæ sedis Thesaurarij, &c.

Neque hæc tantum modò & monetarijs, verum etiam aurifabris & similibus opificum magistris iniungendum suadet, vt videlicet quantum fieri possit vasa per eandem siue aurea, siue argentea confecta, & supellex reliqua, ad puritatem proximè accedant. Quod fiet, ait Bodin. si vicefima quarta parte defectus concedatur, quæ ratione auri & argenti materia tum ad numeros conficiendos, tum ad vasa conflanda, satis solida est futura, quæ si purior sit, aut quatitur, aut sensim vsu deteritur.

Quòd verò & ex puro auro atque argento numismata cudi possint, ex eo instruimur satis, quod quondam talia fuerint perculsa in hoc Imperio, vt Bodin. refert, quæ auri & argenti numismata, vsq; ad Philippi Belli ætatē purissima fuerunt, primus hic dimidiam æris partem miscuit argento, quod factum est anno 1300. & circiter.

Hoc ipsum his verbis testatur Agricola. Rursus autem ordiari, ait, ab aureis monetis, & quidem puris, etiam si externæ sint: itaque singuli stateres Darici, qui fuerant ex auro puro signati, valent aureo Vngarico, idem Agricola. libro de precio metalli. Darius Rex Persarum, cum cuperet tale monumentum suis relinquere, quale nullus Rex reliquisset, ex auro, quod quæ-

feri potuit, purissimum excoxit, numos percussit. Ex argento autem Aryandes, quem Cambyfes Aegypto praefecerat, Darium imitatus, quare Herodoti etiam temporibus argentum Aryandicum fuit purissimum.

Quin Tiberius Imperator Hilpericum Regem Francorum, aliquot puris aureis ad eum missis, donauit, quorum quisque pendebat libram, & altera eiusque pars exprimebat imaginem Imperatoris, cum hac inscriptione, Tiberij Constantini perpetui Augusti, altera currum, cui insidebat auriga, cum praecleara hac inscriptione: Gloria Romanorum.

Argentei etiam numi Moscovitarum puri esse perhibentur, nuper etiam in Misena Hieronymus, cuius quidam Friberius, cognomento Magdeburgius, permisu Principum, non paucas argenteas monetas puras cudebat, quae exprimebant pariter imagines nostrorum Principum, & hominum illustrium, cum veterum, tum eorum qui proximis annis nobiscum egerunt auum, aut nunc etiam agunt.

His assentit Didacus Couarru. Veter. collat. numisma. cap. 2. numer. 6. Est tamen hac in parte, ait, admonendum, veteres Romanorum denarios, cudi solitos ex puro argento, quod vulgo acendrado dicimus, ausi seinem Silber / absque vlla aëris mixtura. Similes numos ex puro puro auro & argento nos aliquando animi gratia, & ad complacentiam bonorum virorum cudi procurauimus, vti memini supra cap. 11. & 12.

Accedit huic sententia, & eamque confirmat, imitandamque ac sequendam astituit Constitutio S. R. Imperij, habita anno 1500. Augustae. Tit. Von der Gilden vnd Silberen Münz wegen /c. cuius verba haec sunt:

Darauff dann wir / oder der / so an vnser stadt sitzen wirt / vñ das gemelt Reichs Regiment / vollkommen macht / vñ gewalt haben sollen / Ordnung vñ sagung einer beständigen Gilden vnd Silberen Münz / von seinem Goldt vnd Silber /

ohne allen zusatz / durch das gang Römisch Reich für zunemen / zumachen / vñ zubeschließen / ad finem vsque, &c. Hoc vult in effectu. Caesarea Maiestas, Statuvs Imperij ordinaturos, vt per totum Romanum Imperium vniformis ac constans ex puro auro atque argento, omni alterius metalli mixtura explosa, moneta cudatur & cursum habeat.

Ex his & rationibus & auctoritatibus, tum etiam sacri Romani Imperij Constitutionibus sequi videtur pro affirmatiua sententia, videlicet satius & conducibilius fore, ex puro auro atque argento, quam aëre aliquo permixto, monetam ferire, concludendum fore.

Verum si praemissa omnia rectius examinentur & ac ponderentur, penitusque introspectantur, statuvsque rerum praesens, non verò istantum, qui retrò multis annis fuit, in considerationem trahatur, inueniemus contrariam fortioribus argumentis & motiuis stabilitam, atque fulcitam, huicque subscribendum atque insistentum fore.

Et primò quidem, admiratione non leui dignum mihi videtur, quod praetacti auctores, eorumque sequaces, vsque adeò vrgeant summam istam siue auri, siue argenti puritatem, (de qua superius exactius sumus locuti,) ex eademque numismata aurea & argentea cudenda consulant. Nam si frustra sermo ea de re instituitur, & quae in rerum natura non est, nec inuenitur: in eo enim omnes Philosophi, & docti passim viri conueniant, superuacua, nulliusque momenti prorsus dentimis puris & simplicibus, siue aureis, siue argenteis cudendis vel non cudendis altercatio & inuestigatio suscipitur. Atqui verò ex ijs quae supra sunt adducta, exploratum habemus, quo pacto praecitati Doctores, magnaue pars hominum peritiorum sentiat, firmiterque credat, & purum aurum & argentum ab Artificibus haberi non posse, nullumque tale reperiri, quod non sit cum aliqua extrinseca materia coniunctum. Ita Plinius;

Alber.

Plinius, Albert. Brun. Budæus, Molinæus, Georg. Agricola. Bilibaldus, etiam Bodinus quodammodo, & reliqui Doct. communiter opinantur.

Quid quæso est, quod tanta concertatione defendere, Principibusque ut sequatur persuadere conentur, præstare conducibiliusque esse, ex puro metallo pecuniâ facere, & fabricare?

Verum enimverò, quia ostensum est, satisque probatum superius, communem Doct. esse errorem, ad summitatem & culmen illud 14. Caract. in auro, & 12. denarium in argento venire non posse, sed contrariam, quam tuemur, sententiam, veriorē & indubitatam permanere, ac ideo ab ea recedendum neutiquam esse. Itcirco isti puncto ulterius immorari superuacaneum esse existimamus, saltem ita illum simpliciter attingisse pro hac vice sufficiat.

Posito itaque atque concesso, quod, ut
26 dixi, omnino concedendum est, & ad summam puritatem & aurum, & argentum excoqui posse. Videndum deinceps erit, quo pacto Reipubl. tum etiam priuatis hominibus utilius esse possit, ex eo potius quam permixto metallo numos percutere. Ais tu quidem, è re Principum, Ciuitatum, Reipublicarum, etiam totius denique Imperij, omniumque priuatorum hominum esse, abundare auro atque argento excoctissimo, permixtionem verò cum ære, aliaque viliori materia utilitatis parum habere, & adferre posse. At in eo & nos convenimus, si modo ponderis ad pondus, & massæ vnius ad aliam massam tantummodo fiat respectus.

Fortunatam reuera & felicem Regionem & Rempublicam dicimus, si auri argenti que fodinis abundet, atque ita auro argentoque prædiues sit: è contra verò minus illam felicem iudicamus, quæ istis Theauris destituitur. Ita quoque non infimo loco collocandam Regionem pro certo habemus, quæ nobis plenè suppeditat omnia, ad vitæ humanæ conseruationem necessaria. Vacuam verò & infrugiferam, inanem & pauperem fateri cogi-

mur terram, cui nec auri argente fodi-
næ, nec aliqua rerum necessariorum copia, unde numos & diuitias sibi incolæ, ad commerciorum mutuam obseruantiam sustinendam, comparari possint, diuinitus sit concessa & attributa. Hinc verò inferre velle, Rempubl. prædicto aliquo modorum locupletatam, conducibilius facturam, si numos ex puro auro atque argenteo, non verò aliqua æris particula permixto, & ferire procurer, iusta, meo quidem iudicio, & rationabili caret causa ac fundamento.

Quemadmodum enim fieri potest, ut Mercatores extranei ad istas partes, in quibus fortior moneta currit, merces suas copiosius, partius verò ad easdem, ubi debilior in vtu est, transferant, ita è contrario fieri potest, ut nonnulli Mercatores, viles, fucosas, atque fallaces merces magna in copia ad talia loca vehant, spe & intentione ut bonam & præstantiorem monetam requirant atque exportent, indeque viliores aureos fabricari procurent. Ita sit quod & optima pecunia illi destituantur, & in locum istius merces vitiosæ substituantur. Vt rectè & admodum appositè infert Agricola. Et ita quod pro utilitate bonoq; Reipub. ac communis credebatur introductum, facile in eius incommodum conuersum apparet.

Sed demus, ut propius aliquanto ad rem ipsam veniamus, huiusque controuersæ quæstionis radicem ac fundamentum arripiamus, demus inquam alibi currere, non nisi ex puro auro atque argento numismata. Hic tunc certè tres mæxæ istius metalli purioris, præstantiores iudicabuntur, alijs tribus ære permixtis. Atque hoc pacto verissima est sententia illa prior. Verum si simmetriam vnam eandemque proportionem in puro & ære aliquo permixto, siue auro, siue argento, constituamus, quod fieri debere ratio ipsa, super qua hæc est fundata, omnino suadet atque requirit (de quo quædam supra cap. 8. vbi de pede monetariorum tractatum fuit, diximus) parum referre constanter affirmamus, siue ex puro auro vel argento, siue ex com-

compatibilibus metallis alijs permixto, numos stampari faciamus. Hunc enim in modum ipse quoque Agric. de præc. metall. vbi de puritate præcessit, est elocutus. † Tamen si autem puri numi aurei & argentei boni, Imo optimi sint & dicantur, Hi tamen etiam boni dicuntur, qui & ex legitima temperatura constiterint, & iusti fuerunt ponderis, & nota Regis vel Principis vel Ciuitatis signati fuerint, Quod vniis exemplis subsequen-
ad oculum hoc pacto commonstramus.

Tres supradictæ marcæ ex puro argento confectæ, æquiparantur quatuor mar-
eis quorum liga est nouem denariorum tantum, tantundemq; argenti illis tribus & non vltius, quantum quatuor prædictis inest. Etiam eiusdem præcij & valoris erunt quatuor illæ, cuius sunt tres marcæ puriores. Multiplicatis enim marcis tribus per denarios. 12. exsurgunt denarij in totum — 36. denar. totidem quoque denarij producuntur, si quaternarius cum numero nouenario multiplicetur, scilicet — 36. denar. Simili modo si ad manus habueris numorum ex puro argento hoc est 12. denar. vt sæpius inculco, confectorum marcas 6. & correspondent nouem marcis ex octo denarijs puris fabricatis. Deductis enim senario per numerum. 12. proueniunt denar. — 72. Et totidem proueniunt quoque si per nouenarium 8. deducatur. In illis itaque sex marcis non plus residet reperiturque argenti puri puri, quàm in istis præmissis nouem marcis denariorum. 8. Sic viginti quatuor marcæ numorum de puro argento tenentium solum sex denarios, tantum argenti comprehendunt, quantum duodecim marcæ ex purissimo argento. Eandem habet æqualitatem purum aurum, & cum ære atque argento commixtum, obseruata semper eadem legitima temperaturæ proportionem.

Extendamus nonnihil ad numos aureos istam doctrinam, quæ alias intricata multis apparere posset. † Habeo, exem-

plica causa ex numis puris aureis marcas decem & octo, quorum liga est. 24. Caractorum. Si similiter. 24. marcas habeam, tenentes ac recipientes de puro non nisi 18. Caractos, quales sunt numi Philippici: goldē Rōnischs thall. tantum in his, quàm in prioribus auri puri continetur, estque vtrobiq; quoad valorem istum intrinsecum ligæ, par ratio, de qua liga nobis hic est sermo, etsi diuersitas sit in pōdere, quod quilibet facile animaduertit. Illi itaque Doctores, qui ex puro auro atque argēto pecuniam fabricandam censent, de pondere parum sunt solliciti, satis esse putantes, vt ex simplici auro atque argento fiat. Mea vero longe aliter fert opinio, cui, nisi fallor, & docti & indocti, Seculares & Ecclesiastici facile subscribent.

† Firmiter enim, omniq; hæsitacione se mota tueor, mercatorem istū supradictū, sesqui mille marcas ex argēto, quod octo est denariorum, in bonis habentem, tā potentē fore, licet numi inde cusi pro quarta parte sint ærei, quàm qui ex meracissimo puroque puro argento mille marcas possideat. Et quod hic de istiusmodi diuitijs Mercatoris, aut priuati hominis, dico, idem etiam iudicium est ferendum de summo alicuius Regionis, Ciuitatis, aut Reipublicæ thesauro, de Vestigialibus, de Telonijs, annuis redditibus, pensionibus, alijsq; obuentionibus. Manemus hic in vna eademq; per aduersarios mota Regula, qua pro certo ponitur, Quod vbi plus auri & argenti apud vniuersitatem reperitur, non attento simplex, aut cum alio metallo sit per mixtum, ibidem locupletiores Rempubl. fore. Assumptio, iusta calculatione mediantem, certissima permanet, non plus argenti in posteriori, quàm priori casu haberi. Sequitur ergo ex præmissis veris sententiam quam tuemur indubitam esse.

† Immo ostendi posset preciosius ac præstantius esse aurum atque argentum confusum, ac cum alio metallo permixtum, quam illud absolute simplex, purum, & ab omni extranea materia repurgatum

gatum non quidem de per se, sed quo ad aliud, salua semper manente debita & requisita mixtura, & proportione conuenienti, vnus etiam quoad aliud.

In marca enim argenti vna quæ est 8. denariorum, quo ad puritatem ibi quatuor sunt denarii ærei, in illa marca quæ tantum puri argenti habet denarios 4. inueniuntur denarii 8. ærei. Atque ita in istis marcis duabus lucrabitur, qui eas accipit, & tantum purum argentum perfoluit, vnâ marcâ ex ære, quod sequitur necessario.

Quæ res, vt non nihil subtilis, exemplis fiet manifestior, per l. præter. §. videamus. ff. de Collat. bono. ad verba. Quod dico manifestius fit exemplo. Memini me aliquandoque ex Regestis cuiusdam magistri Monetælis, iucundum reuera hoc experimentum haussisse, quo pacto t videret per genus quoddam Cementi omnis materia ærea ex ipsis numis extrahi possit, ita vt nō argentum solum, sed æs ipsum vtiliter extrahatur. Ita sumpsi^m in arcas aliquot. 10. 30. 40. forte ex argento. 4. denariorum aut circiter, prout capax erat receptaculum saccus, cui imponebatur, & locus cementationi destinatus, requirebat, adhibito sale, sulphure, aliisque materijs. Quibus prædictis maris Cemento per 12. 20. aut 25. horas vel etiam vltra immisiss & excostis, inuenimus & excepimus postea numulos eosdē albiore nitidioresque & ad puritatem. 10. 10½. vel etiam 12 denariorum Cemento ratos, pondere quidem, aliter enim fieri nequit, deminutos, formâ vero literis atque inscriptionibus omnino saluis existentibus. AEs, quod iam plane materiae immersum erat, rursus alio artificio extrahabatur, & certis suis vsibus destinabatur. Hæc singularia sunt & iucunda, suamque tunc vtilitatem habent, quando videlicet argentum debilius proportionabiliter minori precio, quàm fortius, & puritati magis vicinum, haberi potest.

Isto etiam experimento nuper in nostris de — 8. halleri numulis animi

caussa sum vsus: eosdemque reduxi ad — 8 — & — 9. denarios, licet alias mixtura & peseorum sit, vt supra ostendi, denariorum — 2½.

Quos ita purificatos, alioque & nitidiori colore apparentes, multis, magni nominis viris & Dominis obtuli conspicendos, quo intelligerent tantum argenti istis tot numero numulis, quorū thallerus Imper. pro tempore valeret, inesse, quantum ipsemet thallerus prædictus haberet atque complecteretur puri argenti, æs quod superfuit in dict. denariolis, quasi luero eius, qui eos possidet, videtur cedere.

Eodem genere experimenti Artifices etiam in numis aureis vt plurimum vntur, maximè vero in argento deaurato. Et hoc pacto non solum in massa seu numis aureis ipsum aurum, verum etiam argentum saluum manet, & in vtilitatem possidentis conuertitur.

Huius quoque meminit, non indiligens rerum istarum indagator Car. Molin. numer. 775. Faciunt tamen, inquit, aurifices & Monetales genus t quoddam Cementi, ex lateribus cōtusis & medicatis cum argilla, vbi aurum inclusum, & 24. horis igni immisum, ab omni ære penitissimè purgatur nec non ab argento & alio metallo quæ non pereunt, sed inueniuntur immersa Cemento, vnde extrahuntur & separantur. Et quæ ibidem sequuntur. Eodem modo in superiori exemplo æs extractum in cemento saluum reperitur, numis impositis integris existentibus, si cet leuioribus.

Vides ergo benenole Lector quo pacto fatius sit aliquando, abundare auro atque argento cum alijs metallis permixto, quàm simplici ac puro puto.

Præterea ex dissolutione prioris argumenti p doctores moti etiâ altera illa, quæ de mutatione ac variatione crebæ pecuniarum in medium erat adducta, corruet obiectio. Non t enim tam commixtio numerorum decreta, & proportionabiliter admissa atque probata, confusionis istius multi-

40 multiplicis, & pestis rei numaria in
testina ac nocentissima causa existit &
adhuc existit, quam deprauatorum ho-
minum & paracharakterum temerarij &
no farij ausus, quos reliquosque t numo-
rū deprauatores ac corruptores, hic non
tam non defendere, quam iustis poenis
subijciendos esse, dicimus ac profite-
mur; interim inculcantes & affirmantes
ex confusione materiarum talia non cau-
sari, quicquid vulgus hominum in con-
trarium frustra reclamet. Cum enim 12.
denarij atque ita marca argenti puri, iux-
ta Imperij constitutiones, & pedem ab
anno 1566. inuolubiliter per nos, obser-
uatum, præbeat thalleros Imp. nouem,
boni ratiocinatores colligunt ex marca
10. denar. & 16. gr. exhiberi similes
thallero. 8. neque plus neque minus,
& ex marca argenti quod est 6. dena-
riorum dari 4. thall. Imper. Quæ cō-
sequencia omnino ex Regula proportio-
num inferitur.

In auro quoque eadem proportio lo-
cum habet, posito siquidem ex pura auri
marca — 24. Characterum, quod
obrijsim vocauimus, Magistros Mo-
netales, 93. aureos in auro cudere, con-
sequitur statim ex auro mixto. 18. Charact.
70. aureos in auro, excepta vnus quarta
parte provenire.

In summa, nihil causæ est prorsus,
cur magis ex commixtione metallorum,
modo iusta sit, & proportionabiliter tem-
perata, quam puro auro atque argento
pecuniarum deprauationem oriri, asse-
rere velimus. Hoc ipsum in aureis & ar-
genteis numis tam in Imperio, quam Re-
gnis adiacentibus, & quibuscunque in
locis conspicitur, modo vt dixi & pro
maxima præsupponimus, debita, decens,
& requisita subit temperatura.

41 Ita t aurei in auro, Coronati Francici
& Italici, Ducati simplices & duplices,
duplices regales, aurei leones, numi An-
glici Engelotten vocamus, & maxime
numi grandiores in Portegalia stampati,
& similes proxime ad puritatem acce-
dentes, Item Equites Geldrici, aurei cor-

nuti, Montenses & similes ære atque ar-
gento permixti denarij, tali numerum
deprauationi occasionem vllam præbue-
runt, Quod ipsum ex diligenti inuesti-
gatione & accommodatione valoris in-
trinseci ligæ, ac ponderis, omnium isto-
rum numerum, tum etiam ex ipsis Con-
stitut. Imperialibus de ann. 1442. Tit.
Vonder gulden Münz wegen. manife-
stum euadit: quo præscripto tempore or-
dinatum fuit, vt aurei in auro non ex pu-
ro auro, vt antea deduxi, sed ex auro
quod contineret — 19. Charact.
cuderentur. Ille enim pestunc tempo-
ris fuit constitutus. Quæ Ordin. Imperij
Francofordiæ super puncto Monetæ ce-
lebrata est ann. 1500. præcesserit, id-
coque per posteriores videretur abroga-
ta, per Reg. qua decimus priores 11. per
t posteriores abrogari, l. Non est nouum,
ff. de ll. tamen ex Comitij pluribus an-
num prædict. 1500. subsecutis notorium
fit, ab ista opinione de cudendis ex puro
auro atque argento denarijs, iam dudum
expressio totius Imperij & Statutum con-
sensu, recessum esse, de quo nemo mortali-
um dubitat.

Idem quoque Iudicium ferendum est
de ipsis Aurifabris, quibus tam in Impe-
rio, quam passim in omnibus bene con-
stitutis t Ciuitatibus, certa est mixtura
præscripta, ad quam velut ad lydium la-
pidem respicere, iuxtaque eandem vasa
sua siue aurea siue argentea conficere te-
nētur, prout superius attigimus. c. de pon
de Monetariorum. in fine. Estque pes iste
Aurifabrorum præscriptus ab Imperio
A — 14. lotonum, vel quod id est.
10. den. & gran. 12. quæ mixtura tolerabi-
lis est omnino. Merum enim argentum, te-
ste etiam t Molinæo, artificibus & vascu-
larijs non ita congruit, sed argentum ali-
quantulum dilutum, est aptius subtili o-
peri, Quorū ego, nō attento, quod alij cō-
trariū dicāt aut scribāt, sententiæ assisto.

Prædictis accedit, quod etsi summè vti-
le visum fuerit, puram monetam aure-
am & argenteam ferire, constetque pri-
mis illis temporibus, quæ verè aurea
fue-

fuerunt, aliquoties & complacendi ac gratificandi amicis magis, quam animo illud continuandi, ita factitatum, tamen
 45 hoc ipsum ferreo nostro, durissimo, & perturbatissimo hoc seculo, quo & Ecclesiasticus & politicus Status totusque mundus prope ad extremas angustias est redactus, cogitare, ne dicam ad effectum perducere velle, impossibile videtur.

Quis enim Princeps, Dux, Comes, quæ Regio, quæ Ciuitas, aut Respublica hæc tentare audebit, sumptusque tantos per ferre præsumet? Repurgare totius orbis pecuniam auream & argenteam, vasaque inde confecta, & suppellectilem omnem ita excoquere, ut nihil extraneæ & impertinentis materiæ ibidem relinquatur: & sic purissimos numos, vasaque ex auro & argento puro puto inde conficere, hoc opus hic labor est. Quid quod numi taliter percussi nomen pecuniæ amittent, utpote per quos res qualibet, non ita commode possint licitari, publica æstimatione cessabit, & in eius locum ponderis varietas substituetur, contra illa verba l. inferta. ff. de contrah. empt. Eaque materia forma publica percussa, vsum dominiumque non tam ex substantia præbet, quam ex quantitate, hoc est æstimatione publica.

Conclusio ergo huius quæstionis, ut hoc caput absolamus, in utramque partem ita agitate, saluo alterius iudicio, hæc erit. Reges, Principes, Duces ac Ciuitates, ius cudendæ monetæ habentes, qui ex auri argenti que fodinis (quibus Romanum Imperium, & in primis Germania nostra præ cæteris abundat) aut aliunde purum aurum & argentum habere possunt, cudant si velint munusmata preciosa & puritati vicina, vel si nolint aut auri argenti que fodinis destituantur, quorum numerus non est exiguus. & neque enim iuxta psalmistam Psalm. 147. fecit Deus taliter omni nationi, quemadmodum nec omnes ex æquo amauit Iuppiter: tunc dilutiorum & debiliorum in valore intrinseco, talem tamen monetam fabricare omnino procurent, quæ suis requisitis li-

gæ, ponderis, ac formæ, præpolleant. Ita enim alibi inquit Agricola. Monetarij non necesse habent aurum prorsus purum efficere, sed coquere, donec talis temperatura sit, qualis esse debeat aureorum numum, quos cudunt.

Quo præuio, in hoc sollicitè omni quæ cura ac studio incumbendum erit, ut extrinseco valori indicaturæ videlicet, metæ sua præscribatur, quæ transilire, nec Principes viri, qui à ll. obseruatione immunes haberi non debent, per l. digna. vox. C. de leg. & const. nec subditi, nec Mercatores, nec Collybiæ, nec quilibet alius, graui poena indicta, audebunt. Hæc omnia si inuiolabiliter obseruentur, contrariumque suadentes ac facientes priuilegijs non tantum concessis priuentur, verum etiam iuxta transgressionis modum, arctius punirentur, iam omnes hæc & similes disputationes cessarent, & de re nummaria, melius salubriusque toti terrarum orbi prouisum esset. Videatur s. in constitut. Imper. de ann. 1576. qui ita incipit. Wann aber wenig nuket gute sagungen zumachen / da keine steiffe handhabung darben durch die Obriegkeit gebraucht wirdt. So wollen wir. fol. 24. 2. colum. Cuius memini etiam supra.

De Solidis.

SUMMARIA.

- 1 Solidus unde dicatur.
- 2 Solidus pro integro accipitur.
- 3 Semisses & Tremisses Solidi.
- 4 Solidus & aureus qualiter conueniant & differant.
- 5 Aureos ante Iustin. tempora percussos, præstantiores solidis fuisse.
- 6 Aurei quatuor quondam vnciam pendebant.
- 7 Aurei primi à Iustinianeu sescupla portione distant.
- 8 Aureus & solidus à tempore Iustin. vni idem.

9 Aureo.

- 9 Aureorum seu solidorum 72. libram facere.
- 10 Aurei nostri temporis cum illis antiquis comparari non possunt.
- 11 Aureorum nostrorum cum Iustinian. collatio.
- 12 Solidi Iustin. quale sit pondus.
- 13 Solidum Accursius malè pro siliqua accipit.
- 14 Solidi Iustin. cum vsitata moneta comparatio.
- 15 Solidorum cum ducatis comparatio.
- 16 Solido inesse 48. partem argenti.
- 17 Georgius Agricola parumper à scopo vacillat.
- 18 Ducatorum liga que sit.
- 19 Solidus Iustin. Vngaricum, & 18. momenta valet.
- 20 Pondusculi partes, quibus aurum appendimus.
- 21 Ponderis Anglici, & eo quo Agricola in auro vitur differentia.
- 22 Solidorum ad ducatos ratio tabellariter explicata.
- 23 Solidorum ad aureos in auro comparatio.
- 24 Solidorum ad flor. & thall. Colon. licitatio.
- 25 Solidorum antiquorum in odiosis respectus habetur.
- 26 L. Sancimus, de donat. quos aureos designet.
- 27 Solidorum appellatione vulgares aurei & vsitati continentur.
- 28 Solidorū appellatione argentei numi comprehenduntur.
- 29 Solidus aureum Vngaricum designat.
- 30 Solidi in Ordinationibus Imperij quales.
- 31 Solidi intelliguntur de 15. batys.
- 32 Aurei 600. in pœnali mandato Illustriss. Duc. Iul. Cliv. de non appellan. quales sint.
- 33 Aureus in auro, vbi auri fit mentio, sub-

intelligendus.

- 34 Appellationes in Ducatu Geldriae impermissæ.
- 36 Statuta quæ appellationes remouent, sunt de frivolis intelligenda.
- 37 Iuramentum per Iudices præstitum, ne appelletur, nullius est momenti.
- 38 Iuramenta per subditos ad coactionem Dominorum, ne appelletur, præstitum, nō sunt obligatoria.
- 40 Constitutiones Imperij hoc ipsum quoque ordinarunt.
- 41 Idem apertis iuris textibus comprobatur.
- 42 Appellationes benè excluduntur, si Superioris consensus accesserit.
- 43 Cessante causa, cessabit effectus.

CAPVT VIGESIMVM. SECVNDVM.

SOLIDVS non à soliditate, quasi ex solido & puro auro factus fuerit, dictus est, (vt malè sentit glossa ad l. i. C. de vet. num. potest. libr. ii. Et Viuius in Commu. opin. lib. i. in verbo, aurei: quos sequi videtur Bodin. cap. suprà cita. 3. de Republ.) multò minus à Sole, propter Solis imaginem solido siue auro impressam, vt nostro tempore quidam imperiti Solem auro in auro imprefferūt: verùm ideò ita nominatur, quòd integer sit, nihilque ei deesse videatur.

† Integrum siquidem Latini solidum vocauerunt, probatur per l. ergo. §. creditoribus. ff. de fideicommiss. libert. Didac. Couarr. veter. coll. num. cap. 3. Nebrissen. in Iuris Lexico, & Budæus libr. 5. Afs. Agrico. lib. 2. de pond. & temp. monet. circa princip. Carol. Molina. de vsur. nume. 64. ita scribit: Cæration Græcè, siliqua Latine, secundum omnes bonos auctores, & Græcos, & Latinos, est vicesima quarta pars vnius numi siue solidi, accipiendo solidum pro vno toto & integro instar assis consummato. Hinc semisses & tremisses descendunt, illi ex dimidia au-

ri parte, hi tantum ex tertia constabant: tremis enim, ut ostendit Budæus ad l. quia vulgo. ff. de ædil. edict. est pars tertia solidi, sicut semis dimidia.

Quare Impp. Arcad. & Honor. in l. 3. C. de milit. vest. lib. 12. ita loquuntur: Fortissimis militibus nostris per Illyricum non binos tremisses pro singulis clamidibus, sed singulos solidos dari precipimus. Et d. loc. Agric. Aureus, quem Alexand. Severus percussit, erat duarum drachmarum, quos aureos, cum respectum ad semisses & tremisses haberent, tunc primo dixerunt solidos; quod semisses, ait, ex dimidia eorum parte, tremisses ex tertia constarent, ganke/halbe/vnd örter Guldens. Sichardus ad d. l. quicunque, de seru. fug. lib. 6. C. Et Couarr. d. loc. num. 3. Cui adde Carol. Molinæ. de contract. seu vsur. quaestio. 4. num. 105.

4. t Quopacto verò solidus ab aureo differat, cum eodemve conveniat, sintque diverso respectu diuersa, & alias vñ idemque denotent, aliquot argumentis & auctoritatibus fuisse explicat d. loc. Couarr. ostendens, aureum illum apud Romanos primo, & dudum antè Iustin. quoque tempore percussum, præstantiorem, maxime quoad pondus, fuisse illo, cuius sit mentio à Iustiniano, & alijs paulò antè Cæsaribus. Quod vel ex auctoritate Plinij sola sequi posse videtur: Ait enim li. 33. c. 3. Aureus numus post annum sexagesimum secundum percussus est, quam argenteus: ita scrupulum valeret sestertijs vicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erat, V. D. C C L X. sestertios: post hæc placuit quadraginta duo signari ex auri libris, paulatimque Principes imminuere pondus, minutissimè vero ad 48. Ex quo constat, t quod quatuor ex istis aureis vñciam penderant, multiplicatis enim per 4. duodecim vñcijs, quot libram habere supra ostendimus, cōsequitur aureos provenire quadraginta octo.

Hinc Pomponius in l. numismatum. ff. de vsufruct. inquit: Numismatum aureorum vel argenteorum veterum, quibus

progemmis vti solent, vsusfructus legari potest, Sescupla proportionem, ergo aurei illi primi à Iustinianis, quorum t vide licet 6. vñciam, & 72. libram constitutus differebant.

Hanc sententiam veritati consonam esse, ex sententia Couarr. aliorumque præclarissimorum virorum libenter amplector, cuius hæc sunt in d. cap. 3. §. 1. num. 3. vet. coll. numism. verba: Nunc etiam constanter asserimus, uti antea lib. quopue 1. varia. resolut. asseruimus, aureum veterum Iureconsultorum ab aureo Codicis Theodosiani & Iustiniani ex eo differre, quod aureus ille vetus quarta fuerit vñciæ pars: aureus vel solidus Iustiniani & aliorum Cæsarum, qui à Constantino imperium obtinuerunt, sextum tantum appenderet vñciæ partem.

t A tempore ergo Iustiniani Imperatorum aureorum & solidorum vocabulo indifferenter & pro eodem vtimur, quemadmodum communis quoque fert opinio, nec Couarr. ab ea dissentit, quorum, ut paulò antè dixi, 72. libram t conficiunt per expressos iuris textus plures, l. fin. ff. de in ius voc. & l. si duobus. C. commun. de leg. & in Institut. de pœn. tem. litig. §. final. quotiescunque. C. de suscept. præpos. & Arcad. l. si verò. §. prætor ait. ff. de his qui deiecer. vel effude. §. item is. verfic. cui similis est, Institut. de obliga. qua ex qual. mal. nasc. Guid. Pap. dec. 491. & sing. 318. n. 2. Ioh. Aquil. de monet. potesta. cap. 2. Sichard. ad d. l. quicunque. Budæ. lib. 3. Als. & lib. 5. Alciat. lib. 3. dispunct. cap. 9. Agrico. lib. 2. de pond. & temp. mone. Boet. decif. 3. 7. in princip. D. Gail. 2. Obseruat. 39.

Quæ omnia propterea sunt notanda diligentius, uti D. Gail. d. loc. quoque assignauit, quod in omnibus possim prouincijs aurei mutantur, t & hoc tempore nulli, quod sciam, inueniantur, qui cum illis possunt comparari. Qua de causa me operam lectori non ingratam præstiturū putavi, si tum Ducatos, vel Vngaricos, vel nostros, tñm aureos nostros in auro Rhemonenses, aliosque currentes & vsuatos reno-

renos cum iisdem, nunc verè veteribus & preciosis aureis siue solidis & conferamus, eorundemque collationem aliquam instituiamus, ac omnium oculis conspiciendam proponamus.

Certo certius est, Solidum seu aureum Romanum à D. Imperat. Iustin. vt dictum, ita appellatum, quatuor pendisse scrupula, seu, quod in idem recidit, 24. siliquas, vel etiam drachmam vnam & scrupulum: Scrupuli enim cum tertiâ drachmæ partem, seu sex siliquas, & drachma tria scrupula, vel decem & octo siliquas pendat, sequitur solidi pondus fuisse

24. siliquarum. Hoc ipsum planum sit ex Budæi lib. 3. de Als. Alciat. in l. frumenta. ff. de verbor. significat. Anton. Aug. ff. lib. 2. cap. 9. emend. Car. Molina. num. de vsur. 68. Georg. Agrico. lib. 3. de ponder. Et lib. 2. de ponder. & temp. monet. Vbi in hunc modum loquitur: Cum Constantinus & Iulianus, ac alii rursus detraxerunt de aureorum pondere, etenim è libris signarunt duos & septuaginta, quorum singuli penderent sextulum, hoc est, quatuor scrupula, atque eos aureos Iustinianus Imper. appellat solidos. Eadem habet d. loc. Couar. cap. vide licet 3. §. 2. num. 10. Et ibidem mox ab initio: Solidus, inquit, hic numus aureus 24. siliquas appedit, & idè octaua eius pars, tres habet siliquas, vt probat Anton. Aug. ff. de Nouel. Græc. Constit. 130. de vsur. Nautici nondum typis excusis.

Toto igitur cœlo errat Accurs. notat. in l. vnic. C. de imponend. lucrat. de script. lib. 10. statim ab initio, dum siliquâ solidum interpretatur, posteaquàm solidus 24. pendat siliquas, &c.

Sed vt propius ad ipsam comparationem aurei siue solidi præmentionati veteris cum nostris Ducatis, tum etiam Aureis in auro, & si videbitur commodum, cum alijs vsitatis florenis aecedamus: dictum paulò ante à nobis est, idè ex mètè doctissimorum virorum, quorum sententias si veritati consentaneæ, aut in difficilioribus & abstrusis probabiles tantummodò visæ fuerint, obuijs, quod aiunt,

vnis amplectimur, ac sequimur. Dictum est, inquam, pondus istius veteris aurei, fuisse trium scrupulorum, seu quod idem est, 24. siliquarum. Quid igitur de liga eorundem statuendum est? Si nobis peria vna aut saltem particula aliqua vnus ex istis numis offerretur, iam ignis & aque experimèto facilis esset istius indagatio: sed quia illis destituimur, audiamus Agricola, quem sæpè in his & similibus summè admiramur, hac de re ita sentientem.

Aurei autem numi, qui his nostris temporibus percutiuntur, ita se habent: Ungarici, Hispanici, Turfici, Ducati Veneti signantur ex auri besse Noribergio, in quo insunt argenti sex binæ siliquæ (vt nostri Monetarij partiuntur) sextula, quæ quia est octaua & quadragesima pars, illi eandem quam optimi veteres aurei in auro habent temperaturam. Ducati verò Romani, Bononienses, Lucæses, Mediolanenses, formantur ex besse, in quo insunt argenti tria scrupula, id est, secunda & tricesima pars. Sed Coronati Francici & Burgundici sūt ex besse, in quo insunt argenti tres sextulæ, hoc est, decimasexta portio. At Coronati Italici ex besse signantur, in quo insunt argenti quinq; sextulæ: quæ est nona pars, & tres nonæ partis quinte, aliquid tamè aliquàto minus argenti in se continet, sed qui minimū, quatuor sextulas, id est, duodecimam partem. Postremò Rhenani signantur ex besse, in quo insunt argenti sex binæ sextulæ, quarta pars, itaq; id genus aurei, albescūt. Sed magis ex auro argètofo constant Philippici Brabacini, & Vvilhelmi Hollandici, nā hi aurei cōficiuntur ex auri besse, in quo insunt quindecim auri binæ sextulæ, nouem argenti. At argentei numi veterum etiam variant temperatura.

Sed & de his aureis, de quibus nobis est sermo, in hunc quoq; modum Agric. lib. 3. de precio veter. monet. loquitur: At Aureus Romanus, qui pendet quatuor scrupula, & à Iustiniano solidus appellatur, si in eo inest octaua & quadragesima argenti portio, valet Ungaricum, & decem & octo momenta. Hic ego Agricola molestus

molestus esse nolo, in eo, quod pro basi ac fundamento ligæ huius solidi statuat, solidum habere portionem 48. ex argento admixtam, beffis scilicet monetælis. Nam cum supra ostensum est, marcæ auri puri puti habere caractos 24. & quemlibet caractum in 12. non verò in 24. vt scribentium errore introductum existimo, grana diuidi, sequitur in marca contineri grana minuscule

A ————— 288. gran.

Si nunc istorum granorum quadragesimam octauam argenteam dicimus, diligenti examine præhabito, sequatur necesse est, ducatos continere non nisi auri puri 23. caractos, cum dimidio, atque ita in 6. granis argenteis erit defectus, cuius inuestigatio hoc pacto fieri potest: Quoties 48. reperitur in 288. tot dicendum me argentea grana in petia seu massa habere. Et numerus qui prouenit, erit 6.

Ad Regulam ————— 288 | 6. gran.
48

Vel econtrâ fiat diuisio per senarium numerum, mox prouenit ex argento portio admixta 48.

Ad Regulam ————— 288
6 (48. proueniunt.

Verum quoniâ facis superque instructi sumus, in ducatis Vngaricis, Ratisponensibus, nostris etiam Tuitiensibus, & passim Germanicis similibus, non defectum talem, sed trium tantummodò, aut ad summum 4. quatuor granorum inesse, itaque beffem continere 23. caract. & dodrantem vnus caratij, hoc est 9. gran. sequeretur ex eo portionem — 96. aut 72. tantummodò ex argento iisdem in hære, quod curiositate nimia explosa attigisse sufficiat.

Vt igitur sententiæ D, Agricola in hæreamus, consentiamusque solido inesse

ex argento portionem quadragesimam octauam, & hinc collationem huius cum Ducatis, aureis in auro, & reliquis florinis vsualibus, maxime cum in his videam multos à scopo aberrasse, instituamus: infert idem Agricola hoc pacto, libr. 3. de prec. monet. At, inquit, aureus Romanus qui pendit quatuor scripula & à Iustiniano solidus appellatur, si in eo inest octaua & quadragesima argenti portio, valet Vngaricum, & decem & octo momenta. Hæc aliquantò vberius pleniori dicendorum instructione enucleabimus.

Sciendum est ergò, diuersum esse pondus, quo Agricola utitur, à nostris pondusculis, de quibus supra, vbi diximus, marcæ habere vncias octo, & vnciam quamlibet Anglos nouem & decem, Anglorum quemlibet ex istis recipere momenta, hoc est aiss/ triginta duo. Iuxta 4. istius nostri pondusculi rationem, quoad librandum auri petias, potissimum vitur, ex quo etiam omnia vsualia ferè pondera originem trahunt, conficiunturque, Ducatus pendit Anglos binos & quartâ cum duobus momentis: 2. Engl. — 1. quart/ — 1. duess/ siue momenta — 72. remedio vulgari semoto: Aureus verò in auro duos Anglos, & tertiam: 2. Engl. 1. tro. seu momenta — 64. Sed 4. iuxta Agricola, quemadmodum ex sine libri 3. de precio veter. monet. constat, massula, cuius pondus est aurei Rhenani, cines Rheinischen Gotsigulden gewichts/ diuiditur, ait, in — 60. momenta: Vngarici verò massula distribuitur in — A — 66. momenta: grauior igitur est Rhenana sex momentis: De differentia inter vtrumque aureum, quo & ad nostrum, & ad Agricola pondus, quæ sex est vtrobiq; momentorum, conuenimus.

T A B V L A,

Ex qua colligitur, quæ sit ratio solidorum, siue aureorum Romanorum, & Ducatorum.

Aurei Romani.	Ducat.	Momenta.
1	1	18
2	2	36
3	3	56
4	5	6
5	6	24
6	7	42
7	8	60
8	10	12
9	11	30
10 — Valen t	12	48
11	14	0
20	25	30
30	38	12
50	63	42
70	89	6
100	127	18
200	254 $\frac{1}{2}$	2
500	636	24
1000	1272	48

Atque ita deinceps calculus ostendit, quæ sit ratio solidi, seu floreni veteris ad Ducatos Vngaricos, de quibus solidis plura Iustinian. in l. 3. C. commun. de leg. & fideicommiss. ac passim. Nunc

porro ad Aureos in auro, secundum cursum hodiernum huius patriæ illa transferemus, quo dicimus Ducatum valere --- 99. alb. currentes, & Aureum in auro 75. alb.

De quibus est Tabella subsequens.

O

Solidi

Solidi siue Aurei Iustin. Aureos in auro. Albos.

23

Aurei Iustin.

1	1	51
2	3	27
3	5	3
4	6	34
5	8	30
6	9	6
7	11	57
8	13	33
9 — Valent	15	9
10	16	60
20	33	45
30	50	30
40	67	15
50	84	0
100	168	0
500	840	0
1000	1680	0

Solidi siue
Aur. Iustin.

Coloniaur.

Alb.

24

Aurei Iustin.

1	5	6
2	10	12
3	15	18
4	21	0
5	26	6
6	31	12
7	36	18
8	42	0
9	47	6
10	52	12
50	262	4
100	524	8
1000	5250	0

Aurei

Aurei seu Solidi Iust.	Thalleros.	Alb.
1	2	22
10	14	12
100	242	16
1000	2423	4

Quam graues, praestantes, & preciosi
hi solidi Iustiniani, seu aurei legales fu-
erint, ex praemissis abunde satis cognos-
cet, ad quorum taxationem in onerosis
& poenalibus, non verò fauorabilioribus
veniendum esse communis fert opinio, &
aequitatis ratio illud ipsum suadere vide-
tur. Ita tenet Paulus de Castro in l. fi-
nal. C. commun. de lega. Ias. ad l. 2. §. ex
his. ff. de verborum obligatio. Iohan. A-
qu. Theor. 4. de monet. Et de ijs intel-
ligitur l. sancimus. C. de donatio. §. alia,
in Instit. eodem. Quibus statutum est,
donationes excedentes quingentos tales
solidos absque insinuatione non valere.
D. Gail. 2. Obseruat. 39. Iohan. Aqu. hos au-
reos & solidos vocat & Ducatos quoque,
quae tamen, vti dictum, diuersa sunt, &
discrepantia. Alber. Brun. etiam praes-
supp. 2. de monet. nume. 18. de his ita lo-
quitur:

Est aduertendum, quod promissio so-
lidorum aureorum, vel ducatorum, vel
aureorum, debet intelligi secundum mo-
derum usum, & usum cuiusque regio-
nis, per Angel. Archid. Bald. & ibidem ci-
tatos. Alciatus quoque in l. haec enuncia-
tio. ff. de verbor. signific. ab hac sententia
non recedit: Nobis, ait, videtur aureum,
quo hodie vtimur, ex generali omnium
populorum consuetudine, esse veteri il-
li subrogatum, & ideo quae de solido iure
Ciuitatis cauta sunt, ad nostrum hunc,
quamuis leuioris sit ponderis, erunt re-
ferenda.

Nam & in praesenti, propter temporum
qualitates, pauperiores sunt ciues, quam
olim essent, & ante eas Constitutiones, cum
Romanum floreret Imperium, constat grauior-
is ponderis aureos numos signari solitos.
Viuius in commu. opin. 1. in verb. aureus.

Sichard. ad l. quicumque. C. de seru. fugi-
tiu. ex aliorum sententia appellatione
solidorum contineri ait in Germania
Rhenenses aureos de 15. batzijs: quasi ista
aestimatio sit subrogata in locum veter-
um aureorum. Et quia Lex semper lo-
quitur per l. Arrtani. C. de Iudae. & haere-
tic. ideo videtur etiam hodie lex loqui
de aureis hodiernis, argumen. l. in deli-
ctis. §. si extraneus. ff. de noxal. actio. At-
que ita semper de currentibus florenis
lex esset accipienda. Et si in vna Ciuita-
te forent duplices aurei, tunc esset de mi-
nimis intelligenda, per l. semper in ob-
securis. ff. de regul. iur. l. penultim. ff. de
poen. Tyraquell. in egreg. tracta. de poen.
tempo. seu mitig. Idem tenet Guid. Pap.
quaestio. 492. in fine. Quod licet lex al-
leg. quoties. & l. si quis pro redemptione,
in fine. C. de donatio. & similes lo-
quantur de aureis istis legalibus, secun-
dumque taxam eorundem fieri debeat a-
estimatio, hodie tamen consuetudine re-
ceptum videri, vt in his loci consuetudo
attendatur, per l. circa. C. loca. ibi, si nihil
specialiter exprimat contra consuetu-
dinem regionis, gloss. in l. si quis argentum.
C. de donat.

Meminit quoque solidorum quorun-
dam Gratianus in c. qui Subdiaconum.
17. quaestio. 4. Qui Subdiaconum, ait,
occiderit, 300. solidos componat, qui
Diaconum, 400. qui Presbyterum, 600.
qui Episcopum, 900. qui Monachum, 400.
&c.

De quibus solidis latius tractat Couar. 28
alleg. cap. 3. eosdemque non tam ad aure-
os in auro similesve, quam argenteos nu-
mos referendos esse decedit, quem, si pla-
cet, ibidem legito.

Item de solidis est text. in c. exhibita, 29

in fin. extr. de rerum permuta. qui textus non de solidis legalibus, sed florenis Vngaricis videtur loqui, cum in eodem cap. expressè fiat mentio Regalium Ducatorum, auctoritate videlicet Regis Vngarici stampatorum, d. loc. Couar.

30 Quoniam etiam aureorum fit mentio in Ordinatione Imper. maximè ubi de summa aliqua appellationis, intra quam non liceat ad Cameram appellare, tractatur, & de quibus disponit §. 28. parte 2. Ordinatio. non licere ad Cameram appellare, si sit summa infra 50. floren. ubi textus:

Das die Appellation sachen / so vnder fünffzig Gulden Hauptzachs wehren / an dem Kayserlichen Cammergericht nicht angenommen / auch von dem Richter vorziger Instanz nicht zugesassen / sonder die Breiße auff ansuchen der Partheyen von ihm exequieren vnd reuizogen werden. Quæ summa hodie ad 50. floren. est extensa, vti apparet ex Ordinatione Spiræ habita anno. 1557. fol. 19. Et D. Gail. Obseruatio. 123. Mynsinge. 3. Obseruat. 29. Iccirco dubitari possit, de quibus florenis sit locus accipiendus: quam dubitationem resoluit Mynsinge. 31. Obseruatio. 83. hoc, inquit, de Rhenensibus Aureis, qui singuli 15. batzios, sue sexaginta crucigeros. valent, est intelligendum.

Et sic summa priuilegio, de non appellando, in hac Diocesi Colonienfi inserta, est 500. aureorum in auro: quod impetratum fuit, vt intellexi, anno 1570. die 18. Nouembris. In Diocesi Moguntinen. 400. aureorum in auro. In Diocesi Treuerensi, 500. aureorum in auro, obtentum anno 1566. die 15. Martij.

Hic verò in celeberrima hac Vrbe Colonienfi 300. aureorum in auro, quod priuilegium obtentum fuit anno 1566. die 20. mensis Maij.

32 Quantum verò ad illud attinet priuilegium, quod per Illustrissimum Principem Iul. Clini. Mont. &c. est impetratum,

constat ex Ordinatione dicti Illustriss. Princip. fol. 148. quod primum illud fuerit 400. florenorum Rhenensium. Textus enim habet: Vierhundert Gulden Rheinsisch / quæ summa, vt ibidem apparet, est extensa ad 600. Rhenenses Aureos in auro. Verba enim textus ita sonant: In sachen da die ansehnliche Klag. vund Hauptsach nicht vber sechs hundert Gulde Rheinsisch in gold Hauptsumma / sonder sechs hundert Gulden / vund darunter werth wehre / &c. Hic ergo haud aliter, quam in summis & priuilegijs præcedentibus incunctanter aureos in auro propterea subintelligendos, non verò de ijs, qui 15. valent batz. dico, quod verbum illud, in auro, Goldt. sit adhibendum. Quoties enim auri fit mentio, subintelliguntur tales aurei in auro, & non simplices, aut currentes solidi sue floreni. Mynsinge. 1. Obser. 65. Vide Alber. Brun. præsupp. 2. nume. 6. 7. & 8. de monet. Illud autem priuilegium originem sumpsit anno 1565. die 6. Octob.

In Ducatu Geldria passim, vti & in mea patria Ruramunda Ciuitatis. Mynsinge. 13. hoc obiter addam, appellationes Statuto sunt impermissæ: quæ tamen Statuta de iure scripto non consistunt, vt contra Lanfranc. ad c. quoniam contra, de probat. Decium consil. 52. incip. Iuridicos puto, aliosque nonnullos, communis habet opinio.

Ratio est ista, quod disponant Statuta ista directè contra ius, & auctoritatem Superiorum, Panormi. in c. cum dilectus, 8. colum. de arbitr. Mynsinge. 1. Obseru. 14. D. Gail. Obseruat. 135. Bar. in l. omnes populi, num. 24. de iustit. & iure. Vvurmser. tit. de appellat. Obser. 35. per tex. l. si appellationem, & ibidem Bald. C. de appellat. Canonist. in c. venientes, extr. de iure iur. Consil. Franc. I. C. German. tom. 4. consil. 32. Quæ de Tre Menoch. auctoritate doctissimorum virorum fultus, infert, quod Statuta in totum appellationes prohibentia, de friuolis tantummodo sint intelligenda. Cas. de arbit. iud. 197.

Hinc iuramentum hoc, quod vel à Iudicibus, vel ab ijs, qui ad gubernacula Ciuitatum vocantur, super appellationibus non admittendis præstatur, sed quod sententiæ per illos latæ statim sint executioni mādandæ, etiam ijsdem ad sedē Apostol. interpositis, non obstantibus, tanquam in contemptum superioris præstium irritatur. d. c. Venientes.

Idem t̄ dicendum est, si Superioritas subditos suos ad tale iurandum impellat atque cogat, quod videlicet nolint a sententijs Iudicum, sub pœna periurij, aut alia quauis, appellare. De quibus est elegans text. Ordin. Cam. Imper. part. 2. titul. 28. quem textum placet his annectere.

Vnd t̄ diem eil bißhero ethlig Stende ihre vnderthan: n mit eide vnnß pfligt dahin gezwungen / von ihren vrtheilen nicht zu appellieren / vnd so die partheien darüber appelliert / dieselben als meinedig zu straffen vnderstande / welches aber nicht allein dem rechten zu wider / sondern auch dem Kaiserlichem Camergerichte / vnd des selben Jurisdiction zum hochsten abbruchig.

So wollen / ordnen vnd setzen wir / daß hiñfuro keiner bezwungen werden sol / sich des appellierens zuenthaltien / oder von gethaner appellatō abzustehen / vñ so solches beschēhe / daß alsdan sollich verpflichtung an ihr selbst vnbindig sein / vñ daß die partheien / so sich beßwerdt beßunden / zu appellieren / vñnd ihre appellation zu persequieren desto weniger / on einiche verletzung ihrer ehren / fug vnd macht haben sollen / Est weher dan einer sich freiwillig / vñ vngedrungen fürbinder appellation begēben : oder aber das er vermug eins rechtmessigen vñ vñlegen seiner Obrigkeit oder richers / auch sonst von rechts wegen nicht appellieren kont / oder nicht / in welchen fall dann iederzeit durch daß Chammergericht erkent vñnd geschehen sol / was sich vermug der recht vñnd dieser

Reichsordnung zuthum gebiere.

Quod t̄ vero partes inuicem iuri appellandi renunciare possint, est elegans textus l. fin. in fin. C. de temp. appell. Sin autem, inquit, partes inter se scriptura interueniente paciscendum esse crediderint, nemini parti licere ad prouocationis auxilium peruenire, vel vllum fatale obseruare, eorum pactiōem firmam esse censemus. Legum enim austeritatem in hoc casu volumus pactis litigantium mitigari, Maran. part. 6. tit. de appella. num. 330. Guid. Pap. singu. 359. Petr. Iaco. tit. de const. péc. in fin. Hippol. de Marsil. sing. 289.

Ex t̄ quo autem diximus, ex illa potissimum causa, Statuto appellationes prohibentia non valere, quod ius Superiorū respectiue lædant, Et talia Statuta in Ducatu Geldriæ per Reg. M. Hispan. tanquā territorij verum Dominum, creduntur confirmata, consequi videtur, Statuta fortassis talia fore toleranda ac perferenda, per t̄ Reg. qua dicimus. Cessante causa, cessare & effectum. per c. Cum cessante, ext. de app. l. Adigere. §. quamuis, ff. de iu. patr. l. Quod dictum, ff. de pact. Roman. conf. 517. VVef. conf. 3. nu. 10. & conf. 16. nu. 5. Henna. Goden. conf. 109. num. 127. præses Mech. in loc. A cessan. ratio. Et Tiraqu. ad illam Reg. copiosissime de pœn. iudic. appellat. temere, & sine iusta causa reijciētis. Vide etiam Menoch. de arbitr. iudic. cal. 368.

De analogia auri ad argentum.

S V M M A R I A.

- 1 Auri precium pro argento & contra saepe soluitur.
- 2 Aureus Vetus 25 denarios pendeat.
- 3 Proportio Romæ auri ad argentum qualis quondam fuerit.
- 4 Proportio 14 auri ad argentum.
- 5 Proportio duodecupla cum diuidia.
- 6 Proportio duodecupla auri ad argentum.

- 7 Proportionem decupla minorem & 16. maiorem non extitisse.
- 8 Proportio vnius marca auri ad. 8. argenti.
- 9 Proportio secundū tempus Agricole vsitata.
- 10 Proportio nostri temporis auri ad argentum que sit.
- 11 Proportionem ex puris metallis ineundam.
- 12 Marca puri auri & argenti quo pacto aestimetur.
- 13 Proportio nostri temporis est vndecupla cū quarta parte.
- 14 Idētīg Goltz verba quid designent.
- 15 VVurmserus Idētīg Goltz verba non intellexit.
- 16 Idētīg Goltz quale aurum sit per auctorem explicatum.
- 17 Idētīg Goltz meracissimum designat aurum.
- 18 Poeta simplici appellatione per excellentiā vel Homerum vel Virgilium notamus.

CAPVT XXIII.

1 **Q**Voniam t non raro vsu venit, vt precium auri pro argento persoluantur, & e contra precium argenti pro auro, cōstatq; ex pramissis, vti quondam, ita & nostris temporibus, aestimationem eorundem non vnam eandemq;e, sed admodum variam ac dissimilem fuisse. Idcirco locus præsens requirere videtur, vt de ἀναλογία seu proportionē tali auri ad argentum paucula subiiciamus.

2 † Ad quam rem diligentius expendendam pramittere oportet, aureum illum veterem, qui viginti quinque denarios absque vlla controuersia valuit, si is foret solido similis, ita vt drachmam & scrupulum appenderet, maxime dissimilem constituere proportionem & analogiam auri ad argentum, diuersamq;e multum ab ea, quæ Cæsarum temporibus, & multo ante Romæ habitata fuit. Qua de re illud est cōstituendum, quod olim cum Romæ

fuit maxima auri penuria, auctore Plinio, tunc ea fuerit proportio auri ad argentum, quæ t est quindecim ad vnum, drachma etenim auri quindecim argenti drachmis aestimabatur. Hæc quindecuplex analogia seu aestimationis proportio dicitur, vt refert Couar. ex Plinij lib. 33. cap. 3. quem eundem locum Plinij Budæus quoque lib. 3. Affis non aliter interpretatur.

Aliquando t vero auri ad argentum illa fuit proportio, vt quatuordecim libris argenti vna libra auri aestimaretur: quo sensu accipienda est lex vnic. De argenti. prec. quod thes. infer. lib. 10. quemadmodum sentiunt Molin. nume. 779. & Anton. Augustin. lib. 2. emend. c. 8. Herodotus vero in Thalia, cum tributa recensisset, quæ Darius ferre coegit nationes, & gentes, quas in sua potestate tenebat, vnum auri talentum taxauit, 13. argenti talentis, quod τριῶνδεκά τάλαντα nominari potest. Romæ etiam Sergij Gallæ temporibus vnam auri portionem aestimatam fuisse argenti portionibus duodecim & dimidia, ex t Suetonio & Trāquillo & Corne. Tacito deducit Georg. Agric.

Præterea scribit Liuius lib. 38. vbi de cōditionibus pacis loquitur, ad quas Aetoli cum Romanis conuenerant, De pecuniæ summa, quam penderent, pensionibusq;e eius, nihil ex eo quod cum Confulē conuenerant, mutatum, pro argento si aurum dare mallerent, dare conuenit, dum pro argenteis decem, aureus vnus valeret. Ergo t ex eo sequitur, pro auri libra tunc temporis decem libras argenti fuisse aestimatas, Bilibaldus quoque in libello de numor. aestimat. non procul ab initio ait. Si aurum purum cum argento comparatur puro, conuenient ferme vndecim partes argenti cum parte vna auri, licet antiqui communiter decem partes argēti pro vna parte auri commutauerunt.

Hiparchus apud Platonem aperte asseruerat, vnam auri portionem esse precii duodecim argenti portionum. Idem attestatur Plin. quoque lib. 19. cap. 1. Proximi inquit

inquit, byssino mulierum maxime deli-
tijs circa Elin in Achaia genito, quaternis
denarijs scripula permutata quondam vt
auri, quē locū ita interpretatur Agricola.

Hac t̄ de re Molin. ita scribit. Nunquā
in auctoribus legi minorem decupla pro-
portionem fuisse auri ad argentum, quā
uis ex Regestis Monetalibus se intellexif-
se fateatur, quandoq; in Regno adeo rari-
tate argenti eniuisse aurū, vt non valeret
t̄ nisi octo marcas argenti, quandoq; ad-
eo rarum factum, vt valeret sedecim li-
bras argenti, quā extrema mutatio, ait,
non solet accidere, nisi quando Princi-
pes caupinatione rei monetalis abutun-
tur ad quātum, vt olim sa pius facilitatū
constat.

† Georg. Agric. hanc rem ita finit. Ex
his, ait, intelligimus, priscis illis tempo-
ribus idem auri & argenti precium non
fuisse, vt nec nostris est. Etenim patrum
memoria, vna auri puri pōdus in scipuis
Germaniæ emporeis primo empta fuit
13. argēti partibus, & paulo plus quā dua-
bus vnus decimæ tertie partis tertijs, de-
inde fere duodecima argēti partibus, nūc
vero vndecim, & paulo plus quā vna vn-
decimæ tertia. Tacet enim auri precium.
Hæc magna ex parte desumpta sunt ex
Bud. 3. lib. Aff. Didac. Couarr. cap. 3. verer.
coll. Numf. Georg. Agric. de precio Me-
tall. lib. 1. Bodin. alleg. 3. ca. de Republ. &
alijs per eosdem illis in locis citatis.

Quoniam t̄ vero Agric. paulo ante sui
temporis proportionis auri ad argētum
meminit, Iccireo videndum an & ea-
dem Analogia hoc nostro seculo sit vsu
recepta. In quo diligenter est aduer-
tendum (ad quod non ita accurate in collati-
one vnus ad alterum, veteres videntur
attendisse) analogiam istam hinc inde de
purissimo tum auro tum argento, & non
cum metallis alijs permixto, formandam
atque constituendam fore. Si enim au-
rum purum esset in cōsideratione, quod
conferri deberet cum argento, in quo ali-
quo pars æris adhuc resideret, longe cer-
te alia esset instituenda ratio, quam si v-
trumque metallum ex purissimo propo-

niatur. Quapropter cum iuxta Ordin. Im-
perij ex marca t̄ purissimi argenti fiant
nouem Imp. thalleri, vti supra cap. 18. de
Ped. Monet. est ostēsum, Et ex marca auri
puri puti 93. aurei in auro fiant, resolu-
tisq; dictis aureis in auro, qui æstimatur
modo. 75. vel etiam 78. albis, tum etiā thal-
leris Imperialib. istis nouē, qui exponu-
tur pro 69. vel etiā 72. alb. vulgaribus, Se-
quitur diligenti operatione præuia, vn-
decim marcas & fere quartā vnus mar-
cæ argenti partem, proportionem eandē
t̄ cū vna marca auri puri puti sortiri, quā
supputatio cum proportionem præment.
D. Agricolæ, quam suo tēpore iniuit, pro-
pmodum cōuenit. Hac de re quidā scri-
psit quoque Franc. Hott in libel. de re nu-
mar. cap. de auri ad argentum proportio-
ne, quæ cui placet legere poterit.

Huc pertinet quæstio illa de pœnis mā-
datis passim Imperialibus, tū arrestis, siue
sententijs condemnatorijs insertis cum
expressiōe tali, *Ben eimer peen esslicher
marck lörtig goltis*: sub pœna aliquot
marcarum auri, controuertitur sæpe de
quo auro purone, an vero de viliori sint
tales pœnæ accipiendæ? Memini me
super resolutione huius puncti, per infi-
gnes & egregios magniq; nominis & au-
toritatis Doctores, aliquando fuisse
requisitum, quod tunc maximopere ad-
mirabar. Erant enim practici quoq; sum-
mi, Demum respondebam, VVurmserum
in Obser. practic. huius meminisse, ab eo
petendam esse declarationem istius, Sed
cum in illa Obseruatiuncula VVurmseri
7. tit. de verbor. signi. hoc saltem dicatur,
quosdam asserere de auro viliori, quā sint
aurei in auro verbum *lörtig* / accipi-
endum, alijs contēdentibus appellatione
lörtig præstantissimum aurum signifi-
cari: dubium saltem mouetur, sed eius de
cisiō nulla ibidem sequitur, atque ita
VVurmserus Lectorem magis cogitabun-
dum, incertiorēque, quā antea fue-
rit, relinquit, t̄ *lörtig* itaque à verbo
Germanico *glōdē* hoc est cādescere, de-
scēdit. Ramento liquidē siue virgula aut
parti-

particula quadam ex peria aut denario auri argentiue excisa, & candenti edacique igni inmissa, prout color ex igne proueniens se habet, iudicatur de auri vel argenti puritate, si rubeus plane prouenit & purpureus, metallum præstantissimum, quantò vero magis nigrescit rametum, tanto vilius aurum & argentum iudicatur. Sic dicimus gold siue silber. 13. vel 15. 16 18

16 18 *Łottig* Si numerus absit, & simpliciter proferatur 10. 20. 30. *marck Łottig gold* / *Łottig silbers* / purissimum siue aurum, siue argentum significamus, non secus atque Gramatici faciunt, qui ubi poetam hoc vel illo pacto cecinisse allegant, intelligunt apud Græcos Homerum, apud Latinos vero Virgilium idque per excellentiam, ut in precedentibus in simili dixi. Hanc meam sententiam vidi postmodum ab And. Gailio receptam lib. 2. cap. 6. & 9. de pace publica in postrema sua editione (nam in anterioribus video aurum simpliciter nominatum) ubi verba illa *Łottig gold* / non simpliciter in pœnam tot marcarum auri, quemadmodum in prioribus editionibus simpliciter de auro textus loquitur, verum auri puri trātulit & interpretatus est. Quod summā habet rationem. Nisi enim hoc dicamus ex quo aurum reperitur multiplex & varium, ut supra ostendi, mandata & arresta, aut decisiones Camera Imper. aliorumque consistoriorum nihil plane certi in his definirent, sed pro vniuscuiusque arbitrio, & motu propriæ assertionis, vel coangustarentur, aut nimium exasperarentur: Et sic illa plane foret arbitraria. Quod hac in specie pœnarum, per Imper. Maiest. Statusque Imperij iudicatarum, affirmare velle, indecens, & nimis forte temerarium foret, Sic sentio alterius iudicio nihil per hoc detrahens.

De Monetarijs.

SUMMARIA.

1 Monetariarum appellatione qui veniant.

- 2 Monetariorum secundum quosdam vile & abiectum fuisse officium, ubi quod honoris & vitæ causa æquiparentur.
- 3 Monetarij qui censeantur iure Codicis.
- 4 Glosa auctoritas est maxima.
- 5 Glosa qualiter communi sententia præferatur.
- 6 Glosa est idolum aduocatorum, multumque valet.
- 7 Amicus plato, Socrates, magis amica veritas.
- 8 Monetarij non possunt turpibus personis æquiparari.
- 9 Monetarios non esse seruilis conditionis.
- 10 Partus quo ad honores patrem sequitur.
- 11 Moneta verbum qualiter interpretatur Alciat.
- 12 Monetarius qui Princ. monetas cudit nihil habet commune cum turpibus officarijs.
- 13 Glosa sententiam contra Alciat quidam sequuntur.
- 14 Alciatus bene intellexit historias Romanas.
- 15 Monetarios non esse turpibus istis personis conferendos.
- 16 Glosa aliquando bene male aliquando dicit.
- 17 Alciati sententia præsumptionibus efficibus inuatur.
- 18 Moneta cudenda ius summum est Regale.
- 19 Moneta fabricator primus fuit Thares pater Abrahæ.
- 20 Augusti Imperatoris Auius fuit Argentarius.
- 21 Ars nobilior censetur secundum nobilium subiectum.
- 22 Iurisprudentia & Theologia propter subiectum circa quod versantur, præstant.
- 23 Monetandi ars circa aurum & argentum versatur.
- 24 Nobilior censetur nobilioribus præpositum.
- 25 Monetandi ius principum officiis coheret.

- 26 Secretarij Principum maximo honore fulgent.
- 27 Abraham parens Thares primus monetarius.
- 28 Probandi aurum scientia, magni fit apud omnes.
- 29 Pecunia in commercijs idem quod medium in syllogismo operatur.
- 30 Monetarij duplici iuramento constringuntur.
- 31 Monetariorum persona debet esse qualificata.
- 32 Monetarij gaudent priuilegijs & immunitatibus.
- 33 Consuetudo legibus praeuallet.
- 34 Monetarij ex longa consuetudine habentur a contributionibus immunes.
- 35 Doctore attestanti de consuetudine creditur.
- 36 Monetariorum priuilegia per Maxilianū Caesar. confirmata.
- 37 Doctorem liberum gaudent parentum priuilegijs.
- 38 Priuilegiati non priuilegiatis praefertur.
- 39 Monetariorum acceptio secundum Suidā, qualis.
- 40 Monetarios istos in Codice nominatos, nō esse falsarios.
- 41 Monetarios istos in Codice viles Negotiatores fuisse.
- 42 Monetarij conditionati homines fuerunt.
- 43 Pistorum collegium quondam extitit seruile.
- 44 Aurum apud Aegyptios per abiectas personas effodiebatur.
- 45 Operariorum in auri & argenti fodinis honesta conditio est.

CAPVT XXIIII.

Multi in ea sunt opinione, vt existiment magistrorum Monetarium, tum maxime eorundem & ypono tōp id est, operariorum, qui t vnico vocabulo generali Monetarij vulgariter appellantur, officium vile, sordidum, abiectum, seruile, planeque tale esse, vt t in eo consti-

tuti, ad honorum aliquem gradum non solum transcendere non possint, verum etiam si quem cōsequuti essent, isto per hoc fore priuandos, & infimo loco habendos. Contra quos aliquando Clariss. & Consul tiss. vir Matth. Boiss, I. V. Doctor, & huius Vniuersita. Colon. Professor publicus ordinarius, affinis meus mihi carissimus, in Praefatione prioris editionis tractatum quorundam de Monet. quādam scripsit obiter, quae huc transferre, eademque copiosius non nihil explicare, & quae mea de super censura & sententia sit, subijcere, partium mearum fore sum ratur: cum propter alias, tum vel maxime ob hanc causam, Principem locum obtinentem, quod scilicet honoris & vitae causae equiparentur, vt est text. in l. isti quidem. ff. quod metus caus. & ibidem gloss. & in l. Iulianus. ff. si quis omitt. caus. testam. Petr. Gerard. singul. l. num. 9. cum sequen. & singul. 82. numer. 7. & singul. 33. num. 4. Vbi quemadmodum pro defensione vitae licitum est aliquem impunē occidere, per l. vt vim, ff. de iust. & iur. eodem modo etiam pro defensione honoris & famae illud ipsum licebit.

Hinc Bald. in c. i. circa princip. s. col. de pac. ten. infert, quod pro honoris defensione liceat inire duellum. Crudelis enim iudicatur, qui famam negligit, per c. nolo. 12. q. 1. cum concordantibus.

Textus t itaque & auctoritates, quibus illi praedict. suam opinionem probare conantur, sunt hi praecipui subsequentes, l. i. C. de murileg. & Gynec. lib. 11. vbi Constantinus Imp. in hunc modum loquitur: Monetarios, inquit, in sua conditione perdurare oportet, neque dignitatis cuiusque, priuilegio ab huiusmodi conditione liberari. Similis textus est in l. edicimus. 7. C. eod. Mulier nobilis nubens Monetario, si post protestationem non recedit, efficitur Monetaria, decus pristinae libertatis amittit & ipsa, & eius liberi.

Idem probare nituntur ex l. 6. C. de digni. lib. 12. Ne quis ex vltimis negotiatoribus, vel Monetarijs abiectisque officijs, vel deformibus ministerijs, vel stationarijs, om-

niſque officiorum ferè, diuerſiſque paſtis turpibus lucris, aliqua frui dignitate portenter, ſed etſi quis meruerit, repellatur, repulſos etiam, proprijs reddi conſortijs oportebit.

Hic gloſſa communiter recepta, monetarios interpretatur eos, qui Principis monetam cudabant, quam ſi falſabant, grauiffimè puniebantur, iuxtà l. 2. C. de falſ. monet. Quantæ verò auctoritatis ſit gloſſa, non eſt opus vt multis oſtendatur, cum illa omnium Doctòrum auctoritatibus præſertur, quemadmodum conſtat per Bar. Bald. alioſque Doct. paſſim. Quod vel in primis tunc locum habet, quando ſaltem vnus alicuius famoſi Doctòris auctoritate iuuatur. Quo caſu ſine dubio communi ſententiæ præfertur. Tenet & amplificat Schurff. 3. conſi. 90. num. 32. Guid. Pap. queſtio. 177. Hinc Cyp. gloſſam vocat idolum ¶ Aduocatorum, atteſtante Zaſio libro 1. conſi. 4. num. 11. Quod ipſum quoque comprobatur præſes Euerardus, conſ. 111. num. 5. vbi ait, in iudicando non eſſe ab opinione gloſſæ recedendum, quando habet ſaltem vnum Doctorem famoſum pro ſe, iuxtà Theoricam Butrij in l. 1. C. qui pro ſua iuriſdict.

Idem aſſerit Damhoud. in materia ſub haſtationum 1. cap. num. 18. Gloſſa auctoritas deficiente textu, maxima eſt, omnium auctoritates antecellens, per Barto. in l. vt vim, ff. de iur. ſit. & iur. Bald. in l. cum hæreditas, C. de poſit. Approbat Henning. Godeſ. in ordine conſi. 103. nu. 107. & conſ. 10. num. 6. Item conſi. 109. num. 12. & nu. 13. vbi ex Bart. ſententiæ, gloſſas eſſe naues, inquit per quas nauigamus per hoc vaſum pelagus iuris Ciuilis, quæque dirigunt nos in portum claræ veritatis, ſecundùm Richar. & Salicet. in l. 1. C. de pact. Ergo ſequi videtur ab hac gloſſa interpretatione, tanquam firmiſſima & inſallibili Regula ac anchora, recedendum neutiquam eſſe.

Verùm prædictis, alijsque non obſtantibus, exiſtimo ſententiæ prædictorum gloſſa Bartol. & aliorum, eo quo proferuntur ſenſa, ridiculam & ineptiſſimam eſſe, pace interim tantorum virorum, iux-

tà illud commune dictum Zaſij in intell. libr. 2. Schurff. 2. conſi. 41. in princ. & aliorum paſſim. ¶ Amicus videlicet Plato, amicus Socrates, ſed magis amica veritas: cuius quoque memini ſuprà. Neque textus præmiſſi tam de ijs, qui Principum monetis cudendis præſecti ſunt, quam de alijs infimæ conditionis operarijs accipiendi ſunt, atque intelligendi.

Quod ipſum primò videtur omnino colligi poſſe ex ijs appellationibus locis ſuprà allegatis inſertis & expreſſis, vtputà ſordidis, turpibus, abiectis, viliſſimis, omniſque ſcece contaminatis officijs. Quas voces ſordidas atque inhoneſtas, ad monetarios iſtos qui Principum monetas cudunt, retorquere veſte, abſonum nimis foret, & quaſi impium.

Quis tamen ferat electos ſumma induſtria, & examine perſonarum præuio, rei monetæ præſectos, eorundemve operarios pannorum huiusmodi tinctoribus, quales Baphij eſſe dicuntur, item Murilegijs & Gynecarijs, quorum illi murices, id eſt, piſces legebant, hi verò pannos texere ſtudebant, item ijs qui lintra Regi faciebant, aut aquam ad lauandos pannos ferebant, aut etiam portas cuſtodiebant, & claudebant, quales dicuntur lutearii, tympharij, ſtationarij, & id genus infimæ conditionis hominibus, Principis etiam ſubſtantiæ attenuantibus, vt habet l. 2. C. de tit. quis inquam ferat noſtros monetarios talibus turpibus perſonis æquiparandos & aſſimilandos eſſe? quæ omnes perſonæ ſub nomine Gyneciariorum cõprehendi, ait gl. ad d. l. 13. de murileg.

Et quis eoſdem monetarios dixerit homines conditionatos, aſcriptitios, etiam ingo ſeruitutis innodatos, item deformia miniſteria, & abiecta officia ſubire prout baptizantur illi in hoc paſſim titulo Officiarij, & in d. l. 6. de dign. libr. 2. C.

Quarum hic mentionatarum perſonarum tanta accedit vilitas, abiectio & contemptus, vt ſi mulier ſplèdidioris gradus huius monetarij, de quibus in d. 11. Codic. agitur, conſortio & amplexui adhaſerit, nec admonita, ab eodem receſſerit, decus

tuæ nativæ libertatis ob id dicatur omit-
tere, d. l. 7. & l. 3.

Item qui ex ingenuo & monetaria, de
qua in nominatis locis, nascitur, is non pa-
tris, sed matris conditionem dicitur se-
qui, l. 12. & d. l. 7. cum alias de iure consti-
tutum habemus, & quod partus regulari-
ter quoad honores & dignitates, non ma-
trem, sed patrem sequatur, l. cum legiti-
mè, & ibidem gloss. ff. de statu homin. l. 10.
an. l. op. de Pallac. Rubeis. §. 31. & §. 32. in ru-
bri. de donat. inter vir. & vxor. Item Guili-
helm. Benedic. ad c. Raynutius, circa prin-
cip. Richard. ad l. pactum. C. de rei ven-
dicat.

Vsq̃ue adeo etiam istæ, de quibus ibi-
dem tractatur, personę reputantur ex offi-
ciis, ut si quem singulari aliquo privilegio, aut
gratia Principum ista conditione libera-
ri contingerit, is solus illam gratiam senti-
ret, tota sua familia nexui & vinculo ser-
vitutis contemptibili innodata persisten-
te, ut habet l. allegat. 13. Quis igitur Princi-
pum Monetarios illos quosdam, vel mo-
dernos nostros, de quibus nobis potissi-
mum est sermo, earundem consortio, ac
planè simili & indecenti conditioni inclu-
sos affuerare auderet?

Huius rei gratia credidi semper antea,
vbi hac de re quæstio moveretur, verbum
Monetarios, & planè in alia atque longè di-
versa significatione in prædictis locis acci-
piendum fore, videlicet pro vili & abie-
cto, planeque aliquo servili officij gene-
re, quemadmodum omnia in d. tit. intelli-
guntur. Quam meam opinionem vidi po-
tèstè gravissimi viri ac celeberrimi Iure-
consulti D. Alciati sententia probatam &
corroboratam, qui ad d. l. hoc pacto loca
prædicta de monetariis explicat.

Quod autem de monetariis in l. 1. fit mē-
tio, nostri interpretes existimaverunt hic
eos accipiendos esse, qui Principis mone-
tas cudunt. Quæ sententia, ait, iecirco rei-
cienda est, quod nihil ad huius tit. materi-
am facit, in quo omnia hæc officia fuisse
textrini Imperatorij cōiungere licet, quod
ex annotatione Iosephi, lib. 7. ca. 51. de bel-
lo Iudaico comprobari dicit, in hunc mo-

dum scribentis. Transgressus ad eos est Io-
nathes, homo iniquissimus, arte Gynecia-
rius, & is qui de insignibus Magistratuum
opus scripsit ad Theodosium Imperatorem.
Sub dispositione, ait, viri Illustris, Comi-
tis sacrarum largitionum, sunt Magistri li-
neæ vestis, magistri priuatæ, procuratores
Gynæceorum, procuratores Baphiarum,
Præpositi bastigarum, procuratores lanifi-
ciorum, procuratores monetariorum, &c.
Hinc ait, non dubito, quin monetarii & i-
psi pro textrini quodam officio capiatur:
dicti sunt fortassè monetarii, ab officij ip-
sius vilitate, & πὸ τῆς μωνιτῆς. Sic etiam in cō-
mentar. Reipubl. Roman. M. Fabius Cal.
Rauennate libr. 3. Monetarios, inquit, lani-
stas intelligunt, qui textricia faciunt, à vi-
litate artis ita nominatos, & πὸ τῆς μωνιτῆς.
Nam & lanifices istiusmodi hodie in mi-
nimo sunt precio: quos & similes viles &
abiectas personas, (inter quos textus,
Zeinen vnd Wüllen weber/expres è com-
prebendit) Monetarii, qui cudendis mone-
tis operam dant, adhuc hodierno die vigo-
re privilegiorum à Casar. Maiest. obtento-
rum, remouent atque reiiciunt, uti ex au-
tographo paulò post demonstrabitur.

Parum hic me monet, quod contra do-
ctissimi viri D. Alciati mentem & senten-
tiam quidam & visi sunt insurgere, eūdem
reprehendentes, quod existimet omnia
sub hoc titulo comprehensa, de vestium
tantummodò sacrarum confectoribus &
tinctoribus esse accipienda. Quasi verò,
inquiunt, non etiam de Bastagariis, vestes,
ad sacrum ærarium pertinentes, vehenti-
bus, ibidem, ideoque non solum de talib.
lanificibus tractaretur.

Sit verum, quod Bastagarii sint tales,
qui istiusmodi vestes vehant, quid hinc,
Ergone incommode ad prædictos perti-
nebunt? Tingere, lavare, portare, vehere
vestes, & similia vilia ministeria subire,
tantum inter se officij præeminentia re-
uera differunt, quantum candidum ab
albo.

Fatentur etiam illi, D. Alciatum præ-
dictas leges benè perpendifse, ac exami-
nasse, & tum etiam notitiam Romani

Imperij, & antiquitate, ad quam sacrae iustissimi modi largitiones, quæ sub dispositione Comitum largitionum fuisse dicuntur, pertinuerunt, cognitam habuisse, nihilominus mirantur eum à glossæ sententia recessisse. D. Tyraq. de Nobilit. cap. 34. num. 55. meminit huius quoque apud Alciat. super verbo, Monetarij interpretationis, sed nihil decidit.

35 Verum quo pacto quis Principum Monetarios ad eos referet, et iisdemque vilissimis mancipijs adiunget, quæ audacia, quibus ex fundamentis id facere audebit? Qui ut proba, ac iuxta Ordinationes Imperij iusta, omnibusque partibus absoluta moneta cudatur, diligenter procurare debent, ad quod etiam singulari iuramento obstricti habentur, uti suo loco latius. Hic velim lector in mentem reuocet ea quæ de Triumviris apud Romanos creatis, ut monetis præessent, in initio huius libri recensuimus: qui in summo precio habiti fuerunt & existimatione. Quibus quoque templum Iunonis ob id erat commissum Romæ, ut testatur his verbis Cicero in libro de diuinatione: Cum terræ, inquit, motus factus esset ut suæ plena procuratio fieret, vocem illam ab æde Iunonis summa ex arce audita: idcirco monetam Iunonem appellatam fuisse, à monendo. Unde sua plena & grauida Iunoni immolatur, ad quod alludit Ouid. hoc in carmine:

Arce quoque, in summa Iunonis templum moneta

Ex voto memorant facta Camille tuo.

Obijciat mihi hic fortè aliquis, de quo dixi in initio. Non esse videlicet à glossa. Accurs. Bart. & aliorum interpretum veterum opinione & interpretatione recedendum, ubi text. expressi deficiunt, sed tanquam Lesbiæ regulæ illis inhærendum.

16 Cui ita responsum volo: et quantum quidem attinet ad iuris punctum, eiusdemque dubiam interpretationem, in eo enim cum glossa Bart. & alijs probatis auctoribus libenter cōsentimus atque conuenimus, istamque viam tutiorem profitemur & agnoscimus, quemadmodum innumerabilibus iuris decisionibus posset ostendi. Verum ubi de veterum Latinorum, aut etiam Græcorum

dictionum, aut vocabulorum dubiorum interpretatione, eorundemque verborum ac genuino sensu agitur, non ita certam eorum ducimus auctoritatem, temporisque magis id ipsum, quo vixerunt, quam doctorum istorum virorum imperitiæ aut inscitie ascribimus, quemadmodum ex Budæo, Alc. Nebrissen. Antonio Aug. atque alijs viris doctis, & in omni genere literarum versatis, est colligere. Vti hanc rem præter alios insignis vir Did. Couar. cap. 3. de veterum colla. num. 9. & sequent. pulcherrimè explicat.

Quorum prædicti doctis virorum interpretationes eo lubentius ac promptius recipimus, quo maioribus et vehementioribus præsumptionibus & rationibus fulciuntur, & corroborantur. Quid enim monetarij isti quondam & hodierni cōmune habebunt cum istis lanificibus abiectis & sordidis personis? Si modò, uti par est, officium suum fecerint, & iustam, atque omnibus partibus absolutam suorum Principum monetam fabricari procurauerint?

Constat, estque plus quam notissimum, monetam id est artem hanc inter Regalia quæ si principem locum semper obtinuisse, & adhuc obtinere, tit. in feud. quæ sint Regalia. Hinc Camerarius in repet. c. Imperialem, ut etiam eum citat Vvesenb. cons. 60. nu. 31. Ex auro & argento moneta cuditur. Quod omnino ius est, inquit, Regale ossibus principum coherens, per Goffred. in c. filij. tit. Si de feud. fuerit conten. & c. Ad cuius artis, de sui natura planè liberalis encomium, etiam hoc accedit, quod primus monetæ fabricator, et qui extitit, credatur fuisse pater Abrahamæ Thares nominatus, quemadmodum ex Alberi. de Rosat. Guid. Pap. 9. Grati. 493. annotauit super c. 2. Adhuc D. Imp. Augusti auctor fuit argentiarius, quos Iul. Fir. inter honestas et personas & artifices ponit, Astron. 4. c. 15. In venere, hosque muneribus personalibus eximunt nostræ leges. Probat per l. 1. de excusa. lib. 10. C. Tiraq. de nobil. ca. 34. nu. 47. Hinc Alc. eliguntur autem, magna fidei homines in argentarios, idque de publico, ne fallere possint, disp. 4. c. 22. Ex quibus omnibus tria notabilia desumuntur.

poterunt, quibus ars monetarij, & sic eius artis Prefecti, Moderatores, & directores, non tam deprimuntur, aut cōsequutis honoribus exuuntur quàm splendidiore ac nobiliores redduntur.

Primum est, quod omnes Scriptores & Philosophi artem & scientiam quamlibet t eo iudicent excellentiorē, quō eius subiectum, circa quod versatur, præstabilis iudicatur. Sic nostra iurisprudētia, quoniā in equi ac boni, iusti atq; iniusti notitia t consistit, ideocirco facultas hæc ceteras multis nominibus antecellit, quemadmodum & de Theologia, quæ in verbo Dei ac scientia et intelligentia sacrarum literarū versatur, ob id censetur & habetur omnibus præstator & dignior. Eodē modo monetarij peritia, quoniā aurum & argentū t potissimū pro subiecto habet, circa quod Monetarij versantur, ideo & hac de causa nobiliori loco merito erit habenda.

Quilibet t enim eo melior & nobilior censetur, quo melioribus & nobilioribus est præpositus, Auth. de defens. ciuit. §. de inde. col. 3. l. fi. C. de ped. iud. l. 3. C. si quis in ius voc. non ier. l. Seius. in prin. de leg. 3. ff. & l. urbana. ff. de verb. sign. In istum finē prædicta iura allegat Signor. de homod. conf. 23. circ. princ.

Secundū notabile ex eo desumi potest, quod sit quoddā Regale, ius cudendæ monetæ atque adeo tale, quod, vt suprà est dictum, ossibus Principum dicatur coherere. Iure siquidem traditum legimus, Principum Secretarios, & quosunque inferioris conditionis ministros, etiam ipsos quos, ob id, quod t Principi inseruiunt, in honore & dignitate aliqua præminenti oricollocari, vt scribit Luc. de Penna in rub. de Primic. & Secundic. C. lib. 12. Feli. in c. post cessionem, de probat. Zas. ad l. 2. §. Appius. ff. de origi. iur. Nicol. Boer. decif. 222. Faciūt ea quæ de Secretarijs refert Did. Conar. pract. quest. cap. 9. Et Tiraqu. de Nobil. cap. 14. num. 37.

Cui tertium notabile adijcitur de patre Abraham, qui primus t extitit monetarum fabricator, quem prædictis lanificibus atque infamæ fecis hominibus adiun-

gere aut comparare, eidemque notam aliquam infamæ inurere velle, summæ & iniquitatis foret & impietatis. Accedunt illa quæ de schola erigenda probandi aurum & argētum diximus apud Romanos, ad quam se adolescentes, vt præclarā hanc scientiam addiscerent, conferebant, eiq; studiosē incumbabant. Plin. libr. 33. cap. 9. Et Molin. nu. 767.

Quæ cum ita sint, ipsaque probandi auri t atque argenti peritia, tanti apud omnes nationes, maximē verò in Imperio fiat, vt putarem ea neglecta, aut per interitum oblitterata, nihil in mundo propter varietatem mercium & rerum necessariarum precium indifferens, & incertum, stabile atq; equabile haberi ac retineri posse, ineptissimos eos, sit venia verbo, iudico, qui in contemptū præclarissimæ, plane quæ nobilis sciētiæ peritos eius, cultoresq; honoribus adeptis exuere, & transitum ijs ad eodē perueniendi occludere conantur. Quod tenim medium ipsum in syllogismo, sine quo illē mācus est & inutilis operatur, idem efficit hoc medium cōcludendi in cōmercijs atq; contractibus, sine quo illi consistere ac salui permanere nō poterūt, quemadmodum ex ijs quæ suprà c. 3. adduximus, faciliē constat, & facit l. c. ff. de contrah. empt. Et Did. Conar. c. 7. ver. coll. numif. Arist. c. 5. lib. 5. Ethic.

Neq; hoc solum verumetiam leuioris momenti erūt minuscq; intelligētur, quæ Doct. passim de tempore contractus & solutionis, de valore intrinseco & extrinseco, permulta volumina (alias per se satis obscura & intricata) eradiderunt. De quibus libro secundo copiosius, Deo volente, agemus.

In corroborationem horū t facit, quod duplex iuramentum, prius domino cui inservire constituerunt proprio, deinde & secūdo D. Commissarijs ad Dietas probationum ablegatis presentati Viri monetarles dū inangurātur p̄stare cogūtur, in istū finē videlicet, quod probē & honestē hactenū vixerunt, & in posterū vivere proposuerint, quodque iuxta præscriptum in Ordin. Imp. modū officio isto fungi, mo-

netas fabricare, seseque in totum gerere velint. Quod iuramentum, ut alibi latius ostenditur, et si in Gallijs secundum Molinæ singulis annis reiteretur, sufficit tamen in Imperio ut annuatim per deputatos tantum repetatur, iisdemque in memoriam reuocetur, prout de eo habemus textum talē in Ordin. Spire habitā anno 1570.

31 Darumb zu weiterer fortsetzung vñnd handhabung vnser̃s Edicts statuiren vñ wollen wir/daß auch hinfuro kein Münzmeister in den Kreissen vñ einigen Münzherrn oder Standt angenommen/ noch dar in gelirte werd/der selb sene dan zuorderst auff gemeinem Probation tag den Stenden/ oder dem verordneten in der Person präsentire/ seynherkommē/ geschicklich/keit/redlichkeit/ vñ ehrlicher abscheidt/ von der Obrigkeit/ darunden er geseßen/ durch gute gewisse erkündigūg/ alles auff rechte befunden/ darauff er alsdann den Kreissen/ Stenden/ vñnd gesandten/ auch ahn vnser̃e vñnd des heiligen Reichs Statt gleichfals seinem Münzherrn geloben vñ schweren soll/ in münzen/ vñ allen andern puncten vermōgh mehr gedachs vnser̃s Edicts/ Ordnung/ vñnd Abscheiden/ sich allerdings gemēß zuuerhalten/ alles mit verpfendung seiner haab vñnd gūter/ auch sich selbst/ so offtmahl er erfordert wūrdet/ sich einzustellen/ red vñnd antwort zu gebē/ vñnd alle das ienig zulassē vñnd gegenwertig zu seyn/ was des heiligen Reichs Edict Ordnung vñnd Abscheiden vermōgen.

32 His t̃ accedunt Priuilegia, Exemptiones, libertatesque plurimæ, non ipsis tantummodo Monetariorum Praefectis, sed eorum etiam & liberis, & Officiarijs, den Münzgesellen/Regali passim indulgentia benigniter indulta & concessa, quemadmodum hoc ipsum per fide dignos publicis literis est traditum, longaq; & immemoriali semper consuetudine etiam in omnibus passim Argyrocopijs obtentum & obseruatum fuit.

33 Quæ consuetudines, quoniam pro le-

gibus, immò præ ipsis etiam legibus habentur & ponderantur, itcirco erunt ab omnibus amplectendæ, ac iuxta tenorem earundem incunctanter iudicandum: vñ hoc ipsum communis Doct. Schola testatum reliquit, & hætenus semper obtentum fuit. Eman. Soarez recept. Sent. in verbo, consuetudo, nu. marg. 178. Schurff. 2. conf. 26. Ioan. Caph. pulcherrimè, & per multas auctoritates, conf. 628. nume. 44. VVesenb. confil. 45. num. 13. & Guid. Pap. quest. 803. & quest. 402. Qui ibidem ex professo de Monetarijs, eorundemque liberis, priuilegijs ac immunitatibus disputat, concluditque post multa. Quod prædicti Monetarij, qui actu & habitu continuant opera Monetariorum, dum monetæ cudunt, gaudeant priuilegijs illis Monetariorum, sintque exempti à contributionibus.

Et t̃ quamuis de iure stricto non videntur fortè ab istis contributionibus immunes, attamen, ait, de consuetudine diutius in sua patria non solum Gratiopolitana, sed passim in toto Regno, etiam in Imperio habitæ & cultæ, contrarium obseruatur, liberi que eorum ipso iure, abque noua creatione per Principem fieda, dicuntur Monetarij, & gaudent priuilegijs Monetariorū, si actu & habitu tale officium exercent.

Hinc benè infertur probatum satis esse, quod talis consuetudo etiam in Imperio t̃ sit & obseruetur. Doctori siquidem attestanti de consuetudine famoso creditur. per VVesenb. conf. 2. nu. 46. per mult. allegat. Et conf. 3. nume. 40. Henning. Godens. conf. 19. nu. 4. Et conf. 22. nu. 12. Et confil. 43. nu. 7. Min sing. 5. Obser. 96. Menoch. perferatissimè casu 360. nu. 94. Chassa. decil. 360. gloss. in l. dos à patre. C. solut. matr.

Quæ fundamenta etiam si deficerent, constaret nihilominus, & plusquàm est notorium, quod talis consuetudo hodie no die in omnibus Monetariorum Officiis inuiolabiliter seruetur. Quemadmodum t̃ etiam nuper à Casarea Maiest. prædictis Monetariorum famulis instantibus priuilegia eorundem de nouo fuerunt renouata ac confirmata, quorum copiam

piam post finem huius capi. in pleniorē corroborationem horum omnium, & defensionem iuratorum Monetariorum in Imperio, subicimus.

37 Sic in simili propter præminentiam & nobilitatem ꝑ Doctōrum, etiam eorum liberos iisdem priuilegijs, quibus et eorū parentes, gaudere; in iure decissum reperitur, per l. medicos. C. de Profess. & Medic. lib. 12. Vbi textus habet. Doctores legum vnā cum vxoribus & filijs, nec non & rebus, quas in suis Ciuitatibus possident, ab omni functione, & ab omnibus muneribus, vel ciuilibus, vel publicis immunes esse præcipimus. De quibꝫ vide Guid. Pap. quæst. Gratian. 88. Et 388. 389. & 390. cum similibus. D. V. Vesenb. conf. 40. nu. 34. & D. Menoch. casu 379. nu. 12. de arbi. iud. In quibus locis & de licentiatis promotis eorundemq; liberis tractatur. Videnturque in his non vsque adeo priuilegiati, quod vltterius non discutimus. Vide tamen Tiraq. de leg. connub. gloss. 2. statim ab initio & Ang. Arc. in §. quædam actiones, vers. quæro, de questione contingenti. col. 10. & qui ibidem in istis locis citantur.

38 Ex quibus hoc primò sequitur: quod eę personæ, quibus istiusmodi priuilegia & contributionibus atq; gabellis ꝑ immunitates seu libertates conceduntur, digniori & præminentiori loco habendi sint: quàm si vel ita nati, vel ad hæc & similia officiorum genera asciti & vocati non essent, quod apud bonos viros credo, per hæc vsque eo pro monetarijs producta, omni carebit cōtrouersia & dubitationis ansa.

Quoniam verò D. Alciat. loco præment. supra de hac verbi monetarij interpretatione videtur non nihil dubitare, idque ex sententia Suidæ, quam prædict. D. Matth. Bois Doctor suæ præfationi Opusculi, de qua paulò antè, inseruit, iccirco placuit mihi & illa huc transferre, eademque succinctè non nihil explicare.

39 Μονητάριοι, inquit Suidas, οἱ περὶ τὸ νόμισμα τεχνίται, οἱ ἐπὶ Αὐρηλιανῶν εὐθαρῶς τὸ νόμισμα, καὶ τοῦ ἰδίου ἀρχοντα φιλι

κήσιμον ἀνελόντες ἐμφύλιον ἐγχεῖσσι πόλεμον ὡς μολὶς Αὐρηλιανὸς χρεστάτους εἰπερθεῖς τὴν κολᾶσιν ὡμοῦν κατὰ γὰρ αὐτό. Hoc est, Monetarij sunt, qui circa monetam operantur atque laborant. Illi sub Aureliano Imperatore monetam corruerunt, & proprio suo Magistro siue Imperatore, Philicesimo interfecto, intestinum bellum cōcitauerunt, vt vix eos Aurelianus compescere potuerit. Refert Flavius Vopisc. in Aureliani vita.

Ex quibus verbis Suidæ argui posse videtur, quod Imperatores in suis Constitutionibus hos tantummodo corruptores monetarum atque falsarios denotare voluerint. Verum illa sententia ob id ꝑ consistere nequit, quod illi qui falsam monetam cudebant, tingebant, radebant, tondebant, fingeant, pro conditione personæ, aut ad bestias damnabatur, aut flamma exurebantur, aut demum aliis vltimo supplicio afficiebantur, per l. quicumque. ff. de falsi. l. 2. & concordantes. C. de falsa monet. dicemus latius infra, vbi de falsarijs tractabitur.

Hi verò quos Imperatores designare voluerunt, criminosi nō fuerunt, cum eos matrimonio iungi, atque etiam aliquadd ab ea vitæ conditione eximi potuisse constet, per l. 7. edicimus, & per l. si quis ex corpore, d. tit. de Muri leg.

Quare existimat D. Matth. Bois in d. sua præfatione, hos monetarios viles & abiectos fuisse negotiatores, qui ad publicum & perpetuum cudendarum monetarum laborem tenuis lucelli gratia sese in certo Collegio asseribi curauerunt, quique semel ita ad hanc vitæ conditionem asseripti atque assumpti, ad honores vel officia alia amplius aspirare, neque etiam ex illò corpore aut Collegio aliter, quàm si id per Principem impetrassent, sese eximere potuerunt, nec tamen hi serui vel mancipia Reipublicæ fuerunt, sed liberi homines conditionati ꝑ permanerunt, matrimonia inter sese copularunt, & sibi suisque acquisuerunt, vt in allegatis ll. & tot. illo tit. constat.

Si verò aliquando absolutionem ab huiusmodi Collegio per Principem impetrassent, idoneum atque approbatum in laboribus eiusmodi substitutum in locum suum subrogare, tum liberos quoque & universam familiam cum omnibus rebus atque facultatibus in eodem collegio relinquere cogebantur, ut ex d. l. si quis liquet.

43

Eodem modo Pistorum certum corpus (sicut plura alia collegia) in urbe fuit, qui publicis panibus faciendis deputati fuerunt, qui quoque ad nullam dignitatem, nullumque officium aliud, quacunque etiam ratione aspirare potuerunt, & si clam irrepissent, dignitate spoliati, pristinae conditioni, hoc est pistrino reddebantur.

Huiusmodi verò Monetarijs atque conditionatis hominibus procuratores atque Magistri praefecti sunt, ut Alciat. demonstrat, quemadmodum quoque post Urbanos & peregrinos Praetores, & post Decemviros in urbe Tribuni Monetales, aëris, argenti, atque auri flatores tum etiam Tribuni Capitales, qui carcerum custodiam habent, constituti atque creati sunt, ut apud Pompon. in l. 2. ff. de orig. iur. circ. medium, videre est. Cumque haec publica officia personarumque conditiones una cum antiquae Reipublicae Romanae facie, in desuetudinem abierunt, superiores quoque Imperatorum Constitutiones, cum alijs multis & infinitis legibus, ut titulis, etiam trium librorum Codicis, ab aula recessisse, & antiquates esse, planè iudico atque censeo: Haftenus Matth. Boiss. D.

44

Cum hac opinione convenire quodammodo videntur illa, quae leguntur apud Diodor. Sicul. Rerum antiquarum libr. 4. cap. 2. ubi ita refertur. In Aegypti finibus, qui ad Aethiopiam & Arabum vergunt, loca sunt metallorum feracia, ex quibus magno cum labore atque impensa aurum educitur, cui operi qui praesunt, magna hominum copia ad excudendum aurum videntur. Aegypti enim Reges crimine damnatos omnes, ac ex hostibus captos, insuper ob aliquam falsam calumniam, aut e-

tiam Regum iram, in carcerem detrusos, auro effodiendo deputant, simul sumptu facinorum poena, & magno quaestu eorum labore percepto. Illi compedibus vincti, magnus hominum numerus, abique ulla intermissione die nocteque exercentur, nulla neque requie concessa, omnique effugiendi facultate ablata.

Nam Barbari milites diuersa inuicem lingua, eorum custodiae praesunt, quorum nullus, sermonis commercio sublato, aut precibus, aut amore potest corrumpi. Et paulò post sequitur. Ab hoc labore nunquam conquiescunt, contumelijs, verberibusque ad cōtinuum opus coacti. Item: Nota horum omnium corporis colluvijs, neque veste ulla operiente pudenda.

Neque est quin eo aspectu foedo tetraque motus tanta misceatur calamitati. Sed nulla pietas nulla venia illis datur, siue æger, siue febricitans, siue senes, siue foeminae debiles fuerint, sed plagis omnes ad continuum opus coguntur, quoad miser ex debilitate deficiant. Sunt qui timore futurae vitae, quam praesenti putant poena deteriorem, mortem vitae praeférant. Est inquit Diodor. Sicul. eorum conditio peruetusta. Et quae sequuntur ibidem latius.

Apud nos sunt aliquo modo similes in auri argenti quoque fodinis operarij, continuis quasi laboribus diurnis atque nocturnis destinati. Verum & illi hoc tempore, praeter hoc quod pro talibus turpibus & abiectis personis non reputentur, suis gaudent iuribus & immunitatibus.

Haec de Monetarijs, & quid Dd. de iisdem senserint, producta sufficiant, in quibus ego D. Alciati gravissimi Auctoris sententiam, tanquam veriore & æquiore, praefero, eundemque sequendum fore iudico. Monetariorum videlicet vocabulum titulis & II. praementiois insertum, non tam ad eos qui Principum cudendis monetis quondam praepositi fuerunt, & adhuc hodierno die praeficiuntur, quam viles alios abiectosque & sordidos texturarii officij operarios referendos esse.

Sequitur.

Sequuntur priuilegia Monetariorum in
Imperio.

Maximilian der ander von Gottes gnade Erwölter Römischer Kaiser / zu allen zeitten mehrer des Reichs in Germanië / zu Hungern / Behaim / Dalmatien / Croatia vñ Schlaunien / 2c. König / Erzhertzog zu Osterreich / Herzog zu Burgundien / zu Brabant / zu Steir / zu Karndten / zu Krain / zu Lützenburg / zu Württemberg / zu Obern vnd Nidern Schleisien / Fürst zu Schwaben / Marggrau des heiligen Römischen Reichs / zu Burgaw / zu Morhern / zu Obern vñ Nidern Lausnig / GEFÜRSTER Graue zu Habsburg / zu Tyroll / zu Pfirde / zu Rhyburg vnd Görg / Landgrau zu Elsas: Herr auff d'windischer Marck / zu Portenaw / vñ zu Salins / 2c.

Besthennen öffentlich mit diesem brieff vñ thun kundt alleremenniglich. Als vns vnser vñ des heiligen Reichs getrewe R. N. alle vñ jede im heilige Reich wonende Münzgesellen auff vnsern jungst zu Speir gehaltenen Reichstag / auch hernach zu Franckfurt vorgangenen deputations tag / mit beschwerung vndertheniglich vorbracht.

Wiewol auff des Heilige Reichs Teutscher Nation Münzen vñ Münzwercken von alters / vñ vuerdencklichen Jahren herkommen

vñ gehalten worden / daß allen den jenigen / so das münzen zulehnen sich vnderstehen / zuuorn auff einer redelicher vñ bewerter des heiligen Reichs Münz ihre freye eheliche geburt darthun / vñ bezeugen. Auch in ihren vier lehrjaren ein thörlliche Kap gebrauchen vñ tragen / darzu alle dienst / mühe vñ arbeit / auff den Münzen thun / vñ verrichten / vñ sonderlich sich allzeit eines guten erzbarn vñ frommen wandels vñ wertsens befeiffigen / vñ da sie solches nit gethan / darumb streichen vñ straffen lassen / müssen alda nach außlerung aller erst zu Münz arbeit gebraucht / zugelassen / vñ für Reichsmünzgesellen erkendt vñ auffgenommen / vñ also auff der Münzen jeder zeit redeliche / fromme / vñ erfarnie Münzgesellen gefunden werden.

So hette sich aber dem zugegen ein zeit hero / vñ sonderlich / dieweil das vñ heilhaftig / betrieglich / hecken Münzen (wie es die erfarnung manichfeltige gegeben) entstanden / zugetragen / daß etlich loß vñ leichtfertige gesindle / so mā Meitemacher nennet / sich hin vñ widder in die münze verspreit / zu denen sich auch an etlichen orthen Kesselschleger / Schmiedt / Schlösßer / Leinen vñ wullen Weber / vñ dergleichen andere mehr / mit verlassung irer handwerck / geschlagen / vñ nun mehr dahin

dahin kommen an etliche örter / die weil die Reichsgesellē bey vnd nebe solchen gesindlein nit sigen noch arbeiten wollen / vnd daselbst den vortheilhaftigen Māngmeisteren etliche marck silbers mehr vor einen thaller daß die Prob Ordnung mit bringe / zu gering machen / dar zudaß solchs gering gesindlein gebraucht wirt. Daher dann weiters erfolgt vnd augenscheinlich gespürt / damit nicht allein die alte löbliche gewonheit / vnnnd guter gebrauch vergessen vnd vbertreden / sonder auch so viel betruglicher Māngen / vnnnd nach conterseptionen vrsach geben. Sie aber als die jenigen so das māngen redlich gelernt / vnd gebraucht / dar durch höchlich verlegt / vnd in schaden geführt werden. Vnd vns derowegen solchem vbel vnd mißbrauch zu begegnen vñ vorzukommen / auch damit obgemelte Meistern / Refelschleger / Schmide / Schlösser / wällen vnd leinen Weber / vnnnd andere zumāngen vntuglich gesindlein darvon ab / vnd zu ihre handwercker gewiesen wurden / vnser Kayserliche hilff vnnnd befreyung in massen sie daß hinfuro von vnsern vorvattern im Reich / auch vorsehen gewesen / dern aber hernach durch verwaßlung etlicher Meister widerumb verlustig worden / diemütiglich angerufen and gepetten.

Daß wir demnach auffrath sambt gut achten vnnnd Intercession dern jüngst zu Frankfurt versamblet ge-

wesen Chursfürstlichen vnnnd deputierte Fürsten vnnnd Stende / Räte vnnnd Gesandten / insonderer erwehung / daß solchs ihrer / der Mānggesellen vnderthenig suchen / vnnnd bestetigungh ihres löblichen alten herkommens vnnnd gebrauch / an ihm selbst zimlich / vnnnd zu vorsehung vnnnd erhaltung vnser vnd des heiligen Reichs Māng Edict Ordnung vnd Abscheidt vast diemütlich mit wolbedachtem māt / gutten rath / vnd Rechter wissen / denselben Reichs Māngesellen / oben angezeigt Ihr altes herkommen / vnd gebrauch / bestetiget / vnnnd widerumb von Newen befreyet haben / Thut das auch bestetigen / vnnnd befreyen ihnen dieselben von Römischer Kayserlicher macht hienit wissentlich / in krafft dieses brieffs / vnnnd wollen daß sie sich nun hinfuro obberurter ihrer alten Ordnungen / vnnnd herkommen allenthalben im heiligen Reich gebrauchen / vnnnd niemandt zu Māngesellen auffzunehmen vnd inkommen zulassen schuldig seyn sollen / er hab dann zuvor auff einer redtlicher bewerten Māngen seine freye eheliche geburt vnd herkommen / wie sich gebürt / dargethan vnnnd bezeuget / auch seine vier lehr Jahren vnd anders / so ihm das māngwerck vnnnd dßelbigen handwercks herkommen gebrauch auffgelegt / obbestimpter massen vberstanden vnd gelaisset.

Da aber jemand demselben irem
herkommen vnd dieser vnser Kay-
serlichen befreyung zugegen sich des
wünschens an zumassen / oder zu vn-
dernemen vnderstände / was her-
kommens oder handtwerks er auch
seyn möchte / denselben mögen sie
als einen Meutemecher / vnnnd des
mängens vnerrfahren / vnd vntüglich
allenthalben auffschreiben / vnnnd den-
selben auch bey den münzen nin-
dert im heiligen Reich geduldet noch
gelitten werden. Doch sollen jede
Mängesellen / vnnnd ihre Meister/
auch Lehrkneben / sich sonst in al-
len andern vnsern vnd des heiligen
Reichs publicierten Pollicey / Ord-
nung / vnnnd andern Constitutionen
gemess verhalten / vnd daneben an-
ders nit dann laut vnserer vnnnd des
heiligen Reichs außgangenen mänge-
Edict Ordnungen vnd abscheiden
ihres wissens / den Mängemeistern
zu arbeiten / auch in allen kleinen for-
ten die Reckbank zu gebrauchen/
schuldig seynd.

Vnd gepieten darauff allen vnd
jeden vnseren / vnnnd des Heiligen
Reichs Churfürsten / Fürst / Geist-
lichen vnd Weltlichen / vnnnd sonst
allen andern vnsern / vnnnd des heili-
gen Reichs vnderthanen vnd ge-
trewen / wes werdens / standes / oder
wissens die seynd / so von weylandt
vnsern Vorfaren / vnnnd vns mit
Mäng freyheiten begabt / vnd vor-
sehen seyndt / vnnnd sonderlich allen

Mäng vnnnd Schmidt Meistern /
Bardeinen / vñ andern dem mänge-
werk angehörigen Personen / ernst-
lich mit diesem brieff / vnnnd wollen
daß sie die gedachte Mängesellen
wo / oder an welchen enden vnd ör-
tern / die auff den Münzen hin vnd
widder im heiligen Reich Teutscher
Nation arbeiten vnd mängen / be-
obberurten ihren alten herkommen
vnd gebräuchen / vnd dieser vnserer
ihnen darvber gegebener / bestetig-
ter / vnd erneueter Freyheit handt-
haben / schutzen / schirmen / vnd dar-
bey forthin allerding vnuerschindert
reuwig bleiben / vnnnd deren genieß-
lassen / sey dawidder nit irren / drin-
gen / bekümmern oder beschweren /
noch das niemandt andern zuthun/
gestatten / in gar keiner weis als lieb
einem jedern sey vnser vnd des heili-
gen Reichs schwere vngnad vnnnd
straff / vnd darzu ein peen / nemlich
zehn marc löttigs golts zuuerweis-
den / die ein jeder so oft er freuent-
lich hierwider thut / vns halb in vns-
er vnd des Reichs Cammer / vnnnd
den andern halben theil gedachten
Reichs Mängesellen vnnachles-
sig zu bezalen / verfallen seyn sol-
len.

In Vrkundt dieses brieffs gesie-
gelt mit vnserm Kayserlichen an-
hangenden Insiegel.

Geben in vnser Statt Wien/
den dreyzehnten tag des Monats
Octobris / nach Christi vnserers Hers

ren geburt fünffzehen hundert / vnd
ein vñ siebenzigsten Unserer Reiche
des Römischen vnd Vngerischen/
im neunnden / vnd des Bohemischen
im drey vund zwanzigsten. Jahr
Maximiliani.

Vice ac nomine Reuerendiss. D. Danielis
Archicancellarij Moguntini,

V. Io. Bap̃ Weber D.

Ad mandatum Sacrae Cæs.
Majest. proprium.

A. Erstenberger, ffr.

And. Gail. D.

De Cambijs.

SUMMARIA.

1. Cambium quid sit explicatum.
2. Cambio & permuto num̃ differant.
3. Campsores dicuntur Argentarij, Trapezita, Collybista, Numularij, Mensarij.
4. Cambium Mercatores indifferenter exercere possunt.
5. Cambire in Gallijs certis personis concessum.
6. Campsorū libris qualiter credatur.
7. Campsor in quantum possit lucrari.
8. Cambire nō licet in alterius fraudem aut ultra modum.
9. Cambij literis amissis quo pacto creditori subueniendum sit.
10. Contra alium nominato renunciare parte altera iniuria non licet.
11. Chyroglypho, n̄ instrumentove amisso, quo modo creditori consulatur.
12. Cambij litera vocantur Wechsel brieff.
13. Fides inter Mercatores plurimum va-

let.

14. Mercatores ex aquo & bono omnia debent peragere.
15. Creditor debitoris fidem sequutus, non est melioris conditionis quā sunt concurrentes creditores.
16. Pecunia ad Cambium collata, an sit immobilis.

CAPVT XXV.

Cambio † inter Mercatores hoc tempore nihil ferè est frequentius, nec propriè emptio dicitur, sed transit in naturam permutationis.

Cambio siquidem nihil est aliud quā permuto, est què vocabulum non ita barbarum, sed apud bonos scriptores usurpatum, vti ostendit Tiraquel. libr. de tract. lign. glo. 1. §. 30. in princ. Sic usurpatur in i. §. si quis dominus, titu. quo temp. mil. & passim apud feudistas. Propriè tamen loquendo, hæc † constitui potest inter cambium & permutationem differentia, quòd hæc propriè est speciei ad speciem, illud etiam speciei ad genus, putà ad frumentum vel simile quid, d. loc. Tiraquel. ibidem latius comprobantur.

Solent autem in quibusdam Ciuitatibus certi Campsores seu Argentarij, Trapezitæ, Collybistæ, Numularij, Mensarij, istis enim vocabulis quasi indifferenter vtimur, Alciat. 4. disput. cap. 22. & præcitatur. loc. ordinari, quos vno nomine ἀγοραῖοι Græci vocant, penes quos solos plena erat potestas cambium exercendi. Ita Caietanus tenet in tracta. de Camb. cap. 7. Et Conrad. de contract. questio. 99. Ioan. Lup. in c. per vestras, notab. 6. in §. 9. titu. de donatio. inter virum & uxorem. Hinc Alcia. præcit. loco. Quapropter, atque ne fides conflictaretur, solebant Argentarij de publico constitui, magnæ fidei homines.

Vsus tamen quotidianus aliter obseruat, ita videlicet, vt vbi non sunt istiusmodi certi Campiores constituti, ibi

indifferenter vnicuique illud permittatur, quemadmodum tradit Dida. Couar. veter. collat. numif. cap. 7. nu. 4. per totum. Itaque Guid. Pap. quæst. 287. affirmat in sua patria Delphin. omnes mercatores tenere pro libitu voluntatis bancas Cambij, per gloss. in l. quidam, §. numularijs. ff. de edē. vbi allegatur Odofred. in l. quædam sunt personæ, in princ. ff. de eden. Atque hoc etiam inueterata consuetudine ibidem receptum dicit, vti & hic in partibus nostris. Quod secus est, inquit Guid. Pap. in regno Franciæ, vbi nullus audet bancam Cambij tenere, nisi auctoritate Regia, & contrarium facientes, acerrimè puniuntur.

Quare cum vnicuique permiffum est bancum exercere, & pecunias taliter exponere, iccirco libris istiusmodi Campforum seu numulariorum pro ipsis non creditur. Quopacto verò, & in quantum Campforibus de publico constitutis credatur, & semiplenam probationem contrarium faciant, iisdemque qui priuatim rei Campforiæ operam nauant, non credatur. Vide omnino Mascard. de proba. conclus. 255. in verbo, Campforem, vbi allegatur consuetudinem hanc, Campforibus credendum esse, quod istius probatio eidem incumbat, per firma. in tract. de Gabell. 4. part. num. 4. Adde Mascard. in verbo, apocha, & ibi, libris Mercatorum.

Verum disputant Doctores nostri, in quantum possit Campfor talis lucrari pro sumptibus & impensis, nec non cura & periculo suo, & dicit præcitato loco Couar. quod lucrum hoc debeat esse tenue, ne fraudibus locum aperiatur, quem casum explicatum habemus per Ioan. Breidenbach. ac Hennigium Godens. Iurisconsultos, conf. in ordi. 39. Sic si in vrbe Coloniensi acciperet Campfor 100. floren. Rhensis à Titio Romæ, aut Florentiæ 94. aut 95. con similes refundendos, quæritur, sitne talis permutatio libera, an verò vsuræ potius speciem habere videretur? Et cambium tale licitum esse concludunt Doct. Gloss. est notabilis in l. infortoria, & ibidem per Bald. & Salic. C. de infort. & exerc. act. Vi-

de Cottam in Memorabilibus, in verbo, Mercator. Cui adde Petr. Beneintend. in decis. Rotæ 58.

Cambia t ergo licita sunt, si non in fraudem fiant, & vltra debitum modum, Bald. in Rubr. de const. pecun. Salic. in Authen. ad hæc, C. de vsur. in ii. quæsti. Iason in l. cunctos populos, C. de summa Trinitate. Ioan. Calder. conf. ii. de vsur. Doct. Laurent. de Rodolph. in repetitio. c. consuluit, de vsur. in secunda part. quæstio. 27. & 28.

Addo hic vnum admodum notabile, & quod inter mercatores sæpè solet accidere. Titius literas cambij, antequam pecunias accepisset, amisit, quæritur quo pacto ei subueniatur, vt pecuniam suam accipiat? Cotta in verbo, cambij, & in verbo mercator, putat, tenere campforem Titio restituere pecunias, per ibidem notata: præstita tamen cautione respectu istarum literarum amissarum. Verum hoc ex parte campforis nimis foret durum. Est enim contractus nominatus, à quo parte inuita non ita licet rescire. l. ratas, C. de rescinden. vendit. l. si quam rem, ff. eod. l. ficut. C. de action. Zaf. conf. i. lib. 2. num. 75. itaque sufficere Titio literas cambij renouari, præstita eidem cautione, ne fraus aliqua subesse videatur. Ita ibidem ex obseruantia mercatorum concludit Cotta. Eadem habes ad verbum apud Petr. Beneintend. in d. decis. Rotæ 58.

Ita in chyrographo est textus & glossa pulchra, in l. chyrographis, ff. de administrat. & peric. tutor. ibi, aut ad nouationem, id est, ad nouam promissionem faciendam, & sic nota ait. Quod si amisi instrumentum, cogitur de nouo debitor promittere, vel si est imbreuiatura, iterum fiet. Atque in hoc solo iuramento creditore stare, est l. fin. C. de fid. instr. l. dissolutæ, C. de condict. ex lege.

Plura habet D. Gail. Obserua. 37. lib. 2. de amisso chyrographo, & c. Vbi in fine ex communi Doctorum sententia dicit: Si quis in transcribenda pecunia literas transcriptionis siue cambij. Wechsel brieffe/ Germanicè vocamus, in itinere amiserit,

Q. 3. quod.

quod cautione præstita de indemnitate argentarij siue mensularij, si forte ab alio litera reperiantur, & super ijs solutio in loco transcripto præmature fiat, creditor poterit pecuniam suam ab illo Argentario rescribere & repetere, per Baldum in dicta l. instrumenta, in fine. C. de fideicom. Iason in l. huiusmodi. §. si ita, num. 12. ff. de leg. 1.

- 13 Quid si Titius ꝑ credat mercatori N. libras forte centum Colonia, nominetque is Antverpiæ mercatorem, à quo habeat ipse N. literas obligationum in centum libras, easdemque Titius recipiat, qui Antverpiam veniens, videat illum ibidem non esse soluendo, anne habebit regressum aduersus mercatorem N? Dico quod non, ex quo fidem Antverpiensis sit sequutus, nisi forte dolo malo quis inductus sit per aduersarium, vt fieri aliquando solet, atque ita ex proposito quasi circumuentus. Hinc enim ei ex omni æquitate subuenietur, cum maximè inter mercatores ꝑ ex bono & æquo omnia fieri oporteat, toto titu. ff. de dolo malo. Schurff. 3. consil. 97. & 1. consil. 88. Decius in l. in omnibus quidem. ff. de regul. iuris. Soarez receptarum sententia. in verbo, Mercatores, numer. 131. Stracha copiose de mercat. tit. quomodo in caus. merca. numer. 1. cum seqq. Cotta in memor. in verbo mercator, in fine.
- 14 Quæ omnia robur capiunt ex eo, quod ne quidem venditor, qui vina sua, seu alias merces credidit Titio & tradidit, extantibus adhuc vinis, nihilominus ille
- 15 saltem cum alijs creditoribus ꝑ concurreret, neque prærogatiua aliqua, quod ipsius bona etiam recenter adhuc fuerint, vti poterit. D. Gail. lib. 2. Obseruat. Obseruat. 15. Emanuel Soarez recepta. sententia. ibi, venditæ. Natta consil. 177. Et consil. 219. num. 15. Caphal. consil. 1. consil. 131. Porcius in §. venditæ, num. 7. Instit. de rer. diuis. vbi etiam Ang. num. 2.

Sed hic non inconuenienter quæri potest, quid de tali pecunia in Banchis, vt vocant, Camporum reposita, sit statuen-

dum, illane mobilibus, an verò immobilibus ꝑ æquiparabitur? Et Tyraquel. ex sententia Baldi, omnium Scriptorum, vt dicit, copiosissimi & subtilissimi, in c. cum causa, ad finem. extr. de re iudic. numer. 4. videtur velle, inter immobilia eam ponendam, quod sequitur Roman. singul. 105. illis adiunge Tyraquel. de retract. signa. §. 6. gloss. 7. num. 114. & Gail. lib. 2. Obseruat. 11. Faciunt ea quæ suprà cap. 1. in fine attulimus.

De Dietis probationum.

SVMMARIA.

- 1 Probationum dietæ bina sunt instituta.
- 2 de Probationum dietis in Ordina. Imp. remissuè.
- 3 Saluus conductus datur proficiscentibus ad dietas probationum.
- 4 Magistri monetales & Zygoſtata quopiam mouent.
- 5 Iuramentum à Zygoſtatis semel præstitum non reiteratur, in Gallijs secus.
- 6 Consiliarij ad dietas probationum ablegantur.
- 7 Pixides quid sint, & quomodo in dietis operiantur.
- 8 Consiliariorum in dietis officium.
- 9 Generalis zygoſtata officium.
- 10 Pixidum apertura in Gallijs quo pacto fit.
- 11 Symmetria & valoris eiusdem difficultas obseruatio.
- 12 Generales apud Brabantinos curam monetarum habent.
- 13 Probandi modus aurum & argentum ad modum vetus.
- 14 Probandorum numismatum schola quondam fuit erecta.
- 15 Zygoſtates vocabulum, explicatur.
- 15 *Δοκιμάσις*, significat idem quod Zygoſtates.

flates.

17. Zygoftates aliquando potest à scopo errare.
18. Probatio facta de qua dubitatur, reuisione admittit.
19. Error admissus corrigitur.
20. Homo non est ab omni parte beatus.
21. Error probationis & calculi de iure corrigitur.
22. Transgressores Ordinationis Imper. puniuntur.
23. Pœna ibi, vbi noxa reperitur, esse debet.
24. Officium boni iudicis exponitur.
25. Regula iustitia Zygoftatas quoque respicit.
26. Recessus qualis in probationum dietis datur.
27. Pixides absoluta dieta, rursus clauduntur.
28. Probationum dieta sunt vtiles & necessaria.
29. Dominorum ius eudenda moneta habentium, nimia indulgentia taxatur.

CAPVT XXVI.

Bina probationum dieta, vna t. Maij, altera verò t. Octobris, ordinaria ab Imperatore & Statibus Imp. magna & vigente ex necessitate sunt instituta, istum videlicet in finem, vt eo promptius & expeditius Ordinationes Imper. super puncto monetæ salubriter admodum sancita ac promulgata, obseruari, suisq; per omnia requisitis constans moneta in Imperio fabricari, falsa q; vitiosa & adulterina interdici, ac extra fines & limites eiusdem abigi ac extirpari possit.

De his t. probationum dietis habetur in Comitijis de anno 1551. Augustæ celebratis. §. Nebenangeregten. &c. Et in Ferdin. de anno 1559. §. Vnd damit den diese vnsere. &c. cum seqq. §. Sintermal/ anni 70. Et in §. Ferners/ cum seq. Anni 1571. Et §. Sehen also demnach. Anni 1576. De

securitate saluoque conductu eorundem, qui ad has dietas proficiscuntur, habetur t. in §. Damit. &c. Ordina. præment. 59.

Damit auch/ habet textus, die probation tag/ desto städtlicher besucht werden/ so wollen Wir/ vnd meynen hiemit ernstlich/ daß die Räte/ Rüngmeister/ Waradin/ vnd andere/ die angeregte tag zu besuchen geschickt werden/ alle/ vnd jeder besonder/ zu einer jeglichen zeit/ Unser vnd des heiligen Reichs/ frey gestraft seierheit vnd gelaidt/ zu/ auff/ vnd von solchen probation tagen haben/ vnd ihnen dasselb stet/ vest/ vnnnd vnverbrüchlich gehalten werden solle/ bey vermeidung Unser vnd des Reichs schweren vngnad/ auch peen vnd straff/ in vnsern Kayserlichen Landt/ frideu begriffen. &c.

Præterea in his prædictis, alijsq; locis, maximè verò in ista speciali Ordinatione, quæ de his probationum dietis, requisitisq; earundem per diuos Imp. Carolū & Ferdin. fratres; pijsimæ recordationis scripto, tantummodò fuit cõprehensa, & Statibus ac Circulis Imp. est cõmunicata exactissimè explicatum reperitur, quopactò primo & ante omnia tam magistri Monetales, quam etiam. Generales & Speciales Zygoftatæ, quos nostra lingua warditt, appellamus, singulari iuramento, sub hypotheca omnium bonorum, & capitis etiam pœna (in casibus vbi locū habere potest) astringantur & ligentur. nihil facturòs, quod eorum vocationi & officio, iuxta præscriptum in Ordinatio. modum ac formam, monetæ punctum concernentem, aliquatenus possit contrariari, quodque à circulo, cui iurarunt, recedere nolint, nisi prius veniam precati, licentiam discedendi à Circulo, & domino suo proprio impertrauerint, prout illa latius explicata sunt in Comitijis Spiræ celebratis, anno 1579. §. Darumb zu weiterer. &c. de quo supra.

Quod prædictum iuramentū primùm domino suo proprio, corā circuli deinde deputatis præstare coguntur. Semel aut coram ijs.

ijdem præstitum sacramentum, quotannis non reiteratur, ut faciunt Magistri monetales in Gallijs, de quibus ita loquitur Molin. nu. 805. Hinc liquet, quã sanctè prædeterq; ab antiquo sancitum sit apud nos, ut domini Præfecti Monetales: dũ inaugurantur, & rursus annuatim solenni sacramento iurant, nunquam consultare Regi monetam immutare, hoc est Rempubl. nõ prodere, Regemq; decipere.

6 Ablegantur ad has dietas Consiliarij vñfufcuiusque t̃ domini bini, aut ad minimum vnus, benè informatus & instructus, coram quibus ita cõgregatis, Pixides siue vascula quædam probatoria clausuris aliquot munitis aperiuntur, aureique & argentei denarij seu specimina cuiusque officij, ut Budæus loquitur, ex omni numorum genere immissa excipiuntur, quid, quantumque, & quo tempore à quoquam monetatum sit, diligenter conscribitur, & obseruatur, deinde omnia & singula ad appendendum, & in aqua ac igne probandum Zygoſtatæ generali offeruntur.

8 Horum dominorum Consiliariorum officio incumbit præterea, inquirere diligenter ab ipsis magistris Monetalibus, & Specialibus probatoribus Zygoſtaticis, quales numi antea tam in Imperio, quàm extra limites eiusdem maximè verò recentè cusi proſtent inuenianturque, & num sint iusti ponderis & ligæ, an verò iniusti, quod si reprobi numi fuerint, per cridas & proclamata publica, graui sub comminatione contra transgressores procedendum esse, deceditur & promulgatur.

Hæc & similia ubi in consilio dominorum aguntur, pixidibus euacuatis, numisq; per specialem Zygoſtaten antea iniectis, iterum dicto Generali ad probandum traditis, ille Generalis, in eo sollicitam nauat operam, ut rebus suis, loculamento, libra pensili, massulis ponderalibus, igne, aqua Chryſulca, alijsque materialibus, & artificialibus instrumentis adoptatis & compositis, probationi cuiuslibet exhibitæ petiæ aut partiçulæ, gnauiter incumbat, quantumque ex puri,

siue auri, siue argenti marca per Magistrum Monetales effectum sit, calculo adhibito inquirat, & cuiuscunque probas conscribat, dominisq; Consiliarijs eorundem omnium copiam fideliter in scriptis exhibeat.

Quem quoque morem in Gallijs ita obseruari, attestatur Molinæus nume. 767. Vbi de Præfectis Monetalibus maximè ciuitatis Parisiensis ita scribit: Habent Præfecti Monetales Parisiorum cognitionem & iudicium Pixidum, hoc est, explorandæ t̃ probitatis monetarum, quæ in toto Regno fabricantur, quod iustum est & necessarium, ut in toto Regno idem sit cuneus, eadem symmetria, forma & probitas monetæ, & adulteratores arctius compellantur, & minus fallere queant.

Horum generalium quoque meminit Imbertus in Enchirid. iur. Gall. in verbo, Moneta. Et Francis. Marc. in decis. Parlam. Delphin. quæst. 188. Quæritur, ait, cui sit licitum essayare monetam, an sit de bona materia, & in effectum debent super hoc deputari certi officarij, auctoritate Principum iurati, iuxta l. quoties, C. de pond. & aur. illat. lib. 10. uti in hac patria Delphin. Generalis monetarum, & etiam domini auditores Cameræ computatorum, vocatis magistris Monetarum, & gardis essayatoribus &c.

De hac t̃ prædicta symmetria, vno eodemque valore ac forma Status Imperij semper ut plurimum fuerunt solliciti, sed hoc ipsum ad effectum perducere commodè nunquam potuit, prout ipsamet Cæsarea Maiestas, Fridericus Tertius in fine Reformationis Francofurd. de anno 1442. Titul. Von der Silbern Münz wegen/conqueritur, hoc modo: Item / wenn dieselbe Münz / durch gelegenheit der Landt / vñd mancherley sachen wegen / nicht auff ein gemein form / durch alle Landt / zubringen ist / darumb so wollen vñd gepieten Wir / das alle diejenige / die solche Silbern münzen schlagen / stercklichen vñd ordentlichen schaffen / recht geschlagen werden. Wo aber anders geschlagen vñd gehandelt wird.

den dann billig behre / so wollen wir das
strenghch vnd festiglich straffen/ vnd ge-
strafft werden schaffen/nach dem sich ge-
biren wirdt. 26.

Colligitur idem ex paulo ante citato lo-
co Franc. Marci.

Hunc tiraque Zygoſtatem non incon-
uenienter *ἀκριβέως* à verbo *ἀκριβήματα*, qđ
intrinsecus probare, examinare, inuesti-
gare significat, nominare possumus.

Quod in collatione istius doctissimo
atque Egregio Viro, D. Theodoro Phre-
aræ, S. Theol. L. ad D. Apostol. Canonico,
& Græce linguæ huius vniuersitatis pro-
fessori Ordinario publico, Domino meo
conterraneo & amico singulari, non di-
splicebat.

Etsi vero, vt ad rem propositam rede-
am, Iustin. Imp. ita Zygoſtatem describe-
re videatur, vt omnino fallere atque er-
rare non possit, quia tamen ad Genera-
lem Ciuili *ἀκριβέως* non solum ponderis
& ligæ examen spectat, verum etiam ex
vnico saltem atque altero numismate,
quo pacto pedem suum magister mone-
talis iustene an vero iniuste formauerit,
censuram ratiocinio facere ac referre de-
bet, agiturque hic non de leui aliquo ac
tolerabili præiudicio, sed de fama atque
existimatione istorum omnium qui eudē
dis monetis præficiuntur, easque in pub-
licum exire passi sunt, vt sunt Zygoſtata
Speciales. Idcirco † Ordinationes reui-
sionem per aliquem præsentem *ἀκριβέως*,
& quidem tertium non partialem conce-
dunt, vt de nouo rursus eadem monetæ
specimina examinentur, appendantur,
probentur, & num error aliquis per di-
ctum Generalem data opera, forte ex in-
uidia, quæ hic abesse omnino debet, aut
per aliquam negligentiam & incuriam,
quod facile fieri potest, si inquam error
aliquis, siue in igne, siue in aqua forti, si-
ue etiā in calculo, admissus fuerit, hoc pa-
cto per reiterationem, denuoque institu-
tam probationem, ad arbitrium & iudi-
cium dominorū consiliariorum tanquam
Iudicum, is emendetur atque corrigatur.

Neque tenim homo ex omni parte bea-
tus dici potest. Et humanū est errare, sed
insipientis ac stolidi plane, istius corre-
ctionem admittere nolle. † Quæ omnia in
iure sunt fundata. per l. calculi. ff. de ad-
ministr.

12 t Apud Brabantinos & reliquos infe-
riores non est dispar dietarum & Pixi-
dum examinis ratio atque obseruatio,
quod per quatuor Generales quoque tan-
quam Iudices principales adhibito Zy-
goſtata, vt supra memini, expeditur. Ho-
die no die prohi dolor ab iisdem vt plu-
rimum sine pede, sine pondere, sine liga,
sine publico examine, iudiscriminatum
monetæ fabricantur, vitiantur, corrup-
puntur, Atque fere nihil est assueta in se-
de locatum. Sed dabit spero dominus De-
us & his aliquando finem.

13 Verum t existimandum non est, hunc
probandi modum, per publicum Zygo-
ſtatem recenter excogitatum, sed antiqui-
tus ante multa secula vsu receptum fu-
isse. Nam Plinius libr. 33. cap. 9. vt supra
memini, tradit, quondam apud Roma-
nos, lege lata à Mario Gratidiano, Ludū,
hoc est, scholam probandi numismatis
14 institutam fuisse vt adulteratorum frau-
dibus eo promptius & expeditius possit
obuiari. Iustin. Imp. quoque dict. loco. de
pond. & aur. illat. libr. 10. l. 2. his verbis i-
dem confirmat. Quoties de qualitate so-
lidorum orta fuerit dubitatio, placet
quem seruo Græcus Zygoſtatem appel-
lat, per singulas Ciuitates constitutum,
qui pro sua fide atque industria neque
fallat neque fallatur, contentionem di-
15 rimere. Zygoſtatem vero etsi proprie &
ex vi compositionis libri pendem seu pō-
deratorem recte interpretamur, quem
admodum etiam eum virum Alciat. ad si-
nal. dict. titul. de ponder. libr. 10. definit,
qui ponderum & lateratum rationem
optime callet, tamen dubitandum non
est, hunc eundem etiam vel maxime de
puritate, hoc est intrinseco valore ac li-
ga iudicium suum interposuisse, hoc e-
nim verbum qualitatis expressum in le-
ge, quod ad bonitatem substantialem &
intrinsecam refertur, satis subindicat.

- minist. rerum ad Ciuitar. pert. l. i. & ibidem Bart. & DD. C. de err. calc. Ibi. Veritati non adferre præiudicium. Plures DD. Vide apud Eman. Soarez. Récept. Sent. in verbo Error. & Schurff. Cent. i. consil. 36. Natt. consil. 134. num. 73. in 1. volu. D. V. Vef. consil. 47. num. 14. & multis alijs in locis DD. Quod si tunc in ratione probationis idem defectus inuentus fuerit, transgressor primo in sumptus recedatæ expeditionis, & deinde iuxta qualitatem culpæ aut doli punitur. Ibi enim debet esse poena, ubi reperitur noxa. per l. Sancimus, C. de poenis, in quo omnis affectio procul abesse debet, secundum egregium exemplum aureum textum. D. Ambrosij in c. indicet. 3. q. 7. ubi officium boni & æqui indicis describit, quam verbotenus hic subiungere mihi placuit.
- 24 Bonus Index, inquit, nihil ex arbitrio suo facit, & proposito domesticæ voluntatis, sed iuxta ll. & iura pronunciat, Statutis iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil preparatum aut meditatum de domo defert. Sed sicut audit, ita indicat, & sicut se habet natura, decernit, obsequitur legibus, non aduersatur, examinat causæ merita, non mutat.
- 25 Hæc piissima iustitiæ Regula, ut ab omnibus iudicibus causas controuersas & litigiosas partium decidentibus, ita quoque ab hic Zygotaticis, de quibus hactenus verba fecimus, nec non ablegatis Dominis Principum aut Ciuitatum Consiliarijs, ut nemini iniuria aliqua fiat, obferuanda lydioque lapide signanda erit. Sic Aristot. Iudicem Argentario confert Ret. l. ib. 1. cap. 37. ut sicut hic numum ad ulterinum à probo, ita ille iustum, & verum à fucato & iniusto decernat.

Posteaquam ut ad institutum redeam, Generalis circuli *Donum* ^{isus} commissi sibi negotia expediuit, dominisque deputatis visum fuerit, eum vocari & adesse rationemque super omnibus, quoad ligam, pondus, pedemque seruatum vel neglectum & non seruatum, reddere iubetur. Tunc prout vnusquisque opus fuerit, conuocatis omnibus tam Magistris Monetariis, quam eorundem examinatoribus Specialibus, concluditur, reclususque aperitur ac publicatur. Tixides rursus clauduntur, ac summa eorum quæ ibidem tractata ac agitata fuerit, ea quæ pro mantenentia Constitutionum Imperij ulterius facere possunt, communicantur Caf. Majest. quatenus opus, tum maxime ad vicinos Circulos in scriptis transmittitur diesque tandem noua subsequutura, vel ad dict. primam. Maij vel, ut ab initio assignari, primam Octobr. ead. additione loci, indicitur & nominatur.

Has tægo probationum Dietas (ut hoc coronidis loco huic capiti subiungam) non solum in Imperio, sed & apud externos Reges & Principes omnesque potestatem, tam vtiles & necessarias iudico, ut certo persuasum habeam, nec dubitem prorsus, illis omisiss aut neglectis, rem monetariam (in qua non minima salus Reipub. consistit) mox in peius ituram, & paracharakterum audacia, ne dicam dominorum quorundam culpata indulgentia, & nimia licentia, in inextricabiles anfractus & laberinthos, abususque nocentissimos ac intollerabiles collapsuram.

Quæ hoc disticho absoluo.
Cura Monetarium vos & defensio summa.
Imperij Proceres sit penes atq. Status.

R^{ey}ser Ferdinandi deß Ersten Hoch- löblichster Gedächtnus.

Probier Ordnung der newwen Münz.

Zu Augspurg publiciert/ Anno Domini, M.D.LIX.

Wir Ferdinand vß Got-
tes Gnaden/ Erwählter
Römischer Keyser / zu
allenzeiten Mehrer deß
Reichs, in Germanien/
zu Hungern/ Böhheim/ Dalmatië/
Croatien/ vnd Schlawonien/ 2c. Kö-
nig/ Infant in Hispanien/ Erzhert-
zog zu Oesterreich/ Herzog zu Bur-
gund/ Steyr/ Kärnten/ Crain vñ
Württemberg. 2c. Grafe zu Tyrol/
2c. Bekennen hiemit öffentlich/ vnd
thun kundt allermänniglich: Nach-
dem wir vns mit vnsern / vñnd deß
Reichs Churfürsten/ Fürsten/ vñnd
Ständt/ einer gemeynen münz im
Heiligen Reich einhelliglich vergli-
chen/ nach Vermög vñnd Inhalt
vnser Keyserlichen Edicts derhal-
ben außgangen / damit dann diesel-
big vnser münz auffrichtig/ vñ wie
sie gebürt/ desto statlicher gehand-
thabt/ vollzogen/ vñ aller Betrug vñ
Münz/ so viel sñer Menschlich vñ
möglich/ verhüt werde/ so habē wir
dhalbē ein Ordnung stelle lassen/ auf
form vñ Maß/ wie hiernach folgt.

§. 1. Erstlich/ das hinfaro alle vnd je-
derliche Churfürsten/ Fürsten/ Herz-
schaften vñ Stände deß heiligen
Reichs / so Guldē oder Silbern
Münzen zu schlagen Freyheit ha-

ben/ vñ in diesen nachgemeldtē Kren-
sen begriffen seyn/ auff iren Münzē
sonderliche gute wolverwarte Eisse-
re Bächsen/ mit dreyē Schließern/
vñ oben mit einē zimlichen Schließ-
loch/ darinn die Proben gesteckt/ vñ
inn dieselbigen Bächsen gebracht
werden mögen/ haben/ vñ ein jegli-
cher Gwardin auff der Münz / da-
er bestellt vñ geordnet/ vß stundā ses-
in werck/ Goldts oder Silbers/ als
Guldener/ vñ halb Guldener/ auch
and Stüct/ biß auff den fünff Kreu-
zer/ inclusiue gemacht/ vñ außbes-
reit ist / zuvor vnd ehe er solch werck
aufgehen läßt / so soll er es zum ers-
ten im Feuer vñ Wasser probiern/
vñ so ers in der Prob rechte erfinden
wirdt/ darnach ein Stüct nach dem
andern/ als die ganze vñ die halbe
Guldener einzig/ vñ darnach mit dē
Marek auffziehen/ vñ wann er die
am Gewicht auch gerecht findet/ vß
der ganzesuffia deß wercks/ vñ gefär-
lich einēge münzē Gulde in ein Pa-
pyr verschliffen/ darauff dē tag/ auff
welchem solch werck gemacht wordē
vñ außgāgen/ eigentlick schribē/ vñ
alsdan dieselben Prob/ als in dē Pa-
pyr verschloßē/ vñ wol zu gemacht/
das sie nicht außfall/ in solch Bäch-
sen thū/ vñ ein jedes Werck/ darinn

die Probstück seyn werde/ doch außserhalb des Gewichts/wieviel solch Werck gewesen/numerirn/vnd als dan für sich selbst fleißig auffzeichnen/vñ bey sich behalten/wie vil ein jedes Werck gewesen/ Vñ also für vñ für/mie jegliche Werck Goldts vnd Silbers/so bey ihme gemünzt wirdt/halten/vñ die drey Schläßsel zu vorgemeldter Büchsen gehörig/sollen einer de Stande/dem solche Münz zusicht/ d ander der Dbrigkeit/dabey der Probationtag gehalten/vñnd der drit ein andern münzstätt/wie man sich desselbe ver gleiche/ bleiben vñ gelassen werden.

Item/wo einiger Münzmeister befunde wirdt/das er in einē Werck Goldts ein halb grān gefehlet heit/so mag der Gwardin des vnangesehen solch Werck außgehen lassen/Doch soll der Münzmeister das nachstfolgende werck an Gewicht vñ gefährlich dem vorige/so zu gering gewest/ gleich vmb ein halb Grān besser zu machen schuldig seyn.

Befindet aber der Gwardin/das solch Werck Goldts am gehaltenr dann ein halben Grān zu gering/ oder sonst die Schrodt vñnd Stück am Gewicht zu leicht werē/ soll er das Werck bey Penndes Meincides/auch Straff Leids vnd Guts/nicht münzen/nach außgehen lassen/Sonder von stundā zerschneiden/vnd dem Münzmeister die stück widerum liefern.

So viel die Silber münz belägt/soll vñ alle stück in Silber münz/

vonden grössern an/ biß auff den funff Kreuzer/inclusiue,eines vñnd dem andern/ darunder/biß auff die kleine Pfening vñnd Häller/zwey/vñ von den kleinsten münz/ sechs hehen Silber durch die Gwardin inn die Briefflein verwart/darauff Jar vñnd Tag/an welchem solches außgegangen/gechriben/in die Büchsen gestossen/vñnd zu der Probation bracht werden solle/vnd das in alle Silbermünz vñngesöhrtlich auffhöchst ein Grān/ das Remedium dermassen seyn/ auch kein andere Straff oder Buß darauff folgen/dā das der münzmeister das nachst Werck darnach in gleichem Gewicht vmb so vil/als an dem vorige gemangelt gewesen/hierüber vñnd besser machen soll. Fehlet aber der münzmeister vñder die ein Grān/so soll der Gwardin dasselbig Werck nicht außgehen/sonder wider vñnsetzen vñnd zerbrechen lassen.

Im Fall gesetzt/Wo einiger münzmeister mit seine Gwardin/in Gilden oder Silbern Proben streitig/so sollen sie sich durch iren verordneten Kreys Gwardin/nach sein Proben entscheiden lassen.

Wo auch außserhalb der Probationtag/vñ darauff gebrachten Proben einige münz/Es sey Goldt od Silber falsch/oder verdächtig angesehen/vñ an die Gwardin oder münzmeister gelangē würde/soll sie also bald dieselbe münz probirē/auffziehen/vñ auff die Probationtag bringen/vñ daselbst anzeigen/wie sie die befunden/

de vnd was kostes darauff gange we
re/der soll von den Mänschern als
gleich bezalt werden. Were es aber
sach/das der Guardin oder Mäns-
meister den falsch oder verdächtig-
heit zeitlich nach der gehaltenen Pro-
bation b. fände/ alsdann soll er den-
selben alsbald seiner Obrigkeit an-
zeigen/die dann fürter vnuerzüglich
an die Mänschgenossen ihres Kreyß
gelangen lassen/welcher dann weiter
den andern Kreyßten eröffnen/vnnd
zu erkennen geben soll/sich dafür
zu hüten/vnd der gebür darauff zu
handeln wissen.

§. 7. Ist soll auch ein jeglicher Stand
der nach benannten Kreyßten/so zu
mänschen Freyheit hat/einen oder
zween seiner Räte/die der Mäns-
(so viel möglich) verständig s. vn/
samt Mänsmeister vnd Guardin
ihärlich auff die Probation tag/wie
das Edict mit sich bringt/vnd maß
gibt/ schicken.

§. 8. Ob einiger Standt nicht mün-
schen/ auch kein Mänsmeister oder
Guardin haben würde/der soll zum
wenigste einen Rath/oder sonst ein
geschickte ansehnliche Person/die
der Mänschhandlung nit verwandt/
aber doch derselben am besten ver-
ständig/schicken/beschwertlichen ko-
sten zu verhüten. Wo aber einiger
Mänsstandt/die Probation eins/
zwey/oder zum dritten mal nit ersu-
cht würde lassen/der soll anderst nit
geachtet werden/dan das er sich sei-
ner Mänschfreiheit williglich verzich-
ten/begeben/vnd nach gelassen ha-

be/ auch dieselbig dadurch verwirckt
vnd verloren haben solle/ Es were
dan/das durch ein ganze Versamm-
lung aller KreyßRäte/ein anders
der scheidung halben/auff dem Pro-
bationtag beschloffen würd/daben
es dann auch bleiben solt.

Es sollen auch Räte vnnd Ge. §. 9.
sandten des Kreyßes/so auff die
Probationtag verordnet/ fleissigs
vnnd guts auffmerckens haben/ob
auch einiger oder mehr Mänsstän-
de vnderstanden/der kleinen Mäns-
chen/so vnder den fünff Kreutzer ist/
so viel zu machen/das darauff Ruffs
wechsel erfolgen/oder sonst in ander
weg dem Gemeynen Nuz zu nach-
theil vn beschwärdten gereichen wür-
de/vnnd sollen alsbald dieselbigen
Kreyßstätte vnd Gesandten/solchs
bey denselbigē Mänschern abschaf-
fen ihnen biß auff wider zulaßung
desselbigen/verboten.

Wo aber derselbig Mänsstandt §. 10.
vber das Verbott/mit der kleinen
Mänschen zu machen/fortführe/so
sollen dieselben Kreyßstände solches
vnserm Kammer Procurator Jis-
caln vermelden/derselbig soll hiemit
Befelch haben/gegen den vngewor-
senen Mänsstandt mit ernst im
Rechten zu procediern/vnd zu gebür-
render straff zu bringen.

Vnd demnach soll der Guardin §. 11.
die Büchsen/darin die Proben seyn/
alsbald mit ihm bringe/den folgen-
den Tag früh samt den Räten/
Mänsmeister vnt Guardin/so von
andern Mänschgenossen desselben
Kreyß

Kreys dahin geschickt werden / als einen Platz in derselben Stadt / des sich die geschickten Kähte alle / vñ der mehrer theil miteinander vereinigen / Probation anzufangen / alle Göllden vñ Silbernen Münzen / die seithero des nähern gehaltenen Probationstage gemünzt / vñ in Büchsen dahin gebracht werden / nach aller notturt / wie sich gebürt / zu probieren / vñ die drey Münzgenossen / dem die Schlüssel zu der Büchsen eins jeden Kreys besolhen seyn / sollen die Schlüssel mit ihren Kähten dahin schicken / vñ so man die Probation anfangen wil / daß ein Büchsen nach der andern / in beyseyn aller erscheinende Kähte geöffnet / die Göllden vñ Silbernen Münzen / vñ mit ihren Brieflein / auß jeglicher Büchsen durch dieselbe Kähte genossen / außgelegt / vñ ihrer Ordnung nach / wie sie nach einander im Dato sich / von den Secretarien in ein Buch registriert / dem gemeinen Probierer des selben Kreys vñ unterschiedlich sie zu versuchen / vñ zu probieren / vberantwortet / vñ mit fleiß verfügt vñ aufgeschien / daß eins jede Münzgenossen gemünzt Golt vñ Silber / eins nach dem andern / vñ uermischt / probiert werde / vñ so alle Proben auß den Büchsen genommen seynd / soll als bald in beyseyn aller Kähte / ein jegliche Büchse mit ihrer drey Schlüssel wider zugeschlossen / dem Guar din / dem die züßiget / vberantwortet / vñ die Schlüssel darzu gehörig / ein nem jeden / der die vor gehabt hat /

wider gegeben werden / der denselben auch treulich verwahren / vñ oberrürter massen zu nachfolgender Probation wider schicken soll: Demnach soll der gemeine Probierer eines jeden Kreyses / die Göllden vñ Silbernen Münzen probieren / vñ wie er j. des Werck findet / vñ unterschiedlich in ein Register aufzeichnen / daß / was alle Proben gemacht / vñ fertig seyn / vor allen des Kreys Kähten vñ Secretarien statlich vñ langsam vorlesen / damit die Secretarien in ihr Registratur bey j. des Werck / wie es funden worden / zeichnen möge / wie dann hernach weiter vñ vñ unterschiedlich davon geschrieben ist.

Diueil auch solcher Probe gehalten / da in ein Kreys viel gemünzt / lange zeit mit dem probieren erfordert wirdt / So möchten die geordneten Kreysstände / nachdem sie die Obrigkeiten / so münzen haben lassen / erkennen vñ erwegen / je zuzeiten alle stück / so eines Gehalts seyn / von jedem stück / als zum halben theil in ein Zain vñ doreinander gießen / vñ alsdann dasselbig probieren lassen / damit vñrige zeit vñ Kosten hierin erspart / auch das Gehalt / wie jedes befunden / fleißig beschrieben werde / etc.

So aber den Münzmeister / der also im Gehalt brüchig befunden / beduncken wolt / daß in den Proben geirret / oder sonst nit gleich zügange were / vñ sein gemünzt Golt vñ Silber besser seyn vermunt / vñ verhalten

derhalben solch Probē noch ein mal zu probiern begert / soll man ihme solches vergönnen / zūlassen / vñnd dem gemeynen Probierer zween auß den Rächten / vñnd zween auß den Gwardinen / so auß derselben Probation seynd / zūgeben / die bey der zweyten Prob seyn / vñnd gut auffseheñs haben sollen / damit niemandt verkürzt. Würde dann der Münzmeister abermals (wie vor) brüchig befunden / soll er den Kosten der zw. yn Proben / vñnd sonderlich was der Münzgenossen Rächte zu derselben Probation geschickt / in dem daß sie lenger bleiben / vñnd der zweyten Probation aufwarten müssen / verzeñt hettē / beneben gebürlicher Straff aufrichten vñnd bezalen / vñnd alsdann weiter zu probiern nicht zūgelassen / sonder vorgemelter maßßen gestraft werden.

Item ein jeglicher Münzgenosß in nachbenannten Kreyßen begriffen / soll besonder Münzbehausung / Schmidten / vñnd was darzu gehört / auch einen redlichen vñ verständigē Münzmeister an einem jeden Ort / da er münzen wil / haben / vñnd den auß seinen Kosten halten / welcher Münzmeister seinen Fürst n / Herrschafft / oder Standt / deß oder der Münzmeister er ist / anfänglich von wegen sein / vñnd der andern Münzgenossen / die in demselben Kreyß begriffen / geloben vñ schwören / vñnd dann auff die erste Probation / darnaach allen Rächte / so zu derselben Probation geschickt werden /

von wegen ihrer Herrn / gleichermaßen pflicht thun soll / daß er diese Ordnung / so vil nie die berührt / stet vñnd fest halten / sich auch vñ seinem Herrn nicht thun / oder abscheiden wölle / es seye daß zuvor alle Werck / so er gemäns hat / auff der gemeynen Probation probiert / vñnd er durch sein Herrschafft geurlaubt / seiner gethanen Pflicht erledigt / vñnd ob er in seinen Münzen etwas gefehlet / zu vor genug gethan habe. Daß er auch kein ander Münz / dann in vnser Ordnung gemelt / zu vñnd nebe vnser neuen Reichsmünz in vnserm Erbiet begriffen / annehmen / auch dieselben durch sich oder jemand anders nicht ergern / oder verlegen / auch wider Theil noch Gemeyn haben / darzu mit seiner Gwardin / Schmitzmeister / vñnd Münzgesellen kein Vertrag noch Geding / die dieser Ordnung in einigem weg zu wider seyn möchten / heimlich oder öffentlich abreden oder machen / Sonder alles das / so zu Handhabung vñnd Verkräftigung dieser Ordnung dienen mag / mit allem fleiß getreulich thun / fördern / vñnd vollziehen wölle.

Deßgleichen soll auch ein jeder Münzgenosß / der nach gemeldten Kreyß / so münzt wil / ein besondern Gwardin / auff seiner / oder seinen Münzen haben / vñnd den selbst belohnen / welcher Gwardin seinem Fürsten / Herrschaffen / oder Standt deß oder der Gwardin er seyn wird / auch allen desselbe Kreyß Münzgenossen

nossen/ mit Geladden vnnnd Eyden (wie oben von den Münzmeistern gemelt ist) verpflichtet seyn/ vñ solche Pflicht thun soll/ daß er die Ordnung/ so viel ihne berürt/ stet vnnnd fest halten/ die Münz Eysen/ so die gemacht seyn/ zu seinen hende nemen/ vnd in keine andere handt kommen lassen: Daß er auch/ so der Münzmeister derselben Eysen zu gebrauchen nottürlich seyn/ vnnnd er deshalb von ihme erfordert wärde/ alsdann mit den Münz Eysen vnuerzüglich auff die Münz kommen/ vnnnd das Werck Golds oder Silbers/ so der Münzmeister zu demselben mal pregen lassen wolt/ obgeschriebener massen auffziehen/ wegen/ wie viel das sey/ auffzeichnen/ vnd darnach die gemelte Eysen dem Münz vnnnd Schmiedemeister auff der Schmiedten die Münzplatten/ damit zu pregen/ zu stellen/ vnd als bald dasselbig Werck gepregt/ daß er die Eysen widerumb zu seinen händen nehmen/ vnnnd vermittelst seines Eydes/ mit bestem fleiß verhalten wölle/ auff daß mit solchen Eysen nichts gehandelt werde/ dann was die Ordnung inhält/ vnd mit sich bringet.

§. 16. Vnd wann solch Golt oder Silber gemünzt/ oder bereit ist/ soll er zuvor/ vnd ehe das werck außgehet/ ein jeglich Stüek insonderheit/ nach dem Reichspennig auffziehen/ vnnnd fleißigs auffsehen haben/ daß die selbigen Münzen/ sonderlich das Goldt/ vnnnd grobe Silbern Mün-

zen/ als die ganz vnnnd halbe Guldener/ alle gerecht/ vnnnd gleich gestückelt seyn/ wie daß diese Ordnung inhält/ vnd welche stück/ vnnnd so viel er derselben vnder den Guldern vnnnd Silbern Münzen gegen den Reichspennig/ zu leicht er findet/ die soll er von stundan alle zersehen/ vnd anders vermünzen lassen/ wie ob steht: auch soll er ernstlichs auffsehung haben/ daß die Guldern vnnnd andere Münzen mit fleiß gemünzt vnnnd gepregt werden. Was aber die Münz/ so vnder den halben Guldener ist/ belanget/ die soll er nach der Mark/ vnd die Pfennig vñ Häller nach dem Loth/ oder sonst/ wie er den dingen am süglichsten zukommen kan/ auffziehen: Doch soll er auch von einem jeden Werck der Münzen (außerhalb der kleinen/ Pfennig vñ Häller) vierzig oder fünfzig Stüek/ die er allenthalben auff dem Werck nehmen soll/ einzlich nach dem Reichspennig auffziehen/ darauf zu vermercken/ ob rechter fleiß damit gebraucht werde/ oder nicht/ vnd in allweg darob seyn/ daß mit solche Münzen zum allergerichsten/ als möglich/ gestückelt werden möge/ gefehrdt/ daß außwegens halten/ damie furzukommen.

Doch soll an dem Schrot für das Remedium an den Münzen/ so vnder dem fünff Kreuzer/ biß auff den zween Kreuzer/ in clusiu solchs/ je auff ein Werck ein halb stück/ daß einem zween Kreuzer/ vnnnd daß was vnder zween Kreuzer/ biß auff ein

ein Pfennig / auff die Mark zwey
Stück / mehr an den Pfennigen
auff ein Loth ein halb Stück zuge-
lassen seyn / Der gestalt / wo ein
Werck vmb so viel (wie oben ge-
melt) zu gering am Schrot / vñnd
sonst an dem Korn vnmangelhaff-
tig befunden / so mag der Gwardin
dasselbig außgehen lassen / aber in
allweg / daß die nechste Werck dar-
nach im Gewicht dem vorigen ge-
mäss sein soll / vñ so vil am Schrot /
was das vorig zu leicht gewesen /
schwär gemacht werde.

§.18. Würde aber einiger Gwardin
Krankheit halbe seinem Apt nicht
vorschn können / soll er seine Krank-
heit dem Wänzherrn / oder seinen
zu der Wänze geordneten Rächten/
anzeigen / welche die zeit seiner vn-
nurmöglichkeit / einen andern darzu
tauglichen / mit des Gwardins Ey-
den verstricken / vñ denselben als
dann auff des Gwardins kosten zu-
lassen.

§.19. Auch so einig Eysen auff der
Wänze abgehen / daß es nicht mehr
tauglich seyn würde damit zu wän-
zen / so soll der Gwardin alsdann das
Gepreg solchs Eysens / auff der
Schmidten / in beyseyn des Wänz
vñ Schmiedemeisters / zerschlagen /
also / daß man damit nit mehr pre-
gen möge / vñ die stuck dem Wänz-
meister wegen der Obrigkeit wider
geben.

§.20. Der Gwardin soll mit dem
Wänzmeister vñ Wänzgesellen
kein besonder oder heimlich Abred

noch Verbündt auß / auch mit den
Wänzherrn / Wänzmeister / oder
Wänzgesellen / weder Theil noch
Gemeyn in allem / das die Wänze
berürt / haben / auch kein Geschenck
oder Liebung / wie man die erdenck
möcht / durch sich / oder jemandt an-
ders von seinem wegen / empfangen
oder nehmen lassen / noch ichtes
handeln oder furnehmen / das in
einigem weg dieser Ordnung zu wi-
der / oder abdrückig seyn möcht / son-
der soll die nach allem seinem Ver-
ständnuß vñnd Vermögen mit ge-
treuem fleiß / so viel an ihm
ist / handthaben / furdern / vñd volln-
ziehen.

Item / die Schmiedemeister / vñd §.12.
Wänzgesellen / so auff den Wänze
in nachbemelten Kreysen arbeiten
werden / sollen den Churfürsten /
Fürst / Herrschafft / oder Stand /
auff des / oder der Wänze sie bestelle
seyn / geloben vñd schweren / diese
Ordnung / so viel sie berürt (die ih-
nen dann von ihrer Herrschafft / die
sie annimt / furgehalten werde soll)
fest vñd stet zu halten / mit getreu-
em vñd bestem fleiß zu vollnziehen /
zu handeln / vñd darwider nicht zu
thun / auch von dem Wänzmeister /
oder sonst jemandt / von seinem we-
gen kein Schemck Gaab oder Lieb-
nuß zu nehmen / noch einig Für-
wort / Beding / oder Contract / wei-
ter daß vñb iren gebürlichen Lohn /
mit Wänzmeister / oder Gwardin
zu machen / oder auch mit ihr ein-
gem der Wänze halben Theil / oder

gemeyn zu haben / oder sonst ichts zu handeln oder fürzunehmen / dar durch diese Ordnung vberfahren / oder verhindert werden möcht / bey Pcen des Meyneyds / vnnnd darzu / daß der / oder dieselben / so dermassen vberfahren hetten / hinsüro in keiner des Reichs Münz angenommen werden sollen.

§. 22.

Gleichesfalls sollen die Eysen / schneider mit gebürlichen Eyden vñ Gelübden verstrickt werden / kein Falsch oder Vngerechtigkeit durch die / vnnnd mit den Eysen zu gebrauch / durch sie / oder andere / bey Pcen des Meyneyds / wie obsteht.

§. 23.

Auch sollen die Münzgenossen in ein jeglichen Kreyß / beneben den Gwardinen / so auff denselbe Münzen seyn werden / ein sondern Kreyß Gwardin / oder Probirer habe / auff irer aller Kosten vnnnd Belohnung / wie sie sich des mit ihme vertragen werden. Derselbig gemeyn Probirer soll inen mit Gelübden vñ Eyden verpflicht seyn diese Ordnung so viel ihn die betürt / vnnnd wie hernach folgt / stet vñ vnuerbrüchlich zu halten. Vnd solche Gelübde vñ Eyde der Münzgenossen Nächst / so zu der Probation geschicket werde / von ihrer Herrschafft wegen / auff den ersten gemeynen Probation tag thun.

§. 24.

Item / ein jeder gemeynner Probirer der nachgeschriebenen Kreyß / soll auff zeit vnnnd malstatt in dieser Ordnung begriffen / sich zu gemeynner Probatio füge / mit Probirzeug /

Wasser / vnd andern dazzu gehörig / daselbst geschickt / erscheinen / also daß er alle Probe / so von allen Münzen desselbigen Kreyßes dahin gebracht / vñ ime zu probiren vberliefert werden / probiren möge / vñ solche Proben / die im alsdaz zu probiren geliefert werden / soll nach seinem besten Siß vñ Vermögen mit allem fleiß getrewlich probiren / vñ wie er ein jedes Werck / oder was ime zu probiren befohlen wirt / maßhaftig bestude / ansagen / Nützlich / Lieb / Lebt / Gunst / Gaab / Freundschaft oder Feindschaft wille / kein Gefährlichkeit gebrauchen / noch deshalb von Münzmeistern oder jemandt andern / wer der / oder die seyn / einig Geschenck / Gaab / oder Liebung nehmen / oder auch einig Fürwort / Geding oder Cötraet mit niemand deshalb machen / dadurch diese Ordnung verhindert werden möcht / sonder dieselb Ordnung (so viel an ime ist) nach seinem besten Vermögen / getrewlich vollziehen / handhaben / vñ so er die vorgemelten Proben alle gemacht / sollen dieselben alle / vñ jegliche besonder / wie er die gerecht / oder vnrecht erkundet hat / in ein besonder Register zübezeuhen / bey seinem Eyde / klärtlich / vñ unterschiedlich vñ getrewlich auffschreiben / vnnnd mit seiner eygen Hand / Namen vñ Zünamen vñ unterschreiben / auch so alle Proben also durch in auffgeschriben seyn / solch Register / nach verlesung (wie obsteht) den Nächst seines Kreyß vberlefen.

Was

§.25. Was dem gemeynen Probierer an der gelieferten Proben/ so er die zum fleissigten nach seinem Probier gewicht/auffgeschnitten hat/ vbrig bleibe/ dieselben vberbleibenden Stück soll er dem Mängmeister wis der geben.

§.26. Vnd so mit der zeit einig weiter mangel (zu abbruch dieser ordnüg) färfallen würde/ der hierinn nicht bedacht oder fürloffen were/ dem sollen die Mänggesellen/oder dersel bigen Rähter/auff den Probationta gen in diese Ordnuüg zu setzen macht haben/ doch daß vnser Keyserlich Eict vnd Ordnung inn der Sub stanz vngedert bleibe/mit diesem an hang/ob die andern Kreyße/darinn einigen mangel heiten/das alsdann alle Kreyß Herrn zusammen schiz cken/ vund den mangel durch des mehrer erstatten sollen/vnd mögen.

§.27. Begibe sich auch/das zu obberär ten Probationtagen/ vund Wohl ständen einer oder mehr/ von den Kreyßständen (wie obstehet) nicht schicken würde/so sollen die andern Erscheinenden nicht desto minder mit der Probation fortfahren/vund er/oder die Ausbleibenden den Er scheinenden ihren Kosten abzulegen schuldig seyn/ darmit man auch wis se/wer auff den Probationtagen zu erscheinen schuldig sey/so soll ein je der der Mängfreyheit hat/in zwey en Monaten nach Verkündung di ser Ordnung den obristen Kreyß Herrn/darunder er gehörig/ solches ansagen vnd verständig.

Was dann also den obristen §.28. Kreyßherrn angefraget/vñ verständig wirt/ daß soll er seinem/ vnd auch den andern Kreyßen auff den Pros bationtagen zu erkennen geben/ sich darnach wissen zu richten.

Wo aber einiger/der Mängfrey §.29. heit hat/ sich obgeschriebener Artz ckel nit halten/vñ vnangesagt mäs gen würde/oder mit wissen arglistig einigen falsch der Mäng brauchte/ seinen Mängmeistern/ Ewardinen vnd andern heimlich oder öffentlich züließe/vergöñet/gestatte/oder den falsch/ so erst er des innen würde/ den Mänggenossen seines Kreyßes vnangezeigt liße/ der soll sein Mängfreyheit verloren/ vnd darzu fünffsig Mark löttigs Golds/halb vnserm Keyserlichen Tisco/ vund den andern halben theil dem Kreyß/ darunder er gefessen ist/ vnnachläss lich zu bezalen/schuldig seyn.

§.30. Vnd sollen die Mänggenossen/ damit der Gemeyn Nuz/ in volln streckung dieser Ordnung/ gefär dert werde/sich in irer Ankunfft der Session halben vereinigen. Möch te aber solche Vereinigung alsdann nicht geschehen/so soll hiemit geord net seyn/ daß/ welcher vnder den Mänggenossen eines jedē Bezircks/ die der Session halben also irrig seyn würden/ zum ersten in solcher angesetzten Malstatt in die Herberg antommen were/der soll alsdann das mals den Fürsitz haben (doch einem j. den an seiner Gerechtigkeit sonst vnabbrüchig.)

§. 31. Nachdem vnns auch glaubwürdig anlangt/ daß die Münz Städte/ so zu münzen Freyheit haben/ von den Münzgesellen der Belohnung halben/ nicht wenig beschweret werde/ dardurch wir verursacht/ in demselbigen auch ein Ordnung vnnnd

Maß furzuwenden/ (wie wir dann derowegen ein sonder Mandat ausgehen haben lassen.) Vnnnd solget solche Belohnung/ was von jeden Sorten/ vnnnd Marken/ zu Münzger Lohn gegeben werden soll/ hernach/ Nemlich:

Von 9. Mark Ducaten.

Von 8. Mark Rheinisch Goldt.

Von 17. Mark Guldener/ vnnnd halb Guldener.

Von 13. Mark zehn Kreuzer.

Von elffhalb Mark 5. Kreuzer.

Von zwölffhalb Mark Reichs Groschen/ der 21. sechzig Kreuzer gelten.

Von 11. Mark dritthalb Kreuzer ein Guldin.

Ein Guldin zu sechzig Kreuzer.

Von 10. Mark zween Kreuzer/ auch Würgbürgischen/ vnnnd Baidischen Schillingen.

Von 9. Mark einfacher Kreuzer/ einfacher Rappensführer/ Schmidtsch Schilling/ vnnnd klein Gröschlein.

Von 8. Mark allerley Pfennigen vnnnd Führer/ vnnnd 7. Mark allerley Hällern/ vnnnd Pommerschen Pfennigen.

§. 32. Vnd soll die Belohnung vö der Guldin vnnnd Silbern Münzen/ alles auff die schwarzen Platten/ vnnnd Cöllnische Mark verstande werde. Doch sollen die Gesellen dieselbige folgens abzapren/ desgleichen auch schuldig seyn/ alle Guldene vnnnd Silbern Münzen (wie oben gemelt) nicht anderst auffzustücklen/ dann wie vnser Edict/ vnnnd Münzordnung mit sich bringet/ auff daß solches alles zum gleichsten/ als möglich/ am Schrot gemacht/ darmit gefährlichkeit mit dem aufwege verhütet werde.

§. 33. Darzu sollen sich die Münzgesellen zum gießen/ vnnnd ihre Zungen zum weißmachen/ vnnnd Tiegel zu warten/ ohne weitere Belohnung/ gebrauchen lassen. Vnnnd sollen die Münz Stände vber obengesagtem Lohn/ einigen Gesellen etwas weiß

ters zu geben nicht schuldig seyn.

Was auch der Münzherr oder Standt/ jeder zeit fur Sorten/ so ihm/ vnnnd Gemeynem Nuz am bequemsten/ wolte münzen lassen/ So sollen sich die Gesellen keineswegs verwidern/ oder dargegen setzen/ sonder dieselbige Sorten vnnnd den gebührenden Lohn/ bey sonderer hoher Straff/ zu machen/ verbundten seyn.

Vn nachdem off befunden/ daß nicht kleine Irrungen dardurch entstanden/ daß die Münzherrn zu der Probation vnnnd Münztagen/ jeso diese/ dann andere Racht geschickt. So soll dem vorzukommen/ nun hinfuro ein jeder Münzherr/ oder Standt auffs wenigst einen beständigen Münz Racht/ der alle Probationtäg besuche/ verordnen.

Vnd seindt diß die zehen Kreyß.

- I. Der vier Churfürsten Kreyß.
- II. Der Obersächsisch Kreyß.
- III. Der Oesterreichisch Kreyß.
- IIII. Der Burgundisch Kreyß.
- V. Der Fränckisch Kreyß.
- VI. Der Beyrisch Kreyß.
- VII. Der Schwäbisch Kreyß.
- VIII. Der Rheinisch Kreyß.
- IX. Der Westphälisch Kreyß.
- X. Der Niedersächsisch Kreyß.

Geben vnder vnserm auffgedruckten Secret Insiegel/in vnser/ vñ des Reichs Stat Augsburg/den 20. Tag des Monats Augusti/ Anno/ 16. im 59. Vnserer Reiche best Römischen im 29. vñnd der audern im 33.

FERDINANDVS.

Ad Mandatum Domini Electi
t. Imperatoris proprium.V
Seld.

Kirchschlagerß.

Des Niedersächsischen Krens Probier Ordnung/Wie die im Jar 1503 zu Lüneburg durch gemeine Kreißständ auffgerichtet/beschlossen/vnd den 30. tag Januarij/jüngst öffentlich publicirt vnd verlesen worden.

Evil aber die Probier Ordnung/vnd die Peen vñ Straffen der Oberfahrer Keyserlicher Münz Ordnug/ vnd dieses Edicts anlangt/ist verabschiedet/was maß vñnd Gestalt in diesem Kreyß ein jeder sich in dem zu verhalten haben solle.

Vñnd nemlich/dieweil oben gemeldet/ daß der Röm. Keyß. May. vñnd des heiligen Römischen Reichs außgezügelter/vñ verordenter Probierordnung (so viel möglich) nachgelebe/ vñ so dieselbig je allerding sich auff die Sorten/so in diesem Kreyß nachgelassen/ vñ hiezu verordnet/nicht schickte/dannoch derselbig so nachgeruecket werden soll/ als fñr möglich/soll solches vor ein gemeine Verordnug hieher repetiert sein.
So solle vñ wölle die jenige auch/

so sich hinsüro des münzens zu gebrauche bedacht/ auff iren münzen die Verordnug thū/das mit de Eissen Büchsen/in massen inn d Probierordnung meldug geschicht/ zum fleißigsten gebaret/vñ darob vñ an seyn/das allerhäd münzen/die ein jed Standt oder State/ so sich des Münzens annehmen/schlagē vñ häñern lassen/darin geworffen/vñ also d Ewardin/so das Werck probiern soll/damit verfare indge/wie solchs in angeregter Probierordnung anfänglich im ersten §. gesetzt/ vñ verordnet ist. Die Schlüssel aber/darvñ in derselbigē Probierordnung meldung geschicht/betreffend/ soll alle mal der Stadt od State/di die münz zu gehörig/ einen Schlüssel behalte/Vñ dieweil solche Probierstage (wie oben gemeldet) in der Stat Braunschweig vñ Lüneburg zu hal

ten/soll der ander Schlüssel/von allen vnnnd einer jeden Büchsen / diß nechstkänfftig halb Jar/dem Capitel S. Blasij in Braunschweig/ vñ d dritte dem Administrator zu Magdeburg / vnnnd das ander halbe Jar/ (von nechstkänfftig Michaelis/bis auff den Sontag Qualimodo geniti, des folgendē 96. Jar) dē Stifte vnnnd Prior S. Michaelis in Lüneburg daselbst/vñ dem Erbstifte Bremen / auff den nechsten Probierstage die Büchsen damit habē zu eröffnen/vñ also alternatim, dem Capitel S. Blasij/vñ dē Stifte S. Michaelis/vñ successiue, von dē Stande/d bey dē nechste Probationstage gewesen/dē andern/ so nechstfolgendē Tag der Probierung bey zu wohnē/ inn Massen vñ Ordnung/wie vorgeschit/zugeschickt werden.

Item/vñ ob wol der mehrer theil der Stände dieses Keysses/vñ die/ so sich d münzgerechtigkeit gebrauchen/ nicht viel Guldene Münzen schlagē/ Derowegen daß auch in diesem Edict d Halt des Goldes nicht gesagt / jedoch/ vñ da gleichwol ein Städte oder Statt/ solche Guldene münz schlagē zulassen/ bedacht/soll solches alles / laut der Keyserlichen Münzordnung geschehen/vnnnd es damit/ nach Inhalt der Keyserlichen Probirordnung/in §. 2. & 3. ansehend(Item/wo einiger münzmeister befindē wirdt/daß in einē werck Goldts/2c.) Item/ befindet auch d Gwardin/daß solch werck Goldts/2c. bey Vermeidung cynverleibter

ernstlicher Straff/gehalten werdē. Gleiches gestalt soll es auch mit den kleinē Sortē der Silbern münzen/wiedaß in §. 4. des anfang ist (So viel die Silbern münzen beläget/ soll von allen Stücken/2c.) solcher Ordnung durch auß gelebt vñ nachgesetzt werden.

Vnd im Fall da einiger münzmeister mit seinē Gwardin in Guldē oder Silbern Proben streitig/ so sollen sie darob/ durch einen oder beyde verordnete dieses Keysses münzbereiter/oder gemeynē Gwardin / nach irer/oder eines desselben Proben/ sich entscheiden lassen.

Vnd dēnach oben vermeldet/daß die verordnete gemeynē Gwardin/oder münzbereiter vor den Probierstage die münz Städte/so sich münzens Gerechtigkeit gebrauchen/bereiten/ vnnnd die Münz vnder dem Hammer wegnemen/vnd auffstehen sollen / laßt man es bey solcher Ordnung auch bleibē. Würde sich daß ein solches/wie in §. 5. der Probirordnung cynverleibt/vnnnd mit diesem anfang gesagt (Wo auch außserhalb der Probationtag/ vnd dar auß gebrachte Proben einig münz/2c.) befindē/soll es damit allerdings gehalten werden / wie darinn wol vñ heylsam verordnet ist.

So viel abir die Beschreibung der Probationtage betreffen thut/ ist oben meldung vnnnd verordnung geschehen/wie es damit zu halten/daß bey es auch bleibē soll/jedoch mit diesem Anhang/da einiger Standt/dē

Vermög der Ordnug/die Probationstage zu besuchen / gebürte/solches nicht thun würde / der soll anders nicht geachtet werden / dann daß er sich seiner münz Freyheit williglich verzagen / vnd begeben/auch dieselbig dadurch verwirlet vnd verloren haben. Begebe sich auch/daß in obbestürten Probierstagen vñ Malstätten/einer oder mehr Stände/andern die Ordnung were/nicht schickten würde / so sollen nicht desto weniger die Erscheynenden mit d Probanon verfahren / vnd der / oder die Aufsteibende vñ er die vorbereitete Pecen/auch den Erscheynende ihren Kosten abzuliegen/schuldig seyn.

Es sollen auch deren Ständt Gesandten / so dermassen (wie oben gemeldet) die Probationstage besuchen werden / fleissig vñ gut auffmercken habe/ob auch einer / od mehr münz Stände sich vnderstünden/der kleinen münzen / so vnder den gangen Groschen/doppelten vñ einfachen Schillinge seyn / zu viel zu mache / daß darauff Aufwechsel erfolgen / ob sonst in ander wege/hierauff dem gemeynen Nuge Nachtheil vñ Verschwärmus zu reichen möchte / alsdā solches alsbald bey deselbige münz hernabschaffen / vnd jnen bis auff weiter zulassung dasselbig verbiete.

Wo aber derselbig münzstandt vñ das Verbot die kleinen Sorten zu münzen fortführe / sollen die selben Keyß Städte solches Röm. Key. May. vñ des heiligen Reichs Cämmerprocurator Fiscaln vermes-

de/welcher vermög seines Befelchs gegen dieselbe Münz Stände / mit ernst im Rechten zu procedirn/vnd zu gebührender Straff zu verfahren wirt wissen. Wie es aber mit eröffnug d Büchsen vñ Probierung d eynverwarten Sorten/Auffschreibung des Gehalts / vñ wie ein jedes Werck befunden wirdt / davor in dē 1. vnd 2. ss. der Probierordnug/ansahēd (Vñ darnach soll d Ewardin die Büchsen/darinn die Proben seyn alsobald mit eynbringen/2c.) Item/dien mit auch solcher Probenhalben/darinn einem Kreiß so vil gemünzt/nach längst Ordnung geschichte/vñ sich solchs etwas weindufftig aufserhen läßt/vñ langsam hernacher gehē/vñ mit geringe valosten dē ständt daranff lauffen würde/Sollen auff den zween Probierstage/so das erste jar zwey mal vñ allen Keyß Ständen durch ire münz erfahrene Rächte beschicket werde sollē/die Büchsen/nach inhalt d Probierordnug / eröffnet werden/vñ wie man alsdā dē Hadel befindet / durch die zusamen geschickte Münz Rächte ein gute ordnug/wie solches künsttlich mit wenigsten Vnkosten zu schlaunigst zu verrichten seyn möchte/zumachen/heynigstelle / vñnd sie dessen gnugsam gemachtiget seyn / Jedoch/das darinn die Sorgfältigkeit gebrauchet / damit kein vrsach zu einigem Vnflust vñ Schadē gegebē werde.

So sich aber befinden würde / daß eines Münzmeisters Werck am schrodt vñ Korn zu gering/dmünzmeister

meister aber/der also im Gehalt bruchig gefunden/sich bedäncken lasse wolte/das in d Proben gefret/oder sonst nicht gleich zu gange were/vñ sein gemünzt Goldt od Silber besser zu seyn vermeynete / vñ derhalbe solche Proben noch ein mal zu probieren begerte/Sol mā sine solches vergünnen zu lassen/vñ dem gemeynen Probierer zwey auß den Rächte/vñ zween auß den Gwardinē/so auff derselbe Probation seindt/zugeben/die bey d zweyten Probe seyn/vñnd gut auffsehends haben sollen/damit niemandts verkurst. Würde dan d Münzmeister abermals (wie vor) bruchig befunden/soll den Kosten d zweyten Probe / vñ sonderlich was der münzgenossen zu derselbe Probation geschickte Rächte/in dem das sie länger bleiben / vñ der zweyten Probation außwarten müssen/verzehret hetten/nebe gebürlicher straff aufrichten vñ bezahlen / vñ alsdā weiter zu probiere nicht zugelassen/sonder vorgemelter massen gestrafft werden.

Es sollen auch die münzgenosse/so Münzgerechtigkeit habē/vñ dero zu gebrauchē gedeneckē/die münz andern/die fren Gewinn darin suchē/hinfiro nicht vermeidē/verleihen/od verkauffē/sond wie auff d münz jr Wappen vñ Zeichen geschlagen wirdt/die münz auch fur sich selber haben/vñ die versorgen lassen / vñ zu der Behuff/auff ihren eygen Vnkosten einen getreuwē / ehrlichen/auffrichtigē münzmeister vñ Gwar

dinen bestellen/vñ der gelir besolgen/Auch jr eyge münzbehaltung oder Gemach / wie einem jeden das zum gelegest seyn wirt/darzu verordnen/ vñ von den münzmeister/oder andern kein Schießgelt/Gift noch gab weñen/in keinerley weise bey Vermeidung d münz Frey vñ Gerechtigkeit/in massen oben bey d Bisitation der Probationstage gemelde/vñd verordnet worden.

Angeregte Münzmeister vñd Gwardinen sollen fren Fürsten vñ Herrn/Herrschafften/Ständen vñ Stätt/mit Pslichten vñd Eiden verwandt seyn/vñ folgendes den andern münzgenossen in diesem Kreyse begriffen/auff dē ersten Probationstage/vñ so jemandt derselbigen von seine Ampt abstehe / oder mit Tode abgehen wurde/der Surrogatus allemal auff dem nechstfolgenden Probationtag den Rächten / welche die Probationstage jederzeit besuche werden/sich darstellen/vñ gnugsam seines Handels vñ Wandels/wo d/oder die/zuuor sich enthalten / vñd wie sie abgescheiden / Kundtschafft bringen/vñd nach dem dieselben gnugsam befunden / nachfolgenden Eidt thun vñd leisten/vñd darauff (vñd sonst nicht) zu gelassen werdē.

Münzmeister Eidt.

Der Münzmeister soll geloben vñd schweren einem Eide zu Gott/vñd auff das Heilig Euangelio/das er dieses Ridderschafft Kreysses

Krenßes Edict/ vnd die darinn ver-
leibte Ordnung/ so vil die in berürt/
stett vñ fest halten/ von seinem Her-
ren/ der iñe bestellte/ nicht weichen o-
der abscheiden/ Es seyen dann zu-
vor alle Werck/ so er gemünzt/ auff
der gemeynen Probation probiert/
vnd er auch mit gutem willen durch
sein Herrschafft geurlaubt/ vnd sei-
ner gethanen Pfflicht erledigt wor-
den: Vnd ob er in seinem münzen
etwas gefehlet/ darfür erst gnug ge-
than habe. Daß er auch keine andere
Silbern Münz/ dann in diesem E-
dict Abschiede/ oder Ordnung be-
griffen/ schlagen/ auch dieselben
durch sich oder jemand anders nicht
ergern noch ringern wölle/ noch mit
denjenigen/ die sich solches in einigē
Weg vnderstehen wolten/ einigen
Theil noch Gewin haben/ Desglei-
chen mit den Gwardinen/ Schmit-
meister/ vñ Münzgesellen/ kein ver-
trag oder Geding/ die disem Edict/
vñ der Reichs Ordnung in einigen
Weg zu wider seyn möchten/ heim-
lich oder öffentlich bereden oder ma-
chen/ Sonder alles das/ so zu hand-
habung vnd Bekräftigung dieser
Ordnung dienen mag/ mit allem
fleiß befördern vnd vollziehen helf-
fen wölle/ getreulich vñ vñge-
fährde.

Gwardiner Eidt.

DER Gwardin soll geloben
vñ schweren einen Eidt zu
Gott/ vnd auff das heilig
Euangelion/ daß er dises Edict vnd

Ordnung/ so vil in berürt/ stett vnd
fest halten/ die Münz Eysen/ so die
gemacht seyn/ zu seinen handen ne-
men/ vnd in keine andere Hände kö-
men lassen/ vñ da der Münzmeister
derselben Eysen zugebrauchen not-
dürfftig seyn/ vnd die deßhalben von
iñe gefordert würden/ alsdann mit
den Münz eysen vnverzüglich auff
die Münz kommen/ vnd das Werck
Goldes oder Silber/ so der Münz-
meister der zeit zu pregen bedacht/ ob
geschribener massen auffziehen/ we-
gen/ wie viel das sey/ auffzeichnen/
vnd darnach die gemelte Eysen den
Münz vnd Schmidtmeistern/ auff
den Schmidten die Münzplatten
damit zu pregen zustellen/ vñ so bald
dasselbig Werck gepregt/ die Eysen
widerumb zu seinen handen nemen/
vnd bestes fleißes verhalten wolle/
auff das mit solchen Eysen anders
nicht gehandelt werde/ dann was die
Ordnung innhelt/ vñ mit sich
bringer.

Er solle vnd wölle auch mit den
Münzmeistern vnd Münzgesellen
kein besondere heimliche Abred noch
Verständnuß/ auch mit den Münz
herrn vñ Münzmeistern/ weder
Theyl noch Gewin/ in allem das
die münz berürt haben/ auch kein
Geschenck/ oder Liebung/ wie man
die erdencken möchte/ durch sich/ o-
der jemandes anders von seinem we-
gen empfangen oder nemen lassen/
noch ichtes handeln/ oder fürnemen
daß in einigen weg dieser Ordnung
zu widern/ oder abbruchig seyn mag/

E

son

sonder die nach allem seinem Vermögen/mit getrewem fleiß/so vil an ihm ist/handhaben/fürdern vñ vollnziehen/2c.

Schmidtmeister vñ Münzgesellen Pflicht.

In jeder Schmidtmeister vñ Münzgesell/soll seiner gebürlichen Obrigkeit / auff des Münz er dienet/geloben vnd schwören/was in diesem Edict vnd Ordnung verfasst/so viel sie berürt(welches ihnen in derselbigen annemung furgelesen werden soll) fest vnd stett zu halten / mit getrewen vnd bestem fleiß zu vollnziehen/zu handeln / vñ darwider nicht zu thun/auch vñ dem Münzmeister / oder sonst jemandt von seinem wegen kein Geschenck/oder Gab zu nemen/noch einig Fortheil/Geding/oder Contract / weitzer dan vmb jren gebürlichen Lohn/mit Münzmeistern oder Gwardin zu machen / noch mit jemandt der münz halber Theil oder Gewin zu haben/oder ichts zu handln oder furzunemē / dardurch dise Ordnung vñ verfahren vnd verhindert werde/bey Peen des meynedts/ vnd darzu/das der/oder dieselben / so dermassen vñ verfahren würden/hinsuro in keiner dieses Kreysses Münzstätt angenommen werden sollen.

Von den Eysenschneidern.

Sollen sich die Eysenschneider/so sich in diesem Kreyß gebrauchen wollen/ gnugsamlich gegen ihre gebürliche Obrigkeit verpflichten/vnd von der Obrigkeit darunder sie geseffen / auff noch sein bevorstehenden Probierstage der Stände abgesandten Rächten / genugsamlich zu schicken / das sie kein Falsch oder Betrug/durch sich selbst oder jemandt anderst / mit dem Eysenschneiden gebrauchen wollen/bey Peen des meynedts/wie oben steht.

Was aber des Gwardin Ampt mehr dann in seinem Edict begriffen/belangen thut/darvon zum theil in dem 16. 18. vnd 19. §§. ansehend/ (Vnd wann solch Goldt oder Silber gemacht/vnd bereit ist/2c. Item/würde aber einiger Gwardin Krankheit halber sein Ampt/2c. Auch so einig Eysen auff der Münz abgehen/2c.) meldung geschieht/in dem / vnd was jme sonst gebürt / vñ dem gemeinen Vorek vñnd Nuz zu bestem gedeyen vnd gereichen mag / soll er sich durchaus zum fleissigsten erzeigen vnd verhalten.

Von dem Remedio.

As Remedium anlangt/soll solches inn den groben Silber münzen ganz vñ gar abgeschnitten / vñnd keins wegs geduldet werden/bis auff den Silber Groschen / doppelte vnd einfache Schilling inclusivē. Was aber die geringere Sorten betreffen thut/sollen die Münzmeister vñ Gwardine sorgen.

sorgfältigen fleiß haben/ das keines Remedij nötig.

Da sich aber je zu zeiten (ohne gefahr/ vnd nicht fürsichtlich) Mängel/ daß ein Werck vmb ein kleines zu gering/ soll es alsdann damit gehalten werden/ wie in 17. §. der Keyserlichen Probierordnung eynverteilt/ des anfang ist (Doch soll an dem Schrote für das Remedium an denen münhen/ so vnder dem fünff Kreuzern/ 2c.) gesetzt vnd verordnet ist.

Was gestalt die gemeinē Gwar-
din in diesem Kreyß angenommen/ vñ
verordnet werden sollen/ davon ist
hieoben in diesem Edict disponirt/ da-
bey mans auch nachmals beruhen
läßet.

So viel aber ihr Officium vnd
Ampt belangt/ diu weil oben solches
zum theil angemeldet/ vnd inn des
Reichs Probierordnung weiter/ in
den 23. 24. vnd 25. §§. deren anfang/
Auch sollen die Münzgenossen in
einem jeglichen Kreyß/ 2c. Vnd/ Je-
tem ein jeder gemeynner Probierer/
2c. Item/ was dem gemeinen Probie-
rer an den gelieferter Proben/ 2c.) mit
aufgeführt/ Soll (wie billich) mit
allem ernst darob gehalten.

So ist auch oben in diesem Edict
vnd Verordnung maß gegeben/ wie
dies Werck mit guter Ordnung be-
fürdert vnd fürsagt/ auch mit Ab-
schaffung desjenigen/ was demselbē
mag zerstörllich vñ nachtheilig seyn/
gebaret vnd verfahren werden soll/
darob billich fest zuhalten.

Wann nun der Probierordnung

im 26. §. des anfang ist/ (Vnd so mit
der zeit einig weiter mangel zu obbe-
rürter dieser Ordnung furfallen
würde/ 2c.) damit fast zustimmet/ soll
solches alles hieher repetiert vnd er-
holet seyn/ vnd dem also alles besten
vñ höchsten vermögens ganz getrew-
lich vnd fleißig nachgesetzt werden.

Nachdem auch in der vil angereg-
ten Keyserlichen Probierordnung/
der Belohnung halben der Münz-
gesellen/ vnd warzu sie verbunden
seyn sollen/ in den 31. 32. 33. vnd 34. §§.
ausdrückliche maß gegeben wirt/ sol-
len vnd wollen alle vnd jede Stände
dieses Nidersächsischen Kreyßes/ so
sich jcho des Münzens gebrauchen/
oder künfftiglich gebrauchen würdē/
als möglichen fleißes daran seyn/
daß dem auch wirklich mög nachge-
setzt werden.

So sollen vnd wollen auch alle
vnd jede Münzgnossen/ die sich des
münzens zu gebrauchen gedencen/
gute fleißige auffachtung haben/ das
mit/ wann die jcho ganghabtunge mün-
zen (so zum Tiegel verdampt) ver-
münzt vnd abgeschafft worden/ auff
ihren Münzen kein Gelt auß ander-
rer Münz geschlagen/ oder gemacht
werden/ in keinerley weiß noch weg.

Daß aber auch alle mal einerley
Leut zu den Probiertagen abgefertig-
et werden/ solches ist oben cautirt/
vnd werden die Stände/ samptlich
vnd sonderlich/ dem gemeynen Nutz
zum besten/ solches sich befleißigen/
vnd an aller Möglichkeit nichts er-
winden lassen.

De peritis in Arte.

SUMMARIA.

- 1 Zygoſtatarum officium ad multa ſe extendit.
- 2 Vbi eadem eſt ratio, ibi eadem diſciplina eſſe debet.
- 3 Peritis in arte credendum.
- 4 Zygoſtata tanquam artis perito creditur.
- 5 Doctores & Medici credendum.
- 6 Obſetrici & honeſtis matronis ſidendum.
- 7 Ruſticis & fabrū fides adhibenda.
- 8 Aduocatis, Architectis, Tabellionibus credendum.
- 9 Comparatio ſcriptura ſit per artis peritos.
- 10 Periti artis quomodo eligantur.
- 11 Peritos artis iudex poteſt eligere.
- 12 Comparatio ſit per duos ſcribendi peritos.
- 13 Periti duo regulariter ſufficiunt.
- 14 Peritorum vnus aliquando ſufficit.
- 15 Medicus Ciuitatis ſolus auditur.
- 16 Iudicis arbitrio multa relinquuntur.
- 17 Peritis artis diſſidentibus, quid faciendum.
- 18 Iudex in dubio in partem mitiorem inclinabit.
- 19 Teſtes iniurati nihil probant.
- 20 Periti artis, iuramentum credulitatis præſtant.
- 21 Statutum volens dicto alicuius ſtari, intelligitur cum iuramento.
- 22 Periti electi à Iudice, vel partibus, num iurare teneantur.
- 23 Fides alicui habita, iuramentum excludit.
- 24 Iuramentum periti aliquando præſtant veritatis.
- 25 Iudex proprio motu poteſt peritos conſulere.
- 26 Iuramentum ſemel præſtitum ſufficit, ad quod ſit relatio.
- 27 Periti quandoque per ſcripturam abſente

parte deponunt.

- 28 Sententia per peritos lata, num poſſit retractari.
- 29 Retractari non poſſe Panormita. & Decius volunt.
- 30 Sententiam retractari poſſe, communis habet ſententia.
- 31 Sententia ex falſis inſtrumentis lata, retractatur.
- 32 Lata ex probationibus priuilegiatis retractatur.
- 33 Caſus per relationem quæ ſententia non tranſeant in rem iudicatam.
- 34 Periurium non committitur, etiam ſi veritas contra peritum faciat.
- 35 Zygoſtata in his partibus quomodo inrent.
- 36 Zygoſtata credulitatis iuramentum tantummodo præſtant.
- 37 Peritos artis communibus ſumptibus adhibendos.
- 38 Pœna plectuntur temerè & dolo malo litigantes.

CAPVT XXVII.

ZYGOſtatarum noſtrorum tam Generalium, quàm Specialium officium quale ſit, quorūque tum in dietis probationum, tum etiam in eundem dis, appendendis, & probandis atque examinandis monetis ſe extendat, cap. præcedenti à nobis ſatis ſuperque eſt explicatum. Quoniam t̄ verò ad longè plura alia tanquam in arte peritos, verſatos, & exercitatos, illud ipſum refertur, operaque illorum in pluribus facti ſpeciebus, variorumque cauſarum controuerſijs decidendis, priuatim ac publicè vtilis ac neceſſaria iudicatur. Eſtque in iure noſtro de his & ſimilibus artis peritis communis quædam tradita doctrina, norma ac regula præſcripta, ad quam collimandum & reſpiciendum eſt, atque ita quod de vno determinatū reperitur, hoc propter idē rationis ad alios quoque in quacumque re per-

peritos vt plurimum referendum esse intelligatur, per text. l. 1. & ibidem Bartol. ff. de var. & extraord. cognit. l. 1. in fi. ff. Quod quisque iur. vt eum allegat quoque Barto. ad procefforum in verbo testimonio. facit l. illud quæsitum. ff. ad l. A. quil. & in Instititu. de leg. patr. tut. cum similibus.

Idcirco placuit mihi in genere quoque caput hoc de peritis in arte subijcere, de quibus vidi postmodum, vbi hæc collegissem, D. Mascardi l. C. quoq; non inelegantem nobis reliquisse conclusionem in 69. in verbo Peritis.

Regula est multis iuris textibus, & Doctorum auctoritatibus corroborata hæc. Peritis in arte qualibet credendum esse. Probat per l. 1. §. fina. ff. de verbo. oblig. l. 1. in princip. ff. de vent. in spic. l. intestato. ff. de suis & legit. §. quod autem a nobis. in Authen. de non alien. l. semel. C. de re milit. lib. 12. l. 7. ff. de stat. homin. l. certi iuris. C. de iudic. Quid enim est obstaculum, ait, homines, qui alicuius rei peritiam habent, de ea iudicare. c. fraternitatis. ext. de frigid. & malef. c. significauit. de homicid. ext. §. præterea. & gloss. ibid. Instit. de rer. diuis. Barto. in procefforum. 1. conf. tit. num. 8. Et in l. diem proferre. §. si plures. ff. de arbit. & in d. l. 1. de vent. in spic. in l. si ab hostibus. vbi Alexan. & Iason ff. solut. matr. per auctoritat. plures Alexan. conf. 48. num. 1. colum. 2. vol. Et conf. 26. num. 2. & vlt. in princ. & conf. 15. volum. 1. Felin. in c. proposuisti. de probat. & ibid. omnes scribentes. Panormit. in conf. 21. colum. 1. volum. 1. Et conf. 55. num. 5. Felin. in c. ne innitaris. in vlt. colum. de constit. Capol. conf. 13. col. 5. & seq. num. 2. Et conf. 52. & conf. 28. Barbat. conf. 29. colum. 15. in fin. 1. volum. & conf. 46. colum. 11. ad fin. Iulius Clar. in §. homicidium, vers. scias autem. in prax. crim. Signorol. de homod. conf. 63. Ticius calce percussit. colum. 2. & conf. 155. In processu facto, colum. 6. in princip. 3. dub. & conf. 163. factum sic se habet. Carerius in pract. §. 6. num. 326. & seq. Socin. conf. 178. Primo aspectu, col. 1. vers. circa primum, lib. 2. Specul. in tit. de

homicid. §. 1. col. 1. S. pone A. vulnerauit, & vers. an mortuus. Aretin. conf. 87. num. 11. Anchar. conf. 330. num. 6. Cæphal. conf. 28. num. 51. & conf. 77. num. 23. Nouel. in tract. crimin. de homicid. Quib. ex caus. à poen. mort. num. 121. Herculan. in libel. quis teneat. prob. neg. num. 225. VVesemb. conf. 13. num. 99. extendens hanc doctrinam ad Doctorem super consuetudine attestantem. Curt. in c. fin. in 6. quæst. in princip. fol. 59. 60. & consequenter de consuetud. Bald. in l. nemini. de ad. diuers. iudi. C. & Bald. conf. 337. Ad euentiam. col. 2. lib. 2. conf. 328. An vulnus fuerit. eo. lib.

Quantum igitur ad Zygotatem, de quo nobis præcipue hic est sermo, attinet, de eo est textus supra citatus de ponder. & aur. illat. l. 2. Couarr. vet. coll. Numif. cap. 3. §. 1. num. 5. Ex quo constat horum officium antiquissimum fuisse. Nam & de præpositis monetæ quodam meminit Ammianus Marcellinus in libr. histor. suæ 22. vbi de Constantij crudelitate ita scribit. Cumque & Dracontius Monetæ Præpositus & Diodorus quidam veluti comes iniectis per crura funib. simul extincti sunt, Ille quod aram in moneta, quam regebat recens locaram, euertit, &c.

Sic & Doctoribus creditur super peritia Scholaris promouendi, cum videlicet satis vt instructum, vt habet tex. in l. nemini. C. de aduoc. diuers. iudic. Bart. in procefforum. 32.

Medicis & chyrurgis de vulnere iudicium suum interponentibus, per l. semel. C. de re milit. lib. 12. & in Authen. de non alien. §. quod autem, c. ad anres. ext. de a. ta. & qual. c. significasti. de homicid. ext. Guid. Pap. quæst. 394. & ibidem gloss. Vbi quodd Medici non sint maioris quam Obstetrices auctoritatis. Bart. d. loc. in procefforum. num. 8. Alexan. d. conf. 15. num. 11. vol. 1. Mascard. de probat. in verbo peritis, num. 2. Spec. ad d. tit. de homicid. circa princip. Is, ait, qui vulnerauit A. asserit vulneratum ex febre obisse, & plures laici testes inducti hoc dicunt: Medici verò pauciores dicunt, quod vulnus extitit causa febris. Respondet potius credendum esse

paucioribus Medicis, quando factum melius cognoscunt, argum. l. 2. ff. de orig. iur. ubi est elegans de hoc glossa, ad verbum, noscunt. Quam rem plenius tractat D. Gail 2. Obser. iii. ex professo.

De iisdem medicis quoque ponit exemplum Speculat. quod reperit Marc. de Mant. sing. 267. Vbi asserit ille Bononiæ ita in facti contingentia pronuntiatur fuisse, cum à campore quodam Scholaris pecuniam repeteret, & campor illum falcastri ictu percussisset, accusatusque diceret, non falcastri, sed alterius instrumenti esse, quoniam per Chyrurgicos responsum fuit, ipsum falcastri ictu perijsse, eò difficultatem nullam habere videtur.

6 De t obstetricæ, alijsque bonis matronis de corrupta vel incorrupta iudicantibus, est in alleg. l. 1. C. de insp. vent. & in c. proposuisti. ubi principalis huius puncti est sedes, ext. de probat. iuncto c. causam, pen. eo. tit. cuius verba hæc sunt. Et quia, ut canon inquit, sæpè manus fallitur, & oculus obstetricum, volumus & mandamus, ut adhuc honestas matronas providas ac prudentes deputare curetis, ad inquirendum vtrum dicta puella virginitatis privilegio sit munita. Ex quo sequitur iudicem in his & similibus circumspicendum esse debere, iuxta præscripta l. magistros. C. de profess. & Medic. lib. 10. Dyn. singul. 206. De obstetricæ vide copiosius Mascar. de probat. conclus. 1125. in verbo, Obstetricæ.

7 Rustico t creditur de re rustica, & fabrico de fabrica. §. quod autem. in d. Auth. de non alien. vel perm. §. præterea. in Inst. de rer. diuis. & ibi per Min. sing. Schneide. atque alios, l. si chor. ff. de leg. 3. ibi. Audisse se rusticos senes ita dicentes. facit c. ult. cum glo. super verbo, Maiores Eccles. Senior. ext. de offic. Archid.

Agrimenfori præterea in metiendis finibus creditur, l. 1. ff. si mens. fals. mod. dix. l. si irruptione. §. 1. ff. fin. regund. c. quia indicante. ext. de præscriptio. Vide Montanum de finib. regund. tractat. cap. 32. & 33.

Ad t architectos recurritur, si exorta fuerit quaestio de domus structura, aut refectione, d. §. quod autem. in Auth. de non alien. Mascard. num. 8.

Item in rationibus mercatorum calculandis & computandis, statur iudicio peritiorum istius artis, per Anchora. consil. 330. per totum, maxime verò num. 2. §. & 6. Mascard. nu. 13.

Negatiuam præterea, quod videlicet hoc vel hoc fieri non possit, probabunt artis periti, per Barto. in l. diem proferre. §. si plures. ff. de arbitr. Herculan. de proband. Negat. numer. 227. Mascard. nu. 17.

Eodem modo creditur Aduocato in allegatione, sitne iusta, an iniusta causa, ad prosequendam appellationem, l. rem non nouam. §. patroni. C. de iud.

Item Tabellioni de officio suo, l. si quis decurio. C. de fals. de quibus plenius apud Specul. de probation. circa finem.

Idem t obseruatur in comparatione literarum, quæ dicitur etiam fieri posse per peritos artis scribendi. de quo l. comparationes. & ibidem glo. C. de fid. instrum. Iacob. Menoch. casu 114. nume. 25. pulchre, ubi traditur forma ex ordine in comparatione fienda.

Videndum t deinceps per quos periti tales eligi possint. Et de hoc ita inquit Zas. ad l. stipulatio. §. final. ff. de verb. obligatio. nume. 9. Mouent, ait, hic Doctores dubium satis utile. An perito in aliqua arte credatur? medico de vulnere, mensori de mensura agrorum, æstimatori de æstimatione rerum, & ita consequenter de alijs. Summa huius sic habet. Quod si partes consentiant in aliquem, tunc res est expedita, quia eis creditur, sicut hoc loco interpreti, argum. l. hæc dictali. §. his illud. ibi, Quos utraque pars elegerit. C. de secund. nupt.

Si t partes consentire non velint, aut non possint, iudex partes suas interponere debet, per text. l. 3. in fine. C. fin. reg. ibi. Quod si altera pars, ne huiusmodi quaestio

Non terminetur, se subtraherit, nihilominus Agrimensor in ijs locis iussione Re-
toris Prouinciæ, vna cum obseruante par-
te, hoc ipsum faciens, perueniet, l. in ven-
ditione. §. final. ff. de bon. auctor. iud. poss.
Bartol. in d. l. semel. C. de remilita. libr. 12.
Ioan. Andr. in addit. ad Specul. de homi-
cid. §. i. versicul. sed pone. Nouel. reg. 148.
Mascard. num. 29. d. conclus.

Et hoc etiam videtur omnino sequi ex
text. præcit. c. causam. Deputare curetis,
ait, quod iudici & non parti est iniunctum.
Idem ita verba videntur velle in d. l. i. de
vent. in sp. posita.

Hinc Menoch. loc. supra citat. cas.
11. Iudex si non vult, ait, ipsemet t facere
re comparationem literarum, potest e-
nim si vult ex suo arbitrio, debet duos
nec minus peritos artis scribendi eligere
per auctoritates ibidem recensitas.

Hæc omnia pertractantur egregie per
Marc. Antoni. Blanc. in practica criminal.
circa finem. Ibi ijs sic præmissis, numer.
87. vbi tradit. Quod Iudex in processu,
& ad partis instantiam, quem quosve
partes elegerint peritos, eos audiet, se-
cus verò, quando ipsemet ex suo offi-
cio per inquisitionem procederet, vt est
in l. 2. §. si publico. ff. de adulter. tunc e-
nim partes se non habebunt intromitte-
re, sed iudex ex officio eliget, omniaque
pertractabit.

Sufficit t ergo regulariter, si duo ex
peritis adhibeantur, argum. l. vbi nume-
rus. ff. de test. quem textum ad peritos ar-
tis quoque, licet propriè illi testes non
sint, refert Marc. Mant. dict. singul. 267.
Decius in d. c. proposuisti, & d. §. quod au-
tem, in Authent. de non alien. Hercula. de
proban. negat. nume. 231. Mascard. nu-
me. 20.

Quod si in loco duo tales artifices in-
ueniri haberiue non possint, sitque cau-
sa controuersa ardua, magnique momen-
ti, tunc ex vicinis locis vnus est petendus,
eidemque qui in loco reperitur, adiun-
gendus, cum in istis magis arduis debe-
ant esse probationes luce clariores, & ma-

ximè, vbi periti deponunt de credulita-
te, vt infrà sequetur. Panorm. ad d. c. pro-
posuisti, nu. 5.

Si verò t causa non sit vsque adeò ar-
dua, sufficiet vnus elegisse iudicium, per
text. in d. §. quod autem, vers. neque in Au-
then. de non alien. Vide fallen. Socin. reg.
362. Et Mascard. nume. 21. 22. & consequen-
ter. Quò pertinent & illa quæ habet No-
uel. in d. prax. crim. Vbi inquisitio de in-
sultu & vulneribus, nume. 17. per Petr. de
Anchoran. in consil. 283. colum. 2. Sufficit,
ait, dictum vnus medici, attestantis cum
iuramento, vulneratum decessisse ex alia
causa quàm ex vulnere, & idem Bonifac.
de insultu & percuss. num. 13. & 31. Marfil.
in l. 1. §. Diuus, nu. 12. ff. de fidei.

Quare t si medicus sit alicuius Ciui-
tatis aut Reipub. propter singularem eru-
ditionem & experientiam electus, illius
testimonium omnino sufficiet. D. Gail. d.
loc. Bartol. in l. 1. C. de auric. & ponder.
lib. 11. Nouell. d. regu. 148. Mascard. nume.
28. Quod non incommodè etiam ad Zy-
gostatem, de publico ad hoc genus offi-
cij assumptum & electum, referri potest,
cuius fides propter hoc maximè in ijs, quæ
non ita difficulter percipi atque intelligi
possunt, neque res est vsque adeò magni
momenti, probata est.

Minsingerus verò, qui ex professo hæc
rem explicat Obseruat. 34. Cent. 6. ita di-
cit. Ego verò t soleo hæc hoc pacto defi-
nire, videlicet si assumpti sunt ad iudicem
instruendum, certè alicuius artis gnari &
periti, quorum ars constet certis & indu-
bitatis regulis disciplinæ (quales videri
possunt Arithmetici, Architecti, Agri-
mensores, & similes) tunc in arbitrio iu-
dicantis situm erit, si vnum aut plures
adhibere velit. Si verò assumendi sunt
periti, quorum ars æquè non constet
certis & indubitatis regulis disciplinæ,
sed iudicium falli potest, tunc plures
adhibendi erunt: Ita iura statuunt de
Obstetricibus adhibendis, ad proban-
dum aliquam grauidam esse, aut ad-
huc virginem. Idemque de Medicis,
& Chy-

& Chyrgurgis in dictis locis dicendum.

- 17 Sed t quid si duo Artifices & periti dissentiant quid tunc faciendum erit? Doct. resoluunt, & peritiori palmam tribuunt. Bald. in proem. forum, 2. colum. versic. quid si discordant. arg. l. diui. ff. de iur. pat. cui adde Herculan. nu. 230. Capol. consil. 28. num. 23. Mascard. numer. 39. & conseq. Et tunc erit in officio iudicis, peritior quis sit iudicare, argum. l. i. C. de iur. deliber. Quod si iudex viderit vtrunque æque peritum ac versatum, neutri fidem adhibebit, argument. l. si fuerit. l. qui duo. ff. de rebus dub. Atque ita etiam sentit d. loco.
- 18 Zaf. D. Gail. verò in dubio debere t iudicem in meliorem sententiam inclinatum esse dicit, num. 10. per l. absentem. ff. de poen. Et Herculan. ait, si peritiæ paritas proponatur, tunc verisimiliora deponentes audiuntur, maxime si pro reo faciant.

- An autem quod in testibus est receptum, ut videlicet absque iuramento eis non cre-
- 19 datur t (per l. iusurandi. C. de testib. c. tuus. c. nuper. de testib. Couar. var. resol. cap. 13. 2. lib. Gail. Obser. 101. Menoch. de arbitr. iud. quest. 26. Et casu 108. Minfing. 3. Obser. 80. Cotta in Memor. in verbo, Ordo. Hipp. de Marsil. sing. 606. Mar. part. 2. super 6. art. Viui. in comm. opin. 407. Eman. Soares in verbo, testium, nume. 168.) Idem etiam de peritis in arte dicendum erit ut iurare cogantur? Et quamuis gloss. in d. l. i. de vent. inspic. & in d. l. iusurandi, Marc. de Mant. alleg. singu. 267. & alij hoc ipsum negent, communis tamen est Doctorum sententia in contrarium, per Minfing. D. Gail. Marc. Anton. Blanc. qui dicunt peritis non credi, nisi prius iusuradum præstiterint, t non quidem veritatis, ne si fallantur, anceps periurium subeant, sed duntaxat credulitatis, quod in teste regulariter non recipitur. Hæc probantur per Ioan. Panorm. Dec. & alios scribentes ad all. c. proposuisti, & c. fraternitatis. Barr. in alle. proem. forum. Herculan. num. 226. & 230. Decius consil. 489. in fin. lib. 4. etiam si deponat de iudicio suo, Paris. consil. 56. colum. 3. lib. 2. Menoch. & Soares supra in loc. citat. Viui.
- 20

in comm. opin. 169. Tiraquel. per innumerabil. auctoritates de retract. lign. §. 2. glo. 2. nume. 10. tenet etiam Præf. Mechlin. in loc. à vi & energiæ seu effect. iuramentum me. 39.

Obstetricibus, ait, Medicis, Doctoribus, Agrimenforibus, & similibus non creditur absque iuramento scilicet credulitatis, allegat plurima loca præcitata. Sequitur pulchrè & appositè Ioseph. Lodou. decif. 7. nu. 8. Quod quidem, inquit, iuramentum, non debet esse iuramentum veritatis, sed credulitatis, cum ipsi non tanquam testes, sed ut periti in arte deponent, quo casu credulitatis satis est iuramentum interuenire, per Ripam in vulgata l. admonendi, num. 196. Cum non de ijs quæ sub sensum cadunt, sed quæ subintellec-tum eorum deponere debeant, ut dicit Capol. consil. crim. 61. num. 9. & consil. 28. num. 19.

Præf. etiam Mechli. loco antè citato ita insert non ineleganter, quando lex vel statutum dicit standum esse dicto alicuius, puta massarij, vel denunciantis delictum, debet illud intelligi statutum, dummodò iurauerit. Angel. in repet. l. si vacantia. C. de bon. vacan. libr. 10. per casum singularem. l. Theopompus. ff. de dot. præleg. Alex. de Imo. confi. 713. volum. incip. Clarissime Domine, & ibidem latius per Hippolit. Felin. Angel. Paul. de Castro. Marc. Ant. Blanc. in præf. crim. num. 86. Iaffred. decif. 142. Montan. d. c. 32. fin. regund. VVesenb. consil. 58. num. 14. per auctoritates plures. Adde pulchrum locum apud Tiraquel. de præscript. fol. 119. Cess. causa. & c. Item præsid. & Zaf. loc. præcitat. qui tractant quoque de eo, num probatio in contrarium admittatur iuramento præficto, de quo paulò post.

De iuramento hoc sic scribit Didac. Couar. alleg. 6. loco, nume. 4. Electus à iudice vel à litigantibus, legis aut iudicis præcepto, ut proprium arbitrium explicet, exponatque quid iuxta peritiam artis sibi visum fuerit, iurare omnino debet, alioqui eius responsioni non stabitur, unde de periti qui quotidie assumuntur in causarum

farum & controuerſiarum definitionibus, vt ſecundum peritiam artis, proprium iudicium explicent, iurati reſpondere tenentur, text. & ibidem Doct. in d. c. fraternitatis. Crotus in tract. de teſtib. 7. par. vbi hanc communem dicit, licet alij contrariam ſententiam, ſcilicet electos à partibus, aut aſſumptos per iudicem peritos, iuramento nō aſtringendos aſtruant. Maſcard. nume. 51. Nam vbi fides alicuius eſt approbata ab vtraque parte, non eſt opus dictum periti iuramento aliquo valletur. Roman. conſil. 204. incip. pro diſcutienda veritate. Feli. d. loc. Abundè ſatis hæc pertractantur & explicantur per Didac. Couarru. alleg. cap. 13. num. 3. 4. & 5. quo lectorem remitto.

Hanc de iuramento credulitatis doctrinam ſequitur Zaſ, ad l. quid de creditore, cum ll. ſeq. §. qui damni infecti, num. 6. ff. de dam. infect. Feli. in d. c. propoſuiſti, num. 15. colum. 4. verſic. tertia concluſio, vbi inquit, quod debent iurare ſolū de credulitate deponentes de peritia artis ſuæ, quia tales atteſtantur de credulitate. Et ſubdit, quod iſta concluſio fallit, ſi deponerent ſuper re perceptibili, non ſolū iudicio intellectus, ſed etiam aliquo ſenſu corporeo, quia tunc t tenerentur iurare, non ſolū quod ita credant, ſed quod ita ſit, ita Agrimenſor, Arithmeticus, & ſimiles, cum certis regulis eorum ſcientia cōſter, quas ſcire optimè poſſunt, tenentur præſtare iuramentum veritatis. Bar. in d. procem. ff. forum. Bal. in d. l. hac edictali. & in l. 2. in repetit. colum. 24. ff. de iure in. Couar. d. c. 13. lib. 2. nu. 4. Arr. Pinel. ad l. 2. par. 3. c. vlt. C. de reſcind. vend. Maſcard. num. 49. Panorm. d. loc. nu. 11. Ioſeph. Ludou. præcit. deciſ. 7.

Adhæc ſi iudex motu proprio ſe inſormare velit ad dictum alicuius periti, iuramentum interuenire opus non erit. Feli. ad c. 2. extr. de teſtib. colum. 3. nume. 9. verſic. ſecundò. Conuenit tamen partes facere citari, quando iudex aliquem ex peritis nominaturus eſt, quo poſſit pars præſens, ſi velit, aliquid obijcere, quo eius nominationis effectus impediretur.

Couarru. d. c. nume. 5. Ibi Sexta concluſio. Et ſic etiam artis peritus partibus præſentibus rem melius intelligere poſſet, omniaque perfectius indagare.

Si etiam t peritus aliquis publica auctoritate officio alicui ſit præpoſitus, iuramentumque in principio, & tempore receptionis officij ſuſcepti præſtiterit, non erit obnoxius iterum iurare, argum. c. ad audientiam. ext. de fid. inſtrum. Miſſinger. Obſeru. præcit. Sciatric. practic. Obſeru. iudic. cap. 16. nume. 77. eleganter. Herculan. nume. 132. Menoch. d. loc. nume. 28. Et opinor, ait, ſufficere, ſi ſemel iurauit, antequam faciat comparationem, & ob id non videtur neceſſe, quod poſt tempore relationis iuramentum hoc præſtet, vt faciunt artis periti cum referunt.

Poteſt t etiam peritus per ſcripturam & in abſentia partis aliquid deponere, per textum ſingularem, l. 1. §. final. cum ſequent. ff. ſi menſ. falſ. mod. dix. Anton. de Butrig. in c. veniens, colum. 3. d. titul. Bartol. in d. l. Theopompus poſt medium. Herculan. nume. 227. d. tracta. Iudex tamen ſi velit poterit cogere teſtem peritum, vt viuā voce ſuam ſententiam dicat. Couar. alleg. cap. 13. ibi. Decima concluſio, num. 6.

Conſequenter t hic à Doct. in controuerſiam vocatur, anne videlicet iſtiusmodi ſententia ex iudicio peritorum ſuper credulitate lata, retractari poſſit, ita quod iudex iuramento non obſtante, peritiores ſuper eodem negotio audire, & ſecundum eorum correctionem eandem mutare poſſit. Panormita. ad ſapè alleg. c. propoſuiſti, nume. 11. Iudicem hoc facere non debere, per multa tenet, deciditque in ſpecie ita. Si iudex ad dictum peritorum, qui vulnus dixerunt lathale, cum plures vulneraſſent, & ex eo vulnerantem condemnauerit, petatque ille condemnatus peritiores aſſumendos, eodemque audiendos eſſe, qui etſi contrarium depoſuerint, priorem nihilominus ſententiam obtinere debere, reſpondet atque concludit, contra Ioan. Andr. & alios.

29 Neque, inquit, illam correctoriam sententiam siue de rigore, siue de æquitate, si modò appellatum non sit, retractandam fore, tum propter subornationis periculum, testium etiam peritiorum, in quo, ait, distinguendum non erit: tum etiam si retractatio sententiæ hoc modo admitteretur, processus passim in infinitum protraherentur, quod fieri non debet, per c. 2. de rescrip. libr. 6. l. 1. C. de sent. quæ pro eo quod inter.

Decius similiter post longam interpositam disputationem, in d. c. proposuisti. in hoc residet, quod in puncto iuris, sit hæc Panormita. sententia verior, quam etiam sequitur Alciat. in consil. 148. In causa equi empti, volum. 2. Verùm dicit ille, si iusta causa allegatur, ex qua verisimiliter iniustitia arguatur in relatione peritiorum, poterit peti restitutio, iuribus per eundem ibi allegat. vide Blanc. num. 93. hæc omnia repetentem, & per auctoritates plurimas comprobantem. Adde Mascard. in fine alleg. conclus. 1169.

30 Verùm t prædictis non obstantibus, magis communis & verior sententia est in contrarium, posse videlicet iudicem semper, etiamsi appellationis tempus expirauerit, per peritiores rectius informari, & ita sententiam mutare. Doctores communiter ad alleg. c. proposuisti. Ioan. Andr. ad Specul. de homicid. §. 1. versicul. sed pone. Bald. in l. ab hostibus. §. si vir. ff. solut. matrimon. Minfinger. Observat. 35. Cent. 6.

Quæ assertio ait, comprobatur per textum iuris, l. diui fratres. ff. de iur. patron. ubi Imp. statuit contra Rescriptum & responsum suum, quod ad libellum partis emanauerat, postquam cum pluribus Iurisperitis tractans plenius de veritate & iure fuisset edoctus, sequitur Didac. Coar. alleg. c. 13. var. resol.

31 Eodem t modo sententia ex falsis instrumentis lata, retractatur, l. admonendi. ff. de iureiur. tot. titul. C. si ex fals. instrument. & c. l. fina. ff. de re iudic. Io. Andr.

& Felin. in d. loc.

Item ea quæ ex probationibus privilegiatis lata t est sententia, non transit in rem iudicatam, sed semper super veritate persequari & ulterius per iudicem indagari poterit. Innocen. in c. tua nos, versic. sed quod est mirabile. extr. de cohabit. Cleric. & mul. Minfinger. & Gail in præcit. loc. Semper, inquit Zasius, ad d. §. qui damni infecti, admittitur probatio in contrarium, quia ipsi artis periti supra nominati iudicant secundum ipsam credulitatem, & sic potest veritas alia esse, & tamen benè est iuratum, per Angel. in d. l. si vacante. versicul. ex præd. C. de bonis vac. lib. 10.

Faciunt ea quæ habet Maranta t parte 6. num. 131. Vbi recensentur casus plures, quibus sententia non transit in rem iudicatam. Natta etiam consil. 444. num. 6. & num. 15. habet, quod in illis casibus, in quibus sententia non transit in rem iudicatam, non opus sit, vt per Principem retractetur talis sententia, quemadmodum ex Decio dixi paulò antè, sed satis est, quod id à iudice factum petatur, per Dominic. in c. venerabilis. §. porro, colum. 2. de sentent. excomm. in 6. & text. in c. ad audientiam, de rescript. & c. ex parte, de restit. spoliat. Doct. in l. 1. ff. de vent. inspic.

Et hoc loco si mensor falsum modum renunciaret, etiamsi iurauerit se benè mensurum, non erit periurus, si veritas aliter appareat, quia tantum tenetur de t dolo peritus artis, & non de culpa.

Hæc omnia ed copiosius & exactius sum prosequutus, quod intellexerim & viderim non semel in his artis peritis, maximè verò nostro Zygostrata, non rite, ac debitis via modisque procedi, his abique iuramento eorum depositiones recipi ac subsistere posse, alijs veritatis etiam iuramento opus esse affirmantibus, & supra modum urgentibus. Quare breuiter quid hac de re statuendum sit, ita ex præmissis recolligo.

In his t partibus non video receptum esse, vt de publico Zygoftates aliquis tanquam artis peritus assumatur, & in istum finem nempe, vt inter Ecclesiasticos & Seculares ciues, tum etiam extraneos quoscunque, super motis & excitatis controuersijs, iudicium suum, tanquam assumptus publicus arbiter, interponat, specialiter iuramento astringatur. Hoc enim iuramentum in probationum dietis, de quo capite præcedenti, & alibi dixi, præstitum, aliò respicit, & ad has controuersias ciuiles & domesticas, non ita commodè potest retorqueri.

Si itaque de publico talis receptus esset, *Doni, masis*, id est, æstimator, probator, cessor, & quidem iuxta præscriptum l. supra alleg. c. de ponder. iam existimarem, vel ad vnus tantummodò, maximè si causa non sit vsque adeò ardua, arbitramentum & iudicium, controuersias tales componi posse, iuramento etiam non reiterato. Alias nostri in his partibus Zygoftatæ tam Generales, quàm Speciales, licet non ad veritatis (vt memini aliquando non sine graui periurij metu facilitatum) tamen credulitatis t iusiurandum præstandum compellendos concludimus: quo præuio, eorum arbitramentum standum erit, tanquam aliorum artis peritorum, eademque sententia & iudicia (si non peritiorum & magis exercitatorum iudicijs fuerint e-

mendata & correctæ) firma indubitataque permanebunt, & rei iudicata vires sortiuntur, atque retinebunt.

Hic demum non impertinenter queri potest, cuiusnam sumptibus artifices isti, & artis periti debeant exaudiri & examinari. Et Bart. quem alij sequuntur, communibus, ait, t impensis hoc fieri debere. Ita enim in l. 4. ff. fin. regund. de mensore decisum reperitur. Vbi textus. Sed etsi mensor ab altero solo conductus sit, condemnatio erit faciendæ eius, qui non conduxit in partem mercedis. Idem Bartol. ad l. si postulauerit, nume. 2. ff. ad l. Iuliam de adult. vbi casum de iudice ponit, qui visis vtriusque partis allegationibus, quæstionem dubiam sapienti consulendam committit, id quæ communibus sumptibus. D. Gail. Obseruat. 99. libro 1. in fine. Atque ea sententia æquitati tunc videtur consentanea, si non ex facto manifestè appareat, ab vna parte vexandi & t temerè litigandi animo, vt fieri assolet, hoc ipsum factum esse, quo casu non tantum in hos, verum etiam alios sumptus omnes & litis expensas, de iure condemnabitur, iuxta communem Doct. doctrinam, de qua toto titulo in Instit. de pœn. tem. litig. leum quem temerè, & ibidem gloss. ff. de iudic. c. significatibus, & ibidem gloss. magna, extr.

de libelli Oblatio. & multis alijs in locis.

Finis Libri primi de Monetis & re Numaria

Ren. Budelij, I. C.

MONETIS

ET RE NVVA

LIBRARI

DE

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

LIBRARI

DE
MONETIS,
ET RE NVMA-
RIA RENERT BVDELII
RVREMVN. I. C.

LIBER SECVNDVS,
QVAESTIONVM MONETARIARVM
DECISIONES CONTINENS.

Nunc primùm in lucem editus.

COLONIAE AGRIPPINAE,
APVD IOANNEM GYMNICVM,
SVB MONOCEROTE.
ANNO M. D. LXXXXI.
CVM PRIVILEG. CAES. MAIEST. AD SEXENNIVM.

AVCTORIS LOGO

ARGVMENTI ET IN COM

MENDATIONE HUIUS LIBRI

EPIGRAMMA

Artem praeclaram pariterque
Dilectissimam posse habere
Dilectos duces in manu, subest in
Prætorio communitate ratione
Alibi Dilectissimam pariterque
Lubrica, seu minus non omni
Ergo tuos viget bonitas extrinsecus
(O utinam habili sedo loca foret)
Attamen in manu te ducis in
Pondus haud etiam debiliore
Vincitque summi legum præcepta
Hinc decet ut maneat salus
Sic quod cogit actus, considerat
Mulus pacta quibus inter
Oblivio, quem facienda
Sine peccato, peccatum
Debet in his summis
Dilectissimam, publicam
Sic & habent veterum de
Instituta & praecepta
His necesse est, ut
Fecitque cum manu

AVCTORIS
ARGVMENTI
MENDATIONE
HUIUS LIBRI
EPIGRAMMA

AVCTORIS LOCO

ARGVMENTI, ET IN COM-

MENDATIONEM HVIVS LIBRI

SECVNDI,

EPIGRAMMA.

Arum præsidio sit quæstio quælibet orta
Dissolui facili posse labore reor.
Diuerfos diuersa iuuant, suffulta sit æqua
Præfero communem si ratione viam.
Ast vbi Doctorem superatur opinio vulgi

Lubrica, fert animus non nisi vera sequi,
Ergo suo vigeat bonitas extrinseca iure,
(O vtinam stabili sede locata foret)
Attamen in numis residens intrinseca virtus,
Ponderis haud etiam debilioris erit.
Vnicuique suum legum præcepta relinquunt,
Hinc decet vt maneat saluus vterque valor.
Sic quoq; contractus considero tempora, nec non
Mutua pacta quibus sint celebrata modis.
Obseruoq; diem facienda solutio qua sit,
Siue petant speciem credita, siue genus.
Debet in his summum merito discrimen haberi,
Doctrinam duplicem tempora bina petunt.
Sic & habent veterum decreta recepta Virorum,
Instruit & praxis quotidiana suos.
His (nec enim passim sunt obuia) credo licebit
Fœnore cum summo Lector amice frui.

RVBRICAE CAPITVM HVIVS

LIBRI SECVNDI.

- 1 **D**E extrinsecæ & intrinsecæ bonitati, monetarum potestate.
- 2 De ratione temporis contractus & solutionis, secundum diuersitatem intrinseci & extrinseci valoris monetarum.
- 3 Possintne partes hincindè conuenire de certo, siue intrinseco, siue extrinseco valore, aut monetæ aliquo genere persoluendo?
- 4 Conuentio facta de reddendis numis in eadem materia, pondere, & cursu, quid operetur?
- 5 Species æstimata in obligationem deducta, non dicto, vt fiat solutio in eadem specie, quid dicendum?
- 6 Centum libræ in ducatis, vel alijs speciebus datæ, quo pacto solutio fieri debeat?
- 7 Centum libræ datæ in ducatis, vt ducati ad similem æstimationem reddantur, deditoris commodum & incommodum respicit.
- 8 Centum libræ in ducatis datæ, vt in similibus speciebus reddantur, augmentum & decrementum ad debitorem pertinet.
- 9 Thalleri mille communes in Philippicis Thalleris expositi, vt in iisdem speciebus reddantur.
- 10 Verba, Monetæ currentis tempore solutionis, iuxta diuersitatem 4. quæstionum consequenter explicata.
- 11 Species nõ æstimata exposita, additis verbis, Monetæ currentis tempore solutionis.
- 12 Species æstimata exposita, additis verbis, Monetæ currentis tempore solutionis, solutionis tempus inspicimus.
- 13 Generis obligatio cõsiderationem intrinseci valoris excludit, & tempus non contractus, sed solutionis respicit, additis verbis, Monetæ currentis tempore solutionis.
- 14 Verba simpliciter prolata per florenos Colonenses monetæ currentis, quo pacto accipienda.
- 15 Num vna pecunia solui possit pro alia.
- 16 Nû pro minuta pecunia solui possit grossa, & qualiter in minutioribus numis solutio fiat.
- 17 An pro massa aurea vel argentea solui possit pecunia.
- 18 De legatis in testamẽto quid sit statuendum.
- 19 De legibus atque statutis pecunigalicuius mentionem facientibus.
- 20 Æstimatio monetæ statuto aliter facta, quàm vsu quotidiano recepta.
- 21 Diuersitas loci contractus & solutionis in soluenda moneta.
- 22 In sententia & laudo: item Principis rescripto ac gratia, cuius temporis ratio habenda, breuiter explicatum.
- 23 De annuo reditu persoluendo.
- 24 In annuis præstationibus qualiter currat præscriptio.
- 25 Debitum contractum aliquot thallerorum Colonensis pagamenti, boni argenti, & iusti ponderis.
- 26 De mora, & quo pacto illa morosa sit nociua.
- 27 De falsa moneta, & falsarijs.

DE MONETIS
ET RENVMARIA,
RENERI BVDELII IC.
LIBER SECVNDVS.

THEMA CAP. I.

De extrinsecā & intrinsecā bonitatis
monetarum potestate.

SVM MARIA.

- 1 Docti viri aliquando à scopo aberrant.
- 2 Intrinseca moneta bonitas in quibus consistat.
- 3 Extrinseca bonitas Moneta magis substantialis.
- 4 Pecuniam non tā ex substantia quā quantitate metimur.
- 5 Vsus praeſtat materia in pecunijs.
- 6 Monetam viliorē soluendo debitor liberatur.
- 7 Princeps mādans viliorē monetā pro praestantiori recipere, quid dicendum.
- 8 Princeps potest cursū monetā dare & ordinare.
- 9 Menochij sententia Molinai sententia cōformis.
- 10 Princeps subditis damnum sua occasione illatum rescire tenetur.
- 11 Intrinsecus moneta valor extrinseco praestantior indicatur.
- 12 Substantialia moneta sunt duo.
- 13 Zygostatarum ordinatio quopactō institui debeat.
- 14 Moneta proba in extrinseco & intrinseco valore debet convenire.
- 15 Iuramentum in litem in obligatione certa pecunia locum non habet.
- 16 Extrinseca bonitas potest substantialis dici.

CAPVT I.

Voniam in initio partis prioris quādam de quaestionibus quibusdam dubijs, & tam apud veteres iuresconsultos, quam etiam modernos maxime cōtrouersis, nos dicturos polliciti sumus, iccirco ordinis ratio deinceps postulare videtur, de iisdem breuē aliquē tractatum subijcere.

Quōd ipsum eo facio lubentius ac prōptius, quōd animaduertērim sapē, nec non ad nauseam vsque sim expertus, doctos t̄ etiam & insignes viros, non solum in praeceptis monetaribus, & ad abdita ac secreta huius artis spectantibus (quem errorem coniuendum ac æquo animo ferendum ducimus) verum in ijs etiam discutiendis ac decidendis, quæ ipso iure constant, & communi DD. suffragio sunt recepta, hallucinatos, vti ex ijs quæ sequuntur, manifestissime, apparebit.

Posteaquam vero basis ac fundamentum quaestionum istarum hodie vt plurimum controuersarum, partim in valore intrinseco & extrinseco monetarum curfarum, partim etiam in temporis contractus ac solutionis diuersitate consistit, ideo ab ijs explicandis exordium sumemus, & cōsequenter ad tractationem & decisionem quaestionum praedictarum trāsitus faciemus.

Quantumuis t̄ vero ex communi DD. sententia, valorem intrinsecum supra c. 7. in liga ac pondere, hoc est, in ipsa substantiali qualitate, ac intensa quantitate, Germanice, ihm gehalt vnnd gewicht/

consistere recte dixerim: ignorandum tamen non est, Carol. Molin. passim, maxime vero quæst. 92. 93. & vltima contrarium omnino, extrinsecum videlicet valorem monetarum maxime intrinsecum & substantialem esse, asserere atque affirmare. Cuius verba num. maiori. 696. hæc sunt.

- 3 Publica t ait æstimatio seu valor impositivus & publicus pecuniæ strictè sumpta seu monetæ, non est ipsius bonitas extrinseca, vt vulgo putant, sed bonitas intrinseca. Patet quia cuius est propria, specificata, substantialis & formalis bonitas & essentia, quæ dat esse rei, qua sublata, publica videlicet approbatione remota, necessario definit esse pecunia vel moneta, non secus atque sublata forma interit rei substantia. l. Iulianus. §. si quis, ff. ad exhib. & Molin. maiori numer. 753. Non materia vel forma naturalis ipsius corporis monetæ, sed valor impositivus est forma & substantia monetæ, in quantum videlicet moneta, quæ etiam non est corpus physicum, sed artificiale, *ὁτι δὲ ἀνά τὸ μὴ εἶναι*, inquit Aristot. libr. 5. Ethic. hoc ipsum ex textu. l. 1. ff. de contr. empt. omnino videtur sequi, in qua dicitur. Pecuniā t non tam ex substantia rei aut metallica, quam ex ipsa quantitate, hoc est ex impositione hominis existere: quod vult etiam Aristoteli. 1. Politicor. ubi pecuniā ob id primo signatam fuisse asserit, quo ita publico caractere impresso, ab omni onere *τῶν μαθημάτων*, id est commensurationis & probationis liberi & certi essemus].
- 4

Hinc idem Molinæus iacto illo fundamento, etsi quidem se impositivum illi valorem nobiscum, gratia disciplinæ tantum, & ad evitandam omnem confusionem, extrinsecum quoque monetæ valorem dicere ac nominare non detrectet, attamen omnia fere ea quæ DD. communiter ad intrinsecum materiale & substantialem referunt, ipse extrinseco valori ascribere atque imputare, pluribus & exquisitis argumentis doctissime atq;

exactissime, quod fateri cogimur, est conatus.

Quo t faciunt & illa quæ DD. passim de quotidiano vñu numorum, eundemque potius quam materiam quomodocumque preciosam, quoties de pecunia proprie accepta agitur, in consideratione esse debere statuunt, Panorm. alijque DD. ad c. quanto de iureiuran. Oldrad. quæst. 168. ad primam. colum. 2. Ad tertiam. quæstionem, qua quæritur vtrum in æstimatione pecuniæ Turonens. haberi debeat respectus ad utilitatem intrinsecam vel extrinsecam, etsi multi dicerent, ad intrinsecam debere haberi respectum, probabilius tamen videtur, si Turonens. secundum communem vñum & loci consuetudinem æstimentur. l. si ita fidei iudicem. ff. de fideiuss. & quæ ibidem apud Oldrad. sequuntur. Inde etiam Molin. in fine quæstion. 99. infert ita. Quamquam de iure siue plus, siue minus argenti insit, non referat, modo publica, proba, & legitima moneta sit. Quando igitur de publico, vel per eum penes quem est potestas & administratio Reipub. statuitur modus minor materiæ in pecunia (monetarij) pedem nominant) quam antea vel olim fuerat in vñu, servata eadem indicatūra seu valore extrinseco, hoc ipsum curandum non esse. idem explicat Molin. numer. 704. ex sententia Fabri ad Anth. hoc nisi. C. de solut. & pulchre num. 806. in fine.

Nos autem loquimur, inquit, quando numi habent pondus & qualitatem materiæ ex publico pacto, & communivñu nunc definitam & requisitam, & fessunt veri & legitimi numi, etiam si tempore antiquo ante publicam denominationem monetæ non fuissent legitimi, sunt tamen hodie: ergo æque possunt nunc solui, sicut tempore antiquo antiqui legitimi numi. Prosequitur id ipsum deinceps numer. 807. & numer. 813. vide etiam hac de re Henning. Godens. consil. in Ord. 77. numer. 3. & l. fin. de veter. num. pot. libr. 11. Albert. Brun. 1. part. numer. 8. per

per gloss. in c. quis ignorat. 32. quæst. 4. & in c. ejciens. 88. distinct. In quibus locis dicitur. Quod si primo currebat fortior, & postea moneta vilior, idque mandato Principis, soluendo viliorē liberabor.

Quod ipsum in terminis, & quidem expressius prosecutus est Faber in d. Authent. Hoc nisi. & in princip. in Institut. quibus modus toll. obliga. Quærit ita. Si mecum contraxisti tempore fortis monete, quam forte Rex mutauit, & pro ea facit currere aliam minus fortem, nunquid soluendo hanc minus fortem, liberaberis? Videtur dicendum quod non, sed debet soluere in tali valore, sicut erat tempore contractus. per c. olim. de cens. l. in lege. ff. de contr. empt. t. Credo, inquit, quod si Princeps decreuit vltimam habere pro prima cursum, quamvis in valore sit debilitata, quod debitor liberabitur soluendo illam, si se obligauit ad solidos vel libras, secus si ad certum genus monete & valorem. Certum est enim quod Princeps habet potestatem in talibus, & ad ipsum pertinet, dare t. cursum & valorem monete per l. 2. C. de fals. mon. dixi supra in prior. par. cap. 5. satis autem constituit, ex quo ordinat, quod 12. denarij valeant solidum, & 20. solidi illius monete libram, & ei dat cursum pro legitima.

Addit etiam ad dict. Auth. Faber. quod curia Franciæ consuevit statuere & tenere, quod quando Rex monetam debilitat, recipitur pro fortiori, sed quando fortificat (quod modo tam in Galliis quam apud nostros piaculum videretur) habet respectum ad tempus contractus. Vide Guid. Papæ, quæstion. 493. & Specul. de solution. & obligation. §. nunc alia, aliter sentientes. & Boerium decis. 327. nulla potestate in vtramque partem comprobantem, licet præmissam inferat communem.

Hanc Romani, Geminiani Molinæ & Fabri, licet contra communem, sententi-

am laudat atque sequitur pluribus & vgentibus rationibus & adductis argumentis, absolutæ eruditionis Viri Jacob. Menoch. in egregio suo & prolixo consilio. 49. pro Magnifico viro & Iureconsulto D. Anton. Cerudo Montisfregalensi vrbis Cesennæ præfecto exarato & conscripto, vbi ita inter cætera refert. Forma & substantia monete, in quantum moneta est, non ipsa est materia, sed valor impositivus. Et ideo quælibet moneta, in quantum moneta est, non deducitur in contractum aliamue dispositionem, nisi sub ratione valoris tunc currentis. Et ergo magis respectu cursus quam materiæ est considerabilis, per DD. ibidem allegat. Ab eo non dissentit Arr. Pinell. ad Rubri. 1. part. de rescin. vendit. num. 7. cap. 3. & à princ. num. 25.

Demum Alber. Brun. non procul ab initio sui tractat. de Monet. cum tali moderamine salis hac de re loquitur. Quod si Princeps causa aliqua ita urgente, forte propter bellum & guerram mutat valorem monete, quod teneatur subditis suis t. ea occasione damnum illatum suo tempore refarcire, per Hostien. in titu. de cens. §. ex quibus in princip. & And. de f. fern. in titu. quæ sint regal. in prin. 9. col. DD. ad d. c. quanto ex. de iure iur.

Hactenus pro præeminentia valoris monetarum extrinseci quædam adduximus, nunc etiam breuiter de intrinseco valore ex communi DD. sententia nonnulla proferenda sunt, ut ita vtriusque speciei natura inuestigata & ob oculos posita, quid proprie de iisdem statuendum sit, commodius consequi valeamus.

Qualitatem itaque ac quantitatem numerorum t. hoc est materiæ siue aureæ, siue argenteæ preciositatem & pondus attendi, ac forma illa extrinseca siue exteriori & indicatura multis partibus præstantiorē esse, attestantur Doctores omnes & totus quasi mūdus loquitur. Vt. n. in massis ipsis & prope rebus omnibus, quo sunt purioris materiæ & pōderosioris, eo pluris æstimatur, eodem modo & in ipsis nummis observatur, ut quo ad puritatem & simpli-

simplicitatem intrinsecæ bonitatis magis magisque accedunt, eo iudicantur, etiam sunt reuera, meliores & præstantiores. hoc ipsum supra ex ijs quæ cap. 8. de liga & preciositate auri & argenti, nec non de pondere eorundem protulimus, abunde satis elucet: tum etiam ex ipsis iuris apertis textibus indubitanter euincitur, per allegat. l. 1. & 2. C. de vet. num. potest. libr. 11. cuius verba etiam supra relata, hæc sunt, Solidos veterum principum veneratione formatos, ita tradi ac suscipi ab ementibus & distrahentibus iubemus, ut nihil omnino refragationis oria-
 12 tur, modo ut debiti pōderis sint & speciei probæ scituris vniuersis qui aliter fecerint, haud leuiter in se vindicandum, quo in loco duo illa tanquam † substantialia requisita iureconsultus tantummodo, ligam videlicet & pondus sollicite
 13 virget. Hinc etiam Imper. in l. 2. de pond. C. libr. 10. in singulis ciuitatibus Zygostatam constituendum † ordinauit, cuius fide atque industria omnes numerorum species probarentur atque examinarentur, quemadmodum hoc ipsum in omnibus Regnis, præcipue vero in Imperio Romano ac circulis omnibus ordinatum esse memini supra, facitque c. olim & c. cum Canonicis extr. de censib. d. c. quanto. & l. creditor. ff. de solution. multa que alia loca, secundum communem DD. intellectum.

Attestatur ipsemet quoque Molinæus non vno in loco, maxime vero numer. 751. & consequenter. Vbi inter alia pro hæc parte sic loquitur. Vti in cæteris omnibus non licet rem vitiosam vel deteriorem effectam soluere, ita nec pecuniam saltem notabiliter intrinsecus deterioratam.

Huius classis sunt Doctores illi, qui toti in eo sunt occupati, ut principibus per suadeant præstare & omnino necessarium videri, ut ex puro puto auro, argenteo numi percutiantur, per istiusmodi medium multis abusus ad rem monetariam spectantibus & falsitatibus suc-

curri ac subueniri posse, & non aliter existimantes, de quo puncto latius libro priori cap. 21. est tractatum, quæ hic non repetimus.

Atque ita vtriusque membri valoris videlicet intrinseci & extrinseci potestate denudata, apparet ad pecuniarum substantiam & esse, vtrumque ex quo pertinere & referrendum esse. Nam † ut iusta & legitima moneta dici possit, non sufficiet bonitas ipsius materiæ naturalis & intrinsecæ, verum etiam summopere requiritur, ut eadem iustis, perpetuis, ac quasi præiudicatis finibus publice sit definita, certa, vniiformem, ac stabilem estimationem & cursum, vsumue functionis perpetuum recipiens, per allegat. l. 3. C. de vet. num. potest. 11. lib.

Hinc † iuris est, quod iuramentum in litem denegatur, locumque habere nequeat, vbi pecunia in obligationem est deducta. Est enim certa numerorum estimatio, in iisdemque ob nimiam similitudinem, non cadit affectio, ut decidit Vlpian. in l. numis. ff. de in lit. iur. quæ verba cauillatur Corrafi. in Miscel. 6. cap. 207. in princip. facit. l. 1. ff. de condic. tritic. in qua lege dicitur, quod pecunia numerata semper sit certa, & ideo actione triticaria, qua alias res omnes, siue pondere, siue mensura consent, & siue mobilis siue soli sint, petuntur, peti nequeat, quæ etiam per Molin. quæst. 92. fusius explicantur.

Non ergo incommode, ex ijs, quæ præcedunt, inferitur, quod etsi intrinsecus valor in numis, quo ad ipsam materiam, sit maxime substantialis, tamen vtriusque bonitatis pecuniæ, tam extrinsecæ quam intrinsecæ (quatenus proprie pecunia dicitur iuxta d. l. 1.) rationem & considerationem summam adhibendam fore. Quo sensu atque intellectu, † & extrinsecæ illa bonitas non inique consubstantialis vocabitur, licet ut dictum, Molinæus, Faber, Menochius & pauci alij extrin-

extrinsecā bonitati in hoc plus, quam intrinsecā ascribant, omnemque suam intentionem, contra DD. communem sententiam, in eo fundent, ac muniant, de quibus sequetur fusius infra suis locis.

Thema Cap. II.

De ratione temporis contractus & solutionis, secundum diuersitatem intrinseci & extrinseci valoris Monetarum.

SVMARIA.

- 1 Difficultas huius questionis maxima censetur.
- 2 Mediam viam ingredi tutissimum fore.
- 3 Ex facto ius oritur.
- 4 Molinæ passim inuocatur singularis.
- 5 Obligationem duplicem esse, Generis, & Speciei.
- 6 Distinctio præmissa à doctoribus recepta.
- 7 Generis obligatio ad quamlibet speciem applicatur.
- 8 Species omnes mutuam habent functionē respectu generis.
- 9 Monetarum questiones à doctoribus obscurius explicatae existunt.
- 10 Communi & benigniori DD. sententiæ insistentium.
- 11 Intrinseca bonitatis Regula communiter recepta.
- 12 Contractus tempus quoad bonitatem intrinsecam inspiciendum.
- 13 Regula præmissa omni generis obligationibus applicabilis.
- 14 Pecunia intrinsecus deteriorata, recte recusatur.
- 15 Contractus tempus inspiciendum communis habet opinio.
- 16 Etiam si nulla lex hoc velit, dicat tamen naturalis ratio.
- 17 Attendendum hoc, de quo verisimiliter actum creditur.

- 18 Pecunia debita si non extet, habetur ratio valoris qui fuit tempore contractus.
- 19 Regula præmissa declaratio per exemplum.
- 20 Bonitas pecunie extrinseca explicatur.
- 21 Extrinseco de valore idem quod de intrinseco iudicandum secundum quosdam.
- 22 Doctores non semper fideliter citantur.
- 23 Regula & conclusio maxima prima & communis in bonitate extrinseca.
- 24 Declaratur quoad speciem hoc ipsum.
- 25 Florenus uti species in obligatione, ita quoque ut species persoluentis.
- 26 Propria prudentia non inuitendum.
- 27 Augmentum & decrementum exterius cui prodest vel obstat.
- 28 Generis obligatio in valore extrinseco explicatur.
- 29 In obligatione generis per quamlibet speciem recte fit solutio.
- 30 Solutionis tempus in valore extrinseco attenditur.
- 31 Illamque communem DD. sententiam esse, dicendum.
- 32 Extrinseci valoris mutationem non curandam, ubi limitatio insignis 2. cōc. maxima sequitur.
- 33 Valor monetae grosse auctus propter deteriorationem, minutissimorum numerorum, quid dicendum.
- 34 Intrinseco valore in numis minutis mutato, crescit valor grossarum monetarum extrinsecus, & hoc casu contractus tempus attendendum.
- 35 Aestimatio in grossis & numis minutioribus debet esse reciproca & correspondens.
- 36 Impensa plures in cudendis minutioribus quam grossis numis requiruntur.
- 37 Pecunia alia in obligatione, alia in facultate soluendi.

38 *Auctoritates DD. quo ad tempus contractus & solutionis alphabetico ordine relata.*

CAPVT II.

A Cerrime inter DD. Iuris de utroque contractus & solutionis tempore dimicatur, quorum alij secundum illud dissidentes quaestiones dissoluenendas, alij vero iuxta solutionis tempus easdem moderandas censent. Itaque
 1 hanc quaestio, ait Ioannes Regnaud. Auiensis de Monet. non est noua, sed antiqua, alta, magna & profunda. Et Molin. quaest. 100. in initio fatetur hanc quaestionem omnium huius materiae difficiliorum & argumentosiorum esse, In cuius
 2 explicatione nos ita versabimur, ut, † ad exemplum D. Imperat. in §. Cum in aliena. Institut. de rer. diuis. & §. pen. Institut. Quibus ex. causis. mand. non lic. mediam viam ingredientibus (quam laudant & sequuntur Iureconsulti in l. Si quid venditor, ff. de edil. edic. l. 1. & 2. §. si quis tamen, ff. Si quis caut. l. Quintus in fine, ff. de ann. leg. l. legato generaliter, ff. de leg. 1. l. si quis argentum in princip. C. de donat. l. Antiqui, ff. si pars heredit. pet. l. solent, §. fin. ff. de offic. procons. Bartol. in h. si iactum, ff. de action. empt.) nec non
 3 vtriusque temporis, prout factorum species, † ex quibus obligationes oriuntur. l. si ex plagis. §. in cliuo. ff. ad l. Aquil. requirere videbuntur, rationem habentes, quod communi DD. suffragio approbatum intellexerimus, modo omnino veritati non obuerfetur, lubenter amplectemur atque sequemur.

4 Carolus Molin. † hic admodum est singularis, ut memini quoque supra cap. 7. & alibi. Nam quantumvis ad tempus contractus ut plurimum respiciat, facit tamen hoc ipsum alio sensu ac respectu longe diuerso. Vbi enim Doctores de intrinseca monetarum bonitate, quae contractus tempore obseruabatur, loquuntur, eandemque attendendam volunt, ibi Mo-

lin. extrinsecam, quae tempore contractus vsu recepta erat, subintelligendam, & ad imposititum talem valorem, qui eo tempore obseruabatur in talibus recurrendum, iuxtaque eundem iudicandum esse, contendit: omnes quaestionum species passim eo, nequicquam vero ad intrinsecam ipsam bonitatem referens.

Hinc ita alibi. Inspicitur, ait, valor imposititius currens tempore dispositionis, sine contractus, siue testamenti, quia obligatio accepit suam certitudinem & limitationem secundum quid, quale & quantum tempore dispositionis, nec ex postfacto mutatur, l. Rutilia, ff. de contr. empt. l. vxorem. §. testamento, de leg. 3. ff. cum similibus. quae *discrepant* inter se discrepant.

Præsciendum ergo hic est, priusquam quid communiter hae de re statuendum sit, ostendatur, aliam speciei, † aliam generis obligationem, & inter illa duo discrimen notabile constituendum esse. Speciei obligatio est, quae consistit in nomine certa speciei monetæ, ut si ad hunc modum obligatio sit concepta, Titius teneatur Cajo soluere centum thalleros Imperiales, vel aureos in auro, vel ducatos, vel Coronatos totidem, hæ appellationes certas numorum species designant. Itaque eas certarum specierum obligationes recte vocamus. Generis vero illa dicitur, quae non in certa monetæ specie, sed in nomine quantitatis in genere consistit & expeditur: ut quando emptor forte promisit — 20. vel — 100. libras grossorum, monetæ Brabanticæ, aut Flandricæ, quemadmodum hodie non die inter nostros Mercatores passim est obuium, consuetudineque receptum. Ita nostra lingua dicimus *hideri pfunde grott* / &c. vel debitor existit florenorum Colonienfium, vel 15. *bas* aut thallerorum centum, simpliciter pronuntia-
 torum aut similiter.

Quam distinctionem non meo cerebro excogitatam aut inuentam, uti memini à quibusdam mihi aliquando, nec semel

melobiectum, sed ita inter optimos Scri-
ptores, & communiter quidem, receptam
atque vſitatam, apud illos est indubita-
tum, qui eorundem doctorum virorum
ſcripta, & tractatus & conſilia de ſuper
eum aliquali attentione viderunt & le-
gerunt. Agnouit hanc Alb. Brun. Præſup.
2. vbi ſummatim maceriam monetariam,
qua de ſe verba facturum pollicetur, nu-
mer. ſ. proſequitur. Aliquando, ait, expri-
mitur quod debeat fieri ſolutio in certa
ſpecie pecuniæ, & pactum ſeruandum e-
ſt: aliquando vero & ſexto non promit-
titur certa ſpecies pecuniæ, ſed promit-
titur pecunia ſub certo nomine vniuer-
ſali vel collectiuo, quod in certa ſpecie
pecuniæ non conſiſtit, & quod applica-
tur ad quamvis ſpeciem pecuniæ, vt dici-
mus in floreno Mediolani, qui valet. 32.
ſolidos.

Ita florenus præment. Brabanticus in-
ter Mercatores multis retro annis valuit,
& adhuc valet. A ——— 20 ſtupheros
Brabanticos, & thallerus communis
ſeſqui talem florenum, atque ita ſtu-
pheros. A ——— 30 Menoch. in con-
ſil. 49. nume. 15. Similiter loquitur Brunus
limitar. 8. nume. 11. Quod, inquit, intelli-
ge, niſi priuſſo eſſet facta in tali ſpecie,
quæ non habet nomen & formam pecu-
niæ, ſed eſt nomen collectiuum, quod ita
determinationem habet in bona mone-
ta, ſicut in debiliore, vt ſunt libræ valen-
tes. 20. ſolidos, tam fortis monetæ, quam
debiliore, quæ admodum huic noſtro
propoſito conueniunt. Vide quoque eun-
dem partic. 6. & perfectius in ſine limita-
ro. & per tranſcurſum. Thallerus itaque
cum adiectione Imperialis, ioachimicus,
Hollandicus, ſub ſpeciei appellatione, ſi
ſimpliciter thallerus efferatur, generis
appellatione venit & continetur.

Probatur deinceps per Molin. numer.
705. In hunc modum, pro negatiua par-
te (argumento ab abſurdo deſumpto)
diſputantem. Nono, ait, quia aliàs non
eſſet differentia inter obligationem ad
certam ſpeciem monetæ, & obligatum
ad meram quantitatem in genere de qua-

uis monetæ, quod eſt abſurdum, Quia
eſt contra ius in d. l. Paulus, & contra ra-
tionem & vſum conſuetum. Et alibi. Ef-
ſet fatua quæſtio, cum non ſit monetæ le-
gata in certa ſpecie monetæ, ſed in quan-
titate generica, ab omni certa ſpecie ab-
ſtracta, & ſic neceſſario ꝑ omnes ſpecies
monetæ, recipiunt functionem ſecundū
omnes, quod vnicum ſufficiat.

Hoc ipſum colligitur ex concluſioni-
bus per Didac. Couarr. ad §. vnic. c. 7. de
Mutat. Monet. relatis, & Ioann. Fabri. ad
§. 1. Inſtitut. quibus, mod. tol. obl. & Leo-
ninum. I. C. Et Duc. Gel. Cancel. con-
ſil. 31. num. 4.

Hæc de intrinſeco & extrinſeco valo-
re monetarum, de tempore contractus
& ſolutionis, deque generis ac ſpeciei
obligationibus & diſtinctionibus, ſimi-
libusque doctrinis volui paucis præmit-
tere, Ex eo quod quidam ex veteribus
plures autem ex Recentioribus, hæc aut
omnino negligent, aut non debito modo,
ſtudio, ac diligentia ad ea aduertant. Ic-
circo ipſi ſemet multipliciter inuoluūt,
diuerſimode ſentiunt, conſulunt, atque
decidunt. & ita in inextricabiles errorū
labyrinthos ſæpe collabuntur.

Quod ipſum notauit, & aliquoties nō
immerito taxauit atque repræhendit,
perſpicacis ingenij & ſingularis erudi-
tionis vir, licet non ab omni parte bea-
tus, Car. Molin. cuius verba hic libenter
ſubiicimus.

¶ Multum, ait, confuſe & perplexe lo-
quuntur DD. in hac materia, dum ſæpe
inuolutis diſtinctionibus ſuis, non ſem-
per aperiunt, de quo valore, intrinſeco
vel intrinſeco ſingula membra diſtinctio-
num ſuarum intelligant. vt Henri. Bohic.
& alij. in c. quanto de iure iur. Et alibi. Ha-
ctenus, ait, in his quæſtionibus multū du-
bitarunt Doctores, tantoq; longius erra-
uerunt & intricauerunt, quanto partim
falſis fundamentis inherendo, partim di-
ſta aliorum perperam & præpoſtere ac-
cipiendo, partim rerum & factorum cir-
cuſtantias negligentius expendendo, vni-
uerſam hanc, facti magis quā iuris, ma-
teriam,

teriam, ad certas commentitias regulas astringere conati sunt.

Et quamvis Molinæus Laudē si, Bruno, Curtio, Oldrado, alijsque passim doctis hominibus, notam istam inurere, eosq; istius facere eosdem aperta fronte nitatur, Receptam enim communibus suffragijs sententiam impugnat, fastidit, atque reiicit, suamq; opinionem singularem præfert atque extollit. Nostrarum tamen partium esse hæcenus censuimus, (ne huius doctrinæ, confusio, & summa incertitudo, ac tædium suboriat & subsequatur) à recepta veritatis consentaneæ, æqua ac benigniori sententia nequiquam recedere.

Videndum ergo nunc est, quæ sit communis doctorum de contractus ac solutionis tempore, tam quoad intrinsecum, quàm quoad extrinsecum Monetarum valorem, tum generis ac speciei obligationem, sententia, Hanc ipsam duabus Conclusionibus maximis subsequenter, proprie, verè ac sincere, licet ipsem et non recipiat, complexus est Car. Molin. in initio questionis centesimæ & vltimæ.

Conclusio prima maxima.

II Omnes Veteres, ait, & Recentiores, & medijs Doctores atq; Scriptores (vno Iohan. Fabro excepto) vna voce, vbique, siue legendo, siue repetendo, siue in tractatibus, siue in Consilijs, tenuerunt & tenent, semper, & indistincte, siue debeatur pecunia in genere abstracto quantitatis, puta tot librarum, vt per Oldradum quæst. 31. siue certa species monetæ, puta mille aurei, debere attendi & exigi bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore contractus, siue cuiuscunque dispositionis. † Et cum plus sit quam communis, velut præiudi-

cata opinio, superfluum est auctores citare.

Eandem recenset Molin. & quidem perfectissime in quæstione 99. nu. 4. & nu. 5. quo lectorem remitto.

Prædictam etiam de intrinseco valore Monetarum sententiam communem passim refert Alb. Brun. maxime vero statim ab initio primæ part. Idque ex mente multorum quos ibidem allegat, illamq; conclusionem procedere affirmat, † ex quacunque causa sit debitum soluendum, siue ex contractu, siue ex testamento, siue ex iudicis taxatione. Et licet pecunia non sit in obligatione vel solutione, sed in solemnitate, vt cum dicimus, non valere donationem excedentem quingentos aureos absque insinuatione, Venit enim & est summa taxanda secundum temporis dispositionis, per Salicet. in l. Illud C. de Sacro. Ecc. Et habes de illo in consil. Col. leg. Papiæ. per plures auctoritates statim à principio.

Quod ipsum Brun. per 18. declarationes & ampliationes prosequitur, Et de obligatione generis, de qua forte dubitari possit, habes apud eundem declar. 6. Viui. in Commun. opini. 184. per auctoritates plures. Eandem communem refert. Didac. Couarr. dict. c. 7. nume. 2. quem vide. Et Corn. consil. 109. Incip. Viso puncto principali. libr. 4. Si post contractum, inquit, pecunia fiat deterior in bonitate intrinseca, etiam extrinseca manente, debet solui ac reddi secundum bonitatem temporis contractus, non solutionis, etiam si nulla mora eius, qui reddit pecuniam, intercesserit. per Signor. consil. 74. quæstio talis est. Steph. Bertran. consil. 312. Visus & diligenter. col. 1. lib. 1. Nicol. Mil. In suo Repert. vers. Pecunia. Ant. Rub. conf. 17. præsupponitur. Et conf. 48. Tiraquede Retr. lig. gloss. 18. nu. 27.

Communem hanc quoque astruit D. Gail. 2. obs. 73. Ita, inquit, se habet communis opinio, Vt scilicet valor monetæ considerandus & inspicendus sit à tempore contractus,

tractus, non autem solutionis. Adde Corne. consil. 321. volum. 3. & consil. 181. volum. 2. Tenet idem Curt. de Monet. nume. 3. Et nemo, ait, dubitat, quin semper pecunia sit reddenda in bonitate intrinseca, si de illa reperitur, si verò non reperitur, potest solui de noua, habita relatione ad æstimationem pecuniæ mutuata.

16 Iohan. quoque Regnau. Aueniens. de Monet. vbi ex professio hanc quæstionem tractandam suscepit, ait, valorem, qui fuit tempore contractus, vsque ad eum attendendum, vt quamuis nihil de eo sit dictum, tacite nihilominus actum videri inter contrahentes, vt secundum eum solutio fiat. Et hoc multum, inquit, in ratione euidenti, et etiamsi non esset lex, hæc diceret ipsa iustitia naturalis, qui reliquis omnibus in hoc quæstionis puncto est animosior. Ideoque tacite per Molinæ. reprehenditur, quæst. 100. in princip. Vide etiam Nat. consil. 301. pro communi. Et Nicol. Boer. decis. aur. 327. nume. 8. Plures Doctores, refert, tenuerunt contrarium, quòd solutio fieri debeat, habito respectu ad valorem monetæ vel auri vel argenti, qui fuit tempore contractus, siue illo tempore esset fortior, siue debilior, vt voluit Azo in suis Broc. sub Rubric. An eadem mensura vel moneta debeatur, & eat. Cui adiungit auctoritates abiq; numero.

17 Tu vide etiam Gabriel. lib. 3. conclus. 1. & Guid. Pap. quæst. 493. Vbi ratione subiungit istam: Debet attendi, ait, quòd verisimiliter est actum inter contrahentes, & secundum id debet iudicari, aliter sequeretur, quòd res, quæ fuit vendita iusto precio, daretur pro minus iusto precio. Ideò audiri non debet talis emptor in detrimentum venditoris.

18 Atque ad istum modum in Cam. Imp. per Dominos Assessores, post multam disputationem, decisum ac iudicatum fuisse, testatur D. Mynsinge. 4. Obseru. 1. Subiungens, vt si Petiæ, quæ sunt in obligatione deductæ, amplius non reperirentur, tunc
† recurrendum esse ad valorem & taxationem iuxta tempus contractus. Itaq; de

pecunia currenti & vsitata solutio quidē fieri potest, sed habito respectu ad valorem intrinsecum, qui contractus tempore obseruabatur. Sequitur Hostien. Iohan. Andre. Anton. de Butr. Cardin. Innocen. Pannormit. & Canonistæ communiter ad c. quanto, de iureiuran. & c. olim. c. cum Canonici, extr. de decim.

Cui ad stipulatur his verbis noster Molinæ. Hoc etiam, inquit, secundum omnes (quod nota) volunt Iura Canonica in dictis capitulis, quæ omnes Canonistæ, ibi & vbiq; intelligunt, vt non solum in summa semel soluenda, sed etiam in pensionibus & obligationibus successiuis debeat solui pecunia, secundum æstimationem intrinsecam (sic enim omnino ibidem legendum, non extrinsecam, vt vulgaris habet lectio) quæ erat tempore dispositionis. Illam quoq; sententiam communem dicit Leoninus Duc. Gelr. Cancellar. consil. 31. circa princip. licet pro contraria non nihil urgeat.

19 † Hanc rem, quoad intrinseci valoris elucidio rem explicacionem, ego in gratiam Iuniorum hoc pacto declaro: Obligatio fortè contracta erat anno 1444. aureorum in auro mille, quo tempore continebat puri auri marca talium florenorū A ——— 19. Caract. Et eorundem septuaginta pendebant quoque marcam vnam Colonien. Hodie fortè solutio seu relictio talium aureorum in auro vrgetur: cumq; constet ex Ordinatione hodierna die recepta, quòd tam extrinsecus valor, quàm intrinsecus sit deminutus non nihil, cum, vt dixi supra, contineant auri puri A ——— 18½. Car. & 72. marcæ pendant. Itcirco secundum traditam à nobis conclusionem primam Maximam, erit habenda ratio deminutionis ligæ & ponderis, quàm supplere, creditoriq; superaddere debitor cogetur.

Eodem modo, si quondam percutiebantur thalleri vndecim denariorum argenti puri, quales adhuc, licet rariores, conspiciuntur, modò verò ex decem denar. & granis 16. fiant, vt habent Imperij Cō-

stitutiones, & pes Ordinarius in iisdem præscriptus, defectus ille secundum communem, & quam nos tuemur sententiam, quasi veriore & benigniore, per debitorem erit supplendus. Ab hac quoque non recedit Arnold. Bart. Doctor, in l. vinum, num. 12. & 13. ff. de reb. credit. citatque ibidem Cuiacium, longè aliter tamen ea de re sentientem.

Sic si quondam cucurrisset moneta in intrinseco valore vilior, & modò cederetur preciosior, hodiernum augmentum cederet commodo debitoris. Ratio est, quòd inspiciendum sit tempus contractus, & non solutionis. Hæc eadem etiam in obligatione generica locum habebunt. Exempli causa: Existit debitor florenorum Colonienſium ducentorum, anno videlicet 1566. utque fieret eorundem restitutio fortè anno 1589. placuit. Experimur autem passim numos popè omnes medio tempore in intrinseco valore deminutos, aut etiam augmentatos, (quod fit raritas) hoc & incommodi & commodi perferre cogitur ipse debitor, & non creditor. Quæ Molina. omnino non recipit, quantum ad intrinsecum, sed quoad valorem extrinsecum, eodem distinguit modo.

20 Hæc de intrinseco valore in comprobationem & defensionem communis sententiæ si sint producta: nunc reliquum est, simili breuitate & compendio, de extrinseco monetarum valore receptam, communi suffragio, doctrinam aperire.

21 Et quantum ad illum attinet valorem, video Francisc. Curt. de monet. in princip. num. 11. & 12. ac consequenter ex sententia (ut ipse refert) Alberici, Baldi, & aliorum, idem de extrinseco, quod de intrinseco valore diximus statuere, concludens in hunc modum. Ego indistinctè teneo, in omni contractu, siue locationis, siue mutui, siue alterius contractus, tempus contractus, etiam quantum ad bonitatem extrinsecam, inspiciendum. Ideoque variata æstimatione, tenebitur debitor ad illam æstima-

tionem, quæ currebat tempore contractus, secundum Doctores ibidem allegatos. Et quos citat Gabriel. in illam sententiam libr. 3. de solutio. & liberat. conclus. 2. tempus contractus, & non solutionis in extrinseco valore attendendum.

¶ Verum ego planè existimo, non vbi que relatos in istis locis Doctores sincere citari, cum magna eorum pars in communi sententia resideat. Itaque rectè dixi paulò antè, in his & similibus Doctores admodum titubare & variare, & quasi incertis sedibus vagari. Vti etiam Lau-den. num. 12. facere videtur, quantumvis tandem à communi præmentionata, & ea, quæ de extrinseco valore sequitur sententia, non recedat. Quæ secundum Molinæ. ita se habet quæst. alleg. 99. num. 6. maiori verò 743. Egregiam huius Regula limitationem vide infra cap. 13.

CONCLUSIO SECUNDA

MAXIMA.

Cæterum de bonitate extrinsecæ sentiunt Doctores, tempus non contractus, siue alterius dispositionis seu ordinationis, sed solutionis attendi: non curando de augmento vel decremento, nisi à tempore moræ, prout ad usque communis inualuit Doctorum, ut ipse ait, error.

Et ita explicat se Panormitan. in dicta l. 3. in fine. C. commun. de lega. Alcia. post alios in ff. l. cum quid. si cert. petat. Hæc ille, &c.

¶ Declaro hoc: Si certa species est in obligatione, putà, tenetur debitor post sex menses vel octo soluere centum Aureos in auro, & tunc tempore obligationis contractæ pluri vel minoris valebant Aurei in auro, quàm tempore solutionis, hoc augmentum vel decrementum non curabitur, sed totum id in exponendo,

nendo, & recipiendo commodo vel in commodo creditoris & accipientis cedere debet. Alber. Brun. in fin. sui tracta. de monet. limitat. 10. Quando promissa est, habet, certa species pecuniæ, tunc non curamus de bonitate extrinseca. Idem passim inculcat, vti etiam declar. 3. Item Nicol. Boër. quæst. 327. sequitur Baldum in consil. 339. incip. punctus questionis est talis. Illiusmodi ponit exemplum: Puerunt dati in dotem duo centum floreni boni auri, & primò valebat florenus tres libras cum dimidia, postea verò tempore restitutionis, valebat quatuor libras, & quindecim solidos. Quæritur cuius temporis ratio habebitur quoad æstimationem illam extrinsecam? Et decidit, quòd dos debeat reddi & solui in florenis, quia ipsi floreni sunt in obligatione, & eorum bonitas intrinseca non est mutata, sed extrinseca, seu valor & æstimatio ipsius tantummodò. Quæ Boërij & communis decisio Molinæ minus arridet, in princip. quæstio. 97. vbi apertè eundem ob id repræhendit.

Atque ita accipio & intelligo Costadium ad l. res in dotem. ff. de iure dot. & l. cum quid. post Barto. & alios. ff. si certum petat. Item D. Gail. 2. Observatio. 73. Et Didac. Couarr. in §. vnico, cap. 7. numer. 3. vbi ita inquit: Quoties pecunia eodem pondere & materia manentibus, vel augetur, vel minuitur extrinsecus, quoad precium & æstimationem ea mutatio ante moram & nocet & prodest creditori, hoc est, satis erit, si ei species, quæ in obligationem deducta, non attento augmento vel decremento eiusdem, soluatur.

Hæc, ait, conclusio communis est, & probatur ab his, qui proximam (de intrinseco valore nimirum) probauere paucis exceptis. Inter quos primas Carol. Molinæ. (proprie suæ prudentiæ confidens, contra dictum Salomonis Proverbiorum ca. 31. & c. ne innitaris, de constitut.) tenet: existimans in mutuo, dote, testamento, contractu emptionis

& venditionis (vbi nullum tempore contractæ obligationis suberat periculū crebræ mutationis variationisque sordidæ) minimè admittendam esse communem sententiam: immò mutationem pecuniæ, quoad bonitatem extrinsecam, nocere & prodesse et etiam ante moram ipsi creditori, vt communis habet lectio, quæ mihi aliquando tenebras offudit.

Et tunc sensus est: Si Aurei in auro valuerunt tempore contractus 66. albos, & postmodum solutionis die adueniente, exponantur pro 70. albis, debitore hoc augmentum 4. alborum deducente, hoc incommodi in obligatione speciei perferet creditor, quemadmodum econtrà, si antea valuerint 70. alb. & solutionis tempore tantum 66. hoc creditori commodabit: ex quo secundum Molinæ, & paucos asseclas, extrinsecum valorem debitor vsq; ad illum, qui erat tempore contractus, supplere teneatur.

Verum ego omninò putarem, si debitori legatur, sensu fore multò apertiorè, ex quo pro communi dixit antea, eam variationem nocere & prodesse creditori: Ergò quæ contra communem pugnat, qualis est ista quæ præcedit, nocebit & præderit debitori. Sed parum laborandum est de contextu verborum, modò genuinus sensus haberi potest, scilicet iste, quòd secundum Molinæ. debitor vt defectum, quoad extrinsecum valorem, supplere tenetur, ita & eodem modo ei augmentum deducere & defalcare principali sorti licebit.

A quibus non dissentit Francisc. Curnume. 4. ab initio, de monet. in hæc verba loquens: Aut non mutatur pecunia in bonitate intrinseca, sed variatur æstimatio & valor ipsius, vt quia Ducatus aureus, qui tunc valebat & expendebatur pro 4. libris, & decem solidis, si huic ad aliquos menses crescat valor & æstimatio, quia fortè valebit libras quinque, vel fortè decrescat ad 4. libras, & in ista bonitate, quæ vocatur extrinseca, non curamus nec inspicimus, nisi

nisi eo tempore, quo cœpit esse in mora, & in mora constitutus est, per allegata ibidem.

28 † Et sic quæ sit communis Docto. sententia, & quæ cōtra eandē militet, quoad obligationem speciei, breuiter est expostum, de quo infra suis locis latius.

Dicendum igitur restat nunc de obligatione generica. Certum est autem communem in obligatione generis sententiam suprà relatum, hoc sensu accipiendam & subintelligendam esse: Videlicet, cum genus, putà, tot libræ Grossorum, siue, tot floreni, tot thalleri Colonienfis monetæ, Flandricæ, aut Brabanticæ (quæ ex vi & natura verborum, tum etiam iuxta quotidianum vsu, atque assiduam inter Mercatores obseruantiam (ad quæ semper est respiciendum) appellatione generis continentur) in obligationem sunt deducta, tunc rectè per quamlibet 29 monetæ, non reprobat aut falsè, sed improbat & iustæ, speciem, solutio fieri poterit: atque ita manente intrinseco & substantiali nobis valore integro & saluo, non attenditur in quantum species quælibet, putà Aurei in auro, Coronati, Ducati, Thalleri Imperiales, Floreni 15. batz. & reliquæ sortes creuerint aut decreuerint extrinsecus. Non enim sunt de per se in obligatione, sed in facultate soluendi, secundum æstimationem istam, quæ 30 hodie, hoc est, solutionis tempore, vsu seruatur, estque recepta communiter.

Atque illud est, quod diximus, & nobis repetendum est sæpè, non tam contractus, quàm solutionis tempus, ubi de extrinseco monetarum valore agitur & disceptatur, inspiciendum esse: quod ut plurimum in debitoris, ex quo rarius nummorum species decrescunt (foret enim hoc quasi miraculum) sed quasi magis magisque augentur, commodum vtilitatemque vergit.

Ita habet Brunus declaratione 6. postquam de obligatione generis mutata bonitate intrinseca, debere videlicet tempus contractus attendi, præmisit, sequi-

tur mox: Vbi autem interuenisset mutatio bonitatis extrinsecæ solùm, vt quia remanente eadem liga & pondere auri atque argenti in monetis, mutatus esset valor, non procederet hæc conclusio, quia attenderetur valor secundum itempus solutionis, secundum communem opinionem Doctorum: quia in his quæ debentur in genere, vt in debitore librarum, florenorum Sabaudia, & consimilium, regula est, Quod variatio extrinseci valoris inspicitur tempore solutionis, & eadem res debet reddi in genere, non attempta variatione valoris extrinseci, siue ista varietas tendat ad commodum debitoris, siue creditoris, per Bart. in d.l. cum quid. Zabarel. in Clement. si beneficium, in 14. quæst. de decim. ubi tandem, relatis opinionibus diuersis, in illa residet atque subsistit. Adde Francisc. Areti. consil. 1. & præcit. loc. Boër. num. 4. eadem repetentem.

Martin. verò Garrat. Laudens. et si num. 22. de Monetis, & consequenter varius sit, sibi quæ vix constet (quo morbo Brunum aliquando & alios in his difficultatibus monetæ quæstionibus laborare, suprà attigi) tamen huic communi sententiæ postmodum subscribit, & tempus solutionis, quando non est mutata qualitas intrinseca, attendendum dicit, per Bald. in d.l. cum quid. & in l. si quis argentum. C. de donatio. Mille auctoritates pro hac sententia, quoad extrinsecum pecuniæ valorem, vide apud Gabriel. alleg. tit. de solut. & liber. libr. 3. conclus. 1. Cui adde Aegid. Boss. in prax. crim. num. 3. vers. in qua quæstione.

Hic apud Dd. admodum notabilem video posterioris conclusionis præced. limitationem, maximè & quidem communiter receptam, quæ dicitur, non solutionis tempus, etiam quoad obligationem genericam, sed tempus contractus attendendum esse, etiam tunc, ubi nulla mutatio bonitatis intrinsecæ superuenit principaliter, sed tantum, vt ipsi voluit, quoad aliud. Itaque huius limitationis hanc quasi Regulam constituunt:

Quotiescunque valor † monetæ antiquæ grossæ, non mutatur in bonitate intrinseca, auctus fuit propter deteriorationem monetæ minutoris, magis ærosæ, & intrinsecus factæ vilioris & debilioris. Ex quo deterioratio ista minoris pecuniæ, vel in liga, vel in pondere, fit & existat causa augendi valorē extrinsecum maioris pecuniæ vel melioris, perinde inferunt habetur, & indicandum erit, ac si valor grossarum monetarum intrinsecus auctus fuisset.

† Subest enim eadem mutationis ratio, quoad valorem intrinsecum. Exempli gratia: Rotati aut albi simplices, batziij aut medij, in intrinseco valore sunt diminuti, quondam enim erant forte denariorum septem & trinta, & modò inveniuntur sex, & respectuē $2\frac{1}{2}$ denar. Hinc ob istam deteriorationem, quæ similiter in pondere constitui potest, in istis minutoribus numis Aurei in auro, Thalleri, & reliquæ maiores sortes augmentum acceperunt valoris extrinseci, quod ob id creuit: Inferunt ergò Docto. respectum habendum ad illud augmentum, & hoc proportionabiliter fore detrahendum, non secus ac si ipsæmet sortes grandiores intrinsecus creuerint. Ita tradit Barcol. in l. Paulus. ff. de solut. circa fin. & in l. numis. ff. de in lit. iur. Et Gabriel. lib. allega. 3. de solut. conclus. 1. nume. 19. & conclus. 2. nume. 7. Per Grat. in consil. 12. collat. 6. versic. quintò moueor. & consil. 13. coll. 7. versic. præterea illa opinio, volum. 1. & consil. 14. colum. fin. versic. tertio retorquetur, eod. volum. Aretin. d. consil. 11. Oldrad. quæst. 249. Corn. consil. 181. col. 25. lib. 2. Alb. Brun. declar. 6. conclus. 1. nume. 5. 6. & limit. 8. num. 5. & limit. 10. in fi. Carol. Molinæ. quæstio. 90. statim ab initio ibi, Et sic cum augmentum. & quæstio. 96. nume. 3. & quæstio. 97. numer. 13. & 14.

Notabilis, ait, deterioratio intrinseca minutoris monetæ, necessariò inducit augmentum æstimationis preciosioris monetæ, manentis in eadem materia & pondere, nec dicitur augmentum valo-

ris, sed æqualis commensuratio & proportio, ad monetam deterioratam, tenet Crauet. consil. 47. nume. 6. incip. Carolus Alemandi. vbi hanc infert communem, per Doct. in d. l. cum quid. si cert. pet. Vide Menoch. consil. 49. & consil. 43. in principio.

Verum uti grossa pecunia propter deteriorationem minoris, ut dixi, aliquando crescit, eodem modo etiam non raro propter excellens augmentum vel detrimentum grossarum crescit vel decrescit pecunia minuta, attestatur Lauden. de mutata. mon. nume. 21. Et ego idem aliquando obseruari, licet † reciproca ac correspondens de iure inter illa deberet esse æstimatorio, ut tradit Brun. ac initio nu. 10.

Itcirco à communibus Regulis & conclusionibus maximis supra positis, non est recedendum, nec temerè, nec facilè, maxime cum maiores impensæ ac sumptus in consiciendis istis minutoribus fortibus, quàm grandioribus requirantur. De quibus Brun. præcitat. loc. & nume. & per nos suis locis copiosius tractabitur. Hæc omnia pulcherrima sunt, ideoque vel in primis diligenter notanda. Pauci enim ex nostris penitus ad illa respexerunt, eademque debito modo examinarunt.

Ex supra deductis fundamentum quæstionum omnium multipliciter controuersarum desumendum est, uti quoque decisio earundem. Semper enim ad illa tanquam ad lesbiam Regulam collimandum, ut quæ pecunia seu moneta sit in † obligatione, & quæ in facultate soluendi, accuratissimè attendatur, quorum vnum debitorem coarctat atque constringit, alterum eundem liberiores reddit. Hinc duplicem considerationem semper habendam Brun. refert: Prima consistit in valore pecuniæ quæ promissa est in obligatione, & tunc eius æstimatorio commensuranda est ad tempus promissionis, ut nimirum illa summa præstetur promissa: altera consideratio est circa valorem pecuniæ, quæ est in facultate soluendi, & non in obligatione præcisè vel promissione, & ista debet solui secundum

dum cursum & valorem suum proprium tempore solutionis, quod latius profecquitur partic. 5. in fin. Brunus.

Huius rei gratia quoniam Doctores de intrinseco valore secundum tempus contractus, tum etiam de extrinseco, iuxta solutionis tempus considerabili, diversimodè loquuntur, consulunt atque decidunt, ut sæpè dixi: Iccirco in gratiam studiosorum, & ad subleuandum ijs omnem laborem, placuit mihi ordine Alphabetico Doctores, & loca præcipua, in quibus de hac satis intricata materia, videlicet de duobus contractus & solutionis temporibus ac similibus tractatum reperitur, subijcere.

A.

- 38 † Vide Alber. in l. vxori. §. vxori. ff. de legat. 3. Et eundem Alber. & Angel. in l. Paulus. ff. de solut. & in l. 2. colum. penul. versic. deinde quæro. C. de iure emphyt. & ad l. cum quid plenissimè. ff. si certum petat. Azo in Broccard. suis, in materia de contract. sub Rubric. Angel. in d. l. cum quid, circa fin. versicu. idem dicas. Et Angel. in Summa, in verb. solutio, in 2. conclus. Andre. de Ifern. colum. 3. & Afflict. num. 15. & 20. tit. quæ sint regal. in verbo, monetq. in v. lib. feud. Anton. de Butr. in e. cum Canonicis, in 1. notab. extr. de cens. Anton. Rube. in consil. 17. præsupponitur in facto. & consil. 48. Aym. Crauet. 49. consil. in 6.

B.

Vide Bartol. & Bald. in d. l. Paulus. & Barto. in l. Rutilia Polla. ff. de contrahen. emptio. tandem in l. cum certum. ff. de aur. & argen. lega. Et in l. numis. ff. de in item it. in l. res in dotem. ff. de iure dotum. Bald. in l. illud, colum. vltim. versicu. vltimò quæro. C. de sacrosanct. Eccle. & in l. vltim. in princip. colum. 1. versicu. item quæro. C. commun. de leg. in l. si quis argentum, in princip. colum. 2. versic. consilui pauci sunt dies. C. de donat. & consil. 499. quæstio ista, libr. 1. & consil. sequ. vltimo eius libri, incip. in quæstione quæ quaritur. & consil. 269. incip. super eo, libr. 2. & consil. 213. incip. punctus quæstio-

nis talis est, libr. 5. Bertrand. in consil. 168. in princip. & consil. 261. colum. pen. versic. ad secundam quæsitum, in antiqu. volum. 1. & consil. 312. in princip. volum. 1. Boër. decif. 327. per totum. & in Singul. in fine, ibi, Mixta de contractibus. Butrien. in d. l. Paulus, de solutio. Bologn. in dicta l. cum quid, nume. 60. & 70. 74. Bof. si. in prax. criminal. titul. de monet. Bartol. in l. vinum. ff. de rebus credit. num. 11. & 13. Borchold. in c. vnic. quæ sint Regal. num. 58. Bohic. in d. c. quanto. Barthol. Socin. consil. 6.

C.

Vide Cyn. in l. minorum, in 11. quæstio. versic. restat modò. C. quib. caus. in integ. restit. & in d. l. si quis argentum, de dona. C. Collectan. in c. quanto, de iure iurand. & in c. indicante, colum. 1. versic. quid sit testator, de testamen. & in c. Oldradus, colum. 2. versic. sed quam pecuniam, de sol. ex. Corn. consil. 287. incip. in hac consultatione, colum. penult. versic. deueniendum, vsque ad fin. libr. 1. & consil. 181. visis nonnullis, char. penult. colum. vlt. versic. restat ut deueniam, libr. 2. & consil. 231. de pluribus, colum. penulti. versic. restat ut deueniam ad dubitat. & seq. lib. 3. Et late consil. 331. volum. 3. Carol. Molin. quest. 96. eum tribus sequentibus. Ceraf. in Miscellan. lib. 3. cap. 13. nume. 5. Curtius Iuni. consil. 24. num. 4. & consil. 145. num. 49. volum. 1. Calcane. consil. 14. incip. Manfredus. & consil. sequen. viso instrumento, colum. 12. versic. & pro vera declaratione. Crauet. consil. 74. incip. Magnificus D. Carolus, num. 6. Costal. in dicta l. cum quid. & in l. res in dotem, ff. de iure dotum.

D.

Vide Dynum in c. inspicimus, de re iudica. libr. 6. & in l. cum quid. Decium in l. 2. §. mutui datio. ff. si certum petat. Didacum Couar. cap. 7. de muta. monet. Doctores communiter in d. l. cum quid. & in l. vinum, in l. quod te. ff. si cert. petat. in c. olim. c. cum Canonicis, ext. de cens. in Clement. de decim.

Vide

E.

Vide Emanuel. Soarez recept. sentent. in verb. solutio, nume. 137. & in verb. moneta, num. 101.

F.

Vide Francisc. de Aretin. in d. l. quod re. & consil. 11. per totum, incip. procedendum est. & consil. 81. incip. diligenter, colum. 1. & consil. 112. consideratis, colum. 1. Francisc. Marc. decis. 168. part. 1. & 187. 2. part. & 260. decis. eadem. 2. & pluribus alijs in locis. Fabian. de Monte Sabin. in tracta. de emptio. & venditio. in 5. quæst. princip. colum. 1. & 2. & Francisc. Hotoman. de re num. circa princ.

G.

Vide Gaido. Pap. decis. Delphin. 493. Guilhelm. de Susat. in quæst. suis, char. 8. gloss. in c. quis ignorat. 31. quæst. 4. & in c. conquerente, ibi, Solidos, de offic. ordinari. Gabriel. conclus. 1. Et consequenter titul. de solut. & liberat. & apud eundem auctores innumerabiles. Geminian. consil. 137. Gigas in tracta. de pens. quæst. 98. num. 4. Godefrid. ad d. l. cum quid, de rebus credit.

H.

Vide Hostiens. in d. c. quanto. & in Summa, de cens. §. ex quibus, versic. quid si moneta mutet. Hieronym. Grat. consil. 12 nume. 30. & consil. 13. volum. 1. Hieronym. Cagnol. de retract. conuent. loquentem, in repet. l. 1. in 31. quæst. C. de pact. inter empt. & vendit.

I.

Vide Innocent. Iohan. Andre. Immo. in d. c. quanto. & in Clement. fina. de decim. Iohan. Fabr. in §. 1. Institut. quibus mod. toll. oblig. & in Authen. hoc nisi. C. de solut. Iason in l. 2. colum. 26. quæstio. 36. C. de iure emphyteu. Immo. in l. in ratione. §. diligenter. ff. ad legem Falcid. in d. l. quod te, si cert. petat. Iord. Bric. in tract. de monet. qui est inter tracta. Iohan. Rayn. per totum. Iohan. Andre. in titu. de obligat. & solut. §. nunc aliquis, versic. vltim. Iohan. Aran. in c. 1. colum. 1. versic. vtrum

autem, de iudic. & in d. c. olim, c. cum Ca-
nonicis. & in d. c. quanto. Iohan. Imbert.
Rupel. in Enchirid. Iur. Gall. in verb. mo-
neta. Iohan. Coraf. 3. cap. 13.

L.

Vide Laudens. de monet. num. 22. Lau-
rent. Calcan. consil. 15. viso instrumento.

M.

Vide Marian. Soci. consil. 6. incip. præ-
dicta consultatio, libr. 1. & consil. 198. pro
fundamento, per totum, libr. 2. Matth.
de Afflict. decis. Neapolita. 90. hoc tem-
pore. & decis. 194. filiusfamil. Mynsing.
1. Obseruat. Cent. 4. Massuer. in prax. titul.
de solutio. colum. 1. versic. item debitor.
Matth. Coler. in tract. de process. execut. 1.
cap. 10. statim ab initio.

N.

Vide Nicol. Mil. in repet. in verb. pecu-
nia. Natt. consil. 303.

O.

Vide Oldrad. consil. 13. cum quæstio. &
consil. 31. thema tale est. & consil. 150. &
consil. 168. ad primam quæstionem, nu-
me. 3.

P.

Vide Panormita. in d. c. quanto. & con-
sil. 56. colum. 2. volum. 2. Petr. Ferrar. titul.
de form. libel. in actio. hypothec. in ver-
bo, relaxandum iure pignoris, colum. 1.
versic. quid ergo si missio. Petr. de Benin-
ren. decis. 39. nume. 1. & 49. num. 2. Petr. Ia-
co. tit. de cert. cond. ex gener. stipul. Petr.
de Anch. in d. l. quod te. & in d. Clemen.
final. de decim. Petr. de Bell. Pert. in d. l.
in minorum. C. in quibus caus. Pinel. in
Rubr. par. 1. cap. 3. num. 22. & sequen. C. de
rescind. vendit. Pileus quæst. 79. incip. Ia-
cob. Lucius, Titius Mœuia &c. & quæst.
30. Purpuratus in d. l. cum quid, num. 162.
& 163. versic. ex præmissis.

Q.

Vide quæstionem hanc de contractus
& solutionis tempore, maxime verò de
prescrip. longi vel longissimi temp. factæ
solutioni, s. discussam & decisam in egregio
quodā Cōsil. Papiæ. Collegij celeberr. &c.

C 2

Quæstio

Quæstio ista, &c. incipit. Conf. Baldi 499. lib. 1.

R.

Vide Rapha. Cuman. in d. l. Paulus. Roman. in consil. 123. circa primum dubium. Rebuff. in l. 2. nume. 3. versic. allegatur lex ista. C. de vet. num. potest.

S.

Vide Specula. tit. de obligat. & solut. §. nunc aliqua, versic. vlti. Stephan. Bertran. consil. 168. illud est certum, lib. 1. & consil. 261. viso themate, in 2. dubio, lib. 1. & consil. 312. visis & diligenter. Socinum consil. 6. lib. 2. & in d. l. cum quid. Signor. consil. 74. incip. quæstio talis proponitur. Steph. Beroium consil. 312.

T.

Vide Tyraquell. & apud eundem Doctores plures ex præmentionatis, de retract. lingn. §. 1. gloss. 18. num. 16. Tiberium Decian. in tracta. crimin. tit. de fals. mon. crimine, lib. 7.

V.

Vide Vincent. Hercul. ad l. si ita. ff. de aur. & arg. lega. Viuiū. in commun. opin. in verb. Moneta.

Z.

Vide Zabareh. in d. Clemen. si beneficium, de decim. Zas. ad d. l. 2. §. mutui datio. ff. de reb. cred.

Thema Cap. III.

Possintne partes hincinde conuenire, de certo aliquo monete genere, aut hoc vel illo intrinseco, siue extrinseco valore persol- uendo.

SVMMARIA.

- 1 Contractus ex conuentione legem acci- piunt.
- 2 Pactum de intrinseco vel extrinseco valo- re initum, num valeat?
- 3 Pactis priuatis ius publicum mutari ne- quit.

- 4 Priuatis personis aestimatione pecunia mu- tare non licet.
- 5 Pecuniam facere conflare priuatis deno- gatum.
- 6 Pecunia pro massa solui potest.
- 7 Pro massa soluenda præcisè aliquem obli- gari posse.
- 8 L. cum certum, de aur. & arg. leg. ff. ex- plicatum.
- 9 Pecunia are contaminata pro massa rectè soluitur.
- 10 Pœna marcarum per pecuniam currentem aestimantur.
- 11 Conuentioni de intrinseco & extrinseco valore inuito standum.
- 12 Quam tam in generali, quam speciali obliga- tione seruantur.
- 13 Conuentionem valere, de certo aliquo nu- morum genere, communis est senten- tia.

CAPVT III.

EXPLICATIS quæstionibus gene- ralioribus, & ad omnes passim ex- tensiuis, reliquum est porò quæsti- ones plures super puncto Monetæ funda- tas, speciatim examinare, ac quid de ist- dem statuendum, & concludendum sit, iuxta doctrinas & distinctiones præmi- sas, communiterque receptas (quatenus absque vlla absurditate fieri possit) *ἀπὸ τῶν ἀνω*, & omni semota obscuritate, af- fectioneque postposita, aperta fronte de- terminare.

Regula est multis iuris textibus & Do- ctorum auctoritatibus corroborata ista: In omni videlicet contractu genere pri- mō diligenter esse aduertendum, quid in- ter contrahentes placuerit, seu de quo inter illos conuentum existit.

† Contractus enim ex conuentione le- gem accipiunt, per Vlp. in l. 1. §. si conue- nit. ff. de pos. & in l. contractus. l. semper in stipulationibus. ff. de regu. iur. l. exem- plo. ff. de actio. empt. Bartol. in l. Paulus. ff. de solut. Maria. Soci. Neap. consil. 63. in- cip. cum in præsentī casu. Leonin. Cæcel. Duc.

Duc. Gel. & Zutph. consi. 12. num. 8. Tiraq. de vetr. lign. §. 30. glof. 1. num. 2. Si constat, inquit, quid principaliter egerint cōtra-
hentes, illud certē omnino est sequen-
dum. Eman. Soarez. Recept. Sentē. in verb.
Contractus, num. 30. Couarr. Var. Resol.
lib. 2. c. 3. nu. 9. Schurff. consi. 81. Cent. 3.

Quin vero multis modis cōtingere po-
rest, quod pacta inita robur effectumq;
habere non possint, sed pro irritis atque
invalidis sapissime habeantur, per l. pa-
cta. C. de pact. l. Non dubium. C. de ll. l. Si
vnus. §. Pacta. ff. de pactis, cum similibus,
Iecirco t videndum anne istiusmodi pa-
cta inter partes hinc inde de persoluen-
do vel intrinseco vel extrinseco valore
inita, de iure possint subsistere, vel non
possint.

Et quoniam, ex ijs, quæ supra à nobis
proposita sunt apparet, vsum monetæ pe-
cuniæque functionem de publico esse,
iurisque non est incerti, priuatorum pa-
ctionibus ius publicum mutari non posse
per l. Ius publicum. ff. de pact. Consequi
videtur, pactione contrahentium non
obstante, secundum communem cursum
& indicaturam solutionem faciendam
esse. Præterea nostrorum non est mutare
propria auctoritate æstimationem mone-
tarum, cum hoc Principi & Communita-
ti, secundum illa quæ parte priore sunt
dicta, sit reservatum. Immo mutans aut
aliter, t quam de publico placuit, expen-
dens, puniri potest. per l. 1. & 2. C. de vete.
nu. potest. libr. 11. Alb. Brun Limitat. 8. nu-
me. 6. Nec etiam potest pecunia in dispo-
sitionem trahi tãquam massa, ex quo pro-
hibitum est illam posse constari aut cor-
rumpi, etiam à veris dominis. Vt t hanc
quæstionem tractat Fabian. de Mont. de
empt. & vendi. quæst. 5. num. 11. per text. l.
1. C. de aur. publ. profect. libr. 10. vbi non
licet monetam in massam redigere sine
licentia, quod & Theologi tenent in fo-
ro conscientie. Et sic rem ad Principem,
& eum qui cudendæ monetæ potestatem
habet, pertinentem, priuatus destruere
non potest, vt etiam domos & ædificia, ne
vbrs ruinis deformetur. l. Senatus. ff. de

Empt. & vend. facit illud Euangelij date
igitur quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c. 23. q.
8. c. Si in mortem, cum c. seq. & in c. Ex par-
te extr. de Cleric. coniug. Ita etiam Con-
stitutionibus Imperialibus sub grauissi-
mis poenis sancitum, & aurifabris tantū-
modo speciali gratia permissum est, vt vi-
delicet pecuniam in massam redigant, di-
xi suprà. c. 18. par. 1. Sed etsi certa massa
vel auri vel argenti in obligationem sit
deducta, quin secundum iura nemo obli-
gabitur præcisè ad ipsam massam, seu æsti-
mationem aliquam præscriptam, sed libe-
rabitur soluendo æstimationem fin qua-
libet moneta vsuali & currētē, per l. 1. in
fin. l. Cum certum. l. Cum aurum. §. Pro in-
de ff. de aur. & argen. leg. l. Si quis argen-
tum, in princ. C. de donat. Ergo eo etiam
casu idem quod in præcedentibus est sta-
tuendum.

Sed his alijsque non obstantibus, di-
cendum est pactiones istiusmodi de intrin-
seco & extrinseco monetarum valore, de
iure valere ac subsistere. Nec multum vr-
gent argumenta priora de iure publico
& æstimatione aliqua numerorum persolu-
enda. In hoc enim nec iuri publico, mul-
to minus auctoritati legum allegatarum
præiudicatur, neque obligatur debitor,
vt monetam secundum valorem præscri-
ptum siue intrinsecum, siue extrinsecum
fabricari procuraret, sed tantummodo mo-
dus soluendi præscribitur ac præmonstra-
tur, secundum quem solutio in futurum,
ratione & æstimatione habita currentis,
ad illam aliam monetā, fieri possit, quod
nihil plane habet inconuenientie.

Quod ad alterum argumentū attinet,
videlicet quando massa auri vel argenti
mutuo data, vel deposita, vel cōmodata
est, quod eo casu ad æstimationem sit ve-
niendum, non eum habet intellectum,
meo iudicio, quasi quis non possit obliga-
ri præcisè ad massam aliquam auream vel
argenteam, seu etiam certum quoddam
pondus, quod legibus t satis est definitū.
l. Quid tamen. ff. de contr. empt. l. Si cum
aurum. ff. de verbor. obligat. Sed quando
certæ quantitatis massa in genere debe-
tur

tur simpliciter, tunc non censetur præcise actum, ut ipsa materia persolvatur, sed placuit æstimationem sufficere. Ita intelliguntur leges supra alleg. Et in d.l. Cum certum illa distinctio videtur expressa. † Videlicet si materia argenti sit legata, quod solvatur argentum, si vero simpliciter sit argentum legatum, quod solvatur pecuniam præsentis temporis, de quo latius infra.

Et hoc non rarum, sed admodum frequens est inter mercatores, qui negotiantur circa aurum & argentum. Nam non satisfaceret eis, nisi per materiam argenti. Cæterum ubi simpliciter mentio fit argenti sub pondere, hic cæteris paribus, sufficit solvere pecuniam etiam ære contaminatam, † dummodo solvatur precium & æstimatio præsentis temporis, hoc est iuxta æstimationem pro tempore currentem, ut DD. communiter sentiunt, per l. i. §. final. ff. de aur. & argen. leg. ubi textus est expressus. Quod cum legatur aurum & argentum, solvi possit quantitas, & hæretaliter soluendo, ipso iure liberabitur, per l. Titia & ibidem gloss. pulchra. ff. d. tit. Sic in donatione in d.l. si quis argentum statuit Imperator pro massa vel pondere, soluendam esse æstimationem, quæ in loco frequentatur. Eodem sensu verba accipiuntur posita in l. 2. C. de const. pec. Omnes res in pecuniam posse converteri. Neuizan. in syl. nupt. tit. 4. num. iii. & sic intelligimus l. ampliore in §. final. C. de appellat. ubi fit mentio A ————— 60. libra-

rum auri. Ita etiam poenæ † Imperiales hodie marcarum appellatione comprehenduntur, & sunt tamen pecuniaria. Ut habet Zasius quoque ad dict. l. 2. ff. si cert. pet. & Molin. quæst. 100. cir. finem.

Sequitur ergo conveniri inter contrahentes posse, de quo valore, siue intrinseco siue extrinseco solutio fieri debeat, quod summam habet rationem. Laudens. nu. ab initio. 11. versic. prædicta vera sunt. Nisi, inquit, specificè aliter inter credi-

torem & debitorem sit conventum, quia tunc esset servanda ista conventio, quod notent practicae, quia primo debent attendere conventionem partium in moneta reddenda.

† Quod multis in locis affirmat noster Brun. part. 16 & 17. & dic. limitat. 8. ubi ita dicit. fallit in pecunia declarata vel æstimata ex conventionem usque à principio, quia attenditur declaratio & æstimatio à partibus facta. per Bartol. Paul. & alios ibidem alleg. Andr. de Isern. tit. in visibus feud. quæ sint regal. colum. 8. verbi & sic videtur. Vbi dicit quod negotiatores dubitantes de augmento vel diminutione pecuniæ, solent expresse convenire de æstimatione pecuniæ solvendæ. Molin. quæstio. 97. numer. 21. ubi tam de obligatione, quæ fit de summa generali quantitatis, putà de libris centum reddendis in florenis sub eadem æstimatione, quam de ea, quæ de certa fit monetæ specie, putà 150. aureis in auro reddendis, sub tali vel tali æstimatione, loquitur. Quod ipsum quoque Molin. quinque argumentis confirmat, utriusque valori regulam illam applicans.

Atque sic doctores sentire, sententiamque illam communi calculo, † & tam in foro, quam scholis receptam esse attestatur, ut etiam facit Dida. Covarr. in conclusi. 7. cap. 7. ad §. vnic. de mut. mon. cuius verba hæc sunt. Quoties ab initio in contractu vel in alia quacunque dispositione, ob metum mutationis monetæ sit cautum de pecunia, sub certa æstimatione soluenda, ea pactio plane servanda erit, nec mutatio numismatum contrahentibus nocbit nec proderit. Textus elegans in l. penult. §. mancipia. ff. solut. matrimo. quem dos pet. Tiraqu. de retract. lign. dict. §. 18. nume. 18. per Barb. in consil. 19. incip. Clementissimum. lib. 3. Francisc. Aret. consil. 84. incip. diligenter colum. ultim.

Thema Cap. IIIL.

Conuentio facta de reddendis numis in eadem materia, pondere & cursu, quid operetur?

- 18 Mutationes monetarum crebra communem sententiam iuuant.
- 19 Numerus numorum scire, & non valor inspicitur.
- 20 Intrinsecus valor potius quam extrinsecus considerabilis.
- 21 Difficilia quae pulchra.

SVMMARIA.

CAPVT IIIL.

- 1 Conuentio in eodem pondere materia & cursu seruanda, Tenor enim obligationis diligenter inspicendus.
- 2 Boni auri, recti ponderis, cunei & legis expressio.
- 3 Aestimatio praedictis verbis addita quid operetur.
- 4 Speciesne an facta aestimatio reddenda?
- 5 Exemplum aliud in aureis in auro quo ad pondus, legem, & cursum.
- 6 Expressio eius quod tacite inest, conditionem iuris non mutat.
- 7 Verba aliquid debent operari. Hoc falsum.
- 8 Eiectio de sua propria natura contractui inest.
- 9 Aestimatio rei tradite venditionem facit.
- 10 Actio pro empto competit re aestimata tradita, eademque, eiecta.
- 11 Molinæus pro debitore contra communem concludit.
- 12 Pecunia indies augetur magno Reip. Christianae malo.
- 13 Communis sententia petiam, non aestimationem considerandam.
- 14 Taxativæ & demonstrativæ probata verba diversimode accipiuntur.
- 15 Aestimationem non semper facere venditionem.
- 16 Conclusio sequitur pro communi.
- 17 Intrinseca mutatio contractus tempus respicit.

EX ijs quæ præmittuntur sequitur, non solum non improbari hoc pactum, sed pro proficuo & admodum utili reputari ac haberi, quo Creditores sibi in omnem euentum provident atque prospiciunt, de reddendis nempe iisdem numis expositis, in t eadem & materia, & pondere, & cursu, ad quod iuxta conventionem factam, tunc debitor tenebitur secundum Hostiens. Panorm. Ioann. Andr. & Anton. de Butr. in c. quanto. extra, de iure iur. Ioann. Aquil. c. 3. in fine, de Monet. Laud. numer. 10. de Monet. Et Brun. declar. 16. Hinc ait Bald. in consil. 339. quod cauti homines futura aspicientes, facere consueverunt, taliter sibi providendo. Ideoque tenor obligationis semper diligenter attendendus, per Boer. quæstion. 317. nume. 10. & Bald. consil. 123.

Idem operantur verba illa in contractu aliquo adhibita, ut puta. Titius recipit se filia in dotem daturum mille florenos, boni auri, & recti ponderis, Cunei & legis, t tunc recte solutio per Titium fieri deberet in florenis boni auri & iusti ponderis, sic enim inter partes hinc inde expresse convenit. dict. l. semper in stipulationibus cum concordantibus.

Verum si verba ita concipiuntur, dabit filia in dotem mille & quinquaginta scuta auri, boni auri, & recti ponderis Domini nostri Franciæ Regis, cum floribus lilij, vnoquoque scuto computato & existente in t valore. 27. solidorum, fex

sex denariorum monetæ currentis, pro ut casum format Boer. alleg. decis. 3:7. tunc maior difficultatis subest ratio. Nā absque eo, quod quidam in ista sunt opinione, licet contra communem, ut putet etiam quoad ipsum extrinsecum valorem, contractus tempus inspiciendum esse, ut dixi ex Curtio & alijs, quorum etiam Boer. in dict. decis. sua recordatur, etiam ista perplexitas & difficultas suboritur, quod videlicet certarum specierum scutorum 1500. in auro persolvendorum sit mentio, ex quo primo pro vna parte sequi videtur, tot† in specie scuta persolvenda fore, secundum illa quæ præcedunt, nec referre creuerit vel decreuerit eorundem valor, quod non deberet esse in consideratione, E contrario vero pro altera parte, & quidem ut plurimum pro debitore, subsequencia illa verba facere videtur, quibus taxatio seu valuatio scutorum ad 27. solidos & denarios sex est facta.

Ex quo sequeretur non tantum scuta illa quoad intrinsecum, verum etiam quoad extrinsecum valorem in obligatione esse, cum æque principaliter de utroque actum appareat. Et tunc si valor scuti sit augmentatus creueritque, forte ad 30. seu 31. solidos, aut circiter, dicendum debitorem augmentum hoc deducere, & sorti imputare posse. Atque ita ex necessitate ista sequeretur absurditas, quod vel non numero tot species, vel non in ista præscripta valuatione. 27. solidorum & sex denariorum soluerentur.

† Ponamus exemplum aliud, consimile tamen priori, dicamusque venditam esse domum mille aureis in auro, boni iustique auri, & requisiti ponderis, quorum aureorum liga est 18½. Caract. & pondus, ut eorum 72. marcam efficiant, expendanturque communiter pro—72. alb. vel stupheris—48. pro ut nunc æstimantur, & in commercijs cursum habent atque exponuntur.

Contigit autem in termino, quo so-

lutio fieri deberet, quod valor aureorum istorum inueniatur auctus, forte expensibilis pro marcis 13. seu quod est idem, 78. alb. vel stupheror. 52. Quid dicemus? tenebiturque debitor iuxta præscriptum modum tot numero, mille videlicet aureos in auro, manente intrinseca ista preciositate, de qua supra, quo ad ligam 18½. Caract. & quoad pondus in marca 72. persolvere? an vero augmentum hoc 6. alborum in quolibet aureo in auro licebit ei deducere, & ita tantummodo aureos in auro A ——— 916. minus 8. alb. numerare? hoc enim actum inter partes videtur, secundum estimationis modum in conventionem deductum.

Vel constituamus solutionis tempore valorem istum per sex albos, seu quod idem est marcam vnam simplicem, siue ut modo computamus, stupheros quatuor deminutum, cogetur ne debitor deficiente talem supplere, & mille aureis in auro in conventionem deductis, adhuc 84. aureos in auro, octo alb. demptis, adiungere, summamque. 1084. aureorum in auro demptis 8. alb. exponere? An vero si numerum mille aureorum refundere paratus fuerit debitor, audietur, eritque persolutionem eorundem liber & securus? Hoc est ut apposite scribit Tiraquellus gloss. præcit. 18. §. 1. numer. 28. Si adiectus fuerit aliquis valor monetæ, veluti Coronatorum ad 15. marcas taxatorum. Vtrum tunc idem dicendum sit, ac si hoc ipsum id est, æstimatio 72. alb. & in præmissis coronatis 15. marcarum, adiectum non fuisset, tanquam scilicet eius expressio, quod tacite inerat, nihil mutet conditionem iuris? per l. non recte. C. de fidei iuss. & l. Aliquando. ff. de condit. & demonstr.

Nam quantumvis verba regulariter semper aliquid debeant operari. l. Si quando ff. de leg. 1. c. Si Papa, de privilegiis in 6. D. Gail. lib. 2. Obseruat. obseruat. 28. numer. 3. illa tamen regula secundum DD. fallit, † quando aliquid exprimitur ex

ex his, quæ dependent à voluntate, vel ta-
citè insunt & sit expressio ex superabun-
danti, tunc enim verba illa nihil operan-
tur, secundum Dominic. in d. c. si Papa, &
est text. in l. 3. ff. de lega. 1. Vide Socin. regu.
440. incip. Verba aliquid. vbi decem pon-
nit limitationes regulæ istius.

Sic in simili dicimus de euictione, de
qua etiam si nihil dictum sit, nihilominus
tamen contractui de t sua propria natura
inesse dicitur, tenebiturque de eadem ven-
ditor omnimodò, per l. non dubitatur, C.
de euict. l. quæ situm, ff. de distract. pignor.
l. si duo. §. si quis iurauerit. i. & ibi gloss.
ff. de iureiur. Et in l. ex empto, in princ. v-
bi Bart. de act. empt. & in l. vlti. ff. de cond.
caus. dat. & in l. 1. in princ. de rer. permut.
Schurf. 3. conf. 24. & conf. 71. Idem de mu-
tuo refert Angel. in princ. Insti. tit. quibus
modis re contrah. obliga. per l. cum quid,
ff. de reb. cred. Tiber. Decian. respon. 3. vo-
lum. 3. num. 11. & resp. 116. num. 18. volum. 3.
vbi num. differat euictio ex dispositione
debita ab illa quæ sit ex dispositione homi-
nis ex sententia Pauli l. C. ad l. Imperato-
rem, §. si. de act. empt. tractat, quem si pla-
cet, consulte.

An verò, habet dicto loc. Tyraq. ea res
(præscripta speciei taxatio) faciet perpet-
tuam eius monetæ æstimationem, licet pos-
tea valor immutetur, argumento eius
quod dicitur, æstimationem facere vendi-
tionem, remque ita æstimatam manere pe-
riculo siue damno, vel lucro eius qui eam
accepit, hoc est debitoris, per l. 1. §. æstima-
tarum, & §. æstimatas, C. de rei vxor. acti.
& in l. 3. & ibidem Bart. ff. loca. & l. plerun-
que. §. si ante, ff. de iur. dot. l. quoties, ff. de
rei vxor. actio. & ibidem Doct. Vbi dicitur
re euicta, t competere actionem ex em-
pto. Gloss. in l. in rebus, in princ. in verbo,
æstimatæ, & ibidem Doct. C. dicto tit. Frá-
cisc. Crem. singul. 19. habebis, & Hippoli-
tus de Marfil. singul. 691. Arius Pinel. in rep.
Rubr. de bon. matern. C. Accurs. in l. si in-
ter virum. ibi, æstimatæ, & ibi communi-
ter scribentes, C. de iur. dot. Doct. etiam in
l. æstimatis, & in l. æstimatæ, ff. solut. ma-
trimon. & c. Iason in l. 1. num. 23. C. de iure

emphyt. Mascard. de probat. conclus. 6. 9.
in verbo, Emptio. Matth. Coler. in tract. de
process. execut. 3. part. cap. 9. num. 48. Hanc
mouet quæstionem dicto loco Tyraq. sed
nihil decidit, Lectorem remissiuè ad con-
siliu Barbatij 19. incip. Clementi ff. lib. 3.
& Franc. Aret. conf. 84. diligenter, col. vlt.
vers. venio igitur, remittens.

Verum Carol. Molinæ. in quæstio. sua
97. Boerij decisionem exactissimè exami-
nans, 1 pro & contra debitorem, itaq; per
venerandum consiliu Burdegalense (cui
tempore lati arresti Boerius, vt inquit, ip-
semet præfuit) determinatum fuisse conclu-
dit, eundemque debitorem in casu præ-
misso superueniens augmentum deduce-
re posse, quemadmodum alias, si valor au-
reorū decreuerit, eundem defectu supplen-
dū fore cōtendit. Et sic vtriusque creditoris
& debitoris, quoad commodum & incom-
modum, ratione augmenti vel decremen-
ti superueniens, par ratio habebitur, licet
debitoris conditio in hoc longè sit credi-
toris tolerabilior. Crescit t enim indiesque
magis ac magis augmentum sumit mone-
tarum in vniuersum omnium æstimatio,
magno certè totius orbis malo & damno
nocentissimo.

Quare communis est Doctorum sen-
tentia, attestante ipso Carol. Molin. in fa-
ctorum speciebus præmentionatis, non
curandam illam extrinsecam æstimatio-
nem, t seu valuationem scutorum, seu au-
reorum in auro, vel coronatorum factam.
Ratio est considerabilis hæc, quod in ex-
emplis his & similibus, istæ æstimationes
non tam taxatiuè, quàm demonstratiuè, &
soliis declarationis gratia sint, dicantur-
que adhibita, t Et iuris est expressi, quod
non tam illa verba, quæ demonstrationis
causa adhibentur, quàm principale cui ad-
hibentur, sit considerandum, vt tradit Spe-
cul. tit. de positionib. vers. n. quem sequi-
tur Anton. de Buttri. in c. 1. de plus petitio.
Bartol. & Bald. in l. si cui. 2. §. si à filio. de
legat. 1. Et pulchrè Bartol. in l. vltim. §. Ti-
tia, ff. de liber. legat. Et Alexand. qui plura
profert, in l. si idem cum eodem. §. vnic. ff.
de iurisdic. omnium iudic. Felin. in c.

sam quæ, in 4. colum. de rescript. Ita hoc casu dicendum ad differentiam forte parvorum scutorum, solidos binos, tresve continentium æstimationem talem factam. Nā habent quoque floreni quinq; stufferorū in ducatu & Episcopatu Leodiē. ut apud nos hic floreni Colonien. 24. alb. Ad differentiam istorum minorum florenorum sortes grandiores esse ita taxatos. Ut in simili habetur apud Signor. de homod. in consi. 74. colum. 2. versic. 5. & citat in istam sententiam Paul. de Castr. Alexand. & modernos alleg. decis. Boerius statim ab initio, secus verò dicendum erit, si aliter ex mente contrahentium constare posset, quo semper diligentissimè erit respiciendum, ut dictum in principio capit. tertio, numer. 1.

25 Neque verò perpetuum hoc est, de quo paulò antè dixi, æstimatam rem † facere venditionem, cum textus d. l. si inter vir. & uxorem, de iure dotium. (ac similes longè aliter disponant, ac contrarium inferant. Ibi enim in loc. præcited, conuentum erat, quod si matrimonium intra quinquennij tēpora quoquo modo esset dissolutum, species æstimate dori datæ, precijis quibus æstimate sunt, redderentur, manifestum est, habere textus, non precia specierum dari, sed ipsas species debere restitui, & quæ sequuntur, Boer. dicta decisio. numer. 10. & sequent. Et Cremenf. singul. de quo supra. Couarru. Pract. quæstionum cap. 28. num. 8. Et d. conclus. Mascard. qui istius Regulæ, quod æstimatio rei faceret venditionem, limitationes ponit 5. quas vide apud eundem.

26 Postquam † ergo scuta promissa solui, vel in nostro exemplo aurei, coronati, in obligationem deducti, non sunt mutata in substantia, seu bonitate eorum intrinseca, ita tradi debent, siue eorum valor factus fuerit maior, siue vilior. Aymo Cranetta cons. 47. in fine, secus si in totum vel in parte ratione ligæ aut ponderis fuisset aureus, coronatus, scutumve, ita in bonitate intrinseca respectu essentia reprobaturum.

27 Tunc enim † habebitur respectus ad

illam æstimationem in principio contractus factam, d. l. si inter virum. & ita tenent ibidem Cyn. Ioan. Fabr. Bartol. Bald. Salicet. & Alberic. de Rosat. nec non alij plures.

Atque hanc Doctorum communem sententiam in casu scilicet præmissio, flores siue aureos propriè non esse æstimates, sed demonstrationis gratia taxatos, quocertiores essent contrahentes in tenere obligationis, per expressiōem intrinseci valoris præfigurato, adiuvant confirmationē, ut ego quidem existimo, varia, crebra & indefinites, † quoad extrinsecum valorem, mutationes, quæ de die in diem, ut dixi, intumescunt, viresque capiunt. Quibus irrepentibus sufficere omnino, etiam per ipsum Carolum Molin. alias communi contrarium, currentem illi valorem imposititum maximi facientem, & vigore illius, qui contractus tempore frequentabatur, quæstiones passim contrariantes dissolventem, † sufficere inquam ad numerum florenorum in obligationem productorum solutiones fieri, nullo habito respectu extrinseci valoris, de quo videlicet valore dubitabatur, uti præcedit, taxatiuene, an verò demonstratiuæ, seu significatiuæ tantum valuationis taliter fuerit expressè adhibita, quod in posterum sciretur, quid florenus, aureus in auro, scutum, & reliquæ species in obligationem deductæ, eo contractus tempore valuerint.

Est ergo hæc magis facti & voluntatis, ut Molinæus dicit in simili numer. 17. quàm iuris quæstio, ut plures alias, in quibus præsumit communis sententia, † contrahentes potius ad intrinsecum valorem expressum, quam extrinsecum significatiuè adhibitum, oculos direxisse & respexisse. Ideoque scuta, aureos in auro, coronatos, & si quæ fuerint alias species, taliter ut supra nominatæ, in consideratione atque obligatione permanere. Quæ omnia ab ijs quæ sequuntur, lucem accipiant. Sunt enim re vera hæc difficilia, nec passim obuia, aut ab alijs tam clarè & expeditè

redit tradita. Verum *δυνατά τὰ πάντα*, ut est in proverbio.

Thema Cap. V.

Species æstimata in obligationem deducta, non dicto, ut fiat solutio in eadem specie, quid dicendum?

SVMARIA.

1. Ducati ad rationem 4. librarum dati, quo pacto reddantur.
2. Aurei in auro ad rationem 72. alb. expositi.
3. Petia non, sed earundem taxatio in obligatione erit.
4. Tot libra quot in promissione fuerunt, dabuntur.
5. Ad rationem verba, quid importent.
6. Æstimatio & non res petenda.
7. Æstimationem reddendam, etsi expressè non sit dictum, ut redhibeatur.
8. Taxatio ab initio facta, & tempus solutionis non discrepant.
9. Augmentum & decrementum debitorem respicit.
10. Verba illa, Moneta tempore solutionis, omnem dubitationem tollunt.

CAPVT V.

Quoniam in illo questionum genere versamur, quando ab initio pecunia est æstimata, (de speciei enim obligatione non æstimata, & tamen quoad extrinsecū valorē, ut plurimū variate dictum est in præcedentibus) quare cōsequenter hic aliam constituo facti speciem, in qua Curtius, Laudensis, & alij diuersimodè loquuti sunt. Dictum est obligationis tempore simpliciter. Do tibi in dotem, mutuo, vel depono penes te centum ducatos, ad rationem quatuor

librarum † pro ducato, seu centum ducatos ad rationem nonaginta quatuor solidorum pro singulo ducato, non expresso quod debeat fieri solutio seu restitutio in ducatis, quid erit dicendum? Formemus casum euidentioris intellectus gratia, secundum vsualem cursum monetarum huius patriæ.

Dati fuerunt in dotem, mutuo, centum aurei in auro, ad rationem trium florenorum Colonienſium, seu 72. alborum communium, vel batziorum 20. pro singulo, † vel Thalleri centum Imperiales, ad rationem sexaginta sex, prædictorum alborum, seu 17. batziorum. Quo pacto fiet solutio, totidemne ducati, item aurei in auro, aut Thalleri Imperiales, quot tempore obligationis expositi fuerunt, & quidem numero species eadem, secundum præscriptum modum reddentur, atque in eo ad tempus contractus erit confugiendum, quasi de eo conuentum videatur? Hoc ipsum Laudens. nume. 29. velle videtur, per Bartol. in l. penultim. §. si mancipia, ff. solut. matrimon. quemadmodos petat.

Veritas tamen, meo iudicio, est in contrarium, videlicet, non tam petias nominatas, ducatos, aureos in auro, Thalleros Imperiales præcisè, quam eorundem taxationem ab initio factam in obligatione esse. Ita intelligendo, ut siue ducati, aurei in auro, Thalleri Imperiales creuerint, siue in extrinsecō valore deminuti fuerint, (manentibus eorundem liga & pondere saluis.) rationem habendam taxationis factæ ab initio, nempe quatuor librarum, nonaginta quatuor solidorum, alborum 72. vel sexaginta sex. Batziorum verò viginti & septendecim, respectiue. Atque ita rectè per ducatos, vel alias species nominatas, vel etiam non nominatas, (æquum est enim vnā pecuniam pro alia solui, ut infrā suo loco latius) iuxta valorem solutionis tempore currentem, rectè solutio fieri poterit. Habet enim locum suprā posita Conclusio secunda Maxima, solutionis tempus attendendum.

Quod ipsum Albert. Brun. apertis in primo exemplo verbis attestatur. Debe-
bunt dari tot ducati (consequenter, ut di-
xi, species allogata aliæ) qui secundum
valorem eorum tempore solutionis tot
faciunt libras, quot erant in promissione.
Ita quod si erant centum ducati, ad ratio-
nem librarum 4. debeant solui tot ducati,
qui tempore solutionis valeant 4. libras,
& si ducatus creuerit in valore, intellige
extrinseco, dabuntur minus, & si decreue-
rint, dabuntur plures. Hanc sequutus est
decis. dist. 327. Boer. nume. 10. post Baldum
in consil. 339. lib. 2. secundum veterem, &
secundum nouam impressionem. consil. 213.
libr. 5.

Limitat Bald. communem relatam sen-
tentiam, nisi tempore contractus florenus
aut scutum fuisset datum ad rationem li-
brarum, vel solidorum, pro quolibet scu-
to aut floreno, quia illa æstimatione debet
reddi, & non maior, sicut in qualibet re æ-
stimata in dotem data vera æstimatione,
per l. cum dotem, C. de iure dot. allega. l. si
æstimatis, cum l. sequent. ff. soluto matri.
quemadmodum dos petat. & sequitur Petr.
de Anchoran. in Clemen. vnic. de decim.
& Barto. in d. l. Paulus. de solutionib. licet
alibi in hoc sibi sit contrarius quodammo-
dò, quem omnes ad d. l. communiter se-
quuntur.

Nam ista præscripta verba, ad ratio-
nem librarum, solidorum, alborum, &c.
important secundum eum, quod ipsos
florenos, qui sunt in facultate soluendi, &
non in obligatione, do tibi in solutionem
pro centum libris, sicut & in dotem data
æstimata, idè non possunt, inferri, peti, ni-
si centum et libra, & sic non res, sed æsti-
matio petitur.

Idem amplexus est Petr. de Ferrar. tit.
de act. hypoth. in verbo, relaxandum, in fi-
ne. vers. sed circa prædicta.

Eodem sensu accipio Anton. Gabriel.
Roman. de solut. & liber. libr. 3. conclus. 2.
nume. 1. Nisi dictum sit, inquit, quod red-
datur pecunia ad talem vel talem ratio-
nem, quia tunc reddi debet, prout fuit fa-
cta æstimatione, nec addi potest, nec minui,

per auctoritates ibidem additas. Quibus
adde Leoninum consil. 11. nume. 7. Licet,
inquit, obligatio incipiat à florenis, vel
certa specie monete, tamen illa verba
Ad computum tot librarum vel solidor-
um, aut e contrario, efficiunt ut æstima-
tio illa tantum debeat, & aureus flore-
nus sit in soluendi potestate, quam consi-
derari ac metiri oportet, secundum valo-
rem impostitum & obseruantiam, seu
consuetudinem, quæ obtinet tempore so-
lutionis faciendæ. Etenim in specie mo-
netæ, quæ non est in obligatione, sed in sa-
cultate, nemo dubitat, quin inspicien-
dum sit tempus solutionis, vel configura-
tionis, per Molinæ. quæstio. 98. & Bartol.
Socin. consil. 6.

Valere autem tale pactum, ut ad hanc
vel illam æstimationem pecunia redda-
tur, tenet Bartol. in l. sed addes. si domi-
nus, & ibidem quoque Fulgos. & Paulus
de Castr. ff. locat. Et faciunt illa, de quibus
cap. 3. supra dictum est.

Idem est dicendum, etsi inter contra-
hentes expressum non sit, ut præcedit,
quod et pecunia ad hanc illamve ratio-
nem rursus reddatur & soluatur, sed sal-
tem principaliter dictum, quod ducatus
vel florenus, aureus in auro, thallerus Im-
perialis fuisset datus ad talem rationem.
Erit enim dicendum ad eandem rationem
solutionem fieri debere. Gabriel. nume. 12.
dict. conclus.

Nec quemquam mouere debet, quod
nos solutionis tempus hic attendendum
statuamus: Illi et verò ad taxationem in-
ter contrahentes factam, ab initio respi-
ciendum dicant. Nam quo ad intelli-
ctum rei propositæ in vnum illa coinci-
dunt, nec aliquam difficultatem impor-
tant.

Ita enim æstimationi factæ insistimus,
& inhærendum dicimus, ut augmen-
tum & decrementum solutionis tempo-
re superueniens non excludamus. Qua-
re Thalleri Imperiales taxati contractus
tempore ad 66. albos. si eorundem æsti-
matio adueniente termino solutionis
desi-

destinato creuerit, fortè ad 72. alb. quoad
66. albos, sit respectus ad initium conuen-
tionis, quo verò ad 72. albos ad solutionis
tempus, secundùm decisionem Conclu-
sionis nostræ 2. Maximæ, sit solutio & de-
falcatio in commodum debitoris.

Eandem sententiam tueretur Socinus
consil. 198. libr. 2. Vbi admodum apposi-
tè ait: Licet obligatio incipiat à florenis,
vel certa specie monetæ, tamen illa ver-
ba (ad computum tot librarum, tot foli-
dorum) significat, quòd illa æstimatio red-
di debeat, & non maior, & sic augmen-
tum superueniens deducendum, prout e-
tiam deminutio, si qua superuenisset, sup-
plenda.

Idem hoc pro indubitato ponit Moli-
næus, vbi à simili hoc pacto argumenta-
tur. Valet omnino pactum de certa boni-
tate extrinseca, putà si quis vèdat pro mil-
le aureis, intelligit speciem, nume. 718. ad
rationem 40. seu 50. solidorum pro quoli-
bet aureo. Ergo, ait, æquè valeret de bo-
nitate intrinseca, quod latius prosequitur,
num. 813.

Adde Didac. Couarr. cap. 7. §. vnic. nu-
mer. 5. Primum exemplum tale erit. Pro-
mitto soluete numos aureos Castellanos,
ad æstimationem 488. Mercedinorum,
pro quolibet Castellano, etenim etsi cre-
uerit vel deminutus fuerit valor Castel-
lani publica auctoritate, nihilominus so-
lutio fieri debet secundùm æstimationem
taxatam ab initio contractus. Quod tunc
vel maxime procedit, quando ita dictum
sit. Do tibi mille ducatos ad æstimatio-
nem quatuor librarum pro singulo ducato
monetæ tempore solutionis, prout t la-
tius dicitur suis locis infrà. Et quemad-
modum procedere debeat, quado dictum
sit ita, quod ad æstimationem talem in du-
catis solutio sit faciendâ.

Thema Cap. VI.

Centum libræ in ducatis, vel alijs spe-
ciebus datæ, quo pacto solutio
fieri debeat?

SVMMARIA.

- 1 *Communis sententia hic obtinet libras nō species esse in obligatione.*
- 2 *Debitoris est electio, in qua monetæ solue-
re velit.*
- 3 *Verba addita tot libræ in ducatis quid ope-
rentur.*
- 4 *In deposito augmentum etiam decremen-
tum debitorem respicit, quod efficacissimis
auctoritatibus comprobatur.*
- 5 *Solutionis tempus non contractus confide-
randum.*
- 6 *Ad iudices & causarum patronos adhor-
tatio.*
- 7 *Creditori ita erit providendum vt debi-
tor non nimium grauetur.*

CAPVT VI.

Predicta exempla in ijs casibus lo-
quuntur, quando certæ quædam spe-
cies numismatum æstimatæ, in obli-
gationem sunt deductæ.

Quid igitur dicendum erit tunc, quan-
do obligatio incipit à summa aliqua ge-
nerali quantitatis, putà à centum libris
reddendis in florenis sub tali vel tali æ-
stimatione? Figuremus casum specialius,
iuxta præscriptum Bruni 2. præsupp. nu-
me. 9. In instrumento continetur quod
Titius dederit centum libras grossorum,
id est, hunderi pfundi grossi. Sempronio,
siue florenos Colon. 100. seu Brabantinos
florenos, aut ad 15. baſen/ in depositum,
vel dotis nomine, aut mutuo, in tot ducatis
vel aureis in auro, vel thalleris Impe-
rialibus, alijsue monetarum speciebus.
Quæritur hic quid dicendum, si modò
ducati, aurei in auro thalleri Imperiales,
& similes species extrinsecus auctæ fue-
rint vel deminutæ? Eò tendit quæstio,
Sintne libræ, & floreni generaliter acce-
pti, an verò species ipsæ in obligatione,
an verò tantum in facultate soluendi, Et
si in obligatione, cuiusnam temporis ra-
tio

tio contractusne, an verò solutionis habebitur?

Brunus noster limit. 8. num. 3. dicit Bar. & Pau. de Cast. asserere ducatos, aureos in auro, non tantum esse in facultate soluendi, verum etiam in obligatione, quodque in iisdem consideretur valor secundum tempus contractus, quod ab exemplo mellis. in l. si stipulatus sum decem in melle. ff. de solut. latius prosequitur. Idem licet meticulous, sequi videtur Lauden. num. 29. Animosius verò Henricus Hornanus in fine tractatus sui de Monet.

Sed magis communis est sententia ex verborum pronuntiatione liquidò descendens, in contrarium, à qua non temerè est recedendum, Bal. in cons. 213. in fi. lib. 5. adde VVesemb. per auctoritates innumerabiles consil. 38. nume. 76. Videlicet, non tam species paulò antè nominatas, quàm libras & florenos, sub generali expressione acceptos, in quo semper accuratè erit distinguendum, in obligatione esse.

Baldus enim, ut eum refert Brun. parte 5. nume. 6. tale ponit exemplum. Si promisi tibi mille libras Imperialium in grossis, quòd Imperiales sunt in obligatione, & grossi in facultate soluendi, & quod si contingat grossum, qui tempore promissionis valebat 24. Imperiales, tempore solutionis valere solum 18. debeat tantum solui de grossis, vel alia moneta, qui vel quæ comprehendant tot Imperiales, quot fuerunt in obligatione, vel promissione.

Et idem si grossi valor augeatur, ut ibi per eum fufius, quia sufficit dare qui comprehendant tot Imperiales, quot sunt in promissione. Habet & illa Oldrad. consil. 12.

Eodem modo dicendum in presenti facti specie, quod nimirum de speciebus nominatis, vel alia quacunque vsuali & currenti moneta, vsque ad centum libras seu florenos rectè solutio fiat, per Angel. in d. l. si stipulatus. & in l. final. C. de vete. num. potest. lib. 11. Vbi simpliciter inquit, quod de qualibet moneta bona, & cursum habente rectè solutio fiat. Ita quod

erit in electione debitoris soluere, de qua moneta ipse voluerit.

Hanc tenent ac sequuntur Bar. Bal. Pet. de Anch. Francisc. de Aret. Et communiter omnes. Et secundum Bartol. infert Brun. Illa verba in tot ducatis, nihil operari, sed damnum & lucrum contingens in valoris variatione (extrinseci) ducati seu auri in auro & c. pertinebit ad debitorem. Eo pertinent verba Ant. Gabr. in d. conclus. 2. lib. 3. de solution. num. 13.

Si dictum sit tot libras in scutis vel florenis, vel alia moneta, tunc videtur alienata pecunia maior per minorem, & propterea minor pecunia est reddenda, pro ut fuit affirmata tempore promissionis, & lucrum & damnum quod peruenit ex moneta maiori, cedit ad commodum & incommodum debitoris, per Bar. Paul. Bal. Aret. Curt. Brun. & alios ibidem allegatos. Sequitur apud Brun. num. 16. ampl. Etiam si dictum sit, dabo tibi centum libras, semper enim reddendæ sunt centum libras, & augmentum & decrementum ipsius floreni, cedit commodò & incommodò debitoris. Abb. in c. quanto. ext. de iur. reur.

Extendit consequenter, sequutus Brunus Gabrielius in deposito. Nam si depositus est centum libras in florenis, sufficit centum reddere libras, & non attenditur, quòd tempore solutionis creuerit vel decreuerit florenus, l. certi conditio. §. fin. ff. si certum petat. l. si ex precio. C. eod. Et hæc, ait, secunda opinio Bruni, est magis communis, & verior. Cui adde Bolla in prax. crim. tit. de Monet. nu. 3.

Sic etiam sentit Francisc. Curti. nume. 27. licet postmodum se quodammodo inuoluat. Tractat hanc questionem Couar. cap. 7. conclus. 9. Inferens atque pro hac parte ita concludens.

Hæc verba: Centum libras traduntur in florenis, eam habent significationem, quod illi floreni traditi aut depositi, nec pluris, nec minoris æstimentur, nec vniquam æstimandi sunt, quàm centum libris. Et ea ratione satis erit, quocunque tempo-

tempore reddi centum libras, etiamsi floreni tempore solutionis pluri æstimentur, quàm eo tempore, quo traditi sunt, fuerint æstimati. Atque ita accipienda est hæc communis sententia. Laudensis etiam pro hac videtur sentire, num. 28. licet, vtdictum postea vacillet.

Huic quoque ad stipulatur D. Menoch. consil. 49. numer. 11. & 12. Verba florenorum 19. 3. soluendum in tantis scutis auri &c. significant florenos esse in obligatione positos, scutos verò seu aureos in solutione. Ita enim censentur aurei illi æstimati per summam nominatam: quare non potest plus quàm summa talis exigi, siue auctus siue minutus sit valor floreni, vel, vt in nostro exemplo, ducatorum seu aureorum in auro.

Vtrobique ergo siue species in obligatione numismatum præcedant, vt in quæstione præcedenti, siue subsequantur, generali quantitatis expressione præuia, eadem erit decisionis ratio: illaque differentia non merebitur nouam aliquam distinctionem, nec re vera differentiam iuris inducit, prout nec vllam implicat diuersitatem facti, sed in sola verborum transportatione consistit, quæ vnum idemque vtrique significant.

Atque in istis duabus factorum speciebus, ad taxationem tali modo factam ab initio, habito respectu ad monetam solutionis tempore currentem, tam quoad grossam, quàm quoad minutiorem, consideratio haberi debet, itaque superueniens augmentum & decrementum numismatum cedit commodo & incommodo debitoris, à quo ego non recedo.

Hic omnes iudices, nec non fideles causarum Patronos sincerè, & ex animo admonitos & rogatos velim, vt ad hæc & similia, omni affectione & partialitate, vt par est, semota, respicere, eademque examinare ac ponderare, quæstionesque occurrentes controuersas & ancipites, non tam iuxta intrinseci valoris summam præstantiam semper, nimis indiscretè, leuique brachio easdem percurrendo, decidere, quàm iusto moderamine adhibi-

to, & quid apud Doctores nostros communiter etià receptum, consideratius examinando, discutere ac definire, miserisque debitores, alias vt plurimum propter difficiles pensiones annuas, aliaque incommoda oneratos; præter ius & æquitatem, aggrauare nò velint. Vndiq; enim (vt aureus habet textus in Authent. de fideiuss. circa finem) ita creditoribus prouidendum est, vt non debitores grauentur.

Thema Cap. VII.

Centum libræ datæ in ducatis, vt ducati ad similem æstimationem reddantur, creditoris commodum & incommodum respicit,

CAPVT VII.

Quid verò si de æstimatione ex partium conuentione constiterit hoc modo. Continetur in instrumento, quòd Titius dederit mihi in dotem, mutuo, depoluerit centum libras in ducatis hoc pacto, quòd reddam ei ducatos ad similem æstimationem, vel in eadem æstimatione. Pactum enim hoc valere constat ex præmissis, per Bart. in l. si addes. §. si dominus. ff. loca.

Ettunc communis est Doctorum sententia per ea quæ dicta sunt in præcedentibus, ducatos esse soluendos secundum valuationem contractus tempore initam & præscriptam: ita quòd si 25. ducati dati sunt, vt totidem quoque restituantur ducati numero, prout fuerunt traditi. Et hoc casu damnum decrementi, & lucrum augmenti, valoris istius cedit commodo & incommodo creditoris.

Quod ita ego exaudio, si ducatus in valore extrinseco solutionis tempore sit deminutus, certè recipiendo illum, prout tenetur, perdet eum exponendo, hoc decrementum: si auctus fuerit, vt fit exponendo postea illum hoc augmentum lucra-

lucrabitur: non aliter, quàm de speciei obligatione est traditum in princip. Conclus. secunda maxima. Brun. limitat. 8. numer. 5. Bartol. in d. l. Paulus. quàm etiam Brun. ibidem communem effert per auctoritates plures.

Thema Cap. VIII.

Centum libræ in ducatis datæ, vt in similibus speciebus reddantur, augmentum & decrementum ad debitorem pertinet.

CAPVT VIII.

Quid si ita dictum sit. Do tibi centum libras in tot ducatis largis vel grossonis, thalleris centum Imperialibus, vel similibus speciebus, hoc pacto, quòd reddas in ducatis, thalleris Imperialibus. Idemne dicendum erit, quòd in præmissa facti specie est determinatum, videlicet quoad augmentum & decrementum, hoc ipsum ad creditorem pertinere?

Videtur mihi, secundum ea quæ proponuntur, vt passim Saxuola respondit l. c. dicendum. Quod non. Num quantumuis ducati largi vel grossoni, vel thalleri Imper. sint in obligatione, de eodemque communiter non dubitetur, attamen ita constricti, & suis quasi alueis inclusi non sunt, vt à superuenientis augmenti & decrementi ratione excludantur.

Summa enim librarum est determinata, indeterminata verò ducatorum & thallerorum Imper. numerus, igitur constanter dico tempus solutionis, quoad valorem extrinsecum ducat, vel thall. Imper. omnino esse attendendum, augmentumque & decrementum debitorem respicere Brun. d. limitat. 8. numer. 5. versicul. & prædicta.

Thema Cap. IX.

Thalleri mille còmones in Philippicis thalleris expositi, vt in iisdem speciebus reddantur.

SUMMARIA.

- 1 Species facti clarius proposita.
- 2 Molinai sententia pro Creditore.
- 3 Auctoris decisio communi conformis.
- 4 Verba clara coniecturas respuunt.
- 5 Mutationes crebra communem sententiã adiuuant.
- 6 Aurei ad numerum propter frequẽtes mutationes soluendi.
- 7 Achilleum argumentum pro communi.
- 8 Mens contrahentium attendenda.
- 9 Molinaus cur et hic à communi recesserit.
- 10 Speciem obligatam non nimis rigorosè exigendam.
- 11 Mutuum in eadem substantia, quantitate, numero, & mensura reddendum.
- 12 In mutuo Molin. extrinsecum valorẽ considerat.
- 13 Mutuum debet esse gratuitum.
- 14 Aymonis Crauetta auctoritate communis fulcitur.

CAPVT IX.

Addo prædictis quæstionem aliam, re vera propter multa difficilem, quam tractat Molin. i. suarum Monetariarum quæstionum, aliàs in ordine est 90.

Instrumentum ita cantat. Titius accipit mille thalleros còmones quolibet còputato pro 52. albis. Idque in Philippicis thalleris seu aureis in auro A — 788. Déptis albis octo, & promisit se quinquaginta singulis annis pro pensione perfoluturum, cui additum erat ita, vt tempore relutionis mille talleri in iisdem speciebus Philippicis, aut aureis in auro, redderentur.

Contigit autem quod idem ille Philippicus & aureus in auro, qui còtractus tem-

pore 1—66. alb. valebāt; tempore quo
reliquitur offertur, extrinsecus creuerint,
valueritq; quilibet A—72. alb. Ita dif-
ferentia est 6. alb. Colonienſ. quos debitor
deducere & forti imputare, tantumque
Philippicos ſive aureos in auro A—72.
cum 16. alb. perſoluere contendit: credi-
tor ecōtrā promiſſionem ſpecierum ac-
rius vrget, & numerū expoſitum A—788.
Philipp. aut aureorum in auro repetit, eo
omne ſuum intentum & fundamentum,
tanquā ad ſacram anchoram, dirigens,
Quid dicendum?

Hæc quæſtio etiamſi cum ea quæ poſte-
riorem præcedit ſeptima, tum etiam cum
iſta, quæ eſt in ordine quarta deciſiue con-
ueniat: vtrobique enim commodum au-
gmenti, & incommodum decrementi va-
loris extrinſeci, non ſecus atque in obli-
gatione ſpeciei creditorem reſpicit. In eo
tamen aliqua cōſiſtit differentia, quod in
iſtis non exprimitur clariuſ de reddend-
is iſdem ſpeciebus, ſed vel ad ſimilem
æſtimationem, vel eiſdem lig. ponderis,
atque curſus, numos perſoluendos eſſe di-
catur.

Carol. itaque ꝓ Molinæ. rationibus tam
pro creditore quā debitor facientibus
examinatis & diſcuſſis, eſi pro creditore
aliquando, pro debitor tamen ſæpius iud-
icatum fuiſſe referat, ita pro eodem
debitore concludendum, augmentum
quæ ei deducendum fore, mordicus de-
ſendit, quaſi non tam ſpecies, quā ea-
rum facta contractus tempore æſtimatio
tantummodò ſit attendenda.

Ego verò, ſaluo ꝓ aliorum iudicio, fir-
miter ſto pro creditore, & quemadmodū
ſuprà in quæſtionibus præcedentibus, ita
quoque & hic dicendum eſſe in cunctan-
ter tueor: tum quod ex ſententia etiam ip-
ſius Molinæ, hæc ſit communiter recep-
ta, itaque ab ea non temerè recedendum,
per iura vulgaria, tum quod multum ope-
rentur verba iſta. In iſſdem, hoc eſt (vt ip-
ſe quoque Molin. interpretatur) totidem
ſpeciebus reddendis.

Quæ quoad intellectū præmiſſum, quia

clara ſunt, & aperta, iccirco iſs nõ inſiſten-
dum nec coniecturis opus erit vllis per l.
continuuſ. §. cū ita. ff. de verbor. obliga.
l. ille aut ille. §. cū in verbis. ff. de legat.
3. Bald. in conſil. 143. colum. 1. circa fin. in r.
Et conſ. 174. in fin. nume. 2. vbi dicit, quod
verba clara Statutorum, cauillationes &
interpretationes aduocatorum non ad-
mittant, etiamſi lex eſſet dura, Decius
conſ. 503. nu. 4. & 658. nu. 2. Cæphal. conſil.
497. num. 67. conſil. 517. num. 95. conſil. 344. nu.
11. Et conſil. 450. nume. 64. Tiber. Decian.
reſpon. 18. r. volum. nume. 17. Et reſpon. 58.
num. 4.

Atque illa certè in mutuo, depoſito,
commodato, alijsque contractibus, non vſ-
quo ad eò creditori proſicuiſ, locum habe-
re debere, eſt fatendum. Prouidere enim
ac proſpicere ſibi in eo creditor voluit,
propter frequentem & nimis exorbitan-
tem monetarum mutationem, quarum ꝓ
intuitu, & ipſe Molinæus, vt dixi ſuprà, à
communi, & quam nos tuemur ſententiā
non recederet, exiſtimans iſs attentis bo-
nitate monetarum extrinſecam, minus
curandam, aut in conſideratione habend-
am, potius tunc ad numerum numiſma-
tum reſpiciendum, & ſolutiones de ſuper
faciendas eſſe. Ita ſentit in fine quæſt. 93.
num. 718. & 720. Et quæſt. 96. nu. 732. mino-
ri 7.

Si, inquit, tempore contractus non e-
rat tutus & ſtabilis valor imposititiuſ, ga-
imminebant fortè monetarum mutatio-
nes (quibus hodiè nihil frequentius ma-
giſque obuium reperitur) & ꝓ debent ſol-
ui aurei ad numerū non deducto augmen-
to, prout ſi contigiffet decrementum, non
ſuppleretur.

Rationem ſubiungit hanc. Quod ad has
incertas mutationes vtcunq; euitādas, vi-
deatur actum & tranſactum de certo cer-
tæ ſpeciei numero. Et hoc caſu locum ha-
bebit communis opinio, reſert Molin. Af-
ſumptio, pro dolor, nimis eſt manifeſta.
Sequitur ergo ex præmiſſis veris conclu-
ſio indubitata. Atque ꝓ hoc argumentū eſt
Achyllæum, inſraſto robore conſtans.

Nec creditor verba iſta ſz. alborū, quaſi

tot alibi in obligationem pro thallero singulo fuissent deducti, obuersantur, cum hoc casu illa per subsequencia verba, In totidem ijsdemque speciebus, uti pro hac vice accipimus, constringantur. Eo enim potius respexisse contrahentes, quam de exorbitantibus illis mutationibus cogitasse ac sensisse omnino est præsumendum, quæ mens contrahentium semper bene est attendenda, per Guid. rap. quæst. 493. incip. si fiat monetæ mutatio.

Nemo præterea mirabitur, quod Molinæ in præscripto themate à nobis dissentiat, cum omne fundamentum questionum harum fac similium monetariorum inuenerit, ne dicam euertere conetur, ad extrinsecum valorem tempore contractus existentem, non verò ad intrinsecum omne suum intentum & fundamentum dirigens, ac iuxta eundem decisiones atque conclusiones suas conformans.

Ita expressè tam in hac præmissa quam in 2. & 3. omnibusque subsequentibus concludit, in illa siquidem quoad initam societatem inter aliquot Mercatores, non posse eosdem rigorosè, aut seuerius ad repetitionem specierum agere, infert, etiam si ab initio, ut quilibet sortem suam oblatam & in societatem collectam, in ijsdem corporibus reciperet, fuerit actum: habendam rationem augmenti & diminutionis quod medio tempore superuenit.

In 2. questione, quæ est in ordine 92. Vbi de mutuo tractatus est institutus, inquit, Si thalleri Philippici absque vlla taxatione sine dati simpliciter centum mutuo, qui restitutio tempore creuerint vel decreuerint, non obstante quod mutuum debeat reddi in eadem substantia & quantitate, numero & mensura, in eademque bonitace intrinseca, prout iuxta communes iuris regulas natura mutui exigere videtur, per l. cum quid. & ad illam gloss. Bart. & Doct. ff. si cert. petat. Instit. de actio. §. præterea. & l. fina. ff. de vsu & habit. Zaf. ad l. 2. §. mutui datio. eod. tit. ff. attamen ibidem in vtramque partem questione docti simè quidem agitata, pro debitore ita decidit, ut tantummodò extrinseci, & nul-

la intrinseci valoris, quæ erat tempore contractus, ratio haberi debeat. Ita ut si creuerit Philippicus, vel etiam aureus in auro siue Imperialis hodiè, ut sit, hoc augmentum debitoris commodò cederet, atque hoc pacto creditor non tot numero quot exposuit gratis numos recipiendo, pro beneficio præstito (debet enim mutuum esse gratuitum secundum illud Lucr. t. Mutuum dantes nihil inde sperantes, cui consonant iura scripta per l. si quis nec causam, & l. si tibi pecuniam, Et Zaf. ad easdem. ff. si certum petat.) ingens incommodum augmentationis gratia superueniens, tolerare ac perferre cogeretur, quod nimis foret durum, & omni æquitate obuersum. Adiuvari quippe nos non decipi beneficio oportet, per text. l. in commodato. §. sicut. in fin. ff. commod. Quamuis D. Menoch. in præcit. consil. 49. nume. 17. Et Leoninus in consil. 31. nume. 1. & 30. a sententia Molinæ in propositis sibi factis speciebus non videantur recedere.

Ad prædictum modum, speciem videlicet in obligatione esse, requisitus Aymo Cranet. in facto non diuerso, sed planè simili respondit anno 1540. consil. 47. Vbi pactum de retrouendendo erat interpositum, de reddendis duodecim mille libris Turonensibus, in sex mille scutis Regis auri ad marcæ solis, debere videlicet totidem species 6000. scutos refundi, non attento creuerint iisdem, vel decreuerint extrinsecus. Idq; secundum conventionem & vi pacti initii.

Thema Cap. X.

Verba monetæ currentis tempore solutioni, iuxta diuersitatem quatuor questionum consequenter explicata.

SVMMARIA.

1. Solutionis tempus in extrinseca bonitate attendendum.
2. Obligatio dicitur & generis & speciei, affirmata & non affirmata.

CAPVT X.

Quoniam ex ijs quæ præcedunt apparet, si de tempore contractus inter partes, de monetæ vel qualitate vel quantitate soluenda sit conuentum, illa pacta seruanda esse. Igitur si solutionis temporis facta sit mentio, videndum an & tunc etiam iuxta illud tempus solutiones sint faciendæ? Exempli causa. Promitto soluere centum aureos ad rationem 72. alborum pro quolibet aureo, eo addito, Monetæ currentis tempore solutionis. Quæro quid hæc verba, Monetæ currentis tempore solutionis, operentur? Si intrinseca bonitate manente salua, numi extrinsecus sint mutati, res est expedita, albos videlicet secundum tempus solutionis & nõ contractus in consideratione esse debere, per communiter Doct. in d. loc. supra citat. Brun. limit. & ibi quærò quæro.

Quid igitur dicendum pecunia intrinsecus mutata in materia fortè aut pòdere hoc est in valore intrinseco? Hoc opus hic labor est. Sed ista difficultas, si quis affectu semoto ad ea quæ sequuntur, attèdere velit, facili negotio per subsequencia subleuabitur.

Respondeo itaque multum referre, primoque videndum, siue obligatio generis, an verò specifica. Et si specifica, siue species æstimata, vel non æstimata. Atque ita quatuor hic diuersas constituo & discutio quæstionum species, earundemque resolutiones submitto, quarum prima est, in ordine verò vndetima quæ sequitur.

Thema Cap. XI.

Species non æstimata in obligationem deducta, additis verbis Monetæ currentis tempore solutionis.

SVMARIA.

Debitor speciei existens, hoc addito, Monetæ currentis tempore solutionis.

2 Valor intrinsecus & hic secundum tempus contractus inspicitur.

3 Valor intrinsecus quondam per currentem monetam æstimatur.

CAPVT XI.

Si dictum sit hoc pacto. Titius promissit se daturum centum aureos in auro, monetæ currentis tempore solutionis, hoc est, Wie in zeit der bezahlung die münz geng vnd geff gewesen. Videtur prima fronte dicendum fortè, non attendi valorem intrinsecum, vi pacti & conuentionis initæ, cum verba illa currentis solutionis tempore, videantur excludere omnem sollicitudinem de tempore contractus, perea quæ dixi supra, per l. semper in stipulationibus cum similibus. ff. de action. empt. Verum ego in contraria omninò sum sententia, respondendumque hoc casu esse assero, solutionem quidem fieri posse per monetam currentem tempore solutionis, sed debere nihilominus respici ad intrinsecum valorem, qui fuit tempore contractus.

Et tita verba solutionis tempore, constringunt quidem in eo contrahentes, quòd vi pacti solutio, quæ de moneta sit currenti, recusari per creditorem minimè possit, nihilominus tamen hinc non sequitur, quòd non debeat haberi respectus ad valorem, qui contractus tempore fuit, per gloss. in Clemen. fina. & ibidem scribentes de decim. facit l. cum certum. & per Bald. & alios ad illam. ff. de aur. & argen. leg. Panormita, ad c. quantò. extr. de iureiur.

Brun. declar. 17. Et fall. 7. Prædicta inquit conclusio, quòd inspicitur valor & qualitas pecuniæ iuxta tempus obligationis, procedit, etiam si dictum fuerit, quòd solutio fieri possit de moneta currente tempore solutionis, quia hoc intelligitur, vt de illa fiat solutio, si sit vi-
lior ad æstimationem antiquæ. Adde eundem partic. 5. & 6. in fine. Vbi quo pacto habetur respectus ad valorem temporis

contractus per illum, qui solutionis tempore est receptus. Plenius Laudens. nu. 25. de Mon. Nam inspicitur tempus contractus, ait, quādo aestimatio venit loco qualitatis intrinsecæ, ponderis, vel materiæ, deficientis in pecunia, quæ soluitur secundum pecuniam quæ debetur.

Thema Cap. XII.

Species aestimata exposita, additis verbis Monetæ currentis tempore solutionis, solutionis tempus inspicimus.

SUMMARIA.

1. Doctores diuersimodè de proposita facti specie sunt loquuti.
2. Verborum Monetæ currentis tempore solutionis effectus.
3. Extrinseca monetæ mutatio ad tempus solutionis refertur.
4. Conuentio inter partes facta omnem tollit dubitationem.

CAPVT XII.

SECUNDÒ si species iuxta præscriptum modum aut similem in initio aestimata sit, additis ijs verbis. Monetæ currentis tempore solutionis, non ad tempus contractus, sed solutionis fit omninò respectus. Quod declaro: sunt enim illa tam obscurè et variè à Doctoribus nostris passim tradita, vt ne Oedipus aliquando se possit resolvere.

- Dixi obligationem hoc pacto fuisse conceptā. Titius debet centū ducatos ad rationem librarum quatuor pro quolibet: aut centum aureos in auro ad rationem 72. alborum ꝑ pro vno quolibet aureo: additis verbis, Monetæ currentis tempore solutionis. Hic siue aurei in auro, siue alia monetarum sortes, per quas solutio offertur, in intrinseco valore, de extrinseco

enim absque dubio, ad solutionis tempus ꝑ respicimus, iuxta maximam Conclusionem secundam, 2. cap. etiam omittis verbis Mon. curr. temp. solut. vt dixi in præced. cap. 5.

Si inquam in intrinseco valore species debilitatæ aut preciosiores effectæ fuerint, parum id curatur, dummodò secundum temporis solutionis valuationem communem albotenus, solutio fiat: ita enim inter contrahentes videtur conuentum.

Et sic ꝑ hoc casu liberabitur debitor soluendo albos currentes & vsuales 7200. Multiplicato enim numero centenario cum septuagenario secundo, totidem albi prouenient, considerato cursu Monetarum vi pacti initi, iuxta tempus fiendæ solutionis. Brun. limitat. 8. ibi quartò quæro.

Thema Cap. XIII.

Generis obligatio considerationem intrinseci valoris excludit, & tempus non contractus, sed solutionis respicit, additis verbis Mon. currentis tempore solutionis.

SUMMARIA.

1. Thalleri sunt multiplices in commercijs Mercatorum.
2. Florenus Colonienfis communis recipit albos 24.
3. Error quorundam de extrinseco valore notatur.
4. Intrinsecus valor hic non debet attendi.
5. Vfus in pecunia potius quàm materia considerabilis.
6. Solutionis tempus attendendum, Brun. sententia est.
7. Verba Mon. curr. temp. solut. non debent esse superflua.

Limitatio insignis conclusionis prima Maxima.

Intrinsici valoris non curatur mutatio, propter verba adhibita Moneta current. temp solutionis.

CAPVT XIII.

Tertio, si non à specie aliqua, sed genere quodam obligatio inchoetur, quid tunc dicendum? Exempli gratia. Promitto centum solvere thalleros communes, ab Imperialibus nostris, qui anno 1566. robur suum acceperunt, distinctos, quorum valor quasi est perpetuus alborum 52. seu stufferorum 30. vel 17. batz. vniusque Crucigeri. Aut si promitto centum florenos Colonienfes, quorum quilibet recipit, & adhuc hodie recipit 24. albos currentes: vel etiam florenos Brabanticos 20. scilicet stufferorum: siue etiam libras centum grossorum, quarum quilibet sex recipit florenos Brabanticorum, passim hodierno die inter mercatores visitatum, additis semper ijs verbis, quod hic præsupponimus, Moneta currentis tempore solutionis, quid dicemus?

Quoniam alibi meminimus, quosdam etiam doctos & expertes viros in illa existere opinione, vt putent etiam tunc, quando simpliciter extrinsecus pecunia est mutata, debere nos ad tempus contractus, & non solutionis respicere, alias vrgent maximum creditorum damnum, non tantum aureæ argenteæve materiæ, quantum fortè exposuerunt, recipientium. Admiratione dignum minus videtur, si & hic, vbi de mutatione valoris intrinsici agitur, eo oculos conuertant, & quæstionum obuenientium resolutiones inde petendas & hauriendas esse, contra communem Doctorem sententiam autement. Quos passim refutauit egregiè Carolus Molinæus.

Nos etiam in his prædictis & similibus casibus, non esse planè de valore intrinsici, qui contractus tempore receptus fuit, curandū sed magis magisq; ad vsum atq; cur-

sum respicientes modernum, (ad quem dixi vtplurimum collimandum, per l. quæ extrinsecus, ff. de verbo. obligat. c. quis ignorat, cum gloss. 12. quæstio. 4. l. Imperatores, ff. de contrahend. empt.) secundum illud rectè solutiones fieri posse dicimus atque profiteamur. Idque hic vel maximè propter adiectionem verborum, Moneta current. tempor. solutionis, dicendum erit: amouetque atque elidit omnem dubitationis ansam Brunus noster, qui declarat. 17. in simili facti specie hoc modo loquitur. Vbi autem obligatio esset in genere concepta, puta in libris 20. vel floren. 20. Mediolanenfi. vel Sabaud. cum nulla petia sit, quæ ita vocetur, eo casu, ne illa verba Mon. current. tempo. solut. superflua sint, intelligimus de libris vel florenis ad monetam temporis solutionis etiam vilio-rem vel debiliorem. Nam ita verificatur florenus Mediolanenfis in 32. solidis minoris ligæ sicut fortioris, & libra in 20. solidis. Quæ verba omninò ad intrinsicum valorem referendū sunt. Adeò quod nisi sic diceremus, dicta verba: Moneta currentis solutionis, redderentur superflua, contra Bar. in l. stipulatus sum 10. in melle, vbi in simili tradit, ff. de solut.

Adde eundem Brun. limit. 8. numer. 9. Quod si consideremus, ait, mutationem valoris non mutata preciositate metalli, res est clara, vt inspiciamus libras secundum quod valent tempore solutionis. Idem dico, si contingeret monetam esse factam de metallo t debiliore & viliori, vel diminutam in pondere, cum libra ita valeat 20. solidos monetæ debilioris ponderis, & vilioris metalli, & fortioris ponderis, & quæ sequuntur ibidem. Et sic propter dicta verba insignem notamus limitationem conclusionis primæ maximæ, de qua cap. 2. diximus.

Thema Cap. XIIII.

Verba simpliciter prolata, per florenos Colonienfes Monetæ currentis, quo pacto accipienda.

SUMMARIA.

- 1 *Currentis monete verba temporis contractus & solutionis accommodantur.*
- 2 *Verborum interpretatio secundum Regulas iuris communis fieri debet.*
- 3 *Testatoris mens iuxta dispositionem iuris communis interpretanda.*
- 4 *L. centum. ff. de auro & argent. leg. nouus Pinelli intellectus.*
- 5 *Bruni distinctio, additis ijs verbis, Moneta currentis, est elegans.*
- 6 *Contrarietas talis presumitur, qualē verba declarant.*
- 7 *Verba instrumenti dant formam contractui.*
- 8 *Scriptura mentem contrahentium declarat.*
- 9 *Verba obligationis semper benè erunt ponderanda.*
- 10 *Verba non debent esse otiosa*
- 11 *Legatum intelligitur secundum tempus testamenti.*
- 12 *Verba relata ad tempus solutionis, tempus solutionis designant.*
- 13 *Qualitas verbo adiecta, regulatur secundum tempus verbi.*

CAPVT XIII.

Quartò, quid dicendum, si ita obligationis verba sint concepta simpliciter. Promitto centum florenos Coloniens. monetæ currentis, non additis ijs verbis solutionis temporis: Germanicè dicere solebamus, *lauffends Gelts* / vel, in oder mit *lauffendem Gelsde*. Brun. circa finem limit. 8. tangit hanc quæstionem, seque eandem in facto habuisse dicit, primoque responderet, tempus dispositionis seu contractus, in consideratione esse debere, quasi illa verba, turrentis monetæ, temporis contractus rectius, quàm solutionis accommodentur.

- 1 Et sic interpretationem verborum secundum regulas iuris communis in du-

bio fieri debere inquit, per Bart. & alios in l. hæredes mei, §. cum ita, ff. ad Trebell. & l. Gallus, §. 1. ff. de liber. & posthum. & ita dicimus in simili: Testatoris mentem iuxta iuris communis dispositionem quæ maximè interpretandam, l. vt gradatim, §. sed et si lege, ff. de minori. l. 1. ff. ad legem Falcid. Zaf. confil. 3. lib. 1. numer. 48. & confil. 1. numer. 41. Cæphal. pluribus in locis, quorum quædam nos aliquando collegimus: Vt potè confil. 311. nume. 5. confil. 319. num. 21. confil. 333. nume. 26. & 27. confil. 381. nume. 12. confil. 364. num. 2. confil. 416. nume. 16. confil. 429. numer. 164. confil. 450. nume. 50. & sequenti. confil. 484. numer. 15. confil. 489. nume. 13. 35. & 36. confil. 500. numer. 17. confil. 529. numer. 47. confil. 642. numer. 49. &c.

Quo facit admodum eleganter nouus intellectus Arr. Pinell. ad primam partem rubr. cap. 3. num. 23. C. de rescindend. vendit. circa verba illa, Precium præsentis temporis, &c. posita in l. cum certum, ff. de auro & argent. legato. quæ verba, et si communiter Doct. ad tempus solutionis referant, ipse tamen ad tempus conditi testamenti debere referri, omnino contendit, per l. si ita, ff. de auro & argent. legat. ibi, id legatum videri, quod testamenti tempore fuisset, Sequitur: Præsens enim tempus semper intelligit Paulus, si aliud comprehensum non esset.

Verum adhibet t Brun. distinctionem salutarem hanc, & omnino nobis sequendam, videlicet diligenter esse attendendum, quorsum verba illa, Monetæ currentis, respiciant, aut commodè referri possint, ita intelligendo, vt eius quoque temporis ratio habeatur, de quo contrahentes fuisse est verisimilius.

Cum quilibet contractus talis præsumatur, qualis essentia literarum, & contextus demonstrat, l. cum precib. C. de probationib. l. emptionem, C. plus vale. quod agit, &c. c. nauiganti, de vsuris. Baldus in c. 1. de feud. dato in vicem leg. commissi.

Et verba t instrumenti dant formam contractui, obligationemque constituunt.

Thema Cap. XV.

Num vna pecunia pro alia solui possit?

SVMARIA.

- 1 Obligatio generica per speciei solutionem soluitur.
- 2 Speciei obligatio debitorem constringit.
- 3 Aliud pro alio inuito creditori solui nequit.
- 4 Species diuersae in eodem genere functione non recipiunt.
- 5 Species in retractu eadem, quae in contractu reddenda.
- 6 Aestimationem contractus tempore currentem loco speciei solui posse, vult Molin.
- 7 Strictam speciei obligationem vix admittit Molin. fraudis latentis suspensione.
- 8 Fraudis praesumptio timore iuris communis decisio mutari nequit.
- 9 Pecunia extincta, habebitur ratio preciositatis iuxta tempus contractus.
- 10 Creditoris interesse in obligatione speciei attenditur.
- 11 Species praesens & absolute debita etiam per Molin. reddenda.
- 12 Species debita in quacunque obligatione reddenda.
- 13 Aliud pro alio inuito creditori solui non posse, fallentia plures recipit.
- 14 Consuetudine generali receptum, vnam pecuniam pro alia solui posse.
- 15 Vna pecunia pro alia soluitur, respectu habito ad extrinsecum valorem.
- 16 Consuetudo praedicta, de soluendo pecuniam vnam pro alia, valet.
- 17 Consuetudinibus loci ciues parere debent.
- 18 Molinaus hoc ipsum non recipit.
- 19 Creditoris interesse facit, ut pecunia in specie debita ita reddatur.
- 20 Forma seu figura externa non multum curatur.
- 21 Valor extrinsecus, ut sit proportionabiliter & ubique vniformis, optandum.

22 Pub.

qnt. Baldus in l. quoties, 12. num. 4. C. de suis & legic. l. non figura, ff. de action. Nec aliter intelligitur actum, quam scriptura sit expressum. l. vlt. vbi Bald. & Salic. C. de fals. caus. adiect.

Ideoque verba obligationis in his maxime sunt ponderanda. l. quicquid, l. quoties, ff. de verb. obl. Ita ut nullum verbum videatur otiosum, Schurff. consil. 32. c. Centur. & 2. consil. 36. in fine. Tyraquell. de retract. conuent. in fine tituli. nume. 127. Tiberi. Decian. Respon. 52. nu. 28.

Si ergo verba prolata, monetae currentis, referantur ad actum obligationis, tunc praedicto modo, ut fiat solutio secundum dispositionis tempus, erit dicendum. Ita si alicui in testamento legatum sit relictum, forte centum librarum grossorum monetae Flandriae, de quo consultus Nicol. Euerardus Praeses Mechlin. consil. 105. respondit, dicendum, non secundum tempus mortis, aditue hereditatis aut petitionis, sed testamenti conditioni interpretationem faciendam. Non enim de futuro tempore testator videtur cogitasse. l. Rutilia Polla, ff. de contrahen. empt. Ioan. Aquil. Theorem. 2. Laudens. num. 27. de Monet. Brunus declaratio 9. Et Carolus Molinaeus questio. 99.

Quod si verò verba praedicta referantur ad factum solutionis, ut potest Titius recepit solutum de moneta currente, item terminus soluendi in futurum tempus est extensius, uti nostri dicere solent. Ju. oder mit lauffendem Gest zu bezalen / abzulagen / oder zu quitteren / aut similiter, tunc debet intellectus recipi & haberi de corrente moneta tempore solutionis. Grat. consil. 13. col. pen. versic. item pro opinionone, vol. 1. Et Menoch. consil. 49. In ipsa facti specie, num. 43. versic. non obstat.

Ita qualitas, ut habet Brunus, regulatur secundum tempus verbi, cui adijciuntur l. in delictis, s. si extraneus, ff. de noxa. l. ex facto, ff. de vulgari & pupillari substitutione. Quae propter multa, & quia passim non sunt obuia, diligenter & accurate sunt notanda & obseruanda.

- 22 *Publica & perpetua pecunia debet esse æstimatio.*
 23 *Vniformitas & numerorum conuenientia sollicitè adoptanda.*

CAPVT XV.

EX natura distinctæ obligationis generis & speciei omnino apparet, quopactò in generis obligatione rectè per quamlibet speciem, monetamve currentem bonam & legitimam, solutio fieri possit. Verùm si contrahentes sese ad aliquam monetæ speciem constrinxerint, veluti ad ducatos largos, coronatos, aureos in auro, thalleros Imperiales: tunc dicendum erit, ad solutionem speciei debitorem strictè compellendum, nec cogendum creditorem aliam monetæ speciem, licet probam, ad æstimationem promissæ recipere, per l. 2. §. 1. & ibidem gloss. Bart. Bald. Iason, Alexan. Socin. Decius, Franc. de Areti. Zas. Costal. & communiter Doct. ff. si cert. per. Bart. & Doct. ad l. Paulus, ff. de solut. Boer. decif. 327. nu. 3.

Hinc regula illa vulgaris traditur: Aliud pro alio si inuito creditori solui non posse. d. §. 1. & in l. si se obtulit, §. ait prætor, ff. de re iudic. l. promissor. §. fina. ff. de constitut. pecun. litem liberatur. §. qui paratus, ff. quibus mod. pig. vel hypoth. & c. l. eum à quo. C. de solutio. Marc. de Mant. sing. 106.

Atque hoc intelligendum est de alia moneta, siue aurea, siue argentea, siue pura, siue ære contaminata. Non enim in eodem genere functionem recipere videntur, Panormitan. ad d. c. quantò. Ioan. Aquil. de Monet. potest. theorem. 8. Lauden. statim ab initio, & Curtius num. 22. de monet. quæstio. 8. Albert. Brun. præsupposi. 2. num. 3. & limitat. 2. Menochius consil. 138. Socin. Sen. consil. 6. libr. 4. Capra consil. 49. num. 9. Crauet. consil. 47. statim ab initio. Gloss. ex mente Bart. ad l. si quis argentum, in prin. C. de donat.

Sic si precium centum aureorum coronatorum est expositum, & consanguine-

us retrahere volens, aliam offert speciem monetæ, vel etiam in intrinseco valore deterioratos coronatos, de iure stricto non erit audiendus. Ita ponit exemplum Tyraquel. de retract. ligna §. 1. gloss. 18. num. 30. per Ioan. Andr. in c. peccatum, ad fin. 1. articul. in Mercur. de regul. iuris. libr. 6. Ioan. Fabr. in §. 1. Instit. quibus mod. toll. obligat. Socin. consil. 6. Prædicta consultatio, colum. 1. & 2. Caphal. consil. 755. Cozzarrui. §. vnic. cap. 7. in princip. de mut. monet.

Contrarium tamen decisioni prædictæ, tam quo ad præmissum exemplum in retractu, quam etiam in omnibus generibus contractuum, tenet Carol. Molin. in tit. 1. consil. Paris. de materia feud. §. 13. gloss. 8. quæstio. 2. & alleg. supr. quæstio. 9. per totum, maxime verò num. 708. 709. 710. & 721. quæstio. 94. & seq. 95.

Quibus alijsque in locis mordicus defendit, non tam speciem ipsam, quam æstimationem iuxta tempus contractus considerandam: ita ut siue valor coronatorum creuerit, siue minutus sit, hoc ipsum debitorem respiciat, penes quem est ut augmentum deducere, ita quoque defectum adimplere. Quod, inquit, obtinet, siue tacite, siue expresse inter partes fuerit actum, de reddendis simpliciter in iisdem speciebus & eodem numero: & sic pactionem illam hinc inde initam intelligendam esse in dubio, rebus sic stantibus (de qua clausula, ut obiter hoc interferam, vide præter alios Petr. Beneintend. conclus. 65. in decif. Et Tyraquel. in l. si vnquam, C. de reuoc. donat. in præfat. num. 166. & 167. ac seqq. Zas. ad l. quod Nerarius. in fin. ff. de cond. caus. dat. volum. 1.) hoc est, si ducati permanserint in æstimatione eadem contractus tempore facta, secus verò si augmentati aut deminuti fuerint.

Alias prætendit ipse Molin. tamen maxime in retractu, fraudem contractui facile fieri posse, idque in odium retrahere volentis: si videlicet speciem aliquam exprimerent dolo malo, quæ vel admodum diffcultur, vel prorsus haberi & restitui non possit, utpote in florenis Bononiensibus, aut

aut florentinis, in Ioachimicis numis aut
similibus in obligationum literis, vt fie-
ri affolet, specificatis. Et tunc emptor vr-
geret illud verum fuisse precium, talef-
que numos expositos, & in obligationem
deductos, quos petens sibi solui ac refun-
di, creditorem à suo iure sibi præserua-
to terrahendi facili negotio possit amo-
uere.

† Verum propter fraudem aliquā præ-
sumptam non debet mutari iuris decisio
& determinatio communis: aliàs facile
omnes cōtractuum formulæ per hoc pos-
sent subverti. Neque etiam si tales raræ,
inuicem, aut absoletæ species in obliga-
tionem sint deductæ, quæ redemptionis
aut solutionis tempore haberi non pos-
sunt, ob id retrahere volens, liberioris
& securioris erit conditionis, quam si ad
huc extarent, cum hoc casu teneatur so-
lutionem facere per monetam probam
currentem, habito † respectu ad ligam &
pondus petiarum istarum, quæ nunc in-
terciderunt forte, & ab vltu recesserunt:
haud aliter quam si numorum istorum
cursus, iustis & vrgentibus ex causis fue-
rit à superioritate reprobatus: tenebitur
enim debitor reddere monetam secun-
dum bonitatem intrinsecam materiæ &
ponderis, pro vt tempore contractus e-
rat, quo facit. l. i. C. de vet. num. potest lib.
ii. & l. cum quid ff. si cert. pet. DD. ad c.
quanto de iure iu. & c. olim, c. cum Cano-
nicis, ex. de cens. Brun. ab initio, nume. 6.
quod ipsum per officium Zygoftatarum
facile diuidicabitur atque expedietur.

Hac in parte tamen Molin. communi
sententiæ vicinior est ac propior, quod di-
cat propter euidens interesse emptoris
& consequenter creditoris in forma spe-
cifica † & expressâ numos fore restituen-
dos, maxime quando aurei per se absolu-
te deberentur, non autem sub ratione cer-
tæ quantitatatis, & summæ, speciei & nu-
meri, quam tempore contractus conficie-
bant, quod alibi clarius ita effert. Si debé-
tur certi aurei ad certum numerum, vel
si aurei in auro præcise seu absolute, † &
nec plus nec minus debentur, non obstā-

te quacunque mutatione monetæ, siue in
augmento, siue in decremento debentur,
tunc pro communi, ait, omnem disputa-
tionem cessare, & omnimodo pacto stan-
dum esse, non solum inter emptorem &
venditorem, sed etiam emptorem & ter-
tium retrahentem, & siue versetur in iu-
re proximitatis, siue dominicali, vel simi-
li, interposito.

Ex quo sequitur conclusiue, si quomo-
docunque, siue præscripto modo, siue ex
† mente contrahentium, ipsiue verborū
contextu appareat, speciem aliquam in
obligationem deductam, siue sumus in
mutuo, deposito, locato, contractu empti-
onis & venditionis alijsue, cogi posse de
bitorem, vt per solutionem speciei fidem
liberet. Pacta enim talia omnino valent,
& sunt seruanda. Et Regula habet, quod
aliud pro alio inuito creditori † solui nō
possit, quæ quas habeat limitationes &
fallentias consulere poteris. Iason. & Za-
fi. ac reliquos DD. ad dict. l. 2. §. i. ff. si cert.
pet.

Maxima tamen inter omnes & notabi-
lis est illa fallentia, † consuetudine vide-
licet totius mudi receptum & obtentum
esse, vt vna pecunia pro altera recte pos-
sit solui, DD. in d. loc. Et Bald. in l. libera
quidem Theodora. C. de sentent. & inter.
omn. iudic. Et eundem sequutus Lauden.
præc. loc. Et Francif. Curt. nume. 23. attā-
men de consuetudine totius mundi ha-
bent, seruatur, quod diuersa pecunia in
forma, vt aurea pro argentea, & è contra
solui possit, quia ex generali consuetudi-
ne functionem pecunia recipit. d. l. si ar-
gentum.

Et hoc in quocunque casu de consue-
tudine seruari tradidit Bart. in d. l. diuor-
tio. §. ob donationes circ. med. ff. sol. ma-
trim. quem. dos pet. & in l. i. §. vlti. in fin.
ff. de aur. & arg. leg. Vide Bald. Salice. Al-
ber. de Rosat. Rebuff. in l. vniuersos. C. de
vet. num. potest lib. ii. viui. in commun. o-
pin. 188. in verbo Moneta, Brun. de cla. 5. &
limit. 2. & præsupp. 2. numer. 4. Guid. Pap.
quæst. 492. Et quos allegat Matth. Coler.
in Tractat. de process. executiu. 1. cap. 10.

num. 6. Menoch. consil. 49. num. 17. 18. & 19. quādo, ait, vna pecunia pro alia soluitur, tunc habetur respectus ad tempus solutionis, quod ad valorem extrinsecum per Brun. in initio d. limit. 2. Add. Boer. decis. 327. Sic, ait, de consuetudine seruatur in contractibus recombrij, siue de retrouendo, quod venditor qui tractu temporis redemit rem venditam, tenetur restituere precium in speciebus seu petijs auri vel argenti receptis, licet valor fuerit mutatus.

Huius t̄ autem rei consuetudinem valere eandemque seruandam esse, probatur per d. l. Imperatores de contr. empt. ff. l. semper in stipulationibus. ff. de reg. iur. Bald. in d. l. si quis argentum. Tiraqu. gloss. & §. precit. num. 31. & Brun. d. limit. 2. clarius. Illa consuetudo, inquit, seruanda est in locis vb̄ i viger, quod possit moneta argentea etiam aere contaminata solui pro aurea, qua cessante solui nequirit. Est inquit Laudenf. vna maxima in iure nostro in numeratione pecuniæ, vt in soluendis pecunijs, seruetur consuetudo patriæ, cui se accommodare t̄ incolæ omnino tenentur, pro quo facit optime textus iste. Pactum gentis vel ciuitatis cōsuetudine firmatum, nulla ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim est pars vniuerso suo non congruens, per e. quæ contra mores, distinct. 8. & c. tuas, ex de spon. duor. facit l. quisquis distinct. 41. Verum licet hoc ipsum, vt videlicet coarctetur & compellatur creditor recipere vnam pecuniam pro alia in obligatio speciei (non obstante quod DD. cōtra communiter statuant) consuetudine introduci non posse Moli. defendat, d. q. 2. §. 92. num. 78. & in consil. Paris. §. 1. gloss. 4. num. 11. & Rubæ. consil. 17. Menoch. tamen cum alijs illud ipsum non recipit, sed t̄quam errorem reijcit atque refutat cōsil. alleg. 49. num. 19. quem. si placet, vide.

Hæc omnia vero cum illo temperamento salis t̄ sunt accipienda, si videlicet non verisimiliter de interesse creditoris, per aliam pecuniam solutionem recusantis, & sic de ipsius releuanti damno

cōstet. Quid enim si alio profecturus, pro grandi & onerosa argentea summa aurea secum ferre pecuniam necesse habeat & aut alio intentu pro aurea argenteam requirat, aut similiter, vt quotidie fit inter mercatores. Hoc tenet Laudenf. ab initio statim num. 5. de Monet. Brun. pulchre præsupp. num. 5. Curt. de monet. quæst. 2. num. 24. Menoch. consil. 138. in pria. Itaque non erit in suo proposito debitor nimis pertuax & effrenatus, nec creditor vltra modum morosus, nimumq; seuerus, per text. l. si seruos. ff. de pig. act.

Quod t̄ ad formam attinet, de qua supra cap. 7. dixi prior. part. sciendum est cōregulariter non cōsiderari, cum aliud solui non dicatur, quod saltem forma exteriore discrepat. per DD. communiter ad d. l. Paulus. Brun. 2. limit. arg. d. l. si quis argentum cum ibi notat. & l. i. in fine. l. Titia. ff. de aur. & argen. leg. Curt. statim ab initio. Did. Couar. conclus. 2. d. c. 7. Parum etiam aut nihil refert, aurei in auro, thaleri Imperiales, aut similes monerarum species, vel Moguntia, vel apud nos Tuitij, vel Confluentia, vel Heidelbergæ, Reuerendissimorum atque Illustrissimorum Principum & Electorum Renensium, Dominorum meorum iungi obseruantia nihil Colendissimorum, auctoritate, formis, insignijs, inscriptionibus atq; characteribus diuersis, siue in vrb̄ hac celeberrima Colonienfi, siue Dusseldorpensi, siue Leodij, siue apud Monasterienses, Aquiligranenses, aut demum in alijs Vespallici huius inferioris circuli. Argyrocopijs eudantur, si modo iuxta saluberrimas Imper. constitutiones, quoad mixturam & pondus, hoc est intrinsecum valorem, fabricati fuerint. Coler. d. c. 10. num. 8. de process. execut.

Vtinā vero hæc nostra tristitia & infansia tempora, per Omnipotentis Dei clementiam t̄ ferrent, vt quemadmodum S. Rom. Imp. Status in valore illo intrinseco magna ex parte conueniunt, ita quoq; in ipsa extrinseca valuatione, barbarica, crebra illa & minis nociua mutatione ac variatione explosa, concordarent: itaque sym-

symmetriam ac conuenientiam, si non prorsus eandem, aliquam saltem & tolerabilem sibi que correspondentem, & nõ ita mad rubuli in morem variabilem atque omnino exorbitantem ferrent atque sustinerent. Idq; contra substantialem naturam ipsius pecuniæ, ad hoc inuentæ, vt eius publica & perpetua æstimatione difficultatibus permutationum, æqualitate quantitatis subueniretur. per sæpe all. l. i. ff. de contr. empt. & facit. l. elegans sita. 42. ff. de fideiuss.

Quod commodissime fieri posse ego nõ dubitarem, si modo vnanimi Dominorũ consensu tribus quatuorue in pũcto monetæ probandi ac ratiocinandi peritia edoctis atque exercitatis, probis & integris viris, hoc totum negotij committeretur, & per illos quælibet hodierno die existens monetæ species seu peria, secundum eius intrinsecum valorem, ligam ac pondus, exactissime examinaretur, & sic consequenter æstimatio cuiuslibet proportionabiliter, proque vsu ac Regionis cuiusque consuetudine inderetur imponereturque. Quod vt semel adhuc & modo, quam hactenus factum fuit, perfectio ri in Imperio fiat, omnino vt vtile ac necessarium, ita summe exoptandum iudico atque sentio.

Thema Cap. XVI.

Num pro minuta pecunia solui possit grossa, & qualiter in minutoribus numis debeat fieri solutio.

SVM MARIA.

- 1 Pro minuta pecunia nõ potest solui grossa.
- 2 Minuta pecunia cum grossa æstimatione non recipit.
- 3 Mora moroso in grossa pecunia nociua, non autem in minuta.
- 4 Lucrum cessans non vsque adeo curandũ.
- 5 Pecunia minuta in valore intrinseco detriorat a debitori nocet.
- 6 Lucri cessantis interesse Mercatores possunt exigere.

- 7 Pecuniam minutam per grossam æstimari.
- 8 Pecuniam minutam cum grossa recipere functionem.
- 9 Interesse damni etiam in numis minutoribus consideratur.
- 10 Creditor tam minutores quã grossos numos tenetur accipere.
- 11 Argenti tantum in minutoribus speciebus proportionabiliter, quãtũ in grossis habetur.
- 12 Argenti quantum in pecunijs sit parum curandum.
- 13 Minutores sortes in magnis summis recte recusari possunt.
- 14 Vsus quotidianus solutione in minutoribus numis improbat.
- 15 Mercatores solent in initio contractus de qualitate moneta disponere.
- 16 Debitor notabilis quantitatis non potest liberari soluendo minutorem pecuniam.
- 17 Quarta pars minutoris pecuniæ apud Lusitanos soluitur.
- 18 Statutum ibidem pro specie aliam quamlibet monetam solui.
- 19 Ordinatio vetus Cinitat. Colon. pro aureo in auro. 24. albos rotatos solui potuisse.
- 20 Ordinationes Imperij auctoris sententiam confirmant.
- 21 Centum floreni in grossa pecunia ferunt minutissimorum numorum. 4. aut 6 florenos.
- 22 Miores sortes ad communia commercia exercenda fabricatas non esse.
- 23 Affectio contrahentium in obtrudendis & recipiendis numis debet temperari.
- 24 Debitorem non oportet nimis esse delicatum, & creditorem nimis onerosum.

CAPVT XVI.

Dictum est cap. præcedenti de pecunia grossa, quo pacto vna per aliã solui possit vel non possit: nõ erit inconueniens eandẽ disputationem simili modo ad sortes etiam monetarum minutores dirigere.

Int quibus dicendũ videtur, & si aliqua promissio sit facta de numis minutis, solutio fieri non possit de moneta grossa.

non obstante, quod de prædicta consuetudine liceat vnam pecuniam pro alia soluere. per Bart. in l. si stipulatus sum. 10. in melle. 2. col. ff. de sol. pro qua ex Martini. sententia concludit Alb. Brū. Hæc inquit, est rei veritas. per l. 1. C. de vet. num. potest. lib. 11. & gloss. in c. quanto de iure iu. Istius rei ratio hæc esse potest, quod Bart. in l. Paulus de solut. & in d. l. si stipulatus, sentiat minutam pecuniam non recipere aliquam æstimationem s̄per grossam, per l. si steriles. §. cum per venditorum, ff. de actionib. empt. Ideoque pro regula statuendum, inquit, etiam in moroso, eundem in his minutis numis non teneri in causam duriorum. Quod exemplo declaramus.

† Debitor ducentorum ducatorum tenetur vi initæ obligationis illa certa die & termino constituto persolvere: quod non facit, vele contra, creditor oblatam sibi certo tempore pecuniam recusât recipere indebite, & absq; iusta & idonea causa, crescit interea valor eius in immensum, quid dicendum, cuius cedet hoc augmentum commodo vel incommodo? Distinguit. d. loc. Bart. hoc pacto. Aut loquimur in moneta grossa, quæ potest recipere æstimationem per monetâ inferiorē, & tunc utrobq; tenetur morosus hoc dânum sustinere. l. si ita. ff. de fideiuss. aut vero loquimur in moneta minuta, gradus inferioris, forte de baq̄ ijs, medijs baq̄ ijs, de octo halleris numulis, rotatis alb. vel similibus. Et existimat Bart. morosum (contra quem alias omnia iura clamitant vt infra de Mora cap. pen.) neq; debitore neque creditorem eandem reluctantē & renuentem teneri ad æstimationem talē. Quia ista moneta, ait, minuta, nō recipit æstimationem per aliam monetam: vnde dici nequit, variatio æstimata deteriorata, sed potius lucrum cessans, de nouo cōtingēs iste defectus † dicitur, cuius lucri ratio haberi non debet, secundū intellectū l. numis. §. per vendit. ff. de act. emp.

Cum Bart. sentire videtur Castr. in d. l. Paulus circ. fin. Si debes, inquit, mihi monetam minutam, puta centum libras, &

tempore more decentum libris potuisse acquirere 20. ducatos, quia non valebat ducatus nisi quinq; libras, postea creuit æstimatio, & non possum habere 20. ducatos, vtrū possim petere interesse? Inquit ibidem Castr. petere me interesse nō posse. Idq; ex sententia Bart. pro eo quod nō creuit æstimatio librarum quæ debetur, quia libræ non æstimantur per florenos vel ducatos, sed è conuerso ducati per libras & numos minutiores.

Hanc sententiam Bart. alij quoq; DD. sequuntur, vt refert Brun. limit. 1. vbi etiam tamen duobus modis limitat. Primo si pecunia minuta sit deteriorata in valore intrinseco. Nam † casu quo non haberetur respectus ad augmentum grossæ monete per minutum soluendæ, tunc si in intrinseco valore minuta pecunia esset deteriorata, idem foret dicendum proportionabiliter de ea, quod de grosso. l. 3. in fin. cum gloss. ff. de eo quod cert. loc. Brun. per Alexan. dict. loc. num. 5. Secundo vult prædictam doctrinam limitandam, quando lucrum esset certum, vt si creditor sit persona quæ soleat cum pecunijs negotiari. Vti sunt Campsores, Collybistæ, & hi qui ex permutationibus quæsum faciunt. Ita quod verisimiliter minutas fortes debitas, si ante moram easdem habuissent, cum alijs grossioribus permutassent, & lucrum fecissent.

Possunt † siquidem tales mercatores, maxime de iure Canonum, & in foro conscientie, interesse lucri petere, per Brū. alleg. loc. Et Hostien. in c. salubriter col. 2. vers. in eo enim, extr. de vsur. Abb. in c. cum venerabilis. col. 3. vers. aduerte an vsuræ. de except. & in c. dilecti, col. 1. in fin. versic. nota quod ratione, extr. de for. cōpet. & clarius in c. conquestus co. 6. versic. nota gloss. de vsur. Dec. consi. 116. col. pen. vers. præterea, Innoc. in c. sane, colum. 3. versicu. alij tamen dicunt, de sentent. excommu. Felin. in c. cum venerabilis, col. 2. vers. dum dicit, de except. Aretin. consi. 157. colum. fin. vers. ex hoc sequitur. Casan. in consuet. Burg. fol. 204. col. 4. vers. sexto limita. Bart. in l. vnic. num. 11. vers. si

fi vetò consuevit. C. de senten. quæ pro eo quod inter. Vide, si placet, super hoc articulo auctoritates, & tam Iuris Ciuilis, quam Canonici Doctores absque numero, apud Anton. Gabr. conclus. comm. l. lib. 3. de solut. & liber.

Verum præmissa Bartol. & sequacium opinio de numis minutioribus, communiter non subsistit, quod & rationem habet. Quemadmodum enim per minutam grossa, eodem modo rectè per grossam monetam minuta potest æstimari: hoc ipsum satis superque ex eorum fundamento constat, quæ supra cap. 11. adducta fuerunt, ubi de simmetria ac proportionem numerorum fusiùs tractauimus. Recipiunt enim inter sese pecuniæ omnes functionem quandam mutuam, & æquipollere, sibi que correspondere videntur, quod vel manifestè ex hac subsequenti ratione conuincitur.

Quemadmodum enim Thallerus & in vniuersum grossa pecunia ad minorem, ita quoque & modo simili minutioris numi ad ipsum Thallerum intrinseca sua & extrinseca proportionem respectu habent, & habere debent, mutuoque sibi correspondent. Unde notabile quoque interesse, etiam in vnico numo consideratur, qui quoad commutationem inter mercatores respectu maioris alicuius numi, pluris vel minoris æstimabitur: Ideoq; damnum proculdubio contingit in mutatione pecuniæ minutæ. Hanc tenet sententiâ Laudens. num. 20. & 21. ubi nec legem, nec Doctorem aliquem pro Bart. opinione facere animosius effert. Sequitur Francisc. Curt. eamque in praxi seruari dicit, num. de monet. 6. Didac. Couar. cap. 7. §. vnic. de muta. monet. conclus. 5. Hornan. in sua de monet. disputatiuncula.

Ex quo ergò proportionabiliter grossam cum minutiore, & e contrà minutam pecuniam cum grossa æstimari rectè diximus. Videtur sequi ex eo indifferenter, ut grossam pecuniam, ita etiam sortes minuitores, quascunque, vsuales tamen & probas, creditorem cogendum recipere, alias eundem peccare contra præscri-

ptum. l. 1. C. de veter. num. potesta. lib. 11. & Bartol. in l. falsam, in fin. ff. ad leg. Corne. de fals.

Exemplum tale ponit Molin. quæst. 99. Victus & condemnatus in expensis litis ad 30. libras taxatis, minutissimam & fortè rarissimam, licet probam, conquisiuit monetam, & solutionem obtulit in paruulis denarijs Parisiensibus, & Turo-nensibus, vel fortè in numulis nostris octo halleris: quas sortes creditor recipere recusauit, petens in Aureis in auro, aut alijs grandioribus numis sibi solui. Re in iudicium deducta, per duplex arrestum iudicatum fuit pro ipso, ait, debitore, debere videlicet creditorem ijs paruis sortibus esse contentum, atque hoc non in parua, sed magna etiam summa, si modò iuxta præscriptum, & ex auctoritate Superiorum, fortè etiam per cōcessionem Imperij, ea moneta fabricata & percussa sit.

Confirmat illud ex eo, quod debitor non sit obligatus ad aliquam certam monetæ speciem, sed ad quantitatem in genere, illam adhibens artificialem rationem, quod tantum argenti sit in pluribus minutis numis, vnam marcam facientibus, quantum sit in paucis ponderosioribus proportionabiliter, licet etiam de iure, siue plus, siue minus argenti insit, non referat, modò publica, proba, & legitima moneta fuerit. Ad quod, quæso, Lector aduertat, propter doctrinam, & sententiam communem, quam de extrinseco valore, cap. 2. supra & aliàs non semel probauimus.

Et hanc prætaxatam sententiam, communem effert Eman. Soarez, recep. senten. in verb. moneta. per Rubæum consil. 148. num. 1. & Curt. Iun. consil. 24. num. 5. Ar. Pinell. in Rubr. 1. par. cap. 3. num. 16. & 17. C. de rescind. vendit.

Verum, quod venia tantorum virorum dixerim, ista opinio nunquam visâ mihi fuit æquitati consentanea, maximè in summis magnis & exuperantibus, fortè centum, 200. 300. aut mille florenis debitis. Quis enim non admodum mole-

14 lestē ferat tantam summam, etiam quoad numerationem fastidiosam, per importunitatem, & vel ex indignatione atque inuidia quadam, ut sit, debitoris, etiā in generali obligatione, sibi obtrudi. † Si ad quotidianum in pecunijs usum cōmuniter est respiciendum, ut egregio exemplo Budæus li. 3. Affis. ostendit, & Moli. alijq; Dd. passim inculcant, nos etiam suprà nō semel meminimus, certē in hoc solutiōis modo, & summis maioribus, contra priorem opinionem omninō erit inferendum. Nam si quis Titio vendat pro magna aliqua summa plaustra aliquot vini, agrum, domum, &c. non est verisimile, quod fuerit eius mentis atque intentionis, ut vellet sibi tradi magnam summam sextinorum, aut nostrorum octo hallerorum, vel alterius pecuniæ minutioris batziorum fortē, aut crucigerorum, ære nō modico contaminatorum?

15 Et hoc minus est verisimile in Campfore, aut mercatore, qui optimam quamque pecuniam sollicitē solebant quærere & colligere, † etiam de eadē, (ut usu quotidiano, si nō potiùs abusu, hoc seculo instruimur) in initio contractus disponentes, per ea, quæ tradidimus cap. 3. suprà: Secus verò erit dicendum in minutissimis rebus, quas quotidianis vñibus nobis commodamus, quod ipsum præcit. loc. Pinell. magis contra priorem opinionem, quàm pro eadem egregiē tuetur.

16 Et si enim legitima & proba pecunia qualiscunque refutari ac recusari nequeat, ut habet expressē alleg. l. i. de vet. num. potesta. tamen cum moderamine quodam salis l. istam intelligendam existimamus, † ita si non debitor notabilis quantitatis vellet soluere in pecunia nigra, hoc est, minutori, propter admixtionem aris enim, ut hoc obiter addam, nigriores denarioli fiunt. Hoc siquidem iniquū & non permittendum foret: ut eleganter tradit Molin. num. 748. qui tamen, ut dixi, contrarium tuetur. vide etiam Alb. Brun. præsupp. 2. num. 12. Et apud Lusitanos, ait Pinell. est de hoc prudentissima ordinatio, † ubi tantum permittitur soluere

quartam partem debiti in tali pecuniæ minoris materiæ.

Quæ etiam Ordinatio habet aliquid summē notandū, tñt quamvis emptor vel alius contrahens specialiter se obliget ad soluendum in pecunia aurea, cogatur nihilominus creditor recipere in solutionem aliam pecuniam Regia auctoritate percussam. Cuius contrarium omninō dicendum videretur ex vi conventionis & pacti initi, ut suprà est deductum per Immo. & Alexan. ad l. non amplius. §. ff. de legat. 1.

Huic similis quodammodo videtur Constitutio quædam in hac vrbe, anno 1414. promulgata, ut ex Regestis antiquis didici, † Ut, vbicunque literæ obligationum, ante illud tempus erectarum, facerent mentionem vel Aureorum in auro, vel Superiorum florenorum Rhenensium, Oberländischer Rheinischer Gülden, illi persoluerentur per alb. rotatos 14. licet etiam eadem Constitutio de grossis numis, in tot vel tot rotatis albis taxatis, possit intelligi, illorum alborum rotatorum istius temporis liga fuit, 8. dena. & gran. 20. eorundemque 104. pendebant marcæ Colonien. qui albi postmodum ad 6. denar. decreuerunt, et vix 118. marcæ Colonien. fecerunt, quæ hic obiter adiunxi.

Prædictam nostram sententiam confirmant quoque Ordinationes Imperij. Licet enim non sim nescius, Mercatorum quosdam, maximē in Nundinis Francofurtiensibus, Argentoratensibus, & similibus, nō tam numerū grandiores, quàm minutiores sortes, veluti batzios, med. os batz. crucigeros, aut etiam denariolos paruulos, quorum 14 batz. vnum efficiunt, ut plurimum sibi, in summis etiā magnis numerari ac persolui desiderare, quodq; ut fiat, præcauere solere: attamen hoc ipsum in inuitum, de quo nos loquimur, concedendum erit neutiquam. Nolenti enim magna, volenti nulla fit iniuria, per l. cum donationis. C. de transact. l. veditor. C. de resc. vñd. l. in summa. §. ff. de cōd. inde. l. nemo videtur. ff. de reg. iur. Vigore

Vigore itaque dictæ Ordinatio Imper. sancitum reperitur, neminem cogi posse de minoribus denariolis, minus quinque crucigeros valentibus, ultra 25. flor. in quacunque etiam licet magna summa in solutum recipere. Cuius circa initium Ordinatio, de anno 1559. verba hæc habentur: Die jetzgenelte gemeyne Reichsmünzen/ sollen also von menniglichen im Reich in tauffen vnd verkauffen/ vnd sonst in bezahlung/ biß auff den ein Kreuzer inclusivè, für werthschaft/ wie obsteher/ außgeben vnd genommen werden. Sequitur: Doch was vnder den fünff Kreuzern/ soll niemant verbunden seyn/ solcher münzen ober fünff vnd zwanzig Gulden in bezahlung/ vnd für werthschaft zu nehmen. De denariolis & halteris sequitur paulò post in hunc modum: Es soll auch niemant in einiger grossen bezahlung/ wenig oder viel pfennig/ wider seinen willen zu nemen schuldig seyn. Ad quos binos §. §. aliquando super his consultus, Patronos causarum & patres allegavi. Vide, si placeat, Matth. Coler. in tracta. de process. execut. i. cap. 10. num. 11. vbi & huius Ordinationis meminit.

tior & visitatio. Et quia Ordinationes Imperij præment, huic rei modum præscribunt: iccirco temerarium foret ab eodem recedere velle.

Habes ita, Lector beneuole, explicatam dubiam satis & intricatam hanc questionem grossarum, & minatarum monetarum, quando videlicet & qualiter vna pecunia pro alia, quando verò non rectè solui possit. † In quo contrahentium affectiones moderandas, & tam debitoris, quàm creditoris rigorem superstitiosum submonendum, aut saltem ciuilius temperandum voluimus, per elegantem textum Vlpia. in l. si seruos. ff. de pignor. acti. vbi in fine ita habet: Medie igitur hæc à Iudice erunt dispicienda: † vt neque delicatus debitor, neque onerosus creditor audiatur. quo etiam videtur gloss. 1. in c. vt præteritæ, extr. de elect. ad verb. expensæ necessariae, &c.

Thema Cap. XVII.

An pro massa aurea vel argentea pecunia solui possit?

SUMMARI.

- 1 Pecuniam putam puram pro massa solui posse.
- 2 Pro massa pecuniam are contaminatam solui posse.
- 3 Pro pecunia num massa aliqua aurea vel argentea solui posui?
- 4 Massam pro pecunia non solui communiter receptum.
- 5 Per pecuniam omnes res æstimantur, non e contra.
- 6 Moneta debet esse iusta & proba, vt recipi non possit.
- 7 Princeps ex auaritia deteriore monetam cudent.
- 8 Princeps non præsumitur contractus irritare velle.
- 9 Ratio naturalis debet attendi.
- 10 Princeps cum clausula, Nō obstante, vilior

rem

rem monetam substituens.

- 11 Monetam potest aestimare, qui & con-
dere.
- 12 Princeps potest numos semel percussos, in-
utiles reddere.
- 13 Princeps absoluta sua potestate in quan-
tum possit remissiue.
- 14 Clausula, Quia nobis ita placet.
- 15 Principis placitum ipsius territorio inclu-
ditur.
- 16 Statuta statuentium potestati includun-
tur.
- 17 L. inciuilem. C. de furt. habeatne locum
in Iudæis.
- 18 Iudæorum priuilegium contra l. inciuilem.
obtentum, forenses non ligat.
- 19 Iudæus sciens rem furtiuam esse, pecuniam
non repetit.
- 20 Iudæus in bonis Ecclesiæ, & extraneorum
non gaudet prædicto priuilegio.
- 21 Priuilegium contra l. inciuilem. num de iu-
re sit licitum.
- 22 Quod illa statuta valeant, communiter te-
net.
- 23 Thallerus Archidux Austria percussit de-
biliores.

CAPVT XVII.

RESTAT consequenter quæstionem
aliam prioribus non dissimilem
^{ad idem nos} discutere, de qua dixi quæ-
dam etiam sup. ca. 3. In facto proponitur,
quod Titius hæres teneatur legatum per
soluere alicuius massæ auri vel argenti
ad pondus, hic quæstum est, Anne per
pecuniam rectè solutio eius fieri possit,
& si possit, utrùm soluenda sit pecunia
visualis & passim currens, æris admixtio-
ne contaminata, an verò ex pura puta au-
rea siue argentea Titius solutionem face-
re teneatur? Ego incunctanter dicerem,
† si talis pecunia possit haberi, scilicet ab
omni extranea materia expurgata, qua-
lem ego nunquam vidi, nisi quod ipse a-
nimi gratia aliquando vt cuderetur in v-

no atque altero numo procurari, tunc be-
ne posse per eandem ad præscriptum pô-
dus solutionem fieri, pro quo ita deci-
dit Zas. ad S. mutui datio. l. i. ff. si certum
pera. Habes ergo, ait, conclusionem sig-
nandam albo calculo, quod pro argento
debito in pondere, potest solui pecunia
ære non contaminata, per l. i. in fine.
& l. cum certum. ff. de aur. & argen. le-
gat. Ita tenet Bartol. Alexand. Deci. &
communiter Docto. ad l. i. ff. de emptio.
& venditio. Ratio est, quia pecunia o-
mnia reducit ad æqualitatem, omniaque
per eam aestimantur. l. si ita. ff. de fideiul-
for.

Verùm quod hoc casu non tantum per
puram 12. denariorum, aut 24. Caractò-
rum, † verùm etiam per mixtam pecuni-
am, secundum valorem & æstimationem
publicè ei inditum, rectè solutio fieri
possit, magis fert communis opinio, vt re-
fert & sequitur Arr. Pinell. ad Rubri. ti-
tul. de rescind. vendit. r. part. nume. 9. cap.
3. vbi propius ad hanc monetandi artem
respexit: Videlicet, sufficere solutio-
nem in pecunia pro massa recepta, dum-
modò creditori satisfiat impensa redu-
cendi pecuniam ad massam, si eius in-
terest, magis pondus illud informe habe-
re, quàm pecuniam. Nec enim solutio si-
eri debet alio modo, incommodum ali-
quod creditori inferente. l. Paulus. de so-
lut. secundum Bartol. ibidem. Panormit.
in c. quanto, extr. de iure iur. Aleia. in d. l.
r. num. 11.

Sed hic consequenter est inuestigan-
dum, contra modum præcedentis quæsti-
onis casu formato, hoc pacto: Si quis cer-
tam † pecuniæ summam debeat, anne,
quemadmodum paulò antè dixi de mas-
sa obligata auri vel argenti, fieri posse
per pecuniam solutionem, eodem quo-
que modo dicendum erit pecunia in ob-
ligationem deducta, per massam ponde-
ralem, fortè per marcas & vncias quali-
tatis & quantitatis eiusdem solutionem
fieri posse? Videtur paritate rationis at-
tenta, non aliter respondendum fore,
quod Bartol. in dicta l. diuortio. §. ob
dona-

donationem, nume. 3. ff. solut. matrimon. quemadmodum per. tenet, posse nempe debitorum, in summa aliqua pecunie obligatum, soluere in massa seu metallo, ex quo pecunia illa sit, quod tamen non im-
probat in d. §. in bona fidei, num. 62. Insi. de actio.

¶ Sed contrariam sententiam veriorē dicit Decius, ad d. §. 1. l. 2. num. 6. quam ibidem nume. 12. Alciat. communem asruit, quod sequitur indubitātē Butigel. nume. ibidem 17. Ripa nu. 12. versic. contrarium. Exemplum est Pinel. d. loc. Aethiologia hæc esse potest, quod, ut dixi, per pecuniam omnes res apprecientur, ipsa autem per menses quascunque æstimari non poterit, d. l. si ita. quæ hoc aperte probat. & l. de contrah. emp. ff.

Sive autem (ut hoc adiungam ad præcedentia omnia pertinet) pro moneta grossa minor, siue econtra pro minuta grossa soluatur, ut diximus, semper illa subintelligenda erunt, ut fiat solutio in moneta proba, & non reproba, quod fieri potest, vel ratione materiæ, vel ratione indicaturæ. Si igitur Princeps, vel Respublica aliqua, quod in intrinseco valore sit moneta deteriorata, eam prohibuerit, habebitur respectus in solutione ad monetam bonam antiquam.

¶ Et hoc est dicendum magis, quando ex avaritia quadam, ut per reprobationem Princeps aliquid lucratur, eam vetauerit. Dabitur enim tunc pecunia in eadem materia & pondere conuenienti, ut communiter Docto. videntur sentire antiqui. Iohan. Aquil. de monet. potesta. part. 2. conclus. 2. Lauden. num. 14. Brun. part. 17. & 18. vltima. Gabriel. Biel. §. conclus. in primo dubio, de monet. potesta. Francisc. Viuius in commun. opin. libr. 2. opin. 183. in verb. moneta. Oldrad. consil. 250. incip. factum tale. Licet Princeps mandet, inquit, de noua moneta solutionem fieri posse, non tamen sequitur, non habendum respectum ad antiquam, ut in cap. 14. quoque meminimus. Salicet. in l. si ex legati causa, in quaestione, quæ incipit iuxta prædicta. ff. de verborum obli-

gatio. ¶ Principem per hoc non voluisse, quod pecuniam mutauerit, contractas obligationes irritare.

¶ Videtur hoc ipsum naturali rationi obuersum, quæ ratio naturalis omnino debet attendi, per l. cum ratio naturalis. ff. de bon. damnat. pro quo facit optimè textus in c. quanto. ibi, Requisito assensu populi, &c. de iureiur. Et Francisc. Marc. quæst. 152. nec non Menoch. cas. 216. ee arbitri iudi. Vide tamen ad illa, quæ ex sententia Fabri ad Authen. hoc nisi, de solut. C. & in princip. Insi. quibus mod. toll. oblig. Molin. Roman. Gemin. Boër. supra sunt relata. Et c. 5. tit. cuius auctor. mon. sit iud. Coniungat his, cui placet, Anton. Gomel. pro vtraque parte, pro Principe videlicet, & contra eundem auctoritates citantem, libr. 3. conclus. 1. de solut. & lib. Aretin. consil. 11.

Adde etiam Tyraquel. hanc de Principis potestate quaestionem mouentem de retract. lign. §. 1. gloss. 18. num. 29. Si videlicet genus monetæ, quod in vsu fuit contractus tempore, sit retractus tempore abolitum atque interdictum, cuiusnam temporis ratio sit habenda? Quærit, sed nihil decidit, saltem remissiuè auctores hanc tractantes citans, utpote Cyn. post Petr. Iacob. & Odofr. in l. minorum, in 9. quæst. C. in quib. caus. in integ. restit. Bartol. in l. quod te. & Alexan. plenè ibidem. ff. si cert. petat. Godofred. etiam ad d. l. 3. de reb. cred. ff.

¶ Ego existimarem, si Princeps cū clausula, Nō obstante, &c. maximè tunc, quando constat eum consueuisse monetam propriam auctoritate, nō accedente assensu populi, formare, mutare, ac variare, argu. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aq. quoti. & æstima. Laud. num. 3. ab initio. Is, inquam, Princeps si mādēt nouam monetam, licet in intrinseco valore deteriorem, loco antiquæ recipiendam, recusari eam difficulter posse, hoc est quod infert Menoch. casu 316. ¶ Nescio tamē quantum hoc ipsum Principes obseruent. Eius enim est monetam æstimare, cuius est eudere, per l. 2. C. de fals. mone. Hinc Arist. Ethic. §. cap. 5.

Et Polit. l. cap. 6. Ipsi, ait, Principes & Res publica, ipsaque lex numum constituit, à qua t lege precium & valore certum accipit, cuiusque libera potestas est nummos semel percussos, inutiles efficere & reddere. Viuius d. loc. Didac. Conar. pulchrè cap. 7. nu. 5. & 6. dixi supra cap. 5.

13 t Huc faciunt illa, quæ Dd. passim de absoluta Principis potestate tradiderunt, de quibus præter alios vide Gail. Obser. 55. & 56. lib. 2. Item Præf. Mechl. Euerhard. in loc. 129. qui intitulatur, Locus a plenitudine potestatis, Emanu. Soarez Recept. Sent. num. 133. in verb. dominia. Menoch. de arbit. iudic. quæst. 48. Zas. & alios ad l. Princeps. ff. de legib. Gabriel. 3. conclus. 1. 2. & subsequent. t De hac clausula, Quia nobis ita placet, Dann es uns also gesiehet / vt scribit Reg Maiest. Hisp habet quædam Pet. Peck. de iur. sist. in princip.

Verum tale Principis placitum, de quo procedit ipse territorij fines non egreditur, nec forenses subditosve aliorum Principum vincire aut ligare poterit. Costal. ad l. 5. ff. de stat. homi. non secus atque de Statutis & Consuetudinibus passim, & quidem communiter est determinatum, quæ extra sua territoria non extenduntur. D. Gail. 2. Obser. 127. cum præced. ex professo hanc quæstionem pertractauit. Cui adde Henin. Goden. conf. 37. & Matth. Coster. de process. execut. 2. cap. 3. num. 31. t Sic dicimus Statuta vires suas sumere à sola potestate statuentium. c. à nobis primo, de sent. excommun. l. si. ff. de iurisd. omn. iudic. Præses conf. 136 nu. 15.

Hinc aliquando super illa quæstione consultus: Anne videlicet Statutum seu privilegium loci Iudæis t concessum, vt à l. incivilem. C. de furt. dispositione (in qua dicitur, rem furtivam, precio non redhibito, veris dominis eandem repetentibus, restituendam) liberi & immunes essent, etiam forenses & extraneos t complecterentur & ligarent? Respondi ex Dd. recepta sententia, Quod non. Hippol. de Marfil. singu. 13. tradit Regulam hanc, quæ dicimus, Iudæos posse pecuniam dare su-

per re furto subtraham, ita quod non teneantur eam restituere, nisi sibi primum pecunia exposita t cum vsuris reddatur: Limita, inquit, primo tunc, quando Iudæus sciuit rem furtivam esse, per l. servus cuiusdam. ff. de condit. indeb. Secundo, t si bona subtrahita sint Ecclesia, vel alius forensis, qui non esset suppositus Iurisdictioni statuentium, vel eius qui fecit tale privilegium vel Statutum Iudæis, quia tales non obligantur isto Statuto aut privilegio, sed sunt in terminis iuris communis, vt ibi per eum latius, quæ ad Scholarem maxime forenses pulchrè extendit Francisc. Crem. singul. 81. per Alber. Sicul. in c. quod clericis, 8. colum. de for. comp. Alci. præsump. 29. reg. 3. Matth. Matth. sing. 110.

t An autem istiusmodi Statuta & Consuetudines, quoad proprios subditos de iure valeant? Richard. add. l. incivilem tenet, quod non. Quoniam, ait, irrationabile est, furtivam rem tantisper retineri, donec precium restituatur, per Statutum aut privilegium induci hoc non posset, auctoritate Hostiens. in Summa, de poeniten. & remiss. Capell. Tholoz. 157. Franc. Marc. 2. par. quæst. 8. t Communis tamen, consuetudine passim corroborata, est in contrarium, per Hippoly. Crem. Alciat. in loc. præcitra. Petr. Benintend. conclus. 34.

Hinc quoque defendi possint nostrates, qui Thalleros Imperiales Illustris, Archiducis Austriae Ferdinandi recentiores, pro bonis acceptare recusant, ex quo in liga & pondere (quod cum bonis viris sæpe sum admiratus) non nihil deficiant. Nec si à Subditis dicti Illustrissimi Archiducis acceptentur, propterea & extraneus quilibet eosdem recipere compelli deberet, maxime cum Ordinationes Imper. defectum talem maximopere & passim vetent atque damnent.

Thema Cap. XVIII.

De legatis

Delegatis in testamento relictis, quid sit statuendum.

20 Communi à sententia in iudicando non temerè recedendum.

SUMMARI.

CAPVT XVIII.

- 1 Solutionis tempus in legatis, mutata pecunia extrinsecus, attendendum secundum quosdam.
- 2 Molinai intellectus de tempore testamenti.
- 3 In obligatione generis Molina. in effectu cum communi consentit.
- 4 Contractus tempus indifferenter inspiciendum semper esse, summa inscitia reputatur.
- 5 Contractus & solutionis tempus quo pacto idem significent.
- 6 Moneta valor intrinsecus mutatus in legatis relictis.
- 7 Mortis tempus in legatis considerari secundum quosdam.
- 8 Solutionis tempus, secundum alios, in legatis attendendum.
- 9 Interpretatio l. cum certum. communiter recepta.
- 10 Testamenti tempus omnino in legatis inspiciendum.
- 11 In Lecturis Dd. verius, quàm Consilijs loquitor.
- 12 Singularis intellectus l. cum certum, Arr. Pinelli.
- 13 Prasens temporis verba in l. cum certum. explicata.
- 14 Prasens tempus intelligitur, si de alio non constat.
- 15 Testator prasumitur de moneta currenti tempore testamenti intellexisse.
- 16 Pro disposito haberi, de quo testator, si interrogatus fuisset, verisimiliter respondisset.
- 17 Testatoris mens iuri communi conformis.
- 18 Testamenti conditi tempus attendendū, communis sententia est.
- 19 In legatis vniuersalibus tempus mortis considerari.

EThi ex ijs, quæ hætenus à nobis sunt tradita, facile resolui possint quæstiones monetariæ passim occurrètes, non tantum ex cōtractibus, verum etiam testamentis, legibus, statutis, alijsq; dispositionibus prouenientes: euidentioris tamen intellectus & informationis gratia, non grauabor speciatim quasdam eius generis mouere, eademque breuitate, de qua suprà, easdem discutere. Quarum prima erit, De relictis legatis in testamento. Sit igitur hæc facti species: Testator quidam in sua postrema ordinatione ita de quibusdam legatis disposuit:

Nepotibus meis N. & N. & vnicuique eorum do, lego, centum libras grossorum monetæ Flandricæ, seu lego ijsdem centum Thalleros simplices, siue totidè Colonienfes aureos. Contingit mutatà medio tempore monetam fuisse, & hoc quoad valorem extrinsecum. Imperialis fortè Thallerus, per quem solutio fieret, tempore erecti testamēti valebat alb. 54. mortis tempore testatoris 64. alb. & demum petitionis tempore ad 70. alb. valor eius excreuit. Quid dicendum, cuiusnam temporis ratio habebitur? Quoniam sumus in obligatione generis, & in puncto mutationis monetarum valoris extrinseci, iccirco illa decisio, de qua est in Conclus. ibid. 2. maxima, hic locum habebit, videlicet non tempus dispositionis, erectiue testamenti aut mortis testatoris, sed petitionis, atq; ita solutionis attendendum, per Castr. in l. 3. C. commu. de leg. Alci. in l. cum quid, nu. 15. ff. si cert. pet.

Quod ipsum sequitur Menoch. in fine consil. 49. ita inquiens: Cùm in casu nostro præcipue de mutatione extrinseca, nempe de augmento aurei, qui nunc valet nouem florenos, cùm tamen eo anno valeret solum quinque cum dimidio, dicendū est esse attendendum tempus solutionis. Atq; ita Imperialis Thallerus

in exemplo præmissio rectè poterit solui secundum æstimationem solutionis tempore currentem, scilicet pro 70. alb. Et si Thalleri simplices in obligationem deducti, supersunt albi 18. Si verò simplices Colonienſes florēti, Imperialis secundum prædict. modum faceret flor. Colon. tres, duobus albis exceptis.

Hanc quæſtionem tractat & discutit Molin. nu. 742. quæ est in ordine 99. & quidem, fvt ipse fatetur, contra communem. Nam extrinsecum valorem hoc casu affirmat attendendum, qui erat tempore dispositionis, vt si Thallerus Imperialis foret persoluendus, qui dispositionis tempore valuerint alb. 60. & nunc valeat 64. quatuor albi de vno quolibet Imperiali essent subducendi, cederetq; hoc augmenti commodum eius, qui solutionem facit.

In hoc autem ipso, si quis attentius aduertat, t scilicet in obligatione generis relicta alicuius quantitatis, quoad effectum, à nobis non videtur discrepare. Cum enim in proposita facti specie Thallerorum simplicium (vbi communiter tempus solutionis in consideratione habendum statui-mus) augmentum illud, quod 52. albos in qualibet specie numerum excedit, hoc debitorem posse deducere concedimus: eodem modo vbi ille tempus contractus attendendum in extrinsecum valore dicit, non alium habet, sed quasi similem effectum, & intellectum, t constituto & præsupposito, quod de eodem genere loquatur. Sic etiam secundum eum & nos 52. albos transcentes albi in specie qualibet oblata, cedent commodum debitoris, defectus verus incommodo.

Quæ omnia propterea expressius inculco, & ob oculos pono, vt tanti viri sententiam, quoad valorem extrinsecum, non nihil saluè, eorundem verò ineptias & phantasias, atque t ignorantiam summam pandam, qui nihil magis vociferantur atque ad raucedinem vsq; clamant, quam in extrinsecum etiam valore, de quo nobis nunc est sermo, albos tales fore persoluen-dos, quales fuerunt fortè anno 1520. vel 1550. hoc est, eo tempore, quo litera obligati-

onum erecta sunt, aut obligationes alias initium sumperunt. Remitto igitur eodem rursus ad nostram Conclus. Maxima, per quam meridiana luce clarius hæc intentio nostra probatur, redditurque planè indubitabilis.

† Sed hæc dicta sint de mutatione valoris extrinseci. Quid autem obuenire mutatione valoris intrinseci erit dicendum. Casus talis constitui potest, vt per Oldra. conf. 31. figuratur: Quidam condens testamentum, reliquit ad pias causas 400. libras pro anima sua, per hæc verba: lego & accipio de bonis meis pro anima & parentum meorum, & pro soluendis ipsorum factis & meis, & expensis, &c. exsoluendis 200. libras: quo testamento erecto, superuixit testator per decem fortè annos: quaritur, an de moneta, quæ currebat tempore testamenti, an verò quæ mortis testatoris, vel demum quæ hereditatis dictæ tempore currebat, dictæ 200. libras sint soluendæ, posito, quod moneta vel in liga, vel in pondere, itaque in valore intrinsecum sit mutata?

† Videtur prima fronte dicendum, tempus mortis considerandum esse, per d. s. disponat, Auth. de nupr. Et lex semper est in viridi obseruantia J. Arriani. C. de heretic. Ergo videtur legasse eo tempore, quo moriebatur, secundum Cart. de monet. num. 35. & ita illud tempus debere in consideratione haberi. Vel tempus petitionis, & ita solutionis attendendū, quod voluit singulariter Ludouic. Roman. singul. 519. & consil. 123. In contrarium ait, t quod tempus solutionis attendatur, est casus singularis in l. cum certum, in verbis, *Precium presentis temporis*. ff. de aur. & arg. leg. Nisi heres, inquit, fuerit in mori, per l. vinū. ff. si cer. per. Huc sequitur Boue. in sing. in fi. tit. mixta de contractib. nu. 14. Menoch. consil. 138. nume. 12. Leoninus consil. 31. nume. 5. circa fin. versic. quod & pulchrè, &c.

Doctores ad dissolutionem huius dubij cōstituent aliam facti speciem ad d. l. cum certum. cuius verba prius præmitto: Ait, Cū certū aurivcl argenti pōdus legatū est, si non

si non species designata sit, non materia, sed precium presentis temporis prestari debet. Textus enim ille non loquitur de certo precio debito, nec de certa quantitate pecunie debita etiam in genere, sed de precio alterius rei legata & debita, cuius aestimatio crescere & diminui potest: & sic solutionis tempus attenditur, Molin. dict. quaest. 99. num. 745. Alb. Brun. part. 8. praes. Mechlin. conf. 105. in fine. Cuius verba haec sunt. In casu d. l. cum certum, verisimiliter in consideratione fuit tempus solutionis, cum tunc primum constare possit, an massam seu corpus, an vero aestimationem soluere velit haeres, gloss. ibidem ad verbum. Non materia.

Itaque sapienter marte praeses sententiam praedicti Romani cum alijs refutat eundemque in lectionibus suis ad l. cum quid, si cert. per. aliter sentire asserit, addens, in iisdem praesumendum esse eum veritatem potius scripsisse, quam in Consilijs, ad requisitionem partis affectuosè exaratis. vide tamen praecit. loc. Leoninum pro intellectu Romani & Geminiani inferentem.

Attigimus autem supra Arr. pinel. su per hanc l. cum certum, longe aliam esse mentem, constat enim ex l. ipsa & contextu, haeredis arbitrio, vel massam vel aestimationem persolendi, relictum non esse, sed eidem praecise iniunctum, ad precij presentis temporis, strictam & inevitabilem solutionem. Qua de casu, & ad euitandam omnem antinomial, utque nihilominus communis opinio, qua de testamento tempore recepta est, quamque tuemur, sustineatur, nouum facit huius l. intellectum, ad Rubr. C. de resen. vendi. c. 3. part. nume. 23. qui meo iudicio tolerari potest. Refert enim verba illa, presentis temporis, non ad tempus solutionis, quasi, ex nobis hodie loqueretur, ut DD. communiter illa accipiunt, verum ad tempus conditi testamenti, presentis temporis, quo ad testatorem, quod per l. si ita. ff. eod. tit. de aur. & arg. leg. probari dicit. Cuius haec sunt verba. Si ita lega-

tum esset: vestem meam, argentum meum, damnas esto dare: id legatum videtur, inquit Paulus, quod testamenti tempore fuisse, quia praesens tempus semper intelligitur, si aliud comprehensum non esset, vestem meam, argentum meum, hac demonstratione meum, praesens tempus, non futurum ostendit. Cui consonat l. uxorem 41. §. testamento. ff. de leg. & fideic. 3. vbi legatis Publio Maenio pueris quinq; annorum septem, quaesitum fuit, cuius aetatis mancipia per haeres exhibenda debeantur, vtrumne quae testamenti facti tempore, intra septem annos fuerunt, an quae mortis tempore intra eam aetatem inueniantur. Respondit, eam videri aetatem designatam, quae esset, cum a testatore relinqueretur. Ita quoque & in l. alleg. cum certum precium presentis temporis scilicet, testamenti conditi exaudientum, quod & rationem habet, & libenter recipimus.

Non enim est verisimile, quod testator intellexerit de alia moneta, quam ea quae conditi testamenti tempore usu erat recepta, cursumque habebat. Brun. part. 9. pro quo facit illa regula, de qua est in l. Tale pactum. §. fin. & ibidem gloss. ff. de pact. Illud videlicet pro disposito haberi, quod verisimiliter fuisset dispositum, si de hoc disponens fuisset interrogatus. Quod tam in legibus atque statutis, quam pactis, rescriptis, & vltimis voluntatibus obtinet, per Barto. & Bald. in l. fin. C. de posthum. haered. institut. facit quod in dubio mens testatoris ita sit interpretanda, ut ad minimum ius commune laedat. per Bart. in l. haeres mei. §. cum ita in fin. & ibidem, Ripa num. 75. §. cum ita in fin. & Trebell. Grauet. conf. 75. num. 5. ff. de S. C. Trebell. & confil. 250. num. 1. confil. 230. num. 9. Menoch. confil. 95. nu. 61. Socin. confil. 90. nu. 2. volum. 1. VVesemb. confil. 3. nu. 45. vide ad legat. supra cap. 13.

Quod vero illa sit sententia communiter a Doctoribus recepta: testamenti videlicet tempus in legatis relictis quo ad intrinsecum valorem attendendum, esse attestantur DD. relati paulo ante.

Oldr. præfes Mechlin. Brun. Curt. Molin. Laud. & DD. ad l. cum quid. ff. si cert. pet. Panorm. ad c. olim de cens. Socin. consil. 6. lib. 2. Ioann. Andr. ad Specul. tit. de oblig. & solut. §. nunc aliqua, versicul. si autem ex contractu, Collectan. in c. Indican te, colum. 1. versicul. quid si testator, de testament. Anchoran. in dicto c. olim. Summa Angel. in verbo, solutio. 2. quæstio. Gabriel. libr. 3. de solut. & liber. concl. 4. Guiliel. de Cun. & Cast. ad l. 3. C. commu. de legat.

- 19 Quod si ipsum tamen secundum eodē limitatur notabiliter non procedere in legatis vniuersalibus & fideicommissis, in quibus attenditur tempus mortis testatoris, in particularibus testamenti conditi. hoc expresse habet præf. Mechlin. al leg. consil. & Ioan. Aquil. 2. Theorem. per gloss. ordin. ad l. pen. in verbo cedit. ff. de fund. instruct. concludit Præfes ita. Atq; hæc communis est sententia, à qua in indicando non est recedendum, iuxta notata. per Ioan. And. Panorm. & alios, in c. 1. & c. in innitatis, de constitu. & Bart. in l. fin. C. de poen. iud. qui. tem. iudic. l. scire oportet. §. illud cum sequ. ff. de excus. tutor. D. Gail. lib. 1. obser. 34. numer. 18. Menoch. in fin. consil. 38. numer. 76. per plures auctoritates. & consil. 49. nume. 52. ubi de tempore solutionis, Guid. Pap. quæst. 493. colum. 2. vers. vel potest. Roman. consil. 123. Gigas de pension. quæst. 98. numer. 1. capit. consil. 29. numer. 6. quibus adde allegata, c. 24. nu. 15. & 16. infra.

Thema Cap. XVIII.

De legibus atque statutis pecuniæ alius cuius mentionem faciendibus.

SVMMARIA.

- 1 Statuti ac legis condita temporis rationē habendam.
- 2 Statuta vltimis voluntatibus equiparantur.

- 3 Solutionis tempus non statuti communiter attendendum.
- 4 Et hoc etiam in pecunia are cōtaminata.
- 5 Statutum de moneta loquens intelligitur de vsuali.
- 6 Solutionis tempus in penalibus & salariis etiam præstando attenditur.
- 7 Moneta quomodocūq; sit mutata, hic non curatur.
- 8 Solemnitas legis aut Statuti tempore legis & statuti attenditur.
- 9 In modo soluendi tempus solutionis inspicitur.
- 10 Lex vel Statutum tempus solutionis exprimens, illud consideratur.

CAPVT XIX.

Quæritur deinceps non inconuenienter, quid dicendum sit, si leges aut statuta faciant mentionem alius cuius pecuniæ, cuius temporis legumne conditarum & statutorum, an vero eius, quo solutio faciendā est ratio debet haberi? Et forte quibusdam placeret, si statuti erecti & legis promulgatæ tempus considerandum, non secus quā in præcedenti cap. de testamento est à nobis traditū. Cuius ratio hæc esse possit, quod si statuta magis æquiparentur vltimis voluntatibus quā contractibus, per §. disponat. in Authē. de nupt. coll. 4. & l. cum tale. §. fallam causam, ff. de cond. & demon. lo. Faber in §. ex non scripto, col. 3. instit. de iur. nat. gen. & ciui. Lod. Rom. consil. 123. circa primum ab initio statim nu. 1. Præf. Mechlin. in loc. 47. ab vltim. vol. ad legat. statu. vel consuet. Corras. in Miscel. 3. ca. 13. per Bar. in l. ff. quibus vt indign. quod ipsum in terminis sequitur. D. Gail. 2. obser. 73. num. 5. ex sententia Alb. Rom. & Iason. in l. cum quid nu. 28. in 1. lectura. si cert. pet. & Bal. post Nicol. de Metarell. in l. penul. in fin. vers. quæro quid in verbis, C. de verb. signifi. c. conquirente, & ibidem Anton. de Butr. col. antep. vers. quæro secundū quid, ex. de offi. Ord. & DD. plures in locis infra citandis,

† Alij & quidem DD. communiter hic
tempus solutionis, non autem conditæ le-
gis, aut statuti erecti, attendendum con-
cludunt. quemadmodum expressis verbis
tradidit Brun. circ. princ. præsupp. 2. Vel
ait, nisi debitum causaretur ratione alicu-
ius legis, vel statuti, quo casu attenditur
tempus solutionis, seu moneta vsualis &
currens, illo tempore quamvis tunc sit
contaminata: vel à tempore legis condi-
tæ, erectiue statuti in bonitate intrinse-
ca fuerit deteriorata. Sequitur Minus. 4.
obseruat. 15. per Corn. in consil. 181. incip.
nonnullis. 18. colum. vers. Restat. 3. volu.
Illamque sententiam D. Assessores in Ca-
mera amplexos attestatur, per Raph. Ful.
consil. 72. num. 2. Tiraqu. de retract. lign. 18.
gloss. num. 73. & gloss. 20. nu. 14. Statutum
inquit, loquens de moneta, intelligitur
de vsuali & expendibili, addens, in tunc lo-
co statuti, per Alexan. consil. 104. incip. sta-
tutum loquens colum. 1. libr. 1. Clem. 2. &
ad illam gloss. & DD. ext. de decim. Bald.
in l. illud, in fin. de Sacrosan. Eccles. & in
l. 2. in princip. C. commun. de legat. & in
consil. 269. volum. 2. Ioan. Andr. ad Spec. in
§. nunc aliqua, in fin. vers. pone in statu-
to, eundemque secutus Corral. præcit.
loc. Corn. consil. 181. num. 71. vers. Secundo
respondere potest, volum. 2. & consil. 287.
col. fin. vers. secundo responderi potest,
volum. 1. & consil. 321. incip. de pluribus,
in vlt. col. 3. vol. Landen. de Monet. nu. 27.
vers. quid autem in lege, prolixius Brun.
part. 2. in obligatione ex lege vel consti-
tutione habet, aut statuto causata, inspi-
citur tempus quo obligatio contrahitur
ex statuto.

Si igitur statutum imponat poenam
pro maleficio, aut mandet alicui dari cer-
tum salarium, & cōtingat post conditum
statutum mutari monetam, vel in bonita-
te intrinseca vel extrinseca, solutio pœ-
næ & salarij debet fieri de moneta cur-
rente tempore condemnationis, vel sala-
rij præstandi, per Zabarel. Petr. de Anch.
im. post Zenze. & Mathe. in Clem. si be-
neficorum, de decim. De salario quoque

per soluendo vide Brun. part. 7. & Mil. in
Repet. in verbo, Pecunia, per multas au-
doritates.

Negligendum tamen in his nentiquā
erit, hic receptam hanc esse distinctio-
nem. Aut enim statutum seu lex respicit
vel designat aliquam solemnitatem, † &
tunc statuti tempus erecti, aut legis con-
ditæ inspicitur: quemadmodum dixi su-
pra in donatione quingentos aureos ex-
cedente, quæ de iure debet insinuari: &
tunc fit intellectus de aureis legalibus,
& non de moneta currente tempore solu-
tionis. Aut vero lex statutumue disponit
circa † solutionem pecuniæ faciendam,
adijciendo forte diem solutioni, vel hoc
ipsum tacite designando: & tunc tempus
solutionis attenditur. Ita distinguunt
magna ex parte in præcedentibus relati
DD. & Ioann. Aquil. Theor. 5. Francisc.
Curt. de Mon. numer. 19. Brun. in fin. dict.
part. 12. Anton. Gabriel. libr. 3. de solu-
tion. conclus. 5. ubi regulæ principalis
tres ponit fallentias, ad quas lectorem re-
mitto.

Quæ tōmni dubitatione semota pro-
cedunt, si statutum expresse velit, soluti-
onem fieri debere secundum tempus so-
lutionis, per Brun. limit. 8. & 9. Vel ubi
cōsuetudo loci hoc ipsum patiat, quod
secundum tempus solutionis per mone-
tam currentem solutio fieri possit. Brun.
limit. 3. Adde illa de quibus supra cap. 13.
diximus.

Thema Cap. XX.

Aestimatio monetæ statuto aliter
facta, quam vsu quotidia-
no recepta.

SVMARIA.

- 1 Casus ad thallerum Imperialem figura-
tus.
- 2 Contendunt debitor & creditor super de-
cisione quæstionis præcedentis.

- 3 *Ciuis & incola suo Magistratui parere debet.*
- 4 *Turpis pars dicitur vniuerso suo non coharens.*
- 5 *De obligatione generis, & non speciei hic agitur.*
- 6 *Vsus pecunie potius quam materia confideratur.*
- 7 *Proclamationes factæ per non usum obli-terantur.*
- 8 *Princeps per patientiam usum pecunie ap-
probat.*
- 9 *Glossa aurea ad verbum frangere, de
Treg. & pac.*
- 10 *Vsus monete currentis statuto præualet.*
- 11 *Inobseruantia simplex, absq; cursu 10. an-
norum sufficit.*
- 12 *Leges priores per posteriores abrogan-
tur.*
- 13 *Verbis aut factis quis mentem suam decla-
ret, parum refert.*
- 14 *Argumentatio à ratione casus conuersua
procedit.*
- 15 *Vsus & consuetudo in numis præualent.*
- 16 *Pecuniam & libras magis vsitatas præfe-
rendas.*
- 17 *Quod minimum est in numis sape attendi-
tur.*
- 18 *In testamentis plenior, quàm contractibus
fit interpretatio.*

CAPVT XX.

Prædictæ quæstionis decisioni cõmo-
dissime adiungi potest elegans, fa-
tisq; controuersa facti species, & de
qua ego aliquando consultus respondi.
Exempli gratia. Anno 1570. Thallerus no-
ster Imperialis statuto fuit æstimatus ad
decem marcas Colon. seu quod in idem
recidit alb. 60. vtq; in plus non exponere
tur in vrbe vel reciperetur, cum aliqua et-
iam pœnæ comminatione publicatum
fuit: creuit autem medio tempore prædi-
cti thalleri valor ad vndecim & vltra
marcas primo, & deinceps vsque ad 11½

marc. Colon. seu alb. 69. aut circiter vel
vltra.

Hic tẽreditor augmentum superueniẽti
agnoscere mordicus recusat, vrgens pro-
clamationes factas ad decem marcas Co-
lonienses, atque ita extrinseco valori à su-
perioritate metâ præscriptam recte obij-
cit, vltra quã non liceat tã silire. Ex quo
iuris sit indubitati, quod ciues & incolæ
talibus factis proclamationibus & sancti-
onibus teneantur morem gerere. per l. in-
cola. ff. ad Municip. vbi Caius t̃ refert in-
cola Magistratibus parere debet, apud
quos incola est, & illis apud quos est ci-
uis, & quæ ibidẽ sequuntur. facit l. omnes
populi cum l. de quib. ff. de ll. Rebuff. ad
const. reg. Gall. tom. 1. de lit. obl. ar. 6. glo.
3. num. 43. Bald. ad l. i. num. 13. C. de summi.
Trin. Turpis t̃ etiam omnes pars iudica-
tur, vt alibi quoq; memini, vniuerso suo
non congruens. per c. tuas, extr. de spon-
duor. D. Gail. 2. obl. 35. perfectius hac di-
scutit.

Debitor t̃ vero ex aduerso (præsuppo-
sito quod non sit ad certam aliquam spe-
ciem, sed alicuius quantitatis genus obli-
gatus, atq; ita thallerus Imp. præcise nõ
est in obligatione, sed in facultate soluẽ-
di) currentẽ tempore solutionis valorem
præfert, cogendumq; creditorem in isto,
& non in alio, forte proclamationis tem-
pore imposito, debitum recipere dicit, ex
quo secundum ea quæ aliquoties in præ-
cedentibus sunt repetita, in t̃ pecunia v-
sum magis, valuationemq; hodierno die
expẽdibilem & communiter receptam,
quam ipsam materiam, aut etiam abusi-
uam, vt sic loquar, taxationem quondam
factam, respicimus & ponderamus. per
text. l. quæ extrinsecus. 65. ff. de verbor.
obligat. & l. Imperatores, ff. de contrahẽ.
emptio. cum similibus, Oldrad. conf. 168.
in prinẽ.

Ita propter inobseruantiam proclama-
tionum publicatarum usum præualere,
in simili facti specie deciderunt Docto-
res Collegij Papiens. in consilio, sane
per quam elequentissimo, augmenti Mo-
netarum. §. Nec nos mouet. numer. 11.
EX

Ex quo enim proclamationes tales non fuerunt obseruatae, sciente & patiente principe, vel, ut in nostro praemisso casu, tolerante Magistratu, videtur Princeps, & quilibet Magistratus, tali contrauentio ni simpliciter acquieuisse, & assensum praebuisse, per notabilem & verè auream gloss. quàm Doctor. non immeritò summè commendant, ad verbum, frangere, in fin. ext. de treug. & pac. vbi habetur: Sed quod dicit, hic non tenet. Et Episcopi qui non feruant hanc constitutionem, non dicuntur transgressores.

Eodem modo dicendum videtur in casu nostro, quoniam tales proclamationes aut etiam statuta non obseruantur, sed cōtrarijs actibus & vsibus superuenientibus proobliteratis & abrogatis habentur: ita circò vsus talis t̄ currentis monetæ praualere ac praeponderare. Quod ipsum Aretin. in cons. ii. incip. procedendum est, col. 3. ad verbum tenet, scilicet quod ordinatio facta super cursu monetæ, non prauidet nec liget subditos, si non fuit obseruata, sciente & patiente Principe, quieam fecit. Brun. d. limit. 3.

Atque ibidem Aretinus quoque concludit notabiliter, quod non requiratur in obseruantia longa & praescripta per 10. annos, sed sufficiet simplex cessatio solùm, adde Anton. de Butr. & Panorm. in c. quia circa, de consanguin. & affin. necnon quasi in terminis L. C. Leoninum Cancell. ducat. Gelri. cons. 56. in fine. Postremò ait, fabricandum non est, quod etiam si pecunia controuersa in Germaniam verè destinata, & ibidem erogata fuisset, adhuc tamen neque committi, neque confiscari posset, propter non receptas dictas Ordinationes in vsu, & quia ubiq; omnia ferme numismata, aliter & pluris permutantur, quàm per Edicta liceat. què (quantumuis minantia, & ab ipso Principe manantia) publico populi consensu superantur, & infirmantur, communemque illum & Negotiatorum vsu & aestimationem, nō autem legalem & edictalem vulgus sequitur. Probat idem Tiber. Decian. resp. 124. volum. 3. num. 16. vbi habet: quod toleran-

tia & patientia Principis inducat consuetudinem & priuilegium, per l. quid ergo, §. 2. ff. de his qui not. infam. l. cum plures, §. locator. ff. loca. l. i. §. magistrum, ff. de exercit. actio. vbi plura pro hac sententia sequuntur.

Ita in simili dicimus, t̄ priores leges per posteriores, aut etiam per consensum populi tacitum abrogari, l. nam & posteri ores, ff. de legib. Iason in d. l. de quibus, nume. 33. vbi communem esse Doct. sententiam refert, vsu seu consuetudinem loci particularis sequentem, legi praedenti praferri debere. Et Curt. in c. cum tanto, lect. 1. num. 9. inquit, quod consuetum est haberi pro necessario: cum consuetudo sit actus practicus, ad vnguem obseruandus. Vide Matth. Coler. de proces. execut. i. par. cap. 3. nume. 165. fusiùs hac tractantem, & hac de re dixi etiam quædam suprà cap. 16 libri prioris.

Huc pertinet quod dici solet, t̄ parum referre siue quis verbis apertis, siue ipso facto mentem suam declaret, per text. l. si tamen, §. ei qui, ff. de edil. edict. Et l. Paulus, ff. rem rat. hab. Doctores ad l. reprehendenda, C. de instit. & substit. gloss. in l. legata, §. fin. & ibidem Doct. ff. de suis & legit. l. praedijs. §. Titia, & ibi Bart. ff. de lega. 3. c. dilecti filij, & ibidem glo. in verbo facto, de appel. facit tex. in l. 1. & l. fin. C. si maior fact. alien. rat. hab. l. pupillus, §. sanè, ff. de auct. tut. Doctores post Innoc. in c. ex parte Decani, de rescript. & in c. in praesentia, de procur. & Rota decis. 455. per praedictam collationem, & 428. habens, in nouis. Et sentit Alexand. cons. 118. viso processu, colum. 2. lib. 5. & Decius cons. 232. dura, colum. 1. nume. 2. lib. 1. & cons. 362. viso puncto, colum. 2. lib. 3. Zaf. ad d. l. de quibus, num. 11. Menoch. Recuper. poss. ff. Remedio, nu. 124.

Eodem modo in terminis quoad praesentem casum, idque tam in decremento, quam numerum superuenienti augmento decidit D. Euerard. Praes. Mech. in loc. 94. intitulo: A ratione casus conuersua, numer. 3. Sextò ad hoc facit. Quod si per statutum florenus taxatus sit ad 18. fuferos,

ros, deinde valor seu æstimatio crescit ad 18. stuferos, cum dimidiato, quod debitor obligatus ad florenos, debeat soluere 18. stuferos cum dimidiato; per rationem casus conuersuam. Quia si florenus decreuisset, & non ualuisset nisi quindecim stuferos, non uoluisset debitor soluere nisi quindecim. Et ita hanc quæstionem determinat quoque Bald. in l. si quis argentum, 3. colum. C. de donat. dicens se sic consuluisset aliquando. Et idem Bald. in consil. suo 213. volum. princip. Punctus quæstionis, idē vult Salic. in l. cum quid. circa fin. ff. si certum pet.

15 Ex quo benè apparet, † quantum vsus & consuetudo in soluendis numis, etiam statuto in contrarium deciso, operentur. Vsq̃ue adē, quod etsi vna pecunia magis sit vsitata, quam alia, respiciamus monetam magis vsitatam, text. & gloss. in c. 2. de maled. & in Clem. 2. Doct. ad illam, extr. de decim. Tyraquel. de retract. ligna. d. §. 1. & gloss. 20.

16 Si igitur in ciuitate † aut regione aliqua frequententur diuersæ libræ pecuniarum, vti 14. cap. par. prioris explicatum est fusius, nec constiterit, de quibus libris contrahentes intellexerint, quæve pecunia exbursata fuerit, debitore offerente tales libras, aut pecuniam, quæ minoris valet, creditore maiores & præstantiores exigēte. Accurs. in l. semper in probationibus, ff. de regul. iur. responderi: regionis morem primo inspiciendum, quod si in ea æqualiter moneta sit recepta, spectabitur minor. Nā ita subiicitur in d. l. Quid ergo si neque mos regionis appareat, quia est varius, ad id quod minimum est, summa est redigenda. Id † quod optimè etiam probatur in l. numis, ff. de leg. 3. Numis, habet textus, indi. smētē legatis, hoc receptius est, vt exiguiore legati videantur: si neque ex consuetudine patris, amilis, neque ex contextu testamenti posset apparere, quales videlicet sint legati, vide gloss. ibid.

Quæ si in testamentis obtinent, multo magis in contractibus locum habere debent, cum in testamētis plenior fiat inter-

pretatio, † quàm contractibus, l. in testamētis, ff. de regul. iur. c. cum dilecti, in fine. extr. de donat. Petr. Jac. tit. de cert. condi. gen. ex stip. §. 1. vers. sed quid si non fuisset. Prædicta est amplexus Albert. Brun. præf. 2. nume. §. 15. 17. & consequenter vsq; ad finem. gloss. margin. ex sententia Goffred. & Hostien. ad d. c. 2. de maled. Atque ita apparet in his potius esse electionem penes debitorem, quàm creditorem, per Ang. in l. fin. C. de vet. num. potest. libr. 11. Franc. Curt. num. 30. & Ioan. Aquil. Theore. vlt. part. 2. de Monet. hæc pulchra sunt, alboq; notanda lapillo.

Thema Cap. XXI.

Diuerſitas loci contractus, & solutionis in soluenda Moneta.

SUMMARIA.

1. Locus contractus, & non solutionis inspicendus.
2. Argumentatio à solitis & cōsuetis efficax.
3. Lecti contractus rationem habendam, etiā in re alibi sita.
4. Quod principaliter agitur potius, quā quod accessorie venit, inspicere debet.
5. Veritas rei fictione potior.
6. Locus destinata solutionis debet attendi.
7. Aliquando contractus, aliquando locus solutionis attendendus.
8. Locus contractus vbi de eius substantialibus agitur, inspicendus.
9. Locus solutionis, vbi de ijs agitur quæ circa solutionem contingunt, attendendus.
10. Executionis punctus, pertinet ad iudicem executionis.
11. Locus solutionis ab exemplo declaratus.
12. Auctoritates Præsidis, Peckij, Old. v. v. s. pro loco solutionis.
13. Conclusio pro loco solutioni destinato.
14. Locus beneficij, & non imprecationis inspicendus.
15. Actus ibi censetur celebratus, in quem loci confert iurisdictionem.

CAPVT XXI.

Quid autem si, quoad va'orem pecuniae extrinsecum currentem, statuto aliter cautum sit, aut diuersimodè obseruetur in loco contractus & solutionis? forte, vt clarius explicem, contraxerunt Mercatores Coloniae in mille florenis ad 15. batz. seu mille floren. Brabant. 10. scilicet stufferorum (subexaudiat hic volo obligationem non speciei, sed generis,) soluendis in ipsis Nundinis Francofurdienfis instantibus, quid dicendum, habebiturne ratio loci contractus, an verò solutionis? Prima consideratione appareret fortè, debere valorè monetæ secundum statuta & vel consuetudinem loci contractus, & ita prout aestimatur pecunia hic Coloniae, & non Francofurdiae attendi, per expressum textum iuris in l. semper in stipulationibus, ff. de regul. iur. De eo enim, & non de alio loco, quam in quo contractus dicitur celebratus, contrahentes videntur cogitasse, per l. quod si nolit, §. quia assidua, ff. de edil. edic. Et sic vti in præcedentibus de tempore contractus est deductum, etiam hic, indentitate rationis attendita, de loco similiter erit dicendum & inferendum, maxime cum ita communiter fieri assolet.

Quæ argumentatio tanquam à solutis & consuetis valet atque procedit, per Præsid. Mechl. loc. 104. Probatur illud ipsum per text. expressum, l. si fundus, ff. de euict. si fundus venerit, Caius inquit, ex consuetudine eius regionis, in qua negotium gestum est, pro euictione cauere oportet. Quod gloss. & Doct. vsque adeò extendunt, & vt quamuis fundus diuenditus alibi situs sit, nihilominus habendam rationem loci contractus, dicat. per l. .C. de contrahend. emptio. l. in princ. ff. de vsur. l. cum de la nionis, §. a sinam, in fine, ff. de fund. instru. leg. l. quod si nolit, §. qui assidua, ff. de edil. edic. l. si prius, §. plaquit, ff. de aqua pluui. arcend.

Pro quo est & illud, quod dicitur, inspiciendum potius esse, quod principa-

liter agitur, & quā quod accessorie vel secundario venit, l. si quis nec causam, ff. si certum petat. l. in princip. ff. de auctor. tutor. Principaliter autem intentio contrahentium ad ipsum contractum, accessorie verò, ad solutionem est directā. Ergo secundum locum contractus deberet fieri solutio.

Sic potius inspici debet rei veritas, quam aliqualis fictio, per l. filio, ff. de libe. & posthu. Dicitur autem fictio & non reuera in loco solutionis contrahi, per l. cōtraxisse, ff. de actionib. & obligat. Verbum siquidem ibi insertum, intelligitur, hoc sensu passim accipitur, per l. intelligendus, ff. de verbor. significat. & in l. si familia, ff. de iurisdic. omnium iudic. l. 1. §. 1. C. de rei uxoriae actio. Hinc Brun. præsupponit. 2. num. 3. ita infert: Si diuersa sit consuetudo inter locum contractus, & locum solutionis destinatae, attendi debet consuetudo loci contractus, per Bald. Bar. tol. Oldrad. Alexand. & alios quos allegat & sequitur.

Sed prædictis alijsque non obstantibus in contrarium est veritas, & communis Doct. assertio ac disciplina, videlicet in his inspiciendum fore consuetudinem & statuta loci in quem est destinata solutio. Atque ita in præmissis exemplo secundum Statuta ciuitatis Francofurdienfis solutio fieri debet, per verum ac genuinum intellectum, d. l. contraxisse, & ad illā Zaf. & reliqui d. l. vinum, in fin. ff. si cert. pet. l. hæres absens, & ad illam Bald. Ange. Alber. & alij §. ff. de iudic. l. 2. ff. de bon. aucto. iud. poss. l. fin. & ibi per Ang. ff. de tritica. act. toto tit. ff. de eo quod cert. loc. & l. vnic. C. vbi omi. quæ cert. loc. Ioan. And. in c. in obscuris, in fine, de regul. iur. in 6. Tyraquell. de retract. ligna. §. 1. gloss. 2. A Vendu. numer. 49. per Baldum, Salice. Angel. Dominic. Alber. Matthæ. de Affict. & alios.

Quod eleganter, & in longum explicat Nicol. Euerard. Præses, consil. 78. per totum, adhibita tamen hac recepta distinctione, quo ad casuum diuersitatem. Nam si incidat aliquod dubium in ipsa

conuentione, vna pars intelligit contractum pro suo capite, altera verò pars aliter, & sic dissentiunt in tenore vel contentia contractus, vt habet Zasius: seu, vt Præses, de perfectione vel solennitate, aut de taliqua substantiali qualitate contractus disceptatur, & inspicitur statutum, seu consuetudo loci contractus celebrati, atque ita loquitur d. l. si fundus, quod approbant Doct. passim, Bart. in l. i. nume. 37. C. de summa Trinitate & fid. Cathol. Bald. num. 17. Salic. nume. 13. Ias. hanc communem pronunciantem, nume. 44. Nicol. Euerard. conf. 185. Port. lib. 5. commun. opinio. conclus. 29. & 31. Tenet extenditque illud ipsum copiosius D. Gailius 2. Observatio. 123. quo Lectorem remitto: Admiratione verò dignum non est, quod in his inspiciamus locum initæ conuentionis, vbi contractus suam perfectionem accepit. Atque ita saluatur mēs & decisio Bruni paulo ante tradita, illudque Gozadi. conf. 49. num. 14. & sequentib. non in contractibus tantum, vt quoad solennitates locum contractus inspiciamus, verum etiam in vltimis voluntatibus obseruandum esse, etiam quo ad forenses, cōtendit, facit l. si nō speciali, & l. fin. C. de testamen. à quo Gailius non recedit.

Verum vbi agitur de soluendi consuetudine, t vt in casu præsentis, vel de his, quæ veniunt implenda diu post contractum, & in alio loco impletioni destinato, tunc ille locus destinatæ solutionis etiam inspicitur. Et idem determinat Bald. in his quæ concernunt executionem contractus, l. quæro. ff. de solut. & in Authen. quas actiones, C. de sacros. Eccles. & in l. i. in princ. C. de confess. item in auth. habita, in q. 3. C. ne filius pro patr. In executione, inquit, non consideramus causam de præterito, sed locum & tempus, quando & vbi fiet, quia executio est actus de futuro.

Exempli causa: Si quis fuerit condemnatus in hac ciuitate Colonienſi, in qua coram quinque testibus liceat testari, & executio est facienda in alio loco ac Ciuitate vbi contrarium obseruatur. Hic quamuis Dd. vehementer contendunt, cuiusnā loci

statuta sint sequenda, anne secundum executionem faciendam sit, quæ viget in loco iudicis prioris, an verò eius territorij, in quo executor commoratur: vel itaq; Ant. de Butt. & quidam alij, prioris iudicis statuta fore obseruanda, tamen cōtraria sententia Baldi est verior & receptior. per rextum l. missi opinatores, C. de exact. trib. libr. 10. ibi, Exequantur pro consuetudine Regionum, & c. atque ita obseruari de consuetudine, tenet Zas. ad l. à Diuo Pio. S. sententiam, in fin. ff. de re iud. Videatur omnino Præses Mechl. Euerardus in loco prælatissimè & perfectissimè omnium hanc questionem pertractantem, & partem illam corroborantem. Et post eum Petr. Pechius de iure sisten. cap. 8. vbi & ad statuta loci factæ arrestationis hæc retorquet. Quibus adde Vvesenbec. in consi. 14. nu. 54 ita loquentem. Quod si igitur, vt existimo, D. à B. domicilium, quo solutio destinata est, in Hassia situm est, vbi ius commune seruatur, liquet hic in questione solutionis istius loci ius attendendum esse, & nō Saxonicum, dato quod in hoc territorio contractum esset, per Old. consil. 168. in prin. & Alex. consi. 37. volum. 5.

Sequitur ergo ex præmissis, t quo ad valorem monetæ & florenorum dictorum mille, non esse inspicienda Statuta huius ciuitatis Colonienſis, sed Francosurdianæ, atque secundum ea solutionem per debitorem faciendam, atque ita simili modo dicimus de valore beneficij impetrati, videlicet non eum locum vbi beneficium est impetratum, sed illum, vbi beneficium situm est, inspiciendum. Actus enim t cuius expeditio in tertium locum confert iurisdictionem, in illo loco intelligitur celebratus, per Oldrad. dicto consi. 168. in princ.

Thema Cap. XXII.

In sententia & laudo: item Principi scripto ac gratia, cuiusnam temporis ratio haberi debeat, breuiter explicatum..

SVMMARIA

- 1 In sententia & laudo tempus sententia attenditur.
- 2 Condemnatio ex obligatione veniens contraclus tempus respicit.
- 3 In debito ex gratia, rescripto vel precepto Principis veniens, distinguendum.
- 4 Princeps sciens vel ignorans moneta valorem.
- 5 Solutionis tempus in soluenda decima intuemur.
- 6 Gratia beneficij vacaturi tempus vacationis respicit.
- 7 Gemin. Roman. Menoch. sententia contra communem.

CAPVT XXII.

IN sententia & laudo, si moneta intrinsecus sit mutata, non tempus executionis, sed sententia inspicendum esse, Doct. communiter asserunt. Non enim index aut arbiter de alio tempore videtur cogitasse, per ea quæ in præcedentibus sunt dicta. Ita tenet Oldrad. consil. 13. Et facit ipsius consil. 31. & consil. 250. Brun. par. 10. Quod, ait, intellige nisi condemnatio fieret ex aliqua antecedente obligatione, eo casu, quo tempus obligationis sollet inspicere, iuxta l. vinum cum concordantibus, ff. si certum petat. argum. c. eam te, & c. constitutus. extr. de rescript. Sequitur Panormit. consil. 56. incip. Quod si solutio, lib. 2. Neapol. decis. 194. nume. 2. versicu. allegatur ad hoc. Anton. Gabriel. conclus. 6. lib. 3. de solut. & liber. Ioan. Aquil. de Monet. potest. Theor. 6. Curt. de Monet. nume. 19. in fin. Lauden. nume. 28. de Monet.

Quid autem in debito ex rescripto, seu gratia, vel Principis precepto aut mandato veniente, si interim valor moneta intrinsecus sit mutatus? Hic tamen amplector receptam à Doctoribus hanc distinctionem. Aut enim tempore gratia, rescripti, precepti, & c. sciuit Princeps valorem

moneta, & inspicendum est tempus gratia & tamen præscientia: aut verò Princeps tunc temporis ignorauit valorem moneta, & dicendum, habendam rationem valoris moneta currentis solutionis tempore. Ita accipitur text. & gloss. in Clemen. beneficiorum. extr. de decim. Quod decima assignata tamen alicui super aliquo beneficio, debeat solui secundum usum moneta currentis tempore solutionis, uti determinat Brun. part. 11. & 7. numer. 1. Oldrad. alleg. consil. 250. & consil. 168. Mil. in reper. in verbo, pecunia. Gabriel. d. loc. conclus. 7. Summa Ang. in verbo, solutio, numer. 29. versicu. & sic concludo. Guliel. de Monte, Lauden. de decim. Addit Brunus. Quod si gratia referat se ad beneficium vacaturum, quod tunc debeamus considerare tamen pecuniam secundum tempus vacationis, ex quo gratia effectum fortitur. Qualitas enim verbo adiecta restringenda est ad tempus verbi, quo beneficium vacabit.

Non me præterit, longè aliter, quoad mutationem valoris intrinseci, sentire ac determinare etiam in terminis Geminianum consil. 137. Roman. consil. 123. Et tamen eosdem secuti Molinæ. nume. 809. in longum. Menoch. consil. 49. nume. 21. Qui omnia ad tempus solutionis modo supra explicato quaerit. 17. habito scilicet respectu ad extrinsecum valorem, qui tempore contractus, testamenti, siue in obligatione speciei, siue generis frequentabatur, considerationem ligæ ac ponderis non anxie videntes, referunt atque retorquent.

Vide de hac communi, si placet, auctores citatos per D. Horat. Mandos. Roman. in addition. ad d. Consil. Romani, hanc sententiam nostram uti æquiorum ac communiorum pronunciantem. Cum quo hic ego transeo, & communi, ne hæreticus videar, assisto.

Thema Cap. XXIII.

De annuo redditu persol-
uendo.

h. 3.

SVM-

SUMMARIA.

- 1 In annuis redditibus solutionis tempus considerandum, ut quidam volunt.
- 2 Itaque intrinsecus valor non curandus.
- 3 Reditus annuus de moneta deteriori solui posse, ut alij.
- 4 In annuis redditibus contractus tempus inspicimus.
- 5 Communis sententia contra Molinæum & alios.
- 6 Monetarum extrinsecus valor minus curatur.
- 7 Aestimatio tempore contractus facta, attenditur.
- 8 Solui non dicitur, quod deterius soluitur.
- 9 In extrinseca bonitate solutionis tempori inherendum.
- 10 Intrinsecus valor secundum Molin parum curatur.
- 11 Pecunia magis in quantitate quam qualitate consistit.
- 12 Aestimatio ab initio contractus præscripta attenditur.
- 13 Generis obligatio ad tempus solutionis refertur.
- 14 Valuerit auffrichtige thaller/ quopactito accipiantur.
- 15 Valuerit auffrichtige thaller/ ad speciem violenter torquentur.
- 16 Valuatio idem quod aestimatio significat.
- 17 Species taxata tempus solutionis respicit.
- 18 Extrinseci valoris mutatio ad tempus solutionis est referenda.

CAPVT XXIII.

PRÆCITATI Doctores Geminianus, Romanus, Molinæus, Menochius, defendunt in effectum, in annuis redditibus, si moneta ad quam persoluenda debitor est obligatus, intrinsecus sit mutata, non tempus contractus, sed solutionis atten-

dendum esse. Figuremus casum hoc prædicto. Literæ obligationum volunt, ut quotannis Titio, eiusdemque hæredibus per Caium ratione dotis, aut aliâs alicuius inite transactionis, solvantur quinquaginta thalleri, aut 12½ libræ grossorum. Contigit autem quoddam tempore inite obligationis fortior in valore intrinseco fuerit pecunia, quam sit modò, aut annis subsequentibus, quid dicendum, cuiusnam temporis ratio habebitur?

Secundum præmentionatos D. Doctores respondendum foret, id quæ tam in redditu antiquo fundiario, quam aliâs in redditibus alijs, pecuniæ summa aliqua mediante comparatis ad currentem pecuniam, & solutionis tempore vsualem, non verò intrinsecum valorem respiciendum esse, solutionesque taliter per debitorem rectè fieri posse. Quare etiam si thallerus rectè fieri posse. Quare etiam si thallerus Imper. aurei in auro, vel in pondere, vel etiam liga deficerent, parum, inquit, hoc erit curandum, sed prout hodie exponuntur, ita eosdem recipere, creditor tenebitur. Molin. quæst. 90. & seq. & nu. 809. quæst. 100. Menoch. confil. alleg. 49. num. 23. & 24. ac quasi per totum. Atque ita dicunt illi ex sententia Romani & Geminiani, quod sufficiat soluere dictum redditum de moneta noua currente tempore solutionis. Ita quoddam debitor non teneatur ad estimationem, quam antiqua successu temporis sortita est supra nouam. Et infert Molinæ, rectè ac iuridicè dictos Doctores consuluisse, licet omnes ferè alij Doctores reproben, & secundum ipsum male, quod latius præcitati, ut diximus aliquoties, prosequuntur. Adde ipsidem consilium de annuo redditu sex milium Turonensium, quorum 2. faciunt aureum vnum Florentinum, Leonin. 31. vbi pro sententia Romani inferre videtur, licet ipse principaliter de extrinseco valore loquatur.

Fatemur ergo Menoch. & Molin. alijque præcitati libenter, & absque vlla cunctatione, communem sententiam esse, licet contra illam ipsi decident, debere in his annuis redditibus, & cæteris contractibus, mutationem valoris intrinseci, si forte

super

superuenit, attendi, & ita solutiones faciendas esse secundum illos, pro qua Brun. decidit part. 7. Panormita. consil. 59. Oldr. consil. 250. incip. factum tale est, facit Regula & conclusio maxima prima supra posita. Item Bald. in c. quanto. de iur. iur. Vbi de annua dote persoluenda, tempus allegationis esse attendendum dicit, pulchrè Natta consil. 664. 4. volu. & consil. 192. circa fin. Henn. Godens. consil. 77. & in consil. Papens. Colleg. statim ab initio. Et alibi Molin. Hoc t. etiam secundum omnes, ait, volunt iura Canonica in c. olim causam, incip. cum Canonicis, extrà, de cens. c. quanto. extr. de iur. iur.

Quæ omnia Canonistæ ibi & ubique intelligunt, vt non solum in summa semel soluenda, sed etiam in pensionibus, & obligationibus successiuis debeat solui pecunia secundum æstimationem non extrinsecam, vt vulgaris habet lectio, sed intrinsecam, quæ erat tempore dispositionis. Ita quod et si deficeret vetus Monetæ, non sufficiat soluere de noua deterioris materiæ, etiam eodem valore extrinseco, nisi suppleatur ad bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore dispositionis. Quo facit d. Conclusio nostra prima Maxima, ad quam lectorem remitto.

Si verò intrinseco valore saluo & integro existente attendat, quæso lector diligenter, extrinsecus creuerit, hoc ipsum non curabitur. Idque tam quoad præcitos, quam quoad sententiam etiam communem aliorum Doctorum. Exempli gratia. In specie aliqua monetæ æstimata fortè anno 1570. cum Imperiali thalleris valeret 56. alb. Obligatio est contracta in 200. thalleris Imperialibus, & dictum vt quotannis soluerentur decem pro annuo redditu, proque Imperiali quolibet 56. albi supputarentur. Contigit t. postmodum, quod Imperialis decreuerit ad 54. alb. quod tamen rarius fieri assolet, vel quodd, vt frequentius experimur, Imperialis augeatur, valeatque & exponatur pro alb. 60. 66. vel 72. quid dicendum, cuius erit periculum commodum & inòmodum, quem respiciet tale augmentum? Imperitū

vulgus, sit verbo venia, aut etiam Docti nō tamen benè in Doctorū traditionibus versati, respondendū illic putarent, vt non semel mihi fuit obiectum, Imperiales, corundemve veram æstimationem secundum ligam aut preciositatem. i. valorem intrinsecum, qui cōtractus tempore erat, esse in obligatione, quæ ad speciem rigorosè nimis, non attenda valuatione, ab initio contractus facta, coarctantur. Si quis obijciat de æstimatione tēpore contractus facta ad 56. alb. & sic contractui ex cōuentione & pacto, de quo supra, prouisum, nec vltèrius procedendum esse? Replicant mox illi quasi benè, si dijs placet, informati, tales albos non leuiore aut deteriores esse in obligatione & soluendos, quales tunc fuerint cum obligatio initium sumpsit, videlicet d. ann. 1570. Et ita oculos conuertunt in hoc valore extrinseco, ad tempus contractus, contra Maximam nostram Secundam Conclus. cap. 2. quasi & hic non rectè solvatur, quod deterius soluitur, cū alias creditor non leue damnum, si deteriores albi illi obtrudi possint, ferre cogeretur, quodd iniquum foret. Itaque neutiquam secundum eos concedendum.

Verum si quis ad ea quæ pro basi ac fundamento harum & similium quæstionum omnium supra sunt adducta, & tanquàm certa atq; indubitata in d. Conclus. 2. Maxima, & in c. 6. posita, aduertat, facilis erit istorum omnium resolutio. Quæ habet t. quodd quoad bonitatem extrinsecam, liga ac pondere durantibus, non dispositionis, sed solutionis tempus præcisè, hæitationeq; omni semora, attendamus, non curando de augmento vel decremento quod superuenit.

Itaque debitor vt defectum adimplere, ita quoque augmentum rectè, albos videlicet 56. in Imperiali excedens, vt passim in alijs monetarum speciebus, deducere poterit. Atque ita se habet rei veritas, quicquid hætenus, siue per Zygotas, & artis peritos, siue per Iudices, vel Aduocatos, Sollicitatores, Procuratores, siue per quasunque alias personas, & vel iudicialiter, vel extraiudicialiter.

liter in contrarium tractatum, sententia-
tum, definitum, aut decifum fuerit, non
obftante.

- Si enim præmentionatorum doctiffimo-
rum virorum, Geminiani, Romani, Moli-
næi & Menochij auctoritate atque iudi-
cio, eò vique progressum est, licet contra
communem, vt nunc sæpè est repetitum,
vt propter vsum quotidianum monetæ
solutionis tempore currentis, considera-
tio & respectus valoris intrinseci, † ligæ
ac ponderis, vilipendatur, negligatur, nõ
attendatur, neque curetur, quippe pecu-
nia magis ex quantitate, auctoritateque
publica, quàm ex materia, aut pondere &
liga, quatenus † pecunia est, subsistit, &
suum esse sortitur, per l. i. ff. de empt. &
vendit. relati auctores suprà, Et Hotoman.
de re Numar. circa princip. Cur nos dubi-
os vel ancipites teneret hæc nostra de
extrinseco valore ab ijsmet, tum maximè
communi calculo, atque ita ab omnibus
veteribus & recentioribus scriptoribus
recepta & approbata sententia? Sic æsti-
mationem factam, etiam † in obligatione
speciei ab initio contractus inspicimus,
& habito respectu ad illam solutionem fa-
cimus etiam per eandem speciem, subdu-
cendo si pluris, & addendo si minoris æ-
stimetur tempore solutionis eadem spe-
cies. Prout latius cap. 4. & cap. 5. suprà &
per transcursum est edoctum, quæ hic re-
petere nolo.

- De † generis obligatione nulla speciei
facta mentione, veluti si quis obligatus sit
ad soluendos annuatim centum thaleros,
pro vna vice expositis bis mille thalle-
ris, res est expedita, & 2. conclusio maxi-
ma, 2. cap. supra omnem dubitationis an-
sam amouet atque tollit. Quare hoc casu
& similibus debitor soluendo monetam
iuxta tempus solutionis communiter cur-
rentem, liberabitur, & in causam durio-
rem condemnari non debebit.

Huius rei gratia, vbi ex parte cuius-
dam Viduæ nuper in simili facti contin-
gentia requisitus essem, respondere non
aliter nec potui, nec debui, quam vti sub-
sequitur. Obligatio iuxta documentum

serineale aut literas obligationis hoc præ-
æto erat concepta. Seyndt anno 1779
vierhundert auffrichtige/valuierte thaller
mit † zwanzig Jahrlichs zuverpensionen
ren vnd mit vierhundert derselben thaller
widerumb abzulösen/ außgethan. Addi-
tum erat, jedern derselben thaller, tam
in annuo cēsu, quàm reuultione, mit
alß. zubezalen vnd abzulösen Hoc est thal-
leriales per 52. albos sunt taxati siue gēse-
mati, veniuntq; ita soluendi.

Hic creditor, & qui eidem asstaban-
vrgebant verba illa, Valuierte auff-
richtige thaller/ quasi inde videretur in-
richrige thaller/ quasi inde videretur in-
ferendum, esse Imperiales: alij, qui be-
ferendum, esse Imperiales: alij, qui be-
maniori & benigniori affectu ergo assti-
ctam, propter annuas pensiones, viduam
iuxta cap. Exod. cap. 22. mouebantur, dice-
bant & volebant eo casu ad minimum tra-
les albos persoluendos fore, quales præ-
scripto anno 70. aut aliàs contractus tem-
pore, vsu, inq; commercijs frequentaban-
tur, hoc est, vt in exemplo præcedenti po-
situm, de quolibet Imperiali deduceretur
tur modo & lucro quasi debitori cederet,
non nisi 4. albi excedentes & consequen-
ter in alijs speciebus secundum æstimati-
onem contractus tempore quondam vsuati.

Verum attentis ijs, beneque perpen-
sis & examinatis, de quibus præcedit, di-
xiq; suprà cap. 5. & aliquoties. Viduam
non teneri, aut compelli debere aliūm
debitorem, in alia æstimatione, quàm ea
quæ tempore quidem cōtractus inter par-
tes facta & præscripta est, verum respectu
adhibito ad tempus solutionis & censum
annuum persolvere, & reuultionem face-
re, incunctanter respondi. Sic re vera com-
munis habet sententia, & ipsa suadet equi-
quitas. Non enim vlla ratione verba illa
taliter posita Auffrichtige valuierte (aut
etiam gute) thaller/ ad speciem, & sic Im-
perialem torqueri poterunt.

Valuatio siquidè nihil aliud significat
quàm † æstimatio, taxatio, hinc valuā qui-
dam nominauit. Quæ taxatio hoc casu ro-
tundis & apertis verbis per partes ab ini-
tio est facta: bonitas etiā monetæ cursum
non

non minus eum respicit qui hodiè receptus est, quàm qui quondam fuit, quemadmodum ipsa experientia edocemur. Neque etiam si species ab initio fuisset nominata, propterea t statim sequitur eam deberi & præcisè in obligatione esse? Ex quo taxatio siue valuatio intercessit tempus solutionis respiciens.

Cùm itaque iuris sit, vt præmissum, indubitati, in mutatione extrinseci valoris, in quo nunc sumus, in his & similibus t facti speciebus, etiam præstationibus annuis, ad æstimationem siue valuationem de publico hodiè, hoc est solutionis, & non contractus tempore receptam, nos respicere debere, pro vidua, vt præcedit, respondendi, ac manu propria subscripsi.

Quæ his sex versiculis termino.
*Quilibet aduertat Iudex, omnisq; potestas
 Mentis ad hæc oculos flectere iura velit.
 Fundamenta quidem communis opinio vulgi
 Non habet, & veri cognitione caret.
 Tu contra prolata moues arresta? quid inde?
 Exemplis nimium fidere iura vetant.*

Thema Cap. XXIII.

In annuis præstationibus qualiter currat præscriptio, traditum.

SVM MARIA.

- 1 Præscriptio in annuis præstationibus tripliciter consideratur.
- 2 Præscriptionem vnâ pro omnibus annis sufficere.
- 3 Aliud in legatis, aliud in contractibus obseruatur, vt quidam volunt.
- 4 Verbum quandocunque, & perpetuè, quid velint operenturq;.
- 5 Annum legatum non vtendo non amittitur.
- 6 In legato annuo non sufficit vna præscriptio.
- 7 Anni vniuscuiusq; propriam esse præscriptionem.

- 8 Pro ista Martini sententia sæpè iudicatum fuisse.
- 9 Præscriptio centum annorum est magni effectus.
- 10 Præscriptio in aliqua parte totalis summa quo pacto procedat.
- 11 Mala fides præscriptioni obstat.
- 12 Contractus tempus in annuis inspicitur redditibus.
- 13 Præscriptione longissimi temporis omnes actiones tolluntur.
- 14 D. Gailly opinio, in modo & qualitate soluenda pecunia, reiecta.
- 15 Communis quæ dicitur, non semper communem sententiam esse.
- 16 Communis quæ quondam fuit, non necessarid & hodiè communis vocabitur.
- 17 Solutiones longo tempore factæ, designant qualitatem monetae dubie.
- 18 Præscriptio 30. vel 40. annorum in certa numerorum speciei obligatione requiritur.
- 19 Præscriptiones longi temporis in modo & qualitate soluendi, vis maxima, quod pluribus auctoritatibus comprobatur.
- 20 Præscriptio vna sufficit in qualitate soluendi, etiam quoad futurum.
- 21 Præscriptio in modo soluendi tolerabilior, quàm in totali summa.
- 22 Præscriptio in vsuris & accessionibus facilius procedit quàm in rebus ipsis principalioribus.
- 23 Seruitutis qualitas facilius quàm ius ipsum seruitutis præscribitur.
- 24 Ius decimandi difficilius, quàm eius qualitas præscribitur.
- 25 Protestatio recipientis pecuniam debilitatem, inefficax est.
- 26 Conuentio talis præsumitur, quales sunt subsequente solutiones.
- 27 Causa talis præsumitur, qualis per effectum solutionis demonstratur.
- 28 Secuta obseruantia ambiguitatem præcedentem tollit.

- 29 Observantia talis non necessario prescriptionem requirit.
- 30 Emphyteuta pensiones debitas. per factas solutiones probat.
- 31 Reformatio Illust. Principis Iulia &c. hanc communem probat.
- 32 Solutiones difformiter facta, quid dicendum?
- 33 Currentem isto casu monetam subintelligendam.
- 34 Creditori non succurritur scienter monetam debiliorem recipienti.
- 35 Bartoli sententia, communiter reiecta.
- 36 Prescriptio in casu, l. comperit. de prescrip. non procedit.
- 37 Auctores citantur plures de prescriptione in modo soluendi.
- 38 Bona fides in prescriptione omnino requiritur.
- 39 Prescriptio aliter in personalibus, quam realibus, quoad bonam vel malam fidem, procedit secundum quosdam.
- 40 Prescriptionem cum mala fide procedere, sentit Vvesenbecius.
- 41 Iure Canonico omnia iura sunt abrogata, quae malam fidem tolerant.
- 42 Bona fides presumitur, donec contrarium probetur.
- 43 Creditor possitne debitorem in posterum obligare, propter saepius factas solutiones?
- 44 Solutiones factas hic non sufficere ostenditur.
- 45 Subditi ea, quae Dominis longo tempore ex certa causa praestiterunt, in posterum praestare compelluntur.
- 46 Annua praestatio, longo tempore facta ex causa, tituli presumptionem inducit.
- 47 Annua praestatio per 30. annos facta, quid operetur.
- 48 Temporis cursus maioris, tituli defectum supplet.

49 Annua praestatio immemorialis absque causa, quid operetur?

50 Immemorialis temporis vis maxima.

51 Solutionis facta trina vice, faciunt praesum omni decurso tempore solutum.

CAPVT [XXIII]

Prescriptio in annuis vel mensuris praestationibus qualiter procedat, breuiter hic nobis erit exponendum, quae quoad institutum nostrum tripliciter potest considerari.

Aut t enim de praescriptione totalis alicuius summae, aut eius saltem parte, aut vero de modo & qualitate soluendi agitur. Quod ad totalem summam attinet, video per gloss. & Doct. ad l. cum notissimi. §. in his. C. de praescript. 30. vel 40. annorum, ubi harum questionum propria est sedes, tres diuersas earundem recentiori opinionis.

Est vna Bulg. & Rog. sufficere, videlicet t vnam praescriptionem pro omnibus etiam praestationibus, praeteritis & futuris, idque tam in legatis & praestationibus ex vltimis voluntatibus quam stipulationibus, aut reliquis contractibus prouenientibus: quae praescriptio ab illo tempore quo cessatum est incipit currere. Ita vt si anno 1559. in persolutione primo cessatum, & ad annum vsque 90. nihil pensatum fuerit, quoad praeteritum & futurum tempus etiam in perpetuum debitor securus erit & liber, per l. eos. C. de vsur. per Baldum & Salicet. in d. §. in ijs. Bartol. Dyn. Paul. de Cast. Alexand. Imol. in l. de pupillo. §. si in pluribus. ff. de non. oper. nunciat.

Abbas in c. auditis, in pen. colum. versicul. extr. gloss. de praescript. Massuer. in prax. sua, titu. de praescript. versicul. item per lapsum. Henning. Godens. consil. 79. nume. 36. Sicuti, ait, obligatio & ius annui redditus seu praestationis annuae, simul & vnico tempore oritur, licet differatur in diem exactio, ita etiam pariformiter

inter simul incipit præscriptio contra debicum annum, & quæ sequuntur.

Et hanc opinionem Bulg. ac sequacium in Gallijs ex consuetudine generali feruari, attestatur Boer. decif. 336.

Secunda opinio fuit antiqui Glossatoris Ioan. qui hunc in modum distinguit. Aut enim sumus in stipulatione annua, quia vnica est stipulatio & obligatio igitur inquit, sufficet vna præscriptio pro omnibus annis præteritis & sequentibus, pro quo facit, c. quanto, de quæ præcedit sententia Bulg. Vafq. Illustr. cont. cap. 33. nume. 89. Vnum, inquit, idemque ius vno ictu extinctum præscribitur, nisi verbum, quandoque, fuerit additum, eo casu censi plures dispositiones, & sic requirerentur plures præscriptiones. Balb. 4. part. princ. quæst. 4. de præscript. de quo & de verbo perpetuò, quodq; per illa 10. & 20. benè, nò 20. annum præscriptio tollatur, vide D. Couarr. var. resp. 1. cap. 9. nu. 4. Et VVesenb. conf. 1. nu. 93. circa fin. Chaff. in conf. Burg. rub. 9. §. 2. Verba, Par quelque laps de temps, nu. 1. & sequen. Omnino verò super hoc puncto etiam additis ijs verbis quandoqueq; omni tempore, Vide Tiber. Decian. resp. 10. volum. 1. num. 51. & conseq. per infinit. auctoritates, qui illam omnino dicit in praxi seruandum, in quam sententiam inclinat Leonin. Cancell. Gelriens. ducat. confil. 43. Et hanc quoque communem dicit Boer. d. decif. 336. Cuman. in d. §. in pluribus, col. 2. Fulgos. in d. §. in his. Corn. confil. 72. nume. 23. Vbi infert ex gloss. ad d. §. in his, ex eo sequi, quòd tantum legatum non vtendo non amittatur, per l. v. usufructus alterius annis. ff. quib. mod. v. usufruct. amitt. Et per Doct. ibidem alleg. Pro hac sententia concludit Schurff. confil. 10. numer. 12. Centuri. 1. quam etiam communem refert. Sequitur Villal. in commun. opin. verbo Præscriptio, numer. 251. Egregie stipulatur Capel. Tholos. quæst. 343. in princ. Vide Aym. Cranet. de antiq. temp. part. 4. num. 34. §. materia ista. Balb. d. §. part. 4. quæst. 4. Feli. Ioan. And. in d. c.

auditis. de præscript.

Aut versamur, inquit Ioan. in legatis annuis, quia tunc plura videntur legata, non sufficet quoque vna præscriptio pro omnibus, l. si Stichum. §. stipulatio. ff. de ver. oblig. Et sic quot sunt anni, tot sunt actiones & præscriptiones. Hanc sequitur Accurs. in d. §. in his, Old. Odof. Bart. Angel. in præcit. §. Signorol. de Homod. confil. 11. Specul. in tit. de loc. §. nunc aliqua, versic. 41. Vide etiam pro hac sententia Tiber. Decian. respon. 2. volum. 1. nu. 39. & consequenter per multas alleg.

Tertia fuit Martin. de Fano, Doctoris antiqui sententia, qui voluit tot esse præscriptiones, quot sunt præstationes, & vniuscuiusq; anni propriam esse, ac remanere præscriptionem. Exempli causa. Si ab anno quinquagesimo nono ad hunc vsque præsentem 90. cessatum fuerit in persolutione præstationis annuæ, præscriptum erit anno 59. & omnibus præcedentibus, 57. 56. 55. & deinceps retrò annis, intermedijs verò & futuris annis. 60. 61. Item 90. 91. 94. 96. & sequentibus nequaquam. Ratio est, quòd vniuscuiusque anni sua sit propria & peculiaris præscriptio.

Huic sententiæ assistunt Doctores Vltimontani, Iacob. de Aretin. Petr. Cyn. Raph. Fulg. Bal. in d. §. in ijs. nec non Doct. communiter moderni, pro qua concludit Guid. Pap. quæst. 406. incip. Pone quod debes. Atque pro hac semper in Delphin. patria sua iudicatum fuisse, eandemq; veriore, licet præcedentem magis communem esse refert. Sequitur Boer. q. 336. cir. fi. Idque propter expressum, satisque clarum textum, d. §. in ijs. Cuius verba sunt hæc. *Hæc in his etiam promissionibus vel legatis vel alijs obligationibus, tempora memoratarum prescriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cuiuslibet anni vel mensis, vel alterius singularis temporis computari manifestum est.*

Qui textus, ait, Bartol. est clarus iudicio meo. Quem etiam laudat, pro eademque aliquot vicibus in Cam. Imper. iudicatum fuisse testatur Min sing. 3. Obf. 13. Et D. Gail.

lib. 2. Obseru. 73. Costal. ad l. si usufructus. ff. quib. mod. usufr. vel usufr. amit. Hoc, ait, text. præmentionatæ Constitutionis Iustini manifestè probat, quæ non in legatis solùm, sed etiam in debitis ex contractu loquitur. Idem tenet VVurmser. in Pract. Forens. tit. de præscript. 5.

Cui ego sententiæ imperterritus subscribo, ab eademque in iudicando recedendum neutiquam esse iudico. Cum illa tamen communi Doctorum limitatione. Nisi cessatum f. fuerit in persolutione per centum annos. Tunc enim satis dici potest omne ius sublatum, per l. si usufructus. & ad illam Bar. ff. de usufr. leg. Boer. in si. d. loc. Quamuis Guid. Pap. aliosq; illam sententiam tenentes reprehendat Aym. Crauet. d. loc. de ant. temp. num. 34. existimans liberationem præstationum & annuorum reddituum longissimo tempore præscribi posse.

Altera est quæstio f. de aliqua parte summæ principalis non solutæ, vtpatà, debet quis decem thalleros Imper. & per 30. annos, non nisi quinque soluit, anne in alijs quinque præscriptum erit?

Respondet gloss. i. ad d. §. in ijs. in fin. Quod non erit præscriptum, per l. cum fidem. C. de non nume. pecun. soluendo enim partem debiti, videtur quis totum debitum agnoscere. Schurff. d. consil. 10. nume. 3. Cent. 1. Itaque idem quod de toto, etiam in parte locum habebit, per l. quod de tota. ff. de rei vendica. Barto. post Dynum, & etiam Salicet. distinguunt. Vt si solutio fuerit facta, tanquam f. vnum debitum, nec sit debitor in mala fide, præscriptio locum habeat, secus verò si sciuerit se in plus obligatum, solueritq; tanquam debiti partem. Balb. 4. part. 4. quæst. 5. vbi infert vix esse, vt præscriptio in istiusmodi annuis præstationibus locum inueniat, propter præsumptam malam fidem, quæ etiam hæredi vniuersali nocet. Nisi de tertio singulari successore, ad quem res peruenit, super qua annua pensio est assignata, quo casu etiam 10. & 20. annorum præscriptio haberet locum per eum ibidè. & q. 7. num. 4. fusius.

Tertia consequenter quæstio discutienda venit, ad propositum nostrum velperimum pertinens. Quæ est de qualitate & modo, soluendæ pecuniæ præscriptione superueniente. Dictum est in præcedentibus, quemadmodum quoad intrinsecum valorem mutatum in omnibus f. cōtractibus, ita etiam in annuis redditibus ad contractus, & nō solutionis tempus nos respicere, & secundum eum debitore persolvere debere. Hic nunc videndum & discutendum venit, anne contra communem illam regulam aliquid valeat præscriptio, maxime longissimi temporis 30. videlicet, vel 40. annorum, quibus regulariter omnes cōtentiones tolluntur, per l. sicut. l. omnes. C. de præscript. 30. vel 40. ann. f. an porius, quemadmodum in præcedentibus est traditum de præscriptione alicuius totalis summæ, eiusdemque partis. Idem quoque & hic valoris intrinseci mutatione superueniente, iudicium ferendum erit?

Quod ex ijs sequi videtur, quæ tradit d. quæst. 7. nume. 4. Vbi non referre ait, siue quis minorem summam in numero, siue aliàs de pecunia debiliori, quam quæ fuerit quondam, soluerit. Nam quod in toto, hoc etiam in parte merito obseruabitur. Ita infert per d. l. quæ de tota. Quod respexisse D. Gail. est verisimile, d. Obser. 73. Vbi, cum præscriptionem in annuis præstationibus locum non habere, idque multis præiudicijs in Camera fuisse obseruatum & determinatum præmisit, mox quasi ex eodem fundamento infert. Quapropter creditori recipienti solutionem in minori valore, quam fuit tempore contractus, non potest obijci præscriptio longissimi temporis.

Verum f. illa illatio, quod pace tanti viri, iam in Domino mortui, dixerim, nimis est generalis, neque satis tuta, nec mirum si aliquando bonus dormitet Homerus. vt ex multis constat locis in discutiendis & decidendis quæstionibus præmissis & similibus, tum etiam maxime ex præceptis artis huius cudendæ monetæ libr. prioribus nobis traditis. Sæpè etiam opinio illa quæ pro communi allegatur, communis

non est re vera, vt de Alexand. id attestante dicit Decius conf. 180. num. 7. vers. non obstat quod contr. Petr. & Socin. Iun. in conf. 112. in ult. verb. 3. volum. Et neque si olim pro communi fuerit habita opinio quædam, itaque & necessario & illam hodie pro communi amplecti cogimur, vt tenet lason in l. ff. de offic. eius cui, & c. num. 64. Socin. conf. 117 4. num. 21. in 2. & item in alio conf. 158. num. 70. cod. volum. Tiber. Decian. resp. 31. nu. 116. 1. volum. & 3. resp. 44. nu. 6.

Est ergo (vt euidentioris intellectus gratia hoc præmittam) vbi constat de certa aliqua pecunia in obligationem deducta, forte de aureis in auro, Thaller. Imperial. Coronat. aut similibus speciebus annuatim persolvendis: aliquando verò de certa aliqua numerorum specie non habemus determinatam veritatem, & tamen de continuatione solutionis per longum, aut longissimum tempus facta, constat, quæ omnino notari ac considerari debent.

Dico igitur primò & in hoc posteriori membro, vbi dubitatur de certo genere numerorum, hoc dubium declarari per solutiones longo tempore, hoc est, per decennium factas. In alio verò membro, vbi constat de certo numerorum genere, requiri præscriptionem inter priuatas personas 30. & & Ecclesiasticas 40. annorum, pro vt habet communis Doctorum opinio. Exempli causa. In literis obligationum est specificata annua præstatio ducentorum aureorum Rhenensium simpliciter. Si dubitetur, quales illi aurei Rhenenses fuerint, vt fieri non iniquè potest, iam communis illa decisio locum habebit, vt si per decem annos solutio aliquammodo fuerit facta, in posterum simili poterit fieri modo. Si verò de ijs certa sit scientia, qualesve Rhenenses illi fuerint, constet, & solutiones hactenus factæ sint per marcas tres, & solidos quinque, hoc est 41. alb. solutionis tempore currentes, vt illos modo accipio, idque per 30. vel 40. annorum spacium, vt dictum, propter talem longissimam præscriptionem, liberabitur in posterum

debitor, soluendo 3. marcas, & 3. solidos, siue 41. alb. monetæ currentis.

Probat hęc doctrina primo per Laudens. in fine sui tractatus de Monet. Cuius hęc sunt verba. Nota & vnum in quo consului: nam in testamento continetur, qualiter Titius promisit centum florenos omni anno ex tali possessione, deinde per decennium fuit facta solutio per debitorem ducentorum florenorum in auro, vel in tanta pecunia, certè consului, quod ista promissio de centum florenis, intelligatur de aureis, non autem de solidis 3. florenorum. Rationem subiungit hanc. Quia sequens solutio continuata per decennium, declarat qualitatem monetæ dubiæ. I. cum de in rem verso, ff. de vsur. & hoc, ibi sequitur, quando dubium est, de qua moneta senserint contrahentes. Si autem esset certum, putà, promissi centum aureos Venetos iusti ponderis & boni auri, ad hoc, vt possit præscribi pecuniæ qualitas, requiruntur triginta anni in priuato, quadraginta verò in Ecclesiastico, per tex. c. olim, de censib.

Idem tenet Ioan. Aquil. de Monet. potest. in initio cap. 2. & in fin. Elicitur vtiliter, ait, quod vbi accipientes & soluentes census nihil expresse sint de pecunia aliqua, tunc dubitatio subleuatur per solutiones præcedentes longo tempore factas, quia ista pecunia videtur fuisse in obligatione, in qua diuturna solutio fuit facta, pro qua est elegans & verè aureus textus in c. cum venissent, extr. de instit. vbi quia non constabat de aliqua concessione, dubitabatur vtrum esset personalis, an verò realis, deciditur quod realis præsumatur. Semper enim vt realis fuit obseruata & possessa. Cui adde c. cum dilectus, de consuetudi. l. sed & Iulianus. §. perinde. ff. ad Macedon. l. seruus plurium. §. fin. ff. de legat. 1. Ita in istum sensum eadem iura citat Tiberi. Decian. resp. 124. 1. volum. num. 13. Nam, ait, ex obseruantia secuta, declaratur ambiguitas præcedentis declarationis, & c.

Sequitur Franc. Curt. de Monet. in fin. adducens pro eo auctoritatem Laudens.

& aliorum per eundem citatorum, idem tenet Brun. limit. 4. in initio. Fallit, scilicet regula principalis, quando longo tempore aliquis debitor certæ pecuniæ soluisset de pecunia minoris valoris, vel soluisset secundum valorem temporis solutionis, c. olim à contrario sensu, cum ibidem notatis, idque ex sententia Laud. Curt. & aliorum, postea numer. 8. latius prosequitur, pro eademque concludit. Et ibi eidem etiam, qui tempore intermedio, præscriptione necdum completa, plus ignoranter soluit, quam soluere tenebatur, restitutio nē dandā infert. Et hoc ista præscriptio operatur in foro Ecclesiastico annorum 40. Cæsareo verò 30. ac paulò post. Incipit ista præscriptio currere, cum primū quis incipit soluere de Moneta, seu ad aliam æstimationem, quam teneretur tempore obligationis, reprobata opinione eorum, qui dicebant in annuis præstationibus necesse esse, ut contra quamlibet præstationē de nouo inchoaretur præscriptio, quo casu exigeretur tempus duplicatum, per notatā ibidem.

Idem amplexus est Aegid. Boss. in praxi crim. tit. de Monet. nu. 5. Aduertendum est, inquit, an per 30. annos creditor receperit solutionem pecuniæ, quæ expenditur, quia eo casu etiam tenetur semper in futurum recipere, per c. olim causam, de cens. vbi Alberi. quoque in fine dicit, ita communiter teneri, Aretin. conf. 112. colum. 2. incip. consideratis. Atque istam doctrinam, quod vna tantummodò sit obligatio & præscriptio, quo ad annos præteritos & futuros, vbi scilicet de modo & qualitate alicuius monetæ præscribendæ agitur, ego libenter recipio, neque hoc ipsum ijs quæ præcedunt, aliquid obuersatur. Ex quo facilius modo & qualitati per soluendi, quam annuæ præstationi in summa aliqua totali eiusdemve parte præscribitur, quod magnam habet rationem, per gloss. in §. fin. l. talis scriptura, ff. de legat. 1. Et per Speculat. in titu. de legat. §. superest, versic. illud quoque. & prosequuntur Doctor. latius in alleg. consil. collegij Papiensis.

Sic dicimus in vsuris, & fructibus, & accessionibus, per l. eos, in princ. C. de vsur. facit gloss. ad d. §. in his, in princ. Constal. ad d. l. si vsus fructus, ff. quibus mod. vsus. amit. Brun. fallen. §. vbi notabiliter inquit, odio vsurarum non contractus, sed solutionis tempus attendendum.

Simile quid & videmus in seruitute præscribenda, in qua cum agatur de præscribenda tota re, aut de graui aliquo præiudicio, tunc iuxta communem sententiam, requiritur titulus, ut loquitur c. 1. extr. de præscript. in 6. Si verò de modica aliqua læsione, aut de præiudicio leniori agatur, præscriptio absque titulo etiam procedit, per gloss. Bart. Bald. Alber. Angel. Paul. & Doct. communiter ad l. si quis, diuturno, ff. si seruit. vend. & gloss. in l. seruitutes, ff. de seruit. Balb. de præscriptio. in 2. part. 3. part. principalis, quæstio. 1. nume. 7. Dida. Couarrui. Variar. Resolutio. 1. cap. 7. nu. 7. Cui ad stipulatur Vasq. contr. illustr. 2. cap. 78. in d. c. 1. Agebatur, ait, de præscribendo ipso & iure decimandi, quod nocuum magis esse constat, quam si ageretur de præscribenda alicuius rei qualitate, ut in d. l. si quis diuturno.

Hæc vsque adeò vera sunt, ut quamvis per recipientem pecuniam protestatio interponatur, quod per hoc non velit sibi præiudicari in futurum, & talis protestatio viribus carens, nihil operabitur, quæ non nisi certis in casibus præscriptionem interrumpit, l. ut perfectius, C. de ann. excep. Schurf. alleg. conf. 10.

Absolutissimè habes hæc pertractata in præcit. consil. collegij Papiens. quasi peritorum. Præsumitur talis, ait, conuentio fuisse, & quales sunt subsequente solutiones, per Baldum in famosa sua decis. ad l. si certis annis, vers. aut non constat, C. de pact. vbi dicit, quod talis præsumatur causa, qualis per effectum solutionis demonstratur. Et & qualis apparet solutio, talis præsumitur præcessisse concessio, per l. cum de in rem verso, ff. de vsur.

Facit quod habet pulchrè Aym. Crauet. conf. 101. incip. nobilis Guido de Balfeijs. Ex & Obseruantia, ait, secuta, declaratur

tur ambiguitas, quæ in præcedentibus esse poterat. Ex ijs enim quæ postea fiunt, declaratur qualis fuerit actus in præcedentibus: additq; quod obseruantia postea seculata, sit tam potens ad declarationem ambiguitatis voluntatis, vt non requiratur præscriptio in tali obseruantia, id est, quod longo tempore ita fuit obseruatum. Est enim, inquit, obseruantia in qua nulla præscriptio requiritur, sequitur Lenoninus Cancellarius consil. 12. num. 9.

Atque hoc notandum pro emphyteutis Bald. præcit. loc. refert, qui instrumenta sua perdidit, vt si non appareat pro quanta pensione sit concessa emphyteutis, præsumatur pro ea concessa, pro qua repetitur solutum, per Alex. consil. 107. incip. in causa & lite vertente, in principi. lib. 1. & in præcit. consil. colleg. Papien. num. 8. Sequitur: Communis sententia est, quod per 30. annos contra laicum, vel 40. contra Ecclesiam currat præscriptio, si debitor in aliqua moneta soluat per tempus 30. vel 40. annor. in moneta noua deteriore. Consentit his Schurff. consil. 10. vbi admodum pro ea virget c. olim. & Natta consil. 664. In annis, ait, redditibus valor monetæ est inspicendus, qui fuit tempore contractus. Itaque initium semper conspiciamus. Quando autem fuisset præscriptum longissimo tempore, & cum bona fide, vt putat cum esset solutum de minori moneta per 30. vel 40. annos, tunc procederet contraria opinio, vt dicunt Dd. ait in locis præalleg. & per Aretin. latè in consil. 111. Consideratis quæ in puncto.

Idem Natta in consil. 192. his verbis sequitur. Posset etiam pro parte communitalis adduci præscriptio triginta annorum, quoniam qui debet soluere in pecunia maioris æstimationis, si soluat pecuniam minoris æstimationis per tempus prædictum, tutus est præscriptione, si modo soluit bona fide, & recipiens putauit sibi plus non deberi, de quo tamen posteriori annexo, infra latius. Si placet, vide ibidem auctoritates plures pro hac facientes.

Hæc eadem in t. Reformatione Illustrissimi Principis Iuliacens. Clu. & Mon-

tis, & c. recepta & approbata video, titulus. Von jährlicher Zins oder Renten auß ander Leuth gütern/ fol. 104. cap. 107. Vbi postquam communem nostram de tempore contractus sententiam, eod semper respiciendum esse, si non aliter conuentum premisit, textus habet. Oder aber das der Käufer oder Gläubiger vber dreissig Jar die bezahlung in lauffender Münz empfangen hette/ dann in den beyden fällen (si vel aliter conuentum, vel prescriptione obtentum) muß der Käufer oder Gläubiger mit der lauffendem Münz sich begnügen lassen. Hoc est, nisi emptor & creditor annui redditus vltra 30. annos in moneta vsuali & currente solutionem agnouerint & receperint. Ijs enim duobus casibus dictus emptor & creditor currentem & vsualem moneram recipere, eademque contentus esse tenetur.

Hanc quoque approbat Menoch. consil. suorum 49. num. 20. vbi ex mente Aretini, hanc sententiam confirmari ex eo ait; quod hæc dicitur quædam interpretatio rei dubiæ, quæ a secuta obseruantia prouenit, & quæ quidem obseruantia præscriptione omnino perfecta nõ indiget, quod nota. Socin. consil. 145. libr. 1. Crauet. consil. 101. num. 4. & consil. 18. num. 2. & consil. 216. in fine.

Quid autem si non t. vniformiter semper, seu ad vnum eundemque modum solutiones sint factæ, anne perinde præscriptioni 30. & 40. annorum locus erit? Et si fuerit, cuius temporis ratio, quoad solutiones diuersimodè factas, habebitur? Exempli causa, Thallerus, quem vocant Ioachimicum, inuenitur in obligatione, & per 30. annos, nunc per 40. nunc 50. nunc 60. item 70. & vltra albos, vt ea inconstantiæ lypis & tōsoribus est nota, diuersimodè solutiones sunt factæ, quo pacto hac varietate solutionum mediante, in posterum solutiones fient? Hostien. in summa. de dec. in §. ex quibus, col. 1. vers. quod si moneta, & Bertran. consil. 261. in fi. vers. & illud nõ habet dubium, in antiq. volum. 1. Præscriptionem in ista difformitate solutionum non

non admittunt, sed secundum istum valorem, habito ad tempus contractus respectu, easdem fieri debere autumant, alij vero de moneta quæ plus valuit, intra tempus præscriptionis urgent, & ad illam debitorem obligatum esse contendunt, per Signor. in glo. præmissa 74. col. ult.

33 Ego vero, ut qui in his omnibus in nullo magistri verba iuravi, licet à communi ægrius auellar, eorum sequor sententiam, qui volunt præscriptum esse, & uniformitatem subesse in eo, quod semper solutiones sint factæ secundum tempus non contractus, sed solutionis, prout tunc semper valuit numus, fuitque communiter expositus. Et sic præscriptum erit, Bruno teste, ut possit & debeat solui moneta, secundum vñalem monetam, tempore faciendarum solutionum, & secundum valorem monetarum eo tempore, sic solvendum in futurum, quasi ita foret conventum vel dispositum, per Corne. consil. 181. numer. 173. versic. 2. dicti rei, & colum. fin. versicu. nec obstat quod dicit Hostien. ubi declarat volum. 2. per Ioan. Anton. & Alexand. in consil. 17. colum. fin. versu. solum ergo, & consil. 75. colum. 1. versicu. & præcedit dicta conclusio. Hæc reuera præclara sunt, & non passim obuia, ideoque diligenter notanda.

34 Ponit Bart. doctrinæ prædictæ de præscriptione fallentiam vñam notabilem non dissimilem isti, de qua paulò antè, quoad protestationem, est dictum. Videlicet, si creditor sciens sibi debitorem in plus, vel in præstantiorem monetam obligatum, pensionem recipiat, per hoc præscriptionem nihil contra eum operari, ad l. si prius, ff. de aqua plu. arcend. quæ Bart. opinio merito est reiicienda. Si enim contra ignorantem talis præscriptio locum habet, uti & ipse sentit, multò potius, magisque contra scientem operabitur, quod non prosequor latius, cum Doct. contra Bart. sentiant communiter. Vide consil. præalleg. Papien. & Schurff. consil. 10. ubi inquit, Ex his patet, quod Bart. isto casu, salua sua pace, malè distinguit, an scilicet creditor receperit minorem monetam sciens, vel ig-

norans, quia ista decisio est præcisè contra textum alleg. c. olim. & ita dicit Ioan. de Imol. ad d. l. si prius, ubi expressè quod reprobatur illud dictum Bart. Vide Balb. d. q. 7. ibi, puto tamen Curt. Iun. in consil. 14. col. fin. versu. nec obstat.

Est autem casus notabilis annuorum reddituum, in quo præscriptio minus procedit, videlicet in l. comperit. C. de præscript. 30. vel 40. anno. in qua l. dicitur annum censum præscribi non posse, cuius solutio talis est, Legem istam procedere in censu debito, in signum recognitionis dominij, & superioritatis, Balb. in fin. d. q. 7. & seq. & l. q. 2. part. 5. in princ. Panorm. ad c. ad audientiam, colum. vltim. de præscript. in consil. colleg. Papien. num. 3. in fin. & num. 11.

Sequitur ex præmissis illatio hæc optime concludens. Ut si dubium sit de qua moneta senserint contrahentes, tunc sufficere præscriptionem longi temporis decem annorum: si vero sit certa aliqua species nominata, aut aliàs notorium, qualis pecunia fuerit exposita, & in obligationem deducta, tunc eo casu requiri præscriptionem 30. annorum, & 40. iuxta modum præscriptum. Cui placet, consulari hac de re præter allegat. D. Doct. Gabriel. in commun. opin. titu. de solut. & liber. Conclus. 1. num. 25. Felin. in c. cum Bertholdus, in 11. colum. extr. de re iud. & Aretin. in d. consil. 111. incip. considerari. Signor. de Homod. Alexan. in consil. 17. colum. fin. versu. solum ergo. Socin. consil. 50. num. 9. libr. 4. Rubenz. consil. 75. num. 2.

35 In hac præscriptione reddituum, etiam ibi, ubi de modo & qualitate solvendi pecuniæ agitur, non est ignorandum, bonam fidem semper requiri, sine qua præscriptio nullatenus procedit, secundum magis communem & veriozem Doct. sententiam. Natta consil. 192. Balb. d. quæst. 7. ex sententia Hostien. Ioan. Andr. Butrigar. & aliorum Doct. ad c. vigilantem, & final. extr. de præscript. & c. possessor, de regul. iuris. in 6. Brun. dicta limit. 4. & in consil. Papien. num. 4. Mynsing. 4. Obser. 6. Omnis, inquit, de iure civili præscriptio 30. annorum cum mala

mala fide procedit, eamē communis Doctorum est theorica, quod omnes ll. Ciuiles, quæ dicunt præscriptionem in certis casibus non requirere bonam fidem, per ius Canonicum sunt correctæ ac sublatæ: Atque illud sequi tenemur, cum in præscriptione tractetur de peccato, d. c. fi. idē Mysf. conf. 17. & conf. 48.

39 Sunt qui distinguunt inter personales & reales. t actiones, in illis præscriptionem cum mala fide procedere, in his vero neutiquā valere cōtendentes, per Hosti. in sua aurea iumma. tit. de præscr. rer. immob. in §. quæ res præscribi possunt. & Bart. in l. sequitur. §. si viam. ff. de vsuc. qd̄ mordicus defendit VVesf. conf. 14. nu. 46. falsissimum t̄ arguens, quod DD. in præscriptione, 30. annor. de bona fide committuntur, cum illa non pendeat à bona fide possessoris, vt q. nihil possideat, sed cuius ius à creditore possidetur. per l. 2. in gl. h. C. de cōd. ex leg. cumq; ob solam negligentiam non petentis hæc præscriptio sit introducta, per auctoritates plures, quas habet ibid. VVesf. & cōf. 5. de præsc. num. 31. & consequenter. Vbi quod in terris Imperij ius ciuile obseruetur, quod superuenientem malam fidem non excludit, per Guid. Pap. q. 199. decis. Tolos. 74. & latius ibidem. Item VVesf. cōf. 8. de rer. eccles. luit. nu. 15. Schurf. 3. conf. 20.

40 Sed Matth. Matt. sing. 23. Nota, ait, quod omnes ll. & omnia statuta, quæ permittūt præscriptiones cum mala fide, cōtra reales & personales vel mixtas actiones, nō valent ipso iure, quia sunt contra ius cōmune t̄ & nutriunt peccatum. Vbi copiosissime hoc prosequitur pro & contra, Gabr. Sayr. in annotatio. rub. & Did. Coynarr. in Relect. ad c. possessor mala fidei, de reg. iur. in 6. §. vndecimo nu. 3. & 4. qui tandem in hæc verba suam interponit sententiam.

41 Quapropter illud opinor certissimum esse, & ita quidem in praxi seruandum fore in vtroque foro, quod nulla præscriptio, nec in realibus, nec in personalibus cum mala fide admittatur, cuius ego auctoritati subscribo. per Balb. de præscri.

2. part. 4. princ. quæst. 2. num. 2. Alex. confil. 99. numer. 5. volum. 4. Cœpolla de seruit. rust. præd. c. 24. nume. 7. Crauet. de antiq. temp. par. 4. §. absolutis, nume. 30. pro quibus vide VVesf. alleg. confil. 5. num. 22. hanc quoque communem pronunciantem. Et omnino Ant. Gabr. Roman. lib. 5. de præscript. coneluf. 3. vbi inquit. Innumeri sunt DD. qui tenent istam opinionem, vt etiam in actionibus personalibus (attenta iuris Canonici dispositione, per quam male fidei possessor nullo tempore præscribit. d. c. fin.) bona fides requiratur, & aliter nō procedat præscriptio, apud quem Gabr. habes auctoritates pro & contra vsque ad facietatem. Adde Tiber. Decia. alleg. respon. 2. vol. 1. nu. 190. & seqq. in longum.

42 Bona t̄ autem fides ex longissima temporis præscriptione tandiu præsumitur, donec contrarium probetur. per gloss. ad d. c. fin. & c. si diligenti. Barto. in l. Celsus. ff. de vsuc. & in l. fin. vnde vi. C. & Bald. in l. pen. C. de lon. temp. præscrip. & in l. qui contra, C. de incest. nup. l. pen. C. de euict. gloss. in verbo bona fides, Instit. de vsuc. Alc. de præsumpt. Reg. 3. præf. 5. Dida. Coynarr. de spons. 2. part. c. 8. §. 1. num. 4. Curt. senior. confil. 71. & conf. 82. colu. 4. Curt. iun. confil. 28. colum. 2. Aym. Crau. de Antiq. temp. 4. part. nume. 17. §. Materia ista. Viuius in comm. opin. 276. & Menoch. de arb. iud. Caf. 43. intitulatur. *Quando ex temporis diuturnitate bona fides præsumatur.* Et Rem. recup. poss. 13. nu. 70. atque hanc communem refert. Ripa in c. futrina, nu. 99. de causa poss. & propr. Iason in §. sed ista, num. 99. Institut. de action. Alexand. confil. 200. viso, num. 21. lib. 2. VVesf. cōf. 2. nume. 86. & confil. 4. nume. 85. Decis. Neapol. 40. num. 2. Molin. confil. 20. Balb. late in 3. part. princ. & 2. 4. princ. q. 1. & ad repetitionem l. Celsus. part. 3. statim ab initio. And. de Ifern. singul. 6. Matth. Matt. sing. 12. nu. 22. Tib. Deci. resp. 108. vol. 3. n. 11. & resp. 13. vol. 2. nu. 78. vbi infert, quod bona fides præsumatur, ex quacunq; leui & colorata causa, in præscr. videlic. 30. & 40. annor. per gl. not. secun. Bald. in l. 1. C.

Nede causa status. & Alexand. in consil. 16. in causa, column. 6. & consil. 110. visis, colum. ultim. in fin. 1. volu. vide plura apud Decian. in loc. præcit.

- 43 † Quo pacto Creditor ob solutiones longo tempore factas, debitorem in posterum sibi obliget.

Hactenus quo pacto debitori succurratur, qui per longum vel longissimum tempus annuas præstationes in aliam monetam, quam de qua conuentum erat, siue etiam ubi dubitabatur de qualitate monetæ, secundum valorem currentem, & sic leuiorem ac debiliorem, solutiones fecit, ita vt in posterum nõ vltius causamue duriorum teneatur, est expositum. Ad quam pertinet & hæc elegans questio ad multa conducibilis, quam breuibus verbis saltem remissive expediam. Solut Titius per 10. 30. aut 40. annos Marcio annuam pensionem aliquam, forte centum florenos, aut aliquot modios frumenti. Queritur an ne propter diuinam solutionem factam recipiens creditor contra soluentem, attentata saltem præscriptione illa solutionis factæ, in posterum efficaciter agere possit, vt perpetuo sibi ad centum florenorum seu vt modiorum solutionem sit obligatus?

- 44 Et dicendum quod essi annua præstationes etiam conformes, aut aliqua pecunie summa, longo † tempore singulis annis sit præstita, non tamen soluentem in futurum obligare valebunt, nisi specificè allegatum & probatum fuerit, istas præstationes factas esse causa aliqua certa & specificata, itaque intentio exactoris non tam super cursu temporis, quam expressione & comprobatione aliquius iustæ & idoneæ causæ debet esse fundata ac radicata, l. ad probationem. C. loc. l. neque naturalis. C. de probat. l. penultim. ff. de his quæ su. vel. alien. iur. sunt.

- 45 † Hinc subditi atque vasalli compelli ac cogi possunt, ad soluendum & præstandum dominis suis ea, quæ longo tempore, & ex certa aliqua ac legitima causa præstare consueuerunt, quamuis aliter

de eius veritate neuiquã probetur. per Alexan. consil. 124. lib. 4. Quare ex sententia Bart. ad d. l. cū de in rem vero, & Costal. ibidem. cum rusticus soluit singulis annis par caponum, & nulla causa in præteritum est, nemo dixerit teneri eum futuro tempore ad præstationem, at cum causa adfertur eaque ex durina possessione probatur, satis obligatio induci credita est, vt tex. leg. præment.

Quod ipsum Couarr. 2. part. Relect. §. 4. ad c. possessor mala fidei distinguendo accuratius prosequitur, habetque huius propositionis & Regule conclusiones tres, quarum 1. est ista. Annua & vniuersalis præstatio cuiuslibet radicitus facta ex causa expressa decem annis continuis, inducit præsumptionem veræ causæ & tituli.

Secunda † conclusio habebitur. Annua præstatio iure & ratione redditus perpetui continuis 30. annis facta, non tantum inducit tituli præsumptionem, sed veram redditus perpetui acquisitionem per præscriptionem. † Cursus enim temporis maioris supplet tituli defectum. per tex. in c. sancto, 16. q. 3. & l. sicut h. cum notissim. C. de præscript. 30. vel 40. ann. §. potest, Panorm. ad c. illud, ad fin. 2. col. vers. præterea dubitatur, de præscript.

Tertia † conclusio est. Annua præstatio vniuersalis & contingens per tempus, cuius initium memoriam hominis excedit, titulum iustum & sufficientem inducit, etiam si præstationes non fuerint factæ ex causa illa, quam præscribens allegat. immo nullius causæ specialis allegatio est necessaria.

Hæc tenim est vis immemoralis præscriptionis, vt in his quæ absque titulo acquiri tempore non possunt, immemoriali præscriptione acquirantur, quæ & tunc requiruntur, quando iuris communis grauis & ingens præsumptio contra præscribentem militat. Couarr. ad d. c. possessor. §. 4. & Carol. Molin. quæst. 20. de verfur. & in consil. Parisienf. tit. 1. §. 7. nume. 26. Guid. Pap. q. 407. & 408. Balb. de præscript. alleg. q. 10. 1. part. 3. in princ. DD. ad l. cum do

de in rem verso. de vsur. Cui placet videat auctores infinitos apud præmentio-
natos scriptores hac de re, & de tempore
immemoriali, & quantum præscriptio
sive consuetudo istius temporis spacio
munta valeat. Anton. Gabr. Roma. libr. 5.
de præscript. tit. conclus. 1. fusillime illa
tractantem.

His obiter addo in casu quodam huc
pertinente DD. conclusionem, videli-
cet si quis annuam vel fenestram, vel mè-
sternam quocunque modo pensioné de-
beat, & si res ante solutiones, suis statis
temporibus continuatis, soluisse proba-
uerit, præsumendum fore eundem om-
nes antea stas pensiones exoluisse. per l.
quicunque, C. de apoch. publ. libr. 10. & i-
bid. Bart. qui illum textum admodum mi-
rabilem dicit. Item per gloss. in l. 2. C. de
iur. emph. & ibid. Guiliel. Cyn., Bart. Bal.
& Alber. Alciar. in l. si certis annis, C. de
pact. in verbo Annis. Crem. sing. 79. Duen.
reg. 54. Guiliel. in c. Raynutius & verbis.
Absq; libris in 2. nu. 165. cum seqq. Eman.
Soar. Rec. sent. in verbo pensionem. Petr.
de Rauen. sing. 219. & 22. & omnino Ioan.
Ant. Trig. sing. fin. 125.

Thema Cap. XXV.

Debitum contractum aliquot thalle-
rorum Colonienlis pagamenti,
boni argenti & iusti
ponderis.

SYMMARIA.

- 1 Casus seu facti species præfiguratur.
- 2 Contractus tempus, si valor intrinsecus mu-
tetur, inspicitur.
- 3 Speciei obligatio solutionem requirit in
specie.
- 4 Verba, qui von gold / Siem güter
gulden/ quid velint.
- 5 Generis obligationem hic auctor vult sub
intelligendam.
- 6 Thalleri communiter pro 52. alb. aut 30.
supher accipiuntur.

- 7 Verba, Cöllnisch Payment/explican-
tur.
- 8 Vfus loquendi semper attendendus.
- 9 Verba non debent censerì otiose apposita.
- 10 Moneta currentis verba solutionis tempus
designant.
- 11 Thallerorum percussura quondam fuit im-
permissa.
- 12 Item quando fuerūt admisi thalleri Impe-
riales.
- 13 Mens contrahentium semper debet at-
tendi.
- 14 Testatoris mentem lex & Iudex, sicut ve-
nator leporem, sequuntur.
- 15 Creditori recte fit solutio per 52. alb. cur-
rentes.
- 16 In dubio de minimis fit interpretatio.

CAPVT XXV.

Placet hic quæstionem quandam, eo
quo hæc scriberem tēpore mihi pro-
positam, & de illius discutere, de qua
nonnulla diximus quoque supra c. 23. In
obligationem literis circa principium
anni 1550. crectis ita scriptum reperiēba
Ist mir schuldig. 2. zehen thall. Cöllnisch
pagnment gurs Silbers vnnd schwer ge-
nug van gewicht. Hoc est debentur mi-
hi decem thalleri Colonienlis pagamen-
ti, boni argenti & iusti ponderis, annui
reditus. Tum etiam in fine literarum, vbi
de reuultione talis annui redditus fit men-
tio, ita habebatur, Obgemelte 200. thal.
mit 200. gleicher thall. gut von Silber/
vnd schuehr genug von gewichte/ in güter
gangbarer Wüngen hauptsummen ab-
zöldssen.

Hic quæritur, de qua moneta annuus
reditus sit soluendus, tum etiam reuultio
facienda? Præsupponendum est, non hic
agi de mutatiōe monetarū intrinseca, tūc
tenim absq; dubio contractus tēporis ha-
beretur ratio, secūd. cōcl. suprà relatā ma-
ximā 1. 2. cap. Verum dicendū hic agi de
mutatione valoris extrinseci, Pone enim
thalleros Imperiales vel similes, cōtracti
tempore anno præmissio. 50. octo, vel no-
uem

rum marcas Colonienses valuisse, qui nunc forte pro 10. 11. aut 12. exponantur & recipiatur, cuiusnam variatio talis periculo, & sic comodo vel incomodo augmentum illud cedet, debitorisne an vero creditoris?

Videtur prima fronte omnino ex ipsis verbis, obligationum literis insertis, apparere, quod sit obligatio speciei & non generis, atque ita soluendos esse thallos vel Imperiales, vel tales, quales tunc temporis currebant, scilicet vel Ioachimicos, vel Saxonicos, Brädeburgicos, aut similes: aut saltem eorundem aestimationem, quae contractus tempore frequentabatur reddendam. Quo faciunt illa verba in obligationum literis expresse adhibita, *gut Silbers vnd schwar genuz am gewicht*. Ita enim in simili, aureoq; in auro determinat Minsing. ex iuris fundamento quasi indubitato. 1. obs. 65. Quantumvis enim per verba *guter Gilden* non subintelligantur praecise aurei in auro: sunt enim 15. bas. & hic forte Colonia vulgariter loquendo 24. alborum, & similes boni aurei & florenti, tamen si verba *gut van gold vnd auffrichtig van gewicht* addantur, per ea videtur omnis dubitationis scrupulus amotus, & accipiendos tunc esse aureos in auro: uti ibidem decidit, nec ab eo desentio.

Ergo etiam in casu praesenti propter verba obligationum literis inserta haec, *gut Silbers vnd schwar genuz am gewicht* non alia deberet moneta subintelligi, quam ea quae tempore obligationis specialiter frequentabatur. Facit, quod nisi hoc dicamus, videretur creditor ingens damnum sentire, cogendo numos viliores, iuxtaque nimis exorbitantem & illicitum extrinsecum valorem acceptare. Quod nimis foret durum & iniquum.

His tamen aut quibuscumq; alijs non obstantibus, absq; ulla cunctatione in proposita facti speciei, dico non tam specificam quam genericam obligationem subesse, itaque nos hic ad solutionis tempus respicere debere, quod ex simplici, deductione eorum quae sequuntur perfectius patebit.

Notorium enim ex multis sit retro annis uti adhuc hodie, thallerorum verbum non tam ad speciem aliquam restrictum semper, directum, sed ut plurimum & quidem frequentissime per genere ideoq; in his partibus, pro 52. alb. apud Burgundos & Germanos inferiores pro 30. stupheris, uti florenus Brabantinus, inter mercatores nostros visitissimus, pro stupheris, in Superiori Germania, pro 17. batijis, usurpatum fuisse, Hoc ipsum, primo etiam sequi videtur ex verbis subsequētib; *Eölnisch* pagamēt. per illa enim regulariter subintelligimus monetam omnem, maxime vero etiam tamenore quamlibet, vsuale tamen, probam atque approbatam a verbo pagare, & pagador quod soluere significat.

Quae etiam contrahentiū intentio admodum iuuatur per adiectionem verborum istorum in fine obligationis positorum. *mit guter gangbarer Münze*. quae comode & absque violentia ad obligationem speciei referri non possunt. Et sic modus vsusq; loquendi hanc intentionem satis superq; approbare videtur: qui ante omnia, & tam in contractibus quam vltimis voluntatibus est attendendus. per l. Labeo. ff. de supell. leg. c. ad audientiam & ibid. gl. in verbo intelligeremus, ext. de decr. c. ex literis, 7. extr. de spons. & matrim. l. liberorum. §. libris & ibid. gl. marg. & §. seq. quod tamen ff. de leg. 1. pro quo valde faciunt verba Baldi in l. leg. 12. tabularum ad fi. C. de leg. h. red. in his, ait, vocabulis quae non sunt ita proprie latina maxime, attribuitur communis vsus loquendi & grossus, Adde Cyn. in l. si cum antea, C. de don. an. nupt. & Alex. cons. 2. n. 17. vers. vide in proposito, 1. vol. & per l. al. in l. stipulatio ista. §. hoc quoq; ff. de verbo. obl. Hoc si non & hic diceremus, tunc verba promissa, *mit guter gangbarer Münze* omnino forent superflua, contra l. stipulatus, ff. de vsur. & cisi Papa, de priu. in 6. cum similib.

Eodem modo verba illa, *Monetae currentis simpliciter plata*, supra sumus interpretati cap. 13. ut si referantur ad tractum in futurum solutionis fienda, tunc secundum monetam vsualem solutionem

nem fieri posse. Cum igitur ex proposito casu & obligationum literis nihil aliud inferri possit, quam quod quotannis in futurum, secundum currentem vsualem (in pondere tamen & liga monetam probam) solutio & liberatio fieri possit, nec debitor vltius de iure aggravari aut molestari debeat: manet decisio huius questionis secundum modum premisum, certa ac indubitata. Vide Menoch. & quos allegat conf. 49. nu. 43. & Guid. Pap. quaest. 493.

Et si rem ipsam paulò attentius atque diligentius examinare atque indagare velimus, ex ipsis Imperij Ordinatis constat, 11 quòd prædicto tempore anno 1550. et si quidem numi tales percussis fuerint, licet pauciores, qui thallerorum appellatione, siue Ioachimicorum à Valle Ioachimica, siue Saxoniorum, aut Brandeburgicorum, vocabantur, tamen impermissa & verita fuit eorum percussura, & ne vltius cuderentur, sub gravi postea poena prohibitum. Postea nihilominus, & tandem quidem post longas disputationes & 12 difficultates in diebus præhabitis atque interpositis, anno 1566. tñ in huiusmodi quoque sortes, vt cum reliquis in Ordina. designatis & specificatis, cuderentur, Imperij Status ordinaverunt. Hæc habentur, in §. Weiters so setzen. Ordin. de anno 1551. & §. Nachdem aber. Ord. de anno 1559. & §. Und als demnach. de anno 1566. 13 Dixi quædam de his thalleris, lib. priori, cap. 18.

Ex his bene sequitur, contrahentes de aliqua obligatione speciei impermissæ non contraxisse nec sensisse, quorù mens 13 & tñ intentio semper & ante omnia debet attendi ac ponderari. I. in conuentionalibus, in fin. C. quæ respignor. obl. non poss. l. promittendo. ff. de verbor. obligat. Schurf. 3. conf. 12. & conf. 64. num. 4. & l. si quis filium. C. de liber. præter. vel ex hæ. Boer. decis. 327. Hinc Bald. admodum eleganter ait ad l. quidā, in fi. C. de seru. necess. hæ. in lit. tñ Quòd lex & Iudex pedetentim vadunt post mentem testatoris, si-

cut venator post leporem. Corn. consil. 7. incip. rudis & incompōsita, in 2. col. Cor. in Memorabil. in verb. testator.

Et sic argumentum prius de obligatione speciei, tanquàm inualidum & mancū corruit. Quod ad alterū attinet, & quidē verba, Guet Silbers/1c. intelliguntur. illa de moneta qualibet Eössnisch paymenß / tempore solutionis communiter currentis, & non de aliqua specie.

Neq; etiam damnum aliquod creditoris causari potest, qui semper sz. alb. pro tali Thallero in obligationem deducto, recepit, tñ & recipere debuit, satisq; est & sufficit ei, moneta in de publico probatā, currentem, ac receptibilem solutam fuisse, quàm recusare non potest, per l. 2. C. de veter. nu. potest. lib. 11. Facit nostra Conclus. 2. Maxima, cap. 2. posita.

Est præterea iuri ac æquitati conforme (vt superpondij loco hoc addam) in tñ dubijs de minimis aut mediocribus saltem numis solutionem fieri posse. I. semper. & l. semper in stipulationibus, in fine. ff. de regul. iur. l. numis. cum ibi notat. ff. de lega. 3. & c. ex parte, extr. de cens. Ita hoc quoq; casu dicendum est de thalleris vsualibus alborum communiter currentium sz. solutionem, tam quoad annuum reditum, quàm quoad reuersionem eiusdem, nisi aliter ex mente cōtrahentium constituerit, fieri debere. Cui sententiæ tanquàm veritati & æquitati consentaneæ (aliorum concepta in contrarium fortè opinione, arrestisque desuper factis non obstantibus) ego imperterritus subscribo.

Thema Cap. XXVI.

De mora & quopactio illa morosa sit nociua.

S V M M A R I A.

- 1 Mora morosa semper est nociua.
- 2 Mora probatio cui incumbat.
- 3 Moram tam creditor, quàm debitor committit.
- 4 Mora quopactio definitur.
- 5 Mora facit rem æstimari quanti plurimi.

- 6 Moram quo pacto creditor committat.
- 7 Mora nociva etiam in nunciis minutionibus.
- 8 Mora periculum indistincte morosum respicit.
- 9 Interesse duplex, damni emergentis, & lucri cessantis.
- 10 Morosus ad intrinsecum, non extrinsecum interesse tenetur.
- 11 Interesse lucri cessantis etiam in delictis considerari.
- 12 Interesse lucri cessantis in contractibus stricti iuris attenditur.
- 13 Interesse damni in bon. fid. contractibus locum habet.
- 14 Interesse utrumque solutus mercari potest exigere.
- 15 Iudex ex officio Mercatori utrumque interesse adiudicabit.
- 16 Interesse utrumque tam iure Ciuili, quam Canonico peti posse.
- 17 Interesse damni emergentis, & lucri cessantis quomodo probetur.
- 18 Mora est vel regularis, vel irregularis.
- 19 Mora fauore atatis, Ecclesia, pia causa, libertatis, contrahitur.
- 20 Ipso iure, & c. sententiā declaratoriā non excludit.
- 21 Mora per vnicam extraiudicialem interpellationem contrahitur.
- 22 Debitor ex urbanitate prius admonendus, quam citandus.
- 23 Debitorem creditor non prius admonens, in expensas condemnatur.
- 24 Interpellatio vnica extraiudicialis moram causat.
- 25 Interpellationes aliquando plures requiruntur.
- 26 Dies interpellat pro homine.
- 27 Moram lapsus vnus diei facit.
- 28 Interpellatio iudicialis efficacissima.
- 29 Mora purgatio fit multis de causis.
- 30 Mora, non obstante iuramento, de iure Ca-

nonico potest purgari.

- 31 Mora in contractibus bonae fidei, etsi dies sit appositus, purgatur.
- 32 Mora purgatio cessat oppositione per aduersarium facta.
- 33 Rati habitio subsequens facit sententiam valere, quae alias ob defectum mandati esset nulla.
- 34 Oppositio per aduersarium facta, facit sententiam ob defectum mandati nullam, ratificari non posse.
- 35 Confessio facta prae-textu erroris, reuocatur, si non per partem aduersam fuerit acceptata.

CAPVT XXVI.

QVONIAM mora tam in annuis praestationibus, & pensionibus, quam alias in omnibus passim debitis ex quibuscunque causis prouenientibus, plures & notabiles effectus tam contra creditorem, quam debitorem producit. Idcirco placuit mihi hoc loco quaedam de mora etiam subijcere. Atque hanc moram regulariter moroso noce-re, omnia totius mundi iura clamitant, per l. quod te. ff. si cert. petat. l. 3. in fin. ff. de actio. empt. l. si infulam. l. si ex legati causa. ff. de verborum obligat. l. creditor. ff. de solutio. l. mora. ff. de vsur. l. mora. ff. solut. matrim. quem adm. dos pet. l. item La beo, in fin. in verbo, mora, & ibidem glo. ff. de rei vendit.

† Morae autem probatio ei, qui eam allegat, incumbit, ut in ceteris regulariter. Ita Ioseph. Mascard. de probat. conclu. 1070. in verb. mora, per totam. Et timoram committere tam dicitur creditori quam debitori, per Salic. in l. semel mora. ff. sol. matrim. Spec. in Sum. Roma. Pontific. cap. 67. §. de mora, in princip. Mascard. dicto loc.

† Hinc non inconuenienter Doctores nostri moram hoc pacto describunt, ut sit debiti soluendi, vel crediti recipiendi iure improbata & punita dilatio. De qua definitione vide Coras. 2. Miscellan. cap. 6. Ex-

6. Exemplum in debitore tale constitui potest, Accepit quis maturo centum florenos Coloniensis monetae, quas debitor in ipso festo D. Iohannis se velle restituere recepit. Contigit autem, quod per menses aliquot redhibitionem distulerit, valorque medio tempore numorum in mensum creuerit: hic queritur, cuiusnam commodum aut incommodum ista augmentatio, debitorisne an verò creditoris cedet? Quod si debitor tempore solutio fuerit oblata, iuxta augmentum superuentum, habito respectu ad tempus solutionis, debitor soluendo centum florenos liberabitur. Post moram verò, habebitur ratio eius temporis, quanti plurimi à tempore morae pecunia valuerit, & hoc moroso imputabitur, per l. vinum. & ad illam Costal. Zaf. & Doctores, iuncta l. penult. & ultim. ff. de tritic. actio. l. ratio. §. cum per venditorem. ff. de actio. emp. Eodem quæst. 127. in fin. per Bartol. & Doct. omnes, ad l. cum quid. & l. Paulus. ff. de solutio.

7. Et idem dicendum est de creditore, cui debito loco & tempore pecunia debita fuit oblata & presentata, qui eandem recipere recusauit, talis mora eidem merito nocebit. Brun. exemplum in creditore tale ponit, Si debebam tibi centum ducatos, eo tempore quo valebat ducatus 4. libras eum dimidio, quos volui soluere, & noluiisti eosdem acceptare: post moram commissam, ducatus creuit ad libras 4. & 14. solidos, non egor, ait soluere eorum ducatos propter moram: plus enim soluere, quam essem obligatus, & ideo recte potero 400. solidos de centum ducatis deprehendere. Communiter Dd. ad d. l. vinum. & ad l. numia. ff. de in lit. iur. Brun. limit. per Bart. Ang. Immo. Cuius. Paul. de Cast. & reliquos ad d. l. Paulus. & ad c. quanto, extr. de iure iur. Laud. de monet. nume. 21. Franc. Curr. statim ab initio, de mone. nu. 6. & Brun. declar. 2. num. 3. & 4. & num. 7. & part. 6. num. 4. Molina. quæst. 97. nu. 149. Didac. Couar. cap. 7. & §. vnic. de mutat. monet.

† Atque hic ego moram committi contra

Bartol. fretus auctoritate præmissorum Doctorum, affirmo, idque tam in minoribus, quam grossis numis: vti etiam memini supra cap. 15. Bartol. enim ad d. l. Paulus. & l. si stipulatus sum decem in melle. ff. de solut. in mirabili fuit opinione, licet eum sequatur in d. l. Curtius. Distinguido videlicet hoc pacto: Aut loquimur in moneta grossa, quæ per aliam minuiorem recipit æstimationem, & tunc morosus debitor tenetur creditori satisfacere: aut est nobis sermo de minutoribus monetis, quia per aliam monetam æstimari nequeunt: ideo debitor etiam morosus ad æstimationem non tenebitur. Semper tunc, ait, periculum est creditoris.

Sed quia communiter in praxi Bart. sententia non recipitur, attestante eodem Curtio & alijs, igitur periculum morae vtriusque spectinebit & semper ad ipsum morosum, Iacob. Menoch. de arbitrar. iudicium, casu 220. Neque hoc solum, verum etiam facit, ut propter moram interesse non raro locum habeat, quod ipsum duplex à Doctoribus reputatur, vnum videlicet damni emergentis, alterum lucri cessantis, hoc extrinsecum, illud intrinsecum vocant. Molinaus proximum & remotum dicit, numer. de v. fur. 29. per Bartol. in l. vnic. nume. 8. & 9. Bald. nume. 6. & Salicet. 6. C. de sentent. quæ pro eo, quod inter. profer. Ferrar. in pract. de form. libell. pro act. rea, §. & in florenis, num. 18. & 28. ideo videndum est, ad quodnam interesse morosus teneatur.

Et d. loc. Bart. ad l. Paul. 2. col. post multa concludit, quod morosum omnino teneri, quatenus in damno, non etiam lucro consistit id quod interest, per apertum tex. l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. empt. *Utilitas emptoris, inquit, in æstimationem venit, quæ modo circa ipsam rem consistit, non verò quantum lucrari potuit, &c.* Cui consonat tex. l. fin. ff. de per. & comm. rei vend. Vbi Hermogen. ita dicit. *Venditori si emptor in precio soluendo moram fecerit, usuras*

vsuras duntaxat præstabit, non omne omnino quod venditor mora non facta consequi potuit, veluti si negotiator fuerit, & precio ex mercibus soluto plus quam vsuras querere potuit. Atque in istam sententiam, quoad interesse damni emergentis, omnes inclinare videntur. Quid igitur de eo interesse statuendum erit, quod extra rem, Molin. vt supra, remotum dicitur? Scribentes in eo non per omnia conueniunt.

- II In delictis obrinuit celebriori quidem calculo, ¶ vtilitatem extra rem in reputationem venire, etiã si duplum excedat. l. vnde Neratius. §. ait. & l. pen. ff. ad leg. Aquil. l. tenetur. §. sed si vas. & l. Iulianus, in princip. ff. de act. empt. Quare contra furem aut alium delinquentem cuiusvis lucri ratio habebitur. l. proinde. ff. ad leg. Aquil. l. vlt. ff. de cond. furt. Quam probat Alcía. ad d. l. vnic. de sent. quæ pro eo qui inter. prof.

- 12 ¶ Præterea hoc ipsum placuit in cõtractibus stricti iuris, qui natura sua arbitrarij fieri solent, per l. sed etsi hæreditas. ff. ad exhib. l. 2. §. nunc de officio. ff. de eo quod cert. loc. Quod prosequitur Cost. ad l. numis. ff. de in lit. iur. & ad d. §. cum per venditorem. Carol. Molin. de vsur. nume. 82. And. Gail. libr. 2. pract. Obser. 6. Regulariter, ait, in actione bonæ fidei actorem ¶ 13 tã tempore moræ, interesse damni emergentis semper, nõ verò lucri cessantis petere posse: illudque in Cam. Imp. obseruari, pro eademque sententia iudicatũ esse affirmat. Subiungens notabilem, & communiter à Dd. receptam fallentiam, ¶ 14 videlicet, si fuerit ille Mercator, & non solum lucrari solitus, verum etiam si probauerit, quod tales merces præ manibus habuerit, quibus emptis tantum superlucratus fuisset verisimiliter, quod propter tale impedimentum moræ facere non potuit. Illis præuijs scilicet articulatis & ¶ 15 probatis, ¶ iudicis officij erit, tam lucri cessantis, quam damni emergentis, rationem habendam, per text. d. l. 2. §. fin. de eo quod cert. loc. Quid, inquit, si merces solebat comparare, an & lucri ratio habeatur?

Resp. Non solius damni puto, sed & lucri habendam rationem, adde gl. ibid. in verb. lucri. & text. l. si commissi. ff. rem rat. hab. Alex. conf. 141. col. 2. in fin. versic. Fortius videtur, vol. 5. & cõf. 52. col. 2. versic. & si videtur, volum. 6. & conf. 121. col. fin. versic. expeditum est. Vbi hanc communem refert.

Pro hac sententia mille auctores citantem, vide Gabrielium lib. 3. de solut. & lib. conclus. 10. & Bartol. in d. l. vnic. num. 15. versic. si verò consuevit. C. de sentent. quæ pro eo quod int. profer. & in l. numis, circa fin. ff. de in lit. iur. & Zas. ad illam, num. 11. Menoch. de arbit. iudic. casu 119. Nattam conf. 370. Socin. reg. 3. fallent. 31. & 33. cum ibi alleg. Coras. in Miscell. lib. 3. cap. 13. num. 6. Vbi præmissam legem final. de per. & com. rei ven. breuiter explicat. Grammat. decif. Neapolita. 103. nume. 93. & sequen. Quod, inquit, interesse, etiam si non esset probatum iudici, Iudex tamen ex suo officio potest illud taxare & arbitrari ex coniecturis, per l. si traditio. & ibidem Bartol. ff. de actio. empt. & Grammat. decif. 158. num. 8. & 9. Adde Didac. Couar. variar. resolut. 3. cap. 4. vbi l. curabit, de actio. emp. in l. ogum & egregiè explicat. Omnino verò Carol. Molinæ, de vsur. num. 12. & conseq. ad num. vlt. que 16. Item Matth. Coler. in tract. de process. execut. part. 1. cap. 10. num. 100. & sequentibus. Vbi infert, tam damni emergentis, quam lucri cessantis interesse, si videlicet illud probatum fuerit, ¶ idque tam iure Ciuili, quam Pontificio peti & exigi posse. Plura in hanc rem ibidem sequuntur, ¶ iur. ¶ maxime de modo interesse vtriusque probandi. Cui adiunge super hoc puncto Natt. alleg. conf. 370. incip. Articulus. quod Lectorem remittimus.

Fit autem mora dupliciter, vt tradunt Dd. ¶ Vel ex re, vel ex persona. Ex re mora, quam irregularem vocant, contrahitur, cum lex eam introducit, facitque aliter quem esse morosum absque hominis facto, siue diei interpositione, aut interpellatione: & si iure ipso debitor moram contrahit, quod ipsum fit aliquando in fauorem

19 rem † minorennitatis, per Bald. & alios in l. in minorum. ff. quib. ex caus. in integ. restit. l. Titia Seia. §. vsuras. ff. de legat. 2. Ita aliquando fit favore Ecclesiæ, & pia causa, per eundem Bald. in Authent. hoc amplius. 2. colum. C. de fideicommissi. Petr. de Anchar. in consi. 280. incip. in Christi, & c. circa fin. Et gloss. in §. item mixta, super verb. Iudicum, circa princip. Institut. de act. & ibid. las. Quam gloss. admodum singularem exclamat Roman. singul. 118. Matth. singul. 44. num. 4. Socin. fallent. regul. 269. fallent. 3. Iohan. de Immol. in repetit. l. si verò. §. de vero. ff. solut. matrimon.

Similiter contrahitur aliquando mora favore libertatis, per l. cum verò. §. apparet igitur. ff. de fideicommissi. libert. & glo. in d. l. mora, de vsur. Plures casus recenset D. Menoch. d. loc. Si igitur, vt rem ipsam exemplo declarem, minor sit, vel persona miserabilis, quæ domum fortè Titio vendiderit pro mille aureis, eamq; tradiderit statim, & is Titius solutionem minori non fecerit, etiam nulla appellatione interueniente, tunc Titius statim in moram incurrisse, eundemq; in vsuras & causam duriolem, quoad decrementum, quod fortè in numis superuenit, condemnandum fore dicetur, d. l. in minorum.

20 † Quantūvis verò prædicto & similibus casibus ipso iure moram committi dicatur, declaratoria tamen sententia per illa verba nequiquam excluditur: idq; regulariter seruari infert d. loc. Menoch. Et egregie Andr. Gail. lib. 2. de pac. publ. cap. 3. & lib. 2. Obser. 51. Grammat. decis. 15. Omnia, ait, iura mundi disponentia pro aliquo crimine ipso iure poenā imponi, intelligenda sunt, dummodò secuta fuerit sententia declaratoria. Idem tenet Affli. ad c. sancinus. quo tempo. mil. Schurff. 3. consil. 10. & consil. 21. Cacheran. decis. 29. Vide pro ea innumerabiles auctoritates apud Anton. Gabriel. libr. 8. conclusio. 12.

21 † Alter modus contrahendæ moræ fit per vnicam saltem extraiudicialem in-

terpellationem, qua præuia, si debitor solvere differat, in mora constituitur. Atque hæc vocatur regularis mora, siue Ordinaria. Doct. in d. l. mora. † Est autem ciuilitatis & vrbauitatis, cum pura subest obligatio, debitorem prius admonere, & contracti debiti auisare, quàm recta via eundem statim in ius vocare, per l. quidam hyberus. & ibi Paul. & Bald. ff. de seruit. vrb. præd. secundum communem intellectum. Quod nisi creditor fecerit, † a Iudice in expensas condemnari, poterit Panor. in c. licet Heli. extr. de simon. num. 13. quod latius prosequitur Cost. ad d. l. mora.

24 † Quòd autem vnica interpellatio extraiudicialis sufficiat, defendit contra Aemil. Ferret. Corrasium, & alios d. loc. Menochius, quem laudat Emanu. Soarez recept. sent. in verb. mora, num. 212. Vide gloss. in l. qui Romæ. §. cohæredes, in verbo, testato. & ibid. Bart. Raph. Paul. Castr. & Alex. latè ff. de verb. obliga. & gloss. in l. fideiussor obligari. §. vlt. ff. de fideiussor. Petr. Iacob. in tit. de restit. in integ. circa med. Bart. Bald. & Angel. in l. cum postulassem, in prin. ff. de dam. infect. Cor. cõf. 196. incip. licet in hac, versicu. videndum est, lib. 4. Omnino autem Mascard. præci. loc. num. 11. hanc ex sententia Felin. in c. ex literis, num. 8. de constitut. communem referentem. Et Tyraquell. lib. 2. de retract. §. 4. gloss. 6. num. 39. & Iohan. de Lambert. in tracta. de mora, cap. 4. fusiùs. Cui adde Matth. Coler. de process. execu. 3. par. cap. 3. num. 3. & Chassan. in Consue. Burgund. in verbo, Suffisament, num. 8. cum seqq.

25 † Et pro communi hac sententia videat lector loca quædam plures interpellationes requirentia apud Costal. quæ conciliat ipse in §. & non sufficit, d. l. moræ. Ita enim denunciatione procuratori facta, non per eam constituitur dominus in mora. Cost. in l. actione. §. item scriptum. & ad §. renunciaffe. ff. pro soc. Multum autem in eo valet arbitrium Iudicis, vt dicit idem Costal. ad finem. §. & non sufficit. Vide Menoch. dicto loco. Et Cæ.

L pol.

poll. caut. 342. Cui adiunge Mascard. nume. 12.

- 26 † Aliquando per diei appositionem mora contrahitur, tacita ita interpellatione. Et tunc locum habet trita illa & vulgaris Regula, qua dicimus, Quod dies interpellat pro homine. l. magnam. C. de contrah. & commit. stipulat. l. 2. C. de iure emphyt. l. quoties in diem, cum seq. ff. de verb. obligat. c. potuit, extr. locat. gloss. in c. cupientes. §. si verò, in verb. contempserit, de elect. in 6. & gloss. in Clement quia contigit, in §. vt autem, in verb. singulis annis, extr. de religiof. domib. Afflict. decis. 50. num. 8. Et decis. 399. nume. 12. Negusant. in tracta. pignor. & hypothe. part. 6. membr. 1. in princip. Cacheran. consil. 48. num. 6. Bosse consil. 84. num. 1. & 2. volum. 1. Cotta in Memorabil. in verb. mora. Mascard. d. conclus. num. 19. Et Corne. consil. 77. placet mihi, 1. colum. versic. sed ad hoc, volum. 3. † Et tunc vnus diei lapsus moram facit. Menoch. num. 44. Et Anton. Gabriel. latè lib. 3. de soln. & lib. conclus. 9.

Hinc Tiber. Decian. respon. 84. volum. 2. num. 4. & 5. ita inquit: Vbiunque additus est dies, & is sit lapsus, vti que statim mora commissa intelligitur, neque vlla est expectanda interpellatio. d. l. magnam. Quinimò & horum lapsus inducit moram, per Bald. in l. 1. colum. 1. versic. id occurrit dubium. C. ne lies. tert. prouoc. per Decium post alios in l. vinum. num. 9. ff. Si certum petat. Adde And. de Ifern. ad tit. quo temp. mil. in feud. ibi, Sancimus, nume. . . & ibidem per gloss. marginal. Quando verò instrumento obligationis dies certa adiecta non est, arbitrio discreti Iudicis relinquitur, quale tempus debeat considerari, per gloss. in l. si pro ea. C. mand. & in l. Lucius Titius. ff. eodem. Negusant. consil. 56. num. 3. & 7. Socin. Iunior consil. 67. num. 9. volum. 1. Guid. Pap. decis. 132. & Menoch. de arbitrar. iudicium, 2. consil. 12. num. 4. Adde præcit. loc. Coler.

- 27 † Per iudicialē demum interpellationem omnino & quidem plenissime de-

bitor in mora constituitur. l. nemo rem suam. §. 1. ff. de verbor. obligat. l. homo. ff. de re iudic. & Menoch. num. 45. Vbi si plures sequuntur causæ, propter quas moræ purgatio admittitur, adde gloss. in c. potuit, in verb. clerici, extr. loc. & cond. & dist. tractat. Iohan. de Lambert. Vide Zaf. fufius ad d. l. vinum. & Cacheran. decis. alleg. 49. & decis. 71. Eman. Soarez recept. sentent. nume. 218. Guid. Pap. quæst. 497. & quæst. 23. & consil. 22. Grassi. in commun. opin. cap. 1. lib. 2. Vinum in commun. opin. 219.

Potest etiam mora purgari si iuramento non obstante, idque de æquitate iuris Canonici, secus verò de iure Civili, per Bald. in l. qui crimen, in penult. colum. 1. quæst. C. qui accus. non poss. Decius latè in consil. 138. colum. 3. Alex. in l. si quis maior. C. de transact. Hippol. de Marfil. sing. 463. & ibid. additio singularis. Cott. latius explicat in Memorab. in verb. mora. Vbi sequitur, † In contractibus bonæ fidei moram purgari posse, etiam si dies & poenæ fuerint appositæ, per Bald. in l. cum allegat penultim. colum. 1. in 6. oppos. C. de vsur. De quo latius per Alexand. consil. 30. incip. in casu, colum. 4. in princip. Ita quoque determinauit d. consil. Tiber. Decian. num. 13. idque propter æquitatem quæ in contractibus bonæ fidei exuperat, per multa ibid. & num. seqq. item 26. omnino, maxime si modicum temporis fuerit, in quo multum valet arbitrium iudicis, vt sequitur, nume. 20. 21. & 22. & sequentibus. Vide Aluarot. ad princip. tit. feud. quæ fuit prima causa benefic. amitt. num. 7. vbi videtur defendere, quod vbi annus & dies sunt constituti, intra quem terminum vasallus inuestituram petere tenetur, putentque nonnulli moram illam purgari posse, ipse tamen contrarium videtur velle defendere per rationes plures ibidem positas. Et Andre. de Ifern. loc. præcit. Adde locum Lanfranc. ad Clem. sapè, de verb. signif. nu. 44. & 45.

Adde hic etiam quid notabile, videlicet, † post factam oppositionē per aduersarium, moræ purgationem non admitti per

per Crauet. consil. 146. num. 5. versic. mora. & consil. 248. colum. penult. circa med. versicul. non obstat quod proponitur. & consil. 192. nume. 19. versic. nec audiretur. Sic in simili infert Caphal. consil. 745. Sententia lata pro vel contra falsum procuratorem, t vnde nullitas summa resultat, etsi quidem poterit illa postmodum per dominum ratificari, vt communis habet opinio, (Vant. de nullit. sentent. tit. quib. mod. sentent. null. defect. poss. nume. 102. lafred. decis. 255. & 276. Guid. Pap. quæst. 310. D. Zaf. ad l. si mater. § hoc iure. ff. de except. rei iudic. Mynsing. 1. Obserua. 44. Huber. de Bonacursi. in prax. tit. de except. & benefic. quæ post sentent. definit. opponi. num. 33. D. Gail Obseruat. 47. 1.) tamen post defectum mandati, per partem aduersam t oppositum, falsi procuratoris gesta per rati habitationem subsequentem validari non poterunt, quod hoc anno habui in praxi, lite adhuc indecisa pendente. Hoc commune pronunciat Eman. Soarez recept. sentent. in verb. procuratoris, num. 99. per Angel. in §. item si, colum. ante penult. Instit. de except. Iason in l. licet, nume. 10. C. de procurat. Felin. in c. causam, num. 9. de iudic. Bald. decis. 348. nu. 4.

Sic volunt Doctores, quod rati habitio tunc retrahatur, quando reperit principium confirmabile, sed quando illud principium confirmabile non reperit, tunc nunquam efficaciter retrahitur: atque ita rati habitio debet habere extrema & media habilia. Vnde nunquam illa fieri poterit, quando medio tempore alteri ius quæsitum apparet. Et vbicunque actus debet fieri intra certum & determinatum tempus, si fiat ab alio etiam expressio nomine nostro, necesse est ratum haberi infra id tempus: alioqui ratificatio sequens post id tempus, & cum nō po test actus amplius geri, nihil operatur, & actus remanet nullus. l. pen. & ibid. Bart. & Ang. & alij. ff. rem rat. hab. Pulcherrimè pertractantur hæc ipsa apud D. Euerhar. Præsid. Mechlin. consil. 213. & D. Leonin. Cancel. Duc. Gelr. consil. 72. num. 3. Eodem modo dicunt Dd. de confessione facta, e-

tiam in instrumento Guarentigato, quæ etsi quidem prætextu erroris reuocari possit, refusus prius parti aduersæ expensis, illa tamen reuocatio tunc locum habere non poterit, si per partem aduersam fuerit cōfessio acceptata, propterea quod iam alteri ius sit quæsitum. Hippolyt. de Marfil. ad l. de vnoquoque. ff. de rei iud. & singul. 402. Plura de mora vide apud Mascard. d. conclus. de probat.

Thema Cap. XXVII.

De falsa moneta, & falsarijs.

S Y M M A R I A.

- 1 Falsum quatuor modis committitur.
- 2 Scriptura qualiter falsum committatur.
- 3 Falsum testimonium in teste & Iudice.
- 4 Dicto quinque modis fit falsitas.
- 5 Falsis probationibus viens, falsum committit.
- 6 Monetam adulterinam cudens, falsi tenetur.
- 7 Falsi pœna tenetur, non habens cudenda moneta potestatem.
- 8 Monetam absque potestate etiam bonam cudens, tenebitur.
- 9 Falsi tenetur, qui non seruato pede numos cudit.
- 10 Falsi numi per tinctionem ab auctore recenter visi.
- 11 Falsi pœna tenetur, qui non iusto pondere monetam fecit.
- 12 Falsa moneta dicitur, Principis falsa sub imagine cusa.
- 13 Falsariorum pœna quæ quondam fuerunt.
- 14 Falsariorum pœna ex Constantini Imper. sanctionibus quæ sint.
- 15 Monetam falsam Imperatoris cudens.

- 16 Moneta falsam siue quis fundat, siue percutiat parum referre.
- 17 Moneta probam sub imagine Imperatoris fabricans.
- 18 Moneta falsam alterius Principis edens.
- 19 Poena capitis in iure quo pacto accipitur.
- 20 Capitis poena de mitiori intelligitur.
- 21 Poena grauisima, item vltimi supplicij est mortis.
- 22 Poena mortis multis ex causis intelligitur.
- 23 Delictum ceptum, sed non consummatum, excusatur.
- 24 Poena sunt mitiganda, non exasperanda.
- 25 Affectus non punitur, sed bene effectus.
- 26 Aetati incapaci quo pacto succurratur.
- 27 Poena tondentium, mutilantium, radentium, vel tingentium numos.
- 28 Moneta qualiter tingatur.
- 29 Numos plus debito ponderosiores radens, an sit puniendus?
- 30 Augmentum à contrarijs propter diuersitatem rationis non procedit.
- 31 Numi quibus casibus tondi ac radi possint.
- 32 Constitutio Imperij contra eos, qui radunt aut tondunt monetas.
- 33 Monetas falsas expendens qualiter puniatur.
- 34 Doctores in hoc puncto poenarum sunt varij.
- 35 Falsas monetas expendentes quando excusentur.
- 36 Falsas monetas quibus casibus liceat habere.
- 37 Poena confiscationis domus, in qua falsa moneta cuditur.
- 38 Moneta specialia plura relatiue.
- 39 Falsarius quo pacto secundum Ordinationes Imperij puniatur.

40 De his qui opem, & consilium praestiterint relatiue.

CAPVT XXVII.

DE falsitate monetæ, & quo pacto illa committatur ac puniatur, postremo hoc in loco nobis agendum erit: Et primo falsum quatuor potissimum modis committi boni auctores tradiderunt, Scripto videlicet, dicto, facto, & versu. † Scripto falsum committit Notarius, falsum instrumentum conficiens, aut in ipso instrumento aliquid delens seu expungens. c. cum Ioannes. c. inter dilectos, extr. de fid. instrum. & in l. i. ubi plures casus recensentur. §. qui rationibus. & in l. Paulus. §. Paulus. ff. ad leg. Corne. de falsi. De qua falsitate quædam vide apud Menoch. de arbitrar. iudic. casu 306. & Io. han. Mascard. de probat. conclus. 742. ibi, Falsitas. Damhouder. in praxi crimi. cap. 122. per totum.

† Dicto fit falsitas in teste, qui falsum testimonium dicit, aut etiam cum Iudex contra propriam conscientiam falsum iudicat, d. l. i. §. sed et si quis. Et §. qui iudicem. §. sed et si iudex. Menoch. casu 308. & subsequenter. Mascard. conclus. 743. & consequenter. Hinc Damhoderius cap. 121. † Quinque modis dicto fit falsitas, ait, nempe, falsa suggestionem, falsa denunciationem, falsa accusationem, falsa depositionem, & falsa indicationem.

† Vsu vero, ut in eo qui falsis vtitur probationibus, per l. si falsos. C. de falsi. De quibus vide Menoch. & Mascard. in loc. præcit. Et de his omnibus modis copiosissime Bossium in prax. crimin. tit. de falsi. & Iul. Clar. lib. 5. §. falsum. Damhouder. cap. 121.

† Denum facto fit falsitas in eo, qui adulterinam monetam cudit. l. i. & l. qui falsam. ff. ad leg. Corn. de falsi. de quo genere falsitatis in præsentiarum nobis erit sermo.

Incidit autem falsarius in crimen læ-
sæ Maieſtatis, non ſolùm is qui Principis,
ſed & qui Ciuitatis alicuius falſam mone-
tam cudit, per l. 2. C. hoc tit. Gigas in tra-
cta. de crim. læſ. maieſt. tit. qualiter & à
quib. quaerit. 62. & Ang. de Maleſ. in verbo
præſente Caio & appellante, num. 4. Cœ-
pol. confi. 17. col. 4. Grammat. confi. 6. nu. 7.
Prædicta ita tractantur in pract. Papien.
in form. libel. ad reſcind. ſentent. in gloſ.
in verbo, procurauit. nume. 4. & apud A-
zon. in ſumma, C. ad l. Corn. de falſ. & Me-
noch. Caſ. 316. Maſcard. conſul. 1069. In
verb. Moneta. Berber. in ſuo iur. viator.
rubr. 9. de falſar. & falſ. vbi paulo aliter
loquitur. Inquit enim, falſum his modis
commiti poſſe, conſenſu, verbo, opere
& vſu, & omiſſione, quæ membra, ait, ſi
diſcreuerimus, nihil vel parum horum,
quæ ſub hoc crimine cadere poſſunt, re-
linquimus.

7 Primo itaque, quo ad inſtitutum præ-
ſens, falſarius eſt, & pœna falſi tenebitur,
qui etſi cudendæ monetæ poteſtatem nō
habeat, tamen eandem fabricare tentat,
probat per Bartol. in l. qui falſam mone-
tam, ff. de falſ. Capol. in conſi. crim. 77.
num. 4. & Boſſ. de falſ. mon. num. 2. Alexā.
conſil. 104. volum. 1. per totum. Menoch.
præcit. Caſ. cum Maſcar. d. conſul. Fran-
ciſ. Marc. deciſ. 684. in princip. & deciſ.
261. part. 2. Damhoud. cap. 65. Laud. de mo-
net. numer. 10. ab initio. Falſa eſt moneta,
ait, ex cauſſa efficienſi, vt quia Baro cudi
facit pecuniam, cum non haberet cuden-
di monetam poteſtatem, lege vel priui-
legio, aut conſuetudine ei conceſſam.
De quo dixi in priori part. c. 4. & proba-
tur in c. quæ ſint regalia. & l. fin. C. de fal-
ſa. monet. §. ſi miniſtrales, titu. de violat.
pac. Ioann. Aquil. de monet. poteſt. cap. 9.
Nec reſert etiam ſi eo cauſu probam fuiſ-
ſe partibus conſtanti monetam t̄ cu-
derit, ſi illud abſque auctoritate fecerit,
præcit. auctores in diſt. loc. Menoch. nu.
15. & nu. 18. vbi hæc latius explicantur. vi
de Alex. in l. ſingularia, num. 26. ff. ſi cert.

pet. & gloſſ. in verbo obnixia, C. de falſ.
Mone & in l. Sacrilegij, ff. ad l. lul. pec. &
DD. in c. quanto ext. de iure iur. adde Ti-
ber. Decian. de crim. falſ. Mon. libr. 7. cap.
23. nu. 26. in tract. crimi.

9 Secundo falſa dicitur moneta, quæ eſt
fabricata pede præſcripto non ſeruato,
idque quo ad ligam primo. Ita ſi thalleri
Imperiales cuderentur ad 10. denarios,
quia in puritate deſunt grana 16. Iccirco
falſi pœna fabricator tenebitur. per l. 1.
C. de falſ. Monet. & l. quicunque numos,
cum l. ſeq. ff. ad l. Corn. de falſ. Lege Cor-
nelia ait, cauetur, vt qui in aurum vitij
quid addiderit, qui argenteos numos ad-
ulterinos ſtauerit, falſi crimine teneri Dā
hoder. cap. 65. Franc. Marc. diſt. deciſ. 87.
nu. 7. par. 2. & Tiraq. de retract. conſang.
§. 1. gloſſ. 20. num. 13. Ioann. Aquil. d. c. 9. Di-
dac. Couar. veter. numiſ. coll. cap. 8. dicū-
tur item numi falſi, inquit, qui ex adulte-
rina materia ſiunt, etiam ſi facti ſint & ſi-
gnati ab his, qui huic fabricæ & muneri
ſunt à Rege præpoſiti & inſtituti.

10 Sic vidi nuper adulterinos thalleros,
Imp. & Philippicos, itē Coronatos & du-
plices ducatos, formæ exteriori pulche-
rimos & applauſibiles, quorum extremi-
tates quidem aureæ & argenteæ, & ita at-
tritit lidio lapidi omnino apparebant bo-
ni, auro etiam & argento circumducti, i-
taque tincti, in totum iuſti ponderis erant.
Intrinfecus vero æs in numis argenteis, in
aureis merum tantummodo argentū (ad-
mirabili certe artificio multis videnti-
bus, pœna tamen capitis & flammæ digno)
latebat. Huius falſitatis meminit quoque
Bodin. de republ. li. 6. c. 3. vbi ait, depra-
uatio talis nec ſectiōe aut Heradio lapi-
de percipitur; quoniā circularis portio
exterior, quæ bonitatis periculū ſit, ex au-
ro argētoque puro eſſe poteſt, interiora ve-
ro corrupta. Et Plinius conqueritur, atte-
ſtante quoque loc. præcit. Bodino, quod ta-
les numorum deprauatores ſuo tempore
extiterint, qui argentea lamina numos
ferreos ita texuerint, vt in totum argen-

rei crediti fuerint, quam ferruminatio-
nem vocauit, dicitq; Bodinus se Lutetie
quoque talem numum vidisse, Ego, vt su-
pra, multos aureos tales & argenteos, vi-
di. Adde his Tiber. Decia. de fals. mone.
num. 7. lib. cap. 23. num. 13. & seqq.

11] Tertio † si in pondere moneta defici-
at, dicitur falsa, vt si thallerus Imper. eu-
datur anglorum 18. Cum enim iustum e-
ius pondus sit anglorum 19. defectus est
in vno angl. Et ita in aureo in auro, qui
non pendit nisi binos anglos, deest ei-
dem octaua vnius angli pars, hoc est 4.
minuta, de eo est textus in d.c. Quanto.
ibi, Monetam aut falsam aut legitimam
esse credebis, iunctis verbis ijs, quæ pre-
cedunt, Et tradunt DD. l. lege Cornelia
cauetur. ff. ad l. Corn. de fals. gloss. in d.c.
quanto 1. in verbo, defraudata, & ibi Abb.
de iure iur. & in l. 2. C. de veter. num. po-
test. lib. 10. Damhouderius alleg. cap. 65.
numer. 4. Francisc. Marc. dict. in loc. & A-
zo in summ. C. ad l. Corn. de fals. Tiraqu.
de retract. lign. §. 1. gloss. 20. numer. 13. Co-
uarr. d. c. Bald. in margar. innocent. in ver-
bo moneta, Laudenf. num. 10. & 11. Matth.
de Afflict. in constitut. Neapol. li. 3. lit. 4.
colum. 2. vbi verbum adulterare, græca
vocabula paratipa, & paracharagmata,
quique paracharata dicantur, explicatū
habetur.

12] Quarto † moneta dicitur falsa, si vel
Principis imago vel inscriptio, de qui-
bus dixi similiter supra cap. 17. fuerit mu-
tata, aliam imprimendo formam, imagi-
nem, aut inscriptionem, in quo grauius
annis retro fuit peccatum per quosdam,
vti passim in numis adulterinis talibus
adhuc hodie extantibus, conspicitur,
quo facit lex lege Cornelia testameta-
ria, ad l. Corn. ff. ita dicit Damhoud. in d.
cap. 65. numer. 3. & Ioann. Aquil. præcit.
loc. sit, inquit, falsa moneta etiam per ha-
bentem potestatem cudendi, sed non in
tali forma, impressione, vel signo talis
monetæ, quia utitur signo adulterino. De
prædict. tribus modis adde Franc. Marc.
decis. 186. num. 3. & 4. part. 1. & decis. 648.

numer. 3. part. 2. & quæstion. 87. numer. 7.
par. 2.

Pœna † autem falsariorum adulteri-
nam monetam fabricantium, fuit iure Di-
gestorum in homine libero confiscatio
bonorum, & deportatio, in seruo vero vl-
timum supplicium, per d. l. 1. §. vltimum,
hoc tit.

Hodie † vero secundum communem
DD. sententiam, idque ex Constant. Im-
per. Sanctionibus in l. 1. & 2. C. de fals. mo-
net. pœna talis est constituta in falsarios,
videlicet vt si quis tale crimen commi-
serit in cudendo falsam monetam, sub i-
magine Imperatoris, vel etiam ipsiusmet
Imperatoris † falsam monetam percussit,
rit, igne & flamma sit comburendus, cum
publicatione omnium bonorum, d. l. 2. i-
bi, *Quicumque solidorum adulter poterit re-
periri, vel à quocunque fuerit publicatus, illico
omni dilatione submota, flammam exustio-
nibus mancipetur.* Gloss. ibidem finalis
communiter approbata, in verbo flamma-
rum, & per Alexand. in consil. 104. incip.
Quod statutum loquens, 2. colum. volu.
1. Iacob. Nouell. in pract. crim. circa fin. v-
bi tit. Contra monetarios.

Nec † refert siue quis in fusione mo-
netæ vt textus loquitur, siue percussione
falsum commiserit. Et hanc pœnam Ber-
berius de fals. Mon. contra gloss. fin. l. vlt.
C. veter. num. potest. lib. 11. tam de ægen-
tea quam de aurea intelligendam dicit,
si modo sit eius qui superiorem non co-
gnoscit, Matth. de afflict. tit. 40. col. 2. Co-
uarr. d. loc. & ita quoque tenet Ioann. A-
quil. de Monet. potest. cap. 10. quicquid in
contrarium dixerit glossa ait & DD. in
dict. l. fin.

Quid † autem dicendum de eo qui sub
Imperatoris imagine quidem, aut Im-
peratoris monetam cudit in liga & pon-
dere, hoc est, ipsis monetæ substantiali-
bus probam, qua pœna sit plectendus? Et
Marf. in d. l. qui falsam dicit, hunc solum
deliquisse in inobedientia, & non in sub-
stantialibus monetæ, materia & ponde-
re:

re: quem sequitur Nonell. in praxi præcit. loco. nume. 4. Non igitur eum mortis sed mitiori poena, scilicet arbitraria, puniendum infert, quæ nec Couar. nec Menoch. num. 15. placent, pro qua est glos. ad d. l. 2. C. de fals. mon. ad verbum obnoxij. Id est, habet, qui falsificant nostram monetam, vel aliam faciunt sine nostra voluntate etiam rectam secund. Azon. Ad de Boffum de fals. mon. nu. 2.

Si t quis vero non Imperatoris, sed alterius Principis aut Cinitatis, ius cudente monetæ habentis, monetam fabricauerit, capitali supplicio erit condemnandus, per d. l. 1. C. ibi, Capitali supplicio plectendus, Quæ t poena capitis, non est mortis naturalis, sed civilis, scilicet deportationis, per Cyn. & omnes scribentes, ad d. l. 1. & ad c. quanto de iureiur. Ioan. Aquil. loc. præall. Illamque communē dicit Eman. Soarez in verbo Capitalis, & in verbo, poena. Idque ex Iul. Clar. in pract. §. fin. quæst. 57. in princip. & Didac. Couar. de spons. 2. part. c. 7. §. 7. num. 16. Hipp. de Marf. in pract. crimin. §. oportune. num. 4. Adde Vinium in comm. opin. in verbo moneta, & Hyppol. conf. 53. numer. 39. Ioann. de Anan. in c. ad falsarium, de fals. Berb. num. 2. Matth. de affict. in conclu. Neap. titu. de Sacril. num. 1. per gloss. in l. quicumque. ff. de fals. Alexand. consil. 121. lib. 7. & Tiber. Decian. d. tract. num. 19.

Quod t ipsum regulariter in iure observatur ut quotiescunque fit mentio simpliciter poenæ capitis, tunc eam accipimus non de ultimo supplicio, sed mitiorialiqua, utpote de portationis, aut exilij poena, præcit. DD. in loc. allega. & per gloss. in l. 1. C. Ne mancip. Christian. & in l. 1. ff. ad l. Iul. pecu. & in l. hos accusare, §. omnibus, in verbo Capitis. ff. de accus. & in l. eum patronum. ff. de iur. patron. Iacob. de Belui. in suo tractatu crimin. de poena capitis, & Boer. decif. 254. Raph. Cuma. consil. 138. Alex. cōs. 104. in 1. volū. Ang. in tract. malef. in verbo. & ibi caput, col. 6. Maran. par. 4. dist. 2. num. 3.

Sic in dubio semper mitiorem poenā subintelligimus, per l. præses. ff. de poen. & per bonum text. l. præsentis, in princ. C. qui ad Eccles. confug. vbi Imperator illa duo coniungit, Capitali et vltimi supplicij animaduersione plectendis. Quæ verba t vltimum supplicium, mortem designant l. Capitalium in princ. l. Si quis a li quid §. qui abortionis, l. qui vltimo, ff. de poen. Institut. de public. iudic. §. item lex Cornelia, de fals. idem dicitur si de poena grauissima constitutum reperitur, secundum glo. singularem in l. 2. in verb. poena arbitrio iudicis imponenda. Late hæc persequitur Boer. dict. decif.

Pœna t autem mortis secundum Menoch. num. 19. & consequenter locum nō habet in eo, qui monetam reprobam, sed minime expendibilem fabricauit, per Alexā. consil. all. 104. Marfil. in d. l. qui falsam, num. 53. Gramm. decif. 79. num. 29. Co uarr. circ. fin. nume. 3. Item in eo qui necdum perfecit, incepti quidem, sed ad limam non venit, nec formam aut imaginem impressit, quod nos vocamus *vnge münkt/vngepregt* gest. Et gloss. in dict. l. quicumque, Marf. & Gram. in dict. loc. Item nouell. num. 5. ita regulariter in omnibus delictis decidit Tiraq. de poen. tēp. aut milig. causa. 60. per l. qui ea mente, ff. de furt. & l. quis sit fugitiuus. §. 1. ff. de ædil. edic. quod pulcherrime prosequitur Alber. in 45. par. statut. quæst. 69. & de conatu ac de delicto attentato, non autem perfecto, vide eundem Tiraq. causa 37. in initio, & causa seq. 38. Menoch. vti sequetur infra.

Sic t dicimus secundum consuetudinem totius mundi, affectum non puniri, si modo effectus non fuerit subsequutus. Spec. in tit. de accus. §. 1. Ang. in l. 1. §. hæc verba, ff. quod quis iur. Bald. in l. 3. C. de fer. fugit. Marfil. in l. eiusdem. ff. de Sica. Paul. in d. l. 1. quod quisque iur. Roma. in l. damni, §. Sabini, ff. de dam. infec. Alex. in consil. 15. in 1. volum. viso processu inquisitionis, Ias. de Imm. in l. 1. ff. de publ. iudic. Cyn. & Bald. in lis qui cum telo, ff. ad l. Corn. de Sica.

Itena

26 † Item succurritur ætati incapari, veluti impuberi, Is enim, nisi doli capax sit, hanc mortis pœnam euit at, per l. i. §. Impuberes. C. de fals. monet. Et quamuis maior factus sit, qui in minori ætate delictum commisit, tamen de ipso delicto non debet puniri, per Hippol. in l. infans. colum. 2. ff. de Sicar. & in l. de minore, in princip. colum. vltim. versicu. & an minor. ff. de quæst. vtrubi que per gloss. in l. sciant. C. de legit. hæred. quod sequitur Tiraq. causa 7. nu. 8.

37 Dictum est de eo qui vel Imperatoris vel alterius Principis, Baronis, aut Ciuitatis monetam falsam stampauit, † nunc videndum breuiter, quæ eorum sit pœna qui condunt, mutilant, radunt vel tingunt monetas. Et dicendum quod si sint liberi, bestiis subiiciantur, & si serui vltimo supplicio damnentur. Berber. d. Rubri. 9. num. 13. & Iul. Clar. vti supra, quam communem & receptam DD. assertionem refert Didac. Couarr. in fin. all. cap. 7. vbi meminit pragmaticæ Regum Catholicorum, quæ de monetis est constituta, qua sancitum extat, tondentem monetam aut numismata, puniendum esse in indistincte pœna mortis, & amissionis omnium bonorum. Laudat Eman. Soarez. in verbo Monetam, nume. 190. vide etiam Salic. ad l. 1. 2. & 3. C. eodem. & hoc videtur defendi posse per expressum textum l. quicumque. ff. eodem. *Quicumque ait, Vlpian. numos aureos partim raserit, partim tinxerit vel sinxerit, si quidem liberi sunt ad bestias dari, si serui supremo supplicio affici debent.*

38 Tinguntur † autem numi ærei argento, & argentei auro, vt secundum apparentem, & fucatum colorem fraudulenter possint exponi, Plin. libr. natur. histo. c. 3. libr. 33. Nos germanice *Kopffere pffenning vbersilbern / vnd Silbere vbergolden* dicimus, Aureos enim numos argento tingere velle stultitiæ foret indicium. Quare hoc sensu est accipi-

endus textus. d. l. quicumque, vt recte Menoch. locum explicuit.

Qui Menoch. inter alia numer. 36. hanc elegantem mouet quæstionem mihi aliquando propositam. Videlicet num ille peccet, & pœnæ præscriptæ reus iudicandus veniat, qui numos ponderosiores pede † præordinato tondit, radit, mutilat, Et quamuis Marsil. in sæpe allegat. l. qui falsum, numer. 100. & Alciatus Respons. 461. hoc ipsum impune & licite fieri posse, modo fraus & dolus absit, Id eoque sufficere existiment, vt iustum pondus & requisitum ibi deinceps sit & relinquatur: tamen mihi Menochij sententia iuri ac æquitati magis consentanea semper fuit visa, non posse priuatam personam monetam Principis aut superioris alicuius, ius cudendæ monetæ habentis, quæ nunc ex argyro copio prouenit, & exposita est, radere, tondere aut alio quouis modo deminueri & deteriorem reddere, quantumvis etiam ponderosior pede cõstituto inueniatur.

Neque ratio Alciati me quicquam mouet ista, numos videlicet leuiiores, ponderosiores per auri fabros quotidie fieri, hoc est, *das sichte pffenning mit guttem güld geswochern werden* ergo eisdem etiam in pōdere diminui posse? Illud enim argumentum non magis procedit, quam si quis dixerit. Magister monetalis habet potestatem intrinsecum valorem meliorandi, ergo etiam deminuendi? Notum est enim argumentum a contrariis, non procedere, cum subest dispar ratio, DD. in l. i. ff. de his qui sui vel alien. iur. sunt. In institut. de Patron. tut. præses. Mechlin. Euerdus in loc. legal. ex professo, in argum. ab opposit.

Tum hoc ipsum per expressum text. d. l. quicumque, & sanctionem in Cod. Theodosiano relatum, li. 9. tit. 22. improbatum veti-

veritumque reperitur. Legimus enim ibidem. Eum qui mensuram circuli exterioris in solido aureo incidit, vel adroferit, puniendum esse capite, vel flammis, vel alia poena mortifera, Couarru. & Menochi. in loc. prætaet. Cui adde d. loco Tiber. Decian.

In eo tamen Alciati sententiæ nonnihil accessero, quod priusquam numi plus debito ponderosiores, per incuriam fortè & negligentiam operariorum ita appens, germanicè, So etwo zu schwer benoimen/ ex Officinis magistrorum Monetalium prodierint, ad iustum pondus redigi atq; ita tondi absque aliquo peccato & poena ab ipsdē possint, uti mihi non raro in ducatis, aureis in auro, & Thalleris Imperialibus stampatis contigit, à quo omnis dolus & fraudis abest suspicio, atque ita passim obseruatur. Alias de his habemus Imperij saluberrimas Constitutiones plures, per quas hæc nostra, aliorumque doctissimorum hominum sententia fulcitur atque probatur.

Ita enim, ut t vnus tantummodò loci textum adducā, sancitum legimus in Ordinat. inuictissimi quondam Cæsar. Ferdi. de anno 1559. promulgata, ver. Biervol nun solche Probationtag/w. Hierauff sehen/ordnen / vnd wöllen Wir / das obgemelte Ringerer / Beschneider / Schmelzer / Schmeltzer / Aufwärter / Aufgießer / Aufwäger / Aufzieher / Aufwechsler vnd Fälscher / an Leib / leben / oder gutt / nach gestalt der sachen / gestrafft / vnnnd niemandt hierin durch auß verschont werden / w. Item in §. Vnd besonderlich de anno 1570.

Quoniam verò pro falsarijs habentur ac puniuntur, non solum qui falsam monetam fabricant, bonamque & probam in valore intrinseco adulterant, t verum etiam qui eam dolosè expendunt, d. l. lege Cornelia. ibi, Eadem lege exprimitur, ne quis numos stanneos, plumbeos, emere, vendere, dolo malo vellet, iccirco de poenis eorundem hic paucis subiicimus. Bar. in præcit. l. lege Corneli. & alij, Panorm. in d. c. quanto, tenent, si quis plumbeam aut

stanneam expenderit scienter, eum teneri ordinaria poena l. Corn. si verò debilioris materiæ, eundem poena extraordinaria puniendum. Ioan. Aquil. de monet. potest. cap. 9. qui hanc refert communem, per Alex. d. conf. 121. num. 7. & Iul. Clar. d. §. falsum. ibi, expendens, num. 28. Eman. Soarez in verbo, Monetam, nu. 198. Nouel. cit. loc. num. 15. & 16.

Alij verò contra, utrobique t poenam l. Corneli. locum habere contendunt. Per Salic. in l. 2. num. 6. C. hoc tit. Marfil. in d. l. qui falsam, quam in praxi seruari, communiterque teneri, videntur velle Couar. & Menoch. per Hyppolit. in l. qui falsam, & in conf. 47. nu. 11. quæ etiam conuenit cum Constit. Caroli V. de qua infrà latius. Francisc. Curt. tamen de Monet. nu. 20. q. 7. Priori magis assistit, indifferenter l. Corn. poenæ locum non esse asserens, quod illa tantummodò tribus his casibus imponatur. Quādo moneta vel in pondere, vel in materia falsificatur, vel absque Principis auctoritate numi cuduntur, pro quo vide Socin. l. un. conf. 39. num. 83. lib. 2. Viuium lib. 1. opin. 218. Berbe. repet. rubr. præcit. cuius verba hæc sunt: Quamuis expendens monetam falsam lege Corn. teneatur, non tamen eadem, sed alia poena, scilicet quod vel in opus metalli damnetur, vel fustigetur, vel relegatur. Iulius Clar. verò in hac sententiam concludit. Mihi placet opinio Bartoli, de qua primo loco paulò ante, tanquam mitior, & secundum illam, si casus contingeret, consulerem & iudicarem: hinc alij totum hoc iudicis arbitrio committendum esse statuunt, per Marfil. d. conf. 47. Parisi. conf. 169. num. 29. libr. 4. Menochi. num. 54.

Si quis t verò ignoranter expenderit, monetam falsam, excusabitur, per Docto. in d. loc. in quo iudicis officium & arbitrium, iuxta personarum qualitates, plurimum valebit, uti explicuit D. Menochi. qui hanc quoque secundam fallentiam in eo ponit, qui ludendi gratia, monetis æreis, etiam argento vel auro t tinctis, animi causa vititur. Et tertiam, ut non procedat in eo, qui habet in arca tales monetas, &

m non

nō expēdit, vel expendere cogitat, qui tamē propter sinistram suspicionem, nō omnino securus & liber haberetur. Præsumptio enim contra eundem militat, quasi eam vel fabricauerit, vel exponere saltem voluerit, quapropter etiam torturæ subijci poterit, vt tenet Marfil. d. loc. Mascard. confi. præcit. in fin.

Quartò excusabitur, qui expendit monetam non ex eo falsam, quod ære vel forma cõtaminata sit, sed quia tanquam vetus erat reprobata & bannita, quo casu extraordinariè exponens puniri poterit, Fran. Marc. alleg. q. sup. 83. 186. 132. & 187. ad quas Lectorem remittimus.

Præter prædictas poenas, quæ ipsos auctores & transgressores puniunt, est & alia poena constituta hæc, quod domus, in qua moneta adulterina fabricata inuenitur, fisco adiudicetur. Quod si dominus præsens ignorauerit, & quamprimum repperit scelus illud perpetratum prodierit, tunc possessio vel domus ipsius præscriptionis iniuriæ minimè subiacebit: si verò longissime ab ea domo vel possessione abfuerit, nullum sustinebit detrimentum, auctore fundi vel seruis, vel incolis, vel colonis, qui ad hoc ministerium præbuerint, cum eo qui fecit, supplicio capitali plectendis, per text. d. l. ff. hoc eodem tit. Dd. ad d. c. quanto.

Plura specialia huius falsæ monetæ criminis, recenset Ioan. Aquil. de Monet. potest. cap. 8. Et Berber. in fine rubr. alleg. Item Tiber. Decian. dicto tract. c. 24. quasi p. totū. Est præterea de his poenis falsæ monetæ criminalis Constitutio Caroli Quinti Cæsaris quondam inuictissimi, in cap. 11. in hæc verba cõcepta, tit. præcedit iste.

Straff der Münz fälscher / vnd auch
dero / so ohn habende freyheit.
münzen / 1c.

Item in dreyerley weis wirt die Münz gefälscht. Erstlich / wann einer betrüglicher weis ein ander zeichen darauff schlägt.

Zum andern / wann einer vnrecht Metall darzu setzt. Zum dritten / so einer der münz ihre rechte schwärze gefährlich benimpt / solche Münzfälscher sollen nachfolgender weis gestrafft werden. Nemlich / welche falsche Münz machen / zeichen / oder dieselbige falsche münz auffwechseln / oder sonst zu sich bringen / vnd widerumb gefährlich vnd bößhafftig dem nechsten zu nachtheil / außgeben / die sollen nach gewonheit auch sänung der Rechte / mit dem Feur vñ leben zum Todt gestrafft werden. Die ihre häuser darzu wissentlich leihen / dieselb häuser sollen sie damit verwirckt haben. Welcher aber der Münz ihre rechte schwärze gefährlicher weis benimpt / oder auch ohn habende freyheit münze / der soll gefenselt ingelegt / vnd nach rath an leib / oder gut / nach gestalt der sachen gestrafft werden. Wo aber irgendt einer eins andern münz verbrenget / oder widerum im Tiegel brechete / vnd geringe Münz darauß machet / der soll an leib oder Gut / nach gestalt der sachen / gestrafft werden. So aber mit 8. Herrschafft wissen vnd willen solches geschehe / so soll dieselbe Herrschafft seine Münzfreiheit verwirckt vnd verloren haben.

De poenis eorum, qui opem tulerint, vel consilium præstiterint delinquentibus, qui delictum fieri mandarunt, & de conscio criminis, atque conatu præstite, vide egregia capita apud Menoch. de Arbitrar. iudicum, casu 349. cum sequentibus, vsque ad casum 360. inclusiuè. Didac. Coarru. circa fin. num. 3. de mutat. monet. capite 7. Et egregiam decisionem Licuaniæ Petri Roizij, quæ est 3. tum etiam Tiber. Decian. dict. tract. cap. 25. Et cap. subsequ. de iudiciis fals. Monet. Processu & Probation. 17. de excusationibus ab hoc crim. Item 28. de poenis varijs pro crimine hoc infligen. vbi hæc & similia copiosius pertractantur.

IDEM.

IDEM AVCTOR AD LECTOREM.

C Andide Lector. Quoniam aliquoties, maximè verò capite li-
bri prioris septimo, dixi, substantialem vim ac energiam hu-
ius nostræ scientiæ, indeque prouenientium quæstionum, in li-
ga & pondere, quæ intrinseco valori ascripsimus, tum etiam in indi-
catura, hoc est, extrinseco valore, latere atque consistere: nullique
numi inueniantur in mundo, in quibus non hæc prædicta tria notari
ac considerari omninò possint ac debeant, secundum ea quæ hætenus
sunt producta: recepique me vulgarium ac cōmunium quarundā pe-
tiarum ac denariorum pondus, ligam, & indicaturam explicaturum.
Iccirco de vtraque bonitate, maximè cum ab illa extrinseca, quæ quon-
dam fuit, & modò vsu recepta est, à tempore, etiam memoriam homi-
nis neutiquam excedente, apud omnes propè Gentes vt plurimum re-
cessum sit, hæc sequentia ex collectis meis ac Observationibus priuatis
tum etiam per proclamationes certis temporibus diuulgatas, & publi-
catas, his annectere mihi placuit.

Von Gehalt eclicher Gilden vnd Silbern Münzsorten.

Halten

Portugaleser	23. Caract. 10 gr.
Rosen nobel	23. Caract. 6 gr.
Henriens Nobel	23. Caract. 6 gr.
Duppel Ducat	23. Car. 9 gr. auch 8. gr.
Nimische duppel Ducat mit 2 bilder/helt	21. Caract. 10. gr.
Etliche andere	19. Caract. 6. vnd 4 gr.
Schiff nobel	23. Caract. 6. gr.
Engelott	23. Caract. 9 gr.
Gilden Real duppel	23. Caract. 9 gr.
Halbe Real	18. Caract.
Gilde Löwen	23. Caract.
Halbe Ducat	23. Caract. 9. vnd 8. gr.
Erusach	22. Caract.
Seldrische Reider/alte	16. Caract.

Erliche von den neuen	14. Carat.
Deuenter gülden/	17½. Carat.
Philips gülden	16. Carat.
Klümmer gülden/	12. Carat.
Kaisers gülden	14. Carat.
Horns gülden/	10. Carat. 10 gr.

Gehalt etlicher Silbern Münzsorten.

Halten

Königs Thaller	10. pfenning.
Reichs Thaller ins gemein	10. pfenning. 16. gr.
Alte Batenbergische/Thorische/ Nimmegische/ vnd Reichermer	10. pfenning.
Der pfenning darauff steht Pace & constantia, im Niderland gemünzt	10. pfen. weniger 1 gr.
Item ein pfenning mit dieser Inscription/ Ducatus Gelr. & Comi. Zutph. vnd/ Deus constituit Regna.	10. pfen.
Ein neuer pfenning mit dieser Inscription/ Philippus Rex Hispan. vnd zwo Schlangen/ auff der ander seyden zween Adler/helt	11. pfen. 4 gr.
Dicke pfenning/ Schläffer	10. pfen. 18. gr.
Silbere Carolus gülden/	10. pfen.
Neue Francken	10. pfen.
Ni panische Mealen	11. pfen. 4 gr.
Der Reichs Gülden zu 15. Bagen	11. pfen. 4 gr.
Deuenter Schnapffhanen	6. pfen. 17 gr.
Geldrische Schnapffhanen	8. pfen. 11 gr.
Anderer Schnapffhanen auch	7 pfen 14 gr.
Deuenter Schnapffhan/	6. pfen. 13. gr.
Gronisseldischer Schnapffhan/	6. pfen.
Alte Schreckenberger	10. pfen. 8 gr.
Die andere Schreckenberger	10. pfen 4 gr.
Alte Rader alb.	7 pfen.
Neuerader alb. ins gemein	6. pfen. 6 gr.
Fürsten Groschen	5. pfen. 7 gr.
Brabandische 4. stücker	7 pfen. 8 gr.
Brabandische 2. stücker	7 pfen 13. gr.
Brabandische 1. stücker	3. pfen. 17 gr.
Groschen	4 pfen 14 gr.
Halb bagen gemeinlich	6. pfen.
Doppel Gewerpfen	9½ pfen.

Meßer blancken	11. pfen. 4. gē.
Deßeler Lüttiger	6. pfen. 9. gē.
Rader schilling	5. pfen. 12. gē.
Carleinen Jul. 3. Bononiens.	9. pfen. 21. gē.
ethlichen 10. gē.	
Franken stüner	3. pfen. 21. gē.
Spitz groschen	11. den. 3. gē.
Schwertcher	9. pfen. 5. gē.

Von gewicht etlicher gülden vnd silbern Münz sorten/
nach dem engels vnd auftheilung desselben.

	Wieght	
Portegalsör	1. vnc. 2. eng. 26. aif.	
Rosennobel	5. eng.	
Henricus Nobel	4 $\frac{1}{2}$. eng.	
Dubbel Ducat	4 $\frac{1}{2}$. eng. 1. duif. 1. aif.	
Rimmagische doppel Ducat	4 $\frac{1}{2}$. eng.	
Schiffnobil	4 $\frac{1}{2}$. eng. 14. aif.	
Angelott	3. eng. 1. quar. 1. duif. 1. aif.	
Dubbel güldt Keall	3 $\frac{1}{2}$. eng.	
Halb Keall	2. eng. 1. quart.	
Oder güldt Kön. thall.	2 $\frac{1}{2}$. eng. 1. tro. 1. duif.	
Gülde Leeff	2. eng. 1. quart. 1. duif.	
Halb Ducat	2. eng. 1. quart. 1. duif.	
Crusat	2. eng. 1. quart. 1. duif.	
Engelische Kron	2. eng. 1. quart. 1. trof.	
Burgundische Reider		

Wiegen	Französische Kron Pistoletten Benedische kron Kaisers kron Andrieß gulden Wilhelmus gulden	2. eng. 1. tro. 1. duif. 1. aif.
Wiegen	Golgulden ins gemetn Geldrische reider Lüttiger gulden Dauids gulden Deuenter gulden Philips gulden Klünamer gulden Cleuescher gulden	2. eng. 1. tro.

Dubbel Meleroiß	5. eng.
Halb Meleroiß	2½. eng.
Kaysers gulden	2. eng. weniger 1. troi.
Emdder gulden	2. eng. weniger 1. troi.

Hörns gulden
 Gailicher gulden
 Verglicher gulden

} 1½. eng.

Zu wissen daß in allen gulden münzsorten der brauch gehalten wirdt/
 auß vrsachen die pfenningen vast viel zerschliffen / das Remedium, als
 nemlich 1. duißchgen / oder 2. aiß von iederm stück abzuziehen / außserhalb
 den goldgulden/so ohn Remedium passieren muß / wie oben gesetzt / oder
 2. eng. 1. troi/oder 4 aiß.

Gewicht etlicher silbern Münz sorten.

Wieght

Königs thaller	1. vnc. Cölnisch / 2. eng. 12. aiß.
Reichsthaler	1. vns. oder 19. eng.
Die alte thaller ins gemein	1. vns. weniger ½. eng.
Alte Hörnische / Barenbergisch / Thornische / Mümmagische / Reichemer / auß Berge sche von den ersten	1. vnc. weniger ½. eng.
Der newe pfenning mit einem königlichen scepter / vnd dieser vmbßchrift. Pace & con- stantia	1. vnc 1. eng.
Item ein pfenning mit dieser vmbßchrift / Concordia res parue crescunt. anno 1579 geschlagen	16. eng.
Der newe pfenning / darauff stehet / Confortare & esto robustus, vñ Moneta Duci- tus Brabantia, anno 84.	1. vns. weniger 1. eng. vnd 1. quart.
Ein newer pfenning mit dieser Inscription / Philippus Rex Hispan. vnd zwo Schlangen / auff der ander seyden zween Adler / wieght	1. vns. 2. eng.
Diese pfenning	6. eng. 1. quart.
Franken	1. vnc. weniger ½. eng.
Geldrische Schnapffhanen	4½. eng.
Alte Schreckenberger	3. eng. weniger 3. aiß.

Halb

Halb Bureysen	1 $\frac{1}{2}$. eng. 1. troi. 1. duiß.
Alte Rader alb.	1. eng. 1. troi.
Neue rader alb.	1. eng. 1. troi. / ein duiß.
Fürsten Groschen	1 $\frac{1}{4}$. eng. 1. tro. 1. duiß.
Brabandische 4. stüfer	3 $\frac{1}{2}$. eng. 1. duiß.
2. stüfer Brabands	1 $\frac{1}{2}$. eng. 1. quart. / 1 duiß.
1. stüfer Brabands	1 $\frac{1}{2}$. eng. 1. quart. / 1. troi.
Groschen	1. eng. 1. quart. / 1. duiß.
Bagen	2. eng. 1. duiß.
Lübeschilling	2. eng. 1. duiß.
Göttinger	$\frac{1}{2}$ eng. 1. troi.
Dubbel vureyser	1 $\frac{1}{2}$. eng. 1. tro.

Münz Ordnung.

Das ist wie die gülden vnd silbere Münz / bey zeiten des
Erz Bischoffs Herman im Erz Stift Cölln / vnnnd son-
sten in diesem bezirck / taxiert vnd gesetzt gewesen / Im
Jahr 1531.

Zu wissen / daß wo ein gülden stehet / das soll verstanden werden ein Gold-
gulden / vnd 26. albus soll desselbigen werth seyn.

Güldene Münz.

Diß zeichen ge. ist alhie gülden:

Rosennobel	3. gülden.
Henricus nobel	2. ge. 18. rader alb.
Stemmische Nobel	2. ge. 12. rader alb.
Engelorten	2. ge.
Dubbel Hispanische Ducaten	2. ge. 18. rader alb.
Einzige Hispanische Ducaten	1. ge. 9. rader alb.
Ungerische gulden	1. ge. 9. rader alb.
Römische Ducat	1. ge. 8. rader alb.

Dononische Ducateu	1. gē. 8. rader alb.
Ein gulde Löw	1. gē. 13. rader alb.
Sonnen fron	1. gē. 7. rader alb.
Delphins fron	1. gē. 7. rader alb.
Schweizer fron	1. gē. 2. rader alb.
Dubbel Kaisers gülden	1. gē. 1. rader alb.
Kleine Kaisers gülden	8. rader alb.
Philips Brabendische gülden	23. rader alb.
Wilhelms schilt	1. gē.
Alte Brechts gülden	22. rader alb.
Alle Dormündische gülden	22. rader alb.
Alle Münsterische gülden	22. rader alb.
Alte Osnaburgische gülden	22. rader alb.
Alte Ewollische gülden	22. rader alb.
Alte Deuener gülden	22. rader alb.
Alte Denmarcker gülden	22. rader alb.
Geldrische newe Reider	20. rader alb.
Geldrische Klimmer gülden	18. rader alb.
Münmagisch gülden	18. rader alb.
Deuener gülden	20. rader alb.
Gülden zu Campen gemacht	20. rader alb.
Gülden zu Gröningen geschlagen	17. rader alb.
Alte Embder gülden	15. rader alb.
Hörnisch gülden	10. rader alb.
Arnbürgisch Hörnisch gülden	9. rader alb.
Bergisch Hörnisch gülden	9. rader alb.
Gröniger Hörnisch gülden/ Knapfwich	7½. rader alb.

Silbern Münz.

Joachims thaller/ vnd der gleichen	25. rader alb.
Die halbe dergleichen	12½. rader alb.
Dicke pfenning/ Meylender genant	8. rader alb.
Berner dicke pfenning	8. rader alb.
Lothringer dicke pfenning	8. rader alb.
Ferrarer dicke pfenning	8. rader alb.
Franckreich dicke pfenning	8. rader alb.
Münch dicke pfenning	5. rader alb.
Die Geldrische gute Schnapffhanen	5. rader alb.
Arnbürgische Schnapffhanen	4. rader alb. 6. rad. pfen.
Deuener Schnapffhanen	4. rader alb. 6. pfen.
Geldrische Schnapffhanen mit einem schiltgen	4. rader alb. 6. pfen.
Dubbel Brabandische stüner	14. rad. den.

Die hal

Die halben	7. rad. pfen.
Schreckenberger	3 $\frac{1}{2}$ rad. alb.
Schlangen blappert Straßburger blappert	9. rad. pfen.
Dubbel großer / Schneberger groschen	9. rad. pfen.
Mansfeldische groschen / Magdenburgisch	9. rad. pfen.
Bremer groschen mit den flügeln	2 $\frac{1}{2}$ rad. alb.
Bremer groschen mit dem schlüssel	2. rad. alb.
Lübecker die dubbeln new schilling	13. rad. pfen.
Hanaburger neue dubbel schilling	13. rad. pfen.
Köpfiges pfennig	12. rad. pfen.
Die groschen / Lothringer groschen	22. rad. pfen.
Die halben darvon	11. rad. pfen.
Die kleinen Lothringer	5. rad. pfen.
Johannis brasspfennig	10. rad. pfen.
Burgundisch brasspfennig	10. rad. pfen.
Deuenter / Hermannus / Brichts blancken / jeder ein für	11. rad. pfen.
Weger blancken	2. rad. alb.
Groschen 2 $\frac{1}{2}$ bagen gelten / zehener genant	4. rad. alb.
Groschen genant zwelffer / von 3. bagen	4. rad. alb. 7. pfen.
Die neue sechser	2. rad. alb. 3. pfen.
Neue sechser	2. rad. alb. 3. pfen.
Nürnberg gang groschen	7. rad. pfen.
Marggreuisch halb groschen	3 $\frac{1}{2}$ rad. pfen.
Frankfurter Thornisch	18. rad. pfen.
Die Kreuzer	5. rad. hell.
Hessisch alb. mit S. Elisabeth vnd 3. schilling	1. rad. alb.
Ein Hessisch alb. mit dem grossen löwen	1. Winger hell.
Die halbe Markyser	4. rad. pfen.
Die halbe Meinische groschen	4 $\frac{1}{2}$ rad. pfen.
Göttinger groschen	3. rad. pfen.
Hildesheimer Mergen groschen	1 rad. alb.
Gulicher bottreger	6. rad. pfen.
Söllnische Krone Weisspfennig	7. rad. pfen.
Deuenter Weisspfennig	7. rad. pfen.
Bönnisch Weisspfennig	7. rad. pfen.
Eleuscher / Neusser Weisspfennig	7. rad. pfen.
Wirzburgische / Wittenbergische schilling / auch Badi- sche	7. rad. pfen.
Ganger bag	13. rad. pfen.
Halb bag	6 $\frac{1}{2}$ pfen.

Welcher gestalt die nachfolgende Münzsorten / im Stiff
Cölln / im Landt von Cleue / Guiltich / vnd Berge /
auch binnen Cölln in außgeben vnd innehmen
im Jahr 1534. taxiert vñ valuiert gewesen.

Ordnung der gülden Münz.

Item ein goldgülden	27. rader alb. 36. alb.
schlechts gelt.	
Item ein Rosennobel	18. mar. 2. rad. alb.
Henricus Nobel	16. mar. 2. alb.
Dubbel Hispanische ducat	16. mar. 2. alb.
Flemischer Nobel	15. mar. 2. alb.
Engelott	12. mar. 2. alb.
Gülden Löwen	9. mar. 1. alb.
Hispanische ducat	8. mar. 1. alb.
Alte Burgundische Reider	8. mar. 1. alb.
Ein Salut	8. mar. 1. alb.
Ungerische ducat	8. mar. 1. alb.
Römische ducat	7. mar. 4. alb.
Sonne Kron	7. mar. 3. alb.
Schweins Kron von Dolphein geschlagen	7. mar. 2. alb.
Ein Schützen	7. mar. 2. alb.
Schweigers Kron	6. mar. 2. alb.
Dubbel Kayfers gülden	6. mar. 1. alb.
Klein Kayfers gülden	6. mar. 1. alb.
Wilhelms schilt	6. mar. 1. alb.
Philips gülden	5. mar. 1. alb.
Alte Brechts gülden	5. mar. 1. alb.
Alte Deuenter gülden	5. mar. 1. alb.
Alte Denmarcker gülden	5. mar. 1. alb.
Alte Schwollisch gülden	5. mar.
Alte Dortmunds gülden	5. mar.
Alte Münsterische gülden	5. mar.
Alte Dsnabruckische gülden	5. mar.
Neue Deuenter gülden	28. alb.
Neuer Camper gülden	26. alb.
Neuer Bröninger gülden	26. alb.
Ein Geldrich / Kümmer gülden	26. alb.
Ein Rimmager gülden	25. alb.
Ein Hörns gülden	15. alb.

Arenburgisch gulden	14. alb.
Vergische/ Horns gulden	14. alb.
Gröninger Knapfuchen	11. alb. 4. hell.

Silbere Muntz.

Joachims thaller	35. alb.
Der halb darnon	17 $\frac{1}{2}$. alb.
Schreckenberger	5. alb.
Schleffer vmbeschnitten	11. alb. 4. hell.
Ludouicus Münch schleffer	7. alb.
Niem die beste Schnapffhanen	6. alb. 9. hell.
Arenburgische Schnapffhanen	6. alb. 6. hell.
Deuenter Schnapffhan	6. alb. 6. hell.
Cölnischer Stoffer	3. alb. 9. hell.
Dubbel Drabandische stüfer	30. hell.
Ein stüfer	15. hell.
Ein Bönnischer alb.	15. hell.
Ein Kronen alb.	15. hell.
Neusser alb.	15. hell.
Deuenter alb.	15. hell.
Ein Hesse mit ein grossen Löwen	15. hell.
Alte dubbel Goshler	18. hell.
Ein Lübisck schilling	30. hell.
Ein Köpgens pfennig	2. alb.
Meer blanc	33. hell.
Frankfurter Tornisch	38. hell.
Ein Gailicher vortreger	13. hell.
Ein bagen	26. hell.
Ein Creuzer	6 $\frac{1}{2}$. hell.
Ein sexter von 5. Creuzer	3 alb. 3. hell.
Ein Hermanns blanc	2. alb.
Verrische blanc	2. alb.
Dubbel Vore. ser	34. hell.
Die halben	17. hell.
Ein dubbel Carolus	3. alb.
Ein halb darnon	18. hell.
Die grosse Lothrinsche	44. hell.
Die halbe darnon	22. hell.
Die kleine	11. hell.
Niem Gailisch buischer	4 $\frac{1}{2}$. hell.
Ein Johans brasspfennig	22. hell.
Ein Bremer mit der flocht	3. alb. 4. hell.

Ein Schneberger	18. hell.
Ein minder alb.	10. hell.
Ein Osnabruck's pfenning	3. hell. hell.
Rader alb.	16.
Item 8. pfenning	15. hell.
Herzog Hans pfenning	1. rader heller.

Auf befehl eines Hochweisen Rathes der Stadt Cölln
seynd die nachfolgende Münz sorten/im Jahr
1541. confirmiert worden/wie folgt. Haben
ihren curs also in diesem bezirk
gehabt.

Rosennobel	3. goldgul. 3. alb.
Engelott	2. goldgul. 2. alb.
Ein ducat	9. marc/2. alb.
Ein gülden kron	9. marc.
Goldgulden	7. marc 2. alb.
Item ein thaller	7. mar. 1. alb.
Geldrisch Reider	5. mar. 3. alb.
Deuenter gulden	5. mar. 2. alb.
Münmager gulden	5. mar.
Klimmer gulden	5. mar.
Hörnisch gulden	17. alb.
Schleffer	13. alb.
Geldrischer Schnapffhan	8. alb.
Schreckenberger	6. alb.
Mezer blanc	3. alb.
Der grosser Lothreingscher	4. alb.
Der halbe	2. alb.
Ein bag	29. hell.
Lübisch schilling	33. hell.
Rader alb.	3. schilling.
Brabandischer stüfer	3. schilling.
Kronen alb.	17. hell.
Rader pfenning	2. hell.

Ordnung der gülden vnd silbern Münzsorten/so bey zeiten
des Ertz Bischoffs Adolffs/mit bewilligeg des
Herzogen zu Gulich/vnd der Stadt Cölln/im
Jahr 1555. aufgangen vnd taxiert worden.

Güldene Münz.

Goldgülden	52. albus.
Rosen nobel	6 gülden/18. alb.
Henriens Nobel	6 gülden.
Stemmischer Nobel	5. gülden/18. alb.
Duppel Ducat	6 gülden.
Duppel Ducat von Mirandula	5. gülden/6 alb.
Römische Ducat	2. gülden/22. alb.
Gülden Real	4. gülden/15. alb.
Engelort	4. gülden/10. alb.
Duppel Englische kron	4. gülden/6. alb.
Gülden Löw	3. gülden/9. alb.
Halb Vnzerische vnd Hispanische Ducat	3. gülden.
Ein halb Mirandulanische Ducat	2. gülden/15. alb.
Ein Salut	3. gülden/weniger 2. alb.
Halb Portugallische Ducat	3. gülden/weniger 2. alb.
Sonnen kron	2. gülden/18. alb.
Alte Französische kron	2. gülden/16. alb.
Alte Englische kron	2. gülden/18. alb.
Venedische kron	2. gülden/16. alb.
Schweizer kron	2. gülden/6. alb.
Neue Englische kron von 2. eng.	2. gülden/4. alb.
Ein Schilling	2. gülden/16. alb.
Ein halb Real	2. gülden/6. alb.
Gülden Reider	2. gülden/15. alb.
Wilhelms Schild	2. gülden/6. alb.
Joannis gülden/ mit den zwey Schilden	17½. marc.
Philips Künck art	36. alb.
Andreas gülden	2. gülden/6. alb.
Philips gülden	7½. marc.
Brechsische gülden	44. albus.
Geldrische Reider	40. albus.
Alte Eleusische gülden	40. albus.
Alter Dortmündischer gülden	40. albus.
Alter Münsterischer gülden	40. albus.
Alter Osnabrüggischer gülden	40. albus.
Alter Deuenter gülden	38. albus.
Neuer Deuenter gülden	37. albus.
Camper vnd Swollinger gülden	38. albus.
Al. mmer gülden	37. albus.
Büttiger gülden	37. albus.
Kayfers gülden	35. albus.

Grüninger gülden	36. alb.
Embder gülden	37. alb.
Newer Nimmagischer gülden	35. alb.
Postulat Hündgens gülden	28. alb.
Arnoldus gülden	25. alb.
Fridericus Bayerisch gülden	34.
Hörns gülden	20. alb.
Bayerische gülden	19. alb.
Alter Knapfuch	16. alb.

Silbern Münz.

Ein Thaller darvon die marc zum wenigsten 10. pfen. vnnb

— 16. ge. helt	2. gülden / 1. alb.
Ein Lüttiger thaller	47. alb.
Silbern Kayfers gülden	35. alb.
Der Schlaffer	14. alb. 6. heller.
Geldrischer Schnapffhan	9. alb. 6. heller.
Geldrischer Schnapffhan mit dem Hündgen	9. alb. 3. heller.
Gültischer Schnapffhan	8. alb. 2. heller.
Ludowicus Münchschlaffer	9. alb.
Ein ander Münchschlaffer	7. albus.
Sächsisch Schreckenberger	7. alb.
Brabandische 4. stüffer	6. alb. 8. heller.
Silbern Hispanische Real	24. alb.
Ein halb Hispanische Real	12. alb.
Einfache Real	6. alb.
Halb einfache Real	3. alb.
Der Turnisch	4. alb. 2. heller.
Ein Dormündisch pfennig	4. alb.
Neger blancken	3½. albus.
Lübisch schilling	3. alb. 2. heller.
Brannschwigische Lubschilling	3. alb.
Ein Dreimer mit dem schlüssel vnd flucht	4. alb. 9. heller.
Lüttiger 4. stüffer	5. alb. 6. heller.
Duppel Fewrensen	3. alb. 8. heller.
Halb Fewrensen	22. heller.
Ein bagen	34. heller.
Halbe bagen	17. heller.
Ein Schneeberger	2. alb.
Ein gangner Marceller	11. alb. 4. heller.
Halber Marceller	5. alb. 8. heller.
Lüttiger 2. stüffers pfennig	33. heller.

Lüttiger stüffers pfenning	16. heller.
Brabandische stüffer	20. heller.
Rader albus	22. heller.
Ein halber newer Nimmagischer Schnapffhanen	4. alb. 3. heller.
Ein new viertentheil desselben Schnapffhanen	2. alb. ein heller.
Ein Nimmagischer pfen. mit dem pferdigen	28. heller.
Ein newer Nimmagischer stüffers pfenning	16. heller.
Maria Groschen ins gemein	16. heller.
Ein Neuser/oder Dortmündischer grosch	16. heller.
Ein halb Bremer	27. heller.
Ein einfaches Schwertgen	14. heller.
Doppel Schwertgen darnach	28. heller.
Ein Böttinger	6. heller.
Ein Dortmündischer Küriling	5. heller.

Wie die Göllden vnd Silbern Münzsorten im Jahr 1572
dieser ort/im Erzstift Cölln/vnd im Westphal-
ischen Kreiß/valuert vnd
gesetzt worden.

Göldene Münz.

Goldgöllden so auffrichtig/vor	9. marc. 4. alb.
Rosen Nobel	29. marc.
Der halbe	14. marc. 3. alb.
Henricus Nobel	26. marc.
Flemmische Nobel	25. marc.
Alte Engelotten	19. marc. 2. alb.
Der halbe Engelott /	9. marc. 4. alb.
Neue Engelott mit dem O im Schiff	8. marc.

Duppel Ducaten	Hungarische	} 26 marc.
	Hispanische	
	Castiller	
	Valenzer	
	Aragonische	
	Nauarrische	
	Sicilische	
	Neulanische	
	Frantzösische	

(Einfache

Einfache Ducaten	Hungarische	} 14. marc.
	Hispanische	
	Castilier	
	Valenger	
	Aragonische	
	Neapolitaner.	
Einfache Ducaten	Münsterbergisch	} 13. marc.
	Polnisch	
	Genueser	
	Benedisch	
	Bäpisch	
	Dononier	
	Bischoffs zu Preslaw	
	Ligenizer	
	Wendischer	
	Slaker	
	Florentiner	
	Weylaner.	
Einfache Ducaten	Augsbürgische	} 12. marc. 3. alb.
	Salzburgische	
	Rauffpenrigische	
	Hamburgische	
	Lübeckische.	

Franköfische Sonnen kronen	12. marc.
Hispanische vnd Burgundische kronen	11. marc / 4. alb.
Italianische kronen	11. marc / 3. albus.

Silbern Münz.

Reichs Thaller	52. alb.
Reichs güldener	45. alb.
Der halb	22. alb. 6. heller.
Geldrische Schnapffhanen	10. alb.
Lüttiger Schnapffhan	9. alb. 9. heller.
Gültlicher Schnapffhan	8. alb. 3. heller.
Alte Sächfische Schreckenberger	7. alb. 6. heller.
Neue Sächfische Schreckenberger	7. alb.
Cöllnische vnnnd Gültische Landsorten / vom Jar 1567.	6. alb.
Das halb	3. alb.

Das ort	12. alb.
Rader albus	2. schlechte alb.
Der halb rader albus	12. heller.
Der halb bag	18. heller.
Ein schillings pfenning	6. heller.

Münz Ordnung/

Wie auff vorgehender vergleichung im Erzstift Cölln/
auch Fürstenthumben Gülich/Cleue/vnd Berg/
vnd imgleichen in diser Stadt Colln/
die nachfolgende Münzsorten
Anno 1582. taxiert worden.

Göldene Münz.

Den Goldgülden vor	2. gülden/12. alb.
Rosen Nobel	7. gülden/12. alb.
Drechsische vnd Dümimagische Rosen Nobel	7. gülden/8. alb.
Henricus Nobel	6. gülden/18. alb.
Alle doppel Ducaten	6 gülden/18. alb.
Die halben	3 gülden/9. alb.
Alte Engelott	5. gülden.
Neue Engelott mit dem O im Schiff	4. gülden/21. alb.
Doppel gülden Real	5. gülden.
Der halb	2. gülden/12. alb.
Portugallische Cruzat	3. gülden/4. alb.
Gülden Löw	3. gülden/18. alb.
Frantzösische kron	3. gülden/4. alb.
Hispanische kron mit dem kurzen Creuz vnd die Burgundi-	
sche kron	3. gülden/2. alb.
Italianische kron	3. gülden.
Philips gülden	2. gülden.
Reider	1. gülden. 18. alb.
Klein Kayfers/ auch Denenter/ Campen/ Swoll/ Embder/	
Grüninger/ vñ dergleichen Niderländische gülden	1. gülden/16. alb.
Herns gülden/	20. albus.
Bergische gülden	19. albus.
Dümimagische vnd Watenbergische Knapfuchen	12. albus.
Grüninger vnd Embder Knapfuchen	14. albus.

Silbern Münz.

Der Reichs Thaller	2. gülden/6 alb.
Königs Thaller	2. gülden/12. alb.
Reichs Büdener	2. gülden.
Hollendische/Griechische/im gleichen also Thorsche/Hörnische/Vergische/Datenbergische/vnd Dummagische Thaller	1. gülden/18. alb.
Hasselsche Thaller	1. gülden/21. alb.
Statische/Brechsche vnd Dummagische Thaller/	1. gülden/14. alb.
Franc	1. gülden.
Silbern Kaisers gülden	1. gülden/16. alb.
Frantzösische Schlaffer	15. alb. 6. heller.
Lothringische Schlaffer	14. alb. 6. heller.
Elenische Schnapffhanen/	8. alb. 8. heller.
Geldrische vnd Lüttiger Schnapffhanen	10. alb.
Deuenter/Campen/Swoll/Schnapffhanen	8. alb.
Lüttiger Bekeler	8. alb.
Camerische/vnd Hörnische Bekeler	7. alb. 6. heller.
Schreckenberger/	8. alb.
Neue Moger blanken	3. alb.
Kader albus/vnd Fehrens	2. alb.
Kader schilling	1. alb.
Alte Brabandische stüfer/	1. alb. 8. heller.
Fürsten groschen im Niderländischen Kreyß gemünz	1. alb. 8. heller.
Alte vnd new halb bagen so auffrichtig	1. alb. 8. heller.
Anderer aber so der ordnung nit gemess/als Bischoff zu Straßburg/Simmerische/Beldenger/vnd Wolzheimen halb bagen	1. alb. 6. heller.
New groschen im Niderländischen Kreyß geschlagen	1. alb. 6. heller.
Alte Lüttiger stüfer	1. alb. 4. heller.
Dortmündische groschen	10. heller.

Münz Ordnung/

Wie auff vorgehender vergleichung im Erzstift Colln/
 auch Fürstenthumben Göllich/Cleue/vnd Berg/
 vnd imgleichen in diser Stadt Colln/
 die nachfolgende Münzsorten
 Anno 1590. taxiert worden.

Gülden

Guldene Münz.

Goltgülden	3. gülden.
Rosen nobel	9. gülden.
Henricus Nobel	8. gülden/6. alb.
Doppel Hispanische vnd Vngarische Ducaten	8. gülden/6. alb.
Meleroße/ Salzburgerische/ vnd andere Reichs Ducaten doppel	8. gülden/ 3. alb.
Die halben	4. gülden/ 12. alb.
Alte Engelott	6. gülden.
Gülden Real/doppel	6 gülden.
Der halb	3 gülden.
Gülden Löwe	4 1/2. gülden.
Crusatt von Portugal	15. marck.
Sonnen fron	14. marck/ 4. alb.
Hispanische Pistolet	14. marck/ 2. alb.
Italiatische/ Römische/ vnd allerhandt Pistoletten	14. marck.

Silbern Münz.

Reichs Thaller	11. marck.
Königs Thaller/	12. marck.
Die örter vnd halbe örter nach aduenant	
Schreckenberger	9. alb.
Lüttiger Bekler	9. alb.
Kader albus/	30. heller.
Kader schilling	15. heller.

Valuation etlicher Gilden vnd Silbern Münzsorten/
wie dieselbe im Jar 1587. im Erzstift Meinz
vnd Trier aestimiert worden.

Allhie zu verstehen/ das xxiiij. albus einen gülden / acht
pfennig einen albus/ vnd xiiij. deroselben pfennig einen ba
gen machen/ oder aufbringen.

Gelten.

Rosen Nobel	5. gülden/4 alb.
Schiff nobel	4 $\frac{1}{2}$. gülden.
Hispanische duppel Ducat	4 $\frac{1}{2}$. gülden.
Salzburgische duppel Ducat	4. gülden/4 alb.
Gülden Real	3. gülden/4. alb.
Engelott	3. gülden/4. alb.
Gülden Löwe	2. gülden/6. alb.
Ungarische Ducat	2. gülden/4. alb.
Simmerische/Salzburgische Ducaten/Meserosen/Cru-	
satt	2. gülden/2. alb.
Portugallische Ducat	2. gülden.
Sonne fron	1. gülden/22. alb.
Pistoletten	1. gülden/22. alb.
Goltgülden	1. gülden/14. alb.
Königs Thaller	1. gülden/14. alb.
Reichs Thaller	1. gülden/10. alb.
Reichsgüldener	1. gülden/6. alb.
Fünff Königs orter	1. gülden/14. alb.
Ein Königs ort	7 $\frac{1}{2}$. alb.
Französische Dicken	11. alb.
Lothringische Dicken	10. alb.

**Alle frembde vnd Außländische Münz ab-
geschafft vnd verbotten.**

Hæ & similes monetarum reductiones, quæ neque cum Ordinationum Imperij legibus conueniunt, sed ab ijs longius absunt, quàm feliciter processerint, finem quæ propositum consequuti sint, experientia ipsa, licet dolendum, instrui mur. Quare velim Lector in memoriam reuocet ea, quæ libro priori, cap. 16. vbi de extrinseco numorum valore, de quæ his reductionibus censuram & iudicium nostrum, quale quale illud sit, etiam ante viginti annos animo conceptum & prælibatum, interposuimus, tractata & explicata habentur: quæ quæ de patientia & tolerantia Principis, Magistratus, alteriusve Superioritatis ibidem, tum etiam cap. 20. libro secundo produximus. Medicorum enim consilium, etiam Caroli Molinæi, viri doctissimi iudicio & auctoritate receptum & approbatum, his, rebus sic stantibus, præfero, iuxta illud Ouidianum.

*Principijs obsta, sero medicina paratur,
Cum mala per longas inualuere moras.
Temporibus medicina valet, data tempore profunt.
Et data non apto tempore vix nocent.*

Et:

Bie

Wie vnd welcher gestalt die nachfolgende Münz sorten
in Kön. Maiest. Erb Niderlanden/anno 1585. val-
uiert vnd æstimiert worden.

Zu wissen das 1. gulden macht 20. Brabandische stüfer oder 40. groit.

Der gulde Reall	5. gulden Brab.
Der halb gulden Reall	50. stüfer.
Gulde Carolus	33. stüfer.
Sonne Kron von Flandern/vnd von Frankreich	3. gul. Brab.
Dubbel Pistolett von Hispan.	5. guld 18. stüfer.
Einfache Pistolett von Hispanien	59. stüfer.
Andries gulden	49. stüfer.
Philips gulden	41½. stüfer.
Dubbel Hispanische ducaten	6. guld. 12. stüfer.
Die einfache Hispanische ducat	3 guld. 6. stüfer.
Grosse Reall von Osterreich	14. gulden.
Die halbe vnd viertel nach aduenant	
Der gulden von Castillen	4. guld. 6. stüfer.
Schuitgen	59. stüfer.
Johannis gulden mit 2. schildern	4½. stüfer.
Philips gulden Klinkart	35. stüfer.
Peter von Leuen	43. stüfer.
Dauids gulden von Breche	40. stüfer.
Burgundische Reider	3. guld. 6. stüfer.
Gulden Stief	4. guld. 4. stüfer.
Gulden Löw	3. guld. 14. stüfer.
Dubbel gulden vom Niderlandt/auch die Kron von Staten geheischen	2. guld. 7. stüfer.
Pistolett von Italien	2. guld. 17. stüfer.
Dubbel ducat von Italien/Ingern/Baiern/Polen/vnd der gleichen	6. guld. 8. stüfer.
Einfache derselben ducaten	3 guld. 4. stüfer.
Grosse Crusat von Portugal	33. gulden.
Kron von Portugal mit dem kleinen Creuz	3. guld. 2. stüfer.
Die Kron mit dem langen Creuz	3. guld. 1. stüfer.
Altersroß von Portugal	6. guld. 12. stüfer.
Maximilian von Engellant	7. guld. 4. stüfer.
Hennicus Nobel	6. guld. 8. stüfer.
Alte Engellott von Engellant	4. guld. 16. stüfer.
Engellott mit dem O auff in schiff	4. guld. 12. stüfer.
Goldgulden	48. stüfer.
Wilhelmus gulden	49. stüfer.

Geldrische Reider	36. stüfer.
Denener/Schwoll/Camper gulden	34. stüfer.

Valuierung der Silbern Muntzen.

Philips thaller	50. stüfer.
Der halb/ vnd die örter nach aduenant.	
Burgundische thaller	45. stüfer.
Carolus gulden	33. stüfer.
4. Brabandische stüfer stück	5. stüfer.
Dubbel stüfer	3. stüfer.
Alte stüfer von Brabant	1 $\frac{1}{2}$. stüfer.
Silbern Bließ	5. stüfer.
Die stück von drey stüfer	5. stüfer.
Stück von 2. blanken	2 $\frac{1}{2}$. stüfer.
Grosse Hispanische Reall von 8. Reall	42. stüfer.
Die von 4. Reall	21. stüfer.
Dubbel Hispanische Reall	10 $\frac{1}{2}$. stüfer.
Einfache Hispanische Reall	5. stüfer 1. ort.
Francen auß Franckreich	20. stüfer.
Die halben/ vnd viertel nach aduenant.	
Teston oder Diecken	14. stüfer.
Frangösische stüfer	1. stüfer.
Staten thaller	37. stüfer.
Staten stüfer	1. stüfer.
Teston von Sanoien/ Meylan/ Portugal/ vnd Nauarre	14. stüfer.
Teston von Verice vnd Montferat	13. stüfer.
Teston von Lorein	12. stüfer.
Deutsche gulden ad 15. bagen	38. stüfer.
Lüttiger 5. stüfers pfennig	6. stüfer.
Lüttiger 4. stüfer	5. stüfer.
Lüttiger 2. stüfer	2 $\frac{1}{2}$. stüfer.
Lüttiger stüfer	1. stüfer 1. ort.

Numorum tam aureorum, quàm argenteorum valor, maximè extrinsecus, quomodo & qualiter, etiam apud Brabantinos, ipsosq; inferiores in vniuersum, & ab annis plus minus viginti quatuor creuerit, auctusq; fuerit, ex vnica illa taxatione quæ præcedit, tum etiam ijs quæ cap. 18. libri prioris à nobis sunt producta, abundè satis intelligitur.

Hoc enim illi quasi pro more habent, vt non tam reductionibus studeant, quàm pecuniarum passim augmenta & incrementa ferant atque sustineant, ne dicam promoueant.

Sic Thallerus Imperialis qui quondam anno videlicet 1567. & circiter, pro triginta duobus stufferis, hoc est, vt tunc supputabamus, pro simplici & currenti thallero taxatiuè exponebatur, modò valet ————— 45. stuffer. hoc est, sesquithallerum. Ita Thallerus Philippicus, cuius valor quondam tantummodò fuit A ————— 36 stuffer. ascendit modò, publica taxatione median- te, ad ————— 50. stuffer. Licet aureus noster in auro submissiori loco habeatur, & ad ————— 48. stuffer. sit aestimatus.

Eodem modo denarius qui olim ————— 4. valebat stuffer. taxatus est modò ad 6. stuffer. qui 2. stuffer. ad 4. stuffer. vnus ad sesquistuffer.

Has etiam variationes ex taxationibus diuersis retrò temporibus apud eosdem factis, perfectius ex subsequentibus licet colligere.

Ita thallerus Imperialis valuit apud Belgos, anno 1579. stuffer ————— 39. anno 1580. stuffer. ————— 41. anno sequenti 42. anno 83. ————— 43. anno 86. 45. ————— stuffer.

Philippicus thallerus anno 1579. stuffer. ————— 43. anno 80. ————— 45. anno 83. ————— 47. anno 86. ————— 50. stuffer.

Coronat Italic. anno 1579. stuffer. ————— 52. anno 80. ————— 54. anno 81. ————— 55. anno 86. ————— 58. anno 90. ————— stuffer.

Reales aurei, gilde Kealen / anno 1579. stuffer. ————— 45. anno 80. ————— 46. anno 83. ————— 47. anno 86. ————— 52. anno 90. ————— 53. stuffer. & ita in simili- bus speciebus alijs.

Quod temporine, & calamitoso hoc seculo, an potius deprauatis hominum affectibus, & insatiabilibus cupiditatibus ascribendum sit, aliorum censuris commissum volumus.

Hæc itaque sit Conclusio ad Status Imperij, & Inferioris Germaniæ directæ.

Hoc scio conseruet quod res Concordia magnas.

Et paruas etiam crescere sæpè facit.

Excitat insignes contra Discordia lites,

(O vtinam è mundo bestia pulsa foret)

Atq; dissoluit discrimine fœdera nullo,

Interitum fert hæc, illa salutis opem.

Nonne foret satius socias coniungere vires?

Pactaq; constanti mutua inire fide?

Vnus vt affectus vobis sit & omnibus vna

Religio constans, vna monet a precor.

Finis libri Secundi, Quæstiones Monetarias continentis.

R. Budelij Ruremundani I. C.

Gloria, laus, & honor, tibi sit Saluator Iesu;

Quo Duce neglecto, non bene cedit opus.

DE MONETIS, ET
RE NUMMARIA,
VARII
TRACTATUS

ADMODUM UTILES, NEC
NON CONSILIA, SINGVLARESQUE
ANNOTATIONES, DIVERSORVM AV-
THORVM QVI DE MONETIS, EARVN-
DEMQUE VALORE, LIGA, PONDERE,
Potestate, Mutatione, Variatione, Falsi-
tate, ac similibus, scripserunt,
& responderunt.

Omnia nunc primum sic collecta.

Cum Summarijs, & Indice copiosis.

COLONIAE AGRIPPINAE,

Apud Ioannem Gymnicum, sub Monocerore.

ANNO M. D. LXXXI.

Cum Priuilegio Caf. Maieft. ad sexennium.

Libre secundy

AD LECTOREM OCTOSTICHON
Ren. Budelij Ruremun. I.C.

Hos ego materiam tractantes prorsus eandem,

Egregios vno Codice iungo viros.

Conspiciebantur laceratis vestibus ante,

Sensus in his etiam non genuinus erat;

Candidiore palam quo nunc prodiret amictu

Gymnicus omnino sollicitavit opus:

Hoc debetur ei, sumptusq; quod impiger annis

Pro vita tulerit conditione sua.

Vnica cura mihi tales sufferre labores.

Ac mendosa fuit restituenda loca.

Quaeq; fuere prius per multa volumina passim

Corpus ad exigui cogere sparsa libri.

Hic modus in studiis communibus aptus habetur;

Quam schola Doctorum iudiciumq; probat.

Vt re compactis Lector tractatibus ergo

Acceptusq; tibi sit precor iste labor.

TRACTATUS IN-

SIGNIS AVGMENTI ET DIMI-

NUTIONIS MONETARVM, DO.

mini Alberti Bruni Astenfis.

SVMMARIA.

- 1 Aestimatio & variatio valoris pecuniarū vnde causetur, & quæ dicatur iusta aestimatio. Et quotuplex fiat fraus in moneta.
- 2 Moneta debet cudi talis, vt possit vbiq; expendi.
Moneta debet tantum valere in massa, quā tum formata.
Anne princeps ex moneta aliquid lucri capere possit.
- 3 Monetae fraus quibus modis fiat
- 4 Pecunia quando pluri expendatur, quā valeat, & cur.
- 5 Pecunia verus valor quis dicatur.
- 6 Moneta estimationem dat, qui cudendi potestatem habet.
- 7 Valoris veritas non mutatur ad numulariorum mutabilitatem.
- 8 Consuetudo communis trapezitæ attenditur, quando valor pecunie nascitur.
- 9 Pecunia iusta aestimatio quomodo consideretur.
- 10 Ducati ex marchis quot fiant, item ex libra auri.
- 11 Auri valor & preciositas qualiter consideretur.
- 12 Argenti puri duodecim gradus.
- 13 Pecunia ære contaminata maioris est impense, & cur.
- 14 Charactus in auri estimatione quid sit.
- 15 Pecuniam cudi ex auro & argento puro vitilis est.
Constitutiones quedam pro cudenda moneta.
- 16 Pecunia vt sit probata, tria considerantur.
- 17 Pecunia nunquid liceat facere de materia alchymistica.
- 18 Alchymia nunquid sit ars approbata.

19 Forma in moneta qualiter attendatur.

20 Valor & aestimatio pecunie à quibus detur.

21 Pecunia duplicem bonitatem considerat.

22 Summarium casuum 10. in quibus contingit dubitari circa estimationem soluenda pecunie.

HC tractatus est circa materiam augmenti & diminutionis monetarum, circa quem pro pleniori eius intellectu, aliqua sunt præmittenda.

Et primò, vnde causetur aestimatio & variatio valoris pecunie, & quæ dicatur iusta aestimatio, & quotupliciter fiat fraus in ipsa aestimatione, & valore. In quo passu dicendum secundum Bald. in c. quanto, in vlt. colum. de iureiurand. quod moneta debet cudi talis, vt possit pro tanto vbiq; expendi, pro quo facit l. fin. C. de vet. numis. potest. lib. ii. vbi traditur, an possit vna moneta plus valere in vna ciuitate, quā in alia, & an possit cogi quis recipere de de moneta alterius patriæ. & dixit Innocent. in d. c. quanto, quod ad faciendum, vt vna moneta possit alibi expendi, non sufficit solus consensus Papæ. Et secundum Innoc. & Doct. in d. c. quanto, expensa monetae debet fieri de publico, & moneta debet tantum valere in massa, quantū formata, & econtrā secundum Bar. in l. qui falsam, ff. de fals. not. in l. i. per illum text. ff. de contrah. empt. & in l. i. C. de vet. num. pot. li. ii. per Dd. & Bar. in l. i. §. fin. ff. de au. & arg. leg. & in l. Paulus, ff. de so. licet hodie hic malè feruetur secundum Bar. in l. 2. §. i. ff. si cer. pet. Inno. & communiter Can. in d. c. quanto. hinc secundum Host. in tit. de cens. §. ex quibus, in princ. Innoc. Paul. & Can. in d. c. quanto, non licet principibus pro moneta cudenda aliquid honoris, vel

utilitatis capere, quod intelligo, quando ex hoc pecunia minus aestimatur, quam alias aestimaretur: nam posset esse, quod aliquis emeret officium cudendi, ut mercantiam auri & argenti commodius facere posset, & super ea lucrari absque eo quod super fabrica monetæ fieret aliqua compensatio & diminutio pro eo, quod dat in emptionem officij. Dixit tamē Imola in d. l. Paulus, in fin. com. ff. de solut. allegando Innoc. in d. c. quanto, posse attenda consuetudine capi super pecuniam eundem expensam, & aliquid modicum lucri, quod circa lucrum non est, fortē de iure verum nisi sit exiguum quicquid obseruet aliqua corruptela.

3. Contingit autem variatio valoris monetarum, & fit consequenter et fraus, si à principio fuit statutum, quod fiat moneta certi ponderis, & postea fiat minoris eodē valore durante, secundum Innoc. Ioan. Andr. Panor. & Doct. in d. c. quanto.

Item secundum Panorm. post Inno. & Ioan. Andr. in d. c. quanto, fit fraus & variatio, contingit alio modō, videlicet ex extrinseca deterioratione, si tondatur pecunia. Item si pecunia aerea argento cooperata ex longo vsu admittat argentum, sequitur Imo. in l. Paulus, in fin. com. ff. de solut. vbi dixit monetam etiam fundari per camplores, qui ducatos magis graues constant & alios retinent, aliquando moneta pluris expenditur, quam valeat ex mandato superioris, ne possit sine iactura aut faciliē extra dominium exportari, ut quandoque faciunt domini Iannenses, & aliquando proptem utilitatem principum, ut vidimus fieri tempore Guerræ, nam pecuniam minoris valoris mandant sæpē principes tempore belli pluris expendi, ut minus dādo armigeris & in emptionibus victus & rerum plus dare videantur, de quo per Andræ. de Ifern. in tit. quæ sint reg. in princ. 9. col. vbi dicit, an & quomodo eo casu Principes teneantur ad interesse: & in col. præced. in vers. contingit autem, declarat quomodo iure licito varietur vel mutetur multipliciter moneta in bonitate intrinseca.

Et aliquando princeps monetam plus

valente mādāt minus expendi propter lucrum, secundum Hostiæ. Pan. & Dd. in d. c. quanto, ut possint illam recolligi facere & conflare, ac de nouo cudi facere: vel mandāt monetam auream minus expendi, ut possint argenteam destruere, & de nouo magis aere contaminatam conflare, ut sæpē videmus.

Et aliquando hoc faciunt ducti sola affectione, ut si seuta in Gallia iusto pretio expendi mandentur & ducari minore pretio, quam valeāt in Italia, vbi iusto pretio aestimantur. Item aliquando Principes reprobant monetā, antequam vel aliā ut de ea habere possint meliorem pretio, secundum Inno. & Io. Andr. in d. c. quanto, & Imo. in d. l. Paulus, in fin. com. dicentes, quod in prædictis casibus fraudari moneta quod ad utilitatem populi. Si tamen cōtingeret augeri valorē auri eodē, quod provincia esset exhausta auro, fortē posset esse iusta causa.

Et cauere debent Principes quod ad animam, qui mutāt variationem & valorē, præter & ultra legitimum modum & valorem, quia tenentur in conscientia ad inter esse hominū, nisi de hominū consensu hoc faciant, secundum Hostiæ. in tit. de cens. §. ex quib. in prin. Inn. Pan. & Cā. in d. c. quanto, eos excusaret etiā Papæ consensus sine subditorum vel hominū consensu, & multo magis, quando non subditi possunt lædi.

Verus autem valor dicitur ille, qui est statutus de publico & per publica proclamata tādē, quod recusans capere pro tanto valore, est poena falsi puniendus: secundum Bart. in d. l. qui falsam, ff. de fal. Et estimationem monetæ dat habens potestatem cudendi: ut not. in l. fi. C. de ve. nu. pot. l. ii. & in l. 2. eo. tit. Bonitas autem intrinseca & pōdus à præfectis per eos declarāt, vel à cōmunibus, secundum Bar. in l. 1. eo. tit. per l. cū ibi no. C. de pon. au. de li. o. Et quā non datur iusta estimatio pecuniæ, potest habere recursus ad superiorem, secundum Bar. & Dd. in d. l. fi. C. de ve. nu. po. Et sine mandato habētis potestatem cudendi, nō debet mutari estimatio, ut per Bart. in d. l. 2. hinc secundum Zab. in cle. si benē. in q. de deci. ad mutabilitatem cambiorum, veritas nō mutatur. sequitur Ale. in

in l. eleganter. §. qui reprobos. 2. col. ff. de pign. ac. Et secundum glossam in Cle. præ oblig. quando nescitur valor pecuniæ, attenditur communis consuetudo cambij non casualis carissima vel utilitas, de quo plenè dicam in l. 1. & 2. declar.

Et in tantum attenditur in æstimatione pecuniæ consuetudo, quod si in mercantijs florenus habeat vnam aliã æstimationem, quàm in alijs, & quis emat pecuniam: sit in tali emptione soluendus florenus ad æstimationem, quã habet in mercantijs, vt per Alex. in l. Paulus. ff. de sol. post. Ang. in l. æris. C. de colla. lib. 9. & mutato valore ducati, mutatur valor rerũ quæ per pecuniã æstimantur, d. l. 2. cùm ibi not. per quam l. dicit And. de Iser. in vfu. seu. in tit. quæ sunt regia. in princ. 9. col. quod si decem ducatis emero decem ramos panni, & tempore traditionis panni, ducati sint aucti taliter, quod valor decem ducatorum creuerit ad valorem 11. ratorum panni, dabuntur 11. rasi panni, & e contra de diminutione, & no. in d. l. 2. quod satis placet, quãdo augmentum & diminutio monetæ aureæ causatur ex alio, quàm ex utilitate, vel preciositate superueniente in moneta argentea ratione vilioris vel preciosioris metalli, per ea, quæ dicuntur infra eo. in 13. limitatione, circa princ.

Iusta autem æstimatio, vt sensu peritis, hodiè sit & cõmensuratur habita consideratione, quid vnus ducatus seu aureus largus valeat ꝑ vnciam vnam cum dimidia argenti preciosioris seu melioris ligæ, hoc est, bonitatis & gradus 12. denarium, ita quod octo aurei valeant libram vnam argenti, & 6. aurei valeant vnum marchum preciosioris argenti, quod est vnciarum nonem ad pondus & vsum Mediolani, & quasi est vt vnica auri valeat libram vnam ex nostris vsualib. & paruis argenti preciosioris: ideo dico quasi quia. 7. ducati seu aurei largi cum dimidio faciunt vnam vnciam: adeo vt sit differentia de vna 15. parte taliter, quod iusto facto calculo vncia auri cum 15. parte alterius vnciæ, secundum modernum vsum valeat libram argenti preciosioris.

Communiter tamen magistri monetarum regulant & cõmensurant pondus & mensurã, ac valorem monetarum, quas faciunt respectiue ad marchos, quorum pondus in aliquo differre inuenitur secundum diuersas provincias, vt videmus in marchio Mediola. Ianuensi, & Parisiensi, & vtuntur fortiori pondere in marchis, quã in vncijs & libris ponderis communis, in quibus libris & vncijs communibus vtuntur leuiori pondere, & hoc faciunt isti magistri monetarum, vt emendo argẽtum ad forte pondus, seu marchorum plus consequantur.

Marchus autem auri ad pondus Mediolani, de quo supra est 9. vnciarum communium, vt dictum fuit, ex quo sunt ducati 67. cum dimidio: & marchus Parisiensis est 9. vnciarum ex nostris communib⁹, & tertia pars vnciæ, & ex eo sunt ducati 70. & ex libra auri ex nostris, quæ est 12. vnciarum ex nostris sunt nonaginta ducati, licet Bart. aliter dixerit in locis proximè allegatis.

Olim autem septuaginta duo aurei seu ducati faciebant libram auri, l. quoties. C. de fusce. & Anch. libr. 10. vbi glo. & Doct. in glo. in l. si. de in ius vocan. & decem aurei valebant libram argenti, l. 1. C. de argent. precio. quod thesau. infert. lib. 10. forte quia erat minor copia argenti, vel maior copia auri, & aureus valebat libras æris, l. 1. C. de coll. æris. etiam lib. 10. si notatur in locis prædictis, & per Nicol. de Neapol. in d. l. quoties. & per Alber. de Rosa. in d. l. fin. ff. de in ius vocan. & potest dici, quod hoc modo tunc æstimabatur pecunia argentea respectiue ad aureum, quem solidum appellabant, & quandoque aureum & nos ducatum, vt dicit glo. in d. l. fin. licet Salice. in l. fin. C. si certum pet. dicat non posse sciri, quanta esset libra vel vncia antiqua, cùm adhuc hodiè secundum diuersas patrias & regiones sit diuersitas librarũ & vnciarum, quamuis in hoc putem considerandum illud, quod obseruabatur Romæ, cùm ex vfu vrbs Romæ tunc fieret à lege prædicta cõmensuratio.

Et quia dictum fuit supra eo. quod de

consuetudine deducatur impensa, quæ sit pro cudenta moneta, ita, vt tantò minus valet reducta ad massam, quantum ascendit dicta impensa est aduertendum, quòd læsio & fraus hinc surgens pro maxima parte contingit, quâdo purum argentum ære contaminatur: nã vbi non sit talis contaminatio, modica est læsio.

12 Fit autem admixtio æris & deterioratio preciositatis argēti hoc modo. † Nã argentum preciosum distinguunt per 12. gradus, quos 12. gradus appellant: ita quòd argentum magis preciosum siue copulatū dicatur esse preciositatis seu ligæ 12. denariorum: Et si ex vna libra talis argenti adimā dimidiam argenti, & eius loco ponā dimidiam vnciā æris, dicitur esse in liga & preciositate 11. denar. cum dimidio, & si subrogem vnam vnciam æris loco vnius vnciæ argēti dicitur esse preciositatis & ligæ 11. denar. & si adimam 2. vncias argenti ex 1. libra, & submittā 2. æris, dicitur esse 10. denar. in liga, & sic successiue. Vnde quando est 10. denar. sexta pars talis argenti æs, & quando est 9. den. quarta pars est: ita quòd in argento 9. denar. in vna libra inueniant solū 9. vnciæ argenti, & sic de singulis: & hoc modo considerato quantum æris sit in vna libra talis argenti, & quantum puri argenti faciliè quis cognoscet quot & quantum talis pecuniæ valeat florenus auri, videlicet capiendò tantū de illa pecunia, in quo reperiatur vna vncia cū dimidia puri & preciosi argenti dempta impensa, & consulendo magistros monetarum vel aurifabros, faciliè intelliget quis quot denariorum, vel cuius preciositatis sit aliqua petita pecuniæ argenteæ.

13 Ideo autē † dixi plus impensæ exigi in pecunia ære cōtaminata, cum plures numi numero fiant, quātò magis pecunia ære cōtaminata. & vidi, quòd quandoq; pro marchò argenti capiuntur 9. solidi pro impensa, vt Mediola. ex quib. vnus dabatur principi pro pecunia excedente duos solidos pro singula petia. & grossus vnus si fiebat pecunia magis minuta & minoris valoris, reliquum retinebant magistri & operarij pro impensa, & quandoq; vidi capi plus,

hoc est, 18. solidos, vel 20. marchò. & hæc est causa, propter quā aurei vt plurimum seu ducati, ac grossoni & pecunia grossa, ac ea, quæ nō est ære contaminata, crescit in valore. Et quomodo procedat id, quòd dicunt Bar. & Dd. in l. Paul. pe. col. de sol. & in l. in numis. ff. de in li. iu. cum concor. q; pecunia grossa per minutā estimetur, patet ex prædictis, & vltèrius patet verus esse quòd reciproca ac correlative sit pecuniæ grossæ & minutæ estimatio, hoc est, quòd tamen minuta, in qua sit tantū preciosi argenti, quantum in grossa æquiualeat grossæ deducta impensa, & econtrā. Et simile iudiciū sit in auro, in quo æs vel argentū aurumq; simul admiscetur: quia admiscendo solum argentū, aurū redditur nimis albū, & admiscendo æs, aurū nimis rubescit. Ideo aliq. admiscunt duas partes argēti, & vnā æris, vt color auri min⁹ alteret. Distinguunt enim aurum in 24. gradus preciositatis, quos † caractères, seu caractos appellamus, ita quòd aurū preciosius dicatur in preciositate & liga esse 24. caractum, prout sunt cōmuniter floreni, seu ducati aurei: & si ex 24. vncijs auri quis adimat vnam, & subroget vnciam æris vel argenti, erit in liga 23. caracterum, & si adimat duas vncias auri, & subroget duas vncias argenti vel æris, erit 22. caracterū, & sic successiue. & ista fiunt in scutis, & si quarta pars auri adimatur, & submittatur quarta pars æris vel argenti, erit aurū 18. caracterum, prout floreni Alamanie. & in istis ademptiōibus deberent multum aduertere principes, quia possunt fieri multe fraudes: adeò, vt tutius sit quoad Deum et conscientiam, ac quoad honorem & ipsorum principum ac patriæ utilitatem, facere cudi pecuniam ex puro auro, vel ex argento saltem, in pecunia excedente valorem duorum solidorum, seu vnius parui grossi. & hæc utilitas nunc excogitata fuit tempore sanctissimi D. Papæ Iulij secundij, dum ita obseruauit ad suasionem reuerendissimi Domini mei D. Henrici Brunii Archiepiscopi Iarentini & Apostolicę sedis Thesaurarij.

Et vt prædicta facilius intelligantur, pla-

placuit hic inferere quandam ordinationem factam nuper in hac ciuitate Hastensis, quæ habet auctoritatem monetæ cudendæ ad rationem marchi Mediolani, qui est vnciarum octo.

Constitutiones† pro cudenda monetâ in ciuitatibus Mediolani, & Ast. ad pondus marchi Mediola. sequuntur: prout infra. valente ducato solidos 93. Mediolani ex paruis.

Grossoni, siue testoni solidorum 22. & denariorum 9. pro singulo grossono, sunt numero petiarum 24. pro singulo marchio, & sunt in liga denariorum 11. & granorum 13. cum dimidio, & tenent de fino, seu preciosiore argento vncias 7. & denarios 17. pro singulo marchio. Et habent de remedio in pondere denarium vnum, & in liga granum vnum pro quarta parte cuiuslibet vnciæ.

Grossoni solidorum 6. sunt numero petiarum 60. pro singulo marchio. & sunt in liga denar. 7. & gran. 13. cum dimidio, & tenent de fine vncias 5. & denar. 1. pro singulo marchio, & habent de remedio in pondere dena. 2. pro marchio, & in liga gran. 1. pro quarta parte vnciæ.

Grossi solidorum trium sunt numero petiarum 95. & tertiorum 2. pro singulo marchio, & sunt denariorum sex in liga, & tenent de fine vncias 4. pro marchio, & habent de remedio in pondere dena. 2. pro marchio, & in liga gran. 1. pro quarta parte vnciæ.

Solidini sunt numero petiarum 206. pro singulo marchio, & sunt denariorum 4. & grani sex in liga, & tenent de fino vncias duas, & denar. 20. & habent de remedio in pondere denarios tres, pro marchio: & in liga granum vnum, pro quarta parte vnciæ.

Terlinæ, quarum quatuor valent solidum, sunt petiarum 220. pro marchio: & sunt dena. 1. & tenent de fino dena. 16. pro marchio, & habent de remedio in pondere denar. 6. pro marchio, & liga gran. 1. pro quarta parte vnciæ.

Quoad fabricam ducatorum auri largorum ex precioso auro, vidi ordinationē

alicuius in hac Astensi ciuitate facta hoc modo videlicet.

Quod conductor fabricæ monetæ teneatur soluere in emptione aurifini, seu pretiosioris pro quolibet marchio de Trois ducat. 69. Item quod teneatur facere ducat. in liga de caract. 24. & pro marchio, nu. 70. & si reperiatur in liga de caract. 23. & quantitas tribus cum dimidio alterius caractis: & in pondere num. 72. cum dimidio, quod habeantur pro bonis, ita quod conductor habeat de remedio in liga octauam partem vnius caractis: & in numero medium ducatum, qui marchus de Trois est vnciarum nouem, & tertia pars alterius vnciæ ex nostris, hoc est, vnciæ nouem, & dena. 8. qui faciunt tertiam partem vnius ex nostris vncijs. 24. denarij faciant vnciam, & 24. grana vnum denarium, & isti denarij considerantur dupliciter: vno modò, prout supra, altero modo, quoad distinguendum gradus preciositatis argenti, cum preciosius argentum sit 12. denariorum, vt dictum fuit supra.

Item vidi prouisum pariter super argento, quod deberet emi pro tanto pro singula vncia vel pro marchio, & quod marchus ad quē monetæ delibrarentur per gradus seu per deputationes, esset fragilior marchio secundum quem argentum emeretur, de granis decem & octo, & quod pro cambio auri posset præfectus monetis capere tridinam vnâ lucris pro qualibet petia auri, & quod principi præstaretur pro signo regio & singulo marchio auri tertia pars vnius ducati vltterius satisfieret pro pensione domus & fabricæ pro singulo marchio argenti, prout supra dictum fuit, designando quid & quantum esset præstandum operarijs de maiore & minore monetâ. |

Iuxta prædicta habemus aduertere, quod† in moneta, vt sit proba, tria principaliter considerantur, scilicet materia, forma, & æstimatio, seu valor, iuxta l. coniuñcta, l. fin. cum ibi no. C. de ve. nu. po. lib. 11. & no. maxime per Bal. in c. quanto, de iureiu. Debet enim primò materia esse proba, d. l. 1. & l. 2. §. 1. ff. de cōtrah. emp. & d. c. quanto. Vnde nō liceret de alchymia cudere monetam,

quod

18 Quod est intelligendum de sophistica, non de ea, quæ reperiretur esse verum aurum vel argentum, quod esse potest iuxta no. per Io. And. in add. Spec. in rub. de cri. fal. qui refert tacito auctore verba Old. cuius solet esse fur. in consil. 74. incip. an alchymista, & per Pan. & latius Io. Andr. in c. 2. de fortil. & Bald. & And. de Ifern. in c. 1. in tit. quæ sunt rega. in vfi. feu. & per S. Thom. 2. 2. q. 92. vbi concludunt, alchymia esse veram sciētiam & permissam, de quo aliquid per Alber. de Ros. in dictionario, in verbo, alchymia.

Et dicit Ioan. And. vbi suprà, quod suo tempore fuit magister Arnaldus de Villa noua summus Medicus, & Theologus, & magnus alchymista, qui per illam artem faciebat virgulas aureas, quas consentiebat omni approbationi submitti. Et fecit in illa scientia librum vnum, quod mille homines depauperauit, aut quia non verum, aut quia non intelligitur, & cum haberet quandam focium in legibus multum insudantem in illa arte: volui videre vnum mirabile experimentum ad effectū, vt plura scirē. Nam habuimus nobiscum vnum antiquum alchymistam pauperissimum tamē, & me presente meus collega reduci fecit vnciam vnā argenti preciosissimi ad instar auri in pōdere, fusione & maleatione saluo colore: quia non erat croceus, sed mutatus ad instar quasi plumbei coloris: & ille collega meus habebat modum dādi colorem & croceum, & in illa materia patiebatur & subtrinebat aliqua experimenta, sed non extremum experimentum & admixta cum tantundē auri preciosi videbatur aurum 10. characterū, & plus & minus secundū quod illa materia erat melius disposita, et quidam magnus prælati ac multi antiqui alchymistæ mirati fuerunt de illo experimento, & vnus antiquus alchymista putans se diuitem, putabat reducere illam materiā ad veram speciem auri, & non potuit, putauitque tunc ipsam artē illusoriā maximē, ex quo tot viri in 40. & 50. annis nō viderant tā mirabile experimentū, quod nihilo minus erat sophisticū, vt aliud experi-

mentū videre noluerim. Nec liceret in consilio principe materiā aereā immiscere in auro vel argento cudendo, p. l. quicumq; in minimos. ff. de fal. et no. in l. 2. C. de fal. mo.

Forma autem est impressio publica characteris seu principis auctoritate publica imposita & non priuata, d. l. i. ff. de contrahen. emptio. & d. l. i. C. de ve. nu. po. lib. 1. & not. ibi Barto. in Rub. & not. in d. l. 2. & fin. C. de fals. mone. & in l. i. C. eo. & in d. c. quanto.

Tertiū est valor & æstimatio, quæ dantur à præfectis monetæ cudendæ, vel ab habentibus potestatem cudendi, vel à communi habita ratione ad pondus & ad materiam, vt dictum fuit suprà eo. 2. col. & si sint duæ monetæ diuersi ponderis aut diuersæ æstimationis, & dubitetur, de qua sensum fuerit quid iuris, dicetur infra eo. in seq. seu 2. præmissis.

Alibi autem dixit Bal. videlicet in d. l. fin. C. de fal. mo. quod in moneta cudenda duæ requiruntur, scilicet veritas & auctoritas, & alia in proposito traduntur per d. l. Fabi. in tracta. suo de empt. & vend. in §. par. prin. 1. & 2. charta. & per d. Calua. col. 14. circa 14. col. & aliqua dicuntur infra, de moneta reprobata in 2. declar.

Et ex prædictis elicitur, quod in pecunia duplex bonitas consideratur, intrinseca videlicet, & extrinseca, prout not. in l. Paulus. ff. de sol. & in l. cum quid. ff. si cert. pet. & in d. c. quanto. & in infinitis locis in iure. Intrinseca est penes materiam & eius preciositatem, quæ æstimatio variatur, vt suprà latē dictum fuit. Et ideo benē dixit Bald. in c. quanto præalleg. versic. quæro nunquid. quod æstimatio pecuniæ non est idem cum ipsa pecunia, nec adeo connexa, vt censeantur vnum & idem, de quibus omnibus dici contingit infra eo. 4. declar. in fin.

Quod autem præualeat & magis attendatur, an bonitas intrinseca seu materia & pōdus, an æstimatio vel communis valor vltra prædicta, videlicet, suprà eod. 2. & 3. colum. dicetur etiam 1. declar. post medium. Et an materia magis, quam forma consideretur, si contingeret pecuniam

nam ratione formę esse reprobam seu reprobam dicitur, infra in secunda declaratione.

De æstimatione Monetarum.

Ultimò circa æstimationem monetarum est aduertendum, quòd aliquando partes disponentes aut contrahentes prouident quòd pecunia fieri debeat ad certam æstimationem ab eis præfixam, & de ista materia latè dicitur in 16. & 17. declaratione, & in 8. limitat. infra.

Aliquando prouider constitutio principis statutum vel consuetudo, vt in conclusione fienda, in 12. eius declaratione, & in 18. & in 3. limitatione ipsius conclusionis, & in 6. limit. ac 19.

Aliquando pronisum dicitur ex præscriptione, puta quia longo tempore solutio fit facta ad certum valorem, seu secundum valorem temporis solutionum, vt dicitur in ipsa conclusione faciēda, in 4. fallentia.

Aliquando nō reperitur nec ab homine, nec à constitutione principis statuto, vel consuetudine circa æstimationem pronisum, & hoc opus, hic labor est, & hīc sunt multi casus cōsiderandi. Nā aliquando variatur bonitas intrinseca pecunię promissę, vel de qua in dispositione, vt quia pecunia fiat de meliore & preciosiore liga, quàm esset tempore dispositionis, vel ecōtrā de deteriore, & de hoc dicitur in cōclusionē faciēda, in 1. declaratione.

Aliquando mutatur in pondere, & non in liga, & dicitur in d. 1. declaratione.

Aliquando moneta currens tempore dispositionis, & promissę non mutatur in tali bonitate sed reprobatur, & dicitur in dicta cōclusionē faciēda secunda declaratione.

Aliquando manente eadem liga & preciositate & pōdere, mutatur solum valor monetę promissę: vt quia mutatur valor floreni aurei vel grossoni, qui sint eiusdē bonitatis: & tunc dicitur mutari bonitas extrinseca, & de hoc dicitur in tertia declaratione conclusionis 1. faciēda.

Aliquando facta mutatione, prout supra non reperitur de pecunia promissę, et quid iuris sit: tunc dicitur conclusio, 4. declaratione.

Aliquando facta mutatione, prout supra reperitur de pecunia promissę, & debitor vult soluere de alia, & tunc quid iuris sit dicitur infra, in conclusione faciēda: in 5. eius declaratione, & prædicta procedunt, vbi certa species pecunię est promissę.

Aliquando est promissę pecunia in genere, & non in certa specie, vel dispositio loquitur de pecunia in genere, puta de libris, & de hoc dicitur in ipsa conclusione, 6. declaratione. Sunt etiam alij casus considerandi: vt quia dispositio habeat tractum in futurum, vt in obligatione annua an debeat attendi valor annuus, & de hoc dicitur in 7. declaratione conclusionis dictę, & si dispositio sit conditionalis vel in diem, dicitur in 8. declaratione. & an sit differentia in pecunia debita ex testamento, vel vltima voluntate, sentētia, rescripto, gratia, vel præcepto Principis, lege vel statuto, dicitur in 9. declaratione cum tribus sequentibus.

SVM MARIA.

- 1 Pecunia in contractibus qua veniat numeranda. nu. 13. 14.
- 2 Aureorū appellatione in contractibus quid veniat.
- 4 Solui de quacunque pecunia eiusdem ponderis, nunquid possit pro argento promisso in massa.
Consuetudo facit quòd vna pro alia solvatur, aliàs regulariter non potest.
- 5 Fiscus quando cogatur capere æs & argentum pro auro.
Consuetudo secundum ius commune interpretanda, ne creditor damnum patiatur.
- 6 Stipulatio nunquid valeat si stipuler 10. aureos, et promittatur pecunia argētea eiusdem valoris.
- 7 Verba, boni auri & iusti ponderis, an operentur

- ventur, quòd non liceat soluere pecuniam argenteam pro aurea.
- 8 Solutionis promissio in auro nunquid fieri possit in argento, & quomodo. nu. 13.
- 9 Libellus quomodo formetur, quando vna pecunia est in obligatione, & alia in facultate soluendi.
- 10 Solutionum fieri in eadem materia, eodem pondere, & eadem estimatione, vile est in contractibus apponere.
Pecunia vna quando pro alia solui possit, limitationes.
- 11 Pecuniam reprobam vel inusitatam nò cogitur quis recipere.
- 12 Solutionis promissio quando censeatur facta de pecunia minuta.
- 13 Nemo cogitur in minima pecunia magnam summam accipere.
- 14 In debito antiquissimo qualiter solutio fienda.
In dubio de minimis solutio fiet.
- 15 Consuetudo loci contractus in solutione nunquid attendenda.
- 16 Solutionis promissio nunquid intelligatur de pecunia magis vsitata.
- 17 Consuetudo qualis in solutione attendenda.
- 18 Aureos vocat ius solidos.

Secunda Præsuppositio.

Secundò præmittendum est, quæ pecunia sit in obligatione & facultate soluendi, & an vna pecunia pro alia solui possit: In quo passu habemus considerare tria, primò ius commune, secundò consuetudinem, tertio conuentionem seu hominis prouisionem & declarationem.

Circa primum, scilicet ius commune, debemus aduertere, quòd quidam sunt contractus, in quibus creditor remanet Dominus pecuniæ creditæ, vt in deposito, & tunc illa pecunia deposita, & non alia est in obligatione & solutione, nisi data esset facultas depositario illa videnti, l. i. §. si pecunia. e. l. ff. de pos. Panorm. in c. quanto. in fi. com. ff. de iure iur. Bar. in l. Paulus.

in fi. ff. de sol. & tunc idem est, quod infra proximè in mutuo dicitur.

Aliqui autem sunt contractus, in quibus non illam & pecunia & in indiuiduo, sed similis, & quæ in genere suo eandem recipiat functionem in obligatione etiam si aliud dictum non sit, vt in mutuo, l. 2. §. i. & ibi nò plenè, & in l. cum quid. ff. si cer. per. & per Doct. in l. lecta. super glo. in verbo. proba. vbi Paul. de Cast. ff. si cer. per. vt si mutuo tibi ducatos Mediolani, vel scuta regis, & eo casu pecunia similis materiæ, & eiusdè bonitatis est in facultate soluendi: licet sit diuersæ formæ, vt si quis vellet dare ducatos Venetos pro Mediolanensibus, vel secundum Ang. & glo. in l. Paulus præleg. si debitor vnus moneta argentea, puta 10. librarum Bonon. vellet soluere in alia moneta argentea eiusdè bonitatis, nisi creditor ex hoc esset damnus passurus, vt in l. Paulus cum ibi, not. ff. de sol. infra, proximè latius dicitur, in tantum, vt secundum Salice. in l. si quis argentum, in prin. C. de dona. non possit dicere debitor, quòd sufficiat dare materiam conuertibilem indebitam, puta pecuniam argenteam ære contaminatam pro pura argentea, vel aurum de florenis Alamanie pro auro puro, faciunt not. in d. l. 2. §. i.

Aliqui t verò sunt contractus, in quibus natura contractus non demonstrat, quæ pecunia sit in obligatione: sed ipsa expressio partis, vt si vendas mihi equum pro 25. scutis solis, vel 25. Ianuinis, seu ducatis Ianuini vel scuta solis sunt in obligatione, vt per Sal. & Panorm. in locis præalleg. & dicam in declaratione: & semper intelligitur de ducatis vel scutis probis, i. boni auri & iusti ponderis, & idem de alia moneta, vt per Doct. in d. l. lecta post gloss. in verbo, proba. ff. si cer. per. nihilominus tamen ex dispositione, l. Paulus, eum glo. & ibi nò. licebit dare de alijs ducatis eiusdè bonitatis, ligæ & valoris, quòd creditor non esset damnum passurus. Et fisco dari poterit de pecunia ære contaminata pro auro, vt dicam infra, eo. ver. circa secundum & simile quando pecunia deberetur, vt extra

certa species vel certum corpus, quia nō liceret de alia soluere, vt not. Bar. & Doct. in l. talis scriptura, in prin. ff. de l. c.

Possit autem contingere damnum, si ituro in Galliam debitor scutorum solis vellet dare ducatos, cū in Gallia ducati pro minore valore expediantur, & nō sit tantum in interesse, si scuta solis deferantur, vel si debitor ducatorum Venetorum aut Ianuensium mercatori ituro ad partes Orientales, vbi tales ducati magis cognoscuntur, & fortē sunt maioris pretij, vellet dare scuta, aut aliud genus ducatorum, prout declarant Ang. & Imol. in d. l. Paulus. & Ioan. de Ana. in c. fin. vlti. charta de malē, Martin. de Laud. in l. cū quid. ff. si certum petat. & in tract. de monet. Item secundū Ang. Imol. & Ioan. de Ana. in locis præalleg. † potest esse damnum, si promissum sub pœna alicui dare ducatos Venetos, nam potero te cogere, vt des mihi de Venetis, si sis meus debitor ducat. Venetorum, ne incidam in pœnam.

Potest etiam secundū Angel. & Ioan. de Ana. esse damnum in commoditate deferendi: quia facilius, & in minore cumulo & pondere deferitur vna pecunia, quā alia & attenta dispositione iuris communis debitor pecuniæ argenteæ non posset inuito creditore soluere de pecunia ære contaminata, vt per glo. Bar. Ange. Imo. & Doct. in d. l. Paulus; & Bart. in d. l. i. §. fina. ff. de aur. & arg. lega. inuietis no. in d. l. i. §. i. ff. si certum petat. nec quod plus est debitor in pecunia argentea posset soluere in auro, secundū Bart. in d. l. i. §. fin. ac Ang. & Imol. in d. l. Paulus, not. per aliquos in d. l. i. §. i. & tradit Pet. de Anchor. in Clem. si beneficiorum. vlt. q. de deci. non obstante quod aurum sit preciosius, licet secundū Imol. in d. l. Paulus, debitor in pecunia ære cōtaminata posset soluere in argentea seu melioris argenti: quia censentur comparatiuē de eadem materia, cū comparatiuū præsupponat positiuū, l. vbi autem non apparet. in prin. ff. de verb. obl. cuius contrarium dicit Salic. in d. l. si quis argentum, & melius in puncto iuris, licet opin. Imol. sit æquior. Nam pecunia ære

contaminata nō recipit eandem in genere suo functionem cum argentea, & ecōtrā, ita vt tam verē, quā iuris fictione dicatur aliud solui, secundū glo. Bar. & communiter Doct. in d. l. Paulus. arg. illius, l. & l. si quis argentum, in prin. C. de donat. cum ibi not. & l. Titia. ff. de aur. & arg. le. quod est intelligendum, nisi forma pecuniæ soluendæ esset reprobata per ea, quæ dixi, & dicam infra in 2. declaratione. Ratio autē, quare non dicatur aliud iuris fictione solui, quando est diuersitas in sola forma, & in materia pecuniæ est, quia forma nihil dat in valore, saltem plus in vna pecunia, quā in alia: cū de iure pecunia debeat esse talis, vt tantam pecuniam afferat in forma, sicut in massa saltem deductis expensis, vt supra, eod. dictum fuit præcedenti præmissio.

Et prædicta † de mero iure procedunt communi: quid autem de cōsuetudine sit, aut si contraria ad sit conuentio infra, dicetur vbi prædicta limitabuntur. Et ibi dicetur quid si talis mutuo habuit libras centum, vel centum florenos Sab. vel Mediolani. An autem pro argento promissio in massa possit de quacūq; pecunia eiusdem ponderis solui, glo. & Doct. in l. i. §. i. ff. si cert. petat. Et quid ecōtrā Bart. in l. diuortio. §. ob donationes. ff. sol. matr. text. in l. quoties. C. de fusc. & Arch. lib. io.

Circa secundum, scilicet consuetudinē dicendum est, quod vbi viget talis consuetudo, quod vna pecunia possit pro alia solui illa sit soluenda taliter, quod possit moneta argentea etiam ære contaminata solui pro aurea, vel ære contaminata pro merē argentea, vt no. glo. Bal. & communiter scribentes in l. si quis argentum. in prin. C. de dona. Bart. & Imol. communiter scribentes in l. Paulus. ff. de sol. Bart. in l. cū aurum. & clarius in d. l. i. ff. de aur. & arg. leg. & Bald. in l. libera. C. de sent. & interl. om. iud. Doct. in l. i. §. i. ff. si cer. pet. vbi dicunt post gl. cessante consuetudine nō posse solui de moneta vnus vel deterioris metalli pro alia. Pan. in c. quant. in fi. commē. de iure iu. vbi But. & Imo. & Bar. in l. si stipulatus sim. no. in melle. col. 2. ver. pone.

ff. de sol. & in l. diuortio. §. ob donationes. ff. sol. matr. Marti. de Laud. in d. l. cum quid. & in tract. suo de mone. & Fran. de Are. in cons. ii. col. i. & secundum plures ex Doctoribus allegatis. & Bald. in d. l. libera. i. col. C. de senten. & interloc. omn. iud. ista consuetudo est vniuersalis, no. Io. de Pla. in l. i. C. de arg. pretio. lib. io. vbi dicit speciale in fisco, vt cogatur capere & argentum pro auro, no. Roma. in d. l. diuortio. §. ob donationes. ff. solu. matr. quod dictum de fisco secundum Roman. vbi supra, post Bar. in l. i. C. de collatione aris, li. io. limitatur dupliciter: Primò nisi fiscus esset damnum passurus ex hoc, per textum in d. l. Paulus. ff. de solu. quam limitationem non habeo pro tuta, per d. l. i. C. de argē. precio. & d. l. quoties. C. de succe. & Arch. lib. io. Secundò limitatur secundum Roman. vbi supra, nisi fiscus publice utilitatis causa vellet in certa pecunia sibi solui, vt ibi per eum.

Et prædicta, quòd stante consuetudine possit vna pecunia pro alia solui, puto limitanda secundum quod limitatur ius commune, videlicet vt nō procedant, quando ex hoc creditor læderetur, iuxta d. l. Paul². cum ibi nota. Nam consuetudo est interpretanda secundum ius commune, & vt intelligatur sine læsione & damno partis, e. cum dilectus, de consuetu. cum ibi latè traditis not. in proposito Bal. in cons. 299. incip. punctus questionis. in fi. i. vol. 2. secundum penultimā impressionem, & D. Francisc. Curt. in tract. de moneta, quem infernit in l. cum quid. in 9. q. ff. si cert. petat. quæ limitatio non procederet, vbi contrarium probaretur: videlicet consuetudinem esse, vt non obstante damno creditoris possit vna pecunia diuersæ materiæ pro alia solui, iuxta text. in d. c. cum dilectus, circa fi. Item limitatur, nisi contraria ad sit conuentio, vt infra dicetur in tribus seq. membris. Et hoc autem quod vna pecunia vt in obligatione, & alia ex consuetudine sit in solutione, inferitur secundum Bar. in l. quæ extrinsecus ff. de verb. obli. quòd si stipul. decem scuta auri, & tu promittas monetam argenteā eiusdē valoris, valet stipu-

latio: de quo per Bald. in l. singularia. ff. cer. pet. & Mar. de Laud. in d. l. cum quid. eo. ti.

Circa tertium, scilicet circa pecuniam solui in certa forma conuentam: est aduertendum ad modum & conceptionem verborum. Nam aliquandò quis promittit mihi soluere 25. scuta solis vel 25. ducatos largos simpliciter, vel quia dicat Mediolanense, siue Venetos, siue Ianuenses: & tunc de iure ducati, vel scuta in obligatione, et solutione: licet in alia forma solui possit, vt dixi in primo membro: sed de consuetudine possit solui moneta pro auro, vt dixi in præcedenti questione, & not. Mart. de Laud. in tract. de moneta, taliter quòd ista verba non cōcludunt fuisse de mente partium, quòd præcisè soluerentur ducati, vel scuta consuetudine non obitante, not. D. Francisc. Curt. in d. l. cum quid. in 9. & 10. q. quasi illa qualitas sit demonstratiua, & non præcisā, l. vxorem. §. testamento, lo. i. cum concor. ff. de leg. 1.

Aliquandò verò quis promittit 25. scuta solis, vel 25. ducatos largos boni auri & iusti ponderis, & tunc secundum aliquos illa verba boni auri & iusti pōderis, nihil operantur, vt dicunt Bart. & communiter scribentes in l. lecta. super gloss. in verbo, proba. ff. si cert. petat. sed dictum & mens Doct. est, vt nō operentur, quantum ad hoc, vt de bona moneta aurea, & non vitiosa in pondere vel puritate auri sensum intelligantur. Ant autem ista verba operentur, quòd non liceat soluere in moneta argentea. Doct. ibi hoc nō dicunt, & secundum ius cōmune essent superflua: quia debitū contractū in moneta aurea, et de iure cōmuni est aurea soluendum, d. l. Paul. cum ibi plenè nota. etiam absq; expressione talium verborum. Vnde quia consuetudo maxime in partib⁹ istis, in quibus viget, quā, vt dixi. plures Doct. dicunt vniuersalem. Admittit, vt in debito ducatorū auri, siue alia plica contractū liceat soluere monetā argententeam pro aurea, dicendum puto, ne illa verba boni auri, & iusti ponderis sint superflua; quòd partes voluerunt se stringere ad solutionē faciendam in ducatis auri vel scutis, & nō aliter p ea, quæ in simili

simili dixit Bar. in l. si stipulatus sum 10. in melle. 2. col. ff. de soluti. vbi dixit, quod si promitto tibi dare centum in pecunia minuta, ex quo omnino promissio de minuta intelligebatur, l. numis, ff. de leg. 3. illa verba de pecunia minuta intelliguntur, quod non possint in grossa fieri solutio, non obstante quod de consuetudine liceat vnam pecuniam pro alia soluere, & credo quod ista sit veritas, & ita tenuit Marti. in tract. de monet. per l. 1. C. de vet. num. pot. lib. 11. ibi iusti ponderis, & text. cum gloss. in c. quanto, de iureiur. sed non respondet ad consuetudinem prout respondet Bart. in l. si stipulatus sum 10. in melle, & dicit, D. Franc. Cur. vbi supra, quod plures Dd. Mediolani, & ferè omnes Papien. Doct. ita cōsulerunt in cons. incip. Antonius Ottenus, & prædicta vera, secundum Doct. prædictos, nisi vbi contrarium obseruaretur, vt in collegio Mediolani, quod obseruat, vbi quod quis promiserit etiam dotis nomine florenos mille auri boni & iusti ponderis intelligatur de florenis ad rationem solidorum 32. pro singulo floreno, non autem de florenis seu ducatis aureis, pro quibus aliquantulum facit quod de solidis dixit Bart. in l. quoties, C. de success. & Arch. lib. 10.

Aliquando verò quis promittit ducatos vel scuta auri & in auro: & tunc secundum omnes indubitanter solutio fieri non poterit in moneta, est enim sensus quod primo promitto ducatos auri, & quia stante simpliciter hac promissione, possum soluere in moneta, promitto soluere in auro per ea quæ dixi in membro præcedenti, & secundum Mart. de Lau. & d. Franc. Curt. in locis supra, proximè alleg. ita obseruat collegium Mediolanense. quando quis promississet florenos auri, & in auro, vt intelligatur de ducatis, seu florenis aureis: & quod dixi in ducatis & scutis procedit in moneta, siue secundum primum membrum quis constituisset se debitorem de centum libris in grossonis, ne possit solui in alia moneta, siue secundum sequentia membra quis promississet certam summam: puta scuta decem soluenda

in grossonis, vt non obstante consuetudine teneatur soluere in grossonis, vt per d. Bart. in d. l. si ita stipulatus sum 10. in melle supra, supra relatum cum concord. præalleg. & infra, proximè allegandis.

Aliquando verò & quarto, quis dat alicui centum libras in tot florenis auri seu ducatis auri vel scutis, & ita sonat instrumentum quod Titius dedit centum libras Sempronio in depositum, vel dotis nomine, aut mutuo in tot ducatis, & tunc secundum Barto. in l. Paulus, vltim. quæsti. ff. de solut. & Panorm. in c. quanto, de iureiur. in fin. commen. cum concord. alleg. in 8. limitatione, in principi. vbi latius hoc examinabo: centum libræ sunt in obligatione & non videntur voluisse se partes astringere, vt fiat solutio in moneta aurea: prout fuit data, scilicet illam monetam æstimare: & in eo casu poterit secundum Panorm. solui in alia moneta stante maximè consuetudine præalleg. & ista est veritas, quæ procedit, nisi dictum sit hoc actio quod restituiam in florenis seu ducatis aureis, vt infra, proximè dicetur, vel nisi in diuersam monetam soluendo esset creditor datum passurus, vt prædixi: & dicā in versu. 6. post Angel. in l. fin. C. de vet. num. pot. lib. 11. Quomodo autem quando vna moneta est in obligatione, & alia est in facultate soluendi formentur libellus & sententia, & sic procedendum. not. per Inn. Ioan. And. Panorm. & Can. in c. olim, de censu. Bart. & Doct. in l. si stipulatus sum decem in melle. ff. de solut. Paulus de Castr. in l. sed addes, §. si dominus, ff. locat. cum concordant.

Aliquando verò & quinto exprimitur, quod debeat fieri solutio in certa specie pecuniæ, vel in pecunia eiusdem bonitatis & qualitatis: cuius est mutuata vel in dotem data: & tunc pactum est seruandū, vt est expressum in c. quanto, de iureiurā. vbi glo. & Doct. hinc dicit Imol. in dicta l. Paulus, in vltimis verbis, post Ioan. Andr. in d. c. quanto. vtile esse in contractibus apponere, quod solutio fiat in eadem materia, eodem pondere, eadem æstimatione, & hoc maximè procedit vbi interuenisset

nisset iuramentum, secundum gloss. in c. quanto. & dicam in 8. limitatione, & in 26. declaratione.

His autem casibus quibus dixi vel de iure communi, vel de consuetudine posse vnam pecuniam pro alia solui, limitatur, vt dixi supra, eo. in vers. r. r. col. nisi creditor foret damnum passurus. Item nisi quis vellet dare pecuniam reprobam vel tonsam, vt in l. i. C. de vet. nu. pot. lib. ii. cū ibi not. & l. eleganter. §. qui reprobos, ff. de pigno. act. & not. per Bar. in d. l. Paulus. Item nisi quis vellet dare pecuniam, quæ non est in vsu: saltem in loco solutionis, vt dixi supra, in i. & 2. declaratione.

Aliquandò verò & sextò non promittitur certa species pecuniæ, sed promittitur pecunia sub certo nomine vniuersali, vel collectiuo, quod in certa specie pecuniæ non consistit, & quod applicatur ad quamvis speciem pecuniæ, vt dicimus in floreno Mediolani, qui valet 32. solidos Mediolani, vel in libra, quæ valet 20. solidos, vel in floreno Sabundix, qui valet grossos 12. Papæ, seu Sab. tam de preciosa moneta, & preciosiorib. solidis, quàm de debiliore & debilioribus: & tunc si tqueramus, quæ moneta sit in obligatiõe vel facultate soluendi, dicendum est secundum Angel. in dicta l. fin. C. de vet. num. pot. libr. ii. quod possit de qualibet moneta bona, & cursum habente solui, ita quod erit in electione debitoris soluere, de qua pecunia velit, nisi secundum Ang. creditor esset damnum passurus capiendò de vna pecunia magis, quàm de alia, arg. d. l. Paulus. Circa quod puto animaduertendum, quod aut debitor librorum vel florenorū Sab. est de bitor occasione pecuniæ per eum habitæ, putà mutui vel dotis, & certum est quæ pecunia sit exbursata: & tunc tenendum est, quod de tali sit faciēda solutio, vel de alia diuersæ materiæ secundum consuetudinē ita tamen quod creditor damnum non patiat, vt prædixi per d. l. Paulus.

Aut verò sumus in casu, in quo nō constat qualis pecunia fuerit exbursata: vel sumus in debito causato absque datione, alicuius pecuniæ per creditorem: vt quia

vendidi tibi mulam pro centum florenis Sab. vel pro centum libris, & possit dicere Ang. verum: quod est in electione debitoris temperando eius dictum, prout infra, nec tunc procedit limitatio Ang. quod sit inspiciendum: an sit creditor damnum passurus, quia l. Paulus, loquitur, nisi vbi certum est, quæ pecunia esset in obligatione, ista tamen elect. secundum Paul. de Calstr. in d. l. Paulus, non debet esse effrenata: quia si non vult dare de moneta in grossa: saltem debet dare de medio cre: nec possit me cogere ad capiendum de ære contaminata, putà de quartis grossi Sab. vel de sexenis, argum. l. legat. generaliter, ff. de legat. facit l. qui lancem, ff. de auro & argen. sed in contrarium facit, l. semper in stipulationibus, cum ibi not. per Barto. ff. de regul. iur. & in l. numis, cum ibi notat. ff. de le. 3. vbi traditur: quod t in dubio cēsendū est, quod contrahentes senserint de minima pecunia, propter quod ex mente Bartol. ibi post gloss. in d. l. semper dicendum videtur, quod sit consideranda qualitas rei, & personarum, & mos regionis, ac id, quod est verisimile fuisse ex alijs maximè coniecturis de mente contrahentium: pro ut in simili dicetur in sequenti membro, nam si quis mihi vendat pro magna summa, non est verisimile, quod fuerit eius mentis, vt vellet sibi tradi magnam summam sexinorum, vel alterius pecuniæ ære contaminatæ: & maximè hoc non est verisimile in mercatore vel campfore, cū isti soleant quærere bonam monetam auream vel argenti preciosis: & quis emeret pro modica summa, aut venderet aliquid istis, qui vendunt minutatim super plateis: & colligunt ex suo exercitio multum de pecunia minuta: credo quod ex modicitate pretij, vel ex qualitate personæ debitoris coniectari posset, vt de minima etiam pecunia cēferetur facta promissio, de quo infra dicetur.

Est tamen aduertendum, t quod ex mente Bart. in d. l. Paulus, circa prin. comment. dicendum videtur, quod promissor librarum vel florenorum Mediolani intel ligatur in dubio promississe soluere in solidis,

id est, cū libra per solidos æstimetur: quia
valer 20. solidos, & sic quod promissor li-
brarum imperialium, videtur imperiales
promisisse, taliter quod de his casibus soli-
di & imperiales viderentur esse in obliga-
tione & facultate soluendi: pariterque vi-
detur dicendum in promissione florenti-
um Sab. vt videatur promississe soluere in
pecunia, per quam ipsi floreni æstimator.
videlicet in grossis Sab. vel Papæ, si de il-
lis reperitur, aut in quartis paruis, per
quos tales grossi æstimator, cum valeat
quartos quatuor paruos.

Et forte in puncto iuris hæc opinio es-
set verior, sed quia consuetudo aliter ob-
seruat, videlicet vt promissor talis intelli-
gatur promississe, & soluere possit de qua-
uis moneta: & generaliter, non autem re-
spectu ad monetam secundum quam ta-
lis florenus vel libra æstimetur talem con-
suetudinem seruabimus. Et vbi non vige-
ret, tenendum puto, quod illa pecunia mi-
nuta qua mediante talis florenus vel libra
æstimatur, esset in obligatione, vt prædixi
post Bart. in d. l. Paulus, in princ. commen.

Sed iuxta hoc occurrit dubitatio, si de-
bitum sit ita antiquum, vt non consistat qua-
lis esset moneta promissa: puta de annis o-
cto centum vel mille, & loquatur obliga-
tio in ducatis vel florenis auri, vt videmus
in aliquibus vasallis, qui in antiquissimo
tempore tenentur singulis annis ad certam
summam florenorum, cum nesciri possit
bene, an tunc vigerent floreni legales, quo-
rum 72. faciebant libram, iuxta l. quoties,
C. de fusc. & Arch. lib. 10. vel sit debitum
in solidis Mediolani à tanto tempore, vt
nesciamus eorum ligam & qualitatem:
quid iuris tunc erit, istam questionem tã-
git Salicet. in l. fin. C. si cert. petat. vbi dicit
florenos auri seu ducatos antiquos, licet
72. facerent libram auri, esse nihilò minùs
sub incerto, cum librarum quantitas & va-
ciarum numerus sit varius: quia alibi ma-
ior est libra & vncie quantitas, quam ali-
bi: vt ibi per eum: quam q. succinctè deter-
minabo in l. declarat. conclusionis fiendæ:
& in 2. fallen. seu limitatione.

Aliquando verò & t. vltimò in aliquo

loco contractus concurrunt duæ vel plu-
res monete eiusdem nominis, vt Mediola-
ni & Papæ: vbi habent ducatos in mone-
ta, & ducatos auri, quorum alter altero
præualeat: & florenos auri, & florenos in
moneta Papæ, libram Papiensem solidor-
um 10. & libram Imperialium soli. 20. &
Florentiæ, vbi loquuntur de florenis anti-
quis & de nouis, & de solidis, & libris
grossis & paruis, vt videmus Romæ, & cõ-
muniter alibi, vbi sunt ducati Papales &
largi & ducati de Camera, seu ducati stri-
cti: & videmus in partibus Fraciæ, vbi scu-
ta sunt solis. Item scuta Regis quorū sunt
aliqua antiqua, aliqua nō, inter ea est dif-
ferentia in pondere & valore, ac etiam in
liga. Et tunc potest dubitari de qua pecunia
fenerint in dubio cõtrahentes, non expri-
mentes de quibus ducatus florenis vel scu-
tis aut libris fenerint, ita vt quæ pecunia
sit in obligatione vel solutione dubitari
possit. Et Bart. vt dixi in præced. membr. tã-
git hanc q. in d. l. Paulus, & Hosti. in tit. de
cenf. §. ex quibus in prin. Arguit ad partes
an de meliøre, an de mediocri, an de mini-
ma sit facienda solutio vel cõseatur cõtra-
cta obligatio, & breuibus ex mente Dd. si
debitum est causatum ex præcedenti exbur-
satione, vt in dote mutuo & similib. vt cõ-
stat sub quo nomine pecuniæ fuit facta ex-
bursatio, seu quæ quanta pecunia sit exbur-
sata secundum illam intelligatur facta pro-
missio, vt dixi in præced. membr. no. Paul.
de Cast. in d. l. cū quid. & in d. l. Paulus. A-
lias autem ex cõsuetudine locorū, vbi con-
trahitur obligatio ex coniecturis ac verifi-
mili, iudicabimus hoc, & ex qualitate rei.
facit l. Imperatores, ff. de contrah. emp. &
l. apud Iulianum, §. scio, ff. de leg. 1.

Nam si vendatur res magni pretij per
florenos & intelligendò de florenis mone-
tæ contingeret quod pro modica vendita
reperiretur, intelligemus de florenis au-
reis, secundum Bart. & Paul. de Cast. in d. l.
Paulus, & Bart. in d. l. numis, ff. de leg. 3. &
Bart. post gl. in l. semper in stipulationib.
ff. de regul. iur. & his cessantibus in dubio
intelligemus de eo quod minus est in d. l.
numis. & d. l. semper, cū vtrobiq; notatis,
& no-

& notant Bart. & Paul. de Castr. & Alexā. in d. l. Paulus, & Speculat. in tit. de solut. §. nunc aliqua, in fin. Ideo Bart. & Doct. in l. stipulationum quædam, ff. de verb. obli. dicunt quod promissio aureorum non est incerta, licet reperiantur aurei diuersæ speciei & valoris, quia intelligitur secundum regionem & eius consuetudinem, & ad pondus regionis: & varia sit consuetudo de minoribus. d. l. numis, & facit fortius obseruantia sacri collegij Mediolani: de qua supra, e. quod etiam si quis promittat florenos centum auri boni & iusti ponderis, intelligitur de minoribus florenis ad rationem 32. solidorū pro floreno promississe. Et si sit diuersa consuetudo inter locum contractus, & locum destinatæ solutionis vel locum, ubi est, vel vendita, attendi debet consuetudo loci contractus, ut per Bart. in d. l. semper, & Bald. in l. qui non militabat, §. Lucio, ff. de heredi. insti. & Ioan. Andr. qui fuit fur. Oldr. in addit. Spec. de concess. præben. in Rubr. vltim. colum. & Oldr. in cons. 168. in princ. & latè Alexand. cons. 21. incip. visis his, 1. volum. & latius do. Bart. Socin. cons. 247. incip. circa primum, licet in contrarium facit l. vinum. in fin. ff. si cert. petat. sed loquitur in moroso, & hoc procedit generaliter secundum Bald. in d. §. Lucio. ut quando est diuersitas inter locum contractus, & alium quemlibet locum sit attendendus locus contractus & moneta quæ ibi frequenter tatur.

16 Et quod si quando vna moneta est magis vsitata, quam alia, intelligitur de magis vsitata facta promissio, & quod in dubio præsumantur partes sensisse de pecunia vsuali, seu quæ communiter est in vsu: necnon de magis vsitata, probat text. cum gloss. in c. 2. de maledic. & in Clement. 2. de decim. ubi gloss. alleg. & concord. voluit Hostien. Goffre. & Panorm. in c. 2. de maledic. & dom. Philip. Cornæ. in consil. 321. incipiente, de plurib. vlt. colum. 3. volum. ubi hoc limitat, & benè, nisi noua & vsualis moneta esset mutata vel deteriorata in bonitate intrinseca, quia esset facienda solutio de antiqua moneta vel de noua

ad æstimationem seu rationem & valorem antiquæ, per c. olim causam, & c. cum canonicis, de censu. de quo dicam infra, latè in prima declaratione. vel nisi debuit causaretur ratione alicuius legis vel statuti: quo casu attenditur tempus solutionis, seu moneta vsualis & currens illo tempore, quamuis ære sit contaminata, vel à tempore legis condita, vel statuti in bonitate intrinseca deteriorata, de quo dicam infra, eodem in 12. declaratione cum qua sententia etiam transit ipse Cornæus consil. 181. incip. nonnullis. 27. colum. vers. restat. 3. volum. ubi dicit illa iura, videlicet dict. Clem. 2. cum glo. & d. c. 2. de maledic. posse intelligi, ut loquantur de moneta vsuali & tempore contractus currente: quod nō putō verum, prout dicitur infra in 12. declaratione & conclusionis faciendæ.

Et quod intelligatur facta promissio de pecunia magis vsitata, voluerunt etiam Cardinal. in dicta Clement. 2. de decim. in 12. quæstione. & Pet. de Anchar. ibidem in penultim. quæstio. & Ioan. de Imol. ibidem, & Hostien. post Goffred. in titul. de censu. §. ex quibus, in princ. ubi vltius dicit, quod primò attenditur consuetudo loci: & ea cessante, consuetudo parochiæ, & si ambæ pecuniæ essent pariformiter vsitatæ, tunc secundum Panorm. post Hostien. & Goffred. in d. c. 2. de maledic. de minori censeretur facta promissio, nota maxime per Alexan. in d. l. stipulationum quædam, & patet ex prædictis. Aliàs autem de moneta noua potius, quàm de antiqua, secundum Bald. in d. §. Lucio, quod est declarandum, prout infra, in 1. declaratione, cum sequen. & secundum prædicta est intelligenda doctrina Ange. in l. medios. C. de iur. lib. 10. dum dicit, quod ille qui promittit dare mille aureos tenetur dare ad pondus statutum per commune ciuitatis, & si certum pondus non est in communi, sed sunt diuersa, recurrimus ad consuetudinem regionis, de qua si non appareat vel sint diuersæ consuetudines, sequimur quod minimum est, nec obstat ad hæc decisio Bald. in l. quicumque, vltim. colum. C. de ser. fugi. dum dicit, quod ubi est moneta definita,

ea, seu taxata per legem, de illa est statuendum vel intelligendum, non de vsuali, seu vulgari & currente: quoniam respōdebitur infrā, in 12. declaratiōe, quia prædicta procedunt quò ad intellectum hominis, id est, de qua pecunia homo vel contrahens senserit, decisio Bald. loquitur de sensu legis vel statutis de quo latè dicitur in 12. declaratione.

Et insuper quādo dubitatur de qua pecunia sit facta promissio vel fuerit sensum, attendi debent statuta loci contrahentis cum contrahentes intelligantur contraxisse secundum statuta loci contrahentis, prout in simili supra, supra fuit dictum de consuetudine loci, & ita consuluunt Francisc. de Aret. consil. 11. incip. producendum 3. col. cum seq. & Alex. d. consil. 21. 2. vol. ubi traditur per eos, an tale statutum liget forensem ignorantem ipsum statutum, & si ad sint ipsa ambo statutum & consuetudo attendentur, consuetudo si sit præscripta, aliàs non secundū Doct. præall. maximè Aret. in d. consil. 11. & vult Bald. in l. si quis argentum, in prin. C. de donat. de qua consuetudine dicitur infrā, in conclus. 3. & 4. fallen.

Et si constaret de assuetudine & modo soluendi ipsorum contrahentium vel ipsarum particularium personarum respōdi multoties in facto de tali pecunia præsumi sensum fuisse per contrahentes & quod talis præsumatur fuisse promissio qualis apparet subsecuta solutio per nota. per Bald. & Angel. in l. si certis annis, C. de pactis, vult Bald. consil. 423. incip. est dicendum in fin. 2. vol. pen. impressione, voluit d. Philip. Cornæus consil. 181. incip. visis nonnullis 29. col. 2. vol. & Socin. in d. consil. 247. incip. circa primum, facit l. si seruus plurium, §. si. ff. de l. r. & d. l. n. u. mis, ff. d. l. 3. cum concor. circa quod videri possunt quæ dixit Alex. consil. 113. incip. viso & considerato. penult. & vlti. col. 3. vol. & Felin. in c. cum Bertoldus circa 12. col. vers. perceptio pensionis, de re iud. & ista particularis consuetudo soluendi præualebit alijs coniecturis, de quibus supra, ac generali consuetudini ac statu-

to per prædicta, & secun. Bald. in d. consil. 423. attendetur pecunia à partibus soluta etiam semel tantum vel pro parte solutionis. Cæterum quia ius ducatos aureos seu florenos aureos solidos appellat vt in l. quoties. C. de susce. & Arch. lib. 10. & nos appellamus solidos, quorum 20. faciunt libram.

Est aduertendum secun. Bald. in l. quoties, quod promissio solidorum intelligitur secundum quod communiter vtimur, hoc est, de solido minuto, seu monetæ minutæ. Et quia, vt dictum fuit supra, in 1. præmisso circa 2. col. 72. floreni aurei secundum iura cōstitunt libram auri, & hodiè plures requiruntur in constituendo libram auri, prout etiam dicit Bart. in l. quoties, & in Rub. C. de vet. nu. po. li. 11. Est aduertendum, quod promissio solidorum aureorum vel ducatorū, seu aureorum deberet intelligi secundum modum vsus & vsus cuiuslibet regionis, vt colligitur ex no. per Ang. in l. modios. C. de susce. & Arch. lib. 10. cum concord. in præcedentibus proximis co. allegatis, facit quod dixit Bal. in l. si duob. 1. col. C. commu. de l. iunctis his, quæ dicam in 12. declaratione.

Tertiò est videndum secundum cuius temporis æstimationem & valorē sit facienda solutio vel æstimatio pecuniæ cōmensuranda. An scilicet secundum tempus formatæ & factæ dispositionis vel cōtractæ obligationis. An verò secundum tempus futurum ac solutionis aut moræ. Et hæc est materia hic principaliter tractanda.

S V M M A R I A.

- 1 Pecunia valor ac qualiter consideranda sunt secundum tempus dispositionis & obligationis.
- 2 Consensus inspicitur in contractibus secundum tempus contractus.
- 3 Solutio quando fieri debeat de pecunia tempore contractus nu. 7. & 9.
Census antiqui de qua pecunia soluendi.
- 4 Dotis solutio de qua pecunia facienda.
Moneta mutata in materia nō dicitur eadem

dem in genere & bonitate.

5 Aurei maiores reducendi ad intellectum
valoris veteris moneta.

6 Debitor pecunia in genere de qua pecunia
soluere debeat.

8 Pecunia bonitas secundum vsum confide-
ratur magis quam ratione materia.

Obligatio cōventionalis intelligitur de mo-
neta currente tempore obligationis.

Prima Particula siue Conclusio quæ
ampliaciones seu declara-
tiones habet 18.

His sic præmissis, facio conclusionē
in hac materia augmenti & dimi-
nutionis monetarum.

Quod valor & qualitas pecuniæ sint
attendenda ac consideranda secundū tē-
pus dispositiōis vel obligationis, seu quo
obligatio vel dispositio contrahitur &
formatur, non autē secundum tempus fu-
turum, vel solutionis, quando, s. dispositio
vel obligatio formatur vno tēpore, &
solutio fieri debet, vel differtur in aliud
tempus, & interea valor & qualitas pecu-
niæ variantur, seu alterantur. Et ista est
commun. Doct. opinio quam tenuit Pile-
us, quem refert & sequitur Ioan. And in
addi. Spe. in tit. de sol. §. nunc aliqua, ver.
si. vbi etiam Bald. in addi. incip. nota hic.
quam opinionem etiam tenuit Iac. But. in
q. sua incip. quæstio talis proponitur: Qui-
dam Colonius. & Old. in consil. 31. incip.
thema quidam, & c. in q. post. Azo in suis
brocardis, & ipse Oldr. consil. 168. incip.
ad primam, versic. ad tertium, & Alb. de
Ros. post. Guilhel. de Aug. in l. Vinum, vlt.
col. ff. eod. Bart. in l. res in dotem. ff. de iu-
re Do. Ant. de But. Imol. Panor. Can. in c.
quant. de iure iu. Card. Zaba. Pe. de Anch.
& Imol. in Cle. si. per illum text. de deci.
& Bal. in l. si duob. in prin. vers. item qua-
ro. C. communia de le. vbi dicit hoc verū
in contractibus eō quia in eis inspicitur
cōsensus secundū tempus contractus, fa-
cit d. l. cum quid, iunct. d. l. vinū. & d. l. res
in dotem. & c. olim, & c. cum Canonicis.
de censu. Et prædictam etiam opinionem

tenuit Bal. in l. acceptam, 12. q. C. de vfu-
& Ro. in consil. 123. incip. circa primum du-
bium. & Ioan. de Ana. in c. 2. vlt. charta de
malef. Marti. de Lau. in tracta suo de mo-
neta in d. l. cum quid. & Calcafin. consil. 14.
12. col. cum pluribus cōcor. quæ infra per
discursum suo loco adducuntur. Et præ-
dicta opinio tanquam communis est tenē-
da, quamuis Barto. in l. cum certum, ff. de
auro & arg. leg. & in l. Paulus, in fin. ff. de
sol. & Bart. in d. l. cum quid. & consil. 127.
incip. super eod. 1. vol. secundum penultimam
impressionem & 424. incip. quia cō-
uentiones. 2. volum. & Francisc. de Aret.
in d. consil. 11. incip. procedendum 2. colū.
aliter videantur tenere distinguendo in-
ter variationem quæ fit de bonitate in-
trinseca: quo casu fatentur attendi tem-
pus contractus: & eam quæ fit de bonita-
te extrinseca, quo casu dicunt commu-
nem opinionem esse, vt attendatur valor tē-
poris solutionis, quod etiam tenuit Bart.
in d. l. cum quid, & in d. l. res in dotem. cū
concor. allegat. per Aret. in d. consil. 11. Sed
intelligendo hanc sanē conclusionem &
eorum dicta non discrepant ab hac con-
clusionem, vt latē dicitur in fin. 5. & 6. de-
cla. iunctis his, quæ dicuntur in 3. de censu.

Et secund. Panor. in d. c. olim de censu.
prædicta conclusio procedit ex quacun-
que causa sit soluendum debitum, siue ex
contractu, siue ex testamento, siue ex iu-
dicis taxatione, quod latius examinabo
inf. in decla. & ampliacionibus. Et prædi-
cta etiam procedunt, vbi pecunia non est
in obligatione vel solutione, sed in solē-
nitate, putā, quod non valeat contractus,
qui excedat tantam summā, nisi interue-
niat talis solennitas: quia illa summa est
consideranda secundū tempus dispositio-
nis secund. Bal. in l. illud circa fin. in 12. de-
cla. de sacrosan. Eccl. & dicam inf. in 12. de-
cla. vbi tradet, quid in dispositione l. vel
statuti. Procedit etiam prædicta conclusio
siue æstinatio causetur à taxatione, vel
statuti, siue à consuetudine, vt per Bal. in
l. si quis argentum, in prin. C. de don. &
patebit ex inf. dicendis in 12. declar. & in
3. fallen. siue ex conuentione, vt infra r. 8.
fal-

fallen. siue aliter fiat æstimatione, de qua æstimatione quomodo fieri debeat. & pos- sit dictum fuit hac conclusione in 1. præ- misso.

Prædicta conclusio t̄ declaratur vt in- dubitanter procedat quando variatur bo- nitas intrinseca pecuniæ: vt quia fiat de meliore & precioso ligæ, & plus valēs aut de minore & viliori, & minus valens licet sub eodem pondere & etiam sub ea- dem forma: nam solutio fieri debet aut post secundum antiquam pecuniam: hoc est, de pecunia antiqua si reperiatur, vel de noua æquiualentia, seu ad æstimationē antiquæ, c. olim. & c. cum canonicis de cē- si. vbi antiqui census solui debent de an- tiqua moneta, vel de noua vilioris metal- li ad æstimationem antiquæ. Et si noua sit melior antiqua, debet de noua tantō mi- nus dari, secund. glo. in d. c. cum canoni- cis, quia qui diminutam recipere nollet, meliorem exigere non debet, argu. l. pen. C. de solu. & l. qui bona. s. quamquam, ff. de dam. infec. no. Ioā. And. in add. Spec. in titu. de solu. s. nunc aliqua in add. incip. olim. no. Signo. in consil. suis nume. 74. in q. incip. quæstio talis proponitur, quidā Colonus, quam dixi supra esse Iaco. But. & pulchrē Old. consil. 250. incipi. factum tale est.

Et cum hac sententia, quæ est commu- nis & iure probata, transeunt Doct. in iu- ribus præalleg. & Canon. in c. quanto, de iure iur. maximē Bu. Imo. & Pan. per l. cre- ditor. in prin. ff. de sol. Bart. Ange. Cuma. Imo. & Doc. id l. Paul. l. i. ff. eod. tit. de sol. Alb. de Ros. in d. l. cum quid, ff. si cert. per. vbi etiam Bar. Ang. & Paul. de Castr. post Dyn. & Iac. de Are. vbi loquuntur princi- paliter in mutuo, & generaliter in debi- to ex alia causa, ac Guil. de Suza. in q. suis 7. char. & Pil. q. 39. inci. Lucius Tibius Me- nio fundum locauit. & in q. 30. incip. qui- dam creditor Bononien. & Spec. in d. s. nunc aliqua in fine in tit. de sol. Bal. in cō- sil. 137. incip. super eod. 1. vol. & 339. incip. punctus quæstionis. 2. vol. secund. penult. impressionem, latē Zaba. in Cle. si benefi- ciorum. 13. q. de deci. vbi Per. de Anch. &

Ioā. de Imol. Franci. de Aret. in l. quod te, ff. si certum petat. vbi tam de debito ex causa mutui, quam ex alia causa, & d. Cor- natus latē in consil. 321. incip. de pluribus vlt. col. 1. vol. vbi dicit hanc esse commu- nem opin. & in consil. 181. incip. visis non- nullis 27. col. vers. restat. 2. vol. & Soci. in l. cum quid. per d. l. creditor.

Hinc secundum Barto. in l. res in dotē. ff. de iure dot. t̄ si dos sit constituta & da- ta dudum, & sic in antiqua moneta, quæ sit variata in materia & petatur restitui, debet fieri solutio & restitutio secundum antiquam monetam, vel secundum eum, in d. l. cum quid. de noua ad æstimationē antiquæ, & secundum Bald. in d. l. cum quid, ita observatur de consuetudine, ra- tio est secundum Bart. ac Doct. ibi, ac in locis suprā alleg. quia moneta mutata in materia non dicitur eadem in genere & bonitate, sed alia. Et prædicta procedunt secundum Albert. de Ro. post Dy. & Do- cto. suprā alleg. non tantum si mutata fue- rit moneta in materia, seu in ligæ, seu pre- ciositate & bonitate intrinseca, verum et- iam in pondere, seu vbi variatum esset pondus, pro quo facit d. l. i. C. de ve. nu. po. libr. 11. vbi Io. de Pla. & idem Ioan. de Pla. post Dy. in l. 2. eod. tit. & Pau. de Cast. in l. 1. in princi. C. communia de leg. vult Bal. in l. acceptam. 12. q. C. de vsur. no. glo. in c. conquerente, in verbo, solidos, de of- fi. ord. quæ loquitur de solidis debitis pro cathedratico, vel synodatico, ita quod si debitum sit secundū tempora, solidi qui- bus 72. seu ducati faciebant libram auri, iuxta l. quoties. C. de susce. & Arch. li. 10. sit nunc facienda solutio ad aliam æsti- mationem, quamuis de illis solidis, seu flore- nis aureis nō reperiatur, sed de nouis, quo- rum 96. faciunt libram secundum Paul. & Anto. & de But. ibidem post alios & hoc siue maior pecunia sit in vsu, siue non sit in vsu, sed minor tantum, vt per gl. ibi An- to. But. & scribentes. & propterea Bal. in l. si duobus 1. col. vers. item quæro. C. com- munia de leg. dixit, quod t̄ si aurei hodie sunt maiores vel minores, quā olim, redu- ci debent ad intellectum valoris veteris

monetę, per l. si aliud, C. de susce. & Arch. li. 10. & l. 1. C. de vet. nu. po. li. n. licet non persistit in illa opinione, quādo sumus in dispositione alicuius legis vel constitutiōis de moneta loquentis, de quo inf. in 12. decla. dicitur. Et sic patet, quod prędicta procedunt non tantum: quando de antiqua moneta non reperitur, vel non est in vsu. Verum etiam quando reperitur de traq; videlicet tam de antiqua, quam de noua variata, prout supra volente debito re soluere de noua, quōd maximę voluit Pet. de Anch. in d. Cle. si beneficiorū pen. col. & est de mēte Old. in cōf. 250. & in cōf. 13. & Ioā. And. in add. Spe. in alleg. tit. de sol. §. nunc aliquo in fi. in add. incip. olim. & latē d. Corn. in d. cōf. 321. incip. de pluribus, col. 3. vol. volens quod moneta vsualis seu currens diuersa in bonitate in trinfeca solui debeat ad rationem & æstimationē antiquę, & ibi responder ad cōtraria volentia solui posse de vsuali pecunia vt intelligi debeant ad prędictā rationem & æstimationem, & alia eius respōsio non placet, vt elicitur inf. 12. decl. & idem voluit ipse Cornęus cōf. 81. incip. visis nonnullis 17. colum. versic. restat, 3. volum.

Item prędicta procedunt etiam t si q s sit debitor pecunię in genere, puta, in libris, in florenis Mediolani vel Sab. pro quib. fit solutio in omni pecunia cū nulla petia pecunię inueniatur, vel fiat modo appelletur libra vel florenus Mediolani aut Sabundia, vt latē dicitur infrā, in 6. decla. iunctis etiam hic, quę dicuntur infrā in 8. lim. in 3. q Et si de valore & bonitate antiquę pecunię, de qua in obligatione apparere nō posset, dico q aut cōstat de aliqua solutione facta circa obligationē, vt in censu aliquorum annorum vel parte solutionis, & tūc talis pręsumitur fuisse obligatio qualis fuit subsecuta solutio per no. per Bal. & Ang. l. si certis annis, C. de pac. & per Bal. in cōf. 423. incip. est dicendū, in fi. 2. vol. secundū penultimā impressionē & dictū fuit supra in 2. pręmissio prope fi. Alias autē habemus recursum ad monetā illius nominis vsualem,

secund. Salyc. l. si in fi. commen. C. si cert. pet. vel ad obseruationē vrbis Romę, secundum cum cōsiderando prius obseruatiam locorum vicinorū, vt est de mente Old. in cōf. 168. incip. ad primam vers. ad tertium, & 10. And. in add. Spe. in Rub. de concess. pręben. prope fin. Et hic cessantibus de minore censeremus secund. Salyc. vbi supra, vel melius ex mente Bart. in l. Paulus, ff. de solutione precia. ex rei qualitate iudicaremus, vt dixi, & ad hoc videantur quę dicam in sequenti amplificatione, versic. & ad id.

Ex prędictis inferitur quod debitor solidorum paruorum Mediolani longo tempore decurso, quorum 80. & sic 4. librę faciebant ducatum, seu florenum auri, non possit loco antiquorū de nouis, t qui sunt vilioris metalli vel minoris pōderis, sed debet soluere de antiquis si reperiantur, vel de nouis ad æstimationem antiquorum, hoc modo: quia cum 80. ex antiquis facerent florenum auri seu ducati ex nouis sint necessarij 92. vel 94. tenebitur loco 80. ex antiquis dare 92. vel 94. ex nouis.

Et idem econtrā si non essent meliores: quia non teneretur debitor dare tot de nouis, sed tantō minus, puta si 80. ex nouis facerent florenum auri, & debitum esset cōtractum tempore, quo florenus auri valebat 92. qui erant vilioris metalli vel minoris ponderis, nam debitor soluet 80. ex nouis loco 92. ex antiquis. Et hoc verum est, si ex mandato principis moneta nona, licet vilior aut minoris ponderis successerit loco antiquę taliter, quod pro tanto expendatur, quantum valebat & valet antiqua melior. per text. in leg. Paulus, sed attenta consuetudine soluendi in alia materia, secus esset secundum Albe. de Ro. in d. l. cum quid, in fi. commen. & infrā dicitur in 2. limite. no. 10. And. in add. Spe. in ti. de sol. §. nunc aliqua. in fi. in add. incip. olim nam si pro 80. ex nouis viliorib. potest haberi florenus auri, sic pro 80. ex antiquis melioribus haberi poterat, nullū adest interesse creditoris, & hoc etiam tenet Do. Soci. in eadem l. cū quid, 1. concl. vbi dicit, quod potest

potest solui de noua viliori, quando successit loco antiquæ, si consuetudo ita se habeat, aliàs non.

Et hoc maxime procedit, quia bonitas pecuniæ secundum usum consideratur, & magis est respectu usus, quam materię. c. quis ignorat, cum gloss. 32. q. 4. & text. in c. ejciens. 87. distinct. quem text. alleg. ad hoc Panormita. in d. c. quanto, in antepen. colum. versic. nec obstat. Old. in consil. 168. incip. ad primam, in 3. dub. fa. cit. c. 2. maledic. dum dicit, soluendam vsualem monetam. & Clement. fin. de decim. dum ibi dicitur ad monetam communiter currentem. & facit l. Imperator. ff. de contrahen. emp. dum vult, in rerum precij consuetudinem observari. facit l. Labeo & Sabinus. ff. de verbor. signific. cum vulg.

Et secundum prædicta potest saluari opinio eorum, qui dicebant, posse solui novam pecuniam loco antiquæ subrogatam: esto, quod de antiquo non reperiatur, prout fuerunt Petr. de Bella Per. Od. & Guiliel. de Cu. quorum dicta refert Alber. de Ros. in l. vinum, vlt. colum. ff. i. cer. petar. & d. l. cum quid. & ibi Bald. tacito auctore postposita distinctione Bald. ibi, qui in suo confuso sermone videtur tenere, quod si reperitur de antiqua, sit de illa soluendum, aliàs de noua, secundum suam æstimationem, & non ad æstimationem antiquæ, & latius dicam in membro sequenti, ac in declar. seq.

Illud bene verum puto, quod si ex tali solutione novorum quis verisimiliter esset damnum passurus: quia est iturus ad partes, vbi isti noui viliores minus valēt, quam hic expendantur, possunt recusari, maxime quando certa species & bonitatis erat in obligatione, vel ex natura contractus, vt in mutuo. d. l. cum quid, & dote. d. l. res in dote. & not. Sali. in l. si quis argen. in princip. C. de donat. Panormita. in c. quanto, in fi. de iureiu. vel ex conuentione, quia si iuxta consuetudinem velit dare de noua viliori ex Principis mandato æquivalente, licet poterit recusari etiam secundum consuetudinem, quæ per-

mittit in alia materia solui pecuniam. Nam si hoc permittitur vbi est eadem bonitas intrinseca existente, forma ramē diuersa. d. l. Paulus. ff. de solut. quanto magis hoc non licebit, vbi est diuersitas in materia.

Circa quod videri possunt, quæ dicam infra eodem, in 2. limit. & in seq. amplia, versicul. ceterum. facit quod dixit Ioan. And. in addit. Spec. in tit. de solut. §. nunc aliqua, in fin. in addit. incip. nota hic, vbi dicit, quod obligatio conuentionalis intelligitur de moneta currente tempore obligationis, inuētis his quæ dicit ibidē in addit. incip. olim.

Et ex his patet, quomodo possit fieri solutio debiti in antiqua moneta contracti, quādo noua est vilior aut melior, aut eiusdem cursus & valoris de consuetudine, vel de mandato superioris, licet non sit eiusdem bonitatis, siue reperiatur de antiqua moneta, siue non. Nam si noua esset eiusdem bonitatis, ponderis, & cursus, cuius antiqua, nullum esset dubium, esto quod forma esset diuersa, quo casu requirendum esset ad d. l. Paulus, ex his, quæ in sequen. declarat. dicentur, possent hic dicta ampliari.

S V M M A R I A.

- 1 *Æstimatio temporis contractæ obligationis in pecunia inspicitur, etiamsi reprobata fuerit talis moneta. & nu. 5.
Pecunia reprobata non liberat.*
- 2 *Ioannes Andrea est fur Oldradi.*
- 3 *Pecunia quæ tempore contractus in vsu erat, nunquid solui debeat, si tempore solutionis abierit in desuetudinem.*
- 4 *Debitor morosus de qua pecunia soluereteneatur. & nu. 6. 8.
Debitor non morosus nūquid liberetur soluendo de pecunia reprobata.*

Secunda Particula, siue De-
claratio.

Secundò prædicta conclusio, quòd æstimatione temporis contractæ obligationis in pecunia inspiciatur, procedit etiam si illa ÷ moneta sit reprobata, & nō sit in vsu: quia præstabitur de noua æquivalente ad æstimationem antiquæ, & si nō æquiualeat, supplendum erit in eadē bonitate, & secundum antiquæ valorem antequàm reprobaretur secundum communem sententiam, quam firmat gl. in c. cum canonicis, de censu. But. Pan. & communiter Canon. in c. quanto, de iure iur. Alb. de Ros. in d. l. cum quid. post Iac. de Areti. & Dy. & alios Dd. per eū alleg. quos in præcedenti declarat. retuli in princ. Et idem Albe. in l. vinū, vlt. col. post Guili. de Cug. Ang. in d. l. cum quid. ff. si cer. pet. vbi Francisc. de Aret. volentes procedere, siue debitor fuerit in mora, siue non, quod etiam voluerunt Iac. de Rauē. & Odo. in l. in minorem. C. in quib. caus. in integ. restit. non est necess. sequitur Andr. de Ifern. in c. s. volum. in tit. quæ sint regal. & Petr. de Anchar. in Clement. si beneficiorum, de decim. cum concor. per Alexan. & scribentes alleg. in l. qui te. ff. si cert. pet. vbi Dom. Præceptor meus trāsīt cum hac sententia: & Dom. Francisc. Curt. in d. l. cum quid.

Et hoc facit, ÷ quia postquàm pecunia est reprobata, non liberat, & non est expendibilis, nec nomen pecuniæ habet. l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pig. act. & facit text. elegans in l. i. C. de vet. nu. pot. lib. ii. vbi pecuniam antiquam, alias probam, si fuerit reprobata ratione materiæ vel formæ, possum licet & impunè recusare, facit, quia bonitas pecuniæ ex vsu consideratur. l. i. ff. de contrah. empt. not. Alber. in d. l. cum quid. pen. col. & Pan. & Can. in d. c. quanto. & dixi in præc. decl. circa si. facit, quod dicit Bal. in d. c. quanto, vers. quæro nunquid, quòd æstimatione pecuniæ non est idem, quòd ipsa pecunia nec adeò connexa, vt censeatur idem, & ynum, de quo infra dicam in 4. decl. circa

fin. Et ad id, quod dixi de moneta, quæ nō est in vsu, facit quod pulchrè consulu. Oldr. in cons. 167. incip. ad primam, vers. ad tertiā, vbi dicit, quòd si Papa mandasset solui 40. libras Turonensem in patria, vbi non sunt in vsu, nec habent cursum, cōsiderabitur cursus vicinæ regionis, & liās autem considerabitur quid valeat similis & æquipollens moneta, per c. olim, de censu. no. Io. in Rub. de cōcess. preb. circa fin. vbi more suo refert verba Oldr. citato authore, est glo. in terminis, in verb. consuetum. quam ibi sequuntur Doct. in Clemen. si beneficiorum, de deci. & dixit Panor. in c. cum canonicis, de censu. quòd licet ÷ aliqua pecunia esset in vsu tempore contracti debiti, esto quòd esset promissa. Si tempore solutionis non sit in vsu, debet fieri solutio de ea, quæ est in vsu ad æstimationem antiquæ, sequitur Ioan. de Anan. in c. 2. in penul. colum. de male. d. 2. & not. Ant. de Butr. in d. c. cum canonicis, post gloss. ibi. Reliqua dixi in proposito in præceden. ampliati. vers. & si de valore.

Et prædictam opinionem pnto tenendam tanquàm communem & veriore, limitando prout infra dicam, & quem vltra Legistas prædictos dixit Panor. in d. c. quanto. communiter teneri à Canonistis, sequitur Bal. in l. fin. vers. sed pone iur. C. de non num. pec. vbi loquitur in iurante soluere, licet plures Dd. in hoc articulo variauerint, vt declarant Albe. de Ros. & Bal. in d. l. cum quid. & latè Alex. & scribentes in d. l. quod te. vbi Bar. tenet, quòd possit solui de pecunia reprobata, eò quia materia magis quàm forma consideratur. l. quæ situm. §. illud fortasse. ff. de lega. 1. & loquitur Bart. quādo quis promississet decem libras Perusinorum, quæ pecunia fuisset postmodum per statutū reprobata, & cum Bart. transiit Pet. de Anch. in regul. peccatum. s. opi. de reg. iur. in 6. quod etiam voluit Cyn. post Petr. in l. minorum. C. in quib. cau. in integ. restit. non est necess. & Cy. in l. cum quid. ff. si cer. pet.

Quod procedit, quando debitor non fuit in mora, secundum Pet. & Cy. in d. l. mi-

minorum. & Cy. in d. l. cum quid. vbi Ro. etiam ita tenet, dicens, quod si debitor fuit in mora. postquam moram fuit pecunia debita reprobata, tenetur dare de noua, seu de alia ad antiquam estimationem reprobata, alias potest dare de reprobata. cum qua opin. videntur transire Hosti. Io. And. & Imol. in d. c. quanto. & Imol. in ratione. §. diligenter. ff. ad leg. Falc. & in d. l. Paulus. & Alb. de Ros. in 1. part. statut. quos. & Alex. in d. l. quod te. & Zabar. Pet. de Anchar. & Imol. in Clem. si beneficiorum, de decim. qui respondent ad contrariam.

Quinimò plus voluit Cyn. in d. l. cum quid. quod debitor sit liberatus tanquam species sit perempta, per l. si ex legati. ff. de verb. oblig. quod non placet sequacib. Pet. & Cy. in d. l. in minorum, vt per Alex. in d. l. quod te. & per Alber. & Bal. d. l. cum quid. quia licet ex reprobatione forma sensatur extincta, tamen materia est in rerum natura. Et adest alia pecunia eiusdem ligni, aut illi subrogata, & si quis vellet videre opin. in d. l. cum quid. & latius Zabar. in Clem. si beneficiorum. 13. quaest. de deci. vbi etiam late per Pet. de Ancha. & Io. de Imo. Illa autem opin. quod reprobata pecunia vel debitum, vel legatum pereat, reprobatur per Alb. de Ro. post antiquos, in d. l. cum quid. & in l. vinu. vl. col. post Guil. de Cu. & per Doct. communiter in d. l. quod te. & per Albe. de Ro. in l. 2. in pen. colum. C. de iur. emphy. & per Doct. communiter in d. c. quanto. & per Zabar. Pet. de Ancha. & Imo. in Clem. si beneficiorum, de decim.

Et si quis vellet tenere hanc secundam opin. aduertere habet ad practicam, quam tradit Imo. in d. c. quanto. dum dicit, solui de antiqua, licet reprobata, si haberi potest: & si haberi non potest, solui debere de noua tantum, quantum ex illa noua emeretur quantitas antiqua, in quo posset esse utilitas: quia antiqua venderetur tanquam aurum vel argentum in massa consistens, sed Bal. in d. l. cum quid. vult aliter, videlicet quod solui debeat de antiqua, si reperiatur, & si non reperiatur, de

noua simili ad estimationem nouae: vel prout valet antiqua, si inueniretur, & non esset reprobata, puta si grossoni Mediolani fuissent alicubi reprobatum fortè Venetijs, & ibi vbi sint, essent reprobatum, non inuenirentur, fieret consideratio, quos marchellos, vel marchetos valeret similis moneta non reprobata, puta grossoni Mantuae, qui aequivaleret grossoni Mediolani, & hoc velle videtur tex. in d. c. olim. & gl. in d. c. cum Canonicis. Retenta autem alia opin. quam puto tenendam, an debeat solui de noua moneta ad estimationem antiquae, referendo ipsam estimationem ad praesens tempus, quo fit solutio, an vero ad tempus obligationis, patet veritas ex his, quae dicam in 4. declarat.

Ceterum aduertendum est, quia Imol. in d. l. Paulus. ff. de sol. nixus fuit concordare opin. ponderando ex qua causa contingerit reprobatio. Dicit enim, quod si reprobatio fuit causata ex eo, quia post tempus contractus pecunia tanquam minoris ponderis aut nimis zrofa esset: tunc non debet esse periculum creditoris, sed debitoris, etiam si debitor non fuisset in mora, & idem voluit Imo. in d. c. quanto. 4. & 5. col. per l. creditor, in prin. secundum veram lectionem, quae communiter tenetur, vbi dicit ipse Imo. ff. de sol. Et ita intelligit gl. in d. c. cum canonicis. Alias autem si fuisset reprobata ratione formae, & non materiae, periculum & damnum spectet ad creditorem, ita quod sufficit soluere ipsam pecuniam reprobata motus per Hostien. & Ioan. Andr. in d. c. quanto. quia si cut non licet creditori soluere in alia forma, quando debitor esset damnum passurus, arg. l. pen. C. de sol. & l. fin. ff. de acce. & l. si. C. de fruct. & lit. expen. & l. si cum dies. §. arbiter. ff. de arbit. Et haec concordia fuit sumpta ex verbis Hostien. in d. c. quanto. quem latius refert Zabar. in d. Clem. fin. in 13. q. de decim.

Cogitabam quia articulus est disputabilis esse distinguenda singula membra, quae in hoc passu occurrere possunt, quareque enim pecunia debita non in totum, sed pro parte reprobatur: quia diminuitur in va-

in valore propter defectum bonitatis intrinsecæ, quæ aderat tempore cōtractus, putà quia pecunia ærofa, quæ plus debito expendebatur, fuit reducta ad minorem, & est materia examinanda infrà 1. 5. declar. & procedit, quando erat ærofa tempore cōtractus vel debilis.

Quandoque autem tempore cōtractus aliqua pecunia debita, putà grossoni Mediolani erat boni argenti, putà, de liga 11. denariorum cum dimidio, & post cōtractum fuit facta debiliior, putà de 11. denarijs, vel circa, vt quandoque vidimus, & ex hoc fuit diminuta in valore, & pro parte probata: & tunc est materia, de qua dictum fuit in præced. declar.

Quandoque autem pecunia debita in totum reprobat, & hoc potest esse dupliciter. Nam potest quis esse debitor certæ speciei monetæ fortè grossonorum Sabaud. quandoque certi generis, putà centum florenorum Sab. qui floreni valēt 12. grossos Papæ vel Sab. Et potest poni exemplum, quòd Mediolani vel Venetijs talis moneta sit reprobata.

Idem si Serenissimus Rex noster reprobasset post adeptum Ducatum Mediolani omnem monetam per Principes, qui antea illum tenebant, fabricatam, & hoc casu videtur, quòd si præcessit mora debitoris, damnum sit eius, per d. l. creditor, in prin. & idem si præcessit mora creditoris, vt ibi à contrariò sensu, cum concor. suprà alleg.

Non tamen per hoc dico, quòd creditor cogatur recipere de tali pecunia reprobata, quæ nō est expendibilis, & maxime quando cursus eius est sub pœna prohibitus, d. l. eleganter. §. qui reprobos. cū sit pronisum per l. Paulus. le 1. ff. de solut. quòd possit solui de alia simili moneta, licet diuersæ formæ. & multo magis prouidet cōsuetudo, quæ admittit, quòd possit solui de alia moneta diuersæ materiæ & formæ proportionabiliter æquivalēti: & tunc ratio damni etiam, de quo in d. l. Paulus. imputabitur moroso hoc modo, quia cū ista reprobata minus valeat, quia habetur tanquàm aurum vel argentum in

massa consistens damnum expensæ, quod contingit occasione fabricaturæ alterius monetæ imputabitur moroso: nam si creditor fuerit morosus, tantò minus dabitur, quantum constat expensæ, & si debitor fuerit morosus, dabit de simili moneta absq; eo, quòd habeatur ratio talis expensæ, taliter, quòd interesse talis expensæ ipse debitor morosus sustinebit, si habuerit illam pecuniam reprobata penes se. Nam si de tali pecunia non haberet, nulla est quæstio interesse dāni, sed lacri, quia posset de illa emendo & dando creditori tantum lucrifacere, quantum ascenderet dicta expensæ, de quo interesse lucri nō habetur ratio etiam in morosis, vt dicam infrà in 1. limit.

Si autē nulla præcessisset hincinde mora, si quia antequàm euenisset dies solutionis pecunia fuisset reprobata: tunc dicit d. l. creditor. quòd periculum & damnum est creditoris, si de illa habeat, vt dixi. Nā postquàm est dominus pecuniæ quam debet, ad eum spectat periculum. l. id quod, in prin. ff. de peric. & commod. rei ven. & d. l. quod te. & Alb. & Bal. in d. l. cū quid. Item nō perijt forma: quia ius prouidet, quòd in alia forma possit fieri solutio. d. l. Paulus. & magis prouidet cōsuetudo, vt dixi: ita vt non sit disputandum, an de ipsa pecunia reprobata possit fieri solutio, & hoc modo nō est distinguendū, an sit reprobata: quia ære cōtaminata. Nam dando de consimili, secundum l. Paulus. & secundum cōsuetudinem de alia proportionabiliter ad illam nullā reperitur damnum, nisi expensæ quæ sit in fabricando: puod spectat debitori, vt dixi, nisi creditor dedisset causam reprobationi. d. l. quid te. & d. l. creditor, in prin. vel nisi vt eius iniuriam facti esset, vt ibi notatur. & in Clem. si beneficiorum, de deci. per Io. And. & Dd. in c. quanto. vbi idem dicunt, si fuisset conscius fraudis. Plus arbitror, quòd si esset pecunia totaliter ærea, quæ esset reprobata taliter, quòd in alia pecunia nō reciperet functionem, damnum spectaret ad debitorem, d. l. creditor, in prin. quam multū pōderat Ro. in d. l. quod te. licet

licet plurium Doctorum sententiā in d. l. quod te. sit, quod quando debitor nō fuit in mora, possit soluēdo de pecunia reprobata liberari, est enim tincōueniēs, quod debitor ex beneficio dationis sibi à creditore cōcessa, sit à dāno immunis, & quod creditor ex suo beneficio damnū sentiat. vt dixit Panormi. in d. c. quanto, pen. col. Nam si debitor sine dilatione soluisset pecunia, quæ postea fuisset reprobata creditor forte illam expendisset, & non esset quæstio damni. In pecunia autem deposita, in qua depositario nō est data facultas illa vtendi, res est magis clara, cum deponens remaneat dominus, taliter quod damnū ad eum spectare debeat, nisi depositarius fuerit in mora. §. præterea. Instit. quib. mod. re contrah. obl. l. i. ff. illud. & l. si in Asia. §. si iuncta l. quod nerna. cum ibi not. ff. de pos. & infra dicam in 9. limit. circa princip. Quid autem sit, vbi valor monete reprobata sciri non potest, dixi in præceden. declarat. & supra eodem versu. & ad id, quod nec propterea minus dicitur reprobata, quod dando illam campforibus, poterit alibi expendi per eos, vt per Alex. in d. §. qui reprobos.

SUMMARI A.

- 1 Non curatur bonitas extrinseca, si modo constet de intrinseca in obligatione speciei.
- 2 Pecunia diminuta in æstimatione reduci debet ad intellectum temporis contractus.
- 3 Velle non debet quis illud, cuius contrarium esset petiturus.
- Item numerus in speciei obligatione, & non valor extrinsecus attendendus.
- 4 Baldi & Antonij à Butrio distinctiones quedam in materia solutionis reprobantur.
- 5 Solutionis tempus nunquid inspiciendum in dotis restitutione.

TERTIA PARTICULA
sue Conclusio.

TERTIO prædicta conclusio declaratur, vt procedat, quando non est mutata preciositas pecuniæ t debita, nec pōdus, nec ipsa pecunia reprobata, sed tantū valor est mutatus seu bonitas extrinseca, & debitor certæ speciei pecuniarum tenetur vel vult de illis soluere, putā si debitor ducatorum largorum vel grossonorum Mediolani teneatur, aut velit de illis soluere: quia attendimus numerū promissum, & non curamus de augmento vel decremento, quod superuenit post contractum, Cle. 2. de deci. vbi Io. de Imo. post Zabab. & Pet. de Anch. Nam dicere potest, tibi debeo vel promisi 10. ducatos, vel 40. grossones Mediolani, ecce quod tibi tot numero do, vt declarat Bal. in l. cum quid, in vlt. col. ff. si cert. pet. vbi etiam Ang. Sal. Fulg. & Pau. de Cast. & hoc est, quod volunt Bar. & sequa. in d. l. cum quid. & idem Bart. in l. Paulus. pen. col. ff. de sol. in l. res in dotem. dum dicūt, quod quando est eadem moneta in bonitate intrinseca, nō est curandum de bonitate extrinseca. seu de pluri valore superueniente vel decremento valoris, nisi à tempore moræ, vt declarat And. de Iser. in tit. quæ sint regalia, in prin. 8. col. versic. & sic videtur not. Bald. in l. fin. i. col. C. communia, de leg. per d. Clemen. 2. & per l. i. C. de vet. num. pot. lib. ii. & l. si quoties. C. de success. & Archa. lib. 10. dicēs, quod si moneta diminuta in æstimatione reduci debet ad intellectum temporis contractus vel obligationis: quia cōsensus partium secundū illud tempus cōsideratur. l. cum quid. ff. si cer. pet. & facit d. l. res in dotem. Nam ista reductio nihil aliud significat, nisi quod tantū numero præstetur de pecunia, vult Bal. in l. illud. C. de fac. san. Eccles. in fi. no tant gl. & Dd. maximè But. & Pan. in c. cōquerente, de offi. ord. & dixit Sali. in l. fin. in fi. commen. C. si cer. pet. quod Florentini in suis mercantijs venditis ad florenos seruant, vt attendatur valor temporis contractus, tanquā de noua æstimatione nō fuerit cogitatum.

Vnde si quando promisi tibi centū Ducatos auri, valebat libras quatuor, & 16.

Dd sol-

solidos Mediolani, & demum redierit Ducatus ad valorem librarum 4. & solidorum 12. si dare mihi velis centum Ducatos, non potero dicere me velle 400. solidos ultra centum Ducatos 1. Ducatos centum, & 4. solidos, & solidos 32. Mediolani, considerato, quod tempore promissionis centum Ducati valebant 400. solidos Mediolani, id est, 4. solidos pro singulo plusquam nunc valeant, notat late Zaba. in Clem. fin. 23. q. de decim.

Et idem e contra, si tempore promissionis Ducatus valebat solummodo libras 4. & 12. solidos, & tempore solutionis valebat libras 4. & solid. 16. quia volente debitor soluere Ducatos centum auri, non poterit debitor dicere, quod vult considerare valorem temporis contractus ad sui utilitatem soluendi singulum Ducatum ad rationem librarum 4. & solidorum 12. ita quod pro singulo Ducato velit detrachere solidos 4. taliter quod velit dare tantum minus de centum Ducatis, quantum capiunt solidi 400. videlicet qui velit dare Ducatos 15. & solidos 64. Mediolani: quia non debet velle id, cuius contrarium esset petiturus, rag. l. pen. C. de sol. not. Al. de Ros. in d. l. cum quid. post antiquos. & Bal. in cons. infra alleg. quia si non vellet debitor soluere maiorem estimationem, ut fuit dictum, sed numerum pecunie, non debet petere habetur ratio diminutionis. Et si dicatur, quod secundum primum exemplum inspicimus valorem temporis contractus, quando auctus est valor pecunie promissae post tempus obligationis. Et quod secundum aliud exemplum videtur inspicere tempus solutionis, quando minor est valor, & cur hoc sit. Respondeo ut praemisi, quod neutro casu valor inspicitur, sed tantummodo numerus pecunie promissae per praedicta, & est de mente Panor. in d. c. quanto. post Odo. in d. l. in minorum. C. in quib. cau. rest. in integ. non est necess. Et si debitor velit soluere attenta consuetudine de alia pecunia, vel si de pecunia promissa non reperiatur, dicam in duabus sequen. declar.

Est verum, quod Bal. in l. acceptam. 16.

q. C. de vsu. fecit quandam distinctionem, quam fundat super equitate, dicens, quod si mutatio estimationis fuit repentina, vel provideri non potuit, debitor non teneatur soluere, nisi secundum valorem temporis solutionis, quod diminutio valoris successerit ex intervallo: tunc quia debitor expendit secundum valorem temporis contractus, debet secundum illum soluere, ne locupleretur cum aliena iactura. Pariter non est retinenda distinctio Anton. de But. in d. c. quanto. quam ibi reprobat Imo. in 5. col. dum ipse But. distinguebat, an pecunie valer esset variatus, vel minutus per statutum; & non cederet damno debitoris: secus, si aliter, puta per vsu expendi.

Nam ex praedictis patet, quod haec distinctio non est tenenda, & maxime quia secundum Imo. ubi supra, non apparet bona ratio diversitatis. & si tactus esset valor, propter hoc creditor non vellet numerum minorem pecuniarum promissarum. d. l. pen. C. de solut. Cum sifteret solutio secundum estimationem auctam, minor numerus praestaretur, ut supra declaravi, & exemplificavi.

Vnde prima opinio est verior per fundamenta pro ea allegata, & tanquam communis est tenenda, quam ultra praedicta sequitur Bal. in cons. 137. incip. super eo. 1. vol. secundum penul. impress. & in cons. 339. incip. in civitate Asculi. alias punctus questionis. 2. vol. eadem impress. Imo. in d. c. quanto. 5. col. de iure iu. ubi Panor. in pe. col. post Odo. in d. l. minorum. Io. de An. in c. si. pe. col. in fi. de maled. Pet. de Anch. in Cle. fi. de deci. & Fran. de Are. in l. quod te. ff. si cer. pet. ubi dicit eam communem. & in cons. v. incip. procedendum est. 2. col. ubi etiam dicit hanc opi. communem. & in cons. 112. incip. consideratis. post Bart. in d. l. res in dotem. cum qua sententia etiam transeunt Mart. de Lau. in tract. de mon. in 14. q. vers. circa quartam, post princ. & do. Bart. Soc. in d. l. cum quid. ex quo inferunt Petr. de Anch. & Ioan. de An. in locis praedictis allega. post Bal. in d. cons. 339. Quod si idos sit da-
ca in

ta in florenis aureis, & valor floreni sit variatus tempore solutionis, debeat attendi tempus solutionis respectu valoris floreni, de quo etiam per Fran. de Aret. in d. conf. 11. & volunt ex hoc Docto. prædicti sufficere, ut restituantur in specie tot floreni aurei secundum valorem suum, & hoc modo, si erant centum floreni aurei in dotem dati, restituentur & dabuntur totidem, quando fiet solutio, nec hoc ideo erit: quia attendi debeat magis tempus solutionis, quam contractus, ut sup. proxima declar.

Et ideo Aret. in d. confil. 11. in 2. col. bene dixit in suo confuso sermone, post Docto. per eum allega. & supra relatos, augmentum & diminutionem cedere ad commodum creditoris, & sufficere, quod res, id est, florenorum aut pecuniarum numerus in genere debita, eadem in genere restituantur, non considerato extrinseco valore. An autem ubi de alia sit pecunia solutio, attenda consuetudine Fran. de Aret. ibi dicat. dicam infra in 3. declar. & prædicta procedunt, nisi debitor esset in mora, ut dicam in limitationibus in 1. limit. & dixi supra c. in princip.

SUMMARIA.

- 1 Pecunia qua contractus erat, & tempore solutionis non reperitur, quomodo refundenda. & nu. 5.
- 2 Contrahentes non censentur censisse de futura estimatione.
- 3 Soluere iurans de certa pecunia, de qua tempore solutionis non reperitur, est periturus, si non soluit de noua ad estimationem illius.
- 4 Solui in pecunijs sufficit in genere, nisi mora interueniat.
- 5 Bonitas in pecunia duplex est.

Quarta Particula, siue Declaratio.

- 1 **Q**UARTO prædicta conclusio declaratur, ut etiam procedat, quando

mutatus est solum valor pecuniarum, & de pecunia promissa non reperitur, taliter quod non possit de illa solui, ut quia promissio esset facta in Moncenighis quorum loco nunc sunt Macelli Venetijs, cum enim fieri debeat solutio de illa moneta subrogata, vel alia eiusdem qualitatis, ponderis & bonitatis, & ad estimationem antiquæ, & si non reperirentur petiæ æquales, vel æquivalentes, sed minoris ponderis, & minus valentes, supplendum esset de noua eiusdem bonitatis, vsque ad currentem summam, puta duo Marcelli parui, vel duo Moncenighi parui loco vnus ex antiquis, vel tres Carlini Papales loco vnus grossoni Mediolani facto, iusto calculo, si aliqualis sit differentia, ut satis ample colligitur ex his, quæ supra dixi in 1. declar. & sequent. post Bart. & Albe. in d. l. cum quid. ac Dyn. & sequaces ibi per eum relatos, eo casu habebitur consideratio estimationis temporis contractus & obligationis, non autem solutionis, ut sic variato valore, fiat consideratio, quid subrogata vel æquivalens tempore obligationis, seu quid eo tempore valeret illa quæ non reperitur, non autem quid valeat æquivalens vel subrogata, aut quid valere posset antiqua tempore solutionis, secundum tex. & gl. in c. cum canonicis. & c. olim, de cens. dum dicit, quod si antiqua non reperitur, datur de noua ad estimationem antiquæ, cum qua opin. transeunt Bartol. & Albe. in d. l. cum quid. Dy. & Iacob. de Aret. ibi cum concord. supra alleg. in 1. & 2. declar. & declarat Andre. de Ifern. in loco infra allega. & potest figurari exemplum, si Moncenighi valebant 12. solidos, & Marcelli subrogati valeant 14. vel duo parui Moncenighi valeant septem solidos pro singulo præsupposito, quod de magnis Moncenighis non reperiretur: nam fiet solutio ad rationem solidorum sex pro Moncenigho paruo.

Nec enim contrahentes senserunt de futura estimatione, sed de ea, quæ tempore contractus currebat, secundum Albe. de Ros. post Guilielm. de Cu. in l. vinum,

vlt. colum. ff. si cert. pet. & Old. cons. 13 incip. cum quaestio, circa si. & hoc censet Panor. post Ant. de But. in d. c. quanto, in antepen. col. vers. aut non est totum, ac post Odofr. in l. in minorum. C. in quib. cau. in integ. rest. nō est necessaria, quod pulchrē declarat Andr. de Isen. in c. i. in prin. in 8. col. versic. & sic videbitur, in tit. quæ sint rega. & est de mente Bal. in cōf. 137. incip. super eodem. r. vol. secundum penul. impressionem, imō ex quo antiqua non reperitur, vel non est in vsu mutatio eius valoris: tunc sciri non potest nec cursus, nec est nostrum illum taxare, vnde merito sit consideratio ad valorem & cursum temporis contractus, declarando, vt sup. & dicere, quōd si reperirentur, essent in eo cursu, in quo subrogati vel similes esset diuinare, † imō præsumptio esset, quōd duraret valore quousque appareret de mutatione: l. cum hic status, in princip. ff. de don. inter vir. & vxor. l. fideicommissa. §. si rem. ff. de leg. 3. & cum hac sententia transit etiam Sali. in l. fin. in si. com. men. C. si cert. pet. dicens, quōd Florentini ita seruant in suis mercantijs, & quōd sit differentia quando reperitur antiqua moneta, vt consideremus tempus obligationis, declarat Andr. de Isen. in loc. præalleg.

Et circa computationem, vt supra exemplificatum, videatur quōd in simili dicit Io. Aret. in addit. Spec. in Rub. de concess. preb. circa si. iunctis his, quæ dixi in r. declar. Et circa prædicta est animaduertendum ad id, quod voluit Bal. in l. si. ver. sed ponē iuro. C. de nō num. pec. quōd iurans soluere in termino certam pecuniam, de qua in termino nō reperitur, quia si per superiorem cōstata est, periurus nisi soluat æstimationem eius, per c. quāto, cum ibi not. de iureiu. & si sciri non potest æstimatio antiqua, quæ non reperitur, dixi in r. declar. quid iuris.

Et prædictis non obstat decisio Bald. in d. l. cum quid, circa si. com. men. dum vult, † quōd si non reperitur de pecunia temporis obligationis possit solui de noua referendo æstimationem nouæ ad tempus pe-

tionis seu solutionis, non autem ad tempus obligationis: quia illa sua decisio nō potest sustineri per prædicta, nec alleg. Bal. aliqua iura probantia suam opinionem, licet d. Corneus in cons. 321. incip. de pluribus, vlt. col. 3. vo. saluando Bal. concium suū dicat, quōd decisio Bal. debeat intelligi, quando valor monetæ augetur vel minuitur ex mutatione bonitatis intrinsecæ; vt quia patria sit exhausta auro vel simili ex causa, quod replicat ipse Corneus 181. incip. visis nonnullis, in 27. col. vers. restat. r. vol.

Nec obstat l. vinū. & d. l. cum quid. ff. si cer. pet. dū ibi dicitur, quōd nisi mora interueniat, sufficit aliquid reddi: idem in genere & bonitate, non cōsiderato extrinseco valore, quia vt not. per gl. & Dd. in d. l. cum quid. & Bart. in l. Paulus. & Pan. ac Can. in d. c. quanto, de iureiur. in pecunijs duplex est bonitas intrinseca, quæ est preciositas & pondus metalli, † de ista loquitur l. vinū. & extrinseca, quæ est valor, qui in alijs rebus ante moram non curatur, vt ibi, sed valor in pecunijs nō tantum materia cōsideratur, vt not. per Bal. in l. quod te. vbi etiam alij. ff. si cer. pet. no. Pan. post alios in d. c. quanto, de iureiur. pen. col. cum concord. adductis sup. in r. declar. not. per Bal. in d. c. quanto, in Apost. fil. ad tex. ibi falsa. & c. de iureiu. in pen. col. cum cōcor. adductis sup. in r. declar. licet secundum eum ibi d. in vers. quaro nūquid æstimatio. & c. pecunia æstimatio non sit idem quod ipsa pecunia, nec adeo connexa, vt censetur vnum, & idem, per not. per gl. & Dd. in d. l. cum quid.

SVM MARIA.

- 1 Solutio ad tempus contracti debiti qualiter procedat.
Quando extat species, vel ad æstimationē antiqua sumenda pecunia est.
- 2 Pecunia vsus quando inspiciendus.
- 3 Creditor nūquid pati debeat interesse augmenti in pecunia.
- 4 Soluens valorem aureorum relictorum intesta-

*in testamento secundum tempus solutionis
soluere debet.*

*Bartolus à calumnia defensu in l. cum au-
rum ff. de auro & arg. legato.*

Quinta Particula siue declaratio.

Quintò prædicta conclusio maxi-
mè procedit quādo mutatus est tā-
tum valor, & de pecunia promissa
reperitur, sed debitor vult soluere de al-
ia pecunia, quam promissa, siue velit so-
luere de consimili pondere, & materia &
diuersa tantum in forma iuxta leg. Pau-
lus, ff. de solut. t. putà si debitor ducatorū
Mediolani velit soluere de Venetis, siue
velit soluere secundum consuetudinem,
quæ hoc promittit de vna materia pro al-
ia, putà pecuniam argenteam pro aurea:
& e contra, pecuniam ære contaminatam
pro non contaminata, nam debet atten-
di valor pecuniæ promissæ vel debite se-
cundum tempus contractus, secund. Bal.
in d. l. cum quid, ff. si cer. peni. vlti. colum.
dum vult quod vbi pecunia promissa vel
debita reperitur, sit de ea facienda solu-
tio vsque ad concurrentem numerum, vt
dixi in 3. decla. non curando de augmen-
to vel decremento, vt ibi dixi, si enim nō
curatur valor, sed numerus in pecunia
promissæ.

Idem est, si de aliâ detur vt non curetur
crementum vel decrementum promissæ,
& quæ loco pmissæ detur quasi sit necesse
stare de aliâ quæ tempore contractus po-
tuisset æquivalere pecuniæ promissæ, &
hoc vult And. de Bu. clarius in c. olim, in
pe. notab. de cens. cum concor. adductis
in 1. dec. l. Et hoc clare exemplificat Old.
in consi. 3. incip. cum quomodo, vbi con-
sultuit quod debitor Turonensium paruo-
rum respectiue ad grossos, qui grossi va-
lebāt 15. vel 16. ex paruis si cōtingat gros-
sos tempore suo solutionis non valere,
nisi 14. ex paruis velit soluere de grossis,
poterit soluere ad rationem & æstimatio-
nem 15. vel 16. & sic secundum tempus ob-
ligationis, & sic erat debitor paruorum
tor qui tempore obligationis valebāt 30.

ex grossis, videlicet de 350. dando. 30. ex
grossis esset liberatus, qui si daret ad æsti-
mationē de 14. secundum tempus solutio-
nis necesse haberet dare 32. & sic debitor
grossonorum Mediolani vel solidorum
paruorū Mediolani respectiue ad grossos
nos tempore quo grossonus valebat 23. so-
li. cum dimidio si soluat in grossonis tem-
pore quo grossonus sit reductus ad 22. so-
lidos cum dimidio, debet soluere grossos
nos secundum tempus obligationis.

Idem si soluat in solidis: quia debet so-
luere tot solidos numero, quot valebant
grossoni tempore obligationis, & secun-
dum hoc erit vtilitas soluere in moneta
grossa, nā plures petias pecuniæ non præ-
stabit, secus si soluat in minuta, & p hac
parte facit, quod dixit Pan. in c. quanto,
pen. col. quod t. cum bonitas pecuniæ sit
respectu vsus, debeat haberi respectus ad
bonitatem vsus, vt probaui in 1. decl. id est,
ad æstimationem temporis obligatiōis l.
cum quid, ff. si cer. pet. Item iste creditor
alias ex suo beneficio damnum conseque-
retur: quod esset absurdum, facit clarius,
quia ex quo consuetudo permittit de vna
materia pecuniarum, licet diuersa pro
alia solui debitor certæ speciei, putà du-
catorum, reducitur ad terminos eius, qui
est debitor pecuniæ in genere, putà cen-
tum librarū, quo casu solutio fieri debet
secundum æstimationem temporis con-
tractus, vt dicā in seq. concl. & ita transit
Maria. cōf. 6. volens quod valor ducatorū
relictorum in testamento solui possit ad
rationem tot Bagatinorum, putà, 48. quot
valebant tempore relicti seu mortis testa-
toris, licet tempore solutiōis ducatus va-
leat plures Bagatinos.

Contrarium videtur voluisse Bar. in l.
cum certū, ff. de au. & arg. leg. & in l. Pau-
lus, in fi. ff. de sol. vbi voluit attenda con-
suetudine, t. quæ permittit solui de vna
pecunia pro alia, etiam si sit diuersa mate-
ria, attendi debere æstimationē illius pe-
cuniæ, pro qua alia soluitur secundū tem-
pus solutionis vt sic debitor cent. libra-
rum monetæ argenteæ tempore quo cen-
tum libræ valebant 25. ducat. videlicet 3.

Dd 3 libræ

libræ unum ducatum auri; si velit soluere in ducatis auri & tempore solutionis ducatus valeat 4. libras cum dimidia liberetur dando 22. ducat. & unam libram qui tempore solutionis valeat eēt. libras & sic creditor minus habebit, & ex dilatione sentiet interesse lucri, nam si tempore obligationis habuisset 25. duca. tempore solutionis valuissent centum & 12. libras cum dimidia, ut in simili declarat Bart. in l. nummis, in fin. commen. ff. de in litem. iura. Idem est contra, secund. Bart. ubi supra videlicet in d. l. cum certum: si debitor centum libr. in ducatis tempore quo c. lib. valebant 24. duca. velit soluere in moneta: quia considerabitur valor monetæ, & ducati etiam secundum tempus solutionis, puta si velit dare de grossonis Mediolani, qui modo valent 23. solidos cum dimidio, cum tempore promissionis non valerent nisi 20. & unam libram, & sic erant c. grossoni, nam sufficere solvere tot grossonos ad æstimationem temporis præsentis & solutionis. qui faciant c. lib. hoc est, 84. grossonos & solidos 16. & hoc præsupponēdo quod solidi per quos grossonus & libræ æstimantur, non sint in pōdere & materia debiliores: tunc enim esset materia quam in l. decla. examinaui.

Et secundum istam considerationē, ut dixi, creditor patietur interesse augmenti & lucri, de quo non est curandum secundum aliquos, ut dicam inf. in t. & 2. limi. t. etiam patietur interesse decrementi ac damni taliter quod debitor potest esse in lucro & non in damno, prout declarat Franc. de Aret. in consil. i. incip. procedendum, 2. col. dicens quod si dos consistit in solidis lanuensibus forte mille & attentā cōsuetudine fiat solutio in florenis auri, sufficit quod floreni præstentur secundum valorem tēporis solutiōis quamvis minor numerus & summa florenorū præstetur loco illorū solidiorum, quā valerent illi solidi tempore dotis data, nec secund. Are. videtur ob stare quādo solutio fit in eadem pecunia, augmentū & diminutio sint ad cōmodum & incōmodū creditoris, ut dixi in 3. decla. & quod hoc ca

sa augmentum cedit in beneficium debitoris & decrementum in damnum eum in his, quæ sunt debita in genere sufficit ut eadē res possit reddi nō attenta mutatione valoris extrinseci d. l. cum quid, & l. vinum, ff. si cer. pe. licet Maria. in consil. 6. incip. prædicta cōsultatio, tenuerit contrarium videlicet esse attendendū quot Bagatinos valebat duc. tempore obligationis, unde secund. Franc. de Are. ubi supra ista regula procedit in utroque istorum casuum taliter quod non sit querendum ad eius commodum vel incōmodū cedat variatio, sed hoc solū an verum sit quod sint soluti mille solidi in solidis vel in alia pecunia quæ valeat mille solidos, & ex qua mille solidi haberi possēt, licet ipse Franc. de Are. ita clarē nō loquatur, est etiā differētia quando pecunia promissa reperitur, & quis velit de alia soluere quæ valeat promissam, & quādo non reperitur.

Nam primo casu ideo inspicitur valor pecuniæ quæ soluitur secundū tempus solutionis: quia illa æquipollet & æquiualeat promissæ, ar. l. Paul. & perinde est, ac si promissa daretur, poterit enim ex illa de promissa haberi, & si promissa haberetur plus non valeret, & sic dici potest ubi de promissa non inuenitur: quia cum sit extrinseca pariter eius cursus est extrinsecus taliter, quod eius valor æstimari non potest de præsentī. Ideo inspicitur valor secundū tempus cōtractus, ut in præced. decla. & hoc videtur de mēte Bal. in l. si quis argentū, in prin. C. de don. Et cum ista opinio transit Bened. Capra consil. 29. incip. cum viso 2. col. 2. d. usio volens, quod ille, qui soluit valorem florenorum aureorum relictorum in testamento debeat soluere secundum tempus solutionis.

In hoc passu puto faciendam duplicē considerationem, prima est de valore pecuniæ, quæ est in obligatiōe, seu promissa, & tunc eius æstimatio est cōmensuranda ad tempus promissionis facta tali consideratione quod illa summa pecuniæ promissa præstetur, & hoc est, quod voluit Franci. de Aret. in consil. præalleg. post

post Bart. in d. l. res in dotem. ff. de in. do. attestando communem opi. ita esse. & ita procedit prima opin. & hoc aperte declarat Bal. in l. si quis argentum. in prin. ver. querit. gl. C. de don. dicens quod ita commissio potest prestari, & loquitur etiam de dote, sequitur clarius idem Bald. in d. c. quant. ver. extra quæro. vbi dixit quod si promisi tibi mille lib. Imperialium in grossis, quod imperiales sunt in obligatione, & grossi in facultate soluendi, & quod si contingat grossum qui tempore promissionis valebat 24. imperiales tempore solutionis valere solum 18. debeat tantum solui de grossis vel alia moneta, qui & quæ comprehendant tot imperiales quot fuerunt in obligatione, vel promissione, & idem si grossi valor augeatur, ut ibi per eum: quia sufficit dare qui comprehendant tot imperiales, quot sunt in promissione, & illud etiam patet ex exemplo tradito per Old. in conf. 13. supra, pro hac prima opi. alleg.

Et ab hac opinio. non discrepat Bart. in d. l. cum aurum dum dicit, quod si centum libras monete sunt in obligatione, at nō quod de consuetudine potest solui aurum pro moneta, & e contra poterit quis solvere libras in ducatis æstimando ductum valorem temporis solutionis non contracti: nec enim vult quod propterea minus de centum libris præstetur, aut plus, licet velit fieri solutionem ducatorum secundum varietatem valoris eorum. Secunda consideratio est circa valorem pecunie, quæ est in facultate soluendi & nō in obligatione præcisè vel promissione, & ista debeat solui secundum cursum & valorem suum proprium temporis solutionis.

Mam si debeo tibi solidos mille & velim solvere in grossis Mediolani, quorum valor sit variatus à tempore promissionis, nihil ad te si dem plures, vel minus de grossis, dummodò tibi tot dem qui comprehendant numerum solidorum promissorum eiusdem ligæ & bonitatis, & hoc est quod vult tex. in d. l. cum aurum post

gl. ibi & quod voluit Bar. ibi & d. l. res in dotem. & Bal. in d. c. quanto. & d. vers. extra quæro. & in conf. 424. incip. quia obligationes, & 339. inci. punctus quæstionis, 2. vol. vbi pulchrè loquitur, & Franci. de Aret. in d. conf. 11. vbi dicit quod hæc est communis opinio.

Nam dicere quod ex mille solidis paruissem tempore contractus habere plures grossos, vel ex c. libris plures ducatos quæ nunc dentur, prout dicit Bar. in l. numis. in fin. est interesse lucrè, quod non habetur in consideratione, nisi in morosis, l. vinum. & ibi not. maxime per Guili. de Cug. & Alb. de Ro. ff. si cer. pe. & dicam infra in l. limit. Et prædicta procedunt siue illa pecunia quæ est in facultate soluendi, ita sit ex consuetudine secun. Bart. in d. l. cum aurum, & Fran. de Are. in d. conf. 11. eum coneor. siue ex conventionem secun. Bart. in d. l. Paulus. in vltimis verbis. Bal. in d. c. quant. ver. extra quæro, & Franci. de Are. vbi supra idem si ex laudo secundum Old. in d. conf. 13.

Item prædicta procedunt nisi quando pecunia de qua in obligatione vel solutione fuit æstimata certa æstimatōne, prout dicitur infra in 8. & 9. limit.

S V M M A R I A.

- 1 Debitor pecunia in genere & indifferenter solvere volens an debeat inspicere valorem pecunie secundum tempus obligationis.
- 2 Aequivalentia nouæ monete, quæ loco antiquæ præstatur quomodo commensuretur. 6.
- 3 Pecuniam reddi in eodem pondere quando sufficiat.
Extrinseca bonitate mutata, in obligatione generis attenditur solutionis.
- 4 Mutatio cursus monete in obligato ex contractu non imputatur debitori: nisi post mortem.
Valor pecunie quæ est in facultate soluendi secundum

secundum tempus solutionis.

- 5 Bonitas in moneta quomodo veniat consideranda.

Quid si quadam pecunia intrinsecus quadā extrinsecus mutata.

- 6 Moneta variatio in bonitate intrinseca qualiter intuentia in solutione.

- 7 Valor pecunie incertus quomodo commensurandus cum valore alterius certo.

Sexta Particula siue declaratio.

Sexto quia præcedentes declarationes loquuntur vbi certa species pecunie fuit promissa, dicendum est, quoad prædicta conclusio, quod inspiciatur valor secundum tempus obligationis vel dispositionis [†] procedat etiam ex eo qui est debitor pecunie in genere & indifferenter, puta in eo qui promissit centum florenos Sab. secundum usum huius patriæ cum nulla petita pecunie inueniatur quæ ita vocetur, videlicet florenus Sab. & qualiscumque sit valor pecunie, ac siue augeatur, siue minuat, semper talis florenus Sab. valet grossos 12. Papæ vel Sabaudie de quibus grossis etiam non reperitur, sed sumuntur ad rationem quattorum quattuor paruum pro singulo grosso, siue tales quarti sint melioris siue debilioris metalli, vel talis florenus Sab. valet secundum usum nostrum tantundem currentis monete talibus grossis æquivalentis, esto quod valor mutetur in moneta. Idem est in promittente libras in hac patria Astensis, in qua libra valet solidos 20. de quibus solidis etiam non reperitur & vbi tales solidi reperiuntur, ut in ducatu Mediolani libra valet semper 20. solidos, hoc est, siue fiant solidi meliores siue deteriores & nulla petita pecunie reperitur, quæ sit vel vocetur libra. Et idem de florenis Mediolani, qui valent semper 32. solidos, siue fiant meliores, siue deteriores, cum nulla petita moneta reperitur quæ sit talis florenus.

[†] Unde in promittente tales florenos, vel libras quæ se habent tam ad meliorem monetam, quam ad debiliorem promiscue & indifferenter nihilominus attendi debet valor pecunie secundum tempus obligationis, hoc

est, de 20. solidis ita bonis sicut erant tempore obligationis, ac de quartis vel alia moneta cōficiēte secundum illud tempus obligationis libram vel tale florenum Sab. Et ita tenuit Azo in brocardis in Rub. eadem moneta vel mensura debetur, quæ erat tempore contractus, quæ refert & sequitur Io. And. in addi. Spe. in tit. de sol. S. nunc aliqua in fi. in add. inci. ex contractu, vbi etiam ita transit Bald. in addi. incip. nota hic & c. vult Bar. l. res in dotē, ff. de iure do. & late probatur ac patet ex his, quæ dicta sunt super eo. i. decla. post Alb. de Ro. & communiter Doc. in d. l. cum quid. cum cōcor. ibi adductis. dum dixi quod de antiqua moneta est faciēda solutio, vel de noua ad æstimationem antiquæ. vult etiam Old. in d. conf. 3. incip. quidā condens in fi. dum loquitur de eo, qui erat simpliciter debitor 200. libra. & cōcludit intelligi de libris secundum antiquam monetam temporis obligationis, Roman. in cōf. 123. incip. circa primum: dum facit differentiam inter debitum librarum ex contractu, & ex statuto. facit quod dixit Bal. post gl. in c. cōquerēte in fi. cōmen. de Of. ord. volens quod quando solutio est faciēda ex veteri impositione est faciēda ad veteres denarios seu ad antiquam pecuniam, & quando ex noua impositione ad novos denarios est faciēda solutio ac ad nouam monetam, & loquitur Bal. in Cathedratico & synodatico, & generaliter in his, quæ possunt ex antiqua & noua impositione deberi.

Et prædicta procedunt facta mutatione bonitatis intrinsecæ: vt debeant dari tot libras floreni Mediolani vel Sab. quot fuerunt in obligatione, & de illa moneta quæ currebat tempore obligationis vel tantundem de noua illi antiquæ æquivalenti per prædicta, iunctis his, quæ dicta sunt in i. decla. & est de mente Io. And. in d. c. quant. ver. querit. autē: vbi vult quod si libra ex mutatione pecunie sit mutata de duobus solidis, sufficiat quod reddatur pecunia in eodem pondere & genere: licet quoad cursum sit diminuta vel variata in tantum, quod attendatur tempus obligationis siue aucta pecunia, siue diminuta in bonitate intrinseca & cōsequenter valor dicti

dicti temporis, quando successit variatio in bonitate intrinseca.

Vbi autem interuenisset solum mutatio bonitatis extrinsecæ, vt quia remanente eadem liga: & pondere auri & argenti in monetis mutatus esset valor, non procederet hæc conclusio quia attenderetur valor, secundum tempus solutionis secundum communem opi. Dd. quia in his quæ debentur in genere, vt in debitore librarum florenorum Mediolani & florenorum Sab. de quibus supra, & consimilium regula est, quod variatio valoris extrinseci inspicitur tempore solutionis, & eadem res debet reddi in genere non attenta variatione valoris extrinseci siue ista varietas tendat ad commodum debitoris siue creditoris: vt patet in l. cum quid. & in l. vinum, ff. si cert. pet. vbi Doct. communiter ita transeunt in isto proposito monetarum, & maxime Bart. in d. l. cum quid. in fin. cōment. & alij scribentes.

Sequitur Zab. in Clem. si beneficiorū, in r. q. de deci. vbi alleg. concor. & relatis diuersis opin. residet in ista opin. concludens quod si mutatio cursus monetæ in obligato ex contractu non imputatur debitori nisi post moram, sequitur Petr. de Anch. in d. cle. si beneficiorum, 2. col. 2. casu, post Bald. conf. 399. incip. in ciuitate Asculi. 2. volu. secundum pen. impressionem, & nota Fran. de Are. in conf. 11. procedendum. 2. col. dicens quod hæc est communis opin. dicens etiam quod valor pecuniæ quæ est in facultate soluendi attendi debet secundum tempus solutionis, per l. si stipulatus sim decem in melle, ff. de solut. & notatur per Bart. in l. Paulus, in fin. commen. ff. eo. tit. ita quod si pecunia minuta esset in obligatione & grossa in facultate soluendi ad videndum quo valore debeat solui pecunia grossa, debeat inspicere tempus solutionis, ad idem adducit Fran. de Arc. quod in proposito dotis dixit Bart. in d. l. res in dotaliter sentiat & malè quoad hoc, quia decisiones & iura super quibus se fundat, loquuntur secuta mutatione intrinsecæ bonitatis: ex quo causata fuit mutatio extrin-

secæ bonitatis, & faciunt quæ dicuntur infra eo. 8. limitatione.

Sed tunc debet dubitari quid erit, si moneta sint pro parte seu aliqua mutata in bonitate intrinseca: vt quia fiat aliqua moneta magis erosa, quam prius esset, & aliqua sint mutata in bonitate extrinseca remanente eadem bonitate intrinseca, hoc est, eadem liga, & eodem pondere: puta, quia mutati sint Cauloti in liga & pondere, & consimilis parua moneta, & grosso ni ac aurei non sint mutati in liga & pondere, sed tantum in valore, taliter quod valeant plures solidos vel libras aut grossos, quam prius valerent: an poterit debitor soluere libras in Caulotis nouis deterioribus maxime ad æstimationem temporis solutionis: est certum ex prædictis, quod non: quia non licet de deteriore moneta in bonitate intrinseca soluere.

Sed maius dubium est, an debitor possit soluere de antiqua moneta corrente tempore contractus quæ nunc plus valet computatis libris debitis ad valorem, qui nunc currit, & idem de florenis Mediolani vel Sabaudia, vt quia debitor 24. librar. tempore quo ducatus valebat quatuor libras tantum, velit soluere nunc in ducatis ad rationem librarum quinque, quas nunc valet ducatus, consului & obtinui quod non, sed quod debeant solui libras in tali antiqua moneta ad æstimationem temporis contractus: eo quia valor antiquæ monetæ non mutata in bonitate intrinseca auctus fuit propter deteriorationem minoris monetæ magis erosa, seu magis are contaminata, cum deterioratio minoris pecuniæ sit causa augendi valorem extrinsecum maioris pecuniæ vel melioris, vt per Bart. in d. l. Paulus, pen. colum. ff. de solut. & in l. in numis, ff. de in lit. iur.

Et sic in consequentiam si subest mutatio in bonitate intrinseca, & tunc cessat ratio, quod libras in genere eandem recipiant functionem, ita dando de vna moneta sicut de alia per no. in proposito in d. l. cum quid, quia cōsiderato genere successit variatio in bonitate intrinseca, & mutatio in materia, quo casu attenditur tem-

pus contractus, vt per Doct. in locis prædictis, & Bar. in d. l. res in dotem, & ita tenet Calca. conf. 14. pen. col. & fin. & est de mente Mari. d. conf. 6. & Benedicti Capræ conf. 29. incip. cum viso. 2. col. 2. dubio, & ita distinguit etiam Corn. conf. 32. incip. de pluribus, vlt. col. 3. vol. & conf. 18. incip. visis. 27. col. vers. restat. 2. vol. & Fran. de Are. d. conf. 11. dum ponderat solam variationem in bonitate extrinsecæ: etiam hoc sentit, & recte intuenti hoc voluit Zabar. in d. Cle. si beneficiorum, in 13. quæst. ac etiam Petr. de Anch. in 2. colum. & apertè Oldra. in d. conf. 31. & Roma. in d. conf. 123. incip. circa primum, & Bald. in d. c. quanto, loco præalleg. & in addi. Spec. in tit. de sol. §. nunc aliqua, in fi. in addi. incip. no. hic cum concord. in prin. huius conclusionis adductis iunctis his, quæ dixi in 1. declar. huius conclus. & quæ dicam infr. 8. lim. 3. q. Et ita sapè consului & obtinui.

Quomodo autem commensuretur æquiualentia alterius monete, quæ loco antiquæ præstatur, declaratum fuit supra in præced. decl. scilicet in 5. videlicet secū dum tempus solutionis per l. certum, per illum tex. cum gl. ibi notatis per Bal. ff. de aur. & argen. lega. cum concord. ibi alleg. videlicet dando tantum de alia quæ tempore solutionis æquiualeat antiquæ si de antiqua daretur, vt ibi dixi, & ita est intelligendum quod dixit Ang. in l. fi. C. de ve. nu. po. lib. 11. dum dicit, quod in dubio potest quis soluere de moneta aurea vel argentea aut minuta currente tempore solutionis, iuxta Cle. præalle. videlicet fin. de deci. & nota per Bartol. in l. quæ extrinsecus, ff. de verb. obl. Et ad commensurandum valorem pecuniæ, qui sit incertus cum valore alterius pecuniæ qui sit certus, ponit exemplū Io. And. in addi. Spe. in rub. de concess. præben. circa fi. dixi aliquid supra hac eadem concl. in 3. declar. Et prædicta procedunt, nisi dicatur quod fieri debeat solutio librarum florenor. Mediolani aut Sabaudie de moneta currente tempore solutionis per ea, quæ dicuntur infr. ea. conclu. 8. limit. maxime in 3. q. in fin. cum seq. quæst. vbi materia ista plenius examinabitur.

SUMMARIA.

- 1 Canon emphyteusis ad quam pecunia estimationem soluendus.
- 2 Solidi noui ad estimationem antiquorum reducendi.
- 3 Dies in usufructu annuo & alimento cedit in principio cuiuslibet anni.
- 4 Annua pecunia præstatio per Principem quo pacto solutionem consideret.
- 5 Salaria de publico deputata, qua pecunia soluenda.

Septima Particula, siue Declarationis.

Septimò, prædicta conclusio procedit etiam, si obligatio habeat tractum in futurum, vt est obligatio pecuniaria annua, vel vbi singulis aut certis annis præstanda est certa quantitas pecuniaria, quia attendimus valorem temporis contractæ à principio obligationis, licet singuli anni propriam habeant solutionem, vt patet in censu vel emphyteusi, & eius canone, & olim, & c. cum canonicis, de cens. vbi census singulo anno debitus debet solui de antiqua moneta, vel de noua ad estimationem antiquæ, & hoc procedit non obstante, quia in his, quæ habent tractum in futurum, futura debeantur, & veniant futura augmenta, vel futurum tempus inspiciatur, vt per Bald. in l. si ita, cum concord. ff. de aur. & argen. leg. Et dixi latè supra in 5. conclus. & seq. quia illud procedit quoad corpora videlicet quantum sit venditum vel legatum, vel in pecunijs quantam summam quis promiserit, puta 10. duc. vel 20. lib. non autem quantum ad valorem rerum secundum tempus illarum commensurantur secundum tempus obligationis iuribus prædictis, & l. cū quid, iunctis notatis, in l. vtrū, ff. si cer. pot. & patet in l. res in dotem, vbi Bartol. ff. de iur. do. cum concord. quæ adduxi in 1. & 3. ac 4. & 5. declar.

Et de hoc est gl. in c. conquerente, in verbo solidos, ff. de off. ordi. quæ loquitur de solidis duobus, qui præstantur singularibus

nis Episcopo pro syndicato seu cathedra-
tico: prout etiam dicitur in c. olim. t. Nam
de antiquis intelligi debet vel de nouis ad
estimationem antiquorum. Et cum hac o-
pin. transit Hosii. in summa. in tit. de censu.
§. ex quibus, ver. quid ergo si rei mondini.
& Alb. de Ro. in l. cum quid, ff. si cert. pet.
& in l. 2. penult. colum. C. de iure emphy.
dum se remittit ad prædicta, vt refert Dy.
qui in canone emphyteutico tenuit inspi-
ciendum tempus contractus. Et in propo-
sito isto latè consuluit Panor. in cons. 56. in
cip. quod solutio. 2. volum. facit, quod con-
sultit Oldr. in cons. 150. incip. factum ta-
le est, vbi consuluit, quod si ex declaratio-
ne Pontificis vnum monasterium teneatur
alteri ad annuam pensionem, intelligitur
de pecunia secundum tempus ordinatio-
nis. sequitur Franc. de Aret. in cons. incip.
12. consideratis, vbi breuiter & fundamē-
taliter loquitur more suo.

Hinc benè dixit Bald. in c. quanto. vlt.
col. vers. quæro quid in annua. de iureiur.
quod si dos in pecunia annua promittatur
puta in mille lib. præstandis in annuis 10.
dando centum pro singulo anno, vel si ali-
cui fiat annuum in pecunia legatum, quan-
tum ad obligationem ipsam in genere for-
mam, inspicitur principium & valor pe-
cuniæ secundum illud tempus: t. quia vna
est obligatio pro omni tempore licet quæ-
tū ad obligationem nascendam inspicia-
tur principium cuiuslibet anni. l. Stichū.
§. stipulatio. ff. de verb. oblig. taliter quod
semel cedit dies pro omni tempore, & re-
trorsum se habet secundum eum, nisi in v-
sufuctu annuo & alimentis: quia in eis ce-
dit dies in principio cuiuslibet anni, & nō
simul & semel ad eō quotquot sunt anni,
tot sunt obligationes, l. in fin. C. quando
dies leg. ced. & habetur per Bart. in l. Titia
in annos, ff. ad leg. Falcid. & per Bal. & Dd.
in l. in annalibus. C. de legat.

Et idcirco in annua obligatione seu le-
gato, & dote. vt supra promissa semper so-
lutio ad originem se refert, secundum Bal-
dum in d. c. quanto, quia inde sumit vni-
formem, certam & inuariabilem formam:
& subdit ibi Bal. quod hæc colliguntur ex

q. Butr. in q. veterum Pisanorum, quam ex-
aminat Signo. in suis consilijs, nu. 74. inci-
quæstio talis proponitur, quidam colo-
nus. Et dicebat iuxta prædicta Bald. in c. ex
conquæstione. de off. ord. quod si noua im-
positio concurret cum antiqua, solutio ad
tiquæ fiet secundum antiquam monetam,
& noua secundum nouam.

Prædicta temperant Ant. de But. & Pa-
nor. in c. quanto, vbi Panor. in vlti. col. de
iureiur. vt t. non procedat in Principe ex
gratia cōcedente alicui aliquam annuam
præstationem pecuniæ: quando princeps
ignoraret valorem pecuniæ: quia si mute-
tur qualitas pecuniæ, intelligitur de mo-
neta currente tempore cuiuslibet solutio-
nis, per Clem. si beneficiorum, cum glo. &
nota. ibi per Guil. de monte Lau. de deci-
quam ita intelligunt, secus quando scie-
bat qualitatem & valorem pecuniæ pro-
missæ vel currentis tempore promissionis
d. c. olim, secundum eos. Item prædicta in-
telligenda sunt nisi in casibus, in quibus
ius vult solui secundum monetam curren-
tem tempore solutionis limitando, vt in
casu d. Clem. si beneficio. de decim. secun-
dum intellectum aliquorum ibi, licet Pa-
norm. & plures alij in c. quanto, in vlt. col.
de iureiur. aliter dicant. Item prædicta li-
mitantur secundum Spec. in tit. de solut. §.
nunc aliqua, in fin. vt non procedat in sala-
rijs de publico debitis: prout est si commu-
nitas sit obligata dare potestatibus vel ali-
js personis salarium vnum: puta librarum
mille, quia t. fiet solutio secundum cursum
monetæ temporis, quo debebitur salari-
um. sequuntur Zab. Pet. de Ancha. & Ioan.
de Imol. in Clem. si beneficiorum, alias si
post plures alios Doct. per eos relatos, de
decim.

Et facit ad hoc ille text. sed melius fa-
cit, quia hoc casu obligatio non contrahi-
tur, nisi cum quolibet potestate: quo
casu credo attendi valorem monetæ tem-
pore quo quilibet potestas conducitur,
& ingreditur officium, nisi consuetudo
aliter se haberet, vt tempus solutionis fo-
ret attendendum, quia potest esse varia-
tio valoris intra tempus ingressus, &

solutionis, & ita tenet Bald. in consil. 132. incip. super eo. i. volum. secundum pe. impressionem, tibi ubi loquitur in salario potestatis Albæ dominationis Montisferrati, in qua ciuitate didici maximam partem eorum quæ sciui, quando exiui scholas Grammaticales, & ingressus fui scholas Legales. idem tenet Pet. de Anch. in d. Cle. si beneficiorum, vl. col. motus: quia eadem est ratio quæ in alia obligatione, l. omnē, ff. de iud. de qua mareria dicam infra in 17. declar. dum tangam de obligatione, quæ ex statuto descendit, an in ea inspiciatur valor secundum tempus statuti.

Quid autem si in contractu conditionali an inspiciatur valor & qualitas pecuniæ secundum tempus contractus, dicam in sequenti declar. ubi dicam de oblig. in diem concepta. Reliqua autem dicam infra in 6. limitatione.

SUMMARIA.

1. Obligatio conditionalis pecuniæ, ad quam estimationem referenda.
2. Relictum annuum in vltimis voluntatibus est conditionale.
3. Solutionis tempus. in vltimis voluntatibus inspicitur.
4. Legatum conditionale nunquid respiciat solutionem secundum futurum euentum pecuniæ.
5. Dotis restitutio habet dilationem temporis.
6. Tempus contractus in pœna. conuentionali attenditur.
7. In dote confessa sub spe numerationis futura, tempus numerationis attenditur.

Octaua Particula, siue Declaratio.

Octauo prædicta conclusio procedit etiam in obligatione pecuniæ conditionaliter vel in diem concepta, quia intelliguntur partes sensisse de moneta & valore secundum tempus contractus

obligationis seu formatæ, non autem solutionis seu purificatæ conditionis, vel aduentus diei, vt dixit Franc. de Aretin. in consil. 11. incip. procedendum est breuiter, in 1. & 2. colum. licet Oldrad. in consil. 168. incip. ad primam, 2. dubio. aliter senserit, videlicet quod in gratia, per quam aliquid est præstandum, sit inspiciendum tempus, quo gratia sumit robur, non autem datæ, quasi talis gratia conditionem habeat, in quibus conditionibus secundum eum tempus existentis conditionis inspiciatur, l. eum qui post apertum. cum concord. ibi signatis: ff. de condit. & demonstra. pro quo facit secundum Aretin. in consil. præallegat. quod dixit Bartol. in l. Titio in annos, ff. ad legem Falcid. & Bald. in l. animalibus, C. de legib. dum voluit, t quod si ex forma statuti pro relicto debet solui gabella, non soluetur pro relicto annuo simul, sed in principio cuiuslibet anni: quia in vltimis voluntatibus relictum annuum est conditionale; ad idem facit quod dixit Bald. in authen. eo decursum, in fine commen. C. de donatio. ante nupt. dum voluit, quod si ex forma statuti quælibet donatio debet insinuari, non intelligitur de donatione ex qua transferatur ius post mortem: quia interea contractus non est purus.

Et cum hac opinione videtur transire: Albert. de Ro. in l. 2. penultim. colum. versiculus. deinde quæro, si emphyteuta, C. de iure emphyteu. per iura per eum allegat. pro concordia Aretin. in dicto consil. 11. videtur sentire, quod in contractibus, in quibus conditio retrahitur, iuxta l. si filius, cum ibi notat. ff. de verbor. obligat. & not. in l. uxorem, C. de condit. insert. & in l. quæ legata, ff. de regul. iur. & latè in l. pecuniam, la. 2. ff. si certum petat. inspiciendum sit tempus contractus, & quod secus sit in vltimis voluntatibus, t in quibus inspiciatur tempus solutionis per prædicta, & per not. per Bald. in l. 1. in fine. C. de mand. dum voluit, quod si de contractu facto in nundinis non debet solui gabella, pariter solui non debet de contractu facto in nundinis: ex quo domini

ay translatio post nundinas transfertur, ad idem facit quod dixit Barto. in l. fancimus. C. de consuli. libr. 12. dum vult, quod si de contractu ex forma statuti solui debeat gabella, pariter sit soluenda de contractu, ex quo domini translatio post mortem contrahentium differtur.

Et quod in contractibus tenendum sit pro opi. Fran. de Are. probatur ex c. olim. iunctis his quæ dixi in præced. declar. de cens. dum conclusi quod valor & qualitas pecuniæ pro canone vel annuo censu debita consideretur secundum tempus contractus, licet obligatio annua in princ. cuiuslibet anni, vel in singulo anno sumat effectum. Et maxime quia etiam in contractu condicionali licet effectus obligationis suspendatur vel deferatur: nihilominus tamen mens contrahentium est certa de corpore vel re & quantitate rei & corporis, quæ continentur in dispositione condicionali: prout dicam in sequ. declar. ubi tangam quid sit de pecunia debita ex ultima voluntate, vel testamento. † Et ibi declarabitur quid de legato condicionali, facit quia secundum Bald. in l. 2. §. si duobus, 1. colum. vers. item quæro. C. commu. de le. in contractibus inspicitur contra tempore contractus, & consequenter moneta secundum diem contractus, non secundum futurum euentum.

Et in hac sententia fuit Iacob de Aret. in l. quoties in diem. ff. de verb. oblig. per l. Titia. in fin. ff. de condi. & demonstr. Ex prædictis apparet quod non est vera decisio Marti. de Laud. in l. cum quid. ff. si certa iunctis nota. per Corneum cons. 109. incip. viso. post princ. 4. colum. qui Marti. prout aliqui eum referunt, ibi dixit, quod quando dies est adiecta solutioni, debet inspicere valor pecuniæ secundum illud tempus, in quod est collata solutio, quod videtur approbare Corneus in consi. præalleg. argum. l. contraxisse. ff. de act. & oblig. l. vinum. ff. si certa. pet. & l. eum qui Ka. lendis. §. 1. ff. de verb. oblig. licet melius faciat, l. quoties in diem. ff. eo. titu. de ver. oblig. & contra Mart. facit l. res in dotem. cum ibi not. per Bar. ff. de iure dot.

Nam certum est quod si restitutio dotis habet dilationem temporis secundum quam sit restitutio. Et nihilominus attenditur tempus constitutæ & datæ dotis, ut ibi per Bar. & dixi supra in 4. & 5. declar. & contra Marti. de Laud. consuluit do. Marti. in consi. 6. incip. prædicta consultatio: ubi voluit quod in grauato ex testamento soluere infra diem certam summam pecuniæ attendatur valor pecuniæ varietate secundum tempus testamēti. vel mortis, non autem tempus diei solutionis: quod consilium non est per omnia tenendum, ut dixi in 4. conclu. & seq. & ipse Mar. de Laud. in tract. de moneta, in 15. quæst. in fi. aliter dixit volens in obligatione in diem concepta inspicere valorem pecuniæ promissæ secundum tempus contractus, & si mora interveniat, inspicere tempus quanti plurimi valuit à tempore moræ, iuxta l. vinum. quod est intelligendum iuxta ea, quæ dixi in 3. declar. Et secundum hoc † in poena conuentionali attenditur tempus contractus, idcirco si promissit aliquid facere infra certum tempus, et in defectum dare poenam pecuniariam, attendemus qualitatem pecuniæ secundum tempus obligationis, vult Bal. in addi. Spec. in tit. de oblig. & solu. in antepe. addi. incip. nota hic volens aliud esse in poena à statuto imposita, quia attenditur valor monetæ secundum tempus conuentionis, & hoc de poena statuti voluit Specu. in d. titu. de act. & oblig. §. nunc aliqua. in fi. de qua poena statuti vel legis dicā quoad propositum infra in 12. declar.

Est tamen circa prædicta aduertendum ad id quod consuluit D. Philip. Corne. cons. 99. incip. viso. 4. volum. ubi voluit, quod si confessus sum recepisse dotem spe futurae numerationis, attenditur tempus numerationis, vel quo in effectu obligatio contrahitur, ut quia secuta confessio ne pater filiæ, vel alius pro ea promittat illam soluere, nam nomen soceri dicitur datum in solutum, & confessio dicitur facta spe futurae promissionis, non numerationis, ut ibi per not. in l. penul. §. si vir. ff. soluto matrimonio.

SUMMARIA.

- 1 Testator & contrahentes non videntur de futuro tempore cogitasse.
- 2 Testamentum à quo tempore sumat vires.
- 3 Tempus quale inspiciendum in legatis & fideicommissis.
- 4 Pecunia qualitas tempus testamenti respicit.
- 5 Differentia quæ sit inter relictum purum & conditionale.
- 6 Tempus petitionis vel mora, quod inspiciendum in solutione.

Nona Particula, siue
Declaratio.

Non prædicta conclusio procedit etiam in obligatione & debito causatis ex testamento, vel vltima voluntate: & sic etiam in obligatione contrahenda non tantum contracta, & eo casu dixit Albe. de Ro. post Guil. de Cu. & in l. vinum. vlt. col. ff. si cert. pet. esse inspiciendum tempus testamēti. Non autem quo legatum petitur, quia testator & contrahentes non videntur de futuro tempore cogitasse, l. 3. & l. Rutilia Polla. ff. de contrahen. empt. Et in proposito, l. vxorem. §. testamentum. ff. de lega. 3. & l. vxori. §. i. iuncta l. nomen, eo. ritu. & l. si. in prin. de aur. & arg. leg. Et facit l. damni infecti, §. i. ff. de dam. infect. & in hac opinio. fuit Oldr. in cons. 13. incip. quidam condens. vbi tenuit in legato 200. libra. facto per testatorem qui superuixit annis 10. cum moneta fuisset mutata fuisse inspiciendum tempus testamenti, vt sic testator senserit de 200. li. monetæ vsualis tempore testamenti, non autem tempore mortis, esto quod testamentum sumat vires à tempore mortis testatoris, l. omnium. C. de testa. c. cum Mar. de celeb. Mis. & cum hac opin. transir. Pan. in d. c. olim. de censu. facit, l. si ita. ff. de aur. & arg. lega. sequitur idem Alb. de Ro. in l. cum quid. vlti. colum. ff. si certum petat. Et fuit de mente Bal. ibi post Dyn. in d. §. testamēto. voluit Pau. de Cast. in l. 1. in prin.

C. commu. de leg. & dixit Marti. de Laud. in tracta. de monet. 16. quest. quod omnes Doct. tenent prædictam opin. sequuntur Moder. in d. l. cum quid. vbi D. Fran. Curt. in 4. q. allegat. glo. singularem & approbatam in l. ff. de fun. instru. quæ decedit quod in legatis particularibus, siue rerum, siue pecuniarum semper attendamus tempus testamenti, & quod in vniuersalibus legatis & fideicommissis debemus attendere tempus mortis testatoris, licet tempus mortis prima facie videatur omni casu inspiciendum, per not. per Bald. & Barto. Angel. & Doct. in l. si seruus legatus. §. qui quinque. ff. de leg. 1.

Et Bart. in l. fin. ff. de lega. & in l. si. ff. de fund. instru. dum dicit, quod si maritus legat vxori fructum in suo horreo, vel sua domo existens, & testator superueniens illud consumpserit, & aliud impofuerit, veniat in legato illud, quod reperitur tempore mortis, quæ iura & decisio non faciunt ad propositum, quia loquuntur in diuerso casu, & secundum Ang. post Bald. in d. §. qui quinque, istud non est ex vi verborum, sed ex præsumpta mente testantis, vt præsumatur testator voluisse corpora subrogata recedere à legato, de qua materia habetur in l. filia, in fin. ff. de cond. demon. at in casu præsupposito pecunia non ponitur vt species, cuius loco est præsumptiuè subrogetur, nam si legata esset pecunia existens in arca, quæ si consumpta esset, & alia ibi esset posita, quæ tempore mortis testatoris ibi esset, bene esset idem casus, qui non conuenit ad propositum, ita vt etiam non conueniat, d. glo. sed bene conuenit, d. §. testamento, qui loquitur de qualitate rei relicte, vt inspiciamus qualitatem temporis testamenti: & non mortis testatoris, vel alterius temporis: nam id est de qualitate pecuniæ, facit d. l. si. in prin. ff. de aur. & arg. leg. nec huic dicto obstat, d. l. pen. ff. de fun. instru. sputat, an quando legatur fundus instruatus intelligatur legatum, prout est instructum tempore testamēti, an vero legati petiti, an dies legati cedit, & concludit inspici tempus legati cedentis, quia intentione

menta fundi nō capiuntur, tanquam qualitas, sed tanquam substantiæ & corpora accessoria vel fundo coherentia, quo casu bene fit distinctio inter legatum vniuersale & singulare, vel indefinitum, vt ibi notatur, & in d. s. testamento. Non sic est in d. s. testamento, & in pecunia simpliciter legata. Nam querimus de quali senserit testator, & s. testamento, vult inspicere qualitatem temporis testamenti in tantum, vt non sit questio, an ad pecuniam presentem tempore testamenti hæres teneatur, vel ad aliam post fabricatam: quia de hoc est vis, sed an ad pecuniam illius bonitatis vel valoris seu qualitatis.

Ceterum circa prædicta est aduertendum: † quia vt refert Alber. de Ro. in l. 2. pen. col. C. de in re emphyt. aliqui fecerunt differentiam in promisso casu inter relictum purum & conditionale, volentes in relictio conditionali non attendi tempus testamenti: quod non video iure probari. Nam si consideremus, quod conditio, suspendit effectum relictio, dicamus quod propter hoc inspicere debeat tempus purificationis conditionalis ea ratione nunquam inspicere tempus testamenti, contra d. s. testamento: cum testamentum sumat vires à morte testatoris, & non ante l. omnium. C. de testam. c. cum Marthe, de celeb. mis. vnde omni casu est dicendum, quod qualitas rei intelligatur secundum tempus testamenti in dubio designata, d. s. testamento, licet Ro. in cons. 123, incip. circa primum, 2. col. dixerit inspiciendam qualitatem pecuniæ secundum tempus petitionis, per l. cum certum, vbi Bar. ff. de au. & arg. leg. quia non obstat cum ibi tractetur de precepto ponderis argenti relictio: cuius pretium est in facultate soluendi, vt ibi, † & non mirum si tempus petitionis vel moræ inspicitur, vt ibi notatur, & in l. vinum. ff. si cer. peta.

At in proposito querimus: cuius bonitatis pecuniam testator reliquisse videatur, & dicimus secundum ius testamenti: vnde hæres de illa moneta soluat legatum in quantitate relictæ, prout si ibi solueret pondus argenti legatum, & si velit soluere

re in alia moneta æstimationem illius monete currentis tempore testamenti nō negatur, quin illa æstimatio ad tempus solutionis referatur, vt declarauit late supra eo in s. declaratio. dum dixi, quod satis est soluere tantā de noua pecunia: quæ æqualeat antiquæ.

SUMMARIA.

- 1 Tempus condemnationis etiam in debito per sententiam Iudicis inspicitur.
- 2 Obligationis tempus inspicitur, vbi sententia fit ex antecedenti obligatione pecunia.
- 3 Precepti vel ordinationis tempus nunquid inspiciendum in precepto superioris, aut ordinatione iudicis.

Decima Particula, siue Declaratio.

DEcimò prædicta etiam conclusio procedit in debito per sententiam, † seu ex iudicis cōdemnatione contracto: quia attendimus tempus condemnationis: cuius pretextu obligatur cōdemnatus: & idem in debito ex Laudo, vt declarat Old. in cons. 31, incip. cum quæst. cum quo transit Ro. in cons. 123, inc. circa primum, 1. col. dum loquitur de sententia iudicis et est glo. notabilis in c. olim. de iure iur. no. Albe. de Ro. in l. cum quid, vlt. col. ff. si cer. pet. sequitur Panor. in c. olim. in pe. nota. de cen. & est de mente Specu. in tit. de solut. §. nunc aliqua. in fi. facit quod consueuit Old. in consil. 250, incip. factum tale est dum loquitur de quadam declaratione facta per summum Pontificem, vt vnum monasterium alteri ad certam annuam pensionem teneretur: † quia intelligitur de moneta secundum tempus ordinationis: quod intellige, nisi cōdemnatio fieret ex aliqua antecedente obligatione eo casu, quo tempus obligationis solet inspicere, iuxta l. vinum. ff. si cer. pe. cum vulga. Nec mirum, quia vt declarat Per. de Anch. in Cle. si beneficio. vlti. col. de decim. ad obligationem,

tionem, & tempus obligationis sententia se refert, quod an procepat, vbi quis condemnatur ad poenam à statuto impostam, dicam in 12. declar. Ex quibus ibi dicendis ampliabitur præfens declaratio: & non obstat quod dixit Ro. in d. conf. 123. in ver. fin autem dicamus, 2. col. dum vult in principis ordinatiōe et quæ habet vim præcepti, esse inspiciendum tempus solutionis per d. Clem. si beneficiorum secundum intellectum Paul. de Lea. de deci. quia veritas est in contrariū, vel loquitur in præcepto: quia habet vim placiti principis et gratiæ, & sic meri rescripti quo casu, vt dicam in declaratione seq. inspicitur tempus solutionis, & non data, prout etiam declarat Miles in repertorio, in verbo pecunia.]

SYMMARIA.

1 Tempus datæ rescripti attenditur vbi pecunia est debita ex rescripto principis. & num. 3.

Decima assignata super beneficio, an debeat solui secundum usum monete currentis tempore solutionis.

2 Statutum & rescriptum æquiparantur.

3 Moneta expressa in expectatiuis, an sit intelligenda ad tempus datæ vel vacationis.

4 Intellectus ad Clemen. si beneficiorum, de decim.

Vndecima Particula, siue Declaratio.

Vndecimò prædicta conclusio procedit etiam in eo, quod est debitum ex rescripto, vel gratia & præcepto seu mandato principis, † quia inspicitur moneta, & eius qualitas & valor secundum tempus datæ rescripti seu mandati, & sic causata obligationis secundum Pan. in c. quanto, vlt. col. de iureiur. vbi hoc intelligit, quando princeps habebat notitiā qualitatis & valoris pecuniæ, aliàs autem secundum eum intelligitur de moneta currente secundum tempus solutionis, per tex. cum gloss. in Clem. si beneficiorum, de de-

dum ibi dicitur decimam alicui assignatam super aliquo beneficio debere solui secundum usum monete currentis tempore solutionis, quam Clem. ita Pan. vbi supra intelligit post Guil. de Monte Lau. ibi & hæc procedunt, etiam si princeps ordinet præstari inter tertias personas, vt ibi vel quia Papa mandet, quod vnum monasterium, seu Abbas vnius monasterij perpetuo teneatur dare alteri monasterio certam pensionem: quia intelligitur de moneta secundum tempus ordinationis, vt consuluir Old. in conf. 250. incip. factū est tale & c. & latius Pan. in conf. 250. incip. quod solutio 2. volu. quod non placeat Ro. in conf. 223. incip. circa primum. 2. col. per tex. in d. Clem. si beneficiorum iunctis ibi dictis per Paul. de Leaz. & † quia statutum & rescriptum æquiparantur, vt patet ex notat. per Innoc. in c. causam que de rescripto. & videtur sentire glo. in l. si procuratorem. §. si ignorantes. in ver. igitur. ff. manda. cum pecunia ex statuto debita consideretur secundum tempus solutionis, vt ibi per eum, & dicam in seq. declar. vbi eū improbabo. esto quod Ioan. And. in addit. Spec. in rub. de concess. præben. prop. fin. post Old. in conf. 163. incip. ad primam elcat in expectatiuis monetam expressam esse æstimandā & intelligendam secundum valorem currentem tempore vacationis: quod dictum non videtur contrariari huic ampliationi seu declarationi, quia tunc incipit obligatio ex concessione & expectatiua contrahi, vt infra dicam.

Et quia illa Clem. si beneficiorum, videtur à Doctoribus multipliciter & diuersimodè intelligi, dum dicit ad antiquā taxam & monetam currentem tempore solutionis esse faciendam solutionem decimæ super beneficio ex rescripto vel privilegio, alicui debita. Est aduertendum, quia vt dixit Pau. de Leaz. quem sequitur Pet. de Anch. voluit illum tex. velle quod esto pecunia sit debiliior & minorata tempore solutionis sufficiat secundum illam soluere, & quod hoc sit speciale in debito ex gratia, vel rescripto, vel decimis à superiore taxatis eò, quia fuit ita ibi promissum.

visum, & in hoc potest versari interesse: quia si taxa esset facta vel constituta in libris: putà centum soluendo de Turonensibus vel solidis Mediolani debiliorebus nunc currentibus minus solueretur, sed si esset in ducatis seu florenis aureis non solueretur minus: quia quantò debiliore est moneta, tantum plus dari debet pro ducato, l. 2. C. de ve. nu. po. libr. 11. secundum vnum sensum, & secundum istum intellectum loquitur Panor. in d. c. quanto. in q. præalleg. vbi limitat, nisi princeps habeat noticiā qualitatis pecuniæ currentis tempore rescripti: quia intelligitur de ea sentire, & iste intellectus videtur magis communis, vt per Millum in repertorio, in verbo, pecunia.

Alius intellectus qui in puncto iuris videtur mihi verior, fuit, quod licet in d. Clem. si beneficiorum, dicatur solui debere de moneta currente, propter hoc non videtur illex textus solui minus taxa: quòd fieret si soluendum esset de moneta debiliore secundum tempus solutionis: sed hoc ideo ita velut ille text. ne collector posset compellere cambiri monetam currentem vnde soluet debitor de currente pecunia vsque ad summam taxæ soluendo tantò plus de noua si sit vt debiliore, & illum sensum meo iudicio amplectitur gloss. ibi in verbo consueta. & Zabara, ac Imo. ibidem ac Panor. in d. c. quanto. in q. de moneta ex statuto debita. in fin. & secundum prædicta putò intelligendum quod consuluit Alex. in consil. 21. incip. visis. 2. vol. nisi consuetudo verbo statuti repugnant, vt ibi per eum.

Est tamen aduertendum ad id, quod dixi post Old. in d. consil. 168. quem tacito auctore refert & sequitur Ioan. And. in loco præalleg. quòd quando gratia refert se ad beneficium vacaturum, debeamus considerare pecuniam secundum tempus vacationis, & quo gratia fortitur effectum: nam secundum eos multi dicebant cōtrarium, volentes tempus datæ considerari, arg. c. constitutus. & c. eam te. de rescript. de quo per doc. maximè Zab. Pe. de Anch. & Imol. in d. Cle. si beneficiorum. nam po-

tuit Old. benè dixisse non ratione conditionis, vt ipse dicit propterea quæ dicta sunt suprà in 8. decla. Sed eò, quia in gratia se referente ad beneficium vacaturum qualitas adiecta verbo sit restringenda ad tempus verbi & quo beneficium vacabit, l. in delictis, §. si detracta, ff. de noxa. & latè notatur in l. ex facto. in princ. ff. de vulg. & pupil.

SVM MARIA.

- 1 *Obligatio pecuniaria ad quod tempus referat monetam valorem & qualitatem. nu. 3.*
- 2 *Pœne legales monetam quomodo considerent.*
- 3 *Obligationes ciuiles qualiter ad pecuniam valorem se habeant.*
- 4 *Solidi debiti pro Cathedralico, vel ex constitutione canonis, an debeantur de antiquis.*
- 5 *Differentia inter debitum ex lege, vel statuto nunquid sit.*
- 6 *Salaria in solutione quomodo pecunia valorem considerent.*
- 7 *Donatio vltra quingentos aureos in sinuata, de quibus aureis intelligi debeat.*

Duodecima Particula, siue declaratio.

DVodecimò prædicta cōclusio præcedit etiam in obligatione causata ex lege vel constitutione aut statuto: inspicitur enim tempus quo obligatio cōtrahitur ex statuto, & secundum illud tempus cōsideratur pecunia, de qua in lege vel statuto per ea, quæ dixi suprà in præceden. declar. post Oldr. in consil. 250. incip. factum tale est, cum cōcor. sequitur Corn. consil. 321. incip. de pluribus in vlti. col. 3. volu. Et iuxta prædicta dixit Spec. in tit. de solu. §. nunc aliqua. in fi. quòd si statutum imponit certam pœnam pro maleficio, vel mandat dari certum salarium potestati, & post conditum statutum contingat mutari monetam, siue in bonitate

Intrinfeca, siue extrinfeca, fieri solutio debet pœnæ de moneta corrente tempore condemnationis, vel salarij præstandi, quo tempore condemnatus dicitur obligatus ad pœnam: quod etiam voluit ibi in addi. incip. no. hic. dicens in pœnis tlegalibus inspicere monetam currentem tempore contrauentionis, quod inducit ad condemnationes statutorum, & in cōventionalib⁹ tempus obligationis, vult idem Bal. in l. illud. in fin. comen. C. de sacros. Eccles. & in l. 2. i. col. C. commu. de leg. & Zaba. Pet. de Ancha. & Imo. post Zenze. & Matthe. in Cle. si beneficiorum, de decim. But. in c. quanto. de iureiur. cum quo transit Are. in l. quod te. 3. col. ff. si cert. pet. ac Marti. de Laud. in l. cum quid illo. eo. titu. vbi D. Fran. Cur. in 5. quæst. Pau. de Cast. in d. l. 2. in principi. C. com. de leg. facit. c. olim. de iureiur. cum glof. & text. cum glo. in c. fin. de maled. quod secundum Petr. de Anchar. in d. Clem. ult. col. de deci. debet intelligi, si delictum fuit commissum post mutationem monetæ vel potestas conductus. Nam cum ex commissione delicti quis eo tempore obligetur ad pœnam, inquit. de oblig. quæ ex male. in princ. & lex maleficijs. in princip. & lex maleficijs. in princ. ff. de act. & oblig. licet sententia declaratiua & condemnatoria sequatur, iuxta l. eius qui delatorem, cum ibi nota. ff. de iur. sis. Non propterea desinit ex maleficio & tempore maleficij fuisse obligatus, vnde secundum Petr. de Anchar. vbi supra debet considerari pecunia & qualitas, ac valor pecuniæ: quæ tunc currebant sicut in ciuilibus obligationib⁹. & probatur in d. l. ex maleficijs. in prin. & l. omnē, cum ibi not. per glo. & Doct. ff. de iudi.

Et idem esse debet in salarij per statutum debito secundum Petr. de Ancha. quia si potestas fuit conductus ante mutationem monetæ, debet considerari illa moneta, & secundum illam & eius valorem fieri solutio salarij. Et si post mutationem monetæ fuerit conductus, præstabitur salarium secundum monetam mutatam, vt sic attendamus tempus obligationis contractæ, & ita reperio consultum fuisse in sa-

lario potestatis. Alber. Marchionatus Mōtisferrati per Bal. in consil. 37. incip. & dixi eo. 1. volu. secundum pe. impressio. & dixi in 7. declar. in fin. sequitur Ioan. de Ana. in c. si. pe. col. de maled. & Millus in repertorio, in verbo, pecunia, quod est limitandum secundum Bald. in consil. præ alleg. nisi concurrentem tempore solutionis, & eius estimationem fieri deberet solutio, vt etiam dixi in præced. declar. circa fin. post Alex. consil. 112. vol. rationes autem, quare in debito ex lege vel statuto consideretur non tempus statuti vel legis, sed aliud t. & in contractibus consideretur tempus contractus, multas assignat Bald. in d. l. 2. C. commu. de leg. quem sequitur Io. de Ana. in c. fr. antep. col. de maledi.

Sed melior illa videtur quam suprātuli ex mente Petr. de Anchar. in Cle. si beneficiorum, videlicet vt vtroque casu inspicatur tempus, quo obligatio formatur: ita vt non sit attendendum, an statuta magis æquiparētur vltimis voluntatib⁹, quam contractibus, prout dixi Ro. in consil. 23. infrā alleg. 1. col. & D. Franc. Curti. in d. l. eum quid. 5. q. & istam rationem, quod inspicatur ortus obligationis, assignat Bal. in d. l. illud. in fin. comen. intelligendo, an formatio obligationis, an ortus inspicatur, vt declarauit 7. declar. Et secundum prædicta est intelligenda glo. in verbo, solidos, cum nota. per Bal. But. Panor. Imol. & Doct. in c. cōquerente, de offi. ord. dum dicit, quod solidi qui debentur pro cathedralico ex constitutione canonis debentur secundum antiquos solidos: quoniam illæ procedunt eò quia vsque à principio constitutio obligauit clericum Episcopis ad cathedralicum vel synodaticum: nō sic est in l. vel statuto imponēte pœnam, quia non habet quem obliget ante delictum commissum, vnde quando constitutio vel lex tempore statuti vel legis habet, quem obliget non simpliciter, t. sed erga alium, vel tendit ad estimationem alicuius rei: puta serui fugitiui in perpetuum de moneta secundum tempus statuti legis vel constitutionis, & ita posset procedere de c. 110.

elso Bal. in l. quicunque, vlti. colum. C. de de seru. fugi. cum aliquibus concor. infra alleg.

Et ita in effectu saluatur consil. Oldra. nu. 250. incip. factum tale est: dum voluit, quod si ex constitutione summi Pontificis vna Ecclesia alteri obligetur ad annuam pensionem reddituum vel censuum, intelligi debet de moneta corrente tempore constitutionis: quæ consideratio fuit de mente Panorm. in consil. 56. infra allegando, licet Rom. in consil. 223. incip. circa primum taliter tenuerit: videlicet quod eo casu, & etiam generaliter vbi ex constitutione vel statuto debetur certa summa pecuniarum, debeat attendi tempus solutionis, & non bene per prædicta. Item secundum prædicta etiam intelligendum est, quod voluit Butr. in d. c. quanto. cum quo transit Are. in d. l. quid te. 3. col. ff. si certum petas. volens in obligatione legis vel statuti si antiqua pecunia reprobetur, vel non sit in usu, attendi monetam currentem, licet etiam Panorm. in d. c. quanto. vlti. col. de iure iur. vers. quid autem in statuto. & in consil. 56. incip. quod solutio, 2. volum. dubitauerit dicens: sibi videri, quod debeat attendi moneta currens tempore legis vel statuti eò maximè: quia quando imponunt poenam, videntur illam velle commensurare ad delictum. Et si debilitetur pecunia vel valor, debilitatur commensuratio dicens simile in salarijs: quam opin. tenuit Bald. in l. quicunque, vlti. col. post gloss. ibi. C. de seru. fug. vbi etiam Sali. & Pau. de Castr. & in d. l. quoties. C. de susce. & Archi. libr. 10. & in l. fina. ff. de in ius vocan. cum concor. ibi alleg. maximè per D. præceptorem meum, & Panor. in consil. præ alleg. Sed propter hoc non est recedendum à communi sententia per fundamenta alleg. & quia vt dictum fuit supra proximi. possunt multe ex istis decisionibus concordari, nec placet distinctio Pau. de Cast. qui fecit differentiam inter legem & statutum, in d. l. 2. in princ. C. de commun. de leg. volens, quod in legibus attendatur tempus legis conditæ, & in statutis monetæ vltialis: quia ista differentia est verbalis.

Est bene verum secundum Bal. in l. illud. in fin. commen. C. de sacrosan. Eccles. quod vbi pecunia non est in obligatione vel solutione, sed in solennitate, inspicitur tempus statuti vel legis conditæ: puta quando lex dicit, quod si donatio ultra quingentos aureos non valeat, nisi infinuatur: quia intelligimus de aureis & solidis legalibus, secundum tempus legis conditæ: quorum 72. faciunt libram, iuxta l. quoties. C. de susce. & Archi. libr. 10. sequitur notabiliter Paul. de Castr. in l. 2. in princ. C. commu. de leg. Idem esset vbi pecunia esset in obligatione, & lex vel statutum ultra. procederent determinando perpetuam taxationem pecuniæ, de qua in lege vel statuto secundum Bal. in d. l. 2. 1. colum. C. commu. de leg. qui ita intelligit, l. si aliud. C. de susce. & Archi. libr. 10. voluit alleg. d. l. quoties. & si non esset certa moneta, de qua in l. vel statuto, quid iuris sit declarat Salice. in l. fin. C. si cer. pet. & dixi in c. declar.

Reliqua in materia prædicta videri possunt per Cyn. in l. si quis pro redemptione. C. de donat. per Specul. in titu. de instru. ed. §. porro. in fin. Bald. & Salicet. in l. quicunque. circa fin. commen. C. de seru. fugi. per gloss. & Doct. in l. fina. ff. de in ius vocan. per Bald. in addit. Specu. titu. de solut. in verbo, obligatio legalis, & per Millum in repert. in verbo, pecunia, cum concor. An autem mutata moneta per statutum videatur etiam mutatum statutum, quod disponebat fieri deberi solutiones ad certam monetam taliter, quod secundum mutata monetam solutio sit facienda, dicitur infra 7. fallen. 1. col.

SVM MARIA.

- 1 Obligationis tempus consideratur etiam si debitor ex industria pro pluri expenderit.
- 2 Pecunie valor aestimatur iuxta pondus & consuetudinem Cambij, qua communiter esse solet.

Decimatertia Particula, siue
Declaratio.

Decimotertiò prædicta conclusio, quòd inspiciatur qualitas & valor pecuniæ secundum tempus obligationis, † declarando, prout in 4. s. & alijs declara. adeò procedit, vt si debitor ex industria pro pluri expenderit, nò possit peti, vt fiat solutio secundum quod fuit expensa: quia lucrum ex industria est ipsius debitoris per ea, quæ dixit Alb. de Ro. post Iaco. de Aret. in l. cum quid. ff. si cert. petat. dum dicit, quòd si quis mihi mutuasset pecuniam reprobam, & ego mea industria illam expenderim pro bona, nò tenear ad resolutionem bonæ, per l. 3. ff. ad l. fal. iuncta l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pign. act. sequitur Mar. de Lau. in d. l. cum quid. facit optimè gl. in Clem. si beneficiorum, in verbo, consuetam, de decim. quæ dixit quòd valor pecuniæ estimatur iuxta pondus & consuetudinem Cambij, quæ communiter esse solet, non autem iuxta casualem caristiam vel utilitatem, quæ casualiter accideret: & quod dixit Bal. in l. acceptam. 17. q. de vsur. æquum esse: † vt pro quanto expendi tuam pecuniam pro tanto illam tibi soluam, procedit in estimatione communi, licet eius dictum non sequar, supra in 3. declarat. vnde siue à casu, siue ex industria pro pluri fuerit pecunia expensa, non est curandum, sed attenditur tempus obligationis declarando, vt dixi in d. declaratio, cum duabus sequen. Et ad prædicta videri potest, quod dixit Alb. de Rom. in d. §. qui reprobos, 2. quest. & quod ibi alij dicunt.

S V M M A R I A

1. Tempus contractus inspiciatur si superueniens augmentum vel moneta variatio modico tempore durauit etiam in moroso. Modicum tempus quod dicitur.
2. Valor pecunie communis attenditur, non æxtarum personarum.

Decimaquarta Particula, siue
Declaratio.

Decimoquartò tunc maximè attenditur valor & qualitas pecuniæ debitorum tempus obligationis declarando hoc: † vt in alijs declarat. dictum fuit, quando augmentum vel variatio eius modico tempore durauit, esto quòd effemus in casu vbi aliàs inspiciendus esset valor secundum tempus solutionis, vt in moroso iuxta ea, quæ dicam infra in 1. limit. & ita voluit Bart. in l. Paulus, 6. q. in fi. ff. de solut. per l. pretia rerum. ff. ad l. falc. cum ibi not. dicens modicum tempus esse fortè duorum, trium, vel quinque dierum. sequitur Imol. in c. quanto, de iureiu. pe. col. vbi etiam Panor. in pen. col. dicens, quòd quædò est spes quòd de proximo pecunia sit reditura ad priorem valorem, vel quædò valor mutatus nò est perpetuus, vt communiter accidit in ducatis, & alijs monetis grossis, tunc non attendimus talem valorem variatum etiam in morosis. Secus si non est spes, quòd de proximo talis mutatio tollatur, vel si est perpetua, quod dictum Pan. est restringendum iuxta not. in d. l. pretia rerum, dum de tempore loquitur indeterminatè, & sicut nò attenditur variatio, quæ modico tempore durauit, ita non attenditur valor aliarum personarum, puta camporum, sed communis secundum gloss. in Cle. si beneficio. in verbo, consuetam. de deci. & dixi supra in 2. col. & si debitor sciens quòd pecunia est de proximo captura diminutionem, soluat creditori ignorantem, non liberatur sequuta diminutione, quin teneatur ad supplementum secundum valorem temporis contractus & obligationis, per not. per Bal. in l. acceptam, 17. cum præce. C. de vsu. & per not. per Bar. in l. contra in fin. com. ff. de lega. & in l. §. si quis test. li. esse ius. sue. & per Bal. in l. 2. C. de pe. iun. mo. rei ven. & in l. vina, la. 2. ff. eo. titu. iun. c. his, quæ dicuntur de destinatis, ac de proximè futuris, in l. cetera. ff. si. ff. de le. 1. & in l. diuortio. §. interdum. ff. solu. mat. de

de qua materia Deo dante, alibi latè dictam, & consequenter debitor sciens diminutionem de proximo futuram potest recusare capere per prædicta: maximè quia non dicitur soluere secundum valorem temporis obligationis quando non est duraturus, sed de proximo mutandus per prædicta, & d.l. pretia rerum.

certè si pecunia varietur, tenetur ad interesse considerato, an in emptione prædij sit interesse pecuniam mutare per prædicta. Item tenetur ad interesse fructuum, qui percipi potuissent si mora in emendo non intervenisset, vt latè per Doctor. Socin. in consil. 147. incipien. circa primum, vltim. colum.

SUMMARIA.

SUMMARIA.

- 1 Obligationis tempus etiam in moroso aspicitur, si pecunia debita est adeò minuta, vt per aliam aestimari possit.
- 2 Interesse lucri in pecunia non potest peti à debitore moroso.
- 3 Pecunia minuta non recipit aestimationem per aliam pecuniam.

- 1 Pecunia valor ad tempus obligationis restituitur, quando ita est actum.
- 2 Consilius pro creditoribus ad evitandam pecunia variationem.

Decimaquinta Particula siue Declaratio.

Decimasexta Particula siue Declaratio.

Decimoquintò prædicta conclusio procedit etiam in moroso debitore in t pecunia adeò minuta, vt non possit per aliam aestimari: quia in eo attenditur valor pecuniæ secundum tempus obligationis, esto quod morosus teneatur ad interesse quanti plurimi à tempore moræ iuxta l. vinum, ff. si certum pet. & non obstante, quod creditor posset dicere, si habuisset pecunias ante moram, ex eis plures ducatos habuisset, quàm nunc habere possit, cum fortè ducatus tunc minus valeret. Nam secundum Bart. ibi, cū quo magis communiter transeunt scribentes, non potest peti tale interesse, cum sit interesse t lucri, quod non debetur per morosum, l. si sterilis, s. cum per venditorem, ff. de actio. empr. cum pecunia minuta prout supra, non recipiat aestimationem per aliam pecuniam, de qua materia plenius dicam infra in l. limit.

Et est aduertendum ad aliud, quia debitor pecuniæ morosus potest teneri etiam ad aliud interesse, putà aliquis debebat in emptione prædiorum infra certum tempus conuertere pecuniam & distulit:

Decimasextò prædicta conclusio, quod t inspiciatur qualitas & valor pecuniæ secundum tempus obligationis maximè procedit, vbi hoc actū esset, vt de se patet, & notant Zaba. Pet. de Anch. & Imo. in Cle. si beneficiorum, post Hosti. & antiquos per eos ibi relatos, de decim. & Fran. de Are. in consil. 111. incip. consideratis, & idem est e contra, vt dicam infra in 7. limit. vbi idem dicam de consuetudine videlicet in 3. limit. & quod dixit Fran. de Are. de statuto in consil. 113. col. vlt. que in fin. quæ declaratio videtur superflua tanquam de indubitabili, qui vt dixit Imo. in l. Paulus, ff. de solu. post Ioan. And. & Hosti. in c. quanto, de iureiur. si utile est aduertendum dubitationes apponi in contractibus quod pecunia reddatur in eodè pondere, in eadem materia, & in eodem cursu, vnde quando datur aestimatio, illa est tenenda, licet secundum Bart. ibi, in si si dicatur quod debeat fieri solutio, in eadem aestimatione sufficiat, notat Panorm. in d. c. quanto, in fine commen. de iureiurand. facit quod dicam infra in 8. limitat. Et quid si statutum mandet fieri solutiones certo modo, vel secundum monetam temporis contractus, quod non obseruetur, videatur Francif. de Are. consil. n. præ-

alleg. & quod dixi suprà in 12. declar. circa medium.

SVM MARIA.

- 1 *Obligationis tempus inspicitur etiam si fuerit dictum, quod solutio fieri possit de moneta currente tempore solutionis. Obligatio tamen generis respicit tempus solutionis.*
- 2 *Pecunia minuta quando plus vilescit, tanto crescit grossa.*

Decima septima Particula, siue Declaratio.

Decimo septimo prædicta conclusio quod $\dagger$ inspicitur valor & qualitas pecuniæ temporis obligationis præcedit, etiam si dictum fuerit, quod solutio fieri possit de moneta currente tempore solutionis: quia hoc intelligitur, vt de illa fiat solutio, si sit vilior ad æstimationem antiquæ, secundum Pan. in d. c. quando, vl. col. vers. quid autem in statuto in fi. cum concord. quæ adduxi suprà in 6. decl. maximè circa fin. & erit sensus, vt ibi dixi quod iste debitor non cogatur perquirere antiquam pecuniam, aut nouam in aliâ commutare, iuxta gl. in Cle. fin. de deci. facit quod dicam in seq. decl. puto tamen, qd vbi obligatio esset in genere cōcepta, putà in libris 20. vel florenis 20. Mediola. vel Sabau. cum nulla petia sit, quæ ita vocetur eo casu, ne illa verba sint superflua, intelligemus de libris vel florenis ad monetâ temporis solutionis etiam viliorē vel debiliorem. Nam ita verificatur florenus Mediolani in 32. solidis minoris ligæ sicut fortioris, & libra in 20. solidis, adeo $\dagger$ quod nisi sic diceremus, illa verba monetæ currentis redderentur superflua, contrà not. in simili per Bar. in l. si stipulatus sum 10. in melle. ff. de solut. vbi dicit, quod si promissi tibi centum libras in pecunia minuta, non potero etiam secundum consuetudinem soluere in grossa moneta: quia cum minuta omnino essent in obligatione, l.

numis, ff. de leg. 3. l. 1. semper in stipulationibus, cum ibi not. ff. de regul. iur. illa verba in moneta minuta, censentur adiecta ad hunc finem, vt de alia solui non possit: nō sic est in florenis aureis, seu ducatis: quia esto quod promiseris mihi centum ducatos auri soluendos de moneta currente tempore solutionis, licet inspiciamus quantum de illa moneta noua faciat ducatum, licet sit vilior, tamen plus dabitur cū quā rō magis vilescit moneta argentea, tantō plus crescat moneta aurea, vt demonstrat experientia, & facit l. 2. secundum vnum sensum. C. de ve. num. pot. lib. 11. Fateor tamen, quod eo casu dabitur noua moneta, secundum proprium cursum. In summa æquivalente ducato, de quo etiam dixi in 5. declar. & de hac materia continget dicere in 8. limitat. in 3. & 4. quæst. vbi dicetur, quid sit quando simpliciter dicitur, monetæ currentis.

SVM MARIVM.

- 1 *Obligationis tempus attenditur, etiam si Princeps statuatur quod solutiones fieri debeant de noua pecunia.*

Decima octaua particula siue Declaratio.

Decimo octauo prædicta conclusio procedit, etiam si princeps statuatur, $\dagger$ quod solutiones pensionum debeant fieri de noua moneta, fortè quod tempore constitutarum pensionum in Francia fiebant Turonen. debiliores, & tempore solutionum facti sint fortiores, & Serenissimus Rex statuerit solui pensiones Turonen. secundum nouam monetam. Nam debet haberi ratio, quanti plurimi valent noui antiquis, secundum Oldrad. in consil. 250. incipien. factum tale est, & faciunt quæ dixi in præcedenti declaratione, de qua constitutione dicam infra in 6. limit. no. Ioan. Andr. in addit. Specul. ad titu. de solut. §. nunc aliqua, in fin. in addit. incip. olim, &c.

Sequitur.

Sequuntur limitationes decem vsque ad finem.

Primò fallit conclusio in debitore moroso.

Secundò fallit, quando consuetudo permittit de alia moneta soluere, quam quæ est promissa, suprà Brun. suprà premis. 2. num. 4. Laudens. num. 5. Molinæus tamen infrà q. 92. nume. 64. hanc consuetudinem negat.

Tertiò fallit, quando consuetudo fert quod solutio fieri possit secundum valoré & cursum temporis solutionis.

Quartò, quando debitor præscripsisset soluere iuxta tempus, de qua præscriptio ne vide ibi additiones.

Quintò fallit, in eo quod præstatur ratione vsuræ.

Sextò fallit, si Princeps mandaret solui de noua moneta.

Septimò fallit in decimis & tributis.

Octauò fallit, quando estimatio in certa pecunia à partibus est facta.

Nonò fallit, quando statutum dicat, solu pecuniam secundum tempus solutionis.

Decimò fallit, quoad bonitatem intrinsecam. Matth. Boiss. Doctor.

SUMMARIA.

- 1 Debitor morosus tenetur ad solutionem pecunie quanti plurimi valuit à tempore moræ, num. 3.
- 2 Creditor morosus nunquid teneatur recipere pecuniam, quæ à tempore moræ diminuta est.
- 4 Interesse lucris intrinseci ratio non debet haberi, & an semper verum, nu. 5.
- 6 Mercari solitos possunt in foro conscientie petere interesse lucris.
- 7 Pecuniam minutam posse per grossam astimari Canonistæ communiter tenent.

LIMITATIO I.

Predicta conclusio, t quod attendatur valor & qualitas pecunie secundum

tempus obligationis, esto quod valor fuerit postmodum variatus declarando, vt in 4. & 5. decl. & alijs, de quibus suprà dictum fuit, limitatur, vt non procedat in debitore moroso: quia in eo attenditur tempus moræ, & sequens secundum Bart. Ange. Imol. Cuma. Paul. de Castr. in l. Paulus. la. 1. ff. de solut. & Alb. Bart. Bald. Ang. Sal. Paul. de Cast. & communiter Dd. in l. cum quid. ff. si cert. pet. notatur etiam in l. quod te. eo. tit. dum dicitur de pecunia promissa reprobata post moram debitoris, & in l. creditor, in prin. ff. de solu. Zaba. Petr. de Anch. & Io. de Imo. in Cle. si beneficiorum, de deci. not. Bart. in l. res in dotem, ff. de iure dot. Alb. de Ro. post Guil. de Cun. in l. vi num. vl. col. ff. si cert. pet. Dd. communiter in l. numis, ff. de in lit. iur. But. Imo. Panor. & Canonistæ, in c. quantum, de iure iur. Bald. in conf. 137. incip. super eo, & in conf. 339. inci. punctus questionis. 2. vol. secundum pen. impressionem. Soci. in conf. 6. & melius in conf. 298. incip. pro fundamento.

Ex quo inferitur t quod si debitorem florensis aureis seu ducat. tempore, quo valebant 4. lib. & solidos 24. soluat lapso termino solutionis, seu dudum post interpellationem seu post tempus moræ, & contingat valorem ducati decreuisse post tempus, quo solutio fieri debeat, videlicet ad lib. 4. cum dimidia talis debitor fuerit debitor 100. duc. tenebatur dare ipsos 100. duc. & vltra quanti plurimi valebant ante moram, id est 400. solidos Mediolani in rotum, seu 4. solidos pro singulo ducat. & sic dabit 100. & 4. duc. & lib. 2. Mediolani loco 100. ducatorum, per l. vinum, cum ibi not. ff. si cert. pet. & l. in hac, cum ibi etiam notatis, ff. de triti. quod est intelligendum quod ad extrinsecam bonitatem. Nam si plures lib. requirantur ad ducatum quæ antiquitus propter bonitatem intrinsecam mutata in moneta, considerabitur valor duc. secundum lib. monetæ temporis contractus etiam in morosis, cum istud non sit interesse moræ, vt de se patet, & ex notatis per Bart. d. l. Paulus, 6. q. iunctis his quæ dixi latè in 1. decl. & q. dicam inf. in 8. limi. 3. & 4. q. quod posset restringi, nisi princeps mandaret post moram

monetam debilem solui pro tanto, quantum bona expendebatur ante moram, & in hoc creditor non esset passurus interesse, vt quia esset campsor per infra dicenda. Et quod dictum est in debitore moroso: procedit etiam contra in creditore moroso: vt per Bald. in c. quanto, vlt. colum. versicu. extra quæro, de inre iuran. & clarius per Paul. de Castr. in l. Paulus, ff. de solut. & in d. l. cum quid, post quosdam alios scribentes, sequitur Martin. de Laud. in tract. de moneta, in 14. quæst. versicu. circa quantum.

3 Ex quo sequitur, † quod si debebam tibi centum duca. tempore quo valebant 4. libr. cum dimidia, quos volui soluere, & noluiſti, post & moram tuam in nolendo accipere commissam ducatus creuit ad libras 4. & 14. solid. Mediolorani non cogor soluere 100. ducatos, quia plus soluerem, quam esset in obligatione, vel quam valeret ducatus ante moram propter quod de singulo ducato detrahantur quatuor solidi, & de tota summa 400. & sic nunc tenebor si velim soluere in ducatis aureis, dare 95. ducat. & 28. solid. per ea, quæ habentur in d. l. vinum, & facit l. creditor, in princ. cum ibi not. ff. de solut. quod dicebat Paulus de Castr. in d. l. Paulus, se habere de facto, & sunt notabilia. Et prædicta procedunt secundum Bart. & Doct. communiter, in d. l. Paulus, maxime Angel. Imol. Paul. de Castr. gloss. ac communiter Doct. in l. numis. ff. de li. iur. vbi Alexan. & Moder. & Alex. in l. cum quid, pe. colum. ff. si cert. petat. in pecunia grossa quæ per aliam æstimatur, seu cui non subſit alia magis minuta.

Hinc si debebas mihi 20. libras monetæ minutæ, seu Imperialium tempore, quo ducat. valebat 4. libras, & post moram creuerit duc. ad quatuor libras, & 14. solidos, non potero petere nisi viginti libras, nec potero dicere, quod ante moram pro 20. lib. de imperialibus potuiſſem habere ducatos quinque auri, & quod videlicet hoc tempore quo vis soluere ex 20. libr. non possem habere nisi ducatos quatuor auri, & 28. solidos taliter, quod patior interesse

librarum 3. & solidorum 6. quæ summa de fecit ad complementum ducato. 5. Ratio secundum Bar. & Doct. in d. l. Paulus, cum concord. præalleg. quia istud interesse in hac pecunia minuta non est interesse lu-
4 ni, sed lucri extrinseci, de quo interesse luri extrinseci ratio haberi non debet, l. si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de acti. empt. Et quod non sit interesse damni, sed lucri, probant Bart. & sequaces in dicta l. Paulus, quia tunc est interesse damni, quando crescit & decrescit æstimatio eius quod debetur d. l. vinum, & nota in l. 1. C. de sen-
ten. quæ pro eo, quod inter. sed æstimatio pecuniæ taliter minutæ non crescit, nec decrescit, & pariter non crescit vel decrescit æstimatio: & valor librarum quæ consistunt & debentur ex pecunia taliter minuta, & hoc idem est, quia pecunia taliter minuta per aliam non æstimatur, id est, per grossam, sed bene contracta: quia grossa per minutam æstimatur. Nam licet acer-
uus paruorum numorum possit æstimari per pecuniam grossam, tamen vnus numus aded paruus, & singuli tales numi non recipiunt æstimationem à grossa, cum non sint permutabiles & couertibiles in grossam, & pro tanto non potest pecunia taliter minuta dici à grossa æstimari: quia illud dicitur æstimare rem aliquam, quod est illud permutabile & conuertibile. l. 1. ff. de contrahen. empt. non sic in pecunia grossa, quæ est in minutam permutabilis: vt de se patet sicut in alijs rebus euenit, quæ per pecuniam æstimantur, l. si ita, ff. de fideiuss. & hæc opin. est apud Legistas magis communis, vt patet ex notat. in d. l. Paulus, vbi Alex. & Modern. & in d. l. Paulus, & per Alexan. in d. l. cum quid, penul. colum. & hæc limitatio, vt dixi, procedit in interesse extrinseci, quod est damni, puta quando valor pecuniæ etiam grossæ debita est diminutus: vt supra figuraui exemplum: secus si esset auctus cum tunc peteretur interesse lucri, quod non debetur, nisi personæ solitæ negociari secundum Imol. in d. l. Paulus, & Doctor. in d. l. numis, vbi Alexan. in fin. commen. & infra dicitur. Hinc si debes mihi centum lib.
& du-

& ducatus creuisset post moram, non poterō dicere quod ex c. lib. ante morā potuissē habere plures duca. & quod plures libras volo vel tot ducatos, quot potuissē habere ex c. libris, nisi sim persona solita lucrari: vt inf. dicitur.

Et si tenendo hanc opini. quod interesse lucri peti non possit, & quod in pecunia minuta non subsit interesse damni sed lucri, esset limitanda secund. Alex. in locis præalle. nisi talis moneta minuta esset in valore diminuta: quia esto quod debitor non teneretur ad augmentum monete grosse eo casu quo est debitor in moneta minuta tãquam pro lucro, teneretur tamen pro decremento minuta pecuniæ tanquam pro damno emergenti, per ea, quæ supra ad propositū allegata fuerunt: & idem si moneta minuta, de qua in promissione aucta fuisset, vt quia non esset adeo minuta quin reciperet variationē: quia tunc de ea est dicendum proportio nabiliter idē, quod de grossiore per prædict. & l. 3. in fin. cum gloss. ff. de eo quod cert. loc.

Item secundò limitatur prædicta opi. secund. Alex. in lo. præalle. post Cuma. & Im. in d. l. Paul. & Guil. de Cug. in d. l. nūmis & no. per gl. & Cy. & Bart. in l. i. C. de sent. quæ pro eo quod interest: vt nō pro cedat quando lucrum esset quasi certum vt quia creditor esset persona solita negotiari cum pecunijs prout sunt cāpfores, & hi qui ex permutatione pecuniarū solent lucrari: ita quod verisimiliter si pecunias minutas sibi debitas ante moram habuisset, illam in maiore permutasset, & idem de alio lucro per d. l. 3. s. fin. ff. de eo quod cer. lo. iūctis no. in d. l. i. per Bart. & alios, C. de sen. quæ pro eo, quod interest, facit quod voluit gl. & Bal. in l. curabit, ff. de act. emp. Pan. in c. conquestus, de vsu. & in c. venerabilis, de exc. & in c. p. & gl. de off. dele. & Bal. in l. in cōtraria, ff. de vsu. & l. si verò, s. vsuras, ff. mādātū dicūt solitos mercari posse de iure canonico & in foro cōscientiæ petere interesse lucri, circa quod aliquid facit Franc. de Are. in conf. 9. in fi. & licet Ang. prædict. limitat.

intelligat in arbitrijs tantum procedere, vt per eum in d. l. Paul. tamen veritas est quod etiam in nō arbitrijs procedat, quādo persona solita est negotiari: vt per Barto. & Doct. in d. l. 3. s. fi. & Imol. in d. l. Paulus cum concord. præalle.

Et licet prædicta procedant secundum cōmun. opin. Legistarū, tamen But. Pan. & Imo. in d. c. quanto, & cōmuniter Canonistæ vidētur tenere cōtrarium, negādo fundamentum Bart. dicentis quod si pecunia mutata non pōt per grossam æstimari, sicut ecōtra, quia secundū eos veritas est in cōtrariū. Nā sicut florenus auri valet tot imperiales, ita tot imperiales valent florenū, & hoc patet ex text. in l. i. C. de arg. præci. li. 10. vbi hoc no. maximè per Io. de Pla. & hoc videtur verius, quia illi qui cudent monetā, cudent eam videlicet minutam respectiue ad grossam, & econtrā alias esset incertitudo ita quod interesse succedēs in pecunia minuta posset interesse dāni, sicut illud quod succedit in pecunia grossa, sicut n. vnus solidus Mediolani valet 12. den. pariter 12. denarij valent vnum solidum, vnde idē esse debet iudiciū de vna, quod de alia. sequitur Marti. de Lau. in trac. de moneta, 14. q. in fin. post Cyn. in l. in minorum. C. de inqui. cau. in integ. resti. non est necessaria, & Do. Frā. Cur. in d. l. cum quid, in 2. q. Et esto quod minuta pecunia etiā æstimetur per grossam, prout videtur verius, & dixi suprā eadem conclus. circa 2. col. Et si queratur quomodo consistat interesse dāni, formo exemplum tempore, quo grossonius valebat 20. tantum solidos, ducentū 40. puri denarij imperiales valebant grossonum, nunc autē cum grossonius valeat 23. solidos, nō possunt ipsi 240. den. vnum grossonum valere. Sed exiguntur ducentum septuaginta sex denarij, & sic erit interesse damni, quia perinde est ac si decreuisset valor denariorum cum tantum nō valeat de pecunia grossa, prout alias valebant, & istud est interesse damni secundum Dd. prædictos, quod Bart. vult appellare interesse lucri tam in d. l. nummis, in fi. quā in d. l. Paulus, 6. quæst.

SYMMARIA.

- 1 Debitor soluere nolens de pecunia promissa, an possit recurrere ad valorem temporis contractus.
Debitori ante moram nihil imputandum est.
- 2 Consuetudo quod possit solui moneta argentea etiam ære contaminata pro aurea, est seruanda.
- 3 Fiscus in duobus casibus non tenetur as & argentum pro auro capere.
- 4 Solutio fieri potest de pecunia diuersa formæ, modo sit eiusdem materia.

LIMITATIO SECUNDA.

Secundo limitatur conclusio præalle. vt non procedat quando secundum consuetudinem, quæ permittit vnā monetam solui pro alia, quis non vult soluere de pecunia promissa, sed de alia: tñam attendetur valor pecuniæ, quæ soluitur loco promissæ secundum tempus solutionis si de promissa reperitur, cuius estimatio sit variata per text. cum gl. & ibi nota per Bart. in l. cum aurum. ff. de auro & argento leg. & latè declarauimus supra in §. de cla. cum præceden. Nam sufficit creditori quando nulla interuenit mora, quæ habeat æquivalentiam pecuniæ promissæ, vbi potest solui æquivalentia consideranda est tempore solutionis, d. l. cum certum, cum conor. alle. copiosè in §. de cla. aliàs vel plus vel minus acciperet. quā esset promissa pecunia, si aliud tēpus inspicere mus. sicut quia ante moram nil est imputandum debitori, si vinum, cum materia. ff. si cer. pet. poterit enim creditor ducatorum auris illa æquivalentia tot ducatos habere, quot sint in obligatione considerato tempore solutionis. Et si considerare mus tempus obligationis postquā fuisset variatus ducatorum valor, vel plures ducati haberentur aucto valore, vel minus eo diminuto, quod esset absurdum.

Et quod illa consuetudo sit seruanda in locis vbi viget taliter, quod possit moneta argentea etiam ære contaminata solui

pro aurea. no. gl. in l. si quis argentum, C. de do. vbi Bal. & communiter scribentes, Bart. Imo. & communiter scribentes in l. Paul. ff. de sol. Barto. in d. l. cum aurum, & clarius in l. i. ff. de au. & ar. leg. & Bal. in l. libera, C. de sen. & inter. om. iudi. Doct. in l. 2. §. i. ff. si ce. pe. vbi dicunt post gl. cessante consuetudine nō posse solui de moneta vnius vel deterioris metalli pro alia. Pan. in c. quāto. in fi. comm. de iureiu. vbi But. & Imo. Bar. in l. si stipulatus sim. o. in melle. 2. col. ver. sed pone. ff. de sol. & in l. diuortio. §. ob donationes. ff. sol. matrim. Martin. Laud. in d. l. cum quid, & in tract. de moneta, & Franc. Are. in conf. 1. 1. col. & secundū plures ex Doct. præall. & Bal. in d. l. libera 2. col. C. de sentēt. & interlo. om. iudic. ista consuetudo est vniuersalis no. 10. de pla. in l. i. C. de ar. precio. li. 5. vbi dicit speciale in fisco vt cogatur capere æs & argentum pro auro. nota. Ro. in l. diuortio. §. ob don. ff. sol. matrim.

Quod secundum eum post Bart. in l. i. C. de colla. æris eo. lib. limitatur dupliciter: primò tñisi fiscus damnum passurus ex hoc l. Paulus. ff. de solut. Secundo, nisi publicæ vtilitatis causa fiscus vellet in certa pecunia sibi solui: primam tñlimitationem habeo pro tuta, per l. i. C. de argen. preci. Et vt dixi cessante consuetudine non potest solui in moneta diuersa lingæ, quod procedit etiam si quis vellet soluere de preciosiori, putā de auro pro argento secundum Bart. in d. l. i. ff. de au. & ar. leg. & Imo. post Ange. in d. l. Paulus, vbi dixit Imol. quod debitor in pecunia ære contaminata hoc non obstante possit soluere in pecunia puri argenti, quia comparatium præsupponit positium, l. vbi aut non apparet, in prin. ff. de verb. oblig. bonum argentum consequeretur, cōprehendit vilius tanquam de eadem materia existat, licet minus de argēti bonitate habeat vilius, quod non approbo in euidentialibus huius conclusio. vbi latius loquor, aliàs autē bene potest fieri solutio de moneta vnius formæ, dummodo eiusdē materiæ pro alia moneta alterius formæ, putā in grossonis Mediolani pro Ianuensis quando

TERTIA LIMITATIO.

Fallit tertio prædicta conclusio ubi consuetudo esset ut fieret solutio pecunie debitæ secundum valorem & cursum temporis solutionis: quia illud tempus esset attendendum, ut per Bal. in consil. 38. incip. super eod. 1. vol. & hoc etiam innuit in consil. 423. 2. vol. secundum pe. impressio. & est de mente Hostiens. in titu. de cens. §. ex quibus. in princip. vers. quid si moneta. declarat & consiluit Ro. in consil. 123. incip. circa primam, prope fin. primi dubij. facit l. imperatores. ff. de contrah. empt. vult Alexan. consil. 21. incip. visis his. 2. volum. vult etiam Cornæus in consil. 181. incip. visis nonnullis 29. col. 2. volum. ubi loquitur in consuetudine particularium personarum personarum, dicens, quod longa eorum consuetudo soluendi habet vim consensus, & quia ita actum, sit inter partes ut solueretur secundum monetam currentem tempore solutionis.

† Qualis autem debeat esse ista consuetudo, patet ex notatis in c. fin. de consuetud. & in l. de quibus. ff. de leg. & in l. 2. C. quæ sit long. consue. faciunt quæ dicuntur in sequent. limitation. & videatur Dom. Francisc. de Aret. in consil. 11. incip. procedendum, pe. & vltim. column. ubi declarat quantum tempus, & quid consideretur in hac consuetudine, & quid si statutum sit in loco contrarium consuetudini, quæ non sit adhuc præscripta spacio annorum 10. & an tale statutum vel consuetudo liget forenses, vel ignorantes, reliqua dicuntur in fine huius tractatus, & in materia illa si adsit statutum declarans æstimationem monetæ & superueniat consuetudo præscripta alterius æstimationis, & quis contrahat in tempore consuetudinis, inspicendus erit valor secundum tempus consuetudinis, ut dixit Bal. in l. si quis argentum, in princ. pen. colu. C. de dona.

SVM MARIA.

1 Debitor longo tempore solvens de pecunia

Gg 2 mi.

quando sunt æquæ boni, vel pro Papalibus Ferrariensibus. aut Mantuanis & ducatis Mediolani pro Venetis, nisi ex hoc crederetur esset damnum passurus. l. Paulus, cum ibi not. ff. de sol. & dicitur quis pati posse damnum. quando debitor Venetorum ducatorum vellet soluere de Mediolanensibus creditori volenti ire ad partes Orientales, ubi ducati Mediolani fortè non sunt in usu, vel ita cogniti, vel tanti valoris, vel si quis vellet dare pro scutis ducatos mercatori volenti ire ad partes ultra montanas, ubi ducati non sunt tanti valoris, pro ut in Italia, vel ubi ego promississem sub pœna dare alicui ducatos lanuenses, & debitor meus ducatorum lanuensium vellet mihi dare de Venetis vel Mediolanensibus. ut declarant Ange. & Imol. in d. l. Paulus, & Io. de Ana. in c. 2. de maledi. & Martin. Laud. in locis alleg. † Quare autem cessante damno liceat de iure communi soluere de pecunia eiusdem ligæ pro alia licet diuersæ formæ, ideo est, quia iuris fictione non dicitur aliud solui secundum gloss. Bar. & commun. Doct. in d. l. Paulus, argum. illius, l. & d. l. si quis argentum cum ibi nota. & d. l. in fin. & l. Titius. ff. de aur. & arg. lega. quod est intelligendum, nisi forma pecunie, quæ solveretur, esset reprobata per ea, quæ dixi in 2. declar. ratio autem, quare non dicatur aliud iuris fictione solui, est, quia forma nihil dat in valore saltem plus in una, quam in alia, maxime cum pecunia debeat esse talis de iure, ut tantam utilitatem præbeat in forma, sicut in materia & non plus l. 1. ff. de contrah. empt. & not. in d. l. Paulus. & in d. l. 1. in fi. ff. de aur. & arg. l. in c. quarto, de iure iur. licet hoc non seruetur.

SVM MARIA.

1 Tempus consuetudinis ad faciendam solutionem attendendum.

2 Consuetudo faciendæ solutionis secundum pecuniam currentem qualis esse debeat, et quanti temporis, & an liget Forenses, vel ignorantes.

minorata, an possit se prescriptione defendere.

2 *Prescriptio soluentis in minuitore pecunia quanti temporis sit, & quando incipiat currere, Et an per creditoris potestatem in terrumpi possit. 3. 4. 6.*

3 *Protestatio contraria non nisi in certis casibus interruptit prescriptionem: s. Bona fides in prescribente regulariter praesumitur.*

4 *Deberi sibi plus sciens, an sibi praedictet minus recipiendo.*

5 *Solutio per quam prescriptum est posse solui de alia moneta potest effectum operari pro utraque parte.*

6 *Prescriptio habet vim dispositionis & conventionis.*

7 *Promissio talis praesumitur processisse qualis apparet solutio.*

LIMITATIO QVARTA.

2 **Q**uarto fallit, quando longo tempore aliquis debitor certae pecuniae solvisset de pecunia minoris valoris vel solvisset secundum valorem temporis solutionis, c. olim à contrario sensu, cum ibi not. de cens. solet notari in c. cum canonicis & titu. gloss. & Doct. in c. conquerente de offic. ordin. no. Signo. in consil. 74. seu quaestio. incip. quaestio talis proponitur: Quidam colonus, 2. col. vers. ex potestate prescriptionis, not. latè Frā. de Are. in consil. 112. incip. consideratis vbi dixit, quod c. cum olim, & c. cum canonicis loquuntur quando moneta, secundum quam est solutum, fuit in bonitate intrinseca & pretiositate metalli variata, & no. Signo. vbi suprā, & Fran. de Are. loquitur quando variata fuit in bonitate extrinseca. Et ista prescriptio in foro Ecclesiastico est annorum, 40. Casareo 30. ut habetur in d. c. olim, & in locis praalleg. & in l. is qui. ff. qui mo. vsu fru. ami. & facit l. cum notissimi. cum ibi not. de prescrip. trig. an. not. Franc. de Are. in consil. 2. praalleg. t. licet in vsuris minorib. solutis

aliter sit, l. qui semesses in prin. cum gl. & l. cum quidam, §. diuus. ff. de vsur.

Et haec prescriptio taliter commensuratur; ut non consideremus, an quandoque puta duobus vel tribus annis sit solutum de meliore moneta. Sed an verū sit, quod prescriptio sit completa in minore moneta seu minoris valoris. Et quod dictum est de eo, qui longo tempore soluit de minori moneta seu minoris valoris, procedit etiam contra eum, qui solvisset de meliore per tempora praedicta, ut notatur in d. c. cum canonicis & secundum lo. And. in nouella in d. c. olim ac Panor. & communiter scribentes, & Fran. de Are. in consil. praalleg.

Ista prescriptio incipit currere, cum primum quis incipit soluere de alia moneta seu ad aliam estimationem, quam teneretur tempore obligationis reprobata opinione illorum, qui dicebant in annis praestationibus necesse esse, ut contra quamlibet praestationem de nouo inchoaretur prescriptio. quo casu exigetur tempus duplicatum per no. per gloss. Bar. & Doct. in d. l. cum notissimi, §. illud cum seq. C. de prescrip. tri. anno. Signo. in loco praalleg. t. Et ita etiam tenuit Cornarus consil. 80. incip. visis 28. colum. 2. volū. & non interruptitur per protestationem, puta si creditor reciperet cum protestatione quod quatenus plus vel de meliore moneta sibi deberetur non intendit iuri suo praedictare secundum Inn. loā. Andr. Abba. antiquum, & magis communiter scribentes in d. c. olim post gl. primam ibi: quia protestatio contraria non nisi in certis casibus interruptit prescriptionem, l. ut perfectius C. de anna. exce. & ca. pastoralis. ad fin. de off. ordi. & 16. q. 3. 3. potest vers. his autem. Dicit tamen lo. an. And. in d. c. olim, circa fin. comment. in nouella, & ante eum Hostiē. cum quibus transiunt communiter Doctores, quod existens in mala fide non praescriberet per no. ta. in c. fin. de prescri. & in regula possessor de re. iu. in 6. Quod puto verū, quando ea constaret, cum bona fides in prescribente regulariter praesumatur secundum commu-

communem sententiam, de qua per Bartol. in l. Celsus. ff. de usufruct. & per Bald. in l. fin. C. de long. tempo. præscript. cum concord. not. Franc. de Aretin. in consil. præalleg.

† Et hæc præscriptio maximè procedit inter ignorantes, id est, credentes ita esse obligationem, prout fit solutio, secundum Barr. & Docto. in l. is qui usufruct. per illum tex. cum gl. ff. quib. mod. usufruct. amit. & not. Sign. in loco supra allega. ubi figurat exemplum in hæredibus solutib. Si quis autem sciens sibi plus deberi minus recipiat, videretur, quod sibi non præiudicaret, nec curat præscriptio, quia usu & receptione partis à sciente retinetur iustotius, vt not. Bart. Bald. Alber. & communiter scribentes in d. l. is qui usufruct. traditur per gloss. in l. si quis exemptionis titu. C. de præscrip. prædicto. Ita secundum eum oportet constare triginta ann. quod etiam in proposito voluit Bartol. in l. si prius, in princip. ff. de aqua plu. arc. not. Francisc. de Aretin. in consil. præalleg. contrarium innuit gloss. 1. quam sequitur ibi Ionocent. Ioan. And. & communiter Doct. in d. c. olim, per illum tex. dum dicunt, quod si recepta fuerit pecunia minoris valoris cum protestatione iuris sui, talis protestatio non interrumpit præscriptionem, & non est verisimile quod quis protestetur de iure suo, nisi causam protestationis notam habeat, & sic fiat sibi plus deberi.

Circa quod dici potest, † quod necesse sit dicere, vt talis protestans dubitaret, non autem certus esset sibi plus deberi, vel quod decisio Bar. vel sequacium procedat in eo, quod scienter recipiebat minus, volens reliquum donaret aut recipiebat in parte solutionis. Et prout sentit Signo. si certum esset, quem scire ex simplici receptione & quittance creditor censeretur reliquum donare, facit l. cum quidem. §. diuus. ff. de vsur.

Est tamen aduertendum, prout Corne. declarat in consil. 181. incip. visis nonnullis in 27. col. & seq. vol. quod talis præscriptio non currit scienti indebitum solu-

re, quoniā malæ fidei possessor nullo tempore præscribit, nisi, vt prædixi, solutio fiat scienter minus recipiēti, qui videtur donare: & hoc latius declarat Corne. in eo consil. 29. col. ver. nec obstat su. de mutatione & variatione monetæ hodiernæ ab antiqua & solutionum. Item secundum eum ibi est aduertendum, au præscriptio fit interrupta.

Item est aduertendum secundum Inn. & Io. And. & communiter Dd. in d. c. olim quod † talis solutio, per quam præscriptum est, posse solui de alia moneta, operari potest pro vtraque parte duplicem præscriptionem; puta si debitor Papiensium soluerit per 40. annos in terris Ecclesiæ, vel 30. in terris imperij Lucenses pro Papiens. non cōstito aliter de obligatione Papiens. nam ex parte creditoris erit præscriptum, quod debeantur Papienses ex parte debitoris, quando liceat ei soluere Lucenses pro Papiensibus, secundum modum solutionis, licet Butr. hoc reprehendat per l. malè agitur. C. de præscr. 30. an. quam inducit ad hoc, quod præscriptio mei causa inducta, non debet operari effectum contra me.

Sed potest vtraque opinio concordari, vt scilicet præscriptio ista sit qualificata, & quod qualitas respiciat fauorem debitoris: licet obligatio respiciat fauorem creditoris, dum autem Inno. & Io. And. eo casu dicunt, præscriptionē vnius anni post prædictā præscriptionem 30. vel 40. ann. operari, vt debitor non teneatur de alia pecunia, quàm præscripta soluere, nō bene intelligo quando pro vtroq; præscriptio vno contextu cucurrisset, prout ipsi præsupponunt: quod autem dicunt ibi Docto. quod quando vna pecunia est in obligatione, & alia in facultate soluendi, libellus, & condemnatio fieri debeant de ea, quæ est in obligatione aliter non refero.

Sed in hac materia inuenio vnum dubium, videlicet, † si sæpè mutata est pecunia intra tempus præscriptionis, & secundum mutationem facta solutio, ita quod non possit dici secundum vnā mutatio-

nem facta solutio, per an. 30. vel 40. an. an
facienda erit solutio secundum antiquam
monetam, quasi non cucurrerit prescrip-
tio completa de aliqua contraria noua
moneta. In quo passu Host. in tit. de censu.
§. ex quibus. circa primum tenuit, quod
sic, ut sit solutio facienda secundum anti-
quam monetam. Signor. autem consil. seu
quæst. præall. ult. col. in conclus. sua dixit
cucurrisse prescriptionem aduersus anti-
quam monetam: & solutionem esse faci-
endam de moneta, quæ plus valuit intra
tempus prescriptionis & solutionis, &
ad eius æstimationem, seu de ea quæ fuit
maioris valoris, dummodò non excedat
valorem pecuniæ, quæ currebat tempo-
obligationis contractæ, per d. l. is, qui v-
sum fructum. §. fin. cum gloss. in verb. sed
an habeat. ff. quib. mod. usufr. amit.

Breuius puto præscriptum esse, vt.
prout fuit per tempora solutum, solua-
tur. Nam si fuit de vsuali moneta solutū,
id est, de ea, quæ currebat tempore cuius-
libet solutionis, seu secundum valorem,
quæ currebat in singula solutione, erit ita
prescriptum: & licet solutiones in indi-
uiduo fuerint diuersimodè factæ, in hoc
tamen dicitur vniformitas solutionum,
& cucurrisse tempus prescriptionis, quod
secundum currentem monetam & vsualē
tempore faciendæ solutionis solutum fu-
erit: & sic præscriptum erit, ut possit sol-
ui & debeat secundum vsualem monetam
tempore faciendarum solutionum, & se-
cundum valorem monetarum eo tempo-
re, sic soluendum in futurum, quasi ita fo-
ret conuentum vel dispositum, tunc præ-
scriptio habeat vim dispositionis & con-
uentionis, arg. l. si certis an. C. de pact. & l.
cū de in rem verso. cum vtrobiq; not. ff.
de vsur. & faciūt, quæ dixi sup. circa prin-
cip. huius fallentiæ, & istam opin. sensisse vi-
detur & tenuisse Fran. de Aret. in d. consil.
112. 2. col. ibi, incipit autem. Et inueni post
hæc scripta mea, quod ita tenet Do. Corn.
d. consil. 181. incip. visis nonnullis. 29. col. 2.
volum.

Quod autem dixi 30. vel 40. annis præ-
scribi, de qua moneta, seu secundum quam

æstimationem sit soluen. limitat Mart. de
Laud. in tract. de mon. propè fin. ut proce-
dat, quando certa pecunia est promissa:
sed si esset incerta, dicit se consuluisse,
quod per præstationem decennalem indu-
citur declaratio, ut secundum quod solu-
tū fuit annis 10. intelligatur ita promif-
sum, & stare obligationem, secundum An-
gel. in d. l. si certis annis. C. de pact. per d.
l. cū de in rem verso. ff. de vsur. alias se-
cundum eum intelligeretur de minimis,
inter l. numis. ff. de legat. 3. de quo latius
dixi supra in i. declarat. & videatur quod
dixit Francisc. de Aret. consil. incip. pro-
cedendum, penult. colum. & not. D. Fran-
cis. Curt. in tract. de moneta, seu in l. cū
quid, ult. quæst. ff. si certum petat. & prop-
tereā Bal. in d. l. si. certis annis. 3. col. dixit,
quod tqualis apparet solutio, talis præsta-
mitur præcessisse promissio.

Vltimò est in hac materia aduer-
tendum, quod si quis de meliori pecunia per
plures annos soluisset ignoranter nō com-
pleta prescriptione, posset repetere plus
solutū, aut cum futuris fructibus compe-
sare, secundum Oldra. in consil. 150. incip.
factum tale est, iunctis notat. in d. l. cū
Canonicis, subdit Oldrad. quod creditor
eo casu nō poterit allegare se esse in pos-
sessione ita exigendi, & recipiendi, nec
inuiti remedio possessorio, de quo in c.
peruenit, de censu. & in c. querelam, de e-
lect. & in d. l. si certis annis. vbi Bal. & An-
gel. vbi tradunt, an in præstationibus sit
dare possessorium. Et prædicta prescrip-
tio procedit, etiam si de vna pecunia æ-
quæ bona loco promissæ solvatur. Bal. in
d. l. is qui vsum fr. in fin. commen. ff. quib.
mod. vsum fr. amit. facit d. c. olim. & d. c. cum
Canonicis, cum ibi notatis.

*Adde de prescriptione in qualitate &
modo soluenda Moneta.*

Hanc limitationem nota, & obserua-
tū sit promissa, attamen si longissimo
tempore in alia curreret vel debiliori mo-
neta solutio sit facta, debitor prescrip-
tione liber

ne libererit. Hanc sententiam & limitationem libenter amplector, vt veram & communem.

Probat eam solenne Patavinum Consilium, de quo infra, nume. 8. Anton. Nat. consil. 192. & 227. libr. 1. Ferrar. in prax. in form. ad tut. prestatio. gloss. soluere, nume. 5. Carotius Tudertinus, de loc. & condit. tit. de prescript. num. 6. 7. 8. Schurff. consil. 10. Eandem. nume. 31. de monet. in verb. promissi aureos Venetos. Gabriel. in com. mu. opin. libr. 3. de solut. conclus. 1. nume. 55. Bart. in l. si prius, de aqu. plu. arcen. S. aliter. in l. cum notissimi. C. de prescript. solutus in praxi Cens. fol. (mibi) 181. Bos. de moneta, nume. 5. in prax. crimina. Comprobat quoque hanc prescriptionem in minori, vel in currenti, vel alia qualitate. Menoch. consil. 49. nume. 10. & d. Consil. Patavin. dicit eam communem: Rationem addunt interpretes, quod qualitas potius & facilius in tali obligatione tollatur, quam res ipsa. Et sic magis qualitas prescriptio diminuitur, quam rei ipsius principalis. Exemplum refert Natta alleg. consil. Eandem habet rationem quoque Vasqu. illustr. controuers. cap. 78. nume. 2. De hac prescriptione etiam vide quae supra Clariss. Reinerus Budelius L. affinis mihi coniunctissimus, in suo tract. de monet. lib. 2. cap. 24. tradidit. Quam ego limitationem ob id ita volui exornare, quod contraria sententia nunquam placuerit, etiam si in Camera Imper. obseruata sit: Quam D. Gail. posuit Obseru. 73. lib. 2. Matth. Boiss. Doctor.

SUMMARIA:

1. Pecuniae valor secundum solutionis tempus inspicitur in eo, quod ratione vsura praestatur.
2. Vsuras nunquid petere possit, qui fructus percipit.
3. Vrs & vsura qualiter differant in temporis solutione.

Limitatio Quinta:

QVINTO fallit, secundum aliquos, in eo, quod praestatur ratione vsurae. quia non inspicitur tempus contractus, vt dixit Pileus in quaestione sua 5. quem refert Ioannes Andre. in tit. de solut. §. nunc aliqua, in fin. in additio. incip. olim. vbi refert Pileum in quaestione praalleg. dixisse, quod licet in contractibus, & debito sortis variato valore pecuniae debeat attendi aliqua aestimatio: tamen quidam nobilis habens sententiam arbitramentalem, seu laudum ferre pronunciauit secus esse in debito vsurario, & subdit Ioan. Andre. quod altqualis aequitas inest huic dicto: & potest esse ratio, quia cum vsura accedat. fortitanquam lucrum ac loco fructuum & emolumenti. l. vsurg. ff. de vsur. non est aequum, vt duplici onere grauaretur illam praestans, videlicet soluendi ad aestimationem antiquae pecuniae, & ad soluendum lucrum, argu. d. c. vsura, secundum vnum intellectum, dum ibi dicitur, quod percipiens fructus, non debet etiam vsuras petere. quinimò secundum Bartol. in l. Paulus. 6. quaestio. ff. solut. cuius opinio est communis, vt dixi supra in prima limitatione, quando tractatur de interesse lucri cessantis, non habetur ratio augmenti pecuniae: & ista potuit esse mens illius Nobilis. posset etiam attetari, quod haec non sit fallentia. Nam, vt dixi in principio huius conclusionis, & fere in omni declaratione, inspicitur tempus contractae obligationis, & quia vsurarum obligatio ante moram non contingit. l. mora. & l. fideicommissi. ff. de vsur. cum concord.

Frustra querimus, an inspicendum sit tempus sortis in eo, quod pro vsura praestatur: & hoc modo estimatio & valor pecuniae inspiceretur a tempore morae, arg. l. vinum. ff. si cer. pet. de quo est dicendum iuxta ea, quae latius dixi 10. & 12. declarat. cum sequen.

† Et sic concludendum puto sortem solui debere secundum tempus obligationis, & contractus seu mutui, & vsuram secundum tempus, quo quis ad vsuram obli-

obligatur efficaciter, facit quod dixit Bald. in c. ex conqueſtione, de offi. ordin. quòd quando concurrunt antiqua & noua præſtatio, ſolutio antiquæ præſtationis eſt faciendà ſecundùm antiquam monetam: & nouæ ſecundùm nouam.

S V M M A R I A.

- 1 Debitor non cogitur ad ſolutionem antiqua moneta, cum Princeps iubet numerari de noua.
- 2 Decretum Principis ſuper ſolutione ſecundùm nouam pecuniam, nunquid perſonas Eccleſiaſticas liget.
- Et quid de ignorantibus.

Limitatio Sexta.

- 1 **S**EXTO fallit, quando Princeps mandaret facta debiliore vel meliore moneta ſolui debita contracta antiquitus vel cenſus: aut antiquas præſtationes ſecundùm nouam monetam, vt per Ioan. And. in addit. Spec. in tit. de ſolut. §. nunc aliqua, in fin. in addit. incip. olim. & Alb. de Roſ. in l. cum quid, circa fin. commen. ff. ſi cer. pet. vbi tangunt, an tale mandatũ
- 2 † ligaret perſonas Eccleſiaſticas, de quo etiam per Oldr. in conſ. infrà allegan. de qua materia etiam aliquid dixi in i. declar. & quid iuris, ſi de vtraque pecunia reperiatur, vel ſi antiqua non ſit reprobata, & omiſſo illo articulo, an Princeps poſſit iuri tertij præiudicare. Dicend. eſt, quòd talis Princeps, ſi hoc faceret ſine conſenſu ſubditorum, teneretur ad intereſſe, vt not. Inno. Pan. & ſcribentes in c. quanto, de iure iuran. Et an valeret ſtatutum vel decretum, poteſt videri Bald. in conſ. 424. cum præceden. 2. par. ſecundùm penultimam impreſſio. & videatur Aret. in conſ. 11. in pen. & vlt. colum. vbi dicit, quid iuris, ſi tale ſtatutum non obſeruetur, & an liget ignorantes. dixit tamen Oldr. in conſ. 120. incip. factum tale eſt, quòd Principe ſimpliciter mandate fieri ſolutionem de noua moneta per hoc nõ cenſetur ſta-

tutum, quominùs fieri debeant ad æſtimationem antiquam, vt dixi ſuprà in 17. declarat. facit gloſſ. in c. quis ignoret. 34. quaſtio. 4.

S V M M A R I A.

- 1 Tributa & decima reſpiciunt pecuniam ad tempus ſolutionis.
- 2 Pecunia variatio eſt Principibus imputanda, quibus debentur tributa.
- 3 Statutum de certa pecunia ſoluenda mutatum videtur mutata pecunia.
- 4 Moneta mutata de qua ſtatutum loquitur, cenſetur quoque mutatum ſtatutum.

Limitatio Septima.

FALLIT ſeptimò in decimis & tributis, † & aliàs vbicunq; lex vel ſtatutum dicerent fieri debere ſolutiones ſecundùm monetam currentem tempore ſolutionis. Cle. ſi beneficiorum. ſecundùm vnum intellectum de deci. & eſt de mente Bal. in l. is qui vſum fr. §. ſi in ſi. com. ff. quib. mo. vſus fruc. amit. poſt gl. in d. Cle. ſi beneficiorũ. & Paul. de Leaz. ibi. 2. colum. & clarè vult Millus in repert. in verb. pecunia. verùm quia illa Cle. habet varios intellectus, & communis ſententia eſt, vt dixi ſuprà in 11. declar. in ſi. quòd eſto, quòd detur facultas ſoluendi de moneta vſuali, per hoc non dicitur, quòd ſolutio fieri non debeat ad æſtimationem antiquæ pecuniæ, iccirco fortè poſſet dici, quòd in decimis attendatur conſuetudo taxæ iuxta gl. in d. Cle. in verb. taxatione & quòd, ſi ſit cõſuetudo, vt ſingulis annis valor inſpiciatur, ſolutio fiat ſecundùm valorem cuiuslibet anni ad illam æſtimationem pecuniæ, quæ tunc curret, aliàs fiat ſecundùm antiquæ pecuniæ æſtimationem, videlicet eius temporis, quo taxa fuit facta. de quo plenius dixi in 17. declaratione.

In tributis autẽ, quæ Principibus præſtantur, † credo indubitanter inſpici tempus cuiuslibet ſolutionis: & moueor vltra

tra prædicta ex tex. & nota. in l. creditor, in princip. ff. de sol. iunctis not. in d. Clement. si beneficiorum. maxime per Zaba. & Petr. de Anchar. & Imol. dum dicunt, quod si creditor fuit in causa vel culpa deteriorationis vel reprobationis pecunia, habet sibi imputare, & pro tanto, si Principes habentes potestatem cudendi, & variandi monetam, illam variant, vel variari mandent, aut permittant variari, vel in variationem expendi sibi imputet, quod maxime verum puto, quando tributum est debitum per statutum, ut in eo attendamus monetam currentem temporis solutionis, & ut trahatur ad monetam, prout currit, ut dixi supra in 12. ampliat. idem si tributum debeatur ex ordinatione, & mandato Principis, ut per Millum in loco supra allega. vbi contrarium innuit, si debeatur ex mero contractu: volens tunc attendi pecuniam, quæ currebat tempore contractus. & hæc intelligo, quando variatio tendit ad præiudicium Principis, cui tributum debetur, & non subditorum, † ut quia debiliior vel vilioris valoris sit moneta tempore quo soluitur tributum. facit ad hæc quod dixit Ant. de Butr. in d. c. quanto, de iure iuran. † quod statuto loquente de certa moneta, si contingat mutare monetam, censetur mutatum statutum, & ad nouam monetam mutatum, per iura alleg. per eum. facit c. translato, de constit.

SUMMARI A.

- 1 Pecunia æstimatio & declaratio à partibus facta attendenda est.
- 2 Æstimationis pecunie per partium conventionem materia amplè examinabitur, & nu. 3. 4. 5. 8. 10.
- 3 Ducati mutuo dati quomodo veniant æstimandi ex partium conventionem: ut si dictum in eadem æstimatione illud seruandū. & num. 9.
- 6 Pactum, quod solvatur ducatus ad certam æstimationem, valet, & nu. 11.

7 *Solutionem fieri in moneta aequè bona, semper videtur actum inter partes.*

12 *Moneta currentis expressio, an excludat monetam currentem tempore contractus, si tempus solutionis non fuerit nominatum.*

Limitatio Octava.

OCTAVO fallit in pecunia declarata vel æstimata tex conventionem usque à principio, quia attenditur declaratio & æstimatio partibus facta, secundum Bart. in l. Paulus, in fin. ff. de solu. vbi loquitur tam de dote, quam de alia obligatione. & in l. si stipulatus sim decem in melle. ff. eo. tit. & in l. sed addes. §. si dominus. ff. loca. & per Dd. in l. pen. §. mancipia. ff. sol. mat. per Pet. de Anch. in Cle. si beneficiorum, circa fin. comen. vbi etiā Imo. de decim. post Bald. in consil. suo 339. incip. punctus quæstionis. 2. volum. secundum penultimam impress. per Martin. de Laud. in tract. suo de moneta. circa fin. & per Do. Barth. Socin. in consil. 298. incip. pro fundamento sequitur Io. And. de Ana. in c. fin. vlt. char. de maled. Ioan. Andr. in c. quanto, in pen. col. in fi. de iure iur. Et nō. Andr. de Isern. in vlt. feud. in tit. quæ sint regal. in 8. colum. vers. & sic videtur. vbi dicit, quod negotiatores dubitantes de augmento vel diminutione, solēt expresse convenire de æstimatione pecuniæ debite.

Et quia hæc materia est utilis & quotidiana, & malè examinata, ac peius intellecta, illam tradam per quæstiones: Primo igitur quæro post Bar. in l. Paulus, vlt. quæ. ff. de solut. † si mutuam vel in dotem dem, aut deponam centum libras, dicendo hoc modo: Albertus Brunus dedit mutuo Sempronio, vel in dotem, vel deposuit centum libras in tot ducatis auri largis, vel in tot grossonis Mediolani: & hoc factum sit tempore, quo ducatus auri largus valebat 4. libr. præsupposito, quod nunc valeat 4. libr. cum dimidia, vel tem-

H h pore

Pre quo grossonus Mediolani valebat
 vnam libram, pre-supposito quod nunc va-
 leat 22. solidos, an debitor liberabitur sol-
 uendo ducatos vel grossonos ad valorem
 temporis solutionis: & sic dando pro cen-
 tum lib. 22. ducatos auri largos, & libram
 vnam, vel monetam æquivalentem libe-
 retur, cum à me habuerit 25. ducatos auri
 largos pro centum libris, & quid ecotrà,
 si ducatus decreuisset stante casu premis-
 so, putà quia tempore solutionis non va-
 lebat, nisi tres libras cum dimidia, an ip-
 so volente mihi dare 25. ducat. loco cen-
 tum librarum prout à me habuit, potero
 dicere, quod tempore solutionis ad faci-
 endum cētum libras plures ducati 25. exi-
 guntur, videlicet in summa 28. ducati, &
 2. libræ, reperio quod difficultas huius
 quæstionis residet in hoc, an ducati sint
 in obligatione, non tantum in facultate
 soluendi: & esto, quod sint in obligatio-
 ne, an sint in obligatione secundum æsti-
 mationem & valorem temporis contra-
 ctus, an verò temporis solutionis, in quo
 casu Bart. in d. l. si stipulatus sim decem in
 melle, in 2. colum. quem sequitur ibi Pau-
 3. de Cast. tenuit quod ducati vel grossoni
 sint non tantum in facultate soluendi, sed
 etiam in obligatione: & quod in eis con-
 sideretur valor secundum tempus cōtra-
 ctus, per illum text. cum gl. dum ibi dicitur,
 quod si promiseris decem duc. in mel-
 le: mel est in facultate soluendi, non au-
 tem in obligatione, nisi mel æstimetur, pu-
 tà ad rationem vnius ducati pro cado. nā
 secundum eos quando do tibi centum li-
 bras in florenis seu ducatis, licet non de-
 tur æstimatio duca. non est hoc necessa-
 rium, quia suam habet æstimationē, quæ
 dependet ab eo, pro quo communiter ex-
 penditur vel taxatione superioris, iuxta
 not. in d. l. fin. cum præceden. C. de vet. nu.
 pot. non sic in melle, cuius æstimatio est
 voluntaria, & à partium potestate depen-
 det & variatur, & sicut in melle consi-
 deratur æstimatio temporis contractus à
 partibus limitata, ita in ducatis in casu
 prædicto consideratur æstimatio: & valor
 à superiore taxatus, & communiter tunc

tempore contractus currens, & cum hæc
 opin. tanquam veriore transit Martin. d.
 Laud. in tracta. de monet. pen. & antepen.
 colum. vtilitas autem secundum Bart. est,
 quia de æstimatione limitata etiam in pe-
 cunia contingit quandoque lucrari, pro-
 ut supra declarauit.

Contrarium tenet Ange. in d. l. si stipu-
 latus. dicens, quod cum valor ducati &
 pecuniæ promissæ sit variabilis, prout in-
 dies videmus, non possit eius æstimatio
 magis dici certa, quam æstimatio mellis,
 cuius precium non sit à partibus limita-
 tum, & quod sicut mel eo casu non est in
 obligatione, ita nec ducati in casu prædi-
 cto: & quod tantummodò centum libræ
 sint in obligatione & ducati in facultate
 soluendi: & hanc opinionem firmat Bart.
 in l. Paulus, vlt. q. ff. de solut. cuius opinio
 ibi est magis communis. Nam eū ecotrā sit
 Bald. in cons. præal. & Petr. de Anchar. in
 Cle. si beneficiorum, pen. col. de decim. &
 Io. de Ana. in c. si. pen. col. de maledict. &
 Io. de Ana. in c. quāto, vers. extra quæro, de iure-
 iur. & Fran. de Are. in cons. 11. & Panor. in
 d. c. quanto, circa fin. commen. de iure iur.
 vbi etiam alij mouentur, Bar. in d. l. Paul.
 quia dādo centū libras in tot ducatis, pu-
 tà 25. ducat. pro centū libris, ita quod di-
 cendum sit, sicut de alia re æstimata, & de-
 dote, quæ datur æstimata. h. eū dote. C.
 de iure dot. l. æstimatis. ff. solu. matr. & se-
 cundum Bart. illa verba, in tot ducatis,
 nihil operantur, & damnum, & lucrum
 contingens in variatione valoris ducati
 seu floreni pertinebit ad debitorem, & in
 deposito videbuntur ducati venditi pro
 illis libris, ita quod æstimatio duca. vide-
 licet libræ centum, & non floreni, conse-
 quitur deponi. l. certi conditio. §. si. cum se-
 quen. ff. si cer. pet. & l. si ex precio. C. eo. &
 credo quod hæc secunda opin. quæ est ma-
 gis communis, sit verior, taliter, quod de-
 bitor tenebitur & poterit dare ducat. ad
 æstimationē temporis solutionis, vel mo-
 netam æquivalentem centum libris secun-
 dum valorem temporis solutionis, pro
 qua facit, quia esto, quod ducati solūmo-
 dō essent in obligatione, nihilominus in
 eorum

eorum estimatione attēderemus tempus solutionis, secundum communem & veram sententiam traditam supra in 5. ampliatione.

Vnde idem esse debet, quando dantur centum libræ in tot ducatis, quia per hoc non concluditur, quod reddi debeant 25. duca. pro centum libris, sed totum oppositum, ita quod ducati non sint in obligatione respectiue ad libras centum, sed secundum suam propriam estimationem, præsupposito quod essent in obligatione, licet putem verius, quod non sint in obligatione, sed tantum in facultate soluendi, & quod solum libræ centum sint in obligatione, prout dixit Bart. in d. l. Paulus, in fin. & Ang. in d. l. stipulatus sum 10. in mel. cum concord. supra alleg. & facit quod dixit Paul. de Castr. in l. sed addes. §. si dominus. ff. loc. ex cuius dictis prædicta multa declarantur & ampliuntur, ut sciamus, an possit creditor cogi capere de ducatis, vel alia moneta.

† Et per prædicta teneo, quod si dictum fuisset, do tibi centum libras in tot ducatis largis vel grossonis, hoc actio quod reddas in duca. largis vel grossonis, quo casu ducati vel grossus indubitanter essent in obligatione, nihilominus solutio ducat. debeat fieri secundum valorem suum tempore solutionis per prædicta, iunctis his, quæ dixi in d. 5. ampliat. cum seq. & hoc est quod voluit Alex. in d. l. pen. §. mancip. ff. sol. matrim. vbi malè intelligit Bart. quia etiam hoc casu non intelliguntur dati 25. ducat. taliter quod reddi debeant 25. duca. pro centum libris, sed totum oppositum: vnde ducati redderentur secundum propriam estimationem temporis solutionis. & vult Bar. in d. l. Pau. cum concord. supra alleg. dum dicit attendi tempus solutionis, nisi dictum sit sub eadem estimatione, de quo in seq. quæst. dicetur.

Sunt tamen prædicta intelligenda, nisi augmentum duca. euenisset propter pecuniam argenteam esse contaminatam. Nam sicut non possent dari centum libræ de pecunia ære cōtaminata loco centum librarum antiquarum preciosioris metalli, ita

non possent dari ducati cum augmento eorum tali occasione causato: ut dixi supra in 6. declar. & infra hac eadem limit. 3. quæst.

Secundò quæritur, quod iuris erit, si dicunt, sic do in dotem vel mutuo, aut depone penes te libras centum in tot duc. hoc actio, quod reddas duca. ad estimationem prædictam, vel in eadem estimatione. Respondeo, quod iste est propriè casus præsentis limitationis, & quod hoc casu sint ducati soluendi secundum valorem temporis contractus: quia tunc libræ censentur æstimate per ducat. ita quod 25. ducat. dati pro centum libr. ut dixi in præced. q. sint restituendi in tanto numero, qui comprehendat centum libras, cōsiderato tempore contractus: & sic restituendi sunt 25. ducati numero prout fuerunt traditi, & damnum decrementi & lucrum augmenti valoris eorum cedit commodi mei creditoris.

Ita voluit Bar. in d. l. Paulus, in fin. cum quo communiter transeunt Doct. & maxime Bal. in cons. præalle. & in c. quanto. vers. extra quæro, de iure iur. & idem Bar. in l. sed addes. §. si Dominus. vbi etiā Fulg. & Pau. de Cast. ff. loca. & in l. pe. §. manci. vbi etiam Paul. de Cast. ff. sol. mar. & Petr. de Anch. in d. Clem. si beneficiorum, pen. col. de deci. & Ioan. de Ana. in d. c. si. pen. col. de malef. & Fran. in d. cons. 11. & Do. Barth. Socin. in d. consil. 298. & Do. Franc. Cur. in d. l. cum quid. 11. q. & Mart. de Lau. in d. tract. de monet. pen. col. seu antepen. & iuxta prædicta dicebat Fulgo. in d. §. si dominus pactum. quod si solui debeat certa summa librarum in florenis, seu ducatis ad rationem 5. libr. & 4. solidorum pro singulo ducato valere, & esse seruandum, & licet Imol. in d. §. mancip. dicat, quod stante casu, de quo in quæstione, si cōtingat ducatum decreuisse, non esset verisimile, quod creditor voluerit tale damnum pati, per l. cum de indebito, in princ. ff. de reprobata. tamen sua opin. non est tenenda, ex quo creditor acquieuit æstimationi ducati, & sicut lucrum consequeretur casu, quo creuisset, damnum patitur ex dimi

nutione, arg. l. pen. C. de sol. & eius quod no. gl. in c. cum Canonicis, de censu. & dixi in 2. declarat. supra eod. & quodd dixi valere pactum super æstimatione pecuniæ, est intelligendum quando communis cursus ita se habebat, cum non sit nostrum mutare æstimationem duca. vel monetæ sine autoritate superioris, imò mutuans aut aliter expendens posset puniri, vt not. in l. 1. seu 2. C. de vet. num. potest. lib. 11. quod intelligo, nisi donationis gratia, quando ratione cursus quis vellet pro pluri capere vel minore cursu, quam valeat expendere per not. per Alb. in l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pign. act.

Tertiò quæro, quid iuris, si sit simpliciter dictum, do in dotem mutuo, vel depono centum ducatos ad rationem 4. librar. pro ducato, quomodo fiet restitutio? vel si dictum sit, do tibi centum ducatos in dotem ad rationem solidorum 94. pro singulo ducato non expresso, quodd debeat fieri restitutio in duca. cum de consuetudine liceat soluere monetam pro auro, vt dixi supra latè in 2. limit. breuib. si fiat restitutio in eadem pecunia in genere, putà in in duca. debebunt dari tot ducati, qui secundum valorem eorum tempore solutionis faciunt tot libras, quot erant in promissione, ita quodd si erant centum ducati ad rationem librarum 4. debeant solui tot ducati, qui tempore solutionis valeant 4. libr. & si ducatus creuerit in valore, dabuntur minus, & si decreuerit, dabuntur plures, figurando exemplum, prout supr. dixi in 1. q. huius limit. per ea, quæ ibi dixi, & in præced. q. vbi hoc deciditur: & si ducatus creuisset propter deteriorationem monetæ, prout communiter fit, debet dari tot ducati, qui valeant 4. centum libra. monetæ æquæ bonæ in bonitate intrinseca, & æquæ preciosi metalli & eiusdem ponderis, sicut erant tempore contractus, vt voluit Martinus de Laud. in d. tracta. de moneta, penul. & antepenul. colum.

Et pulchrè d. Bartho. Socin. in d. consil. 298. incip. pro fundamento, innētis his, quæ latè dixi in 1. declar. post Oldr. con-

sil. 31. & concord. ibi allega. † cum semper actum censeatur inter partes, vt solutio fieri debeat de moneta eiusdem bonitatis, cuius est ea, de qua in obligatione tempore quo data fuit, seu tempore obligationis. l. cum quid. ff. si certum petat. & prout ibi latius dixi, nisi aliter actum sit inter partes, vt dicetur in quæst. sequent. & si talis debitor velit soluere in moneta, putà libras vel solidos, prout in exemplo figurato, tenebitur soluere centum de antiqua moneta currente tempore obligationis, quodd faciat 4. libr. aut de illis antiquis solidis, si reperiantur, vel de noua moneta ad æstimationem antiquæ, vt dixi in d. l. 1. & 4. declar. post Oldr. in consil. præallega. cum concord. ibi signandis, declarando, vt ibi latius dixi. & vltra d. prædictos in proposito dotis hoc est de mente Areti. in consil. 11. incip. procedendum. & secundum prædicta intelligendum est, quodd consuluit Bald. in d. consil. 339. incip. punctus quæstionis: † & prædicta procedunt, quando nulla interuenisset mora in restitutione, vel solutione, per ea, quæ dixi supra in 1. & 2. limitatione. nam si interuenisset mora, habetur ratio valoris mutati in pecunia durante eadem bonitate, quæ erat tempore contractus à tempore moræ, vsque ad tempus solutionis, secundum Martin. de Laud. in tract. de mone. penul. col. 8. & Soci. in consil. præallega. & idè dixi durante eadem bonitate intrinseca, quia, vt dixi in 1. limit. ac conclus. mora nihil facit ad mutationem valoris causati ex mutatione bonitatis intrinsecæ, seu preciositatis metalli. Et prædicta procedunt, nisi dictum sit ad rationem librarum 4. pro singulo ducato monetæ currentis tempore solutionis, vt dicam infra in sequent. quæstione.

Quartò quæro, † Aliquis dedit mille ducatos dotis nomine, vel mutuo, vel depositi, ad æstimationem librarum 4. pro singulo ducato monetæ currentis tempore solutionis. quomodo soluentur isti ducati, vel eorum valor? dico, quodd si consideremus mutationem valoris non mutata

tata preciositate metalli, res est clara vt inspicimus libras secundum quod valēt tempore solutionis, quia ita placuit contrahentibus iuxta nota. in d. l. Paulus. per Bar. in si. cum concor. suprà alleg. in præce. quæstionib. idem dico si contingeret monetam esse factam de metallo debiliore & viliori, vel diminutam in pondere cum libra, ita valeat 20. solidos monetæ debilioris ponderis & vilioris metalli sicut pretiosioris metalli, & fortioris pondoris: nam verba prædicta præferunt taxationem & limitationem valoris ducati in libris, & vltcrius declarant quod libra sint soluendæ de moneta corrente tempore solutionis. Clemen. si beneficiorum secundum vnum intellectum, quem tenuit Pau. de Leaz. ibi & plures alij de decim. quod potest fieri per contrahentes, sicut posset & multò magis per contrahentes fieri, quod pecunia reproba liberaret solventem, vt Zaba. Petr. de Anchar. & Imol. ibi per Alber. de Rom. & nonnullos scribentes in l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de act.

Ex quo concludendum est, quod si debitor soluendo 4. centum lib. monetæ currentis tempore solutionis fiendæ, licet debiliore liberabitur & si tempore solutionis curreret fortior, & pretiosior moneta, è conuerso teneretur debitor soluere 4. centum lib. illius monetæ, licet melioris, aut ducatos soluat secundum æstimationem prædictam librarum 4. considerato cursu monetarum secundum tempus solutionis fiendæ, & si mora interuenisset, inspicimus tempus, quo solutio fieri debuisset, & illam monetam, ac istum cursum, vt dixi in præced. q. & in l. limit. vnde præsupposito, quod ducati valeant nunc libr. 4. cum dimidia: & debitor occasioe mille ducatorum, velit soluere in ducatis, non considerabimus, an ducatus creuerit ratione mutationis pretiositatis metalli monetarum, nec quod tempore promissionis valeretur 4. libr. illius monetæ, quæ forsitan nunc valerent, 4. cum dimidia monetæ presentis debiliore, sed solum considerabimus, quod dentur tot

ducati, qui faciant 4. millia lib. æstimando ducatum prout nunc valet, & erit debitor in lucro de libris 500. quia mille ducati nunc valebunt libras 4500. & tantò minùs de mille ducatis dabit, quantum capiunt libræ 400. & sic dabit solum ducatos 889. solidos 10. qui faciunt mediam libram, & idem proportionabiliter est dicendum, si ducatus decreuisset.

Vbi autem non interuenisset si aliqua æstimatio, licet dictum esset, promitto ceterum ducatos largos monetæ currentis tempore solutionis, tunc solutio esset funda de moneta corrente tempore solutionis habito respectu ad antiquam, id est, vt ratio plus de noua detur, quantum valet vel valeret illa, quæ currebat tempore promissionis secundum communem intellectum, qui datur ad Cle. si beneficiorum de deci. per Panor. in c. quanto, vlt. col. de iureiur. cum concor. quæ adduxi in 11. declar. & in 5. limit. post Old. in cons. 250. incip. factum tale est. Quod intelligo, nisi promissio esset facta in tali specie, quæ non habet nomen & formam pecuniæ, sed est nomen collectiuum, quod ita suam determinati onem habet in bona moneta, sicut in debiliore, vt sunt libræ, quæ valent 20. solidos tam fortis monetæ, quam debilis, & ducati in moneta in ducatu Mediolani, qui valent 4. lib. qualiscunque sit moneta, & in florenis Mediolani, qui valent 12. solidos fortis vel debilis monetæ: & in florenis Sab. qui valent 12. grossos Sabau. vel Papiæ, siue currat bona moneta siue debilis, & non reperitur aliqua petia pecuniæ, quæ talis ducatus, moneta, vel libra, aut talis florenus appelletur, nam si quis promittat mihi 10. ex talibus ducatis vel florenis aut libris, intelligitur de moneta temporis contractus, vt dixi in 1. & 6. declara. tamen si addatur monetæ currentis tempore solutionis, ex hoc excludetur moneta currens tempore contractus l. maritus. C. de procur. l. cum prætor in princip. cum vulg. ff. de iudi. & aliud hoc ideo est in isto casu, quam in præcedenti si quia ista denominatio pecuniæ se habet tam ad fortem, quam debilem, & tam

ad currentem tempore contractus, quam solutionis, & quia eligitur vnum tempus scilicet solutionis, & aliquid dixi in 6. de clar. & latius in 17. declaratione.

Si autem dictum fuerit simpliciter moneta currentis non appositis illis verbis tempore solutionis, an intelligatur de moneta currente tempore obligationis, seu dispositionis, an verò contractus, habui in facto, & teneo quòd debeant intelligi de currente tempore contractus, vt inter pretemur verba secundum regulas iuris communis iuxta nota. per Bar. & alios in l. hæredes mei, §. cum ita ff. ad Treb. & in l. Gall. §. i. ff. de lib. & posth. cum concor. & quia verba interpretanda contra illud, qui se fundat super eis l. veterib. ff. de pactis, & l. quicquid astringendæ in principi. cum ibi not. ff. de verb. oblig. & quia verba intelliguntur secundum tempus contractus, & dispositiones iuxta nota. in l. si ita. ff. de aur. & ar. leg. per Bar. cum cōcor. non obstante quòd in contrarium faciat, quod verba debent ita sumi, vt aliquid operentur. l. si quando, in principi. ff. de leg. i. puto tamen distinguendum an verba moneta currentis poantur simpliciter, vel referantur ad actum obligationis, & tunc procedant prædicta, an verò referantur ad factum solutionis, & tunc debeant intelligi de currente secundum tempus solutionis, quia qualitas adiecta verbo, regulatur secundum tempus verbi. l. in delictis, §. si extraneus. ff. de noxa. l. ex facto, in principi. ff. de vulg. & pup. putà promissit soluere de moneta currente, quia intelligitur tempore solutionis.

LIMITATIO NONA.

NON o fallit, quum ad est statutum declarans attendi debere monetam & cursum temporis solutionis per ea, quæ dixi supra in præcedē. fallentia pen. & vltim. q. 6. & latius 17. declara. faciunt

no. per Alex. in consil. 11. incip. visis his 2. vel per Aret. consil. 10. 3. colum. cum seq. dicam infra in seq. limitat. in fin.

SUMMARIVM.

Solutio fieri debet secundum valorem tempore solutionis, mutata tantum pecunie bonitate extrinseca.

LIMITATIO DECIMA.

DECIMO & vltimo secundum talia quos fallit quoad bonitatem intrinsecam, seu quoad variationem, quæ contingit durante bonitate intrinseca, & non mutata in moneta, in pondere, vel pretio sitate: quia tunc debet fieri solutio secundum valorem temporis solutionis, vt late dixi supra in 5. & 6. ampliatione seu declaratione. iunctis his, quæ dixi in 3. quæ limitatio videtur recipere debere distinctionem secundum utrobique dicta, videlicet quòd non curemus de bonitate extrinseca, quãdò promissa est certa species pecuniæ, putà centum ducati, vt dixi in 3. declarat. Sed quãdò est promissa pecunia in genere, putà in libris, nisi contingat auctum fuisse valorem monetarum magis grossarum vel pretiosarum propter aliam magis ære contaminatam, quàm tempore contractus, vt dixi in ipsa 5. & 6. de clar. Item hæc limitatio restringitur & declaratur ex alijs ampliationibus, & declarationibus, ac limitationibus, vt si quis esset in mora, vel specialem promissionem fecisset, vel aliter, vt per discursum totius huius materiæ.

Laus Deo omnipotenti, ac gloriosissimæ virginis Mariæ eius matri. Finitum fuit hoc opus ad Dei omnipotentis gloriam & publicam vtilitatem per me Albertum Brunum, Iurisconsultorum minimum, ciuem Astenf. Anno Domini. M. D. VI. die XV. Iulij.

IOANNIS AQVILAE IVRISCONSULTI, DE POTESTATE ET VTLITATE MONETARVM, TRACTATVS PERVTILIS.

Ad Ioannem Stoefflerinum, facile omnium nostro aeo principem Mathematicorum, IOANNIS AQVILAE vtriusque legis interpretis, in praesentem Tractatum Praefatio.

IAMETSIMathematici gētilicio vocabulo erāt dicti Chaldae, apud Assyrios, apud Aegyptios prophetae, quos Graeci appellarunt philosophos. Indi gymnosophistas, Latini sapientes, Galli duydas, Persae vero, magos. Hic enim omnes, syderum observatis rationibus, praedicere futura solebant. Sed magi potissimum apud Persas deorum cultui vacabant, preces illis atque vota & sacrificia offerebant, deorum substantia & generatione differebant, signa statuasque repraehebant, improbabant illorum errores, quae discerni, deos sexu, & mares faminaeque inter eos esse affirmabant: dicebant rerum omnium totiusque orbis imperium penes deos esse. Duo erant apud eos principia, Bonus demon, & malus. Ille Iupiter, quem horamafde: hic Pluto, quem appellabant Arimanium. Hic teste Eudoxo, aiebant homines reuicturos. Aristoteles dixit, eos fuisse antiquiores Aegyptijs. Sed postea autam esse magorum vanitatem, ait Laertius in Perside, a Zoroastre vsque ad Xerxis Persarum regis transitum, per sexcentos annos, plerique magi non solum observatione syderum futura praedicere, verum artibus quibusdam & rerum & verborum maleficijs, ut & scire se omnia, & facere posse, profiterentur. Plinius quoque artem hanc magicam omnium artium fraudulentissimam esse asserit, miraturque quomodo

in toto terrarum orbe plurimis seculis valuerit: idque ob eam causam putat accidisse, quod sola artium tres alias imperiosissimas humanam mentis complexa, in se vnam redigit.

Natam primo est medicina nemo dubitavit, hac specie salutari irrepsisse, velut altiore sanctioreque, quam medicinam. Ita blandissimis desideratissimisque promissis, addidisse vires religionis, ad quam maximè alligatur humanum genus, atque ut hoc quoque suggererit, miscuisse artes mathematicas nulli non auido futura de sese sciendi, atque ea à coelo verissime peti credenti. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigij adoleuerit, ut hodie etiam in magna parte gentium praeluerit.

Thessaliam verò huius veneficij infamem fuisse constat, ut Menæder prodidit: duravitque ista venefica ars ita in Italia, per longa Christianorum tempora, ita ut temporibus Theodosij Iunioris Christianissimi principis, dicat celeberrimus August. lib. 15. de ciui. dei: Cum essemus in Italia, audiuius quasdam mulieres imbutas his malis artibus, dato casco, statim homines in iumenta conuertisse: quae ut alia iumenta, necessaria quaeque portabant: & finita opera, iterum homines ab illis restitui, quibus (ut ait) mens semper humana conseruata fuit. Quid plura? Apuleius idem, & Homerus, Virgilius, Lucanus, Tibullus, Ouidius, Plinius, Seneca, atque alij historici & poetae narrant, etiam mirabilia de

ra, de Circe & Medæa, atq; herbis, vt Aethiopsis, qua amnes & stagna siccare, & tactu eius clausa aperiri: atque Achmenides, quàm coniecta in aciem hostium, trepidare omnia, ac terga vertere, vanitas magorum gloriatur. Latæce, dari solita à Persarum rege legatis, vt quocunq; venissent, rerum omnium copia abundaret.

Sanè non omnia, quæ per eam artem monstrantur, vera esse, noscuntur, sed multa dæmonum illusionibus ostenduntur, quæ veridicè facta minimè fuerunt: vt hominem conuerti in lupum, aut in iumentum: lunâ trahi, & similia, quæ per humanorum sensuum alterationem, quibus illi plurimum præsumunt, & non per verum inducuntur effectum. Nam solum ea verè exequi possunt, quæ naturali virtute ducuntur. sed omni rerum cognitiõe, ex ingenij acrimonia, & longa experientia, ac agilitate naturæ, alterabilia facillè coniungere valeant, ea nonnunquam inducunt, quæ miracula hominibus esse videtur, & non sunt. Idem Aristot. veritatis indagator, & ea tantum credens quæ vel cõprehendi sensu, vel probari rationibus possint, hæc omnia irridet, falsaq; existimat & Zoroastrem, quem huius artis inuento rem vulgus fuisse existimat, ex interpretatione ipsius nominis, ostrorum fuisse cultorem affirmat. Mirum certe foret, in tantam credulitatem ex tam salubribus inicijs euecta humana ingenia esse, si in aliqua reseruare modum nouissent. Sed hæc est in omni re, humani ingenij conditio, vt à necessarijs orsa primam, cuncta veniant ad nimium. Nempe Mathematici esse dicuntur propriè illi, qui mathemata seu mathematicas profitetur disciplinas, quæ sunt, Arithmetica, Geometria, Musica, & Astrologia. hæc enim propriè mathemata, id est, disciplinæ dicuntur, quia certiores alijs sunt. Sed quoniam quoque in nimiam vanitatem profecti sunt prædicendi futura, siue etiam præterita incognita, vt ex istis hi sunt, qui astrologi vocantur, non solum ex astrorum naturali cursu futura prædicentes, sed & minuta quæquæ ex astris se posse prædicere promittunt,

vt consilia ipsa, hominum arbitria & varias voluntates, appetitionesque & declinationes, & fortuitos repentinosque inleuissimis rebus animorū impetus, recessusque moueri agitarique desuper è cœlo credunt: ita vt ex necessaria quadam siderum errantium reciprocatione, eiusmodi talia contingere preternacii fronte asserant: & hi cæteris vaticinâtionibus præstare videbantur.

Vnde illud mathematicorum nomen explosum est tanquam damnabile, & proijcijs usurpatum, (qui diuinationem profitentur,) Arioli, Aruspices, Augures, Pytonici, Præstigiatores, Necromantici, Pyromantici, Acromantici, Hydromantici, Geomantici, Chiromantici, Genethliaci, atque Sortilegi. Hi omnes damnati & explosi sunt per 12. tab. atq; sacras leges, & canonicas sanctiones, C. de malef. & mathema. per tot. c. Igitur 26. quæst. 3. & c. nec mirum 26. quæst. 5. & c. 1. ac per tot. de sortileg. cum concor. Attamen mathematici sunt dicti propriè, ab his artibus, quos discere & exercere expedit publicè. Quoniam Geometriam, Musicam, cæterasque disciplinas altiores, mathemata, hoc est disciplinas, veteres Græci appellabant. l. artem Geometriam. C. de malef. & mathe.

Exinde autem his sciètijs ornati, ad prædiscendam mundi opera, & principia naturæ procedebant: ac tunc deniq; nominabatur Physici, hoc est naturales. Magia itaque est dicta ars ipsa. Vnde & magicas artes, ac herbas. Inde est duplex magia: quarum altera, dæmonum tot opere & auctoritate constat, res medijs fidijs execranda & portentosa. Altera vero, nihil aliud est, (quum bene exploratur) quàm naturalis philosophiæ absoluta consummatio.

Vtriusque quum meminerint græci, illam magiam nullo modo nomine dignatæ, γανμία nuncupant. hanc propriè peculiariq; appellatione, μαγεία quasi perfectam summamq; sapientiam vocant. Magna autem inter has artes disparilitas & dissimilitudo. Illa non modo Christiana religio, sed oēs leges, omnisque bene instituta res publica, dānat & exercitat, hanc oēs sapientes, omnes

omnes coelestium & dinarū rerum studiose nationes, approbant & amplectuntur. Illa artium fraudulentissima, hæc altior sanctiorque philosophia: Illa irrita & vana, hæc firma, fidelis & solida. Illam quisquis coluit, semper dissimulauit, in auctoris esset ignominiam & contumeliam.

Ex hac summa literarum claritas gloriaque, antiquitas, & penè semper fuit petita: Illius nemo vnquam studiosus fuit vir philosophus, & cupidus discendi bonas artes: Ad hanc Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato, discendam nauigare, hanc prædicarunt reuerſi, & in arcanis præcipuam habuerunt. Illa vt nullis rationibus, ita nec certis probatur auctoribus: Hæc clarissimis quasi parentibus honestata, duos præcipuè habet auctores Zamolxidem, quem imitatus est Arabis Hyperboreus, & Zoroastrem illum Oromasi filium, cuius magiam Plato in Alcibiade, innuit esse diuinorum scientiam, qua filios Persarum Reges erudiebant, vt ad exemplar mundanæ rei publicæ suam ipsam regere rempublicam edocerentur. Plato in Charmide ait, Zamolxis magiam esse animi medicinam, per quam scilicet animo temperantia, vt per illam corpori sanitas comparatur. Horum vestigijs postea perſisterunt ferè omnes, qui Pythagorica Platonicaque mysteria sunt perſcrutati. Ex iunioribus etiam, qui eam magiam olfecerint, tres reperiantur, Alchindus Arabs, Rogerius Baconensis, & Guilielmus Parisiensis.

Hanc magiam probat, asseueratque vir sapientissimus: Alteram ita abhorrens, vt cum ad malorum dæmonum sacra vocaretur, rectius dixerit ad se illos, quam se ad illos accedere. Ob hoc præcipuè, quod illa hominem Dei hostibus mancipans, auocat à Deo, hæc in eam operum Dei admirationem excitat, quam propensa charitas, fides, ac spes, consequuntur.

Hæc de magia (ita inquit Picus) diximus, quod scio esse plures, qui sicut canes ignotos semper adlatrant: ita & ipsi sapè

damnant oderuntque, quæ non intelligunt. Quorsum hæc? Nempe vt omnes Mathematici, qui à Pythagora in cohortem illam disciplinarum recepti erant, quicquid familiæ pecuniæque habebant, in medium dabant, & coibatur societas inseparabilis, tanquam illud fuerit antiquum consortium, quod re & verbo Romano, Coenobium, hoc est contubernium appellatur. Ita ex nostro Larario, tibi parenti meo, in Mathematicis atque numeris peritissimo, & ex iam dudum coita amicitia dicamus collectionis nostræ opusculum, de potestate & vtilitate nummismatis. In quo Arithmetica exercetur, per numeros philosophandi institutio antiqua. Illa quidem, quæ & à priscis Theologis, à Pythagora præsertim, ab Aglaophone, à Phiolao, à Platone, & à prioribus obseruata. Scribit enim Plato in Epimenide, inter omnes liberales artes & scientias contemplatrices, præcipuam maximeque diuinā esse Arithmeticam (non mercatoriam) sed illam diuinam numerandi artem. Quærens item, cur homo sapientissimus est animal: Respondet, quia numerare nouit. Cuius sententiæ Aristoteles meminit in problemat. Scribit Albumasar, verbum fuisse Auenzoar Babilonij, eum omnia nosse, qui nouerat numerare. Opusculum prædictum, sit qualecunque, tibi in primis illud facimus commune.

Vt sit nostræ vicissitudinis mutuæ euidentis indicium & pignus. quod si à te approbabitur, fortè aliquando in lucem prodibit, & bonis auctoribus (non lacteronibus) occasio ad maiora atque meliora erit. Vale, & tuo Ioanni Aquilæ (vt facis) semper faue.

ARGVMENTVM ET DL uisio huius Operis.

Incipit foeliciter Ioannis Aquilæ, artium atque Iurium Doctoris opusculum, de potestate & vtilitate nummismatum: Prima diuisione in duo capita bipartitum.

Quorum primum tres suppositas bases, & decem continet periphrases hypotheticas ad amussim ærarij, atque cudendarum monetarum potestatem breuiusculè elucidantes, ac succinctis circumlocutionibus describentes.

Nam basis prima aperit, quid, & quotuplex fuerit Talentum, Siliqua, Obulus, seu Scripulus, Dragma, Nummus, Vncia, As, Libra, Mina, Denarius, Quinarius, Sestertium, Dipondium, Aspondium: quæ omnia sunt nomina veterum ponderum.

Secunda basis discutit, quâdo & à quo argentum primo sit signatum: Libræ æris pondus eminutum: Quæ æris nota erat: & quæ fuerit nota argenti primò excussi & imminuti.

Basis tertia edocet, quando aureus nummus primò fuerit percussus, & quorum characteribus. Quid As, Vncia, Sextans, Quadrans, Triens, Quincunx, Semis, Septunx, Bes olim des, Dodrans, Sextans, Deunx, As, Semiuncia, Sescuncia, Sella, Silicus, Sextula, Siliqua, Scripulus, & id genus.

Solidus idem, quod aureus nummus: & septuaginta duo aurei, id est, solidi, constitunt libram auri. Corollarium primum: ubique in iure communi fit mentio de solidis seu aureis nummis, accipitur de illis iam dictis. Corollarium secundum: ubi in iure communi fit sermo de solidis, accipitur de illis supradictis magnis. Corollarium tertium: ubi in statuto, vel ab homine, habetur mentio de solido, acceptandum est de paruo, ut potè currentis monetæ minutæ, ut ibi patet clarè.

Quis ærarij & monetandi ius habeat. Nullus priuatus. Aliàs cudens punitur ut falsarius. Inferior à Principe, imperium vel iurisdictionem habens ex principis concessione, vel centenaria præscriptione, potest monetare. Nummifima, aureus, & solidus, ut nummus, denarius, & pecunia, vocabula sunt synonyma. Quid libra auri, argenti, atque æris sit. Quod solidi existant libra auri, argenti, vel æris. Vbi

aurei florenti vel solidi à lege exprimuntur, ut quod donatio suprâ quingentos solidos facta sit insinuanda, vel quod defensor ciuitatis non habeat iudicare ultra trecentos aureos, qui intelligantur aurei, & qui accipiantur à iudice, seu ab homine prolati. Quid, & quotuplex sit pecunia, & moneta, videlicet, Falsa, Adulterina, Nummisfa, Tincta, ac tonsa. Vnde moneta, nummisfa, nummus, & denarius, ac pecunia. Vnde & monetarius, nummularius, & quare sic dicatur, & quis fuerit primus, & quod nulli nisi principi licet facere cudi auri, am monetam, nisi ex principis concessione, vel præscripta consuetudine. In nummisfate exiguntur quatuor, aut tria: & ex defectu cuiuslibet reprobat omnis moneta. Idèd hodie adhibetur à contrahentibus cautela, ut iusti æris, ponderis, characteris, valoris seu cursus communis detur moneta. Nempe ipsius monetæ validitas duplex est: Intrinseca in auctoritate, extrinseca pondere, & materia: Extrinseca verò altera est, quæ consistit in valore, & æstimatione, pro qua expenditur de consuetudine. Cuius impensis moneta debeat cudi, & an lucrum valeat ex ea haberi, an ad libitum possit mutari. Et verum prolatio monetæ, tam de aurea, quam argentea valeat intelligi. Et quando variatur auctoritate secularis, quod non præiudicat Ecclesiasticis. Quid sit pecunia. Vnde dicta, & quàm multifariè accipitur in iure. Et hodie possessio proprietatis non venit appellatione pecuniæ: sed res mobilis, quæ seruando seruari non potest, quo ad fructum, sed benè quo ad oculum. Pecunia aliqua expressè debita (ut deposita) est reddenda, aliàs licitè potest peti interesse in foro utroque. Quilibet hominum debet impediri falsam monetam cudi. Et multa sunt specialia in falsa moneta, videlicet, quod quilibet etiam socius criminis potest accusare, & propria auctoritate capere falsarium. Et licet succumbat accusator, tamen non punitur ut calumniator. Et non appellatur falsarius condemnatus. Et si quis eum eximat à manibus iustitiæ, plectitur capite. Atque

is, in cuius domo cuditur falsa moneta, etiam si improbabiler ignoret, punitur. Huiusmodi crimen quintupliciter admittitur. Primò, quando cuditur moneta ab eo, cui non est potestas concessa. Secundò, quando cuditur ab eo, cui potestas est concessa, sed cuditur in falsa materia, ut aureos in electo, & argenteos nummos in stanno. Tertiò, in falsa forma, & dicitur tunc moneta adulterina. Quartò, in falso pondere. Quintò, qui radit, vel tingit, seu ex aqua subtiliter particula auri vel argenti exhausta, pro valida exponit, qui alias per longum usum tonsam, & ærosam, quousque apparet æs, exponit, extra ordinem puniri poterit. Materia etenim, forma, auctoritas, & pondus, sunt de monetæ substantia. Ideò extra auctoritatem publicam cudere monetam, etiam bonam, incidit in falsi poenam. Si princeps monetam valentem reprober, & minus valentem acceptet, ut de reprobata inde bonum habeat forum, quia illam consilari & cudi faciat, & sic lucrum habeat: utique fraudem dicitur facere. Quæ, & quot sint poenæ falsatoris monetæ, falsans nummifima principis, puniatur poena exustionis. Et tenetur omne damnum illi personæ, communitati, vel populo damnificato restituere, vel si nescitur, pauperibus erogare cogitur. Falsans autem monetam alterius, puniatur mitius, ut poena capitis, id est, deportationis, & interdum bonorum confiscationis. Nisi esset impubes, qui taliter non punitur. Itaque falsans monetam Ducis, Comitum, vel Civitatis, puniatur poena deportationis, & non mortis naturalis. Fabricans monetam per statutum locale prohibitam, & expédens alibi, non incidit poenam statuti. Qui incipit monetam, & formam non impressit, sic puniri non debet.

CAPVT Alterum huius opusculi, est decem Theorematum: videlicet, quando tempore obligationis contractæ erat una moneta, & tempore solutionis alia: de qua solutio sit facienda. Quando nummifima est reprobata, quia in valore erat ni-

mis diminutum, tunc debitoris est periculum. Si moneta est variata ex principis avaritia, vel debitor est in culpa, vel mora, tunc tenetur soluere de antiqua moneta, vel eius æstimatione iusta. Emphyteuta, emphyteusis canonem tenetur soluere de antiqua moneta, facta variatione monetæ. Nisi aliter probet se præscripsisse, ut potest decem annis laicis, & quadraginta Ecclesiasticis, de corrente vsuali moneta doceat se atque antecessores soluisse. Pecunia ex testamento debita erogari in legata particularia, debet solui de moneta vsuali, & communiter expendibili, tempore conditi testamenti. Pecunia ex testamento debita pro vniuersalibus fideicommissis, debet solui tunc moneta currens & vsualis tempore mortis ipsius testatoris. Itaque ubi maritus uxori legauit centum, vel mille aureos, & variati sunt aurei antequam maritus concesserit in satum, iuxta antiquam monetam, vel eius æstimationem, soluendum est legatum. Si Pontifex summus, vel dioecesanus constituerit, vel ordinauerit, seu creauerit mille, aut quadraginta aureos, vicario annuè pro congrua portione, non obstante aureorum mutatione, solutio debet fieri regulariter de antiqua moneta, vel eius æstimatione debita. Vbi à lege vel statuto moneta est taxata, debet intelligi de moneta tunc, & non hodie currenti. Vbi variata est moneta auctoritate alicuius secularis personæ, vel communitatis, non præiudicat Ecclesijs, pijs locis, neque personis Ecclesiasticis. Vbi à lege, vel statuto municipalis, imposita est poena delicti, debet intelligi ubi delinquitur, de moneta vsuali illius loci. Quando, seu ubi dicitur in statuto municipalis, quod donatio excedens quingentos aureos, debeat insinuari, attenditur tempus conditi statuti: Aliàs debet considerari tempus, quo oritur obligatio, vel quo poena debeat solui. In sententia iudicis vel arbitri cōdénantis in pecunia, debet de moneta intelligi tempore

sententiæ datæ currenti. Vbi in Regione, vel ciuitate, in frequenti vsu sunt diuersæ monetæ, libræ, vel mensuræ, in dubio debitoris est electio, secundum quam velit soluere. Ita in contractibus atque stipulationibus appellatione aureorum intelliguntur hi, qui vigent in regione viliores: aliàs debet inspicere qualitas. Vbi aliquis deposuit vel mutuauit centum libras, seu talenta, in florenis, seu aureis, tunc damnum variationis monetæ est debitoris. Quando maritus in dotis instrumento cõfiteatur se accepisse à socero mille aureos, siue florenos, boni auri, iusti ponderis, & characteris, tunc soluto matrimonio tenetur de iure scripto restituere in simili auro. Vbi ex generali consuetudine vna moneta expenditur pro altera, vt aurea pro argentea, vel econtrà: vel alia pro alia, etiam in forma, vt Vvritenbergenfis pro Badensi: etiam fisco, vel alij creditori inuito, potest sic solui. Nisi aliter esset expressè actum, vel manifestè esset passurus damnum. Si alicui mutuata est moneta alicubi reprobata, qui eam sua industria alibi expendit pro bona, non committit falsum propriè, neque valet cogi iure, mutuantem bonam restituere. Vbi æquè in vsu sunt duæ monetæ, est debitoris electio, de qua velit soluere de viliori. Alioquin de vilitate, quando non æqualiter currunt, debet soluere. Per census solutionem, veluti confessionem emphyteutæ, præsumitur contractum præcessisse, & sic sibi & successoribus præiudicatur in censuali iure, ac regulariter in subiectione & protectione. Vbi accipientes & soluentes censum, nihil expresserunt de pecunia aliqua, tunc dubitatio variationis monetæ subleuatur per solutiones præcedentes, continuè & diurnè factas, quippe ista pecunia videtur fuisse in obligatione, in qua solutio diuturna fuit secuta.

Et licet collectarum impositio, & solutio, arguant soluentes esse de illius, cui voluntariè solunt, iurisdictione, tamen census præstatio, etiam diuturna, veluti

vaga & æquiuoca, (nisi alijs circumstantijs sit iunctum) arguit potius protectionem & recommendationem, quam regularem & totalem subiectionem. Et sic illi opusculo atque compendio, de potestate & vtilitate ærarij ac numismatis intulato, & Ioanni Stöfflerino Astronomo ac parenti nostro dicato, finem impono factum.

BASIS PRIMA.

Talentum, ponderis nomen, est duplex. Atticum, quod & ipsum est duplex. Magnum, octoginta tres libras, & quatuor uncias habet, & sic sex milia denariorum Romanorum, secundum Priscianum. Nam Siliqua primum, quod Græci *κιστήριον* vocarunt, hoc est, granum id, quod ex ea siliqua, quam nos fabam græcam vulgò dicimus, extraxerant, & pro pondere assumpserant. post siliquam erat obulus, qui scripulus similiter apud Græcos dicebatur: hic sex siliquas continebat. Drachma deinde post scripulum erat, quæ ex decem & octo siliquis hoc est, tribus scripulis constare dicebatur, post drachmam, argenteus habebatur nummus, qui denarius apud Romanos vocabatur, hic ex quatuor scripulis, hoc est, drachma & tertia parte confectus erat, post hunc uncia dicebatur, hæc ex octo drachmis siue sex denarijs constabat. post unciam libra Italica erat, quæ ex duodecim vncijs fiebat, hoc est, denarijs septuaginta duobus, & drachmis nonaginta sex. Eadem apud Italos appellatur As. Libram enim dicunt assem duodecim vnciarum. Quam propriè libra instrumentum sit, quo res cum lancibus ponderantur, secundum Ciceronem: & apud Græcos dicebatur Mna: quam nos minam, per vnus, i, interpositionem tradicimus, quæ tamen maior erat libra, vt potè triginta trium denariorum. Itaque Atticum talentum magnum, octoginta trium librarum, & quatuor vnciarum erat. Terentius itaque ait: Si quis dare talentum

alentum magnum. Talentum autem paruum, libras habebat (teste Dardano) sexaginta, id est, viginti quatuor sestertia, quæ sexaginta libras habent, & sic sestertium duas continet libras & mediam, id est, dipondium & semissem. Nam dipondius, à duobus ponderibus, & semis, quando ad duo pondera sit tertius, & sic sestertius, seu sestertium dicitur: Atque dipondius, seu dipondium: Assipondium, id est, pondus vnum. Deinde à numero, à tribus assibus, tressis: à decem, decussis, vicissis, tricissis, nonnussis, vsque ad centussis: & sic denarius pro decem libris placuit. Quinarius pro quinque. Sestertium, pro dipondio & semisse. Scrupulum valebat sestertijs vicens, quod faciebat in libras, ita est sestertij, qui tunc erat sestertias noningentos, post hoc placuit ex auri libris quadraginta milia signari. Talentum euboicum in modico minus erat Attico. Nam quattuor milium nummum Romanorum, secundum Festum post Homeum, erat.

videretur. hanc signandi consuetudinem Servius rex, qui inter reges primus post urbem conditam signare æs coepit, rursus introduxit: propter quod in aeligu diu post ea tempora, pueri denarios in sublimem iactantes, capita aut nauium, exclamare consueverunt. Triens, & quadrans, ex ære erant. Quadrans antea triuncis dicebatur, à tribus vncijs. Postea Annibale urbem infestante, dum Q. Fabius maximus dictator esset, facti sunt asses vnciales, & denarius sexdecim assibus permutatus est: Quinarius octonis: Sestertium quaternis. sic Respub. dimidium lucrata est. In militari tantum dipendio semper denarius pro decem assibus datus est. Nota argenti, bigæ ac quadrigæ fuere: & inde bigati, & quadrigati nummi, appellati sunt. Post hæc, lege Papiria, semunciales asses facti: & Drusus in tribunatu plebis, octauam partem æris argento miscuit. Victoriatus lege Clodia percussus est, ita dictus à signo victoriæ, quo erat insculptus.

BASIS SECVNDA.

Argentum primò est signatum anno urbis 585. Q. Fabio consule, quinque annis ante primum bellum punicum. Libra autem pondus æris immutatum, primo bello punico fuit, quum impensis Respublica non sufficeret, institutumque vt assis sextantis pondere significaretur. Sic quinta parte lucrifacta omnes æs alienum dissolutum fuit. Nota autem æris fuit, ex altera parte lateris, gemini, ex altera, rostrum naui. Nam quia Saturnum classe deuectum hospitio Iadæus acceperat, & ab illo peritiam ruris edoctus, feram illam ac rudem ante fruges cognitans vitam in melius redegerat: regnum socium fecit: & quoniam naui fuerat aduectus, in signando ære, ex vna quidem parte, sui capitis effigiem, ex altera, naui rostrum impressit, vt quantum in eo esset, Saturni memoriæ consulere, & accepti ab eo beneficij, haud immemor esse

BASIS TERTIA.

Aureus nummus sexagesimo secundo anno post argentum percussus est, & nummis aureis consulum primò, deinde Imperatorum capita imprimi coeperunt, & ab his sæpè nomina acceperunt. As propriè iurisconsulti diffiniunt omnem quantitatem, & omne corpus, ouodecim vncias continens. Sextans, sexta pars assis, hoc est, duæ vnciæ. Quadrans, quarta pars assis, hoc est, tres vnciæ. Triens, tertia pars assis, hoc est, quattuor vnciæ. Quincunx, quinque vnciæ. Semis, vnciæ sex, quasi semis, id est, dimidium assis seu libræ. Septunx, 7. vnciæ. Bes, & olim des, 8. vnciæ: quàm sibus vel binus triens, seu dempto triente assis. Dodrans, 9. vnciæ, quasi dempto quadrante ex asse. Dextans, 10. vnciæ, quasi dempto sextante ex asse. Deunx, 11. vnciæ, quasi vna vncia dempto ex asse. As verò vel libra, est assis pars 12. idem vncia vna. Semiuncia est pars vnciæ dimidia: Sescunx vel sescuncia,

cia, est vncia & dimidia. Sicut Semodius, est modius vnus & dimidiatus: & Selibra, est libra & dimidia. Semiuncia itaque, est semis vncie. Duæ sextulæ sunt tertia pars vncie, id est, scripuli octo. Silicus scripuli 6. Sextula, scripuli 4. dimidia sextula, scripuli duo. Rursus, sextula, & dimidium sextulæ, silicus appellatur. Scripulus filiquæ, 6. de his alias, post Varro. & Tortell. latius scripsi in §. hæreditas. per textum gloss. & Doct. ibi. Instit. de hæreditib. instit. Vbi etiam notatur per gloss. & Doct. quod as, pondo, & libra, idem significant, not. in l. etiam aureos. ff. de verb. significat. l. seruum. §. hæreditas. ff. de hæred. instit. Bald. & Doct. in l. final. C. eod. Vncia habet 24. scripulos, & 8. drachmas, per l. 1. C. de metal. lib. 11. & sic scripulus, est vicesimaquarta pars vncie. Tres scripuli faciunt drachmam, & octo drachmæ faciunt vnciam. Barto. & Doct. in d. l. 1. C. de metal. lib. 11. Solidi, idem sunt, quod aurei: quorum 72. faciunt libram auri, per l. libertus. & l. in eum. & l. fina. ff. de in ius vocan. §. fina. Instit. de pœ. teme. litig. vt not. in l. quicunque. C. de seru. fugit. & l. 1. C. de vet. numis. po. lib. 11. & in l. quotiens. C. de suscept. & arch. lib. 10. per Panormit. Felin. & Doct. in c. conquerente. de cler. non residen. Alexand. in d. l. fina. de in ius voc. & in consil. 4. primæ partis, per l. etiam aureos. ff. de verbor. signific. Et dicit Panormit. in d. c. conquerente. de offic. ord. quod aurei nummi, siue solidi, secundum illam æstimationem debentur: tamen consuetudo fit in oppositum. hodiè verò isti aurei, qui sunt in su vfu Italiæ, constituunt libram ex 96. Felin. autem, 86. ducatos Venetos vel florenos, dicit constituere auri libram.

Corollarium primum.

INfertur, quodd vbi fit mentio de solidis, intelligitur de illis, quorum 72. faciunt libram auri. Bald. & Paul. l. fina. C. communia. de leg. & ideo, l. penu. C. de dona. prohibens donationem vltra 500. so-

lidos, hodiè valet donando vsque ad 800. aureos. Angel. in l. sancimus. C. de donat. Alexan. d. consil. 4.

Corollarium secundum.

QUOD vbi fit mentio de solido in iure, intelligitur de aureo, & sic magno solido. secundum Salicet. post Bal. in l. illud. C. de sacrosanct. eccles. per glo. & Doct. in l. 2. C. de spon. 10. Andr. de instr. edi. §. porro. per gloss. 2. & Doct. in c. 2. de maled.

Corollarium tertium.

VBI in statuto, vel ab homine, fit mentio de solido, accipitur de paruo, videlicet monetæ minutæ, secundum Pau. & Doct. in d. l. fin. C. communia de leg. Ana. & Doct. in c. 1. de inde. per gloss. ver. solidos. & Doct. in §. nos autem. Instit. de Attilia. tut. glo. & Doct. in §. fi. Instit. de pœ. tem. litig. & glo. ac Alex. in d. l. fi. ff. de in ius vo. Felin. in c. conquerente. de off. ord.

EPITOME PRIMI CAPITIS.

Quis habeat ius monetandi de iure communi.

CAPVT PRIMVM PARTIS PRIORIS.

Periphrasis prima hypothetice.

RESOLUTIO atque euidencia materiæ est sciendum primum, quodd regulariter nemo præter supremum Principem potest facere cudi monetam. Eod, quia cudere monetam, est de iure regalium, pertinet de iure communi ad sololum Papam & Imperatorem, per textum in l. 2. §. denique, cum ærarium. ff. de origine iuris, l. 2. C. de fals. mone. & c. vnica quæ sint regalia. Ratio, quia habere ærarium est vnum in signum specialis prerogatiuæ, Principi reseruatam, per l. probatorias. C. de apparito. iud. & approba. eorū, & ibi not. lib. 2.

Addi-

Addidit Matth. Boyß D.V.I.

Ius cudendi monetam nulli competit, nisi Imperatori, §. monetæ, titu. quæ sint regalia, & ibi latè Matthæus de Affict.

Priuatum † tamen vel priuilegio, vel consuetudine ius illud acquirere posse, tradidit Minsing. latè Obs. 24. cent. 4. Guido Papæ decis. 498. Boff. in criminalib. tit. de monet. nu. 1.

Quanto † tempore præscribantur ea, quæ sunt reseruata supremo principi, vt sunt vestigal, & ius cudendi monetam, tradit Balb. 2. part. 5. princip. quæst. 4. de præscript.

Ius monetandi nulli priuato potest concedi.

Corollarium primum.

Nulli priuato de Iure scripto competit cudere monetam etiam legitimæ materiæ, & legitimi ponderis existentem, secundum Hostien. Anch. l. mol. Bohic. Panorm. et Doct. in c. quanto, de iure iuran. Gloss. Cyn. Bartol. Salicet. & Doct. in l. fin. C. de fals. monet. & fals. & Doct. in l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iure. Eo, quia moneta habet esse in publica forma percussa, per l. 1. in ver. nummus. ff. de contrahenda emptione, & text. in d. c. quantuari, in versicul. patris tui monetam conferuari, qua forma publica priuatus sine poena falsi non potest vti, l. falsis nummis, & l. qui nomine. ff. ad l. Cornel. de falsis.

Corollarium secundum.

Priuatus cudens monetam, incidit falsi poenam, puniendusque est, vt falsarius, secundum Bohic. & Doct. vbi supra, per l. quicumque. & l. Cornelia. ff. ad l. Cornel. de fals. & l. 1. C. de falsa moneta, quod non contingeret, si iure permittenti hoc faceret, l. Grachus. C. de adul. & c. qui peccat, 23. quæst. 4.

Nam nulli priuato, ea quæ iuris publici sunt, sine consensu Principis competunt,

per l. 2. §. si quis à Principe, & §. idem ait. ff. ne quid in loc. publi. & l. quicumque. C. de fund. limitro. lib. 11.

Denique frustra per Priuilegium impetraretur, si iure communi concederetur, l. Imperatores. ff. de priuileg. credit. & l. v. nica. C. de thesau. libr. 10. Sed per Priuilegium à Principe impetratur, quod quis cudere possit monetam, per text. Genz. in extrauag. 10. 22. incipiens prodiens, quasi ex adipe. Igitur.

Fallentia à Regula supra dicta.

Ius monetandi ex Priuilegio, seu ex consuetudine immemorabili potest acquiri.

Fallit supra dicta regula de Iure speciali, vt pote Priuilegio, vel consuetudine ex necessitate introducta. Vt quia Princeps non potuit vbique & sufficienter monetare, secundum gloss. Cynum, & Doct. in l. 2. C. de fals. monet. Ideo bene potuit alteri, vt Regi, Duci, seu etiã Ciuitati populum subditum habenti non priuato ab Imperatore illud Ius ex Priuilegio, vel immemorabili consuetudine concedi, & acquiri, puta monetam cudendi. Patet primum, quia ea, quæ competunt Principi, vt Principi, bene possunt alteri in Priuilegium concedi, per textum copiosum gloss. & Doct. in c. quod translationem, de offic. delegat. & in l. si quisquam. ff. de diuer. & tempor. præscriptio. l. fina. C. de vestiga. instit. Secundum claret sic, quod ea, quæ potest Princeps, etiam consuetudo potest, secundum Cyn. in l. 1. C. de emenda. propinquo per text. & Doct. in c. super quibusdam. §. præterea, de verbor. significa. Nam licet ius exigendi vestigal, sicut Ius cudendi monetam, sit de iure regali, c. vnico, quæ sint regal. Et illud Ius præscripta consuetudine centenaria, seu immemorabili bene potest acquiri, secundum Bartol. & Doct. in l. si publicanus. ff. de publicanis & vestigal. post Cynum, per plures rationes bene.

benè vrgentes, in l. i. C. noua vectigal. institui non posse. Spec. de ca. poss. & propr. §. quia verò. versicul. quod de colligentibus vectigal. Bohic. & Doct. in c. quanto. de iureiura. per Guid. Papæ, quæstio. 498. per text. l. final. C. nou. vectig. institu. non poss. & text. l. in d. c. super quibusdam. §. præterea.

Corollarium tertium.

Monetare quidam possunt ex Principis concessione, vel ex centenaria præscriptione, vt sunt vtriusque status Principes, Electores, Marchiones, aliqui Comites, Ciuitates item Imperiales Alemanix habent per Privilegium, quod possunt monetam cudere facere, vt patet de Sueuis, Rhenanis, atque Bauaribus, ac Francis. Idem Dux Sabaudix, Barbonij, Principes Aurayce, Archiepiscopus Ebrundinens. Episcopus Lausanensis. Item & Ciuitates Italix aiunt se habere ex præscripta consuetudine ob hominum necessitatem inducta. Eò quod Imperator non potuit vbique sufficienter monetare secundum gloss. Cynum, Salicet. & Docto. in l. final. C. de falsa moneta.

Quid sit libra auri, argenti,
& æris.

CAP. II.

Corollarium primum.

PRO euidentia præmittendum est, idem esse Solidum & Aureum, quorum 72. libram auri faciunt, secundum Ioan. de Plat. & Docto. C. de vete. numisma. pot. libr. ii. Cum autem 72. solidi constituent libram auri, sequitur quod sex Solidi aurei floreni siue Ducati Imperiales, seu legales, constituunt vnciam. Itaque vnus Aureus legalis, est sexta pars vnius de 12. vncijs, quæ 12. faciunt libram auri, secundum Ioan. de Plat. in d. l. quotiens.

Addit Matth. Bos D. V. 1.

Vide quid sit aureus, quid solidus. Couarruiam in collatione veterum numismatum, cap. 3. §. 2. Non me lateat. Boerium decis. 327. per totum. Ponuntur autem pro eodem. ita vt solidus aureum denotet atque significet. Olim septuaginta duo aurei vel solidi constituebant libram auri, hodiè peiores aurei cuduntur, & nunc aurei conficiunt libram, quales per Germaniam habemus, vulgò *Goltgul* dèdicuntur.

Existimat autem Alciatus in l. hæc enunciatio, de verbo. signifi. quod hodièni aurei hodiè in quaque regione currentes & vsuales sint substituti in locum veterum aureorum. Ita vt quis hodiè secundum eos ex legibus & statutis sit puniendus vel honorandus, prout res postulauerit. Quod annotauit quoque Ioannes Scharius in l. 4. quicunque. C. de feruis furtiuis. Vide Franciscum Vinium in commun. opinionibus, in verbo, aureus, libr. i. Solidus dictus fuit, quasi solidus & integer, nullaque parte diminutus: iusto et integro pondere percussus. Brecheus in l. etiam nummos, de verbor. signific. Scharius dicto loco.

Corollarium secundum.

INde elicitur secundum Guido. Papæ, quæstio. 492. quod donatio absque inuentione vltra quingentos solidos, id est, aureos, facta est ipso iure nulla, intelligitur de illis legalibus aureis, per text. & Cyn. in l. si quis pro redemptione in princip. C. de dona.

Corollarium tertium.

ITaque intelligitur, quod simplex defensor ciuitatis non possit iudicare vltra, siue supra trecentos solidos, l. 1. C. metalla, libr. 10. & in Authen. de defensore ciuitat. §. & iudicare, vbi per Bartol. & Ange.

Libra argenti appellatur quinque aurei seu solidi, secundum Guido. vbi supra per

per text. in l. si clericus. C. de episc. aud. & in l. i. C. de argent. precio quod thesau. infer. lib. 10.

Tamen ubi ab homine essent prolati aurei vel solidi, intelliguntur de solidis minutis, & sic de libris secundum consuetudinem & usum loquendi regionis, secundum Barto. Ioan. de Plat. & Doct. in d. l. quotiens. per l. Imperatores, ad fin. ff. de contrahen. empt. l. numis. ff. de legat. 3. & l. semper in stipulationibus. ff. de reg. iur. cum concor.

Corollarium primum.

Sic etiam numisma, aureus, solidus, snumus, & denarius, hodie variantur secundum pondus & usum regionum, ut secundum pondus 96. solidi constituent libram aurei. Vel hodie aurei Florentini, Bononienses, Senenses, & similes, octo constituunt unciam, & sic 97. in massa faciunt libram auri, secundum gloss. Barto. Ioan. de Plat. & Lucam de Penna. in d. l. quotiens.

Corollarium alterum.

Inde est, quod huiusmodi vnus aureus valet decem libras æris, per l. i. C. de collat. æris, & 10. aurei valent vnam libram argenti, secundum Pla. ubi supr. per l. vnicam. C. de argenti precio, quod thesau. infer. lib. 10.

Cur dicta sit moneta, & qui sint monetarii, & qua moneta sit falsa, adulterina, rasa, tincta.

CAP. III.

Moneta in proposito casu dicitur, quia monet, ne qua fraus in metallo, pondere, vel forma, committatur.

Vnde monetarii sunt, qui Principis monetam cudunt, secundum glo. Rubr. Ioan. de Plat. & Lucam de Penna per text. l. mo-

netarios. C. de murileg. lib. 10. Et primus qui monetam fabrefecit, fuit Chare, optimus faber, pater Abraham, ad petitionem Nini Regis Niniæ, filij Beli, secundum Alber. in reperto. & Guid. Papa in quaestio. 497. ad fin. Inde est, quod dicitur Genes. 23. ad fi. Abraham appendit pecuniam probatæ monetæ publicæ. Vnde originaliter processit, quod moneta Imperatoris atq; regum Romanorum esset aurea & magni precij, ut dixit gloss. l. 2. C. de fal. mo. Et ibidem dicitur quod qui eam falsat, punitur, & quando fit ab eo, qui non habet potestatem, exurit. Alias dicitur adulterina, secundum Bar. ibidem, ut qui eam radit, vel tingit, id est, cooperit auro vel argento, ut tota aurea vel argentea videatur. Si est liber, ad bestias condemnatur: Si seruus, ultimo supplicio afficitur. Io. de Pla. in d. l. monetarios circa medium l. quicumq; ff. de falsis.

Et illa antiqua moneta Imperatoris, appellatur numisma, in qua eius imago est sculpta. dicitur enim numisma inscriptio facta in numo, ut videtur Matth. 22. Osten dite mihi numisma census, id est, numum, qui pro capitis censu datur, secundum Pla. & Pennam in d. gloss. rub. C. de vete. numisma. po. Sic in sco. histo. exponitur, & per Chrysos. dicitur, numisma Caesaris aurum est, numisma Dei homo est. In solidis Caesar videtur, in hominibus Deus agnoscitur. Isido. ety. 16. ait: Numisma est solidus aureus, vel argenteus, vel æreus, ideo sic dictus, quia Principis nominibus effigieq; signatur, per l. numismatum, ff. de usu fruct. ubi gloss. & Doct. Numi autem à Numa rege sunt dicti, qui eos primus apud Latinos imaginibus notauit, & titulum nominis inscripsit. Saturnus tamen secundum Eutropi. in princ. histo. æreos numos primus instituit.

Denarius vero inde est dictus, quod decem valet numos vsuales, secundum Lucam de Pen. prout in sco. histor. exponitur illud Euangelij: Exijt edictum à Cesare Augusto, ut vniuersus describeretur mundus, &c. Fa. no. in l. i. ff. de contrahen. empt. in l. quintus, §. si autem, ff. de aur.

de aur. & arg. leg. & per glo. Host. & Doct. in c. quanto. de iureiur.

Corollarium primum.

EX iam dictis infertur primò, quòd nulli alij licet facere monetam auream cudi, nisi Principi, per l. fin. C. de fals. monet. Et hoc de iure communi. Hodie tamen de iure speciali ex concessione Imperatorum, qui multis Regibus & ciuitatibus concesserunt. Et etiam usurpatione iurisdictionis. Cùm Imperium sit scissum, cuditur in multis locis moneta aurea, argentea, & ærea, secundum Ioan. de Plat. in d. gloss. Rub. de vete. numis. pote. per glo. & Doct. in l. 3. C. de fals. mone.

Corollarium secundum.

Secundò elicitur, quòd in numismate exiguntur tria ista, videlicet metallum, pondus, & forma, quorum si aliquid defuerit, non est vnum numisma, ideo materia, forma, & pondus, diuersificant numos, secundum Lucam de Pen. etiam in d. gloss. Rubric. C. de vete. numis. po. lib. ii.

Trifariè reprobatur moneta.

Corollarium tertium.

Tertiò elicitur, quòd moneta tribus modis soleat reprobari, videlicet ex materia, utpote est tincta, non tota aurea vel argentea: ut consuevit & esse deberet. Sed ex materia adulterina est.

Ex pondere, utputa est diminuta, legitimo pondere defraudata, vel etiam forma debita priuata.

Ex cursu, ut quia non recipitur, nec currit, ut consuevit, & sic est iniusta secundum Innocen. Hostien. Ioan. Andr. Panor. & Doct. in c. quanto. de iureiur.

Cautela contrahentium consueta.

Inde est, quòd creditores hodie consueuerunt sibi providere, faciendo apponi in instrumento mutui, quòd sibi reddatur pecunia eiusdem materie, eiusdem valoris, & ponderis, atque in eodem cursu, secundum Hostien. & Panor. in d. c. quanto. Astenf. libr. 3. de solut. artic. 8. quæst. 63. qualis. Eò quia ista exiguntur ad eius bonitatem & vtilitatem, videlicet iustitiam ponderis & materie, & auctoritas formæ atque cursus, seu valor monetæ. Bartol. in l. qui falsam. ff. de falsis, & Bald. in Rubric. C. de contrahen. empt.

Cuius expensis debeat moneta cudi, & auctoritas ex ea valeat haberi.

CAP. IIII.

QVoniam moneta debet esse tanti valoris in forma, quanti erat in materia seu massa. Conuenit illam expensis fieri cudentis, puta regis vel communis, secundum vnam opinionem de iuris rigore, ut not. per gloss. in l. i. ff. de contrahen. empt. Imol. in l. Paulus. l. creditor, & l. procurator. ff. de solut. Bartol. in l. qui falsam. ff. de fals.

Veruntamen secundum alteram Innocen. & Hostien. opinionem, quæ seruatur de consuetudine, Rex seu Respublica propter iurisdictionem & auctoritatem, quam habet, quia eius personam, characterem & auctoritatem dicta moneta recipit aliquantulum, sed non multum minoris valoris, quam sit metallum, etiam deductis expensis cudendi, utpote fabricorum & officialium domus monetæ, ipsam monetam fieri faciat, ut modicum, sed non multum sentiat inde lucrum, secundum Innocen. Hostien. Ioan. Bohic. Panorm. Phil. & Doct. in c. quanto. Franc. de Curt. in l. ij. §. i. & in l. cum quid. ff. si cert. petat. Io. de Ana. & Mod. in c. postulasti. de iud. in c. 2. de maledi. in c. quam graui, & c. ad falsarios, de crim. falsi. Bart. in Rubric. C. de contrahen. empt.

Hinc infertur seu elicitur, quòd duplex

plex sit bonitas monetæ. Vna intrinseca consistens in materia, pondere, & charactere. Altera extrinseca consistens in valore & æstimatione, pro qua expenditur de consuetudine, secundum Bartol. in d. l. quicunque, per l. i. ff. de contrahen. empr. l. i. & f. c. de vete. numis. pot. libr. ii. Fa. c. ejiciens. 8. j. distin.

Addidit Matth. Boiss. D. V. I.

Adde, publicis expensis numismata esse cudenda, ita vt princeps aliquid lucriseruet pro ratione expensarum, prout tradidit nuncupatus Didacus Couarru. infra c. de mutatione monetæ, cap. 7. in collatione veterum numismatum.

Anmoneta ad libitum queat mutari.

CAP. V.

Rex seu Respublica non potest absque populi consensu, sed cum consensu bene valentem monetam mutare. Eò quia id est negotium regni seu communitatis, ideo exigitur consensus saltem maioris partis magnatum regni, atque communitatis, per textum Innoc. & Docto. in c. quanto. de iureiur. Lucam de Penna in rubric. C. de veter. numisma. pote. lib. ii. l. quod maior. ff. ad municipal. l. 2. §. fin. autem. C. de iur. calum. Nam vnicuique licitum est his, quæ pro se introducta sunt, renunciare, l. si quis in conscribendo. C. de pact. & c. quam periculosum, 7. quæstio. prima. Aliqui volunt, quòd singulorum requiratur consensus, nisi alienarentur in angarijs. Secus ergo in alijs non subditis, quibus huiusmodi mutatio, vel minoratio non præiudicat. Innocen. & Panormit. in d. c. quanto. de iureiur.

Addidit Matth. Boiss. D. V. I.

An princeps possit mutare pecuniæ valorem, infra Couarruuiam, d. c. de mutatione monetæ, circa finem. Poteest autem ratione publicæ utilitatis, tempore belli,

vel si aliàs populo vtile sit futurum, ita etiam, vt ex corio fieri possit, quo casu cessante bello mercatoribus, qui res suas vendiderunt huiusmodi vili pecunia, Princeps resarcire tenetur damnum. De quo latius agit Andr. de Isernia, & Afflict. in §. monetæ, de regalijs seu feudis.

Princeps etiam posset iubere, vt moneta aliquando deferatur ad suum ararium, vel fiscalem, ita tamen, vt restituat iustum precium. Quoties enim Princeps res priuatorum aufert ratione publicæ utilitatis, semper debet iustum refundere precium, Costal. in litem si verberatum, 15. de rei vendi. Decius in l. id quod nostrum est. Schurf. consi. 55 cent. 3. Egregiè Potius in commun. opin. libr. 5. conclu. 15. 16. 17. magis egregiè doctissimus Arius Pinnel. in l. 2. C. de rescindenda venditione, mox ab initio Præses Mechlin. in loco à plenitu. potestatis. Hippolit. singul. 634. quam quæstionem latissimè examinaui, atque explicui in actu meæ licentiæ, anno 71. in Augusto, die 27. Colonix Agripinæ.

Quòd moneta intelligatur de aurea & argentea.

CAP. VI.

Sciendum est, quòd appellatione monetæ intelligatur moneta aurea & argentea, secundum Guido. Papæ, quæstio. 492. per gloss. vers. numos, & gloss. vers. pecuniæ, & ibi Docto. in l. 2. C. de fals. monet. Nam appellatione pecuniæ, continetur aurum & argentum, per l. pecuniæ, 2. & 3. ff. de verb. signifi. Probatur etiam ex generalitate Rub. C. de fals. mone. sub quam ponuntur leges loquentes, tam de auri, quàm argenti moneta, vt in l. 1. & 2. Eò quia appellatione pecuniæ venit largè totum patrimonium, & quicquid homines habent in terra, per tex. & Bar. in l. cogi. in princ. ff. ad Trebell. & in l. talis. in princ. ff. de lega. 1. Vbi dicitur, quòd quando verbum, pecunia, à testatore proferatur, omnia quæ in numero, pondere, vel

mensura consistunt, comprehenduntur. Nam qui pecuniam habet, facile omnia habet. Bal. & doct. in l. 2. C. de constit. pec.

Addidit Matth. Boiss D. V. I.

Omnis res in pecuniam, & rursus omnis pecunia in res alias omnes conuerti potest. Imperator in l. si recepticia, C. de constituta pecunia, l. si ita fideiussorem. Et Bald. in l. si Titius, C. de operis libertorum. Pecunia (inquit) est vita hominis. Et Aristoteles ait, pecunia est fideiussor futurae necessitatis quod refert Petrus Girhardi nota. 23. sic Peronius arbiter relatus à Catelliano Cotta in verbo pecunia.

Quisquis habet numos, secunda nauiget aura,

Fortunamq; suo temperet arbitrio.

Vxorem ducat Danaen, ipsumq; licebit

Acrisum iubeat credere quod Danaen.

Carmina cōponat, declamet, concrepet, omnes:

Et peragat causas, sitq; Catone prior.

Iurisconsultus paret, non paret, habeto

Atque esto quicquid Seruius & Labeo.

Multa loquor, quidvis numis presentibus opta,

Et veniet, clausum possidet arca Iouem.

Omnia pecuniae obediunt. Ecclesiast. 10.

Vnde Horati. pecuniam reginā appellat.

Et sic omnis res, & omne commodum æ-

stimabile, intelligitur appellatione pec-

uniae à pecoribus dictæ. Eo quod quic-

quid antiqui habeant, in pecoribus confi-

sistebat. Bart. & Doct. in l. 1. §. an potest, ff.

de constit. pe. & in l. quisquis, ff. de leg.

3. Alexand. in l. singularia, per l. 2. §. item

mutuum, ff. si cer. pet. & l. 2. C. de constit.

pecu. per text. Arch. & doctores, in cap.

quicquid, & in ca. sunt nonnulli, 1. q. 1. &

text. in cap. totum, 1. q. 3. Text. Gloss. Card.

& Doctor. in Cle. 2. §. 1. de hære.

Ad de pecunia non solum numeratam pecuniam & numos in numerato complectitur, sed etiam omnia corpora, res mobiles & immobiles, iura & actiones. Hermogenianus in l. pecuniae nomine, & Valerianus in l. penul. verbum. de verborum

significat. Quocirca si quis aliquid roget restitui, aut leget bona sua, non dubium est quin pecuniam omnem, quæ in bonis sit, putauerit atq; legauerit, & contra si quis leget omnem suam pecuniam, censetur vniversam rem suam legasse, vel omnia sua, est enim generalis pecuniae appellatio, l. Nam quod ius publicum, ad fin. ad. S. C. Trebellian. l. Balista eod. tit.

Vt ergo Iurisconsulti: Sic Græci verbo χρημάτων significant tam immobilia, quàm mobilia χρηματα enim sunt, εὐστία, κτήματα, βουήματα, census, facultates, opes, bona, fortune, τὰ πᾶρχοντα τὰ ὄντα, παρὰ τὸ χρημάτων, vt docet Xenoph. in princip. & con.

Ratio autem, cur pecuniae appellatione res omnes & corpora contineantur, eas se potest, quod veteres ante percussos numos huiusmodi res in commercijs per vsum permutationis commutarēt, cui permutationi deinde successit emptio, quæ ditio, & pecuniarum vsus esse cœpit, quæ quia pecundum nota signarentur, pecuniae dictæ sunt, & Plinius pecuniam à pecore dictam tradit lib. 18. quæ omnia ex doctissimi viri Ioannis Brechei doctissimis commentarijs, in titul. de verbor. significatio. didici, cum eum titu. Coloniae publicæ exerecēdi studij gratia, anno 71. ab initio meæ promotionis prælegerem.

Sed secundum communem vsum loquendi regionis, nominatione pecuniae accipitur propriè & strictè de numis. Barto. Doct. in d. l. §. an potest, per text. in l. 1. & l. sed & si. §. pecuniae. ff. ad Macedo. c. putant quidam, 1. q. 3. & sic strictè accipitur in rescriptis secundum Innocen. & Doct. in c. sedes de re. Et sic rei appellatio latior est, quàm pecuniae, l. rei, & l. nominis. ff. de verb. signifi. Vbi dicitur, quod appellatione pecuniae significatur res, quæ est in patrimonio, ergo non res sacra, vel liber homo, & tamen dicitur res. Non autem appellatione pecuniae venit cello nominis debitotis, gloss. in l. legauit ad fin. ff. de lib. leg. Neque venit pecunia falsa, vel reprobata, secundum Bart. in l. quamuis. ff. de aur. & arg. lega. & Alexand. in l. elegan-

eleganter, §. qui reprobos, ff. de pign. acti.
Neque includitur pecunia signata in sac-
culo, vel arca, sed tantum pecunia nume-
rata, Bart. & Doct. in l. nam quid, §. fin. ff. ad
Trebel. & l. pecuniæ, de verb. signif.

Corollarium primum.

Infertur quod hodiè in contractu, vel
etiam testamento rustici appellatione
possessionum non venit pecunia, licet
etiam possideatur, nisi de consuetudine lo-
quenti contrarium probetur, Bart. & Do-
ctor. in l. vxorem, §. legauerat, ff. de leg. in
3. Cyn. Bald. & Doctores in l. fin. C. de com-
pensat.

*Pecunia mobilis aliquando inter immobiles res
refertur.*

Corollarium secundum.

Elicitur, quod pecunia propriè est
res mobilis, quæ seruando seruari
non potest, quo ad fructum secun-
dum vsum, ad quem est destinata, licet be-
nè quo ad oculum seruetur, glo. Bart. Ale-
xand. & Doct. in l. interdum, ff. de condit.
indebit. Bart. in l. 1. §. fuit quæsitum, ff. ad
Trebel. Bald. & Doct. in l. 3. ff. ad Maced. A-
lexand. in l. singularia, per l. non omnis, §.
1. ff. si cert. petat. l. 2. ff. de usufruct. ea. rer. &
Institu. de usufruct. §. constituitur, etiam si
sit redacta ex re immobili. Bald. in l. ea de-
mum. C. de collatio. Nisi esset destinata in
in emptionem prædiorum, quæ non pos-
set alienari à tutore absque decreto iudi-
cis, licet aliàs regulariter alienari, ac de-
legari possit pecunia absque decreto iudi-
cis. Ex quo est res mobilis. Rayn. Bald. An-
gel. & Doct. in l. cætera, §. sed si parauerit,
ff. de leg. 1. Bart. in l. potest, ff. de aucto. tut.
per text. & Roman. in l. quid ergo, §. quid
ergo, ff. de contrario iur. tute. per gloss. &
Doct. in d. §. fuit quæsitum, ff. ad Trebelli.
Panorm. in c. nulli, de rebus ecclesi. non a-
lienari. & Ioan. de Ana. & Felin. in c. licet
heli. de simon.

Addit Matth. Boiss D.V. 1.

Adde, pecunia inter mobiles refertur: ita-
que eam minor tutor aut prælatus aliena-
re potest sine decreto. Est quæ res, quæ ser-
uando seruari nequit, glo. in l. 1. §. fuit quæ-
situm ad Trebellianum, Canonistæ in c.
nulli, de rebus ecclesi. non alien. vide Cor-
setum in sing. in verbo, pecunia, Tyraquel-
lum de retract. §. 1. gloss. 7. num. 106. Arium
meum Pinellum in l. 1. part. 2. nu. 43. de bo-
nis maternis. Vbi contra communem opi-
nionem statuit.

Pecunia an referatur inter mobilia an
verò inter immobilia, quoties destinata
est ad executionem prædiorum immobi-
lium controuersissima est quæstio inter
immobilia referri 14. Doctorum refert no-
mina, & inter mobilia censeretur refert 25.
Doctores. Diligentissimus D. Boerius in
sua decisio. 109. vbi communio tenet
sententiam horum posteriorum, & repre-
hendit ibidem iuuenem quendam Iurif-
consultum, qui temerè Iasonem repren-
disset, & contrarium statuisset. Vide latif-
simè hanc quæstionem apud Arium me-
um Pinellum de bonis maternis d. loco. Et
Tyraquellum plures pro more suo citan-
tem de retractu, §. 1. gloss. 7. num. 10. §. & se-
quentibus.

Postremò in cõflictu Doctorum distin-
ctio adhiberi potest, talis: vt si fuerit de-
posita pecunia parua summæ, iam loco
mobiliu censeatur, sin verò magna sit
summa, vt eo casu immobilium loco ha-
beatur, quam distinctionem posuit Nico-
laus Pign. in singu. 104. Ludouici Romani,
quæ vide.

Corollarium tertium.

EX iam dictis innuitur, quod pecunia
mutua si extat, & non sit consumpta,
neque alienata, vt discerni non pos-
sit, commixta, tunc illa pupillis est reddē-
da, & eam esse consumptam probare de-
bet debitor, qui eam accepit, & non qui
mutauit, secundum Bald. Salic. Rom. Paul.
& Alexand. contra Iacob. Butrig. & Albe.

in l. non omnis, §. si pupillis, ff. si cert. pet. Et si pecunia non solvatur, ut debita est, interesse peti potest, secundum Speculat. de fruct. & interesse, §. 5. in princ. & ibi in addit. Et extenditur. procedere in foro utroque, etiam Canonico, videlicet quod licitum est creditori ultra sortem petere interesse, non solum damni emergentis, sed etiam lucri cessantis, secundum Ant. de Buttr. Panor. & Doc. in c. conquestus, de v. fur. & Panor. in c. per vestras, de dot. post diuor. resti. fa. no. in c. fin. de v. fur.

Addit Matth. Boiss D. V. I.

Adde, creditor interesse potest petere propter moram, & haberi debet ratio lucri etiam cessantis a die moræ commissæ. Nam in iustis negotiationibus lucrum cessans vicinior est damno emergenti, quam lucro, & hæc sententia utroque iure probatur. Didacus Couarruias cap. 4. lib. 3. vari. resolut. num. 1. & 2. Plotus in l. si quando, C. unde. nume. 469. Crauetta consi. 189. nume. 7. & innumeros allegat Octavianus Cachera. decis. 143. Neuizafanus cons. 77. Molinæus Parisiensis de v. furis, num. 28. & sequentibus.

Quod quilibet debeat impedire, ne falsa cudatur moneta.

CAPVT VII.

Quisquis non prohibet cudi falsam monetam, dum prohibere potest, tenetur poena falsi, per l. lege Cornelia. 2. re. ff. de falsi. & l. 1. C. de falsi. monet. Neque distinguitur, an id possit ratione officij, vel non, per d. l. 1. in princ. & §. actor. Ergo fortius puniendus est, qui non prohibet, qui impedire possit, ne suus proximus offendatur. Personæ quippe hominum sunt rebus cæteris digniores, idcirco præferenda, l. sancimus. C. de sacros. Eccles. & c. præcipimus. 12. quæst. 2. Et omnia gratia hominum sunt induta, l. in pecudum, ff. de v. fruct. Salus enim hominum æstimari non potest, l. penult. §. fin. ff. de dona. Vnde Cicero 1. Officiorum, inquit: Qui non

defendit, nec obstitit iniuriæ, si potest, tam est in vitio, quam si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. Et subdit, quod tales magis delinquant, quam iniuriam inferentes, qui interdum ex iustitiæ ratione mouentur. Facit l. 1. §. si. cum ibi no. ff. de mor. infe. refert, & sequitur Lucas de Pen. Inn. l. 1. in 18. q. C. de pub. let. lib. 12.

Addit Matth. Boiss D. V. I.

Ad hoc caput pertinet quod conscius huius criminis, & qui non denunciat principi, puniatur eadē poena, id quod ea proculdubio ratione, quod pertineat ad publicam utilitatem, quam quisque promouere debet, de quo vide elegantissimi caput 355. Menochij viri diligentissimi, in tractat. de Arbitrarijs Iudic. ubi catenatim explicat, quorum criminum conscius, cum auctoribus puniantur.

Huc pertinet regula iuris, qua dicitur, quod culpa non careat, qui scit & prohibere potest. Vbi tradunt cōmuniter, quod is teneatur de delicto, qui non prohibet: auertit, cum sine suo incommodo possit, per c. quantum, de sentent. excommunicatio.

Quatenus reuelare quis delictum teneatur, vide Panorm. in c. 1. de restit. spoliat. Roman. sing. 794.

Multa specialia esse in falsa moneta.

CAPVT VIII.

IN crimine falsæ monetæ primum hoc est singulare, quod quilibet potest & tenetur accusare falsarium.

Secundum, accusator succumbens, non punitur, ut calumniator.

Tertium, quod quilibet propria auctoritate falsarium monetæ capere potest. Specu. de accusato. §. 1. verum hoc tamen.

Quartum, quod eximens falsarium captum a manibus iustitiæ, punitur capitaliter.

Quintum, quod falsarius monetæ condemnatus non appellat, Speculat. de appellat.

pellatio: §. 1. versicul. 29.

Sextum, quoddam, in cuius domo falsa moneta cuditur, etiam si ignoret, punitur, per text. gloss. & Doct. in c. quanto, de iur. iurand. Vbi ista poena non minoratur, ideo etiam in foro Ecclesiastico ei statuitur, nisi esset ignorantia probabilis, ut potest errare absens à Ciuitate, vel prouincia, secundum Philip. de Franc. in d. c. quanto, argument. c. cum in tua, qui matri. accusa. possunt.

Septimum est, quod falsa moneta crimen admittit socium criminis ad accusandum & testificandum, secundum Spec. de accusa, ver. item repellitur.

Octauum, adde, quod seruus nec agendo, nec respondendo, nec prouocando in iudicio stare possit, l. seruus, C. de iudicijs. Sed hoc fallit quoque si crimina sint Rei. publ. allatura magnum incommodum & perniciem, qualia sunt, si quis fraudet annonam, censum vel tributum publicum, si quis falsam eadat monetam his casibus etiam dominos accusare possunt, & consequuntur per hoc libertatem, l. 1. 2. 3. & 4. C. quibus ex causis libertatem consequatur seruus. Zafius in dicta l. seruus, C. de iudicijs.

Nonum, domus etiam confiscatur, in qua tale crimen commissum probatur, l. 1. C. de falsa moneta.

Decimum, conscij & non propalates crimen, tenentur ut auctores, ead. l. 1.

Quam multifarie committatur crimen falsa moneta.

CAPVT IX.

Crimen falsae monetae committitur primo, quando quis eudit monetam quam cudere non debuit neque potuit, lege Cornel. de falsis. Tenetur per l. qui falsam, l. qui nomine, & l. Cornelia testamentaria, ff. ad leg. Corn. de fals. Tenetur quoque lege Iul. maiesta. per l. si quis numum, C. de fals. mon. Ratio, quia cudere vel formare monetam spectat ad regalia, ut est text. in c. unico, in vers. monetae, quae sunt

regalia. & l. 2. §. cum deinde ararium, ff. de orig. iur. Igitur non potest alteri competere, nisi ex Principis concessione.

Secundo fit falsa moneta (etiam si eadatur ab eo, qui cudere possit) sed si eudit in falsa materia, ut potest argenteos in stanno, & aureos in electro eudit, eadem poena punitur, per l. quicumque numos, ff. ad leg. Corn. de fals. & l. 1. in prin. C. de fals.

Tertio fit in forma falsa moneta etiam per habentem potestatem cudendi, sed non in tali forma impressione, vel signotatis monetae, quia adulterino utitur signo. Tenetur lege Cornel. de fals. per d. l. lege Cornelia testamentaria, ff. ad leg. Corn. de fals.

Quarto falsatur moneta in pondere, si legitimum non habeat pondus, per text. gl. & Doct. in l. 1. C. de vet. numis. potest. libr. 11. & c. quanto, ubi per gloss. 1. & Doctor. de iure iur.

Quinto & ultimo tenetur, qui expendit scienter falsam monetam, puta numos stanneos, vel plumbeos, rasos, vel tonsos, seu ex aqua subtiliter particula auri vel argenti exhausta. (Moneta autem dicitur rasa, ubi circumcirca per longum usum est erasa, ut quia erat argentea, iam effecta est ut as appareat, Panorm. in d. c. quanto.) talis tenetur poena legis Corneliae de falsis, quae in libro regulariter est deportatio, & omnium bonorum confiscatio, per l. 1. & l. hac lege, ff. ad legem Corn. de fals. Vbi Bart. dicit, quod si ignoranter punitur extraordinarie, argum. l. facularij, ff. extraordin. crim. & Panorm. in d. c. quanto. Dummodò expendens doceat se ab alio habuisse, licet testes non deponant de nomine. Si alias honesta reputetur persona. Alias debent de nomine testes deponere, secundum Ias. Butrig. & Angel. in l. maiorem, C. de fals. Aretin. in tractat. malefic. & in versicu. falsatio, versic. quarto, an ille qui expendit. Bald. cons. 34. libro 5. Rapha. Cremenf. cons. 138. Capol. cons. 28. & Alexand. cons. 194. & in d. l. lege Cornelia. Et qualiter formetur libellus in huiusmodi crimine habetur per Speculat. de crimine falsi, in prin.

Addi-

Addit Matth. Boiss. D.V.I.

Adde quoque Damhouderium in praxi criminali, cap. 65. infr. qui quintifariam hoc committi tradit cum exclamatione egregia aduersus eos, qui pecunias à mercatoribus additis grosso aut altero mercantur, vt inde auchant aut rescindi faciant.

Corollarium primum.

Infertur, quòd si Princeps valentem monetam reprobet, & minus valentem acceptet, vt de reprobata bonum forum habeat, quia illam confari & cudi faciat, & sic lucrum habeat, vtique fraudem dicitur facere. Hostien. & Panormit. vbi suprà, per l. eleganter, §. qui reprobos, ff. de pignor. actio.

Corollarium secundum.

Inde elicitur, quòd extra auctoritatem publicam eudens monetam, licet bonam, tamè tenetur de falso, secundum Alexand. & Doct. in l. singularia, ff. si certum pet. per gloss. & Doct. in l. sacrilegi, ff. ad l. Iuliam pecul. & glo. ac Doct. in c. quāto, de iureiur.

Corollarium tertium.

Denique innuitur, quòd moneta falsatur trifariè. Primò in forma, quādo imprimitur signum, seu character illius, qui eam cudi non facit, neque commisit, per l. falsi nominis, & l. qui nomine, ff. de fals. & per d. c. quanto. Secundò ex materia metallica, videlicet quando fit de ære, vel stanno, aut non de debita liga, Bart. in l. Paulus, ff. de solu. Seu vbi immiscetur materia non debita, per l. qui nummos. & l. Cornelia. i. ff. de fals. Tertiò ex pondere. Nam ista tria sunt de substantia moneta, per l. i. §. i. ff. de contrahend. empt.

Quæ & quot sint pœnæ falsatoris monetæ.

CAPVT X.

Decimò præmitto ad euidentiam, quòd falsans monetam Principis, punitur pœna legis Iulie maiestatis, quæ est taxata in l. si quis, C. de fals. monet. vt flammaram exultionibus mancipetur, siue aurea, siue argentea moneta Principis superiorem non cognoscentis indistinctè est ignis pœna, quicquid distinxerint glossæ & Doct. in l. final. ad fin. C. de veter. numis. potest. libr. ii. probatur per d. l. 2. cum gloss. flammaram, C. de fals. monet. Et talis peccat mortaliter, secundum Hostien. Ioan. Andr. Ancharan. Imol. in d. c. quanto, per text. ibi seruans falsam monetam, agit iniquè, ergo fortius falsans, per extranag. Io. 22. prodiens ex adipe, quæ excommunicat omnes in regno Franciæ. Et tenetur omne damnum illi personæ communitati vel populo damnificato restituere. Vel si nescietur persona, tenetur saltem pauperibus erogare, secundum Doct. vbi suprà, & Hostien. in summa de cens. §. ex quibus, vers. quid si moneta, per c. peccatum, de reg. iur. l. 6. & arg. eorum, quæ not. in c. cum tu. de vsur.

Extenditur procedere idem in eo, qui accepit ignoranter falsam monetam, & postea expendit scienter pro bona, quia damnum tenetur restituere, quādo est magnæ importantiæ. Secus in exponente vsualem denarium, secundum Ang. in sum. de falsa. vers. 4. Qui verò radit vel tingit numos, si est liber, datur bestijs: si seruus, vltimo supplicio afficitur, per l. quicunque, ff. de fals. glo. Cyn. & Doct. in l. si quis, C. de fals. monet. Bald. & Doct. in l. final. C. de veter. numisma. potest. libr. ii. Gloss. Ioan. Andr. & Doct. in d. c. quanto, de iureiurand. Speculat. de crimine falsi, in princip.

Falsans autem monetam alterius, punitur mirius, vt ciuitatis punitur pœna capitalis, per l. i. C. de fals. monet. Et cum pœna capitalis sit multiplex, per l. 2. ff. de public. iudi. & interpretatione legum pœnæ molliendæ sunt, l. interpretatione, ff. de pœnis. Intelligitur pœna non mortis naturalis,

lis, sed et iuvis, idèd potest imponi exilium, vel relegatio, interdum bonorum cōfiscatio, interdum conferuantur bona venientibus ab intestato. Quia tales sunt pæne capitales, vbi non lædatur maiestas. Hostien. & Panorm. in d. c. quanto, per gl. l. 2. ff. de pub. iudic. & Authen. bona, C. de bonis damna. Fallit si impubes hoc crimē commisit, qui taliter non punitur, secundum Spec. de dona. vers. quid si impubes fabricat falsam, & c.

Addit Matth. Boiss V. I. D.

De poena falsariorum monetariorum est controuersia, lex secunda C. flamma exurit ei crimini obnoxios. Lex vero prima eos punit capitali supplicio, quod de perpetuo exilio & deponatione intelligi potest, iuxta glossam in l. 1. C. ne mancipium Christianum, & c. Communiter intelligunt legem secundam loqui in falsificante monetam Principis sue Imperatoris, legem verò primam de falsificante aliterius inferioris monetam. Couaruias aliter sentit & interpretatur legem secundam in eo, qui aurea numismata Imperatoris falsificauit vel fabricauit, primam verò interpretatur locum habere in eo, qui alia numismata fecerit adulterina. Rursus Iacobus Menochius legem primam & secundam iuxta & pariter intelligit de mortis supplicio, idque cum qualitate ignis & flammarum, licet lex prima eam qualitatem nō addidisset. Cogita itaque super eo diligentius, ne facile hoc vel illa poena indignus puniatur. Menochius tradit in arbitrarijs iudicium casu. 3. 6. libr. 2. cap. 4. Couaruias cap. 7. de falsa moneta in collatione veterū numismatum.

Corollarium primum.

In de elicitur, quodd falsans monetam regis, Ducis, Comitiss, Baronis, vel Ciuitatis, & sic à Principe inferioris puniri potest, iure poena capitis Ciuilis, id est, de pōtationis: non naturalis, id est,

mortis. Bald. Sali. & Doct. 2. C. de fal. mo. Alexan. in l. eleganter, §. qui reprobos. ff. de pigno. actione, Ioan. And. & Doctor. in c. quanto, de iureiurando. Alex. conf. 104. volum. 1.

Corollarium secundum.

In fertur, quodd fabricans falsam monetam alicuius inferioris monetæ, utpote in loco statuti punientis fabricatorem falsæ monetæ. Et si ibi non expendatur poena statuti non punitur, secundum Alexand. sing. & ple. in l. eleganter, §. qui reprobos, ff. de pign. acti. Vbi dicit se ita vidisse obseruari in facto Ferrariæ. Eò quia istud statutum intelligitur de fabricante monetam currentem in loco statuti poenalis. Alexand. consil. 104. quartæ partis.

Corollarium tertium.

Denique ex supradictis innui videtur, quodd ille non dicitur falsam monetam fecisse, qui eam incipit, sed formam non impressit. Et idèd puniri non debet, tanquam delictum consumauerit, per text. & Bart. in l. qui falsam, ff. de fal. l. 3. & ibi Bald. C. de naut. feno.

Addit Matth. Boiss D. V. I.

Adde quamuis hoc crimen falsi sit, atrocissimum, non tamen conatus puniatur, si fabricantem poenitere cœperit & re infecta discedat. In alijs tamen multis atrocissimis criminibus conatus pro effectu punitur. De quo conatu vide elegantissimam decisionem 3. Lituanicam Petri Roizij, vbi plenè persequitur, conatum & Iacobum Menochium in arbitrarijs. cap. 360. vbi plenissimè de conatu puniendo vel non puniendo agit. Punitur autem conatus etiam in falsa moneta si auctor de facto impeditus fuerit, ita vt in fugam se conuertere coactus sit, propter scientiam Principis, quod tradidit d. lo-

co Menochius, nume. 15. & Marfil. in l. qui falsam, nu. 61. & ibid. Bartol.

Sic quoque conatus punitur in eo, qui virginis Deo consecratam conatur pudicitiam violare per text. in c. virginibus, 27. quæstio. 1. & in l. si quis non dicam rapere de Episcopis & clericis, quod extenditur verum esse, siue virgo fuerit, siue non fuerit vt tradidit Bosius in praxi criminali titu. de coitu damnato, nume. 79. Et triplex is committit delictum. Incestum, adulterium, sacrilegium. Item committit stuprum, & tam ab ecclesiastico, quam à seculari iudice puniri potest. Imò ab utroque simul, ita vt vnus poena alterum non impediat, de quo vide Cachera. decisi. 130. per totum.

Sed illa l. si quis non dicam rapere, ex consuetudine generali non observatur amplius, sicuti aliæ leges conatum pro effectu punientes non observantur, de consuetudine generali totius mundi, vt probat Rebuffus in proæmio constitutionis. Regiarum gloss. 5. nume. 28. per Isotonem in l. 1. §. fin. quod quisque iuris in alium, Mansuerius in titul. de poenis, §. item per consuetudinem, Zasius in dict. l. 1. quod quisque iuris. Boerius tractatu de seditionis. Hyppolitus in l. 1. ff. de fidei iuribus, numer. 118. plures vide apud Rebuffum dicto loco, & Socinum in tractatu fallenti, in verbo attentatio. De conatu scripsit Felinus tractatum, quem post eius opera inuenire potest.

De eo, qui conatus est falsam eundem monetam, an puniatur si forma nondum impressa est, vide decisionem totam, 74. Thomæ Grammatici: & Didacum Couuar. in clement. si furiosus de homicidijs part. 2. nume. 6 Et Menochium in Arbitr. ludicum casu. 316. numer. 24.

Matth. Boiss.

V. I. D.

Finis prima partis huius libri.

PARS ALTERA LIBRI BRIHVIVS, DE MONETÆ TAE MVLTATIONE.

DVM certa esset moneta in provincia ortæ sunt multe obligationes magnarum quantitatū ex Contractibus, vltimis Voluntatibus, Constitutionibus, Legibus, Statutis, seu Sententijs, Arbitrijs seu Arbitramentis, Delictis, Depositis, Commixtis, Dotibus. Duæ aliquando erant tunc monetæ validæ, & postea ex causa iustæ (vt quia erat moneta in valore nimis diminuta) à Principe est reprobatæ & augmentata. Vel iniusta, vt potest ex auaritia, vt inde assequatur lucrum, est mutata & diminuta moneta. Iam hæsitatur tempore exactionis, debitæ obligationis, cuius sit lucrum vel damnum augmentationis vel diminutionis monetæ, an creditoris vel debitoris, vnde oritur clare.

THEOREMA PRIMVM

Circa festum Ioannis Baptiste, valebat aurum numus 30. solidos monetæ vsualis, & tunc ex contractu mutui, & depositi, emptionis vel conductionis celebrato, obligabatur Titius ad centum aureos per solvendum ad festum Martini, quo tempore erat florenus variatus, vt valeat plus vel minus, queritur in qua moneta solutio est facienda.

Hypothesis hic supponitur ista, videlicet quod monetæ suo pecuniæ validitas est bina atque bifaria. Vna intrinseca, quæ existit materia metallica, liga, & forma impressa. Et ista variata variatur, & omnis alia vocatur monetæ. Et idcirco vera solutio debet, si valet, fieri in antiqua moneta, aut aliâs in eius æstimatione iusta, nempe videtur tacite actum inter contrahentes, vt debitum seu mutuum debeat functionem, seu solutionem recipere, in eodem genere & eadem qualitate monetæ, per text. Bart. Francif. de curr. & Doctor. in l. cum quid, & l. 2. ff. si cert.

ficert. pet. per l. i. ff. de contrahend. empt.
l. i. & fi. C. de vete. numism. po. li. ii. c. quā-
to, in versic. moneta partistui (& vbiq̃ue
Docto.) de iureiur.

Altera est bonitas seu validitas pecu-
niæ extrinseca, vtpotè valor. Nam bonita-
te intrinseca manente, variatur sæpè se-
cundum communem cursum seu vsum
monetæ. Nam aureus nummus, qui appel-
latur florenus, qui ante aliquot annos va-
luit 30. solidos in cruciferis, hodiè valet
duntaxat 28. solidos obulorum in terna-
rijs Ducatus Vuirtenbergenfis, atque Mar-
chiæ Badensis. Et ista variatio monetæ
non aduertitur seu inspicitur, nisi à tem-
pore moræ, per text. Bart. & Doct̃or. in l.
Paulus. ff. de solut. & in d. l. cum quid, per
l. vinum, ff. si cer. pe. c. olim, & c. cum Ca-
nonicis de censu. & Clem. fin. & ibi Gloss.
Card. Panor. & Docto. de decimis, Petr. &
Cyn. in l. in minorum, C. in quibus, c. in
integ. resti. non est. necess.

P R I M A conclusio assertina est. Quòd
si quando debitor nullam fraudem
habuit, conscientiam, vel culpam
reprobationis, vel mutationis monetæ,
vtpotè augmentationis, vel diminutio-
nis factæ à Principe vel communitate,
tunc sufficit reddere pecuniam in eodem
genere, pondere, & valore, & si diminu-
ta sit quoad cursum illius terræ. Etenim
quando pecunia ex contractu debetur,
semper tacitè actum intelligitur, vt in
eadem bonitate intrinseca, aut eius æsti-
matione pecunia detur, quæ erat tempo-
re obligationis contractæ in comuni
cursu & solutione, per text. Bartol. & Do-
ct̃or. in d. l. Paulus. Aliàs decipit credito-
rem, ff. de solut. & in d. l. cum quid, & l.
perinde, ff. si cer. pe. per text. Hostien. Io-
ann. Andr. Bohic & Doct̃or. in c. quanto,
de iureiur. in c. olim causam, & c. pe. de
censu. Rom. consil. 123. Afferf. libr. 3. de so-
lut. argum. s. quæst. Sed quid si mercator,
per text. in l. fundum Cornelianum, ff. de
noua. cum sim.

A ltera conclusio assertina est. Quòd
& si Bartol. & Doct̃or. in d. l. cum
Paul. & in d. l. quid, ibi Bal. & in ad-
di. Specu. de solu. §. nunc aliqua ad fi. per
tex. & Bar. in l. cum certam auri, ff. de au.
& argen. velint quòd quando extrinseca
validitas pecuniæ variatur, quòd soluti-
onis tempus inspicitur, tamen videtur
verius, quòd etiam quo ad extrinsecam
pecuniæ validitatem attendi debeat tē-
pus cuiuscunque contractus, vt debitor
ad extrinsecam ligatus æstimationem,
quæ currebat tempore non solutionis,
sed contractus secundum Azo. in Brocar.
qui dicitur fons iuris, vt vtar verbis Bal.
in l. contractus, C. de fide instrum. Oldr.
in consil. 13. ad final. & 249. Ioann. Andr. &
Doct̃or. in d. c. quanto, Imol. Butth. & Pa-
norm. in c. olim causam, de censu. Imol.
Card. Ancha. vbi refert plures Docto. ita
consuluisse in Clem. fin. in vers. consue-
tam & currentem pecuniam seu monetā
de decim.

Corollarium primum.

Q uòd si quando numisma est repro-
batum, eò quòd in valore erat ni-
mis diminutum, tunc debitoris est
periculum, quia tenetur soluere in valo-
re, quo erat tempore mutui, seu alerius
obligationis contractæ, per text. Gloss.
Bar. Fran. Curt. & Doct̃or. in d. l. cum quid.
Hosti. Bohic & Docto. in d. c. quanto. Ro-
consil. 123. Specu. de solu. §. i. ad fin. per c.
olim, & c. pe. de censu. Genz. in Clem. fin.
de decim.

Corollarium secundum.

S i moneta erat mutata seu variata per
avaritiam Principis; & debitor fuit
in culpa, vel conscientia illius frau-
dis, vel fuit in mora solutionis, tunc i-
terum damnum deteriorationis est debi-
toris, qui iuxta antiquam monetam, vel
eius æstimationem debet facere solutio-
nem, per text. & Doct̃or. in l. quid mihi,
& l. periculum, ff. si cer. pet. Cyn. & Do-
cto. d. l. in minorum, C. in quib. c. in integ.
Ll 2 rest.

est. Hostien. & Bohic in d. c. quanto, per c. olim, & c. cum Canonicois. de censu. Astenf. l. 3. de solut. articulo. 5. quaest. Sed quid si. Et mora moroso debet esse nociua, l. quod te, ff. si cer. pe. l. si ex legati causa, ff. de verbor. obligat. ca. mora de regul. iur. libr. 6. Idem tenetur ad interesse damni & lucri. l. 3. ad fin. ff. de eo quod cert. loc. Bartol. in l. 1. C. de sent. qua pro eo quod interest.

Corollarium tertium.

ELicitur, quod emphyteuta vel colonus, qui conduxit emphyreu sim pro quolibet anno ad soluendum florenos centum, tenetur soluere de moneta antiqua, vel eius aestimatione currente contractus tempore, non obstante numismatis facta variatione, Butrig. in q. quidam colonus, Bald. in l. acceptam, C. de vsur. Curr. in d. l. cum quid. Nam pecunia vsitata est in obligatione, idem est certum quid & quantum sit debitum, argum. l. stipulationum quaedam, ff. de verb. obligat. l. certi conditio. §. 1. ff. si cer. pe. & l. fundum, ff. de noua. Nisi ipse emphyteuta se fuisse & esse in possessione continuata probauerit longo tempore soluendae laicis, vel 40. annis ecclesiasticis moneta vsualis & iam currentis. Ex quo iam completum est tempus praescriptionis, Bald. l. as. & Docto. in l. si certis annis, C. de pactis, Glo. l. as. & Docto. in l. 2. C. de iur. emph. per tex. in c. quanto, & c. penu. & ibi Doct. de censu.

THEOREMA SECVN-

D V M.

Si tempore conditi testamenti erat vna moneta, & tempore mortis testatoris, queritur, de qua est solutio facienda, quod ad legata & alia ex testamento debita.

Reuus ac communis theoricæ est, quod pecuniæ ex testamento debita debet solui de moneta vsuali, communiter currenti, & expendibili tempo-

re testamenti conditi. Alber. & Doct. in l. cum quid, ff. si cer. pet. Panor. & Doct. in c. olim causam, de censu. Oldra. consil. 31. Rom. consil. 123. per tex. in l. vxorem, §. testamento, ff. de lib. leg. & in d. c. olim causam. Moderatur & limitatur procedere, in legatis particularibus rerum & pecuniarum, in quibus aspicitur tempus testamenti. Secus in vniuersalibus fidei commissis, & legatis, in quibus consideratur tempus mortis testatoris, secundum Francisc. Curt. in d. l. cum quid, per gloss. ord. fin. & approbatam, in l. pe. §. de fun. instrum.

Corollarium. Inferitur, quod si vxor maritus legauit 100. florenos, & superuixit tantum, vt moneta variata sit multum iuxta antiquam monetam, seu & in eius aestimatione, est soluendum legatum, per tex. & Panorm. in d. c. olim, & d. §. testamento.

THEOREMA TER-

T L V M.

An ab obligatione liberetur debitor, qui soluit monetam reprobam, quam approbavit censor, & eam pro bona expendit creditor.

Reuissimè asseritur, quod non, per tex. Glo. Barr. Paul. & Doct. in l. leganter, §. qui reprobos, ff. de pig. action. vbi dicitur, quod soluens pecuniam reprobam non liberatur, sed non cogitur debitam pecuniam soluere donec restituatur, si pecunia reproba in se vel sua aestimatione, quando reproba per censorem fuit approbata, & per creditorem accepta, & sic expensa pro bona. Nunc ipse tenetur illis, quibus eam expendit. Intelligitur procedere vbi ignorans fuit illam esse reprobam. Secus si erat sciens. Nam tunc liberatus est primus soluens, secundum Bartol. & Doct. in d. §. qui reprobos numos soluit, per l. tutor, §. vers. sed si sciens creditor accipiat, & l. si rem, §. omnis pecunia exoluta esse debet, aut eo nomine satisfactum esse, ff. de pig. action.

THEO.

THEOREMA QVAR-

T V M.

Papa ordinavit & constituit, quod Abbas Bebenhusensis annue pro congrua portione assignaret centum & quadraginta aureos vicario suo Tubinge, variatq; est moneta Tubingensis auctoritate Principis, quaeritur de qua moneta huiusmodi congrua portio est soluenda.

Responsiva assertio est, quod si ista ordinatio Papalis habet vim constitutionis fauorabilis, quæ æquiparatur voluntatibus vltimis, iuxta auream Theoricam Nicol. de Matarel. & Bart. in l. quæst. penult. ff. de Reg. catho. Pet. & Cyn. in l. fin. C. commun. de leg. Bal. in l. pen. C. de verb. significa. & in c. t. in ver. quos Romanorum, de pace Constan. Alexan. in l. si ita stipulatus, ff. de verb. obl. & Princeps sciuit valorem monetæ, tunc currentis, vt Furonensis, vel Hallensis, aut Pingenis, quæ ab olim fuit communis, tunc debet solui antiqua moneta, vel eius æstimatio vsualis, quæ erat tempore ordinationis seu constitutionis, secundum Oldra. consil. 249. Agitur enim de bonitate intrinseca, per l. cum quid. Lauden. & Dd. ff. si cer. pet. Butr. & Pan. in c. quanto, per text. Ancha. & Dd. in c. olim. & c. pen. de cens. Secus fortè, si ordinatio Principis valorem monetæ ignorantis habeat vim rescripti odiosi, vel præcepti, aut statuti poenalis. Nam tunc inspicitur tempus solutionis, & valor monetæ tunc currentis, secundum Spec. & Ioan. Andre. de oblig. & sol. §. nunc aliqua, ad fin. Bal. in l. illud, ad fin. C. de sac. sanct. Eccle. in l. 2. C. communia de leg. Bohic. in d. c. quanto. Ana. & Dd. in c. 2. de delict. puer. Guil. & Imo. in Clemen. beneficiorum, in versic. currentem monetam, de decim. Quæ intelligitur, quando ordinario non alteratur, quum moneta variatur, tunc iuxta monetam nouam etiam vilem vel eius æstimationem fiet solutio, ad mentem Ro. consil. 133. per l. cum certum, in versic. pre-

cium præsentis temporis. ff. de aur. & argen. leg. argum. l. fin. C. qui admit. ad bon. possess. & l. vnic. §. fin. C. de rei vx. acti. & §. vt autem, in Authent. de rebus non alien.

Limitatur procedere, dummodò mens statuentis possit seruari volentis mensurare poenam delicti quod debet fieri, Panor. in d. c. quanto, per l. respiciendum. ff. de poen. & c. non afferamus. 24. q. 1.

Corollarium Primum.

Infertur, quod ibi moneta à lege vel statuto est taxata, quod de vsuali, tunc in dubio debet intelligi, & non de hodierni currenti, secundum Bal. in quæst. fin. d. l. illud. C. de sac. sanct. Eccle. & in l. quicumque. C. de ser. fug. per text. & Dd. in d. c. olim causam. & in c. cum in Canonicis, de censu.

Corollarium Secundum.

Inde elicitur, quod si variata est moneta auctoritate alicuius secularis personæ, vel communitatis, non præiudicat personis Ecclesiasticis, secundum Oldrad. consil. 249. ad secundum quæsitum. Nam secularis constitutio non variat Ecclesiasticis obligationem, sed demonstrat qualiter fieri valeat solutio, prout antiqua est moneta, vel eius æstimatio, per l. quidem. ff. de legat. 1. Eò quia Laicorum constitutiones, & statuta personis, vel rebus Ecclesiasticis non debent vel possunt esse præiudicativa, per c. bene quidem. 96. distinct. c. quæ in ecclesiis. & c. Ecclesia Sancti Mariæ, de constitut. Authen. statuimus. C. de sac. sanct. Eccle. cum similib.

COROLLARIUM denique innuitur, quod vbi à lege vel statuto municipalis poena pro delicto est imposita, debet intelligi de moneta vsuali illius loci, vbi delinquitur, & sic de pecunia nunc currenti intelligitur, secundum

gloss. & Alexan. & ibi plenè dixi in l. fin. ff. de in ius voc. per c. pen. de censu. & dixi post Card. in Cle. 2. de dec. Bal. vbi sup. & in addit. Spec. in verb. obl. legalis, tit. de oblig. & sol. §. nunc aliqua, ad fi. Alex. consi. 21. 2. part.

THEOREMA QVIN.

T V M.

Vbi lex vel statutum facit mentionem pecunie vel pœna pecuniaria, queritur quale attēdi debeat tempus in aestimatione seu impositione pœna videlicet pecuniaria, an tempus constitutionis vel solutionis pœna.

Responderetur & distinguitur sic: aut statutum loquitur circa solennitatem dispositionis, non adijciendo diem, vt dicendo, donatio excedēs quingentos aureos, debet insinuari. Et tunc tempus conditi statuti debet considerari. Aut statutū disponit super solutione pecunie, adijciendo fortè diem solutioni, & tunc tempus quo oritur obligatio, & quo pœna debet solui, habet considerari Albert. & Curt. in d. l. cum quid. ff. si cert. pet. Spe. & Io. And. de oblig. & sol. §. nunc aliqua, ad fin. Imo. in Cle. 2. de deci.

Addit Matth. Bois I. V. D.

Adde, quæ moneta in statutis & contractibus intelligatur. Vide Mynsing. Obferuat. 15. Cent. 4. vbi de vsuali & corrente concludit.

THEOREMA SEXTVM.

Quid si in sententia iudicum, seu in precepto arbitratorum condemnantiū in certa quantitate queritur, de qua in dubio intelligi debeat, moneta vel aestimatione.

Succincta assertio est, quod in dubio attendi debeat tempus sententiæ, seu arbitratus, vel arbitramenti, & de pecunia vsuali, & tunc currenti, Oldr. conf.

13. & aliquid in consi. 168. Anch. in c. olim, de censu. & Panorm. in c. quanto, de iure iur. Nam tempus data sententiæ seu arbitrij debet considerari, arg. c. eam te. & c. constitutus, de rescript.

COROLLARIVM inde inferitur, quod vbi in Ciuitate vel Regione currunt frequenter diuersa pecunie, inde etiam sunt ibi diuersa libra, tunc debitoris in dubio est electio, quam velit soluere secundum verisimiliorem loci consuetudinem, quæ etiam non nimium deteriore creditoris faciat conditionem, & sic intelligitur de pecunia viliori, secundum Bar. & Dd. in l. Paulus. ff. de solut. Ang. & Doct. in l. fin. C. de veter. numis. potest. lib. 11. gloss. & Doct. in l. semper in stipulationibus. ff. de reg. iur. per l. numis. & ibi Bart. & Dd. ff. de leg. 3.

COROLLARIVM inde elicitur alterū: Quod in contractibus atque stipulationibus appellatione florenorū intelliguntur 53. qui vigent in regione viliores. Alias tamen inspicere debet rei qualitas, secundum Bar. in l. semper in stipulationibus. ff. de reg. iur. & in l. vbi autem, Alexan. in l. stipulationum, in princ. ff. de verb. oblig. & in consi. 15. 4. part.

THEOREMA SEPTI.

M V M.

Quid in deposito vel mutuo mixto, vtpatè, aliquis mutauit, vel deposuit centum libras in florenis, & intra obligationis & solutionis tempora variatur libra, an attendatur tunc tempus obligationis vel solutionis.

Responderetur, quod & si Barto. in l. si quis stipulatus fuerit x. in melle. ff. de solu. velit, quod floreni sunt in obligatione, & sic tempus solutionis debeat considerari, per l. vbi autem qui fortem. ff. de verb. oblig. Tamen idem Bart. in l. Paulus. ff. de sol. dicit, quod mutans vel deponens, videatur florenos dedisse

disse pro centum libris, quoad æstimationem, & sic omne periculum & damnum pertineat ad debitorem, & sic debet inspicere tempus solutionis, quoad æstimationem, per text. in d. l. si quis fuerit stipulatus decem in melle, iuncta l. æstimate. ff. solut. matrimon. Nisi expresse egisset, quod debitor deberet soluere centum libras in florenis. Francisc. Curtius in l. cum quid. ff. si cert. pet. Anch. & Doct. in Cle. si. de decim. per l. pen. §. mancipia. ff. sol. matrimon.

THEOREMA OCTA-

V V M.

Quid si in instrumento dotis maritus constituitur se habuisse & recepisse à socere mille aureos seu florenos boni auri, iusti ponderis & characteris, quaeritur, an soluto matrimonio absque liberis cogatur restituere mille in auro, vel an possit in moneta fieri solutio.

Respondetur clarè, quod de scripto iure in auro debet restituere, secundum Martin. Laudens. & Franc. de Curt. in d. l. cum quid, per text. Lucam de Penna, & Doct. in l. in vers. iusti ponderis sint. C. de vet. numis. pot. lib. ii. text. gloss. & Doct. in c. quanto, in vers. monetam patris tui, de iureiur. Eò quia ista verba geminata, boni auri, & iusti ponderis, multum operantur, per l. balista. ff. ad reb. Ita validi Doct. Petr. Belfucius, & Robert. de Tortis consuluerunt Mediolani in consil. incip. Antonius Otto. Ita Anch. refert suum Doctorem Bald. consuluisse in Civitate Axioli, post Bartol. in d. l. Paulus, ubi dicit Anch. in d. Clemen. fin. de decim. quod floreni sint in obligatione. Nisi aliter servaretur de consuetudine, vel dati essent expresse in dotem ad rationem libarum, & non florenorum simpliciter, quia ista æstimatio esset tunc, & non maior reddenda, per l. numis. ff. de legat. 3. Alias non posset cogi creditor pro auro accipere monetam, Bartol. Bald. &

Angel. in l. lecta. ff. si certum pet. & in d. l. Paulus. ff. solutio.

THEOREMA NONVM.

Vtrum moneta aurea solui valeat pro argentea, & e contra. Atque aurea pro altera aurea, & argentea pro altera argentea, etiam inuito creditore.

Solutio potest esse, quod ex generali consuetudine una moneta expédatur pro altera, aut aureus Vvritenbergenfis pro Badenfi. Ita etiam solidus obulorum Badenfi pro Vvritenbergenfi. Et huiusmodi solidus argenteus pro sex denarijs, & sic potest quis de consuetudine unam monetam auream pro altera aurea, & unam argenteam pro alia argentea soluere, secundum Fran. Curt. in l. i. & d. l. cum quid. ff. si cert. pet. Ex quo illæ monetae inuicem recipiunt functionem in suo genere, per l. i. §. si. & l. Titia. ff. de aur. & arg. lega. Nisi aliter esset expresse actum, vel nisi ipse creditor passurus esset damnum, quia aliorum profecturus, ubi illæ monetae non reciperent functionem in suo genere. Bart. in d. l. Paulus. & in l. libera. C. de sent. & interloc. Bald. & Curt. in d. l. per gloss. l. si quis argentum. C. de donationibus.

Addidit Matth. Bois I. V. D.

Adde, an possit una moneta solui pro alia inuito creditore, de quo gloss. in l. si quis argentum. & de donationibus. Breuiter dicas, si mutuauit vel deposuit pecuniam in auro, non teneor in argento, quia aliud pro alio inuito creditore solui non potest. l. si cert. pet. l. eum à quo. C. de solutionibus.

Et hoc verum est de iure, sed de consuetudine contrarium seruatur. Et semper videtur tacite actum, vt secundum consuetudinem loci pecunia soluatur, argumen. l. quod si nolit. §. qui assidua, de edil. edicto. Abbas in c. quanto, de iureiuran. Afflictus quæ sint regalia. §. moneta,

netz, nume. 13. Adde Boffium de monetis ad 2.

Hæc fequitur Couarruias infra c. de mutatione monetæ. Vbi ftatuit has duas conclufiones.

1. Quoties obligatio eft facta vel concepta lub & in certa fpecie monetæ, non tenetur creditor recipere aliam monetâ, etiam probam, fi fit alterius monetæ. Et hoc de iure, confuetudine verò aliter obferuari docet & Boërij decif. 327. & Affli. decif. 90.

2. Quoties verò obligatio concepta eft, itidem in certa fpecie monetæ, cogitur creditor accipere monetam diuerfæ formæ & characteris, modò eiufdem fit materiæ, & ad eandem æftimationē, quæ debetur. Hæc illè.

Fallit fuperior limitatio, nifi fuiſſet actum, quòd reſtitutio fiat in auro, quia nò poteſt reddi argentum pro auro. Item fallit, nifi creditor paſſurus eſſet magnum damnum, fi reciperet in alia moneta, quàm mutuata. Bart. in d. l. Paulus. Affli. d. l. loco de regalijs.

Corollarium Primum.

Infertur, quòd & fi aliud pro alio inuito creditori regulariter non poſſit ſolui, per text. gloſſ. verſi. non poteſt. Bart. Iaſ. & Dd. in l. 1. §. mutui. ff. ſi cert. pe. Fallit tamen in auro vel argento debito pro tributo, vbi poteſt ſolui pecunia ære non contaminata in numero. Alber. Iaſ. & Dd. in d. §. mutui. Rom. in l. cum quid. ff. ſi cer. pet. per l. 1. & ibi Dd. C. de argenti precio, libr. 10. Vbi plenè per Dd. & in d. §. mutui ad ſaturitatem videatur.

Addit Matth. Bois Doctör.

Adde, an aliud pro alio ſolui poſſit. Et regula eſt, quòd nò poſſit, tex. in l. 2. ſi cer. pet. Sed id limitatur per Iaſ. 20. modis, in d. l. 2. §. mutui. & per plures annotauit Bernar. Diaz in reg. 159. in verb. creditor.

Corollarium Secundum.

ELicitur, quòd vbi vna moneta recipit functionem, id eſt, ſimilem aſſignationē & vtilitatē in genere ſuo pro altera, poteſt vna ſolui pro alia, ſive aurea pro argentea, ſive econtra. Nifi aliter expreſſè eſſet actum, vel quòd manifeſtè eſſet paſſurus damnum, ſecundùm Franc. Curt. in l. cum quid. ff. ſi certum pet. & ad mentem Iaſ. in d. §. mutui. & in l. numi. ff. de in litem iur.

Corollarium Tertium.

Innuitur, quòd ſi alicui mutuetur moneta reprobata, qui eam ſua induſtria expendit pro bona, nò committit falſum propriè, neque cogi valer iure mutuantu bonam reſtituere, ſecundùm Franc. Curt. (poſt Bald. in quodam conſil. in d. l. cum quid. ff. ſi cert. pet. Eò, quia iſtæ monetæ non recipiunt inuicem functionem in ſuo genere. Neque eſt commiſſa fraus in metallo, pòdere, characterè, ſeu authoritate, cauſa auaritiæ, ad mentem Bald. & Curt. vbi ſupr. Bohic. & Dd. in c. quanto, de iure iur. per l. 1. lege Cornelia ff. de falſi. Nempe vbi poena à iure vel ſtatuto nò eſt expreſſè impoſita, tunc illa eſt arbitraria, per l. 1. §. 1. ff. de effica. & expila. & l. 1. ff. de iure deliber. & c. de cauſis, de offici. delega. Igitur expendens ſcienſter pecuniam à Principe reprobata, pro bona non renetur falſi poena, veruntamen extraordinaria.

THEOREMA DECIMUM & vltimum.

Quid ſi dua moneta currunt in aliqua ciuitate vel regione, quaritur, de qua valeat debitor creditori ſoluere.

Reſponſua dilutio eſt iſta, quòd vbi æquè in vſu ſunt duæ monetæ, eſt debitoris electio, de qua velit, & ſic forè de minori ſoluere, aliàs deberet ſoluere de vſtatiore, ſecundùm Pa. poſt Gotfred. & Hoſt. in c. 2. de maled. Bart. Alex. & Dd. in l. quoties, in princip. C. de ſuſcep. lib.

lib. 10. Fab. not. gl. & Dd. in l. si. ff. de in ius
voc. §. fin. Inst. de pœna tem. li. in l. qui-
cunque. C. de seru. fugit. in Rubr. C. de ve-
te. numis. potest. lib. 1. & in §. si quis quin-
que solidos, de pac. tenent Glo. fin. & Pa-
norm. in d. c. de maledi. per text. in l. nu-
mis. ff. de lega. 3. & text. in d. c. ex parte, de
censi. cum concord.

Corollarium Primum.

Infertur, quod debitoris est electio, vbi
duæ æqualiter currunt monetæ, de qua
velit soluere, secundum gl. Goffr. Panor.
& Dd. in d. c. 2. de maledi. text. & Dd. in
d. l. numis. & facit l. numis. ff. de in litem
iur. Maxime vbi esset de consuetudine,
quæ confirmata esset moribus gentis, Ci-
uitatis, vel Prouinciæ, ita vt nulla cuius-
quàm debet violari libidine. Turpis e-
nim pars omnis vniverso suo non cõgru-
ens. c. quæ contra mores. 8. dist. 1. & c. tuas
de spons. duo. itaque quisquis rebus præ-
tereuntibus, si yti vult, vt metas consue-
tudinis horum, inter quos versatur, exce-
dat, aut velut intemperans, aut velut su-
perstitiosus damnari debet, inquit Augu-
stinus in c. quisquis. 41. dist. 1.

Corollarium Secundum.

Elicitur, quod etsi per confessionem
seu census solutione coloni seu em-
phyteutæ, præsumatur contractum
præcessisse, & sic ipsi præiudicetur in cen-
suali iure, & regulariter in subiectione,
vel protectione, per tex. Bal. & Doct. in l.
censualis. C. de don. c. tributum. 24. q. vlti.
c. 2. de censi. & c. soliti, de maior. & obedi.
Ideo vbi apparet solutio census facta ab
emphyteuta colono, vel eius herede regu-
lariter in moneta contractus currente, li-
cet perdiderit instrumenta emphyteutis
sua, debet tamen dimitti in illo iure, se-
cundum Bald. & Doct. in l. si certis annis.
C. de pactis. Angel. in l. cum satis. C. de a-
gric. & censi. lib. 1. Felin. in c. cum Bertol-
dus, de re iudic. per text. & Bart. ac Doct.
in l. vnuerfas. §. per colonum. ff. de acqui.

possess. & in l. litibus, in versic. longinqua
& inueterata reddituum susceptio. C. de
agric. & censi. libr. 11. cap. 2. & ibi Ana. de
iudic. & c. olim. & c. penult. vbi est text.
de censi.

Corollarium Tertium.

Denique elicitur vtiliter, quod vbi
accipientes & soluentes cõsus, ni-
hil expresserint de pecunia aliqua
tunc dubitatio subleuatur per solutio-
nes præcedentes longo tempore factas,
quia ista pecunia videtur fuisse in obliga-
tione, in qua diuturna solutio fuit secu-
ta, secū. Ang. Iaf. & Doc. in d. l. si certis an-
nis, C. de pactis, per tex. Bart. ac in l. cum
de in rem verso. ff. de vsur. Et sic sensus
præstatio diuturna, veluti vaga & æqui-
uoca (inde alijs circumstantijs sit iun-
cta) arguit potius protectionem, & re-
commendationem, quàm regularem &
totalem subiectionem, secundum Frede.
de Sen. consi. 130. factum tale est, quædam
domus. Calder. consi. 1. de priuileg. Bald.
consi. 75. prout refert & sequitur eum Ma-
ria. in consi. 55. vt quæstorum. Panormit.
consi. 103. 1. volum. & in disput. duo Cleri-
cali ordine insigniti. & Ple. in c. fin. de ca.
possess. & propri. in c. 2. & fin. de censi. in c.
recepimus, de priuileg. Felin. in c. Rudol-
phus, in vers. Comitatus, de rescr. & in c.
cū Bertol. de re iud. Anch. Car. & Doct. in
Clem. Ne Romani. §. sanè, de iure iur. Fa.
Clem. de censi.

Tamen impositio & solutio collectarū
arguit soluētes esse de illius, cui soluunt
iurisdic. secundum Bald. & Doct. in d. l. si
certis annis. & in l. 3. C. de nat. lib. & in l.
data opera. C. qui accusare non possunt,
per text. in §. si quis ex qualibet, in Auth.
quib. mod. nat. effi. sui. coll. 7. Nos itaque
veluti suos fideles subditos habeat reco-
mendatos ille, cui ostenso numismate, in-
quit, Date Cæsari, quæ Cæsaris sunt, &
Deo, quæ Dei sunt, vt ipse nos protegat,
ac remuneret in hoc mundo, & supermū-
dano vbique locorū in æuum. Et sic (cum
opitulamine Dei Omnipotentis, ad cuius
laudem, & Studiosorum vtilitatem est g-
ditum

ditum hoc qualecunque opusculum) huius bipartiti operis de potestate & utilitate numismatis Ioannis Aquilæ, Artium atque Iurium Doctoris, & humili interpretis, foelix sit finis, Amen.

Addit Matth. Boys I. V. D.

Iurisdicção probatur optimè per solutionem collectarum. Et res vel prædium censetur esse de eius vel in eius Territorio, qui est in quasi possessione percipientis collectas, text. in c. querelam, de elect. Bald. in consil. 432. nume. 1. volum. 1. Nam per impositionem vel exactionem collectarum siue gabellarum, & solutionem census factam alicui domino, probatur eius iurisdicção, text. & ibi Bald. in l. 3. si quis. versic. sub quo vicus ille, vel possessio censeatur. C. de natur. liber.

Sic per onerum præstationem proba-

tur quasi fines seu iurisdicçãois possessio. Alexandr. consil. 166. nume. secundo & consil. 226. libr. 2. Et per census & gabellarum solutionem probatur iurisdicçãois possessio. c. licet, de probat. Item probatur iurisdicçãois quasi possessio percipationes in tali loco factas, si modo subsecuta sit comparitio. Item per custodias locorum. Guid. rap. decis. 193.

Abundè hæc tractat Hierony. de Mont. in tracta. de finib. reg. cap. 52. Mascard. de probatio. conclus. 246. vbi ad longum refert actus, quibus iurisdicçãois possessio probatur.

Collectarum impositio an solum sit de Regalibus, an verò ex omnimoda iurisdicçãoe dependeat, vide Vvesenbec. consil. 27. Schurff. consil. 59. libr. 1.

Finis Tract. Ioan. Aquilæ de Potest. & Util. Monet.

PRISCORVM NUMORVM AESTIMATIO, PER BILL BALDVM PIRCKHEYMERV M PATRITIVM NVRENBURGENSEM.

DMODVM difficile est, priscam monetam tam auri, quàm argenti, cum auro & argento, seu moneta huius temporis concordare, maxime ob auri & argenti valorum, qui assidue variatur, idque monetariorum culpa, quibus passim licentia cuedenda permittitur pecuniæ. Hi siquidem quotidie aliquid tam de auri ac argenti puritate, quàm pondere detrahunt, præcipuè belli tempore, & principibus conuiuentibus. Hinc accidit, ut semper pretium auri & argenti augeatur. Monetarij enim quum licentiam habeant monetam adulterandi, nò multum de pretij curant

augmento, quum detrimentum illud abundè adulterando supplere valeant. Mercatores etiam quoties monetarios ob necessitatem aliquam emendi cupidos cernunt, assidue pretium augent. Verùm damnum illud in vulgi, tandem etiam dominorum recidit caput, quum redditus & vestigia illorum semper viliori solvantur pecunia. Sed præsens lucrum licet pusillum magno futuro præfertur damno, non sine ingenti Regnorum, Prouinciæ, ac Populorum detrimento.

Hinc est, quòd aureus Hungaricus, secundum quem communiter & aliud regulatur aurum, in maximum ascendit pretium. Nam nostra memoria, tres aurei Hungarici, quatuor valebant aureos Rhenenses, & aliquando etiam minus. Verùm

Verum hoc auro longè precium hoc excesserunt. Proinde ut ad estimationem veteris monetæ, quantum possibile est, peringamus: in primis necesse est, auri & argenti rationem, nec non precium illorum hoc tempore considerare: ita enim quàm propinquè ad veritatem accedere poterimus. Hoc igitur anno, id est, M. D. XXVIII. auri puri Marcha Nurenbergensis ponderis, hoc est, viginti quatuor charatorum, aureos valebat Rhenenses nonaginta tres. Licet in hac arte periti negent aurum ad viginti quatuor charatos decoqui posse. Sufficit tamen, ut de puro, quantum possibile est, intelligamus auro.

Aurum autem Hungaricum, valebat Marcha, hoc est, vnciæ octo, aureos Rhenenses octoginta nouem, & aliquid plus. Continet autem aurum Hungaricum, vel continere deberet charatos viginti tres.

Aurum verò Rhenense, quòd charatos continet decem & octo, & sic, nisi tres partes auri puri, aureos valebat Rhenenses septuaginta & parum plus. Ex Marcha auri Rhenensis Aurifabri non faciunt aureos septuaginta, quemadmodum deberent, sed septuaginta tres, & aliquando plus, & quicquid excedit, computant pro opera, ita fiet etiam in aureis Hungaricis.

Argentum patrum memoria, valuit Marcha (hoc est, vnciæ octo) Rhenenses septem, deinde ad octo ascendit, verum hoc tempore valet Rhenenses octo cum dimidio, & aliquando plus (Rhenenses dico aureos, non monetam) nonnunquam verò aliquantulum minus. Sed hoc intelligendum de puro, quod subinde in moneta adulteratur. Facit autem Marcha cum dimidia libram vnam Romanam vnciarum duodecim. Si igitur aurum purum, cum argento comparetur puro, conueniens ferè vndecim partes argenti, cum parte vna auri. Licet antiqui communiter decem partes argenti pro vna parte auri computauerint.

Aureus igitur Hungaricus, qui admo-

dum cum veteri auro conuenit, quantum ad puritatè pertinet, pondus habet drachmæ vnius, illius ponderis, quo argentum Nurenbergæ venditur. Nam eodem pondere aurum & argentum ponderatur. Valet autem hoc tempore aureus Hungaricus aureum Rhenen. vnum, cum tertia vna, & denarijs viginti Nurenbergensibus, computando Rhenensem pro libris nouè monetæ.

Nunc videamus, quomodo aurei Hungarici & Rhenenses cum veteri concordant auro, quod & ipsum ferè continet in bonitate scrupula viginti tria. Verum antequàm id fiat, exactius auri rationem intelligere est necesse. Igitur quemadmodum antiqui libram in duodecim diuiserunt vncias, vnciæ autem in drachmas octo, drachmam in scrupulos tres, scrupulum in obulos duos, obulum verò in filiquas tres, ita & nos ex modernorum facimus vsu, ac drachmam quoque ita diuidimus, ut habeat scrupulos tres, moderni vocant Saty. Scrupulos autem, ut contineant charatos septuaginta duos.

Hungarici igitur auri libra Romana vna continet vncias duodecim, drachmas verò nonaginta sex. Valet igitur Rhenenses aureos 131. cum dimidio.

Mina verò seu pondo, habet drachmas centum, & sic vnciam dimidiâ plus quàm libra, & valet aureos Rhenen. 139. denarios sedecim.

Vncia auri Hungarici, aureos Rhenenses valet vndecim denarios triginta tres.

At vncia dimidia eiusdem auri, Rhenen. quinque cum dimidio, denarios sedecim.

Drachma, quæ est pars octaua vnciæ, & aureus Hungaricus, valeat aurum Rhenensem vnum, libras tres cum dimidia, denarium vnum.

Scrupulus valet libras quatuor, denarios quinque.

Granum autem auri Hungarici, valet denarios Nurenbergen. quinque.

Sanè nec hoc prætereundum, quòd cha-

ratus in auro dupliciter cōsideratur, hoc est, tam in iudicatura, quàm in pondere, nempe vt aurum purum contineat charatos viginti quatuor, vel circiter: insuper, vt per charatos etiam ponderetur, ita tamen, vt quicquid de puritate decedat, subtrahatur à valore.

Nunc verò aureorum antiquorum pōdus cōsiderabimus, & primò Græcorum, ex quibus plures appendi, vtpotè Philippi, Alexandri, Prusiæ, Mithridatis, Demetrii, & aliorum, qui omnes ferè ex auro constabant Hungarico, hoc est, vigintitrium charatorum, continebant autem in pondere ferè omnes pondus aureorum Hungaricorum duorum, hoc est, drachmarum duarum Nurenbergen. & præterea scrupulum vnum. Valet igitur vnus Rhenenses tres, libras duas, denarios quinque.

Cæterum, triplices Alexandri Magni aureos reperi, ex primis pōderabat vnus aureos Hungaricos tres, alius Hungaricos duos, cum scrupulo vno & dimidio, tertius vix dimidij Hungarici æquiparabat pondus. Præterea inter aureos Romanorum, non paruam depræhendi differentiam, nam & bonitate, & pondere multū distabant. Etenim à Iulio Cæsare vsq; ad Vespasianum auri ferè perdurabat bonitas, sed indè paulatim deficere cœpit, quamuis etiam sequentium Cæsarum aurei aliqui ex probo constent auro, vtplurimum tamen quanto plus temporis effluerat, tãto etiam magis auri puritas ac pondus minuebatur.

Reperi igitur aureos, sed paucissimos, qui ferè eiusdem ponderis erant, vt Græci, nempe drachmarum duarum cum scrupulo vno, & quod mirabar, vnum talem Aurelianum Cæsarem depræhendi. At reliqui etiam qui erāt ponderosissimi, duos aureos Hungaricos, & grana duodecim non excedebant, vtplurimum tamen non plusquàm grana sex continebant, indè recentiores, veluti Diocletiani, & reliquorum, non plusquàm aureum vnum Hungaricum pōderabant. Igitur si ij, qui communiter drachmas duas, cum granis quin-

que vel sex ponderant, cum auro comparerentur Rhenensi, valebit vnus aureos Rhenen. tres vel circiter. Romanum itaque aureum pro tribus aureis Rhenensibus æstimamus, licet aliquid, sed parum plus valeat. Et hæc de auro dicta sunt, nunc verò ad argentum transeamus.

Si argenti Marcham pro aureis Rhenensibus octo cum dimidio æstimabimus, licet iam aliquantò carius vendatur, valebit libra Romana, Rhenenses duodecim cū quartis tribus. Verum id intelligi debet de argento puro, hoc est, cū Marcha contineat in iudicatura vncias octo. Verum nunquàm ea bonitate argentum cūsum est, sed ad summum, vt de puritate drachmæ binæ deessent, communiter tamen vt haberet Marcha vncias septem cū dimidia.

Si igitur Marcham vnciarum septem cum dimidia æstimare velimus, hoc est, vt semiuncia à perfecta desit puritate, valebit Marcha Rhenen. octo & parum plus. Libra verò Romana, hoc est, drachmæ nonaginta sex, Rhenen. quasi duodecim. Vncia verò valebit Rhenensem vnum, vncia dimidia Rhenensem dimidium. Drachma verò circiter denarios triginta tres. Scrupulus denarios Nurenbergenf. vndecim.

Græci denarij ponderosiores, ac magni, quos appendi, pentadrachmæ erant, ponderabant enim drachmas quinque, & ita valebat vnus aureum Rhenensem, dimidium & denarios Nurenbergen. triginta tres. Erant & aliqui tetradrachmi, hoc est, drachmarum quatuor. Minores verò ponderabant drachmam vnam, scrupulum vnum, valebat ergò vnus denarios Nurenbergenfes quadraginta quatuor.

Inter Romanos verò denarios non parum reperi differentiam, nam antiquissimi quidam, maxime Consulium, ad quatuor scrupulos, quemadmodum Græci appropinquabāt. Alij verò, & præcipuè Cæsarum, non vltra drachmam ponderabāt. Tertij verò de drachma aliquid decederat. Et quemadmodū deficiebant in pondere,

dere, ita etiam longius ab argenti aberat puritate, imò magna pars illorum erat adulterata. Si igitur drachmā vnam Nurenbergensem, pro denario vno acceperimus, quemadmodum etiam pro maiori parte ponderant, & marcham pro vncijs septem cum dimidia æstimemus, valebit denarius argenteus, Nurenbergen. denarios triginta tres, & hac ratione octo denarij argentei facient quasi aureum Rhenensem vnum. Vndecim verò, quasi aureum Hungarium.

Et hoc pacto quum nec aurum, nec argentum ad plenam accedat puritatem, quasi vndecim partes argenti cum vna parte auri concordabunt, & si aliquid decessit, hoc monetariorum fraus ademit. Caterum nec hoc omittendum, auri & argenti pondus multum secundum regiones variari, non secus ac libram: nam quod alibi drachma est, id alibi quatuor ponderat scrupulos, & è conuerso. Nos verò pondus illud secuti sumus, quo Nurenbergæ aurum ponderatur & argentū. Quum igitur denarius argenteus ex drachma constet, ponderis Nurenbergensis, cētum denarij, hoc est, mina vna seu pondo, valet Rhenenses duodecim cum dimidio. Mille denarij, valebant aureos Rhenens. centum viginti quinque quasi.

Sestertij quatuor, vel numi qui erant greci, valebant denarium vnum argenteū, & sic sestertius valebat denarios Nurenbergensis quasi octo.

Sestertij centum, valebant aureum vnum, sed qui iusti esset ponderis, Rhenenses verò tres, denarios triginta res.

Mille verò Sestertij valebant Rhenenses triginta vnum, & quartam quasi.

Sestertium verò maius in neutro genere, quod non in ære, sed argento intelligi debet, minas duas argenti cum semisse continebat, hoc est, drachmas vel denarios ducentos quinquaginta. Valebat igitur Sestertium aureos Rhenenses triginta vnum, quartam vnam & parum plus. Sestertium, & mille sestertij, vnum & idem est, & valet, vt dictum est, Rhenens. triginta vnum & quartam quasi. Decem

Sestertia, & decem millia sestertia numorum, vnum & idem est, & valent Rhenens. trecentos duodecim cum dimidio. Centum Sestertia valent Rhenensium tria millia, centum viginti quinque. Decies sestertium, decies centena millia sestertium significat, & hæc summa centies maior est decem sestertijs: nam idem est decies sestertium, quod mille sestertia, valetque Rhenenses semel & triginta millia, ducentos quinquaginta. Centies sestertium, designat centies centena millia sestertium numorum, & valet Rhenens. trecentum, & duodecim millia, quingentos. Millies sestertium valet semel & trigesies centum, & viginti quinque millia.

Ex Talentis autem licet multa extiterint, duo tamen præcipuè in vsu fuere, talentum magnum Atticum, quòd & Euboicum dictum est, & talentum Atticum minus. Talentum magnum Atticum seu Euboicum, continebat minas octoginta, & valebat Talentum magnum auri Rhenens. decem millia non ingentos sexaginta quinque, vel circa. Talentum verò magnum seu Euboicum argenti, valebat Rhenensium mille vel circiter. Talentum Atticum minus, habebat minas sexaginta, & valebat talentum auri, Rhenenses, quasi octo millia, trecentos quadraginta quatuor. Talentum verò Atticum minus argenti, valebat Rhenens. septingentos quinquaginta Talentum Babylonicum, habebat minas septuaginta. Talentum Aeginetum, continebat minas centum.

Caterum vt etiam de ære dicamus, sciendum, vbi legimus, Millia æris grauis, ibi millia assium intelligere debemus. Et licet denarius, virgente Annibale, pro sedecim assibus permutatus sit, in militari tamen stipendio, semper denarius pro decem assibus datus est. Valuit itaque Nurenbergensis denarios tres & paulo plus. Centum igitur asses decem faciebant denarios. Mille verò asses, seu mille æris, centum valebant denarios, hoc est, minam vnam, sicque valebant aureos Rhenens. duodecim cum dimidio.

Quadrantes quatuor, valebant assen vnum. Sestans quadrante minor erat.

Vt igitur rursus, & quasi à lare inchoemus, denarius seu drachma argenti valet denarios Nurenbergensium circiter triginta tres.

Denarij centum, hoc est, mina vna seu pondo, valet aureos Rhenens. duodecim cum dimidio. 12 $\frac{1}{2}$.

Mille denarij, hoc est, decem pondo, valent Rhenensium centum viginti quinque fere. 125.

Sestertij quatuor, vel numi, qui ærei erant, valebant denarium argenteum vnum. Sestertius valebat denarios Nurenbergensium quasi octo. Sestertij centum valent aureum vnum Romanum, sed qui iusti esset ponderis, Rhenensium verò tres cum denarijs triginta tribus. 3.8.3.

Mille Sestertij valent Rhenens. triginta vnum cum quarta quasi. 31 $\frac{1}{4}$.

Sestertium in neutro genere, valet Rhenensium triginta vnum cum quarta fere. 31 $\frac{1}{4}$.

Sestertia decem valent Rhenens. trecentos duodecim cum dimidio. 312 $\frac{1}{2}$.

Sestertia centum valent Rhenens. millia tria centum viginti quinque. 3125.

Sestertia mille Rhenens. triginta quatuor millia, trecentum, septuaginta quinque. 34375.

Decies Sestertium, id est, mille Sestertia Rhenens. millia vnum & triginta ducentum, quinquaginta. 31250.

Centies Sestertium Rhenens. trecentos & duodecim millia quingenti.

312500.

Millies Sestertij Rhenens. semel & trigies centena, nec non viginti quinque millia quingenti. 3125500.

Libra auri Hungarici, quod idem est cum Romano auro, valet Rhenens. centum triginta tres cum dimidio. 133 $\frac{1}{2}$.

At mina seu pondo Rhenens. centum triginta nouem, denarios sedecim, quia continet quatuor drachmas plus quam libra. 139. den. 16.

Talentum magnum auri, quod & Euboicum valet Rhenens. decem millia noningentos sexaginta quinque. 10965.

Talentum minus auri valet Rhenens. octo millia trecentum quadraginta quatuor. 8344.

Pondo argenti, seu mina valet Rhenens. duodecim cum dimidio. 12 $\frac{1}{2}$.

Talentum magnum argenti valet Rhenens. mille. 1000.

Talentum minus argenti valet Rhenens. septingentos quinquaginta. 750.

Talentia quinque argenti minora, Rhenensium tria millia septingentos quinquaginta. 3750.

Talanta decem Rhenens. septem millia quingentos. 7500.

Talanta centum Rhenens. septuaginta quinque millia. 75000.

Talanta mille Rhenens. septingenta quingenta millia. 750000.

Siclus teste Hieronymo & Iosepho, quatuor drachmas argenti valebat, Græcis est Stater.

FINIS.

TRACTA

TRACTATUS PER CELEBRIS DE MONETIS D. MAR- TINI GARRATI LAVDENSIS, TOTO ORBE CELEBRATISSIMI DOCT.

SVMMARIA.

- 1 Moneta cudenda ius, quis habere dicatur.
- 2 Rescriptum, quod à principe de moneta cudenda priuata persona conceditur, subreptitium praesumitur.
- 3 Creditor an possit cogi ad recipiendam pecuniam principis non sui, à suo debitore.
- 4 augmentatio pecuniae quo sit introducta iure.
- 5 Pecunia vna quando solui possit pro alia. Consuetudo patriae seruanda est in pecunijs soluendis.
- 6 Expensae in pecunia cudenda an debeant de publico fieri.
- 7 Rex vel dux an possit pecuniam cudere minoris aestimationis, quàm esset ipsa materia.
- 8 Princeps an & quando monetam mutare possit absque populi assensu.
- 9 Pecunia multis fraudatur modis.
- 10 Moneta tribus reprobatur modis.
- 11 Moneta ex tribus causis falsa esse potest. Pecunia falsa viens qua plectatur poena.
- 12 Socius in crimine falsa moneta ad accusandum & testificandum admittitur. Condemnatus de falsa moneta appellare non potest.
- 13 Moneta tribus reprobatur modis, scilicet in materia, pondere, & cursu.
- 14 Moneta penitus reprobato cursu, cuius sit periculum, creditoris scilicet an debitoris.
- 15 Pecunia cursu reprobato an possit debitor ante moram de pecunia reprobata soluere.
- 16 Pecunia alterius ponderis vel materia, quàm

- esset tempore contractus, quando solui possit.
- 16 Moneta circa formam mutata, an possit solui creditori nolenti.
- 17 Mutatio monetae in sola aestimatione quando attendi debeat.
- 18 Bonitas rei circa qua attendi possit.
- 19 Variatio aestimationis pecuniae quando attendi debeat, & quando non.
- 20 Pecuniae deterioratio quando cedat debitoris periculo.
- 21 Periculum est debitoris, si post moram pecuniae efficiatur aestimationis vilioris.
- 22 Tempus contractus, quo ad pecuniae aestimationem, an debeat attendi, an verò tempus solutionis.
- 23 Pecunia vna solui non potest pro alia in forma, materia, vel pondere diuersa.
- 24 Creditor, cuius interest, pecuniam alterius forma non tenetur recipere.
- 25 Tempus contractus quando attendatur in solutione debiti, si moneta fuerit mutata.
- 26 Mutuum si alicui factum sit, ut ad pascha reddere teneatur, à die paschae aestimatio quanti plurimi venire censetur.
- 27 Pecunia in testamento legata aestimatur secundum quod valebat tempore testamenti.
- 28 Monetam falsam expendens, arbitrio Iudicis punitur.
- 29 Mutuum factum de centum ducatis ad rationem decem solidorum, qualiter intelligatur, si pecunia in valore minuat.
- 30 Tempus contractus quando in aestimatione attendatur.
- 31 Promissio facta de pecunia, de qua sit intelligenda.

32 Iuramentum in litem in numis non datur ratione affectionis.

33 Stipulatio facta in diuersa materia, est nulla.

34 Promittens centum libras in denarijs potest de quacunque vult pecunia soluere.

Cupiens strictam monetæ materiam amplecti, non per disputandi amplam viam, nisi quatenus expediat, sed potius decisionis veritatem considerans, hoc opusculum sub compendio ponere curavi, subiiciens me cuiuslibet rectius sentientis auctoritati.

VAERO primò, Quis possit cui t facere pecuniam? Respondeo. Papa, Imperator, vel alius habens à sede apostolica, vel Imperiali maiestate, vel consuetudine, cuius initij memoria non existat, auctoritatem, gl. in rub. C. de veteris numis, potestate, lib. ii. facit in ratione sui, c. super quibusdam, §. præterea, de verb. signific.

Secundò t quæro, an rescriptum concessum à principe priuatæ psonæ, vt possit cudere pecuniam, præsumatur subreptitium? Respo. Subreptitium præsumi, si priuatæ personæ sit concessum: secus, si concedatur ciuitati vel proceribus, tex. gl. & Bart. & Salic. in l. fi. C. de fals. mo. Limita, nisi priuatæ personæ vel proprio motu, vel cum clausula non obstante, sit concessum rescriptum, arg. c. si motu proprio, de præben. in 6. & quod no. Bal. in l. eos. in prin. C. de app. & quod plenè dixi in l. fin. C. Si contra ius vel vti. publ.

Tertiò t quæro, an non subditus creditor cogatur recipere pecuniam principis non sui: putà an Venetus creditor cogatur accipere pecuniam Florentinam? Respon. quòd non, secundum Ang. in l. fi. C. de vet. nu. po. lib. ii. Quia in dubio augmentatio pecuniæ non extenditur vltra iurisdictionem principis cui faciendis pecuniam, l. fin. C. & ff. de iurisdic. omni.

iudic. Limitat Angel. nisi in patria creditoris sit consueta moneta alterius Principis expendi. gloss. in c. statuimus, de maledic. Secundo intelligitur Angel. verum dicere, si creditoris non subditi interdictum, non recipere pecuniam alterius domini, vt quia non expederet illam pecuniam ita commodè in partibus suis, vel aliud simile: alias secus. l. Paulus, ff. de sol. vbi per Bar. quod creditor non debet pati damnum.

Quartò t quæro, an augmentatio pecuniæ sit de iure ciuili, an de iure gentium? Respon. Quòd est de iure ciuili, secundum Bald. in Rub. de contrahen. emp. Videtamen quæ notauimus in l. ex hoc iure, ff. de iustit. & iure.

Quintò t quæro, an vna pecunia possit solui pro alia? Respond. secundum Bart. & Angel. in l. Paulus, ff. de solut. & Barto. in l. 2. §. i. ff. si cert. pet. & Anton. de But. in c. quanto, de iure iur. quòd vna pecunia possit solui pro alia, dummodo sit eiusdem ligæ, vt putà sextinos eiusdem ligæ argenteæ, qui recipiant functionem in genere sui, d. l. 2. in princip. ff. si cert. pet. & l. i. §. fin. & l. Titia, ff. de aur. & argen. leg. Limita hoc verum esse, nisi creditor iturus ad longinquas partes facilius grossam pecuniam, quàm paruam afferret, argumen. de leg. Paulus ff. de solu. Si autem pecunia non est eiusdem ligæ, sed deterioris, non potest solui vna pro alia: putà argentea pro aurea, ære contaminata pro argentea bonæ ligæ: quia tunc non reddetur in eisdem materia & pondere, l. ii. C. de ve. nu. po. lib. ii. & d. l. Paulus. Nisi consuetudo esset in oppositum, l. si quis argentum, in gloss. C. de don. Nam est vna maxima in iure nostro, in numeratione pecuniæ, vt in soluendis pecunijs seruetur consuetudo patriæ, gloss. in d. l. Si quis argentum, in princip.

Ete est notandum, generalem esse consuetudinem totius mundi, vt vna pecunia soluatur pro alia, secundum Bal. in l. libera quidem Theodora, C. de sen. & interl. om.

om. iudic. quod dictum intellige fore verum, si creditor ex receptione alterius pecunie non sentiat damnum: & sic solui d. l. Paulus. vbi casus: puta, est debitor centum aureorum Venetorum vel ducatum, potest soluere pecuniam in argento, & contra, si creditor non patiatur aliquod damnum. Sed si debitor argenteam non bonæ ligæ soluere vellet, vel si interest creditoris, magis recipere auream debitam, quam argenteam, vt puta quia melius expendetur, vel alio modo creditoris interest, non compellitur creditor damnum pati recipiendo in alia forma, d. l. Paulus: vbi casus. Et prædicta omnia intellige vera, quando non est facta mutatio monetæ. Si autem esset facta mutatio monetæ, dicam in articulo mutationis monetæ.

Sexto quæro, an expensæ, quæ fiunt in cudendo pecuniam, debeant fieri de publico: Bart. in l. 2. §. 1. ff. si certum pet. & in d. l. Paulus. & communiter legistæ tenent, quod expensæ, quæ fiunt in cudendo, debent fieri de publico: quia pecunia debet valere tantum in massa & materia, quantum in forma, & econtra, l. 1. ff. de contrahend. empt. Contra verò tenent Innocent. Ioan. Andr. & Anton. de Butrig. in c. quanto. de iureiur. Quorum Canonist. opinio est de consuetudine approbata. Nam de consuetudine minus est in forma, quam in materia, propter expensas quæ fiunt in cudendo: quam consuetudinem alleg. Bar. in d. l. 2. §. 1. Seruanda igitur est consuetudo, vt pecunia debeat valere tantum in forma, quantum in materia, deductis expensis cudendi.

Septimo quæro, an Rex vel Dux possit facere pecuniam aliquantulum minoris æstimationis, quam esset materia, etiam deductis expensis? Respondi. Posset hoc licite fieri, vt modò non magnam lucrum percipiat, si indiget, & vbi moneta non spargeretur extra regnum vel ducatum, secundum Innocent. & Ioan. Andr. in d. c. quanto.

Octauo quæro, si aggrediens articulum mutationis monetæ, an Princeps possit mutare monetam sine consensu populi. Re-

spond. quod non, secundum Innocent. & Ioan. Andr. & communiter Doct. in d. c. quanto. de iureiurand. sed de consensu populi sui posset mutare, non tamen in præiudicium aliorum non subditorum, argumen. l. fin. ff. & C. de iurisdic. om. iud. putarem tamen, quod si Princeps consueuisset monetam mutare autoritate propria sine consensu populi, tanto tempore cuius initij memoria non existat, mutationem fieri posse sine consensu populi, argumē. §. ductus aquæ. in l. hoc iure. ff. de aqua quot. & esti. & c. super quibusdam. §. prætereà, de verb. sig. latius tamen infra subijciam circa articulum mutationis.

Nonò quæro, si quot modis fraudetur pecunia? Respond. Multis modis fraudatur pecunia. Nam aliquando raditur, aliquando destruitur, aliquando miscetur aliqua materia non æquæ bona, vt per Hostiens. & Ioan. Andr. in d. c. quanto. de iureiurand.

Decimò quæritur, quot modis reprobatur moneta? Dic. quod tribus: in materia, pondere, & cursu. In materia, vt quia non est argentea bona, vel materia aurea, vt consuevit. In pondere, quia non in tanto pondere, vt consuevit. In cursu, quia non currit vt consuevit, quia est maioris æstimationis. Nam bonitas intrinseca consistit in tribus. Materia, pondere, & forma: extrinseca verò in æstimatione & valore, gloss. in d. c. quanto. facit l. 1. ff. de contrahend. emptio. & l. 2. C. de vet. nummis. potest. lib. 11.

Sint igitur cauti creditores, vt apponi faciant in instrumento de reddendo pecuniam eiusdem materie, forme, ponderis & cursus, secundum Io. An. & Ant. de But. in d. c. quanto. quod fortè malè dixit Bart. in l. lecta. ff. si cer. pet. qui ait, quod illa verba quæ ponuntur in instrumentis quotidie, in tot florenis boni auri & iusti ponderis, non sunt de necessitate: nisi saluando Bardicas, quod loquitur de necessitate, nō autem ex consilio. Nam in bonis numis semper intelligitur facta promissio: cum reprobrorum solutio non admittatur l. eleganter. §. qui reprobos, ff. de pig. act.

10 Undecimò quæro, si an moneta dicatur falsa ex tribus causis, materiali, formali, & causali: vide consilium Bald. concludētis, quod tribus modis pecunia dicitur falsa, vt quis puniatur de falso. Primò modo materia, quando auro admiscetur alia materia, vel ex tonsura, vel rasura. l. i. ff. de cōtrahen. empt. ibi, electa est materia. Secundò, formali causa est falsa moneta, vt quod imago principis deficit, l. i. C. de vet. num. potest. lib. ii. Tertiò est falsa ex causa causali, id est, efficiente, vt quia Baro cudi fecit pecuniam, cum non habeat eudendi monetam potestatem, lege, privilegio, vel consuetudine, c. i. quæ sint rega. & l. fin. C. de falsa mone. & c. i. §. si ministeriales, tit. de pac. ten. & eius viol. Et punitur quis ex vsu, licet non fabricauerit, mitius tamen, quàm si fabricasset. l. falsi. §. ordine. ff. de falsis. Oportet ergo, quod, vt quis puniatur de falso, sit falsa, altero ex tribus modis, de quo dixi supra: vbi igitur nō sumus in illis casibus, non punitur crimine falsi, sed extraordinariè: putà, vt expendatur aureus antiquus, sed nouum expendens, non antiquum, extraordinariè punitur arbitrio iudicis, l. i. §. expilatores, ff. de effra. & expilato. & pro dicto consilio Baldi bene facit, quod vtens falsa pecunia, expendendo punitur arbitrio iudicis, secundum Alb. in rub. C. de fals. mone. Facit l. i. C. de vet. num. potest. lib. ii.

11 Duodecimò quæro, si an socius criminis admittatur ad accusandum & testificandum, in crimine falsæ monetæ? Dic admitti, vt per Specul. in tit. de accus. §. i.

Tertiodecimò, an condemnatus de falsa moneta, possit appellare? Dic, quod nō, vt per Spec. in tit. de ap. §. 2. vers. 29.

12 Quartodecimò quæro, si quot modis reprobatur moneta? Dic quod tribus: in materia, pondere, & cursu. In materia, quia nō est talis aurea vel argentea bona, vt cōsuevit expendi. In pondere: quia non est in tanto pondere vt cōsuevit. In cursu: quia nō currit, vt cōsuevit, quoniam est minoris, vel maioris æstimationis: nam intrinseca bonitas pecuniæ consistit in materia, pondere, & forma: Extrinseca verò in æsti-

matione & valore, vt per glo. in c. quanto. de iureiur. & l. i. C. de vet. num. pot. lib. ii. & l. i. ff. de contrah. empt. Vt tamen melius & clarius intelligatur materia mutatiōis monetæ, singulos articulos examinabo.

Primò, quid iuris de mutatione monetæ, quæ est reprobata, vel cursus eius est reprobatus, vel quia non inuenitur de antiqua, quæ currebat antea & tempore contrahus.

Secundò examinabo de mutatione monetæ in pondere, vel in materia.

Tertiò de mutatione monetæ in forma. Quartò, de mutatione monetæ ratione valoris.

Circa primum articulum mutationis, quando eius cursus est in totum reprobatus: aduertendum est, cuius erit periculum, an debitoris, an creditoris. In quo articulo ex mente Doct. distinguendum est, aut post contractum est reprobata à principe pecunia ex iusta causa, quia postea est effecta minus debilis, vel minus diminuta, quæ antea erat, vel quia non legitimi ponderis erat, l. i. C. de veter. num. pot. lib. ii. & tunc periculum est debitoris, quia debet redde-
dere in eadem qualitate intrinseca eiusdem materiæ & ponderis, prout tempore contractus erat, l. cum quid. ff. si cert. pet. & lo. Andr. in d. c. quanto. de iureiur. & hoc casu debet fieri solutio de noua moneta ad rationem & æstimationem antiquæ monetæ, c. olim, & c. canonicis, de cens. Si autem esset reprobata auaritia Principis, vt in reprobatione aliquid lucretur, quia eam facit recolligere, vt post eam cudi faciat, vt videmus sæpè fieri, tunc sufficit quod reddat pecuniam in eadem materia & eodem pondere: licet illa pecunia sit reprobata, quo ad cursum. i. vt nō expendatur l. i. & l. cum quid. ff. si cert. pet. nisi debitor sit in mora vel culpa, vt quia conficius & participium in debitore consiliario principis cōsentiēte spontè reprobationis monetæ l. i. §. fin. ff. si quis cau. & l. quod te. ff. si cer. pe.
Prædicta vera sunt, nisi specificè aliter inter creditorem & debitorem conuen-
tione

tio prima, ff. de positi, l. contractus, ff. de re gu. iu. Quod notant practicautes: quia pri mo debent attendere consuetudinem par tium in moneta reddenda, si autem non inueniretur de moneta veteri, tunc debet fieri solutio de noua ad rationem monetæ antiquæ: quia subrogatur vna pecunia lo co alterius, l. i. §. fin. & l. Titio, ff. de auro & argen. leg. facit d. c. olim, & c. cum canoni cis, de censu.

Et est aduertendum, quando cursus pe cuniæ est reprobatus in totum, vtrum de bitor ante moram possit soluere de pecu nia reprobata. Petr. de Bellap. & Cyn. in l. in minorum, C. in quib. caus. in integ. rest. non est necess. & Bart. in l. quod te. ff. si cer. pet. tenet quod sic, quia ante moram peri culum reprobationis monetæ, non perti net ad debitorem, sicut nec interitus peri culum, l. si ex legati causa, ff. de verb. obli. quod dictum Bart. & Cy. intellige verum, quando est reprobata pecunia sine debili tate pecuniæ superueniente post contra ctum, quia non est tanti ponderis, quanti erat tempore contractus, tunc debitor nõ potest soluere de hac moneta effecta debi ti post contractum, quia debet reddere post contractum, pecuniam eiusdem ma teriæ & ponderis, prout tempore contra ctus, l. i. C. de vet. num. potest. l. i. ff. de con trahen. empr. & not. Host. & Ioan. Andr. in d. c. quanto. & intelligendo hoc modo Pe. & Cyn. in d. l. in minorum, non contradi cunt dicto Ioan. Andr. in d. c. quanto, qui ait, quod imò in casu expresso Petr. & Cy. debitor non possit soluere pecuniam de bilem, aut reprobam, imò debet soluere de noua ad æstimationem antiquæ, allegân do Bart. in dicta l. Paulus, sequitur Cyn. dum eum alleg. in d. l. in minorum, nec bo na est consequentia, est reprobata, ergo pecunia solui non potest: quia respondeo illud verum, quando mora vel culpa de bitoris illud contingat: sed si sine culpa, tunc non pertinet ad eum periculum, d. l. si ex legati causa, & dixi statim suprâ, & i ta tenent Hostiens. & Ioan. Andr. in d. c. quanto. Fateor tamen quod si debitor ve lit, possit nouam ad æstimationem veteris

soluere, secundum consuetudinem gene ralem, in l. si quis argentum, in princip. C. de donat. facit, dicto c. olim, & c. cum ca nonicis.

Accedo ad secundum articulum, quan do est mutata, vel in pondere, vel in ma teria, putà tempore contractus erat vnus ponderis, postea verò fit alterius ponde ris, vel tempore contractus ipsa moneta erat argentea bonæ ligæ, nunc est ligæ ar genti contaminatæ ære.

In quo articulo dicendum est, quod tunc debet solui de moneta prima, non de noua mutata, vt notat Bart. in d. l. Paulus, vel si antiqua non habeatur, soluat de noua, & supplebit bonitatem in noua ad rationem monetæ antiquæ si antiqua erat melior & pro æstimatione antiquæ in pōdere & ma teria d. c. olim, & d. l. i. C. de vet. numisma. potest. & Alber. in d. l. cum quid. Et facit quod notat Antonius de Butri. in dicto c. quanto.

Capio tertium articulum, quando est mutatio in forma, quia vna imago Prin cipis erat: nunc est alia, tamen eiusdem ma teriæ, & eiusdem ponderis, tunc ista muta tio non debet attendi nisi intersit credito ris, d. l. Paulus. Vbi casus. Et not. in dict. c. quanto, de iureiuran. Nam si interest cre ditoris, putà quia esset iturus ad longin quas partes, & melius expenderet denari os vnus formæ, quàm alterius, tunc non cogitur recipere in alia forma, licet Bart. in d. l. Paulus, videatur parifacere materi am & formam, & malè, contra d. l. Pau lus, sed Angel. melius dicit, Nisi coneor dando dicas, quod Bart. debet intelligi, si patitur damnum, & tunc non est contra Angelum, vt dixi in l. cum quid. ff. si cert. petatur, & prædicta habent locum etiam si debitor non sit in mora, dicta l. cum quid.

Circa 4. articulum, quando est mutatio in sola æstimatione pecuniæ, & hic atten de aut loquimur ante moram, aut post mo ram, ante moram tunc liberatur soluendo il lam monetam eiusdem materiæ & ponde ris, & formæ, licet sit mutata æstimatio, ar gum. gloss. fin. in d. c. cum quid, quia nihil

18 debet imputari debitori, cum non sit in mora nec culpa secundum Bar. in d.l. Paulus, Iac. de Are. in d.l. cum quid, quod sufficiat solui de mutata, licet vilior, quā no. Odo. & Old. Quia quædam sunt, quorum bonitas attenditur penes materiam. Vt in vino, & in illa est bonitas intrinseca ut in d.l. cum quid. Quia quædam sunt, quorum bonitas attenditur penes usum. Vt in pecunia l. Labeo. §. Sabinus, ff. de verbo. signif. & ista est bonitas eorum intrinseca. ideo non potest reddi eiusdem bonitatis extrinseca, in d.l. cum quid. quia videtur quod imò bonitas intrinseca consistit in rebus, scilicet materia, pondere, & forma l. 1. C. de vet. num. potest. lib. 11. & l. 1. ff. de contrahend. empr. & gloss. in d.c. quanto. Bonitas extrinseca est variatio pretij, l. 2. C. de veter. numis. potest. & in l. vinum, ff. si cert. pet. & gloss. fin. in d.l. cum quid. Ideo si redditur moneta in eadem bonitate extrinseca, sufficit, licet varietur æstimatione monetæ ante moram, ut in d.l. cum quid, in gloss. fin. & ita tenent Barto. & Angelus in d.l. Paulus, & Cyn. in d.l. in minorum, & Iacob. de Areti. Angel. & Alber. in d.l. cum quid. Et ita Fulgo. & ita ibi dixi, & est de mente Hostien. & Ioan. And. in d.c. quāto. in nouella.

Nota tamen, quod Bart. videtur loqui solum in lucro, in mutata pecunia, quasi sentiat secus in damno, nec etiam est vera opinio Butri. in d.c. quanto, quem sequitur Odo. qui dicit debere solui de noua ad æstimationem antiquæ. Et sic est concludendum quod sufficit soluere ante moram debitoris eandem pecuniā in materia & forma, licet sit mutata æstimatione contra Odo. fred. Old. & Ant. de Butri. & ipsemet Ant. est sibi contrarius, dum dicit quod æstimatione monetæ est bonitas extrinseca in ver. nec est verum. ubi tenet contrarium eius, quod dicit in d.c. quanto.

19 Tertius casus, dum constituit differentiam inter perpetuam variationem æstimationis monetæ, & temporalem. Nam secundum eum ubicunque contingit variatio æstimationis pecuniæ temporaliter non perpetuo: puta quia ducati valent ali-

quando minus, aliquando plus, non attenditur talis variatio æstimationis, imò sufficit soluere secundum æstimationem tempore solutionis, quia partes potuerunt cogitare, secus ubi est perpetua mutatio æstimationis pecuniæ, quia tunc debet solui de noua ad rationem antiquæ: nam hæc differentia non est vera, cum idem iuris sit toto tempore, & perpetuo ad tempus temporaliter, cum sit eadem ratio l. quæ de tota. ff. de rei vendi. Nam ratio, quare debitor non tenetur de hac variatione pecuniæ, est, quia periculum non est debitoris ante moram, l. quod te, ff. si cert. petat. & l. si ex legati causa, de verb. oblig. quæ ratio vendicat sibi locum siue in temporali, siue in perpetua mutatione æstimationis pecuniæ: aliās monetæ.

Fateor quod Antonius de Butri. potest saluari in mutatione monetæ pauci temporis, ut vnus diei, vel duorum: quia illa non attenditur, l. pretia rerum, ff. ad leg. Falcid. & Bartol. in d.l. Paulus. Item potest saluari Butri. quando ambo contrahentes scirent de mutatione monetæ, l. ser. §. 1. & l. nec semel. §. si in habitationem, ff. Quando dies leg. cer. & l. 1. §. fin. ff. de actio. empr. quæ scientia non præsumitur in dubio, l. verius, ff. de probatione, maxime cum dependeat à Principe, ut in c. quanto, allegato. Notatur in l. 1. C. de veter. numisma. potest. & l. 2. eod. tit. Facit, l. apud Iulianum, §. 1. ff. de legat. 1. aliās non video, qualiter procedat dictum Antonij. prædicta ante moram vera sunt. Si autem esset facta mutatio æstimationis monetæ post moram debitoris vel creditoris, tunc distinguit Bartolus in dicta l. Paulus, quod cum debitor est in mora soluendi: aut pecunia est grossa, quæ recipit æstimationem à minuto: ut sunt grossi valentes duos solidos, ut florenus ducatus: aut pecunia est ita minuta, ut non recipiat inferiorem æstimationem pecuniariam, ut est Imperialis siue nummus, qui valet nisi vnum nummum: Primò, casu est periculum debitoris: l. vinum, ff. si certum petatur. Secundò, casu periculum non pertinet ad moram debitorem: Ratio est. Quia pecunia

ennia minuta non recipit æstimationem, l. si ita fideiussor. ff. de fideiuss.

Et ibi patet ad sensum variatio æstimationis: quia in numis non consideratur interesse extra rem, quod est in lucro, l. numis. ff. de in lit. iur. Et l. si sterilis. s. cum per venditorem. ff. de actio. empt. mihi videtur verius contra Bartolum, quod non sit constituenda differentia post moram debitoris: quando cōtingit variatio æstimationis pecuniæ inter pecuniam grossam & minutam, quia non reperitur lex, quæ faciat hanc differentiam, l. illam. C. de collatio.

Ratio quia regula est. Quod post moram periculum est debitoris, d. l. quod te, & d. l. si ex legat. causa. ff. de verbo. oblig. Præterea nullus alius Doctor facit hanc differentiam inter minutam & grossam, nisi Barto. Sed Ange. in d. l. Paulus. & alij Doct. Pet. & Cyn. in l. in minorum. & Alb. & alij, vt Angel. in d. l. cum quid, & Ioan. And. in c. quanto, tenent indistinctè periculum esse debitoris, post moram: & equa est sententia contra Bart. Nam si tu debes mihi decem libras imperialium minutorum, & postea valeat duos denarios, vbi non valebat antea nisi vnum: æquum est, vt tua mora non tollat lucrum meum, d. l. vnum. Quia omnia iura clamant contra morosos, plenè in l. mora. ff. de vsuris, & in l. mora. ff. sol. matr. & d. l. quod te. Nec obstat quod in pecunia non sit lucrum: quia imò consistit, vt ipsemet Bart. tenet in l. si quis stipulatus fuerit decem in melle. ff. de solut. & probatur in l. i. C. de senten. quæ pro eo quod interest. & ibi Bart. Et in l. j. §. si. ff. de eo qui cert. lo. Nec obstat. s. cum per venditionem. Quia loquitur in re, in qua cadit interesse intrinsecum, vt ibi. & d. l. C. de sent. Quæ pro eo quod interest. Vbi scripsi sequendo Bartolum. Nec obstat quod pecunia minuta non habet æstimationem per aliam. Quia respondeo, quod sufficit eam habere æstimationem vnius imperialis: quia idem est de principio numeri, prout de numero, l. si quis cōduxerit. ff. loca. Et dic quod sic, si res non existat digna maiori precio.

Et prædicta intellige indistinctè, siue sit diminuta, vel augmentata æstimatio pecuniæ minuta, propter augmentationem vel diminutionem grossæ pecuniæ, siue alio modo contra Anton. in d. c. quanto. Quia non video rationem diuersitatis. Imò est eadem ratio, quia mora debet nocere moroso, vt in iuribus præallegatis, & sic tenenda est prima conclusio, quod indistinctè periculum pecuniæ post moram pertinet debitori moroso, sicut econtrà periculum pecuniæ pertinet creditori moroso, cui est facta obligatio à debitore, l. qui decem. in princip. ff. de solut. tene prædicta menti, quia quotidianum est, & hæc videtur sententia communior, vt patet per Cynum in d. l. in minorum. Alber. & Ange. in d. l. cum quid.

Vltèrius quærendum est, an inspiciatur tempus contractus: an solutionis, quoad æstimationem pecuniæ. Nam tempore contractus mutui, vel depositi, vel locationis, vel venditionis moneta est vnius æstimationis: postea fuit augmentata vel diminuta in æstimatione, & similia ante moram: quia post moram, vt vidistis supra, periculum est morosi à die moræ: Quæstio est ergo ante moram: Item quæstio nō est, quando reducitur ante moram eadem pecunia in pondere, materia, & forma: quia tunc quæstio est supra decisa, quod sufficit reddere eandem pecuniam in pondere, materia, & forma, d. l. cum quid. Sed dubium est: quando volo reddere æstimationem pecuniæ ante moram: putà mutuavi tibi centum florenos vel grossos, tunc florenus valebat duas libras, & grossus duos solidos ante moram aliquam: quia non erat apposta dies, neque facta interpellatio, mutata est æstimatio post annum: quia florenus valet quatuor libras, grossus quatuor solidos: an solui possit cum sextinis secundum æstimationem contractus, an secundum æstimationem temporis solutionis ante moram. Bald. in d. l. cum quid, tenet quod tempus solutionis inspiciatur.

Contrarium tenuit in l. acceptam. C. de vsur. Quia imputet debitor, si non ex-

pendit: & sic non est curandum de auctoritate Baldi, cum sit contrarius, consuluit tamen in Urbino, ut ipse Baldus refert in d.l. si quis argentum. in princ. C. de donat. quod inspicitur tempus solutionis. Idem videtur velle Bartolus in l. cum aurum. ff. de aur. & arg. leg. per illum text. cum glo. Contrarium, quod inspicitur secundum quod pecunia valebat tempore contractus, tenet Iacob. Butr. in sua disputatione, quæ incipit, quidam colonus. Idem tenet Alb. in d.l. cum quid. Idem videtur tenere Old. consil. 13. per c. olim. de cens. Mihi saluo saniori consilio videtur dicendum: Primo, antequam veniā ad decisionem, quod titulus questionis non procedat. Quia vna pecunia non potest solui pro alia, quādo est diuersa in materia, pondere vel forma, ut dixi supra in primo articulo an vna moneta pro alia possit solui. Questio ergo procedit ex generali consuetudine secundum Bal. in l. libera. C. de sent. & interloc. vin. iud. ut pro auro pecunia argentea solui possit, ut supra dixi.

Respondeo igitur ad propositū, & considerandum est, quod aut loquimur in pecunia argentea, ut in grossis: & tunc debet reddi secundum eandem materiam, & ponderis identitatem: nec attenditur æstimatione, ut puta mutui vel depofui centum grossos, si vis mihi reddere sextinos eiusdem ligæ argenti, prout erant grossi mutui, & in eodem pondere: ita ut sextini omnes quos dabis, sint omnestanti ponderis, & eiusdem ligæ argenteæ, quanti grossi, d.l. cum quid, & tunc non interest creditoris magis accipere sextinos, quam grossos: nec e contra, propter functionem eiusdem generis & qualitatis, l. 2. §. i. ff. si cert. petat. l. si. §. fin. ff. de aur. & argen. lega. Nam similiter augmentatur etiam æstimatione sextinorum proportionabiliter, cum sint eiusdem ligæ argenteæ & eiusdem ponderis: si autem solum augmentatur, vel diminuitur æstimatione grossorum, non autem sextinorum eiusdem ligæ, imò sextini semper essent eiusdem æstimationis, tunc periculum esset debitoris: Ratio, quia creditor non tenetur recipere in alia forma,

si sua interfit, & dānum patiatur, d.l. Paulus. Vbi casus, & dixi supra in mutatione formæ. Si autem loquimur in mutatione æstimationis in pecunia aurea: puta mutui centum ducatos Venetos, & tunc est distinguendum: aut volo soluere ducatos eiusdem formæ, materiæ, & ponderis, d.l. ante moram periculum est creditoris, d.l. cum quid, ut supra dixi. Aut volo soluere alios aureos alterius materiæ, vel ponderis, vel formæ, vel argenteos pro aureis secundum consuetudinem generalem, & hic aduerte, quia secundum veritatem tunc inspicitur tempus contractus: quia posset soluere aureā vel argenteam alterius materiæ vel ponderis, vel formæ secundum æstimationem pecuniæ, tempore contractus. Quia hæc æstimatione non venit in ratione moræ, idem non inspicitur tempus petitionis, vel solutionis, vel moræ, imò venit hæc æstimatione ne damnum patiatur creditor recipiendo in alia quantitate, & sic in alia forma vel materia, d.l. Paulus. & d.l. cum quid.

Si autem veniret æstimatione ratione moræ, inspicitur tempus moræ: ut quia interpellatus, d.l. vinum. & isto modo possunt concordare Doctores, qui sunt varij in hoc articulo, ut dixi supra. Nam inspicitur tempus contractus: quando æstimatione venit loco qualitatis intrinsecæ, ponderis, vel materiæ deficientis in pecunia, quæ soluitur secundum pecuniam quæ debetur, d.l. cum quid. & l. fundū Cornelianum. ff. de noua, & l. stipulatio hæc, l. Picholla. ff. de verb. obl. & l. vbi, eo. tit. facit, quia sicut in alijs rebus inspicimus tempus contractus, l. si voluntatis, l. si. & l. 2. C. de rescin. vend. cum simi. Ita in æstimatione pecuniæ quæ fit, & sic subrogatur loco bonitatis deficientis, inspicitur tempus contractus, ut subrogatum sapiat naturam, & c. §. fuerat. In sit. de act. & ita loquitur Iacob. Butr. in d. disputatione cum sequen. suis.

Si autem non fieret æstimatione ratione qualitatis intrinsecæ bonitatis monetæ: tunc inspicitur tempus petitionis vel moræ, d.l. vinum. Ita loquitur Bal. in d.l. cum quid, cum sequentibus, & ita debet intel-
ligi

Igi dictum Bartoli, in l. cum certum. allegata quod inspiciatur tempus solutionis: quod ad hoc, quando non est mutata qualitas intrinseca. Si autem appositae esset dies in solutione sienda, inspiciatur illa dies solutionis, quoad aestimationem quanti plurimi ratione morae, d. l. vinum, nō quo ad aestimationem qualitatis monetæ, quia in d. l. cum quid, venit qualitas ex natura obligationis, in l. vinum, venit ex officio iudicis, l. fundum Cornelianum. ff. de noua. Vbi Bart. cum text, d. l. cum quid, sicut in simili: si mutuauit tibi vinum, vt reddas ad pascha: certè aestimatio quanti plurimi venit à die pasche, d. l. vinum, qualitas autem intrinseca à die contractus inspiciatur, d. l. cum quid. Ideò, si ante moram vellem in paschate vinum, quod non esset ita bonum, quia non potui reperire, veniret aestimatio illius bonitatis deficientis. Facit c. olim, & c. cum canonicis, de cens. ita videtur consilium praestantissimorum Doctorum legentium in hac ciuitate Papiæ, dum dux Mediolani emisisset sal à Ianuensibus, vt inspiceretur aestimatio pecuniæ tempore contractus emptionis ante moram. Facit l. 2. C. de veter. numismat. pot. lib. ii.

Quæro t quid in testamento, an inspiciatur aestimatio tempore testamenti, an tempore solutionis? Solut. testamenti secundum omnes Doct. l. vxori, §. 1. & l. vxor. §. testamento. ff. de l. 31

Quid autem in lege vel statuto? Dic, aut loquimur de lege dante solennitatem, & inspiciatur tempus legis vel statuti: aut de lege loquente de solutione, & inspiciatur tempus solutionis. Clem. si. de deci. & Bal. pulchre in l. illud, in fin. C. de sacros. eccle. & Spec. in tit. de sol. §. nunc aliqua, vers. fin. Vide Anton. de Butr. in d. c. quanto. & Ioan. Andr. in addit. Specu. d. §. nunc aliqua, vers. fin. & Alber. in d. l. cum quid, & Bald. in l. 2. in princip. C. communia de lega.

Vtens falsa moneta expendendo puniatur arbitrio iudicis. Alber. in Rubric. C. de falsa monet. qui alleg. l. 1. C. de vete. num. lib. ii.

An inspiciatur aestimatio, tempore sententiæ vel solutionis? Solut. tempore sententiæ, vt per Old. conf. 13. Facit l. Imperatores. ff. de contrah. empt. & vide Alber. in d. l. cum quid.

Quid autem, si pecunia est aestimata, putà mutuauit, vel deposui, vel dedi doctem in centum libras in florenis, vel centum libras in grossis, an inspiciatur tempus contractus, an solutionis intelligendo quæstionem ante moram, quia post moram est periculum morosi, vt dixi supra, Bart. in d. l. Paulus circa finem dicit, quod inspiciatur tempus solutionis, quia videtur dari floreni, vel grossi in solum pro centum libris. Ideò omne lucrum & damnum in dictis florenis est debitoris, l. si inter. C. de iure dot. l. aestimatio. ff. solut. mat. imò inspiciatur tempus solutionis, l. si quis stipulatus fuerit decem in melle. ff. de solut. & idem videtur etiā sentire Ant. de Butr. in d. c. quanto. in verbo, quartus casus, hoc limitat Bar. verum, nisi esset factum pactum, vt reddantur centum libras in florenis, per l. pluraliter. §. si mancipia. ff. sol. mat.

Et sic ex hac theorica Bart. sequitur, si mutuauit tibi centum ducatos ad rationem solidorum 32. pro ducato augmentum, vel diminutio aestimationis floreni non attenditur, vt communiter hodiè fit in instrumentis attende, vt intelligas, Bart. quia dictum suum debet intelligi, vt fiat solutio argenteæ pecuniæ, & sic eiusdem ligæ, & bonitatis intrinsecæ, prout erat tempore contractus, & ita seruatur Papiæ, per d. l. cum quid, & dixi supra. Verbi gratia, mutuauit centum libras in florenis, pecunia tunc argentea bonæ ligæ certè tempore solutionis debent reddi in eadē bonitate pecuniæ argenteæ, vt dixi supra, quia attenditur in bonitate intrinseca tempus contractus, d. l. cum quid. Dubito tamen cont. Bart. quia Bar. in d. l. Paulus sentit. in si. quod floreni non sint in obligatione, sed in facultate soluendi. Et ideo non inspiciatur valor floreni, per d. l. si quis stipulatus fuerit decem in melle, quia imò dicitur, quod floreni sint in obligatione, per l. & si equo. ff. de

de leg. 1. & voluit ipsemet Bart. in d. l. si quis stipulatus fuerit 10. ergo illa æstimatione non est facta, ut fiat venditio vel datio in solutum floreni, ut d. l. æstimationem. ff. solut. mat. & l. res in dotem. ff. de iure dot. & no. in d. l. si inter. ideo credere quod Bart. melius loquitur in d. l. si quis stipu. fuerit, ut floreni etiã sint in obligatione: ut sit quotidie in instrumentis: quia dicitur deposuit, vel mutuauit, vel dedit in dotem centum florenos ad rationem solidorum 32. pro floreno: Nam fit æstimatione, ut sciatur quantum valuit florenus tempore contractus, ut in d. l. si æstimat. Ideo debitor ante moram poterit reddere vel ducatos aureos in eadem bonitate vel æstimatione ducati aurei secundum tempus contractus non solutionis: prædicta semper vera ante moram. Nam post moram potest intelligi Bar. ut veniat æstimatione à die moræ usque ad tempus solutionis, d. l. vinum, facit contra Bar. d. l. pen. §. si mancipia. ff. sol. mat. & sol. mat. & videtur ita sentire Bar. in d. l. si quis stipulatus fuerit 10.

30 Præterea contra Bar. facit, sicut inspicitur tempus contractus in æstimatione, quando contrahendo fecerunt pactum libræ in totidem florenis, idem si non sit pactum: quia ita tacita agitur, d. l. cum quid, in ratione sui, & l. res in dotem. ff. de iure dotium. Ideo dicerem, cum hodie dicitur in instrumentis centum ducati ad rationem 32. solidorum, debet soluere aut aureos eiusdem qualitatis, aut æstimationis secundum tempus contractus.

Nota, quod Mediolani seruatur, ideo debet dicere auri in auro secundum collegium Mediolani, quod si in instrumento dicitur, Titius mutuauit centum florenos boni auri et iusti ponderis, intelligitur de solidis 32. in moneta tamen ubi non esset illa consuetudo, tunc debet intelligi de auro & de ducato, l. i. C. de vete. nu. po. lib. 11. Quando fit promissio pecuniæ, de qua intelligatur? Dic, inspicere consuetudinem, aliàs similitudinem, & ubi non apparet coniectura, intelligatur de minima, l. semper in stipu. in glo. ff. de reg. iur. l. numis, de le-

ga. 3. cum simil.

Nota vnum, in quo consului: Nam in instrumento continetur, qualiter Titius promissit 100. florenos omni anno ex tali possessione: deinde per decennium fuit facta solutio per debitorem ducentorum florenorum in auro, vel in tanta pecunia: certe consului, quod illa promissio de centum florenis intelligitur de auri, non autem de solidis 32. pro floreno. Quia sequens solutio continuata per decennium declarat qualitate monetæ dubiæ, l. cum de in rem vers. ff. de usu. Ang. in l. si certis annis. C. de pact. Aliàs intelligitur de minimis, d. l. numis. prædicta verò, quando dubium est, de qua pecunia: si autem esset certum, puta promissi 100. aureos Venetos iusti ponderis & boni auri, ad hoc ut possit præscribi qualitas pecuniæ, requiruntur 30. anni. in priuato 40. in eccle. c. olim. de censibus. & ita But. id disputat. quidam colonus.

An in numis in litrem iuretur ratione affectionis. Bar. & Ang. dicunt quod non, in l. numus. ff. de in lit. iur.

An in moneta eiusdem substantiæ & ligæ, licet diuersa admittatur compensatio, l. si. C. de compen. ubi Bal. & ego in disputatione mea pulchrè. Vide Bart. in l. lecta. ff. si cert. pet.

Quid si dico, promitto centum grossos, & tu dicis, promitto valorem centum grossorum in medalijs, non valet stipulatio propter diuersitatem materiæ. Barto. in l. quæ extrinsecus. ff. de verb. oblig. quod imò valet Bal. in l. singularia. ff. si cert. pet.

Si promitto centum libras in denarijs, possum soluere, de qua pecunia velim. Ang. in l. si. de vet. numis. po. & de materia monetæ. Vide Iaco. But. in d. disputat. Alb. in d. l. cum quid, & ibi Bal. & Ang. & Fulgof. in l. 2. in §. i. ff. si cert. pet. & in l. vnum. & in c. quanto. Ioan. And. & Ant. de Butr. & Bal. in l. illum. C. de sacros. eccles. & in l. acceptam. C. de usura. & Ang. in l. fin. C. de vete. nu. po. Et Bart. & Angel. in l. Paul. Spec. & Ioan. And. in tit. de solu. in §. nunc aliqua, & §. si. & in l. si quis stipulatus fuerit 10. in melle, per Bar. de sol.

Finis Tractat. D. Martini Garrati Lauden.

TRACTA-

TRACTATUS MONETARVM. PRACTICABILIS AC

VTILIS, TAM DD. QVAM ADVOCATIS ET
PROCVRATORIBVS, EDITVS AB EXIMIO IURECON-
sulto D. Francisco Cartio, dum legeret, l. cū quid ff. si cert. pe-
ta. Anno Domini, M. CCCCLXXXII. in florido
Tironensi studio.

SVMARIA.

- 7 Moneta cudenda ius qui habeant.
- 8 Expensa cudenda moneta ex quo fienda.
- 9 Moneta bonitas duplex.
- 10 Pecunia debita qualiter restituenda. nu. 4.
- 11 Moneta character mutatus non efficit cre-
ditori, si liga remanserit.
- 12 Debitor in diem, decrefcente pecunia esti-
matione, an teneatur ad interesse. nu. 9.
- 13 Debitor morosus, an transferat in se mo-
neta periculum.
- 14 Mora moroso nocet.
- 15 Ratio diuersitatis inter monetam grossam
& minutam an possit assignari.
- 16 Moneta estimatio, an referenda ad tempus
mutui, vel solutionis, nu. 12. maxime in do-
te, 14. & quid in statutis, 17. & quid in
laudo & sententia, 9. 21.
- 17 Lucrum cum aliena iactura est damnosum.
- 18 Tempus contractus odio morosi inspicitur.
Azo est fons iuris.
- 19 Tempus in legatis pecuniarijs, in testamen-
to factis, variata moneta estimatione quid
inspicendum.
- 20 Fructum per testatorem vxori legatum,
postea consumptum, per eundem quomodo
veniat soluendum.
- 21 Legata partientaria tempus testamenti con-
spiciunt, vniuersalia testatoris mortem.
- 22 Statuta magis aequa parantur vltimis volun-
tatibus, quam contractibus.
- 23 Donatio quingentos aureos excedens insi-
nuanda.
- 24 Monetam reprobam expendens, an te-
neatur pena falsi.
- 25 Pena falsi in moneta imponitur in quatuor
casibus.
- 26 Aurifices an possint in sua arte de falso ac-
cusari.
Pena vndecima vel statutis praetermissa est
arbitraria.
- 27 Industria expendentis pecuniam reprobam,
an profit mutuantem.
- 28 Solui alud pro alio inuito Creditor an
possit.
- 29 Mutuans aureos quando non teneatur ar-
genteos recipere.
- 30 Mariti verba receptionem dotis in aureis
auri contentis qualiter intelligenda nu-
me 26.
Verba duplicata magis operantur.
- 31 Tempus contractus in mutuis, quando in-
spiciendum.
- 32 Bartolus sibi ipsi contrarius saluatur.
- 33 Moneta electio in diuersitate, cuius esse
debeat, Creditoris, an debitoris.
- 34 Solutio precedens declarat sequentem.
- 35 Pecunia in obligatione talis esse presumi-
tur, qualis solutio est secuta.

D¹ t euidētiā prae-
mitte, quōd nemo pos-
sit facere cudi mone-
tā fundi, seu stampari
nisi Papa, aut Impera-
tor, vel quibus ipsi
cōcesserunt faculta-
tem eudēdi, stampā-
di, vel fundendi monetā, vel nisi aliquis
haberet ex consuetudine praescripta, ista
est glossa ordinaria. C. de vet. nu. po. lib. ii.
Et ideo caueant alij, vt ab igne, quia mul-
tos vidi periclitari.

Secundō ad euidētiā prae-
mitte, quōd
expensa cudendi monetam debet fieri de
publico, vt tantum valeat pecunia in mas-
sa, quantum in forma, secundum vnam o-
pinionem, vel secundum aliam detractis
expensis cudendi, vt latē explicauī in l. 2.
§. i. supra eo. & retuli omnes authoritates.

Tertiō scire debetis ex verbis Bart. hic,
quōd duplex est bonitas monetæ: altera
intrinseca, quæ consistit in liga ponderis
& caractere: altera extrinseca consisten-
te in valore & estimatione pro qua expen-
ditur, l. i. & ff. C. de vet. nu. po. lib. ii. l. ff.
de contrah. empt. Doct. in d. c. quanto. ext.
de iureiur.

Et t³ nemo dubitat, quōd semper pecu-
nia est reddenda in bonitate intrinseca,
quandō de illa reperitur. Si verō non re-
peritur, poterit solui de noua, habita sem-
per relatione ad estimationem pecuniæ
mutuatæ, c. cum olim, & c. cum canonicis,
extr. de cens. & sic semper habetur respec-
tus ad materiā & pondus, respectu autē
characteris & formæ potest de alia solui,
dummodō creditor nō afficiatur damno.
Exemplum. Aliquis ducatos Venetos mu-
tuo dedit, possem sibi reddere testō. nos
Mediolani vel Genuenses qui habent an-
guem, nisi Creditor esset passurus aliquod
damnum in diuersitate formæ & caracte-
ris. Putā statuisset ire ad partes maritimas
& longinquas, & ibi ducatus Venetus ma-
gis esset congruus & congruens. Nam isto
modo non posset alios soluere, quia Cre-
ditor esset passurus damnum, l. Paulus, v-
bi Bar. no. & omnes. ff. de sol.

Quærit Bart. hic de quotidiana q. mu-
tuanti tibi pecuniam, an recipiens teneat-
ur reddere secundum antiquam formam,
an verō secundum nouam. Decidit Bart.
quōd si mutuatur bonitas pecuniæ intrin-
seca, & fiat pecunia in alia forma & mate-
ria, concluditur quōd tunc debetur red-
di & solui de antiqua: quia noua est om-
nino diuersa, & hoc si potest de antiqua
reperiri, si autem non reperitur, debet sol-
uere estimatione, quia tunc agitur vt red-
datur in eadem bonitate & eodem gene-
re. Vt hic in text. & gloss. aut non mutatur
pecunia in bonitate intrinseca, sed varia-
tur estimatio & valor ipsius, vt quia du-
ctus aureus, qui tunc valebat & expen-
debatur pro 4. libris, & 10. solidis, si hinc
ad aliquos menses crescat valor & estima-
tio, quia fortē valebit libras quinque, vel
fortē decreseat ad libras 4. & in ista boni-
tate, quæ vocatur extrinseca, non cura-
mus, nec inspicimus, nisi eo tempore, quo
cepit esse in mora, & in mora constitu-
tus est, l. vinum. infra eod. ista est doctrina
Bar. hic. & in d. l. Paulus. & transeunt etiam
Doct. hic in hac l. nostra, cum quid. Petr. &
Cyn. in l. in minorum. C. in quibus cau. res.
ff. in inte. non est necess. Io. And. & Doct.
in d. c. quanto, & in c. olim. & in c. cum ca-
nonicis, extra, de cens. Ioan. de Im. & Mo-
dern. in d. l. Paulus. & plus vult Bart. in l.
proinde, infra eo. quōd si mutatur cursus
monetæ antiquæ ante moram debitoris,
quōd debitor poterit soluere de antiqua
moneta. Cuius contrarium vult ipse Bart.
in d. l. Paulus, quod vltimum tangam, in d.
l. proinde, infra eo.

Successuē t⁴ quæro: ponamus, quōd de-
bitor, qui mutuum accepit, teneatur red-
dere ad pascha pecuniam, decrescit esti-
matio eiusdem monetæ, an debitor tene-
bitur pro illa deterioratione? Bart. in d. l.
Paulus, fuit in mirabili opinione, ipsam
sequitur Ang. ibi distinguendo, aut loqui-
mur in moneta grossa, quæ potest recipere
estimationem per monetam inferiorem,
& tunc debitor tenetur satisfacere Credi-
tori de ipsa mora pro iusto damno. Aut lo-
quimur in moneta minuta inferioris gra-
dus,

us, & isto casu tenet Bart. debitorem nō teneri ad æstimationem, nec etiā post moram: quia semper periculum erit Creditoris: quia ista moneta ita minuta non recipit æstimationem per aliam monetam. Vnde non potest dici variatio æstimata et deteriorata, sed potius dicitur quoddam lucrum cessans, iste defectus de nouo contingens, cuius lucri non habetur consideratio, quādo debetur pecunia, sed nō habetur ratio damni, quod penes æstimationem curatur, l. numis. ff. de in litem iur. Et sic vult Bar. quod in moneta ista minuta potius ceseamus lucrum cessans, quā damnum emergens, quod lucrum & interesse intrinsecus non venit in numis secundū damnum, vt dixi in l. si sterilis. §. si per venditorem. inf. de actio. emp. d. l. numis, & l. si ita fideiuss. inf. de fideiuss.

Communiter tamen ista Bar. non seruatur in practica, neque tenetur, quia indistincte in quacunque moneta periculum spectat ad morosum. Ita Lauden. in tractatu suo monetæ referens. Cyn. & Doct. in d. l. in minorum. C. in quibus cens. rest. non est necess. Ioan. Andr. & Doct. in d. c. quanto. & Angel. in d. l. Paulus. inf. de solut. Sed in hoc decipitur Marti. Lauden. hic in tractatu suo notularum. Barto. quæ communiter reprobantur, nec seruantur in practica. Idem tenent Imol. & Doctores, Anton. in d. c. quanto. Quia istæ istæ pecuniæ inuicem functionem habent, & æquipollere videntur: quia sicut 12. denarij faciunt vnum solidum, ita vnus solidus facit 12. denarios.

Et ista opinio videtur verior: tamen quia post morā debitor tenetur ad interesse, siue consistat in lucro, siue in damno, l. 3. in fin. inf. de eo, quod certo loco, & quod veniat interesse in lucro, tenet glo. Doctores communiter post Bart. in l. 1. C. de sent. quæ pro eo, quod interest. ergo venit istud interesse extrinsecus in minima pecunia, sicut in grossa: Tamen quia mora semper debet nocere moroso, l. quod te, inf. de eo. si cert. petatur, l. si ex legati causa. inf. de verb. oblig. c. mora cui. de reg. iur. in 6. Tamen quia non potest assigna-

ri ratio diuersitatis inter monetam grossam & minimam: quia si mutuauit tibi centum florenos in pecunia minuta certè post moram tuam augebitur æstimatio, putà, si princeps mandaret imperialem, qui expēdebatur pro vno imperiali, quod expendatur deinceps pro vno cum dimidio, certè debitor morosus tenebitur satisfacere Creditori: quia mora debet esse sibi nociua, quamuis dominus Anton. & Imol. in d. c. quanto. videntur saluare Bartol.

Quādo augetur æstimatio monetæ grossæ, putà mutuauit 12. libras tempore, quo ducatus valebat 4. libras, si postea venit ad quinque mutans non poterit petere, quamuis cum 12. libris potuisset acquirere tres aureos tempore mutui, & tunc non: quia non patitur damnum, sed perdit lucrum. & hoc modo saluatur Bar.

Secundò si variatio & diminutio monetæ minutæ contingeret post morā, quia creditor poterit consequi à debitore, in quo damnificatur, quia habet damnum contingens & non lucrum cessans. Solitus sum sequi vnam opinionem contra Bart. quia data communi opinione Bar. pro vera, si creditor esset persona, quæ consueuisset verisimiliter mercari siue lucrari, non esset dubium tunc quod haberetur ratio interesse ratione lucri cessantis, l. 3. §. si. incipit in hanc arbitriam. ff. de eo quod cert. loc. & declarat Bart. in l. 1. C. de sent. q. pro eo, quod. Et ibi in hoc tractat Ange. Imol. & Cuma. in d. l. Paulus. & pulchrè Moder. hic. Sed dato etiam quod non esset mercator nec solitus mercari, tamē indistincte tenebitur in æstimationem in quacunque moneta, per arg. & rationes, quas supra adduxi.

Tertiò quæro. Pone, mutuauit tibi centum ducatos, qui nunc valent libras 4. & 7. solidos, pro quolibet: & quod tempore solutionis fiendæ augeatur valor ducati, an debitor tenebitur soluere, & poterit soluere centum ducatos, habito respectu ad æstimationem currentem ipsius mutui, vel ad æstimationem currentem tempore solutionis, prout sibi esset utilitas.

Et sic quæstio stat in hoc, an inspiciamus tempus contractus, vel solutionis. Bart. in l. cum aurum, per text. ibi. ff. de auro & argen. legat. tenuit, quod inspiciatur tempus solutionis, & non contractus, & idem tenet idē Bart. in d. l. Paulus. circa principium ultimæ collat. Idem tenuit Bald. hic per text. in d. e. quanto, & in Clemen. fina. cum ibi notatis. de decim. allegat. Bal. in addit. ad Spec. in tit. de sol. §. nunc aliqua, vers. fina.

Contrariam t̄ sententiam tenuit Albe. hic per text. in l. nostra. idem tenet Bald. in l. acceptam, in 17. quæst. C. de vsur. ubi arguit ad partes, & tandem concludit, quod considerari deberet tempus contractus, & non solutionis, & mouetur friuola ratione: Quia debitor pecuniam intrinsicam conuertit in suos vsus & suam utilitatem. Ergo non debet lucrari cum aliena iactura, l. si vina, quæ in dolijs erant. ff. de per. & comm. rei vend. ut dixi friuola est ratio. Clarius tamen per multa argumenta, quod attendamus tempus contractus, tenet Iac. Butr. in quæst. sua, incipien.

Quæstio tamen proponitur, aliàs quidam Colonus: quia pecunia est in contractu & obligatiōe, & certum est, quid, quale, & quantum datum fuit. Ideo tenetur reddere de moneta antiqua & vsitata tempore contractus, vel illius æstimationis, & istud in omni disputatione, argum. l. stipulationum quædam certa sunt, ff. de verbor. obligat. Ergo debitum esset in actione, l. certi conditio. in princip. & §. 1. infra eo. & pro ista parte adduxi, l. fundum vend. ff. de donatio. & quædam alia. Aliàs ita quæstio fuit in contingentia facti, & refert Lauden. hic: quia dux Mediolani emerat maximam quātitatem salis à dominis Genuensib. certo precio florenorum, quorum æstimatio fuit postea mutata & variata, & fuit conclusum per plurimos Doctores huius collegij considerandum fuisse, & cogitandum tempus contractus, & non solutionis. Lauden. hic in hoc dubitat, & non firmat pedem, sustinens sic posse distinguī: Aut dies adijcitur solutioni, & tunc inspiciatur tempus solutionis.

In hoc modo procedit doctrina Bart. in l. cum aurum. ff. de aur. & argen. leg. & bene probatur secundum eum, in l. contraxisse, ff. de actio. & oblig. Aut nō est statuta dies solutioni, & isto casu inspiciatur tempus petitionis, per casum in d. l. vinum, nisi debitor fuisset in mora: quia odio morosi inspiciamus tempus cōtractus, quia mora debet esse semper nociua moroso, d. l. quod te, & l. mora. ff. de vsur. Et isto casu procedat opinio Iac. Butr. Alb. & sequacium.

Ego indistinctē teneo tempus contractus inspicere in æstimatione extrinseca pernitus: quia ita tenuit Azo. fons iuris, ut vtar verbis Bald. in l. contractus. C. de fide instr. qui ita tenuit in suis Brocardicis: ut refert & sequitur Old. Laud. in cōf. suo 31. in fin. & aliquid tangitur in cōf. 168. Et ideo in omni contractu siue locationis, siue mutui, siue alterius, attēdimus tempus contractus, etiam quantum ad bonitatem, extrinsecam. Ideo variata æstimationem, tenebitur debitor ad illam æstimationem, quæ currebat tempore contractus secundum Azonem & Oldrad. Idem tenuit Pand. in 4. notabili post Imol. in Clemen. fin. per text. ibi in verbo, consuetam. de decimis. & ita tenent communiter Moder. & dixit Per. de Anchar. in d. Clemen. fin. fuisse consultum Doctorem suum in ciuitate Axiol. ubi quis dederat in dotem florenos ducentos boni auri, quo tempore minus expendebantur pro libris 4. & solidis decem: consuluit quod debuit restituī florenos ducentum auri, qui erant in obligatione: nisi tempore contractus fuissent dati in dotem ad rationem librarum, & non florenorum simpliciter: quia tunc illa æstimatio deberet reddi, & non maior. & hoc habuisse à Bartol. in d. l. Paulus. ff. de solut. de quo ultimo videbimus, infra in ii. quæstione, & est expedita tertia quæstio.

Quartò quæro, quid in legatis pecuniarijs factis in testamento, quod tempus attendimus variata æstimatione, vel tempus testamenti, vel mortis, vel aditæ hereditatis.

Prima fronte videtur considerandum tempus.

tempus mortis; §. disponatur. in authenti-
de nupt. & lex semper est in viridi obser-
uantiā, l. Arriani, C. de hāredi. ergo vide-
tur legasse eo tempore, quo moriebatur.

Sed istud argumentum potius facit con-
tra: & ista doctrina & opinio probatur per
Doctores, Barto. Bald. & Angel. in l. si ser-
uus legatus, §. qui quinque. ff. de leg. 1. Bar.
in l. fin. §. 1. ff. de libe. lega. in l. fin. §. 1. ff. de
fid. instrum. instrumento quoque legato. Vbi
dicit, quod si maritus legauerit uxori fru-
mentum in horreo suo vel in domo sua
existens, si testator postea illud consump-
serit & aliud frumentum imposuerit, quod
uxor habebit illud, quod reperitur tem-
pore mortis in horreo: sed ista doctrina ni-
hiletia facit. Quia illa decisio procedit nō
ex natura verborum, sed ex præsumpta &
interpretatiua voluntate testatoris, secun-
dum Bald. & Ange. in d. §. qui quinque. in
hac quæstio. Oldr. in d. consi. 31. decidit de
bere solui de moneta vñali currenti &
expendibili tempore testamenti, per tex-
tum in l. uxori, §. testamento, ff. de lega. 3. l.
Medico, ff. de auro & argento legato, l. Au-
relius, §. testamenti, & §. Titij, ff. de libe. le-
gat. & ita sequitur, Bal. Alb. & Moder. hic,
& semper sum admiratus, quod tanti pa-
tres non allegauerunt gloss. singularem
approbatam, & perpetua memoria dignā,
in l. penultim. ff. de fund. instru. quæ deci-
dit, quod in legatis particularib. siue re-
rum, siue pecuniarum, semper attendimus
testamenti, sed in fideicommissis vniuersa-
libus & legatis attendimus tempus mor-
tis testatoris.

Quintò quæro, quid in legibus & sta-
tutis facientibus mentionem de pecunia,
seu imponentibus pœnam pecuniariam,
quod tempus attendimus in æstimatione
pecuniæ. Prima fronte diceret quippiam
attendit tempus statuti & legis, sicut tem-
pus testamenti ex doctrina aurea. Quod
statuta magis æquiparantur vltimis vo-
luntatibus, quàm contrāctibus. Ita Nicol.
de Matrellis, quem sequitur Bald. in l.
penultim. in fin. penultim. colum. versicu.
Quæro, quid in verbis legis vel statuti,
& de verborum significat.

Idem Bald. in pace Constantiæ, in ver-
bo, nos Romanorum, Bart. in l. omnium,
C. de testa. & in l. post gloss. ibi secundam,
C. de his, quib. vt indig. Videte latius per
Alexan. in l. si ita stipulatus, in s. col. ff. de
verb. obliga. Et ego latius in consilio meo
eleganti, quod incipit magnificus domi-
nus Vgutio, &c.

Attenta in hoc passu veritate, fore ar-
bitror, quod aut statutum loquitur circa
solemnitatem, prout dicit statutum, quod
donatio t̄ excedens quingentos aureos,
debeat insinuari, prout etiam de iure com-
muni est: & isto casu attendimus tempus
legis vel statuti: aut statutum disponit su-
per solutione pecuniæ faciendæ, & isto
casu inspicimus tempus quo debet solui,
& quo oritur obligatio. Ita decidunt Spe-
culat. & Ioan. Andr. in additionibus, in
titul. de solut. §. nunc aliqua, versicu. fina.
Clarius Bald. in l. illud, circa fin. C. de fa-
cro sancti eccles. & in l. 2. C. communia de
leg. Imol. in Clement. fin. de decimis, &
sequitur Laudens. hic. & communiter Mo-
dern.

Sextò quæro, quid in laudo & senten-
tia facientibus mentionem de pecunia sol-
uendā. Breuiter attendimus, seu attendere
debemus tempus laudi, attestante Oldra.
in consi. 13. & aliquid sentit in consi. 168.

Septimò quæro, an t̄ expendens mone-
tam seu pecuniam scienter à Principe re-
probatam teneatur pœna falsi: quilibet
vestrum diceret prima facie, quod sic, per
text. in l. lege Cornelia, ff. de falsis, tamen
veritas est in contrarium, & ita consuluit
Bald. aliās in contingentia facti in ciuita-
te Papiæ, quia pœna falsi secundum eum
non imponitur, nisi in tribus casibus. Pri-
mò, quando falsificatur moneta in ponde-
re. Secundò, quando falsificatur moneta
in materia. Tertiò, quando cuditur mone-
ta sine autoritate Principis. Omisit tamē
quartum, quando liquefaceret monetam
causa auaritiæ, secūs in Aurifice, t̄ qui li-
quefacit causa minuendi vasa vel corrigi-
as. Ita Salic. in l. 1. & l. fin. C. de fals. monet.
& benè probatur in d. l. lex Cornelia. Et
pro opin. Bald. consulentis facit: quia vbi

poena non est apposta in statutis vel à iure, illa est arbitraria. l. i. §. i. ff. de effract. & expila. & l. i. ff. de iure delib. c. de causis. extr. de offic. deleg. & hoc est, quod voluit glos. fin. in finalibus verbis, in proœmio decretalium, vbi dicit, quod potest excommunicari quilibet faciens contra præceptum superioris.

Octauo quæro, aliquis mutuatur tibi pecuniam reprobam, tu industria tua expediti pro bona, an creditor poterit te cogere ad solutionem. tac. de Aret. & Albe. hic tenuerunt quod non.

22 Quia industria expendentis non prodest ipsi mutuanti, per text. in l. 2. ff. ad leg. Falc. iuncta l. eleganter, §. qui reprobos, ff. de pig. act.

Nonò quæro, an possit vna materia pro alia argentea solui, vel aurea pro alia aurea, vel aurea pro argentea, & econtrà. Breuiter de iure istud est expeditum, quod potest vna moneta pro alia, dummodò recipiat functionem in genere suo. Ita Bart. & Ang. in d. l. Paulus, Bald. in l. 2. §. i. ff. si cert. petat. Exempli gratia. Tibi mutuauim grossos Mediolani, tu vis mihi reddere testonos eiusdem ligæ vel solidos, certè poteris, quia eadem est materia & pondus idem, recipientia functionē in genere suo, l. i. §. fin. & l. Titia, ff. de aur. & argen. l. secus si non recipierent inuicem functionē.

23 Putà, mutuauim tibi Bologninos argenteos, tu vis reddere monetam alterius ligæ, ære contaminatam, certè non poteris, nec creditor cogitur accipere: quia dicitur peti damnum & diminutionem patrimonij, d. l. Paulus. Attamen de consuetudine totius mundi seruatur, vt dixi in l. 2. §. i. supra eo. & ponam in sequenti quæst. ad finē, quod diuersa pecunia in forma, & aurea pro argentea, & econtrà solui potest: quia ex generali consuetudine dicit recipere functionem: Ita glos. in l. si quis argentum, C. de donat. Bart. & Doct. in d. l. Paulus, Bald. in d. l. 2. melius Bart. in l. libera, C. de senten. & interloc. quod verum intelligitur: vt dixi in d. l. 2. §. i. Nisi creditor foret passurus aliquod damnum, d. l. Paulus, putà si mutasset aureos, & esset in longinquas par-

tes profecturus, non cogeretur recipere argentea: quia difficilè portatur, vt si mutuatur Venetos seu alios aureos incognitos, in partib. infidelium, ad quas est profectus, certè nō cogetur acceptare in alia forma: quia pateretur damnum, d. l. Paulus, & ita transit Lauden. in tractat. moneta, & in lectura hic.

Decimò quæro, Maritus in instrumento dotis confitetur habuisse & recepisse florenos centum boni auri & iusti ponderis, qualiter intelligentur ista verba. Collegium & ciuitas Mediolani obseruat de consuetudine, quod intelligatur de florenis ad computum solidorum triginta duorum pro floreno, l. numis, ff. de legat. 3. Nisi adiiciantur in instrumento illa verba, & in auro, post illa, florenos centum auri. Quia illa additio & in auro, significat substantiam, vt ipsa duplicata verba plus operentur, l. Balista, ff. ad Trebellia. cum suis concordà. sine dubio non data consuetudine. Illa verba, boni auri, intelligentur de aureis, & non de florenis argenteis in moneta solidorum triginta duorum, & plus, si essent illa verba in quæstione apposta boni auri, & iusti ponderis, & per hoc est textus in l. i. ibi, iusti ponderis sint, C. de vere. numis, potest. lib. ii. c. quanto, cum gl. & de iure iurand. & ita sequitur Lauden. Ego plus addo inuenisse solemnes Doctor. Mediolani, dominum Petrum Bexutinum, & D. Thorbertum de tortis Papien. & ferè omnes consuluisse, consilio incipiente, Antonius Otronus, quod vbi in Instrum. apponuntur illa verba, boni auri, rectè ligæ, & iusti ponderis, quod talia verba multum important, ita quod non posset eo casu creditor cogi recipere monetam pro auro per ea, quæ notant Bart. Bald. & Ang. in l. lecta, circa secundam col. infra eo. & videtur sentire Ang. in d. l. Paulus, ff. de sol.

24 Vndecimò quæro, si mutuauim seu deposui centum libras in florenis, quid impendunt ista verba, & quod tempus attendamus vel contractus, vel solutionis? Bart. in d. l. Paulus, circa vlt. col. subtiliter decidit istam esse dationem in solutum, quasi dederit florenos pro centum libris, & sic omne lu-

ne lucrum & damnum florenorum pertinebit ad debitorem, l. res in dotem, ff. de iure dotium, l. æstimatio, & l. æstimata. ff. solut. matri. & sic decidit inspicere tempus solutionis, quo ad æstimationem per text. in l. si quis stipulatus decem in mille, ff. de solut. Nisi expressè dixisset, quod deberet libras centum in florenos sub eadem æstimatione, per l. penul. §. mancipia, ff. solut. matri. Ita Bart. magistraliter ibi, cum quo transeunt Doct. & sequitur Petr. de Anch. in Clem. fin. de decimis, quam suprà retuli circa finem 3. q.

Ista decisio Bart. & communis non videtur tuta per tex. nostrum hic, quia inspicere debemus æstimationem ipsius contractus, cum videantur partes tacite agere, vt in eadem qualitate & bonitate reddatur. Ergo si tempore contractus paciscuntur contrahentes reddi centum florenos æstimatos centum libris, inspiciam seu inspicere debemus tempus contractus. Ad istud potest faciliter responderi. Quia opinio Bart. probatur per tex. in d. l. æstimata, iuncta d. l. si quis fuerit stipulatus decem in mille, ff. de solut. Et lex nostra loquitur in æstimatione extrinseca, vt dicit glo. nostra final. Fortius vrget contra Bartolum decisio ipsiusmet Bartoli communiter approbata in dicta l. si quis stipulatus, vbi decidit quod si promittam centum libras in florenis, quod floreni erunt in obligatione, ergo non inspicitur tempus solutionis sed obligationis, l. vbi autem. §. si sortem, infra, de verb. obliga. Cogitabam si posset saluari hoc modo Bart. à contrarietate, vt non dicatur aduersis sed diuersis. i. loqui in diuersis casibus. Quia in d. l. si quis stipulatus decem in mille. Queritur & deciditur, an floreni dicantur in obligatione, vel in facultate soluendi, sed in d. l. Paul. querit an cōsideretur æstimatio tempore contractus vel solutionis, & istam diuersitatem colligo ex verbis Laud. tamen dura est & vix video quomodo possit saluari, &c.

Duodecimò quæro, † in ciuitate frequenter diuersæ libræ pecuniarum, siue diuersæ pecuniæ currunt & inueniuntur, cuius erit electio, debitoris, an credito-

ris? Angel. in l. fin. de vete. numisma. potest libr. ii. decidit electionem esse debitoris, de qua pecunia soluere velit, nisi fortè cōtingeret creditorem pati damnum & conditionem effici deteriore, argum. l. decem, l. Paulus, ff. de solut. tamen Bartol. ibi clarius locutus est, & exemplificat in ciuitate Florenti. Et etiam potest exemplificari in hac regia ciuitate, vbi libra Papiensis est 10. solidorum, & libra Imperialium est solidorum viginti. Et in hoc Bartolus concludit, quia primò debemus attendere consuetudinem & verisimilitudinem, an intelligamus de pecunia minori l. numis. de seg. 3. gl. ordinaria, & Doctores in l. semper in stipulationibus, ff. de regu. iur. Et ita communiter Doctores transeunt hic omnes.

Decimotertiò & † vltimò quæro circa 30 monetam: instrumentum locationis dictat conductorem teneri quolibet anno ad soluendum centum florenos. Iste conductor, seu emphyteuta decem seu viginti annis soluit singulo anno ad computum solidorum quadraginta pro quolibet floreno, iste postea in processu temporis vult soluere florenos ad computum desolidis triginta duobus pro floreno, & dominus petit florenos aureos. Quid iuris est? Lauden. alias consuluit in hac regia ciuitate, quod vbicunque dubium est de pecunia, senserint contrahentes, & nihil dixerint. quod ista dubitatio subleuatur & declaratur per solutiones præcedentes longo tempore, & adducebatur doctrina Angeli in l. si certis annis, C. de pact. argu. l. cum de in rem verso, C. de vsur. Quia talis in dubio præsumitur pecunia in obligatione fuisse, qualis solutio secuta est, secundum vnum intellectum in d. l. cum de in rem verso, quæ posuit Angel. qui in se verus est. Vide Felin. in c. cum Bertoldus, in 11. colum. extr. de re iudica. & de diuturna præstatione, & de intellectu d. l. cum de in rem verso. Vide Felin. in c. causam, in 3. & penult. colum. extr. de præscript. Et vide multa pulchra ad hoc per Felin. in d. c. cum Bertoldus, in 11. colum. in verbo, præceptio, extr. de re iudicat.

TRACTATUS MONETAE, SEU PECUNIARVM. AN DEBEAT INSPECI VALOR TEMPORE CONTRACTUS, VEL LOCI, &c. D. Ioannes Regnaudus Auenionensis.

SUMMARIA.

- 1 Valor monetae, qui est tempore contractus, attendi, & secundum ipsius contractus tempus debet solutio fieri.
- 2 Azo vas electionis, & fons legum dicitur, & tuba veritatis.
Valor monetae in solutionibus sciendis inspicitur debet, quae currebat tempore contractus.
- 3 Valor & aestimatio intrinseca in testamento attenditur, quae currebat testamenti tempore.
- 4 Contrahentes de moneta tempore contractus currente cogita si praesumitur.
- 5 Damnum, deterioratio, seu diminutio monetae debitoris damno censetur cedere.
- 6 Latenti, ad instantiam naturalem recurrendum est.
Lex in ratione debet consistere, & dictum rationabile iudicem debet monere.
- 7 Opiniones quae teneri potius debeant, si inter Doctores sit controuersia.
- 8 Debitor non liberatur soluendo pecuniam diminutam seu deterioratam.
Dos dicitur mulierum proprium patrimonium.
Dotis causa est fauorabilis, pro qua in dubio debet fieri interpretatio.
- 9 Dos iuxta personarum qualitatem & patrimonij quantitatem dari debet.
Dos solui debet de moneta currenti promissionis tempore.
- 10 Pecunia grossa & aurea per minutam aesti-

matur, sed non contra.

- 11 Moneta seu pecunia deterioratio non debet cadere periculo debitoris non morosi.
- 12 Bonitas seu aestimatio extrinseca monetae aliquando crescit, & decrescit quandoque.

QVAESTIO haec, seu praesens materia, de qua fuit consultus Iurisperitus, videlicet cuius temporis valor intrinsecus monetae inspicitur debeat, an inspicitur valor & aestimatio, quae est tempore contractus, vel solutionis, vel morae non est noua, sed potest de ea dici, quod antiqua res est, & alta, magna, & profunda. Eam enim mouerunt & disputauerunt praecipue vtriusque Iuris Doctores, & saepe contingit de facto, ac venit in medium tam in Romana Curia, quam alibi, & alijs Curijs. Est enim materia Brocardica, & Azo in Brocardis suis in materia de contractibus sub rubricella, an eadem mensura vel moneta debeatur, quae erat tempore contractus. Mouet dubium, de quo quaeritur, cuius verba tenet Iacob. de Beluis, v. ff. de auro & argen. legat. l. si ita. Dyn. etiam eam mouet notabiliter, de legat. 3. uxorem. §. testamento, per quem textum multum se fundat, & per l. medico, de auro & argen. lega. in princip. & vtroque sunt concordantes, quas adducit ad probandum. Quod inspicitur valor, qui est in tempore contractus, & secundum illud tempus debeat fieri solutio.

Facit

Facit etiam, quia notatur de reg. in. c. inspicimus, per eandem gloss. ordinariā, tangit Auth. de fidei inf. §. quod autem. colum. 1. Guido de Suza. etiam mouet causam in suis quæstionibus statutorum & fol. vers. sed pone, Lucius Titius locauit fundum. & c. Quæ fuit prima quæstio Pilei in quæstionibus suis, quæstio 79. & incipit Luc. Titius Mæuius, & etiam idem mouet quæstio 30. quæ incipit: quidam Creditor Bon. & c. Odo. etiam eam mouet Iac. de Rauenna. Iacob. de Are. & Pet. de Bella perti. Guilielm. de Cug. ad idem & Cu. C. in quib. cau. non est ne in integ. rest. l. in minorum, D. Oldrad. de ponte. de laude, qui fuit magnus aduocatus in curia Rom. eam mouet in quæstionibus suis in quæstione communi 118. & 171. D. Albe. de Rosa plenissimè de ista quæstione & eius materia, ff. si certum pet. l. cum quid, & d. l. vxorem, §. testamento de le. 3. & C. de iure Emphy. l. 2. & recitat multorum opi. D. Bald. tangit. C. de seruis fugi. l. quicumque in fine & plenè, C. communia de le. l. fin. in principio, & per eundem Ioan. Andr. mouet, C. de solu. Auth. nisi debitor satis plenè, & etiam Institui. qui. mod. col. oblig. §. 1. Bartol. ponit satis plenè, ff. de solut. l. Paulus respondet alias incipit creditorem, Petr. Iac. tangit in tit. de certi condicione ex generali stipulatione, D. Canonista ad idem etiam mouent in gloss. Bernardi de offic. ordin. conquirente, & de censu. olim & c. cum canonicis, vbi etiam sunt text. de hoc, & ibi etiam Innoc. Hostien. & Ioann. Andr. & plenè in c. quanto, de iureiuran. vbi Ioan. Andreas latius post Hostien. & ibi plenissimè per Henric. Bohic. Specul. in titu. de solut. §. nunc aliqua in fin. mouet, & clarè loquitur, & vbi etiam Ioan. Andr. in additio. qui recitat effectualiter opin. Oldrad. licet eum non allegat. Hostien. in summa de censu. §. ex quibus ver. sed quid in moneta, & versicul. quod si Raymundus ad idem gloss. decreti tangit 32. quæst. 4. c. quis ignorat. Ioannas Andr. etiam in gloss. ord. & Gentilius, & alij mouent de decim. cap. 2. lib. 6. multi alij mouent lo-

cis prædictis & alijs diuersis, quos quærere magis esset laboriosum, quàm subtile. Ista enim ad præsens possunt sufficere, & si ageretur de vno regno. Qui autem omnes opin. & disputationes prædictorum vellet recitare, non esset opus vnius diei: tempus enim mihi deficit sufficiens ad quærendum loca & angulos, vbi quæstio mouetur.

Breuitè autem, quo ad præsens me expidiendo, dico, quòd opinio & sententia, quæ videtur verior & rationabilior, & in qua plures concordant, fuit sententia Azo. in Brocardis suis vbi supra, qui Azo vocatur per Baldum vas electiōis, & fons legum, vt nota. per eum C. de fide instrument. l. contractus. Ab alijs audiui eum tubam veritatis nominari, quòd inspicere debeat valor monetæ, quæ currit tempore contractus. Ille enim attendi debet, etiam si nihil dictum fuerit. Hoc enim tacite actum videtur inter contractus & contrahentes, vt valor illius temporis contractus inspicendus sit, vt ff. si cert. pet. le. cum quid, & etiam opinio. sequitur Iacob. de Bel. vi. vt supra dixi ad idem.

Do. Dyn. qui inter alios multum bene & notabiliter in hac materia loquutus est, istam partem tenet. Et ideo tenet, quia etiam in testamentis attenditur valor & æstimatio intrinseca, quæ currit tempore testamenti, vt dict. l. vxorem, §. testamento, & l. modico, supra in princip. alleg. plenè fundat, per quas concordantias hoc constanter tenet, cuius opinio. sequitur Pileus & Guido de Suza. quos supra alleg. & Iacob. de Are. & Guilielmus vt plene not. in d. l. cum quid, si cert. pet. vbi dominus Alb. de Rosa. postquam plures & diuersas recitat opiniones in ista opinio. residet, & etiam eodem titulo. l. vinum, circa fin. vbi subdit notabilem rationem, quòd contrahentes de illo tempore & valore currenti tempore contractus videntur sensisse, & nullo modo de tempore futuro cogitasse, nisi hoc appareat, vt ff. de contrahen. emp. l. in lege. & lege Rutilia polla latum, sabbathum. Old. etiā tenet in quæstionibus supra quotatis, Bal.

etiam ubi supra tenet istam partem, fundant se etiam prefati Domini Alb. & alij Doct. Moderni legum per iura canonica, quæ hoc videntur probare, & dubitationem decidere ad literam extra de cens. c. olim ubi glo. si clare loquitur, & videtur expresse eod. c. cum canonicis, in text. & gl. & hoc etiam tenet gl. Ber. in c. conquirente, de off. ordi. supra alle. Guil. in Spe. ubi supra in tit. de solut. §. nunc aliqua in fin. qui notabiliter & rationabiliter loquitur, istam partem tenet, ubi cōtractus interuenit sicut in casu precedenti & al legat. fundamenta & iura, quæ non transferbo gratia breuitatis. Cuius opinio sequitur Ioan. Andr. in addi. suis, qui recitat questionem Oldr. quas supra allegat. & quotaui secundum ordinem libri mei.

Et istam opin. Guilielm. Spe. quæ mihi multum rationabilis visa, sequitur Henricus in d. c. quanto, de iure iu. ad literam & alleg. gloss. Ioan. Andr. in d. c. 2. de deci. in elem. super verbo, currentis ego habeo medius super verbo consuetam. Hosti. etiā in d. c. quanto, qui latè distinguit, prout vidi etiam in casu, in quo diminuta est pecunia, vel vilior facta est, sicut in casu nostro tenet idem, videlicet quod damnum, deterioratio, & diminutio cedit periculo & damno debitoris: quia alias esset grande præiudicium & damnum creditoris, quod esse non debet: & ideo debitor debet soluere in valore, qui erat tempore contractus vel obligationis.

Allegat quoque multa iura, quæ causa breuitatis omitto, quia ibi faciliter videri possunt, & hoc multum in ratione euidenti, etiam si non esset lex hæc dicta at. ipsa iustitia naturalis, ut ff. de excu. tuto. l. scire oportet. §. consequens, & §. sufficit at. ibi, cuius fidem firmare sufficit ex ipsa naturali iustitia, ad quod facit, Institut. de locati. §. fin. & de resti. l. quæ situm. Lex. n. & ratio naturalis loquitur, ff. de statu. homi. l. lex naturæ & bo. damna. l. cum ratio in princi. Lex enim est, quæ in ratione consistit, & dictum ratioabile, ista debet mouere iudicem sicut lex. Ratio enim est illa, quæ legem commendat. a. distin. c. con-

suetudo. Et ad istam rationem, quod non debet esse detrimentum Creditoris, facit optimè gl. in Auth. de fidei ius. §. quod autem, col. 1. glo. super verbo, Ardeat. & super verbo leq. gloss.

Et ista possunt & debent sufficere quoad præsens in causa breui temporis, non enim esset sanum à tot & tantorum opinion. recedere, maxime ubi per iura & rationes iustificatur euidenter & maxime ibi gloss. ordinarij vtriusque iuris ita determinant, quorum opin. tenenda est & in iudicium teneretur, ut dicit Cyn. Iacob. But. Pe. Iac. Bald. in diuersis locis quæ notabo alias si sit opus. ¶ Vnum etiam est quod illorum opinionem in quibus plures concordant & qui sunt maioris auctoritatis & est communior & qui consueuerunt in pluribus communiter approbati, sunt in causis dubijs sequenda & tenenda specialiter, ubi rationibus & auctoritatibus plurium fulciuntur. Ita etiā facit Papa in cle. fidei de summa trinitate & si. cath. in vers. Nos igitur, & ibidè circa finem, ibi. tanquam probabiliora dictis sanctorum, & Doctorum modernorum consonam & concordem, & c. & ita faciendum & seruandum esse dicit text. expressus, 9. disti. c. in canonicis scripturis, quem text. videre placeat facit etiam ad hoc, ff. de excu. tit. l. scire oportet, §. erit igitur.

Et firmiter pro nunc credo, quod si sunt opi. contrariæ, licet respectu prædictorum sint pauca numero, & non tantæ auctoritatis, non videntur forsitan ad oculum graue damnum & præiudiciū, quod est tre ditori in diminutione monetæ, sicut nos pro dolor hodiè facti experiētia nimis ut experti nouerunt. Et hoc benè tangit etiā Albe. ubi supra non enim est reducibilis ad valorem debite materiæ, & ideo non liberat soluens eam in tam vili valore respectu materiæ, ff. de l. 3. l. quæ situm, §. illud, non est illud omittendum quod agit de dote domicillæ, quæ est eius patrimonij, ut ff. de nu. l. 3. §. sed vtrum. Cuius causa in omni loco, tempore, & casu fauorabilis & in dubijs semper pro dote est facien-

facienda interpretatio. ff. sol. matr. l. 1. Et istam rationem monit idem dominus, qui primo scripsit, qui ut videtur mihi est notabilis Licentiatuſ quæ ratio facit ad propositum. Non enim est verisimile attentæ qualitate potentiæ & diuitijs patris dotantis, quod cogitauerit de tam vili pecunia quæ in materia tam modicum vellet filiam suam esse contemptam, maximè ubi non habet aliam filiam. Dos enim secundum qualitatem personarum & quantitatem matrimonij dāda est, ff. de iure do. l. cum post, §. gener, cum concordantijs infinitis. † Nec maritus in alio valore ad restitutionem tenebitur, ut eod. titu. l. res in dotem.

Concludo igitur, quod solui debet dos in florenis qui currebant, in delphinat. tempore contractus & permissionis dotis si reperiuntur vel si non currant, vel non reperiuntur debet solui de pecunia minuta argentea tunc currenti ad valorem dictorem florenorum, aliās si non reperiatur moneta alba quæ illo tempore currebāt, soluetur de hodie currenti ad valorem tamen intrinsecæ bonitatis monetæ tunc currentis. Et ista est sententia iurum, & Doctorum supra allegatorum per minutam enim pecuniam æstimatur grossa & aurea, non e contra, ut ff. de solutio.

le. Paulus, rubr. Creditorem, aliās le. Creditorem, & ibi no. per Bart. ibidem, quoniam quidem nota: ibidem vnum quod facere videtur contra præmissa. Quod ubi debitor non est in mora, deterioratio vel diminutio non debet esse periculo suo, & alleg. ff. si cet. pet. l. Vinum, & nihil aliud ad hoc si hæc opinio esset vera, multum facerent contraria dicta secundum ipsam, non credo veram per ea, quæ dicta sunt, quæ prævalent nec fundamentum suum obstat de l. vinum, in vers. Sabinus respond. si dictum esset quo tempore &c. quia ibi loquitur in vino in quo inspicitur valor extrinsecus, † & habetur respectus ad accidentia, quæ respiciunt extrinsecam bonitatem, aliquando enim illa æstimatio crescit, aliquando decrescit, & ideo ibi inspicitur tempus moræ. nos autem loquimur hic in moneta, in qua valor intrinsecus non est idem cum extrinsecus, imò valdè diminutus & deterioratus, ut de se patet, & ita gloss. & Doctores concordant d. l. Vinum, cum l. cum quid allegat. Quæ alias essent contrariæ ut in qualibet eorum nota. &c. Salua veritate & deliberatione veriori, ampliori deliberatione captata & cuiuslibet correctione, &c.

L A V S D E O.

SEQVITVR CON- SILIVM IN MATERIA AVGMENTI MONETARVM, FACTVM PER EXCELSVM

COLLEGIVM PAPIENSE.

SVMARIA.

- 1 Civitas debens annum censum an potuit præscribere solutionem ad monetam currentem per totum.
- 2 Solutio quem pecunia cursum attendere debeat.
- 3 Solutio ad monetam currentem nunquid sit

præscriptibilis. 8.

- 4 Censu virum præscribi possit Item de subiecto. 11.
Modo ac qualitati soluendi quomodo præscribatur.
- 5 Solutiones subsequentes longiss. tempore tollunt dubium, de qua pecunia sententur contrahentes.

Pp 2 6 Decis.

- 6 Decima de qua pecunia soluenda.
- 7 Consuetudo tantum habet de effectu, quantum de vsu, nec vltra progreditur.
- 8 Prescriptio contra Ecclesiam est quadragenaria. 10.
- 9 Titulus obligationis ex diuturna praeestatione ex cursu temporis immemorialis praesumitur sine alia allegatione. 12.
- 13 Alexandrum Macedonem monuit Aristoteles ad conuentorum obseruationem.
- 14 Cinitati per ciues quando asserri potest praedictum in non obseruandis conuentis.
- 15 Dominus recipiens pensionem censetur remississe emphyteuticam omnem poenam & mortuam praecedentem.

Facti species.

Cusus sic in factio proponitur. Et iam supra annos centum, & tanto tempore, quod contrarium non extat hominum memoria, ciuitas Casalispraestare consuevit singulis annis Illustriss. Marchionibus: qui per tempora fuerunt, certam summam florenorum ad computum solidorum. 34. cum dimidio pro singulo floreno pro compositione census debiti Marchionatus ipsis, nec non summam alteram pro salario praestando praetori ipsius ciuitatis singulis annis, quos flor. omnes tempore praedicto communitas ipsa persolui de moneta corrente tempore cuiuslibet solutionis. nulla vnquam habita ratione bonitatis monetae antiquioris. Nouissimè autem Illustr. Marchio sub praetextu, quod propter inobseruantiam proclamationum diuersis temporibus factarum, super cursu monetae plurimum sint excellentiae suae redditus diminuti ordinauit, quod in solutionibus, fiendis camerae suae de cetero soluantur aureus pro flore. tribus, vel si solutio fiet in moneta quod soluantur floreni quatuor cum dimidio monetae nunc currentis pro florenis tribus, quod reincident in idem, licet in toto domino suo, etiam se-

cundum taxatione excellentiae suae nunc expendatur aureus pro florenis quatuor cum dimidio, quareitur, an iuridica sit praedicta ordinatio.

Ch. isti, & glorissimae eiusque virginis matris praedictio ex corde inuocato, omnis leuibus argutiis, superfluisque resecatis, & veris conclusionibus, ac solidis fundamentis tantum inhaerendo: vt moris semper nostri in consulendo fuit: primo, quae in fauore principis adduci possent videbuntur, referemus: mox his, quae in fauorem communis stringere existimabimus, in medium deductis, in ipsius fauorem concludemus: postremo, ad obiecta respondebimus.

Videbatur igitur nobis prima consideratione dicendum, validam & iuridicam esse ordinationem praedictam, quia cum debeat summa florenorum, de qua in themate ex conventionem antiqua, solutio fienda esset de moneta antiqua, quae currebat tempore contractus, si de ea reperiretur, sed quia moneta talis non reperitur, fienda est solutio de moneta noua & currenti, habita ratione bonitatis illius monetae antiquae, cum moneta noua sit mutata in bonitate intrinseca, vt notissimum est, & deterior sit. Ita concludunt aperte Hostien. Ioan. Andr. Ant. de But. Card. Imo. & Panorm. in c. quanto extra de iure iuran. per text. apertum in c. olim causam de censu. quem ad hoc etiam notat Anton. de But. & Abb. ibi in penultim. notabili. idem tenet Specul. in ob titul. de obligat. & solut. §. 1. ad fin. Oldrad. consil. 13. incipi. cum quaestio esset. & 31. incip. thematale est. & 250. incip. factum tale est. vbi dicit idem in quacunque obligatione proveniente ex vltima voluntate, vel ex sententia, vel ordinatione superioris, quem in hoc etiam sequitur Panorm. in dict. capir. olim causam. in penultim. notabili. & Alberic. & Roman. in l. cum quid. ff. si certum petatur. & ibi moderni. idem firmat clarè Barol. in l. Paulus, column. 2. ff. de solut. quem sequitur Imol. Paulus de Castro. & ceteri ibi

ibi in consil. & Barto. in d. l. cum quid, colum. vlt. ff. si cert. pet. in l. res in dotem d. r. ff. de iure dot. Card. in Clem. fin. de decim. q. 3. & ibi etiam latè in hoc concludit Petr. de Anch. colum. 2. post Panormit. & est communis opinio, vt attestatur Alexan. in d. l. cum quid, colum. pen. & alij moder. ibi. & addit Socin. consil. 218. ita tenere communiter Legistas & Canonistas. & procedit præmissa conclusio non solù in conuentione facta super certa summa semel tantùm præstan. sed etiam in solutione annua, prout est in præsentis casu: quia in suis terminis loquitur tex. in d. c. olim causam, de cens. & ita in specie determinat Bald. in d. c. quanto, colum. vlti. versic. quarto, quid in annua obligatione, de iureiur. & ita etiam loquitur Oldrad. in d. consil. 250. & Speculat. in d. tit. de obligat. & solut. Si. ad fin. dum loquitur de salario præstando potestati singulo anno.

In his terminis etiam ita cõcludit Bal. consil. pen. & vlt. volum. 1. secundùm nouam impressionem. ita etiam tenet Paul. de Cast. in l. fin. princip. C. communia, de leg. idem Albe. de Ros. in l. 1. C. de iur. emphy. col. 2. dum loquitur de canone debito singulis annis per emphyteutam, de qua moneta solui debeat, & ibi etiam ponunt Moder. & ita etiam tenet in specie, quòd sit fìda solutio de moneta antiqua in obligatione annua, licet pertingant annos & vltra facta fuisset solutio de moneta noua deteriora, consuluit D. Signor. de Homod. consil. 74. incip. quæstio talis proponitur, per totum. Quinimò etiam si obligatio prædicta nõ processisset ex conuentione, vt præsupponitur in themate, sed ex legis, vel decreti dispositione. idè dicendum videretur: quia licet Specu. in tit. de oblig. & sol. Si. ad fin. fuerit in opinione, quòd in obligatione causata à lege vel statuto, attendatur cursus monetæ solùm tempore solutionis, cuius opinionè secuti sunt multi, præcipuè Ant. de Burr. & Imo. in d. c. quanto. Pet. de Anch. Card. & Imo. in d. Clem. fin. de deci. Alb. de Ros. & Lud. Rom. in d. l. cum quid. & Bal. in l.

illud, ad fin. C. de sac. san. Eccel. Lud. Rom. 123. tamen contrarium tenuit Panor. latè consulendo, consil. 56. incip. quòd solutio fieri debeat, vol. 2. cuius opinio optimè probatur ex illa communi opinione, quæ est, quod leges loquẽtes de solidis etiam hodie intelliguntur de solidis aureis legalibus, quorum 72. libram auri constitunt, vt est gl. ordinaria, in c. conquerente, vbi Alb. notat de offic. ord. & in c. si de iudic. Bart. in l. quoties, de suscep. lib. 10. & propterea dixit singulariter Pau. de Cast. in l. fin. in prin. C. commu. delega. quòd ex quo donatio de iure communi valet sine insinuatione vsq; ad quingentos aureos, l. sancimus, de don. & hodie 72. aurei currentes & vsuales non faciunt lib. auri, sed 96. vt dicit Bart. in l. quoties. C. de suscep. valebit donatio vltra quingentos aureos, quia d. l. sancimus. debet intelligi de solidis, seu aureis legalib. & idem dicit Alexan. consil. 40. col. pen. vol. 1. Alex. & Mod. in l. fin. ff. de in ius voc. Feli. in d. c. cõquerente. & dicit Bal. in d. illud circa fi. C. de sac. sanct. Eccle. hoc procedere quoad solennitatem adhibendam in actu, prout est insinuatio: Sècùs sit, quoad necessitatem soluendum.

Hæc responsio confunditur manifestè ex eo, quod dicit gl. ordin. in l. quicunq; in vers. vel viginti solidis. C. de sen. fugit. quæ loquitur de poena viginti solidorù, de qua ibi soluen. Et illam gl. sequitur ibi ipse Bal. col. vlti. vers. deinde conuerte ad notabile. & Sal. ibi col. 1. & Pau. de Cast. col. 3. patet etiam hoc ex his, quæ dicuntur in d. l. fin. ff. de in ius voc. & per Abb. in d. c. fin. de iudic. super veritate tamen istius difficultatis vterius non progredimur, quia non multùm expedit ad casum præsentem, cum præsupponatur obligationè processisse à conuentione: quo casu omnes concludunt fiendam esse solutionem secundùm bonitatem & valorem antiquæ monetæ. Et ex prædictis videtur manifestè iustificari prædicta Principis ordinatio, quia tempore conuentionis aureus forsitan valebat solùm floren. tres, quia moneta tunc currens melior erat, quo ca-

su respectu bonitatis intrinsecæ, non censeretur plus esse floren. quatuor cum dimidio de moneta nunc currente, quā essent floren. tres illius monetæ antiquæ, quod satis manifestè apparet, quia aureus qui eiusdē ponderis & bonitatis toto tempore prædicto semper fuit nunc, videlicet floren. quatuor cum dimidio, & tempore conventionis solum fortasse tres valebat. & hac ratione putamus esse motū Illustr. Marchio. in hac sua ordinatione.

3 Secundo t̄ cōtra communitatem adduci potest, quod retenta cōclusionē, de qua supra, quod solutio fienda sit secundum bonitatem monetæ antiquæ, non videtur communiter, licet longo tempore soluerit de moneta currenti, se posse aliqua præscriptione iuuare: quia, ut deuidit eleganter Barto. in l. is, qui vsum fructum, ff. quib. mod. vsus fr. amit. creditor, cui solutio fieri debet de moneta antiqua, si longo tēpore reperitur de moneta noua deteriorē recepisse, conseruat sibi ius ordinetendo antiquam, quasi recipiendo nouam dicatur partem antiquæ recepisse, ut dicit tex. ibi de eo, qui habet vsum fructum, si solum vsum percipiat, & idem tenet Bal. ibi. idem concludit Bart. in l. si prius, in princip. ff. de aqua plu. arcen. cum quo transit ibi Ang. & sequitur Aretin. consil. 112. incip. consideratis, colum. 2. vers. 2. est præmittendum. & ita etiam firmat Sign. in d. consil. 74. & licet Bart. distinguat inter creditorem scienter recipientē, quod tunc ius conseruat in toto: si verò ignoranter, secus sit, quoad effectum præscriptionis, hoc nullius videtur esse effectus: quia si dicimus Illustris. D D. marchiones recepisse monetam nouam deteriorē, sciētes deberi antiquam, nulla cucurrisset præscriptio, ut dicit Bart. Si verò dicamus eos ignoratē recepisse, licet cucurrisset iuris præscriptio, videretur saltem concedenda restitutio in integrum ex c. ignorantia, ut declarat Bartolus in l. prima. §. si quid autem. ff. de iti. actūque priuat.

Et licet super hoc sint varix opiniōes, præcipuē in præscriptione 40. annorū, ra-

men magis communis videtur opin. quod concedatur aduersus eum restitutio, ut latè prosequitur Alex. consil. 169. incip. vlt. so themate, colum. pen. & fin. volum. 2. & consil. 84. volum. 1. & alibi sæpè, prout refert latè Felin. in c. vigilanti, colum. 1. & sequen. extr. de præscrip. & tantò minus videtur in casu præsentis militari præscriptio: quia aut fuit quidem census, qui debetur Principi in signum recognitionis, & nullo tempore videtur posse præscribi, ut est casus in l. comperit. vbi omnes Doctores notant, C. de præscrip. 49. anno. declarat Pan. in c. ad audientiam, colum. vlt. de præscrip. cum concord. adductis quē. Quia sicuti non potest præscribi subiectio. c. cum non liceat, eod. tit. tit. nec census, qui præstatur in signum subiectionis, ut ibi not. per Abb. in c. cum nobis, colum. 4. eod. tit.

Postremo, videtur ex alio posse iustificari ordinatio prædicta, quia ad Principem spectat limitatum censum mouere, ut vnusquisque teneatur soluere & recipere secundum limitationē datam à Principe, ut est tex. in l. fin. C. de vet. numis. ff. de test. lib. 11. quem Bart. in l. qui falsam. ff. de fals. ad Principem enim pertinet approbare vel reprobare monetam. c. quanto, de iureiur. vbi Hosti. Ioan. Andr. & alij.

Contra priora.

Prædictis non obstantibus, veram esse arbitramur contrariam sententiam, pro cuius fundamento est in primis aduertendum diligenter, in præsentis casu non constare de aliqua conventionē, ex cuius forma percipi possit, an conuentum fuerit de soluendo florenos, de quibus in thesmate de moneta currentē tempore cuiuslibet solutionis fiendæ, an verò conuentum fuerit de soluendo monetā, quæ curabat tempore conventionis, vel simpliciter, quod idem esset.

Cum igitur solutiones semper subiectæ fuerint in moneta currente tempore solutionis, nulla habita ratione bonitatis

tatis monete antiquioris, præsumitur cō-
uentio talis fuisse, quales sunt subsecuta
solutiones, & consequenter præsumitur
conuentum de soluendo moneta curren-
te tēpore cuiuslibet solutionis, pro qua
cōclusionē monemur in primis ex illa de-
cisione famosa Bal. in l. si cert. annis, col.
3. vers. aut non constat de origine causæ.
C. de pact. vbi dixit, quod talis præsumi-
tur causa, qualis per effectum solutionis
demonstratur: & qualis apparet solutio-
nis præsumitur præcessisse cōcessio: mo-
nemur per text. in l. cum de in rem vers.
ff. de vsur. & cum illa decisione Bal. tran-
ferunt ceteri scribentes ibi, & eam com-
mendat Alexan. consil. 107. incip. in causa
& lite vertente, volum. 1. in prin. Felin. in
c. cum Bertoldus, colum. pen. de re iud. vbi
alia similia adducit, & pro hac decisio-
ne est bonus text. in c. cum venissent, de
insti. vbi quia non constabat de aliqua
cōcessione, dubitatur, an esset personalis,
an realis: & deciditur ibi, quod præsumi-
tur realis: & hoc est ex eo, quia vt realis
observabatur & possidebatur, & propte-
rea talis fuisse præsumitur, qualis demo-
stratur per vsu & possessionem, vt ibi
declarat Ant. de But. in no. & latius in c. 2.
vers. oppono secundo, col. 8. vers. oppo-
no, cum gl. & Imo. ibi, col. 3.

Secundo pro ista opin. adducimus de-
cisionem D. Mart. Lauden. quam refert &
sequitur excellens tunc Doctor Collegij
nostri D. Fran. Curt. in suo tract. moneta-
rum impresso, in vlti. q. vbi cōcludit cum
D. Mart. Lauden. quod vbiq; dubium
esset, de qua pecunia soluenda senserint
contrahentes, dubitatio ista subleuatur
& declaratur per solutiones subsequen-
tes lōgissimo tempore, adducebat doctri-
nam Aug. in repet. d. l. si certis annis, col. 8.
dum ponit intellectum nouum ad l. cum
de in rem vers. ff. de vsu. & voluit, quod in
casu illius l. ex diuturna præstatione nō
præsumatur causa & substantia obligati-
onis, sed solum obligationis qualitas, quæ
facilius percipitur, quam substantia, vt est
gl. ord. in l. talis scriptura, §. fin. ff. de lega.
in ver. vniuersa, ad fin. & licet illa opi-

Angel. quantum ad intellectum l. cum de
in rem vers. communiter reprobat, vt
declarat Alexan. in d. l. si certis annis, col.
4. & seq. quia cōmunis est sententia, quod
ex diuturna præstatione præsumatur nō
solum qualitas obligationis, sed etiā to-
ta obligatio & substantia, tamen in se ve-
ra & indubitata est illa decisio Ang. quod
talis præsumitur obligatio, qualis demo-
stratur ex diuturna præstatione, & hoc
est, ad quod ponderatur decisio prædicta
per D. Martin. Lauden. vt supra diximus,
& per eandem decisionem Ange. consu-
luit. Idem excellens Doct. D. Sozi. consil.
145. incip. circa primum cōsultationis ar-
ticulum, colum. penult. ibi enim, quia ex
contractu non constabat clarè, qualis ef-
fet fienda solutio, consuluit, quod diu-
turna solutione certo modo facta præsu-
mandum est, contrahentes sic voluisse &
intellexisse, prout in solutionibus postea
factis fuit obseruatum. vt ibi latius per
eum.

Tertiò, pro ista cōclusionē adducitur,
t quod in terminis istis consuluit excell.
Doct. Moder. D. Philip. Corn. consil. 181. in-
cip. visis nonnullis actis, vlti. char. 2. vol.
vbi mouetur potissimum ista ratione:
quod ex longa præstatione facta in mone-
ta deteriore declaratur voluntas contra-
hentium ita fuisse. Cum igitur præsuma-
tur conuentio prædicta fuisse de soluendo
in moneta vsuali, & corrente tempore
cuiuslibet solutionis, cessat omnis dif-
ficultas: quia si à principio conuentum
fuiſſet de soluendo in moneta corrente
tempore solutionis, nulla haberetur ra-
tio bonitatis monete antiquæ, vt probat
tex. in Clem. fin. de decim. secundum ve-
rum intellectum: quia dum dicitur ibi,
quod ille, qui habet cōcessionem perci-
piendi decimas, tenetur recipere secun-
dum monetam currentem, istud procedit,
quia ita ibi in texto fuit expressum, vt ibi
declarat Pet. de Angh. in col. pe. post Zen-
zel. & Paul. & ita est in casu c. 2. ext. de ma-
ledict. & in c. olim, extr. de iure iur. vt di-
cit Panormit. in d. consil. 56. 2. volum. con-
uentio enim circa modum soluendi
fine

sine dubio in primis est attendenda: quia contractus ex conventionem legem accipiunt. l. i. §. si cōenerit. ff. de po. & nor. Bar. in materia monetæ, in d. l. Paulus, ad fi. ff. de solut. & hoc etiam voluit Bal. præall. confi. pen. vol. i. ad fin. dum pōderat, quod ordinatio, de qua ibi dicebat soluendum esse solarium potestati de moneta, quæ currit, nō autem dixerat de moneta, quæ in futurum curreret. vbi per eum.

7 Confirmantur prædicta ex alio: † quia si Illustrissimus Marchio petere velit à communitate Casalis censum, de quo in themate eum non appareat de alia certa forma conventionis censum ipsum, & se fundaret in antiqua, & iam dudum præscripta, & observata consuetudine sic præstandi: & præscriptio sunt strictissimi iuris, & tantum dicitur præscriptum, quantum possessum, & non vltra, vt declarat Barto. in l. i. §. si quis hoc interdicto. ff. de itin. actusq. pri. Et dicit eleganter Bart. in l. fi. col. 3. vers. vnum aliquid quæritur. C. commun. vtr. iud. quod consuetudo tantum habet de potentia & effectu, quantum de usu, & proprios facti terminos nō excedit. & dicit notanter Ange. in l. vna est via. ff. de seru. rust. præd. quod acquisitio, quæ fit per vsum, non fit, nisi in illo tantillo, in quo quis vltus est, & vltra non extenditur, ponit etiam de hoc Panor. in c. quoad translationem, in vlt. not. de offic. leg. Bald. in c. i. circa fin. de feud. cognit. & latè hoc comprobatur Roma. consil. 368. incip. præsens consultatio, col. 3. cum seq. & propterea dixit Bart. in Auth. qui rem, prope fin. C. de sac. sanct. Eccle. quod consuetudo dandi in emphyteusim certo modo non potest exerceri alio modo. similiter dixit Innoc. in c. literas, circa mediū, in versic. credimus autem, de restit. spoli. quod consuetudo faciendi in illatione certo modo, vel certo loco non extenditur ad alium modum vel locum etiam similem, & posset hæc conclusio in finitibus similibus probari, quæ super omnes cumulatissimè congeruntur, per Felin. in c. auditis, col. 6. cum seq. de præscrip.

Cum igitur consueverint Illustriss.

Marchiones semper recipere censum in moneta corrente tempore solutionis nuda habita ratione bonitatis monetæ, non poterit Illustriss. Marchio plus exigere, quam consuetum fuerit semper præstari: quia circumscrip. consuetudine præstadi, nihil esset super quo posset interio sua fundari in petendo eam certam summam florenorum, de qua in themate.

Addidit Matth. Boys Doctor.

Nota hic pulchram Regulam: Quantum possessum, tantum præscriptum. Nam præscriptio non extenditur ad non possessa, cum sit strictissimi iuris. Itaque præscriptio super vno iure, non extenditur ad aliud. Ac proinde servitutis a que præscriptio non extenditur ad servitutem vic. Et præscriptio in civilibus actibus, ad criminalia non extenditur. De hac Regula plures ampliationes & limitationes vide apud Felin. in tit. de præscrip. cap. 15. auditis. Item Boer. decis. 1. 6. num. 4. Gabri. in commu. opi. lib. 5. de præscrip. concl. 1. ponit ampliationes octo, & limitationes syn. decim, in quibus etiam tradit, an consuetudo quoque extendatur. Vterius addit Balb. de præscrip. 2. par. q. 2.

Secundò principaliter pro eadem opinionione mouemur, † quod etiam si constare posset de aliqua certa conventionem certo tempore facta, & constaret, quod de eo tempore melior fuisset moneta, obstaret Illustriss. Marchioni tam longi temporis præscriptio. Communis enim est sententia, quod per 30. annos contra laicum, vel 40. contra Ecclesiam currit præscriptio, si debitor in antiqua moneta soluat per 30. vel 40. annos in moneta noua deteriore, vt probat text. in d. c. olim causam. & ibi Pan. ad fin. qui dicit, quod ista communitate tenetur, quicquid dixerit Hostien. ibi, qui tamen Hosti. loquitur, quando debitor erat in mala fide, & sciebat se debere de alia moneta, quod nō cadit in casu præfenti: quia semper solutio facta fuit de moneta corrente, nec constare potest communitatem sciuisse se soluere debere in alia

alia moneta, & ideo præsumitur in præscriptione tanti temporis bona fides, vt declarat Aret. in terminis istis in d. conf. 1. col. 1. & istam opinionem, quod præscriptio currat in terminis in d. c. olim. tenet glo. ordin. in c. quodque, col. 1. 17. q. 7. in glo. magna, ad fin. Card. Florent. in d. c. olim, in 4. oppositio. eandem opinionem tenet Io. de Imo. in l. si prius, in prin. ff. de aq. plu. arcen. vbi reprehendit Barr. dicentem, quod vbi creditor scit deberi sibi de moneta antiqua, conseruat ius recipiendo nouam, per d. l. is qui vsum fructu, qui. mod. vsufr. amit. quia dicit Imo. quod ille tex. loquitur, quando quis vtitur parte iuris sibi debiti, videlicet vbi moneta est variata, dicitur recipere aliud pro alio, ideo currit præscriptio contra etiam scientem, & quod moneta mutata in bonitate intrinseca dicitur omnino alia & diuersa moneta antiqua. dixit clarè Bar. in d. l. cū quid, prope fin. cum quo transeunt alij. istam opin. etiam contra Bar. tenuit Rom. in d. l. si prius, quem legit cum l. post venditionem, eod. tit. & i. de vult Pau. de Cast. in d. l. si prius, in prin.

Et istam opin. veriore esse putamus, præcipue in casu præsentis, in quo nõ solum per annos 30. vel 40. facta fuit solutio semper de moneta vsuali & currenti tempore cuiuslibet solutionis, sed tanto tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium, vt in themate præsupponitur, cuius temporis cursum nõ tam præscriptionis, quàm tituli & concessionis obtinet. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aq. quot. & æsti c. super quibus. §. præterea, de verb. signif. & propterea dicit Cyn. in d. l. si cert. annis, in pen. q. de pact. t. quod licet nõ præsumatur causa vel titulus obligationis ex diuturna præstatione, nisi allegetur, vt ibi notant omnes: ex cursu tamen tanti temporis, cuius initij memoria hominis non existit, præsumitur sine alia allegatione. Et ita dicunt Ang. & Pau. de Cast. ibi, & sequuntur Moder. idem sequitur Felin. in c. cum ex offic. col. 1. vers. limita quarto. & in c. causam, conf. 3. & in c. antecedente, col. 3. de præscriptionib. &

idem concludit pulchrè Alex. in consil. 6. incip. viso themate, vol. 1. col. pen. & sequen.

Et propterea ex cursu tanti temporis acquiruntur etiam ea, quæ præscribi non possunt, vt patet ex his, quæ scribit Felin. post Abb. in c. causam, col. 3. & in d. c. cum ex offi. de præscrip. Cum igitur tanto tempore, cuius initij memoria nõ extat, facta fuerit solutio de moneta currente, etiam si constaret de allegata compositione & conuentione antiquæ præsumeretur, etiam si non allegetur de solutione talis monete.

Et per hoc etiam adducimus id, quod dixit singulariter Ant. de Butr. in repet. c. peruenit, in vltimis verbis, extr. de censu. vbi dicit, quod si quis deberet singulo anno ducentum, & solueret longo tempore solum centum, potest allegare se liberatum fuisse à centum supra, & hanc liberationem poterit probare ex tali diuturna solutione facta solum in ceterum. & idem dixit eleganter Rapha. Cum. in d. l. si prius, in princ. ff. de aq. plu. arcen. quia sicut pro solutione 10. annorum, præsupponitur obligatio, de qua nõ constaret, iuxta d. l. de in rem vers. & in d. l. si certis annis, quanto fortius est præsumenda liberatio, iuxta l. Arrianus. ff. de act. & obl. ita formaliter inquit Cuma. ibi.

Ex quibus omnibus concludendo in fauorem communitatis, dicimus, eam cogi non posse ad soluendum summam florenorum, de qua in themate eo modo, quo fuit ordinatum per Illustris. Marchionè, sed solutiones ipsas fiedas esse secundum communem cursum soluendo aureum pro florenis 4. prout præsupponitur valere in vniuerso dominio Montisferrati.

Supereft, vt ad allegata in oppositum respondeamus. Ad primum igitur fundamentum pro contraria opinione adductum multiplex ex prædictis colligitur solutio. Primò, quod allegata in oppositum loquuntur, vbi constat de aliqua certa conuentione certo tempore inita, & etiã constet qualis esset bonitas monete eo tempore, sed in casu præsentis, nec obstat de

cōuentione, nec de tēpore ipsius, nisi ea-
tenus, quatenus appareat solutio vetu-
stissima, propterea succedunt ea, quę di-
cta sunt in primo fundamento factō in fa-
uorem cōmunitatis, quōd talis pręsumit-
ur fuisse cōuentio, quales sunt subsecutę
solutiones. Similiter succedunt ea, quę
dicta sunt in 2. fundamento, quōd ex quo
non cōstat, quo tempore facta fuerit con-
uentio, & consequenter cōstare non pos-
set, an moneta tunc currens esset melior
vel deterior, non potest intentio illustr.
Marchionis probari, nec fundamentū ali-
quod assumere super bonitate monetę,
vt latius suprà deduximus.

10. Ad secundum principale fundamentū
respōdetur, 1. primō, quōd stātibz dedu-
ctis in 1. & 2. fundamento, adducto in fa-
uorem cōmunitatis, nō est opus, quōd
cōmunitas vtatur aliquo suffragio prę-
scriptionis. Secundō respōdetur, quōd v-
bi opus esset suffragio pręscriptionis, ve-
rior & cōmunis est sententia, quōd solu-
ens de alia moneta per annos 30. contra
laicos, vel 40. cōtra Ecclesiast. pręscribit,
vt nō teneatur deceterō soluere de alia
moneta antiquiore, vt est casus in d. c. o-
lim causam. secundū cōmunem intelle-
ctum, vt sup. diximus, etiam si creditor re-
cipiēs sciret sibi deberi moneta antiqua.

Et ad illud quod dictum fuit in secun-
do fundamento partis cōtrarię de restit.
in integ. cōcedenda aduersus pręscripti-
onem, Respōdemus primō, quōd etiam si
dici posset primō, ius competijse Princi-
pi petendi monetam antiquā, nulla sub-
esset iusta causa ignorantie, propter quā
cōcedenda esset restitutio. Cū Illustr.
Marchio & prędecessores sui scientiam
habuerint obligationis & consuetudinis
antiquissimę, cuius vigore soluit cōmu-
nitas Casalis censum, de quo in themate:
si ergo vigore ipsius cōsuetudinis potu-
issent petere hoc, vtique sciebat tempori-
bus retroactis, & ab annis 40. citra si-
cuti nunc, nec aliquid noui in facto deue-
nit in notitia Principis, quod prius nō in-
tellexerit, idē cessat fundamentum
cōcedendi restitutionem in integrum ad-

uersus pręscriptionem: quia requiritur
iusta ignorantia facti ad hoc, vt cōceda-
tur, vt declarat Ioan. de Imo. in repet. c. fi-
na. col. 40. vers. sed hic est aduertendum,
extr. de pręscript. Roma. consil. 127. incip.
posito quōd dicat ad finē. vbi dixit, quōd
ex ignorantia iniusta atque supina con-
ceditur restitutio in integrum, nec excu-
sat ignorantia eorum, quę publicē apud
omnes nota sunt. & sequitur Felin. in c.
vigilanti, colum. 2. vers. limit. tertio, de
pręscrip.

Secundō respōdetur, quōd stante cur-
su tanti temporis, cuius initij memoria
hominis nō existat, qui obtinet vim con-
cessionis, & cuius vigore pręsumitur cō-
uentum cum Illustris. Marchione de solu-
endo centum de moneta corrente tem-
pore solutionis, vt suprà latē probaui-
mus: frustra disputetur de restitutione
cōcedenda aduersus pręscriptionē, cū
ista nō sit pręscriptio, sed potius pręscri-
pta cōcessio, & conuentio. Ad illud, quōd
dictum fuit, quōd solutio census pręscri-
bi nō potest, iuxta l. comperit. C. de prę-
scrip. 30. vel 40. ann. Respondetur primō,
quōd ille textus loquitur in censu seu tri-
buto quod debetur supremo Principi in
signum supremę potestatis & vniuersita-
tis dominij, secus si debeatur alicui inferi-
ori, vt declarat Panor. in d. c. ad audien-
tiam, colum. vlt.

Secundō responderetur, quōd hic nō au-
gitur de pręscribendo censu, sed solum
de declarando modum solutionis sciendę,
quo casu etiam vbi nō habet locum prę-
scriptio, admittitur circa modum prę-
standi pręscriptio, vt voluit Spec. in tit.
de lega. §. superest, vers. illud quoq; qua-
rit, sequitur Ant. de But. in c. cū ex offi-
cij, prope fin. de pręscrip. vbi dixit, quōd
licet procuratio, quę debetur ordinario
visitanti pręscribi nō possit, vt ibi est tex.
etiam tanto tempore, cuius initij memo-
ria nō existat, secundū veram opinionē
tamen pręscribi potest modus soluendi
ipsam procuratiōē, vt ibi per eum, quē
etiam refert & sequitur in hoc Panorita.
in d. c. cū ex officij. colum. 3. & sequi-
tur

eur Felin. ibi, colum. 5. vers. limita primò. quia in d. si tenderet præscriptio in aliam diminutionem census propter deteriorationem monetæ valida esset, per illud quod voluit gl. ordi. in d. c. quicunque. 16. q. 7. per tex. in d. c. olim causam, de consi. vbi licet cathedraticum præscribi non possit, sicut nec subiectio c. cum non liceat, de præscript. potest tamen præscribi modo prædicto soluendo monetam nouam deteriore, vt est tex. in d. c. olim causam, quem etiam ad hoc no. Pan. ibi in 1. notab. & idem voluit Archid. in c. fin. de consi. lib. 6. Innoc. But. & Imo. in d. c. cum ex officij. vt ibi refert Felin. col. 7. versic. limita septimò.

11 Tertiò respondetur, t quòd cum finis in cursu tanti temporis, cuius initij memoria non existit, admitteretur præscriptio saltem in vim præsumptæ cōcessionis, quæ ex tanto cursu temporis præsumitur, vt latè probat Felin. in d. c. cum ex officij. col. 5. vers. limita quartò. & in c. accedentes, col. 2. eod. tit.

Ad tertium principale fundamentum respondetur, quòd ibi allegata procederent, si Princeps limitasset cursum monetæ, quòd ad omnes in dominio suo, sed quòd ad subditos cursum & valorem taxauit vno modo. Et ad solutionem sciendam camerg suæ aliter, vt ex themate colligitur, quòd casu cum vigore compositionis communitas Casalensis non tenetur solutionem facere, nisi secundum communem cursum & valorem monetæ tempore sciendæ solutionis, vt probauimus, non potest excellere eos aliter cogere: quia diceretur cōuentioni antiquæ cōtrauenire exigentibus plus quam illius vigore communitas teneatur, certum autem est, quòd etiam Princeps ligatur ex contractu, nec ei cōtrauenire potest, vt decidunt Cyn. Bart. & alij in l. digna vox. C. de legi. est text. in c. 7. de probat. quem notat Abb. ibi in 1. & 2. notab. & Ant. de Butr. & Imo. & latè hoc concludit & prosequitur Felin. ibi, colum. 1. & 2. & idem Bald. in l. 1. in princ. ff. de pact. t refert Aristotelem admonuisse Alexand. Regem, quòd cōuenta obser-

uaret, aliàs malus finis sequeretur. Et ita cōcludunt Moder. ibi. & multa etiam ad hoc cumularunt Barbat. in consi. 1. volum. 1. in 1. charta. & Alexan. in consi. 1. volum. 2. colum. 4. & sequen. & consi. ult. volum. 4. colum. 5. Canonist. Moder. in c. nouit, de iudic. post Aretin. & alibi sæpè. & propterea in materia monetæ dicit tex. in d. c. quanto, de iureiur. quem not. Hosti. Ant. de Butr. & alij ibi, quòd in perniciem & iacturam populi non potest Princeps monetam approbare vel reprobare sine cōsensu populi, qui ex hoc læderetur.

Nec nos mouet vnum, quod allegatur in ordinatione prædicta, quòd propter inobseruantiam proclamationum plurimum sint redditus Marchionales diminuti: quia respondemus primò, quòd ex quo proclamationes non fuerunt obseruatæ sciente & patiente Principe: videtur Princeps tali cōtrauentioni acquiescisse. Et propterea de his non potest fieri fundamentum contra communitatem, vt est gloss. ordinaria & famosa in c. in verbo, frangere, ad finem, de treug. & pace. quam ibi notat, & summè commendat Cardinal. Imol. & Panormita. & quem latè multis autoritatibus exornat ibidem Felin. colum. 3. & sequen. & propterea consuluit in terminis monetæ D. Francisc. de Aretin. consi. 11. incip. procedendum est breuiter, colum. 3. quòd ordinatio facta super cursu monetæ, præiudicat, nec ligat subditos, si non fuit obseruata sciente & patiente Principe, qui eam facit, per gloss. præallega. & ibi etiam concludit Aretin. quòd non requiritur inobseruantia longa & præscripta per annos decem, sed sufficit simplex inobseruantia, alleg. Anton. de Butr. & Panormit. in c. quia circa, de consanguinit. & affinita. vt latius per eum.

Secundò respondemus, quòd ex quo agitur de præiudicio inferendo ipsi cōmunitati, quæ tenetur ad censum prædictum, contrauentio vel inobseruantia subditorum & ciuium dictæ ciuitatis, etiam si omnes homines particulariter cōtrauenissent, nullum afferret præiudiciū ciuitati,

14 nisi vniuersitas consilio conuocato de-
liberasset similiter non obseruare, vt est
doctrina Bart. in l. aut facta. §. fina. colum.
vlt. ff. de penu. Ioan. And. in Nouel. & Ge-
min. in c. foelicis. §. si de pe. lib. 6. Pan. in c.
dilectus. vbi eleganter de simon. cum alijs
concor. de quibus per Felin. in c. cum om-
nes. colum. de constit. & in d. c. dilectis,
de simon. & per Modern. in l. ciuitas. ff. si
cert. pet.

Tertio respondemus, quod ex quo nō
obstantibus proclamationibus praedictis,
semper recepit solutiones secundum cur-
sum monetæ, censetur remisisse omnem
pœnam, moram, vel interesse. quod ob ta-
lem inobseruantiam posset prætere, vt
colligitur ex doctrina Bart. in l. Aemi-
lius, in prima oppos. ff. de min. & declarat
latius Aret. conf. 150. incip. visis diligenter,
col. pen. vbi allegatur etiam idem quod
voluit Bal. in c. 1. circa prin. quo tempore
miles, quod si post annum dominus rece-
pit vassallum ad obedientiam, videtur re-
misisse omnem moram & ingratitude, vt
per quam potuisset vassallus feudo priua-
re. ad idem bene facit, quod notant Salic.
& alij in d. l. 2. C. de iure emphyt. contra
Bart. ibi, vbi concludunt, quod dominus
recipiens pensionem, censetur remisisse
emphyteuta omnem pœnam & moram
præcedentem, de quo etiam ponit Alex.
conf. 113. incip. viso & diligenter conside-
rato, vol. 4. col. 1. & ponunt Moder. latè in
d. l. 2. col. 7. de iur. emph.

Præterea, si non fuerunt proclamatio-
nes obseruatæ, id potius adscribendū est
culpæ Principis, ad quem pertinebat ob-
seruari facere, iuxta nota. in d. c. quanto.
& in d. l. fin. C. de vet. num. potest. sed cre-
dimus proclamationes ipsas nō fuisse ob-

seruatæ, quia moneta indies deterior fi-
bat, & magis ærofa, vt verbo vtamur lu-
reconsul. in l. creditor, in prin. ff. de solu.
quem ita intelligit Hosti. 10. And. & com-
muniter alij in d. c. quanto. & istud satis ap-
pertè demonstratur: quia postremò illu-
stris. Marchio limitauit valorem auri
in libras 7. & solid. 4. quod non fecisset, si
monetæ currentes tunc essent eiusdem
bonitatis, cuius erat tempore, quo aureus
longeminus valebat.

Hæc sunt, quæ nos & iustè, & æquè in
proposito casu existimamus.

Et ita diximus & consulimus sapissi-
mè, re ipsa inter nos discussa, & accura-
ratissimè examinata, iuris esse nos Tici-
nen. Collegij, Iuristarum Doctores, & in
fidem per Scribam nostrum subscribi, so-
litoque sigillo magno subsignari iussi-
mus: & hoc saluo semper & saniori con-
silio. Ex Papia, die 16. Ian. M. CCCC. C.
XII. Indictione XI III.

Addidit Matth. Bois I. V. D.

Notandum ad num. 8. supra, hanc de-
cisionem, quoad qualitatem monetæ sol-
uendæ, ita quod debitor. 10. annorum spa-
cio in foro Ciuili, & 40. in foro Ecclesia-
stico in currenti vel alio debiliore moneta
soluendo sit securus, quod communi-
tèr Doctores sequuntur atque probant, li-
cèt in Camera Imper. aliter aliquando sit
obseruatum. De quo vide quæ supra
notauit Brun. limit. 4.

in fin. de mo-
net.

Ἡμὶς μὲν οὕτως ἔγραψαμεν.

SEQVIT

SEQVITVR AV-
THORE CAROLO MOLINAEO GAL-
LIAE ET GERMANIAE IVRISCONSVLTO PRAE-
STANTISSIMO DE MVLTATIONE MONETARVM,

Tractatus elegans, quem author in II. quaestiones
digessit.

Additio Ren. Badelij Rurem. L.

IN his quaestionibus II. summè notan-
dum & praesciendum est. Quod siue
versetur in annuo reddito redimibili,
etiam cum expressione ista, de reddendis
ijsdem, siue totidem speciebus expositis,
vt habet quaest. 1.

Siue simus in obligatione speciei vbi
numi pactum illud valeat disceptatur vt
in quaest. 2.

Siue simus in mutuo dato certarū Mo-
netarū petiarum seu specierum vt habet.
quaest. 3.

Aut si casus proponatur in contractu
emptonis & vendit. vt habetur in qua-
est. 4.

Vel si versetur in retractu proximi-
tatis vt in quaest. 5

Vel si simus in contractu redemptionis
per venditorem alicuius rei vt habet
quaest. 6.

Vel, si facti species sit talis. Vendo Ca-
strum. 12000. librarum Turonensium cum
pacto adiecto, vt si redimere velim, tunc
distinet. 12000. librae in similibus specie-
bus numerarentur, vt est in quaestio-
ne. 7.

Vel si versetur in contractu dotis per
soluendae, siue repetendae, vt quando
primi promittit filiae aliquot centum au-
reorum in auro sub certis tamen termi-
nis soluendorum in dotem vt quaestio ha-
bet 8.

Vel si simus in debito ex deposito pro-
ueniente improprio, videlicet quando
recipiens pecunia in depositum conuer-
sa vt poterit vt habet quaest. 9.

Siue etiam versetur in legato reli-
cto per testatorem vt habetur in quaestio.
10.

Vel si disputatio incidat de obligatio-
ne siue Speciei, siue Generis. Ad quem va-
lorem, intrinsecumne, an vero potius ex-
trinsecum & indicaturam respicere de-
beamus vt prolixa habet quaestio. 11.

In his inquam quaestionibus & simili-
bus ponit pro vna Maxima regula Molin-
aeus, eoque Resolutiones harum & si-
milium dirigit, debere videlicet non in-
trinsecum, sed extrinsecum valorem, pu-
blice approbatum & receptum, & cum
quidem qui contractus & non solutionis
tempore frequentabatur, nos respicere,
& iuxta illum controuersas quaestiones
dissolvere. Ampliationes & limitationes
istius Regulae habentur infra nu. maiori
809. minori 119.

SVM MARIA.

1 Quaestio talis est: Quidam mille daleros
accepit in aureis coronatus vel daleris Phi-
lippicis & promittit quinquaginta annos
singulos, pro annuo reddito, promittit quos

293 que

que eam sortem mille dalerorum in iisdem speciebus restituere, valebat autem coronatus aureus vel dalerus Philippicus tempore contractus minoris, & nunc redemptionis tempore pluri aestimatur. Itaque illud augmentum debitor computat, & sortem mille dalerorum in aureis coronatis vel daleris offert prout accepit, creditor vero recusat ob id quod dictum sit in iisdem speciebus restitui, atque ita tot species, quot opposuit, postulat. Deciditur hic pro debitore, ut illi augmentum cedat, sicut quoque decrementum, si aurei decreuissent ei debitori nocuisset. salua manente creditori sua sorte in iisdem speciebus soluenda. Rodol. Camph. L. Conferant c. Quæst. Monetariarum cum his, cui placet, L. Budelij nonum supra positum ubi pro creditore concluditur.

- 2 Aequalitas inter debitorem & creditorem seruanda.
- 3 Damnum decrementi spectat ad debitorem, ergo ad eum quoque spectat augmenti lucrum.
- 4 Sententia authoris ad facti speciem propositam in Senatu Parisiensis comprobata.
- 5 Probat author similibus facti speciebus suam sententiam comprobata. & numer. 6.
- 7 Ratio decisionis principalis quæstionis, duplex.
- 8 Altera decidendi ratio. Ne duplex commodum sequatur creditorem.
- 9 Moneta data ad negotiationem attenditur, ut quantitas.
- 10 Augmentum vel decrementum monetae superueniens an attendendum.
- 11 Socijs varias monetae species conferentibus, quantitas, non species spectanda. Extenditur. nu. 12. 13.
- 14 Vocula, in eisdem vel totidem speciebus, quid notet.
- 15 Responso ad rationem dubitandi. & nu-

me. 16.

- 17 Aureo specificè debito, non à valore, augmentum & decrementum debetur.

QVAESTIO XC.

Onagesimo quarto, Anno seculi quingentesimo quinto cum aureus solaris exponeretur pro triginta sex solidis Turonensibus tantum, quidam pro bis mille quingentis Francicis, sibi numeratis in mille trecentis octoginta & octo solaris, & triginta duobus solidis Turonensibus, vendidit & constituit ducentos Francicos Turonenses redditus annui redimibilis pro eadem summa 2500. Francicorum in eisdem speciebus soluenda: tandem post triginta annos, videlicet anno 1525. cum solaris aureus quadraginta quinque solidis Turonensibus indicaretur, debitor redimere volens offert nonngentos quinquaginta quatuor solatos cum viginti solidis Turonensibus pro sorte crediti solatis aurei cum sexdecim solidis Turonensibus addantur: quoniam ex lege contractus fors in eiusdem & sic totidem speciebus reddi debet.

Replicat debitor de eisdem quidē speciebus, non autem de totidem corporibus conuenisse: quandoquidem non de certa specie monetae, & multo minus de certis corporibus vel certo numerorum numero actum sit, sed de certa pecunie quantitate duntaxat, quam quantitatem reddi sufficiat. Vnde licet eadem quantitas in eisdem speciebus ex parte reddi debeat, ita tamen accipiendum & deducendum, ne ea quantitas excedatur, alioquin non eadem, sed maior fors reddi diceretur: quod cum absurdum, tum impossibile est in obligationem deduci.

Ad hanc bicipitem replicationem dupliciter duplicat creditor: primo, ad primum caput, quod non sit actum de totidem corporibus, respondet, quod ex hypothesis

pothefi nō ſolūm quantitas conuenta, ſed ſpecies numerata ſunt in obligatiōe, ſaltem in diſpoſitione, ſi debitor redimere velit. Patet, quia dictae ſpecies non ſunt hic in ſimplici ſolutiōe ſeu facultate ſol uendi, ſed in neceſſitate præciſa & de for ma redemptionis, quæ variari nequit, cū certos ſuos & ſpecificos limites ſemel ex ipſa reali numeratione tempore contra ctus acceperit. Et ſic non inſpiciuntur quid poſtea ſiue augmenti ſiue decrementi ac cidat. l. Rutilia Polla. de contrahen. emp. & vendit.

Ad ſecundum verò caput, fieri nō poſ ſet, vt maior ſors deberi poſſit, reſpōdet, nec hodiè etiam totidè ſpeciebus aureo rum redditis maiorem ſortem vel ſum mam reddi: quia à tempore contractus minuta & uſitata moneta maiori æris per fuſione tanti vel pluris deteriorata fuit, quanti ſolatorum indicatura creuit, & verum eſt, vt ex multis monetaliū præ ſectorum relationibus cognoui: & ſic in effectu non dicitur creuiſſe, ſed potiùs imminuta eſſe indicatura ſolatorum au reorum: quia licet tempore contractus non valeret niſi triginta ſex, nunc autem quadraginta quinque ſolidis, tamen qua draginta quinque ſolidi ex his, qui cur runt tempore redemptionis, non valent vltra triginta ſex ex eis, quæ currebant tempore contractus, imò adhuc minus valent.

Aurei autem ipſi non ſunt exinde facti de meliori, ſed nec de eodem vel æquali, imò deteriori auro, in tantum quòd aurei dicti temporis valerent hodiè non ſolū quadraginta quinque, ſed plures ſolidos huius temporis. Et ſi cū augmentum ex trinſecum precioſioris pecuniæ, in qua debet fieri ſolutio, proceſſerit ob deterio rationem minoris monetae, non eſt il lud augmentum deducendum, etiam ſi au rei non ſint principaliter in obligatiōe, nec ad certum numerū, ſed acceſſoriè ad quantitatem librarum principaliter de bitam vel refundendā, vt latè decidit Al b. Bru. tracta. de augm. cōcl. vlt. decl. 6 & fall. e.

† Confirmatur, quia alioquin non ſer uaretur æqualitas, ſed creditor haberet omne & multiplex damnum, debitor ve rò nullum damnum, ſed omne lucrum & commodum ſecutæ deteriorationis in trinſecæ, & augmenti extrinſeci. Patet, quia ex hypotheſi referendo ad ſolidos, & ſtatim, qui erat tempore contractus, mille aurei hodierni nō plus valent, quā mille ex illis, qui tempore contractus numerati ſunt: Imò minus valent intrin ſecus, vt in confeſſo eſt: nec etiam plus va lent extrinſecus, ſed potiùs minus: quia non valent maiorem numerum ſolidorū, referendo ad antiquos, ſed minorem: qua draginta enim ſolidi hodierni non valēt triginta ſex de antiquis.

Si igitur creditor cogatur hodiè nō ſolūm recipere aureos nouos, ſed etiā ſub minori numero, habebit duplex incom modum: quia primò cogeretur recipere aureos minoris probitatis quā dederit: ſecundò, non tot, ſed minori numero, & deducetur creditori augmentum extrin ſecum ſuperuentum, nec tamen ſatis fiet de decremento extrinſeco, † & ſic vtrun que extremum mutationis & intrinſecæ & extrinſecæ cederet lucro & commodo debitoris, vtrunque verò damno credito ris: quòd non ſolūm videtur iniquum ob inæqualitatem, ſed exorbitans contra regulam iuris communis, qua periculū ſpe ctat ad debitorem. l. incendium. C. ſi cert. petat.

Reſolutio pro debitore.

Quid dicendum? Breuiter lōgiore diſ putatione omiſſa (multa enim hinc inde 168 occurrunt in hac argumentoſiſſima quæ ſtione) cū ſuper ea lite cōſultus fuiſſem, † reſpondi pro debitore, licet non ignora rem nō diu contrarium à quibuſdam aq. Caſ. n. 1. pro creditore iudicatum fuiſſe in pari cauſſa, contra quam conſuluerā, ſed tā firmis & ſolidis legalis æquitatis (quæ mihi peculiaris eſt) rationibus ſententiā meam niti ſentiebam, vt non cederem: tā dem re in ſupremo hoc Senatu maturius diſcuſſa, vicit æquitas & veritas, & pro debitore pronunciatum eſt.

† Et

5 † Et rursus est in simili causa: cum Francisca de Ferrieres vellet redimere redditum. huiusmodi ducentarum librarum constitutum pro mille ducentis solatis, tempore quo solatus valebat 40. solidos tantum, & tempore quo agebat ad redemptionem, valebat quadraginta quinque solidos, per sententiam praefectorum libellorum supplicium Palatij insequendo oblationem Do. Ioannis Hennequin & Anna Mole eius vxoris reorū & creditorum, iuxta clausulam contractus, quo ita pactum fuerat: dictum est quod actrix posset redimere soluendo mille ducentos solatos praecise, sine deductione augmenti: reliqua verò reditus in moneta vsuali, & actrix in expensis litis condemnata: quæ appellauit, & per arrestum, latum die decimoquarto Februarij, anno 1539. dictum fuit malè iudicatum, & quod posset redimi reddendo mille quadringentas libras Turonenses, in eisdem speciebus solatorum, vsque ab currentiam duntaxat dictæ summæ. 2400. librarum Turonens. & inspecto valore solatorum nunc currenti (id est, deducto augmento extrinseco) creditores verò damni expensas tam causæ principalis, quàm causæ appellationis, & bene.

6 † Idem in simili causa fuit iudicatum per aliud arrestum die prima Martij, anno 2538. inter Iacobum Raoul Doctorem medicinæ, & Dominum Ioan. de la Haye consiliarium eiusdem senatus, non obstante forma & clausula contractus contraria, & bene. Sed in quantum in precedenti arresto vidua actrix cōdemnata fuit ad reliqua reditus vsque ad diem redemptionis vel consignationis realis dictarum 100. librum Turonensium sortis, in dictis speciebus cum reliquis tempore consignationis realis debitis, error fuit ex communi Doctorum sententia, quæ falsa est & erronea, quod nondum detectum fuerat, prout nouè & plenè deteximus, suprà quæst. 39. sed deinceps etiam in iudicijs cedere debet communis error

veritati per nos detectæ. Reduendo ad deductionem q. nostræ ratio & probatio decisionis est duplex.

7 Prima, † per locum ab eadem contrariorum disciplina. l. secundum naturam de regul. iur. quoniam casu conuerso, si tempore redemptionis diminuti essent aurei, nec valerent nisi viginti, & triginta solidis Turonensibus tamen teneretur debitor supplere tot aureos, vt conficerent summam sortis, videlicet bis mille quingentos francos, nec sufficeret dare tot aureos, quot recepit: alioquin non redderet sortem integram. Vt igitur superueniens decrementum aureorum non debet cedere damno creditoris, ne minorem, quàm tempore numerationis inspecto re vera dedit, sortem recipere cogatur: ita superuentum tempore redemptionis augmentum aureorum nō debet cedere lucro creditoris, vt maiorem quàm dedit sortem exigere possit, sed sicut iuste peteret suppleri decrementum, ita debet pati deductionem augmenti, vt nec minuatur, nec excedatur, sed eadē seruetur fors: & pariter debitor non debet hoc casu in damno, nec priore casu in lucro versari, sed vtrobique seruanda æqualitas.

8 Secunda ratio, quia creditor non debet ex eadem negotiatione duplex commodum vel lucrum habere: sed hic creditor habuit quotannis summam ferè lucrum duodecimam & decimam tertiam: igitur non debet habere lucrum augmenti aureorum, vel eiusdem sortis, ex qua fructū percepit. Ita decidit Claudius de Seycello, in l. si ex legati causa. col. 1. de verb. oblig. sequitur Franc. Purpura in l. cū quid, nu. 168. de re credi.

9 † Alius & radicalius declaro, quia ex quo certi aurei, seu quilibet certa species monetæ datur ad negociandum, & lucrum vel commodum salua sorte, necesse est quæ species aureorum vel monetæ deducatur in dispositionem principaliter non

non tanquam certa species monetæ, nec sub ratione certorum corporum, sed tanquam quantitas, & sub ratione vnius certæ summæ pecuniæ, quæ ex corporibus, vel speciebus numeratis resultat, temporis limitationis inspecto. Et sic ea fors semel limitata & determinata non potest amplius augeri vel minui in se, prætextu augmenti vel decrementi specierum numeratarum ex intervallo superuenientis. Cum tamen id ageretur ab utraque parte, ut species numeratæ darentur ad statim negociandum, utque mox in negociationem expenderentur (quod fieri non potest, nisi sub ratione & mensura valoris tempore numerationis currentis) sequitur quoddam augmentum, vel decrementum earundem specierum ex intervallo superueniens prorsus impertinens est: quia non facit plus vel minus retrò numeratum fuisse, nec negociationem ipsam pinguiorē vel minutiorem retrò fuisse: & sic semper inspicitur & retinetur eadem ipsa fors, quæ fuit ab initio.

Vnde si plures mercatores contraxerint societatem certæ negociationis, & certas quisque summas sub varijs speciebus contulerint, alter in solaribus, alter in coronatis, alius in alia specie monetæ, tempore diuisionis societatis, quo quisque sortem suam seu capitale ante superlucris distributionem percipere debet, inspicendus est valor duntaxat, qui erat tempore collationis: quia ille demum valor, illa tantum quantitas, quæ tunc erat collata, est posita & conuersa in commune, cum statim tanti, quanti tunc erat in negociationem commune expensa fuerit: & sic siue postea tempore diuisionis creuerit, siue decreuerit valor seu cursus collatæ monetæ, non debet quod superuenit attendi, sed solus cursus, qui erat tempore collationis, idem in similibus.

Et si quod dixi de societate, amplio primo, etiam, si expressum sit, quod finita societate, quisque percipiet capitale suum, vel quantitatem à se datam in eisdem speciebus.

Amplio secundo, si etiam si collatio

non inceperit à nominibus quantificatis, puta tot librarum, sed nominibus corporum vel specierum: puta si actum sit quod conferrent tot aureos, & totidem præciperet: vel si vnus simpliciter contulit centum aureos, ita ut finito anno vel finita societate perciperet centum aureos, & interim multum excreuerit æstimatio seu cursus aurei, non momentaneus (qui non attendetur) sed stabilis, etiam si non publica expressa autoritate, sed inter mercatores & commercijs similis societatis, ut per Angel. in l. aris, C. de collat. aris, libr. 10. debet illud incrementum de capitali deduci, & inter socios diuidi, quamuis in hoc nominatim contrarium consulerit Philip. Corn. 279. consului libr. 1. & pessimè, ubi solum fundatur in vulgata illa opinione, de qua per Doct. in l. cum quid. in l. vinum, si cert. petat. quæ etiam si esset vera, non potest habere locum in hoc casu, & similibus. & eam discutimus infra quæst. 196.

Et contra, si non ad momentum, sed longam durationem decreuerit cursus aurei, debeat de communi suppleri, & reddi in ea æstimatione & cursu, in quo erat tempore collationis, & conuersionis in rem communem. Non enim hic tanquam species, sed tanquam quantitas conferuntur: nec cedunt in societatem, nec profunt societati, & communi negotio, in quantum illa vel altera species, sed in quantum tanta quantitas, merito hæc, quæ hic est formalis, & propter se, seu finalis, debet attendi non autem materia, species, vel forma particularis ipsius monetæ, quæ hoc casu accidentaliter est remota & impertinens.

Non tamen obstant dictæ clausulæ (in eis dē vel totidem speciebus) quia debent intelligi rebus sic stantibus, & secundum materiam subiectam: prout etiā secundum ius intelliguntur, salua diminutione pro rata in casum damni.

Et in prædictis intelligo de variatione, quæ accidit, non immediate post nudā collationem, sed post collationem actu efficacem, videlicet post usum & exercitationem societatis, alioquin si Calendis

Ianuarij conuenerit de societate inchoanda, & exercenda à Calendis Aprilis vsque ad annum vel aliud tempus, non debet attendi valor, qui erat ante Calendas Aprilis, si quis ab initio pacti vel interim cōtulerit: sed cursus qui erat Calendis Aprilis, tempore quo cēperit exerceri communis negotiatio, & in communem vsum pecunia conuerti.

15 Redeundo ad t. principalem quæstionem nostram, non obstat, quòd ex hypothese nō solum quantitas summa resultantis, sed etiam species ipsæ numeratæ, seu earum qualitas sunt in dispositione, quia verum est quòd sunt in dispositione, quantum ad hoc, vt fors non debeat reddi in qualibet cuiusvis vilis monetæ materia, vel etiam in æquè bona materia, sed specie formæ exoticæ, vel quæ non ita de facili expendi possit in præiudicium creditoris, sed vt fors debeat reddi in similibus, & æquè commodis, & permutabilibus speciebus, non autem certus eorum numerus in dispositione est, nec vllō modo hic esse potest in præiudicium debitoris, vt plenius in quæstione sequenti. Vltimò,

16 non obstat quòd t. dictum est augmentum extrinsecum prouenire ob deteriorationem hodiernæ monetæ, & quod iniuria fieret creditori, si ei imputaretur augmentum extrinsecum, detrahendo de numero antiquo aureorum, non supplendo intrinsecum eorum valorem antiquum.

17 Quia t. posset procedere, si auri deberentur per se absolute, non autem quando sub ratione certæ quantitatis & summa; quam tempore contractus conficiebant, & quæ postea excedi non potest, vt hic, & in fortioribus terminis infra quæstione nonagesima secunda.

Ex his deciditur quæstio quam nuper vidi in facto. Debens huiusmodi reditum quinquaginta aureorum solatorum redimibilem & constitutum olim pro 700. aureis solatis, aureo tunc valente triginta sex solidos tantum, passus est fundum suū subhastari & vendi per decretum: executor imperitus distribuens precium creditoribus anno 1088, soluit creditori huius

reditus reliqua in aureis solatis, quin etiam sexcentos solatos pro sorte principali, siue aliqua diminutione extrinseci augmenti aureorum, idque in præsentia & de consensu procuratoris debitoris, qui post quatuor annos habet rescriptum restitutionis ad repetendum augmentum aureorum, tam de reliquis, quàm de sorte. Respondi clarissimum per prædicta rectè agi: plus dico non opus esse rescripto, nec aliqua restitutione, per ea, quæ dixi de conditione indebiti, supr. q. 18. ad finem.

SVMMARIA.

- 1 Clausula de redimendo in iisdem speciebus an valeat.
- 2 Reditus annui redimibiles an ad certam modum constringi possint, nu. 3. 4. 5.
- 6 Fenerator summè lucrosam reditum recipiens, non est audiendus.
- 7 Sorte existente in specie rara vel minus frequentiori relutio fieri potest in alia proba moneta.
- 8 Idem si ipse contractus essent frequentiores, ipsæ relutiones rare.
- 3 Data sorte in multiplici specie, pacto nō fit, vt non alia proba fiat relutio.
- 10 Creditor si nihil eius interfit, recipit necesse sariò aliam probam monetam.
- 11 Cuius expensis moneta sit probanda.
- 12 Probatio monetæ est duplex.
- 13 Probatur aurum per aquam chrysulcam, & per ignem.
- 15 Probatio ad Lydium lapidem præfert.

QVAESTIO XCI.

Nonagesimo primò quæro, an in huiusmodi reditu valeat ea vulgata clausula de redimendo in eisdem speciebus t. duntaxat? Videtur quòd non, quia primum necesse est certam quantitatem fortis ad vsum debitoris peruenire, vt in rem eius conuertatur: deinde reditū annuum non excedere duodecimam didg. fortis ad summum, argum. d. l. eos. Terriò, necesse est debitorem perpetuam & liberam facultatem habere luendi, seq. liberandi

randi, eadē quantitate sortis cum reliquis si quæ debeantur, oblata. Ex quib. necesse est pecuniā, quæ pro sorte numeratur, deduci hic & numerari sub ratione simplicis quantitatis: non autem sub ratione certorum corporum vel specierum monetæ.

Ergo necessarium videtur, debitorem [†] semper liberari posse, eandem quantitatem sub qualibet approbata moneta restituendo, nec posse astringi ad certas. etiam numeratas, duntaxat species restituendū: quia hoc modo facultas redimendi non est libera, sed coarctata, quod est contra substantiam horum reddituum, vt supra quæsti. so. Confirmo, quia fœnerator, qui vult huiusmodi concessum fœnus exerce-
re, tenetur sortem congruam prærogare, non incerta quadam specie monetæ, sed in qualibet commoda & approbata, & ea prærogatio sortis in qualibet congrua & approbata moneta est de substantia. Igitur sicut creditores habent facultatem de qualibet congrua & proba moneta sic fœnerandi, ita debitores debent habere liberam facultatē luendi de qualibet cōgrua & proba monetā. Creditor verò volens hoc restringere, certare videtur aut de cōmodo vltra rationem simplicis duodecimæ, aut de arctanda libertate luitionis, quorum vtrunque illicitum est.

Quibus non obstantibus [†] puto dictā clausulam non esse excessiuam, sed validam sub temperamento boni & æqui. potest enim esse, & sæpè vsu venit, quod creditor non erat sortem numeraturus in pecunia aurea, sed in argentea vel minuta moneta: debitor autem sine profecturus, siue prædium autum redempturus, quod non poterat redimi, nisi in aureis solariibus, specialiter illis indigebat: idēd noluit vendere redditum, nisi haberet sortem in aureis. Ex eisdem autem causis iuste creditoris interesse potest, solares potius aut reos retinere vel recuperare, quā aliam speciem monetæ, eō quod facilius aureis fœnerabitur, vel fundos acquireret, quā alia specie monetæ.

Cū ergo non solum creditorum inter sit (alioquin hoc solum non sufficeret

per not. suprā) sed etiam debitorum, quibus vt plurimum præsertim in magnis summis, vtilius est in huiusmodi aureis sortem accipere, quā in alia viliori moneta, iustum est pactum: non solum enim vsus simplicis quātītātis æris alieni in genere necessarius est, sed etiā quādoq; vsus certæ speciei monetæ. [†] Et sic dicta clausula non est reprobanda, sed cum æquitatis temperamento accipienda, veluti primò, quod propter defectum vnius aurei tantum, si debitor suppleat in proba moneta æquiualentī, non debet reprobari oblatio.

Idem de tribus aut quatuor aureis in magnis summis, quia propter tam modicum defectum non dicitur probabiliter interesse creditoris, nec de tam leui defectu curandum est. I. quamvis, de conditio. & demonstrat Bald. pro hæreditarijs. colum. 1. de hæred. actio. Anton. Corsetus in tractat. de minimis. Idque eo magis, quo reditus est grauior, & quo diutius persequerabit, & maximè si creditor nihil de reliquis remittit, sed vel cum puluisculo certat exigere. Fœnerator tēnim præsertim qui summum hunc & lucrosū duodecimæ redditum recepit, non est audiendus, si nimis onerosus esse pergat, vel nimis acerbus exactor, l. si seruos. C. de pignor. actio. l. si benè, de vsur. quod esset, si propter vnum vel alterum aureum deficientem, vel paulò leuiorem, vellet totam oblationem cauillari, nec admittere debitorem, qui fortè prædia redemptionis causa vendit, vel eius procuratorem ad supplendum quod deest in proba moneta, sed vt semper totus reditus currat. Huiusmodi nimis fordidas & infestas scrupulositates spernere iudices debent, dicta l. si seruos, dicta l. si benè facit, l. sicut, §. si debitori, quib. mod. pig. vel hypoth. sol.

Secundò, si [†] creditor sortem numerauit in specie rara, minusq; frequenti, putā in antiquis aureis vel desideratis, vt difficile sit debitori tempore redemptionis tot similes species simul cōgregare: tunc enim sufficit in alia proba & frequēri specie aurea sortem restituere, nec valebit pactum

quantum ad illam speciem raram, minus-
que frequentem: quia facultas redimendi
esset minus angusta & sic non esset libe-
ra, quod est contra substantiam horum re-
dituum: Idem si tempore contractus spe-
cies numeratae frequentes erant, sed post-
ea successu temporis rarae: tunc enim suffi-
cit in alia frequenti specie similis materie
sortem reddere, quemadmodum si inter-
rim reprobatus esset cursus specierum au-
rearum numeratarum: tunc enim sufficit
in alijs tempore redemptionis usitatis spe-
ciebus aureis sortem reddere: & hactenus
valebit illud pactum, prout etiam ipsa rei
æquitas suggerit, quæ in his attendi debet,
in omnibus, de reg. iur.

9. Tertiò, si fors sit numerata in multis
rijis speciebus, puta mille in centum sola-
tis, centum coronatis, centum ducatis, cē-
tum rosatis, &c. Sufficiet enim totam red-
dere in una specie, nec admittendum pa-
ctum contrarium, tanquam nimis captio-
sum & onerosum.

10. Quartò, si constet quòd creditoris
nullo modo intersit: ut enim ob id alias
admittitur solutio in alia proba specie au-
rea, ita si constet quòd tunc creditor vole-
bat cum effectu aureos permutare cum mi-
nore moneta, ita quod non recusat obla-
tionem debitoris pro maiori parte in mi-
nore moneta consistentem, nisi ut officiat
non erit audiendus, sed si de hoc constet,
iudicanda erit oblatio valida, quoniam
non licet creditori dicto pacto, vel etiam
alio iure sibi competenti vri ad officien-
dum, & non ad seruandum quod sua inter-
est, text. in l. in fundo. §. constituimus, de
rei vend.

11. Circa hæc occurrit quæstio quotidiana,
si ambigitur de pondere & probitate
monetæ, ut ab aurifice probanda sit, cuius
expensis id fieri debeat? Et Bart. quem om-
nes in hoc sequuntur in l. Paul. col. 1. nu. 4.
respondet, communibus impensis, per l. 4.
§. 1. fin. regund. & placet, nisi iam constar-
et pecuniam esse probam, & creditorem
non nisi causa vexationis petere.

Sed quandoque audisse recordor recla-
mantes monetales, quasi ad se solos spectet

probare & reprobare monetam, sicut &
reducere. Atqui duplex est probatio vel re-
probatio, altera iudicialis & definitiua, q.
ad dom. præfectos monetarum spectat, al-
tera extraiudicialis & probabilis, quæ ad
quemlibet eius rei peritum spectat, ut ad
quosuis camplores & numularios, quos
Græci ἀργυρογνώμονας vocāt, & est mos anti-
quus, ut olim Aristoteles Rhet. lib. 1. ca. 37.
dicens: ὡς περ ἀργυρογνώμονας κριτὴς ὁ πρῶ-
τος ὁ διακρίνηται τὸ κίβδηλον καὶ ἰσχυρὸν καὶ
ἀλγυρῆς. Confert enim iudicem argentario,
ut sicut ille numum adulterinum aprobo,
ita hic iustum & verum a fucato & iniu-
sto discernat.

Caterum si non agitur de simplici pro-
bitate vsuali monetæ, sed de conflatura,
non ad ornamenta vel vasa per artificem
conficienda, sed ad penitissimè expurgan-
dam vel probandam puritatem materiae,
monetales id sibi apud nos vendicant, &
ab eis fieri vidi, tam per aquam chrysul-
cam, quàm per ignem, quibus fit aurum ob-
rizum & excoctilissimum: nisi quod Plin. li.
33. cap. 4. refert exactiorem purgandi mo-
dum, per auripigmentum, qui non est in
vsu ob nimium damnum, & interrimen-
tum auri. Sed quod ad simplicem probati-
onem attinet, citra conflaturam nō est cer-
tius experimentum, quàm Heraclio siue
Lydio lapide: quoniam semper vniformi-
ter se habet, & æquale præstat experimen-
tum, quod non est in igne, qui quandoque
intensioris, quandoque remissioris est ca-
liditatis, pariter nec in aqua chrysulca,
quæ etiam quandoque acrioris aut lenio-
ris est temperatura: sed lapis semper idē.
Hinc ait Plin. libr. 33. cap. 8. his coticulis
peritos cum è vena, aut lima rapuerint ex-
perimentum protinus dicere quantum au-
ri sit in ea, quantum argenti, vel æris, seru-
pulari differentia, mirabili ratione, non
fallente.

SVMMARIA:

1. Mutuum in qua moneta refundendum.
2. Mutuum reddere in eadem substantia,
quantitate, mensura & pondere.

3. Valore

- 30 Valor tempore contracti mutui in redditione attendendus, quod probatur aliquot rationibus. nu. 34. & seq.
- 31 Materia & forma monetae in quantum moneta ipsius monetae forma & materia non est.
- 32 Mutuum certa speciei monetae, valorem non massam continet, & nu. 62.
- 33 Pecunia non est merx.
- 34 Numisma vnde.
- 35 Explicatur l. ff. de contrah. empt.
- 36 Monetae cursus & institutio Iurisperitorum.
- 37 Pecunia sine principis auctoritate non creditur. & nu. 13.
- 38 Numus an mutari possit.
- 39 Numi leges fingere & resingere, suadentes nocentissimi Reipublicae.
- 40 Numi aestimatio publica, est bonitas intrinseca.
- 41 Atiquorum distinctio intrinseca & extrinseca bonitatis.
- 42 Bonitas intrinseca.
- 43 Bonitas extrinseca.
- 44 Moneta habebit semper vnum valorem vsualem etiam ubique.
- 45 Recedere à publica aestimatione sub poena capitali non licet.
- 46 Obligatio ad pecuniam semper certa dicitur.
- 47 Stipulatio pecuniae quare certa.
- 48 Pecunia numerata semper petitur conditione certi.
- 49 Conditione triticaria quae petantur.
- 50 Triticaria inuentio ab Accursio tradita videtur.
- 51 Certum quod est, non petitur triticaria actione.
- 52 Explicatur l. vbi autem ff. de verb. oblig. contra Accursium.
- 53 Explicata l. 2. ff. de triticaria.
- 54 Veterum Romanorum scrupulositas in actionibus.
- 55 Triticaria origo vera quae.
- 30 Pecunia recipit functionem in alia etiam alterius speciei.
- 31 Stipulanti denarios an spondere liceat aureos eiusdem quantitatis.
- 32 Pecunia in mutuo & venditione ut quantitatis.
- 33 Mutuum dāns & accipiens, respicit valorem vsu alieni.
- 34 Valor monetae mutuatae cuius periculo debeat crescere.
- 35 Vinum mutuanti redditur eiusdem bonitatis.
- 36 Argumentum ab intrinseca bonitate vini ad extrinsecam pecunia valet.
- 37 Pecunia mutuata reprobata, debetur eius valor.
- 38 Absurdum est locupletari cum alterius damno.
- 39 Oppositi ad oppositum eadem quae propositi ad propositum ratio.
- 40 Obligatione ad certam moneta speciem concepta, soluitur etiam in alia minori.
- 41 Mutuum an solui possit in alia moneta iuxta valorem tempore contractus, negatiue.
- 42 Bonitas & materia magis, quam forma monetae attenditur.
- 43 Zygostrates quis sit.
- 44 Substantialia legitima moneta quae sint.
- 45 Moneta in contractibus deducitur, ut simplex valor.
- 46 Creditor, si actum sit de certa specie monetae, aliam inuitus non recipit.
- 47 Valde extrinsecus an verè augeatur.
- 48 Aestimatio aurei crescit propter deteriorationem minuta monetae.
- 49 Commodum superueniens non debetur ei, cuius ope non sit.
- 50 Lex communiter lata in omnes, respicere debet omnes.
- 51 Augmentum certa moneta superueniens debetur, cui ipsa species.
- 52 Creditor florenorum non debet damnificari per deteriorationem minuta monetae.

- 52 Creditori obsequio so magis, quàm debitori tenaci fauendum,
 53 Obligatio ad certam quantitatem, & ad certam speciem differunt.
 54 Qui debet in specie, tenebitur in specie persolvere.
 55 Decem dolia vini in eadem bonitate & numero, mutuans soluit, neq; precium ascendens quid mutat.
 56 Variatio valoris monetae adscribitur casui fortuito, & quare.
 57 Uniformem debere esse omnium totius orbis bonitatem & estimationem monetae.
 58 Monetae cudendi ius an soli Imperatori quandoq; reservatum.
 59 Monetae species una tantum duplici modo mutatur.
 60 Mutatio vera materiae & indicatura non nocebit creditori & nu. 62. 63.
 61 Aureus intrinsecè mutatus, aureus non est.
 64 Consuetudo ex eo quod communiter accidere solet, non probatur, contra Doct.
 65 Obligatione contracta in certa monetae specie in ea solui debet.
 66 Applicatio ad casum & decisionem vel responsionem. & nu. 68.
 67 Moneta minuta soluto semper impurior.
 69 Obligatio certa speciei & certi numeri cuius effectus.
 70 Bonitas intrinseca vini & similis speciei, à bonitate pecunia diuersa sunt.
 71 Idem in bonitate vini extrinseca.
 72 Vini bonitas extrinseca venit tantum merito iudicis officio.
 73 In mutuo vini non petitur aestimatio.

QVAESTIO XCII.

Nonagesimosecundo † ad maiorem præcedentium & sequentium declarationem expedit hanc non minus controuersam, quam tritam quæstio. *de mutuo* excutere de mutuo, per mille aureorum solutorum, factio, anno sesquimillesi-

mo vicesimo sexto, quo solutus valebat quadraginta solidos tantum: sed dū repetitur, putà anno sesquimillesimo tricesimo secundo, valet quadraginta quinque solidos. An debitor deducere possit incrementum valoris, & sic solvere 889. aureos tantum cum quinque solidis Turonensibus? Et contrà si decreuerit, an teneatur supplere valorem tempore mutui currentem?

† Videtur quòd non, quia mutuum debet reddi in eadem substantia & quantitate, numero vel mēsurā, & in eadem bonitate intrinseca, hoc est bonitate substantiæ, quæ mutuata fuit. Ceterum extrinsecus valor nō attenditur, nisi post moram, l. 3. in fin. de actio. empt. & not. in l. vinum. si cert. pet. Igitur siue valor extrinsecus citra moram auctus fuerit, non potest debitor hoc augmentum deducere, nec minorem numerum aureorum offerre, quia nō redderet tantundem in substantia & numero, prout accepit & tenetur: siue valor ille decreuerit, non tenetur plus reddere in substantia & numero quàm accepit, nec tenetur deterioratione extrinseca, quæ citra culpam suam & moram contingit. Et ita tenet Bartol. ubique in l. l. in l. cum aurum de auro & argent. legat. l. cum quid, si cer. pet. l. Paulus. de solutio. Alber. Bald. Alexan. Fulg. Paul. Alexan. l. f. & omnes ferè in d. l. cum quid. Marti. Laud. in tract. moneta. colum. 5. Iaco. de Puteo. in disputatione de mutatio. moneta. col. 3. Cal. consil. 14. Alb. Brun. in tract. de aug. colum. 83. Hieron. Butig. in repet. d. l. cum quid. colum. 10. num. 13. & est crebrior sententia.

† Sed contrarium, quòd indistinctè debeat inspicere tempus contractus, quantum ad hunc valorem extrinsecum, de quo agitur, & expressim quòd debitor possit istud augmentum valoris deducere, decidit Francisc. Curt. senior, in tract. moneta. super d. l. cum quid. supra nu. 10. 11. 12. & 13. Idem sentit de decremento, vt teneatur debitor supplere vsque ad valorem currentem tempore contractus. Sed aduertendū quòd Curt. ibi falsò citat Alber. & plures alios

alios in suam sententiam, qui tamen stant à communi: cum quæ ibi de solo valore extrinseco differat, citat pro se Oldr. conf. 31. & alios, qui loquuntur de valore intrinseco. Facit etiam iniuriam Bald. in l. acceptam, quest. 17. C. de vsur. quem citat in casu augmenti, & tamen loquitur in casu conuerso decrementi: nec friuola (vt inquit Curt.) sed optima ratione mouetur, vt mox dicitur.

Multum etiam confusè & perplexè loquuntur Doctores in hac materia, dum sæpè in inuolutis distinctionibus suis non semper aperiunt, de quo valore intrinseco vel extrinseco singula membra distinctionum suarum intelligant, vt Henric. Bohic. & alij in c. quanto. de iureiur. & a fribi. Mos ergo omissa opinionum turba, per puncta rationis singulatim procedemus tam exacta perspicuitate & methodo, vt nil ambiguitatis, nihil obscuri super sit.

† Et primò pro secunda parte contra communem adduco 10. vel 11. fortes & viuas rationes. Prima, quia forma ipsa & substantia monetæ, in quantum monetæ, non est materia vel forma naturalis ipsius corporis monetæ, sed valor ipse imposititiuus: vnde quælibet monetæ, in quantum talis, non deducitur in contractum, vel quamcunque dispositionem, nisi sub ratione valoris, vel quantitatis imposititiue tunc currentis. Et hoc quidem indubitatum est, quando dispositio incipit & consistit in nomine quantitatis in genere, nulla certa specie monetæ expressa vel deducta, vt quando quis fortè emptor promittit 10. vel 100. libras.

† Sed idem videtur, si incipiat, & consistat in nomine certæ speciei monetæ, vt si promittam 10. ducatos vel aureos solarios, vel si certa species monetæ etiam prethemat. Patet, quia illi aurei non numerantur tanquam massa, nec tanquam species, sed tanquam monetæ & quantitas, & sic sub ratione valoris & quantitatis. Facientur etiam communiter Doctores, quod monetæ, etiam preciosa, magis considera-

tur respectu cursus, quam respectu materiæ, vt tradit Oldrad. questio. 168. ad primam colum. 2. Ioan. Fab. Auth. hoc nisi. C. de solutio. & Instit. quibus mod. toll. oblig. §. 1. in fine. Anton. Butri. Panormitan. & alij in d. cap. quanto. colum. vigesima secunda.

† Hinc de iure pecuniæ, in quatum pecunia, non est merx, nec venit appellatione mercium, vel similitum rerum, nec per eas æstimatur, sed omnes res æstimat, *πάντα γὰρ μετρεῖ*, inquit Arist. Ethic. 5. cap. 5. & est rex. l. fideiussorem. de fideiussor. & in pecunia non corpora excogitantur, sed quantitas, l. si is cui. in princip. de solutio. Probatur etiam ab origine & institutione ipsius monetæ, dicente Aristot. in loco nuper allegato, *ὅτι ὑπάρχοντα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε καὶ συνδύνην, καὶ διὰ τὸ τοῦ νόμου ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλει καὶ ποιεῖται ἀχρεῖον*, id est, *καὶ τὸ ἐμπόριον*, † tanquam subsidiarium quoddam & succedaneum rerum necessariorum numisma factum est ex compacto, siue ex communi quodam fœdere, & propter hoc nomen istud numisma habet: quia non est à natura, sed à νόμῳ, id est, lege, et in nobis est mutare, vel inutilem facere. Hæc Aristot. qui similia ferè tradit politicò, libr. 1. cap. 6.

† Idem testatur Iureconsult. l. 1. de contrah. empt. dicens, commerciorum expediendorum gratia electam esse materiam, cuius publicæ & perpetuæ æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subueniret, eaque materia forma publica percussa vsu, dominiumque, non tam ex substantia præbet, quam ex quantitate, id est, iam non substantia ipsa materialis cōsideratur in numis, sed quantitas, id est, valor imposititiuus publicæ, & perpetuè compactus, quam nuper publicam & perpetuam æstimationem vocauit.

Quod ergo initio dixit certā ad hoc materiam delectam, non eò dixit, quod ipsa ipsa materia cōsideranda sit, vel per se esse manda-

neralis, tum quia nondum tunc erat certum statutum ius civile: nec etiam ad vsum certæ ciuitatis refertur ea probitas & æstimatio, sed ad vsum mercatorū, qui per diuersas provincias negociari tunc quoque solebant, vt etiam patet Genes. 37. Sed ad rem.

† Secundum corollarium, quod propriè loquendo publica illa æstimatio seu valor impositiui & publicus pecuniæ strictè sumptæ seu monetæ, non est ipsius bonitas extrinseca, vt vulgò putant, sed bonitas intrinseca, patet, quia est eius propria specifica, substantialis & formalis bonitas & essentia, quæ dat ei esse: quæ sublata (publica videlicet approbatione remota) necessario definit esse pecunia, vel moneta, l. eleganter. §. qui reprobos. de pignor. actio. & tanquàm sublata forma interit substantia, l. Iulianus. §. si quis. ad exhib. & ita senserunt antiqui, vt Azo in Brocar. Iacob. Beluis. & Odofred. vt refert Cyn. l. in minorum, colum. 4. C. in qui. cau. in integ. restit. non est necessa-
ria.

† Verum quia iam tribus ferè seculis inualuit & receptus fuit communis ille modus loquendi, quo substantiam ipsam metallorū tam in puritate quàm in quantitate seu pondere vocant bonitatem intrinsecam pecuniæ, valorem autem impositiui vocant bonitatem extrinsecam, non mutabo, ne quam obscuritatem aut confusionem inducam in doctrina, quam duntaxat elucidare, & quam parabilem & expeditam reddere totis viribus aditor. Libenter igitur receptis vocibus, & modo loquendi vtar, seruata tamen semper veritatis sententia, cui etiam modus ille loquendi non ineptè subseruire potest, rectè intelligendo. † Bonitas enim ipsius materiæ, tam interior qualitatis & ipsius puritatis (quam monetarij Gallicè vocant *alloy*) quam exterior quantitatis seu pòderis, rectè dicitur intrinseca, quia est ab initio, & vi ipsa naturæ. † Bonitas autem valoris seu cursus impositi, rectè vocatur extrinseca, quia extrinsecus accedit.

† Secunda ratio, quia de iure pecunia & quælibet species monetæ debet semper eiusdem esse potestatis, & eandem vniformem indicaturam, seu valorem vsualem semper & vbique habere, text. in l. ideo. de eo quod cert. loc. in l. 1. ibi. perpetua æstimat. de contrah. empt. in l. fin. C. de vet. nu. potesta. lib. 11. vbi hoc sub pœna capitali sancitur. Ex quo sequitur quamcunque pecuniam non deduci in contractum, nisi sub ratione publicæ & perpetuæ indicaturæ, seu valoris impositiui. † Ad quid enim attenderetur bonitas materiæ, vel pondus, si deducitur non vt massa, sed vt pecunia, cùm tunc (pœna etiam capitali imminente) non liceat vllò modo à publica æstimatione recedere, nec quicquam addere, nec detrahere? Et hoc innuere videtur Arist. libr. 1. Polit. dicens, quod initio pecunia simpliciter & ruditer definebatur certa magnitudine & pondere metalli, postmodum verò propter nimiam incommoditatem probandæ & expendendæ materiæ pecunia signata est, publico charactere impresso, quo à dicto onere, *τῆς μετρήσεως*, id est, mensurationis & probationis defungeremur. Hinc nouissimè scripsit Hyeronym. Butigel. in repetit. d. l. cùm quid, colum. 8. num. 22. quod in pecunia signata, ex quo forma trahit ad se materiam, materia non est ampliùs consideranda.

† Tertia ratio, quia de iure obligatio ad pecuniam semper dicitur certa, imò certissima, tex. in l. numis. de in lit. iuran. vbi ideò negatur iuramentum in litem habere locum in pecunia, quia semper certum est, quæ & quanta sit eius æstimatio, & in certis, non certis, locus est dicto iuramento, vel alij cuicunque probationi ordinariæ, vel subsidiariæ: sed non dicitur certa, nisi per æstimationem extrinsecam, quæ est vera propria eius indicatura. Igitur præcipuè hæc æstimatio attenditur, & consequenter necessariò procedit ad tempus contractus vel dispositionis, & ad certitudinem, quæ tunc erat: aliàs nunquàm esset hæc obligatio certa, sed modò maior, modò minor esse posset: prout extrinsecus

ss fecus

21 secus valor variaretur. † Secundò probat text. in l. stipulationum quædam, de verb. obliga. vbi stipulatio vel obligatio pecuniæ, putà decem aureorum, dicitur omnino certa: quia ex ipsa pronuntiatione apparet, quid, quale, quantumque stipulatur, vel in obligationem deducatur, quòd non potest esse nisi per æstimationem extrinsecam: ipsius enim materiæ alia est alio tempore æstimatio, vt probat text. in l. cum certum, de auro & argento legato. Igitur in pecunia ipsa æstimatio extrinseca principaliter consideratur, & de ea principaliter actum censetur: alioquin obligatio pecuniæ non esset semper certa.

22 † Tertiò, probatur text. in l. i. de condict. tritica. vbi dicitur, quòd pecunia numerata (non intelligas mutuata, quia verbum, numerata, refertur ad aptitudinem, & solùm apponitur ad designandum, quòd verbum [pecunia] stat strictissime, videlicet pro numis) semper petitur illa actione, si certum petatur. Et hoc ideo, quia semper certa est, d. lex. si stipulationum quædam, d. l. numis. † Vnde licet omnes res siue constent in re solida (putà species vel corpora, siue *quædam* siue *res* vnde de quibus in l. rerum mixtura, de vscapionib. quæ Volusius vocat solida) siue in mensura, vel pondere; (vt quantitates & res fungibiles, siue aridæ, siue liquidæ) per conditionem triticariam peti possint, tamen sola pecunia excipitur. & omnino negatur actione triticaria peti posse, quia semper & perpetuò certa est. † Et aduertendum, quia glo & Doct. communiter malè intelligunt; & aberrantes à scopo ad sua somnia, & quædam ridicula diuertunt, vt dum cum Accurs. fingunt eam conditionem inuictam esse à Tritico authore, eumque nugantur rusticum fuisse, vel sectæ Minoritarum, quibus nō licet tangere pecuniam, vt Alberi. Bar. ibi.

Quinetiam sensum legis peruertunt, dum censent res omnes singulas, pecunia excepta, hac ratione peti posse, quum d. l. i. ibi (omnes res) non de singulis generum, sed de generibus singulorum loqua-

tur, scilicet quòd omnes res, id est, ex omni genere rerum, excepta pecunia, possunt peti & cadere in hanc actionem: non autem quòd singulæ aliæ res præter pecuniam. † Patet, quia certus fundus, putà Tusculanus vel Stichus, non petitur conditione triticaria, sed certi conditione sicut pecunia, text. in d. l. stipulationum quædam. Imò etiam frumentum vel triticum, si ipsa pronuntiatione apparet certum, vt tritici Aphrici optimi modios centum, non petitur conditione triticaria, sed certi conditione, text. d. l. stipulationum, l. vbi autem non apparet, in princip. de verb. oblig. facit l. certum, si certum petatur. tota enim hæc differentia meram formulam actionis respicit. Vnde cum d. l. i. exemplificat in fundo, non debet vniuersaliter & præfractè intelligi, vt ibi malè Accurs. in verbo, quare: sed quòd fundi quoque petitio in hac actione cadere potest, videlicet quoties ipsa prolatione, vel libelli editione non apparet quid, quale, quantumque debeatur vel petatur, vt quando debetur, vel petitur fundus sine propria appellatione, vt inquit idem Vlpianus in d. l. vbi autem non apparet. † Vbi Accursus ignorans mentem & scopum, non explanat, sed more suo deprauat & obscurat textum satis alioquin plannum, dicendo ibi stipulationem nullam: quod est falsum, quia totus ille text. non tractat de nullis, sed de validis tantum stipulationibus, quarum quædam certæ, quædam incertæ sunt, vt fundi sine propria appellatione, id est, quando non certum corpus, sed certa quantitas, putà centum iugeraterræ debentur, quæ non est obligatio penitus certa: quia possunt mensurari & tradi in varijs locis & conuinibus, quæ variat æstimationem, & sic quandam incertitudinem futuræ æstimationis inducunt.

† Non obstat l. 2. de condict. triti. vbi etiam certum corpus fundi, putà à quo quis vi deiectus est, hac actione triticaria petitur, quia facilis est responsio. Primò, quòd ibi conditio degenerat contra violentum, sicut & contra furem, l. i. in fi. co. titu. Secus

Secundò quòd propter estimationē quanti plurimi, vel deteriorationis, et aliorum damnorum expulsionis quæ accedunt, petitio nō est penitus certa, & sic cadere potest in triticariam, quæ sic dicta est, non ab authore (vt ineptè fabulantur) sed ab euentu.

† Fuerunt enim veteres Romani morosissimi & superstitiosissimi in actionibus iudicialibus, vt non agerent, nisi ex præscripto formulæ, à qua qui vel caderet sylaba, caderet à causa. † Cùm autem frequentissimæ essent actiones ob triticum, (quod est verbum generale, vt not. in l. triticum. de verb. oblig. & per Columellam de re rustica, libr. 2. cap. 6.) frequens erat reorum cauillatio, quòd actor sine actione ageret, aut certi cōditionem malè intentaret, eò quòd triticum petitiū non esset penitus certum, nisi (quod rarum est) contingeret deberi & peti certæ regionis optimum.

Quare prætores hanc ineptam morositatem suā equitate emendantes (cū nondum lata essent leges generales Constantij & Theodosij. C. de formul. & impet. actio sub) concedebant actoribus conditionem triticariam. Cū autem in cæteris rebus actores passim eadem ratione idē remedium flagitarent, quod datum erat in tritico, & Prætores concederent ad similitudinem triticariæ, hoc iusta occasione factum est, vt ea conditione passim vsurparetur, & retento nomine originis & primitiue institutionis extenderetur, vbicun que quòd peteretur, non esset penitus certum, vt sub ea formula si cert. pet. tuto includi & peti posset stricto veteri iure ciuili: quod prætorium subsidium non fuit necessarium, sed impertinens in pecunia numerata, cū semper & perpetuò certa sit, omniumq; rerum certissima.

† Quarta ratio, quia pecunia recipit functionem etiam formalem & identificā cum alia pecunia, etiam diuersæ speciei, vel materiæ, text. in l. quæ extrinsecus. de verb. obl. vbi licet nō solum diuersitas rei vel substantiæ, sed etiam qualitatis inter interrogationem & responsionem, stipu-

lationem vitiet, l. i. §. si quis simpliciter, de verb. oblig. §. præterea. §. si de alia. Inst. de inutil. stipul. † tamen stipulanti denarios alter eiusdem quātītatis aureos spondendo obligatur, & cōtrā: quia idem promissum videtur, & censetur omnimodò conformitas. Et ita intelligit & decidit Bald. in l. singularia, colum. 4. in 10. speciali. si certum pet. & benè, licet Alexan. ibi, col. 6. diuersum sentiat. Quæ functio & æquipollentia non potest consistere in materia, quæ non solet esse eadem, sed diuersa in denarijs (qui solent esse ærei vel argentei) & aureis, sed in sola bonitate extrinseca, seu valore impositio consistit.

Cū igitur in pecunia ea quātītās, quæ ex valore impositio resultat, solum vel principaliter consideretur in contractibus, non solum respectiuis, in quibus fit appreciatio alterius rei ad pecuniam, non solum vbi præcedit numeratio pecuniæ, vt in mutuo, sed vbicun que simpliciter pecunia stipulatur, vt probat, d. l. quæ extrinsecus, sequitur præcisè attendi bonitatem illam extrinsecam, quæ erat tempore contractus, tanquā solum saltem principaliter intentam, & in obligationem deductam. Verum est quod Accurs. Bar. Angel. Rapha. Cuma. Alex. & cæteri communiter ibi restringunt & intelligunt, quando denarij erant aurei, & sic de eadem materia, sed vt inquit las. colum. 1. hæc est diuinitio.

Adde, quòd non sufficeret, quia supplendum esset etiam de materia quæ pura, quòd vulgò dicūt de eadem liga, quod est ineptum: quia text. loquitur de denarijs in genere, & sic de quibuscun que: nec requirit quòd sint eiusdem qualitatis vel materiæ, sed solum quòd eandem quantitatem conficiant: quòd non potest referri, nisi ad valorem impositiū & extrinsecum. Quare diuinitio & restrictio, gloss. & Docto. reiicienda est, iuxta l. C. de contrahend. emptio. l. si putator. ad legem Aquiliam.

Quinta ratio, quia in contractibus præsertim in venditione & mutuo, pecunia

deducitur, non tanquàm massa, nec tanquàm species, nec tanquàm quantitas metalli, sed tanquàm moneta, etiam si decerta specie monetæ agatur, putà de tot aureis solatis, ex quo tanquàm moneta deducitur: ergo sequitur quòd deducitur sub ratione valoris imposititij, & sic respectu valoris, tunc currentis, & quantitatis tunc còfectæ, l. Rutilia Polla, de contrahen. empt. Et sic semper requiritur & sufficit ad eundem extrinsecum valorem reddere, qui erat tempore contractus, & præsertim in mutuo, quod petitur ab indigentibus temporario vsu æris alieni, tunc expendendi.

33 † Et tam mutuans, quàm accipiens videntur respexisse ad ipsam valorem vsualem & quantitatem tunc resultantem duntaxat, prout tanta quantitas, quæ tunc petebatur, verè mutuata est, & conuersa in rem debitoris, & non alia maior, nec minor mutuum autem re contrahitur. Cum autem res de qua tempore mutui agitur, esset ea quantitas tunc currentis valoris, qua debitor indigebat, verè (in quibuscunque speciebus nò refert) mutuata peruenta & conuersa in manus & rem debitoris, sequitur quod ad eam quantitatem principaliter contracta intelligitur obligatio, & quòd omninò tanta quâtitas possit reddi debet, siue interim valor imposititiuus monetæ creuerit vel decreuerit, quia tota ratio, vis & finis mutui ad eam quantitatem seu valorem, qui erat tempore contractus, refertur, ergo ad illam obligatio metitur.

34 Et hanc ratioem aliquàlter attingit solus Bald. in l. acceptam, q. 17. C. de vsur. vbi melius, quàm alibi loquitur, licèt alij soleant eum ineptè reprehendere. † Dicit enim, si creditor mutuauit florenos, quorum postea valor decreuit, distinguendū, aut illud accidit repentè, antequàm verisimiliter debitor impendisset, & consulendum est debitori, vt sufficiat soluere tot florenos, nec teneatur supplere ad valorem, qui erat tempore mutui, cum non habuerit commodum antiqui valoris. Aut accidit ex intervallo, & sic postquàm de-

bitor iam impèderat & vsus fuerat in maiori valori antiquo: & debet ad illam valorem supplere, cuius commodum habuit, nec debet cum aliena iactura locupletari. Hæc distinctio verissima est, & ipsa legali æquitate fundata, in ratione præcedenti. Hinc emergunt reliquæ probationes, & efficaces demonstrationes, videlicet.

Sexta, quia si creditor non mutuasset, tanti tunc in rebus suis impendisset, quanti valebat, debitor etiam tanti in rebus suis impendit, ergo debet reddere in eodem valore in calum secuti decrementi, aliàs non redderet æquale, nec mutuum integrum, sed diminutum, quod esse iniustum, & contra iustitiam commutatiuam.

† Septima, quia si quis vinum mutuo accepit, deinde fortè illud idem, vel mala custodia, vel casu fortuito, vel etiam vini natura deterioratum reddere velit, nò auditur, sed debet reddere æquè bonum, vt erat tempore mutui, l. cum quid. si cert. petita. Quòd si hoc habet locum vino eodem, sine vlla debitoris vtilitate seruato, igitur multò fortius eò in bonitate suauiter consumpto. Ergo si pecunia mutuo accepto minus valere cœperit, omninò suppleri debet vsque ad valorem qui erat tempore contractus. † Valet enim argumentum de bonitate intrinseca vini mutuati ad valorem imposititiuum pecuniæ mutuatitiæ: quia valor imposititiuus est verè bonitas intrinseca pecuniæ signatæ, in quantum talis, licèt hoc ipsi rudi metallo non natura, sed extrinsecus ex compaço publico accedat. Igitur multò magis suppleri debet, saltem quando debitor pecuniam iuxta priorem bonitatem suam in vsus suos conuertit, deinde valor minutus fuit, vt hic aliàs non redditur æquale recepto & in rem conuerso.

† Octaua, quia si pecunia mutuo recepta post consumptionem in totum reprobaretur, deberet solui alia ad æstimationem mutuata, tempore mutui inspecto, secundum omnes: ergo si reproberetur in parte, vel quatenus reprobaratur, putà per dimi-

per diminutionem valoris, deberet reddi & suppleri in valore, qui erat tempore mutui, per locum de toto ad partem, l. quæ de tota, de rei vendic. & ita arguunt & tenent Ant. Butri. Panor. d. c. quanto. colum. s. quod sequitur ibidem Ioan. de Vicomercato, col. fin.

Non, ¶ per locum ab absurdo, quia aliis debitor haberet primò lucrum maiori-secundò lucrum negociationis & interusu-ri temporis medi, ad rationem eiusdem valoris, semel in rem suam versi: & sic dupliciter locupletaretur, idque cum iactura & iniuria creditoris, qui minus reciperet quàm dederit, nempe in minori valore, & sic minorem quantitatem.

Decima, ¶ quia si suppleri debet à debitoris valor imminutus post consumptionem, ergo deduci debet creditoris valor secutus post consumptionem, per locum ab eadem contrariorum disciplina: & quia quod operatur propositum in proposito, operatur oppositum in opposito, l. ex duobus, l. & si contra tabul. de vulg. & pupil. l. si ex toto, in prin. de leg. 1. l. fin. in fin. de legat. 3. & per locum à vicissitudine commodi & incommodi, l. secundum naturam, de reg. iur. Et sic clarissimis demonstrationibus euincitur pars affirmatiua in utroque membro. Vterius probatur.

Vndecimò, ¶ quia supponitur consuetudo, quod licet obligatio cōcepta sit sub certa specie monete, putà ad tot ducatos, vel aureos, tamen licet soluere in qualibet alia proba etiam minuta moneta ad estimationem ducatorum vel aureorum. Et sic tempore mutui, & paulò post debitor habebit ius & facultatem se liberandi, soluendo bis mille libras in qualibet proba moneta: igitur eandem facultatem habet hodie: nec auferri potuit per superuentum augmentum valoris ducatorum, vt in simili arguit Socin. consil. 6. colum. 2. libr. 1. quem sequitur Curt. Iunior in consil. 24. Et de prædicta consuetudine attestantur Bart. in l. Paulus, colum. 1. & ibi Imol. & alij, de solut. Bart. in l. in fin. de auro & argen. lega. Bald. in l. si quis argenti, in prin.

C. de donat. in l. libera. C. de senten. & interloc. omnium iudic. Bart. Alex. Socin. Areti. Purpura. in l. 2. §. si cert. pet. Ant. Butri. Panorm. Ioan. de Vicomercato, in c. quanto. in fin. de iureiurand. Clauas. in versic. pecunia, in fin. Nicol. Boerij. Deci. Burdega. 327. colum. 3. & hanc partem affirmatiuam nonnulli sequuntur, & videtur indubitata per prædicta.

Sequitur negatiua sententia, per decem rationes probata.

Sed nunc fortius in contrarium argumentor pro parte negatiua. Primò, quia utcumque pecunia signata tantum vtamur, tamen non solus character, sed etiam bonitas materiæ & pondus attenditur, saltem in monetis pretiosis, videlicet aureis & argenteis. Imò, ¶ videmus in illis magis bonitatem & quantitatem materiæ attendi, quam formam seu characterem: & ita de facto in tota Europa, quæditionis Christianorum est, obseruatur: & à tempore immemoriali constat semper obseruatum fuisse, etiam florente Romano Imperio, sub quo sancitum erat vt uniformem esse estimationem monetæ, vt supra n. 18. sequen. quæst. text. in l. 1. C. de veter. numif. potest. lib. 11. vbi non teneretur quis recipere solidos aureos etiam Imperatorum figura signatos, nisi sint debiti ponderis & speciei, hoc est materiæ: & in l. 1. de pond. lib. 10. vbi non teneretur etiam quæstor Imperatoris, qui cudi fecit, recipere pecuniam auream, nisi legitimo pondere expensam: imò non solum quantitatem, sed etiam qualitatem, id est, bonitatem & puritatem materiæ probare licet, l. 2. cod. titu. vbi Iustinianus ad hunc finem iussit per singulas ciuitates stare publicum Zygoftatem. Scio quod hæc vox Græcè significat libripendem publicè ponderibus & stateris negotiatorum præfectum: sed puto quod per dictam l. 2. in verbo, qualitate, deputatus fuit etiam ad puritatem materiæ aureorum probandam. ¶ Igitur non sola forma & quiuis valor impositiui, sed

potissimum ipsa materia legitima & pondus sunt de ratione, substantia, essentia vera & legitima monetae.

- 44 Ex quo consequitur secundum, quod in commercijs & omni contractu licet pecunia aurea & argentea non deducatur in dispositionem tanquam massa, nec tanquam rudis quantitas metalli, sed tanquam pecunia signata: tamen non deducitur sub ratione simplicis valoris impositiui siue extrinseci & casualis tantum, nec tanquam simplex quantitas generica & abstracta, puta tot librarum tantum, sed etiam, imò principaliter tanquam species sub ratione valoris intrinseci, videlicet bonitatis materiae, & ponderis illius speciei monetae, quae in dispositione deducitur.

- 45 Et hinc est, quod si actum sit certa speciei monetae, non tenetur creditor recipere in alia specie vel forma, nisi constet quod sua non intersit, text. in l. Paulus, de solutio. quod non esset, si in pecunijs non haberetur respectus ad speciem, sed ad solam quantitatem abstractam valoris currentis. Tertio, quia in themate non videtur verè & in effectu auctus valor extrinsecus aureorum: quoniam quanto fuerunt aucti aurei in valore seu numero solidorum, tanto idem solidi diminuti sunt intrinsecus, & deteriores effecti in materia & pondere, licet in veteri manserint aestimatione. Et sic necesse fuit proportionaliter augeri indicaturam aurei de huiusmodi solidis, alioquin censerentur diminuti: sed deterioratis solidis non valeret maiorem huiusmodi solidorum numerum. Et hoc est quod dicit Imol. in dicta l. Paulus, Philip. Corn. consi. 279. in fin. consi. 287. in fine libr. 1. quod aestimatio aurei crescit propter deteriorationem minuta monetae. Et sic hoc modo proportionaliter augendo non dicitur augeri cursus aurei seu valor impositivus, sed stare & conservari: quia 40. solidi ex his, qui cudebantur & currebant tempore dicti contractus, valent 45. ex his, qui postea coeperunt fabricari, fa. no. sup. 990. nu. 1.

Multas autem interim artes callent monetales & despoticarum rerum admini-

stri, ad veterem & fortiore omnem monetam expiscandam, & ad cauendum ne priuatis veterem & fortiore monetam habentibus liceat exportare, commutare, vel aliter expendere maiori valore, vel meliori conditione, quam sit noua & deteriorata moneta.

Quarto, quia etiam si in veritate censeretur auctus valor extrinsecus aurei, tamen iustum & æquum videtur in dicto themate creditorem habere commodum vel excessum, si quod sit, huius augmenti. Patet, quia istud augmentum hodie superueniens non superuenit facto, nec impenisa, nec dāno debitoris, sed generali prouidentia seu lege superioris: ergo non debet illud commodum inuidere creditori, prorsus beneficium, qui gratis & sine vluris mutuauit. Et sic cum illud commodum non proueniat de re debitoris, sed facto superioris, & lege communi, non debet à debitorē deduci: quia non deduceret quod est suum, sed quod est alienum, cum sit obligatus ad speciem monetae.

Quinto, quia cum istud augmentum procedat à lege communi, ad vtilitatem omnium communiter & æqualiter facta, debet æqualiter prodesse. Et sic sicut prodest debitori, ut possit de suis aureis soluere aureum ad rationem quadraginta quinque solidorum, illis, quibus obligatus est ad solidos, vel sub nomine quantitatis in genere: ita debet prodesse creditori, cui debentur aurei in specie, scilicet in illa moneta auri alioquin lex communiter & æqualiter in omnes lata, non respiceret omnes æqualiter, sed debitoribus tantum prodesset, solis autem creditoribus noceret, quod est absurdum.

Sexto, quia noua lex huius augmenti cadit directò & immediatè super certa specie monetae, idque absolutè: ergo sicut prodest habentibus de huiusmodi specie in dominio, ita debet prodesse his, quibus huiusmodi species debetur. Facit quod qui habet actionem ad tot aureos, ut hic mille debetur, censetur tot aureos habere, l. qui actionem, de reg. iu. ergo non debet minus aureorum recipere per dictam deductionem.

Septimò, † quia aliàs damnificaretur creditor ex improviso, & hoc propter deteriorationem minutoris monetæ sine facto & culpa sua superuentam, quod est absurdum: in debitore verò duo specialia concurrerent: primum, quod posset deducere de augmentato numero solidorum, & restringere creditorem ad numerum solidorum, qui erat tempore contractus. Secundum, quod hæc deductio & restitutio fieret, non habita ratione, quod veteres solidi superualebant nouis in materia & pondere: & sic esset restrictio ad numerum antiquum solidorum, non tamen ad rationem antiquorum meliorum, sed novorum deteriorum: & sic haberetur ratio solidorum veterum, quantum ad commodum debitoris duntaxat, non autem quantum ad commodum creditorum: quæ inæqualitas absurda & iniqua est.

Octauò, † quia sequeretur quod durius ageretur cum creditore obsequioso & benigniori: quàm creditore tenaciori, quod est absurdum, §. fin. versicu. sed cum pessimum. Institutio, de donatione. Patet, quia si creditor maturasset exigere mutuum ante legem augmenti latam, recepisset omnino mille aureos, & commodum augmenti habuisset: non autem æquum videtur, ut sit deterioris conditionis, ex eo quod diutius mutuauit, & in gratiam debitoris exigere distulit: nec debet inopinatum incommodum referre ex liberalitate sua: nec ferendus esset debitor imputans creditori dilationem, ex qua lacrum sentit, l. cum in fundo. §. quod si mulier. de iu. do.

Nonò, † quia aliàs non esset differentia inter obligatum ad certam speciem monetæ, & obligatum ad meram quantitatem in genere de quavis monetæ: quod est absurdum, quia est contra ius in dicta l. Paulus, & contra rationem & usum consuetum. Non obstat, si dicatur quod immò remanebit: quia licet obligatus ad speciem monetæ deducat superuentum argumentum valoris extrinseci, tamen tenetur soluere in eadem specie monetæ: quoniam hoc modo esset destruere obligationem creatam in specie & certo numero mone-

tæ, de qua agitur, & reducere ad obligationem certæ quantitatis generice & abstractæ, soluendam in certa specie monetæ, non autem ad certum numerum eiusdem speciei, veluti cum quis promitteret centum libras in florenis, quæ obligatio differt ab ea, in qua debetur certus numerus florenorum, ut tradit Bartol. & omnes in d. l. Paulus. & vbi que. Sed in themate obligatio non est contracta ad summam vel quantitatem in genere soluendam in aureis, sed ad certum numerum aureorum: & sic multum refert, quia certus numerus æquè principaliter in obligatione censetur, atque certa species monetæ.

Decimò, † quia obligatus ad decem dolia vini ex mutuo, nihil potest deducere, quantumcunque prætextu maioris indicationis, seu valoris extrinseci superuenti, putà si tempore mutui dolum talis vini vendebat decem libris, nunc autem dolum æquè boni vini vendit quindecim vel viginti libris: nec attenditur illa casualis & fortuita indicatura extrinsecus accedens, prout nec superuenta precij vilitas citra moram. † Igitur nec debet attendi in numeris citra moram, quia utrobique eadè est species contractus eiusdè naturæ, videlicet mutui, eadè ratio & habitudo indicationis seu valoris extrinseci: quia cum de facto sola libidine principis augeri vel minui possit, debet ea variatio casui fortuito ascribi, p. not. in l. si imprudentiā, de eui. & sic idè iudicandū quod de indicatura vini mutuati, cum utrobique indicatura sit valor extrinsecus & fortuitus, quod potest quod ad contrahentes inalterutrumque æquè se habere vel contingere: & sic neuter lēdi videbitur, si neutra ex parte ei ratio habeatur, arg. l. de fideicom. C. de transac. l. si pater puellę, C. de inoff. dona.

† Ex his elisavidentē primū tria prima & potissima fundamēta partis affirmatiuę, à quibus reliqua dependent, & ad ll. citatas in 2. ratione, & auctoritatē Arist. de vbiq; uniformi & perpetua semper æstimatione, signo designata, responderi posset; hoc est verū de iure, sed nō de facto: ita enim & dicebat & expediebat in toto orbe omnium, quib. vel iuragen. cōmunia sunt, vt esset eadem sal-

58 saltem vniformis estimatio & proportio, quæ etiam est de iure gentium, & inuentione & autoritate: vt suprâ. num. 39. quod licet nunquam vniuersaliter factum legatur, tamen iure Romano constat districtè sancitum. † Vnde verisimile est sub Romano Imperio, & florente, hoc executum fuisse, & diligenter obseruatum, quanquam ius cudendæ monetæ non esset soli Imperatori, nec Senatui, nec populo quidem Romano reseruatum, sed etiam particulares Respubl. per loca monetam cudebant. & verisimiliter suam certam quæque speciem, hoc est proprio caractere, materia, & pondere, vt patet in l. creditor, in prin. de solutio. ita tamen vt tam in bonitate & quantitate seu pondere materiæ, quàm in indicatura deberent ad eandem proportionem & æstimationem reduci in toto Imperio definitam.

59 Non obstat hæc distinctio Bald. & æquitas, de qua suprâ in quinta ratione, numer. 33. quia dictum Bald. in 2. membro, in quo iacet tota difficultas, potest procedere (prout etiam tanquam alijs circumstantijs iustificatiuis circumscriptis intelligendum est) quando esset mera, propria, & effectualis † diminutio facta sine causa iustæ proportionis ad alias monetas. Duplitter autem contingit certam speciem monetæ solam alijs in suo statu manentibus diminui. Primò minus propriè, putà si aureus à tempore contractus fuerit intrinsecus, & extrinsecus æqualiter apertè diminutus. Secundò propriè, si non fuit diminutus intrinsecus, sed extrinsecus tantum siue ex iusta causa, putà quia (quod nunquam audiui, nec legi) prius currebat & tolerabatur in maiori valore extrinseco, quàm deceret, respectu minorum monetarum, quæ non mutantur in materia & indicatura, siue ex alia causa iusta vel iniusta, vt sæpè fit: vel etiam si non solum extrinsecus apertè diminutus fuit, sed etià intrinsecus, non apertè, nec iusta proportionem, sed occultè, vt fit ita, quod populus putat eundem esse aureum.

60 Hæc enim † est vera & effectualis diminutio materiæ & indicaturæ, vel solius in-

dicaturæ, quæ non debet nocere creditori, nec ansam dare debitori, qui bona moneta & in maiori valore vsus fuit, vt cum iactura creditoris locupletetur, & sic debet supplere ad valorem antiquum, hoc est, ad pristinum numerum solidorum: scilicet si non est vera & effectualis diminutio, vt si contingeret aureum valere minorem solito numerum solidorum, quia minor moneta cœpit melior & fortior cudi, quia tunc non potest habere locum dictum Bald. sed sufficere debitori totidem aureos restituere, nec tenebitur supplere numerum solidorum nunc deficientem: quia solidi præfentes sunt meliores, & aureus etiam hodiè valeret eundem antiquum numerum solidorum, si cum antiquis illis solidis permutandis esset: & sic non offenditur hoc casu, sed stat communis & negatiua sententia.

61 Minus etiam † offenditur in primo minus proprio casu, in quo procedit dictum Bald. quia ibi aureus præfens, ex quo apertè tam intrinsecè quàm extrinsecè diminutus est, non est integer aureus, sed pars aliqua veteris aurei: quemadmodum si post contractum defisset cudi & haberi integri aurei, sed semiaurei, vel besles aut dextantes veteris aurei cuderentur. Non enim liceret supplere in numis, sed oporteret in semiaureis, vel alijs speciebus auri supplere numerum receptorum aureorum: quia tunc nõ dicitur facta vera diminutio monetæ aureæ nec in materia, nec in indicatura, sed solum sectio corporum ipsius monetæ manente eadem proportionem & cursu in vtroque valore, tam intrinseco, quàm extrinseco.

62 In secundò autem casu, † in quo solo propriè dicitur facta vera & effectualis diminutio indicaturæ seu valoris extrinseci, & in quo solo propriè loquitur & procedit dictum Bald. specialis ratio limitanda est: quia ex qualitate actus & contrahentium constat, quod mutabatur non solum contemplatione speciei, sed principaliter, saltem æquè principaliter contemplatione valoris tunc currentis. Et sic cum

cum valor ille in rem debitoris versus sit, & postea de facto verè & effectualiter cõrigit diminutio, debet debitor supplere, etiam si ante dicta communi sententiã non tamen tenetur in auro, sed sufficit in minuta moneta supplere, quia satis est creditorem indemnem reddere.

† Eodem modo respondetur ad tertium, quartum, quintum, sextum & septimum adducta pro parte affirmatiua: quia in effectũ fundantur super illa æquitate, ne creditor inopinatè damnificetur, debitor autem indebitè cum illius iactura lucretur: quæ ratio non habet locum, nisi in dicto secundo casu, in quo ex intervallo superuenit vera & effectualis indicatũ diminutio, qui est casus specialis limitationis sententiã communis & negatiuã, quæ etiam si aliàs esset regulariter vera & firma, tamen non obesset conclusioni nostræ & sententiã Bal. in d.l. accessioni nostræ.

† Non obstat nonum, quia friuolũ est quod comminiscuntur præfati Doctor. de consuetudine: quia non dicunt solitũ fieri solutionem in qualibet moneta inuito creditori, sed quod communiter solet recipi in qualibet pba moneta, quod consuetudinem non arguit, sed meram contingentiam facti, quæ vel ex mera ciuilitate creditorum accidere potest, vel effectũ & compendio præsentis qualiscunque solutionis, metuque ne debitor alioquin postea frustretur, vel etiam merito iure, ex quo tunc fortè non intererat creditoris in priori moneta solui, dict. l. Paul. ex quibus quancumque tempore nulla potest inferri cõsuetudo vel necessitas generalis, per ea, quæ scripsi in cons. Paris. s. i. gl. 4. nume. u. dicendum enim fuisse solitum inuitos creditores cogi ad recipiendum solutionem in quauis moneta, etiam si eorum intererat, quod nunquam legitur factum, nedum probatum.

† Et in veritate nihil est de dicta consuetudine, sed oppositum notoriè observatur, quod quando obligatio contracta est ad certam speciem monetæ, non tene-

tur creditor recipere in alia diuersa deterioris materiæ, nisi forsan cõstet quod sua non inter sit. Verum est quod dicta promiscua & solita contingentia inducit, vt creditor seuerius & præfractè in eadem specie exigens, dicatur acerbus & onerosus, tanquã summo iure vtens, nullo benignitatis temperamento admisso, contra l. si seruos. in fin. de pigno. acti. l. si bene. de vsur. quod non semper & ubiq; toleratur, vt supra nu. 266.

† Modò applicando hæc ad hypothesin q. nostræ constat quod nos sumus in hoc secundo casu, saltem in suo casu conuerso, qui est eiusdem contrariæ rationis & disciplinæ per iura vulgata. Notum est enim aureos non esse auctos intrinsecus, sed extrinsecus tantum de quinque solidis, sic de octaua parte, idque per se & absolutè: nõ autem propter monetam minorem intrinsecus vel extrinsecus diminutam tempore dicti augmenti † quia licet ab eo tempore cœperint, seu potius sensim à plus centum ab hinc annis continuatum sit (more solito) minutam monetam impuriorem cudi, (vt Budæus in Asse, & Leonard. Por. tractat. de Sester. conqueruntur, & olim Plini. libr. 33. cap. 3.) tamen hoc non obstat duplici ratione. Prima, quia etiam aurei semper sensim fuerunt aucti in valore extrinseco, vsque ad quadraginta solidos tempore dicti augmenti. Secunda quia etiam aurei semper impuriore mandrubuli more excusi sunt, ita quod tempore dicti augmenti nõ erat necesse nouum augmentum indicaturæ aureorum addere, propter deteriorationem monetæ excusæ vel excudendæ. Vnde quamuis ex tunc deterior parua moneta excusa sit, tamen non fuit auctus valor extrinsecus prioris & fortioris paruæ monetæ, sed in eodem veteri cursu remansit: & sic nouum illud augmentum aureorum de quinque solidis, fuit verum & effectuale augmentum indicaturæ.

† Et sic in q. præsentis concludendum pro parte affirmatiua, etiam absque eo quod abrogetur communis sententiã, sed

limitatur hoc casu propter praedictam equitatem, quae est de facto euidēs, in hoc, quod aureus non extrinsecus auctus, sed potius diminutus, valet hodiē 45. solidos, de illis etiam solidis, qui tempore mutui currebant & currunt, licet tunc aureus non valeret nisi 40. Ex quibus quantum ad hanc q. patet solutio ad primum, secundum, tertium & septimum, adducta pro parte negativa: breuitatis enim causa nolo super singulis, quae studiosus indidem supplere potest immorari.

Ad quartum autem, quintum, sextum, & octavum responderetur, quod ex quo debitor tenetur soluere in aureis, & sic de pecunia sua minuta, vel de labore suo acquirere aureos, & aurei pluris sibi hodiē constant, quia oportet eum pro singulis acquirendis vel seruandis dare vel expendere 45. solidos, vel lucrum & solarium 45. solidorum ubi sufficiebant 40. solum, idque etiam de solidis qui currebant tempore mutui, quia non sunt vllō modo aucti, apparet quod istud nouum & merum augmentum aureorum extrinsecum directo eadē in incommodum & damnum eorum, qui erant obligati in aureis, & in commodum & lucrum eorum, qui erant obligati in genere quantitatis. Et sic in proposito cum debitor non custodierit, sed expenderit singulos aureos mutuos pro 40. solidis, valde damnicaretur, si oporteret eum pro singulis aureis comparando dare 45. solidos, vel aequipollēs. Et sic debitor non certat de lucro augmenti retinendo (cum eosdem aureos ante augmentum pro veteri precio expenderit) sed de damno vitando: creditor autem nihil volens deducere, non certat de damno vitando, quia verissimiliter eosdem aureos alius expensurus erat precio tunc corrente: nec etiam certat de fortuito vel legali commodō, siue damno debitoris, sed de lucro, & de maiori summa quam dederit recipienda damno debitoris, & contra naturam mutui.

69. Ad nonum, fateor quod hic debitor obligatus est praecise ad certam speciem

monetae, videlicet ad solares aureos, & etiam ad certum numerum, videlicet ad mille: sed dico, quod in quantum est obligatus ad vtrunque simul, videlicet ad certam speciem & certum numerum, ea obligatio intelligitur rebus sic stantibus. Imò dico, quod non solum quando tacite ut (in themate) sed etiam si expresse conuentum sit de reddendo simpliciter in eisdem speciebus & eodem numero, adhuc in dubio alio, non concurrente, non censetur conuentum de non supplendo nec deducendo vero extrinsecō augmen- to vel decremento, nisi specialiter expressum sit, vel nisi iam tempore contractus periculum mutationis immineret, vrim exemplo, in fr. q. sequent.

Tunc enim censetur ea pactio speciei & numeri causa tacite transactionis periculi imminenti facta, aliam non censetur facta, nisi ad maiorem expressionem, quod non licebit eandem summam in diuersa specie monetae etiam aequipollēti reddere, non autem referenda est ad mutationem vel deteriorationem monetae, quae non imminet, nec praesumenda est. Et sic ea pactio debet in dubio intelligi, rebus sic stantibus, prout etiam est de natura omnium contractuum. Et sic censetur actum de aureis eiusdem bonitatis & valoris extrinseci vel indicaturae, cuius erant tempore mutui, non autem maioris, nec maiorem summam constantibus, quam debitor receperit & in usus suos conuerterit. I. cum quid si cert. peral. Rutilia Polla. de contract. empt. sed nunc verè & effectualiter plus valet, etiam habito respectu ad monetam paritatem currentem tempore mutui, quia tunc mille huiusmodi aurei valebant quadraginta millia solidorum, tunc currentium: sed nunc valent quadraginta quingenta millia solidorum etiam de solidis currentibus tempore mutui, quia solidi illius temporis manserunt & manent defacto in eadem indicatura & eodem cursu cum nouis, licet nouiter ex eius deterioribus sint intrinsecus. Et sic nisi debitor deduceret superuentum bonitatis augmentum

mentum, damificaretur cum effectu
 quinquies mille solidis, in quibus credi-
 tor locupleraretur, ergo deductio faci-
 enda. Patet, quia si verè & effectuali-
 ter diminuti essent aurei, supplendum
 esset, vt nuper conclusum est, ergo ve-
 rum & effectuale augmentum deducen-
 dum.

70
 71
 † Non obstat decimum, quia respon-
 deo, quòd bonitas intrinseca pecuniæ, nò
 sunt similis nec eiusdem habitudinis &
 rationis: quia in vino & similibus est me-
 re extrinseca nihil commune habens cū
 substantia rei mutuata: imò etiam est im-
 pertinens, nec est in consideratione in
 mutuo: aliàs non diceretur vinum mutua-
 ri, sed vendi: sed in numis bonitas extrin-
 seca est consubstantialis, & de essentia
 pecuniæ, vt supr. in princ. 9. huius. quæst.
 Et dato quòd hodiè etiam bonitas inter-
 usurij considerabilis est de substantia,
 saltem in moneta preciosa, tamen etiam
 bonitas extrinseca æquè consubstantia-
 lis est, & æquè principalis, & etiam tem-
 pore dispositionis (præsertim in nume-
 ro, quòd temporarij vsus pecuniæ gratia
 sit) principaliter intentà & considerata,
 & sic in eadem bonitate extrinseca reddi
 debet: ergo casu conuerso verum & effe-
 ctuale augmentum bonitatis extrinseca
 deducendum.

71
 † Vterius non valere augmentum d.
 l. cum quid, & de bonitate extrinseca vi-
 ni ad pecuniam, probatur: Primò, quia
 bonitas extrinseca vini vel similis speci-
 ei non est certa, sed de se variabilis, pro-
 ut est benè accidentalis, & sic variatio
 non est inopinata, nec cōtra naturam rei:
 sed in pecunia, prout de ratione & sub-
 stantia pecuniæ est certa perpetua æsti-
 matio, ita eius variatio est contra naturā
 pecuniæ, & contra ius, per iura supr. nu.
 18. cum sequent. quæst. † Secundò: quia in
 vino bonitas extrinseca non venit iure a-
 ctionis, sed mero iudicis officio, vt not.
 omnes Doctor. in d. l. sed in pecunia, cū
 bonitas extrinseca veniat æquè princi-
 paliter, vt sup. quæst. .i. venit ab initio iu-
 re obligationis & actionis: igitur in pe-

cunia inspicitur tantum æstimatio, quæ
 erat tempore contractus, per textum in l.
 fundum Cornelianum. de nouatio. vbi
 Bartol. & omnes. & in dict. l. vinum. & v-
 bique.

72
 † Tertiò, quia in vino vinum tantum
 peti potest, non autem æstimatio, vt not.
 Barr. & omnes in d. l. cum quid: sed in pe-
 cunia, si decem aurei mutuati sunt, pos-
 sunt peti denarij vel libera eiusdem quæ-
 titatis imposititiæ: quia de iure tantam
 functionem & æquipollentiam recipiunt,
 vt nec stipulationis quidem forma offen-
 datur, si quis interroget de denarijs, &
 alter respondeat de aureis, vel contrà ad
 eandem æstimationem. text. in l. quæ ex-
 trinsecus de verbor. obli. Si igitur ab ini-
 tio inest æstimatio iure actionis, & ab i-
 nitio peti potest, igitur eadem æstimatio,
 quæ erat tempore contractus, postea pe-
 ti potest, siue interim creuerit, siue decre-
 uerit, saluo æquitatis temperamento, de
 quo supr. numer. 33. Item cū mutuum re-
 contrahatur & valor imposititijs tunc
 currens sit res principalis, saltem æquè
 principalis, quæ deducitur in contractū
 mutui pecuniæ, sequitur quòd mutuum
 ad eundem valorem limitatum & contra-
 ctum intelligitur, prædicta æquitate sal-
 ua. Et sic iam nec communis opinio sub-
 sistere potest, nec eo quidem prætextu
 quasi neuter lædatur: quia imò stante cō-
 muni, alteruter lædi potest, & vtrique pe-
 riculum imminet, sed secundum nos, tē-
 pus contractus inspiciendo neuter lædi
 potest, sed vtrique seruatur quantum de-
 dit vel habere sperauit & debuit. Habes
 quæsti. ab imis ipsis rerum fundamentis
 radicitus erutis nouiter excussam & deci-
 sam, nec tamen tot argumenta tanto mo-
 limine digessi ad hanc solam quæstionem
 decidendam, in qua sufficiebat æquitatis
 distinctio, de qua sup. num. 33. sed ad vni-
 uersam materiam aperiendam, vtq; bre-
 uius defungi liceret in quæstionibus se-
 quentibus, præsertim in conclusione to-
 tius materiæ quæst. fin.

Addit hac Matth. Boiss. Doctor.

MOLINAEVS hanc quaestionem 92. plus quam subtilibus rationibus, contra communem sententiam Doctorum, proposuit. Itaque ab eadē cauendum. Nam communis interpretum est sententia, in tot ducatis, aureis in auro, vel sub eadem aestimatione, tempus solutionis non attendimus eiusdemue temporis valuationem, sed contractus. Neque enim qui sibi providere voluit in tot scutis, siue aureis in auro reddendis, non pēdere ab augmento vel deminutione futuri temporis, sed certus esse voluit, de restituendis tot numero scutis, siue aureis in auro, vel similibus speciebus. Ita tradit Gabriel in commun. opin. lib. 3. de solut. cap. 2. limit. 1. & sequ. Vide Crauett. consil. 47. per totum. Item Brun. de Monet. limit. 8. & part. 3. Molin. quaestio. 93. numer. 1. Landens. de Monet. numer. 29. & sequ.

Ad clausulam verò insertam. num. 69. item quaest. 1. num. 14. Rebus sic stantibus. Adde, hanc clausulam in omnibus actibus, dispositionibus, promissionibus, privilegijs, & Statutis intelligi. Textus elegans in l. cum quis, ff. de soluti. in l. quod feruus, de conditi. ob causam, l. quæro, §. Inter locatorem, ff. locat. Tiraquell. latissime in l. si vnquam de donation. in præfat. numer. 167. in tract. Cessant. causa. Benintend. decis. 63. Cœpoll. cap. 50. de seru. uit. Roman. consil. 23. numer. 22. Viui. in commun. opini. libr. 2. in verbo conductor. Viralis in claus. contract. Afflict. decis. 328. Boer. decis. 204. nume. 21. Chassa. in consuet. Burg. Quinimo hæc clausula etiam operatur, ut à iurata promissione, vel reuincatione recedere liceat, si res in eodem non sit vel permaneat statu, Decius in reg. in ambiguis. Tiraquell. vbi sup. de hoc vide Cacher. decis. 91. nume. 14. 15. & 16. vbi explicat, si verisimiliter non sit cogitatum tempore actus de noua causa contingente in futurum, vide omnino

de eo quando claus. prædict. locum habeat vel non habeat. Andr. Alciat. respons. 137. nume. 4. vbi quod non trahatur claus. ad casum, de quo potuit tempore contractus cogitari sed ad eum tantum qui inopinātē superuenit. l. qui iure de test. mil. Rom. consil. 294.

SUMMARIA

- 1 Hypothesis huius quartæ quaestionis.
- 2 Perpetua & vniformis numerum aestimatio.
- 3 Obligatio ad certam speciem & certum numerum an stringat.
- 4 Verbum vnum efficax tantum valet, quantum mille.
- 5 Aurei augmentum vel decrementum sequuntur precia rerum.
- 6 Contractus & distractus eodem iure regulariter. & nu. 11.
- 7 Aurei bonitas extrinseca ferè magis, quàm intrinseca inspicitur.
- 8 Aurei valor emptione rei, non materia attenditur.
- 9 Emptor debitor generis est.
- 10 Valor precij in examine deceptionis ultra dimidium attenditur à tempore contractus.
- 12 Supplementum lésionis fiet ad aestimationem precij tempore contractus.
- 13 Vera resolutio quaestionis proposita cum refutatione argumentorum contrariorum.
- 14 Contrahentes se subiecisse alicui non est presumendum.
- 15 Ratio eadem cum quaestione vel dictio non valet. & nu. 17.
- 16 Explicatio l. 2. C. de veteris numisma. potest esse.
- 17 Valor impositus est etiam bonitas intrinseca.
- 19 Ratio quare plurimi quandoque grauiter in facto errent.

- 20 *Paradigma auctoris pro solutione quæst. presentis.*
 21 *Aureorum simplex expressio sufficit ad obligandum in specie.*
 22 *Paradigma aliud.*
 23 *Variatio modico tempore duratura nõ est attendenda.*
 24 *Modus utrique parti tolerabilior eligendus.*
 25 *Æstimatione publica sublata, debitum tamē soluendum.*
 26 *Anglica lues, prodigiosa circa monetam.*
 27 *Angli Carolum V I. Regem Gallia mente captum detinent ope Philippi Burgundiar. & num. 28.*
 29 *Consilium malum consultori pessimum.*
 30 *Ioannes Vicomercatus Ticini iura Pontificia docuit.*
 31 *Valor monetæ ubi crebrò mutatur, bonitas extrinseca non attenditur.*
 32 *Quæstionis presentis conclusio.*
 33 *Medici indocti vno collyrio omnes morbos curant.*

QVAESTIO XCIII.

Nonagesimotertiò, æquè necesse est excutere quid in alijs cõtractibus & obligationibus, putà, in venditione, retractu, redemptione, dote, deposito, legato, & alijs infinitis. Ut autem infinitas disputationis vitetur, & hæc, quantum fieri potest, certa, noua, & methodica ratione decendantur, exactè discutimus casum vnum, deductis vtrinq; quàm breuius licebit, & inuicem collatis radicalibus argumentis, ut sic reliqui quoque casus plani fiant.

† Capiò ergò casum venditionis, utpote frequentiore & latius patentem. Fac domum venditam pro mille aureis solatis, traditam & nihilominus locatam emptori pro triginta vel quadraginta aureis solatis donec premium soluerit, iuxta non in l. sicut emptio loca. tempore verò con-

tractus aureus solaris valebat tantum 40. solidis: cum autè post aliquot annos coepisset valere 45. solidis, emptor obtulit 889. aureos tantum, cum quinq; Turonensibus, & sic deducendo augmentum, an potuerit?

Et communis est sententia, quòd non, sed quòd præcisè teneatur mille aureos soluere absque deductione augmenti, & suppletionem decrementi, & quòd citra moram non attenditur variatio valoris, siue creuerit, siue decreuerit. Sed hæc cõmunis sententià refellitur, primò, quia est absque lege: quippè iura nunquàm præuiderunt, nec deciderunt hanc quæstionem, cum de iure nõ possit esse locus huic variationi, sed sancitum sit, ut vt perpetua & vniformis sit numerorum æstimatio. I. deo de eo, quod cert. loc. l. de contrahen. empt. l. fina. C. de vete. numis. potest. lib. ii. Secundò, dicta communis opinio fundatur in l. cum quid, si cert. pet. & in eo quòd valor imposititiui numi sit bonitas extrinseca, sicut æstimatio casualis vini mutuati, venditi, vel aliter debiti.

Sed istud fundamentum est falsum per not. in si. quæst. præced. quia in vino & similibus æstimatio est merum accidens, nihil habens commune cum substantia rei: in numis verò huiusmodi valor imposititiuus est proprium substantiale ipsius numi, & sic non propriè bonitas extrinseca, sed intrinseca. Duo enim sunt substantia lia numi, videlicet legitima materia in qualitate & pondere, & publica & compacta æstimatio. q. 92. nu. 41.

Altiùs ergò inquirenda veritas. † In primis pro venditore & communi sententià arguitur, primò quia veditio facta est sub certa specie monetæ, videlicet aureorum solatorum, & sub certo numero, videlicet mille, ita quòd obligatio precij restricta est & determinata (prout fieri potuit) ad certam speciem & numerum, ita quòd emptor præcisè obligatus est ad speciem & ad numerum numerorum conuentum. Igitur nõ potest deducere augmentum superuentu, quia esset detrudere

numero conuento, qui non minus est in obligatione, quam species cōuenta, vt patet ex tenore verborum contractus, cui standum est.

Neque enim dubium est, quin vendi potuerit, vt pro summa librarum cuiusvis monetæ ita pro qualibet certa moneta, & certo numero, & quin præcisè (si constet) standum sit, nec melius constare, quam ex verbis expressis. l. non aliter. §. i. de legat. 1. nec est aptius mentis nostræ testimonium. Bal. l. ad recognoscēdos. C. de ingen: manum. Et alioquin non referret dicere, vendo pro mille aureis, vel pro tāta summa, quantum valent mille aurei, soluēda in aureis, & sic detracta obligatione certi numeri aureorum, quod est absurdum, vt suprà q. 92. nu. 52. & etiam astringerentur cōtrahentes ad exprimendum tot aureos præcisè debitū iri, siue plus, siue minus tempore solutionis valeant, quod est absurdum, † quia tantum valet vnum verbum efficax, quantum mille, nec est superflua verborum expressio exigenda. l. fina. C. de donat. licet non officiat. l. testamentum. C. de test. igitur ea breui pactione videntur partes de futuro incerto augmento vel decremento transegisse, ex quo & ad certam speciem, & ad certum numerū se limitauerunt. Et præsertim vbi non est insueta huiusmodi monetarum mutatio & variatio, vt sub hac despotia: & sic videntur cōtrahentes satis præuidisse, & nihilominus, imò eo magis ita conuenisse: & hæc est potissima ratio.

Secunda huic depēdens, quòd neuter videtur lædi, ex quo illa species monetæ æquè se habet ad diminutionem, sicut ad augmentum, not. in l. si pater. C. de inoffi. donat.

† Tertia, quia aucta vel minuta estimatione aurei, rerum quoq; pretia proportionabiliter augentur vel minuuntur. l. 1. C. de vet. num. potest. lib. 11. ad hoc Angel. in d. l. Paul. Purpurat. in l. cum quid, num. 171. si cert. petat.

Quartò, quia si emptor soluisset, & postea ex pacto redimere vellet, deberet reddere similes & totidem species, nec

posset deducere incrementum valoris extrinseci: ex quo non est concedēda facultas redimēdi, nisi totidē species restitueret. Et ita de consuetudine obseruatur, vt testatur Nico. Boer. decis. Burdeg. 327. nu. 4. Et in fortioribus terminis decidit Ay-mo conf. 47. Igitur ab initio etiā citra moram soluere teneretur, non deducto dicto augmento, quia contractus & distractus eodem iure regulantur, not. in l. de tutel. C. de integ. rest.

† In contrarium arguitur, primò, quia hi mille aurei sunt promissi pro precio domus, & pro eius appreciatione, ad quā finaliter post multas nonnunquam contentiones deuentum est, vt inquit text. in l. si voluntate. C. de rescind. vendit. Et sic constat, vt ad valorem & æstimationem domus, qui erat tempore contractus, ita ad valorem & æstimationem aureorum, qui erat tempore contractus, respectum habere: igitur debet in dubio ille tantum valor attendi, nisi aliud expresse cautum sit. Igitur si citra morā augeatur, detrahendum erit: si verò minuatur, supplendum.

† Secundò, quia mille aurei non sunt deducti in dispositione, inspecta sola bonitate intrinseca, imò multò magis saltem æquè principaliter inspecta & expressa bonitate extrinseca. igitur si bonitas intrinseca debet attendi secundum tempus contractus duntaxat, vt omnes tenent in d. l. Paulus. & in d. c. quanto. & vbiq; igitur multò magis saltem æquè attendi debet tempus contractus, quantum ad bonitatem extrinsecam.

† Tertiò, quia mille aurei non sunt æquales domui per solam materiam, sed præcipuè per eorum valorem curretem, ergò præcipuè debet attendi valor currens, & sic temporis contractus. l. Rutillia, de contrah. empt. Alioquin non seruaretur æqualitas conuenta subsequuta variatione, sed vel venditor exigeret plus, aucto aureo, videlicet maiorem summā librarum, quam quæ ex precio conuento tempore contractus resularet, vel minus diminuto aureo: quod esset absurdum, & contra

tra aequalitatem naturalem, & contrariam contractus.

† Quarto, emptor est debitor generis, & sic ad eum spectat periculum, & in totum, & in parte: igitur sicut in totum tempore solutionis inhibitus esset cursus dictorum aureorum deberet in alia proba moneta soluere, usque ad aestimationem, quae tempore contractus currebat, etiam secundum communem. Igitur si valor diminutus sit, debet esse periculo emptoris, ut suppleat usque ad dictum valorem: ergo si auctus sit, cedit suo, non venditoris commodo. l. secundum naturam, de reg. iur. & sup. num. 702. Et alioquin si communis opinio esset vera, sequeretur maximum inconueniens, scilicet quod emptor, dum continuat mercedem conductionis, capteret tempus, quo valor aureorum immixtus esset, ut de facili potest contingere, & tunc precium offerret longè diminutum, quod cogeretur venditor recipere, quod est iniquum: & si communis sententia neutro casu augmenti vel diminutionis stare potest.

† Quinto, quia ad sciendum, an emptor vel venditor sit deceptus ultra dimidiam iusti precij in dicto contractu, non inspicitur quantum valebant aurei tempore solutionis vel rescissionis, sed duntaxat quanti valebant tempore contractus, l. si voluntate. C. de rescin. ven. unde si tempore contractus domus valebat quater mille, & centum libras, & sic bis mille quinquaginta solatos secundum aestimationem solatorum eiusdem temporis, & sic latus fuerit venditor ultra dimidiam, si antequam agat, augeatur valor ad 45. solidos, non desinit esse latus ultra dimidiam, & agere posse ex l. 2. quāquam si tempore contractus valuissent aurei quadraginta quinque solidos, non fuisset latus ultra, sed infra dimidiam, & e contra in emptore latus. † Igitur sic ad rescindendum contractum attenditur valor extrinsecus monetae, qui erat tempore contractus, ita ad obseruandum & exequendum contractum in solutione precij.

† Sexto, quia eodem themate retento

de venditore decepto, si emptor eligat supplere iustum precium, debet illud supplementum facere & soluere habito respectu ad aestimationem, quae erat tempore contractus, non ad augmentum aureorum superuenientium: unde non tenebitur hodie supplere usque ad bis mille, 50. solatos, (licet illud esset iustum precium tempore contractus) sed sufficere ultra mille, tempore contractus solutos soluere alios mille solatos, & sic computato & deducto augmento valoris, qui est tempore solutionis vel supplementi, quod supplementum est vera pars precij eiusdem naturae, ut scripsi in Cōsuet. Paris. §. 22. q. 9. in principio. Igitur & si nil fuisset absolutum ab initio, sed totum precium restaret hodie soluendum, posset soluere precium & supplementum secundum valorem contractus, & sic facta de toto precio deductione augmenti superuenti: quia vnū & idem precium non debet diuerso iure censi, l. eum qui, in fin. de usucapio. Quid dicemus?

† Expendamus & conferamus utriusque partis rationes, vim & energiam. Et certe pro venditore sola prima ratio vrget & subsistit, videlicet quod precium limitatum fuit & compactum non solum ad certam monetæ speciem, sed ad certum numerum numerorum dictæ speciei: & consequenter non spectandum augmentum vel decrementum extrinsecum dictæ speciei monetæ, sed de incerto euentu augmenti vel decrementi transactum per expressionem & taxationem, certi certorum numerorum numeri.

† Secunda enim ratio est pars prima, nec alioquin per se subsisteret: quia regulariter non est praesumendum, quod contrahentes velint se subijcere alicui a leae, faci. nota. supra, nume. 63. Imò hoc ipsum principaliter in quaestione versatur, An contrahentes intenderint praecidere ad summam, quam nunc mille solati consuebant: an verò intenderint transigere de alea. † Et non valet ratio, quae est eadem cum quaestione, vel d. l. qui interrogatus. vbi Bartolus, de petitione häre.

heredita. not. in l. fin. de offic. procur. Ca-
sar.

Minus valet tertia ratio, quia d. l. de ve-
ter. numis. potest. nō loquitur de imminu-
tione valoris numi, quā sit ex tyrannide
per avaritiam vel abusum Principis, hoc
enim iura ignorant: sed de ea, quā sit ex
iusta causa & proportionē ad reliquas
monetas. Aut enim omnes monetæ pari
proportionē minuuntur vel augentur, &
tunc procedit d. l. generaliter respectu o-
mnium monetarum: quia precium dimi-
nutum vel auctum, cum sit vniformiter
variatur, æquipollet generaliter veteri
precio. Aut verò vnatatū species aurei
minuitur reliquis monetis manentibus
in statu suo, & non potest d. l. procedere:
quia imò tunc precia rerum remanent in
statu suo, respectu aliarum monetarum
stantiū: respectu autem aurei minuti non
minuuntur, sed augentur rerum pre-
cia vt sensus communis, & rerum experientia
ostendit. Itaque in themate, cum reliquis
monetis manentibus in cursu suo, solaris
aureus de quadraginta solidis auctus sit
ad 45. non potest habere locum l. 2. quia
propter hoc solum res, quæ valebat 20. li-
bras, non incipit valere 12. cum dimidia,
sed vbi valebat decem solares, non valet
nisi octo solares, & quadraginta solidos,
ita quod precium rerum respectu dicti
aurei taliter aucti decreuit, quia valent
minorem numerum aureorum, & sic d. l.
2. rectē intellecta militat pro secunda par-
te, videlicet pro emptore contra vendi-
torem.

17 † Minus etiam obstat quarta ratio, quia
eadem est dubitatio cum quæstione prin-
cipali: igitur vt de secunda ratione di-
ctum est. Rationes autem adductæ pro
secunda parte, quanquam numero sex nō
sunt in effectu, nisi vna, videlicet quod
mille aurei sunt promissi tanquam pre-
cium appreciatum domus, & tanquam
certa conuenta æqualitas domus, & con-
sequenter respectu valoris dictorum au-
reorum tunc currentis, & summæ seu æ-
stimationis librarum ex eis tunc resultā-
tis, prout secundum omnes post Bar. in d.

l. Paulus. maior moneta per minutam æ-
stimatur.

† Superest videre, vtra ratio potior sit, 19
& vincat in hac quæstio. Certum est au-
tem ex prædictis, secundam regulariter
obtinere, cum valor imposuit sit ei
am intrinseca bonitas in ratione pecu-
niæ, & saltem æquē principaliter consi-
deretur, non obstante communi senten-
tia, quam satis conuincimus ex no. suprà.
Modo punctus est, an huic regulæ suffici-
enter appareat, derogatum esse eo ipso,
quod simpliciter conuenit de mille au-
reis, & sic de certa specie & certo nume-
ro numerum.

† Et sic hæc quæstio, & si miles magis 19
sunt facti & voluntatis, quam iuris: quo
minus mirum est, si Doct. hætenus in his
quæstionib. multum dubitauerint, tanto-
que longius errauerunt & intricauerunt,
quāto partim falsis fundamentis inhæ-
rendo, partim dicta aliorum perperam &
præposterè accipiendo, partim rerum ex-
factorum circumstantias negligentius ex-
pendendo, vniuersam hanc facti magis,
quā iuris materiam ad certas commen-
titias regulas astringere conati sunt, vt
Martín. Lauden. Iac. Pur. Curt. Seni. & alij
in tra&ct. monetarum. Albert. Brun. in trac-
de augmento.

† Hanc ergo quæstionem, quam semel, 20
vt sit methodus omnium similium, & ad-
tunc excutimus breuiter, realiter & natu-
raliter hoc sensibili paradigmatē oculis
obiecto soluimus.

Fac liberam esse Rempub. & rectē con-
stitutam, putā sub optima aristocratiā, &
ibi communi decreto, & ex iustis causis
statutum fuisse, vt aureus qui valebat 40.
solidos, deinceps perpetuò valeret 45. ma-
nentibus tamen solidis in valore & cursu
solito. Nemo certē candidi ingenij, cuiq;
nō pleonexia, nec sophistica, sed bonum
& æquū præstat, dubitabit, quin si pridē
decreti facta erat venditio pro mille au-
reis, liberetur emptor soluendo 880. au-
reos cum quinque solidis. & sic deducto
augmento.

Cum enim simus in terminis veri &
effe-

effectualis augmenti, & istud augmentum in iusta Republ. perpetuo duraturum sit, nec unquam speretur vel timeatur mutatio: quia si forte fieret mutatio, non solum ex iusta causa fieret, sed etiam iusta proportionem ad reliquas omnes monetas, ut nec ciues, nec ceteri laderentur: quia locus esset d. l. 2. de veter. numisma. potesta. sequitur attento efficaci & perpetuo augmento, quod summa oblata æquipollet perpetuo summæ conuentæ, & sic quod non tenetur emptor plus soluere.

Idem si decretum factum fuit eadem die, vel etiam pridie vëditionis, sed nondum publicatum, vel constet, quod contrahentes, saltem emptor iustam habeat causam ignorantia. Cum enim intendere se obligare in effectu ad bis mille libras tantum, non est verisimile, quod se obligasset ad mille aureos, si sciisset tot aureos iam valere 250. libras, nec expressio certæ speciei & numeri aureorum, sufficiens est argumentum, aliam fuisse intentionem: quia verisimiliter idem expressit & promisit emptor mille aureos, quia breuior erat sermo, quam dicere bis mille libras.

† Fateor, quod simplex expressio aureorum sufficit ad obligandum præcisè in speciebus aureorum, utque non possit inuito venditore solui in minus preciosa moneta: sed non sufficit ad obligandum ad maiorem summam notabiliter, quam putabat emptor, & communiter putaretur aureos valere. Nec hoc casu dici potest, numerum aureorum expressum fuisse ad transigendum de incerto futuro, vel impedimenti augmento vel decremento valoris, eum tunc nullum periculum mutationis huiusmodi subesset, nec solutum esset, nec speraretur. Et consequenter numerus non fuit expressus, nisi ad taxandam certam summam, non autem ad transigendum de inopinata & non verisimili mutatione: & sic prorsus cessat ratio primæ partis.

Quod si ita est, etiâ si iam tempore contract. augmentum superuenerat, igitur

multo fortius si ex intervallo superueniat. arg. l. Rutilia Polla, de contrahen. emptio. Idem si à vero & politico Rege simile decrementum fiat, quod non speretur mutari.

† Contra fac miseram ciuitatem vnus vel plurium tyrannorum libidini expositam, & ibi inter ceteras calamitates & direptiones crebro monetas variari & reprobari, tunc quandiu ea durat, locum habet ratio primæ partis. Verum est enim dicere, imminere periculum mutationis monetæ, & subesse causam transigendi de numero earundem specierum, aduersus incertitudinem augmenti vel decrementi. Item superuento augmento, si emptor vellet illud deducere, non offeret summam æquipollentem summæ conuentæ & debita, quia periculum est non solum ne mox augmentum illud cadat, sed etiam ne moneta vilior fiat. Et pari ratione venditor, qui non paritur deductionem augmenti, non potest petere supplementum decrementi: quia spes est pecuniam mox augmentum iri.

† Facit, quod variatio modico tempore duratura non debeat attendi l. precia rerum, ad fin. ad leg. Falc. Tum cum euentus augmenti & decrementi sit in dubio, non potest iustior, æquior, & medio propinquior via eligi, quam in eisdem speciebus & numero restituendo.

† Igitur hoc casu hæc via non solum tanquam media, sed etiam tanquam æqualior, & vtrique partium minus onerosa, sed vtrique utilior, eligenda est. l. 2. & ibi Paul. si quis cautio.

† Probatur etiam, quia si sublata & abrogata esset æstimatio publica & imposititia omnis pecunie, nihilominus reddendum esset debitum, saltem ad quantitatem & qualitatem prioris materiæ, sicut initio ante pecuniam signatam definiebatur, & in usu versabatur pecunia, ut inquit Arist. 1. Politicôn, cap. 6. id est, magnitudine & pondere ipsius materiæ duntaxat. Ita per huiusmodi crebras & incertas mutationes, sublato saltem incerto & inutili reddito signo seu valo-

V u re im-

re impositio pecuniae, reddi & solui debet in eadē materia, magnitudine & pondere: & sic sub eodem numero & bonitate intrinseco, de quibus conuenit, non inspecta bonitate extrinseca, quae iam nulla est, sicut ab initio aut dubia, capiosa & incerta.

26
219 † Nunquam autem prodigiosiores monetarum mutationes legi nec audiui praeter illis, quae post hanc urbem anno millesimo, quadringentesimo, 18. à Burg. & Anglis captam, quadriennio proximo factae sunt, ita ut marca seu libra argenti, quae nouem tantum libras tempore urbis captae valebat, sensim ob crebras huiusmodi deprauationes, & mutationes coeperit infra quadriennium anno millesimo, quadringentesimo, vigesimo secundo, mense Iulio, usque ad diem 10. Nouembris eiusdem anni, valere octoginta libras Turonenses, ut ex regestis Praefectorum monetarum comperi.

27. † Interim autem inter cetera huiusmodi facinora, Angli regiam hanc urbem occupantes, Carolum quoque V. I. dudum mente captum detinentes, eiusque nomine & autoritate ad foedera, populumque conciliandum, Fraecorumque Regnum in Henricum V. I. Regem suum transferendum abutentes, precium monetae auxerunt anno 1420. mense Iulio, publicato praedicti Caroli V. I. edicto, quo aureus valeret 60. solidos Turonenses: certa vero moneta aurea, cui aries exarata erat, quadraginta solidos, & alia moneta aurea Anglica (Nobiles vocant) septem libras Turonenses valeret. Anno vero sequenti millesimo primo imminuerunt, publicato eiusdem Caroli V. I. edicto, quo grossus pecuniae, qui valebat sexdecim denarios Turonenses, iussus est quatuor tantum denarios Turonenses valere, aureus autem triginta tantum solidos Turonenses, & numus aureus, cui aries exaratus est, viginti tantum solidos Turonenses.

28. † Et extant adhuc haec duo edicta transcripta in libro nigro Cathophylaciae Procuratoris Regii, in Castello Parisien-

si, quorum palam est authores fuisse Anglos: tunc enim dictus Carolus V. I. mente quidem iam dudum captus, corporaliter ab Anglis ope Philip. Burgundi, cum coniuge & filia captus detinebatur. Et ex contractu, seu potius praestigio, utpote cum mente & corpore capto celebrato, filiam eius Regi suo Henrico sponsam dederunt, eundemque Henricum Regni Franciae Viceregem (Regentem vocant) quandiu Carolus V. I. viveret, constituerunt, post eius obitum veris filijs praeteritis, regnaturum, proutque de facto mortuo Carolo mox Parisijs coronauerunt.

† Sed illae Reipub. direptiones in eorum tandem caput redundarunt: Cum enim perniciosus his actibus diu populum elusissent, omnique spe bonae politicae frustrassent, & hinc tandem populi contemptum & odium incurrissent, facile breui tempore, leuiori praesidio (tamen si superiores) totius Regni sinibus expulsi sunt, quod eis non accideret, si ueritas politicae artes (quae non sunt aliquid, quam Reipublicae charitas & iustitia) seruassent & excurrissent.

† Praedictorum autem abusum & Reipubl. expilationum nominatim meminit Ioan. de Vicomereato, qui eo tempore Tituli Legebat, & scribebat in iure Pontifici. d. e. quanto, col. 41. dum loquitur de principibus cauponatoribus monetarum, qui pecuniam subinde reprobant, & expendi vetant, sine ea causa, nisi ut vili redemptum consent, & nouam debiliorem eudant. Vetus fuit, inquit, nostris temporibus de illis Billonis reprobatis ultra montes: quia non poterant expedi, entebantur ad pedus, & hinc multa dicati, sed quamplurimis expilatis.

† Sed ad rem, quaecumque causa contingat & imminet dicta crebra monetae mutatio, etiam si non ex mera libidine & tyrannide Principis, sed forte propter alias elades & necessitates Reipublicae inelutabiles (non refert) idem est dicendum, ut tunc bonitas extrinseca, quae nulla est, vel inutilis, utpote incerta & nugatoria quippe

quippè quotidie à possessore auferibilis, non possit nec debeat in ratione commerciorum, quæ super certa & efficaci compensatione fundari debeat, attendi, sed eadem species, & idem conuentus numerus numerorum reddi, sicut in debita magnitudine & pondere, antequam pecunia signata esset: secus cessante periculo huiusmodi crebræ & sordidæ variationis.

† Vnde cum in terminis quæstionis nostræ cessauerit illud periculum & augmentum istud iustis de causis (vt auguror) factum, non fuerit momentaneum, nec nugatorium, sed efficax & durabile, prout adusquæ in effectu durat, cessant omnes rationes adductæ pro creditore & communi sententia, & habent locum omnes rationes adductæ pro debitore & sententia nostræ. & sic concludo, oblationem emptoris validam, & sufficientem.

† Ex his pouiter per nos excussis apparet clara, æquabilis, & solida decisio omnium in hætarum id genus quæstionum: sed ad maiorem elucidationem, tum quia quotidiana & utilia sunt, tum vt clarius appareat, quam in singulis casibus peculiaris sua ratio & æquitas diligenter expendenda sit, non autem generaliter omnes & indiscriminatim ad vnius iustar statim decidendi, more imperitorum medicorum, qui vno collyrio morbos omnes sanari volunt, insigniores aliquot quæstiones singulatim disputatione remota discutiemus. Et primò occurrit.

SUMMARIA.

- 1 Emptore non soluente si retrahitur res, nihil interest, quomodo precium soluatur.
- 2 Emptor, solutione facta, quomodo in retractu precium recuperet, aucto valore aucti.
- 3 Fundamentum huius decisionis quòdnam sit.
- 4 Emptor in retractu indemnis seruandus est. Et num. 9.

- 4 Emptor si breui retrahatur, non dicitur considerabilem vtilitatem percepisse.
- 5 Emptor augmenti recentis detractiorem non patitur etiam præstita cautione, si breui diminuatur de refundendo.
- 6 Augmenti inopinati lucrum emptorem respicere debet.
- 7 Retrahens contra ius venit commune.
- 8 Interpretatio in dubio contra retrahentem facienda.
- 9 Retrahens certat de commodo.
- 10 Retrahens post multos annos soluit secundum valorem temporis contractus.
- 11 Aureo tempore retractus damnum quid iuris.
- 12 Imminutio recens non nocet emptori.
- 13 Emptor an ex breuitate temporis contractus indemnis dici possit.
- 14 Commodum contractus an retrahentem respiciat.
- 15 Aurei eidem non redduntur, nisi & in bonitate extrinseca reddantur.
- 16 Temporis vicinitas in retractu damno emptoris non erit.
- 17 Extensio à retractu proximitatis, ad domesticalem & alios retractus.
- 18 Decrementum valoris post moram emptoris, emptori nocet.
- 19 Pacto in emptione super augmento vel diminutione adiecto, standum an sit. Et num. 20.

QVAESTIO XCIII.

Nonagesima quarta quæstio de retractu proximitatis. Et siquidem emptor nondum soluerit precium (vt in præced. quæstionis themate) nõ superest quæstio, quia emptoris, à quo retrahitur, non interest, quomodo precium soluatur, dummodò liberetur erga venditorem: & sic retrahens eodem modo debet soluere venditori, sicut ab emptore soluendum est. Consequenter idem omnino dicendum, quod in quæstione præcedenti, siue de augmento, siue de diminutione agatur.

2 † Si verò emptor initio soluit dictos mille solatos, deinde infra annum forsan inuestitura, venit proximus venditoris, & vult deducere augmentum illud post venditionem & solutionem precij superuentum, tunc quaestio est, an possit, sicut in quaest. preced. eodè in ceteris themate retento, videlicet quod sit augmentum efficax & stabile. Hanc quaestionem expressim format D. And. Tyraq. in tract. retract. proxi. §. 7. gl. 18. nu. 26. ubi non decidit, sed fideliter citat omnes ordine & nuncupatim, qui de diminutione monetæ tractant, in quo multum commodat & occurrit laboribus studiosorum.

3 † Ut ergo partes nostras circa decisionem exequamur, simul & disputationis prolixitatem vitemus, dicimus quod basis & punctualis ratio decisionis in hac quaest. est, quod emptor à quo retrahitur, debet indemnitas seruari per retrahentem, ut diximus in Consuet. Paris. §. 13. gl. 8. q. 2. q. 5. Aut ergo retrahens venit infra annum contractus, cum interim superuenisset illud augmentum, & non potest illud deducere, sed præcisè tenetur mille aureos refundere, Ratio decisiva, quia emptor nuper totidem solares numeravit huius emptiois occasione: ergo totidem debet retrahens refundere, quia debet indemnem reddere emptorem, & redintegrare eum in statu suo, in quo erat ante emptionem. Sed nisi redduntur similes mille aurei, emptor non redintegratur: eos enim verisimiliter adhuc haberet, si non emisset, vel si solvere distulisset.

4 † Nec potest iuste dici, quod in aliam domum, vel in alias merces impendisset, propter breuitatem temporis, ob quam non dicitur emptor fructus fundo, nec aliquam considerabilem utilitatem percepisse. Tum
5 † istud augmentum nimis calens & recens nondum est satis tutum, sed dubitari potest de imminutione: & sic siue nunc certo & absolute deducatur, emptor relinquitur in presenti periculo damni, quod non est tolerandum, siue offeratur deduci data cautione restituendi, si infra non multum tempus, puta trium annorum, con-

tingat valorè huiusmodi aureorum diminui, adhuc non redditur emptor indemnitas: quia cogeretur stare in suspensio, & venire per actionem & litem in futurum, cum ius retentionis & dominij habeat. † Tum si propter istud inopinatum augmentum oporteat alterutrum lucrari vel damnicari in aliquo, iustus & æquus est in hoc damnificari retrahentem, quam emptorem: tum quia retrahens volutariè venit ad retractum, qui ab emptore inuito exigitur. Regulariter autem magis subueniendum ei, qui ex necessitate inopinata, quam qui ex volutate impeditur vel grauatur, l. 2. §. si quis cautio. † Tum quia retrahens venit contra ius commune, contra emptorem aliam tutum iure communi. l. dudum. C. de contrah. emp.

† Et sic in dubio facièda interpretatio contra retrahentem: tum quia actor, sed emptor utpotè reus, fauorabilior. l. fauorabilior, de reg. iur. tum quia retrahens certat de quodam lucro, videlicet de auferendo ab emptore, & transferendo in se omni lucro, effectu, & commodo contractus, industria emptoris acquisito. Igitur in dubio potius fauendum est emptori, quam retrahenti, etiam si emptor contra eum ageret. l. non debet actori. §. 1. de reg. iur.

† Siue igitur oporteat alterutrum lucrari vel damnicari, etià in casu claro, siue non oporteat in casu claro, sed dubium sit alterum lucrari, alterum damnicari, melius est omni casu emptorè esse tutum, ut indemnitas omnino recedat, damnum verò siue certum, siue incertum remanere retrahenti.

† Aut verò retrahens venit post multos, puta quinque vel decem annos post contractum, quia fortè emptor nondum inuestitus erat, & apparet efficax & durable esse illud augmentum, quod non est recenter factum, & tunc poterit illud deducere: quia propter interuallum temporis, ex quo apparet illud augmentum esse efficax, & quia emptor interim fructus eius, & multorum annorum fructus suos fecit, simus in casu claro, quod emptor non dicitur damnum pati, quia non soluit nisi bis mille libras, & tantundem illi offerunt

runt in eisdem speciebus auri, summaq; oblata omnino & tuto hodie æquipollet summa conuenta & soluta tempore contractus & solutionis inspecto.

723 Sed quid casu conuerso, si tempore vēditionis & solutionis aureus erat maioris æstimationis, quæ dum venit ad retractum, iam interim decreuerat? Et videretur distinguendum, vt in priorē mēbro, per locum ab eadem contrariorum disciplina. Sed illud argumentum non habet locum in hoc casu, quia non est contraria & opposita respectiue ratio contrariorum, imò semper manet eadem punctualis ratio decisua emptoris indemnisserviandi. Ideò indistinctè supplendum est decremētum, cum sit vera & effectualis imminutio, secundum not. sup. alioquin emptor reciperet minus, quam soluerit, quod esset iniquissimum. † Nec audiendus retrahens, si causeretur imminutionem esse recentem, & quod verissimiliter augeri poterit: quia nō debet emptor certo precio soluto dimittere acquisitionem certam, & remanere in dubio de parte precij, quia non seruaretur indemniss.

† Nec etiam audiendus esset retrahēs, si vellet dicere, quod ob breuitatem temporis satis est emptor indemniss, ex quo redduntur ei sui mille aurei solares, licet posttridie fortē emptionis & solutionis in valore & cursu diminuti, ex eo quod verissimile sit, quod si emptor non emisset, vel non soluisset, adhuc eandem pecuniam haberet, nec in tam breui tempore pro veteri valore impendisset, & quod cum incontinenti veniatur ad retractum, & restituantur similes mille solati, satis videtur emptor omnino in priusinum statum restitui. † Caterum quod omne commodum contractus spectat ad retrahentem, ita quod nō potest emptor easari sua interesse non posse amplius retrahi pro mille solatis tantum, quasi suum debeat esse commodum fortunæ & diligentia suæ, quæ prouenit ex solutione precij antequam aurei diminuerentur. Et quod istud commodum est pars commo-

di contractus, & spectat ad retrahentem, sicut commodum utilitatis precij, & omnium bonarum conditionum emptoris debet ad eum spectare.

† Quia ad hæc omnia respondetur, 724 15 non est verum reddi similes aureos, nisi etiam in eadem extrinseca bonitate, quæ æquè principalis est, reddantur: quia si tempore contractus & solutionis aurei valebant 45. solidos, & mox cum retrahitur, non valent nisi 40. semper verum est dicere, quod emptor in effectu soluit bis mille ducentas quinquaginta libras, & tamen non redderetur ei nisi bis mille, quod esset iniquum.

† Et quanquam sit magna temporis vicinitas, tamen satis est quod est aliquod interuallum, puta trium vel octo dierum: & quod emptor aliàs potuisset eadem die qua soluit posttridie vtiliter aliud emendo, vel reditum super se currentem redimendo, impendere dictos mille aureos pro bis mille ducentis quinquaginta, & sic omnino tenetur retrahens supplere, aliàs iuste causatur emptor se damnificari, nec tenetur causas exprimere, quia varietas & infinitas esse possunt: & sufficit, quod interim vel fortuitam occasionem pro mille ducentis quinquaginta impendendi amisit. † Et quæ dixi de retractu proximitatis, idem de retractu dominicali, puta feudali, vel censuali. Et quomodocumque tertius pro eodem precio retrahere possit, puta ex legato sub hac conditione facto, vel pacto, read hoc hypothecata, vt dixi in consue. Parisien. tit. 16. in Rub. † Quod autem dixi de supplendo decremento, limitandum, nisi illud decrementum superuenerit post moram emptoris: quia tunc illi debet imputari, non autem offerenti. Et hoc generali in omni moratore, per l. 3. in fin. de action. empt.

† Sed quid si in vēditione pactum fuit quod præcisè mille anrei soluerentur, & expressum quod nec plus, nec minus, non obstante quacumque mutatione monetæ, siue in augmento, siue in decremento? Respond. tunc cessare disputationē & distin-

tionem quaestionis precedentis, & omnino standum pacto, non soluitur inter emptorem & venditorem, sed etiam inter emptorem & tertium retrahentem, siue iure proximitatis, siue iure dominicali, vel simili. † Fallit inter emptorem & venditorem, si locus esset l. i. C. de rescin. vend. quia tunc necessario inspicienda esset aestimatio, non ad certam speciem monetæ, aut eius mutationem subsequutam, sed ad solidum & libram, hoc est, secundum cursum qui erat tempore contractus, ut supr. nume. 715. Secundo loco occurrit sequens quaestio.

SUMMARI A.

- 1 In redemptione rei vendita gratiofa quis valor attendendus.
- 2 Redemptio nihil aliud, quam retractus, limit. 8. & nu. 11.
- 3 Redemptio an in eadem specie & numero monetæ fiat.
- 4 Monetæ mutatione à iure communi tam incognita, quam reprobata & exorbitans.
- 5 Venditor sentiens augmenti commodum auctam monetam refundit redimens.
- 6 Venditore non percipiente commodum augmenti quid iure in redimendo. & nume. 7.
- 7 Valore diminuto quomodo redemptio facienda distinguitur.
- 10 Ratio distinctionis præmissæ. Venditor, si dies oppositi non sit, quæcumq; redimit nec dicatur abuti pacto.
- 12 Venditor commodum diminutionis sentire non debet & quare.

QVAESTIO XCVI.

Nonagesimo quinto, Quid in redemptione? † Puta si vendens domum mille solatis statim eos recepit, & sibi cavit de facultate redimendi. Utque quaestio sit dubitabilis, supponitur venditio facta non vili precio, ut recideret

in fraudem redditus duodecimæ, & esset dicendum, ut dicto redditu, ut not. supr. q. 56. sed precio iusto puta ad rationem octodecim vel viginti pro vno, vel etiam integro precio, ut ea facultas sit merè gratiosa. † Et videretur omnino idem dicendum, quod nuper diximus in retractu: quia redemptio nihil aliud est, quam retractus conventionalis, in quo æquè iustum est emptorem reddi indemnem, sicut in retractu legali: & sic videretur, eadem basis & punctualis ratio decidendi.

† In diuersum videtur, quod indistinctè possit, & debeat fieri redemptio in eadem specie & numero monetæ, de quibus conuenit, & sic reddendo præcisè mille solares aureos. Paret, quia venditor sibi cavit de facultate redimendi restituendo mille solares: igitur etià si imminuta sit postea eorum aestimatio, iure suo tamen vitur redimendo pro mille aureis: & sic non tenetur supplere decrementum. Et pariter si interim auctus sit valor aureorum, quod non possit augmentum deducere prædicta & sequenti ratione: quia emptor non consentit pacto vel gratia redimendi, nisi sub eo onere, conditione vel modo reddendo mille aureos. Igitur præcisè debent reddi, quia venditor non potest ea gratia vel pacto uti, nisi cum suis modis & conditionibus, quod probat, & de consuetudine esse testatur Nicol. Boeri. deci. Burdeg. 327. numer. 4. verum eam consuetudinem non probat, nec verum esse ita observari ex necessitate specialis super hoc iuris consuetudinarii. Videmus enim & fatemur ita frequentius observari in redimendo, non tamen ex certo positiuo iure consuetudinario: sed quia vel ita suggerit aequitas casus subiecti, vel partes ita consentiunt liberaliter, scrupulosiorem subductionem fastidiosius auariorum aut infelices relinquentes: & sic ea non est consuetudo iuris, sed assuetudo seu frequentia facti, ut in simili supr.

† Soluendo dicimus hanc quaestionem (quæ tam à iure communi exorbitat, quam eodem iure huiusmodi barbarica monetarum

tarum mutatio incognita est, imò repro-
bata & damnata) ex bono & æquo ab-
que alterutrius captione decidendam.

Aut ergo interim creuit æstimatio, & tunc
ferè dicendum, prout suprà in retractu
in casu augmenti, quia eadem propemo-
dum est ratio: tamen quia paululum di-
uersificatis est in circumstantijs, non graua-
bor pressius distinguere. † Aut augmen-
tum superuenit incontinenti, vel paulò
post solutionem precij ante illius usum,
ita quòd venditor sentit commodum au-
gmenti: & tunc non debet illud deduce-
re quandoque postea redimendo, tunc
quia bis idem perciperet, contra æquita-
tem & bonam fidem l. bona fides. de regu-
juris. tum quia debet paria in effectum red-
dere, qualia recepit, sed in effectum rece-
pit precium cum augmento. Et licet non
acceperit illud augmentum immediate
de manu emptoris, quia nondum super-
uenerat augmentum, tamen superuenit
re integra, & percepit illud de pecunia
immediate recepta ab emptore: ergo il-
lud idem augmentum non debet dedu-
cere.

† Aut verò augmentum superuenit, post-
quam venditor tam consumpserat preci-
um in valore antiquo: & tunc aut statim &
infra modicum tempus, puta infra annum
vel sesquiannum à venditione, vult redi-
mere & non debet deducere, quia æqui-
tas non suggerit, ne tum propter breuita-
tem temporis, festinationem redemptionis,
et dubium mutationis, cum augmen-
tum nondum appareat firmum, emptor
damnificetur, cum venditor interim lo-
cupletior factus sit, & negocia sua tā fo-
licitate cōfecerit de usu pecuniæ, ut mox
redimere valeat.

† Aut verò venditor post plures annos
venit ad redemptionem: & tunc cum ces-
set damnum emptoris, tum quia pluriū
annorum fructus interim percepit, & su-
os fecit: tum quia augmentum apparet
stabile & efficax, poterit deduci, cum hoc
casu fieri possit sine damno emptoris, &
etiam ex parte venditoris æquitas sugge-
rat: quia non habuit commodum illius

augmenti.

† Aut verò æstimatio decreuit, & non
est idem dicendum, quòd in retrahente
retractu legali, vel etiam ex alia separata
& antiquiori dispositione hominis ad
hoc efficaci, ut diximus in consuet. Paris.
tit. 6. in Rubr. quia licet dictus retrahens
indistinctè siue incontinenti, siue ex in-
teruallo debeat decrementum supplere,
nisi post moram eius, à quo retrahit su-
peruentum. † tamen in eo, qui ex prouisi-
one sua in venditione sua reseruata redi-
mit, distinguendum. Aut incontinenti siue
intra breue tempus post precium re-
ceptum, & sic antequam usus sit, & uti
probabiliter potuerit in valore antiquo,
& non tenetur supplere: aut vero ex in-
teruallo, postquam precio usus est, vel
potuit & debuit uti, & tenetur supple-
re.

† Ratio primi membri est, quia ex quo
venditor reseruauit sibi puram, & libe-
ram redimendi facultatem, siue postea ad
tempus limitatam, siue non, & emptor
consensit, clarum est, quamuis partes nō
habuerint precisè respectum ad speciem
& numerum aureorum, sed potius veri-
similiter ad summam ex eis tunc resulta-
tem, tamen id actū esse, ut venditor, quā-
primum venditio sibi displiceret, vel al-
liter sibi commodū videretur, posset eo-
dem die vel postridie receptos aureos re-
stituendo rem suam recuperare: & sic si
forte eadē vel postero die, vel infra pau-
cos dies, antequam potuerit uti precio, &
illud in res suas conuètere, superuene-
rit inopinata diminutio cursus seu valo-
ris aureorum, restituendo eosdem quos
recepit, iure suo utitur, cumque incopti-
nenti seu post illud breue tempus redimat,
non dicitur abuti pacto, nec iniuriam fa-
cere emptori, nec caprasse occasionem,
ut cum eius damno locupletaretur, sed tā-
tūm sibi cauet ne damnificetur: quia pre-
cium receptum statim incipit esse minus
quàm sperabat, suisq; necessitatibus mi-
nus sufficiens & idoneum, ad quod in-
commodum euitandum iustè utitur dicta
facul-

facultate, quæ ad hunc finem reservata censetur.

† Secus in tertio retrahente, qui nulum negotium gessit cum emptore, cui emptor non consensit, sed inuitus euincitur. Ideo ille retrahens qui venit ad lucrum aduentitium ex negotio alieno, debet omnino seruare emptorem indemne, vel cum suo retrahentis incommodo, vt diximus. Et sic clarè vides rationem differentiarum.

Ratio secundi membri manifesta est, quia si postquam vsus est, & in res suas conuertit pro valore antiquo, & superuenit diminutio efficax & durabilis, mox redimeret, non supplendo diminutionem, locupletaretur cum iactura aliena: quia recuperaret integrum fundum, & tamen minus redderet in effectu, quam effectualiter receperit, & in rem suam conuerterit. Igitur tunc suppleri debet per eandem æquitatem, de qua supr. questio. 91. etiam si incontinenti superuenerit mutatio & redemptio: dummodo constaret, quod iam venditor in rem suam efficaciter conuerterat ad valorem antiquum putà ad reditum super se currentem, mox à receptione precij inde redimendo. Tertio loco videndum, quando obligatio concipitur in summa in certis speciebus soluenda. Ideo seruando numerum questionum.

SUMMARI A.

- 1 Casus presentis questionis ex Cösilij Crauetta
- 2 Rationes Crauetta pro emptore. Verbum similib. non refertur ad precium seu summam integram.
- 3 Cessante pacto de precio simili reddendo ad quid teneatur venditor.
- 4 Deteriorata moneta soluenda est antiqua vel aequè bona ratione intrinseca bonitatis.
- 5 Crauetta rationes in d. consilio resutatur. nu. 6. & 7.

Aurei certa species & numerus accessione

sunt in obligatione.

- 8 Accessorium obligationis accommodari debet ad principale.
- 9 Accessorium corrigere aut restringere principale non debet.
- 10 Aureorum aestimatio (si principaliter in obligatione sunt) ad temporis contractus restringenda.
- 11 Communis opinio de bonitate intrinseca rejicitur per rationes, & num. 12, 13, 14, & 15.

QVAESTIO XCVI.

Nonagesimo sexto occurrit pulcher casus, in quo cösuluit Aymo Crauetta. † Quidam anno sesquimillesimo vicesimo sexto vedit calstrum precio duodecim mille librarum Turonensium, solutarum in sex mille aureis solaribus, sub pacto redimendi soluendi dictam summam duodecim mille librarum in similibus sex mille aureis: & tunc aureus solaris valebat 40. solidos Turonenses: post annos verò quatuordecim, videlicet anno sesquimillesimo quadragésimo, quo aureus valet quadraginta quinque solidos Turonenses, veditor volens redimere in similib. speciebus prout tenetur, vult deducere illud augmentum, & sic pro sex mille aureis dudum receptis refundere quinquies mille trecentos triginta sex solatos, cum quindecim solidis Turonensibus quæ tempore redemptionis inspecto conficiunt summam duodecim mille librarum Turonensium. Emptor autem contendit præcisè sex mille solatos sine vlla deductione restituendos esse, alioquin non posse redimi.

Aymo consil. 47. incipi. Carolus Allexand. cösuluit latè pro emptore, & mouetur principaliter quadruplici ratione. Prima, quia sex mille scuti sunt in obligatione. † Secunda, quia verbum (similibus) non refertur ad precium seu ad summam integram quæ restabat ex dictis sex mille aureis tempore contractus, nec

3. nec ad signum seu characterem aureorū, sed ad aestimationem intrinsecam, bonitatem, qualitatem, & numerum. ut sit per omnia similitudo inter precium venditionis & redemptionis. † Quinetiam cessante dicto pacto de precio reddendo in similibus sex mille aureis, censet venditorem teneri ad superuentum valorem extrinsecum, nec posse illum deducere. Et mouetur (& hæc tertia sua ratio) quia quod aureus postmodum creuit in valore extrinseco de quinque solidis pro singulo aureo factum est propter deteriorationem bonitatis intrinsecæ monetarum: quia (inquit) hodie testoni, solidi, & aliæ monetæ non sunt, nec cuduntur de argento ita bono & precioso, ut erant tempore præterito. Vnde esset absurdum, quod duæ libræ testonorum vel solidorum deterioris argenti ita falleret hodie scutum boni auri, sicut olim valebant duæ libræ melioris argenti.

4. Addit, quod quando variatur valor extrinsecus scutorum respectu deteriorationis monetarum, communem esse sententiam, quod debeat solui vel de pecunia antiqua æquæ bona, vel de noua ad aestimationem antiquæ. Citat Doct. in l. cum quid. si cert. per. Oldra. q. 249. Areti. conf. ii. Corn. conf. 181. col. 25. lib. 2. conf. 321. col. pen. li. 3. Idem dicit si scuti, qui hodie cuduntur, nõ essent de liga ita bona, cuius erant tempore contractus: quia secundum eum posset emptor dicere, restitue mihi scutos de auro ita bono, ut illi quos solui, ut per Curt. lun. conf. 24. col. 3. 4. quia (& hæc quarta sua ratio) si valor aurei fuisset diminutus, noluiisset redimens supplere, nec reddere ultra sex mille aureos.

5. Hæc est † summa sententiæ & rationū Aymonis. Sed ex prædictis clarum est, quod male consuluit, quia ex hypothesi liquet, quod sumus in terminis veri, efficacia, & stabilis augmenti, & constat quod illud augmentum non superuenit statim post venditionem & solutionem precij, sed ex longo intervallo, videlicet circiter post sex annos, siquidem annos sex millesimo tricesimo secundo, regio edicto aucti sunt

aurei ad 45. solidos Turonenses. Verum est quod interim ceperunt sensim augeri, sed modicè & longo intervallo post venditionem, ita quod anno sex millesimo vicesimo nono, & sic tribus annis post venditionem, non exponebatur huiusmodi aureus nisi pro 41. solidis. Consequenter liquet, quod illi sex mille aurei per se non valuerunt venditori ultra duodecim mille libras Turonenses, nec maiorem ei summam attulerunt.

6. Cum igitur † augmentum postea superuenerit, & stabile sit, & emptor castro fructus sit, & quatuordecim annorum fructus suos fecerit, non debet illud augmentum lucrari nec recipere aureos maioris valoris, quam dederit: sed satis est in eodem valore, & sic deducto augmento, etiam si venditio non fuisset facta ad libras, nec inciperet à certæ librarum summa in genere, sed concepta fuisset sub certa specie & numero aureorum duntaxat: quia nihilominus in hoc contractu ubi aurei veniunt tãquam appreciatio & æqualis pensatio in pecunia, censetur principaliter, saltem æquè principaliter deduci sub ratione valoris currentis extrinseci, & summe quam tunc conficiunt, ut latè probatum est supra quæsti. 92. quæst. 93. faciunt singula deducta in retractu supra quæst. 94. Igitur idem multò magis si esset facta mentio summae resultantis, vel valoris currentis tempore contractus, puta venditum pro sex mille aureis tot libras conficientibus, vel ad valorem 40. solidorum Turonensium pro quolibet aureo, & adhuc multò fortius, si non solum facta sit mentio de valore currente, vel summa librarum resultante, sed etiam si incipiat venditio à certa quantitate librarum principaliter in dispositionem deducta, & in tot aureis soluenda, vel soluta, ut in themate. Et sic Aymo nimis aberrauit. † Non obstat prima sua ratio, quod sex mille scuti sunt in obligatione, & sic non solum certa species aureorū, sed etiam certus numerus: quia respõdeo primò, quod non sunt in obligatione nisi accessorie, & ad qualificandam solutionē debiti principalis.

730

8

Principaliter autem $\dagger$ duodecim mille libræ sunt in obligatione, & sunt in ipsum precium conuentum & adequatum principaliter intentum. Igitur accessoria obligatio, siue potius qualificatio sex mille aureorum, debet intelligi & regulari secundum principalem & ipsius principalis taxationem & limites, quos non debet ultra nec citra transgredi. Item cum duodecim mille libræ sint verum principale & æquatum precium, non censetur ab illo recessum per adiectionem horum verborum (in sex mille aureis) nisi in quantum necessarium ex illis verbis infertur. Sed ex his verbis nullo modo inferri potest, nec debet recessum à dicta principali taxatione duodecim mille librarum, sed tantum infertur, quod ea summa debet solui emendo & redimendo in dictis aureis, & sic in tot aureis, qui dictam æquatam summam conficiant.

- 9 Non $\dagger$ enim accessorium debet corrigere, nec ad se retrahere principale, sed principale accessorium, etiam alioquin preciosius. Item si non sunt, §. perueniamus. de aur. & arg. leg. ex pupillari. de vulgar. & pupillar. cum vulga. $\dagger$ Secundo respondeo, quod etiam si soli sex mille aurei essent in obligatione & dispositione, adhuc in hoc contractu non censetur deduci, nisi (saltem æque principaliter) sub ratione valoris & summæ, quam tempore contractus conficiebant, ut latè supra questione 93. nisi aliud expressum sit, puta quod non haberetur ratio mutationis, nec augmenti nec decrementi. $\dagger$ Non obstat secunda & tertia ratio, & dicta communis opinio de bonitate intrinseca, quia non est vera, ut latè probabimus infra quæst. 100. & dato quod esset vera, non quadrat, sed caret minori in casu præsentis: quia augmentum istud extrinsecum de 40. solidis ad 45. non est factum propter deteriorationem bonitatis intrinsecæ reliquarum monetarum. Patet primò, $\dagger$ quia tempore augmenti valor currens aurei satis vel nimis ascēdebat in proportionem ad deteriorationem monetæ. Secundo, $\dagger$ quia etiam aurei pariter erant deteriorati in materia, & extunc
- 10
11
12
13

adhuc debiliores excusi sunt, non obstante augmento, quod alijs de causis factum fuit.

Præterea $\dagger$ idem aureus tempore contractus vel antè fabricatus & currens, qui tempore contractus valebat 40. solidos tantum, valet hodie cum effectu 45. solidos, etiam ex illis qui currebant tempore venditionis, & diu ante illud tempus. Et sic constat quod est magnum, efficax & permanens augmentum, quod per deteriorationem monetæ tempore contractus currentis nullo modo compensatur, prout nec eam verè respicit.

Et sic non obstat $\dagger$ quarta ratio, quia si valor aureorum fuisset pariter, scilicet verè & effectualiter diminutus, ut supra, æquè ex intervallo post solutionem & consumptionem precij, in rem venditoris secundum valorem antiquum, non teneretur emptor postea diminutionem illam ferre, sed teneretur redimens eam supplere, usque ad valorem efficaciter receptum & in rem suam conuersum. Igitur pari ratione augmentum postea secutum, quod non recepit, nec sensit, non tenetur addere, sed deducere poterit per prædicta, idem in similibus. Quarto loco succedit aliquid dicendum de dote, qui casus est frequens & utilis.

SUMMARIÆ

- 1 Casus præsentis questionis.
- 2 Valor impositivus de propria ratione & essentia pecunie est.
- 3 Valor impositivus uniformis & perpetuus esse debet de iure gentium.
- 4 In promissione dotis censetur habita novissima & dignitatis personarum.
- 5 Augmentum superueniens in iniqua dilatione non consideratur.
- 6 Augmentum in persolutione dotis si lesa est filia maiora pro dote relinquenda non deducitur.
- 7 Valor aurei si stabilis & tutus non sit, solutio facienda ad numerum.
- 8 Examinatur quedam decisio Nicolai Boe

11. nume. 9. & 10.

11 Nobiles & potentes magis cōsiderant quā
ritatem & bonitatem auri, quā valo-
rem.

12 Aestimatio in dubio non facit emptionem.

13 Verba in dubio magis demonstratiuē, quā
dispositiuē adiecta vident, & num. 23.

14 Deterioratio intrinseca minutioris monetae
facit cessare augmenti aestimationem in au-
reo, nu. 24.

15 Decisio Senatus Burdegalensis aqua pro-
batur aliquot rationibus, & numer. 16. 17.
& 18.

19 Diuersitas casus Boerij à casu huius questio-
nis.

20 Refutantur rationes Boerij contra Sena-
tum.

21 Examinatur sententia Bartoli in l. Paulus,
de solut.

22 Valoris extrinseci consideratio de natura
est, & essentia omnis monetae.

23 Nobiles haud diu pecunias ociosas in arca
habent.

24 Taxatio certa in contractu, an ad bonita-
tem intrinsecam monetae referatur.

25 Secunda huius questionis pars.

26 Examinatur & adprobatur decisio Neapo-
litana.

27 Idem iuris in collatione, quod in dote resti-
tuenda.

28 Questio ab authore aliàs disputata repeti-
tur cum vera decisione contra communem,
& nu. 31. & quest. seq.

29 Verbum, Au pris, quid denotet.

30 Augmentum naturam sequitur aucti, &
eodem iure censetur.

QVAESTIO XCVII.

Nonagesimo septimò † quaeritur de
pecunia dotali. Hanc questionem
diuidam in duas, prima de dote de-
bita exigenda, secunda de dote recepta
soluero matrimonio restituenda. † Quan-

tum ad primam, sic haec species in contra-
ctu matrimonij: Pater vel frater Mauiō
sponso promittit bis mille solatos aureos
in dotem certis longis terminis soluē-
dos, quibus pēdentibus augetur valor im-
posititiū aurei, vtrum augmentum illud
in solutione deduci possit?

Hæc quaestio multum differt ab omni-
bus præcedentibus, quæ loquuntur, vel
quando pecunia numerata est, siue ex cau-
sa onerosa, vt quaestione 90. siue ex causa
mutui, vt quaestione 92. vel quando est pro-
missa vel restituenda tanquam precium,
seu appreciatio certæ rei, vt quaestione 93.
cum sequentibus: sed hic est simplex pro-
missio & obligatio ad certam speciem &
numerus monetae per se absolutè. Vnde
videtur, quod saltem hoc casu procedat
communis sententia, quod non attendatur
variatio bonitatis extrinsecæ: quoni-
am videtur præcisè & absolutè habitus re-
spectus ad speciem & numerum, de qui-
bus conuenit, non autem ad valorem ex-
trinsecum currentem, de quo nulla facta
mentio expressa, nec etiam tacitè cogita-
tum videtur, cum non promittatur hæc tā
quam precium vel appreciatio certæ rei,
sed simpliciter & absolutè. Et ita sentit
Nicol. Boer. in fortioribus terminis, in de-
cis. Burdegal. 327.

Sed † certè vtcunque simpliciter, &
per se certa species monetae sub certo nu-
mero promittatur, tamen ex quo non tan-
quam massa, nec tanquam species certo-
rum corporum, putā, quæ sunt in tali ar-
ca, sed tanquam quantitas pecuniæ in di-
spositionem deducitur, necesse est, vt sub
ratione quoque valoris imposititiij &
currentis tacitè deduci intelligatur,
cum ille valor imposititiū sit de propria
ratione & essentia ipsius pecuniæ, & de
eius bonitate intrinseca, vt supra nume-
ro 696.

Et hoc supposito, † quod si certus valor
imposititiū vniformis & perpetuus. vt
de natura pecuniæ, & de iure etiam genti-
um esse debet, l. i. de contrah. emp. cū alijs
sup.

supr. secus si tunc propter tyrannidem aut calamitatem temporis non esset certus & stabilis valor impositivus, & periculum variationis immineret, quo solo casu communis sententia sustineri potest, & habet rationem, alioquin falsa & irrationabilis, ut diximus supra quaestione. 93. in princip.

Et sic necesse est solvere per distinctionem, quam ibi fecimus, videlicet: quod aut tempore contractus erat certus, uniformis & perpetuus valor impositivus, nec sperabatur variatio, & tunc etiam valor ille tacite inest, & limitat contractum l. Rutilia. de contrahend. empr. l. vicinus, in fin. de aq. plu. arcen. Et consequenter, si augmentum superuenerit verum & proprium dictae speciei reliquis videlicet monetis manentibus in veteri statu & cursu, ita quod augmentum sit efficax & etiam durable appareat. His concurrentibus & non aliis, iustum erit augmentum istud citra moram superuentam deduci, etiam in solutione dotis, & pariter si superuenerit decrementum cursus & valoris, supplendum erit.

4. Facit t quod etiam in promissione & constitutione dotis censetur habita ratio, aestimatio & quaedam appreciatio bonorum, iunctis alijs circumstantijs familiae & dignitatis personarum, iuxta l. quaro, de iure dot.

5. Limite primò, t ut procedat in vera & iusta dilatione, secus si dilatio fuit indebitè quibusdam fraudibus exorta ab haerede fortè, vel alio ad tantam dotem tradendam purè obligato, vel si quibusdam fallacibus aut illusionibus extorta fuerit dilationis prorogatio. quoniam huiusmodi non purgant, nec impediunt effectum morae, ut de verbis illius cuiusdam capitanei exemplum ponit Odofred. in l. minorum, C. in quib. caus. restitutio non est necessaria.

732
6. Limite secundò, t si constet mediante hac dote sponsam multò maiora bona proportionis ad se spectantis reliquisse, & legam fuisse, licet lesio non sufficiat ad rescissionem, tamen si sit notabilis, sufficit

ad aequitatis interpretationem, ut non possit debitor deducere istud augmentum. Alioquin haberet triplex commodum, videlicet acquisitionem multò maioris portionis vel bonorum, dotem (etiam si purè soluta esset) excedentium: secundò commodum dilationis & interusurij: tertio commodum augmenti, quod esset iniquum. Ideò tunc non deducitur: tota enim huiusmodi quaestionum decisio in bono & quo consistit.

Aut verò tempore t contractus, licet eo momento certus esset valor impositivus, tamen non erat tutus & stabilis, quia fiebant vel imminebant monetarum mutationes. Et tunc debent solui aurei ad numerum, nò deducto augmento, prout hoc casu, si contigisset decrementum, non suppleretur: quia ad has incertas mutationes, utcumque evitandas videtur actum & tractum de certo certae speciei monetæ numero, & hoc casu locum habebit communis opinio. Et puto quod parum ad periculum harum mutationum respexerint Doctores, quia ita tenuerunt, licet falsis & philosophicis rationibus detenti veram deducendi rationem non viderint, nec plenam & solidam doctrinam assequi & tradere potuerint. Ex his pater clara & brevis solutio quaestionis, in qua etiam post arrestum, in quo non solum interfuit, sed etiam praesedit do. Nicol. Boeri. multum tamen fluctuavit in decis. Burdegal. 327.

Quidam t Baro in contractu matrimonij filiae suae promisit mille quingentos aureos boni auri & recti ponderis cunei & legis (ut eius urbis utar) Regis Franciae cum tribus floribus lilij, quolibet aureo computato & existente in valore viginti septem solidorum, sex denariorum monetæ currentis, id què sub pluribus terminis, quibus pendentibus aurei valor extrinsecus auctus est, quaeritur cuius temporis valor attendi debeat, an contractus, an verò termini solutionis. t Et certè semora nostra analytica consideratione hac quaestio valde difficilis & ambigua est, ut patet ex sinuosis & perplexis opinionationibus etiam senatorum super hac redispuratione.

tum, à D. Boerio ibi collectis, ubi tandem Boerius satis apertè indicat se sententiam tenuisse, & tenere cōtrariam aresto, quod refert in senatu Burdegalensi, ubi non solum interfuit, sed etiam praesedit, pro debitorum latum anno 1522.

Et ultra communem sententiam, & quæ in eam rem adducit ibi Boerius pro creditore, ut non possit debitor deducere augmentum, fortiter prima facie vrgent verba & tenor obligationis, quæ non solum incipit à certa specie, & numero monetæ aureæ, videlicet à 1500. coronatis, sed etiam illi aurei signatè determinantur certis suis omnibus quidditatibus qualitatibus bonitatis intrinsecæ speciei suæ, ibi (boni auri, recti ponderis, cunei, &c.) † Et sic (si unquam) maximè hîc videntur contrahentes respexisse, et de se determinasse ad certam ipsam speciem & numerum taliû coronatorum, eorumque valorem intrinsecum, praesertim cum contraheretur non à mercatoribus & plebeis, sed à nobilibus & potentibus, qui magis ad quantitatem & bonitatem auri, quam ad cursum vel ad solidum & libram respexisse videntur.

Et maximè cum non ageretur de apprehendendo vino vel frumento vendito, aut alijs fructibus vel redditibus, sed de dote filia & sponsæ metienda in contractu matrimonij: ubi propter splendorem & magnificentiam inter nobiles & potentes solitam, magis ad marcam seu pondus & bonitatem auri (quod magnificentius & liberalius est) quam ad cursum imposititiû, vel ad solidum & libram (quod sordidius & illiberalius vulgò habetur) respexisse videntur. Non obstat, quod mox facta est expressio & designatio valoris tunc currentis, quia in promptu sunt duæ solutiones. † Prima, quam tangit ibi Boer. num. 5. & nu. 10. quod hoc videtur factum non causa taxationis, sed demonstrationis, & quod in dubio estimatio non facit emptiorem. † Facit quod in dubio verba potius demonstratiuè, quam dispositiuè adiecta videntur, l. quidam testamento. in princip. de legat. 2. Alexan. in l. centurio, ubi laf. colum. 20. de vulgat. & pupill. &

consil. 20. colum. 2. (ubi dixi) libro secundo.

Secunda, quam omisit Boerius, ea est omnium fortissima, quod ibi ex hypothesi aurei non erant variati in pondere vel materia, sed manebant in eadem bonitate intrinseca, in qua erant tempore contractus: augmentum verò erat merè extrinsecum, & sensum superuenerat propter reliquam minutiorem monetam intrinsecus deterioratam. † Unde sequuntur duo, quod valor coronatorum non dicitur auctus, etiam extrinsecus: quia notabilis deterioratio intrinseca minutoris monetæ necessario inducit augmentum æstimationis preciosioris monetæ manentis in eadem materia & pondere, nec dicitur augmentum valoris, sed æqualis commensuratio & proportio ad monetam deterioratam, ut per Corn. consil. 279. in fi. consil. 287. in fi. lib. 1.

Secundum, quod etiam si illa expressio valoris tunc currentis stet taxatiuè, & non demonstratiuè, illa taxatio facit pro creditore contra debitorem, quia expressim refertur ad monetam tunc currentem: sed viginti septem solidi cum dimidio illius temporis valebant tempore litis mortæ, 39. solidos vel plus monetæ tempore litis mortæ currentis, ad quam coronatus ascenderat. Et sic in effectu coronatus non plus valet hodiè (referendo ad tempus litis vel arestii) quam valeret tempore contractus, siue veterem, siue nouam monetam inspicias: imò diceretur diminutum in valore extrinseco, nisi in eodem valore fuisset auctus pro rata deteriorationis minutoris monetæ. Igitur nullum est augmentum deducibile, & sic nil deducendum, sed integer conuentus aureorû numerus persolendus.

† Sed † his non obstantibus puto iuste & sanctè indicatum à praefato venerando senatu Burdegalensi. Probatum primò, supponendo, quod tempore contractus, qui videtur fuisse circa annum lesquimillesimum, dictus valor imposititiû coronati tunc esset (prout erat) certus & stabilis, quo casu & si non esset facta mentio,

Xx. 3. videt.

videtur tamen fuisse saltem æquè principaliter in consideratione, & sic augmentum efficax deducendum, per prædicta in præcedenti quæstione.

16 † Secundò per locum à fortiori: quia si habetur ratio augmenti, vel decrementi valoris extrinseci, quando nulla de eo facta est mentio, igitur multò magis quando certi aurei deducuntur in dispositione expressè sub ratione valoris tunc currentis, ut hic.

17 † Tertiò, quia si hoc casu pendentibus terminis & tempore solutionis contigisset valorem extrinsecum coronati minui, non ad breue momentum, sed perpetuò, vel ad durationem considerabilem, nonne generi iuste petere posset illud decrementum suppleri? Certè tenor contractus & rei æquitas evidens est, quòd sic: quia non fuerunt simpliciter promissi tales aurei certi ponderis, & characteris, & materiæ, sed etià sub ratione certi valoris currentis. Ergo in illo valore dari debent, vel suppleri: alioquin deciperetur generi, qui minorem summam, quàm per relaxationem expressam ad valorem tunc currentem stipulatus fuerat, cogeretur recipere. Igitur pari ratione debet pati deductionem augmenti.

18 † Et fortius etiam si tempore contractus suberat periculum mutationis monetæ, adhuc idem hoc casu dicendum, propter relationem expressè factam ad certum valorem currentem, iunctis longis dilationibus. Videntur enim partes præiudicasse, quòd interim multipliciter augeri vel minui posset cursus monetæ: ad quod præcauendum & futuram captionem vitandam, mutuò sibi cauere de computando sub certo valore tunc currenti.

19 † Et sic hic casus longè minus dubitabilis est, quàm præcedens, quia hic indistinctè siue tempore contractus monetæ cursus erat stabilis, siue mutatio imminet.

bat, standum est valori qui erat tempore contractus, ex quo non sunt aurei deducti in dispositione, nisi sub eo valore expresso, qui est pars obligationis: & quam sit minus dubitabilis, clariùs liquebit in solutione contrariorum.

† Et primò non obstat quòd adducitur de vulgata sententia, in qua se fundat Boerri. quia falsa et malè fundata, ut supra quæstio. 93. in princ. Et si vera esset, adhuc non haberet locum hoc casu, ubi actum est de certo valore extrinsecò, videlicet 27. solidorum cum dimidio pro quolibet coronato, cui stādum est secundum Bal. in terminis dotis, in conf. incip. punctus quæst. quòd est cōf. 339. lib. 2. secundum veterem, & conf. 213. lib. 5. secundum nouam impressionem. & sequitur Soci. consil. 298. lib. 2. ubi inquit, quòd licet obligatio incipiat à Florenis, vel certa specie monetæ, tamen illa verba (ad computandum tot librarum vel solidorum) significant, quòd illa æstimatione reddi debet, & non maior, & sic augmentum deducendum, prout etiam diminutio, si qua esset supplenda. † Facit Bartol. in l. Paulus. in fin. de solutio. quem communiter in hoc sequuntur Doctores. licet ipse Bartol. contrarium velle videatur, in l. penul. §. si mancipia. solut. matrimo. quem ibi reprobant uterque Imol. Et quamuis Bartol. ibi loquatur, quando obligatio incipit à summa generali quantitate, putà à centum libris reddendis in Florenis sub eadem æstimatione: nos verò hic loquamur quando incipit à certa specie monetæ, putà à 150. aureis sub tali estimatione seu valore extrinsecò: tamen hæc differentia non meretur nouam distinctionem fieri, nec inducit differentiam iuris, prout nec ullam implicat diuersitatem facti, sed consistit in sola transpositione verborum, quæ idem utrinque significant, videlicet ut debeat attendi valor extrinsecus, qui erat tempore contractus, & in eo expressus fuit.

Et ita rotundè, simpliciter & breuiter dicendum, quamuis super hoc Martinus Landen.

Lauden. tractat. monetæ. colum. final. & Curti. senior eodem tracta. quest. 1. & Alber. Bru. tract. de aug. conclus. vltima. fallentia. 8. adeo sese innoluant, ut vix certus sensus colligi possit. Non obstat, quod dicebam, & argendo principium verborum obligationis, & qualitatem personarum & contractus matrimonij, quod partes videntur habuisse respectum ad certam speciem & numerum monetæ tantum, quia respondetur primò, quod illa verba non excludunt considerationem valoris extrinseci, cum sit de natura & substantia omnis monetæ, & æquè principalis, & etiam inter magnates, & in contractibus matrimoniorum solet expendi, teste experientia. Secundò, quod non oportet virgere vel expendere partem verborum tantum, sed omnia simul, i. incivile, de legibus. & consequenter ea, in quibus in eadem oratione fit determinatio ad certum valorem extrinsecum.

† Non obstat, quod mentio valoris extrinseci & currentis fit causa demonstrationis, quia imò stat dispositivè & taxativè, cum sit in verbis dispositivis, & etiam facile censetur inesse dispositioni per prædicta: igitur multò magis valor expressus.

† Non obstat, quod valor coronatorum non creuerit, nisi propter deteriorationem solidorum, quia dico, quod licet solidi postea excusi sint deterioris materię, tamen sunt eiusdem valoris & estimationis, ut veteres in foro & in omni contractu: nec veteres solidi plus valent, quam novi in usu communi. Et sic augmentum coronati verum & efficax est: valet enim triginta novem solidos, siue de veteribus, siue de novis indifferenter: & sic multum plus valet in effectu tempore solutionis, quam valet tempore contractus. Et multum, non solum ex inopinato, sed etiam contra tenorem contractus laderetur debitor, qui non fuit in mora solvendi in termino cõviento, si teneretur solvere ad numerum secundum æstimationem præsentem, & non secundum æsti-

mationem contractus. † Patet ad sensum & per ipsam rei evidentiam, quia nobiles non solent habere pecunias diu ociosas in arca, & si dictus Baro habuisset, verisimiliter non cauisset sibi de tot dilationibus solvendi, quis habere voluit, ut de fructibus & redditibus suis posset cum tempore summam conficere.

Cum autem fructus & redditus conficiantur, & in pecuniam redigantur per solidum & libram, quanti plus valebit aureus, tantò minus aureorum ex redditibus suis conficere poterit: & contrà, quantò minoris valebit aureus, tantò plures aureos recipere & solvere poterit, sine exinanitione domus. Hinc satis apparet expressionem certi valoris dispositivè & taxativè factam in gratiam utriusque, ne si fortè crescerent aurei, debitor nimium damnum pateretur, & redditibus non sufficientibus cogeretur partem patrimonij vèdere, vel usuris succumbere, & pariter ne damnificaretur creditor, si interim decrescerent.

† Nec est somniandum taxationem illam referri ad bonitatem intrinsecam monetæ tunc currentis, quia hoc esset contra mentem & directam significationem verborum, quæ respiciunt numerum & cursum solidorum, & bonitatem extrinsecam, non autem intrinsecam eorum bonitatem, quæ etiam impertinens & inutilis esset, ad id, de quo agebatur, videlicet dotis debitæ solutionem, cum in solvendis debitis, & rebus acquirendis, non plus valeant veteres, quam novi solidi.

† Ex his promptum est nullo negotio secundum quæstionis partem decidere, de dote restituenda, pariter enim dicendum est efficax augmentum deducendum, vel decrementum supplendum: salvo quòd cum hic eadem sit æquitas, quæ in mutui restitutione, eadem limitatio adhibenda est, quæ suprà, videlicet, ut si augmentum superuenerit mox post dotem datam, ita quòd recipiens habuerit commodum

modum augmenti, non possit illud deducere: & pariter si decrementum statim superuenerit, non teneatur illud supplere.

28 † Et ita debet intelligi decisio prudentissimorum virorum Collegij Neapolitani, quam refert (licet non sic declaret) eorum Collega Matth. Afflict. decis. Neopo. 194. dotem mille centum florenorum, quorum valor extrinsecus interim decreuit, debere restitui secundum valorem currentem tempore dotis traditæ, & sic supplendo superuentum decrementum: quæ est optima decisio, non in communibus Doctorum lacunis, sed in mera æquitate & iuris medulla fundata: quia gener habuerat commodum antiqui valoris diu ante superuentum decrementum.

29 Et eodem modo dicendum est in collatione. Vnde filia nubens accepit à patre myriadem aureorum, cum aureus valeret 40. solidos, tempore verò obitus patris valeret 45. solidos, non tenebatur cōferre præcisè myriadem aureorum, sed solum in æstimatione, qua erant tempore dotis datæ, & sic deducto augmento: alioquin sequeretur quòd pro viginti mille libris receptis teneretur conferre duo & viginti mille quingentas libras. Et pariter si sit in mora conferendi, casu quo debeat vsura currere, secundum not. suprà quæst. 88. nõ curreret vsuræ, nisi pro rata viginti mille librarum: & hoc nisi augmentum superuenisset post dictam dotem, ita quòd filia, vel maritus eius percepissent cōmodum augmenti: & pariter decrementum superuentum post conuersionem in rem eorum secundum veterem valorem supplebunt, ut modò diximus. Idem in similibus.

30 † His scriptis dum regesta mea voluo, reperi ante tredecim annos à me discussam q. quæ tunc erat in factò, Anno 1480. dum aurei non valerent, nisi 35. solidos, mulier dedit in dotem mille quadringentos aureos solares, cum pacto, quòd in casum, quo non haberet communionem bonorum cum futuro sponso, redderetur ei vel suis soluto matrimonio, Gallicè (Au

pru du denier Paris) hoc est, ad verbu ad ratione denarij Parisiensis, vel ^{proportionem} ad rationem sesquiquartam augmenti, videlicet quòd tanta summa, quantal viro data, & per eum recepta erat, redderetur cum augmento quartæ partis: postquam autem matrimonium diu steteret, tandem eo soluto cum omiſſa communiōe dos repeteretur secundum formam pacti, tuncque videlicet anno 1532. aureus solaris auctus esset de decem solidis, valebat enim ex edicto regio & communi vsu 45. solidos: dubitabatur an totidem 1400. aurei cum augmento quartæ partis, non deducto secuto augmento reddi deberent.

† Vidi ab antiquioribus & consultissimis huius supremi fori patronis responsum & conclusum, quòd totidem aurei in specie reddi debebant, non deducto augmento extrinseco, sed quantum ad augmentum conuentionale ad rationem denarij Parisiensis, videlicet proportionis sesquiquartæ, quòd debebat attendi non valor præsentis temporis, sed valor, qui erat tempore contractus, ut si hæredes viri vltra prædictos totidem aureos soluerent hæredibus mulieris quartam partem summæ, quam prædicti aurei consuebant secundum valorem tempore contractus currentem ad solidum & libram, & sic in effectu pro bis mille quadringentis quinquaginta libris tempore contractus receptis redderent ter mille septingenta sexaginta duas libras cum dimidia, videlicet, 3150. libras in dictis aureis pro sorte, & 612. libras cum dimidia pro dicto augmento conuentionali.

† Et sic quantum ad primum caput, videlicet sortis principalis aureorum, secuti sunt communem errorem ad usque receptum, opinabantur eam esse meram iuris veritatem. Quantum autem ad secundum caput, videlicet augmenti conuentioni ex magna & urgente æquitate conuenerunt limitandum ad valorem tempore contractus currentem: quia tunc non erat verisimile futurum tam magnum aureorum

reorum augmentū, & vir promittens augmentum sesquiquartum, verisimiliter in-
spexit ad valorem currētem tempore con-
tractus, & si cogitasset fore, vt aurei sic au-
gerentur, nullum promississet augmentum,
saltem non tantum. Atqui si vera erat, &
sequenda communis opinio in primo ca-
pite, sequenda etiam erat in secundo ca-
pite, non solum ex vi verborum, sed et-
iam de iure, & ex mente, & paritatis ra-
tione.

† De vi verborum patet, quia vt ver-
bum (principale & dispositiuum redde-
rentur) refertur ad eosdem aureos nume-
ratos, ita verba illa Gallica (*Au pris du de-
nier*) & in eadem oratione posita, & eo-
dem verbo principali determinata, refe-
runtur ad eosdem aureos: igitur eodem
modo & pariter determinari debent, non
autem disformiter, L. iam hoc iure, de vul-
ga. & pupill. cum vulga. Tum communis
modus loquendi (denarius Parisiensis)
cum adiuncto (ad rationem siue propor-
tionem) vt hic talis est, quod non refer-
tur ad aliquot denarios in specie, sed in-
distingtē, & promiscuē ad augmentum
quintæ partis totius aucti, siue ad propor-
tionem sesquiquartam summæ vel quan-
titatis, de qua agitur, siue de quantitate
librarum in genere, siue de aureis, vel alia
certa specie monetæ agatur.

† Cum igitur fiat mentio denarij Pa-
riensis per modum proportionis, ibi,
(*Au pris*) id est, ratam seu rationem, non
significat, nisi augmentum sesquiquartum
summæ, de qua agebatur, & tantō magis
cum non referatur ad solidos, nec ad li-
bras vel aliam summam, sed ad prædictos
aureos in eadem oratione & determina-
tione eiusdem verbi reddendi dictos au-
reos ad dictam ratam vel proportionem.
Et sic ipsa vis verborum sonat, quod eo ca-
sa redderetur 1400. aurei cum augmen-
to quartæ eorum partis, & sic in totum
mille septingenti quinquaginta aurei, qui
tempore solutionis valebāt, & valent ter
mille nongentas triginta septē libras cum
dimidia.

† De iure patet, quia de iure augmen-
tum, siue additamentum sequitur natu-
ram aucti seu principalis, & vniformiter
eodem iure tanquā eius pars regulari-
ter, l. etiam. & ibi Bald. C. de iure doti. l.
quod in rerum. §. si quis post. de legat. i. la-
tē Curtius sen. consil. 56. Latius Albe. Bru.
in tracta. de augmen. colum. 27. And. Tira-
quel. in repetit. l. si vnquā vet. donatione
largitus, num. 181. & in tract. retract. prox.
§. 1. gloss. 18. nume. 51. tetigi in consu. Parisi.
§. 22. numer. 44. text. in l. inter focerum. §.
cum inter. ibi. nec sperabitur portio, quæ
data est additamenti causa, de pact. dotal.
Igitur sicut stante communi sententia de-
bebant totidem aurei reddi in specie, non
attenta variatione extrinseca, ita necessa-
riō sequitur de iure, quod augmentum il-
lud conuentionale intelligitur de quarta
parte totidem aureorum in eadem par-
ter specie, & sic in casum augmenti extrin-
seci, nō deducto eo augmento, nec de prin-
cipali, nec de additamento.

Similiter de mente partium & ratio-
nis paritate liquet: quia si iuxta commu-
nem sententiam contrahentes intellige-
bant habere respectum ad numerum &
speciem aureorum, quod redderetur dos
in totidem aureis, non inspecta variatio-
ne extrinseca, sequitur quod idem intel-
lexerunt de augmento conuentionali, ex
quo pacti sunt de augmento in simili-
bus aureis, non autem in illa moneta:
quia clausula augmenti refertur ad pro-
portionem sesquiquartam similium au-
reorum: & consequenter siue eorum va-
lor extrinsecus minueretur, siue augere-
tur, semper reddi deberent 1750. aurei,
tam pro sorte, quā pro augmento: & sic
dicta consultatio, stante communi senten-
tia, in qua partim fundatur, non potest
stare.

† Cum autem dicta communis opinio
simpliciter falsa sit, vt probauimus, &
contrahentes ad valorem extrinsecum au-
reorum stabiliter currētem tempore con-
tractus, etiam alio non expresso, respe-
xisse censeantur, per prædicta, nunc cla-
rum est, augmentum tam de sorte, quā
de

de additamento deducendum esse. Plus dico, quòd etiam si prima communis sententia vera esset, adhuc idem dicendum esset in hac hypothese, ex quo facta relatio ad denarios, & sic partes cogitaerunt de valore extrinseco, seu de quantitate denariorum resultante ex aureis, quo casu clarum est, quòd debet attendi valor, qui erat tempore contractus. Et sic hoc casu non tenebantur haeredes viri in effectu reddere vsque ad summam 3937. librarum cum dimidia, sequendo communem Doctorum errorem, nec vsque ad 3762. libras cum dimidia, secundum dictam consultationem, sed solum vsque ad 3062. libras cum dimidia, videlicet, 2450. libras pro sorte, & 672. libras cum dimidia pro additamento conuentionali, vt pro toto suffecerit reddere mille trecentos sexaginta vnum solatos, cum quinque solidis Turonensibus: quia in aureis vtrunque, tam fors recepta, quam additamentum reddi debet, ex tenore pacti, dispositione iuris, d.l. inter socerum, §. cum inter. deducto superuento & inopinato augmento per praedicta: idem in similibus. Ad ea, quae dixi supra numero 392. quòd duo sufficient, adde Petrum Paulum Parisium consil. 54. consil. 55. libro primo. Quinto loco occurrit quaestio sequens.

S V M M A R I A

1. Depositum in genere periculum ad deponentem spectat, nisi recipientis mora interueniat.
2. Depositum ad numerum abit in creditum.
3. Depositarius dominus est, si deposito vti potest.
4. Depositum cum facultate vtendi ad certum tempus naturam mutui sapit.
5. Augmentum an spectet ad Reum, qui est in mora, & nu. 8.
6. Consignatio habet realis solutionis effectum, & quando hac verum nu. 10.

7. Deponens non sentit commodum depositi consignata pecunia.
9. Negligens non debet esse melioris conditionis quam diligens.

QVAESTIO XCVIII.

Nonagesimoodtaud, Quid in deposito, puta agens ad retractum, vel redemptionem fundi consignauit penes actuarium, vel mercatorem mille aureos, dum autem lis protrahitur eorum, aestimatio de quadraginta ad 45. solidos augetur? Respondeo, si est depositum primi gradus, de quo supra quaestio. 83. nume. 632. nulla est quaestio cum steterit in dominio & periculo deponentis, vel eius qui est in mora.

† Si verò est depositum secundi gradus, scilicet ad numerum, quod abit in creditum periculo recipientis, vt l. certi conditio. in fin. cum l. sequen. si certum petat tunc si esset verum depositum, scilicet in meram custodiam, vt teneatur depositarius indilate mox cum petetur reddere, & sic non habet ius vtendi summam deposita & deposita, prout manet deposita, videlicet in genere quantitatis purè sic debita in abstracto, & non in concreto speciebus seu corporum, per not. supra numero 18.

† Et adhuc idem, quia licet interim depositarius fuerit dominus corporum, quibus potuit vti, tamen astrictus fuit eadem corpora vel similia semper tenere parata: & sic non potuit vti, sed, vt veri simile est, semper totidem similes species ociosas & paratas tenuit, & sic non debet teneri, nec supplere quidem decrementum, si quòd interim acciderit, etiam si salarium custodiae recipiat: nec poterit deducere augmentum quòd superuenerit, sed praecise totidem numero similes species reddere tenetur, sicut obligatus ad tot aureos praecise, cum pacto, vt nec augmenti, nec decrementi ratio habeatur.

† Si

Si verò est depositum tertij gradus, videlicet improprium, ita ut concessa sit facultas utendi, ut non possit mox, nisi post tempus congruum tacitum vel expressum cogi reddere, & cum sit simile mutuo, ut supra num. 634. idem dicetur quod in mutuo supra quæst. 92. Prædicta sunt clara ex parte actoris, qui succubuit, & sic consignationem repetentis. Quod si vicerit, in casum quidem decrementi nulla etiam est quæstio.

† Sed in casum augmenti quæritur an spectet ad reum, qui fuit in mora? Videtur quod sic: tum quia huiusmodi solutio, vel restitutio sortis trahitur retrò ad diem consignationis & iudicij cœpti, idque cum effectu, quia tenetur reus ad fructus fundi, vel rei retractæ ex eo tempore, tum quia ad eum spectavit periculum pecuniæ: ergo videtur quod ad eundem spectet augmentum, præsertim fortuitum, & sine facto & sumptu deponentis superuentum. † Tum quia dicta consignatio videtur quædam solutio, habet enim ipso iure effectum realis solutionis: quia ipso iure ex tunc liberatus est deponens ab omni alia restitutione sortis, l. acceptam. C. de vsur. l. ob signatione. C. de solutio. Sed si debitor soluere volens consignauerit, non dubium quin augmentum spectet ex tunc ad creditorem, sicut & decrementum & periculum. † Tum postremo, ut consignans consequitur etiam retrò omnia commoda consignationis, ita videtur quod non debeat interim capere aliquod commodum de pecunia consignata, alioquin censeretur consignationem reuocare: ergo non debet habere dictum augmentum, & sic spectabit ad reum acquiescentem.

† Breuiter his non obstantibus, dico quod istud augmentum superuentum antequam reus acquiesceret, & desineret esse in mora spectat ad consignantem, qui licet vicerit, & omnia commoda consignationis & victoriæ habeat, potest illud deducere, nisi in casum, quo spectaret ad depositarium, ut diximus. † Et moueor, tum per ea, quæ dicunt Doctores contra credi-

torem moratorem, in l. vinum. si cert. petat. per l. 3. in fi. de action. empt. Tum quia ad commodum moratoris non debet diligens deterioris esse conditionis, quam negligens: sed si non consignasset, vel consignationem ut poterat recuperasset, posset deducere augmentum (loquor enim in themate huius quæst.) Secus si debebantur præcisè certi aurei ad certum numerum non obstante quocunque augmento vel decremento ex pacto expresso (quia tunc cessaret hæc quæstio) ergo & nunc poterit, & morator suæ moræ imputare debet, quod non prius eam purgauit.

† Non obstat, quod dictum est de solutione vel consignatione causa soluendi, quia illa fit purè & absolute, & de eo quod purè debetur: & sic non est simile cum casu nostro, ubi pecunia consignata non debetur purè & absolute, sed implendo respectu, & faciendo per reum id ad quod vicissim tenetur, quod cum recuset facere pecunia antè consignata, non debetur ei cum effectu, nec debet ei tradi, sed stat velut sequestrata: & sic non debet habere commodum pecuniæ, sibi (ob suam moram, & non impletionem eius, quod debet) nondum debita cum effectu. Consequenter non debet habere illud augmentum, licet propter iniustam suam moram debuisset ferre, moræque adscribere periculum, & omne incommodum, si quod accidisset. Et sic soluta sunt omnia obiecta. Sexto loco occurrit quæst.

SUMMARI A.

- 1 Legati augmentum & decrementum an legatarium respiciat.
- 2 Quotiens agitur ex dispositione alicuius, attenditur tempus dispositionis.
- 3 Legatum factum pro legitima filia, si modicum attenta portione quam remittat, augmento continet.
- 4 Variata æstimatione pecuniæ, an attenditur tempus testamenti, mortis, aut

- solutionis, & nume. 6.
- 6 Obscuritas Doctorum ab authore recensita.
 - 7 Oldradus taxatur inconstantia & perplexitatis, & nu. 8.
 - 9 Examinatur consilium 13. Oldradi.
 - 10 Tempus solutionis & consignationis in moneta quae non est in obligatione sed facultate inspicitur.
 - 11 Libra Turonensis non semper eadem est in eodem loco.
 - 12 Mensura agrorum variata ea attenditur, quae est tempore contractus.
 - 13 Ludouici Rom. de Oldradi sententia iudicium.
 - 14 Explicatio l. cum certum de auro & argento leg.
 - 15 Aureus semper de minimo intelligitur.
 - 16 Aretini quoddam consilium discutitur, & ut alienum rejicitur.
 - 17 Statutum si à subditis non recipiatur, non valet.
 - 18 Communis aestimatio praeualet ei, quae statuto in usum recepto constituitur.
 - 19 Condemnatus ad monetam maiorem (puta aureos) soluere posset in minima moneta. & nu. 20. cum seq.
 - 23 Tantum argenti in minutissima moneta, quantum in maxima habita proportionem, & nu. 24.
 - 25 Creditor interesse magis recipere maiorem, quam minorem monetam non consideratur.

QVAESTIO XCIX.

742. **N**ONAGESIMO NONO. Quid in legato, puta mille solutorum, qui tempore testamenti vel legati valebant singuli 32. solidos, sed tempore mortis 40. tempore vero petitionis vel solutionis 45. Breuiter idē quod supra diximus in contractibus, ut scilicet inspicatur valor impositus currens tempore dispositionis,

sive contractus, siue testamenti, quia obligatio accepit suam certitudinem & limitationem secundū quod, quale & quantum tempore dispositionis, nec ex post facto mutatur, l. Rutilia. de contrahen. emptio. & in testamentis sunt, text. in l. vxorem. §. testamento, de legat. 3. l. si ita. de auro & argen. legat. l. Aurelius. §. testamentum. de lib. lega. † Hinc & pulchre ait Bald. consil. pen. coram vobis, libr. 1. vbicunque agitur ex dispositione hominis attenditur tempus dispositionis, ut sciatur quid, quale, & quantum debeatur, non autem tempus solutionis. Ergo cum valor impositus pecuniae, quem extrinsecum vocat, sit de quantitate & parte integrali, substantiali, & aequē principali legati pecuniae, siue in genere quantitatis relictae, siue in certa quauis specie monetæ, debet ea quantitas & valor legati secundum tempus testamenti, non mortis, nec solutionis, attendi. † Limiro, si legatum vel institutio facta esset pro legitima filia, quæ forte hoc mediante per statutum vel consuetudinem loci excluditur: quia tunc si summa relicta est modica præ portione, quam filia iure communi habitura fuisset ab intestato, dico quod decrementum bene debet suppleri, ut in alijs: sed tamen decrementum non deberet deduci, tum per ea, quæ in simili dixi supra nume. 37. tum propter fauorem legitimæ, quæ debuisset haberi in corporibus hereditarijs cum augmento, l. scimus. §. repletionem. C. de inofficio. testa. tum ut tantò minus recedatur à iure communi.

† Et in quantum dixi debere attendi tempus testamēti, dices forsā nil esse noui, sed actum agi: quasi omnes Doctores & veteres & recentiores communiter teneant, in aestimatione monetæ, si variata sit, debere attendi tempus testamenti, non mortis, vel solutionis. Ita enim Oldrad. quest. 31. thema tale est. Albe. post Guiliel. de Cu. in l. cum quid. col. fina. in l. vinum. col. fina. si cer. pet. Paul. l. 1. in fin. princip. C. communia. de leg. Mart. Lauden. in tract. monet. colum. penul. Curr. sen. eodem tract. quæstio. 4. Albert. Bru. tracta. de augment.

men in vltima conclu. amplia. 9.

At ego dico, quod si rectè inspicias & expendas, longè aliud loquuntur, longè diuersa est mēs eorum: non enim de cursu & valore impositio seu bonitate extrinseca loquuntur & sentiunt, sed de bonitate materiali & intrinseca, quam attendi & exigi volunt tempore testamenti, vel dispositionis, siue legata, vel aliter debita sit pecunia, siue nomine quantitatis generica, putà centum librae, siue certa species monetæ, putà centum aurei solares, & pessimè, per ea quæ dicam in quæstione sequenti.

Caterùm de bonitate extrinseca sentiunt, tempus non dispositionis, sed solutionis attendi, non curando de augmento vel decremento, nisi à tempore mortis, prout adusque inualuit communis Docto. error. Et ita disertè explicat, & se declarat Paulus in d. l. 3. in fin. princ. Alcia, post alios in d. l. cum quid. & malè, per ea quæ nouè dixi in præcedentibus. Verùm est quod Socin. conf. 6. lib. 1. loquens de bonitate extrinseca, tenet debere attendi tempus testamenti: sed loquitur in longè diuersis terminis, videlicet quando legatum est factum de quantitate in genere, vel de floribus, qui secundum communem modum loquendi loci tempore testamenti intelligebantur de certa quantitate in genere cuiuscunq; monetæ, non autem de certa specie monetæ, prout loquimur.

Oldra. tamen, qui nondum saniores quorundam veterum sententiam, de qua supra, penitus exuerat, nō vbiq; eodem modo sentit in hac materia, sed modò varius, modò obscurus: quia in conf. 168. primum quæsti. 3. rectè tenuit in æstimatione & solutione pecuniæ, putà certæ summæ Turonensium, quod non debet haberi respectus ad valorem intrinsecum, sed solum ad valorem extrinsecum, & cursum communem & vsualem: sed in dicto conf. 31. in legato ducentarum librarum cum testator superuixisset decem annis, & quæretur se qua moneta debeant solui ducentæ librae, an de moneta, quæ currebat tempore testamenti, an quæ currebat tempore

mortis, apparet quod non quærit de bonitate extrinseca, esset minus fatua quæstio, cum non sit legata in certa specie monetæ, sed in quantitate generica ab omni certa specie abstracta: & sic necessariò omnes species monetæ recipiunt functionem secundum omnes. Quærit ergo tantum de bonitate intrinseca, quia interim facta est pecunia deterioris materiæ: & sic ibi censet soluendum etiam ad rationem bonitatis materialis & intrinsecæ, quæ erat tempore dispositionis, siue testamenti, siue contractus. Sed in conf. 3. incip. cum quæstio obscurus est factus, prout etiam ceteri assolent in hac materia: format enim quæstionem de arbitris, qui vni adiudicauerunt totam hæreditatem, & eundem condemnauerunt alteri ad soluendum duodecim libras Turonensium paruorum, deinde ex interuallo citra moram debitor vult soluere Turonenses grossos, computando quemlibet grossum pro quindecim vel sexdecim Turonensibus paruis, prout valebat & currebat tempore arbitrij lati. Creditor autem vult attendi Turonenses paruos hodie currentes, ex quibus Turonensis grossus non valet, nisi quatuordecim. Decidit Oldr. inspiciendum tempus lati arbitrij, & satis aperit quod non quærebatur de mutatione grossi, & meritò: quia grossus non erat deductus in dispositione, nec erat in obligatione, sed in facultate, siue de illo grosso, siue de alia specie monetæ conficeretur & præstaretur summa debita.

Et tamen nemo dubitat, quin inspiciendum sit tempus solutionis vel consignationis tantum in specie monetæ, quæ non est in obligatione, sed in facultate. Et sic ibi tota quæstio erat super mutatione Turonensium paruorum, nec tamen aperit Oldr. an esset extrinseca siue intrinseca, quo fiti, vt ea decisio Oldrad. sit incerta & inutilis. Nos ergo dicimus, nō curandum de variatione bonitatis intrinsecæ, sed præstanda, & sufficit bonitas extrinseca, quæ erat tempore sententiæ: hoc est, soluendas omninò 12. libras de illis Turonensium paruorum libris, quæ currebant tempore sententiæ.

tem sibi mensurari 2250. medimnos salis, (totidem enim libras valebant mille flore ni secundum communem obseruantiam, videlicet accipiendo quemlibet florenum pro 45. solidis.)

Contrà venditor non vult accipere nisi iuxta præscriptū statuti, videlicet pro 42. solidis, & sic tradere bis mille centumque medimnos salis dūtaxat: quod fuit, quid iuris? Consultuit Franc. Arc. pro emptore: tum quia ex quo tale statutum à subditis non recipitur, non ligat: idēd tantū valere censetur florenus, quanti publicē & communiter æstimatur ab omnibus. Tum quia si statutum ligaret, tamen ex quo emptor externus iustam illius ignorātiā habuit, ne enormiter lædatur, videlicet ne perderet 150. libras, vel totidem medimnos, deberet aduersus tale statutum restitui per no. Inn. in rub. de consu. de quō plura dixi consu. Paris. in proœmio. Et rectē consultuit, & hæc duo verba sufficiebant: sed is initio breuitatem professus, multa impertinentia prolixē cumulauit. † Quæ enim infarcit de bonitate intrinseca & extrinseca monetæ, prorsus à proposito sunt, sed solum erat questio, vtrā æstimatio præstet, an quæ communiter obseruatur, an quæ statuto in vsum recepto taxatur: & habes communem vsum præualere, quod etiam Budæus luculento exemplo probat li. 3. assis. vt in frā. Ecce quā multa quā breuius & clarius potui transuectus sum, nec vltorius immorabor in huiusmodi particularib. quæstionib. quā prædicta abundē sufficiāt pro omnibus id genus rectē & expedite decidendis.

Occurrit † tamen iucunda nec omittēda quæstio. Victus & condemnatus in impensis litis ad 30. libras taxatis minutissimam & rarissimam equiuit monetam, & solutionem obtulit in paruulis denarijs Parisiensibus & Turonensibus. Creditor recusauit, offerens recipere in aureis vel solidis duodenarijs aut simili, nō adeo cōreprehensibili moneta. Per sententiam præfatis Parisiensis dictum, quod creditor teneatur recipere: appellauit ad senatum, vbi (vt in talibus rectē & laudabiliter fiori

solet) consulti & aditi præfecti monetales: cenfebant malē indicatum. Dicebant t enim primò, hanc minutissimam monetam nigram denariorum paruorum siue Parisiensium siue Turonensium, non esse factam ad commercia exercenda, & soluenda debita, sed solum ad commutandum maiores numos, vel supplendum quod excurrit, vt in l. Publia. §. Titius. de posi. quando minutum aliquid addendum vel detrahendum est summæ vel precio. Secundò † dicebant monetam hanc nigram ferē omnino esse æream, nimisq; ponderosam & onerosam in magnis summis.

Sed certē primum iuris est, † excedens artem monetalem, & falsum est: cum enim hæc minutissima moneta, quamcunque vilissima sit, publicē ad formam & definitionem publicam facta & approbata est vera & proba moneta, igitur in ea solutio fieri potest, siue in parua, siue in magna summa, cum debitor non sit obligatus ad aliā certam speciem monetæ, sed ad quantitatem in genere.

Secundum verò in facto est, & spectat ad artem monetalem, sed sufficit præcedens solutio. † Præterea (vt didici à doctissimo viro do. Francisco Beneuentio, causarum in hoc senatu patrono consultissimo, regioque in præfectura monetarū aduocato (etiam in nigra & minutissima moneta tantum pro rata inest & datur materiæ argenti, quantum in maiori alba moneta argentea, modò proba sit moneta, vt supponitur. Patet, quia in duodecim denarijs Turonensibus, qui valent solidum duodenarium, tantum est argenti, quantum in vno solido duodenario, & tantundem inuenietur, si seorsum denarij, seorsum duodenarij consentur.

Quod autem duodecim denarij maioris sunt ponderis, illud est quia plus habet æris, vt possint in plures numos multiplicari: quantum ergo (si appendantur) pluris pōderant, quā duodenarius solidus, tantum plus habent æris simul, quā vnus solidus per se. Et † consequenter solues triginta vel centū libras in hac minutissima moneta, tantū dat argenti, quantū si soli-

20

21

22

23

24

solueret in maiori argentea, licet minorē molem det obliuiois quantitatē. Quamquam de iure siue plus, siue minus argenti insit, non refert, modò publica proba & legitima moneta sit, vt dicam in quæst. seq.

25 Quod t̃ autem hoc casu iustē creditoris (vt potē profecturi) intersit non recipere in hac minutissima & p̃derosissima moneta, non est in consideratione: quia illud solum cōsideratur, qñ debitor tenetur in certa specie, & offert in alia, licet aliās cōmuniter fungibili, vt in l. Paulus, de solut. Sed hic non debetur nisi quantitas in genere, qua semel ablata in quacunque proba non reprobata moneta, licet rara & minus frequenti (vt sunt denarij Parisienses) debitor obtulit quod debet, nec ad rem pertinet, quod debitor ex indignatione hanc minutissimam monetam conquisierit: ex quo enim eam habet, & de ea solui potest, quid ad rem de origine? Immò si peccauit debitor dicta indignatione, magis peccat creditor, qui est in vltima mora & culpa, dedignando & auersando probam & legitimam monetam: & ita tandem rectē prudenterque pronunciauit supremus noster senatus, benē iudicatum. ADDE. Videat cui placet REN. BVDEL. suprà quæst. monet. cap. 10. longē aliter concludentem.

Additio Ren. Budelij LL.

Humanissime Lector: Cum hoc caput centesimum, quod inter vndecim postremò loco est positum, præcipuamq; & notabilissimam de Monetis materiam continet, Summarijs suis destitui, quibus præcedentia capita videntur condecorata, animaduertissimè: existimaui me tibi rem nō ingratam præstiturum, si per me hæc colligerentur, & huic cap. pro more præscriberentur. Hinc enim mens Molinæ in hac difficili & argumentosa (vt ipse fateatur) quæstione exactius cognoscetur, & quid pro vtraque parte in hac disceptetur ac proponatur, perfectius intelligere & summatim tandem ad Indicem omnia redigere licebit.

Pro pleniori etiam intellectu eorum,

quæ præcedunt & quæ sequuntur, hic rursus repeto & inculco. Quod præter alia, quæ in præsentī cap. tractantur, agatur hic de intrinseco & extrinseco valore Monetarū, de obligatione speciei & generis, de certis generibus contractuum, in quibus vel summa semel, vel quotannis soluenda agitur: tandemque Auctor concludit, vt etiam passim in præcedentibus, in his Monetarijs quæstionibus propè omnibus, nō ad valorem intrinsecum sed extrinsecum, hoc est indicaturam, quam etiam magis substantialem dicit, respiciendum, & secundum illum, qui contractus, non verò solutionis tempore frequentabatur, quæstiones obuinentes dissoluendas & decidendas esse, contra Doct. communem, vti etiam nostram sententiam, contendit atque concludit.

SUMMARIA.

- 1 *Intrinseca bonitatis ratio quopactō inueniendā.*
- 2 *Intrinsecum valorem attendendum, cōmunis habet sententia.*
- 3 *Obligationem generis & speciei distinctā esse.*
- 4 *Intrinsecam bonitatem esse substantialem.*
- 5 *Materiam in pecunia considerari.*
- 6 *Intrinseca bonitas in pensionibus annuis debet attendi.*
- 7 *Creditor viliorē pecuniam quam exposcit, recipere cogi non potest.*
- 8 *Pecunia in Gallijs vilior facta, Anno 1525.*
- 9 *Intrinsecam bonitatem considerandam docet experientia.*
- 10 *Rem vitiatam reddere non licet.*
- 11 *Extrinsecam bonitatem esse substantialem.*
- 12 *Pecunia signata materia considerationem excludit.*
- 13 *Moneta vt iusta sit, quæ requirantur.*
- 14 *Adulterina moneta pro legitima non habetur.*

- 15 *Augmenti extrinseci ad defectum intrinsecum collatio.*
- 16 *As libralis quomodo paulatim sit diminutus.*
- 17 *Bonitatis intrinseca rationem non habendam.*
- 18 *Indicaturam publicam precipuum esse in Monetis.*
- 19 *c. Quanto explicatum.*
- 20 *c. Olim explicatum.*
- 21 *Species quando per alia soluitur attenditur solutionis tempus.*
- 22 *c. Cum canonicis explicatur.*
- 23 *Moneta successu temporis nunquam fuit meliorata.*
- 24 *Speciei in obligatione, decrementum extrinsecum, Molin. damno debitoris tribuit, & ita in fauorem creditoris intelligit.*
- 25 *In vectigalibus & pensionibus annuis debere cessare respectum mutationis bonis intrinseca.*
- 26 *Pecunia quia publice recepta est, non attenditur, quod intrinsecus sit deteriorata.*
- 27 *Communis clades Reipub. a quo animo est ferenda.*
- 28 *Fabri auctoritate confirmat Molin. suam sententiam.*
- 29 *Rom. & Geminia. sententia suam probat, Molin.*
- 30 *Intrinseca bonitas ad extrinsecam qua sit ratio & habitudo.*
- 31 *Moneta proba ex auro argento & are conflata.*
- 32 *Prescripti monetales habere cognitionem pignorum in Gallijs.*
- 33 *Ex puro auro non commode monetas cudi.*
- 34 *Auro summam soliditatem inesse.*
- 35 *Ex puro auro non commode confici aurea vasa.*
- 36 *Auri summitatem esse Caract. 24. ad quadrantem excoctorum.*
- 37 *Aurum purissimum, ut Molin. haberi non posse.*
- 38 *Aurum purius excoqui argento posse.*
- 39 *§. Sed si plumbum l. idem Pomponius de rei vend. explicatus.*
- 40 *Aurum, argentum, as, separari posse.*
- 41 *Conflaturam auri & argenti esse antiquissimam, testimonia sacrarum literarum ostendunt.*
- 42 *Metalla permixta separari commode posse.*
- 43 *Homogeniorum & heterogeneorum commixtia & separatio.*
- 44 *Indivisibile censetur quod commode diuidi nequit.*
- 45 *Cementum quid & quomodo fiat.*
- 46 *Ager qui commode, diuidi nequit censetur indivisibilis.*
- 47 *Ulpianus in rebus abstrusis fuit exercitatus.*
- 48 *Aurum purum putum essentialiter haberi non posse.*
- 49 *Moneta bonitas intrinseca in duobus consistit qualitate & quantitate.*
- 50 *Intrinseca bonitas Moneta dicitur qualitas.*
- 51 *Extrinseca bonitas ad quantitatem refertur.*
- 52 *Auri summitas consistit in 24. gradibus siue caracteribus.*
- 53 *Argenti culmen duodecim habet denarios.*
- 54 *Aurum argento purius excoqui putat Molinaus.*
- 55 *Caracti vocabulum Molin. placet neque ita dictum.*
- 56 *Error Molinæi taxatur.*
- 57 *Proportio extrinseca aestimationis auri ad argentum.*
- 58 *Proportionum auri ad argenti minorem decupla non extitisse.*
- 59 *Analogia decupla & quindecupla.*
- 60 *Proportio argenti ad as fuit centupla.*
- 61 *Proportio octupla & sexdecupla aliquando*

- do fuit.
- 62 Pöderum & librarum rationem explicat.
- 63 Libra Gallica seu Regia explicatur.
- 64 Libra Gallica seu Zygostatica habet 16. vncias.
- 65 Marca pondus quo Monetarij vtuntur habent 8 vncias.
- 66 Libra varè accipitur.
- 67 Libra vulgaris est 20. solidorum.
- 68 Gradus qualitatis nonnulli constituuntur.
- 69 Argenti tres species recensentur alias est multiplex.
- 70 Argentum regium Cineracium quale.
- 71 Argentum purum est 12. denar.
- 72 Artificum modus loquendi omnino obseruandus.
- 73 Argentum 11. denar. & 18. gran. esse Cineracium.
- 74 Compellatum argentum est 12. denarior.
- 75 Aque chrysulæ adminiculo & per cemen- tum purum fit aurum.
- 76 Argentum pusillatum vnde dictum
- 77 Pusillatum legendum sec. Molin. propu- ssum.
- 78 Argentum merum non videtur aptum ad conficiendum vasa argentea.
- 79 Argentum pusillatum tripliciter fieri. Gra- nallium quid sit.
- 80 Argentipes quondam 11. dena. & 12. gra- norum fuit.
- 81 Remediū meminit Molin.
- 82 Argentum purū putum Molin. dicit quod sex granis abest à 12. den. siue 11. den. 7. gr.
- 83 Aes sui temporis in Gallijs fuit 11. dena. & 10. gr. sec. Molin.
- 84 Plūbum dicitur caterorum metallorū Rex dicitur.
- 85 Moneta deterioratio contigit tempore Phi- lippī pulchri in Gallijs maxima.
- 86 Regis notabile lucrum ex monetis practi- catum.
- 87 Antonius Triumuir. taxatur quod Monet. argenteam adulterauerit.
- 88 Aloy, quod qualitatem designet.
- 89 Denarius quadrupliciter à Monetarijs ac- cipitur.
- 90 Character quid sit explicatum.
- 91 Principes taxantur qui absq. consensu po- puli monetæ qualitatem seu quantitatem mutant.
- 92 Reductionem numorum, quando pecunia iam dudum pro bona fuit exposita, reijcit. Molin. & damnat
- 93 Principis officium in negotio Monetæ quale esse debeat.
- 94 Qui sentit commodum etiam incommodū sentire debet.
- 95 Romanos à principio ære grani vsos fuisse.
- 96 Siclus vocabulum Hebraicum est de quo i- bidem plura.
- 97 Pecuniam signatam Abraham temporibus in vsu fuisse.
- 98 Character est de iure gentium.
- 99 Sicli dimidium de quo Exodi 30. explica- tur.
- 100 Valorem extrinsecum siue Indicatū ex- plicat.
- 101 Proportio intrinseca bonitatis ad extrinse- cam qua sit.
- 102 Intrinsecus & extrinsecus valor debet sibi correspondere.
- 103 Coriaceam monetam tempore Regis 101. annis captiuitatis extitisse fabulam esse cō- tra Guid. Pap.
- 104 Utile fore Reipub. si absque collybistiarum interuentu commercia exerceantur.
- 105 Reipubl. inter est monetam fortem exisse- re.
- 106 Subditorum opes sunt principū diuitia.
- 107 Proportionem quandam intrinseci valoris cum extrinseco esse deberi.
- 108 Augmenti superuenientis naturam copia- sius explicat Molin.
- 109 Mercatorum auaritia taxatur augmentū numerum causantium.
- 110 Praefecti Monetales in Gallijs singulis an- nis iurant.
- 111 Proportionem congruam aliquam vtget

- Molin. valoris extrinseci erga intrinsec.
- 112 Communem sententiam DD. de tempore contractus refutat Molin.
- 113 Communem sententiam de valore intrinseci quoad tempus contractus, tribus argumentis corroborat.
- 114 Contra communem Molin. sententiam corroborat.
- 115 Indicatur a potior est ipsa materia.
- 116 Valoris intrinseci interesse non considerari.
- 117 Demonstrationibus pro sua opinione efficacioribus utitur Molin.
- 118 Qui sentit commodum etiam incommodum sentire debet.
- 119 Ampliationes & limitationem de intrinseci valore pro sententia Molinai.
- 120 Romani & Geminian. contra communem sententiam de valore intrinseci.
- 121 In annuis redditibus etiam quoad intrinsecum valorem solutionis tempus inspiciendum, & quare secundum Roman. & Gemin.
- 122 Exemplis iudicandum non est. Nec quod factum quam quod fieri debet considerandum.
- 123 In dispositione legis, statuti, consuetudinis, intrinseca bonitatis mutationem non considerandam.
- 124 In summa semel soluenda tempus contractus quoad extrinsecum valorem inspiciendum.
- 125 In Mutuo distinctionem notandam.
- 126 Speciei in obligatione intrinsecum valorem minus curandum.
- 127 Sic etiam in contractu de rediemento.
- 128 Contractus tempore, si valor intrinsecus melioratus, hoc deducendum.
- 129 Augmentum paulatim & sensum superueniens.
- 130 Limitationes Regulae de valore intrinseci adiunguntur.
- 131 Pactum interpositum siue de bonitate intrinseca, siue extrinseca persolunda non

valeat.

- 132 Non valere tale pactum explicat.
- 133 Contractus aleatorij sunt impromissi.
- 134 Moneta in intrinseco valore non facile augetur.
- 135 Regis & Tiranni epitheta bona & mala.

QVAESTIO C.

CEntesimodiscutienda necessaria occurrit ardua illa q. an intrinseca bonitatis ratio exigi possit? Hæc de se ad præcedentium quorundam differentiam magis iuris est, quam voluntatis vel facti, & nullâ prima facie videtur habere dubitationem.

Omnes enim & veteres & medij & recentiores (vno solo scilicet Ioâ. Fab. excepto, infra nu. 765.) vna voce vbiq; siue legendo, siue repetendo, siue in tractatibus, siue in consilijs, tenuerunt & tenent semper & indistinctè, siue debeatur pecunia in genere abstracto quâtitatis, puta tot libræ, vt per Old. questio. 31. siue certa species monetæ, puta mille aurei, debere attendi & exigi bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore contractus, siue cuiuscunq; dispositionis: & cum sit plusquam communis, velut præiudicata opinio, superfluum est authores citare. Vide si vacat quos citat Do. Andr. Tiraq. (qui cum eis transit) in tractat. retracta. proxi. §. 1. glo. 18. nume. 27. & latissimè omnium Alber. Brun. tractat. de augmen. conclus. vlti. limita. 1. nouissimè etiâ, sed animosius Iohannes Regnaud in tractat. moneta. censet, quod si nulla esset lex, ita tenendum esset, quia hoc (inquit ille) dictat naturalis iustitia.

Sed certè hæc quæstio omnium huius materiæ difficilior & argumentosior est, vt non solum sit dubium, quando de hoc non fuit actum, vt omnes loquuntur, sed etiam (quod magis mirum est) si expressè conuentum sit de certa bonitate intrinseca, vt ex sequentibus apparebit.

ZZ 2 Cùm

Cum autem plures diuerfos casus hæc quæstio respiciat, qui ad tria genera reducuntur: primum, quando de summa semel soluenda agitur, puta ex empto, vel legato: secundum, quando de summa recepta restituenda, puta mutuo, vel in redemptione redditus vel fundi: tertium, quando agitur de reliquis redditibus continuandis, in quibus omnibus quandoque quantitate in genere, quandoque de certa specie monetæ agitur, quandoque specialiter pactum est de certa bonitate intrinseca, quandoque non. Causas quidem ex quibus debetur, siue ex contractu siue ex testamento, sententia, vel statuto, nil moror, quia in his non est vis: licet multi, dum sese aliter extricare nequeunt, vim in his temerè faciunt.

Verum ut breuius & clarius defungamur, nec sit opus prolixè singula singularim discutere, vtriusque partis in genere potiores tantum loco summam collatos expendemus, deinde totam materiam decisive concludemus. Ut ergo hæc res non minus adusque confusa, quam diffusa, & Euripomari volubilior, certis velut alueis congrua methodo conclusa & astricta iam velut teneri, palpari & discerni queat, breui hoc ordine procedemus: ab vtraque parte iuris civilis locos pertinentes duntaxat & ad rem, in duos contrahemus, & primo secundoque ordine locabimus: iuris verò canonici locos in tertio ordine, circumstantiarum autem facti locos in quarto & ultimo loco, vbi citabuntur obiter aliquot eius partis assertores. Idemque argumentationis, & literariæ aciei ordo, in vtraque concertationis parte seruabitur, & reciprocabitur.

*De bonitate intrinseca, illam semper inspicendam pro communi, per 4.
argumenta comprobaturum.*

750 † Et primò pro communi sententia videtur, quòd bonitas intrinseca est de substantia omnis monetæ, & saltem non minus

principaliter, quam extrinseca consideratur & exigitur, per not. sup. nume. 303. cum autem consistat in pondere seu quantitate, & in bonitate seu qualitate materiæ, necessariò sequitur, quòd ea quantitas, & qualitas, quæ erat tempore contractus, attenditur: vbiunque enim contractus expressè vel tacitè respicit materiam, necessariò præcidit ad eam, quæ erat tempore contractus. I. cum quid, si cert. pet. I. Rutilia de contrahen. empti. ad hoc omnia iura, quæ volunt tempus contractus attendi, & ab initio obligationem fieri certam secundum quid, quale, & quantum, tempore contractus inspecto. I. certum. si certum pet. & secundum limites tunc inritos, qui postea tractu temporis non mutantur. Bald. d. c. quanto, col. fi. & passim, sup. nu. 742.

Secundò, quia iura volunt pecuniam esse debiti ponderis & speciei, quòd solam bonitatem materiæ respicit, quòdque aliter non teneatur quis recipere, quantumcunque principis character impressus sit. text. in l. i. C. de veter. numisma. potest. lib. ii. & in l. i. & 2. de pond. lib. io. vbi non tenetur quis recipere etiam pecuniam principis auream nisi appensam & probatam in pondere & qualitate. quòd procedit etiam si recipiens sit ipse princeps vel eius quæstor. text. in d. l. i. & text. in l. creditor. in princ. de solut. vbi fortius probatur, quòd non tenetur quis recipere pecuniam ærosam, hoc est, pecuniā plus æris habentem, & minus auri vel argenti, quam ex publico & generali decreto inesse debeat.

Quòd ampliatur per d. l. i. dupliciter vel tripliciter. Primò, nò solum si de certa preciosa monetæ specie agatur, vt in l. i. de vet. nu. potest. sed etiam si de quacunque monetæ, vel de simplici quantitate in genere, vt propriè loquitur. d. l. creditor. Secundò etiam in ciuitate, in qua contrahentes pecunia illa ærosa promiscuè utebantur in tantum & tertio quòd etiā si creditor aliàs fuerit in mora, & in terim iussu præsidis ea pecunia tanquam minus

minus proba sublata sit, non est creditoris, sed debitoris periculum. Igitur bonitas intrinseca præcisè requiritur & exigitur, & consequenter ea, quæ ex publico generali compacto requirebatur tempore dispositionis. Cum enim dispositio, quæ sit de pecunia, debeat referri ad certam bonitatem intrinsecam, necesse est (nisi aliud expressè cautum sit) vt determinetur ad eam, quæ erat tempore dispositionis, cum aliter determinari & certificari non possit. Et hæc tantò fortius procedunt in creditore, qui bonam pecuniam numeravit, vt supra quæst. 90. 92. 95. cum sequ. idem tamen in quocunque creditore concludunt dictæ rationes & iura, & hæc de rationibus iuris civilis.

71 Tertiò, hoc etiam secundum omnes volunt iura Canonica in eolim causam, in c. cum Canonicis, de censibus. quæ omnes Canonistæ ibi & vbiq; intelligunt, vt non solum in summa semel soluenda. sed etiam in pensionibus & obligationibus successiuis debeat solui pecunia secundum æstimationem intrinsecam, quæ erat tempore dispositionis, ita quòd etiam si defecerit vetus moneta, non sufficiat soluere de noua deterioris materiæ, etiam eodem valore extrinseco, nisi suppleatur ad bonitatem extrinsecam, quæ erat tempore dispositionis: quod etiam innuit d. c. quanto, de iureiuran. vbi dicitur, propter defraudationem legitimi ponderis (& sic bonitatis intrinsecæ) pecuniam ipsam diminutam, & minoris valoris effectam cum magno populi scandalo & damno.

7 Si igitur diminutio intrinseca facit damnum & populo, ergò non tenetur creditor recipere pecuniam nouam intrinsecus tantum diminutam, ne damnum incurrat, per d. l. Paulus, ita etiam tenet & dicta capitula intelligunt Legistæ vbiq; vt in locis citatis supra in principio huius quæstio. Corne. consil. 279. consil. 287. lib. 1. consil. 321. colum. fina. lib. 3. Guid. Pap. decis. Delphin. 493. Bertrand. consil. 289. si moneta, libr. 3. Anton. Rube. consil. 148. ita etiam scio aliquoties fuisse iu-

dicatum etiam in supremo hoc senatu, & memini me scripsisse in quadam causa, cum in contractu matrimonij facto anno millesimo, quadringentesimo, octogesimo septimo vir constituisset sponsæ octoginta libras annui redditus in *arriphes* (vulgò doarium vocant) quod per consuetudinem est hæredum filiorum illius matrimonij, qui postea non fuerunt hæredes, sed dictum redditum præstari tuncque assignari petierunt, idque secundum valorem & bonitatem monetæ, quæ tempore contractus currebat.

8 Facta verò æstimatione per Præfectos monetarum, anno sesquimillesimo vicesimo quinto, inuentum est, quòd moneta currens deteriorata erat intrinsecus de quinta parte, à tempore contractus, ita quòd octoginta libræ monetæ currentis tempore contractus, habito respectu ad bonitatem extrinsecam, valerent centum libras ex moneta corrente tempore æstimationis, & arresto lato die vicesima septima Martij anno sesquimillesimo vicesimo quinto, damnati fuerunt hæredes constituentis ad soluendum & assignandum dictum redditum secundum valorem & æstimationem monetæ, quæ tempore contractus currebat.

Et postea simile arrestum in alia causa, vbi petebantur antiqua aurea numismata pecudis vellosæ. Gallicè (*Moutons à la grande laine*) quæ non erant amplius in vsu, nec ad æstimationem extrinsecam olim currentem, sed ad intrinsecam auri puritatem, nulli numismati secundam (vt refert) respectum fuit. Ex quibus hæc sententia non solum probata, sed præiudicata videt.

9 Quarto vrgent etiam circumstantiæ facti, quia rerum experientia semper docuit & docet bonitatem intrinsecam considerari, & hoc rei vtilitas, & ipsa rei subiectæ iustitia & legalitas exposcit, quum pecunia deteriorata in materia, re ipsa vilior sit, & ex nunc quoad multa minoris vtilitatis. præter id quod periculum imminet, vt mox in toto tollatur, vt

10 vt in d.l. creditor. vel vt mox publico (vt fit) edicto, aut saltem sensim in valore quoque extrinseco minuatur. † Vt igitur in ceteris omnibus non licet rem vitiosam vel deteriore effectam soluere, ita nec pecuniam saltem notabiliter intrinsecus deterioratam, vtcunque valor extrinsecus nondum minutus sit, praesertim cum debitum pecuniae stet periculo debitoris.

Et haec generalis experientia & circumstantia facti quandoque speciali circumstantia magis vrgetur, vt quando creditor est alterius ciuitatis, in qua pecunia aërofa vel extrinsecus deteriorata non recipitur, nec toleratur, & sic etiam extrinsecus in totum vel in parte reprobat, licet in ciuitate, in qua est debitor, remaneat adhuc & de facto tolleretur in veteri cursu extrinseco. Idem si creditor, qui bonam pecuniam numerauit, erat tunc eiusdem ciuitatis, sed aliò migraturus, vel negociaturus vbi pecunia deterior non recipitur vel minoris permutatur.

*Extrinsecam bonitatem esse substantialem
prosequitur.*

783

11

† Nunc contrariae partis acies eodem ordine educenda est, interiectis obiter breuitatis causa responsionibus quibusdam ad prioris partis argumenta. Et primò pro secunda parte vrgent omnia ferè argumenta, quae supra quaestio 92. nu. 694. cum seq. contra communem adduximus, & praecipuè quinque priores rationes, videlicet, prima quòd non materia vel forma naturalis ipsius corporis monetæ, sed valor imposititiuus est forma & substantia monetæ, in quantum monetæ, quæ etiam non est corpus physicum, sed artificiale *ὁτι οὐ φυσικὸν ἀλλὰ νομικόν ἐστι*, inquit Aristor. Et hic libr. 5. Secunda, tertia & quarta, quòd semper est & eiusdem potestatis & æquipollentiæ cum alia moneta: quæ omnia non possent stare, si certo eodem valore & cursu exigeretur etiam bonitas materiae, qualis erat tempore dispositionis. Et

quinta ratio, quòd non videtur deduci nisi sub ratione valoris imposititij: reliqua pariter adaptari possunt, non repeto. Et ita quòd bonitas essentialis monetæ sit in æstimatione, scilicet extrinseca, non autem in materia, sentit Anton. Butri. in capit. quanto. de iureiuran. & nouissimè Hierony. Butigel. d. repet. l. quod te. column. 10. nume. 19. si certum peratur. idem sentit Bald. in l. singulari a. column. 4. in 9. speciali. si certum peratur. dicens quòd in pecunia potius attenditur vsus, quam materia.

Secundò vrget, quòd de iure licet appellatione auri vel argenti veniat omne aurum & argentum, etiam factum, vt vasa argentea. l. quaesitum. §. illud. de leg. 3. l. cum aurum. in princ. de auro & argentei, etiam ex pura materia. d. l. cum aurum. l. Quintus. §. 1. de auro & argentei. Et sic patet speciale esse in pecunia signata, vt iam non materia attendatur, sed tantum forma & indicatura imposita, vt nec habeat locum regula d. §. illud. quòd appellatione materiae veniat materiaturum, quòd ad sui materiam reuerti potest. Igitur si in pecunia signata non amplius attenditur materia, sequitur quòd si offertur solutio in pecunia proba & currenti & quæ tantum valet in valore impositio & currenti, quantum in pecunia, quæ currebat tempore contractus vel dispositionis, quòd sufficit, & tenetur creditor recipere, licet pecunia nunc currescit in materia & bonitate intrinseca deterior ea, quæ tempore dispositionis currebat.

Et hic non controuertitur, quin debitor soluere debeat in eadem specie monetæ (si ad certam speciem tenetur) non in alia eiusdem valoris, si creditoris interest, nec species indebita sit in vsu iuxta l. Paulus. de solutio.

Nec etiam queritur an debeat solui secundum valorem imposititium temporis contractus, vel temporis solutionis, de quo satis in precedentibus decem quaestionibus: sed solum quando offertur solutio

solutio in eadem specie, si certa species monetæ debeat, vel si tantum quantitas in genere debetur, offertur solutio in qualibet proba moneta, sed non materia tam proba, sicut erat pecunia currens tempore dispositionis: quod non videtur de iure in consideratione per nuper dicta, cum in monetis, non materia, sed forma & indicatura publicè imposita & approbata attendi debeat.

Et sic non obstant de iure civili adducta pro communi sententia, quia sunt vera & procedunt in terminis suis, videlicet ad hoc, ut moneta sit proba & legitima: debet enim habere bonitatem intrinsecam, tam in qualitate, quam in pondere, ad hoc publicè institutam, præfixam & requisitam, quæ etiam est de substantia: aliàs non est de legitima, sed improba moneta, nec tenetur quis eam recipere, sed iuste potest probare, & appendere antea sit.

Et sic illa duo & omnia similia, & inde dependentia argumenta, quantumque vrgere videantur, non probant aliud, nisi quod moneta debet habere non solum formam, sed etiam bonitatem materiæ publicè præstitutam, definitam & compactam, antequam sit proba moneta, & antequam habeat bonitatem extrinsecam, & valorem de publico institutum, quod non est in controuersia.

† Probant etiam consequenter, quod si adulterina moneta à falsarijs fabricetur, vel vera moneta radatur, aut alio machinamento à priuatis vel casu legitimo pondere defraudet, quod non habetur pro legitima moneta, quod etiam non est dubium: quia tunc non habet requisita ad legitimam monetam. Nec de hoc queritur, sed de longè diuerso casu, videlicet quando publicè, vel per eum, penes quæ est potestas & administratio Reipub. statuitur minor modus materiæ (pedem monetariorum vocant) in pecunia, quam esset olim, seruata eadem indicatura seu valore impositio.

Hæc propriè est nostra questio, in qua

moneta noua est vera & legitima moneta, cum habeat ea, quæ publicè ad hoc requiruntur, nec est inconueniens in se, quod tantum valeat, quantum valebat antiqua, quæ erat melioris vel maioris materiæ, ex quo publicè hoc & generaliter instituitur & approbatur: quemadmodum ab initio non fuisset inconueniens, si pecunia fuisset eadem publica auctoritate leuiori materia excusa.

Verum est, quod si istud publicum decrementum materiæ sit notabile, quod quanto noua moneta in bonitate materiæ minuitur, tanto vetus moneta necessariò augetur in precio & bonitate extrinseca: quod non videtur inconueniens, nec ex parte veterem monetam possidentium, cum potius excommoedet, nec ex parte creditorum, nec ex parte debitorum, quia nec illorum melior, nec horum deterior conditio efficietur.

† Probo, quia cæteris paribus paria sunt & in idem recidunt, certam nouam monetam publicè minore materia eadem indicatura cudi & consequenter veterem expressè vel tacitè extrinsecus augeri, vel minui certam monetam materia non mutari, sed extrinsecus tantum augeri, quod non est inconueniens, si publicè & permanenter fiat. Patet, quia primo non est inconueniens ex parte eorum, qui pecuniam possident, cum non fiat eis iniuria, sed potius beneficium: eorum enim augetur patrimonium. Secundò, nec ex parte eorum, quibus huiusmodi sic auctæ pecuniæ debentur: quia non accedit eis lucrum, nec decedit, cum sit verum augmentum: sed seruantur iura eorum in statu valoris antiqui, nec cogent debitores ad soluendum nisi deducto augmento.

Tertiò, nec consequenter ex parte debitorum: quia soluendo deducunt augmentum nec maiori labore, sumptu, vel commutatione opus erit, ad querendum tantum dictæ monetæ, quantum ad soluendum sufficit, ut supr. numer. 709, ut clarissimè pro-

756 probauimus 10. quæst. præcedentib. Nec noua sunt exempla pecuniæ extrinsecus tantum augendæ, vel eadem indicatura manente, minori seu valiori materia publico decreto excidendæ: quo ultimo tanquam necessario in rebus aduersis Reipubl. subsidio Romani vsi sunt secundo bello Punico ab Annibale illato, quo tantum non ad internecionem vsque deleti sunt, sub cuius initium, vt populus ære alieno liberaretur, & Respublica maximis & crebris impensis vt cunq; sufficere posset, publico senatus ac populi decreto.

16 As libralis (quæ erat communis & vsualis moneta ærea libram, hoc est, duodecim uncias aris pendens) sextantarius factus est, id est, ad sextam partem seu binas uncias reductus, manente veteri indicatura seu valore extrinseco.

As enim nouiter fabricatus, licet in materia dextante minor & leuior priore, tamen tanti locabatur, quanti vetus & integer as, & sic dissolutum æs alienum, & Respubl. interim sine ciuium iniuria, dextantem siue quinq; partes de sex, hoc est, decem nouos asses super quolibet nouo asse lucrata est, vt hinc publicis impedijs occurreret.

Et rursus Annibale arctius urgente, cum Italia bello flagraret, ærariumq; iam exhaustum esset, ille nouus as dimidiatus est, & à sextantario uncialis factus duodecimam tantum veteris assis partem pendens, eodem tamen valore: & sic Respubl. iterum super singulis nouissimis assibus dimidium, respectu sextantarij & immediati assis, deuncem autem, respectu veteris, lucrata est, vt ex Plinio lib. 33. cap. 3. Festo, & nouissimè Budæo lib. 5. assis colligitur, refert & Volaterran. lib. 30. de numis,

Nunc ergo quis dicere audeat pecuniam illam vsualem primum dextante, deinde deuncem diminutâ intrinsecus & deteriorata non fuisse in Romana Repub. id temporis legitimam, cum haberet bonitatem & quantitatem materiæ tunc publico Senatus & populi decreto definitam?

Quis dubitat creditorem, cui ceterum asses debebantur ex legitimo contractu, fore etiam ex mutuo facto ante illam imminutionem monetæ, coactum fuisse recipere 100. nouos sextantarios asses, post primâ imminutionem, vel 100. nouissimos unciantarios asses post secundam imminutionem pro veteribus integris, & syngraphâ tantum exolutam reddere, vel recantâ dare, nec tamen vlllo magno aut cōsiderabili incōmodo creditoris affici, vt testatur Festus, cum noui & diminuti asses tantum valerent, quantum veteres.

Quis etiam negare audeat eosdem debitoribus iure optimo semel & perpetuo liberatos fuisse, soluendo vel consignando nouos vel nouissimos asses? Consequenter liquet tunc nullam rationem bonitatis intrinsecæ tam luculenter imminutæ habitam fuisse, idq; generaliter & iure optimo, non solum in stipendijs militum & in commercijs, sed ne in veteribus debitis exoluendis, etiam de fortiori monetæ in veteribus assibus mutuata contractis, easq; solutiones & liberationes ratas fuisse etiam post bellum finitum, licet (quod est) interim, præsertim ab initio, speraretur imminutionem illam monetarum non diu duraturam, prout finito statim bello in pristinum statum redijt, vt ex Festo refert Budæo lib. 5. Assis. Bellum autem id septendecim annis confectum est, vt Lini. & omnes Chronographi, Paul. Oros. lib. 4. Sabelli. Ennead. 5. lib. 5. ad finem testantur.

Ex his iam non tam argumentis aut dilemmatis, tamquam in clara luce superuacuis, sed ipsa rei euidencia & experientia probatum est, t̄ solam publicam indicaturam, quam valorem extrinsecum faciant, veranque paginam, seu totum facere in re numaria, hoc est, materiam non amplius attendi, quàm ex publico cōpacto pro tempore vsus requiratur. Et sic soluta est quæstio: non enim quæramus de vitijs, si quæ fallaciorum dolo vel casu quoddam emerferunt contra formam & substantiam monetæ publicæ definitæ.

Tertio loco probatur etiam de iure Canonici-

nonico idem esse, cum diuersum non reperiatur in eo statutum per regulam c. i. de oper. nou. nuncia.

19 Non obstat d. c. quāto. quia responsio in propriū est, quod ibi non fuerat publico decreto constitutum aliud legitimū pondus monetae: imò manebat antiquum decretum, & definitio legitimi ponderis à Rege & populo publicè facta. Sed clanculum sine legitima & pragmatica forma, & irrequisito populi consensu, defraudata fuerat moneta legitimo pondere: & sic in effectū illegitima & fraudulenta moneta excusa erat per auariciam & tyrannidem Principis, proditorumque suorum, qui nil aliud agunt, quàm ut sacrosanctam Regis maiestatem, quàm intemeratæ fidei, veritatis, iustitiæ, & tot sacramentis deiurate populi charitatis radijs perpetuò fulgere, & à cunctis suscipi & amari dicebat, omni genere libidinum, scelerum, scurrilitatum, fraudum, & expilationum populi deturpatam, infamem & odibilem reddant.

Vnde ut ibi dicit Innoc. 3. magnū scandalum & detrimētum populi oriebatur: quoniam manebat vetus norma & definitio monetae, à qua populus discedere nolebat, & sic quæ de noua contra id cudebatur, erat illegitima, & tamen per officiales, seu magis proditores Regis de facto spargebatur in vulgus incautum, & sparsa non poterat nec debebat habere cursum, utpote illegitima: habentes autem veterem bonam monetam nolebant expendere, metu ne sibi periret, maioriq̃ metu detrectabant nouam recipere, simpliciores autem & incauti circumueniebantur.

Quare Rex Arragoniæ, ad quem illud rescriptum Inn. 3. dirigebatur, illum abusum non solum correxerat, sed tandem (ut scribit Petrus Belleg. in Spe. prin. rub. 36. de mutatione monet.) lege lata vna cum proceribus regni & ciuitatum in pragmatica forma, & per modū contractus à proceribus & ciuibus acceptata Valentie, 18. Calen. Maij. Anno. 1265, diffiniuit certam, perpetuam & immutabilem formā, pon-

das & puritatem materiæ monetæ Regalium Valentie, ita quod de libra seu marca argenti definitæ puritatis non possent fieri nisi 68. Regalia argenti. Subdit tamē postea arrosos modulus, ita ut insignulas marcas fierent. 72. Regalia bonitate materiæ diminuta contra formam dictæ sanctionis.

Non obstat d. c. olim causam, quia ibi non agitur de bonitate intrinseca, sed de quantitate ipsius summæ debitæ, pro qua minor summa in alia specie certis annis citra præscriptionem soluta erat. Patet ex hypothesi d. c. ubi debebantur & ab antiquo soluti fuerant tres denarii Papienses, pro quibus à triginta sex annis cœperant solui sex denarii Lucenses, videlicet tres Lucenses pro quolibet Papiensi: tunc autem cum cœptum est hoc fieri, nouem Lucenses circiter æquipollebant summæ debitæ. Sed lapsu temporis, declinatione monetæ Lucensis, quæ ferè dimidio deteriorata fuit in triginta sex annis, accidit quod quinque vel sex denarii Lucenses non valebant nisi tres Lucenses, ex eis, qui ante triginta sex annos currebant, & tamen debitor, quia ex tunc solitus erat tantum nouem Lucenses soluere, videlicet tres Lucenses pro quolibet Papiensi, nolebat deinceps plus soluere: quo non obstante, quia creditor erat ecclesiastica persona, contra quam non sufficit præscriptio minor quadragenaria, damnatus fuit debitor ad soluendum denarios Papienses, vel eorum æstimationem.

Hæc est tota hypothesi d. c. & sic nulla erat mutatio, nec alteratio speciei monetæ debitæ, videlicet denariorum Papiensium in intrinseca, nec in extrinseca bonitate: sed solum acciderat mutatio & deterioratio tam intrinseca, quàm extrinseca, ut verisimile est: vel saltem extrinseca monetæ Lucensis, quæ non erat debita: licet in ea fuisset admissa solutio, primum usque ad quantitatem & æquipollentiam Papiensium debitorum, deinde per errorem, non aduertendo ad diminutionem monetæ Lucensis in multo puta dimidio minore summa, dū non soluere-

tur maior numerus Lucensium, quam initio & tamen sensim ita deteriorati fuerant, ut tandem minus dimidio valerent.

741 Cum autem nihil esset praescriptum nec mutatum in summa & specie monetæ debita, certum erat & indubitatum, quod in denariis Lucensibus debebat attendi valor & aestimatio quæ erat tempore singularum solutionum: ita quod licet olim, quando tres Lucenses valebant vnum Papiensem, potuerint solui tres Lucenses pro vno Papiensi, & ita diu solutum fuerit tamen nunc quando ita deteriorati & vilificati sunt, ut sex non valeant communi usu nisi vnum Papiensem non sufficit soluere tres modo solito præscriptione nondum firmato, sed soluendi sunt sex Lucenses pro quolibet Papiensi, & in summa Papienses ipsi vel eorum aestimatio.

21 Quoties enim quædam species monetæ est in solutione, vel pro alia soluitur, tunc necessario attenditur ipsius, quæ soluitur, monetæ aestimatio tempore solutionis existens duntaxat, quo sit adæquatio, ad summam debitam, & hoc apud omnes indubitatum est, ut sup. nu. 741. Hic est clarus & nudus casus d. c. quod Canonistæ suis commentis obscurarunt, quas tenebras exteri turmatim auxerunt, Andabarum more, citantes illum text. ad probandum quod bonitas extrinseca non debeat attendi, sed tantum intrinseca, quæ est tempore contractus: quorum neutrum ibi probatur, sed potius oppositum. Patet, quia text. solum expendit aestimationem monetæ debitæ, & sic valorem extrinsecum.

Quod autem non expendat valorem intrinsecum debitæ monetæ scilicet denariorum Papiensium, patet dupliciter: primo, quia de valore eorum intrinseco nulla mentio in toto text. secundum quia non vult præcisè solui denarios Papienses, sed solum vel eorum aestimationem ad debitoris electionem. Ergo non exigitur materia, seu bonitas intrinseca sed solum an-

tiquus valor: & sic ille text. magis facit pro hac parte.

759 22 Quantum ad d. c. cum canonicis certè sententia, quia ibi non certabat creditor de exigenda maiori summa, sed solum de exigendo eandem summam in noua meliori moneta: & sic noua moneta erat solum melior intrinsecus, & tamen dicitur quod debitor potest deducere valorem intrinsecum superadditum veteri monetæ, vel quod non tenetur soluere de noua meliori, sed tantum veterem, vel aestimationem veteris quod in idem recidit, ac si solueret de noua, deducendo augmentum nouæ. Ergo casu conuerso sicut debitor potest deducere superuentum valorem intrinsecum, sequitur quod si valor intrinsecus decreuerit, tenetur supplere ad rationem valoris intrinseci, qui erat tempore contractus vel dispositionis: & sic videtur ibi casus in effectu pro communi sententia, sed non est ita: imò longè alius est intellectus, quam vulgo Canonistæ & alij putent: quia ille text. non loquitur quando noua moneta est aucta intrinsecus duntaxat, vel falso supponunt sed quando etiam extrinsecus proportionabiliter ad augmentum intrinsecum (vel semper fieri solet) aucta est.

Probatur primò, quia verus moneta non erat abrogata, nec diminuta, sed stabat in veteri & solito cursu suo, & sic erat probalegitima, ut prius: alioquin non diceretur in text. quod debitor potest deinceps soluere de veteri moneta, ut prius: & tamen pecunia noua erat maioris aestimationis, & sic maioris cursus, quam prima. Patet in fine text. ubi dicitur, quod si debitor soluat de meliori moneta, non tenetur excedere aestimationem pensionis antiquæ, sed poterit deducere quantum aestimatio nouæ excedit aestimationem antiquæ monetæ vel pensionis in antiqua soluendæ: ergo moneta noua erat aucta etiam extrinsecus. Probatur secundo, quia à communiter accidentibus non solet cudi noua aliquatenus fortior moneta, quin etiam in cursu eatenus vel

vel pluris augeatur, quantum de meliori sit materia.

Imò non solum hoc nõ est institutum, sed nunquam à mille annis fuit visum, & esset velut prodigiũ, cum omnia ferè regimina à mille annis, videlicet à tempore Iustiniani magni, declinauerint ad auaritiã & tyrannidem & sic d. c. non debet adaptari ad id, quod nunquam vel rarò accidit, sed ad id, quod frequenter. l. ex his. cum l. sequent. de legib.

Probatur tertio, quia si de facto fuisset expensis Regis vel Reipub. noua melior excusa, non aucto valore extrinseco, tunc necessario vel fuisset reprobata vetus tamquam illegitima, vel ipso facto coepisset esse minoris aestimationis & indicaturẽ, quorum æutrum est in d. c. fin. imò oppositum: quia vetus moneta nec reprobata erat, nec incurfu diminuta.

Ergo omnino dicendũ quod noua fuerat in tantũ extrinsecus quãtũ intrinsecus aucta: & sic ibi nõ agitur de deducendo per debitore simplici augmẽto intrinseco, si vellet soluere de noua meliori moneta, sed deducendo augmẽto extrinseco & maiori aestimatione. Consequenter ille tex. nihil prorsus facit pro cõmuni sententiã, quicquid adusque omnes glos. Docto. putauerint, sed superficialiter (more suo) non autem analyticẽ ad vñum textus expendent.

Non obstat quòd ibi creditor non certabat de maiori, sed de eadem summa, (ibi summam illam) quia dico, quòd illa verba referuntur ad numerum numerorum qui erat idem, non autem ad quantitatem indẽ resulantem, quæ erat maior, vt probant verba finalia ibi (aestimatione pensionis antiquæ) & totius cap. phrasis, & ipsarum huiusmodi experientia.

Et sic vt omnia congruant in mente & verbis & sensui communi, necesse est intelligere, quòd in d. c. illa pensio debebatur in certa specie monetæ, putà in centum grossis, qui tempore pensionis constitutæ habebant, putà semissem argenti puri, & valebant singuli, putà 15. denari-

os Turonenses: postea illis in suo statu & cursu manentibus, noui grossi eiusdem nominis & charactæris facti sunt, sed de puriori materia, & proportionaliter maioris precij & valoris, putà habentes heptuncem argenti puri, & singuli valentes 16. denarios Turonenses cum semiobolo, id est, quarta parte denarij, vel habentes bessem argenti puri, & singuli valentes 17. denarios Turonenses cum dimidio: vel habentes dextantem argenti puri, & singuli valentes viginti denarios Turonenses, manente videlicet libra argenti infecti in eodem circiter precio: alioquin de facili præfecti monetales augerent valorem extrinsecum non aucta, vel etiam quandoque diminuta bonitate materiæ.

Huiusmodi grossi Turoni hodiẽ non sunt in vsu, nec vulgò visuntur, nisi picti & suspensi in intersignijs apothecarum quorundam mercatorum, sed ante ducẽtos annos, temporibus filiorum Philippi Pulchri, & sub Philippo Valesio fuerunt frequentes in hoc regno, varijs temperaturis & indicaturis, vt ex monumentis monetaliũ didici.

Huiusmodi exempla ex fide historiæ malui adducere, quàm noua fingere: quam non referat si pensio debeatur in tot testonis vel cuiusuis speciei numis aureis vel argenteis, qui postea sub eodem nomine & charactere melioris materiæ (prioribus in statu suo relictis) cudentur.

Si igitur creditor petat dictam pensionem centum grossorum vel aliorum numerorum speciei debitæ, & velit eundem solitum numerum numerũ sibi solui de nouis, qui meliores sunt, non autem de veteribus, decidit ille text. quòd non tenetur debitor soluere de nouis, nisi ad aestimationem veterum, hoc est, deducto augmento nouorum: sed potest soluere de veteri moneta non reprobata, vt prius, vel de noua ad aestimationem pensionis antiquæ.

Et valdè ponderanda sunt ea verba (a- 761
stimatione pensionis) ob duo, quia pri-

mò clarè ostendunt veram speciem facti, videlicet quod moneta noua in eadem summa, vel numero numorum seu corporum dictæ, seu prioris eiusdem speciei, erat maioris æstimationis, etiam extrinsecæ, & maiorem pecuniæ quantitatem valebat, quàm moneta vetus in pari numero numorum eiusdem speciei.

Secundò, clarè probant sententiam nostram contra communem in hac quæst. & præcedentibus, videlicet quòd debet attendi valor extrinsecus, qui erat tempore dispositionis, & quod si postea stabiliter auctus sit, deduci debet, etiam si certa monetæ species debeatur.

24. Et pariter probat idem textus, quòd etiam si certa species monetæ debeatur, & eius vsus, vel valor extrinsecus (quod idem est) decreuit, non potest debitor de illa pecunia soluere, nisi decrementum seu veterem æstimationem suppleat.

Patet ibi (vel si non sit in vsu) quæ conditio non opponitur in fauorè debitoris, sed creditoris: declarat enim & qualificat priorem partem alternatiuæ, iuxta l. 1. de reb. dub. & ostendit id quòd dictum ibi fuit, debitorem posse soluere in prior pecunia, intelligendum esse, dummodo pecunia manserit in veteri suo vsu: secus si reprobata sit, vel eius vsus seu æstimatio diminuta. Habes nouum, verum & vniuersum intellectum dic. c. & vides quàm ad legum & canonum intelligentiam necessaria sit historia, scientia & experientia earum, de quibus tractant artium.

262. Quarto & vltimo loco probatur à circumstantijs & æquitate facti in quo sufficienter luculentissima illa exempla obiter adducta supra numer. 756. in dilutione locorum iuris ciuilis primæ partis, sed vt domesticis & quotidianis exemplis res clarior sit, aspice vectigalia ex concessionibus fundorum, vel similibus causis, ante octoginta vel centum annos constituta non est opus alia hypothesi, res ipsa sese ostendit quàm sit durum & iniuile, imò quàm perniciosum vt in

vniuersa Repu. & turbulentum, eos qui vnâ vel duas, decem vel centum huiusmodi libras debent, non solum cogi ad soluendum & cõtinuandum tantam summam redditus, sed etiam ad soluendum in moneta intrinsecus æquè bona, sicut ea, quæ ducebatur & currebat tempore contractus, vel ad æstimationem intrinsecam veteris promiscuæ monetæ, quæ fortè tunc erat ad rationem semissis vel dodrantis argenti puri vel regij: nunc autem vix cuditur ad rationem quadrantis vel sextantis argenti regij: quò fit, vt si conferatur, vel penes materiam æstimetur, minus dimidio valeat.

Hoc autem perquam iniquum esse in fortioribus terminis arguit exemplum illud Romanæ Reipub. sup. numer. 876. vbi tum repentina, tum maxima, tum verisimiliter non diu duratura erat intrinsecæ bonitatis diminutio, sue, vt pressius loquar, approbatio numi diminuti: tum longè maior diminutio, vtpotè de aße ad sextantem, & vnciam, hic autem tantum de aße ad semissem, adhuc non subito, sed sensim obrepfit, nec spes quòd noua hæc emendetur vel reprobetur tanquam minoris materiæ, sed potius quòd tanquam iustior deinceps minuat. Si igitur ibi non licebat petere supplementum veteris bonitatis intrinsecæ, quanto minus hic? Si non licet in retributis tam iustis & fauorabilibus ex perpetua datione fundorum constitutis, quanto minus in locationibus pecuniæ constitutis, aut alio quouis debito sue momentaneo, sue successiuo?

767. Forsan dices multum referre inter nos & illos, quia in illo Romano exemplo interuenerunt primo iustissima & ineluctabiles causæ utilitatis & necessitatis Reipublicæ plusquam extremæ, vtpote post Trasimenensem, deinde Cannensem cladem. Secundo, non solum Senatus auctoritas, sed etiam totius populi consensus. Terrio, raritas exempli, quòd mox cessante causa dicta calamitatis ve-

veteri forma monetæ restituta desijt, nec unquam in ea Repub. repetitum fuit.

Contraria verò hic omnia ubi non solum ignorante & inuito populo, sed etiam spreto bonorum consilio, non ob utilitates Reipub. sed quorundam libidine, auaritia & tyrannide fieri solet identidem intrinsecæ monetarum bonitatis imminutio, & quòd deterius est, plerumque post occultam & fraudulentam imminutionem imminet periculum repentinae abrogationis, tanquam illegitimæ monetæ. Et sic tum ob non publicam & autoratam, sed fraudulentam imminutionem, tum ob periculum reprobationis in totum vel in parte, non videtur minus illegitima moneta, quàm esse pronunciatum in c. quanto. de iur. iur. quantumvis ex argyro copio regio (ut ibi) exierit. Quare non esse mirandum, si hic magis ad materiam, quàm ad speciem fallacem vel cursum instabilem attendatur. Consequenter non esse iniquum, sed iustum exigi rationem vel supplementum bonitatis intrinsecæ.

764 Sed ad hanc obiectionem respondeo quòd etiam quantumcunque mutatio vel deterioratio monetæ malum & iniustum habeat initium, si tamen nihilominus pecunia deteriorata usu & publico comprobetur, eo ipso satis autorata & legitima facta censetur: & sic eadem est ratio, licet non tam iusta, sicut in exemplo Romano & verè politico. Saluo quòd si probabile periculum immineat reprobationis certæ monetæ in totum vel in parte, tum iuste recusari potest, tanquam res mox peritura. Non tamè proinde sequitur, quòd æstimatio bonitatis intrinsecæ pecuniæ veteris peti possit, sed solum quòd potest peti solutio in bona, tuta, & proba moneta, quæ longè differunt.

Et sic eodem medio apparet responsio ad circumstantias facti adductas pro parte prima: non enim concludunt nisi specialis ad sit circumstantia propter imminens periculum reprobationis, vel aliud iustum interesse creditoris, de præsentibus

quibus casibus non loquimur, sed quando creditor tenax & audax, cui debitum offertur in pecunia communiter approbata & expendibili, & de qua non imminet periculum, quin commodè locare possit, si velit, causatur diminutionem bonitatis intrinsecæ, quæ sensim facta vel cõnuiencia Principum siue iustè, siue iniustè emerfit, hoc demum non solum inhumanum, sed iniquum nobis videtur, siue ex iustis causis ea diminutio emerferit (quo casu nemo sanæ mentis dubitat) siue ex iniustis, quia tunc saltem casus est fortuitus respectu debitorum: imò plusquam casus fortuitus, vpotè communis quædam clades Reipub. ab omnibus tanquam eadem naui existentibus ex æquo participanda & ferenda, nõ autem mutuo, ab altero in alterum regerenda, quòd non esset aliud quam frustra mutuo laniatu confici: eadem enim damnatio creditori à creditoribus suis, & è contrario imminet.

Præterea quum ipsa communis & stabilis approbatio monetæ currentis, licet intrinsecus deterioratæ faciat eam in commercijs & omni usu, ad quem pecunia inueta est, veteri monetæ æquipollere, hoc sufficere debet, præsertim cum non sit inuenta ut seruetur vel confletur, sed ut expendatur. Nec audiendus est desiderans & exigere volens à debitore pecuniæ utilitatem à natura æstimatione & pecuniæ diuersam.

Nulla hoc loco iura cito, quorum etiam vim nõ singulatim deducere, sed quæ paucissimis complecti volui in prioribus locis, eo consilio ne nimia copia legentium ingenia & iudicium obruerem, sed ut ea maturarem, & velut apertis Musarum ianuis omnia, quæ ad rem faciunt præcipuè circumstantias historię & facti, ex quibus & legalis æquitas oritur, si ex plagis. S. in cliuo, ad leg. Aquil. l. bona fides. depos. oculis exponerem, & velut in rem præsentem adducerem.

765 Circa easdem circumstantias facti pro hac secunda parte facit, quòd secundum

veteris & recentes constitutiones huius regni nulli priuato licet pecuniam regiam non solum radere, vel quauis arte leuioris bonitatis aut ponderis reddere (quod & iure communi prohibitum est l. quicumque ad l. Corne. de fal.) sed nec constare aut in massam redigere. Et si non hic videretur esse in commercio priuatorum tamquam massa, siue respectu materiae simpliciter, sed solum respectu publicae indicaturae, & ad vsum commutandi destinatum. Igitur non cadit in obligatione respectu materiae, sed respectu indicaturae, quae consequenter sola attendi debet.

Sed certe etiam si in alijs locis extraneum sint similes constitutiones (ut putato) non tamen concludunt dominum pecuniae non esse dominum materiae, nec posse esse in commercio respectu materiae, prout nec sunt promulgatae ad auferendum vel limitandum priuatis dominium pecuniae, sed ad coercendas fraudes: quas quidem faciunt omnes ponderosiores & puriores numos diligenter conquirendo & segregando: deinde conflando, & colludendo de parte lucri cum inde deteriore monetam eudentibus, ut quidam à non multis annis depræhensi sunt Lugduni, & conuicti bonis malè partis exuti. Vnde cessante fraude nullum est crimen, si quis fortè medicinae causa, vel vasculorum conficiendorum, vel inauraturae paucos numos conflauerit, & his quomodocunque conflatis vel fractis remanet dominus materiae. Et sic hae constitutiones non concludunt sed ipsa publica destinatio pecuniae & finis principalis & rationes praecedentes concludunt.

† Et hanc secundam partem disertè tenet Ioann. Fabr. Authent. hoc nisi, C. de solutio. vbi dicit, quod si princeps statuit monetam debiliorem currere pro alia, quod subiecti seruare debent, & quod satis hoc statuit eo ipso, quod ordinauit nouam monetam cursum habere pro solido & libra, sicut alia fortior currebat: & ita tenendum firmit, siue princeps pec-

cer, siue non, in quo de conscientia (inquit) viderit ipse. Subdit etiam, quod curia Franciae consuevit statuere & tenere, quod quando Rex monetam debilitat, recipitur pro forti, sed quando fortificat, habetur respectus ad tempus contractus: quod vltimum intellige, id est, ad cursum seu valorem imposititum, qui erat tempore contractus: non autem quod possit deduci aestimatio augmenti intrinseci, si fortè duntaxat intrinsecus aucta sit. Hoc enim non vult Ioann. Faber, nec loquitur de pecunia duntaxat intrinsecus fortificata, quod etiam non solet fieri in Francia, nec alibi: sed loquitur de intrinsecus & extrinsecus aucta, & dicit, quod non tenetur debitor soluere, nisi ad valorem scilicet extrinsecum, qui erat tempore contractus. Et quod ita intelligat, patet ex his, quae idem Ioann. Fab. tradit Inst. quibus modis sol. obli. in fin. prin. vbi ita clare tenet, & sic in hac secunda parte simpliciter residet.

Ludo. autem Rom. consil. 123. & Gemina. consil. 137. in speciali casu cuiusdam redditus annui constituti inter duos Abba-
bates ex homologatione Papae tenuerunt, quod potest solui in moneta viali & currenti tempore solutionis, etiam intrinsecus diminuta, & quod non tenetur debitor supplere bonitatem intrinsecam, quae erat tempore dispositionis. Et mouentur particularibus quibusdam rationibus, videlicet eo quod ille redditus debeatur ex statuto Papae, quod vltimè voluntati aequipollet, in qua Ludo. Roman. putat speciale esse tempus solutionis attendi, ceterum communem sententiam sequuntur. Sed nihilominus communiter ceteri Doctores, etiam nominatim in casu dicti redditus, eos reprobant, & per Albe. Brun. tractat. de augm. conclus. vltim. in 11. & 12. ampliacione. Nouissimè verò Hier. Butigel. in Rep. d. l. cum quid. & l. quod te. si cert. pet. tenet solam formam & aestimationem extrinsecam in monetis attendi, & quod vno potest solui pro alia, nisi aliud actum sit: modo creditor non

non sit passurus damnum aliter, quam materia sit diuersa. Et in d. l. cum quid. colum. 9. num. 28. animosus dicit quod etiam plumbea vel de corio (modo publice approbata) solui potest pro quacunque pecunia, etiam in auro vel argento numerata. Verum, idem Butigel. sibi parum constat, quia in eadem Rep. d. l. cum quid. colum. 10. num. 30. tenet communem sententiam, videlicet quod non sit curandum de variatione valoris extrinseci, & quod mutuum pecuniae non potest reddi in minori numero & minori materia, nec reperi in maiori numero & materia: & licet ibi loquatur quando certa species monetæ, puta decem aurei debentur, tamen non potest recte comparari cum his quæ prius dixit. Et pariter in Rep. dict. l. quod de. colum. 10. numer. 18. multa comminiscitur, quæ non sunt vere quid dicendum.

Quamquam ex prædictis satis colligi possit, secunda parti contra communem standum, tamen ut semel ab imis rerum fundamentis excutiamus, & penitissimè discussam veritatem eruamus, velut obryzum septies purgatum & exploratum.

Bonitatis intrinsecæ rationem explicat.

167 Placet expendere quæ sit ratio intrinsecæ bonitatis pecuniarum, & quænam sit & esse debeat extrinsecæ bonitatis ad intrinsecam habitudo & proportio. Hic necessario præmittendi sunt & declarandi aliquot termini seu voces artis monetæ: & sunt præcipue quatuor, scilicet Primo, materia, quæ consistit in auro, argento & ære. Secundo, probitas quæ consistit in publicè definita qualitate & quantitate dictæ materiæ. Tertiò, character. Quartò, indicatura siue æstimatio. Duo priora ad intrinsecam, duo posteriora ad extrinsecam bonitatem spectant, quorum ut iucundior & clarior sit explicatio, obiter historiam & circumstantias facti attingamus: primum tantum tres species complectitur aurum, argentum, æs,

quoniam hæc tria tantum metalla subintrant. Quamquam enim argento copij in miscendis & secernendis metallis, in liquescendis & probandis monetis plumbum adhibeant, non tamen incorporatur, sed partim exhalatur, partim separatur.

† Omnis ergo proba monetæ ex ære, argento vel auro constat, etiam iure civili, ut clarè innuit Vlpian. in l. lege Cornelia. versic. eadem lege. de fal. vbi vetat vsum & commercium numorum stannorum & plumbeorum. Innuit etiam Pompon. in l. 2. §. deinde cum esset de origin. iur. vbi meminit de triumuiris monetilibus Romæ quos vocat æris, argenti, auriflatores, sic dictos, quod his tribus metallis flando seu flata ealefaciendo cudunt monetam: quemadmodum ad eorum instar in hoc regno præfecti monetarum, sed plures numero, & in multis locis huius regni. sunt enim viginti quinque argento-copiarum, seu officinarum cudendis monetis destinatæ, in viginti quinque ciuitatibus huius regni, literis & notulis alphabeticis distincta. Quamquam ex constitutione anni sesquimillesimi quadragesimi in septemdecim tantum locis (quæ abundè sufficiunt) cudatur. Omnibus tamen & fide & autoritate præcellit argento copium huius urbis, cuius etiam præfecti reliquis præfunt.

Habent enim præfecti monetæ Parisiorum cognitionem & indicium pixidum, hoc est explorandæ probitatis monetarum quæ in toto regno fabricantur: quod iustum & necessarium est, ut in toto regno sit idem cuneus, eadè symmetria, forma & probitas monetæ, & adulteratores artius compescantur, & minus fallere queant. Itaque ars facta denarios probare, quæ ut ait Plinius lib. 33. cap. 6. tam iucunda fuit olim Romanæ plebi, ut Mario Gratidiano (qui legem rogauerat de ea schola Romanæ instituenda) totas statuas vicatim dicauerit.

Non tamen intelligas, quod ex singulis his metallis per se singulæ monetarum species cudatur: nulla etiam cuditur

33 ex puro putoque auro, nisi fortè essent aurei liberales, velut massa, † quales imperatorem Tiberium Secundum munificentissimum excudisse, & quinquaginta inter alia munera dono misisse ad Chilpericum Francorum regem scribit Sabelli. Ennead. 8. libr. 5. Cæterum nec argentum, nec plumbum, nec æs Cyprium, nec vllum aliud metallū latius diducitur malleo, & numerosius diniditur, quam aurū: ut potè (ut inquit Plin. lib. 33. cap. 3) cuius vnciæ in septuagenas & quinquagenas pluresque bracteas quaternum utroque digitorum spargantur, & super omnia neitur ac textitur lanæ modo, & sine lana, ut ibi subdit Plin. dicens, tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum, seq; vidisse Agrippinam Claudij Principis, ede te eo naualis prælij spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materia.

34 † Quorū ratio est densitas & soliditas, quæ in auro maior est, quàm in cæteris metallis, cuius peculiaris soliditatis & densitatis plures sunt insignes effectus. Primus, quòd aurum cæteris minus obnoxium est transmutationi, adeo ut ibi inquit Plin. ut huic vni nihil igne depereat, tuto etiam in incendijs rogisq; durante materia quæ difficillimè accenditur & funditur ab igne: tamen adhibita palea citissimè ardescit, & quo plus vitur, eo plus purgatur. Præterea secundum eundem Plini. non rubigo vlla, non erugo, non aliud ex ipso, quod consumat bonitatem, minuatue pondus, nec salis, nec aceti succo atteritur. Secundus, similis effectus, quòd quàm minimum usu deteritur aurum, cum argento, ære, plumbo lineæ nigrae producantur, manusq; sordescant de cidua materia. Tertius, quòd cæteris, etiam plumbo grauius est: in quo male scripsit Plin. in loco præallegato, quòd aurū pondere & mollitie materię cedat plumbo: quia experientia docet contrarium, videlicet aurum præponderare, licet plumbum mollius, sed rarius, atq; idèd friabilius, & operi minus idoneum, itaq; aurū quo purius, eo dilatabilius & mollius.

† Ita vt ex purissimo auro non possint artifices commodè operari subtilia vasa, quia non ferrent atrectationem & vltimam propter mollitiem. Et eadem causa nequeunt commodè cudi numismata exmero auro: quanquam nō sit dabile promissum merum purum aurum vel argentum: inquit enim Plin. lib. 33. cap. 4. Omni auro inest argentum vario pondere, alibi ro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantum Gallia metallo, quòd vocant Albicratense. trigesima sexta portio inuenitur, ideo cæteris præest. Hactenus Plini.

Cæterum de antiquis aurifodinis Gallia & Hispania, quæ iam dudum defecerunt, plura ex Strabone refert Buda libr. 4. Assis libr. verò 3. ait. culmen bonitatis auri esse in quarto & vicefimo † ceratio auri esse in quarto & vicefimo † ceratio ad quadrantem absoluto, id est, ut quadrans tantum ceratij in tota massa æreus aut argenteus sit, id est, ut nonagesima sexta duntaxat pars totius massæ sit alterius metalli: & hoc nisi summa & rara industria, ita ut ad bonitatē numeris omnibus absolutam nihil præter dicti quadrantis quadrantem, siue sextam decimam partem vicefimi quarti ceratij desit, id est, trecentesima octogesima quarta pars totius massæ, nulla arte excoqui aut expurgari possit. Et mox subdit, argentum ita decoqui posse, ut nihil præter merum argentum supersit: quòd ex diametro contrarium est ei, quòd eodem loco supra viginti lineas melius scripserat Buda. id est, esse auro & argento commune, ut quancumque purum & excoctissimum, semper tamen aliquid habeat alieni metalli, quòd decoqui non possit, quod verum est. † Aurum tamen plenius excoquitur, & ad maiorem puritatem reduci potest, quàm argentum. Sed vsque ad eo excoquitur auripigmento, ut nullus propter nimium dampnum tentare audeat.

Est enim auripigmentum, vulgo Arsenicum, summè causticum, & secundum Dioscoridem omnia metalla adurit & deuastat, dempto auro. Refert etiam Plin.

Plin. libr. 33. cap. 4. Caium Caligulam auidissimum auri periculum suo damno fecisse, cum auri cupidine inisset excoqui magnum pondus cum auripigmento, & planè fecisse aurum excellēs, sed tam parui ponderis, vt detrimentum sentiret, nec postea tentatum à quoquam fuerit. Solent monetales (vt inquit Brun. tract. de augm. conclus. vltim. colum. 3.) in auro æs vel argentum, & sæpius vtrunque simul admiscere certa proportionē: ne argentum tantum immiscendo aurum nimis albescat, vel æs tantum admiscendo nimis rubeat. Ideo de eo quod miscetur aliqui faciunt duas partes argenti, & vnam æris, vt color auri minus alteretur. Istud monetales Gallicè vocant (*Alloyer*) vt infra numero 782.

Quod spectat ad 1^{am} secundam vocem, videlicet ad probitatem, ad quam priusquam descendam, non minus vtile, quam iucundum erit paulum digredi super intellectu. §. sed si plumbum, in l. idem Pomponius, de rei vendicat. Quamuis enim ille textus sit in se facilis & clarus, si sanè simul cum superioribus eiusdem authoris responsis conferendo expendatur: veterum tamen glossula, & Doctor. non tam historiarum rei quæ metallicæ, quam legalis æquitatis imperitia salebrosus & obscurus effectus est, tantumque abest, & adusque securi lucem attulerint, vt magis impegerint.

Ex eo autem omnes potissimum offenduntur, quod ille textus experientia repugnante negare videtur, æs & aurum mista separari posse. Glo. autem Accur. Iac. Butr. Albe. & veteres sese breui subauditione expediunt, videlicet subaudito verbo (facile) tam in primo responso, vbi text. agitur deduci posse, quam in secundo, vbi text. negat deduci posse. Intelligunt enim de facili, quæ subaudicio vt commentitia, ita perquam frigida est: non solum enim non congruit menti & scopo legis, vt mox ostendendam, sed nec experientiæ, nec rei metallicæ, vt notum est: & multo minus alijs textibus iuris, vt l. adeo, §. cum quis. de acquir. rer. do. & Inst. de rer. diuis. §. cum ex

aliena. vbi pro explorato habetur vasa cõflata auro, vel argento, vel ære ad rudem massam auri vel argenti, vel æris reuerti posse, & sic æquè diduci. Bart. autem cum sequentibus differentiam iuris & decisionis statuit in secundo responsum, & intelligit mistum communicari, & pro parte quora indiuisa sicut res communis vendicari posse: consequenter locum esse cõmuni diuidendo actioni, quod non solum est textum obscurare (quod fecerāt veteres) sed prorsus contrarium & oppositum sensum inuehere.

Nuper autem Petrus Auellanus tenuit expungendam negatiuam, & sic omnia fore planissima: sed certè expuncta negatiua maior, quàm antea insurgit textus salebrositas, tum primò ob naturam aduersatiuæ, sed quæ hic inuerteretur: non enim aduersaretur versiculo immediatè præcedenti, sed eundem casum continuaret. Tum secundo ob responsum textus de cidentis pro parte esse vendicandum: quod prima facie non quadrat, nisi quando facta est communio, l. Marcellus. §. si. eo. tit. quam communionem idem textus satis aperte negabit sublata negatiua. Auellanus autem vtrunque præsentiens incommodum, vt primum diluat, dicit Vlpianum in versiculo referre verba Pompon. cuius autoritate sententiam suam confirmat, & sic tacitè innuit quod dicta (sed) non merito aduersetur hic, cum sit continuatiua & recitatiua. Sed certè si eundem casum recitet, putà sublata negatiua, non erit aliud quàm *παραλογισμα* & supernacaneus sermo. Secundum verò aperte dissimulās, sed occultè præueniendo inuertit, dum in initio text. ipsum ita sibi format & nouis ex composito punctis interfecat, vt commento suo (quod mox assuit) congruat, sed inde maior veteris tum lectiōis, tum sensus legis mutatio insurgit.

Nouissimè verò Alciatus in l. 2. §. mutui datio. si certum petatur. & parergon libro septimo, cap. quarto, obiter hunc textum attingens putat (subdubius tamen) veteribus facile separari potuisse argentum ab auro, sicut æs ab argento: aurum

Bbb verò

verò ab ære non item: si tamen (inquit) vera est Pomponij sententia in hoc textu. Sed hodie esse artifices, qui ut chrysulca aqua id faciant, ut Mediolani, Venetijs, & in hac Lutetia: Verum Alciat. hic non imperitia iuris, sed facti, siue artis monetalis, & metallicæ labitur: non enim per aquam chrysulcam separari solet, nec potest merum æs ab auro, vel contrà, sed per ignem, ut infra nume. 775. Nec est nouum, sed antiquissimum, tam aurum ab ære, quàm à quouis alio metallo vel materia per ignem separare. Quoties enim Moses vetulitissimus author meminit purissimi tum auri, tum argenti, & conflaturæ vasorum & ornamentorum tabernaculi & opera artificis, ut Exod. cap. 38. & per totum? Ut manifesta sit vanitas Plin. qui inuentio nem auri & conflaturæ refert ad Cadmum Phoenicem, & alios obscuriores & fabulosos authores, quum duobus millibus annorum ante Plin. id vulgare fuisse constet ex Mose.

Quinetiam multis antè seculis tempore Abraham, ut Genes. 24. vbi fit mentio copiae auri & argenti, vasorumque id genus. Et pulchrè ostendit Ieremias, dum obstinationem impiam principum & populi aduersus verbum Dei carpens alludit ad conflaturam, dicens Ierem. 6. in fin. Omnes isti principes declinantium, ambulantes fraudulenter, ut æs ferrum vniuersi corrupti sunt: deficit conflatorium, in igne consumptum est plumbum: frustra conflauit conflator, &c. Et ante eum Regius Psaltes Psalm. 12. vers. 6. Eloquia (inquit) domini purissima, velut argentum incendio à terra repurgatum, & septies liquidum. Et Malachias cap. 3. vaticinans de officio CHRISTI, quod sit purgator & expilator, Ipse (inquit) quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum. Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leni, & colabit eos quasi aurum, & quasi argentum. Et Ezechielis cap. 24. alludit ad liquefactionem & detractionem æris & rubiginis per ignem. Et alias in sacra pagina passim, ut Prouerbior. cap. 17. Idque omnium temporum historia scrip-

taq; tam clarè ostendunt, ut superuacuum sit alios authores citare.

Ego verò priusquam de his iudicium facerem & scriberem, peritissimos præfectorum monetaliū huius vrbs, antiquiores aurifices, qui in causis suis opera mea & consilio vtuntur, consului, & didici, & partim experiri vidi, non solum argentum à plumbo vel ære, vel aurum ab argento, sed etiam ab ære, quinetiam quatuor hæc metalla vel alia simul mista separari posse, & quotidie separari, non tamen æ quali lance: quoniam fortiora metalla minus, debiliora verò magis in hoc consumuntur: vnde maximè omnium plumbum, vtpote molliissimum absumitur, deinde æs: auri verò minimum deteritur, ut supr. nume. 768.

Vnde si sint multæ massæ ex his quatuor metallis conflatae (non enim ob modicum pondus accendi solet conflatorium: ob nimias impensas) primò separabuntur & liquefacta per canales collabuntur æs & plumbum simul mista, manente & resistente adhuc in igne auro & argento simul misto, & interim maior pars æris & plumbi, multò verò maxima plumbi exhalatur & absumitur: residuo verò æris & plumbi (quod reservari & colari potuit) igni rursus iniecto, separatur quod colari potest plumbi, quod citius liquefit, & fluere potest, æs autem expurgato, partim colato, partim absumpto plumbo statim ab igne extrahitur, non sine magno interrimēto, plumbi verò longè plus absumitur. Aurum verò & argentum mista, & reliquis metallis, ut suprà, purgata, rursus alio ingenio ab inuicem separantur, deinde si opus sit ad summam puritatem vtatur siue exufflantur. (ut eorum terminis vtatur) siue reducuntur, quod nolo specialius profequi nec immorari, nisi quatenus ad plenū & absolutum huius s. intellectu opus est, quem vt habeas, ante omnia (quod semper peculiariter obseruare soleo) tota ipsa lex siue omnes eius partes eiusdem materię sunt, iuxta Linciuile: de legib.

Hic autem quatuor occurrunt conti-

huius. eiusdem authoris, scilicet Vlpian. incipiendo à §. Pomponius, scribit. vsque ad finem huius §. Enimvero. quo quidem casu est velut idonea quædam parenthesis à compilatoribus ff. interiecta, quæ continuitatem dictorum Vlpian. nullo modo soluit, nec interruptit. Totus autem & perpetuus sermo hic est de rebus diuersorum dominorum confusis vel commixtis: quæ voces licet alias differant, tamen in toto hoc textu promiscuè pro eodem accipiuntur. In duobus autem primis §§. videlicet vsque ad §. idem scribit. loquitur Vlpianus de commistione rerum eiusdem naturæ. In duobus autem vltimis §§. loquitur de commistione rerum, quæ sunt diuersæ naturæ vel speciei.

Vtque summam hanc *περίγρη* expediam, summa est, quod hæc mista ex ipsa commistione non fiunt communia, nisi vno solo casu, videlicet quando vtriusque misti substantia manet: tamen separatio prorsus & naturaliter impossibilis est: tunc enim vel sola mistio, etiam citra voluntatem dominorum communionem absolutam inducit, vt in §. Pomponius scribit. Si enim argentum Titij, & argentum Caij mista sunt: quia sunt homogenea, & substantia vnius substantiam alterius subintrat & penetrat, cum vtrumque sit eadem substantia, impossibilis separatio etiam naturaliter: siue enim sciendo, siue liquefaciendo, fieri non potest, quin in qualibet particula vel gutta sit de argento tam quod fuit vnius quam alterius domini, & sic necessarium massa communis est.

Secus siambo mista sint quidem homogenea (vt duorum frumenta, de prædicamento eiusdem substantiæ) tamen priora corpora naturaliter integra, & in priori forma & numero manent, nec vnum penetrat substantiam alterius, vt naturaliter quidam separari possint, non autem facile vel commodè, quatenus spectat ad commoditatem & usum hominum, vt in frumentis mistis liquet.

Hæc enim separandi difficultas vel incommoditas, necessarium non infert veram communicationem, cum singula corpora

per se naturaliter manent, idè non fit communio sola confusione, d. §. idem Pomponius, quem nunc voco. §. quia non est lex separata, nisi propter dictam accidentalem parenthesis ex Paulo. Idem multò magis, si mista quæ integra manent, & in priori forma & numero naturaliterque separabilia, sint heterogenea, vt frumentum & sigillo vel hordeum. Quando igitur miscetur heterogenea, siue res diuersæ naturæ vel speciei, aut non manet prior substantia, sed corrumpitur & transit in generationem tertiam speciei. & loquitur §. idem scribit. vt cedat bona fides specificanti, non autem mala fide. l. de eo. §. si quis, ad exhiben. Aut verò manet prior substantia, & loquitur §. sed si plumbum. vt non obstante etiam confusione, quisque remaneat dominus suæ materiæ, non solum si separabilis sit, vt in 1. responso, sed etiam si non sit separabilis, vt in 2. responso.

Nec erit idem, quod de mulso superiori §. dictum est, quia ibi neutra materia manet, sed vtraque in nouam substantiam & speciem transit: sed hic vtraque licet confusa manet & tam naturaliter, quam substantialiter, licet non tangibiliter aut visibiliter distincta est: idè non mutatur dominium. Hic est verus & literalis sensus.

Sed triplicis ordinis contraria mirabiliter ob stare videntur. Primi ordinis extra hunc textum. Secundi & tertij ex hac eadem litera. Contraria primi ordinis sunt l. adeo. §. sed et si sine voluntate. de acquir. rer. dom. §. si duorum. in fin. Instit. de rer. diuisione, l. arbor in principio. communi diuidendo, l. pro regione. de acquir. re. domi. Sed quanquam frigida sint, nec quadrare possint, quæcunque glo. & Doctores omnes hætenus pro conciliatione horum iurium comminiscuntur, nolo tamen nunc tantam *ἐκκλῆξιν* super hac *ἐκκλῆξιν* ingredi: multorum enim iurium nouam explicationem complectitur, & satis est h. c. in his, quæ rem monetalem aut metallicam concernunt, digredi.

Quare conciliationem nostram, in re gestis meis tam minutis literulis & notulis

scriptam, vt nullius quantumvis Lyncei Amanueſis (quod iam in quibusdam paſſus ſum) furtum timeam, in nouis intellectibus referu, libenterque experiar, ſi quiſquam alius interim inuentum noſtrum præripere & præuenire queat, priuſquam mihi ſit ocium primas centurias edendi. Nunc igitur diſſoluere ſufficiat, quæ ex eadem litera emergunt, incipiendo a faciliiori, ibi (pro parte eſſe vendicandum) hoc enim multis omnium præſupponere videtur rem communẽ eſſectam, vt ſuprà §. primo Pomponius ſcribit, ſed non eſt ita: quia intelligendum eſt pro parte, id eſt, pro rata ponderis ſeu materiæ, prout textus in ſimili, Inſtit. de rerum diuiſione. §. quod ſi frumentum. in fine. dicit frumentum vnius cum frumento alterius miſtum non ob id eſſe communicatum, ſed pro modo vendicandum, id eſt, pro parte ſeu rata quantitatis, habita etiam ratione bonitatis, vt in d. §. Pompon. ſcribit, in fin. cum l. ſeq.

Non ergo refertur ad partem quotam maſſæ ſeu materiæ, cum non ſit cõmunis, ſed ad partem contingentem ſeu ſpectantem ad actorem, videlicet ad totam materiam ſuam, quæ ante cõfuſionem erat corpus ſeparatum. Reſtat vltimum, & aduſque indiſſolubile contrariũ, quod textus contra experientiam negat æs & aurũ miſta ſeparari poſſe. Ego dico facilimum, ſi quis ad materiam ſubiectam, ſcopum & praxim legũ reſpiciat, quæ non ſunt factę, vt ſunt mathematicæ ſpeculariones, ſed vt ſint æquabiles cauſarum deciſiones vſibus & commodis hominum accommode.

Dico ergo, quod Vlpia. hic non loquitur de diuiſione vel ſeparatione phyſicali ter aut merẽ naturaliter, ſed ciuilit̃er & vtiliter, prout vſibus & commodis hominum in praxi cõgruit. vnde quantumvis quælibet domuncula, imò omne corpus & omne punctum ſit naturaliter diuiſibile in ſemper † diuiſibilia, vt in libris Phyſicorum tamen ciuilit̃er quod ad iudiciũ cõmuni diuidendo, de quo in hac lege nullares dicitur diuiſibilis vel ſeparabilis, niſi hoc commodẽ fieri poſſit, §. ſi familiæ. §.

eadem. Inſtitutio. de offic. iudic. l. 2. ſi. reſgundor. l. ad officium. C. cõmuni diuidendo.

Licet autem ex not. ſuprà num. 771. conſtet vel ante quater mille annos in vſu fuiſſe artem conſtandi vel ſeparandi quælibet metalla, non tamen id ſemper commodẽ fieri poteſt. Ad quod reſpiciens Vlpia. dum in primo reſponſo huius §. loquitur de metallis ſeparabilibus ponit exemplũ in plumbo & argento miſtis. Argentum enim originaliter cum plumbo generatur, & eruitur ab argenti fodinis, nec ibi inuenitur argentum, niſi cum plumbo miſtum: erutum autem & pluries ad terram excutiendam lotum & contritum, tandem igne ſuppoſito commodẽ ſeparatur plumbum ab argento. Vnde ſi rursus ſine caſu, ſine conſilio miſta ſint, æquẽ commodẽ ſeparantur: quod tamen non eſt generaliter accipiendum, vt ſtatim dicam.

Aurum autem licet originaliter ſemper habeat aliquid argenti admiſtum, vt per Plinium lib. trigefimo tertio, cap. 4. tamen nihil habet commune cum ære, & admiſtum æri non minus imò facilius ab eo ſeparatur, quàm ab argento. Sed vt argentum conſeruatur, ita æs perit, & vi ignis abſumitur, & ſic non poteſt ſeparari ad finem diuiſionis, de qua in iudicio cõmuni diuidendo.

Faciunt tamen aurifices † & monetales genus quoddam cimenti ex lateribus conſutis & medicatis cum argilla, vbi aurum incluſum, & viginti quatuor horis igni immiſſum ab omni ære penitiſſime purgatur, nec non ab argento & alio metallo, quæ non pereunt, ſed inueniuntur immerſa cemento, vnde extrahuntur & ſeparantur, modico quidem materiæ intertrimen-
to, ſed tanto ſumptu, vt magis expediat aurum aliter, putà per aquam chryſulcam, vel per ignem & plumbum amiſſo re purgari, quàm æs conſeruare. tanto ſumptu in triplo vel quadruplo excedente æſtimationem æris. Rectẽ igitur negat hic Vlpian. diuidi poſſe maſſam ex auro & ære conſiſtentem, cum ſine æs abſumatur.

pariter reiicienda est noua interpunctio, quam commentus est Auell. qui hæc verba (pro parte esse vendicandum nequaquam erit dicendum: (eodem spiritu & sensu legenda censet, subiecto commate siue hypostigmatem post verbum dicendum: hinc enim sequeretur multò maior euersio textus veteris & communis, quàm per disputationem dictæ negatiuæ. Patet, quia illa negatiua respicit factum & narratiua duntaxat: sed hæc punctuatio respicit ius & decisionem iuris, & reddit sensum prorsus oppositum: quia secundum communem punctuationem, secundum quam post verbum (vendicandum) punctus est perfectus, sensus est; vendicandum esse pro parte: sed prout Auell. inuertit, sensus est diametraliter oppositus. Omitto quod tunc clausula sequens, videlicet (quod de nullo dictum est) si per se absolute staret (vt vult Auell.) oratio hiulca esset & imperfecta: & sic textus non esset planus, prout secundum communem litteram & punctuationem planissimus, & in optima & vñsibus hominum accommoda ratione fundatus, quàm nouiter ex ipsius rerum experimentis eruius. Vnde magis ac magis palàm fit, quàm sit necessaria Iureconsulto cæterarum artium & rerum notitia, de quibus leges interpretandæ loquuntur.

777

Succedit secunda lex monetæ, scilicet probitas, in qua versatur *ουμμετρία*, & tota ratio seu definitio bonitatis & legalitatis monetæ.

48

Cùm enim aurum & argentum non possit essentialiter haberi: prorsus purum & putum, vt diximus, nec adhuc ponatur in monetis ita purum, vt communiter fieri & excoqui potest, sed aliquid ex industria partim ad tutiorem fabricationem monetæ, partim ad lucrum cudentis admisceatur: & tamen omnis moneta legitima debeat habere certam publicè definitam & permanentem bonitatem intrinsecam, certumque pondus seu quantitatem materiæ, ad dictæ bonitatis definitionem temperatæ (vtrumque enim exigi-

tur, ad hoc vt indicatura, siue valor currens sit & perpetuus, prout esse debet) necesse est tum certum gradum puritatis materiæ cuiusque monetæ, tum dictæ materiæ certum pondus, vel quantitatem publicè definiri, quem minuere & excedere non liceat: alioquin non sit proba & legitima moneta. Igitur & bonitas intrinseca monetæ, & eius temperatura seu proportionis definitio circa duo versatur, & duas partes habet, videlicet qualitatem & quantitatem: quibus terminis præcipuè & aptissimè vtuntur monetæ.

Prima pars, scilicet qualitas, spectat ad bonitatem essentialem & intensam materiæ, quàm monetæ aptè interiorem vocant, & est text. in l. 2. C. de ponderato. lib. decimo. vbi nomine qualitatis intelligit hanc essentialem & interiorem bonitatem, quam monetæ pecuniari *ἀξιότης* vocant (*Alloy*) verbo Gallico aptissimo, vt infra nu. 782.

Secunda pars, scilicet quantitas spectat ad bonitatem quantitatiuam seu extensam ponderis, quàm monetæ exterioriorem, id est, apertam & patentem bonitatem vocant. Vtrique tamen est bonitas ipsius materiæ naturalis & intrinseca, & vtramque certis, iustis, perpetuis & præiudicatis finibus publicè definitam esse oportet, vt sit iusta & legitima moneta, certam perpetuam & vniformem habens æstimationem, stabilemque & commodum functionis vñsum. Huius secundæ bonitatis proportionem, quæ per se patet, & sua mole se prodat, monetæ non alio quàm ponderis nomine vocant.

Et circa hæc sciendum est, quòd vt bonitas intrinseca exterior, scilicet quantitatis, diuiditur exterior naturaliter in diuersos numeros ponderum, vt mox obiter dicetur: ita bonitas intrinseca interior, scilicet qualitatis, diuiditur non naturaliter, sed interiori & intangibiliter in diuersos gradus, qui tactu immediatè non percipiuntur, sed magis intellectu, siue iudiciis sensus communis. Horum autem graduum diuersa est habitudo & summitas inter

inter aurum & argentum.

Summicas† enim huius bonitatis in auro est ad 24. gradus, quæ ceratia, vulgò caracta, peculiari & apta *διαλεκτικῶς* vocant. Et sic graduum bonitatis auri habitudo duplicata est ad argentum, in quo duodecim tantum gradus numerantur, quos monetales peculiari sermone Denarios vocant: cuius differentie ratio est, non solum maior preciositas auri, quod tantò minutius diuiditur, & parcius tractatur, sed etiam natura & proprietates auri: tum quòd latius diducitur, & in numerosiores partes spargitur: tum quòd purius excoquitur, & purius ab omni extranea macula repurgatur quàm argentum.

Et sic ea differentia & habitudo quam non leui, sed graui solidaque ratione meriti sunt veteres *ἀγγορονόμοι*, diligenter retinenda est non solum ratione, non solum vetustatis & consuetudinis autoritate, sed etiam ne termini, quos singulæ artes peculiaries habere debent, confundantur.

Summa igitur & absolutissima bonitas, & vt specialius & pressius dicam, puritas & probitas auri, seu culmen & *ἀκμή* est in 24. caractis. Magis enim in his placeet vulgatum vocabulum caracti, quàm sit ad hoc natum & inuentum, quàm Græcum *καρὰ*, translatum *μεταφορικῶς* à granis siliquarum, quas Itali *charobas* vocant, quanquàm vulgare nostrum à Græco & Italico non abundat. Græco tamen magis accedit, & ab eo deriuatum videtur.

Absolutissima verò probitas & culmen argenti, est in duodecim denarijs. Rursus singula caracta auri puri, & pariter singulos argenti puri denarios in quatuor & viginti grana partiuntur. Et rursus singula grana subdiuidunt in 24. partes, quas vulgò vocant *charobas*, & has rursus per 24. minutissima secant, non curo referre: quia vt nimis prolixum, ita minime necessarium. Monetales etiam vulgò non solent vti his minutijs partium caractis auri, sed simplicibus nominibus quotæ, putà quarta vel octaua, aut alia

quota parte caracti.

† Duplicem nota hinc Molinæi errorem ex sinistra haud dubiè aliorum informatione conceptum. Ad eandem enim simplicitatem & puritatem argentum quàm aurum excoqui potest. Item licet argentum recipiat denarios 12. & quilibet in 24. grana sit diuisibilis, tum etiam sit verum, quòd marca puri auri habeat caractos 24. non tamen singuli ex ijs, vt ipse, in 24. gradus seu partes, sed grana siue gradus 12. diuiduntur, vt latius tradidimus suprà lib. 2. quæst. monet. cap. 10. L. Budel.

*Auri ad argentum proportio
quæ sit.*

Extrinsèca verò æstimationis auri ad argentum proportio olim varia fuisse legitur, hodiè tamen ferè vbique circiter duodecupla habetur, paulò tamen minor, vt tradit Budæus lib. 3. Affis. Idem ferè refert gloss. pragmat. tit. de anna. in verbo, aureorum. Alcia. in l. cum quid. in fin. sic cert. peta. Valet ergo libra auri paulò minus 12. libras argenti, & iam multis annis hæc proportio perseverat in hoc regno: ita vt aucta vel minùs æstimatione auri, eadem circiter proportionem augeatur vel minuatur æstimatio argenti. Vt enim anno 1508. vncia auri 16. Fracis & quadrante, vncia verò argenti 37. solidis & semisse Turonensibus edicto regio taxabatur, & consequenter marca auricentum triginta, marca argenti vndecim libris Turonensibus: ita hodiè cum moneta intrinsecus imminuta creuerit, auri vel argenti facti vel infecti, sed non signati æstimatione noua super hoc edita constitutione anno 1540. mense Martio, taxata est marca auri 165. libris, septem solidis, & denarijs Turonensibus. marca verò argenti regij 14. lib. Turonensibus. & sic manet eadem circiter proportio paulò minor duodecupla, etiam ad argentum regium vicesima quarta sui parte dilutum.

Sed ad merum putumque argentum adhuc paulò minor esset auri proportio: quia

56

779

57

58

quia si argentum regium valet 14. libras, argentum purum valeat ad minus 14. cum dimidia. Sed nunquam in authoribus legi moio rem decupla proportionem auri ad argentum: quæ proportio olim fuit in vfu, vt ex comœdia Menâdri, quæ sponſio dicitur, teſtatur Pollux libr. 9. de vocabulis, ad commodum. Quidam in hoc parum cauere citant quod Lius libr. 8. quartæ Decad. ſcribit in conditionibus pacis Aetolis conſeſſum fuiſſe, vt ſi pro argento, quod certis penſionibus ſoluere Romanis debebant, aurum dare mallent, id liceret, dum pro argenteis decem, aureus vnus valeret.

Atqui non loquitur ibi de certa auri vel argenti maſſa, ſed de numis argenteis & aureis illius temporis, quorum proportio nobis incerta eſt, cum eorum multa eſſent genera, vt Budæus, Portius, & Alciatus, teſtantur, & latius Robert. Senal. de menſur. & ponder. tomo 7. vt non ſolū crebrò labantur, ſed nonnunquàm ſibi ipſi contradicant, qui incerta & obſoleta hæc certò definire tentant, vt vſu venit Alcia. qui diſpunct. libr. 3. cap. 9. vbi ſeſtertium duas olim libras argenti, & ſemiſſem valens definiit noſtram monetam libris centum plus minus valere: ſed poſteà in Annot. ad Cornel. Tac. ſcripſit valere circiter 25. coronatos: & ſic plus dimidio minus. Heroditus autem ſcripſit aurum *τριπλάσιον* ad argentum, id eſt, tridecuplum, ſiue ter & decies ſuperualuiſſe argento. Ex eo autem quod Plin. libr. 33. cap. 3. ſcripſit, quòd ſcrupulum auri valeret ſeſtertij viciſis, tempore quo primùm Romæ numus aureus poſt annum 62. quàm argenteus, percuſſus fuit, ſcitè colligit Budæus libr. 3. Aſſis, eam tum fuiſſe auri ad argentū proportionem, quæ quindecim ad vnum. Quæ analogia auri ad argentum non inuenitur in authorib⁹ maior, nec multum recedit ab ea, quæ fuit tempore Alex. Seuer. & ſucceſſorum, tribus ad minus ſeculis vſque ad Iuſtinia. Magnum, & quæ habetur & comprobatur in noſtro iure ciuili, videlicet in l. quotieſcunque, eſt præſa- ti Aurelij Alexandri. C. de ſuſcept. & Ar-

chid. libr. 10. iuncta l. iubemus. C. de argen. precio. libr. 11. quæ eſt Conſtanti. & l. vnica. quæ eſt Arcad. & Hono. C. de colla. æris, libr. 11.

† Ex quibus euidenter colligitur argentum ad æs centuplum fuiſſe, hoc eſt libram vnā argenti centum libras æris vbi-ſuiſſe, dextantem autem vnciæ auri valuiſſe libram argenti: & ſic libra auri valebat 14. argenti libras, & ferè dimidiam, videlicet duas partes ex quinque partibus facientibus totam libram argenti. Et ſic diminutè colligit Anto. Auguſti. emendatio. libr. 2. cap. 8. libram auri tunc æſtimatam argenti, libris quatuordecim ſeſtuncia ſicilico, quia imò valebat 14. libras & 4. vncias, cum 4. quintis partibus vnciæ. Patet, quia libra auri 72. ſolidis aureis æſtimabatur: & ſic erant ſextulares ſolidi, vtpotè quorum ſex conſecrent vnciam, & duodecim vnciæ, ſiue 72. ſolidi libram Romanam. Igitur 70. ſolidi auri iam valebant adæquatè quatuordecim libras argenti, cum quinque ſolidi valerent libram argenti, d. l. iubemus, duo verò reſtantes ſolidi valebant libram argenti, dempta quinta parte ſeſlibræ tantum.

Sed ex regeſtis monetaliſus apparet olim quandoque in hoc regno adeò raritate argenti euiluiſſe aurum, vt non valeret niſi 8. marcas argenti: quandoque adeò rarum factum, vt valeret 16. libras argenti: niſi quādò principis cauponatione rei monetaliſ abutuntur ad queſtum, vt olim ſæpius factitatum conſtat.

De libra & ponderibus.

Et quia de libra ponderali, quæ multiplex eſt, incidit ſermo, ſimul, vt de ratione ponderum, quatenus ad rem facit, videlicet ad ſecundam partem bonitatis intrinſecæ (quæ eſt quantitas) breuiter diſſeramus, notādum triplicem eſſe libram. Prima Romana & Græca, quæ, 12. vnciarū eſt, ſicut as in iure noſtro. Vncia verò habet 8. drachmas ſeu groſſos. Drachma vel groſſus

59

780
62

grossus habet tria scrupula, seu tres denarios. Scrupulum autem vel denarius duos habet obulos: & sic libra siue as vel pondus, habet 12. vncias, seu 96. drachmas vel grossos, seu 384. scrupula vel denarios, seu 768. obulos. Hanc libram priore loco dixit Romanā, quia vox Romana est, sed postea & libram & vnciam simul cum infinitis alijs vocibus Romanis Græci vnā cum imperio Romano à tempore Constantini Magni acceperunt: *λίτρα* enim, i. libra, & *δυνία*, id est, vncia, verba Romana sunt: quemadmodum infinita alia iuris nostri ciuilis vocabula quæ commemorare non libet vnā cum iure nostro ciuili receperunt Græci, malueruntque ea facilioris & doctrius & commercij causa in linguam suam paucis literis corruptis, eodem ferè sono quadā *μοματοσι* vtcunq; despectere quā noua vocabula fingere, vel è ditissima sua lingua *ἐλλληνικῶς* accipere, vt patet in Nouellis Iustin. & in Institutionibus Theophili, & *ἐν χειρῶ*, hoc est, manuali seu enchiridio iuris Constantini, & aliorū Græcorum lurreconsultorum scriptis.

Ceterum ab antiquo etiam Græci hac libra & partibus suis utebantur: quin etiam medici non solum posteriores Latini, sed etiam priores, eorumq; didascalici Græci, hac libra & partibus suis utebantur, nō solum in ponderibus, sed etiam in mensuris compositionum suarum, vt Galen. lib. 4. de sanit. tuend. in compositione diacala minthes, & abietis. Dioscorides in lib. de mensuris & ponderibus, & ex recentioribus, Georgius Agricola medicus doctissimus lib. 3. de mensu. et pond. Iacob. Siluius medicus peritissimus, & publicus huius artis professor in hac vrbe, de medicamē. simplicium natura, lib. 3.

Secunda libra est Gallica, quam Regiam vulgò vocant, quia negotiatores & omnes, qui merces appensas venditant, quam Budæus lib. 3. Affis, zygotaticam rectè vocat, quæ 16. vncias habet, & sic sesquitercia est ad libram Romanam & Græcam: huius zygotaticæ centupondium Galli vocant *Quintal*, quod centum libras regias pendet, siue ducentas marcas.

Tertia libra est monetariorum, campforum, & aurificum, quam Marcā vocant, quæ est octo vnciarum, & sic est semis regie nostratis libræ, & beffis Romanæ.

Hæc vltima libra seu marca in remonetaria vel campforia, & vbi de ornamentis aut vasculis aureis vel argenteis tantum agitur, non solum in hoc regno vtuntur, sed etiam Mediolani, vt testatur Bru. tract. de augmento, conclus. vlti. col. 3. & etiam vbique. Sed interim non omittendum, quod vulgò apud nos verbum, libra, vbi de numis & numerorum quantitate agitur, non accipitur pro aliqua librarum ponderaliū ex tribus prædictis, nec pro libra aliqua mensurali, sed pro libra numerali, videlicet pro certo numerorum numero: & hæc numeralia & numeralis libra, est viginti solidorum duodenariorum.

Itaque variè libra accipitur, & cauendum ab æquiuocatione, non solum in recentiorum, sed maxime si fieri queat, in antiquorum scriptis. Et placet quod censet Budæus noster lib. 4. Affis, non vbique in voluminibus iuris auri argentiq; libram eodem modo exaudiendam, nec semper pro iusta ponderali libra 12. vnciarum accipiendam, sed pro paucorum numismatum numero, longè minoris æstimatinis. In quam sententiā vltra ea quæ adducit, impellor, per l. fin. C. de cupress. lib. 11. vbi in singulas nouellas cupressi, ludo Daphnensi (vbi erat asyllum, vnde Onias dolo extractus & occisus est ab Andronico. 2. Machab. 4.) vel littori Antiocheno implatatas, decernuntur ei qui plantauit singulæ libræ auri: quinquaginta verò librarum auri multa in eum, qui vel vnā cupressum è sylua tulerit.

Nulla autem esset neque precij, neque poenæ proportio, sed plus quā cētuplus excessus, si intelligeretur de iusta illa ponderali libra, quæ 27. solidorum aureorum, quorum sex vncias auri faciunt, esse definitur in l. quotiescunq; de suscepto. & arca. lib. 10. C. Pleraque huiusmodi passim in iure occurrunt, quæ breuitatis causa omitto.

Definitionem igitur dictæ l. quotiescunq. in materia demum, in qua loquitur, videlicet ubi agitur de massa auri, vel ubi aliàs de hoc clarè constat, obseruandam puto. non autem aliàs ubi non de massa, sed de numis seu de quadam pecuniâ, siue aureæ siue argentæ summa agitur, cum id temporis secundum omnes varia, & variæ estimationis aureorum & argentorum genera fuerint. Consequenter verisimile est, vulgò tum in vñ fuisse librâ quandam numulariam numeralem certorum numerorum, quemadmodum hodiè in vñ est vbique, & à quingentis annis in vñ fuisse legitur vulgaris nostra libra numeralis, quæ est 20. solidorum duodenariorum.

67 Quanti autem fuerit vetus illa numeralis libra, & cuius proportionis cum moneta nunc currète, nondum inueni à quoquam inuentum & detectum fuisse, nec probat Budæ. quod definit circa tempora Iustiniani librâ auri statuerem aurum fuisse non magni ponderis. Satis autem probatur libram illam vulgatam numeralem longè minorem fuisse iusta & ponderali, de qua in d. l. quotiescunq. sed quanto maior fuerit, non liquet, nec in quantitate, nec in qualitate, nec in indicatura, seu extrinseca estimatione.

Quamobrem doctæ illæ & elaboratissimæ veterum auri et argenti librarum ad horum temporum monetæ estimationes Robert. Senalis Abrincensis Præfulis de mensur. & ponder. tomo 5. & 7. ubi libram auri, ducentas libras & triginta solidos Turonens. libram verò argenti 16. libras, & totidem solidos Turonenses, & viginti libras auri, quater mille duas & triginta libras valere censet, non sunt temerè ad pœnas, multas, vel appreciationes, quæ passim in iure nostro civili certis auri, argenteve libris definiuntur, extendendæ.

782 Redeundo ad rem de ponderibus materiæ, seu quantitatis extensæ prædictæ abundè sufficiunt: plures alios ponderales terminos sciens omitto, utpote magis onerosos quàm necessarios ad plenam hu-

ius materiæ intelligentiam. Sed valde operapreciū est diligenter discernere hos terminos & numeros ponderum bonitatis exterioris, seu quantitatis extensæ, à terminis & numeris graduum bonitatis interioris seu qualitatis, de quibus supra num. 778. quæ non ineptè dici potest quantitas intensa, alioquin his confusis sequeretur inextricabilis error. Ponderis enim & mensuræ bonitatis extensæ nihil de se commune habet cum gradibus vel mensura bonitatis intensæ: quia simile est, si quis meracissimum vinū dicat esse 12. graduum, & sic absolutissimæ puritatis, vinum autè ad æquilibrium aqua mistum esse ad sex gradus, id est, dimidio purum: vinum autem cuius tertia pars est aqua, esse purum ad octo gradus, vel ad decem gradus, in quo sexta tantum pars est aqua.

Hi gradus nihil habent commune cum mensura ipsius liquoris, siue sit dolium, siue sextarius, sicut nec cum pondere, si quis fortè liquorem appendere vellet: quia eadem est symmetria in qualibet minima gutta. Verbi gratia, argentum vsque ad 12. denarios purum dicitur, quod est omnino purum nihil æris vel alterius metalli habens admistum, quantum tamen per industriam fieri potest: argentum autem vsque ad sex denarios purū dicitur, in quo dimidiatantum cõsula pars est argentum, reliquum ex ære vel alia materia. Argentum verò ad decem denarios purum, hoc est, ad dextantem, videlicet quando sexta tantum pars est de alio metallo, & sic de alijs. Item attendendum, quod à moneta-rijs & aurificibus multiplex dicitur argentum.

79 Crebrius autem tres faciunt species, quoddam argentum Regium, quod semisse denarij dilutum est 11. denarios, & 11. grana puritatis habens, & 12. tantum granis distat à culmine, & istud vocat etiam argentum Parisiense: cum enim de Parisiensi loquuntur vel paciscuntur, de isto intelligunt. Quoddam verò verò cineraceum, quod purius est: & inter cineraceum Parisinum solet esse præstātius, & sex granis seu quadrante denarij duntaxat distat à cul-

à culmine, non quin quandoque sit purius aut dilutius, sed quia quādo de cineraceo Parisino conuenit de isto intelligitur, quod est 11. denariorum, 18. granorum, quæ est definita cineracei Parisini probitas. Quoddam purum, scilicet merum putum. Gallicè vocant *Argent fin.* & istud semper est 12. denariorum, id est, ad summum gradum puritatis. Argentum autem quod est dilutius Regio, videlicet infra duodecim denarios & semissem, dummodò tamen ad minus sit decem denariorum, vocant argētum simpliciter quasi minimum & infimum, prout appellatione simplicis indubio intelligitur de minimo, l. numis. de leg. 3.

Si igitur conuenierit de argento simpliciter, debet ad minus esse decem denariorum probitatis, vt sextans duntaxat falsa sit aureus, vel alterius materiæ, quod si dilutius sit, non vocatur argētum, sed vulgari Gallica voce *Billon*, & est communis modus loquēdi aurificum & monetariorum, cui standum est. Budæ. autem lib. 3. Affis, dum dicit argentum ad summam bonitatem excoctam, quo purius inueniri nō possit, esse & vocari cineraceum Parisinum, fallitur, siue intelligat istud esse merum argentum, vt dictum est, siue intelligat nullum cineraceū esse purius Parisino, quod est ad vndecim denarios, & 18. gradus: ea enim probitas (vt dixi) non definitur, nisi vt de certa probitate intelligatur, quando simpliciter de cineraceo Parisino conuenit. Alioquin quandoque inuenitur cineraceum, non solum Parisinum, sed etiam exoticum purius, quod quatuor, vel etiam quandoque duobus tantum granis distat à culmine, quandoque vero distat plus sex vel circa.

Budæus autem non malè sentit argentum vi aquæ chrysulcæ ab auro erutum esse, & vocari cineraceum: sic enim meritò vocatur, & cineracei appellatione venit, quia non solet probitatem cineracei, quæ est vndecim denariorum, 18. granorum excedere, nec minoris probitatis esse. Tamen non est regularis modus conficiendi cineracei: sit enim regulariter, quando argentum à terra erutum crebrius contusum & lotum, igni tandem iniicitur, & à plumbo, stannio, vel alia materia separatur & purgatur, vt supra 772. inde argentum à fornace erutum & purgatum vocatur cineraceum.

Rursus autem (cū purum putum habere volunt) purgatur, & ad summam puritatem excoquitur, quod Galli vocant *Affiner*, non per aquam chrysulcam, sed per ignem feruētissimum, in vasculis confectorijs ad hoc compositis, quibus feruentibus immittitur argentum in paruulis vasculis: cūque feruet modico plumbo illito, purgatissimum, & duodecim denariorum efficitur, & id vocant argentum compellatum, quod fieri vidi. Sed inueniunt etiam alium modum meri puti argenti conficiendi per aquam chrysulcam, iniecto & prius in ea feruenti aqua dissoluta puluere, quod Salmoniacum vocat, & citius fit quàm per capellam, & æquè purum.

† Aurum autem ad summam puritatem excoquitur per dictam aquam chrysulcam, cuius proprium est officium, & ad hoc peculiariter inuenta est: nec non per quoddam cementum medicatum, de quo supra numer. 775. ita vt (quod mirum est) numismata aurea illi cemento immissa, postquam deferbuit extrahantur in eadem forma & figura, caractere nullatenus mutato, sed minuto, sed solo pondere diminuto, vtpote omni are & argento & extraneo ab auro metallo, veluti per resudationem separato, & à cemento (in quo missum inuenitur) exorto.

Quod autem Budæus eodem loco putat chrysulcam aquam nouum esse inuentum nostrarum Cointij, non est ita, sed antiquum inuentum, & in libris antiquissimis manu scriptis eius compositionem legi: sed cū superiori ætate negligentius versarentur numularij in argento & auro purgando, vt etiam moneta argentea nonnihil auri haberet, Cointius

primus animaduertit, & penitissimè aurū ab argento separandi author fuit, vnde ditissimus euasit.

- 78x In quantum autem Budæus eodem loco putat cineraceum Germanicum (quod Parisino regulariter inferius est) esse & ab antiquis vocatum argentum pustulatum, prorsus dissensio. Argentum enim pustulatum dicitur, quod est purum, & excoctissimum, quasi purum putumq; ut apud Martialem.

Nulla venit à me argenti libra pustulati.

Alibi apud eundem Pustula dicitur ipsa argenti puri massa: & Suetonius in Nerone, Nummum, inquit, asperum, argentum pustulatum, aurum obryzum exegit. Nummo verò aspero nihil aliud, quàm tyrannicam & crudelem acerbitatem exactio- nis intelligit, contra si benè de vsu. videlicet inhumaniter & contumeliosè, mi- nis additis carceris vel torturæ, aut alte- rius asperitatis.

Quid autem argento pustulato intel- ligat, aurum obryzum simul additum ex- ponit, nempe argētum purissimum & me- racissimum, velut aurum obryzum puris- simum est. Appellatio autem argenti pu- stulati non conuenit cineraceo, etiam Pa- risino, & multò minus Germanico, sed defecatissimo & preciosissimo duntaxat argento. Sed Budæus ansam erroris acce- pit ex eo, quod in Annot. in ff. in l. in na- ue. loca existimans verbum, pustillatum, parum Latinum vel congruum, eò quòd vsum & praxim aurificum ignoraret, quā Iureconsultus probè callebat, primò di- uinavit legendum pastillatum, tandem censuit legendum pustulatum, quod eti- am voluit Nebrissen. in Lexico: quos Ho- loand. securus est. Verùm isti quam ario- laticem diuinationem tam crebrò carpūt & execrantur in Accurs. in sensu & inter- pretatione vacillante, longè superant, dū sapè non minori ariolatione, sed audaci- ori præsumptione tentant, quod Accurs. nunquam ausus est, videlicet manum in- iicere literæ textuali, non solum veterem

& communem, sed etiam multis seculis conformiter receptam literam temere ni- mis immutando.

Ego diligentissimè excussi quorquò inuenire potui in publicis & priuatis bi- bliothecis libros antiquissimos manu scri- ptos, & in omnibus distinctè & conformiter scriptum inueni, argentum pustilla- tum, quam lectionem ut antiquissimam & ad vsque Nebrissensem & Budæum in concussam, & ego verissimam & omninò retinendam censeo. Porro licet verbum, pustillatum, forsitan non reperiatur in eo sensu apud Ciceronem, non minùs tamen Latinum est, nec incongruum, sed aptissi- mum & significatissimum.

† Merum enim argentum non congruit aurificibus nec vascularijs, præsertim in artificio subtilibus, sed argentum aliquan- tulum dilutum aptius est operi. Nec eti- am magna moles vel massa ita congruit, sicut argētum in pusillas partes diuisum. Istud enim est aptissimum, primò ad pon- derandum: secundo, ad diuidendum cui- libet vasculo, vel particule vasculi: ter- tiò, ad conflandum vel liquefaciendum, quantum & quando oportet, minori que sumptum: ad quæ omnia massa vel moles minus est idonea, ut sensus communis & ipsa experientia docet. Argentum ergo pustillatum (quod est adiectivum à dimi- nutiue pusillo) id est, in pusillas partes di- uisum, erat tempore veterum Iurecōsul- torum, prout hodiè quoque est in vsu fre- quentissimum & congruentissimum, vti experientiam suam & huiusmodi rerum inscitiam prodant, qui literam hanc tex- tualem corrigere moluntur.

† Tripliciter autem contingere potest argentum pustillatum dari aurifici: pri- mò, quando argentum nondum est pur- gatum per ignem, sed è fodina erutum, & pluries (ut vel mortarijs & pistillis, vel molendinis fieri solet) cōtutum & locum, præparatum ad fornacem. Secundo, quan- do iam fornace purgatum fuit, & est ve- rum cineraceum, & in aquam ab igne de- iectum est, & in plures particulas & teme- rarias figuras formatum. Tertiò, quando

rursus summè excoctum est purum, putumque factum, & pariter è capella in aquam iactum & extinctum. Primus modus non congruit aurificibus, praesertim in arte excellentibus: quia bonus artifex non minus posset tale rude argentum purgare, quam alius: sed non vult operam preciosiori aurificio deditam in hoc consumere, nec argentum ipse praeparare, sed praeparato uti: quale non est istud quod prius purgandum est, & à crassiori materia plumbistannique separandum.

Tertius verò modus, etsi congruat, imò necessarius sit, quando aurifex argento mero & purissimo operatur: tamè quia rarior est, minus frequenter congruit. Et sic secundus ille modus est congruentissimus, aptissimus & frequentissimus, & est verum exemplum d. l. in nave Saufel. Ita enim iuxta vetustissimam & communem literam, quam diligenter excussi, legere placet, quamvis Holoand. nulla solida ratione legendum velit, Sophiei. Argentum pusillatum secundum primum modum non vocatur à monetarijs & aurificibus argentum, sed Gallicè (Billon) ut supr. numer. 783. cum sit impurum, & multum infra decimum denarium. Secundò autem & tertio modo vocatur Granallium. Et sic patet quod Granallium non est species argenti, sed nudum accidens: quia per accidens (ut dixi) quod sit in illas minutissimas & inaequales partes diuisum, & est verum argentum, siue purum, siue cineraceum, ad varia pondera & opera artificum idoneum.

Cum igitur argentum paululum dilutum magis sit operi frequentius idoneum, merito emerfit species illa prima argenti vicesima quarta parte diluti vel misti, quò quod ideo Regium, Gallicè *Argent de Roy* vocatur, quod Regio statuto ab antiquissimo tempore ea sit & monetali, & fabrilis argento praefinita puritatis meta, & nota, ut duodecim denariorum culmine, non nisi semisse, hoc est, 12. granis, siue vicesima quarta parte solida & absolutae puritatis absit. Quo fit, ut hæc species vide-

licet argentum Regium tanquam æs argenti monetale & fabrilis, in 12. denarios, velut vncias, diuidatur, & denarij rursus diuidantur, & subdiuidantur, ut supra numer. 778. Itaque ex veteribus institutis adhuc hodie non licet apud nos aurificibus & vascularijs in artificijs suis (demptis calaturæ iuncturis) deteriori argento, quam Regio uti, nec subtilissimi quidem artificij praetextu, etiam si materiam opus superet: sed ad communem fraudem & imposturam vitandam, iubentur seorsum materiam, seorsum operam & industriam vendere & aestimare.

Verum, quia difficile est praefinitam puritatis metam tam exactè obseruare, quin modicum quiddam excedit vel deficit, intervallum quoddam, seu latitudo eis indulgetur. (Remedium vulgò vocat) infra quod defectus dictae definitae bonitatis non imputatur, sed toleratur. Quod si defectus maior latitudine concessa inueniatur, mulctantur, vel vasa & opera à visitantibus franguntur, ut cauetur constitutionibus de artificibus editis, quæ sunt in veteri libro viridi archiui Castellæti Parisiensis.

Sunt autem duæ antiquæ insigniores, quarum exemplar habeo: prior edita à Philippo Valesio, huius nominis sexto, cognominis primo, an. 1343. mense Augusto, quæ cauetur, nulli aurifici licere minore argenti uti, demptis dictis iuncturis, quam Regio, quod definitur esse vndecim denarioriorum & semis puritatis in libra seu marca argenti, & non plus, id quod in vasis & suppellectili argentea, & prioribus ornamentis, sed in folliculis, leunculis, clauiculis, & similibus accessorijs artificiorum, ut illa accessoria sint duriora & firmiora, indulgetur defectus 5. granorum puritatis in marca argenti, & non plus. Posterior constitutio edita à Carolo V. eius nepote, anno 1378. mense Martio, idem omninò statuit & definit, nisi quod non meminit predictae particularis indulgentiae quinque granorum in accessorijs, sed tantum generaliter indulget trium granorum puritatis defectum in marca argenti.

788

Verum aurifices, quod principali indulgentia intra spem veniæ relictum erat, pro iure usurpauerant, nec operabatur argento ad rationem vndecim denariorum, & semis puro, sed ad rationem vndecim denariorum, & nouem granorum duntaxat, quod à culmine puri puri argenti quindecim granis, & sic ferè bese vnius denarij abest. Sed constitutionibus editis circa annum sesquimillesimum decimum quintum interuallum illud seu remedium grano vno restrictum est, in opere solido, & duos denarios in appendicibus autem, quas Gallicè vocant *Mouures* ad quatuor denarios. Et sic hodie tenentur apud nos reddere vasa argentea ad rationem vndecim denariorum decem granorum puritatis, saluis dictis accessorijs, quæ debent esse vndecim denariorum & octo granorum ad minus.

83

Aurifices autem seruata necessaria puritate argenti, pro reliquo admiscunt vnu vel duo ex tribus diuersis metallis videlicet æs siue Cyprium, siue Caldarium, siue Coronarium, & stannum, & plumbum, prout artis & operis ratio exposcit.

94

Argentum enim temperatum ære solidius quidem ductibilius est, sed minus lucidum & speciosum propter æris ruborem, vel citrinitatem: pulchrius verò ex stanno vel plumbo dilutum, sed operosius, quia minus coherens & solidum est. Plumbum autem Monetarij & aurifices non immeritò vocant caterorum metallorum Regem: sese enim (quod quàm verè regium est) impendit & consumit pro utilitate & decoratione omnium aliorum metallorum, quæ purgat, dulcificat & perficit, vt se bonus rex gerit populo suo. Contrà, stannum vocant caterorum omnium inimicum, quæ amara & acria reddit & inficit. Monetarij verò æs duntaxat admiscunt, sed hic licentiosius à puritate materiæ defecerunt, non monetarium virorum culpa, qui nil nisi ad nutum Regis audent, sed principum facto, qui siue necessitate temporum, siue suis, siue alienis cupiditatibus acti, artem monetalem & re-

liqua publica, plerunque etiam Rempubl. quæstui turpiter habent.

Cùm enim veteribus constitutionibus eadem puritatis argenti lex esset in re monetaria publicè definita, ad Regium argentum duodecim denariorum præcisè, ita vt Rex singularum librarum argenti puri vice simam quartam partem tantum lucraretur, super qua impensa æris prorata dictæ partis argenti detracta suppleudi, & totius monetæ scholæ fierent, prout antiquitus obseruabatur: cumque tempore Philippi Pulchri, circa medium regni sui, anno 1300. (propter duas incurfiones Anglorum & Flandrensiū, & ingentes clades regno illatas, & tyrannidem Bonifacij Octauj, qui fuit acerrimus hostis Regis, & non solum, vt omnes chronographi, sed etiam vt Baldus quoque in c. i. eod. regnauit vt leo, mortuus est vt canis) deteriorata fuisset intrinsecus moneta, tandem post multas populi querelas, & insignem illum plebis Parisiensis motum anno 1306. in Stephanum Barbetum, cuius delictuosos hortos & domum furens diripuit, quod is prædiues ceteris diuitibus scelerato inuento & exëplo suo auctor fuisset, vt à pauperibus, quibus domos, officinas, ergasteria locauerant, pensionem exigerent in veteri fortiori moneta, vel ad eius æstimationem intrinsecam.

Idem Philippus circa annum millesimum tricesimum octauum veterem probitatem monetæ restituit, & in vsum re-duxit ad prædictam antiquitatem definitam notam & bonitatem argenti regij, duodecim denariorum, vt ex antiquis monumentis comperi. Et est illa mutatio & restitutio, de qua in indiuiduo loquitur Oldr. q. 249. factum tale est, vbi librarum erroris temporis data vitiatur. Quod enim ibi scribitur eam restitutionem factam anno 1302. impossibile est, cum adhuc ea deterioratio ferueret an. 1306. quo prædictus plebis motus exarsit.

Et ex dictis Oldr. apparet deteriorationem illam monetæ enormissimam fuisse, videlicet de duabus partib. ita vt tres dena-

789

85

b

denarij nouæ & debilis monetæ non valent nisi vnum prioris monetæ. Et sic verificatur quod Anto. histo. tit. 20. cap. 8. §. 16. cum seq. scribit dictum Philip. malo quorundam consilio ita alterasse & falsificasse monetam, vt reduceret ad valorem tertie partis prioris monetæ. Addit Ant. Philippum bis hanc adulterationem monetæ fecisse, ad ingentes impensas belli, bis magno sed euanido apparatu coacti, ad Flandrienses opprimendos, & quod ex ea mutatione qualitatis monetarum Rex quolibet die superlucratur sex millia Parisiensium & hac de causa multos mercatores & trapezitas, præsertim Italos in Francia commorantes, ad extremam paupertatem redactos.

Testatur autem Oldr. monetam prioris bonitati restitutam, quod etiam monetali um regesta ostendunt, factum prædicto anno 1308. & aliquot annis perseverauit, sed postea sensim diminuta, vt redacta fuerit ad semissem, videlicet ab asse seu duodecim denarijs argenti Regij, ad sex denarios, deinde ad quinque; postea ad quatuor, & sic ad trientem seu tertiam partem, vt besæreus strenuissimè verò pede (vt vocant) subinde mutato, ad tres denarios & sexdecim grana.

Porro longè maiorem, & crebriorem mutationem & deteriorationem fieri comperi in moneta argentea, alba & nigra, quàm aurea: non enim ita de facili percipitur & attriditur in argentea, sicut in aurea: & cum extraneis magis in pecunia aurea, quàm in argentea exercentur commercia, quæ impedirentur, aut maximo regni damno tandem exercerentur, si nimium vitaretur aurea: consequenter argentea cupiditatibus expilatorum magis idonea est, ad exhauriendum subditum populum, manente exterorum commercio.

Sed non est nouum monetam sic à principibus adulterari: inquit enim Plin. lib. 33. cap. 9. Miscuit denario Triumuir. Anto. ferrum, miscuit ari falsæ monetæ. Sic eum infamat, multis alioquin criminibus infamem, quippè parricidam nec ebrium mo-

dò, sed ebrietatis professorem & assertorem, qui paulò antè prælium Arctiacum iâ ciuium sanguine ebrius, librum de sua ebrietate euomuit, vt refert Plin. lib. 14. cap. 22.

Multis autem antè seculis Arist. lib. 2. Oeconomicon multa huiusmodi tordida & tyrannica exempla refert, philosopho indigna, vt putem librum illū secundum supposititium esse: nimis enim degenerat à præceptis & documentis, quæ Arist. tradit in lib. politicon. Plin. autem lib. 33. ca. 3. queritur principes paulatim imminuisse pondus auri, & Leonar. Port. de ponde. & mensu. lib. 2. queritur quotidie detrahi & de pondere & de qualitate. Multum aut refert id fieri fraudulenter, vt ille Ant. Triumuir, & in d. c. quanto. an verò palam & ex publico pacto, vt refert Plin. in d. loco, Linium Drusum in tribunatu plebis octauam partem æris argēto miscuisse: erat enim penes tribunos plebis ex l. 12. tabul. signandi numi potestas, vt testatur Cic. de legib. lib. & in exemplo. sup. nu. 756.

Sed non multum referret de pondere & qualitate, modò staret eadē vniformis proportio vbiq; & eadem vbiq; potestas, vt de iure esse debet. Ideò, de eo quod certo loc. l. fin. C. de vet. numis. potest. Probitas igitur monetę requirit certam, stabilem, publicè definitam & qualitatem materiæ, & quantitatem ponderis. Qualitas autem nihil aliud est, quàm quantitas intensa, seu gradus bonitatis, monetales nostrate lingua vocant *aloy* aptissimo rei subiectæ vocabulo, quod potest accipi vt derivatū quidem à gallico infinitiuo *allouer* quod in discussionibus rationum frequens est, & significat non temerè, sed serio consultoque debita subductione facta dati & accepti siue excessus & defectus ratione habita probare. In hoc Gallicum verbum *aloy* non significat simpliciter qualitatem metalli, sed *in quodammodo* qualitatem debitam & lege præfinitam, quasi publicè laudatam & probatam. Aptius autem & rectius accipitur vt primitiuum, & significat commissionem, siue

commensurationem metalli: quæ acceptio frequentior, & sic ab hoc deriuatur infinitum Gallicum, *alloyer*, quod certa ratione cōmiscere, temperare, & cōmensurare metalla significat. Itali & Doctores nostri vulgò vocant (ligam) apta, licet barbarà voce, quasi ligamen. Vt enim vult Ioan. de Vicomercato in c. quanto, colum. 4. dicitur liga, quando componitur vna cū alia. Quidam, vt Petr. Bellig. in spec. Principum, rub. 36. vocant legem, Latino & extenso vocabulo, quasi definitionem siue præfinitionem qualitatis materiæ legitimam. Nouissimè Budæus libro tertio Affis vocat indicaturam, sed eleganti vocabulo abutitur.

Indicatura enim est solida & vera æstimatio totius rei, vel quælibet æstimatio voluntaria: & sic propriè bonitatem extrinsecam, seu imposititiā significat, nō autem solam bonitatem intrinsecam, videlicet qualitatis: quanquam hæc qualitas nō nudum abstractum significat, sed substantiam qualem certa quantitate definitam. Vnde monetales verbo *aloy* nō intelligunt nudum qualitatis abstractū, vel ideam, sed vel definitionem substantiæ qualis & quantæ, vel ipsam substantiam qualem & quantam: & sic non solum recipit gradus intellectuales, sed etiam verum pondus. Vt dum dicunt vnum denarium *d' aloy* pendere sexdecim denarios ponderales, vel vnum grossum *d' aloy* pendere 32. grana ponderalia: & sic de alijs, nō volunt aliud dicere, quàm tantam partem marcæ, vel substantiam materiæ puræ, tantum pendere. Vocant autem denarium *d' aloy* vnciam duodenariam marcæ, puri argenti materiæ, vt suprà numer. 778. denarium verò ponderis centesimam nonagesimam secundam partem marcæ ponderalis, seu meri ponderis, vt suprà num. 782.

Et hic postquam incidit non grauabor obiter dicere, quòd verbum (denarius) à monetarijs quadrupliciter accipitur. Primò, pro vocabulo certi ponderis vel quantitatis extensæ, & sic est vicefima quarta

pars vnciæ octonariæ, siue 192. pars marcæ, & continet 24. grana ponderalia. Secundò, pro vocabulo qualitatis seu gradus bonitatis, vel quantitatis intensæ, & sic est duodecima pars integræ seu totius puritatis materiæ, hoc est, marcæ monetalis materiæ puræ, quæ marca in duodecim denarios, velut vncias duodenarias diuiditur. Tertiò pro certa quantitate valoris imposititiij seu cursus pecuniæ. Quartò, pro corpore cuiuslibet numismatis in genere, Petiam vulgò vocant. Adde quintò, & vulgò pro minutula speciei monetæ nigre, denarium vocant, qui in obulum & semiobulum diuiditur. Verbi gratia, si Gallicè dicatur fieri monetam à dix deniers *de cours vn denier de poix, à cinq deniers d' aloy, & à six solz huit deniers de taille*, sensus est, quòd singula numismata valent decem denarios monetæ currentis, & singula sūt ponderis vnius denarij, siue vicefime quartæ partis vnciæ, & singula sunt ad rationē quinque denariorum puritatis, siue habēt quincuncem materiæ seu argenti regij, residuum verò materiæ ex ære, & quòd ex libra numularia seu marca ad prædictam rationem conficiuntur & resultant octoginta numi.

Nunc adest vox tertia (character) quòd est signum publicum, siue publica auctoritate impressum & auctoratum, ad certificandum publicè & vniuersaliter de probitate qualitatis publicè definitæ & requisitiæ in numismate taliter signato, & consequenter de valore publicè imposito tali numismati. Et sic forma monetæ nihil aliud est, quàm quædam testificatio veritatis & iustitiæ ipsius monetæ, scilicet quòd sit veræ substantiæ & iusti ponderis, & princeps, vel Respublica, imprimens characterem æquè censeretur testificari, sicut ex publico, ad hoc deputato sigillo chartæ seu diplomati appposito, vt tradunt omnes etiam Theologi in quarto sententiar. distinctio. 15. & ibi Gabrie. quæstione 9.

Grauiissimè igitur peccant principes & qualescunque, qui de qualitate vel ponde-

redebitis subtrahunt, & enormissimam omnium falsitatem committunt, nisi prius publicè consensu populi, alia probitas in qualitate & quantitate nota definitur. Cum enim numus omnia metiatur, ut sup. num. 446. & sit generalis omnium mensura, iure gentium introducta, omnia iura diuina & humana, quæ damnant & execrantur falsificantes & mutantes mensuras, damnant & execrantur falsificantes & defraudantes monetas, siue principes sint, siue priuati, ut etiam Thomas Aquinas, discretè ait lib. 2. de regimi. princi. cap. 13.

Nec ad rem pertinet, si quidam adultores nugentur pecuniam esse principis: non enim eius est, postquam expensa est, & adhuc priusquam de argyro copio exeat, ipsa probitas definita non magis est illius, quam quælibet regia mensura. igitur nec hanc, nec illam pro libito deteriorare aut mutare potest, nec est minor perfidia, quam proprium sigillum vel syngrapham falsificare vel negare.

Omnium autem fraudationum & cautionum moneta nulla tetricior & execrabilius est, quam cum pecunia semel probata & expensa in totum vel in parte reprobatur in cursu seu indicatura: tunc enim non solum publica fides & mensura abruptitur, sed etiam furtum manifestum, non in vnum aut alterum, sed in omnes committitur: quod tamen sæpè perpetratum est in hoc regno, non solum ab hostibus, ut sup. num. 719. sed etiam à nostratibus. Quod improbum & sceleratissimum inuentum Bud. noster lib. 5. Afsis, meritò execratur: nondum tamen septem anni in Armorici & vicinis regionibus, circiter decem millia pauperum reprobatis quibusdam monetis, quibus vacca inscripta erat ann. 1537. hac scelerata arte fame necata sunt.

Non nego, quin quandoq; causa incidat certam monetam mutandi vel reprobandi in totum vel in parte: sed qualiscunq; ea causa sit, si Princeps eam monetam fecit vel probauit, nullo modo reprobare nec mutare potest, nec cursum

publicè semel datum minuire nisi aliam bonam & æquiualem monetam det & realiter commutari faciat illis, qui monetam, quæ reprobatur, habent: nec sufficeret mensum vel aliud tempus (ut quidam nimis diluto colore fasitare vetiti non sunt) ad expendendum indulgere. Quis enim acciperet pecuniam iam post modicum tempus reprobandam? Sed in singulis municipijs præstituendi essent argentarij, qui de publico & sine villo commutantium sumptu bonam & puram monetam pro reprobanda dare tenerentur, non ad modicum sed ad tam congruum tempus, ut omnes indemnes redderentur.

Idem si Princeps non cuderit, nec derit eam monetam, sed recipi & expendi pro bona publicè & scienter permiserit, & sic ipso facto semel approbauerit & approbari à populo permiserit. Non enim debet fidem publicam irritam facere, nec fortunis subditorum insidiari: sed eos non solum tutorio, sed etiam paterno affectu ab omni damno vindicare.

Plus dico, quod etiam si eitra vllam approbationem, sed per errorem fraude quorundam falsariorum reprobata moneta irrepperit, & sparsa sit, quam inhiberi & reprobari oporteat, debet Princeps subuenire deceptis qui falsam vel adulterinam monetam ignoranter receperint aliam bonam & probam de publico reddendo. Cum enim commoda confiscationum huiusmodi falsariorum habeat, præter commoda publicæ monetæ, iustum est eum ferre incommoda. l. secundum naturam. de reg. iuris. Saltem hoc in dubitatum est, quod pro rara bonorum, quæ inde sibi confiscantur, tenetur læsis satisfacere, text. in l. 2. de capit. dimutio. in l. 2. C. ad leg. Iul. de vi public. l. si ut proponis C. de bonis proscripte l. si ademptis. C. de sen. passis.

Quamquam autem Romani, qui initio erant manipulus pastorum & fugitiuorum, & hominum nonissimi, non fuerint statim vsi proprio grege signato, sed tantum ære graui, id est, rudi & ponderali (ferè

vt olim Lacedæmonij ferro rudi molis in eptæ, post accensionem aceto extinctæ, vt Plutarch. in vita Lycurgi) nisi sub Seruio Tullio sexto & penultimo rege, sub quo æs signatum, deinde argentum signatum, quinque annis ante bellum Punicum, & post 62. annos aurum signatum, vt testatur Plini. libr. 33. cap. 3. tamen ceteræ gentes etiam duobus annorum millibus ante Romanos vel argento signato vsæ sunt. Theseus enim qui regnavit Athenis temporibus iudicum Israel, plus mille ducetis annis ante Christum natum numum, bouis signo percussit. Porro inuentio numi non ad Aeginetas vel Lydos (vt Cælius antiqui. lectio. lib. 5. cap. 43. & libr. 11. cap. 4. Alexand. Alexandrius Geniali. di. libr. 4. cap. 5.) referenda est, sed ad primas gentes, quæ communibus commercijs vti cœperunt: hinc in sacris Biblijs Sclorum & argentorum tam crebra mentio. † Est autem Sclius, Hebraicè antiquum verbum & numisma Hebraicum, vt testatur Iosephus lib. 3. Antiquita. ca. 7. & Suidas, quo nec Græci, nec Latini vsi sunt, vt per Budæ. lib. 4. Affis. Et secundum Iosephum in loco præallegato quatuor drachmas Atticas habet, & sic est idem quod stater, vt inquit Hieronym. Ezech. 3. siue semiuncia & tetradrachmum, quæ idem sunt, vt patet Matth. 17. ad finem, vbi Dominus iussit Petro expiscatum staterem dare pro se & illo petentibus didrachma à singulis.

Cum autem Genes. 23. fiat mentio sclorum vel argenteorum transeuntium per mercatores, vt ex Hebræo. ad verbū vertit Santes Pagninus: Chalæus autem præter hæc vertit, Argenti quod recipiebatur. Verisimile est Abrahæ quoque prouincia, cui fuisse pecuniam, non solum tempore inueniendi, sed etiam si-
97
lūm argenteam, aliūquin commode mutare non potuisset per negociatores. & prouincias.

Et sapè. 1. vera vetus scriptura mentionem facit simplicis argenteorum seu nu-

morum numeri, sine pondere, vt Genes. 20. Ecce dedi mille argenteos fratri tuo. & Genes. 37. Vendiderunt eum (scilicet Ioseph) Ismaelitis viginti argenteis, & alibi passim. Nec solet facere mentionem ponderis propter se, sed ob aliam grauem causam, vt Genes. 23. Appendit Abraham ipsi Hephron argentum. Ibi non fit mentio de appensione, eò quod non daretur pecunia nisi appensa, sed ad ostendendum maiorem legalitatem Abraham. Et Esaia 45. Qui confertis aurum de loculo, argentum statera ponderatis, facit Propheta mentionem stateræ, non quando pecunia signata esset, sed ad conuincendam furiam idolomania; dum demerari idolatræ non putant deuotioni suæ satisfactum extrahendo aurum & argentum de bursa, nisi illud appendant, vt quo preciosius, eo sacrius simulachrum conficiant & colant.

† Ex prædictis verum esse conuincitur, quod innuit Aristoteles. lib. primo, politicon. cap. 6. characterem pecuniæ, siue pecuniam signatam & eius fidem & stabilitatem esse de iure gentium, licet formula seu figura characteris varia esse possit. Et ad prædicta facit quod Exodi 30. Leuiti. vltim. Numer. 3. Ezech. 45. dicitur, Sclum sanctuarij viginti obulos habere, ad differentiam videlicet Sclij vulgaris subduplici. Erat enim duplex sclus, scilicet ecclesiasticus, qui dicebatur sclus Templi seu sanctuarij secundum Hebræos, nec erat vncialis, sed semiuncialis vt dixi. Alter sclus vulgaris dimidio minor qui duas tantum drachmas, & sic quadrantem vnciæ pendebat, & decem obolos Hebraicos valebat. Pariter talentum templi capiebat centum & viginti libras: prophæum vero, quod vulgo utebantur, sexaginta tantum id est, dimidium. Sic Pollux lib. 9. Sclum talentum duplex fuisse refert, vetus quatuor & viginti numerorum: nouum vero duodecim. Plura de Sclio si vacat legere poteris.

tes apud Robert. Sena. de vera mensura, ponderumque ratione, tom. 5.

795
99 † Sed interim omittendum non est sacrum illud mysterium, quod Exod. 30. figuratur ubi Dominus iubet omnes Israelitas à 20. annis & supra offerre dimidium sicli, iuxta mensuram templi, siue ad pondus sanctuarij, ita ut diues non addat, nec pauper diminuatur de dimidio siclo. Quod enim omnes & diuites & pauperes aqua lance censentur, quid aliud significat, quam omnes peccatores esse, & aquè indigere gratia Dei, aquè eodem precio sanguinis Domini Iesu Christi redemptos, eadem fide saluandos (de electis enim & fidelibus est sermo) nec esse exceptionem personarum apud Deum.

Quod autem iubentur omnes fideles, non integrum siclum, sed dimidium offerre Deo in sancta, quid aliud repræsentat, quam omnium fidem & charitatem imperfectam quandiu peregrinantur in hoc seculo, perficiendam autem in cælo, & interim seruos se inutiles semper agnoscere debere? Quod autem iubentur offerre ad mensuram sanctuarij, quæ etiam ibi certo obolorum numero specialiter definitur, quid aliud est, quam omnino offerendum, nec vacuos nos & infructuosos esse debere coram domino (tollitur enim qui non fert fructum. Ioann. 15.) nec tamen offerenda esse figmenta capitis nostri, etiam quantumcunque speciosa videantur sapientiæ humanæ quæ stultitia est apud Deum, cui abominatio est quod hominibus excelsum, sed tantum offerenda esse, quæ Deus præcepit, sibi quæ placere definiuit, iuxta præscriptum verbi sui, quod est verum pondus & mensura sanctuarij? Quæ ergo præcepit tibi Deus, illa cogita semper, Ecclesiasti 3. nec ab eas post adinventiones tuas, quoniam melior est obedientia quam victimæ. 1. Reg. 15.

Et rursus quod iubentur offerre in sancta, non de siclo vulgari, sed tantum

de siclo sanctuarij iuxta mensuram eiusdem, quod Santes vertit secundum siclum sanctitatis, nonne clarè designat, nos non nostra, seu à nobis profecta offerre posse summo illi omnium cõditori Deo: sed tantum ab eo gratis accepta, prout vnicuique iuxta mensuram fidei diuidit & donat? De bonis enim operibus agitur, de vera obedientia mandatorum Dei, & veris fructibus fidei, qui non sunt palmitum, sed veræ vitis, quæ est Christus, Ioann. 15. ut nemo gloriatur coram domino, sed ab eo recognoscat, iuxta illud 1. Corinth. 4. Quid habes quod non accepisti? quod si accepisti, quid gloriaris? & Esai. cap. 26. Omnia enim (ait) opera nostra operatus est in nobis. Qui ergo sua vel suam iustitiam offerre se putant, iam nõ de siclo sanctuarij offerunt, sed de sua immunditia pannum menstruata, Esaiæ 64. Hæc obiter iuxta regulam fidei dixisse sufficiat.

797
100 † Succedit quarta vox, æstimatio siue indicatura, quæ quidnã sit, per se liquet. Pendet autem valor iste imposititiuus non à priuata cuiusquam, sed à publica duntaxat æstimatione & impositione. Publica autem æstimatio & valor currens, non à solo principis in monarchia, vel optimatum in Republ. dicto pendet, sed etiam à consensu & vsu populi, & consuetudine commerciorum. Quod si leges & statuta nisi communi vrentium vsu comprobata non ligant, ut omnes vtriusque iuris Doct. probant in l. de quibus, de legib. in c. 1. de treug. & pace. hoc maximè verum est in commercijs numerorum, eorumque cursu & indicatura, quæ non est iuris facti, & necessariò in vsu & commercio vniuersorum etiam exterorum, & omnium quibus cum communia sunt commercia, & iuramentum, cõsistit. Et quod sensus populi in his dominetur & ius faciat, multis exemplis probat Budæ. lib. 3. & 5. Assis, ubi refert multa edicta præconialia dirè minãtia de vsu abrogãdo probi & recepti numismatis, etiã ab homine

minaci & iræ impotentissimæ manantia, cuius tunc ferociæ recta & vtilia cedebant consilia, publicum tamen cōsensum pervincere non potuisse, & iure optimo neglecta esse. Probat etiam sacra pagina Gene. 23. eam esse probatam monetā, quæ transit ad negotiationem, & in vsu publico existit. habet enim Hebræum,

id est, ad verbum quadringentos siclos argenti transeuntis ad mercatorem, vt etiam tetigi num. 695. Et sic ibi moneta probatur esse proba & iusta, ex eo quod mercatoribus in vsu existit: est enim pecunia & eius vsus & publica comprobatio iuris gentium, vt sapè probatum est.

798. Super est videre an & quæ esse debeat
101. extrinsecæ bonitatis ad intrinsecam habitudo & proportio. † Et in summa tres sunt sententiæ. Primi præcisè tenent æqualem omnino esse oportere, ita vt tantundem valeat in massa, quantum in pecunia signata & expensæ cudendi fiant de publico. Ita tenet glo. & Bart. in l. n. per illum textum, de contrah. emp. Bart. in l. qui falsam, ad l. Cor. de fal. in l. i. de vete. nu. pote. li. i. C. & vbiq; Bal. Lancelo. Degi. l. non amplius. §. fin. col. 4. de lega. l. i. Titia. §. si de annuis leg. Curt. Iunior l. i. §. i. colum. 3. num. 13. si cer. pet. tex. in l. i. C. de pondi. li. 10. Et in hanc sententiā, licet sub obscure, inclinare videtur Budæ. li. 5. Af. sis dicens, quod nisi argentum in fectū & numisma parili ratione congruerent, cōmercia hominum expediri non possent. Secundi post Inno. in c. quanto de iure iu. & omnes Canonistæ ibi censent detrahi posse impensam, quæ in etiam aliquid vltra, vt cudi faciens modicum non multū lucraretur. Et sequitur Imol. in l. Paul. in fi. de solu. Petri. Belliga. discipulus eius in Speculo principum Rub. 36. Phi. Dec. l. 2. §. i. si cer. pet. Bru. tract. de augmen. concl. vlt. in princ. & est crebrior sentent. in quam etiam inclinant Theologi in 4. sent. decisio. 15. vbi Gabriel Biel. q. 9. col. 2.

Tertiò nouissimis quibusdam videtur prorsus nō referre, ita vt in pecunia nullo modo attendatur materia, nec eius bo-

nitas intrinseca, siue qualitatis, siue ponderis: sed sola æstimatio publicè imposita, ita vt possit fieri moneta plumbea, vel de corio, modò sit publicè approbata & tunc possit solui pro quacunque pecunia aurea vel argentea, etiam ex mutuo debita, & ita tenet Hier. Butigel. repeti. l. cum quid, col. 9. nu. 28. si certum petat.

Sed hæc sententia prorsus irrationabilis est, & ridicula. eadem. n. ratione posset fieri pecunia de papyro arte impressoria, quod non minus esset ludicrum & ridiculum, quàm ludus puerilis: & est non solum contra originem & definitionem monetæ, sed etiam contra experientiam & sensum communem. De origine patet, cum sit de iuregētium, & sic requirit subiectum delectæ & idoneæ materiæ, quæ in breui quantitate sit solida & congrui valoris: alioquin non posset deferuere vsibus commerciorum, nec eundem vsus & valorem & functionem diutius retinere vbiq; locorum. De definitione patet per l. i. de contrahen. emptio. vbi licet gratia commodioris & breuioris vsus su perueniret signum, vt onere probandæ qualitatis, & ponderandæ quantitatis materiæ defungeremur, vt sup. num. 694. tamen non est sublata vetus substantia & materia, nec eius definitio requisita: quæquam propter fidem publici characteris magis deinceps præbeat vsus & functionem ex quantitate imposititia, quàm ex substantia.

† Sensus etiam communis ostendit, ne cessariam esse aliquam materiæ bonitatē intrinsecam correspondentem, alioquin non posset esse vsui vbiq; locorum, contra l. idè de eo quod cert. loco. Imò nullibi nulloq; modo fungi posset munere pecuniæ publicæ, licet posset esse notula seu tessera priuata, cuius non posset esse vsus, nisi inter paucos priuatos, vt in certo collegio, quod tesseram afferendo daretur diurnum vel mēstruum demensum collegij, vel certa quantitas pecuniæ publicæ.

Et qui aliter imaginatur, nihil aliud, quam inane somnium, & ludicram ideam fingunt.

103 fingunt, nihil ineptius in Repub. politica, vbi non de somnijs, nec de vmbrijs quidem rerum, sed de rebus ipsis agitur. Et sic delirat Guido Papa decisio. Delphinat. 493. dicens, tempore captiuitatis Regis Ioannis factam fuisse & cucurrisse in hoc regno monetam coriaceam : quæ est puerilis fabella, anilibus deliramentis similis, imò verum deliramentum : videre enim & discutere volui plura regesta præfectorum monetariorum illius temporis, & inueni, quòd tunc veniebat & cudebatur in regno multo melior moneta, quam nunc fiat : cudebantur enim aurei pecude villosa signati. Galli vocant, *Moutons à la grande laine*, quos Budæ lib. 3. Affis dicit nulli aurei bonitate secundos esse, sed primam auri notam obtinere, quorum inuentum videtur Budæ lib. 5. eidem Regi Ioanni attribuire : sed ex regestis monetariorum comperi, etiam tempore Philippi Pulchri & successorum fabricatos fuisse.

Caterum moneta argentea & promiscua, quæ tempore dicti regis Ioannis cudebatur, erat duplo melior in bonitate intrinseca, pecunia nunc currente. Sūt qui coriaceam illam pecuniam etiamnum ariolentur in vsum fuisse tempore expeditionis & captiuitatis Lodoici noui in Aphrica, sed simile delirium est, & nihil in monumentis publicis aut alio fideli testimonio indè reperitur. Non ignoro quid nullo auctore dicat Alexā. Alexandrius Genia. dier. lib. 4. c. 15. de numis ex corijs bonum, & Scorteis affibus Numæ. quod tam fabulosum est, quàm *à fionor*.

100 104 Prima vero sententia esset optima, si seruaretur : sequerentur enim duo magna commoda in vniuersum, Primum quod commercia vbique & apud omnes sine collybistarum interuentu, & interrimēto collybi (quod cambium vocant) exercerentur : esset enim vbique eiusdem potestatis prout iure communi cauetur, & esse deberet. Idèdè de eo quod cert. loc. l. fin. de veter. num. potest. lib. 11. C. Secundum, quoniam omnibus sublata esset materia falsam & adulterinam monetam fa-

bricandi, vtpote cū nulla inde speraretur utilitas, sed merum damnum, cum pecunia formata non plus valeret, quam in materia, & genus humanum defungeretur terribissimo illo nimisque frequenti & propè incurabili morbo fabricandæ falsæ monetæ.

Addo tertiam particularem utilitatem provinciarum in quibus nullæ sunt aut defecerunt auri & argenti fodinæ, vt in toto hoc regno, vbi necesse est argentum & aurum aliudè aduehi, & mercibus & fructibus, qui in regno crescunt, comparari. † Si enim seruaretur prima sententia, regnum istud æquè abundaret auro & argento, vt prouinciæ in quibus nascitur imò superabundaret, & tandem tanto maiorem vim auri & argenti haberet, quanto prouinciæ exteræ magis indigent mercibus & fructibus nostris, eisquæ longè minus, quàm suo auro & argento carere possunt : & tamen istud regnum ditissimum factum, non minus mercibus & diuitijs naturalibus deinceps, abundaret & superflueret, quàm cū auro & argento vacuum & debilitatum est. 105

Contrà vero minuendo bonitatem intrinsecam pecuniæ, & quanto indicatura excedit materiam, siue quanto plus valet in forma, quam in massa, fit, vt tanto viliori pecunia regnum istud abundet, & sic, vt tanto depauperetur minusque potens fiat in auro & argento, quæ tamen iactant esse neruos belli & Reipub. Quāto enim indicatura superualet materiæ, tanto minus auri & argenti exteri afferunt, & tanto plus mercium & rerum nostrarū minore precio sumptuue euehūt : & in summa tanto deterius & damnosius pro regno, tātò melius & utilius pro exteris agitur.

Viderint ergo omnes quid agant principes nostri, dum subindè pecuniam dilutiorem & leuiorem cudunt : sic enim cōtra semetipsos & vires regni sui, quas atterunt, molliuntur. Viderint consultores seu potius deceptores, quos meritò sic notat text. in d. c. quando, nec iuat cau-

sari lucrum, quod interim hac arte præpostera calliditate facit Princeps super singulis auri & argenti libris, vt sup. nu. 789. dictum est de rege Philippo Pulchro (vt enim nil dicam de fordibus & nequitia, & quàm malè damno & dedecore dicti regis & suorum cesserit, de cladibus hinc regno & populo illatis) simile est ac si imperitus aut infidus vinitor vineam aliquot annis immodico vini prouentu exhauriat, & mox effœtam & sterilē reddat. Populo enim diuite & florente fortis
106 & potens est Rex, quod maximè omnium de Rege Gallia verum & notissimum est.

Contrà populi viribus accisis, necesse est quencunq; verum Regem tanto debiliorem fieri: idq; omninò in hoc regno, vbi notum est veras diuitias, verum subsidium Regis, esse diuitias & marsupium populi. Quorsum enim abierunt, quid profuerunt, quæ Philippus Pulcher corrasit & eruscauit à populo, dum Flandrenses seruituti subijcere molitur, & quæ Carolus Quintus congesta reliquit, mox & eo mortuo dux Andegauenſis deppeculatus est? Ad nihil enim profuerunt, nisi vt nouis expilationibus populi magno & regum & regni periculo opus fuerit.

782 Ex his patet quàm cæcutiant & fallantur, qui nihil referre putant debilem aut
107 fortem intrinsecus esse pecuniam, modò valor imposititiuſ publicè currat. Vt .n. pulchrè inquit Bald. in d. c. quanto. in fin. auctoritas characteris & imposititiuſ valoris non est omnibus communis, sed illis tantum, qui sunt sub eo imperio & parere tenentur: non autem ligat externos, qui non tenentur recipere monetam, nisi secundum qualitatem materiæ, quæ sola communis est omnibus.

Eisdem rationibus patet longè falli, qui putant nemini nocere, sed omnibus etiam Reipu. huius regni prodesse valorem extrinsecum augere pecuniæ aureæ vel argentæ, eadem stante probitate materiæ.

Sed adhuc grauius falluntur, qui idem

putant, etiam si non omnes pecuniæ proportionabiliter augètur, sed altera tantum species putà aurea, vel huius species specialissima, putà solares aurei etiam sequendo vulgarem illam adusq; communem sententiam, quòd obligatus ad certam speciem monetæ non possit augmentum citra creditoris morà supernentum deducere: tum enim fit aperta iniuria pauperibus debitoribus, qui tunc non bent de illa specie particulariter aucta, & sic maiori sumptu vel precio redimenda est, vt dixi sup. num. 709.

Sed tenendo & veram nostram sententiam, quòd illud augmentum deduci possit, vt suprà quæst. 52. cum sequen. tunc siue certa species monetæ, siue omnes augentur, clarum est quòd nulla fit iniuria debitoribus vel non habentibus, & multò minus singulis habentibus, sed magis abundare incipiunt. Verùm ego dico, quòd istud non est nisi ad id quòd adest & præsens est brutorum more aspicere, & adhuc non in totū, sed in parte, vbi multiplex fallacia & captio latet.

Ad quam detegendam aspiciamus proprius, quidnam sit illud augmentum, & cuius effectus: & omisso quòd augmentum
108 indicaturæ supra valorem materiæ quædam fixio est. Aut illud augmentum sit de omnibus monetis proportionabiliter, & nemini singulorum quidem eiusdem loci municipium de se prodest, nec nocet: quia eadem via omnium, rerum præcia illic pariter prorata necessariò augètur. I. 2. de vet. nume. potest. libr. 11. C. vt diximus sup. num. 716. cæterum vniuersis seu Reipub. huius vel similis regni nocet, vt mox dicitur.

Aut verò istud augmentum sit de certa specie monetæ tantum: & tunc quia non propterea rerum præcia illinc augètur, prodest quidem non singulis omnium, sed quibusdam, videlicet habentibus illam speciem monetæ tantum. Atqui cõmodum istud iniustum est: & respectu eius, cui cõmodat. & eius, contra quem commodat in singulari, & vltra toti huic Reipub.

Reipub. noxium est. Quod si iniustum respectu eius, cui & contra quem commodat inter singulos, liquet, quia alter nouum & aduentitium lucrum sine causa sentit, idque contra concinem, qui æquè merebatur commodo affici à Repub. & sine causa damnicaretur: & sic ista est quædam inæqualis, temeraria & fortuita distributio commodorum communium.

Quod autem sit noxium vniuersis, totique Reip. huius regni patet ex prædictis: quia in effectu nihil aliud est, quam aurum & argentum, quo exteri abundant. & ab ijs aduehitur, & sic merces alienas caritas facere & augere, nostras vero vilificare & diminueri: & sic exterorum commodatibus huius regni incommodis consilere, idque quanto magis non vna tantum, sed plures vel omnes species monetarum extrinsecus augeantur.

Quod autem nonnulli causantur, quandoque à Rep. esse, certam speciem puta solatorum augeri, propter magnam circumstantiam facti illius temporis, puta ob ingentem quantitatem à regno exportatam, utque citius & cumulatius reducatur in regnum, tam stupidum est, ut satis demirari non possim vel cæcitatem vel sophisticam nimis audacem. Non enim exteri propter augmentum istud aureorum citius aut plus aureorum afferret, sed minus: & contra plus mercium nostrarum exportabunt, quanto maior erit aureorum indicatura: neque enim aurum gratis afferunt, sed prout mercibus nostratibus egent, nec aliter habent nobiscum commercium. Ex eo autem, quod aurum carius est, non magis indigent mercibus nostris, sed illis tanto minoris æstimant, & tanto plures vilius euehunt, & tanto minus auri afferunt & relinquunt.

Restat vulgare nostrorum mercatorum confutanda causatio, ex eo enim vulgus imperitum mercatorum censet à Rep. esse, aureorum indicatura augeri. sic enim fiet (inquiunt) ut mercatura currat, floreat, amplifietur. Nec aliud adferunt aut adferre possunt, quippe qui oculos introrsum versos habeant, quæstu pro-

prio omnia metientes: volunt enim dicere, & ita singuli cogitant futurum, & mox aureis extrinsecus auctis profundantur à possessoribus: & dum in magno valore, sunt, multas pluresque solito merces emant: ipsi quoque mercatores ex aureis, quos & cumulatius seu frequentius numero, maiori que valore consequenter, rursus hinc plures diuidendas merces licitari possint, & sic dupliciter lucrentur.

Sed primò istud lucrum non respicit totam Rempub. sed particulare tantum quorundam mercatorum commodum, & sic non est ad rhombum, nec facit ad quæ. Secundò, adhuc istud lucrum temporarium est, & cum mox deferbuerit, diutius flaccescent & iacebit, quam semel deferbuerit. Et accepi præpotentem quendam fuisse in hoc regno, qui ut in centum millibus solatorum, quæ in arca habebat, superlucraretur viginti quinque millia librarum, suasset, & effecit solatorum de quadraginta ad quinq; & quadraginta solidos augeri. Hoc modo sapè laborat Francia, ut sint qui priuati commodi gratia tenebras Regibus offundunt, eos falsis & Reipub. noxijs opinionibus & affectibus dementent.

Et vtinam verum non esset, quod inter alia id genus scribit Budæus in asse, initium & seruatorum deteriorationis monetarum à Francis (hoc est, à paucis immerito ordines ducentibus) procedere. Si enim melioris monetæ lex inconcussa in Francia (cuius permaximè interest) seruaretur, necesse esset finitimos magno Franciæ commodo eundem melioris monetæ tenorem obseruare: quam imminuere non audent, nisi prius Franciæ imminuatur, alioquin illis commercio rerum Franciæ carendum esset, quibus carere non possunt. Et grauitè scripsit Budæ. libr. 3. Assis, quod si tam animosè principes imminutæ monetæ crimina exercerent, melius cum rebus humanis ageretur, & minus fallerent adulteratores.

Hinc liquet quæ sanctè prudenterque ab antiquo sancitū sic apud nos, ut Do. præ-

fecti monetales dū inaugurantur, & rursus annuatim solenni sacramento iurent, nunquam consultare Regi monetam imminuere, hoc est Remp. non prodere. Regemque decipere, vt in d.c. quanto. quod etiam multis antiquis constitutionibus per sanctè cautum legi, vt à rege Ioanne die vicesima 8. Decembris, anno 1355. qua inter cætera cauetur, vt moneta alba argentea tam proba cudatur, vt è marca argenti non possit confici ultra sex libras Turonenses vel minus: & nominatim additur ratio, ne qua sit occasio monetæ aureæ precium seu cursum augendi.

Non tamen hæc scribo quod exteris inuideam commoda & parabilia rerum nostrarum, quas natura communis parens non nobis solum, sed omnibus præfert cōmercia: verum omnibus etiam extraneis ex æquo prodesse laboro, his præsertim, qui Rebus public. benè consultum cupiunt, vtq; plenius detecta veritate illis cōsuli queat, fallaciaq; & pleonectica consilia facilius deuicari: imò nullum exterū puto, qui sit reip. seu rectæ politiæ amans. Cum autem ea sit hominum miseria, vt prima illa melior sententia obtinere non possit, necesse est consistere in secunda, eamque æqui boni facere.

806

III

† Dicimus ergo quod postquam nō potest haberi æqualis, saltem debet esse cōgrua extrinsecæ bonitatis ad intrinsecā proportio, quæ non consistit in indiuiduo, sed in quadam latitudine, sine tamen æquitatis & iustitiæ non excedente qui fines sunt commoda & æqualis & quantum licet perpetua & stabili omnium legitimorum commerciorum conseruatio & expeditio, & intus & extrà domi forisque. Super quo duo consideranda sunt primum, ipsius proportionis certa & iusta determinatio: secundum, eius vsus & obseruantia. Primum spectat ad rem publicam, eiusve moderatorem, cui relinquo. Secundum ad nos & quæstionem nostrā spectat, in qua concludo pro secunda parte.

Cum enim ex hypothese pecunia, in qua offertur solutio, sit proba, tam in ma-

teria, quàm in forma, & indicatura publicus definita & approbata, & sic communiter & efficaciter valeat summā & quantitatem debitam tenetur venditor recipere peccat & punibilis est recusando, tex. in l. r. C. de vet. num. pot. li. ii. vbi Bartol. idem Bart. in l. qui falsam C. de falsi. & omnes vbique.

Communem sententiam, de intrinseco valore, qui contractus tempore fuit, refutat Molin. consequenter.

† Quod autem Doctores cōmuni sunt de exigenda bonitate intrinseca, quæ erat tempore contractus, error est. ex subiectæ materiæ circumstantijs ab eis malè expensis intellectis. Pater, quia fundantur vel in falsis suppositionibus facti, vel in legibus impertinentibus & præcipue in d. l. cum quid quæ nihil penitus facit. per not. supr. nume. 711. Et ultra ea dico, quod Doctor. omnes adusque malè intelligunt dictam l. cum quid. dum nimis præfractè precipiunt ad eandem bonitatem essentialium, in eodem graduali numero naturalis qualitatibus quod non est de mente iuris & nulla lege probatur: sed debet ex temperamento legali nostræ æquitatis intelligi de eadem bonitate proportionali, vt nouè probaui & declarauī supr. d. l. cum quid. in nouis intellect. quod remitto. quia nolo sententiam nostram in hac quæst. contra communem fundare in nouis intellectibus legum, sed in viuis receptis & probatis rationibus supr. pro hac parte adductis, & quæ supr. num. 694. & præsertim exemplum illud politicum, supr. nu. 736. est demonstratio efficax.

Cæterum si qui particulares numi per errorem monetariorum, vel opere fallarij vel casu inueniantur minores in pondere vel qualitate, quàm ex publica & obseruata definitione monetæ requiratur isti sunt numi adulterini & reprobi, qui non sunt admittendi, & de his non loquitur quæstio nostra: sed l. & eleganter. S. qui reprobos. de pigno. action. Nos autem

tem loquimur quando habent pondus & qualitatem materiae, ex publico compa-cto & communi usu nunc definitam & requisitam, & sic sunt veri & legitimi numeri, etiam si tempore antiquo ante publicam diminutionem monetae non fuissent legitimi: sunt tamen hodie, ergo aequè possunt nunc solui, sicut tempore antiquo poterant solui antiqui legitimi numeri.

107 Tota autem epithasis versatur in hoc, quòd fateatur creditor debitum nouum de noua pecunia solui posse, non antiquum sed causat antiquum debitum de moneta, 113 quæ t tempore contractus erat legitima, soluendum duntaxat: non autem de moneta intrinsecus viliori, quæ tunc non fuisset legitima, nisi supplendo defectum vel æstimationem deficientis materiae: illi non paucis prima facie non parum vrgētibz rationibus.

Primò, quia bonitas materiae est pars substantialis, & saltem aequè principalis monetae, & sic aequè debita & considerabilis in obligatione monetae. Ergo sicut creditor potest petere suppleri valorem extrinsecum, etiam publico decreto diminutum, vt sup. q. 92. contra communē probauimus: ita potest petere suppleri valorem intrinsecum, etiam publico decreto diminutum: quia solo lapsu tēporis, vel facto alieno, non debet fieri conditio obligationis deterior.

Secundò, quia si moneta post contractum melior facta sit, putà aucto valore, potest debitor augmentum deducere, vt suprà nume. 750. clarè probatum est contra communem. Ergò si deterior facta sit, putà deterioris materiae, tenebitur debitor decrementum supplere, & sic eisdem argumētis & rationibus, quibus communem sententiam circa bonitatem extrinsecam suprà comprobauimus.

Tertiò, quoniam ex noua pecunia non posset tantum habere auri vel argenti, quantum potuisset ex pecunia corrente tempore contractus. ergo sua iuste & efficaciter interest, non solui in noua diuersa moneta, sed in antiqua, vel supple-

ri bonitatem eius intrinsecam. Igitur l. Paulus. de sol. Noua enim, tametsi nomine, caractere, & autoritate eadem sit, tamen materia diuersa est, saltem dilutor, minor & vilior: ergo carenus non potest solui loco veteris, creditore inuito, nisi defectum materiae supplendo.

† Sed his non obstantibus sto in sententia. Non obstat primum, quia fateor materiam publicè requisitam esse de substantia legitimæ monetae, sed nego aequè principaliter esse: quoniam licet forma non possit subsistere sine materia, eaquè idonea: tamen semper principalior est forma, materia verò minus principalis. Vnde licet moneta, vt sit fungibilis, & apud omnes transeat, praequirat materiam ad hoc idoneam, ita vt nec Princeps vel Senatus possit definire materiam ad hoc ineptam: quoniam naturalis ratio vel iuris gentium ne senatus quidem auctoritate commutari potest l. 2. in fin. de vsufr. ea re. quæ usu consu. vt ridiculi sint, qui putant ex corio cudi posse: tamen in moneta facta ex idonea & t publicè definita materia forma ipsa, quæ est indicatura, & valor publicè impositus præstat, & est potior & principalior essentia monetae, materiamque trahit, & sibi subiicitur. Et sic primum obiectum non cōcludit, quia non potest de extrinseco & formali valore argui ad intrinsecum: sicut de principali ad minus principale.

Nec ob id variatur obligatio tempore, quia ex quo eadem forma, seu valore æquipollenti formæ soluitur, idem vel tantundem dicitur solui, licet minor vel diuersa sit materia. adde not. suprà nume. 757.

Ad secundum eodem modo respondetur, continet enim fallaciam accidentis, & sic arguit à diuersis, videlicet ab extrinseca ad intrinsecam, quæ sunt diuersa, nec sese inferunt. Debet autem sic argui, si moneta esset aucta intrinsecus, posset debitor augmentum deducere, vel ad æstimationem veteris tantum soluere, vt decidit Oldrad. quæst. 249. ergo ea diminuta intrinsecus potest creditor petere

Ecc hoc

hoc suppleri: sed assumptum est falsum, ut mox clarè probabimus, & sic conuer- ti debet argumentum pro sententia nostra.

116 Ad tertium respondetur, quòd illud interesse non est admissibile: est enim idem ac si vino & commeatu interim cario- ri factò, diceret, non possum de pecunia tantum vini & commeatus emere, si- cut poteram tempore contractus, quod est ridiculum. Ita hic, licet nò possit tantā massā auri vel argenti comparare ex pecunia nunc currenti, quantam poterat tempore contractus, hoc non est confide- rabile, etiamsi dicat, quod pecunia nunc currens non continet tantum auri vel ar- genti, vrgendo intrinsecam qualitatem: quia simile est ac si diceret, quod confan- do, & materiatur ad materiam reducen- do, non recolligeret tantum auri vel ar- genti, quod etiam non est considerabile: tum quia pecunia non est ad hoc destina- ta ut confletur, vel ut per materiam æsti- metur: vnde de iure non venit appella- tione argenti vel auri, ut suprà num. 753. sed tantum destinata est ad expendendum & commutandum, non pro quantitate massæ, sed pro quantitate estimationis de publico impositæ, quæ est vera forma & potissima eius essentia: & sic eodem fere modo omnia obiecta solvuntur.

308. † Sed rursus clarissima demonstratio-
117 ne conclusio probatur, quia diminutio materiæ in noua publica moneta, retento veteri cursu & valore extrinseco, est ve- rum & effectuale augmentum extrinse- cum ipsius materiæ. Quanto enim minui- tur materia, seruatò valore, tanto necessa- riò augetur valor materiæ. Igitur si credi- tor velit sibi suppleri defectum materiæ, ut habeat tantum materiæ, quantum ine- rat tempore cōtractus, debet vicissim de- ducere valoris augmentum, ut nò habeat maiorem summā, quā habuisset tempo- re contractus. Et sic res eodem relabitur, idque vel sensus communis, ipsaq; & nat- uralis & ciuilis iustitia dicat. Et alio- quin sequeretur euident iniquitas, quia creditor respectu eiusdem pecuniæ habe-

ret augmentum, & tamen non pateretur decrementum contra naturam. I. secundū 118 naturam, de reg. iur. imò bis eadem sum- ma exigeretur, contra l. bona fides, de re- gul. iur. Patet, quia sit reditus decē libra- rum Turonensium constitutus ante ducentos annos, à quo tempore pecunia promi- scua plus dimidio intrinsecus diminuta est, ita quòd decē libræ monetæ dicti tem- poris valerent 20. libras vel plus monetæ huius temporis.

Si igitur hodie posset petere sibi solui in antiqua moneta, vel æstimatione anti- quæ, quantum valeret nunc non deducto superuento valore haberet in effectu 20. libras, & sic bis summam debitam, quod esset iniquissimum: esset enim idem ac si debitor offerret soluere in aureis solatis, secundum cursum & valorem huius tem- poris, quo publico decreto valent 45. soli- dos, & tamen non vellet eos recipere, ni- si pro valore eorundem aureorū, qui cur- rebat tempore contractus, quo non vale- bat ferè nisi dimidium.

Item si etiam ubi certa species monetæ deberetur, deducendum est, superuētum augmentum extrinsecum, ut clarè suprà q. 91. contra communem enicimus: ergò si moneta nò sit extrinsecus aucta, sed pu- blico decreto intrinsecus tantum dimi- nuta, si uelit creditor sibi suppleri decremē- tum intrinsecum materiæ, debet necessa- riò deducere augmentum extrinsecū ei- usdem materiæ. Item fac reperiri in arca fortè debitoris de solidis, qui currebant ante ducentos annos, certum est per ea, quæ diximus suprà q. 91. cum seq. quòd nò tenetur debitor hodie de illis soluere, ni- si deducto superuento valore extrinseco, & sic deducto dimidio: quia ex publico compaço valent duplum solidorum ho- die currentium, imò iam non sunt simpli- ces, sed superponderales, & dupli so- lidi.

Quemadmodū hodie veteres iam sunt plus, quā sesqui quarti aureorum legi- timorum hodie currentium, & sic etiam si pro debito veteri soluat, tenetur cre- ditor deducere superuentum in valorem, si- ue

sue recipere pro aureo, & quinta aurei parte, vt supra probauimus, & ita obseruatur. Igitur oblata solutiōe in proba & legitima moneta hodiē currenti, siue solidorum, siue aureorum, non potest creditor petere sibi suppleri defectum materiæ, quæ erat tempore contractus: & si hoc posset, saltem non posset deducendo extrinsecum augmentum, quodd etiam probat exemplum illud supr. numer. 756. Nec audiendus esset creditor, causans mutationem monetæ esse factam ex tam iusta causa, sicut in eo exemplo: quoniam ex quo ita publicè constitutum est, & tantitudo pecunia expendi potest, sufficit, & parendum est, sicut legi, & communi Reipub. sorti.

Ampliationes, & limitationes sententiæ Molinæ sequuntur, non tam mutationem valoris intrinseci, quàm extrinsecum valorem qui contractus tempore fuit attendendum.

809
119 † Conclusio sic plenissimè firmata ad maiorem declarationem septem modis ampliabitur, deindè limitabitur. Amplio primò, etiam in antiquo reditu fundiario: de reliquis enim redditib. pecunia constitutis non dubitatur per notat. supra. q. 90. sed idem etiam in fundiario per prædicta, & multò magis in cæteris pensionibus vel salarijs. Nec est facienda differentia in dispositionem legis & hominis, quicquid (& malè) dicant Doctores. in d. c. quanto. & in Cle. fin. de deci. & ubique post Specul. de oblig. & solut. §. nunc aliqua in fin. Quod autem dicit Bald. con. pen. & fin. l. 1. in nouis de salario si pecunia erat diminuta non solum intrinsecus sed etiam extrinsecus bene consuluit, quia non esset integra, sed defectiua summa, nisi suppleretur: si autem erat intrinsecus tantum diminuta (vt sentire videtur) malè consuluit.

120 † Ex his patet optimè consuluisse Ludo. Rom. consil. 123. & Gemin. in eodem indiuiduo casu, consil. 137. quia pulcher est,

& obscurè ab eis tangitur, non grauabor explicare. Ex contractu à Papa homologato monasterium S. Anton. debet dare monasterio Montis maioris tot possessiones, ex quibus summa mille trecentarum librarum Turo. annui redditus percipiatur, & interim, donec tradiderit, debet soluere totidem libras, videlicet mille, trecentas annuatim. Tunc autem tempore contractus moneta erat melior, & exinde sensim diminuta fuit intrinsecus de quarta parte, in tantum quodd 15. solidi veteris monetæ valerēt 20. nonos, & 100. libræ numorum antiquorum valerent 137. libras cum triente vnus libræ: & contra centum libræ in nouis numis non valerent nisi 75. libras de numis antiq. Decidunt Roma. & Gemin. quodd sufficit soluere dictum redditum de moneta noua currente tempore solutionis, ita quodd debitor non tenetur ad æstimationem antiquæ, hoc est, ad æstimationem, quam antiqua successu temporis sortita est supra nouam: & rectè & iuridicè consuluerūt, licèt omnes alij ferè Doctores reprobēt, & malè.

Et aduertendum quodd liber Consiliorum Romani passim mendosus habetur, & præsertim in d. consil. 123. in principi. ibi (licèt in bonitate extrinseca deteriorata) quodd est mendosum, quia loco verbi (extrinseca) legendum est (intrinseca) vt patet ex sequentibus in eodem consilio, vbi disputatio est de deteriorata bonitate intrinseca, quam suppleri contendebat creditor, & clarius ex consilio Gemin. Romanus autem non nisi friuolis & falsis rationibus mouetur, excepta ratione consuetudinis, quæ est facti, nec necessaria. Geminia. autem ex multis vnā tantam bonam naturalem & concludentem rationem adducit, videlicet quodd illa pensio erat constituta habito respectu ad fructus, & in locum fructuum, qui debent percipi ex possessionibus. Sed licèt moneta fuerit interim intrinsecus diminuta, tamen obligatio fructuum, siue possessionum afferentium fructus tot librarum, non

Ecc 2 fuit

fuit interim aucta, præsertim cum debitor non fuerit in mora, propter dictam conventionem.

Et si ab initio fuissent traditæ possessiones tanti redditus, & postea fuit intrinsecus diminuta moneta, tamē non propter eā fuisset auctum precium fructuum, nec redditus maior factus: & consequenter nō tenetur debitor maiorem summam soluere, nec supplere defectum bonitatis intrinsecæ pecuniæ: sed vera & generalis ratio decisiva est quam sup. dixi. Quod si quandoque secus fuerit iudicatum, idem dicendum est, quod de communi hætenus recepto errore, quia veritati à nobis detectæ deinceps cedere debet. c. veritate, §. distinct. Nec tamen exemplis iudicandum. l. nemo. C. de sentent. nec tam quod Romæ factū est, quam quod fieri debeat, spectandum est. l. sed licet. de officio.

810 præsid.

Amplio secundò (quicquid dixerit Bru. tract. de aug. concl. vlti. in 12. ampliatio,) etiam in dispositione legis, statuti. 122
† vel consuetudinis, ut passim in hoc regno iura dominicalia dominorum directorum, siue chirothecæ, siue equi, vel fructus pro tempore vel mutatione vassalli, vel censuarij, debiti, certa summa æstimantur.

Non enim potest dominus directus petere sibi dictas summas hodiè solui in æstimatione intrinsecæ bonitatis monetæ, quæ currebat tempore consuetudinis introductæ, vel primo institutæ, & concessionis seu primæ inuestituræ: sed accipere monetam pro tempore, quo soluitur, probam & currentem, non obstante diminutione veteris intrinsecæ bonitatis, quæ non est in consideratione, ex quo pecunia publicè probata est, & tanquam proba communi decreto & consensu indicatur & elocatur.

Ex quibus patet, quàm sit supinus error eorum, qui putauerunt in antiquis cōcessionibus ad redditum deberi æstimationem dictæ bonitatis intrinsecæ: cum non debeat, etiam in concessionibus antiquis feudum vel censum, in quibus

retinetur directum dominium, ut nec in censu quidem soluendo possit exigi.

† Amplio tertio, etiam in summa semel soluenda, quanquam semel ab initio tota debita: tamen idem est per prædicta, quia eadem summa est tanta, quanta debetur, & quanta ab initio debita fuit: licet materia monetæ intrinsecus minuta fuerit, ex quo communi decreto & usu summam seu quantitatem debitam implet.

Amplia quarto, etiam si sit debitum contractum, datione pecuniæ, quicquid Doctor. in tract. augm. & monetarum, & in d. l. cum quid, & alibi. 125

† Amplio quinto, etiam si debeatur ex mutuo: quod limitem, ut procedat si pecunia fuit expensa pro valore antiquo: scilicet si debitor tam diu seruauerit in arca, non vtendo, quod secuta deterioratione intrinsecæ nouarum monetarū, numi mutuo recepti maioris valoris proportionabiliter facti sunt, ita quod debitor postea vsus fuit, vel uti potuit in maiori valore extrinsecò: quia tunc ex quo non ex industria, sed immediatè ex ipsis numis mutuo acceptis tantam utilitatem consecutus est, æquum est, ut reddat in eodem valore, in quo recepit per ea, quæ similiter diximus sup. q. 62. num. 701.

† Amplio sexto, non solum quando debetur quantitas in genere, sed etiam si certa species monetæ debeatur, puta centum grossi, vel centum aurei. Quamquam enim diminuta fuerit materia, tamen ex quo publico decreto, vel communi approbatione factum est: nihilominus noui grossi & aurei sunt proba & legitima moneta, nec ob diminutionem materiæ censentur diminuti, sed in eodem statu cōseruantur: quia tantum materia ipsa extrinsecus publicè aucta est, & tantidem veteres aurei extrinsecus communiter aucti: augmentum extrinsecum deducendum esset, si de antiquis solueretur, per not. sup. quæst. 93. Igitur soluendo de nouis & probis eiusdem valoris, nihil est deducendum nec supplendum.

† Amplio septimo, etiam si nō debetur nisi

nisi causatiuè, vel etiam in facultate, vt quando pradium venit sub facultate redimendi, & post multos annos redimitur, cum interim pecuniæ intrinsecus deterioratæ sint: quia redimens non tenetur supplere bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore contractus, alioquin deducendum esset augmentum intrinsecum eiusdem materiæ eodem modo superuentum. Et sic (quamuis Anto. Rub. conf. 147. contrarium consuluerit, & male) sufficit eandem summam eiusdem valoris seu quantitatis in proba & legitima moneta, tempore redemptionis inspecto, restituere, siue redemptio faciendâ sit de quantitate librarum, puta mille vel bismille in genere, siue de certâ specie monetæ, puta mille follatorum: ita tamen, vt in eadem vel simili specie fiat redemptio, iuxta nota. sup. quæst. 91.

† Amplio octauo, vt idem sit in casu conuerso, videlicet si postea facta fuerit moneta melioris & purioris materiæ, eodẽ tamen valore extrinseco retento nec aucto: quia debitor soluens de noua & fortiori moneta, non poterit deducere æstimationem intrinsecam bonitatis additæ, quicquid scripserit Oldra. consilio 249. & Bru. de augmento, ampliatiõe 18. Et ratio manifesta est, quia licet pecunia sit intrinsecus melior & iustior, tamen nõ pluri constitit debitori, nec accepit pro maiori, sed pro eodem impositio & curreti valore: & augmentum illud intrinsecum, seu melioratio materiæ, non processit de bonis debitoris, sed reipub. quæ communis parens est, & omnibus vult perspicere. Præterea ad quid debitor deduceret, cum æstimatio materiæ tanto vilior facta sit, & sic augmentatio materiæ decremento valoris eiusdem materiæ compensatur?

† Aduertendum tamen, quod aut melioratio materiæ sit paulatim & sensim, manentẽ veteri moneta in eodem cursu & valore: & tunc non opus est interim alia prouisione, nec licet priuatis monetam publicam, hoc est publicè approbatam separare, & meliorem radere, aut conficere,

sub poeno falsi. l. quicumque. ad l. Cornel. de fal. & plenius cautum est constitut. regijs tam antiquis, quam nouis. vt supra, numer. 765. Aut verò ista melioratio fit in notabili quantitate, ita quod priores numi necessariò statim cadunt à bonitate extrinseca, & vilioris precij efficiuntur: tunc debet princeps aut respublica bonam monetam aut decrementum reddere habentibus numos, facto Principis vel Reipublicæ deterioratos, & eos indemnes reddere, vt supra, num. 794. vtque in simili iustè factum est Romæ in dicto exemplo supra, num. 756. Et ita credendum est fecisse Philippum Pulchrum, anno 1308. quando monetam argenteam, quam ante aliquot annos intrinsecus bese diminuerat, ad veteris probitatis, modum restitui & recudi iussit: alioquin non potuisset illam constitutionem edere, quam in dicto consilio 249. refert Oldr. vt etiam hi, qui tempore debilis monetæ contraxerant, tenerentur soluere bonam monetam: præsertim cum ea mutatio, & deterioratæ reprobatio magna fuerit, vt pote detriente ad bese, & derepente facta. Et sic multum de lyrat. Bru. vt supra, dicendo quod debet haberi ratio quanti plurimi noui superualent antiquis: hoc enim esse eludere meliorationem monetæ, & publicam ordinationem, & retinere monetam in veteri utilitate.

Amplio nõdò, non obstante pacto, prout statim dicitur, quia hoc discussione propria indiget.

† Conclusio sic ampliata limitatur. Priusmodò, vt procedat dummodo offeratur solutio in pecunia, quæ sit proba & legitima in loco vbi debetur & fieri debet solutio: secus si solutio debetur extra regnum, vbi diminutio intrinseca postea hic secuta non approbatur nec toleratur: tunc enim pecunia non esset proba & legitima in loco, in quo deberetur, prout esse debet. Non tamen debetur tunc præcisè supplementum materiæ: sed debetur moneta proba & legitima currens in loco solutionis, quemadmodum in dubio fieri debet solutio ad mensuram loci vbi

debetur, etiam si diuersa esset mensura in loco contractus, dummodo contrahentes mensuram loci scirent, & res non essent de loco contractus ad locum solutionis deferenda, sed in loco solutionis accipienda ut alibi plenius dixi.

Secundò limitatur, ut non procedat, si tempore solutionis immineret de praesenti probabiliter periculum reprobationis cursus monetæ intrinsecus diminutæ, & dubium esset & incertum de satisfactiōe faciendā à Principe, quod non potest esse sine misera labe vel suspitione tyrannidis. Sed hoc casu iam ea pecunia, utpote fide publica & communi destituta, non retinet amplius plenam auctoritatem, nec vim nec nomen pecuniæ publicæ & probæ.

813

131

† Nunc vnum tantum *ἀναλυστικὸς* discutiendum restat, videlicet si pactum sit solutionem fieri ad rationem certæ bonitatis intrinsecæ pecuniæ mutuatae, vel aliàs debitæ vel debendæ: & videretur nullam esse quæstionem, sed conclusionem omnino hoc casu limitandam.

Primò ex regula generali pactorū seruandorū. l. i. de pact. l. i. de const. pecunia.

Secundò, quia siue in mutuo, sicut potest mutuari pecunia ad numerum tanquam moneta, respectu valoris extrinseci, ut in dubio fieri censetur, ut supr. q. 92. ita non videtur dubium, quin possit mutuari ad pōdus, tanquam massa, respectu folius bonitatis intrinsecæ, quum etiam, in quantum massa, sit res fungibilis & cadens in contractum mutui. Igitur valebit pactum de reddendo pecuniam mutuatiā in eadem bonitate intrinsecā, in tantum quod tempore solutionis non poterit deduci augmentum extrinsecum monetæ, si quod superuenerit. Nec erit usura, quia illud pactum operatur, quod censetur mutuata non ut moneta, sed ut massa, & etiam debitor non supplebit decrementum extrinsecum, sed solum reddet in eadem bonitate naturali, ut in l. cum quid. si cert. pet. Rursus siue in venditiōe quis dubitat quin possit domus vendi pro mille aureis certæ conuentæ probitatis,

quemadmodum pro certa massa auri vel argenti permolari? Igitur in omni contractu & dispositione.

Tertiò, valet omnino pactum de certa bonitate extrinsecā, puta si quis vendat pro mille aureis ad rationem quadraginta vel quinquaginta solidorum, pro quolibet aureo: igitur æquè valet de certa bonitate intrinsecā, quia non est magis de substantia monetæ quam extrinsecā, ut latè probatum est.

Quartò, quia sic omnes Doctores ubique sentiūt, & nominatim Purpura. in d. l. cū quid. nu. 16. pro indubitato habet. Quintò, quia hæc est communis sententia non solum scholæ, sed etiam fori: ita enim iudicatum in pulchro casu, in quo scripsi & obtinui. Placet paucis explicare speciem facti. Anno 1453. inter cohæredes cōuenit, quod alter cederet portionem suam mul torum immobilium alteri, mediante redditu annuo perpetuo, nec redimibili, triginta librarum, decem solidorum Turonensium, ad valorem monetæ tunc currentis, quæ erat Gallicè, *de cinq deniers d' alloy. & six solz huius deniers de taille*, id est, habebat quinque denarios, seu quicuncumque puritatis argenti regij, & octoginta nummos, vulgo duodenos, ex marca seu libra argenti, quæ tunc septem libris & decem solidis Turonensibus tantum venibat. Actum etiam erat de soluendo certo die & loco, sub pœna decem solidorum Turonensium, ad rationem prædicti valoris, pro qualibet hebdomada, qua differretur solutio, sine diminutione redditus, bonis omnibus totius hæreditatis nominatim & generaliter hypothecatis: & de his transactionibus factis in hoc senatu simpliciter homologatæ ad instantiam partium. Postea creditor vel eius legatarius agit contra hæredem debitoris & possessorem bonorum hypothecatorum personali & hypothecaria ad reliqua, & continuatione redditus cum pœnis, & obtinuit coram præfectis libellorum supplicum palatij, reus appellauit: & licet nec causas grauius appellationis, nec aliquid produxisset, tamen arresto supremi huius Senatus. die 14. Mar-

14. Martij anno fefquimillefimo tricefimo tertio, fententia fuit annullata, & per idem iudicium idem omnino vt prius iudicatum, exceptis poenis, de quibus nihil dictum. Et valdè notandum eft & memorabile illud areftum contra huiusmodi poenas, fed etiam illa poena non erat momentanea, fed fucceffua, quæ longè turpior eft & odiofior, vt diximus fup. quæft. 25. num. 237.

15. Nunc in contrarium non valere prædictum pactum arguitur primò, quia ficut vltus monetæ, ita definitio probitatis illius, eft iuris publici: igitur pactionibus priuatorum mutari non poteft l. ius publicum. de pact. Igitur fufficit debitam pecuniam foluere fecudum vltum & probitatem publicè definitam tempore folutionis.

Secundò in fpecie, quòd non liceat pecuniam publicam maiori vel minori precio dare vel accipere, quàm fit publica iudicatura. text. eft in l. i. C. de veter. numism. poteftat. lib. ii. Igitur non poteft fieri pactum in contrarium, fed non obftante pacto debet recipi fecundum æftimationem publicam.

Tertiò non poteft pecunia publicè fignata promitti, vel difpofitionem deduci, tanquam maffa, fed folum tanquam pecunia: nec poteft à priuatis quantumcunque dominis conffari, vel in alium vltum conuerti, corrumpendo fubftantiam & diftinationem monetæ publicæ, vt regijs conftitutionibus ab antiquo cautum eft, vt fuprà dixi nume. 765. Igitur nullo modo poffet fufineri pactum de diuerfa probitate monetæ à publica nunc currente, ficut pecunia confideretur vt moneta, vt in præcedentibus argumētis, ficut vt maffa, vt hic.

Quartò propter captionem: habet enim pactum illud fpeciem quandam aleæ, quæ ad nihil eft opportuna, nifi ad opinatas fupergreffiones alterutrarum partium: & fic magis expedit è Republica explodi, quàm admitti, vt fuprà numer. 470.

Quintò, quia quantumcunque in legato

vel promiffione certa auri vel argenti maffa deducta fit, tamen de iure nemo præcisè obligatur ad maffam ipfam, quin etiam nec ad pecuniam eiufdem materiæ & bonitatis conuentæ: fed liberatur dando æftimationem in qualibet proba moneta vltuali & ærea, per textum in l. i. in fine, l. cum certum. l. cum aurum. §. proinde. de auro & argent. lega. l. fi quis argentum. in prin. C. de don. Si igitur certa auri vel argenti maffa non poteft deduci in obligatione præcisam, multo minus certa qualitas, feu potius intenfà quantitas, præfertim in moneta publica, quæ non videtur in commercio priuatorum, nifi quantum ad indicaturam feu valorem extrinsecum publicè definitum.

Sed hic aduertendum ad duo: primò, quòd ea iura non funt præfractè in vniuerfum accipièda, quafi non poffit quis obligari præcisè ad certam maffam, nec enim dubium eft, quin non folum in fpecie de certo corpore, puta comodato vel depofito, vel quando certum corpus venditum vel legatum eft obligari, quis poffit vt in l. quid tamen. de contrah. emp. l. ficut aurum. de verbo. obliga. fed etiam in genere, puta ex mutuo auri vel argenti in maffa & pondus factò. Sed ea iura intelliguntur, quando certæ quantitatìs maffa in genere fimpliciter debetur: quo cafu in auro & argento non cenfetur in dubio præcisè actum, tum ob maiorem raritatē & difficultatem commerciorum præciofi metalli, tum odio luxus, fed vt fufficiat foluere æftimationem. Sic & hodiè quando legatur, vel vice multæ imponitur libra vel marca auri vel argenti, non de ipfa fubftantia, fed de æftimatione intelligitur.

Secundò, aduertendum quòd illud quantum & vltimum argumentum facit pro prima parte: quia in hac quæftione non agitur, quòd debitor præcisè compareret & numeret monetam conuentæ probitatis, fed quòd foluat de pecunia proba currenti ad æftimationem conuentæ probitatis, hoc eft, tantam summam, quantam folutionis tempore valeret

leret pecunia certę probitatis conuente,
ad quam facta est relatio ad designandam
quantitatem summę soluendę: & sic non
minus videtur dubitandum, quàm de qua-
cunque obligatione relata ad aliud. l. hęc
venditio. §. huiusmodi. de contrah. emp.
l. vbi autem. §. illud de verb. oblig.

Eodem modo respondetur ad tria pri-
ma secundę partis, quia proprię illa cer-
ta conuente probitas monetę non dedu-
citur hic in dispositionem, nec in obliga-
tionem, sed ad simplicem liquidationem
& demonstrationem dispositionis. Non
enim agitur, vt teneatur debitor fabrica-
re vel soluere monetam, ad quam fit rela-
tio: nec quod teneatur quamcunque mo-
netam soluere maiori vel minori, quàm
suo, publicę pro tempore defixito pre-
cio: sed quod tantam omnino summam
teneatur soluere, quantam moneta, ad
quam fit relatio, tempore solutionis con-
ficeret.

816 Et sic omnia argumenta secundę par-
tis diluta sunt: excepto argumento quar-
to, de captione, ad quam facilię responde-
ri videtur, quod neuter læditur, ex quo
pactio equę se habet ad incertum lucri &
damni, respectu vtriusque partis. l. si ea
pactio. l. si ea l. C. de vsur. sed certę hęc est
potius euasio, quàm solutio, vt sup. num.
470. quę adhuc non quadrat hic, vbi no-
tum est periculum non esse vtrinque æ-
quale: quia longę procliuius & maius pe-
riculū est deteriorationis intrinsecę mo-
netę & augmenti extrinseci, quam me-
liorationis intrinsecę & decrementi ex-
trinseci.

Et per illud pactum non æquę cauetur
vel nocetur vtrinque, sed vt plurimum
melior sit creditoris conditio, debitoris
verō deterior, vt docet communis expe-
riētia, vt insigniter apparuit in dicto ex-
emplo: quia in executione dicti aresti, cō-
sulti à senatu præfeti monetales respon-
derunt dictum redditum triginta librarū,
decem solidorum Turonensium ad ratio-
nem probitatis intrinsecę monetę cur-
rentis tempore contractus, valuisse quin-
quaginta libras 16. solidos. 8. denarios Tu-

ronenses, quolibet anno, de moneta, quę
excusa fuit & in vsu, à decima quarta die
Martij, anno sesquimillesimo vicesimo
secundo, vsque ad tempus eorū relati-
onis factę die 26. Februarij, anno 1537. cu-
ius exemplar habeo: & sic iam augmentū
intrinsecum notabiliter excedebat pro-
portionem sesqui alteram, & non mul-
tum aberat à duplo, cui nunc magis acce-
dit, & tandem duplum excedere pote-
rit.

133
† Præterea etiam si periculum esset æ-
quale, non sunt promiscuę contractus a-
leatorij tolerandi prætextu dictę vulga-
tę & parum digestę sententię de parita-
te dubij lucri vel damni. Vnde quandoq;
in hoc senatu, cū gemma, annulus, vel
equus caro venisset ad soluendum in nu-
ptijs, morte, vel sacerdotio emptoris, die
extante facta est condemnationis non ad
conuentum, sed commune & iustum pre-
cium tantum. Similiter & cū aliis e-
misset ad soluendum quando masculum
filium haberet, & defecta conditione de-
cessisset, nihilominus hæres ad iustam &
estimationem condemnatus. id quę sum-
ma æquitate, rescissa aleatoria captione.
Et consequenter etiam si nato emptori fi-
lio conditio extitisset, non potuisset vl-
tra iustum precium condemnari, quin et-
iam non expectata conditione, sed ea re-
iecta post congruam dilationem peti po-
tuisset: quia ex quo ea captatio spernitur
ab vna parte, debet etiam ab altera & in
totum sperni, per legem fin. de acceptila.
l. cū emptor. de rescin. venditio. Cate-
rū ad allegata pro parte prima facilis
est responsio.

Non obstat primum quia non intelli-
gitur de pactis iniustis vel captiosis. l. il-
licitas. in princip. de offic. præfid. lituris
gentium. §. pacta seruabo. de pact. Eodem
modo secundum non debet intelligi, vt
recidat in captiōem vel supergressiōem
alterius.

Tertium autem continet fallaciam ac-
cidentis, quia pactum de certa bonitate
extrinsecā ab initio certam & inuariabi-
lem summam continet: pactum verō de
certa

certa bonitate intrinseca facit obligationem summam resulantis incertam & capciosam: & propter hanc accidentis differentiam non potest in proposito de vno ad aliud inferri. Ad reliqua respondet veritas detecta, nec villo modo obstat dictum arrestum, quod nihil de hoc articulo decidit, vtpotè cum reus nunquam abiecerit, nec fuerit de hoc cognitum nec consequenter iudicatum. Tum non queritur quid semel certo casu iudicatum sit, sed quæ sit veritas & æquitas.

Concludendo dico, quòd si ea pactio non sit fundata, nisi in mera voluntate capratoria & aleatoria, merito sperni poterit: sed in iusta ratione compensationis, vel probabili causa, seruanda est: vnde si in mutuo appositæ sit, spernendam puto. Aut enim (vt sit) sensim deteriorata fuit moneta intrinseca tantum, & nunc aut de recenti ita, quod prioris melioris & solitæ monetæ valor extrinsecus nondum auctus fuit: & tunc valet pactum, imò etiam sine pacto tenetur debitor æquè bonos aut reos reddere, si creditor aliter haberet damnum.

Aut verò iam prioris fortioris monetæ premium extrinsecum auctum est, ita quod non potest debitor reddere eundem numerum in priori moneta sine damno & sumptu suo, & maiorem summam reddendo, quam receperit, & in vsus suos conuerterit, & non valet pactum: sed hoc casu esset etiam vsurarium, quia veteres aut rei non potuerunt mutuari, vt massa, sed vt moneta: & sic respectu summæ tunc resulantis, vt supr. quæst. 92. dummodò tamen augmentum esset efficax & stabile: scilicet si incertum & lubricum, vt ibi dixi, & quæst. 93.

Contrà, si fuisset moneta intrinsecus tantum aucta, tunc quanquam possit solvere de priori moneta, si fortè non sit extrinsecus diminuta, nec (quod vix vnquam accidere potest) immineat periculum promptæ diminutionis: tamen soluendo de noua & meliori, non poterit deducere estimationem augmenti intrinseci, siue vetus moneta fuerit extrinsecus diminuta, siue

non. Et ratio est duplex, prima, quia non redderet tantam summam, quantam recepit & in vsus suos conuerterit, vel conuertere potuit. Secunda, quia sicut non tenetur supplere verum & efficax decrementum intrinsecum, vt diximus: ita non potest deducere augmentum intrinsecum, per locum ab eadem contrariorum disciplina. Non obstat, si dicatur non esse hic eandem rationem contrariorum: quia huiusmodi pactum ex parte creditoris, cadit in vsuram, sed non ex parte debitoris, in quantum illi prodest.

Et quòd licet sit nullum ex parte creditoris, non tamen annullaretur, in quantum commodat debitori: quia hoc procederet in diuersis pactis separatim factis. Sed cum non sit nisi vnum pactum reciprocum, & sic indiuiduum, si non ligat debitorem casu, quo inde grauaretur vltra fortem, non poterit etiam ligare creditorem casu quo damnicaretur in sorte: sed si ex vna parte soluitur, igitur & ex alia, l. si de acceptilat. cum vulga. In venditione verò, permutatione & similib. facilius potest hæc pactio admitti.

Circa præfatum verò exemplum, supra num. 813. plenioris doctrinæ causa in similib. tria consideranda sunt. Primò, quòd pactum illud de dicta probitate monetæ potuit addi iusto metu mutationis & nondinationis monetarum adhuc tempore contractus, ob recentem Anglorum expulsionem perseverante: præsertim in loco contractus & domicilio contrahentium, videlicet in Aquitania, vbi aliquot sæculis Angli dominati sunt, & paulò antequàm eijcerentur inter ceteras Reipubl. & poliitiæ determinationes solebant etiam quolibet mense: imò etiam quandoque bis in mense monetam mutare, vt supr. num. 719. ita vt nulla esset fides, nulla stabilitas, nec intrinseca, nec extrinseca bonitatis: & sepe fiebat, vt qui hodie reciperet centum libras in moneta corrente, postmodum ob inopinatam reprobationem non haberet quinquaginta. Et sic qui volebant tunc contrahere, sibi cauebant de certa intrinseca probitate monetæ in qualitate & ponde-

re, sicut olim antequam pecunia signaretur, ut supra num. 710. Si igitur in dicto casu vel simili sic peeperunt ob eam causam, quæ nunc cessat, cum certa sit, quod permanens definitio, æstimatio, & cursus monetæ, cessare deberet istud pactum tanquam causa finali cessante.

Secundò considerandum, quòd si tempore contractus non amplius imminet ea misera cauponatio & abrogatio monetarum, potuit ea pactio fieri ex alia iustiore & honestiore causa, videlicet in aliquâ compensationem maioris inæqualitatis ex parte stipulantium, puta si tempore contractus portio illa hæreditaria, & prædia ab eis cessa superualebant triplo vel quadruplo redditus conuenti. Idèò in quandâ compensationem adiectum fuit, quod redditus perpetuò solueretur ad valorem æstimationis, etiam intrinsecæ, & in contractu definitæ monetæ tunc currentis, & ita dum erit pacto, etiam hodie & deinceps, etiam si extrinsecus valor monetæ magis ac deinceps augeatur, prout etiam obseruatum & iudicatum fuit in executione dicti arresti: licet hæc nō discuterentur, sed simpliciter reo nil excipiente, iuxta formam contractus, exceptis dictis pœnis iudicaretur.

Tertiò considerandum, quòd prædictis tempore contractus cessantibus, etsi tunc non erat notabilis inæqualitas, ex parte stipulantis talem redditum perpetuum nō redimilem, qui erat circiter æqualis non redditibus integris prædiorum: sed tali perpetuæ concessioni ad tantum oneris factæ, puta si redditus non erat leuior, quam ad rationem vnus in triginta, vel 35. per not. supr. quæst. 5. num. 116. & tamen superaddita fuit pactio de certa probitate monetæ, tunc ea pactio recipere debet interpretationem iuris communis & æquitatis, videlicet ut non de immenso, sed de modico excessu vel defectu intelligatur, argum. l. hæc adiectio, de verbor. signific. Nec enim verisimile est actum vel cogitatum de magno excessu vel defectu in supergressionem nimiam alterutrius partium & si verisimile esset, merito spernen-

dum esset, per d. l. illicitas, in princ. & ea quæ diximus de captatorijs & aleatorijs conventionibus.

Quid autem si modicum & tolerabile in vtroque extremo index arbitrabitur? Et puto quòd non debet saltem dimidiam excedere. Vnde in casum deteriorationis monetæ & augmenti extrinseci efficacis, prout accidit, non deberet ea æstimatio augmenti inde accedentis, & lucrum istud aduentitium, excedere proportionem seliqui alteram: & sic non deberet debitor ad summum soluere vltra quadraginta quinque libras, & quindecim solidos monetæ probæ currentis tempore solutionis, loco triginta librarum cum dimidia veteris monetæ.

Et contrà, si (quod miraculum esset) moneta intrinsecus excessiuè augeretur, non aucto valore extrinsecò, puta si cederetur noua moneta ad puritatis assem, videlicet ad duodecim denarios argenti regij, & sic plus duplo melior esset, eaque tempore contractus currebat, licet non esset maioris æstimationis in vsu & cursu, non tamen deberet diminui redditus pro tempore tam fortis monetæ vltra dimidium pensionis: & sic ad minimum deberent solui quindecim libræ Turonenses cum dimidia, soluendo de noua moneta, licet vnus solidus valeret tunc (sed intrinsecus tantum) vltra duos solidos ex his, qui currebant tempore contractus. Alioquin creditor nimis fraudaretur: quia sola intrinsecæ augmentatio vel diminutio monetæ, stabili stante valore extrinsecò, non auget nec minuit precium rerum nec fructus prædiorum, nec ipse quidem materiæ commoditatem & vsum, ut patet in exemplo, in quo Roman. & Gemi. consuluerunt, supra num. 809. nec exactius aut æquius discutì temperari potest.

Ex prædictis promptum est veritatis & æquitatis studiofis, quid in similibus dicendum sit colligere. Et hic quod ad hunc tractatum attinet, finis sit analytica nostræ disputationis, non minus mihi damnosæ, quam laboriosæ hoc ingratisimo seculo.

Quamquam laborem (ad quem me natum scio) nil moror, nec damna reputa, nisi quæ tempora mea morantur, & studijs Reipub. dicatis detrahunt, ut abundè satis exposui in epistola limitari. Annotat. in consil. Alexan. Pergam. tamen ad reliquas legalis nostræ politicæ philosophiæ, partes repurgandas quamdiu quantumq; Deo Optimo maximo (à quo solo pendere sanctissimum est) dante licebit, Cumque reipub. rectæque politicæ totius noster defudet labor, non ἀπορροήσεται, nec bonis iniucundum erit audire quibus epithetis Julius Pollux Commodo Cæsari ἡρακλειώτα Regem signarit ac tyrannum.

Regem inquit (Erasmo Roterodamo interprete) laudato his titulis: Pater, mitis, placidus, lenis, prouidus, æquus, humanus, magnanimus, liber, pecuniæ contemptor, haud obnoxius affectibus, sibi ipsi imperans, dominans voluptatibus, ratione vtens, acri iudicio, perspicax, circumspectus, valens cōsilio, iustus, sobrius, numinum curam agens, hominum negocia curans, stabilis, firmus, infallibilis, magna cogitans, autoritate præditus, industrius, confector negotiorum, sollicitus pro his, quibus imperat, seruator, promptus ad beneficentiam, lentus ad vindictam, certus constans, inflexibilis, propensior ad iustitiam, semperque attentus ad id, quod de Principe dictum est, libere in morem, facili aditu, comis in cōgressu, commodus alloqui volentibus blandus, expositus, curam agens suo parentium imperio, amans militem suorum, qui strennè quidem bellum gerat, sed qui bellum non affectet, pacis amans, pacis conciliator, pacis tenax

appositus ad emendandos populi mores, qui ducem agere norit ac Principem, qui leges salutare sciat condere, notus ad benè merendum, diuina specie. Sunt autem multa quæ oratione dici possint, singulis vocabulis explicari non possint.

Hactenus de vero & politico rege, nunc quibus coloribus idem author eodem interprete tyrannū expresserit, attende. Malum (inquit) Principē vituperabis ad hūc modum: Tyrannicus, crudelis, effertus, violentus, occupator alieni, auidus pecuniarum: & quod verbum est apud Platonem, pecuniarum cupiens, rapax, & quod dixit Homerus, populi deuorator: superbus, elatus, difficilis aditu, incommodus ad conueniendum, durus ad cōgressum, incomis ad colloquium, malè iracundus, irritabilis, terribilis, turbulentus, voluptatum seruus, intemperans, immoderatus, inconsideratus, inhumanus, iniustus, incōsultus, iniquus, impius, mente carens, leuis, incōstans, & qui facile decipiatur, malè facilis, immitis, affectib⁹ deditus, incorrigibilis, cōtumelios⁹ bellorū autor, grauis, molestus, incoercibilis, intolerabilis. Quod si Ethnico, tam apertā & syncerā veritatem apud Imperatorem etiam viciosissimum palam profiteri licuit, cur non & Christianis? Minimè sanè dubitandum, nisi forsan Principes Christiani deterrimis Imperatoribus deteriores esse vellent, quod auer rat Deus, qui in ira sua vel misericordia dat Reges, quorum corda in manu sua habet, Prouerb. 21. Ille ergo summè & assidue orandus. i. Timoth. 1. cui gloria, gratiarum actio in æternum.

Finis Tract. Caroli Molinæ.

VETERVM NUMISMATVM COLLATIO CVM HIS, QVAE MODO EXPENDVNTVR, PVBLICA ET REGIA AVTHORITATE PERCVSA:

Authore Didaco Couarruinas à Lyena.

OPERIS HVIVS SVMMARIA COGNITIO.

- Caput primum, De æreo Numismate Romanorum tractat: ac deinde inibi numi ærei, quibus modò vtimur, expenduntur.
- Caput secundum, In quo de argenteis Græcorum, Romanorum, & Hebræorum agitur: & de his, quæ modò apud nos regia sunt authoritate percussæ.
- Caput tertium, Vbi aurea numismata latè, ac longè examinantur: Aurei, & Solidi discrimen perpenditur, multaq; de auri, & argenti bonitate traduntur.
- Caput quartum, In quo traditur ratio, ex qua libra in iure examinanda sit: item de Sestertio neutrius generis, ac de Talento.
- Caput quintum, In quo declarantur vetustæ aliquot & Neotericæ horum Regnorum monetæ.
- Caput sextum, In quo tractatur & cõsideratur pondus vetustorum numismatum aureorum, & argenteorum horum Regnorum, ad faciliorem legum intellectum.
- Caput septimum, De mutatione monetæ quo ad pondus, & quo ad valorem eius: vbi §. primo, examinantur omnia, quæ à Bar. traduntur in l. Paulus, ff. de solutionib.
- Caput octauum, Tractat de crimine falsæ monetæ, ac de pœnis ad eius punishmentem statutis.

THEMA CAP. I.

De æteo numismate.

SVMMARIA.

- 1 De numis æreis, qui percussæ fuerunt iussu regum Catholicorum Fernandi Quinti, &

Elyzabeth.

- 2 Moneta de Vellon, quæ dicatur.
- 3 Asses quot pōdus habuerint apud Romanos, & quod nostris Maravedinis conueniant.
- 4 De dupondio, semisse, quadrante, triente, semuncia, & sextula.

CAPVT I.

LINIVS author est libro Naturalis Historiæ 33. cap. 3. Romanos primū ærea pecunia, deinde multò post argentea, ac demū aliquot lapsis an-

nis aurea vsos fuisse. Non enim rude illud seculum, quo Roma morum integritate maximi principatus initia stabilire conabatur, auream pecuniam adinuenierat. Sic sanè Seruius Tullius Romanorum Rex æreos numos primus Romæ percussit, quæ admodum idem Plinius asseuerat. Sed & ante Romanorum originem multis quidem annis penes alias gentes fuit numismatū vsus: quod apparet ex Aristoteli in Politicis, Platone, & alijs, præsertim Strabone lib. 8. Plutarcho in Lyfandro. Pausania in Laconicis. Verg. Polydoro de inuentor. rerum, lib. 2. cap. 20. Georg. Agrico. lib. 1. De precio metallorum, & monetis: Stephano Forcatulo in Necomantia iuris, Dialogo 48. Carolo Molinæo, de contractibus, quæst. 100. nume 1795. Ludouico Cælio lib. lect. antiquarum, 6. cap. 2. qui passim testimonia multa ex Hebræis, & Græcis ad huius rei probationem adducunt. Nos igitur primū æreos & veterum numos ad rationem eorum, qui nostra ætate, vel iussu Regum Catholicorum Fernandi Quinti, & Elysaeth, & Caroli Primi, Romanorum verò Imperatoris Quinti, percussi fuerunt, pro nostro conatu conferemus, quò possit quilibet facilius veterum Historicorum numismatum valorem ad numos, qui hodiè expendantur, deducere, veriusq; græcæ pecuniæ ratione adsequutus.

Anno denique, M. CCCXC VII. Reges Catholici Fernandus, & Elysaeth cudi iusserunt æream monetam, quam & de Vellon dicimus, ad hanc rationem, vt ex quolibet Marcho, nempe ex octo vncijs, signarentur 192. numi ærei, quos Blancas appellamus, quarum duæ constituunt græcum Maruedinum, quo modò vtimur: atque ita secundum hanc computationem ex libra Romana duodecim vnciarum cudentur 288. numi ærei Blancæ dicti: qui reddunt centum quadraginta quatuor Ma-

rauedinos. Hæc igitur est æstimatio præsens vnius æræ Romanæ libræ, quæ ad numos redacta publicæ monetæ nomen ac vices sit sortita: sicuti apparet ex Pragmatica constitutione Regum Catholicorum, l. 118. quæ de monetis, ac re numaria fuit statuta. Postmodum percussi sunt ærei numi, quorum quilibet duorum Maruedinorum valorem habet: & sic quatuor Blancas valet. Item percussus est numus æreus ad rationem quatuor Maruedinorum: qui quartus dicitur vulgò, & valet octo blancas. Cæterum hæc in parte Maruedinus, non tam est numus, quàm numorum numerus, qui constat ex duabus blancis, aut coronatis sex, vel denariolis decem: quemadmodum in cap. huius operis tractabimus, quo in loco varia huius regni numismata expendentes, conabimur veterum historicorum dictiones in hac re numaria ad amussim explicare. Moneta verò de Vellon, dicitur non tantum ea, quæ ex ære percuditur admista parte aliqua argenti: sed & illa, quæ cuditur ex argento, cui mista sit tertia, vel quarta, aut sanè quinta pars æris, vt asseuerat Carol. Molinæus in tracta. de contractibus, quæstione 100. num. 783. Ex hac materia nuper expendebamus in hoc regno numos, quos Tarfas dicebamus, quorum quilibet nouem æreis Maruedinis æstimabatur. Vtar in hoc tandem libello sapissimè hoc dicendi modo, vt quadrantes passim appellem eos numos, quos vulgus maruedis propria huius regni dictione nominat. Apud Romanos authore Plinio lib. 33. ca. 3. libralis, & dupondius appendebatur assis. libræ autem pondus æris diminutum bello Punico primo cum impensis respública non sufficeret: constitutumque, vt asses sextario pondere ferirètur: ita quinque partes factæ lucri: dissolutumque est æs alienum. Postea Hannibale urgente Q. Fabio Maximo dictatore asses vnciales facti: placuitque denarium sedecim assibus permutari: quinarium octonis: sesterrium quaternis: ita respública dimidium lucrata est: in militaria tamen stipendio denarius pro decem assibus datus. Mox lege

Papyria semunciales asses facti. Hæc ferè Plinius, à quo deducuntur plura.

Primum: Dupondium numum æreum fuisse duarum equidem librarum: idque M. Varro declarat. Dupondius, inquit, à duobus ponderibus, quòd vnum pondus asis pondum diceretur: & ideo, quòd aserat libræ pondus.

Secundò apparet, hos numos æreos addèd graues fuisse, vt inde dicta sit gravis pœna, secundum Plinium in d. c. 3. Si quidem populus Romanus pro numo, ære graui utebatur.

Tertiò inde manifestum fit, ante primū bellum Punicum numum assem libralem fuisse, & dupondium bilibrem.

Quartum deducitur, in ipso primo bello Punico assem pondere, non valore diminutum, duarum vnciarum pòdere percusum fuisse, & sic sextantarium.

Quintum colligitur ex his, Hannibale urgente Italiam assem vncialem factū, eiusdem quidem valoris quoad stipendium militare: cum denarius pro decem assibus daretur, tamen si quoad alia valor sit aliquantulum diminutus, pluris sanè tertia parte: siquidem denarius decem, & sex assibus permutabatur, ac sestertius quatuor.

Sextum ex hoc cõstat, frequentiori veterum estimatione decem asses denario argenteo equales fuisse, & quinque quinario, duos autem, & dimidiam sestertio. Quod manifestius probabitur, cum denarij estimationem expendemus.

Septimò hinc itidem probatur, post varias assium mutationes eos fuisse semunciales lege Papyriana, eodem quidem valore manente.

Octauò ex hac ratione cenfeo, veterem assem quoad valorem conferendū esse nostris quatuor quadratibus, quos modò marauredinos dicimus. Id etenim probatur, quia si denarius argenteus decem asses valebat, quod satis receptum est, & nos inferius examinabimus, saltem iuxta frequentiore estimationem, & idem argenteus denarius æstimatur huius præsentis monete quadraginta æreis marauredinis: pla-

nè deducitur, veterè Romanum assem maritò conferri nostris quatuor marauredinis. Hac etenim perpensa ratione viri docti, & qui diligentissimè hanc rem expendere solent, sententiam istam apud Hispanos probarunt. Quamobrem & ad eandem rationem veteres alios numos æreos æstimabimus: cum idem iuris sit de illis, quippe ad assem sint omninò referendi. Quòd si veterum ex ære numismatum pondus consideremus, constabit, etiam asses semunciales viginti quatuor ex libra Romana cudi solitos fuisse. Quorum valor nostris confertur nonaginta sex marauredinis: cum hodiè ex libra Romana duodecim vnciarum cudi soleant centum quadraginta quatuor ærei marauredini. Quod mirum non est, siquidem nostra græcæ moneta partem quandam argenti admittam habet. Etenim argenteus numus regalis, & dimidius marco cuiuslibet æris miscetur, atque ideo hæc præsens græca moneta de Velion nuncupatur.

Dupondius olim æreus fuit numus, ficuti sanè probauimus, qui duos asses continebat: idcirco vetus ille dupondius erit hodiè estimationis octo quadrantum, seu marauredinorum. Græci autem, vt ex Cleopatra refert Georg. Agricola libr. 2. de exterris ponderibus, assem semuncialem appendaueret dupondium: quia is duo assaria

Assarium autem, seu assarius numus erat æreus, quorum duo assem efficiebant semuncialem: vt tandem hic dupondius esset præsentis monete quatuor marauredinorum: assarius verò duorum. Sic M. Varro libro primo Analogiæ, inquit: & non equum publicum mille assariorum esse.

Semis numus erat æreus, qui iuxta hanc rationem duos quadrantes valebat: quia dimidium est assis. Quæ dictione vtitur P. Vatinius cum Ciceroni scribit: Simius nõ semissis homo contra me arma tulit, & cū bello cõpi.

Quadrans quarta erat assis pars, & cū dem rationis numus æreus, qui præsenti marauredino æqualis est: quod apud nos passim

passim admittunt viri maxima eruditione præditi ex denarij argentei æstimatione. Item ex Italorum cōmuni vsu loquendis: ipsi etenim quadrante quadrinum nominant: quadrinus verò Italicus nostro æreo marauedino ferè similis est. Sed & ex nostris nō recusabo testem citare Florianum Occampium libr. 8. Historiæ, cap. 25. ubi hanc horum numismatum collationē probat: cuius viri diligentiam in hisce, & alijs rebus perscrutandis meritò multifaciunt omnes.

Quadrans verò vocatus est triuncis à tribus vncijs, teste Plinio in d. c. 3. Et inde Teruncius, quā dictione vtitur M. Varro. Teruncius, inquit, à tribus vncijs dictus, eiusdem numi meminit Cice. libr. 3. de finib. & lib. 5. ad Atticum.

Sic & Triens numus erat æreus, tertiam habens assis partem, nempe quatuor vncias: quā ratione maior est quadrante, & valet apud nos octo coronatos, quos vulgus Cornados appellat. Hæc enim est tertia pars quatuor nostrorum marauedinorum. Huius numi meminit Plin. in d. lib. 33. cap. 3. Iuuenal. Satyr. 3.

Infelix, nec habet, quem porrigat ore trientē.

Ubi hoc in scholijs adnotauit Cælius secundus Curio, vir meherclè doctus, ac diligens in hisce adnotationibus.

Sextula item erat numus æreus, cuius multi meminere: non equidem sexta assis pars: Sed authore Varrone minimus erat numus ex ære habens sextam vnciæ partem. Ex præsentibus numis, aut denariolis non video, cui sextula conuenire possit, valeret tamen tres Meajas, ac paulò plus. Nam duo coronati efficiunt vnciam totius assis, & hi valent viginti meajas. Igitur sexta pars harum erit sextulæ valor.

Erat & Semuncia numus æreus, vicefima quarta pars assis: cuius numi mentio fit ab Afcanio Pædiano, & Guilielmo Budæo libro tertio. de Assē. Est autem hic numus similis nostro coronato. Hinc ipse libenter adnotauerim, falsò Cælium secundum ad Iuuenalem in scholijs sensisse, Trientem minimam omnium monetam

fuisse: cū multò minor ex ære fuerit quadrans, item semuncia, & sextula. Nam quòd Donatus censet, Obulum fuisse minimam, & vltimam monetam, ad argenteos numos referendum est, de quo alibi tractabitur: etiam si ipse Cælius Donatū hac in parte lapsum fuisse asseueret: Et id iure quidem: cū ex numis argenteis sint aliquot minores obolo.

THEMA CAP. II.

De veteribus argenteis numis.

SUMMARIA

- 1 Argentei numi, quo tempore primū Romæ signati.
- 2 Argentei numi apud Hispanos signati, quibus modò vtimur.
- 3 Libra vetus diuiditur, & expenditur: & inibi de granis.
- 4 Marcha pondus, quid sit.
- 5 Vncia, quot drachmas appendat.
- 6 Denarius olim cudebatur ex argento puro: quandoq; ex misto.
- 7 Denarij, & quinarij pondus examinatur.
- 8 De sestertio, libella, & obolo numis argenteis.
- 9 Siclus argenteus apud Hebræos, cuius ponderis fuerit: & item aureus.
- 10 Examinatur glo. in c. si quis aliquando. §. in Leuitico de peniten. distinct. 1.
- 11 Denarij, & sestertij valor traditur: & intellectus l. vlt. C. de donationib.
- 12 Sterlingus, quis numus fuerit.

CAPVT II.

Argentea pecunia Romæ primū signata est, quinq; annis ante primum bellum Punicum, anno ab vrbe condita 585. Q. Fabio Consule, vt scribit Plin. lib. 33. c. 3. Quo in loco annorum numerus mani-

manifestum errorem habet, qui levis non, est, quippe qui centum annos addiderit: atque ideo legendum est apud Plinium anno ab vrbe condita 484. is etenim annus Q. Fabij consulatui conuenit iuxta Chronologiam Henrici Glareani, & Haloandri. constat sanè ex Polibio libr. 1. Solino libr. 1. cap. 2. Aulo Gellio libr. 17. cap. 21. primum bellum Punicum initium habuisse anno ab vrbe condita 489. Nec quicquam virget in contrarium, quod Paulus Orosius, ac Dionysius alio sub annorum numero initiũ primi belli Punici constituerint: siquidem diuersa temporis ratio in paucorum annorum numero penes authores sit, concordia sententia huius belli initium statuentes intra quingentesimum ab vrbe condita annum: quemadmodum diligenter probat Io. Vassæus in priori Chronicorum Hispaniæ parte. Sed & Plinij locum mendosum esse admonuerunt Lud. Viues ad August. de ciuita Dei, libr. 2. cap. 18. & Henri. Glarea. in d. Chronologia ad Titũ Liuium. Igitur primus apud Romanos numi argentei vsus contigit ante Christi natale Ducetesimo septuagesimoquarto: aut Ducetesimo septuagesimo sexto, iuxta varias hac de re opiniones.

2 Argenteum autem numisma non tantum apud Romanos, sed & apud Græcos, ceterasq; orbis gentes olim in vsu coepit esse. Apud Hispanos verò mōneta argentea variè in vsu venit, quod alibi explicabimus: modò etenim tantum expendimus præsentem argenteam pecuniam, qua vtimur, vt ad eius rationem Veteres Romanorum argenteos numos excutiamus, eorum valorem tradentes. Et sanè anno Domini 1497. pragmatica sanctione Regũ Catholicorum, l. 118. statutũ est, vt ex quolibet marco argenti percutiantur sexaginta septem numi argentei, quos reales vulgus appellat: horum autem quilibet valorem habeat triginta quatuor quadratum, quos maravedines dicimus. Atq; ad eandem rationem iussum est, vt cuderentur argentei minores numi: nempe dimidius argenteus valoris 17. quadrantum: quem medio real dicimus. Item quartus, quem

quartillo appellamus, & est valoris octo quadrantum, & dimidij: sic & octauus, id est, octauo de real, valoris quatuor quadrantum, & dimidiæ blancæ. Sed non omnes hi numi argentei modò in vsu sunt. Paucos enim expendimus quartos, & ferè nullos octauos. Frequentissimi sunt ipsi argentei regales integri: item dimidij, Tandem in Hispania, & Messici apud Indos cudentur Regis Hispaniarum iussu maiores argentei numi, quorum quidam pondus habent duorum argenteorum regaliũ, quidam quatuor, alij trium, alij octo: & hi vnciales ferè sunt. Qui in Hispania percutiuntur, habent altera ex parte Hispaniarum, & horũ regnorum signa. Qui verò Messici cudentur altera facie scutum habent Castellæ, & Legionis: altera quidem Caroli Regis insignia: duas inquam col. cum tit. Plus vltra.

Cæterum quò rectius veteres numi argentei nostris conferantur, oportet prius examinare pondera, quibus apud nos fabri argentarii vtuntur, & aurifices in appendendo argento, & auro: atque iridem an ea sint similia his, quibus Romani vtantur.

Romanorum libra distribuitur in vncias duodecim. Vncia quælibet habet octo drachmas. Drachma tria habet scrupula, quæ grammata dicuntur à Græcis: scrip-tula rectius alij appellant, vt Agricola, & Antonius Augustinus adnotarunt. Scrupulum, seu scrupulum in binos obolos diuiditur. Item Siliquæ, hoc est, ceratia sex scrupulum faciunt. Grana verò quatuor siliquam. Est igitur scrupulum vicesima quarta vnciæ pars: quod & glo. notat in l. 1. C. de metallarijs libro 10. Vnde constat, sicuti tradidit Antonius Augustinus libro secundo emendationum, cap. 9. Et Nebrissenfis in Lexico iuris ciuili, dictio, scrupulum. Hoc verò in opere non semel, imò passim ipsos fabros argentarios, simpliciter argentarios appellabo, ad faciliorem propositæ materiæ intellectum: non ignarus apud veteres aliam fuisse potior

rem huius dictionis significationem: cuius inferius mentionem faciemus. Duella constat ex duabus sextulis. Sextula verò sexta pars est vnciæ: & ideo duella erit tertia vnciæ pars.

Sicilius constat ex duabus drachmis, atque ita adsumitur pro quarta vnciæ parte, l. liberto. §. filium. ff. de annuis legat. quod notant Isidorus libro decimosexto Etymologia. cap. 24. & Antonius Augustinus emendat. cap. 8. Hæc sanè est veteris Romanæ libræ ratio, & diuisio præsentis tractatui necessaria: quam deduximus ex Budæo libro primo de asse. Leonardo Portio in tract. de monetis. Volusio Metiano de asse. Rhemnio Fannio Poeta de ponderibus. Alciato tit. de metallarijs libro, cap. 11. Georgio Agricola libro quarto de ponderibus Romanis: à quibus & alij huius rei auctores citantur.

Hinc denique illud obiter deduxerim, frumenti grana olim in vsu fuisse ad ponderis iusti rationem. Vnde grana quatuor constituunt siliquam: grana viginti quatuor scrupulū: grana verò septuaginta duo drachmam: quod Alciatus fatetur: adnotauit Agricola libro tertio de precio veterum monetarum. Idem ipse rursus probat in libro de restituendis ponderibus, atque mensuris, ex Græco Nicandri interprete, & Serapione, Mauro. Hæc grana Budæus appellat momenta libro tertio de asse, & tamen cōstat, grana frumētī eo, quod robusta differant ab inanibus, recentia à vetustis, non esse certa, nec tuta ad iusti ponderis rationem, sicuti docere eleganter ipse Georgius Agricola libro de restituendis ponderibus. Qua ratione Catholici Reges Hispaniarum Fernandus, & Elisabeth anno Millesimo quatercentesimo octuagesimosexto, pragmatica sanctione 123. statuerunt, frumenti grana prorsus ab vsu ponderum esse abijcienda: atque grani pondus æquale iuxta rationem vnciæ ex orichalcō faciendum, vt legitima, certaque sit iusti ponderis ratio.

Nostri verò fabri argētarij & aurifices, iam diū ex vetustissimo vsu aliam quam Romanæ libræ, ponderis rationē habent:

siquidem vr̄itur Bessæ Romanæ libræ pro iusto, & summo ferè pondere: quem bessæ regie leges Marchum appellant: isque in vsu est apud ceteras Christiani orbis gentes, à quibus Marcha Germanico nomine appellatur: quod Budæus libro 2. de asse. Georgius Agricola libro de restituendis ponderibus, & Carolus Molinæus de contractibus, quæst. 800. num. 788. non semel fatentur. Habet hæc marcha octo vncias Romanæ libræ: quam obrem Romana libra proportionem sortitur ad marchum sesquialteram. Erit verò marcha illa felibra nostræ vulgaris libræ decē, & sex vnciarum: quæ quidem libra habet ad Romanam libram proportionem *ἐπιτρίτην*, id est, super tertiam. Ea tamen, quæ de marchæ diximus, probantur in l. i. titu. vigesimo quarto. in ordinationibus Regis Alfonsi XI. Cōpluti statutis gr̄a. M. CCCLXXXVI.

Illud planè receptissimum est apud veteres, ac iuniores, qui de libra Romana scripsere, Romanam libram duodecim vncias habuisse, vt hinc mirum sit, Guillelmum Budæum, virum hac in re, vt & in plerisque alijs diligentissimum libro secundo & tertio de asse absque vilo certo auctore scripsisse, Romanam libram habere vltra duodecim vncias dimidiam, & sic duodecim vncias, & quatuor drachmas: cuius opinionem multis probatissimis testimonijs, & authoritatibus refellit Georgius Agricola libro quarto & quinto de mensuris & ponderibus, exacta ratione deducens, libram Romanam Græca mina, atque ita ab Attica libra in hoc differre, quod Græca centum drachmarum sit, Romana verò nonaginta sex tantum drachmas habeat. Eum legito, qui de his multa tradit.

Sed & de vnciā nostrā plerique dubitarunt, si ne æqualis vnciæ Romanæ. Nam Leonardus Portius, Alciatus, & Budæus scribunt, vnciam qua vtimur, & vtuntur argentarij, & aurifices, eandem esse cum illa veteri Romanorum vnciā. Ab his dissentit Georgius Agricola in libro de restitut. ponder. ea ratione, quod non vna eademque sit vnciā apud Christiani or-

bisgentes. Nos verò quandoque conati sumus rem istam ad iustam ponderis rationem experimentis quibuscumque examinare. Ex quibus planè deprehendimus multis coniecturis, vnciam, quæ modò Hispani argentarij, & aurifices vtuntur, eiusdem esse ponderis, cuius erat vetus illa Romanorum vncia. Habet enim nostra vncia octo partes: nempe diuiditur in octo argenteos regales iustissimi ponderis, quibus argentarij, & aurifices ad pondus vtuntur. Quilibet autem argenteus habet duas drachmas minores, quarum quilibet triginta sex grana continet. Sic sanè vncia diuiditur in decem & sex nostras drachmas, quæ veteres octo drachmas efficiunt: cum vetus drachma habuerit septuaginta duo grana, quæ habent nostræ duæ drachmæ. Atque ideo eiusdem ponderis est vncia vetus Romanorum octo drachmarum, cuius & nostra vncia decem, & sex drachmas continens. His accedit, quòd octaua nostræ vnciæ pars, quæ ad iustum pondus exacta, regalem numum efficit, quo aurifices vtuntur, ita cum denario veteri conuenit, vt planè maioris ponderis denarius sit iuxta eam proportionem, quæ ex denarijs septem non attritis, nec corrosis constituat nostram vnciam, sicut & veterem Romanam constituerebat: quam nostri octo regales numi iusti ponderis itidem efficiunt. Vnde par est, nostram vnciam veteri Romanæ conuenire.

Est tamen illud hac in parte admonendum, veteres Romanorum denarios cudi solitos ex puro argento, quod vulgò acendrado dicimus, absque vlla æris mistura, cuius argenti valor, & estimatio maior est, quàm argenti mixti: quod nostri argentarij, & aurifices expédunt: siquidem hoc habet æris, aut stanni misturam secundum eam proportionem, quam ipsi aurifices facillimè dijudicare solent. Sed & veteres Romani postea in cudenda moneta æris octauam partem argento miscuerunt: primusque id fecit Liuius Drusus in tribunatu plebis teste Plinio, libro tertio, cap. 3. idem Plinius eodem libro, cap. 9. conqueritur, Antonium triumvirum de-

nario miscuisse ferrum. Sic & auro misceri solet argentum aut æs, non tantum ad cudendam monetam, sed etiam, vt ex eo solidiores, ac fortiores fiant imagines, annuli, & alia, quæ essent admodum mollia, si ex auro puro fierent. Hac tamen in re varios hac ratione tradit numos Georgius Agricola libro primo, de precio metallorum, & monetis, quorum & nos inferius mentionem iterum faciemus.

Argenteus autem regalis, quo vtuntur ad iusti ponderis rationem argentarij, & aurifices, quique octaua est vnciæ pars differt ab argenteo numo itidem regali. Nam numus minoris ponderis est, ad expensas quidem, quæ fiunt in cudenda moneta: siquidem ex marcha percipiuntur sexaginta septem numi: & tamen eadem marcha pendet sexaginta quatuor regales argenteos iusti, & legitimi ponderis, quoad aurifices, & argentarios. Sic denique numus argenteus minor est tricesima secunda parte, quam ipse iusti ponderis argenteus regalis, quo aurifices vtuntur, & profectò aliquantò pluris, ac fere tribus granis.

Primum omnium ad vetera numismata intelligenda, quæ ex argento cudebantur, est de denario tractandum. Denarius verò est octaua vnciæ pars, siquidem olim ex vncia octo denarij cudebantur, vnde fit, vt drachma Attica, & denarius Romanus eiusdem ponderis fuerint. Hoc probatur autoritate Plinij qui libr. 27. cap. vltim. inquit, Drachma Attica (ferè etenim Attica obseruatione medici vtuntur) denarij argentei habet pondus. Item ex Liuii libro trigesimo quarto. dum scribit, redemptos fuisse mille, & ducentos captiuos, constituto in capita quingentorum denariorum precio, eamque centum talentis stetisse. Constat verò ex Polluce, & alijs, sex drachmarum millia in talento Attico esse: atque ideo manifestum fit, Liuium drachmam, & denarium eodem pondere, eademque æstimatione accepisse. Idem multis alijs testimonijs comprobatur, quibus Latini drachmas Græcas, denarios interpretantur: & eodem iure.

iure Græci denarios Latinos in drachmas Græcas transferunt.

Sic sententiam istam conantur probare, & ostendere veram esse Leonardus Portius, B. I. d. I. libro primo & secundo. de Asse. Andre. Alciat. libro nono, parerg. 2. cap. Qua ratione, si velimus denarios conferre numis argenteis Castellanis, quoad pondus, respondendum erit, denarium Romanum similem fuisse, quantum ad pondus argenteo regali Castellano iustissimi ponderis, quo aurifices vtuntur. Et eadem lege denarius hic erit ferè similis numo argenteo regali Castellano: ac denique tanto maior pondere, quanto maior est argenteus regalis, quo aurifices vtuntur, numo argenteo regali, quem passim expendimus. Vnde valor denarij erit itidem constituendus ad rationem numi argentei regalis, & paulò pluris: cum propter iusti ponderis rationem: quia octaua est vnciæ pars, tum propter argentei qualitatem: Tamen si & olim apud Romanos non omnes denarij argenti puri materiam habuerint: nec item eiusdem fuerint, ac legitimi ponderis, quemadmodum statim trademus.

Erit igitur iuxta Budæi sententiam denarius Romanus octaua vnciæ pars, & numo argenteo Castellano, qui regalis dicitur, ferè similis pondere, ac valore. Vnde licet denarius apud Romanos valuerit quadraginta quadrantes, non valebit apud nos quadraginta æreos marauedinos: Atque inde consequitur, pluris æstimari apud nos æreum marauedinum, quam olim fuerit apud Romanos quadrans æstimatus: cum argenteus numus eiusdè ponderis valuerit apud Romanos quadraginta quadrantes, id est, decem asses: & idem apud nos modò æstimetur triginta quatuor marauedinis, & paulò pluris, ob legitimum argentei denarij pondus: Imò etiam si denarius constituatur ex argento puro absque vlla mistura, & valorem præsentem consideremus argenti puri ad rationem duorum mille, & quadringentorum marauedinorum, pro quolibet marchò adhuc denarius ille Romanus ex pu-

purissimo argento signatus, erit apud nos æstimandus ferè triginta octo marauedinis.

Hæc tandem observatio & illud efficit, vt sexaginta quatuor denarij constituent marchum: nonaginta sex libram duodecim vnciarum. Et idem erit dicendum de argenteis regalibus, quibus ad pondus legitimum vtuntur aurifices, quorum quilibet octauam habet vnciæ partem: aut drachmam veterem vnam. Ad rationem istam expendi poterit æstimatio numi argentei veteris, qui dictus est Quinarius: idem & Victoriatus. Hic enim numus pars est dimidia denarij. Item festerius argenteus numus erat pars quarta denarij. Libella itidem argenteum numisma partem decimam denarij habuit. vicesima denarij pars erat Sembella, quadragesima Teruncius. Qui quidem omnes numi sunt omninò æstimandi ad rationem denarij. Atque ideo constituta prænotata æstimatione, & collatione facta cum numis argenteis Castellanis, facilius erit ad rationem ipsius denarij et reliquos numos æstimare.

Verùm aduersus Budæi opinionem quibusdam placuit, denarium Romanum à drachma differre, ita quidem, vt licet drachma sit octaua vnciæ pars, denarius tamen sit septima: qua ratione denarij septem vnciam efficiunt integram. Huius rei testimonium primò adsumitur ex Plinio, qui libro trigésimotertio. cap. 9. inquit, miscuit denario Antonius III. vir ferrum miscuit æri: alij è pòdere subtrahunt, cum sit iustum octuaginta quatuor è libris signari. Hæc Plinius. Quòd si libra Romana octuaginta quatuor denarios habuit, palàm est, quamlibet vnciam ex septem denarijs constare. Idem constat testimonio Cornelij Celsi libro quinto, capit. 17. qui hoc ipsum expressim asseuerat, sic & Scribonius Largus in præfatione probat, librà octuaginta quatuor denariorum esse. Sed & autoritate Appiani Alexandrini, libro secundo bellorum ciuiliū, & Suetonio simul in Iulio Cæsare.

Hanc sententiam defendit Georgius

Ggg 2 Agrico-

Agricola libro quarto & quinto, de ponderibus, & mensuris. idem repetit in eo libello, quem scripsit aduersus Alciatum de ponderibus. Ad ea verò, quæ Budæus, Portius, & Alciatus tradidère, respondet, drachmam Atticam Græcum numum fuisse minoris ponderis, quàm denarius Latinus: sed quia drachmæ pondere, & æstimatione admodum similis est Latinus denarius, consueuisse veteres authores Latinos, dum Græcorum libros traducebāt, drachmam in denarium vertere: ac rursus Græcos, qui Latinum in Græcam linguam vertebant, denarium drachmam interpretari. Sed & illud certissimum est, vel Plinio auctore libro 33. cap. 9. Denarios non semper eiusdem ponderis fuisse: atque ex Tito Liuius libro 44. & Nicandri interprete offendit Georgius Agricola in libro ad ea, quæ Alciatus, denarium pendere drachmam Atticam cum dimidia: & denique denarium legitimo pondere diminutum leuiorem fuisse: ut tandem hic denarius fuerit drachmæ æqualis. Idcirco de eo forsan accipienda est Budæi, Alciati, & aliorum sententia: non denario graui, nec illo, qui frequentius ex pondere legitimo tractabatur. Etenim post Claudium Cæsarem Imperatores à libra signarunt nonaginta sex denarios, quorum quilibet drachmæ erat æqualis, teste eodem Agricola in libro secundo de pondere monetarum, & in libro ad ea, quæ Alciatus.

Denarium igitur, iuxta ponderis rationem, quàm habuit Plinius in d.c. 9. existimo fuisse illud, qui apud veteres Romanos iusti ponderis fuerit septimam habēs vnciæ partem: qui quidem erit septima ex parte maior drachma Attica, & argenteo regali Castellano, quo aurifices vuntur ad pondus legitimum. Idcirco huius denarii æstimatio, proportionem nostri nummi habita, erit ferè quadraginta quadrantum, aut præsentium marauedinosaurum, si argenti mixti valorem cōsideremus. Nam hoc argentum & nunc, & olim in vsu est, ac fuit ad numos cudendos: quemadmodum ex Plinio probauimus. Sic denarii

Romani quinquaginta sex efficiunt marchum, qui est octo vnciarum: cum secundum Budæi sententiam drachmæ & denarii sexaginta quatuor efficerent marchum: quæ ratione poterit quis facillimè expendere, quæ ex parte maior sit denarius hic nostro argenteo regali numo: si quidem tanti ponderis sunt quinquaginta sex denarii, quanti sexaginta septem nostri numi argentei regales, ex quibus constitat marcha iuxta regiam constitutionem. Sic etiam deducitur, quæ ex parte sit maioris æstimationis denarius Latinus, quàm sit noster numus argenteus. Noster enim numus valet triginta quatuor marauedinos: ille quadraginta. Immo si ad æstimationem argenti puri denarii constituatur, valebit quilibet quadraginta tres quadrantes marauedinos, quod & Flori. Occampi obiter adnotauit libr. 5. histo. cap. 25. Et hæc quidem dicta sunt quoad denarii numi, & drachmæ legitimum pondus, & æstimationem. Latinus ergo denarius decem assibus olim fuit æstimatus, quemadmodum Plin. & alij passim testantur.

Quinarius, qui & Victoriatus dictus est ab eisdem authoribus, quinque assibus æstimabatur, eritque nostræ pecuniæ æstimationis viginti quadrantum, & sic viginti marauedinosaurum.

Sestertius numus itidē argenteus erat, quartā habens denarii partē, ut tandem sit nostræ monetæ æstimationis decem marauedinosaurum. Habuit autem duos asses, & dimidium quoad valorem, & ita decem quadrantes.

Erat & apud veteres Libella numus argenteus, qui vnus assis æstimationem habuit, cum esset decima denarii pars, ut Budæus libr. 1. de Asses probat, & testis est M. Varro lib. 4. de lingua Latina. Idem tradit Georg. Agricola lib. 2. de pondere & temperatura monetæ. Ex Plinio hoc ipsum deducitur libro 33. cap. 3. quæ ratione libella numus argenteus quatuor efficit nostris æreos quadrantes. Est & apud Volusium Mærianum alia libella, decima in quâ pars sestertij, quæ iuxta sestertij superioris.

ius traditam æstimationem, erit modò vnius quadrantis valore censenda, aut vnus Marauedini. Huius item libella meminit Georgius Agricola lib. 5. de ponderibus Græcis.

Obolus apud Græcos numus fuit argenteus, qui erat sexta pars Atticæ drachmæ. Scribit etenim Plutarchus in Lyfandro, apud prius seculum sic omninò habuisse, vt numerorum loco ferreis vterentur virgulis, id est, obeliscis, plarisq; & æreis, à quibus hoc etiam tempore numerum obolos vocari certum est, & obolos sex vnam componere drachmam, quia tot manus ipsa complecteretur. Ergo ex Plutarcho apparet, obolum sextam fuisse drachmæ partem, quod ex Plinio lib. 21. cap. vltim. adnotant, Budaus lib. 5. de Asse, & Georgius Agricola lib. 2. de pondere & temperamento. Idem lib. 5. de ponderibus Græcis hoc ipsum docet ex Polluce, Suida, & Xenophonte: quamobrem obolus valet sex ferè nostros maraueinos. Obolum autem olim dictum fuisse Phollen, testis est Suidas in dictione Phollis. & in dictione, Ceramata. vterque ea dictione diuus Augustinus libro vltimo de ciuitate Dei, cap. 8. vbi Ludouicus Viues & Alciarius ad 11. lib. Cod. hoc adnotant. Obolus ergo sex nostros valet maraueinos: semio bolus tres, triobolus decem & octo. Nostri verò aurifices appellant Tomin, quem nos obolum diximus, idque obtinet, quò ad ponderis rationem: nam tomin non est numus.

Apud Hebræos erat olim in vsu numus argenteus, dictus à Iosepho Siclus, ab ipsis Hebræis Sicel: quæ dictio & pondus significat auri, vel argenti, quod ipse numus appendit, nempe quatuor Atticas drachmas, auctore Ioseph. libro 3. Antiquitat. cap. 10. & lib. 7. de bello Iudaico, capite 26. & Hieronymo lib. 1. cap. 4. commentariorum in Ezechielem. Idem ipse Hieronymus probat in traditionibus Hebraicis super Genesim cap. 24. atque idè hoc pondus, aut numus continet viginti quatuor Græcos obolos: Hebræos autem obolos habet viginti, sicuti constat Leuitici capite 27. Exodi capite 30. & Numerorum ca-

pite 3. Hebræus verò obolus maior erat obolo Attico quinta parte. Nam vigintiquatuor oboli Attici efficiebant siclum sanctuarij, quem efficiunt viginti Hebræi oboli. Cautum etenim erat lege veteri, cuius mentio fit in d. cap. 30. Numerorum, sicli partem dimidiam domino offerendam esse: quæ ratione à Cæsare Augusto, procurante Iudæam Cyreno Præside id tributum Iudæis indictum est, vt singulis annis quilibet binas drachmas solueret: atque idè Matthæi capite 7. didrachmas censetur numus ille, qui pro tributo à Iudæis Cæsari reddebatur. Quod & Budaus explicat lib. 5. de Asse. Sed & Iosephus scribit in lib. 7. de bello Iudaico, cap. 26. à Vespasiano Cæsare stipendium Iudæis indictum, vt vbiunque degerent, binas drachmas inferret quisque in capitolium ita, vt ante Hierosolymorum templo pendebant: quo in loco palam Iosephus probat, dimidium siclum, quem Iudæi templo pendebant olim ex lege, cuius mentio fit in dicto capite 30. Nume. didrachmum fuisse, & idè siclus integer erit quatuor drachmarum. Idem siclus ab eodem Iosepho simpliciter dictus est argenteus lib. 9. antiq. cap. 2. Aliibi idem Ioseph. siclum interpretatur planè, ac vertit lib. 7. cap. 9.

Et hæc de siclo sanctuarij, cum de eo expressim agatur in locis ex veteri testamento paulò antè adductis: siquidem siclus sanctuarij à vulgari siclo, quo in commutationibus Hebræi utebantur, in hoc distinguitur, quòd siclus sanctuarij quatuor, siclus verò vulgaris duas drachmas pendebat, quemadmodum ex magistro Salomone adnotauit Georg. Agricola lib. 2. de pondere monetarum. Et probat Carolus Moli. in tract. de contractib. quæst. 100. numer. 795. Ex quibus sit satis, siclum sanctuarij quatuor appendisse drachmas Atticas, & viginti obolos Hebræos: quod & idem Agricola tradiderat lib. 2. de externis ponderibus, qui scribit, Obolum istud Hebræum dictum fuisse Gera: Quamobrem multa poterunt deduci non omninò vulgaris in huius rei, & numi examine, quæ subseruiant, & plurimū conducent ad multa.

tarum auctoritatum interpretationem.

Primum constat, staterem numum, cuius meminit Matthæus cap. 17. censendum esse ponderis & valoris quatuor Atticarum drachmarum, denique sicali sanctuarij, cum is soluendus esset pro Christo & Petro, & quilibet Cæsari soluturus esset didrachmum, id est, numum duarum drachmarum, dimidium nempe siclum sanctuarij, & integrum siclum vulgarem Hebræorum. Qui quidem numus cum duas habeat ponderis drachmas, conuenit quod ad pondus & æstimationem ferè duobus numis regalibus argenteis, quibus modò utimur ex constitutione Regum Catholicorum: Denique similis omnino est duobus argenteis regalibus legitimi ponderis, quorum ratione aurifices, & vascularij obseruant, sic didrachmus erat quarta vnciæ pars, & eius ponderis numus argenteus.

Secundò hinc deducitur, siclum, quem diximus apud Latinos quartam fuisse vnciæ partem, re & nomine similem cenferi Hebræorum siclo vulgari.

Tertiò ex hoc sicali pondere & æstimatione poterit perpendi, cur septuaginta interpretes Numerorum capi. 3. & Exodi cap. 38. siclum interpretentur didrachmum, cum locus ille palàm tractet de siclo sanctuarij, quem ex auctoritate Iosephi, Hieronymi, & aliorum cõstat, quatuor drachmas appendisse. Existimarunt enim septuaginta interpretes, siclum sanctuarij & vulgarem, pares fuisse pondere, & vtrunque duarum drachmarum pondus tantum habuisse, ut tandem etiam siclus sanctuarij fuerit ponderis duarum drachmarum. Eandem sententiam sequitur, & probat Euphаний Salaminis vrbis Episcopus, cognomento Magnus, alioqui Constantiæ præsulnam & Salamin ita dicta est, qui omnium tam ponderum grauitatem, quam capacitatem mensurarum, quæ sunt apud septuaginta interpretes, & Euangelistas explicat: cuius tamen opinionem, tradito vero sicali sanctuarij pòdere improbat Georgius Agric. lib. 2. de externis ponderib. Habet etenim siclus sanctuarij pondus drachmarum quatuor Atticarum.

Quartò eadem ratione facillimum erit examinari pondus Armillarum aurearum, quibus seruus Isaac donauit Rebeccam. Pendebant enim duæ illæ armillæ sicanos decem. Genes. cup. 24. Nam si locus hic de siclo sanctuarij sit accipiendus, pòdus duarum armillarum erit censendum iuxta quadraginta Atticas drachmas, vel quinque vnciarum, aut denique quadraginta numorum aureorum, quos ex constitutione Regum Catholicorum signatos simplices ducatos appellamus. Quòd si de siclo vulgaribus intellexerimus locum præcitatum, pondus armillarum erit 20. drachmarum Atticarum: atque idè 20. numorum aureorum, quos diximus ducatos simplices. Hieronymus tandem in traditionibus Hebraicis super d. cap. 24. locum illum de siclo sanctuarij palàm intellexit. Nam & hic frequentissimus est in sacra veteris testamenti Historia.

Quintò, ad eiusdem loci congruam interpretationem est idem obseruandum, pòdus inaurium, quas idem seruus Isaac Rebeccæ donauit, inquit enim text. facer. protulit vir in aures aureas appendentes sicanos duos. Vnde apparet, vtrunque in aurem sicanos duos appendisse, id est, octo drachmas aureos, quibus utimur, & quos simplices ducatos appellamus: denique vnciam auris. & hæc iuxta vulgarem editionem, & valoris sicali sanctuarij, cum pondus inaurium secundum vulgarium sicalorum rationem esset 4. drachmarum, atque ita 4. aureorum drachmalium, quibus nos Castellani utimur. Quòd si editio illa sit obseruanda, quæ ex Hebræo sermone traditur in hunc modum: protulit in auream aurem, dimidium sicali pondus eius: quem admodum D. Hieron. traduxisse videtur, & probatur Euginus ac Georg. Agric. lib. 3. de precio veterum. admodum differt inaurium pondus: siquidem est censendum ac reducendum ad duas drachmas Atticas habita ratione sicali sanctuarij. Quo fit, ut Aloysius Lippomanus in catena super Genes. ca. 24. existimet, septuaginta interpretes non discrepare in eius loci translatione ab Hebræis dicentibus in auream auream fuisse ponderis, semis.

semis, vel dimidij scli, etiam sanctuarij si apud interpretes septuaginta exponatur & adsumatur, & *αλφα* distributiue ut sit sensus, quod quælibet inauris erat ponderis vnus drachmæ.

Sic enim vtraq; inauris erit ponderis dimidij scli sanctuarij: nempe duarum drachmarum. Cui rationi accedit, quod septuaginta interpretes sanctuarij scli semper & vbiq; didrachmum interpretantur: quæ admodum superius probauimus, & manifestum sit, Num. ca. 3. & Exod. c. 38. idcirco existimantes cum Hebræis, vtranq; inauri appendisse solum sanctuarij, & earum quamlibet dimidium scli, interpretati fuerunt distributiue, cuiuslibet inauris pondus esse censendum ad rationem vnus drachmæ, & ita dimidij scli sanctuarij. Sic sane fallitur doctissimus Eugubinus, dū in d. c. 24. miratur, quod septuaginta interpretes scli verterint drachmæ: siquidem ipsi septuaginta interpretes nō interpretantur, scli drachmam esse, cū vbiq; eum didrachmum esse censuerint, sed existimarunt, Hebræos cuiuslibet inauris pondus tradidisse ad rationem dimidij scli, quæ interpretes constituerunt integrū ex duabus drachmis, & dimidium ex vna drachmatantum.

Sed adhuc diferimen constat, si Hebræi de scli sanctuarij, & ponderis quatuor drachmarum intellexerunt locum illum, etiam si vtriusq; inauris pondus fuerit ab eis significatum ex dimidio scli, quia septuaginta interpretes solum integrum solent constituisse ex duabus drachmis. Hebræi verò ex quatuor. Sic multo maior est differentia, si dixerimus, ab Hebræis pondus cuiuslibet inauris ad dimidium scli constitutum: nam vtraq; inauris erit quatuor drachmarum ex pondere integri scli sanctuarij. Qua ratione ut Aloysij Lippiniani sententiam probe mus, oportet dimidij scli apud Hebræos accipere pondere cuiuslibet inauris, & de scli duorum drachmarum intelligere. Etenim tunc iuxta interpretes septuaginta quælibet inauris appendebat drachmam vnā, & secundum Hebræos dimidium scli. Quod si dixeris, Hebræorum codicem in-

telligendum fore de scli sanctuarij quatuor drachmarum, & vtriusq; inauris pondus ab eis significatum ex dimidio scli: tunc interpretes septuaginta notari possent ex hoc, quod dimidium scli duabus appenderint drachmis, quo pondere ipsi censere soleant integrum scli.

Editio verò vulgaris, & quæ ab Ecclesia Catholica constitutissimam habet auctoritatem, ut conueniat editioni Hebræicæ, quæ pondus significauit scli dimidij, erit intelligenda de scli vulgari: ut tandē quælibet inauris ex Codice Hebræorum appenderit dimidium scli sanctuarij, quatuor drachmarum, & vtraque integrum scli, sicque quatuor drachmas, vel duos scli vulgares, quorum quilibet didrachmus erat.

Sexto hinc planè deducitur, sibi non constare doctissimum Eugubinū, qui Leuit. cap. 27. scribit, scli apud Hebræos esse quasi sesteritiū masculini generis apud Latinos. Est enim hic manifestus error. Nā scli, etiam si eis esset vnus drachmæ, haberet ferè quatuor sestertios Latinos, & multo plures, si is duas drachmas aut quatuor pendebat.

Septimò apparet inde, an certum sit, quod diuus Hieronymus in d. c. 24. Genes. tradit, scribens, scli Hebræum esse vnciam, & vnciam vnā pendere. Idem asserit Isidorus libro 16. Etymolog. cap. 24. Nā hoc incertum sit vel ex eo, quod idem Hieronymus fateretur, scli pendere quatuor drachmas, & tamen vncia constat ex octo drachmis. Vnde verius dixissent authores hi, scli esse semunciam. Quod ex auctoritate Isidori tradit Anto. August. lib. 2. emendationum cap. 8. cū ipse Isidorus asserat, scli vnciam esse. Igitur vtunque sit scli sanctuarij, quatuor Atticas drachmas appendit, & ideo semuncia est.

Octauò expendi poterit ex his numus ille, cuius mentio fit apud Xenophontem lib. 1. de Cyri ascensu ad Babylonem. Is enim dictus est Siglus, & vt ex eodem Xenophonte deducitur, pendit septem obolos Atticos, & dimidij. Sed & Hefychius tradit, siglum numū esse Persium, aut Sardi-

diani-

dianicum, & valere octo obolos Atticos: pendit ergo hic numus drachmam vnam, & tertiam alterius partem. Idem probat Agricola lib. 2. de pond. monet.

Nono hinc erit examinanda gl. in c. si quis aliqui. §. in Leuit. de poena. dist. 1. vbi mentio fit sicli Hebraici. Ioannes etenim Theutonicus hæc confinxit carmina:

Tres siclos obolus, obolos tres drachma, sed octo Vncia fert drachmas, duodena dat vncia libram.

Siclus habet drachmas septem obolo minus vno.

Hæc sanè carmina parùm sibi cōstant. Nam si obolus habet tres siclos, fieri non potest, quòd siclus habeat septem drachmas obolo minus vno. Idcirco Anton. Augustin. in d. lib. 2. emendat. cap. 8. doctè & eleganter probat, primum carmen aliter legendum esse, ita equidem

Tres siliquas obolus, obolos sex drachma.

Item admonet, siclum viginti pendere obolos Hebræos, quod nos paulò ante probauimus. Superest tamen adhuc error: etenim si ex Anton. Augusti. legendum est in primo carmine, obolos sex drachma, quæ ratione fieri potest, vt siclus habeat septē drachmas, vno dempto ex his drachmis obolo: haberet siquidem siclus quadraginta & vnum obolos, quod satis refragatur eidem Anton. Augusti. atque ideo nec ipse sibi constat. Nos verò arbitramur, auctoritatem horum carminum non satis percepisse rationem, & vim huius numismatis, nec item intellexisse drachmæ pondus: tamen si primum carmen, vt & alia conueniant, sit ita legendum.

Tres siliquas obolus, obolos sex drachma.

Ita enim fit, vt siclus habeat septē drachmas obolo minus vno, id est, viginti obolos, quos licet Hebræos verè sicli habet. Hic dubio procul est huius auctoris sensus, etiam si plurimum à scopo errauerit, dum drachmam effecerit trium obolorum, & ipsa verè sex obolos appendat. Sic etiam decipitur dum viginti obolos Græcos ex his, quos drachma Græca pendit, tribuit siclo, qui viginti quatuor Græcos obolos pendit: deinde siclum existimat

habere septem drachmas: cum omnium sententia maior siclus, qui dicitur sanctuarij, ponderis sit quatuor drachmarum.

Cæterum, licet ea, quæ de pondere denarij, ac sestertij scripsimus, ita recepta fuerint, vt inde possimus horum numismatum valorem ad nostram argenteam monetam conferre absque insigni æstimationis, & precij errore: de valore tamen, quem hi numi apud veteres habuerint, maxima est controuersia. Nam & si ab initio denarius decem valuerit asses, & quinarius quinq; sestertius duos & dimidium: sunt planè qui existiment, paulò post valorem istum mutatum fuisse, & denarium æstimatum esse decem & sex assibus, quinarium octo, sestertium quatuor. Hoc enim apparet ex Plinio lib. 33. cap. 3. qui id contigisse scribit Hannibale vrgente Rempub. Q. Fabio Maximo dictatore. Eiusdem sententiæ auctores sunt Volusius Martianus lib. de. Asses. Et Vitruuius lib. 3. de Architectura. quorū auctoritatem secutus Anton. Augustin. libro 2. emendationum, cap. 7. à Budæi & aliorum sententia discedit.

Huius opinioni accedit locus insignis apud Cornelium Tacitum libro 1. quo in loco, vbi agitur de seditione Pannonica, conqueritur Pannonicus miles, quòd decem asses denarium acciperet: constat igitur apud Tacitum denarium pluris quam decem assium æstimari. Nam & ex Plinio in d. c. 3. apparet, in stipendio militari semper denarium decem assibus æstimatum fuisse, & idcirco decem asses militi solitos dari pro denario, qui erat diurnum stipendium. Sed & Plinius ipse palam asseruerat, eius ætate denarium æstimari decem & sex assibus, & sestertium quatuor. Volusius item Martianus in dicto libro de Asses, qui Iurisconsultus fuit, & floruit sub Antonino Pio, Hadriano & Antonino Philosopho, manifestè, & eo tempore hæc fuisse horum numismatum æstimationem scribit, vt hinc satis probatum esse videatur aduersus Budæum & alios, quæ fuerit vera sestertij ac denarij æstimatio. Sic facta nè intelligenda est Iustiniani Cæsaris consti-

Constitutio in l. ultim. C. de dona. verba (inquit) superflua, quæ in donationibus poni solebant: id est, festerij numi vnus, assium quatuor, penitus esse reiicienda censemus. Etenim ad interpretationem festerij, ne quis ea verba intelligeret de festerio neutrius generis, adiectum est assium quatuor, cuius valoris erat festerius secundum Matianum. Quæ quidem interpretatio placet Antonio Augustino. Cui libenter addiderim illa verba (festerij vnus) in donationibus: idem esse superflua, quod cum verè donatio fieret, simulatè vnus numi præcium apponebatur, vt videretur venditio, quæ vnus numi precio appposito ficta iudicabatur. I. Si quis antè condaxerit. ff. de acquir. poss. & ex Suetonio in Cæsare, & Valerio Maximio lib. 3. adnotauit Budæus lib. 1. de Ass. Et in rub. ff. de in diem adiectione. Vt cunque tamen sit, etiam si à Budæo Matianum sequenti discedamus, iterum ad moneo, non esse admodum incertam denarij, & festerij æstimationem ad nostræ pecuniæ rationem & pondus, ex quo certa poterit constitui & diffiniri æstimatio. Sed & illud planè constabit ad Hannibal's tempus, & Q. Fabij Maximi dictaturam denarium decem assibus æstimatum fuisse, festerium quæ duobus, & dimidio: tametsi postea contigerit maior horum numismatum æstimatio.

Quod si quis adhuc sequi Budæi sententiam velis, ac existimet, frequentiore fuisse in Repub. Romana denarij æstimationem ad rationem decem assium, & festerij ad rationem duorum & dimidij: denique Matiani æstimationem opinetur temporariam fuisse, habet profectò graues auctores Varronem lib. 4. de verbo. origine, Priscianum lib. 6. & Sextum Pompeium, qui censerent, denarium decem asses valuisse, quinarium quinque, festerium duos & dimidium: tametsi admodum vrgent auctores in contrarium citati, ex quibus apparet, hanc æstimationem fuisse receptam ad Q. Fabij dictaturam, & post eam denarium pluribus assibus æstimatum esse.

Fortassis, vt & hoc obiter ad notemus, argentei, quibus Christus diuenditus est, non erant denarij, sed numi didrachmi: vt censet Budæus lib. 5. de Ass. ex numo quodam illorum, qui apud Gallos in sacario ecclesie cuiusdam maxima cum veneratione seruatur. Sic sanè erant illi numi sicli vulgares Hebræorum. Fit deinde mentio aliquot in locis Sterlingorum quorundam: erat verò Sterlingus numus argenteus Anglicus ex vicesima sexta parte vnciæ: nam viginti sex numi argentei Sterlingi vnciam pendebant auctore Virgilio Polydoro in historia Anglica. lib. 16. dictus autem est hic numus, vt idem auctor tradit, sterlingus, quod Sturnus auis, Anglicè Sterling. Vulgò Stornino, in altera parte numi esset impressa. Erit igitur quilibet sterlingus paulò maior festerio Romanorum: si quidem viginti octo festerij vnciam apud Romanos efficiebant, quam apud Anglos itidem constituunt viginti sex Sterlingi: atque idem erit sterlingus tertia nostri numi regalis argentei pars: aut numus paulò minor tertia Castellani argentei parte. Horum sterlingorum mentio fit in c. constitutis. de procurat. & in cap. 3. De arbitris.

THEMA CAP. III.

De veterum aureis numis.

SUMMARIA.

- 1 Aureus numus apud Roma. quo tēpore fuerit percussus
- 2 De aureis numis, quos signari iusserunt Reges Catholici, Fernandus & Elisabeth, eorumq. nepos Carolus inuictissimus.
- 3 Solidus aureus, cuius mentio fit à Iustiniāno, quod pondus habuerit.
- 4 Solidus, quæ ratio sic dictus fuerit. Et inibi de tremissibus & semissibus.

CAPVT III.

AVREVS numus apud Romanos coepit, post annum sexagesimum secundum, quàm argenteus, teste Plin.

H h h nio

nio libr. 33. capit. 3. Nempe anno ab vrbe condita quingentesimo, quadagesimo sexto, ante Christi natale anno ducentesimo duodecimo. Græci itidem numis aureis vsi fuere: quemadmodum passim constat ex Historicis, Græcisque authoribus: tametsi, Lycurgus numo aureo & argenteo expuncto, ferreum solum vtendū imperauerit, sicuti Plutarchus scribit in eiusdem Lycurgi vita. Reges autem Catholici Fernandus & Elysaabeth anno millesimo, quatercentesimo, nonagesimo septimo, cudi iusserint monetā aurem in his regnis ad hanc rationem, vt ex quolibet marchio percuterentur sexaginta quinque numi aurei, & tertia alterius numi pars. Sic etenim ex libra auri 12. vnciarum percussu fuere numi aurei 98. Hi verò numi ex ipsa regia constitutione appellantur Excellentes, eiusque ponderis dupli fuere. Item signati alij numi aurei, quos Dobloones vulgus appellat, & demum alij, qui quinque decem, viginti aut quinquaginta numos excellentes penderent: quos sapissimè & nos vidimus, atque ita cautum extat pragmatica constit. 118.

Hac denique deprehensa horum numismatum pōderis ratione, apparet, quēlibet horum numorum, quos Ducatos dicimus, & Excellentes regia l. nuncupantur, drachmalem esse, & ferè habere Atticæ drachmæ pondus. Nam drachmæ Atticæ 64. Marcum efficiunt. 96. Romanam libram 12. vnciarum. Quam ob rem ex aureis his drachmalib. integri ponderis 64. tot detrahuntur grana, quæ efficiunt numum alium, & alterius tertiam partem: sic ex 96. tot grana subtrahuntur, quæ duos numos aureos excellentes constituunt. Drachmam autem hac in parte intelligo Atticam, quæ appendit septuaginta duo grana, quæ quidem Attica drachma duas cōtinet drachmas vulgares, quibus aurifices vtuntur. Valet autē quilibet numus aureus ex his 11. regales argenteos huius regni numos, quorum præcedenti c. meminimus, & vltra vnum maravedinum æreum, atque idē valet CCCLXXV. æreos maravedinos. Expēdebatur in his Hispa-

niarum regnis ab hinc decem, viginti & triginta annis aureus dictus Castellanus, cuius pondere & nunc aurifices fabri quæ argentarii vtuntur. Erat verò is numus probi quidē auri, & pēdebat octo comines, quorū quilibet pēdit 12. grana: duoq; efficiūt scriptulū: Sic sanē numus aureus Castellanus, appēdit Atticam drachmā, & scriptulū vnū, habetq; sextā vnciæ partē: qua ratione 48. Castellani efficiūt marchum vnū, pondere quidē iusto, & sex vnciā: quemadmodū ex ipsius numismatis vero pondere satis apparet. Huius numi aurei Castellani valor est planē quatercētorum octuaginta quinque maravedinorū, quorum in 1. c. meminimus. Demum Carolus Caesar Hispaniarū Rex percuti iussit aureos numos, qui Coronati, aut Coronæ dicūtur. Hi modò frequentiores sunt, quorum sexaginta octo faciunt marchū, & octo dimidiū vnciā: triginta quatuor pendunt vncias quatuor, centū & duo efficiunt librā Romanā 12. vnciarum. Valor cuiuslibet numi ex his censetur ad tercētum, quinquaginta maravedinos. Deniq; numus hic aureus decē regales argenteos numos, & decem æreos maravedinos in æstimatione reddit: sicuti statutū est ab ipso Carolo in Pintiano totius regni conuentu anno M.D. 37. l. 104. Habet autem aureus hic numus pōdus sexaginta octo granorum, conficieturq; & signatur ex auro non ita puro & precioso, vt est illud, ex quo excellentis aurei numi signabatur.

Olim à Romanis numus percussus fuit, qui ex auro signatus simpliciter aureus dicebatur, cuius numi passim mētio fit à Iurisconsultis & veteribus Historicis: sed quia ab eisde traditur plerūq; numus aureus, qui dictus est solidus, nondum satis constitutū est, imò adhuc cōtrouertitur, an aureus, & solidus eiusdē pōderis & valoris fuerint. Ipse verò post tot egregios authores rē istam breuiter examinabo, rationes vtriusq; opinionis & auctoritates adducens: ne videar temerè alteram ex his sententiam elegisse, & vè palam fuisse vtranque habita ratione temporum verè & constanter asseuerari.

Primum. n. illud sit absq; controuersia, solidū aureū, cuius mentio sit à Iulianiano, & alijs paulò ante Caesarib; sextā fuisse vnciæ partē: atq; idē appendere drachmam Atticā, & scrupulū vñū, quo fit, vt sex solidi efficiāt vnciā, & 72. librā. Quod cōstat ex Isidoro li. 16. Etymol. ca. 14. Cōst. Armeno. li. 3. epitomes. tit. 7. text. ad hoc insignis in l. quoties. C. de suscepi. & Arca. li. 10. cuius literā & contextū subiiciā ex ipso codice Theodosiano, vt lector percipere possit facillimē, quantum differat à vulgata lectione, & aliqua Accursū adnotasse, quæ planē subricuisset, si integram constitutionem legisset. Extat igitur constitutio hæc lib. 12. Cod. Theo. l. 13. titu. de susceptoribus, præpositis & Arcarijs.

Idem A. A. ad Germanianum

Com. S. L.

Quotiescunque solidi ad largitionum subsidia perferendi sunt, non solidi, pro quibus adulterini sepe subduntur, sed aut idem in massam redacti, si aliunde qui solui potest habere materiam auri obryza dirigatur, pro ea scilicet parte, quam unusquisq; defendit: ne diutius vel allecti, vel persecutores, vel largitionales adulterinos solidos subrogando in compendium suum fiscalia emolumenta conuertant. Illud etiam cautionis adijcimus, vt quotiescunque certa summa solidorum pro tituli qualitate debetur, & auri massa transmittitur, in septuaginta duos solidos, libra feratur accepto, & cetera.

Dat. 6. Idus Ianuarias, Roma Lupicino, & Io-
uino Consulibus.

Hæc in Codice Theodosiano nuper typis tradito Ioan. Tillij Angolismensis diligētia & opera: tametsi in Iustiniani Codice tantū apposta sit vltima huius cōstitutionis pars: his equidē verbis. Quotiescunque certa summa Solidorum pro tituli qualitate debetur, aut auri massa transmittitur, in septuaginta duos solidos libra feratur accepto. Huius constitutionis authoris fuere Valens & Valentinianus Imperatores ac Cæsares. Vnde manifestum fit, solidū aureū, sextā fuisse vn-

ciæ partē: & idē sex solidos vnciā, septuaginta duos auri librā duodecim vnciarū efficere. Hanc sententiā etiā probāt & admittunt, præter Isidorū & Cōstantinū, Guliel. Budæus li. 7. de asse. Georg. Agricola. li. 2. de pōd. & temperat. monet. & Alciat. li. 3. Dispūct. c. 9. Solidus autē idē dictus est, q̄ nihil illi deesse videatur. Solidū. n. antiqui integrū dicebant secundū Isidorū, & probatur in l. ergo. §. creditorib; ff. de fideicōm. libert. testis item est Horatius scribēs: aut partem solido demere de die. Idemq; Nebrissenfis adnotauit in iuris ciuilib; Lexico. Ea verò dictio, de qua modò agimus, etiam aureis conuenit, & in vsum accessit ad discrimen constituendum inter aureos integros, & semisses, ac tremisses: cū semisses ex dimidia auri oarte, tremisses ex tertia constarent: sicuti apparet ex Aelio Lampridio in Alexandri Seueri V. ita. & in Iulien. C. de erogatione militari. annonę lib. 12. & titulo de veste militari. l. 3. eodem libro. Quo in loco inquit Archadius & Honorius. Fortissimis militibus nostris per Illyricū non binos tremisses pro singulis chlamydeb; sed singulos solidos dari præcipimus. Sic Volusius Marianus de asse, librā integram solidū appellat. Prima, inquit, diuisio solidi, id est, librā.

Ex quibus deducitur, non ex eo dictū fuisse solidum, quia de solido, & puro auro factus fuerit, à soliditate, vt falsò existimat gloss. in l. vñic. C. de veteris numismat. potest. li. 11. Nam & ex his quæ hoc in capite nos adnotabimus, constabit, aureos veteres, & solidos frequentissimē percussos fuisse ex auro mixto, nō ex puro & obryzo. Solidus tamen hic numus aureus. 24. siliquas appendit: & idē octaua eius pars tres habet siliquas: vt probat Antonius Augustinus ex Nouella Græca constitutione 130. de vfuris nauticis, nondum typis tradita. Etiam si falso alij contrarium scripserint, quorum error manifestē deprehenditur ex eo, quod sexta vnciæ pars, quam appendit solidus, constet ex drachma Attica, & scriptulo: drachma verò ex obolis sex,

& sic decem & octo siliquis : scriptulum ex duobus obolis, atq; ita ex siliquis sex; quemadmodum in c. præcedenti probauimus, vnde solidus 24. habet siliquas. Hinc tandem fit, vt solidus hic numus aureus, qui sextam habet vncie partem, omnino similis sit numo aureo Castellano. Et hoc quidem obtinet quod ad pondus: nam de valore & precio ipsius solidi paulo post in hoc ipso capite dicemus, tamen si hæc fere iam olim tradiderimus libr. 1. Variarum Resolut. cap. 11. Hæc igitur sunt planè accipienda, & absque vlla controuersia de solido aureo, cuius mentio fit in ipsius Iustiniani Codice, & in eiusdè Cæsaris constitutionibus.

Ex § sequenti.

SVM MARIA.

- 1 Aureus, quod sexta fuerit vncie pars, multis probatur rationibus.
- 2 Rursus traditur, aureum à solido differre, & quartam efficere vncie partem.
- 3 Quæ fuerit hæcenus auri ad argentum, argenti ad aurum proportio.
- 4 Auri bonitas traditur, & qua ratione cognoscere apossit.
- 5 Aurum obryzum, quid.
- 6 Argenti bonitas itidem distinguitur.
- 7 Argenti postulat, quid.

§. Primus.

DE aureo sanè quidam opinantur, eum numum pondere similem fuisse solido, atque ideò sextam fuisse vncie partem. Hæc sententia placuit aduersus Budæum Aemilio Ferreto instituta, de poena temerè litig. Antonio Augustino lib. 2. emendat. ca. 9. Eandem probat, veriore ac certiore esse censet Io. ann. Arce ab Otalora olim in hoc Granatensi Prætorio regius consiliarius, qui nunc Pintia eodem munere fungitur, vir equidem ob singularem eius eruditionem ab omnibus, sed à me præ cæteris suspiciendus. Is inquam in eleganti opere, quod de nobilitate Hispanica publicè fecit, parte 2. ca. 4. scribit, soli dum & aureum idem esse, nec pondere, nec valore differre Horū

authorum rationes exponam, vt facilius deprehendi possit, quò tendat huius controuersie status.

Prima eorum ratio adsumitur ad d. 1. quoties, qua constat, numum aureum, qui solidus dictus est, sextam fuisse vncie partem. Idem probatur autoritate Isidori & Constantini Harmenopuli, quorū modo meminimus. Igitur satis apparet, aureum numum apud veteres & Iurisconsultos sextam fuisse vncie partem, & sic omnino similem extirrisse solido, pondere quidem, & item numo aureo Castellano.

Secunda ratio adducitur ex l. vnic. C. de collat. aris, libr. 10. Etenim constitutione quilibet aureus solidus æstimatur vice nris libris æris, id est, interprete Antonio Augustino centum viginti sestertijs. Sed si solidus minoris poderis esset, quam aureus, verisimile non fit, eum pluris æstimari, cum aureus centum tantum sestertijs fuerit æstimatus. Consequitur ergo, cum constat de solido cento pondere, idè pondus & aureum habuisse.

Tertio idem probatur in l. si verò. §. Prætor ait. ff. de his, qui de iecer. vel effu. p. 1. na etenim ibi statuta est in Pandectarum decem solidorum, quæ per Iustinianum expressim traditur nomine decem aureorum in §. item is. vers. cui similis est. Inst. de obp. lig. quæ ex quasi malefic. nascunt. Ex quibus duo libet adnotare. Primum apud Iurisconsultos in Pandectarum libris mentionem fieri solidorum: quæ itidè fit in l. quia vultur gò. ff. de ar. dil. edic. Secundum, promiscuum à Iurisconsultis, & Iustiniano accipi solidos, & aureos, vt idem omnino sint.

Quarto, hoc ipsum stabilitur ex l. in ista princip. ff. de his, qui de iecer. vel effu. quo gl. in loco poena constituitur quinquaginta aureorum, quam sub eadem quantitate, & eodem aureorum nomine repetit Iustinianus in dicto §. item is. vers. ob hoc minem. Vt hinc planè constet, Iustinianum veterem aureorum monetam minime mutauisse, sed manifesto argumento comprobasse, eam solido parem esse, cum in eadem materia, quæ per veteres leges tradita fuerit sub promiscuo aureorum & solidorum,

dorum usu, ipsemet quandoque solidorum, quandoque aureorum mentionem fecerit.

Quintò idem probare conantur ex eo, quòd Iustin. in §. vlt. Inst. de pœn. temerè lit. pœnam à Iuriconsultis quinquaginta aureorum numero statuta in l. si liber. ff. de in ius voc. l. 2. l. in eum. & l. vlti. ff. de in ius voc. ut eant. quinquaginta solidorum nomine expressit.

Sextò constat, à solido aureū non differre, nec pondere, nec valore, ex regia l. 7. tit. 18. parti. 1. ubi aduersus occidentem Episcopum, Presbyterum, aut Diaconum pœna solidorum statuta est sub certo numero: cum idem numerorum numerus videatur sub aureorum nomine iure communi diffiniri pro eiusdem criminis pœna: qui subdiaconum. 17. q. 4.

Septimò hoc ipsum probari potest, quia in quibusdam regijs constitutionibus mentio solidorum fit in his casibus, in quibus apud ipsos Iuriconsultos aureorum nomen exponitur. Nam & aurei, quorum meminere Iuriconsulti in l. 1. §. 1. & §. 2. ff. de sepul. viol. solidi nominantur in l. 1. & 2. lib. 4. fori.

Octauò eadem opinio comprobatur auctoritate Accursij. Bart. & Doct. in d. l. quoties. & in l. quicunque. C. de ser. fugi. Abb. & Felin. in c. conquerente, de offi. ordi. quorum, & aliorum communi consensu decisum extat, aureum Iuriconsultorum, & solidum Iustiniiani eiusdem valoris, & ponderis fuisse.

Nonò & his rationibus ipse aliam adijcio, certò sciens, quantum ea sit roboris habitura. Etenim cum regia partitarum leges plerumque, ac frequentissime aureos, & solidos veterum Iuriconsultorum, & Iustiniiani in eandem monetam Hispaniarum trāstulerint, satis est probabile, doctissimos illos viros, qui Partitarum operi strenuam dedere operam, planè existimasse, eiusdem ponderis, & valoris, aureum, & solidum fuisse.

Verum ex contrario alijs visum est, aureum veterem à solido Codicis Iustiniiani differre proportionem fescupla, ita qui-

dem, ut aureus sit fescuplo maior pòdere ipso quidem solido. Fatque ideo quatuor aurei vnciam efficiunt: quadraginta octo auri libram duodecim vnciarum, triginta duo marchum octo vnciarum. Sic etenim censent, & opinantur Guliel. Budæ. lib. 3. & rursus lib. 5. de Assè. Leonar. Port. lib. 1. de monetis & ponderib. Alciat. libr. 3. dispunct. cap. 9. Georg. Agricola libr. 2. de pond. & temporat. monet. quorum sententia multis probari potest.

Primò, ex ipsismet numis aureis veteribus, quorum viginti quatuor testatur Budæ. in d. lib. 3. expendisse, atque ex iusti ponderis examine deprehendisse, ipsos appendere sex auri vncias. Scribit tamen aureis viginti quatuor addidisse duas drachmas, & grana quædam, ex quibus perduxit rem ad æquilibrium. Sic factum est, ut viginti quatuor aureis duæ ad iustum & exactum pòdus deficerent drachmæ. Idque mirum nò est ob eorum vetustatem, ex qua consumpti, & corrosi aliqua ex parte fuere. Igitur huius doctissimi viri diligentia probabilius est, aureū quartam fuisse vnciæ partem: cum viginti quatuor sex vncias appenderint, duabus propter vetustatem eorum deficientibus drachmis.

Secundò ad hoc ipsum & locus Plinij conducit lib. 33. cap. 3. Etenim ex emendatione Leonardi Portij, Agricolæ, & aliorum ita is scripsit. Aureus numus post annum sexagesimum secundū percussus est, quàm argenteus, ita ut scrupulum valeret sestertijs vicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant. V. D. CCLX. sestertios. Post hæc placuit, quadraginta duo signari ex auri libris, paulatimque Principes imminuere pondus, minutissimè verò ad 48. Hæc Plinius, ex quo apparet, aureos quatuor vnciam fecisse, & ætate ipsius Plinij ex auri libra Romana percussos fuisse aureos quadraginta octo.

Tertiò his accedit Iulij Pollucis auctoritas, is etenim lib. 4. de vocabulis ad Còmodum Cæsarem, inquit, Aureus numus duas drachmas Atticas habebat. Vnde par-

est, vt quemadmodum denarius Romanus ferè drachmalis pondere fuerit: ita & aureus Romanus duas drachmas habuerit: vnde manifestum fit aureo quartam fuisse vncie partē: cum vncia ex octo drachmis constet.

Erit igitur hic aureus Romanus iuxta pondus istud similis ferè habita ratione pōderis aureo numo duplo, quem vulgus Doblon appellat. Est enim duplus hic numus aureus ponderis ferè duarum drachmarum: siquidem dupli aurei Castellani, quos cudi iusserunt Reges Catholici Ferdinandus, & Elyzabeth, triginta duo efficiunt marchum addito alterius dupli aurei Bessè, aut duobus adiectis tremissibus: atque ideo quatuor ex his vnciam ferè constituunt.

Quartò ad hanc rem diligentius expēdendam oportet prænotare, aureum illū veterem, qui absq; vlla cōtrouersia viginti quinque denarios argenteos valuit, si is foret solido similis, ita vt drachmam, & scrupulum appenderet, maxime dissimilem constituere proportionem, & analogiam auri ad argentum, multumq; diuersam ab ea, quæ Cæsarium temporibus, & multò antè Romæ habita fuerit.

3 † Qua de re illud est constituendum, quòd olim cum Romæ fuit auri penuria, auctore Plinio, ea fuit proportio auri ad argentum, quæ est quindecim ad vnum: drachma etenim auri quindecim argenti drachmis æstimabatur.

Erat ergò quindecuplex auri ad argentū analogia, seu æstimationis proportio, quod palam deducitur ex Plin. qui lib. 33. cap. 3. scribit, scrupulum auri videnos sestertios valuisse: sed viginti sestertij quindecim argenti scrupulos continebāt: nempe appendebāt quinque drachmas, aut denarios, quorum quilibet, si denarius omnino drachmæ similis est, tria scrupula pendit: igitur ex Plinio deducitur, tunc auri ad argenti esse proportionem quindecuplam, atque ita Budæus in liij locum lib. 3. de Ase inducit, & interpretatur. Deinde apparet, Romæ vnā auri partem decem argenti partibus aliquando æsti-

matam fuisse. Cuius rei testis est Lilius lib. 38. agens de conditionibus pacis, ad quas Aetoli conuenerant cum Romanis, inquit enim de pecuniæ summa, quā penderent, pensionibusque eius nihil ex eo, quod cum Consule cōuenerat, mutatum, pro argento si aurum dare mallerent, dare conuenit, dum pro argenteis decē aureus vnus valeret.

Idem & Iulius Pollux lib. 9. de vocabulis ad Commodum affirmat ex Menandri comoedia, quæ depositum apud argentarium dicitur. Huius loci Budæus & Georg. Agric. meminere. Et licet Caro. Molina. de contrahibus, quæst. 100. nume. 779. existimet, parum cautè Liliij locum ad rem istam adduci, opinor ipse optimè hoc ex eo probari: cum sit verò simile, de aureo, & argenteo eiusdem ponderis actum fuisse.

Herodotus autem in Thalia vnum auri talentum taxauit tredecim argenti talentis. Romæ verò Sergij Galbæ temporibus vna auri portio æstimata fuit argenti portionibus duodecim, & dimidia: quod ex Tranquillo, & Cornelio Tacito in hunc modum deducit Georgius Agricola.

Scribit enim Suetonius Tranquillus in Othone silio: Nullo igitur officio, aut ambitionis in quenquam genere omissio, quoties cœna principē acciperet, aureos excubanti cohorti viritim diuidebat.

De eadem quoque largitione ita loquitur Tacitus, eo paulatim progressu, vt per speciem cōuiuij, quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias argenti viritim cētenos diuideret. Nā tū centum numi sestertij efficiant quinque & viginti denarios, & aureus duorum denariorum pondus habeat, vna quidem auri pars, argenti partibus duodecim & dimidia æstimata fuisse videtur. Hipparchus apud Platonem aperit æsseuerat, vnā auri portionem esse precium duodecim arpti portionum. Sic etenim constat ex Platonis Dialogo, cui titulus Hipparchus, vel de lucri cupiditate.

Deinde

Deinde Vnspasiani temporibus, vnam auri portionem, argenti portionibus duodecim æstimatam à Romanis fuisse, deducitur ex Plinio, qui lib. 19. cap. 1. Proximus, inquit, Byssino, mulierẽ maxime delictus circa Elin in Achaia genito, quaternus denarij scriptula eius permutata quondam, vt auri.

Habent enim quatuor denarij pondus duodecim scrupulorum, seu scriptulorũ. Eritque paulo maior auri ad argentam proportio, si denarium maiorem drachma constituamus, nempe si septem denarij efficiant vnciã, quæ constat ex viginti quatuor scrupulis, tunc sanẽ quatuor denarij pondus habebunt ferẽ quatuordecim scrupulorũ: atq; ideo auri ad argẽtũ proportio hæc erit constituenda, vt vna pars auri ferẽ quatuordecim argenti partibus sit æstimanda.

Sic deniq; tempore illo, quo Romæ solidus sextularis erat, auri portio vna, quatuordecim argenti portionibus æstimabatur: quemadmodum ex l. 1. C. de argenti precio, lib. 10. deducitur: & adnotarũt Carol. Molin. de contr. act. q. 100. nu. 779. Ant. Augustin. lib. 2. emend. cap. 8.

Hoc ipsum & multo antè obrinuerat, vt ex Plin. modò probauimus, & ex Sueto nio, ac Tacito paulo antè citatis idem obseruandum erit, si ex septem denarijs vnciam, & ex duabus drachmis aureum veterem constituamus: siquidem viginti octo drachmæ, & aliquid plus constent ex viginti quinq; denarijs.

Fitigitur latis manifestũ, olim Romæ tempore, quo solidus erat in vsu ex sexta vnciæ parte, & item eo, quo aureus publica percutebatur auctoritate, auri ad argentum eam fuisse proportionem, quæ est vnus ad quatuordecim. Quod si hæc vera sunt, nec vnquam pluri fuerit aurum Romæ æstimatum, quàm ad rationem vnus pro quindecim argenti partibus, fieri non potest: nec est verosimile, aureum pendentem drachmam, & scrupulum, & sic similem pondere Iustiniani solido, valuisse viginti quinq; denarios argenteos: cum esset tunc ea proportio auri ad argẽ-

tum, quæ est vnus pro vnde viginti, quod nullibi legi, & si diligenter inquisierim.

Et hæc quidẽ si denarius pòdere drachmæ similis cõstituatur. Quod si denarius Plinio auctore, septima est vnciæ pars, multo maior erit auri ad argẽtũ æstimationis analogia, & proportio, quia vna pars auri æstimanda est vna & viginti argenti partib. Hanc sanẽ rationẽ ipse quãdoq; probauit pro Budæi, Leonardi Portij & aliorum sententia, quam vl. erius exponam illud primũ præfatus, minimè controuersum esse, apud veteres aureũ viginti quinq; denarios valuisse, quod minimè negant Anto. August. & Ferretus: idemq; nos interiũs euidenter ostendemus.

Nostri verò ætate vna quidẽ auri pars vndecim argenti partibus, aliquando duodecim æstimatur, & pluri ob auri inopiam, vel eius æstimationem ex eo cõtinentem, quod aurũ sit purum absque vlla argenti vel æris mixtura. Hæc autem tam varia æstimatio auri, præter rationem illam, quæ ab eius inopia sumitur, poterit cõtingere ex ipsius auri, vel argenti qualitate. Hæc tandem qualitas inde constat, quòd quãtò purius est ipsum aurum, vel argentum, ratò est maioris æstimationis: sic & minoris æstimandum erit, si mixtum sit alterius metalli maiori portioni. Auri etenim bonitas in viginti quatuor caracteribus indicatur pro ratione marchi consummatur. Nostri siquidem aurifices & argentarij fabri ad legem & bonitatẽ auri indicandam & deprehendendam vtuntur caracteribus, quam dictionem à Ceratio, verbo Græco deslexere.

Est enim Ceratium minuti pòderis vocabulum à grano siliquæ ductum, qui fructus est arboris prædulcis digitorũ hominis lógitudine, & pollicis latitudine. nos Hispani Garrouas dicimus: intus sunt grana, quæ ceratra dicuntur nomine cũ fructibus communicato. Sic Columel. lib. 3. Siliquã, inquit, Græcam quidam ceratiũ appellat. Hæc tamne in parte ceratiũ non ad pòdus veteris cerati, aut siliquæ referendum est, sed ad auri indicaturã: quod & Budæ. admonet lib. 3. de Affe. Nã auri fice,

fices Marchum diuidunt in viginti quatuor caracta, quæ vulgò Quilates vocamus: cuiuslibet autem vnciæ conueniunt tria caracta, aut tres quilates: quæ ratione cum dicimus, oro de. 24. quilates, intelligimus aurum purum, & obryzum, quod nullam habet mixturam alterius metalli, nec argenti, nec æris.

Hinc sanè fit, quòd aurum illud est omninò purum, quod totum legitimū vnciæ, vel marchæ pondus, id est, in marchò 24. caracta, habet ex vero auro, nullò admixto metallo, nec argèto, nec ære. Quòd si marchæ auri sit admixta vicesima quarta æris, vel argenti pars, dicitur aurum istud viginti trium caracterum: nos dicemus vulgari sermone, oro de. 23. quilates. Sic si in auri marchæ sit duodecima portio argèti, vel æris, dicitur aurum hoc viginti duorum caracterum, id est, oro de. 22. quilates.

Hæc verò auri bonitatem faciliè deprehendunt artifices, lydio lapide aurū probantes. Nam & Plinius lib. 33. cap. 8. de eodem lapide lydio tractans, inquit, His coticulis periti cum è vena, vt lima rapiunt experimentū, protinus dicunt, quantum auri sit in ea, quantum argenti, vel æris: scrupulati differentia mirabili ratione non fallente. Hæc Plinius, qui scrupulum dixit, quod nos quilate dicimus. Hæc tamen Castellana dictio, quoad pondus, quatuor habet grana vulgaria.

Hinc ergò planè intelligitur constitutio Regum Catholicorum, cuius in hoc capite meminimus, dum iubet, aureos numos, quos excellentes appellat, ex auro percuti, quod aurum sit de ley. de. 23. quilates, y tres quartos. Est enim hoc aurum non omninò purū, sed quod habet argèti, vel æris admixtam nonagesimam sextam partem: sic habet aurum istud æris, vel argenti quartam vnius caracti partē in auri marchò, vel in octo vncijs.

Eadem ratione constat intellectus ad l. 104. Caroli Caesaris, Hispaniarum Regis anno 37. Pintia latam, qua constitutū est, vt numi aurei percutiantur, & hi Coronæ dicantur, ex auro quidem 22. caracterū, id

est, de. 22. quilates. Habet enim hoc aurum in quolibet marchò duodecimam argenti vel æris admixtam portionem: & sic vnius vnciæ duas partes è tribus. Dicitur aurū istud apud Latinos duo & vicensariū: quia duodecima parte ab auro purissimo deficiat, & habeat viginti duo caracta.

Eodem fermè modo aurum dicitur vicensarium quod est viginti caracterum. Et item aurum duodeuicensarium, quod habet 18. caracta: & id differt à purissimo quarta parte: quemadmodum Budæus diligentiissimè explicat libr. 3. de Asse scribens, vasa rarè ex auro purissimo fieri: idèd, quod illud aurum vsuram non fert, nec attrestationem sine magno intetimento, idcirco consulo temperatur. Et idem fit in anulis, catellis, spirisq; & mūdo muliebri, ne faciliè frangatur, aut torqueatur. testatur & ipse Budæ. apud Gallos numos aureos percuti ex auro, quod vno tantum seratio deficiat in ipsa indicatione: cum constet ex viginti tribus caractis. Sed & hinc aperitur sensus Suetonij Tranquilli, qui in Cæsare scribit cap. 54. in Gallia sana, templaq; Deum donis referta expilauit, vrbes diruit sapius ob prædam, quàm ob delictum: vnde factum, vt auro abundaret, ternisq; milibus numum promercale in Italia, prouincijsq; diuideret.

Etenim ex hoc Suetonij loco manifestum fit, auri libram æstimatam fuisse ad rationē ferè vnius auri partis pro argenti octo partibus: cum de sestertijs numis sit Suetonius intelligendus: vnde coniectare possumus, aurū illud, nempe vascularium, fuisse duodeuicensarium, & à purissimo auro quarta parte deficere, vt eadem fuerit aurum de. 18. quilates, quod & ipse Budæ. admonet.

Hæc quidè de auro puro adnotauimus, & de mixto: aurum verò purissimum passim obryzum vocatur: & atque inde obryzati solidi dicuntur in l. vniuersos. C. de vete. numismat. potest. & in l. 1. C. de oblatione votorum, lib. 12. qui ex purissimo auro fuerint signati. Plin. ad hæc lib. 33. cap. 3. Auri, inquit, experimento ignis est, vt simili

simili colore rubeat, quo ignis, atque ipsum obryzum vocant. Sic & ad bonitatem auri, & eius pondus examinandum iubet lex constitui publicum iudicem, quem, Zygo statem appellat: nos Contraſte dicimus. l. 2. C. de ponderator. & auri illatione libr. 10. Olim Romæ lege lata à Mario Gratidiano ſtatutus eſt ludus, id eſt, ſchoſa, probandi numiſmatis, vt ægrè fallere poſſent numi adulteratores, teſte Plinio libr. 33. cap. 9. Commemorat ad hæc Georgius Agricola. l. 1. de precio metallorum. Dariū Regem Perſarum, cū cuperet tale moſimentū ſui relinquere, quale nullus Rex reliquiſſet, ex auro, quod quā fieri potuit, puriſſimū excoxit, numos percuſiſſe, qui Darici vocati ſunt. Daricus autē hic numus pēdebat duas drachmas: vnde ſimilis erat duplo aureo numo, quē percuti iuſſerunt Reges Catholici Fernandus, & Elyſabeth: quemadmodū ex dicto pondere conſtat: quod propriū huius Darici numiſmatis fuiſſe ex Xenophonte, & Ariſtophanis interprete docet idem Agricola. libr. 2. de pond. & temper. monet. aduerſus Budæū, qui exiſtimat, Daricū octo drachmarum pondus habuiſſe.

Erat ergo Daricus pondere ſimilis auro Romano iuxta poſtēriorem ſententiam: habebatq; ex altera parte imaginem Darij, ex altera Sagittarium incīſum, auctore Plutarcho in vita Artaxerxis. Tyberius itē Imperator, qui Iuſtino ſucceſſit, Chilpericum Regem Francorum aliquot puris aureis ad eū miſſis donauit: quorū quilibet librā pendebat, & altera cuiusq; pars exprimebat imaginem Imperatoris, cum hac inſcriptione: Tyberij Conſtātiniperpetui Auguſti: altera currum quadrigatum, cui inſidebat auriga, cum hac præclara inſcriptione: Gloria Romanorum, cuius rei meminit Georg. Agricola libr. 1. de prec. metallorū, atq; item Sabellicus Aene. 8. libr. 5. Sed & Paulus Aemil. de rebus Francorum, libr. 1. idem ſcribit adiciens, hos numos fuiſſe quinquaginta: tametiſi non ſcripſerit, eos fuiſſe ex auro puriſſimo ſignatos. Aurum verò hoc puriſſimum obryzum vocatur, quaſi ophirizum,

aut ophiriſum auctore Hieronymo ab Ophir Inſula Aethiopie, vnde puriſſimū aduehebatur. Latini autem & pro obryzo obruſſam dixere: vt Seneca Epiſt. 13. hæc, inquit, eſt eius obruſſa: id eſt, ſumma bonitas: vt interpretatur Andræ. Alciat. libr. 5. Parergon. cap. 9. Qui etiam cenſet, hinc dici Prouerbiū, ad obruſſam: id eſt, ad ſummum perfectionis: quo Cic. in Bruto vtitur: Expurgandus eſt, inquit, ſermo, & adhibenda ad obruſſam ratio, quæ mutari non poteſt. Aurei item numi obryzati meminit Agathias Hiſtoricus.

Locus ſanè D. Hieronymi, cuius ſimpliciter Alcia. meminit, eſt, ni fallor, in Commentarijs in Hieremiam, libr. 2. cap. 10. ſuper illa verba: Argentum inuolutū, ſiue productum de Tharſis aſſertur: aurum de ophaz, opus artificis, & manus ærarij.

Hieronymus ita inquit, Septem nominib; apud Hebræos appellatur aurum, quorum vnum ophaz dicitur: quod nos dicere poſſumus obryzum. Idem adnotauit doctiſſimus Beroaldus apud Suetoni. in Nerone cap. 44. ex Fortunate interprete eccleſiaſticaſum dictionum. Quæ tamē verba minimè probant, Hieronymum voluiſſe obryzum aurū inde deducere, quaſi ophiriſum ab Ophir. Nam & ſi dixerit, aurum ex Ophir propter eius ſummā bonitatem poſſe dici à Latinis obryzū, non tamen ſignificat, obryzum dictum ab Ophir, quaſi ophiriſum.

Potuit ſanè obryzum dici, quaſi ὀβρυζον, id eſt, ſyncerum, delicatumq;. Dictio autē, obruſſa agnoſcitur ab Eraſmo in Adnotationibus ad Senecam ex ratione auri obryzi. Apud Ciceronem in Bruto vulgata lectio hæc eſt: Expurgandus eſt ſermo, & adhibenda quā obruſa ratio, quæ mutari non poteſt. Sed & Petrus Viſtorius in Adnotationibus, obruſſam ex veteri codice agnoſcit, exiſtimans, in vtraq; lectione ſubeſſe mendum. Fit & auri obryzi mentio Danielis cap. 10. vbi Hieronymus ex aquila, aurum Ophaz interpretatur. Suetonius itē in Nerone. ca. 44. eiſdem auri obryzi mentionem fecit.

Argenti lex, & bonitas nō ex caſtīs,
lii fed

6 sed ext denarijs, & granis à fabris argen-
tarijs distinguitur. Accipitur enim hic
denarius non ad pondus, sed potiùs ad
bonitatem. Idcirco est duodecima pars
integræ, seu totius puritatis materiæ cu-
iuslibet massæ: vt explicat eleganter Car.
Molinæ. de contractib. quæst. 100. num. 182.
& 189.

Nostamen ad marchum in praxi dena-
rios hos deducemus: siquidem marcha ha-
bet duodecim denarios, quorum quilibet
diuiditur in grana 23. Summa igitur bo-
nitas in argento ea est, vt marchus quili-
bet habeat duodecim denarios argenti:
atq; ita marchus totus erit argenti puri,
quod nullam habet æris, aut stanni mix-
turam.

Quodd si marcha habuerit duodecimā
partem æris mistam argento, tunc argen-
tum hoc erit vndecim denariorum: quia
duodecimus denarius non argenti, sed æ-
ris est, alteriusve metalli. Sic sanè consti-
tutio regia in Pragmaticis dum statuit,
numos argenteos esse cudendos ex argen-
to, *que sea de ley de onze dineros, y quatro gra-
nos*, est ita intelligenda, vt numi argentei
percutiantur ex argento, cui tantum mix-
ta sit æris, aut alterius metalli pars duode-
cima minus sexta parte, atq; ita vnius de-
narij quinque partes ex ipsius denarij sex:
deniq; habet argentum hoc misturam al-
terius metalli ad rationem decimæ quar-
tæ partis, & paulò pluri.

Quilibet igitur marchus huius legis &
bonitatis habet alterius metalli quatuor
Atticas drachmas, & ferè dimidiam, vel
semunciam, & plus: nempe dimidiā fer-
mè Atticam drachmam. Hanc verò ratio-
nem bonitatis auri, & argenti præter Budæ.
& Carol. Molinæ. tradidit optimè Al-
bert. Brun in tract. de augmen. & dimin.
conclus. vlt. Ex argento purissimo numos
percutit Ariandes, quem Cambyfes Aeg-
ypto præfecerat, quare Herodoti etiam
temporibus argentum Ariandicum fuit
purissimum: meminit huius numismatis
Georg. Agricola lib. 1. de precio metallorū.
Romani verò denarij, etiam qui tempore

7 Consulum percussi fuere, non sunt ex pu-
ro argento confecti. Si quidē æris habent
partem octauam, 1 quam Linius Drusus
Tribunus plebis miscuit argento, qui ab
Imperatoribus signati sunt, maiorem ha-
bent æris portionem: quod eleganter, ac
diligentissimè tradit Georg. Agric. lib. 1.
de ponderib. & temperatura mone. qui &
in d. lib. 1. de precio metall. & monetis, v-
trinq; rationes adducit, an expediat Rei-
publicæ, numos ex auro, vel argento pu-
rissimos percuti: an potiùs utile sit, auro,
& argēto misceri æris partem aliquam ad
numismata cudenda.

Ipse vidi multos Cæsarum denarios ar-
genteos, quorum aliquot signati videban-
tur ex argento, cui mixta erat decima, vel
duodecima æris pars: aliquot autē ex mi-
noris bonitatis materia, nempe ex argen-
to, cui fuerit mixta sexta, vel quinta æris
pars. Nec diffiteor apud Romanos, & Græ-
cos, vt & apud Hispanos varias ob causas
sæpissimè ex Reipublicæ instituto, rem-
istam numariam mutationem in argenti
& auri materiæ accepisse.

Denique in auro, & argento ratio indi-
caturæ communis est, vt quod excoctissi-
mum sit, vel aurum, vel argentum, id fit à
mixture alterius metalli purgatissimum.
Argentum purissimum, quod nos Hispani
Acendrado dicimus, à Latinis Postulatū
tunc nuncupatur ex autoritate Suetonij
in Nerone, cap. 44. & Iurisconsulti in Li-
naue Sappheli, ff. loca. quo in loco Budæ.
hoc adnotauit, & Philip. Beroa. ad Suetō-
nium in d. c. 44. Catellian. Coita in dictio-
ne, argentum. Hoc ipsum Aul. Gell. appel-
lat lib. 6. cap. 5. argentum purum, putum.
Qua de re multa tradidere Alciat. lib. 6.
Parerg. cap. 4. Caro. Molin. in tract. de con-
tractib. q. 100. num. 785. & Steph. Forcatu-
lus in Necomantia iuris, dialog. 6. Qui-
bus non omnino placet dictio, Postulatū
apud Sueton. nec apud Iurisconsultum,
apud quem in Pandectis Florentinis legi-
tur, Pusulacum.

Sed à multis proditum est, aurum, & ar-
gentum non posse ita excoqui, quin ali-
quam

quam habeat, etiam summa diligētia excoctum, alterius metalli portione n. Secundum hos in auro est summa bonitas ad quartum, & viceſimū ceratium ad quadrantes absolutum, id est, ut quadrās tantum ceratij in tota massa, aut mācho æreus sit, aut argenteus. Sic equidem aurū illud, cuius meminit præcitata regia cōstitutio, erit iuxta hanc rationem purissimū & obryzum. Argentum autem ex hoc illud erit purgatissimum, cui tantum mistus est alterius metalli denarij quadrans, nempe quadragesima octava totius massæ pars.

Verum Guliel. Budæ. lib. 3. de Aſſe consentiens huic opinioni veterum, & aſſeuerans, aurum & argentum ad præscriptam bonitatem summum cēseri: nihilominus ex iudicio, & testimonio peritorū huius seculi probat, argentum ita decoqui posse, ut nihil penitus præter merum argentum superſit: aurum verò aded posse igni purgari, ut ad bonitatem absolutā, & summam non sit in eo æris, aut argenti quicquam præter decimam sextam vnius caracti portionem. Et sanè huic auro, ut verè sit viginti quatuor caracterum, de 24. quilates solum deficit vnius caracti decimafexta pars: nempe totius massæ portio trecentesima octuagesima quarta.

Quæ omnia ideò hoc in loco adduximus, quod existimemus fore necessaria, aut saltem vtilia esse ad cognitionem eius rei, quam hoc in opusculo tractādā suscepimus. Scribit & præter hæc Plin. lib. 33. cap. 4. Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte. In vno tantum Galliæ metallo, quod vocant Albicratense, tricesima sexta portio inuenitur, ideò cæteris præest. Hastenùs Plinius. His ergo rationib. probari poterit Budæi, & aliorum sententia, quæ asserit, & diffiniit, aureum veterū Romanorum quartam fuisse vnciæ partem, & à solido, ac numo aureo Iustiniani, & aliorum Cæsarum scrupula proportionem distinguui.

Ex §. sequenti.

- 1 Aureus apud Romanos non fuit semper eiusdem ponderis, nec eiusdem bonitatis: quamvis multo tempore fuerit quarta vnciæ pars.
- 2 Aureus, quo tempore fuerit diminutus ad sextam vnciæ partem.
- 3 Aureus dictus est solidus, etiam eo tempore, quo erat quarta vnciæ pars.
- 4 Intellectus l. vnic. C. de collatio. æris, lib. 10.
- 5 Solidi æſtimatio, & valor.
- 6 Intellectus l. vnic. C. de argenti precio, lib. 10.
- 7 Intellectus c. qui subdiaconum. 17. questio. 4.
- 8 Argentei Turonenses, qui fuerint? Et intellectus Clemens. 2. de magistris.
- 9 Intellectus c. conquerente, de officio ordinarij.
- 10 Siliquam Accursius falsò solidum interpretatur: & quinos solidos decem.
- 11 Solidi aurei in sacris Biblijs & inibi de Siculis aureis.
- 12 Stater aureus varius vbique.

§. Secundus.

NON me latet, rem hanc difficilem esse, cum & in ea viri diligentissimi in varias ierint sententias, quarum modò mentionem fecimus: conabor tamen quibusdam expositis assertionibus huius quæſtionis nodum pro viribus explicare: ut hinc constitutissimum sit, habita ratione temporum vtrunque sententiā defendi posse.

Prima conclusio: Aureus apud Romanos non semper eiusdē ponderis fuit, nec eiusdem bonitatis. Prior assertionis pars constat ex autoritate Plinij lib. 33. cap. 3. cuius verba proximo §. retulimus. Nec hoc poterit negari, nisi ab eo, qui Pliniū nusquam legerit. Idem tradidēre Leonardus Port. lib. 1. de ſestertio. Budæ. lib. 3. de Aſſe. & Georg. Agric. lib. 1. de monetis, & precio

precio metallorum. Posterior verò pars itidem ab eisdem probatur: cum ex eis appareat, à Principibus Romanis auro numismatico duodecimam partem argenti, vel auri, quandoq; maiorem, quandoque minorem mistam fuisse: quemadmodum & hodie fit. His accedit Pomponius Iurisc. in l. numismatum. ff. de vsuf. ita enim inquit, Numismatum aureorum, vel argenteorum veterum, quibus progemmis uti solent, vsusfructus legare potest.

Secunda conclusio: Aureus Romanorum multo quidem tempore fuit quarta vncie pars. Hæc deducitur ex Plinio in d. cap. 3. eius etenim tempore, & sic sub Cæsaribus Vespasiano, & Tito aureus hoc ponderis habuit, vt quarta fuerit vncie pars. Idem constat ex Numismatis à Budæo appensis ad vsque tempora M. Antonini Philosophi, Aurelij, & Seueri. Iulius ite Pollux, qui ad Commodum Cæsarem de rerum vocabulis scripsit, testis est, & aureum quartam fuisse vncie partem. Sunt & Aureliani Imperatoris aurei quidam, qui duos denarios appendunt, quorum aliquot hodie extant: vt commemorat Georg Agric. lib. 2. de pondere. & tempera. monet.

Tertia conclusio: Aureus Romanus sub Constantino Imperatore, aut sub Iuliano ita pondere diminutus est, vt sexta effecerit vncie partem.

Hanc propositionem multis sanè coniecturis, & fortassis ceris testimonijs probare quis poterit, si consideret, proximè constitutas conclusiones veras esse. Etenim sub Cæsaribus, qui hos præcesserunt, aureus quarta fuit vncie pars, ab his verò Imperatoribus, vt sexta vncie pars iudicatur, & expenditur: Igitur constat, horum Cæsarum Imperio aureorum pondus diminutum fuisse.

Quod & Georg. Agric. itidem asseuerat in d. lib. 2. Idem deducitur ex aureorum precio habita analogia, & proportionem aurei ad argenteos numos: sicuti proximo paragrapho quarta ratione colligebamus. quamobrem satis certum fit, olim

sub consulibus, & denique sub Cæsaribus ante Constantinum aureum fuisse quartam vncie partem.

† Quarta conclusio: Aureus etiam eo tempore, quo quartam appendit vncie partem, dictus est solidus, tunc primum: cum Alexander Seuerus Imperator ex aureo tremisses, & semisses percuti iussit. Ad huius assertionis probationem Aelij Lampridij verbis utar, qui in Alexandro Seuero ita scribit: Vestigalia publica in id contraxit, vt qui decem aureos sub Helio baldo præstiterant, tertiam partem aurei præstarent, hoc est, tricesimam partem. Tuncque primum semisses aureorum formati sunt, tunc etiam cum ad tertiam partem aurei vestigal decidisset, tremisses, dicente Alexandro, etiam quartarios futuros, quod minus non posset: quos quidem iam formatos in moneta detinuit expectans, vt si vestigal contrahere potuisset, & eisdem ederet. Sed cum non potuisset per publicas necessitates, cõfari eos iussit, & tremisses tantum, solidosq; formari, formas binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atq; amplius vsq; ad bilibres quoq; & centenarum, quas Helio gabalus inuenerat, resolui præcepit, nec in vsu cuiusquam versari: atque ex eo his materiæ nomen inditum est, cum diceret, plus largiendi hanc esse Imperatori causam, si cum multis solidos minores dare possit, dans decem, vel amplius vna forma triginta, & quinquaginta, & centum dare cogeretur.

Hæc Lampridius, à quo libet deducere, aureos, quorum quilibet appendebat quartam vncie partem, solidos ex eo dictos fuisse, quod integri aurei essent, non semisses, nec tremisses, qui tunc primum perculsi fuere: Semisses quidem ex dimidia aurei parte, tremisses ex tertia. Sed & sub Alexandro Seuero, aureum etiam habuisse quartam vncie partem, constat ex proxima conclusione, & ex his, quæ ad eius intellectum adduximus.

Item deducitur ex eodem Lampridio aureos veteres tunc ex ea ratione solidos dici coëptos. Nam & hac dictione iuxta signifi-

gnificationem istam ante id temporis apud Latinæ linguæ authores rarus fuerat vsus. Aureos verò duarum drachmarum idèò minores solidos appellat Lampridius, quòd distinguerentur ab his, quos binarios, id est, quatuor drachmarum: ternarios sex drachmarum: quaternarios octo: denarios viginti: Bilibres centum novaginta duarum: centenarios ducentarum drachmarum Heliogabalus cudi fecerat. Sic Vlpian. qui sub hoc Cæsare Alexandro floruit, in l. quod vulgò. ff. de Aedil. edic. in l. Si verò. §. Prætor ait. ff. de his, qui deiec. vel effude. Prætorum, & Aedilium vetera edicta referens, pro aureis solidos apposit, ex eo forsan, quòd etsi eius dictio nis non fuerit apud veteres frequens vsus, vsi tamè ea quandoq; fuerint veteres Prætores, & Aediles: vel ex ea ratione, quod Iuriscòsultus ipse dictiõnem, tunc in vsu deductam veteri substituerit: cum frequentior sit mentio aureorum in ipsis veterum Prætorum, & Aedilium edictis.

Eadem ratione, & ipso quidem tempore, quo aureus, siue solidus sextam appendebat vncie partem, percussus fuere aurei numi semisses, & tremisses. Tremisses autem numus aureus tertiam pendebat solidi partem, ita, ut solidus ex tribus tremissibus constaret, tremissis verò ex octo siliquis. Fit mentio de tremissibus in l. 3. C. de milit. veste. & in l. iubemus. C. de erog. mili. anno. lib. 12. & in Nouel. 28. & 29. Sed & de solidis aureis Iustiniani, & de tremissibus expressim meminere Gothorum inclyti Reges, qui apud Hispanos leges olim tulere ante Roderici Regis calamitatem: ut patet ex Foro Iuzgo, maxime lib. 7. l. vlti. & lib. 8. tit. 4. contextus etenim Latinus illarum legum solidi aurei passim meminit, item & tremisses numi, eum expendens ad tertiam solidi aurei partem.

Extant sanè leges istæ, & nunc eo quidem sermone, atque idiomate, quo fuere olim scriptæ, nempe Latino, & rursus è regione Hispano, quo tunc Gothi utebantur, quo & nunc paululum antiquatis novatisque dictiõibus, utimur.

Quinta conclusio ex præmissis hunc in

modum deducitur, Quamvis aureus à solidò, nec re, nec nomine in effectu differat, nec usquã ei dissimilis fuerit numus: tamen hic sub Consulibus, & Cæsaribus ferè ad Constantinum usque maior pondere fuit, quàm qui sub Constantino, & successoribus fuerit postea signatus. Hæc idèò probatur, quòd iam dixerimus, aureum, etiam ponderis duarum drachmarum, & qui quartam habet vncie partem, dictum esse solidum. Deinde quia numus hic, qui olim appendebat quartam vncie partem, postea sub Constantino, & Iustiniano sexta fuit vncie pars. Quia ratione nos lib. 1. varia. resolut. cap. n. asserimus, aureum veterum Iuriscòsultorū ab aureo Codicis Theodosiani & Iustiniani ex eo differre, quòd aureus ille vetus quarta fuerit vncie pars: aureus autem, vel solidus Iustiniani, & aliorum Cæsarum, qui à Constantino imperium obtinuere, sextam tantum appenderit vncie partem. Atque idèò rem istam obiter tetigisse videntur, qui discriminè hoc hac in controuersia nõdum constituere.

Superest nunc his satisfacere rationibus, quæ pro contraria sententia fuere adductæ. Non enim obstat text. in d. l. quoties. C. de suscept. præp. & arca. ea siquidem constitutio edita fuit à Valentiano & Valente Cæsaribus, ut constat ex lib. 12. Codicis Theodosiani tit. 6. quo tempore aureus vel solidus iam erat pondere diminitus, maximeq; à veteri dissimilis, quippe qui sexta esset vncie pars. Errat ergò, qui eam cõstitutionem Alexandro Severo, vel Iustiniano tribuendã esse censent. Non igitur quidquam nostram opinionem diuellit, quòd ibidem solidus sextam vncie pars censetur: sicut Isidorus, & alij scripsere.

Secunda ratio ab Antonio Augustino collecta ex l. vnc. C. de colla. æris. li. 10. non admodum vrget, quòd ostendere conabimur, prius statuentes rationem ipsius inductionis, qua vir ille doctissimus utitur. Is etenim existimat, ab eadem constitutione libras æris viginti solidò vno æstimari, atque idèò solidum valere cen-

tum viginti festerios: cum quilibet aris libra efficiat viginti quatuor asses semunciales, ex quibus constituitur valor sex festeriorum ad rationem quatuor alium pro quolibet festerio: Vnde deducitur, solidum ea lege valuisse centum viginti festerios, & sic triginta denarios. Hinc sanè Antonius August. existimat, solidum eius fuisse ponderis, cuius fuerit aureus, cum tanti sit valoris, imò pluris æstimetur. Posset equidem pluris hæc inductio fieri, si utamur lectione, secundum quam d. l. vnic. legitur in C. Theodosiano lib. II. tit. 22. l. 2. his equidem verbis.

Arcadius & Honorius, A. A. Hilario.

Aëris precia, quæ à provincialibus postulatur, ita exigi volumus, ut pro viginti quinque libris aris solidus à possessore reddatur. Dat. V. Kalend. Ianuar. Mediolani. Arcad. III. & Honorio III. A. A. & Conf.

Hinc vides, Lector candide, iuxta Antonij Augustin. rationem, vnum solidum aureum æstimari centum, quinquaginta festerijs, deniq; triginta septē denarijs. Quam æstimationem maximè iniquā esse satis cōstat, si legitima proportio auri ad argentum obseruetur: Idcirco non possum ipse mihi persuadere, solidum aureum tanti vnquam æstimatum fuisse, ut triginta septem argenti denarios valuerit: id etenim nec memini, me alicubi legisse, nec Budæus, Alciatus, Leonard. Portius, Agricola, ipsene Antonius August. tantæ æstimationis mentionem fecere. Nam & si solidus, vel aureus quarta fuerit vnciæ pars, ac duas appenderet drachmas, si tantum æstimaretur, esse proportio auri ad argentum ad rationem vnius pro decem & octo partibus. Quod si solidus constituitur ex sexta vnciæ parte, ut ad d. l. vnic. constituendus est: profectò esset hæc proportio ad rationem vnius portionis auri pro viginti & octo argenti portionibus. Quod adedò absurdum est, ut facillimè refelli queat.

Sed etsi lectionem communem admittamus, quæ vulgò recepta est & auctoritatem publicā habet, minimè permittā,

nec concedam, ex d. l. vni. adnotari, solidum vnum valuisse tempore illo centum & viginti festerios, id est, triginta denarios. Non enim est credendum, aurum eo tempore, quo maiorem habuit aris, aut argenti portionem, quam olim habuerit, pluris tunc, quam olim æstimari cum eius esset in Italia penuria. Præsertim hæc æstimatio admittenda non est, vel ex eo, quod multum dissimilis sit, & iniqua proportio auri ad argentum sic sanè non verebor asserere, solidum aureum sub Arcadio & Honorio Cæsaribus nequaquam tantum fuisse valoris, quanti ipse Ant. August. inductione diligenti opinatur.

Ipse verò coniecturis quibusdam, & his a iustitiæ rectitudine deriuatis contendam, t solidum aureum tertia parte veteris aurei diminutum, itidem & tertia æstimationis, ac precij parte à veteri deficere: qua ratione cum vetus ille aureus valuerit viginti quinque denarios argenteos, solidus Iustiniani, & aliorum Cæsarium à Constantino, erit æstimandus denarijs argenteis ferè decem & septem: hæc enim æstimatio cōgruit proportioni auri ad argentum, quæ eo tempore iusta censebatur, sicuti nos superius tradidimus. Et probatur in l. C. de argenti. pre. lib. 10. vbi libra argenti, quæ cōstat ex octuaginta quatuor denarijs, quinque aureis solidis æstimatur. Eandem opinionem probauimus lib. I. variar. resolut. cap. II. quo in loco deduximus Iustiniani solidum ad hunc, quem modò exponimus, valorem.

Cæterum quod aureus olim habuerit hanc æstimationem centum festeriorum, aut viginti quinque denariorum, tradidere Gulielmus Budæus, Alciatus, Georgius Agricola, & alij hanc rem tractantes, nec negat ipse Antonius Augustinus. Sed & hoc manifestum sit ex Tranquillo, in Othone & Cornelio Tacito, quorum superius meminimus, ad probandam eius ætatis proportionem auri ad argentum. Idè & Leonardus Portius palam & aperte asseuerat. Nam & tot doctissimorum virorum sententia, qua valor aurei constitutus

tatus est ad centum sesterterios, etiam cum erat quarta vncie pars: omnino euerteretur ex d. l. vnic. si Antonij Augustini interpretatio foret admittenda, cum ex ea aureus æstimandus sit centum viginti sesterterij numis: & tamen erat tunc aureus ponderis eius, quod constat ex sexta vncie parte: Idcirco ipse, ni fallor, existimarem, certius esse, Cæsares ipsos Arcadium & Honorium in tributis exigendis à prouincialibus, quamlibet æris libram minoris æstimasse, quam ea redacta ad numos æreos publica autoritate percussos Romæ æstimaretur. Idque factum est, ac fieri potuit, vt prouinciales minus grauarentur in exactione tributorum, & inuitarentur ad soluendum aurum pro ære, si de æris exacta æstimatione aliquid ea ratione remitteretur. Item quia vilior erat æstimatio æris in prouincijs, quam Romæ & in Italia. Ex quibus statutum est, vt in tributorum exactione, ærisque collatione satis esset, pro viginti æris libris aurum solidum conferri. Qui quidem solidus æstimationis erat decem, ac septem denariorum: quia sextam vncie partem pendebat: atque ita pro qualibet æris libra soluebantur sesterterij tres, & fere dimidius, secundum ea, quæ paulò ante adnotauimus.

Huic interpretationi, quam ad d. l. vnic. adduximus, accedit & altera constitutio in l. vnic. C. de t. argenti precio. lib. io. qua statutum est, in publicis pensionibus posse pro qualibet argenti libra quinque solidos aureos solui. Et est hæc constitutio Imperatorum Arcadij & Honorij ad Eutychianum præfectum prætorio, extatque in Codice Theodosiano libro 13. tit. 2. Nam si solidus quilibet æstimaretur sesterterij centum aut centum viginti, & sic viginti quinque denarijs aut triginta: vt censet Antonius Augustinus esset profectio iniqua commutatio, & iniuriosa his, qui tributa soluere tenebantur, cum pro octuaginta quatuor denarijs, ex quibus argenti constat libra, soluerent ipsi centum viginti quinque

denarios, quos efficiunt quinque aurei solidi: aut sanè centum quinquaginta denarios iuxta ipsius Antonij Augustini æstimationem. Quod si solidus quilibet constans ex sexta vncie parte, æstimeretur, vt æstimari debet, decem & septem denarijs ferè, tunc planè constat, quinque solidos efficere octuaginta quatuor denarios, ex quibus libra argenti conficitur. Hæc ergo Cæsarium constitutio ita intellecta plurimum iuuat eam æstimationem, quam nos cõstituimus ad solidum aureum, cuius mentio fit in Codicibus Theodosiano, & Iustiniano, ex quo, ni fallor, secunda ratio tollitur.

Tertia ratio non oberit nostræ opinionis, si exactè considerentur conclusiones, quas hoc in §. constituimus. Non enim negamus, solidum aureum cuius à Iustiniano mentio fit, sextam esse vncie partem, aureum verò veterem quartam fuisse vncie partem constanter asseueramus. Iustinianus autem, vt moris est apud legislatores, cum vellet veterum Senatû consultorum. Prætorum & Iurisconsultorum responsa lege noua confirmare aut interpretari, monetam, & numos priorum legum, aureos quidem aut solidos, sui temporis numis aureis exposuit, & significauit, licet pondere fuerint diminuti. Liberum enim est hoc legislatori.

Voluit sanè Iustinianus deinceps poenas legum antiquarum expendendas esse ad rationem numerorum, quibus eius principatu Romani utebantur. Probatur hoc apud eundem Iustinianum in §. sed nostra. Institutio. de success. liber. vbi agens ipse Imperator de libertis Centenarijs Papiam legem referens, quæ de centum mille sesterterijs loquebatur, eius quantitatem ad centum aureos deducens, ita scribit, vt pro mille sesterterijs vnus aureus computetur. Non enim voluit Iustinianus, mille sesterterios vnus aurei tantum æstimationem efficere, id quidem fallum esset, siue accipiamus aurum veteris ponderis, siue solidum Iustiniani, qui est sexta vncie pars: sed veterem sum-

summam ad minorem deduxit. Ut tandē centenarius libertus olim ex lege Papia centum sestertia in bonis habens, hodie dicatur is, qui centum solidos habuerit aureos ex Iustiniani cōstitutionibus. Atque ita locum illum Iustiniani explicant Eguinarius Baro. ibi Budæus libr. 2. de asse. Alciat. lib. 3. dispunct. cap. 9. Antonius Augustin. lib. 2. emendatio. cap. 7. Sic regia Partitarum lex 10. titu. 22. part. 4. eū esse censet libertum centenarium, qui habeat in bonis centum aureos marauredinos, quos ipse interpretor numos aureos, nostra ferē ætate dictos Castellanos, & similes aureo solido Iustiniani, qui sextam appendit vnciæ partem.

Quarta ratio eodem iure tollitur, siquidem leges veteres, quod ad pœnam aureorum veterum reducuntur ad nouos aureos, seu solidos, qui sub Iustiniano cōsare expendebantur.

Quinta contrariæ opinionis probatio eandem adsequitur solutionem. Nam Iurisconsultorum responsa intelligenda sunt de veteribus aureis, quorū quilibet quartam habuit vnciæ partem. Decisio verò Iustiniani est accipienda de solidis, & aureis eius temporis, quorum quilibet sextam appendebat vnciæ partem. Hic tamē ex hoc sequitur, aureum veterē, & eum, qui sub Iustiniano percutiebatur, eiusdē ponderis fuisse: Siquidem pœnam veterum aureorum, cum hi non essent tunc in vsu, nec eius ponderis percuterentur, trāstulit Iustinian. in aureos, & solidos minoris ponderis, qui tunc percutiebantur, & publicē signati expendebantur. Sic sane nos fatemur tex. in d. §. vltim. Insti. de pœn. tem. litig. esse intelligendum de solidis, quorum quilibet sexta erat vnciæ pars. Nec in libro primo variat. resoluti. cap. 11. contrarium scripsimus: imò nec vsquam mente cogitauimus, quippe qui palam & apertissimē aureum veterem distinxerimus à solido Iustiniani, cuius est præcitata decisio, & Iustiniani solidum non semel sextam vnciæ partem fecerimus.

Sexta ratio poterat profectò vrgere a-

liquantulum, si in d. c. qui subdiaconum, mentio facta fuisset de aureis, cum in lege regia Partitarum eadem decisio sermone Hispano sub mentione, & nomine solidorum expressa fuerit. Etenim tūc probaretur, aureum & solidum idem esse, & hos numos eiusdē ponderis fuisse. At cum in d. c. qui subdiaconum. de solidis mentio fiat: sicuti & in d. l. regia, nullo quidem modo probatur illic, aureum, & solidum eiusdē ponderis fuisse. Præsertim, quia fortassis hæc inductio ad aureos non pertinet, nec ad solidos Iustiniani. Nam solidi, quorum in hac specie mentio fit in d. c. qui subdiaconum. aurei non erant sed argentei, nec erant capiti vāloris & precij, quanti censentur solidi aurei Iustiniani, & aliorum Cæsarum, quorum constitutiones referuntur in Codicibus Theodosiano & Iustinianeo. Ad hoc verò probandum summē adnotandum est, Gratianum in d. c. qui subdiaconum. 17. q. 4. decretum illud adsumpsisse ex libris Carnorensis decretorum libris, qui & id deduxerat ex lib. 3. capitularium, si cuius constat ex lib. 8. Inonis. tit. de eo qui clericum interfecit.

Liber autem Capitularium, ut & hoc obiter explicemus, eum à Gratiano saepe fiat eius mentio, continebat leges quasdam à Carolo Magno latas de rebus ecclesiasticis, ut inquit Franci. Balduinus in prolegomenis, pag. 120. Huius libri seriem & rationem diligentissimē expendit Carolus Molinæ in commentarijs ad edictum Regis Gallorum Henrici Secundi, pag. 5. vbi inquit, seipsum librum hunc legisse, & Angelsum Abbatem quatuor libellos quodam certo ordine distinxisse ex capitularibus Caroli Magni, Ludouici Pij, & Lotharij, quorum duobus primis leges de rebus ecclesiasticis refert. Idem scribit Rhenanus in adnotatio. ad Tertulianum libro de Corona militis. Hoc ipsum palam asseuerat Trithemius de scriptoribus eccles. qui testatur, hos Angelsum libros seipsum legisse & vidisse.

Sed & in hac specie, quam tractamus, Burchardus Vuormatien. episc. lib. 6. de-

tere. cap. 5. refert ex concilio apud Theodonis villam habito, cap. 3. Decretum quoddam, quo misericors admodum & benigna censetur poena prædicta per Carolum Magnum in capitularibus statuta, & ideo ea ibidem augetur, vt pro homicidio subdiacono Episcopo soluantur pro compositione 400. solidi, pro homicidio diaconi 600 solidi, pro homicidio presbyteri 900. pro homicidio episcopi duo mille, & 700. Rursus idem Burchard. ca. 6. adducit decretum Concilij Prouincialis Träburiens. quo eadem augetur poena, aut pecunia pro compositione soluenda Episcopo, saltem quo ad homicidium presbyteri & Episcopi. Nam pro homicidio presbyteri Episcopo soluendi sunt mille & ducenti solidi. pro homicidio autem Episcopi triplex redditur hæc compositio, nempe soluuntur ter mille & sexcenti solidi.

Hinc ipse coniunctio aliquot rationibus, hos solidos non esse aureos, nec similes his, quorum meminerit Iustinianus. Primum, quod annis ferè tercentum post Iustinianum tam varia Imperij Romani mutatione non est admodum veritatis consonum, eosdem aureos solidos percuti publice, & expendi. Deinde quia in Concilio præcitato apud villam Theodonis misericors admodum existimatur, punitio capitularium Caroli Magni, quæ certè non esset, quod ad pecuniariam compositionem, si solidi illi aurei, & veteres censerentur, maximè, quia præter aliam iudicij secularis punitionem, pecunia in dictis canonibus definita pro compositione soluitur Episcopo, vt homicida ad poenitentiam & absolutionem admittatur. qua ex causa factis grauis est pecuniæ definitæ solutio, etiam si de solidis argenteis intelligatur.

Et præterea cum capitularia Caroli Magni de numis Gallicis & Germanicis sint intelligenda, non conuenit ratio aureorum solidorum Iustiniani apud eas gentes, quæ tunc maxima ex parte ab Imperio Caesarum, qui Constantinopoli sedem habuerant, ad Francorum Reges & alios descenderant. Sed & in legibus Salicis, quæ a-

pud Francos veteres admodum & antiquè censentur, mentio fit solidorum, quorum valor & precium ex denarijs æstimabatur, authore Rhenano lib. 2. rerum Germanicarum: quo in loco distinguitur solidus duodecim denariorum à solido quadraginta denariorum. Ex Gallicis autem numis solidos ipse Turonicos, aut Turonenses memini me expendisse apud Budæum lib. 5. de Asse, hac habita ratione, vt quilibet solidus Turonensis, qui ex argento & ære mistis, vt coniunctio, percussus est, valeat 12. denarios Turonenses.

Septem autem solidi Turonenses à Budæo æstimatione didrachmæ veteri: & sic duobus argenteis denarijs Romanorum, quia Budæus denarium & drachmam idè esse semper censuit. Hic igitur solidus Turonensis æstimari poterit apud nos tercia vnius argentei numi Regalis parte, denique paulò minus, nempe ex eo, quod iuxta Budæi sententiam septem hi solidi efficiant apud Gallos æstimationem duarum drachmarum, quæ apud nos constant ex duobus iustissimi ponderis argenteis, quibus aurifices & fabri argentarij vtuntur ad pondus, quorum quilibet aliqua ex parte est maior numo argenteo regali, quem in commutationibus expendimus. Vnde perpendere licebit, quemlibet ex ijs solidis Turonensibus valere nostros æreos vulgares maravedinos decem. Denarius verò Turonensis minoris valoris est, quam noster hic numus æreus, maravedinus vulgò dictus.

Quamobrem poterit non temerè ad hos solidos Turonenses deduci decisio à Gratiano ex capitularibus tradita in d. c. qui subdiaconum. Forsan & ad eosdem referenda est compositio, quæ solutis certis solidis iniungitur in c. cum deuotissimam. 12. quæst. 2. Ex epistola Gregorij Papæ 33. lib. 4. ad Constantiam Reginam Gallicæ. Cuius item meminit Burchard. lib. 11. c. 2. Percussit etiam olim fuere Turonis numi argentei, dicti Turonenses argentei, quorum mentio fit in Clem. 2. de magist. ad constituendum modum expensarum, & sumptuum, qui fieri solebant in dignitate

te doctorali suscipienda. Hi numi variè quidem ab interpretibus æstimantur: sed extranag. prima de sensibus inter communes, §. porro, ita examinantur, vt duodecim argentei Turonenses efficiant florenum Florentinum aureum. Hic tamen florenus Florentinus aureus maior videtur octaua ex parte floreno Aragonio ex l. 62. Henrici regis II. Tauri statuta æra 1407. At florenus Aragonius octo ferè valet argenteos numos regales Castellanos. Ex quo, & ex his, quæ simul tradidere Bartol. in l. Paulus, ff. de solut. colum. 1. & Alciat. lib. 3. dispunct. cap. 9. poterit florenus prædictus Florentinus nouem argenteis numis Regalibus Castellanis æstimari. Sic sane argenteus Turonensis, cuius mentio fit in d. clem. 2. erit minor ferè quarta ex parte numo argenteo regali Castellano, qui drachmam argenti appendit: Quia ratione vndecim ferè argentei Turonenses efficiunt vnam argenti integram vnciam: & idè quilibet Turonensis argenteus æstimabitur viginti quinque nostris æreis marauedinis. Idcirco Panormitanus in d. Clementi. 2. tria millia Turonensium argenteorum, de quibus illic traditur, ad ducentos & quinquaginta florenos de Camera deducit, existimans, hanc esse veram illorum æstimationem. Quam obrem iuxta illam constitutionem nemo poterit in doctorali gradu & honore adipiscendo expendere vltra ducentos simplices aureos, & ducatos Castellæ, quorum quilibet vndecim numis argenteis regalibus æstimatur.

Quod si quis solidos capitularium Caroli Magni, de quibus in d. c. qui subdiaco num. interpretari velit argenteos Turonenses, non admodum refragabor. Nam & tunc satis sufficiens erit compositio.

Solidi autem quorum mentio fit in c. vltim. de rerum permur. non sunt ad solidos Iustiniani, nec ad aureos veterum Romanorum referendi, sed ad solidos Vngaricos argenteos, vt opinor, qui percusi fuerunt regis Vngariæ autoritate: & idè in d. c. vltim. solidi regales dicuntur, vt inde non temerè opinemur, eos numos non esse

veteres Romanorum, nec Imperatorum auctoritate, imò regia fuisse percussos.

De his solidis, qui referuntur in c. cōquerente, de offic. ordin. maior est dubitatio. Si quidem glo. in c. placuit. 10. q. 3. scribit, solidos illos pares esse, & similes aureis, & solidis Iustiniani. Quod mihi multis ex causis placet.

Primò, quia Bracharense concilium secundum, in quo statuitur, Episcopos nomine cathedratici non posse exigere vltra duos solidos à qualibet ecclesia, c. placuit modò citatum. celebratum fuit sub Rege Sueuorum Theodémiro, & rege Gothorum Athanagildo, an. Domini D. LXIII. vt constat ex Isidoro in historia Sueuorum & Gothorum: vt interim & obiter admonèa Lectorem in lib. Conciliorum, qui vulgò circumfertur, tempus celebrati huius concilij Bracharensis vitio erratum esse. Est enim inibi ita scriptum. Anno secundo Regis Ariamiri Aera. DCX. sub Honorio Papa I. Est enim ita legendum: Anno Secundo Regis Theodomiri Aera DCII. sub Ioanne Papa Tertio. Cuius rei testis est D. Isidorus, isque maxime autoritatis author illis temporibus proximus, qui in historia Sueuorum scribit, Theodomirum cœpisse regnare anno Domini DLXIII. Et cum eius Regis secundo anno congregatum fuerit hoc Bracharense Concilium secundum, apparet, eius certum tempus tribuendum esse anno Domini DLXIII. Aera. DCII. quo tempore summum Pontificatum obtinebat Ioannes III. Nam Honorius electus est multò post anno quidè Domini DCXXII. Hoc autem Bracharense Concilium iuxta hanc rationem plane contrahit Iustiniani Cæsaris ætate: & idè mirum non est, quòd ad eius numos, id est, ad solidos aureos referatur.

Secundò, quia hæc eadem decisio de duob. solidis ab Episcopo exigendis pro iure cathedratici traditur à Gratiano in c. inter cætera, 10. quæst. 3. Ex Concilio Toletano quarto, seu potius ex Concilio Toletano septimo, cap. 4. vt admonuit Antonius Demochares, quod concilium celebratum est anno Domini DCXLVI. quo tempo-

tempore, ac postea Reges Gothorum utebantur proprijs in legibus & constitutionibus. solido aureo Romanorum, quemadmodum iam semel admonuimus, & modò iterum admonemus ex Foro Iuzgo libr. 7. cap. vlt. & lib. 8. tit. 4.

Tertiò ex eo in hanc accessimus sententiam, quòd sub Iustiniano Pelagius Papa primus paulò ante hoc Bracharense Concilium statuerat, duos tantum solidos exigendos esse ab Episcopo iure cathedrali: ut apparet ex c. illud. & c. vltim. 10. questione. 3. De quo est sanè constituendum, eum intellexisse de solidis aureis, quibus eotempore Romani, apud quos summum agebat Pontificem, utebantur, & de quib. leges tunc latæ, ab Imperatorib. erant intelligendæ. Quod non latuit virum illum doctissimum Martinum Bracharensem Episcopum, qui huic præfuit secundo Bracharacensi Concilio, quiq. à Pelagij Papæ decreto canonem Concilij deduxit.

Septima ratio ad leges Fori Castellani pertinet, quarum autoritas pendet ab vlt. & praxi, iuxta quam varia semper fuit in hoc regno solidorum æstimatio. Sed & apud leges istas hac in specie nihil aliud legimus, quàm quòd poena legibus Romanorum statuta sub aureorum mentione, sit item repetita sub eadem solidorum quantitate: quod & Iustinianus fecit, & fecere viri illi doctissimi, qui Partitarum leges Alfonsi decimi iussu & autoritate coninnarunt. Nec tamen id opinioni Budæi refragatur, quemadmodum superius admonuimus, & statim repetemus. Præsertim, quia regia lex Partitarum 12. tit. 9. parte septima, dum leges illas de sepulchro violato refert, non appellauit aureos Iurisconsultorum solidos, sed maravedinos aureos, lex autem 13. tit. 13. parte 1. statuit, non minoris æstimandam iniuriam sepulchri violati, quàm centum marchis, cum de centum aureis hoc ipsum dixerit lex 3. ff. de sepulchro violato. & d. l. 12. tit. 9. parte 2. quod discutere conabimur inferius.

Octauæ rationi responsurus illud pro-

fectò præfabor, me multum in qualibet dubia concertatione Accursi. Bart. Bald. & huiusce classis authoribus tribuere, quoties de perscrutando vero Iurisconsultorum sensu, aut de cognitione earum dictionum, quæ huius nostræ professionis propriæ & peculiare censentur, agendum sit. At vbi de veterum Latinarum dictionum interpretatione tractetur, existimo non ita certam esse eorum autoritatem. Temporis siquidem vitium fuit, non ita propriè ab his authoribus aliquot Latinæ linguæ dictiones acceptas fuisse. Idcirco cum hac in parte tractemus de veterum numismatum pondere & æstimatione, potius credendum erit Græcæ & Latinæ linguæ eius temporis vetustissimis scriptoribus, & nostræ ætatis hominibus, qui magno cum labore collatis veteribus numis, qui rem istam diligentissimè explicarunt. Quòd si quis de verborum significatione credendum omnino Accursio, Barto. & alijs censuerit, planè percipiet ex Budæo, Alciato, Nebricensi, Antonio Augusti. & his similibus, quòd passim errores illi necesse sit probet, & admittat. Quis enim, ut interim alia omittamus, credet Accursio? qui in l. vnic. C. de argenti precio, libr. 10. quinos solidos aureos in collatione pro singulis argenti libris soluendos decem interpretatur, maximo & ferè puerili errore ad intellectum ipsius constitutionis plurimum conducente, cum illic quinque potius solidi fuerint intelligendi.

In eundem errorem labuntur ipse Accursi. in l. nam & si fur. §. vlt. ff. si cert. petat. in l. si ita stipulatus fuero, si Titius, in princip. ff. de verbo. oblig. in l. ut agendi. C. de cursu publico. in l. qui textrini. C. de mulieribus. lib. 11. in l. sciendum. ff. de leg. Idè Accursi. in proëm. Digest. verb. denariu. & in l. stipulatio ista. §. eum qui ita. de verborum obligatione. Albericus & Iason in l. vltim. ff. de in ius vocand. Bartolus in dicto §. eum qui ita. quo in loco scribit, etiam in legibus poenalibus dena viginti significare: quod aded manifestum esse censet, ut nulla indigeat benigniori interpretatione. Sic sanè Bartol. lege

lata, ut bini digiti amputentur, falsi crimē cōmittenti, facillimē iudicaret, quatuor digitos illi fore amputandos. Quia ratione ob errorem grauissimum in re ferē elemētaria, quis contra legem duos amitteret digitos? Quis item obsecro ferat? hac in re prāiudiciū facere opinionem Accur. in l. vnica. C. de imponend. lucra. descript. quem illic perperam Pyrrhus sequitur, dum siliquam solidum interpretatur: cum siliqua sit solidi vicesima quarta pars: sicuti ex adnotatis superius deducitur, atque in specie probant Budæus libr. 5. de Asse. Idem in l. qua vulgō, ff. de edil. edict. Alciat. in l. frumenta, ff. de verb. signif. Anton. August. lib. 2. emendat. ca. 8. & c. 9. Georgius Agricola libro quinto de ponderibus.

Etenim cum solidus habeat drachmam vnā, & scrupulum, planē constat, siliquam, quæ est sexta scrupuli pars, esse vicesimā quartā solidi partem. Nam & drachma decem & octo siliquas appendit, & sex tria scrupula. Idem explicat Carolus Molin. de contrahibus. quæst. i. nu. 64. & 68. hoc ipsum & Isidorus scripsit, cuius mentionem fecit idem Accursius in authent. nullum credito. agrico. collat. s. verbo, Solidum. ut hinc magis miremur, visio eo auctore, Accursium toties hallucinatū fuisse. Ex quibus itidem intelliges, quanti sit æstimanda siliqua aurea in authent. Sed hodie. C. de episc. & cler. & in authent. de sanctissimis Episcopis. §. Sportularum. erit equidem vicesima quarta pars aurei nummi Castellani, cuius speciali hoc nomine superius meminimus: atque idē siliqua numus aureus æstimabatur nostris viginti æreis maravedinis. Hæc longius adduximus, quam ab initio constitueramus, ut admoneremus, numismatum, & veterum Latinarum dictionum interpretationem non ab Accursio, & eius adseclis, sed ab alijs. probatissimis auctoribus petendam esse. Cui rei & negotio egregiam dedere operam, quod ad iuris ciuilibus libros, Guiljelm. Budæus, Alciatus, Zasius, & noster Nebrissenfis, & Antonius Augustinus, atque alij plarique.

Nona ratio facillimē collitur: siquidē viri illi doctissimi, qui Partitarum leges edidē, sequuti Iustinianum, eiusque cōstitutiones, quibus solidus sexta vnciæ pars censebatur, omnes veteres aureos ab illis quoque vllō discrimine pares fuisse solidis Iustiniani existimauerunt. Atque idē veteres leges, & Iurisconsultorum responsa, quibus mentio aureorum facta est, ad inuentam deduxē eandem, nempe ad aureos maravedinos. Vnde non magis obstant Partitarum leges, quā Iustiniani responsa. Nam etiam si conditores legum regiarū notam habuissent distinctionem veterum aureorum ab his, quorum meminit Iustinianus: attamen videntur veteres aureos in huius regni numos itidem aureos tunc vsui publico percusos commutasse: quem admodum fecit ipse Iustinianus. Quod si viri illi eruditissimi opinati sunt, eiusdem ponderis fuisse veteres aureos & Iustiniani solidos, seruabimus in hoc regno eorū sententiam regia auctoritate. diffinitam in iudicijs, & alijs actionibus non tamen in de certum erit, aureum veterem sextam, ut Iustiniani solidum, fuisse vnciæ partem. Cum harum legum auctoritas extra Castellæ Regnum minimē sit admittenda, nec ex ea iure possimus Budæum, Portium, Alciatum, & Agricolam conuincere.

Non tamen prætermittam in hoc ipso libello aliam regiarum legum interpretationem, quantum ad numismatum æstimationem distinctius tradere, quippe qui videam, operæ precium me facturum, & huic negotio operam qualemcunque præstiterim: vel in hoc, ut doctiores aut famulantes hinc capiant, rem istam non admodum vulgō cognitam in publicam utilitatem diligentius tradendi & examinandi. Igitur oportet Iurisconsultorum veterum responsa, & Iustiniani Constitutiones, aliorumque Caesarum, constituta ratione temporum omnino distinguere ad propriam, ac veram aureorum & solidorum æstimationem. Sic Budæus libr. 5. de Asse, hanc aureorum & solidorum differentiationem testatur, se deprehendisse in appen-

appensis aureis numismatis Cæsarum ab Augusto Octauiano ad Commodum, & Mamæam Alexandri Seueri matrem, quæ quartam appendebant vnciæ partem: rursus aureis nummis Constantini Magni, Iuliani Magnentij, & Iustiniani, quorum pondus sextam efficiebat vnciæ partem.

De aureis item solidis mentio fit in sacra scriptura, primo Paralipomenon, cap. 29. Polliciti sunt itaque principes familiarum, & proceres tribuum Israel, Tribuni quoque & Centuriones, dederuntque in opera domus Domini auri talēta quinque millia, & solidos decem millia de eadem re tractans Iosephus libro 7. antiq. cap. 15. inquit, Oblata sunt auri quidem talēta quinque millia, & stateres decem millia. Etenim qui solidi in sacris Biblijs dicuntur, à Iosepho stateres appellantur, vt planè intelligamus, solidos istos aureos fuisse quatuor drachmarum, nempe siculos Hebræos sanctuarij, de quibus superius in cap. 2. latiore mentionē fecimus. Nam licet Atticus stater didrachmus fuerit: frequentius tamen stater non tam numus est, quam pondus quatuor drachmarum, quod ex Cleopatra, Epiphanio, Hieronymo, & Hesychio adnotauit Georg. Agricola libr. 2. de externis ponderibus. Idem probat Budæ. lib. 4. & 5. de Asse.

Solidus igitur hic sacrorum Bibliorum erit quatuor drachmarum, & idem qui ab Hebræis siclus dicitur: Atque ideo stater, hic seu solidus aureus, appendit nostros quatuor aureos drachmales, ferè, quos *Ducados senzillos* dicimus. Stater verò & argenteus & aureus fuit: cum certum pondus, & sæpè eius ponderis numus significet. Erat & olim aureus numus stater Cræsius dictus, cuius pondus par erat numo aureo, & stateri Darico, quem duas drachmas habuisse, superius ostendimus. Cræsius igitur aureus duarum drachmarum Atticarum pondus habuit, sicuti ex Aristophanis interprete probat Georgius Agricola libr. 2. de pondere monet. Quæ ratione Cræsius hic par erit aureo veteri Romanorum, & aureo nostro duplo: quæ *vulgus Daplon* appellat.

Stater item Cyricenus aureus numus erat, qui valebat viginti octo drachmas Atticas argenteas, vt apparet ex Demosthenis oratione ad Phormionem: idcirco habita proportionē auri ad argētum probari videtur, aureum istum appendisse duas drachmas, & dimidiam, ac fortasse plus ad rationem vnius drachmæ auri pro decem argēti, quod ferè Budæus, & Agricola fatentur. Eiusdem ferè ponderis erant aurei, siue stateres Macedonici, et Regum, qui Alexandro Magno successerunt, vt idē Agricola censet libr. 2. de pondere monetarum. Budæus tamen lib. 5. de Asse, testatur, se vidisse numum aureum Lyfimachi Regis, quem non potuit appendere, & tamen suspicatur, eum quatuor drachmarum pondus habuisse.

Illud sanè prætermittendū non est, quandū aureum staterem quoad pondus quatuor drachmarum, dictū esse eiusdem ponderis numisma. Quin & Minæ, hoc est libræ pondus, dictū fuisse staterem, scribit Iulius Pollux de rerum vocabulis, vt quidam interpretantur. Ipse vero cenfeo, minam & libræ, & numi nomē fuisse, atque ideo apud Pollucem, mina, vt numus, stater dicitur: quod Ludouic. Cælius adnotauit lib. 6. lectio. antiq. cap. 2. Quæ ratione stater aureus minam æquabat, & vterque numus erat. Sic & Ioseph. lib. 2. antiq. cap. 3. argenteos numos, quorum mentio fit Genes. cap. 37. minas appellat, intelligens, vt opinor, stateres argenteos quatuor drachmarum, & sic sanctuarij siclos Hebræos.

THEMA CAP. IIII.

Quanam ratione sit examinanda
libra in iure.

SYMMARIA.

Argenti libra qualiter intelligatur.

2. Auri libra, quonam modo aestimetur in iure.

3. Libra quandoq; non pondus, sed numus est.

Kkk 3. Sester-

- 4 *Sestertium generis neutrius expenditur, aliquotq; loquendi modi traduntur.*
 5 *Talenta varia examinantur ad rationem valoris & ponderis.*

CAPVT IIII.

Quandoque legibus auri, vel argenti libra iure multæ indicitur, aut ratione poenæ ob crimen aliquod exponitur, quod passim constat, & ideo oportet inquirere, qualiter sit in hisce legibus libra æstimanda & expendenda. Etenim ubi libra, vt pondus auri, vel argenti indicitur, erit referenda in tot argenteos denarios, vel aureos numos, quot Romana lege, regia, vel prouinciali ex duodecim vncijs auri, vel argenti percuntur. Quæ quidem ratio faciliè haberi poterit ex his, quæ hoc in tractatu tradidimus: sic sanè est interpretanda decisio l.2. C. de episcop. audi. l. ab executione. C. quorum appellat. non recip. quibus equidem legibus temerè appellanti poena imponitur quinquaginta librarum argenti, & quandoque centum indicta est, l. ciuitas. C. de officio rector. prouinciar.

Argenti enim libra quælibet duodecim vnciarum æstimatur nonaginta sex numis argenteis regalibus iustissimi ponderis, nempe drachmalibus: aut centum ex his, qui publica, & regia percussu autoritate in commutationib⁹ expenduntur, quemadmodum ex cap. 2. deduci faciliè poterit. Eodem pacto est accipienda poena triginta librarum argenti, quæ sacrilegis inferitur in c. quisquis, 17. quæst. 4. Ex Ioanne Papa VIII. & Inuone Carnutenfi lib. 2. titul. de sacrilegio. Quamuis in hac specie, quia hæc poena indicitur ex argento purissimo, quod vulgò Plata acendrada dicimus, maior erit æstimatio faciendæ cuiuslibet argentei numi: cum hi numi, quibus vtimur in commutationibus, etiam si argentei sint, habent tamen aliquam æris partem admistam. Ex his, etiam constat interpretatio, l. properandum. §. sin

autem vtraque. C. de iudic. & l. vnic. C. de ratio. oper. publico. quibus constitutionibus poena infligitur librarum auri certo quodam distincto numero.

Est enim quælibet libra ex his referenda in septuaginta duos solidos, seu aureos numos Iustiniani, vel quadraginta octo aureos veteres Romanorum: aut duplos aureos in his regnis signatos auctoritate Regum Catholicorum Fernandi, & Elisabeth. Hoc ipsum notandum est ad l. Elisabeth. Hoc ipsum notandum est ad l. si quis sepulchrum. C. de sepulchro violat. Quandoque libra non pondus, sed numus est, qui hoc nomine censetur: aut saltem hoc libræ nomine paucorum numismatum numerus significauit. Quod Budæus explicat libro quarto de assè. Ex quo refert Carolus Molina. de contractibus, quæst. 100. nume. 781. Circa tempora Iustiniani libram staterem fuisse aureum non magni ponderis: atque inde deducit, etiam olim libram fuisse numeralem longè minorem iusta & ponderali duodecim vnciarum. Quod inde forsan procedit, quia Iulio Polluce authore, cuius in præcedenti meminimus, stater aureus, minas dictus sit: minam autem Græcam dictionem plerique libram latine interpretantur: tamen si ad exactam libræ, & minæ rationem discrimen sit inter hæc duo pondera constituendum: sicut probat Georgius Agricola lib. de ponderibus, & mensuris.

Quamobrem stater pondus, quatuor drachmarum libra dici potuit, & earatione numerus quatuor drachmarum auri, & numus item aureus quatuor drachmarum dici potuit tunc libra numeralis. Quod mihi admodum aridet ad pleraq; Iustinianeæ Codicis leges intelligendas: præsertim ubi poena grauissima videri potest, si auri libra ad rationem duodecim vnciarum indicetur. Hinc denique existimat Carolus l. vltim. C. de cupressis, lib. 11. non de libra auri ponderali, & sic duodecim vnciarum, sed de libra auri numerali, aut numaria fore intelligendam. Scilicet, quod plantatum enim est in d. l. vlti. Quod plantatum singulas nouellas cupressi luco Daphnensi,

nenſi, vel littori Antiocheno, dentur ſingulæ auri libræ, qui verò vel vnam cupreſſum è ſylua tulerit, in poenam quinquaginta libras auri ſoluat. Nam ſi auri libra illa ponderaliſ intelligatur quæ ſeptuaginta duos ſolidos aureos appendit, nulla eſſet nec precij, nec pœnæ proportio: quæ ratione videtur, non eſſe hanc conſtitutionem intelligendam de libra ponderaliſ, ſed de numerali, vel numaria: quamvis incertum nobis ſit, quanti hæc fuerit precij, vel æſtimationiſ: ſiquidem quod de libra auri quatuor drachmarum diximus, non eſt ita certum, niſi eam ſententiam ad libræ quis retulerit, quam explicuimus in vltimis præcedentiſ capitiſ verbis.

Id equidem admonemus obſeruandû eſſe ad plures leges iuriſ ciuilis, quarum aliquot in initio huius capitiſ tradidim⁹, item & ad l. addictos. C. de epiſcop. audien. Sunt tamen qui in d. l. vltimo. C. de cupreſſis. non quinquaginta libras, ſed quinque libras auri legant. idque magis conuenit, l. i. C. eod. titu. atque ita in Codice Gregorij Haloandri legitur. Apud Gallos in vſu eſt, & à quinquaginta annis in vſu fuiſſe legitur libra numaria, quæ valet viginti ſolidos Turonenſes, quorum quilibet valet duodecim denarios Turonenſis, vt ſcribit Carol. Molinæ. in d. quæſtio. 100. num. 781. Septem autem ſolidi Turonenſes didrachmum efficiunt, vt ex Budæo explicuimus in c. præcedenti. §. vlti. nu. 7. atque ideo hæc libra numaria, quæ valet viginti ſolidos Turonenſes, valebit ſex Regales numos argenteos, quos Drachmales eſſe apud nos probauimus in c. 1. aut paulò plus propter ponderiſ diminutionem. Andræas item Alciatus lib. 3. diſpunctio. cap. 9. alterius Italicæ libræ numeraliſ meminit, quæ noſtris conuenit centum æreis marauediniſ: ſcribit etenim, ſeſtertium neutrius generiſ valere centum libras monetæ Bononiendiſ, aut Italicæ. Hoc autem ſeſtertium continet mille numos ſeſtertios, vel ducentos, ac quinquaginta denarios. Vnde prædicta libra valet duos denarios et dimidium, ſic

ſanè decem numos ſeſtertios.

Habent & Valentini in Hiſpania Tarraconenſi ſuam numariam, & numeralem libræ, quæ paſſim vtuntur. Quæ quidem libra valet viginti ſolidos itidem Valentinos, quorum quilibet valet decem & octo æreos noſtros marauedinos. Idcirco valet hæc libra decem Regales numos argenteos, quibus modò vtimur, & viginti æreos marauedinos. Poteritque libra iſta æſtimari decem argenteiſ drachmiſ, & dimidia. Caterùm quod modò diximus ſeſtertium neutro genere valere mille ſeſtertios numos, probatur à Guilielmo Budæo aliquot authoritatib⁹ libro 1. de aſſe: eiſdem ſententiæ ſunt Leonardus Porti. lib. 1. de ſeſtertio. & Alcia. lib. 3. Diſpunct. cap. 9. & libr. 5. Parerg. cap. 27. Quamobrem ſeſtertium neutrius generiſ valet, ac appendit ducentos quinquaginta denarios argenteos Romanos: atque ideo apud nos æſtimabit decem millibus aureorum marauedinorum, ſeu quadratū, quibus vtimur. Erit autem ponderiſ marcharum quatuor, & dimidia, atque in ſuper vnciæ dimidia.

Sed Georgius Agricola libr. 2. de pondere, & temperat. moneta. exiſtimat, ſeſtertium neutrius generiſ non diſferre à ſeſtertio maſculini generiſ, atque ideo ſeſtertia eiſdem valoriſ eſſe cenſet, cuius ſunt & ſeſtertij, vt planè ſecundùm hanc opinionem ſeſtertium fuerit quartavni⁹ denarij pars. Et profeſſo iſ author iure videtur diſſentire à Budæo, dum iſ cenſet, ſeſtertium ita dictum eſſe genere neutro, quod duas efficiat argenti libras, & dimidiam, nempe ducentos, ac quinquaginta argenteos denarios. Nam libra non conſtat ex centum denarijs, nec adhuc ex centum drachmiſ: quemadmodum ipſe Agricola diligentiffimè omnium oſtendit libro quarto de ponderibus Romanis, niſi quis velit deductionem Budæi probare ab ea opinione, quæ denarium ferè drachmæ æqualem facit, ac deinde libræ centum drachmiſ conſtare: quæ quidem ſententia defendi nequit, ſi rem exactè ad propriam rationem, & verum pondus

pondus deducamus. Quòd si res ista sit ad pondera non ita exactè æqualia referenda, poterit ipsa Budæi deductio admitti, aut tandem asseuerabimus; sestertium ita dictum fuisse, quòd còstet ex ducentis denarijs, & dimidia alterius centenarij parte: quasi habeat duos centenarios numeros, & dimidium.

Sed & his omiſſis nos potius admittimus discrimen à Budæo traditum inter sestertia, & sestertios, vt tandem sestertium generis neutrius mille sestertios, aut mille numos complectatur argenteos, quorum quemlibet ad valorem decem maruedinorum superiùs constituimus. Hæc verò æstimatio còstat ex multis veterum aucthorum locis, quorum aliquot hoc in loco subiiciam. Nam apud Ciceronem actione 3. in Verrem, ducenta quinquaginta sestertia dicuntur semel, quæ paulò antè significata fuerant ducentis quinquaginta millibus sestertiorum. Repentè, inquit, recitatur vno nomine sestertium ducenta quinquaginta millia iussu prætoris data. de eadem pecunia reddita à Verre paulò post loquutus inquit: numerantur illa ducenta quinquaginta sestertia Syracusanis. Ad hoc ipsum & Tranquillus in Othone inquit, Ante paucos dies pro impetrata dispensatione seruo Cæsaris decies sestertium excusserat. Hoc subsidium tanti cepti fuit, ac primò quinque speculatoribus commissa res est, deinde decem alijs, quos singuli binos produe-rant: omnibus dena sestertia representata, & quinquaginta promissa: per hos sollicitati reliqui. Hæc Trāquillus. Idem manifestum sit ex Plinio, & Macrobio. Nam Asinium Celerem Mullum piscem sestertijs octo emisse, scribunt quidam, cùm Plinius lib. 9. cap. 17. memoriæ tradiderit, Asinium Mullum emisse octo millibus numum, & de eodem Macrobius lib. 3. Saturnaliorum, cap. 16. testatur, Mullum emisse septem milibus numum, audi tandem de Crispino Iuuenalem, Satyr. 4.

*Mullum sex millibus emit,
Aequantem sanè paribus sestertia libris.*

Etenim Mullus sex millibus emptus mis, & sic sestertius masculini generis, pen-debat libras sex pro numero sestertiorum generis neutrius, quibus emptus fuerat. Et apud eundem Iuuenalem Satyr. 1. satis apparet, sestertium generis neutrius multò pluris esse estimandum, quàm sestertius numus æstimeretur. Alioqui ridiculus esset tantus Poetæ conatus, qui aleam maximopere vituperat, ac reprehendit ex eo, quòd pecuniæ maxima quãtitas in ea perdat, ita enim inquit.

*Et quando vberior vitiorum copia? Quando
Maior auaritia patuit sinus? Alea quando
Hos animos? Neq; enim loculis comitatur itur
Ad casum tabula, posita sed luditur arca.
Pralia quanta illic dispensatore videbis
Armigero: simplex ne furor sestertia centum
Perdere, et horrenti tunica non reddere seruo?*

Quòd si vt opinatur Agricola, sestertium generis neutrius quarta esset, vt sestertius, denarij pars, furor hic ludentis posita arca, nec tunicam seruo reddetis ad viginti quinque referendus est denarios argenteos, quos vel quilibet locus caperet, quorumque summa est adeò modica, vt solus hic Iuuenalis locus conuincat Agricolæ sententiam. Præsertim quia ipse multa authorum loca mendū habere censet, quæ nostram hanc rationem potissimum adiuuant: cùm & notā sestertij cum nomine numerali distributio aliter interpretetur, quàm sit consonum congruæ interpretationi. Sic enim H. S. deni: ab eo decem sestertij intelliguntur: at sestertium dena millia ex hisce notis H. S. deni: intellexit: multa que adducit testimonia ex Cicerone, Plinio, & Suetonio, apud quos nos sestertia interpretamur: non sestertium in genitiuo casu pluralis numeri. Sic Tranquillus in Caligula. Compere-rat Provincialem locupletem ducenta H. S. numerasse vocatoribus. Ducenta enim sestertia interpretamur. Item apud Plinium lib. 29. cap. 1. Dum is scribit multos, prætereo medicos, celeberrimosque ex his Cassios, Carpitanos, Aruntios, Alburtios, Rubrios. CCL. H. S. annua mercede is fuit.

his fuere apud Principes: intelligim⁹ ducenta quinquaginta sestertia. Sic denique apud Tacit. Annalium lib. 2. qui ita scribit: daturum liberis eius ducena H. S. singulis, qui sexus virilis essent. Ducena sestertia, non ducena sestertium accipimus, etiam refragante Agricola, qui in æstimatione constituenda omnibus his summis non dissentit à nobis, cum & si intellexerit ducena sestertium: nihilominus interpretatur bis centum mille sestertios, qui efficiunt ducena generis neutrius sestertia: quam summam & nos admittimus.

Fit igitur sestertium generis neutrius valeat mille sestertios generis masculini, quod & Antonius Sabellicus in Suetonium adnotavit. Quin & Andreas Alciat. in adnotationibus ad Cornelium Tacitum lib. II. legit inibi dena sestertia: & asserit, ea æstimari decem millibus sestertiorum generis masculini. Illud verò non prætermittam, quod Budæus, & Agricola scripsere, nempe maximum esse discrimen inter hæc duo: decem millia sestertium, vel numum, sestertiorum inquam, vel numorum: & decies sestertium, vel sestertiorum. Nam decem millia sestertium, significant decem neutrius generis sestertia: decies sestertium idem est, quod decies centena millia sestertiorum, id est, mille sestertia. Hoc ipsum tot probatur autoritatibus, ut possimus easdem hic omittere. Nam quemadmodum cum à numis sestertijs ad sestertia genere neutro fit transitus, numerus millies multiplicatur, ita cum ad eam locutionem ventum est, quæ per aduerbia numeralia enuntiatur, sestertia singula conduplicata crescunt, si genitivo in casu sestertiorum mentio fiat. Etenim si centum sestertia dicam, centum millia sestertiorum intelligere debeo, quod si centies sestertium dicam, non iam centum sestertia, sed centies centena sestertia subintelligenda sunt. Est apud Martialem locus satis hac de re insignis libro I.

Si dederint superi decies mihi millia centum.

Dicebas nondum Scauola factus eques.

Qualiter O viuum, quam largè, quamq; beatè.

Riserunt faciles, & tribuere Dei.

In ius o fallax, atq; inficiator eamus.

Aut viue, aut decies Scauola redde deis.

Plutarchus hoc idem testatur in Antonio ita scribens. Romani quinque & viginti myriades drachmarum, decies nominant. Constat etenim sestertiorum decies, centena millia efficere denariorum: Drachmarum verò ducenta quinquaginta millia: aut viginti quinque denariorum myriadas. Nam Græci myriada dicunt decem millia. Sed & hanc locutionem præter Budæum, & Agricola ita explicarunt. Andr. Alciat. in adnotationibus ad Cornelium Tacitum lib. 13. & Baptista Egnatius ad Tranquillum in Augusto, & in Caio Cæsare. Eandem significationem ipse Budæus lib. I. de Asse, per casum ablatium singularis numeri pronuntiat, & insinuat in hunc modum: decies sestertio, à quo dissentit Agricola ubique legens, decies sestertium: non decies sestertio.

Decies igitur sestertium significat decies centum mille sestertios, aut mille sestertia, quæ summa efficit apud nos decem computos: vulgò dicemus, *diez cuantos*. Extat & de sestertio neutrius generis pulcher locus apud Aelium Lampridium in Heliogabalo. ita enim inquit, ferrur, & meretricem notissimam, & pulcherrimam redemisse. C. H. - S. eamque intactam velut virginem coluisse. Huic eadem priuato cum quidam diceret: non times pauper fieri? dixisse dicitur: quid melius, quam ut ipse hæres mihi sim, & vxori meæ. Hæc Lampridius, ea commemorans inter immodicas Heliogabali largitiones. & ideo centum sestertia apud eum intelligo in genere neutro: ut hæc summa sit apud nos vnus computi, ut vulgari dictione utar: quod si apud Lampridium de sestertijs masculini generis intelligeremus, non esset profectò vel pilificianda in homine ditissimo ea liberalitas: nec verosimile censori potest, tam

vile precium meretricis pulcherrimæ, & notissimæ.

Computum autem Hispani dicimus, quem vulgò Itali, & Galli millionem appellant: qua dictione et nos utimur quoad summam aureorum, & millionem aureorum dicimus million, id est, decies cētum millia ducatorum seu aureorum vulgariū: computi verò vocabulo utimur quo ad quadrantes, & maravedinos. sic Budæ. lib. 2. de assē scribit. Lingua nostra millionem vocat decies centena millia, Latine dicere possumus mille millenarios, vel millies mille. Hæc ille, ex quo & idem significabimus dicentes Chiliada Chiliadū, aut centum Myriadas. Extat & apud eundem Lampridium in eiusdem Heliogabali vita locus satis evidens pro Budæo aduersus Agricola, sic sanè. Idem nūquā minus centum H. S. cœnauit: hoc est, argenti libris triginta. Hæc Lampridius: Qui subdit. Aliquando autem tribus millibus H. S. cœnauit, omnibus supputatis, quæ impendit. Etenim si locus hic de sestertijs masculini generis foret intelligendus, minimè conueniret tam vilis impensa immodicis Heliogabali sumptib⁹, quos Historici passim improbant, & execrantur. Hæc item sestertiorum summa par esset triginta libris argenti, quarum meminit Lampridius: si consideremus, quot sestertij argenti libram efficiant. Sed & si de sestertijs neutrius generis locus hic intelligatur, vt est verè intelligendus, adhuc apparet, centum sestertia non tantum constituere triginta libras argenti, sed & multo plures, atque idèd Babbista Egnatius censet illic legendum. Hoc est, auri libris triginta: vt minor sit lapsus, ipse verò legerem, hoc est, auri libris viginti. Nam ex centum sestertijs neutrius generis constant viginti auri libræ, & paulò plus, si exactè obseruauerimus, quot aurei libram efficiant, & deinde, quot argenteos denarios contineat aureus, & quot sestertium neutrius generis. Quæ quidem omnia superius examinauimus.

Hæc etenim in re vetera tempora, & eorum æstimatio auri ad argentum sunt ex-

aminanda: vt constet, centū sestertia non tantum efficere vnam, & viginti libras auri habita illorum temporum auri ad argentum ratione. Mille siquidem constabant numi aurei ex centum neutrius generis sestertijs: & sic viginti quinque mille argentei denarij. Ex his verò aureis numis veteribus quadraginta octo efficiebant auri libram. Idcirco ex centum sestertijs constant viginti auri libræ, saltem nō constant vna & viginti, desunt enim octo aurei. Sæpè veteres, scriptores solo aduerbio numerali vsi sunt, vt significarēt totidem cētena millia, sestertiorū masculini generis: quemadmodum ex eisdem authoribus constat. Sed vbi nomine numerali vtuntur in neutro genere adiectiui, tot sestertia significarunt, aut tot millia minorum sestertiorum. Sic Iuuenalis Satyræ prima.

Sed quing, taberna

Quadraginta parant.

Id est, quadraginta sestertia: aut quadraginta millia sestertiorum minorum: vt & illic adnotauit Coelius Curio in scholijs. Est autem hæc summa ex nostris quadrantibus, aut maravedinis quatuor computorum. His subscribit omnibus vnico, ferè verbo Antonius Augustinus libro secundo emendatio. cap. 6. ea deducens ad aliquot Iurifconsultorum responsa latine & verè interpretanda. Primum, inquam, hinc constat intellectus ad l. Oppemodum. ff. de verbo. signific. & in l. Offidius. in fin. ff. de legat. 3. quibus in locis: centies aureorum, scriptum extat in hac significatione, vt centies centena millia aureorum intelligamus. Hanc itidem interpretationem in specie probat Haloander in Epistola nuncupatoria Codicis Iustinianæ, ex his, quæ proximè adnotauimus ex Budæo, cui consentit Andr. Alciat. lib. 3. dispunct. cap. 1. & 2. idem & Portius lib. 1. & si concisè nimis scripserat. Vulgò tamen non centies aureorum in dictis responsis, sed centum aureos legitur: in Pandectis Florentinis centies aureorum. Deinde l. cum de in rem verso. ff. de vsuris, scribitur, Imperator quoque noster Seuerus

verus filia Flauij Atenagoræ, cuius bona fuerant publicata, de fisco ideo numerari decies centena dotis nomine iussit, quod ea patrem præstitisse dotis vsuras allegasset. Decies centena millia sestertiorum numerorum, hinc interpretatur, aut mille sestertia, quæ nostræ monetæ efficiunt decem computos. Ad hoc item conducit, l. aui. §. pater. ff. de cond. & demonstr. Cum vxori, inquit Iuriconsultus, mandatum esset, vt moriens filia communi decies restitueret. Ita enim legitur in pandectis: & significatur his verbis numerus is, qui computus, aut millio quadrantum, aut marauedinorum dicitur, vulgò aliter legitur apud Iuriconsultum.

Hinc deducitur vera interpretatio ad textum in l. cum hæres. §. i. ff. de statu liber. Nō est, inquit Paulus, statuliber, cum libertas in tam longum tempus collata est, vt eo tempore is, qui manumissus est, viuere non possit, aut si tam difficilem, imò impossibilem conditionem adiecerit, vt alium de ea libertas obtingere non possit veluti, si hæres millies dedisset, ita sane legit Anton. Augustin. asseuerans, hanc quantitatem esse ditissimi liberi hominis patrimonium: nempe millies centum millia sestertiorum numerorum. Quæ quidem quantitas efficit mille computos, aut mille millones nostrorum marauedinorum numerorum, ac ferè duos millones, & dimidium aureorum numerorum, quibus modò nos Hispani vtimur.

Igitur conditio dandi hanc summam impossibilis censetur à Iuriconsulto: tamen si frequens lectio, ac vulgò recepta nō millies, sed mille habeat, quæ facile inducit conditionem, secundum Ant. Aug. Mihi tamen non ita facilis videtur. Nam mille significantur sestertia neutrius generis, quæ efficiunt nostræ monetæ decem computos: ac ferè 27. millia ducatorum aureorum. Et quamuis nomen hoc, mille, possit referri ad sestertios, & ad sestertia: ratio tamen subiectæ materiæ, & loci ab scriptore tractati nos docebit, vtam significationem admittat, qua ratione vtitur Georgius Agricola lib. 2. de pondere mo-

neta. Facilis profectò esset conditio, ac vanus esset Iuriconsulti sensus, si hoc in loco sestertios mille intelligerimus: vnde cum mille sestertia intelligi possint congruo sensu, lectio vulgaris defendi poterit. Eadem ferè ratione constat interpretatio l. lecta. ff. si cer. pet. vbi Lucius Titius accepit à P. Mauius quindecim mutua numerata: quorum vsura inibi à Iuriscōsul- to examinatur.

Est etenim intelligenda hæc summa de quindecim sestertijs neutrius generis: quæ nostræ monetæ efficiunt centum quinquaginta mille quadrantes, aut æreos marauedinos: ex Romanis autem argenteis denarijs continet ter mille, septingentos, quinquaginta denarios: atque ita prædictam summam constituit Andrej. Alciatus lib. 2. disunctio. cap. 2. & in d. l. lecta. qui aduersus Paulum Castrensem, & alios rationem vsurarum ibi traditam expendit. Hoc ipsum fecere Guilielmus Zagarus Se- landus in relectione dictæ l. lecta. diligenter Anton. August. lib. 2. emendat. cap. 10. eos legito: nec enim omnino inter eos conuenit, quæ sit genuina lectio apud Iuriconsultum in alio eiusdem responsi loco. Ex his etiam patet propria interpretatio Iuriconsulti in l. si quis stipulatus, ff. de solution. Si quis, inquit, stipulatus fuerit decem in melle. Decem enim sestertia intelligamus: tamen si hoc in loco, vt & in plerisque alijs summæ istæ, & numeralia nomina, itidem & aduerbia exempli causa potius, quàm ex rei gestæ veritate expendantur à Iuriconsultis, & legumlatoribus. Quam verò quantitatem, & numerum numerum diximus hoc aduerbio simplici decies significari, eandem inducit, & significat hic locutionis modus: decies centena, id est, decies centum millia sestertiorum masculini generis: atque ita decem Hispanos computos, seu marauedinorum millones: quod Budæus doctè tradit lib. 2. de asse. vt hinc planè constet, Horatianos interpretes, etiam viso Budæi opere hallucinatos fuisse lib. 1. sermonum Satyr. 3. super illud.

Decies centena dedisses

*Hinc parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in oculis.*

Nec tantum Acron, & Badius in hoc fuere decepti: sed & ipsi Lyncei adnotatores, verum post hæc quæ de sestertio diximus, oportet & de talento agere. Græci enim vsi fuere hoc vocabulo ad pondus, & ad numismatum numerum significandum, variaque fuere talenta: sed omnia propemodum ad vnam formulam, siquidem talentum sexaginta minas appendit cuiusque gentis: atque ideo sicuti minæ pondus alibi maius est: ita & talentum ipsum, quod ex Iulio Polluce lib. 9. de rerum vocabulis explicant Budæus lib. 4. de Asse, & Georg. Agricola libro 5. de ponderibus Græcis. Quorum sententias summam hinc referam, ad æstimationem talenti constituendam ex numis, aut ponderibus Castellani principatus. Talentum igitur Atticum minus sexaginta minas Atticas appendebat: quarum quælibet centum Atticas drachmas continebat: & ideo talentum Atticum minus valet sex millia drachmarum Atticarum ex Argento. Hoc constat ex Polluce, Festo, Fânio, & alijs, quos hac in re diligentissime adducit Agricola, nec dissentit Budæus. Appendit ergo hoc talentum sex mille numos regales argenteos iustissimi ponderis, quibus aurifices, & fabri argentarii vtuntur: & quorum octo iustam efficiunt vnciam apud nos, sic & hac ratione idem talentum appendit nonaginta tres nostros marchos, & sex vncias.

Est & talentum Atticum maius, quod est octogenarium, & habet proportionem ad talentum minus tertiariam. Sic etenim appendit, & valet octuaginta libras centum drachmarum, aut octo drachmarum millia, secundum Budæum & Agricolam, qui in hoc conueniunt. qua ratione talentum Atticum maius appendit idem quod minus, & tertiam alterius minoris partem, denique continet octo millia regalium argenteorum iustissimi ponderis, quibus passim hac in Republica vtuntur argenti

ponderatores. Talentum Euboicum Festus scribit appendere quatuor millia denariorum latinorum. Cuius loci meminere Budæus lib. 2. de Asse, & Agricola lib. 2. de pondere monet. ideo æstimabitur hoc talentum æreis nostris marauedinis centum sexaginta millibus. Quod si Budæi opinio de similitudine drachmarum & denariorum admittenda sit, hoc talentum appendet quatuor mille argenteos regales numos iustissimi ponderis ex numis Castellani: attamen si denarius septima ex parte maior est ipsa drachma, tunc erit septima pars quatuor mille argenteorum adijcienda. Quia in re sunt illa repetenda, quæ de denario, & drachma superius scripsimus. Sed idem Agricola, & Budæus lib. 4. de Asse. ex Herodoto censent, talentum Euboicum esse minus Attico talento minori tribus minus, & quadrante, minus autem hinc intelligo libras centenarias.

Sic sanè talentum istud Euboicum appendit quinquaginta sex libras centenarias & septuaginta quinque Atticas drachmas: qua ratione iuxta computationem istam continet talentum istud quinque mille, sexcentas, & septuaginta quinque drachmas Atticas, & sic nostros totidem argenteos numos regales iustissimi ponderis, quorum octo efficiunt vnciam integram: unde proximè accedit hoc talentum Euboicum ad talentum Atticum minus: atque ideo maxima subest suspicio, non satis certam esse Festi hac de re sententiam: aut eius codices vulgo in denariorum numero vitiatos circumferri. Talentum Aeginæum decem millia drachmarum appendebat, authore Polluce in dicto libro de cimono, quem Budæus, & Agricola ad huius rei cognitionem testem adducunt: ideo appendit hoc talentum centum libras centenarias: ex nostris numis, & ponderibus habet decem millia regalium argenteorum iustissimi ponderis, quorum octo integram vnciam appendunt. Babylonium talentum eisdem auctoribus valuit septem millia drachmarum: totidemque apud nos valebit regales argente-

argenteos numos iustissimi ponderis.

Quamobrem poterit lector hic repetere, quæ de his regalibus argenteis numis superius cap. 2. tractauimus, vt facillimè talenta omnia possit nostris numis æstimare. Syrium Talentum appendit, & valet mille quingentas drachmas Atticas: atque idè totidem numos argenteos regales iustissimi ponderis, quibus in Hispania vtuntur aurifices, & fabri argentarii: quorumque nos sapissimè mentionem fecimus. Aegyptium autem Talentum appendit octuaginta libras Romanas, teste Plinio libro 33. cap. 2. Drachmas verò Atticas ad rationem nonaginta sex drachmarum pro qualibet libra, habet hoc talentum drachmas septem mille, sexcentas, octuaginta, totidemque numos argenteos iustissimi ponderis, quibus in his regnis vtimur, quorumque octo vnciam integram efficiunt. Denique appendit hoc talentum centum & viginti marchos argenti. Rhodium Talentum, authore Festo libro quinto, valuit quatuor mille, & quingentos denarios, iuxta quam rationem poterit à nobis æstimari centum octuaginta millibus quadrantum seu marauedinarum, quibus ex ære vtimur, & de quibus in huius operis capitulo primo tractauimus.

Ego verò, quod & Agricola sensit, hos Festi denarios drachmas esse interpretor Atticas: & idè hoc Talentum æstimabitur apud nos quatuor mille, & quingentis argenteis numis regalibus iustissimi ponderis, eorumque ratione constabit facillimè huius talenti æstimatio. Siculum Talentum vetus quatuor, & viginti minas id est, libras centenarias valuit: nouum verò duodecim, Authore Suida, cuius & Agricola meminit libr. 2. de pondere monetæ. Vetus ergo appendit bis mille, & quingentas Atticas drachmas: totidemque nostros argenteos numos regales iustissimi ponderis: libras Romanas viginti quinque, marchos verò, quibus vtimur, triginta septem, & dimidium. Idcirco poterit facillimè constitui pondus, & valor talenti Siculi noui: cum id dimidia ex parte sit mi-

nus talento Siculo veteri. Hæc sanè ita constitutenda sunt, si apud Suidam legamus minas, aut mnas. Budæus etenim libr. 4. de asse, non minas sed numos legendum esse apud Suidam censet ex Iulio Polluce libr. 9. de rerum vocabulis, cuius autoritate opinatur, Talentum Siculum maius, & vetus senas drachmas valuisse: nouum ternas: & quia Budæus in ea est sententia, vt denarium parem faciat drachmæ Atticæ, & Pollucem de numis sestertiolis intelligit, planè significat, istud talentum vetus æstimari sex denarijs latinis, nouum verò tribus, atque idè erit satis facilis, & diuersa huius talenti æstimatio. Talentum Byzantinum apud Vitruuium libr. 10. ca. 31. 120. Romanas drachmas habet.

Huius meminere Budæus libr. 2. de asse. & Agricola libr. 2. de externis ponderibus, qua ratione huius talenti pondus constat ex vndecim mille, quingentis ac viginti drachmis: aut sanè ex centum octuaginta marchis, quorum quilibet appendit octo vncias: vt non semel admonuimus. Apud Hebræos talenti pondus duplex fuit. Talenti equidem sanctuarij, quod pendebat centum minas Hebræas: & talentum congregationis, quod quinquaginta: vt runq; autem dictum est eorum lingua Cicar. de talento sanctuarij est ad hoc examen testimonium Ioseph. libr. 3. antiquit. cap. 7. qui hoc ipsum expressim explicat, idem probat Georgius Agricola libr. 2. de externis ponderi. quo in loco quod diximus de talento Hebræo minori, deducit ex cap. 38. Exod. & ex magistro Salomone: quælibet autem mina Hebræa pendebat sexaginta siclos, quorum quilibet quatuor efficit, & habet Atticas drachmas: atque idè quælibet libra Hebræa, siue mina appendit libras duas Romanas; ac dimidiam: quod Iosephus asserit libr. 14. antiquit. cap. 12. quæ quidem perpenfa ratione talentum Hebræum maius complectitur viginti quatuor millia drachmarum Atticarum, totidemque nostros ex argento regales iusti ponderis numos.

Minus autem talentum Hebræum appendit duodecim millia drachmarum, totidemque;

demq; numos argenteos. Atque hæc de talento Hebræo ex Agricola diximus: tamen si Budæus libro 4. de asse. diuersam rationem hac in re sequatur. Sed & hæc obtinet quod ad Hebræum talentum, pondus significans. Erat etenim & talentum non pondus, sed numus aureus apud Hebræos, qui siclum appendebat: ita quidem talentum ubi non pro pondere, sed pro numo aureo apponitur, siclum significat: id est, statuerem aureum quatuor drachmarum: quod Budæus lib. quarto de Asse. probat auctoritate Eupolemi, cuius mentio fit ab Eusebio libro 9. de præparat. Euangelic. cap. 4. Deinde adducit Pollucem, qui lib. 9. scribit: valebat autem talentum auri tres aureos Atticos: argenti verò sexaginta minas Atticas. Aureus autem Atticus valuit duas drachmas auri, quas appendebat, quod idem Pollux scripsit. Sed & Homerus lib. 23. Iliados. talentum auri pro summa non magna posuit.

His accedit quod de Siculo talento paulò ante dicebamus: ut hinc constet, talentum non tantum pondus significasse: sed & numum non multi valoris, nec summæ. Hoc & præter Pollucem Festus adnotauit scribens, Alexandrinum talentum valuisse duodecim denarios, seu drachmas. Neapolitanum sex: Syracusanum tres: Rheginum victoriarum, & sic quinarium vnum. Idem & Agricola obseruat lib. 2. de pond. & temperat. monet. Atque hæc de talento rum ratione, ex qua expendi potest Plutarchi locus in vita Pauli Aemilij, dum is inquit. Tuberoni genero argenteam phialam quinque talentorum pondo largitus est.

Hæc duo capit. subsequenter, Quintum & Sextum, fuerunt ab ipso Auctore lingua Hispanica primò conscripta, nuper opera cuiusdam Studiosi sermonis vtriusque, in Latinum sermonem translata.

THEMA CAP. V.

In quo declarantur vetustæ aliquot & Neotericæ horum Regnorum monete.

SUMMARIA.

- 1 Marauedini Castellani nouus, & antiquus, quomodo aestimetur, iuxta vnam opinionem, ubi multa leges Regia de monetis loquentes, explicantur.
- 2 Leges Regia de hac materia tractantes, conciliantur.
Carneri valor quantus.
Precia rerum venalium, caponum, gallinarum, anserum, in regnis Castella, Asturia, & Gallicia.
- 3 Marauedini veteris cum nouo collatio.
- 4 Marauedini boni, & marauedini aurei aestimatio.
- 5 Pepiones, qualis moneta fuerit.
Granata Rex septingenta milia marauedini norum in re ditu habuit: quorum dimidiam partem Ferdinando Castella regi donauit.
- 6 Marauedini boni, aurei, & communis: alia initur aestimatio.
- 7 Solidi, qualis moneta fuerit: et quomodo respondere monetis, quibus hodie vimur.
- 8 Monetarum aestimatio inter se collata, iuxta prædictas duas opiniones.
Cruciatus, Blancus, Agnus Dei: qualis moneta fuerit.

CAPVT V.

Quatuor præcedentibus capitibus conatus sum vetusta Romanorum, Græcorum, & aliarum gentium numismata, ad ea reducere, quæ in præsentiarum hisce in regnis cursum & usum retinent, annisque ab hinc quinquaginta retroactis cursum obtinuerunt, nullam faciendi mentionem plurimorum numismatum, quæ hisce in regnis percussa fuerunt à Gothorum ætate ad hæc vsque tempora, quorum quidem sit satis obscura memoria in vetustis horum regnorum legibus & historijs, eò quod semper non declararetur eorum valor & pondus. Volui igitur breuiter expendere eorum numismatum valorem & pondus, illa reducendo ad

do ad eorum valorem, quibus hodie utimur. Video quidem hanc materiam esse arduam ac difficilem, verum illud dicam, quod assequi potui: quod si opus conatui non corresponderit, veluti ego existimo, forsitan commoditati publicæ hoc bonum accedet, quod alijs dabitur occasio, ut eo curiosius ac diligentius contendant, ad emendationem errorum quos admisi, quatenus veritati locus pateat. Hæc dictio marauedinus penes Hispanos est admodum vetusta & communis, tam in legibus, quam antiquis historijs, quandoquidem eius mentio fit in foro Iuzgo, in quo habentur plurimæ leges, quas Gotthorum Reges ante tempora Roderici Regis statuerunt: quæ quidem dictio significat, & sapius significauit certum monetæ genus, & nonnunquam certos monetarum aut denariolorum numeros, veluti quoque applicata fuit denariolis, aut monetis aureis, verum frequentius monetis æreis, prout ex sequentibus patet.

Cæterum ante omnia oportet monetam, quæ modo in vsu est, iuxta conformitatem sui valoris, exactè intelligere, & quâuis hoc ipsum capitibus præcedentibus discussimus: conueniet tamen eadem summarie repetere. Quod monetam æream spectat, nos Marauedinum præsentem capite primo constituimus, diuisum in duas blancas, vel in sex coronatos, vel in decem denariolos, vel in sexaginta measas, & ita videtur quidem, & Marauedinum quo nunc utimur, ad decem denariolos, quæ probantur ex Ordinationibus, pro hæc regali audientia Granatæ, anno 1523. conditis, in quibus viginti quatuor denarioli reducuntur ad quinque blancas. Hinc valorem decem denariolorum, & sex coronatorum obtinuit à multis annis, hisce in regnis marauedinus, veluti euidenter patet in Ordinationibus, quas Rex Henricus, eius nominis secundus, condidit in ciuitate Toro, anno Domini 1411. & Rex Ioannes primus in Viruiesca, anno 1387. Id quidem apparet ex alijs Ordinationibus, quas idem Henricus secun-

dus Compluti edidit, anno 1408. ex quarum præfatione euidenter verificatur, duos coronatos olim valuisse tres denariolos, & duas measas. Hinc etiam liquet, sex coronatos valuisse & valere decem denariolos, siquidem valuerunt nouem denariolos, & sex measas. Ita quod ex supradictis legibus probatur, Marauedinum olim & nostro tempore valuisse decem denariolos, vel sex coronatos, vel sexaginta measas, & singulum denariolum valuisse sex measas, & singulum coronatum decem.

In Ordinatione Regiæ, quam Reges catholici Ferdinandus & Elysiabeth, gloriose memoriæ, publicarunt, plarumque fit mentio monetæ veteris, & Marauedini veteris. Hunc Marauedinum veterem declarauimus in varijs Resolutionibus, libro 1. capite 11. tantum valere & valuisse, quantum valent modo tres blancæ, vel aliquid ultra: nam sex Marauedini veteres, reducuntur ad decem modernos, quibus modo utimur & tractamus. Eam opinionem tunc insecutus fui propter rationes sequentes, vnde patebit, quam sufficientes probationes habuerim ad sequendam præfatam computationem, siquidem eam hauserim ex ipsdem Ordinationibus regijs, prout nunc temporis auctoritate publica, & Regiæ impressæ habentur, quatenus ex ijs iudicemus & determinemus lites horum regnorum.

Primum, quod mea sententia considerari oportet, est, quod vbi leges Regiæ mentionem faciunt monetæ veteris, respectum habent ad eam, quæ cursum habebat ætate regis Alfonso vndecimi, vel antè, vel paulo post eam ætatem. Id colligi potest ex locis aliquot, quæ notauimus in legibus Regijs: præcipue in l. 3. & quarta, titulo 12. vbi multa constituta in quodam casu sexcentorum Marauedinorum, & in alio duorum millium, & rursus sex millium in alio, additur, quod isti marauedini debeant esse monetæ veteris.

Cum verò leges istæ conditæ fuerint æ rege Alfonso vndecimo Compluti, an. 1386.

titulo 20. l. 12. & 13. constituendo eam ipsam multam, non fit mentio monetæ veteris: sed mulctetur quisque sexcentis marauedinis huius nostræ monetæ, statim probatur, quod in ordinationibus Regijs dicitur moneta vetus, & Marauedini veteres, ij Marauedini, qui cursum habebant tempore dicti regis Alfonsi vndecimi, qui quæ eadem leges condidit: cuique adscribuntur in nouis ordinationibus Regijs, quod apparet ex libro Constitutionum & Comitiorum ab eodem Rege habitorum, quem ego & multi alij in hoc Regno manuscriptum possident. Hic ipse Maraue dinus, dicebatur vetus, tempore Ioannis Regis, eius nominis primi, veluti constat ex lege quinta, secundæ Constitutionis, quam idem Rex condidit Guadalaiaræ, anno 1390. quæ castigans eos, qui in excommunicatione perseuerant, ait: Quicumque spatium triginta dierum manserit excommunicatus, soluat centum bonos marauedinos, qui monetæ veteris efficiunt sexcentos Maraue dinos.

Eadem lex refertur in ordinationibus Regijs, l. i. titulo 5. libro 8. Tametsi aliquantum discrepet à manuscriptis exemplaribus, in ordinationibus antiquis: nam in nouis ordinationibus iuxta communem tenorem omnium impressio num, multa hoc modo constituitur: Quod excommunicatus, qui in sua pertinacia & excommunicatione permanferit triginta diebus, soluat centum Maraue dinos. Verum d. l. 5. Regis Ioannis primi, & petitione sexagesima prima Comitiorum, quæ Madricij habuit Rex Alfonsus vndecimus, anno 1367. hisce verbis eadem multa constituitur. Quod excommunicatus, pro triginta diebus luat centum Maraue dinos, & si annum perseuerauerit, mille, & transacto anno singulis diebus sexaginta maraue dinos. Hoc modo resumuntur istæ leges in Repertorio, quod ad leges Regias latine conscripsit D. Montalius. Huius quidem meminimus, eod quod l. 9. titulo vlti. libro octauo Ordinationum, ponitur alia lex admodum similis & conformis, libro primo, titulo quinto, quæ est Regis Henrici

tertij, condita Madricij anno 1400. quæ ab ordinationibus veteribus manuscriptis, aliquantum discrepat ab impressis codicibus.

Verum, vt redeamus ad Maraue dinum veterem, cuius fit mentio in dicta l. prima, titulo 5. & in ordinationibus Regis Ioannis primi, dico, quod in iisdem ordinationibus confirmetur lex Regis Alfonsi vndecimi, quæ mentionem facit sexcentorum Maraue dinorum illi pro multa constitutorum, qui triginta diebus manserit excommunicatus, nec addit, quod debeant esse veteres. Hos ipsos vocat Rex Ioannes eius nominis primus, maraue dinos veteres, & reducit ad centum Maraue dinos bonos, veluti eos quoque reduxerat, idem Rex Alfonsus. Nam quod hoc attinet, eam legem non reuocauit, quæ prius condiderat, cum multa sexcentorum maraue dinorum, sed primam legem ob eam causam reuocauit, ne ab excommunicato post triginta dies exigentur sexaginta maraue dini in dies singulos.

Quod maraue dinus vetus correspondeat & æstimetur maraue dino cum dimidio huius ætatis, probatur auctoritate illorum, qui ex mandato Regum Catholicorum collegerunt leges Regias hoc modo: Maraue dinus bonus valuit decem maraue dinos modernos, veluti exprimitur l. prima, titulo 9. libro octauo Ordinationum. & centum maraue dini boni valent sexcentos maraue dinos veteres, veluti declaratur l. i. titulo 5. libro octauo Ordinationum, & legibus Regis Ioannis, eius nominis primi, paulò antè allegatis. Immediatè sequitur, maraue dinum veterem tantum valere, quantum maraue dinus cum dimidio ex ijs, qui modò cursum obtinent: quandoquidem sex maraue dini veteres pro vno ex bonis appreciantur, & maraue dinus bonus, in prædictis ordinationibus æstimatur decem modernis, & sic quidem probatum est, sex maraue dinos veteres valere decem ex ijs, quos in præsentiarum expendimus.

Præterea

Præterea maravedinus vetus in ordinationibus regijs, & in legibus Regis Ioannis primi, multis in locis valuit quindecim denarios, & aliquid amplius: sed qui modò cursum habet, & quo iam inde utimur, is valet decem denarios, & nil amplius: quamobrem benè colligitur, maravedinum veterem valuisse quindecim denarios. Huic opinioni, magnâ occasionem dare potuit. l. 22. titu. 32. ordinationum, quas Compluti condidit Alfonso vñdecimus, anno 1326. ubi habet: Quoties aliquis vi rapuerit quidpiam, quòd spectat ad rem alimentariam, luet rustico vel agricola trecentos solidos: hi efficiunt ducentos & quadraginta maravedinos: quòd si raptum fuerit nobili, luet quingentos solidos, qui supputant in hac moneta quadringentos maravedinos. Hæc ipsa lex relata fuit ad ordinationes, quibus modo utimur l. 11. titu. 11. lib. 4. vñde patet maravedinos istos veteres (tales enim intelliguntur cursum habuisse seculo regis Alfonsi vñdecimi) esse quinta parte maiores solidis. Solidus bonus valet duodecim denarios, veluti postea probabimus: quamobrem maravedinus vetus valuit quindecim denarios, & ex consequenti tantum valuerunt duo maravedini veteres, quantum tres eorum valent, quibus modo utimur: si quidem hi valent decem denarios, alij vero quindecim.

Habetur & alia lex in iisdem comitijs Alfonsi vñdecimi, eodem titulo, est que l. 30. quam habemus in ordinationibus regijs, sed non adeò absolutam. veluti ea, quæ in actis manuscriptis, eorundem comitijs continetur: quòd nobilis, qui maius vestigal acceperit, quam illi debeatur, luat pro re singula quinque bonos solidos, qui sunt huius monete quatuor maravedini. Deinde ait lex: Campis quo in loco maximi sunt arietes, aries pendet quinque solidos, hi efficiunt quatuor maravedinos huius monete. In Castellæ regno quatuor solidos, qui sunt tres maravedini, & duo denarioli huius monete. Verùm in locis montanis, & in Astu-

ria, & in Callectia aries pendeat duos solidos cum dimidio, qui sunt duo maravedini. Campis gallina pendeat sex denarios huius monete, anser septem denarios, capus octo denarios. In Castellæ gallina quinque denarios, anser sex denarios, capus septem denarios. In locis montanis in Asturia & Callectia, gallina quatuor denarios, anser quinque denarios. Ex istis legibus, quas insecuti sunt ij, qui vacarunt legibus regijs tempore Regum Catholicorum Ferdinandi & Elyfabeth in ordinem redigendis, quatenus per impressionem publicarentur, veluti modò impressæ sunt, ego illationes aliquot produco, in hunc modum.

Prima & præcipua est, quòd leges istæ meminerunt de maravedino veteri, tractant enim de maravedino æreo, qui ætate regis Alfonsi vñdecimi in vsu erat, quæ maravedinum nuncupatum extitisse veterem, probatum fuit in principio huius capituli.

Secunda est, maravedinum istum veterem quinta parte excessisse valorem solidi boni, veluti patet ex tenore prædictarum legum.

Tertia, maravedinum veterem tertia parte excessisse valorem eius, qui hodie cursum obtinet. Hoc euidenter probatum est ex iisdem legibus ordinationum regiarum, quod ita colligitur: Si maravedinus vetus valuit quindecim denarios, & plus quam solidus, modernus solum valet decem denarios.

Quarta, maravedinum veterem aliquid valuisse ultra quindecim denarios. Hoc liquet, ait enim lex: Quatuor solidos, qui sunt tres maravedini & duo denarioli: quòd si quatuor solidi, singuli ad duodecim denarios supputant quadraginta octo, supersunt tres maravedini in quadraginta sex denariolis.

Quinta insequendo hæc rationem, merito sex maravedini veteres, reducuntur ad decem denarios modernos, tamen si fit aliquod discrimen: nam sex maravedini veteres supputant nonaginta duos

Mmm de-

denarios, & decem marauedini, quibus modo utimur, faciunt centum denarios. Verum antiqua consuetudine receptum est, cum monetæ veteres ad Neotericas reducuntur, non exactam rationem haberi exigui discriminis. Sic Plutarchus, Titius Livius, Plinius, & alij, drachmam Atticam vocarunt denarium, cum denarius septima parte excederet valorē drachmæ Atticæ.

Sexta, quod ex prædictis colligendum est, ac advertendum, non esse contrarietatem aliquam in declaratione marauedinarum veterum ac nouorum, veluti posui libro primo variarum Resolutionum capit. II. Nam Marauedinus vetus valebat quindecim denarios, & nonus decem: & sic ex consequenti solidus duo decim denariorum est maior Marauedino nouo, & minor Marauedino veteri.

Septima, quod iuxta hanc opinionem ex iisdem ordinationibus regijs collectam, non potest inferri, Marauedinum veterem maioris valoris extitisse Marauedino cum dimidio moderno, nec potest probari fuisse aureum, verum euidenter apparet fuisse æreum, quandoquidem in ordinationibus Regijs discrepatur Marauedinus bonus à veteri, & ab ijs, qui modò cursum obtinent, æstimando eum qui bonus dicitur sex veteribus, & 10. marauedinis modernis.

Hanc æstimationem & comparationē Marauedini veteris, cum eo quo iam utimur, admodum veracem & certam existimarunt, veluti diximus, Doctor Montaluis, & alij, qui ex mandato Regum Catholicorum, Fernandi & Elysbeth, vacarunt colligendis ordinationibus regijs, quorum auctoritate dictæ ordinationes regiæ per examinationem supremi concilij in publicum emissæ fuerunt, & hanc opinionem, veluti omnium certissimam, insecutus fui in varijs Resolutionibus. Inferius tamen alio modo describam rationem æstimandi veterem Marauedinum, absque præiudicio auctoritatis eorum, qui idem volumen legum & ordinæ

onum in ordinem redegerunt. Fit quoque mentio in istorum regnorum constitutionibus Marauedini boni, veluti monetæ discrepantis à Marauedino veteri. Ita verò sceleres habet, neque potest de ea dubitari, quin Marauedinus bonus & verus admodum fuerint differentes, eò quod rex Ioannes, eius nominis primus, Guadalaia eos tales constituat, in ordinatione, quā de excommunicatis condidit, ut patet in comitijs, quæ prædictus Rex ibidem habuit, l. i. tit. 5. lib. 8. ordinat.

Valor eius Marauedini boni æquale decem marauedinis, ex ijs quibus modo utimur, quod probatur l. i. tit. 9. lib. 8. ordin. ubi dicitur, quod filius aut filia, quæ publicè vel clam de honestauerit patrem vel matrem, recludatur in carcere publico viginti diebus, vel luat patri aut matri sexcentos Marauedinos bonos, cōferentes sex millia Marauedinarum præsentis monetæ. Hanc legem condidit Ioannes eius nominis primus, in ciuitate Biruesca, anno 1387. & in exemplaribus manuscriptis, quæ ego vidi, in quibus diserte scribuntur leges & comitia prædicti regis, non insunt ea verba, nempe sex millia marauedinarum huius monetæ. Præterea Doct. Montaluis in repertorio ordinationum in verbo filius, referendo istam legem regis Ioannis, solummodo facit mentionem sexcentorum marauedinarum. Ita ut prædicta clausula fuerit veluti declaratio facta per eos, qui vacarunt prædictis ordinationibus in ordinem redigendis, & sic eorum auctoritati plurimū fidei & importantiæ adhibebitur ad probandum, quod marauedinus bonus æstimetur valuisse decem marauedinos, ex ijs qui hodie cursum obtinent.

Idem valor & precium, correspondet valori, quem constituerunt Doct. Vincet. Arias & Montal. l. i. tit. 5. lib. 2. fori Marauedini regis Alfonsi vndecimi, qui forū aut leges Hispaniæ in ordinem redigi iussit: scribunt enim, Marauedinum illum valuisse octo solidos, & tres denarios communium, pro singulo solido, quorum vnus conficit decem præsentis. Hæc sunt verba,

verba, quæ prædicta glossa continentur. Iuxta hanc rationem octo solidi supputant nonaginta sex denariolos, deinde tres, sunt nonaginta noué denarioli, qui supputant decem marauedinos præsentis: quandoquidem singulus marauedinus valet decem denariolos. Hanc ob causam sustinui in prædicto cap. ii. variarum resol. istum marauedinum bonum valuisse 10. marauedinos modernos: & illum extitisse, qui in usu erat, ætate regis Alfonsi 10. quem ibidem Legislatorem nuncupauimus, intelligendo, quod tunc temporis eo utebantur pro marauedino bono & maiori, vel aureo.

Cum verò prædicti Doctores, qui maiorem nobis hac ætate monetæ antiquæ notitiam habuerunt, dicant, istum marauedinum, seculo regis Alfonsi decimi, fuisse aureum, scripsi quoque prædicto ca. ii. Marauedinum aureum ætate regis Alfonsi decimi, valuisse decem ex modernis: & hic quidem dicebatur marauedinus bonus. Suspicio equidem, quod eodem tempore marauedinus dicebatur certa quædam summa denariolorum minorum, quæ æquiparabatur decem marauedinis præsentibus. quod ita apparet: nam ca. i. historiarum eiusdem regis Alfonsi decimi, tractans auctor de monetis, quæ tunc temporis in usu erant: dicit unum maradinum tot denariolos comprehendisse, ut assequeretur marauedinum aureum. Subiungam illud caput eiusdem historiarum, nam conuenire videtur subiectæ materiæ, quæ tractamus.

Hic marauedinus aureus, est minimus marauedinorum aureorum, quos reperi in legibus & chronicis istorum regnorum, & considerando legem styli 114. conatus sum eadem explicare & intelligere, prædicto cap. ii. Hæc sunt verba legis.

Secundum est, quod in legibus, ubi multa additur Marauedini aurei, ita iudicatum fuerit à Rege Alfonsi, qui per id tempus, dum ea contingerent, comperit ordinatum fuisse, ut moneta, quæ tunc in usu erat, aurea esset. Et iussit coram se ferri marauedinos aureos prisce ætatis, & ap-

pendere cum sua moneta, ex quo pondere compertum extitit, sex marauedinos sue regie monetæ appendere vnum marauedinum aureum: ita ut marauedinus aureus censeri debeat valoris sex marauedinorum huius monetæ. Ex ijs verbis elicitur, marauedinum regis Alfonsi decimi fuisse aureum, non expediebat enim illum cum antiquo ponderari, qui aureus quoque erat, quandoquidem si metallis discrepasset, nulla ratione quadrabat, nec quadrare poterat, ex pondere vtriusque: in eadem bilace, elicere valorem, quo alter alterum excederet: Præcipue cum lex ista dicat, ponderatos extitisse sex marauedinos regis Alfonsi quorum sex tantum appendunt, quantum vnus marauedinus aureus vetustæ monetæ.

Quod si marauedinus bonus, qui cursum habuit ætate regis Alfonsi decimi, fuit differens ab eo marauedino, quæ huius regni leges veterem nominant, tantumque valuit vnus, quantum sex veteres, veluti apparet ex legibus regis Ioannis primi, & ex alijs, superius allegatis, & vetus correspondet vni cum dimidio eorum, quibus hodie utimur, & marauedinus bonus æquiualet decem modernis: vetustior ille marauedinus aureus, qui ponderauit sex bonos, valebit sexaginta marauedinos, ex ijs, quibus modò utimur.

Rex Alfonsus, eius nominis vndecimus, in comitijs, quæ Legionis habuit anno 1387. petitione secunda, marauedinum bonum quoque æstimat sex marauedinis monetæ veteris, ubi ait: Luat centum marauedinos monetæ bonæ, nempe sexcetos monetæ præsentis. Ita ut lex ista quoque potuerit causam præbuisse estimationi, quæ constituerunt ij, qui in ordinem redegerunt ordinationes regias, æquiparando marauedinum bonum, decem præsentibus, & veterem vni cum dimidio: quam quidem estimationem semper insecuti sunt Iudices, in executione prædictarum legum. Pro intelligentia omnium prædictorum aduertendum est, quod leges styli conditæ fuerint ætate regis Alfonsi decimi, patris regis Sancti quartii, veluti ex

earum initio constat, vnde dinoscitur, eam recollectionem maiori ex parte continere leges ætatis regis Alfonsi decimi.

Auctor Chronicorum regis Alfonsi decimi, capit. i. tractans de Fernando tertio, ac de Alfonso eius filio, subdit verba sequentia.

Nam ætate regis Ferdinandi, conferebat Rex Granata dimidiam partem suorum reddituum, qui appreciabantur septingentis millibus maravedinorum monetæ Castellæ. Ea quidē moneta erat adeo gravis, & maravedinus constabat tot maravedinis, ut maravedinus assequeretur valorem maravedini aurei. Cum verò per id tempus regis Ferdinandi, in Castellâ cursum haberet moneta pepionum, & in regno Legionensi, moneta Leonum, & maravedinus valeretur centum & octoginta eiusmodi pepiones, & minutæ emptiones fierent per metales, quorum vnum conficiebat decem & octo pepiones, & decem metales maravedinum, atque ex ijs maravedinis appreciaretur redditus regni Granatensis ad septingenta millia maravedinorum, & conferretur Fernando regi dimidia eorum pars, & Rex Alfonsus eius filius, initio sui regni iussisset in nihilum redigi monetam pepionum, & præcepisset cudi monetam Burgalensem, & valeretur maravedinus decem denariolos, & minutæ emptiones fierent per solidos, & sex denarioli valerent vnum solidum, & quindecim solidos maravedinus. Hæc scribuntur capite primò eiusdem historiæ. Et cap. 7. scribit idem Historiographus, eundem regem Alfonsum iussisse anno 1258. quòd in nihilum redigerentur Burgalenses, & percuti fecerit monetam denariolorum atrorum, quorum quindecim efficiebāt maravedinum: ita ut quindecim denarioli efficerēt prædictum maravedinum.

Ex hoc libro Chronicorum facile elici possit valor maravedini aurei, cuius usus fuit ætate regis Alfonsi decimi, si rectè possemus verificare, qualiter ꝑ Pepio correspondeat moneta, qua in præsentia-

rum utimur. Notandum est porro, prædictam monetam metalium, cuius paulò ante memini, quāquam hoc nomine scripta sit in eadē historia, in aliquot libris à me visis, & alijs scripturis vocari, mercale, vel mercales.

In quodam libro manuscripto, reperi breuē relationem veterū monetarū, & in eo legi, Pepionem valere duas measas, & vnum Burgalensem duos Pepiones, vel quatuor measas, iuxta quam rationē maravedinus ætatis regis Alfonsi decimi percipitur valuisse sexaginta denariolos, cōficiētes singuli ad sex measas, sex maravedinos, quales hodie sunt in vsu: Quòd si ita se res habet, dubitari non potest, capiēdo verba eiusdē historiæ, & rationē ex ijs ineundo, quin hic maravedinus regis Alfonsi decimi, sit ille idem, qui vocatur bonus, & æqualis maravedino aureo eius temporis, cuius faciunt mentionem leges fori Hispaniæ & aliæ. Neq; dubium est, quin maravedinus æteus successu tēporis diminutus sit à pristino valore, neque valuit tot denariolos, veluti in principio huius capituli probauimus.

Hinc sequitur dubitatio, quam habet æstimatio maravedini boni & veteris, posita in ordinationibus regijs Regum Catholicorum, & in alijs quas supra citauimus, æstimando maravedinum ꝑ bonum decem maravedinis, qui modò sunt in vsu: nam decem maravedini præfentes reducti ad denariolos, efficiunt centum denariolos, & sic habent plures denariolos, quā maravedinus bonus vel aureus, qui cursum habuit ætate regis Alfonsi decimi, quandoquidem iuxta hanc vltimam computationem, is maravedinus valebat sex denariolos, verū prima æstimatio maravedini veteris ac noui est adeò determinata, in prædictis ordinationibus Regijs, nunc tēporis impressis & publica legum auctoritate examinatis & discussis, vt videatur temere agere, qui decidere velit in contrarium. Non omitā tamen, quin absque præiudicio auctoritatis eorum, qui eas in ordinem redegerunt (siquidem æstimatio monetarum non

non admodum spectat ad substantiam legis, quæ iubetur obseruari, iuxta suam antiquam decisionem, & sit incidenter tractata aliam rationem æstimandi. Marauedini bonum & veterem, dilucidè ac particulariter ob oculos ponendo differentiam, quæ duabus opinionibus inesse potest, vel modos & formulas apreciandi eandem monetam.

Hæc monetæ veteris ac nouæ distinctio quantum ex vetustis legibus horum Regnorum apparet, videtur per eam occasione processisse, quod pro remedio necessitatis publicæ, monetæ valorem ordinari excederetur, & subinde cuderetur ex viliori & inferiore materia, permanente valore antiquo in eodem quo prius vigore. Hæc omnia probantur, ex principio ordinationum Regis Henrici II. quas condidit in Ciuitate Toro anno 1411. & Compluti anno 1408. & ex lege Ioannis I. condita in Ciuitate Burgenfi anno 1388. quæ iubet: Marauedinum veterem ac nouum esse æquales, & eiusdem valoris, tametsi denarioli noui sint ex inferiori materia percussi.

Denique Marauedinus vetus & monetæ veteris semper valuit decem denariolos, & sex coronatos: intelligendo, veluti intelligo, de Marauedino communi, cuius vsus erat, ætate Regis Alfonfi II. nam talem leges nuncupant veterem & monetæ veteris, nulla siquidem per id tempus intercesserat in augendo vel diminuendo monetæ valore nouitas, vel immutatio: veluti accidit ætate Regis Henrici II. filij prædicti Regis Alfonfi XI.

Id ipsum quoque confirmatur per leges, initio huius capituli allegatas, ex quibus probari intelligo, Marauedinum commune ætatis Regis Alfonfi XI. quem leges nuncupant Marauedinum veterem, valuisse decem denariolos, & non amplius, vel sex coronatos: & nuncupatum veterem, respectu nouitatis, quæ postea incidit in monetis, quatenus remedium adhiberetur necessitatibus publicis: prout euidenter intelligi potest ex prædictis legibus, & ordinationibus.

Huic supputationi admodum quadrare posset solidorum æstimatione, sustinendo per historiam de vita Regis Alfonfi X. solidum commune valuisse sex Burgalenses, quorum singulus æquiualebat sex Measas: & constituendo solidum bonum in duodecim talibus Burgalensibus, ita ut duodecim Burgalenses efficerent octo denariolos: veluti postea dicemus: & sic remaneret solidus bonus, cuius mentionem faciunt leges Regis Alfonfi XI. ad octo denariolos: unde resultat, quinque solidos bonos efficere quatuor Marauedinos communes, ætatis dicti Regis Alfonfi XI. veluti constat ex legibus eiusdem Regis prius allegatis, unde Marauedinus percipitur esse quinta parte maior solido bono: iuxta quam rationem Marauedinus ætatis Regis Alfonfi XI. manebit ad decem denariolos, velut modernus, tametsi pluribus in legibus fuerit nuncupatus Marauedinus vetus.

Hanc distinctionem solidi boni, & alterius minoris cum eadem æstimatione Marauedini communis, ætatis Regis Alfonfi XI. notatam vidi in memoria superius allegata de monetis antiquis, quam vidi admodum vetustis characteribus. Unde apparet, conclusum esse, Marauedinum veterem & commune distinctum ab eo, quem leges & historia nuncupant bonum, valuisse decem denariolos, vel coronatos, prout valet is, quo modo utimur. Tametsi Marauedinus ætatis Regis X. qui nuncupatur bonus, esset aureus, vel tot denariolorum, ut æquiualeret Marauedinum aureum, veluti eius historia testatur, & valeret multo plures, siquidem valebat sex Marauedinos, ex ijs, qui modo sunt in vsu.

Id eadem historia Regis Alfonfi X. & in alijs sit metio certæ monetæ dictæ Tornes vel Turonensis, quam historia scribit fuisse argenteam. Hanc puto extitisse monetam Gallicam, cuius erat vsus in Castella, quod allata esset à Gallis, qui tum temporis ad hæc regna peruenerant: & iuxta temporum rationem videtur fuisse argenteus Turonensis, de quo tractat Cle-

ment. 2. de magistris, & nos tractauimus cap. 3. §. 2. nu. 8. huius operis, vbi eum appreciauius viginti quinque marauedinis, iuxta æstimationem, quam nunc habet Realis & Regalis argenteus Castellanus: nam, Turonensis appēdebat tres partes ex quatuor vnius Regalis, vel tres quartos: qui tum temporis valore suo poterat adæquare duos marauedinos communes.

Verum, dicet quispiam, Turonensem istum fuisse solidum Turonensem, de quo tractauimus in eodem §. 2. nume. 7. cuius pondus constituimus ad tertiam partem vnius Regalis, qui nunc temporis efficeret vndecim marauedinos, & ea ætate potuit valere vnum marauedinum communem, veluti postea indicabimus, tractaturi de monetis argenteis, qui cursum olim habuerunt hisce in regnis: tamen si suspicor, solidum Turonensem multò ære cōmixtum fuisse, neque tantum argenti continuisse.

In legibus Regijs fit quoq; sæpius mentio solidorum, qui fuerūt differentes, veluti ex iisdē legib. & Chronicis apparet: Non sum hic tractaturus de solido, cuius fit mentio in foro Iuzgo, & in legib. Gothicis, eò, quòd inferiùs cōmodior de iis tractandi nobis offeretur occasio.

Sunt & alij solidi, quorum mentionem faciunt leges Alfonsi Regis X Lex quibus apparet, singulum illorum fuisse quinta parte inferiorem marauedino communi, qui per eam ætatē cursum habuit: hoc probatur l. 11. & l. 19. tit. 11. & lib. 4. ordin. lib. 22. & l. 30. tit. 31. ordinat. quas condidit præfatus Rex Alfonsus XI. Compluti anno 1386.

Hoc ipsum paulò antea probauimus, quandoquidē ex iisdem legibus constat, quatuor marauedinos valore suo adæquare solidos quinque: & iuxta alteram opinionem constituimus talem marauedinum ad valorem quindecim denariolorū, afferentes, eundē esse, quem leges nuncupant monetæ veteris. Quamobrem solidus iste valebat duodecim denarios, & sexta parte excedebat marauedinum præsentem:

nam hic saltem valet decem denarios: unde apparet, quinque huiusmodi solidos equiparare valorem sex marauedinatorum præsentis monetæ. Iuxta eandem æstimationem declarauimus in varijs resolutionibus, lib. 1. cap. 11. solidos contentos in legib. Regis Alfonsi XI.

Hanc opinionem ante plurimos sustinuerunt Doctores Vincent. Arias & Montaluuus l. 1. titu. 3. & l. 1. tit. 5. lib. 2. fori Hispanensis. Et idem Montaluuus in Repertorio, quod conscripsit ad ordinationes regias, in verbo, solidus, vbi nonum addit: Nempe solidum bonum valuisse octo marauedinos monetæ veteris, qui iuxta suam supputationem adæquarent duodecim marauedinos præsentis, quos hodie expendimus.

Huc allegat ordinationem quandā Regis Alfonsi XI. conditam Compluti, quæ incipit: Si nobilis, &c. & l. 1. tit. 11. lib. 4. ordinat. Sic ait lex in nouis ordinationibus regijs, estq; lex in ordine 19. Qui plus acceperit, soluat Regi ex suis bonis pro rebus singulis, quinque solidos, qui sunt huius monetæ quatuor marauedini. Cuius lex fit eadem, quam allegat Montaluuus, euidēter patet, ipsum nō probare id, quod probare intendit. Scribitur etiam in antiquis ordinationibus Alfonsi XI. soluat Regi pro re singula, quinque solidos bonos, qui sunt huius monetæ quatuor marauedini.

Hinc apparet, Doctorem Montaluum vsum fuisse mendoso exemplari: & hoc quidem clarum existit: nam eadem lex, & reliquæ eiusdem tituli, taxant alimentata iisdem solidis marauedinis & denariolis, & in alijs reliquis locis ita cōstituit solidū, vt quinque valeant quatuor marauedinos: ita vt non probeat, solidum ea ætate valuisse octo marauedinos veteres. Rex Alfonsus vocat & vocare potuit istos solidos duodecim denariolorum solidos bonos, ad differentiam aliorum, mea sententia minoris valoris, quorum mentionem facit Rex Henricus II. filius eiusdē Regis Alfonsi, in ordinationibus, quas in Ciuitate Toro condidit anno 1411. vbi in proce-

procemio ait, quod tres solidi valeant quatuor denarios, prout solebant valere: unde sequitur, talem solidum valuisse aliquid ultra vnum denarium, nempe denarium cum tertia parte alterius: ita & hic minor solidus æqualeat octo measas, vel tres solidos, qui fuerunt in vltimo tempore Alfonsi X. velut apparet ex cap. i. suæ historiæ. Valebat singulus horum solidorum sex denarios Burgalenses, quibus mea sententia, singulus constabat, & valebat quatuor measas, veluti ex prædicto cap. i. aliquatenus colligi potest: nam valuit singulus duos pepiones. Iuxta hanc computationem hic vltimus solidus valuit viginti quatuor measas, nempe quatuor denarios, ex ijs, qui postea cursum habuerunt in hoc regno, ex quibus maravedinus valuit & valet decem, prout iam elucidauimus.

In l. 2. tit. 9. lib. 4. ordinationum dispositum est, quod qui alteri per contumeliam dixerit aliquod verbum ex ijs, quæ in eadem lege continentur, mulctetur trecentis solidis. Istos solidos veluti annotauimus in varijs resolutionibus, quidam Indices, præcipue inferiores æstimant singulum ad duos maravedinos. Alij velut præfecti Curie, quatuor maravedinis modernis. Lex ista desumpta est ex Foro Regali Hispaniæ, l. 4. tit. 3. l. 2. & in eodem tit. l. 1.

Notatur quoque eadem multa trecentorum solidorum in alio casu: & in l. 3. tit. 5. lib. 4. Fori fit mentio solidorum. Et ibidem Doctor Montaluis intelligit solidos Burgalenses, iuxta l. 1. tit. 8. lib. 1. Fori, & declarat l. 1. tit. 5. lib. 2. istum solidum Burgalem valuisse duodecim denarios, ita vt duobus solidis excedat maravedinum præsentem, qui hodie in vsu est. Quæ obrem isti solidi tantum valent, vt quinque ex ijs efficiant sex maravedinos præsentis: & iuxta hanc rationem trecenti solidi æstimabuntur trecentis & sexaginta maravedinis huius monetæ, qua modo vtimur.

Quod si isti denarioli non constant sex measas, sed Burgalensibus quatuor mea-

sarum, veluti annotauimus, singulus solidus esset quadraginta & octo measarum, & quinta parte minor maravedino communi: ita vt quinque solidi valerent quatuor huius ætatis maravedinos: & sic trecenti solidi efficerent ducentos & quadraginta maravedinos huius monetæ: tamen in hac supputatione semper contrarium sustinuerimus à Doctore Montaluo, & ab ijs, qui eius opinionem insecuti fuerunt.

In hac materia solidorum & iniuriarum est rationi consentaneum notare duas leges styli admodum antiquas: quandoquidem hoc opus conscriptum est ætate Regis Alfonsi X. Prior verò legum, quibus id seculum maxima ex parte utebatur, est l. 85. posterior est l. 131. unde apparet, quod is, qui verbis contumeliosis affecerit virum nobilem, luat quingentos solidos: quamuis iniuriæ prolata in viros ignobiles, non sint tam graui multa obnoxia. Has leges notauit vir magnificus, & literis ac iustitiæ rectitudine illustris Ioannes Arce de Otalora l. V. Licentiat. ac Regiæ Mariæ in Regia audientia Vallisoletæ Consiliarius, in trac. suo de nobilitate. 2. par. cap. 4. num. 11. quod viro nobilissimo in Castellæ regno, iuxta leges Fori Hispaniæ, competat iure speciali, ratione suæ nobilitatis estimare suas iniurias, ac vindicare quingentis solidis. Facit ad prædicta lex, quæ habetur in Foro Hispaniæ, lib. 3. de pignoribus, quæ ait:

Si eques quispiam debeat liberum, vel alteri homini triuiali, pro eo debito, nec pro re quauis alia, non sistat animal quod equitauerit, neque illi frenum cohibebit: quod si id fecerit, luat quingentos maravedinos præ calumnia: quorum ducenti quinquaginta cedent Regi, & reliqui ducenti quinquaginta equiti pro ignominia qua affectus est. Id ipsum quod hac lege notatur, per alia huius Regni Fori probatur. Proinde cum plurimæ adferantur rationes pro intelligentia originis & principij, quod habuit is loquendi modus, ad probationem prædictorum considero l. 11. tit. 11. lib. 4. ordinationum Regiarum,

giarum, vbi refertur lex Regis Alfonſi XI. condita Compluti anno 1306. qua ait: Si quis ex fundo agricolæ rapuerit quidpiam rei alimentariæ, luet trecentos ſolidos: quòd ſi fundus ſpectauerit ad Nobiles, quingentos ſolidos.

Huc etiam poteſt applicari alia lex Fori Iuzgo lib. 8. tit. 4. quæ incipit: Quòd ſi quiſpiam bouem ferocem: vbi æſtimando calamitates, quæ ſiut per animalia, & mortes hominum in certa quantitate: conſtituit domino animalis pro morte hominis ingenui multam quingentorum ſolidorum pro homicidio

Huc etiam aliqua ratione applicari poteſt, quod ſcribit Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum, vbi ait inter leges Salicas, quibus Franci utebantur, quandam contineri, qua poenæ iniuriarum æſtimabatur, hoc modo: Quòd ſi Francus Salicus iniuria quempiam affeciſſet, lueret ſolidum æſtimatum duodecim denarijs: verum ſi Phrygius vel Saxo iniuria affeciſſet Salicum Francum, lueret pro ſolido quadraginta denarios, taliter æſtimatum, vt ſolidus pro ſatisfactione iniuriæ commiſſæ aduerſus Salicum deberet accipi & æſtimari maioris, nempe ad quadraginta denarios: reliqui verò ad duodecim denarios. Id quidem fiebat: quòd Franci Salici gens eſſet nobiliſſima: eiusque generis & qualitatis, vt ex ea eligerentur Reges Franci, eius conſiliarij, legiſlatores, atque id genus cæteri, quorum votis, & prudentia Reſpublica gubernaretur. de qua re, & de legibus Salicis tractauit cap. 1. nume. 8. practicarum quæſtionum.

Iuxta prædicta neceſſarium eſt diſtinguere duas iſtas opiniones, atque ad ſingulam earum reſoluere monetarum æſtimationem, in quibus eſt vel conſistere poteſt illa differentia: Attenta verò opinione Doctõris Montalui, & declaratione Regiarum ordinationum Regum Catholicorum Fernandi & Elizabeth, ſeruabitur opinio ſequens.

Marauedinus bonus, qui aequabat Marauedinum aureum ætatis Alfonſi de-

cimi, valet decem Marauedinos præſentes.

Marauedinus vetus, qui erat communis ætate Regis Alfonſi XI. correfpondet paulò plus tribus blancis: ita vt ſex veteres ſupputent decem Marauedinos præſentes.

Solidus Burgalenſis valuit duodecim denariolos: & quia Marauedinus præſens valet decem denariolos, hic ſolidus valuit ſexta parte ampliùs Marauedino præſenti: & quinta minùs Marauedino veteri. Hic ſolidus nuncupabatur ſolidus bonus.

Verum accipiendo & inſequendo alia ſupputationem, notari debet alia æſtimatio modo ſequenti.

Solidus minor valuit vnum denarium, & duas meafas: ita vt valuit octo meafas.

Solidus bonus valuit duodecim Burgalenſes, & nuncupatus fuit iſte ſolidus, Solidus Burgalenſis, quod probatur l. 1. titu. de ſcribis, lib. 1. Fori: vbi apparet, legem voluiſſe innuere, ſolidum iſtum Burgalenſem diuidi & æſtimari per denarios Burgalenſes, & ferè indicat, ſex denariolos Burgalenſes efficere dimidium ſolidum.

Denariolus Burgalenſis valuit quatuor meafas, velut annotatum eſt in antiquo illo memoriali, quem ſuprà allegauimus.

Vnde colligitur, ſolidum Burgalenſem non valere duodecim novos denariolos, continentes ſex meafas, quorum decem efficiunt Marauedinum præſentem, vt voluit Montalius, ſed duodecim Burgalenſes ſingulum ad quatuor meafas, nempe octo denariolos novos ſingulum ad ſex meafas.

Ex ſupradictis quoque inferitur, ſolidum iſtum bonum nuncupatum Burgalenſem, eundem eſſe cum eo, de quo tractat & mentionem faciunt leges Regis Alfonſi XI. quas ſuprà allegauimus, & aiunt, ſolidum iſtum quinta parte eſſe minorem Marauedino paruo & communi, quãdoquidem Marauedinus valebat & valet decem

cem denariolos sex measarum: & hac ratione quinque tales solidi, nempe quadraginta denarioli efficiunt quatuor Maraue-dinos, qui etiā valuerunt & valent quadraginta denariolos.

Hæc eadē æstimatio quadrat l. 30. à Rege Alfonsi Compluti condita, absque vlla diminutione vel additione, vbi ait: Quatuor solidi, qui efficiunt tres Maraue-dinos, & duos denariolos. Cùm iste solidus constet octo denariolis, illorum quatuor efficiunt triginta & duos denariolos & Marauedino existente decem denariolorum, tres Marauedini supputant triginta denariolos: ita vt quatuor solidi æquiualeant tres Marauedinos & duos denariolos. Iuxta alteram supputationem cōstitueramus solidum ad duodecim denariolos, & non potuimus Maraue-dinū appreciare quindecim denariolis, quod verisimile non fit, cū Marauedinus semper habuerit denariolos certos & integros.

Alter solidus, cuius fit mētio in Chronicis Regis Alfonsi X. valebat sex Burgalenses, eratq; dimidium solidi boni Burgalensis: ita vt solidus iste valeret viginti quatuor measas, vel quatuor denariolos singulum ad sex measas. Potest solidus dici medius, veluti colligitur ex prædicta historia, ex eo quod per illam intelligi potest, atque ex eo quod statim dicturi sumus.

Marauedinus bonus, qui aureum in suo valore adæquabat, veluti in eadem historia scribitur, valuit centum & octoginta pepiones: singulus pepio constabat duobus measis. Iste Marauedinus quoque valuit decem metales, siue mercales: singulum verò mercale decem & octo pepiones. Iuxta quam rationem talis Maraue-dinus valuit sexaginta denariolos, singulus ad sex measas, qui correspondent sex Marauedinis modò vsu retinentibus.

Scribitur in eadem historia Regis Alfonsi X. Marauedinum eius ætatis adæquantem illum qui aureus dicebatur, valuisse nonaginta Burgalenses: singulum

Burgalensem duos pepiones, qui ad nihilum redacti sunt, & reducti fuerunt centum octoginta ad nonaginta. Valuit etiā Marauedinus iste bonus quindecim solidos, quorum singulus habebat & valebat sex Burgalenses: ita vt hic marauedinus correspondeat sex præsentī ætate cursum retinentibus.

Huc etiam spectat, quod Nigri quindecim, vulgò prietos (quorum eadem historia Regis Alfonsi X. meminit, efficiebant marauedinum) tot denariolos supputabant, vt iuxta eandem computationem æquiualeant sex marauedinos modernos: ita vt hic denariolus Niger valuerit quatuor denariolos communes.

Huic rationi correspondent leges Regis Ioannis I. vbi taxant maraue-dinū bonum, sex maraue-dinis monetæ veteris, quos in eodē valore quo hodie sunt præ-sentes, constituimus: tamen in diuersis locis atque in particularibus iudicijs maraue-dini veteres fuerint & sunt interpretati & æstimati aliquādo duobus, aliquādo tribus, aliquando quatuor maraue-dinis quibus hodie vtimur.

Vnde colligitur, marauedinum aureū antiquum, qui lege styli valuit & ponderauit quantum sex maraue-dini aurei Regis Alfonsi X. æstimatum & appreciatum extitisse triginta sex maraue-dinis, cuiusmodi hodie expendimus.

Lex 2. tit. 33. part. 7. distinguit maraue-dinos Nigros à maraue-dinis albis, liquidò commonstrans, maraue-dinum nigrū pluris valuisse, quàm album. Forſan lex nuncupauit maraue-dinum nigrum maraue-dinum bonum, æquiualetem quindecim nigros: album verò maraue-dinum inferiorem & communem, adæquantem decem denariolos, prout valet is, quo modò vtimur: quod etiam probari potest ex eo, quod modò dicturi sumus de albo.

Verum est equidem, me in plerisque contractibus concessis Capitulo Ecclesiæ Cordubensis, vidisse fieri distinctionē maraue-dinorum monetæ veteris, & maraue-dinorum monetæ albæ, æstimando maraue-dinum monetæ veteris duobus monetæ

Nnn alba,

alba, atque intelligēdo monetam albam pro ea, quā hodie vtimur, quāquā habuit cursum annis ab hinc sexaginta, & amplius.

Quamvis moneta ista antiqua aerea existerent, crede tamē & suspicor, ijs admixtum fuisse plus argenti, quā Blācis, Quartis, & Octauis, qui modō cursum retinent. Hoc aliquatenus colligi potest ex cap. 98. historię Regis Alfonsi XI. cuius ætate, & antea seculo Regis Fernādi III. sui parentis, & aliorum Regum, maraue-dinus communis fuit æstimatus per monetas, & coronatos, vulgō Cornados, vt apparet ex eadem historia, & valuit idipsum quod modō valet, prout ex sequentibus credi potest.

Primō, quia ex legib. Regis Alfonsi XI. quas circa solidos allegauimus & expendimus, apparet talem maraue-dinum valuisse decem denariolos, prout modō valet, & non amplius.

Deinde quia maraue-dinus valebat decem nouenas, quarum singula adæquabāt vnum denariolum, sex measarum, veluti apparet ex ordinatione, quam Rex Henricus II. condidit in Toro anno 1411. vbi ait: Maraue-dinus valeat decem denariolos, vel decē nouenas, vel sex coronatos: & duodecim quinquena valeant vnū maraue-dinum, & duo quinquena vnum coronatum: vnde patet, talem maraue-dinū valuisse sex coronatos, vulgō cornados, & decem denariolos, prout valet is, quo nunc vtimur: & duodecim quinquenas tantum efficere ac supputare, quantū decem nouenarū: ita vt nouena valuerit sex measas, quinquena siquidem constabat quinq;: & hæc omnia quadrant cum maraue-dino præsentī.

Ex hoc etiam probatur, nouenam denariolum per id tempus non valuisse vltra sex measas, & non nouem, quamvis fieri queat, vt alias idipsum valuerit.

Cruciatus, moneta minutoris numus ordinariē solebat in Castella valere duos coronatos, neq; per illam necessitatem auctus fuit eius valor, veluti probatur ex ordinatione, quam condidit Rex Henricus

II. Compluti anno 1408. Blancus etiā refertur inter monetas, & quamvis prius potuerit esse percussus, veluti colligitur ex regijs paritarij legib. par. 2. tit. 3. par. 7. tamen illum prius mandauit cudi Rex Ioannes eius nominis I. & constituit in valore vnus maraue-dini decem denariolorū, deinde imminutus est singulus blācus ad sex denariolos, ferē idem efficientes quod hodie vna blāca, prout apparet ex ordinatione, quam idem Rex Ioannes condidit in Biruiesca anno 1387, & Burgis anno 1388. Hic Blancus imminutus est ad valorem vnus coronati à Rege Henrico II. Anno 1391.

Ætate eiusdem Regis Henrici III. hisce in regnis habuit cursum moneta nuncupata Agnus Dei, quæ initio æquiualebat maraue-dinum: deinde percussa fuit ex tam infima materia, vt saltem valuerit vnum coronatum, vulgō Cornado, veluti tractatur in Chronicis eiusdem Regis Henrici III.

Antiquitus quoq; hisce in Regnis percussa fuit moneta, quam veteres nuncuparunt dimidiam Blancam, veluti constat ex legib. quas Rex Ioannes I. Segonix condidit anno 1290.

Aduertēdum est, monetas antiquas aureas, & argenteas, tamen in hoc opere plerumq; æstimentur iuxta precium antiquum, comperto pondere quod habuerūt, debere reduci ad eas, quæ modō cursum obtinent, ad æqualitatem in quantitate ponderis: & tale pondus æstimari, prout hac ætate æstimatur: quandoquidē debent considerari iuxta prædictum pondus, & quantitatem auri vel argenti.

Thema Cap. VI.

In hoc Capite tractatur & consideratur pondus vetustorum numismatum aureorum & argenteorum horum Regnorum, ad faciliorem legum intelligentiam.

SVMMARIA.

1 *Pretia rerum venalium in antiquis temporibus qualia fuerint, in his Regnis.*

Marcæ argenti æstimatio.

2 *Regalis Hispanici pondus & valor qualis fuerit sub Henrico 11. & antè, vel post illius tempora.*

3 *Dupla Castellana cuius ponderis valoruq; fuerit.*

4 *Marauedinus aureus cuius æstimationis & ponderis fuerit antè hac tempora.*

Gothis in Hispania regnantibus, quales moneta in usu fuerint.

5 *Leges Partite, & Fori, de marauedinis & alijs monetis loquentes, examinantur.*

6 *Francus, qualis moneta fuerit, & quo pondere, & valore.*

CAPVT VI.

QUOD ad intellectum plurimarum legum partitarum & Fori Regalis attinet, necessum est penitus expendere ac discutere valorem & pondus numismatum aureorum & argenteorum, qui olim hisce in Regnis cursum obtinuerunt: quandoquidem licet dixerimus ac declarauerimus precium marauedini aurei veteris ac noui, per æstimationem marauedinorum communium, & denariolorum minorum: operæ precium erit ad verificationem eorum, quæ deinceps tractaturi sumus, expendere pòdus & quantitatem istorum numismatum, quatenus rectius intelligi queat grauitas poenarum iuxta usum huius nostræ ætatis, vt dinoscamus, an multa marauedini aurei leuis fuerit, & ex consequenti multa aliorum marauedinorum communium. Pro huius rei inuestigatione considerari debent aliquot antiquitates.

Quicumq; legerit Historiographos Castellæ, & leges antiquas huius Regni, cõperiet annonam & reliqua id genus ad humanam sustentationem necessaria, olim adeo vili & exiguo precio cõparata exti-

titisse, vt pro vnico Reali vel Regali argenteo, eiusdem ponderis, quem neoterici habent, quispiam sibi parabat vel parare poterat, quæ hac ætate nemo sibi decem aut quindecim, imò nec fortè viginti comparare posset. Id ipsum dici posset de marauedino communi: siquidem tunc temporis vtilior erat ad res emendas vnicus marauedinus, quàm hodie quindecim aut viginti. Hoc ita apparet, etiam si de vetustiori ætate non inquiramus, quàm ea, quæ suas ordinationes condidit Rex Alfonso XI. Compluti anno 1386. & copiosè ex legibus, quas in Toro condidit Rex Henricus secundus anno 1407. à lege 29. vsque ad legem 36.

Notandum est etiam, ætate Regis Alfonso XI. & Henrici Secundi in diem vsque hodiernum, marauedinum, ex quo per easdem leges appreciabantur, vel appreciata fuerunt, quæcunque ad usum humanum sunt necessaria, fuisse valoris sex coronatorum, aut decem denariolorum, veluti patet ex iisdem legibus, & ex ijs, quæ cap. præcedenti allegauimus: quandoquidem hic marauedinus non erat is, qui vulgò dicebatur bonus, vel aureus, sed communis.

Apparet etiam ætate Regis Alfonso XI. marchum argenti valuisse centum & viginti quinque marauedinos, veluti probatur ex eius historiarum cap. 98. Deinde ætate Regis Ioannis I. marchum argenti valuisse ducentos & quinquaginta marauedinos: quod ex Comitibus, quæ Rex Ioannes habuit in Ciuitate Burgenfi anno 1388. certum esse constat, & in hac re, veluti alijs in rebus Reipublicæ necessarijs, per huius regni Chronica comperietur, quod quo magis approximauerimus hæc tempora, tantò ampliùs aucta sunt precia rerum omnium, quibus ad communem victum ac vestitum, & alios actus ad vitam necessarios vtimur: quod quidè sola rerum experientia absq; vlla historiarum cognitione, annis ab hinc triginta vel quadraginta didicimus: quamobrè tanta non tenebimur admiratione de ijs, quæ legerimus quoad precia alimentorum & aliarum

rerum ad humanam sustentationem accommodarum ab annis ducentis retroactis.

Iuxta prædicta non exorbitat precium Realium siue Regalium Castellānorum eius ætatis. Erant enim regales eius ætatis tanti ponderis, ut eorum octo vnā vnciam appenderent, veluti & hodie pendunt: prout probatur ex lege, quam idem Rex Ioannes tulit in Biruiesca anno 1387. ubi ait: Quod pro octo regalium dedito solvatur vna argenti vncia: quum statuit iustum esse debiti precium.

Ex valore Marchi argentei possumus elicere diuersitatem valoris regalis argentei prædicti ponderis, qui voluit ætate Regis Henrici I. I. tres maravedinos, & quia hic numus pro ratione publicæ necessitatis, ex viliori materia percussus fuit, idem Rex diminuit eundem regalem ad vnum maravedinum, ut patet ex eiusdem historiæ anni 6. cap. 8. & ex ordinationibus, quas idem condidit Compluti anno 1308. Idem numus postea percussus fuit ex bona materia veluti antiquus: talem intelligo, qualis extitit is, qui cursum habuit priusquam cuderetur ex viliori materia: & sic regalis argenteus novus & vetus valuerunt singuli ætate Regis Henrici I. I. tres maravedinos.

Hoc probatur ex legibus eiusdem Regis in Ciuitate Toro conditis anno 1411. unde liquet, regalem argenteum paulò antè per diuersas necessitates publicas autum fuisse ad duodecim maravedinos: deinde confestim imminutum ad tres.

Deinde successu temporis, regnante Ioanne primo, valuit idem regalis argenteus eiusdem ponderis quatuor maravedinos. Ita quidem intelligo pondus regalis argentei, quod octo regales efficiebāt, & appendebant paulò minùs vnā vnciam.

Denique monetis omnibus semper deessit iustum pondus, quatenùs satisfiat impensis ad eam cudendam necessarijs. Quòd verò ætate Regis Ioannis I. regalis argenteus valuerit quatuor maravedinos, probatur ex lege, quam idem Rex Ioannes

condidit Burgis anno 1388. deinde cum augeretur argenti precium, peruenit regalis argenteus ad valorem duodecim maravedinosum, & nuncupata fuerunt tunc temporis quartæ certi nummi valoris trium maravedinorū: quod constarent quarta parte vnus regalis: qui etiam valuit decem & sex maravedinos: atq; inde fuerūt nuncupata quartæ numi quatuor maravedinorum. deniq; antiquitus habita est ratio monetæ argenteæ, iuxta valorem ipsius argenti, vel paulò plus, prout est notorium.

Præterea in huius regni legibus & historijs fit mentio numismatum aureorū: præcipuè in Castellæ regno fuit vsus duplorum: & ex legibus Regis Henrici I. I. in Toro conditis anno 1407. lege 62. videtur duplus Castellanus eo seculo valuisse triginta sex maravedinos cōmunes: quorum singulus valebat decem denarios, veluti modernus: deinde idem Rex Henricus auxit monetarū precium, & valuit duplus Castellanus centum & viginti maravedinos: & confestim reducta ad iustum valorem moneta, valuit triginta quinque maravedinos: sic probant leges eiusdem Regis Henrici, conditi in Toro anno 1411. Aetate Regis Ioannis I. valuit duplus Castellanus quinquaginta maravedinos, quod patet ex legibus eiusdem Regis Ioannis, quas condidit in Biruiesca anno 1377. Burgis anno 1388. Inter duplos qui cursum habebant ætate Regis Ioannis I. I. erant aliquot admodum infimæ materiæ: & bonæ perinde ac malæ excidebant iustum valorem: prout aucti erant & auri, & argenti, ac aliarum rerū precia: veluti patet in petitionibus Madricij in Comitibus anno 1425. oblati, in cōtractu cuiusdā vëditionis ætate Regis Ioannis I. I. anno 1425. celebrato de certo prædio territorij Hispalensis, in quo cōtractu vidi factam mentionem duplorū Mauritanorū, qui legibus regijs adæquabantur duplis Castellanis, singuli ad septuaginta maravedinos: quod tolerabatur, quia per id tempus dupli Mauretani habebant cursum, tametsi esset inferioris materiæ, veluti & Castellæ

Iste contractus initus fuit quinta decembris, per quem domina Leonora Guttieres Abbatisa, & monacha ordinis sanctæ Claræ vendiderunt prædium Villæ noue de Balbona Francisco de Villa franca, bis mille, ducentis, & quinquaginta duplis Mauritanis: singulum duplum ad septuaginta & vnum marauedinum. Duplus iste Castellanus nostra ætate cursum habuit: verum non extitit tam bonæ materiæ neque tanti ponderis, velut ij quos dixi cursum habuisse, ætate regis Henrici secundi, & Ioannis primi, & vltimi, annis abhinc triginta vel quadraginta percussis, valebāt trecentos & sexaginta quin qui marauedinos.

Dupli antiqui valebant ætate Regis Ioannis primi duodecim Regales argenti signari & argenti rupti vnciam cum dimidia cum octaua parte vnciæ, veluti ex prædictis legibus apparet.

Vltra prædicta, pro elucidatione eorū quæ dicturi sumus, conuenit expendere pondus dupli istius Castellani, & videre quantum auri continuerit: Quantum vero assequi possum, opinor duplum istum habuisse pondus vnius Castellani, quod quidem hæcenus colligo ex sequentibus.

Primo, quia Rex Ioannes primus, anno 1390. Segobiæ condidit legem secundæ supplicationis, cum multa mille & quingentorum duplorum, nil iudicando prætor duplos, absque vlla declaratione prætor illorum: quomobrem dupli isti debent intelligi Castellani, & similes ijs, qui continentur in alijs legibus eiusdem Regis, quod mea sententia clarum apparet, nostris & patrum nostrorum temporibus, postquam eadem lex fuit condita, dupli isti fuerunt indicati ad pondus & præciū Castellanorum: vnde confestim probatur, duplum Castellani eius ætatis habuisse pondus vnius Castellani.

Opinor etiam, duplos istos eosdē existere, qui vulgò cum capite nuncupantur, ex eo, quod ait Rex prima Regis Ioannis primi, condita in Biruiesca, vbi sit mentio certi honorarij duplorum, quos illi

regnum promisit, certa forma signatorū capitibus maiusculis & minusculis. Nuncupantur isti dupli: Dupli cum capite, in prouisionibus à Carolo s. anno 1339. in materia supplicationum expeditis, cum mille & quingentis duplis.

Secundò, quia in constitutionibus vniuersitatis Salmaticensis, conditis anno 1412. vel paulò ante, iubentur dari singulo Doctori in actis Licentiæ & Doctoratus duo dupli, qui procul dubio nequeunt aliter intelligi, quam de duplis Castellanis, qui ea ætate cursum habuerunt in istis regnis, & semper æstimati fuerunt ad pondus & valorem Castellanorum, veluti notorium est, nec potest negari, vel adduci ratio in contrarium.

Prædictis omnibus, correspondet præcium & æstimatio duplorum ex Regalibus argenteis, ponderis huius nostræ ætatis: quandoquidem certum sit, nunc temporis vnam auri particulam valere vndecim argenti particulas, ac per æstimationem auri & argenti, quæ semper aucta est, vel saltem nunquam tantum valuit in Castella, quantum in præsentiarum valet, colligi potest. Duplum vnum æstimatum ad Regales duodecim efficientes vnciam vnam cum dimidia argenti, continere plus auri, quam Ducatus nostri temporis. Ponderus igitur dictorum duplorum adæquabit vnum Castellani, veluti disertè probatur: nam in prædictis legibus duplus Castellanus æquiparatur duplo Mauritano, qui appendit vnum Castellani, & vltra.

Si quis consideret ætatem Regis Henrici secundi, cum duplus Castellanus valeret triginta sex Marauedinos communes, & quod eodem seculo non fuerit exilius auri & argenti præcium, quam ætate Regis Alfonso decimi, poterit inferre, Marauedinum aureum, ætatis Regis Alfonso decimi, qui iuxta eandem rationem valebat sex Marauedinos communes, ad minimum appendisse sextam partem vnius Castellani: quomobrem si consimilis moneta aurea hodie percuteretur, valore ferè suo adæquaret duos Regales argenteos

cum dimidio, & minutim octoginta maraue-dinos. De simili maraue-dino aureo, debent intelligi leges, quas condidit Rex Alfonso, eius nominis decimus: tamen si iuxta supputationem Doctoris Motalui, trāfactam per ordinationes Regias, quas modò habemus, maraue-dinus iste valuerit decem communes, quorum singuli cōstabāt decem denariolis, veluti, qui hac ætate cursum retinent.

4 Alter Maraue-dinus aureus vetustior, † ad quem referri debent leges antiquæ horum regnorum, conditæ ante ætatē Regis Alfonso decimi, & illæ, quæ ex ijs decerptæ sunt, appendebat iuxta legē styli sex maraue-dinos, superiùs tractatos: vnde colligitur, fuisse eiusdem ponderis cū Castellano, tamen si tū temporis valuerit triginta sex maraue-dinos communes, qui hodie excederent valorem quadringentorum & octoginta maraue-dinorum, vel quatuordecim Regalium argenteorū.

Ex prædictis omnia liquidum effici-tur, Maraue-dinum aureū contentum in le-gibus Partitarum, debere intelligi, ac iudicari, fuisse ponderis vnus Castellani: nam qui easdem leges cōdiderunt, respec-tum habuerunt ad monetam antiquam auream, interpretantes, sicut interpreta-ti sunt leges tantæ vetustatis, easq; in ordi-nem redigentes. Huc spectat argumen-tum, mea quidem sententia admodum effi-cax, quòd qui condiderunt prædictas leges Partitarum, easq; in ordinem rede-gerunt, optimè intellexerint, pondus solidi aurei Iustinianæi, nempe quod pōdere adæquaret vnum Castellanium. Probè norunt etiam, solidum & aureum extitisse eiusdem ponderis: vnde claret, prædictos auctores in legibus, quas interpre-tati sunt, nihil prorsus immutare voluisse: verum si quando quidpiam immuta-runt, existimarunt à se nullam mutatio-nem fieri, haud intelligendo leges, veluti ab alijs intellectæ fuerunt: & sic in omni-bus locis, vbi ius commune mentionem facit solidi vel aurei, interpretati sunt in eorum versionibus maraue-dinum au-reum, vel simpliciter Maraue-dinum, sub-

intelligentes aureum: vnde apparet, prædictos auctores indicasse. Maraue-dinum aureum contentum in vetustis horū Regnorum legibus, ante tempora Regis Alfonso decimi, vel Fernandi tertij eius parentis, & aliorū Regum ætatis, proximæ conditis, fuisse eiusdem ponderis, cuius est modò Castellanus, nempe sexta partis vnus vnciæ auri, cuiusmodi septuaginta duo efficiebant libram Romanam duodecim vnciarum.

Huic declarationi & opinioni famulatur leges Regum Gotthorum, qui in Hispania regnarunt ante Regem Rodericū, quarum ad hodiernam diem habetur notitia per librum, qui dicitur & inscribitur, Forum iudiciale, vulgò Fuero Iuzgo, latina lingua conscriptum, & per librum vernaculum antiquum, qui eo tempore fuit in vsu, parum differentem ab eo, quo nunc vtimur.

Hicce in legibus Gotthicis, creberri-mè fit mentio solidorū aureorum in textu latino, qui in eodē textu Hispanico vocantur Maraue-dini, vel Moruissij aurei, & aliàs simpliciter Maraue-dini, vel Moruissij. Istos solidos aureos intelligo olim fuisse eiusdem ponderis cum Castellano, veluti solidus Romanus, cuius in suo Codice mentionem facit Iustinianus: vnde præsumi potest, tempore Regum Gotthorum, in Hispania solidos Romanos & Iustinianeos, in cōtractibus & commercijs cursum habuisse: quandoquidem eo tempore, quo Gotthi regnarunt in Hispania, non erant ab ea Romani omnino exclusi: verum gubernarunt Hispania partem vsque ad Suinthillam, vicissimum sextum Regem Gotthorum, qui regnare cœpit anno 611. & Romanos exegit ab vniuersa Hispania & Francia Gotthica, atque monarcha istarum provinciarū remansit, vtscribit S. Isidorus, Rodericus Archiepiscopus Toletanus, & Alfonso de Carthagera, episcopus Burgen-sis: tamen si Paulus Emylius in Chronica Francorum, attribuat hanc monarchiam Regi Sisebutho, qui fuit vicesimus quartus Rex Gotthorū, & cœpit regnare, anno

no 612. Quomocunque sit, cum Iustinianus Imperium Romanum possederit, & sexaginta annis, aut circiter antea obierit, verisimile est, permansisse eius numismata & solidos aureos, & alias consimiles monetas, quæ iussu Imperatorum eius successorum, percussæ fuerunt, quantum ad contractionem & commercium Hispaniæ, cuius portionem Imperatores habuerunt, spectare potuit, & postquam inde eiecti fuerunt, veluti solent durare & tractari huiusmodi numismata, tam excellentis & præstantis metalli.

Hoc ipsum colligi potest ex iisdem legibus Gothicis, in quibus solidi isti aurei diuiduntur per tremisses, ut patet l. vltim. tit. vltim. libr. 6. & libr. 8. tit. 4. in lege quæ incipit: *Si algun hombre tal como a cavallo*, & in lege: *Si Algun hombre encierra ganado*, ubi in textu latino fit mentio tremissis aurei, veluti partis solidi, prout autem supra probauimus, capit. 3. numer. 4. solidus Iustinianus quoque diuisus fuit in tremisses aureos. Denique tam ex nomine, quam ex ipsa diuisione & contractione, cum Romanis facile possumus intelligere, solidos aureos contentos in legibus Gothicis extitisse eiusdem ponderis, vel eosdem, quales fuerunt Iustiniani: quamobrem sunt ponderis vnus Castellani. Iuxta hanc rationem possunt intelligi plurimæ leges fori Iuzgo, præcipuè libr. 7. & 8. & alijs pluribus locis, ubi textus latinus utitur solidis, & Hispanicus Marauedinis aureis, vel simpliciter Marauedinis.

Quod si velimus inferre, Reges Gothos non eurasse Romana numismata, dicemus, eosdem mandasse percuti solidos aureos, ad imitationem solidorum, Casareorum & eiusdem ponderis. Huc faciunt, quæ Petrus Alcocerinus attigit in ea historia, quam immensa diligentia & curiositate conscripsit de insigni & imperiali ciuitate Toletana, libr. 1. cap. 31. qui affirmat & testatur, se vidisse dimidium Marauedinum aureum magnitudinis medij Castellani, signatum Toleti, ætate Re-

gum Gotthorum, altera parte habentem Regis effigiem, cum hisce literis: Vuitigis Rex, altera literas: Toletus pius. Verum esse constat, Petrum Alcocerum nuncupare hoc numisma Measam auream, prout leges fori Iuzgo nuncupant tremissem Measam auream, ut apparet ex l. vltim. tit. vltim. libr. 7. ubi textus latinus posuit tremissem, & vernaculus interpretatus est Measam auream: quod si ita sit, Measa aurea nequijt esse dimidium Marauedini aurei, sed tertia pars, prout probatur lege, quæ incipit: *Si algun hombre tal como a cavallo*, titulus. 4. libr. 8. & certum est, tremissem aureum fuisse tertiam partem solidi, ætatis Iustiniani, ut probauimus cap. 3. & hæc est eius propria significatio, cui non obstat lex, quæ incipit: *Si algun hombre encierra ganado*, in eodem titulo 4. ubi textus latinus posuit, tremissem vnum pro duobus capitibus, & textus vernaculus interpretatus est, duas partes vnus Marauedini: est enim error euidentis, quandoquidem tremissis non vult significare, neque significat, duas partes vnus Marauedini, sed tertiam partem Marauedini, vel solidum: tamen existimans, quod lex latina poneret pro singulo capite duarum vnâ tremissem, in textu vernaculo interpretati sunt pro duobus capitibus, duas partes eius vnus Marauedini, subintelligendo duas tremisses.

Tandem numisma, cuius Alcocerinus facit mentionem, fuit dimidijs Marauedinus, vel dimidijs solidus aureus, qui in legibus Iustinianis dicitur semissis, & non tremissis. Non fuit igitur Measa aurea, qui est verus tremissis, ut patet ex iisdem legibus Gothicis.

Ex omnibus præmissis apparet, Marauedinos aureos, quibus Gothi vsi sunt, partitos per semisses & tremisses, fuisse eiusdem ponderis, cuius solidus aureus Imperatorum, & Castellanus aureus, qui nostro tempore in Castella cursum obtinuit. Huius solidi faciunt mentionem leges prædicti Fori Iuzgo, quas alle-

allegauit, & alia plures, præcipuè lex 17. & 18. libro 2. tit. 1. Tamen si Doctor Montalius in glossa Fori, libr. 1. tit. 5. libr. 2. Fori, dicat, hunc solidum aureum Fori iudicialis valuisse centum & tres aureos. Nullam hæc tenet auctoritatē, vnde hæc opinio probari possit: verum ex lege, quæ incipit: *Porque vemos ya muchos lucres, y muchos merinos*, in dicto titulo libr. 2. Fori l. 7. mea sententia clarum apparet, hunc solidum minorem fuisse vna vncia auri: quam ob rem fieri nequit, ut valuerit tot auri numismata, veluti annotauit Doctor Montalius.

Ante ætatem Regis Alfonsi decimi, hisce in regnis cursum habuit certus auri numus, quem nuncupabant Moruissum Alfonso: is nimirum fuit Maraue-dinus aureus Alfonso. Istorum fit mentio in quadam scheda vel instrumento, quem habet ciuitas Toletana, vbi continentur cessio vëditionis, quam fecit Rex Fernandus tertius, eidem ciuitati de municipijs Alcocer, Herrera, & alijs locis, precio quadraginta quinque milliū Moruissorum Alfonso: cuius mentionem facit doctissimus l. V. Licentius Ioannes Arce de Oralora, in suo insigni tractatu de nobilitate, 2. parte, capi. 4. & Petrus Alcocerius libro paulò ante allegato, libr. 1. cap. 84. æstimantes, singulum Maraue-dinum ferè ad valorem vnius Castellani, nempe sexta parte vnius vncie auri. Hæc scriptura exhibita est in lite, quam in hac Curia & Cancellaria Granatensi, ciuitas Toletana sustinet contra Marchionem de Gibræleon, & Comitem de Belalcazar, in qua lite producuntur testes, deponentes, præfatum Moruissum Castellani fuisse ponderis & valoris vnius Castellani. Tamen si circa hunc valorem non viderim testimonium, vel auctoritatem alicuius historię, vel legum antiquarum: & pars Marchionis præten-dit, Moruissum Alfonso fuisse minoris valoris & ponderis. Quod si hic Moruissus sit Maraue-dinus aureus antiquus, qui iuxta legem styli appēdebat sex Maraue-dinos bonos, clara & manifesta est eius æstimatio &

pondus, ex ijs, quæ modò tractauimus: vnde etiam apparet, Moruissum istum Alfonso, si fuit ex ijs Maraue-dinis aureis, cursum habentibus initio regni Alfonsi decimi, vel paulò ante, quod istorum sex appenderint vnum Castellani. Non meam edissero sententiam, cum sit articulus concernens litem pēdentem. Posteaquam tractauimus, æstimationem & pondus quorundam numismatum antiquorum huius Regni, conuenit ex prædictis aliquot intellectus & declarationes plurimarum legum in Partitis contentarum eruere, ut hinc elucescat quædam notitia alijs legib. Regijs intelligendis accommodata.

Prima illatio erit circa intellectum legis 7. tit. 13. part. 6. vbi interpretando authenticæ. ¶ Præterea C. vnde vir & vxor, dicit: Verum hæc quarta non debet excedere centum libras auri. Hanc eandem summam librarum auri, in isto casu posuit Nouella Iustiniani in Authentica, Ut liceat matri & auie, §. quia verò. Quod si debeamus insequi æstimationem, quam de auri libra facit Iustinian. in lege quoties. C. de susceptoribus. & arcar. nempe libræ singulæ ad septuaginta duos solidos aureos, vel Castellanos, supputant centum istæ libræ auri, septem millia & ducentos aureos Castellanos: Lex etenim Partitarum conformiter debet intelligi ad legem, quam interpretata est, quæ intelligit de libris Romanis, duodecim vnciarum, & singulam ad septuaginta duos Castellanos: ita ut prædicta lex sit conformis huic euidenti supputationi, quantum ad quantitatem, quam voluit limitare.

Secunda illatio spectat ad leg. 4. tit. 13. part. 1. vbi tractando, qualiter iniuria sepulchris & funeribus illata vindicari debeat, dicit, quod Iudex eam haud minoris æstimat centum Marchis. Ista lex decerpta est ex lege 3. §. si nemo erit, & §. qui de sepulchri. ff. de sepulchrorum violat. & ibi statuitur hæc poena ad centum aureos, non ad centum marchos, quæ plurimum differunt: manifestè enim apparet, centum Marchos, siue sint aurei, siue ar-

gentei, longè excedere centum aureos: quare debet animaduerti hæc varietas legis Partitaræ; & illa, l. 12. titulo 9. Partit. constituendo eidem delicto poenam, & interpretando eandem legem Romanorum iisdem terminis, ponit centum maravedinos aureos, & non centum marchos aureos. Sit etiam lex 2.3. titulo 18. libro 4. Fori, tractans de iisdem poenis, eas constituit ad centum solidos aureos, vbi notandum est, illarum legum conditores intellexisse solidum aureum, & solidum Iustiniani, vñ atque idem numisma, eiusdem valoris & ponderis existere, veluti copiosè supra differuimus, capit. 3. In hac eadem materia iniuriarum, mortuorum sepulchris illatarum, dicit eadem lex 12. titulo 9. part. 7. Quicumque saxa vel lateres ad sepulchris abstulerit, vel sepulchra aperuerit, quatenus mortuos pannis spoliaret, luat Regi duodecim libras auri: quæ lex mendosa est, & debet restitui, decem auri libras, ex l. qui sepulchra. C. de sepulchr. violat. vbi notandum est, hanc poenam initio constitutam fuisse ad viginti libras auri, ex l. 12. titu. 17. lib. 9. Codicis Theodosiani, quam condidit Imperator Constantinus, statuens eandem poenam Iudici non castiganti prædictum crimine: vnde prouenit l. si quis sepulchrum, C. de sepulchrorum violat. Postea idem Imperator in eodem casu constituit poenam decem auri pondo, in l. 4. titulo 17. libro 9. Codicis Theodosiani. Hinc deriuauit prædicta l. Qui sepulchra. Debent intelligi hæc auri pondo singula ad septuaginta duos Castellanos, & sic debet interpretari l. Partitarum, ita vt duo auri pondo sint centum & quadraginta quatuor Castellani, & si fuerint decem auri pondo, erunt septingenti & viginti Castellani, si per consuetudinem aut forum aliter non fuerit receptum aut dispositum. Quod dixi circa dictas leges Regias, debet intelligi iuxta intentionem, quam habuerunt ij, qui prædictas leges copularunt circa pondus, & valorem solidi: nam iuxta valorem antiquorum aureorum, de quibus tractant Iurisconsulti, velut diximus cap. 3. singulus aureus tantum appendebat, quantum

hodie duplus aureus, quem duplicem Ducatum nominant, & minutim per numos argenteos vigintiquinq; denarios, supputantes propemodum 30. Reales, ex ijs, quibus modò vimur.

Tertia illatio offertur, quantum ad l. 9. tit. 18. part. 1. quæ constituit sacri lego poenam nongentorum solidorum. Lex ista decepta est ex c. si quis contumax. 17. q. 4. & ex concilio Triburiensi, anno 895. celebrato. Solidi isti non intelliguntur aurei, neque solidi Iustiniani, sed alij solidi minoris æstimationis, de quibus tractauimus c. 3. §. 2. explicando intellectum c. qui subdiaconum. 17. q. 4.

Quarta illatio debet expendi, quantum ad l. 7. tit. 18. part. 1. vbi interpretando solidum dicti ca. qui subdiaconum. 17. q. 4. ait lex: Istos solidos debere intelligi Maravedinos, & veraciter, si intelliguntur Maruedini aurei ponderis solidorum Iustinianæ æstimationis, veluti ex consuetudine solent leges Partitarum: ingens est æstimatio, & poena magnæ quantitatis, ex quo, & ex alijs considerationibus, d. §. 2. Sustinuimus istos solidos non fuisse aureos, sed solidos Gallicos argenteos, etiam ære cõmixtos. Hæc intelligi debent, quantum ad æstimationem solidorum conformium, ca. qui subdiaconum. & iuxta tempus conueniens, intelligendo, quod leges Partitarum voluerint immutare æstimationem, nec pondus antiquorum numismatum contentum in Legibus, vel Canonibus, quas interpretabantur, quod mihi quidem fit admodum verisimile, siquidem vsi sunt voce maruedini, quæ tunc valde communis erat diuersis monetis aureis & æreis. Verum si hæc opinio duriuscula videbitur, & opponatur, quod lex interpretando prædictum caput Decreti voluerit illam monetam immutare, & reducere ad maruedinos Castellanos, tunc vsum habentes, necessum est considerare non intellexisse maruedinos aureo antiquos, ætatis Regis Alfonso, cuius tempore prædictæ leges conditæ fuerunt: poenâ siquidem ista in quantitate longè maior existeret, quam eius capitis, quod lex interpretatur.

verum intelligi debet de maraue dinis aureis, tunc in usu, tamen si precij valorem excederent existentibus iuxta id quod notabitur illatione septima, quando quidem in legibus Partitarum quoque mentio fiat maraue dinorum areorum, ex eo, quod dicitur illatione 13. quæ quidem æstimatione magis conuenit prædicto c. qui subdiaconum, cum minori derogatione, vel immutatione iuris veteris.

Quinta illatio est circa l. 10. tit. 18. par. 1. quæ statuit poenam sacrilego triginta auri librarum, qui vim intulerit ecclesijs. Libræ istæ ex omnibus supra dictis colliguntur, esse singulæ duodecim vnciarum, ita ut hæc poena sit quadraginta quinque marchorum argenti, iuxta id, quod notauimus capit. 4. pro intellectu c. quisquis. 17. quæstione 4.

Sexta illatio spectat ad praxin, l. 18. tit. 4. par. 3. ubi tractando de iurisdictione mediocri vel mixto imperio, ait, quod ad talem iurisdictionem pertineat, cognoscere vel determinare litem, ultra trecentos maraue dinos, & ad iurisdictionem minorem pertinuit sententiam proferre, cognoscere & definire litem infra trecentos maraue dinos aureos. Isti Marauedini ex ijs, quæ dixi, debent æstimari singuli ad Castellanum: Talis etenim est stylus legum Partitarum. Prædicta lex decerpta est ex Nouella Iustiniani, tit. de defensor. b. ciuit. §. & iudicare, ubi hosce trecentos Marauedinos aureos subinde vocat solidos, & subinde confestim aureos.

Pro meliore autem & faciliore prædictorum intellectu aduertendum est, prædictam æstimationem claram existere, præsupponendo leges Partitarum noluisse monetam, neque poenam in sua quantitate à legibus antiquis, quas interpretati sunt, immutare, velut annotaui. Verum si de eo tractetur, & verisimilior sit opinio, dicere, leges Partitarum constituisse numerum poenarum, in legibus antiquis contentarum, quas interpretabantur respectum habendo ad monetam, quæ ætate Regis Alfonso decimi, vel noni, patris Regis Sanctij in usu fuit, alia debebit haberi ratio

in æstimatione Maraued inorum in eadem l. 18. & aliarum similium contentorum, ut singulus Maraued inus aureus sit ponderis sextæ partis vnius Castellani, ita ut sex marauedini in auri pondere, efficiant vnum Castellanum, iuxta quam rationem trecenti marauedini hodie, quantum ad auri pondus, efficiunt quinquaginta Castellanos, tamen si valor & æstimatione singuli marauedini, tunc valuerit decem ex ijs, qui modò cursum retinent, vel sex, iuxta aliam computationem. Vnde resultat, pondus auri prædictorum trecentorum Maraued inorum, ad pondus expensorum hodie continere æstimationem, quam habent quinquaginta Castellani, nempe viginti quatuor millia, ducentos & quinquaginta Marauedinos. Et hoc quod idem habita consideratione ponderis auri, tamen si iuxta minutam æstimationem marauedini eius temporis, trecenti marauedini, multiplicando singulum per decem, efficiunt tria millia maraued inorum, & multiplicando singulum per sex, mille & octoginta Marauedinos. Quod si dicamus, veros quosdam insigniter doctos & curiosos annotasse d. l. Partitæ, & similes debere intelligi de Maraued inis aureis veteris, qui olim expendebantur, antiquis legibus contentis, quorum singulus in auro appendebat sex eorum, qui cursum habebant, ætate qua leges styli condita fuerunt, tamen si certo constet, tales leges styli, præcipue l. n. 4. loqui de Rege Alfonso decimo, patre Regis Sanctij, velut probauimus capite quinto, numer. 4. Apparet sanè iuxta prædicta, leges Partitarum non intelligi de moneta tum temporis currente, quando quidem illas condidit Rex Alfonso decimus, Regis Sanctij pater, quod inficias iri nequit, verum deberent intelligi de moneta aurea vetustiore, ad quam refertur prædicta lex styli, & idem Rex Alfonso in illa nominatus. Sunt igitur tales Marauedini, ponderis vnius Castellani aurei conformes ponderi solidi Iustiniani, velut probatum fuit d. c. tamen si ætate singulus per monetam minorem æstimatus valuerit, iuxta vnam computationem sex-

Texaginta marauedinos præsentēs, & iuxta alteram triginta sex marauedinos. Hinc manifestum apparet, quod quicunque faretur prænominatam legem Partitarum, debere intelligi de Marauedino antiquo, quem lex styli ait fuisse aureum, & appendere lex illorum, quibus tunc utebantur, debet concedere, singulum marauedinum contentum prædictæ l. 18. debere esse ponderis vnus Castellani aurei, & conformem in pondere solido Iustiniano, licet eius valor per minutos marauedinos accreuerit, vel ratione temporis & legum nouarum immutatus fuerit. Concederetur etiam, marauedinos prædictæ l. probè ad Castellanos aureos & solidos Iustinianos esse reductos: quamobrem exigua erit differentia inter opinionem, quam prima huius operis editione, quantum ad istam illationem sustinui, & eam, quæ deinde magno cum respectu annotata fuit in contrarium: verum in idem recidit, si (veluti sensi) lex Partitæ intelligatur de ijs marauedinis aureis, quos antiquos lex styli nominat.

Septima illatio debet notari, quantum ad l. 8. tit. 7. part. 3. in qua litigantibus pertinacibus poena constituitur certorum Marauedinorum pro multa pertinaciæ. Qui mea sententia non debent esse Castellani aurei, veluti sunt alij plurimi, legibus Partitarum contenti: nam in alijs casibus procedunt dictæ leges cum intentione interpretandi ius commune. Hoc in casu intelligerem huiusmodi marauedinos, iuxta æstimationem, quam habebat marauedinus aureus vel bonus, ætate Regis Alfonsi decimi, nempe sex præsentis ætatis, vel decem iuxta aliam computationem, cui fauet l. 1. tit. 4. lib. 1. fori, quæ contumaci coram Rege citato & cõnento, eandem poenam centum marauedinorum cõstituit, veluti præfata lex Partitæ. Marauedinos autem legum Fori, semper intelligimus ex bonis, nempe aureis, qui cursum habebant ætate regis Alfonsi decimi, & eius coetaneorum per summam numorum areorum.

Iuxta hanc rationem debent intelligi, ma-

rauedini contumacib. in poenam constituti, l. 1. 2. 3. 4. ti. 3. li. 2. fori, & solidi, quorum ibi fit mentio, iuxta id, quod annotauimus de valore & æstimatione solidorum. Hæc ipsa interpretatio prædictorum marauedinorum, nempe quod intelligi debeant ex bonis, colligitur ex l. 24. 25. & 26. styli, quæ respectum habent ad marauedinum bonum Regis Alfonsi decimi. Eandem opinionem sustinuit Hugo Celsus in Repertorio verbi *Enplaz emeto*, licet iste cõtumaciæ aliter dirigant alijs in locis, iuxta cõsuetudinem.

Octaua illatio pertinet ad l. 3. tit. 8. part. 3. vbi constituit poenam centum marauedinorum in vno casu, & decem in altero, quando possessor resistit & impedit, ne fiat, vel exequatur locatio. Isti marauedini debent intelligi ex bonis, nempe ex ijs, quorum præcipuè vserat ætate Regis Alfonsi decimi, qui erant aurei, vel aureis æquales, iuxta æstimationem, quam insecuti sumus & expendimus. Hoc probatur ex eo, quod præfata lex non est decerpta ex iure communi, neque ex alijs, quas ego vidi: quamobrem illam sum intellegendum, conformem monetæ Regis, qui eam signari iussit, nempe Regis Alfonsi decimi.

Nona illatio spectat ad l. 20. tit. 23. part. 3. vbi in casu refugij ad Curiam, lex reputat & iudicat eum pauperem, qui nõ possidet valorem viginti marauedinorum, qui si debeant intelligi, iuxta monetam regiæ, quam lex condidit (nam quod ad eam summa, iuxta id, cuius in præsentiarum reminiscor, nõ possumus eam referre ad alias leges antiquas) singulus marauedinus valet decem præsentēs, vel sex bonos, iuxta aliam rationem. Supputant igitur prædicti 20. marauedini, ad minimum sexcentos & viginti marauedinos præsentēs, singulum ad 10. denariolos, qui tunc temporis valebant in regalibus argenteis, eiusdem quo moderni sunt poderis ultra 40. Regales, qui ea ætate plus erant, quàm hodierno tempore, 3000. marauedinorum, considerando precium omnium alimentorum, veluti probauimus ex legi. antiquis huius regni, & in præsentiarum æstimamus inopè,

qui in casu refugij ad Curiam non possidet in bonis 3000. marauedinos.

Quantum ad id, quod quispiam sit obligatus se pauperem ac inopem declarare, ait l. 1. tit. 5. lib. 2. fori. Qui habuerit in bonis centum marauedinos, non obligatur se pauperem ac inopem declarare. Marauedinos istos intellexit Montalius singulum pro 10. marauedinis nostri temporis: verum per aliam rationem aestimo singulum ad sex marauedinos praesentes. Erant vero tunc temporis centum marauedini longe maioris valoris, quam hodie quinquaginta ducati, prout omnia exiguo precio venundabantur.

Sic etiam, quantum ad id spectat, quod quispiam ob paupertatem nequeat esse accusator, ait l. 2. tit. 1. part. 7. illum esse pauperem, qui in bonis non possidet quinquaginta marauedinos. Ista lex fuit decerta ex l. nonnulli. ff. de accusationib. pro hoc effectu constituyente quinquaginta aureos, qui iuxta communem iuris opinionem, contentam in legibus antiquis debet aestimari pro conformitate illius aetatis, qua leges fuerunt conditae, & sustinendo id, quod probaui cap. 3. debet ex pondere auri singulus aureus appreciari ad duplicem ducatum, vel ad quartam partem vnius unciae auri, & in argento ad viginti octo Reales, siue Regales, & amplius: quandoquidem singulus aureus valuerit absque aliqua contradictione, viginti & quinque denarios, efficientes argenti tres uncias cum dimidio, & amplius. In moneta graeca, singulus aureus valebat mille quadrantes, vel quattrinos, qui ferè totidem supputant Marauedinos ex ijs, qui hodie ex Castellana vsum retinent. Haec ipsa declaratio, quae est vera & genuina, l. nonnulli. applicatur ad legem Partitarum: si intellexerimus, auctores illarum voluisse aliquam innovationem facere: verum cum illorum mens fuerit declarare aureum antiquum, pro precio & valore solidi Iustiniani, debemus praedictam summam aestimare ac reducere ad quinquaginta aureos Castellanos, & ad eorum valorem, iuxta illa, quae superius annotauimus.

Decima illatio est circa l. 41. tit. 2. part. 3. ex qua interpretando authenticam: nisi breuiiores. C. de sententijs ex periculo recitandis, dicitur: Quod causae infra decem marauedinos, sunt & debeant reputari breues: ita ut nequaquam oporteat pro illis actionem instituere. Ista quantitas non erat taxata iure communi, veluti apparet ex eo, quod notatur ex dicta authentica. Quam obrem intelligemus, aestimationem conformem esse monetae marauedinos principalium, cursum aetate, quo lex fuit condita, habentium, nempe bonorum, iuxta vnam computationem ad decem pro singulo, aut sex iuxta alteram, ita ut essent vel cetum, vel sexaginta marauedini, qui tum temporis pro ratione exigui precij rerum necessariarum, tantum conferebant, quantum hodie duo ducati, & amplius.

Vndecima illatio est admodum manifestae, quod ad l. 9. tit. 4. part. 5. de donatione, quae fieri potest absque insinuatione ad quingentos Marauedinos aureos. Lex ista decerta est ex l. sancimus, & ex l. penult. C. de donationibus, ubi fit mentio quingentorum solidorum, quorum singulus tum temporis pondere adaequabat vnum Castellanium, vel sextam partem vnius unciae auri: & sic lex Partitae debet intelligi iuxta eandem aestimationem, ut singulus Marauedinus aureus, sit vnus Castellanus, veluti tractauimus lib. 1. variarum resolutionum, cap. 11.

Duodecima illatio deducitur pro intellectu l. 2. tit. 11. part. 3. ubi in causis infra decem Marauedinos defertur iuramentum, quando adest probatio vnius testis. Quantitatem istam ius commune reliquit in arbitrio iudicum: quam obrem non erit inconueniens, subinde intelligere marauedinos istos per solidos Iustinianos, qui sunt Castellani aurei, tametsi proprius aetatis status referri debeat ad marauedinos aetatis Regis Alfonsi decimi, quorum sex appendebant vnum Castellanium, veluti tractauimus in ijs quae hactenus explicauimus.

Decimatercia illatio deducitur ad intelligentiam l. 5. 7. 8. & aliarum quatuor sequentium.

num. titu. 10. & l. 13. titu. 19. part. 3. ubi fit mentio Marauedinosaurum, apreciando tributa, quæ ex priuilegijs & alijs constitutionibus, & sigillis penduntur in Curia. Istos Marauedinos eosdem intelligo, cuiusmodi vsum habuerunt ætate Regis Alfonso decimi, & paulo antè seculo parentis eius Regis Fernandi, neque intelligi debet per monetam auream vel argenteam, prout dicit eadem lex 15. tit. 19. par. 3. & sic debent estimari Marauedini legum in partitis contentarum, haud enim interpretantur certam monetam iuris communis, & legum Romanarum, neque tractant de Marauedino aureo.

Decimaquarta illatio pertinet ad l. 14. titu. 6. part. 3. quæ Aduocatis salarium apreciando, ait: Maius salarium non excedat centum Marauedinos. Isti Marauedini debet estimari aurei, & singuli ad pondus aureorum antiquorum, nempe ad duplum vnum, vel duos ducatos simplices, prout diximus: nam lex ista decerpta est, l. 1. §. si cui. ff. de varijs & extraord. cognit. vel ad minimum debet estimari singulus ad Castellanum, prout tractauimus ad l. 2. titu. 1. part. 7.

Fit mentio in aliquot Castellæ regni historijs, cuiusdam monetæ, quam Franci nuncupabant. Francus iste fuit aureus, & valebat decem Regales argenteos, eiusdem ponderis cum ijs, qui hodie cursum retinent, & octo habent vnciam vnam. Erat Francus sexta parte minor duplo Castellano eius ætatis, quem capite isto extendimus, prout deducitur, & bene colligi potest ex quadam ordinatione, quam condidit Rex Ioannes, eius nominis primus, in Viruiesca, anno 1387. vt Francus appenderit aliquid vltra ducatum, ex ijs, qui nostro tempore vsum retinent. In priuilegijs quoque & legibus horum regnorum fit mentio Petitorum, & monetarum in materia contributionum, & debet intelligi, quod singulæ monetarum istarum æquiualebant quinquaginta coronatos, vulgò Cornados, nempe octo Marauedinos præsentis, & octo Cornados, quod probatur per aliquot scripta & mo-

numenta nobilitatum & distributionum, ex quibus prædicta resultat æstimatio.

THEMA CAP. VII.

De mutatione monetæ quoad pondus & valorem eius.

SUMMARIA

1. Numismata, an possint pluri estimari, quàm materia, ex qua fuerit signata.
2. Aristotelis locus expenditur ad intellectum Iurisperiti in l. 1. ff. de contrah. emptione.
3. Pecunia, an possit pluri estimari in priuatis commercijs, quàm publicè sit estimata.
4. De cambio ad pecunia permutationem, & de campsoribus.
5. Numismata an sint cudenda publicè expensis.
6. Princeps an possit mutare pecunia valorem.

CAPVT VII.

O Biter superius non semel diximus, in his Hispaniarum regnis numismatum pondus & valorem mutatum fuisse regia quidem auctoritate. Idcirco quæritur, an ea mutatio licita sit, & iure fieri possit. Et sanè quoties mutatio monetæ sit, quoad pondus & eius valorem, planè omninò licita est, nec in hoc aliquid potest controuerti. Etenim si numismatum aureorum pondus augetur vel minuitur, æquum erit, quod & valoris, ac æstimationis fiat diminutio, vel augmentum. Erit igitur huius quæstionis controuersia in hoc, an numismata pondere eodem possint quandoque pluri estimari, & valere auctoritate principis? cui quæstioni & illa accedit, an moneta cudenda sit expensis Reipublicæ, vel principis?

Et quibusdam visum est, numismata

non pluris esse æstimanda regia auctoritate, quàm æstimetur, & valeat ipsa massa auri, vel argenti, aut pondus, ex quo constant. notatur in l. 1. ex Accursio ibi. ff. de contrahen. empt. vbi de pecunia iurisconsultus inquit, Electa materia est, cuius publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutacionum æqualitate quantitatis subueniret: eaque materia forma publica percussa, vsum dominiumque non tam ex substantia præbet quàm ex quantitate: nec vltra merx vtrumque est, sed alterius precium vocatur. Hactenus iurisconsultus, de cuius intellectu paulò post tractabitur, vt videamus, an illic probetur opinio Accursij.

Secundò ad hanc rem adducitur tex. in l. 1. C. de veteris numisma. potest. quo in loco apparet, numismata esse vbiq; cudenda & expendenda, debitum pondus habentia. Sed ea constitutio nihil aliud probat, quàm quòd numismata publica percussa auctoritate, debeant esse iusti ponderis, & debiti, nèpè eius ponderis, quod lege publica fuerit diffinitum: nõ tamen sequitur ex hoc, quòd numi sint habituri eundem valorem, quem valet ipsa materia, ex qua suè signati.

Tertiò in idem tendit text. in l. 2. C. eo. titu. de veter. numis. potest. iuxta Accursij interpretationem, quæ videtur probare, quòd diminutis numismatis quoad pondus quidem, etiam eorum æstimatio diminuenda sit. Sed nec hic textus quidquam vrget: est etenim eius sensus secundum Bartol. quòd minuta æstimatiõne solidi, minuitur æstimatiõ rerum quæ venduntur ad solidum, sicut itidem cõtingit, vbi æstimatiõ monetæ augetur & crescit. Nã eadem ratione crescunt precia rerum omnium, quæ eadem moneta emi solent, quemadmodum notant Ange. in l. Paulus. ff. de solutio. Purpur. in l. cum quid. ff. si certum peti. nume. 17. Quod verum est, & procedit, vbi omnes monetæ minores pari proportione augetur, vel minuuntur: tunc enim precium augetur vel minuitur omnium rerum vniformiter, diminuta, vel aucta æstimatiõne omnium monetarum:

atque ideo precium rerum, cum sit vniformiter variatum æquipollet veteri precio. Quòd si vna tantum species aurei, vel numismatis minuatur, reliquis monetis manentibus in statu suo: tunc precia rerum manent in priori statu respectu aliarum monetarum stantium: respectu autem aurei minuti non minuuntur, imò augentur rerum precia. Sic econtrariò in augmento vnus numi respectu aliorum qui non fuèrè aucti, precia rerum manent in eodẽ statu, respectu verò illius aucti numismatis, precia rerum minuuntur, quemadmodum eleganter considerat Carol. Molinæ, de contractibus, q. 9. nu. 716.

Quartò huc pertinet l. 3. eod. tit. C. de veteris numisma. potest. decifum extat, numismatum precia vbiq; debere eandem æstimatiõnem habere, deniq; & vniforme. Sed & hæc constitutiõ eo tendit, vt vbiq; eadem sit æstimatiõ, idem sit valor eiusdem numismatis, nõ tamen sequitur ex hoc, quòd tanti sit numus æstimandus publica auctoritate, quãti æstimatur ipsa materia, ex qua conficitur.

Quintò hæc ipsa opinio deducitur ex c. quanto. de iureiur. quo in loco apparet, principem teneri omninò monetam cudere, & publicam facere ea lege, vt valor iuxta pòdus ei cõstituatur: alioqui si princeps posset pro sua libidine precium constituturẽ numis quocunq; pondus auri, vel argenti habentibus: iuramētum illud, quod tanto conatu Romanus Pontifex illicitum esse censet, minimè foret vlla ex parte reprobum, atq; ideo fateor, hæc decretalem decisiõem admodum vrgerẽ aduersus principes, qui hanc legem nequaquam obseruant in numismatis cudendis.

Ceterum contrariam sententiã plurimum comprobatur ratio ab Aristotele deducta libro 5. Ethicor. cap. 5. & libro 1. Politicor. cap. 6. inquit enim, numum lege consistere, ac suam vim retinere, non natura. Si quidem ipse princeps, ipsa Respublica, denique ipsa lex numum constituit: atque ideo numisma dicitur, quasi nomisma à νόμος id est lege, à qua precium & valorem certum accipit: cuiusque libera potestas

testas est, numos semel percussos inutiles efficere, ac reddere. Hæc Aristoteles, à quo libet non temerè argumentari. Nam si non natura ipsa, sed à principe numismata vim & potestatem accipiunt: ab ipsoque legem reuocante inutilia effici possunt, profectò non tanti æstimatur materia ipsa auri, vel argenti, quanti numus ipse: cum si tanti æstimaretur, natura ipsa non lege, precium & vim numus haberet.

Huic rationi Plutarchus suffragatur in Phocionis vita scribens, numos eos esse præstatiores, qui in minori materia plus valoris, ac precij complectantur.

Simili ferè ratione suffragatur textus in l. Titia. ff. de auro & argento legat. vbi Iurisconsultus respondet, legatis alicui decem pondo auri, satis iuste legatum solui, si vel aurum, vel precium auri præstetur. Idem probatur in l. i. §. vltim. ff. eod. titul. Etenim si pecunia, qua aurum ipsum æstimatur, aurea quidem tanti ponderis esset, quanti ipsum aurum, nulla subesset ratio, cur hæc ut diuersa ab ipso Iurisconsulto nominentur: siquidem nullo discrimine constant. Sed nec ista rationes aduersus principum censes omninò videntur. Locus equidem Iurisconsulti diuersa censet aurum & pecuniam, vel numos aureos, & merito: quia numi propter formam & characterem publicum à massa & materia rudi distinguuntur: quemadmodum statim probabitur.

Sic locus Aristotelis rectè intellectus eum sensum habet, ut plurimum inter sit, sine massa metalli informis & rudis, an in numos redacta. Hoc enim & ipse Aristoteles explicat eleganter in dicto ca. 6. Nam cum inquit, quæque necessaria non facile posset vltro & citro comportari, publico gentium consensu constitutum est ad permutationes faciendas, ut tale quidam inter se darent & acciperent, quod cum esset ipsum ex genere rerum accommodatum ad usum vitæ, facile tractari posset: cuius modi est ferrum & argentum, & si quid aliud eius generis habetur, quod initio magnitudine ac pondere sim-

pliciter erat definitum: postremò etiam caractere fuit percussum, ut homines liberi essent à sollicitudine examinandi, nam caractere quantitas numi significatur. Hæc Aristoteles. Ex quo primò adnotandum est, autoritate publica effectum fuisse, ut numi certam habeant & ponderis, & æstimationis rationem, quæ & ipso caractere, & forma constet absque alio examine, quod quidem necessarium foret, si massa auri, vel argenti daretur absque publica forma pro aliqua alia re ad humanum usum necessaria. Quod fit, ut licet numus eiusdem ponderis sit, cuius & ipsa materia, ex qua constat: at tamen admodum utilis fuerit numismatum usus, ut absque alia hominum sollicitudine constet ex publico caractere, quanta sit eius materiæ æstimatio, quod manifestissimè Aristoteles explicat. Deinde constat ex eodem, numum ipsum autoritate publica constare, non tam ex substantia, quàm ex quantitate: ita enim ipse legendum esse censeo, in l. i. ff. de contrahenda emptione.

Etiamsi Budæus inibi, ex qualitate legerit. Est enim sensus, quòd in numis iam ipsa substantia materialis non consideratur, sed quantitas: id est, valor impostitius publicè & perpetuò constitutus: quam equidem quantitatem, publicam & perpetuam æstimationem vocauit paulò antè idem Iurisconsultus. Quantitas igitur ab eodem appellatur publica illa numismatum æstimatio, qua intelligitur, & significatur, quanti numisma quodlibet locabile sit.

Hinc sanè deducitur illius quæstionis definitio, an aliquod aureum numisma possit permutari, aut vendi pro numis argenteis, pluribus tamen quàm lege, aut publica æstimatione fuerint definiti. Et, quia isthæc æstimatio numismatum publica est, & precia cuiusque rei publica lege constituta, non liceat peruertere, quibusdam visum est, non posse vendi pecuniam carius, quàm lege valeat: nisi excessus ille recipiatur ratione officij, vel consuetudinis, vel eius, quòd verè in-

ter sit

ter sit ipsius recipientis illum excessum ratione damni emergentis, vel probatissimi lucri cessantis. Sic etenim censet doctissimus Ioannes Ioannes à Medina de restitutione: vbi de cambijs agit. folio 157. sed vt hæc quæstio facilius intelligatur, aliquot subiiciam conclusiones.

Prima conclusio. Pecunia duplici ratione in in precio habetur: scilicet tanquã res & tanquã signatum numisma. Probatur hæc assertio, quia valor metalli, nec petit, nec mutatur propterea, quod sigillum publicum impressum habeat: siquidem æstimatio publica in id tendit, vt ea obseruanda sit, quoties illud aurum, vel auri massa, vt numisma expenditur. Hanc denique conclusionem eleganter exponit Dominicus Soto libro septimo de iustitia & iure, quæstione 2. cui suffragatur locus insignis apud Iuriconsultum in l. numismatum. ff. de vsufruct. quo in loco veteres numi ex auro forsan purissimo percussi, vt gemmæ, & preciosiores res ita seruantur, & custodiuntur, ac æstimantur, quod vsufructus potest in eis constitui: sicuti & in rebus vsu non consumptibilibus.

Secunda conclusio. Secundum metalli naturam poterit iuste numisma aureum, vt aurum, permutari, aut vendi maiori precio, quàm sit illi à Republica prætaxatum: modo augmentum illud sit exiguum. Hanc opinionem tenuerunt Syluester verbo, vsura. 4. §. 3. Dominicus Soto in dicta quæst. 2. Caietanus, licet dubius in tractatu de Cambijs cap. 6. Huius casus erit exemplum, quoties numismata aurea dantur, & venduntur ad deaurandum, ad ornamentum, ad annulos, in aures, torques, & his similia conficienda, in hac etenim specie locus non est publico precio, quod tantum obtinet, vbi numismata permittantur, & in commercijs expenduntur. Qua ratione tollitur Ioannis Medina opinio, quæ contrariam huic sententiam potius admittit. Quod est maxime notandum. His adde Aymonem Crauetam consil. 6. nume. 15. & sequen. qui hac de re non nihil agit.

Tertia conclusio. Licitum nihilominus est, numismata vt numisma: a sunt, & ea ratione, permutare aut cambire, non nullo ab alterutra parte cõcessa alteri precio. Hæc probatur. Nam licet primus & proprius vsus pecuniæ sit ad emendum & vendendum, vt sit alterius rei precium, iuxta l. i. ff. de contrahend. emptione. Aristotelem libro 1. Politic. cap. 6. & quoad hanc partem nulli liceat transgredi eius æstimationem à lege taxatam: est tamen & alter pecuniæ vsus improprius, nempe vt permutetur pecunia cum pecunia, & ad hoc non habet à lege taxatam certam quantitatem, nec valorem, vt docent Sanctus Thomas libro secundo, de regimine princip. cap. 14. Syluester verb. vsura, 4. quæstione 2. & 3. sic sanè licet proprius vsus calcei sit ad tegendum pedem: alter tamen eius vsus improprius est, vt cum alia re permutetur, sicuti ex eodem Aristotele deducitur in dicto cap. 6. & cap. 7. Hoc ipsum hac in re & Caietanus adnotauit in tractat. de cambijs, cap. 1. inde commutatio ista pecuniæ admodum utilis est Reipublicæ, dum numularius aut ream pecuniam dat pro minuto argento, aut vice versa minutum argenti pro rea pecunia. Contingit enim sæpius, vt vtiliores esse alicui minores numos argenteos ad faciliorem vsu, & expensas, quàm auream numisma: atque icidem alteri erit vtilius numisma aureum ad translationem, quàm argentei minuti numi. Qua ratione ob faciliorem ac commodiorem vsu, est vtilis valde ista hæc in Republica permutatio. Ideo mirum non est, si permittatur, mercedem aliquam dari his, qui labore proprio, & industria paratos habent numos aureos, & minucos argenteos ad huiusmodi cambia, modo precium hoc tenue sit, ne fraudibus locus aperiat. Præsertim constat, hoc licere publicis campforibus, ministris Reipublicæ, ab eaque constitutis.

His etenim hoc licere asseuerant nostri Doctores passim, quorū meminit eos sequutus Laurentius Rodolphus in c. consulu. de vsur. in repetit. quæstio. 26. Ioan. Lup.

Lup. in c. per vestras. notab. 6. in §. 9. nume. 3. de donatio. inter virum & vxorem. Florentinus 2. parre. titu. 1. cap. 7. §. 47. Con-
radus de contractibus. quælt. 99. quorum
opinio communis est, secundum Sylue-
strum verb. vsura 4. §. 7. Qui tamen & si
præmittant se tractare re in a quoad pub-
licos campiores: non tamen negant ex-
presim, idem licere priuatis personis. Sed
Caletan. in tracta. de cambijs, cap. 3. in spe-
cie asserit, non esse hoc cambium licitum
priuatis, sed tantum his, qui ab ipsa Re-
publica sunt ad id munus electi: cuius cō-
trarium Syluester in d. verb. vsura 4. §. 7.
probare mihi visus est, & idem tenet ma-
xima ratione Dominicus Soto in d. quæ-
stio. 2.

Etenim si hæc permutatio genere suo
pecunia æstimabilis est, ut constat, nihil
urget, cur non sit licita cuicumque, etiam
priuato; quod equidem verum est ex ipsa
natura rei: nisi lex huius cambij vsum pri-
uatis interdixerit: tunc etenim nemo po-
terit officium hoc exercere, nisi is, qui à
Republica fuerit electus: alioqui mortale
crimen is committeret, & teneretur ad re-
stitutionem lucri ex ea re percepti, sicuti
ipse Domini. Soto probat in d. q. 2. sic lege
regia titu. 8. lib. 5. ordin. interdictum est
officium istud priuatis, & omnib⁹, nisi in
curia principis habentibus ab eo specia-
lem commissionem & licentiam: in alijs
verò ciuitatibus & locis permittitur his,
qui à collegio Decurionum fuerint nomi-
nati & electi. Hac sanè ratione dicti
sunt ab initio Campiores hi, qui paratas
habebant pecunias ad permutandum mi-
niores pro maioribus, & vice versa maio-
res pro minoribus seruata compensatio-
nis æqualitate. Habuit verò hæc dictio o-
riginem à verbo Cambio, id est, permuto:
& inde vetera illa: campsi, campsum, &
campso, campfas: eadem significatione au-
thore Prisciano lib. 10. cap. 1. qui ex Ennio
citatur. Leucatem campfant, id est, permutant.
tradit Andr. Tiraqu. lib. 1. de retractu.
§. 30. in princ. inde campsores. Cambium
autem dictio non est à Latinis rece-
ptametsi vtatur eadem libri feudorum

author in c. 1. §. si quis dominus, quo tem-
po. miles. & in c. 1. §. cum autem. de con-
tro. inuestit. vbi Bald. notat, Cambium es-
se permutationem non tantum speciei ad
speciem, quæ propriè est permutatio: sed
& speciei ad genus: vt domus cū frumen-
to, & etiam generis ad genus, notat Iason
in l. 1. colum. vlt. ff. de rerum permuta. sic
& regia Partitarum lex. 1. tit. 6. part. 5. per-
mutationem cambium appellat. Illa verò
merces, quæ campso datur pro permuta-
tione pecuniarum, dicta est à Græcis Col-
lybus: & inde cāpsores Collybistæ, quod
Budæus adnotauit in l. vltim. ff. de pigno-
rat. action.

Dicti etiam fuere Numularij. Sed &
argentarij, qui trapezitæ, & mensularij ap-
pellantur, non tantum pecuniarum permuta-
tioni dedere operam maiorem: siquidem
simul negotiationem exercebant. Nam
pecunias custodiendas accipiebant, pro-
priaque & alienas fœnori dabant. Vnde
apud Plautum argentarius pro fœnerato-
re accipitur. His solebant in publico ad
longum tempus tabernæ locari, l. qui ta-
bernas argentarias. ff. de contrahend. em-
ption. quo in loco labitur Accursius, dum
interpretatur argētarias tabernas, in qui-
bus argentum venditur. Idem argentarij
mensas publicas & officinas Romæ in fo-
ro habebant, propè Castoris ædem, ex
Plauto in Gurgulione: in Persa & in Asi-
naria. Terentio item in Phormione. Qua
ratione argentarij fore cedere diceban-
tur, cum tabernis, id est, mensis suis ceden-
tes, aliò fugientes habitatum migrabant,
fallebantque creditores: quod longius ex-
plicat Guilielmus Budæus in l. si hominē.
ff. de positi. §. quoties. vbi Iurisconsultus
huius loquutionis meminit. Dicti etiam
fuere argentarij collectarij à colligendis
numis in l. quisquis. C. si certum perat. vti
explicat Alciatus in libro 4. dispunctio.
cap. 22. ex Suida. Horum autem argenta-
riorum officium & ministerium causam
publicam habebat, l. argentarius. in prin-
cip. ff. de edendo. Nam & alij rationes
conficiebant, ad quarum fidem recurre-
batur, l. Prætor ait. cum l. sequ. ff. de eden.

notat & de his aliqua Carol. Molinæ. de contractibus, nu. 59.

Ad propositam ab initio quæstionem rursus accedens illud ex multis adnotabo præ maxima auctoritate, text. in c. quanto. de iureiurando. numismata expensis publicis esse cudenda, nec pluri fore æstimanda, quam materia ipsa absque publico caractere æstimaretur. Hanc sententiam probat gloss. in d. l. i. ff. de contrahend. emptio. Bartol. in l. paulus. ff. de solutio. 2. colum. Idem Bartol. in l. qui falsam. ff. de falsis. & in l. i. §. vltim. ff. de auro & argen. legat. cuius opinionem Commune esse asseuerat Curtius Iunior in l. 2. §. mutui, nume. 12. ff. si certum petat. vbi Bartol. eandem opinionem probat, & tenet, quam etiam sequuntur Matthæ. Afflict. decisio 90. & Petr. Velluga in speculo principum, titu. de mutatione monetæ, nume. 7.

Nihilominus contrariam exponimus conclusionem, qua constanter asserimus, posse principem in cudendis numis eam observare legem, vt aliquid lucri percipiat pro ratione expensarum, quæ sunt in ipsa moneta signanda.

Non enim tenetur princeps proprijs expensis numos percutere. Idcirco poterit à principe numismatum precium taxari vltra ipsius materiæ æstimationem: quod consuetudo iamdiu toto in orbe Christiano recepit, secundum Innocen. Abba. num. 11. Imol. colum. 4. & ibi Doct. in d. c. quanto. de iureiurand. Imol. in d. l. paulus. ff. de solutioni. imò & de hac consuetudine Bartol. ipse testatur in d. l. 2. §. mutui. ac Martinus Laudens. in tracta. de monetis, colum. 1. Petr. Vellu. in d. num. 7. Boer. decis. 327. nume. 3. & Albertus Brunus in tracta. de augmen. & diminuti. conclusionem vltima. colum. 1. qui eandem approbat, vbi lucrum id sit exiguum.

Ego verò hac in re non video, admodum vrgere contra principes, text. in d. c. quanto. potuit enim in ea specie detrimentum in numismate contigisse eo pa-

cto, vt præter valorem materiæ, & modum legitimum expensarum precium fore constitutum, quod illicitum est: deinde consultius est, numismata expensis publicis percuti, & eundem habere valorem, quem ipsa habet materia: & tamen consuetudinem, cuius paulò antè meminimus: non ita contrariam iuri opinamur, vt admittenda non sit. Ea etenim principes ipsos excusabit omnino.

Sic in his regnis apparet ex pragmaticis constitutionibus, quarum in primis huius operis capitibus mentionem fecimus, consuetudinem istam planè seruari in numis argenteis, & aureis: tamen si modò ob auri penuriam pluri æstimemus, & faciamus aurei numismatis materiam, quam numus ipse lege regia sit æstimatus: atque ita hanc sententiam, quam recepit consuetudo, crebriorem esse asserit Carolus Molinæus de Contractibus, quæstio. 100. numer. 798. quam probare videtur Gabriel in 4. sentent. decisio. 11. quæstio. 9. colum. 2. quin & idem Innoc. Abb. & alij in d. c. quanto. hoc principi licere arbitrantur vltra expensas necessarias, quæ sunt in cudendis numis, si ipse princeps sit in aliqua inopia constitutus.

Nam ad subueniendum publicæ necessitati, publicisque impensis, poterit plurius monetam æstimare, quam numismatum materia æstimetur. Imò & hoc ipsum quandoque vtile Reipublicæ est, ne pecunia aurea, vel argentea extra regnum, aut extra prouinciā exportetur, quemadmodum admonent ipse Innocen. & Guid. Pap. in d. c. quanto. colum. 3. constat sanè ex constitutionibus Henrici Regis secundus, & Ioannis primi, ob publicas necessitates ab ipsis Regibus numismatum pretia augmentum accepisse. Sed & consensu populi, aut ciuium regni, etiam absque publica inopia poterit idem princeps efficere, secundum Innocen. Panor. mitan. & alios in d. c. quanto. Romæ item hoc factum olim fuisse ob publicam inopiam ab ipso senatu, testatur Plinius libro

libro 33. cap. 3.

Hinc denique poterit & alteri quaestioni responderi: an princeps possit mutare pecuniæ valorem, & æstimationem? qua in re Aristoteles inquit libr. 1. Politic. cap. 6. & 5. Ethico. cap. 5. esse in potestate Reipublicæ & principis, numismata semel signata mutare, & reddere ac efficere inutilia. Mutata siquidem voluntate vtenum numis, ut numum valere nolint, ipse numus, ut numus est, inutilis efficitur. Hic enim est sensus Aristotelis, tamen Michael Ephesus in d. c. 5. aliter interpretetur locum illum: scilicet ex usu permutationis. Ita equidem inquit. Nam si voluerimus ea, quæ habemus dare, & quæ non habemus accipere, inutilis prorsus usus numi euadet: ipse tamen opinor, non esse hunc sensum proprium Aristotelis, sed eum, quem modo tradidimus.

Mutatio verò pecuniæ, si fiat ex consensu populi, erit planè licita, utcumque fiat: cum accedat consensus eorum, quibus præiudicium ex ea mutatione fit: quod fatentur Hostien. in titul. de censib. §. ex quibus. Innocen. & Doctores in d. c. quanto. Albert. Brunus in tracta. de augment. conclus. vltim. colum. 3. qui expressim admittunt mutationem monetæ, ut licitam, quoties ea fit ex iusta causa: nempe quia materia numismatum facta est vilior, vel precior communis hominum æstimatione: vel quia non habet iustam æstimationem servata proportionem materiæ, ex qua ipsa constat. quod & Andr. Ifern. scribit in c. 1. quæ sint regal. numer. 18. & sequen. qui, nume. 24. etiam probat, licere principibus preciam monetæ augere tempore publicæ necessitatis: modo ea cessante fiat subditis restitutio damni illati ab ipso principe, qui posset id restituere.

Quod si mutatio monetæ fiat absque iusta causa pro principum libidine, id est omnino illicitum secundum omnes, quos modo citavimus. quamobrem dum Ioan. Fab. in princip. Instit. quib. mod. tolli. obli. & Boerius decisione 327. numer. 6. scribunt, posse principem absque consensu populi mutare monetam, est intelligendum,

modo fiat ex iusta causa, vel absque populi præiudicio. Qua ratione S. Thom. in tracta. de regi. princip. libr. 2. cap. 13. admonet principes, ne numismata pro libidine propria mutant.

De eadem re multa tradit Carol. Molinæ. de contra. questio. 92. & 93. qui num. 696. conatur improbare communem modum loquendi: dum pecuniæ bonitas distinguitur in extrinsecam & intrinsecam: bonitas enim intrinseca dicitur substantia ipsa metallorū tam in bonitate, quam in quantitate, seu pondere: bonitas verò extrinseca appellatur valor impositivus, ut scribunt omnes in d. l. Paulus. ff. de solutioni. & in l. cum quid. ff. si certum petita. & in dicto c. quanto. Etenim existimat Carolus, bonitatem intrinsecam pecuniæ esse publicam illam æstimationem, & valorem impositivum: quia est eius propria, specifica, substantialis & formalis bonitas, & essentia, quæ dat ei esse, quæ sublata, publica videlicet approbatione remota, definit esse pecunia, l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pignorati. actio. l. Iulianus. §. si quis. ff. ad exhiben. bonitas autem extrinseca secundum eum dicitur ipsa numerorum materia: scribitque is author, ita loquutos fuisse olim Azonem, Iacob. de Bellouif. Odofred. ac Cyn. in l. in minorum, colum. 4. C. in quib. caus. in integrum restitutio non est necessaria. Et tamen ad intellectum eorum, quæ in hac materia tractantur, observandus est communis dicendi modus: quem etiam sequitur Albertus Brunus in dicta conclusione vltim. colum. 5.

Ex §. sequenti.

SUMMARIA

- 1 Obligatus solvere in certa numerorum specie, an possit in alia solvere?
- 2 Pecunia bonitas intrinseca, an sit consideranda iuxta tempus contractus, vel solutionis?
- 3 Numismatum bonitas extrinseca, quomodo

do sit obseruanda quoad solutionem debiti?

4 Mutatio pecunie post moram, an nocet, vel profit creditori?

5 Promissio solutionis in certa pecunia sub certa estimatione, quo pacto sit obseruanda?

§. vnicus.

Superest modò ex Bart. in d. l. Paulus aliquot conclusiones deducere, vt breui quodam examine quæ ipse adnotauit, explicentur: saltem iuxta communem aliorum traditionem.

- 1 Prima conclusio. Quoties obligatio concepta fuit sub certa specie monetæ, non tenetur creditor recipere quamlibet aliam monetam, etiam probam, ad monetæ promissæ æstimationem, si sit alterius materiæ. Hanc conclusionem quidam probant ex eo, quòd aliud pro alio inuito creditore non soluitur, l. 2. §. 1. ff. si certum petat. & l. eum à quo. ff. eo. tit. denique in specie assertionem istam tenent Bart. in d. l. Paulus, nume. 3. idem Bart. in l. 1. §. vltim. ff. de auro & argent. legat. idem Bartol. Alexand. Arerin. & alij in d. l. 2. §. 1. ff. si certum petat. Imò l. & Doct. in d. l. Paulus. Antoni. & Abb. colum. vltim. in d. c. quanto. Bal. in l. si quis argentum. in prin. C. de donatio. & in l. libera. C. de sententia. & interloc. omni. iudic. Boer. decisio. 327. colum. 3. qui tamen vnanimi consensu fatentur, consuetudine contrarium receptum esse. Quod etiam asserit gloss. in d. l. si quis argentum. Curti. Senior in tracta. monetarum, super l. cum quid, quæst. 9. ff. si certum petat. Afflict. decisio. 96. de qua consuetudine scribit Carolus Molinæ. de contract. quæst. 92. nume. 709. non omnino obligare eam: cum ex ciuilitate, & benignitate creditorum processerit, non ex necessitate, nisi in his casibus, in quibus nihil interest creditoris: quod est notandum ex multis, quæ tradidit Alber. Brunus in d. conclusio. vltim. colum. 7. hanc tamen consuetudinem iure proce-

dere, conatur probare Curti. Jun. in d. l. c. quid, nu. 25.

Secunda conclusio, etiam vbi obligatio concepta fuit sub certa specie monetæ, cogitur creditor monetam diuersæ formæ, & characteris recipere, modò eiusdè materiæ sit, & ad eandem æstimationem, quæ debetur, solutio fiat. Hoc expressim Bartol. & omnes paulò antè citati probant ex d. l. Paulus, quæ est secundum hanc conclusionem intelligenda.

Tertia conclusio. Pecunia mutata in bonitate intrinseca: nempe in materia, vel pondere, soluenda est secundum eam bonitatem, quam habuerat tempore contractus, non autem secundum illam quæ habetur tempore solutionis, probatur ex ratione, l. cum quid. ff. si cert. petat. vbi eam tenent Doct. & in c. olim. de censibus. notant Bartol. & alij in d. l. Paulus, colum. 3. text. ad idem in c. cum Canonicis. de censibus, quam opinionem fatentur communem esse. Panormita. in c. quanto. de iureiur. colum. penult. Iason in l. 2. quæst. 36. C. de iure emphyteu. Socin. Junior consil. 145. lib. 1. nume. 94. idem fatentur omnes, qui hanc materiam tractauerunt, præsertim Curti. Jun. in l. cum quid. ff. si cert. petat. nume. 23. Gratus consil. 2. num. 30. & consil. 13. & 14. col. Alber. Brunus in tract. de augm. & dimi. conclusio. vltim. ver. His sic præmissis, qui latè hanc materiam examinat, & Boer. decisio. 127. eandem sententiam constanter communem esse ex his, quæ latissimè tradidit Andr. Tiraquel. lib. 10. de vtroque retract. §. 1. glo. 18. nu. 26.

Contrariam in hoc opinionem tenet Ioan. Faber in auth. Hoc nisi. C. de solutio. Idem in principio insti. Quibus modis. col. li. obligat. ad finem: eiusque sententiam pluribus rationib. conatur defendere Carol. Molin. in tract. de contract. quæst. 100. quem legito. Nam pulchrè expendit intellectum text. in d. c. olim. & c. cum Canonicis. de censibus, & eleganter, atque eruditè probat, solutionem debite pecuniæ rectè fieri, si fiat ex pecunia probatam in materia, quàm in forma, quæ ex publico decreto valet summâ, & quantitate.

nitatem debitam, etiam si certa species pecuniae, aut moneta debeat. Etenim si centum Castellani deberentur ex contractu, vel aliis: etsi forent publica autoritate diminuti in materia, vel in pondere, nonique percussi eiusdem valoris, & precij publica autoritate constituti: satis esset, ceterum numos aureos ex nouis soluere: nec teneretur debitor centum Castellanos veteris ponderis creditori dare. Sed & hanc sententiam aduersus communem latissimè ampliat, & limitat ipse Carol. sicuti & communem diffusè explicat Albert. Bruns in d. conclus. vlti. Quod si veteres numi non essent tantum in pondere, & materia mutati, sed simul & in valore, ac precio publico: tunc & conueniunt omnes, esse omnino distinctos numos novos à veteribus, & ideo soluendos esse veteres numos, aut eorum propriam, ac veterum estimationem. Quod est rationi adeò congruum, ut temere contrarium admittatur. Et cum hæc est propria species, & casus c. c. canonicis, de censu. Vt ipse Carolus probat eleganter: cum inibi diffinitum sit, non teneri debitorem soluere creditori iuxta nouorum numismatum estimationem, sed iuxta veterum qualitatem, & valorem, quoties veteres extrinsecus, & intrinsecus fuere mutati. Quod Ioan. Faber notat in prin. Instit. quibus modis tolli obligat. ad finem.

Quarta conclusio ex Bart. hunc in modum colligitur. Quoties pecunia eodem pondere, & materia manentibus, vel augetur vel minuitur extrinsecus quò ad eius precium & estimationem, ea mutatio ante moram & nocet, & prodest creditori. Hæc conclusio communis est, & probatur ab his, qui proximè probauere paucis exceptis, quorum statim mentionem agemus. Barto. etenim & omnes alij expressim eam veram esse censent in locis paulò ante citatis. Nam simul has duas conclusiones iuris vtriusque interpretes exponunt, & explicant. Igitur in hac specie satis erit creditori, quod debitor ei soluat centum Castellanos, quos in cōventionem deduxit, etiam si hi numi modò publicè minoris esti-

mentur, quā tempore contractus. Eademque ratione debitor tenebitur centum Castellanos reddere creditori, etiam si hi modò pluris publico decreto aestimentur, quā tempore obligationis fuerint aestimati: atque ita omnium consensu receptum est, præsertim eorum, qui citantur ab Andrea Tyraquel. in d. gl. 8. nu. 27. & Alber. Brun. de augmento & dimin. conclus. vlt. limit. 1. & alijs. Ceterum Carol. Molinæ. de contractibus. q. 92. doctissimè profectò hanc questionem examinat, multis ad huius conclusionis probationem, ad eiusque impugnationem adductis, quæ subtilia sunt, tanquā viri iudicio, & ingenio digna. tandè propositis pluribus questionibus in specie: nempe in mutuo, in dote, testamento, & contractu emptionis & venditionis, existimat, vbi nullum aderat tempore contractus obligationis periculum crebræ mutationis monetae, variationisque sordidæ, minime admittendam esse communem sententiam: imò mutationem pecuniæ quò ad bonitatem extrinsecam nocere, & prodesse etiam antè moram ipsi creditori. Sic sanè iuxta opinionem istam, qui teneretur soluere creditori ceterum aureos Castellanos, & hi essent post contractam obligationem extrinsecus diminuti, teneretur omnino soluere creditori estimationem illam, quam tempore contractus habebant centum Castellani, & sic numerum augere. Quod si Castellanorum valor esset auctus, satis esset, & satis sit creditori, si debitor soluat pauciores Castellanos, qui iuxta nouum augmentum æquipollent centum illis in obligationem deductis. Quam sententiam veram esse opinantur, præter Carolum latissimè eam probantem, Anton. & Abb. in d. c. quantò, colum. penultim. Curt. Senior. colum. 3. & Iunior. nume. 13. in l. cum quid. ff. si certum petat. in eamque inclinat Antonius Burgens. in c. cum dilecti, de emptione, numer. 39. quos omnino legito: siquidem hi latissimè rationes vtriusque partis expendunt longiori profectò examine: quàm locus hic nostri tractatus exposculet. In pecunia tamen tradita ex mutuo, vel dote, similive causa semper aduerte-

ad id, quod notat ipse Carolus in d. quæstio. 92. num. 701. & quæst. 97. num. 737. Hac verò in re olim in his Castellæ regnis latae fuere leges quædam ab Henrico secundo Tauri Aera. M. CCCC. XI. & à rege Ioanne primo Biruiescæ anno domini M. CCC. LXXXVII. quibus, vt opinor, legibus plurimum comprobatur opinio ista posterior aduersus Bart. & communem.

4 Quinta conclusio, † Mutatio pecuniæ promissæ, & in obligationem deductæ cōtingens post moram, ipsi omninò nocet, qui in moram inciderit, probatur in l. 3. in fin. ff. de actio. empti. quam conclusionem in hac specie Bart. & alij probant in dicta l. Paulus, colum. 3. & in d. l. cum quid. Dd. item in d. c. quanto. imò licet Bartol. ipse, & plerique alij, hanc conclusionem verà esse censeant, vbi mutatur moneta maior, quæ per minorem æstimatur: contrarium probantes, vbi mutata fuerit moneta ita minuta, quod per aliam minutiorem æstimari non possit. Etenim tunc minimè nocet variatio ei, qui est in mora. Nam cum moneta hæc minuta per aliam æstimari non possit, licet mutetur eius valor, nō dicitur mutata respectu æstimationis suæ, quia non habet aliquid, quo æstimetur. Id circò creditor lucrum amitteret, non autem pateretur damnum: quia ratione debitori moroso non imputatur amissio lucri creditoris. l. si sterili, §. cum per venditorem, ff. de actio. empti. nec oberit l. numis. ff. de in litem iuran. vbi constat, in numis dari interesse extrinsecum. Quia id obtinet in dāno, nō in lucro. vnde qui esset debitor certæ quātītatis soluendæ in pecunia minuta, & post moram cōtigerit mutatio huius monetæ minutz, nihil obesset debitori, quia pecunia non censetur effecta deterior. Hæc sanè sunt Bart. verba in d. l. Paulus, nume. 8. quem inibi, & in d. l. cum quid, sequuntur Doc. magis communiter: vt constat ex Alberto Bruno in dicto trac. de augmento. conclus. vltim. limit. 1. Qui tamen contrariam opinionem existimat veriorē esse, sequutus Ant. Abb. & Imolam in d. c. quanto. Curtium Seniore in d. l. cum quid. 2. quæst. & Mart. Laudensem

in trac. monetarum, q. 14. & profectò nulla congrua ratio constitui verè potest, quæ Bartoli opinionem probet: siquidem pecunia minuta potest, vt planè constat, per monetam maiorem æstimari: cum etsi vnus numus minor non possit æstimari per plures numos maiores, nec per vnum eundem: plures tamen numi minores possunt per vnum maiorem æstimari. Quod satis est, vt constituamus interesse damni. Quin & vnus numus minor respectu maioris, quò ad commutationem, potest pluris, vel minoris æstimari. Et idèò damnum proculdubio contingit in mutatione pecuniæ minutz. Quod palam Bartoli rationem euertit. Vnde non est prædicta quinta cōclusio ex Bartoli distinctione restringenda: præsertim quia ratio lucri quò ad interesse obseruanda est: quoties id lucrum est certum: vt in hac specie, vel verisimile secundum ea, quæ traduntur in l. 1. C. de senten. quæ pro eo, quod interest. per glo. Bartol. & Doctor. in l. 1. §. vltimo. ff. de eo, quod certo loco. Sed quod attinet intellectum l. numis, ff. de in litem iurand. non vacat modò examinare, licet illic Iuriconsultus censeat, in numis non esse locum iuri iurando in litem, ea quidem ratione, quòd dum in numis ex Aristotele, & eodem Iuriconsulto in l. 1. ff. de contrahenda emptione vniformis, & perpetua durat æstimatio, non potest affectio contingere, nec aliud interesse intrinsecum: quòd si numi mutantur, non potest cōtrouerti, nec ambigi, contingere posse in numis interesse iuxta ipsius mutationis qualitatem, non tamen affectionis rationem habendam, ex d. l. numis.

Sexta conclusio. Mutatio numismatiz, quæ modico, & breui tempore durauit, nullo pacto considerata est, nec eius erit habenda ratio. Hanc tenet Bartol. in dicta l. Paulus, colum. penultim. quem communiter alij sequuntur, vt Panormitanus fatetur in d. c. quanto, colum. penultim. text. optimus in l. precia rerum. ff. ad leg. Falcid.

Septima conclusio. Quoties † ab initio in contractu, vel in alia quacunque dispositione

ficione ob metum mutationis monetarij, sit cautum de pecunia sub certa æstimatione soluenda: ea pactio planè seruanda erit: nec mutatio numismatum contrahentibus nocebit, nec proderit textus optimus in l. penultim. §. si mancipia, ff. soluto matrimo. notant Bartol. in dicta l. Paulus, in fine. ff. de solutionib. Imol. & Alex. in dicto §. si mancipia, & plures alij, quos refert Albert. Brunus in tract. de augmen. & diminut. vltim. conclusio. versicu. octauo fallit. Eandem opinionem scribit communem esse Carolus Molinæus de contrahentibus, quæst. 97. numer. 733. quidquid ipse Bartol. scripserit in dicto §. si mancipia. Erit sanè huius conclusionis duplex exemplum constituendum. Primum quidem, quod ita concepta sunt verba. Promitto soluere centum numos aureos Castellanos ad æstimationem quadringentorum octuaginta quinque maravedinorum pro quolibet Castellano. Etenim etsi creuerit, vel diminutus fuerit valor Castellani publicæ autoritate, nihilominus solutio fieri debet secundum æstimationem taxatam ab initio contractus: atque ita exemplum hoc aptat Carolo Molinæo in dicto num. 733. Est & alterum exemplum, quod Bartol. sci licet depono apud te centum libras in florenis hoc pacto, quod reddas in florenis sub eadem æstimatione. tunc enim soluenda sunt centum libras in florenis iuxta veterem æstimationem, quæ tempore depositi vigeat. Et ne quis in exponendo hoc Bart. exemplo quandoque hæsitet, illud rursus aperiam ex ipsius auctoris mente, in hunc modum, vt tot floreni sint soluendi omnino, quot iuxta veterem æstimationem efficiunt centum libras: licet modò tempore solutionis pauciores floreni efficiant centum libras: vel qui olim tempore contractus efficiant centum libras, tempore solutionis non efficiant octuaginta. Hic sanè sensus ex Bartoloprehenditur perpenſis his, quæ in quaestione præcedenti scripserat, quæ statim examinabimus, quò fit, vt in specie huius conclusionis augmentum, & diminutio numismatum cedat damno, vel lucro ipsius cre-

ditoris. qua ratione hic idem sensus non obtinet in primo exemplo: vt patet ex traditis per ipsum Carolum Molinæum: quia in illo augmentum & diminutio Castellanos cedit lucro, & damno debitoris. Sensus autem exempli traditi à Bartolo, planè ita explicatur per Albertum Brunum in d. conclusione vltim. limitat. 8. column. 3.

Octaua conclusio. Obligatio soluendi certam quantitatem in certa numerorum specie, nulla constituta illorum æstimatione, ita intelligenda est, vt illa quantitas soluat in numis nominatim designatis, sub incerto numero, iuxta eam æstimationem, quæ vigeret tempore solutionis. ita sanè visum est Bartol. in dicta l. Paulus, ad finem. Cuius opinio communi omnium sententia probata videtur. notat Albert. Brunus in dicta 8. limitatio. 2. column. Et in eadem conclusione vltima 5. ampliatione.

Nona conclusio. In contractibus & alijs similibus actionibus, hæc verba: centum libras traduntur in florenis: vel ista, centum millia maravedinorum in Castellanis: eam significationem habent, quod illi numi aurei Castellani, aut illi floreni traditi, aut depositi, nec pluris, nec minoris æstimantur, nec vnquam æstimandi sunt, quam centum libris, vel centum millibus maravedinorum. Hæc est opinio Bartoli in dicta l. Paulus, penult. quæst. cuius sententiam magis communem esse faretur Albertus Brunus in dicta limit. 8. & probatur ex his, quæ notantur in l. si stipulatus sum decem in mille. ff. de solutionib. Et ided his conceptis verbis tot illi floreni, vel Castellani, quod traditi fuere tempore contractus, & obligationis pro illis centum libris, vel centum millibus maravedinorum, venditi videntur ad æstimationem tot librarum maravedinorum. Et ea ratione satis erit, quocumque tempore reddi centum libras, vel centum mille maravedinos, etiam si floreni, vel castellani, tempore solutionis plaris æstimentur, quæ eo tempore, quo traditi sunt, fuerint æstimati contrahentiu conventionem. Atque ita est.

ita est accipienda hæc communis conclusio.

Decima conclusio. Quoties certæ speciei numismata non sunt in obligatione, sed in facultate soluendi, & sic in solutio-
re, debitor liberatur illa numismata red-
dens, etiam in precio, & æstimatione dimi-
nuta. Hęc conclusio traditur per Curtium
Iuniorem consil. 14. num. 6. & Socin. consil. 6
lib. 1. Angelum in l. si stipulatus sim decem
in melle. ff. de solutio. Albertum Brun. in
d. limitatio. 8. vbi ipse, & Curtius Iuni. in
hoc conantur deducere ex Bartol. in d. l.
Paulus, quæst. penult. quasi velint hi Do-
ctores, quod in casu proxima conclusio-
nis sit in facultate debitoris, soluere flore-
nos, vel Castellanos sibi traditos secundū
eam æstimationem, quæ solutionis tempo-
re vigebat, & viget, additque Brunus, hæc
esse communem opinionem, quæ etiam
obtineret, vbi numi certæ speciei essent
in obligatione, iuxta conclusionem octa-
uam paulo antè expositam, quæ tamen ob-
tinet, vbi numismatum incertus numerus
est promissus: quasi secus sit, quoties cer-
tus numerorum numerus, & certæ speciei
est in obligatione. Sed & his omnibus ad-
dere Lector poterit Aretin. in consil. 2. & cō-
sil. 3. Antonium Rubeum in consil. 75. gloss.
in regul. Cancel. 23.

THEMA CAP. VIII.

De falsa moneta, & eius autho-
ribus puniendis.

SVMMARIA.

1. *Quæ dicitur falsa moneta.*
2. *Numi falsi latinè, & græcè quibus dictioni-
bus significantur.*
3. *Quasi huius criminis poena.*
4. *Pœna expendentis falsam monetam.*
5. *Tendens monetam, radens, aut tingens qua-
liter puniatur.*

CAPVT VIII.

Postremò de crimine falsæ monetæ
paucis agam, veluti coronidem huic

operi adiiciens, vt & prauam, infamemque
numismatum mutationē itidem perstrin-
gam. Est enim falsa moneta illa, quæ cu-
ditur ab eo, qui non habet publicam cudē-
di authoritatem. quod Bart. notat in l. qui
falsam, ff. de falsis. Nam authoritas Reipu-
blicæ, vel Principis vires tribuit numis: se-
cundum Iuriconsultum in l. ff. de con-
trahen. empt. in princ. Aristotelem lib. 5.
Ethicor. cap. 5. & lib. 1. Polit. c. 6. qua ratio-
ne obtentum est, ad Principem, & Remp.
pertinere hoc ius cudendi monetam, ca. 1.
& ibi Doct. quæ sint regalia, l. 1. part. 2.
l. 1. tit. 5. lib. 1. Ordinat. Quod ad eod. iure
receptum est, vt minimè sit vltius neces-
sariò probandum. Igitur nemo præter
principem monetam cudere potest, & id-
circo falsi censendi sunt numi, qui non
fuerint regia authoritate percussi, text. o-
ptimus in l. penult. tit. 7. part. 7. Dicuntur
item numi falsi, qui ex adulterina materia
fiunt, etiam si facti sint, & signati ab his,
qui huic fabricæ, & mueri sunt à Rege
prepositi, & instituti. Sicuti & hi, qui non
habent formam à lege, vel principe statu-
tam: & hi, qui pondus legitimum non ap-
pendunt ex Baldo in Margarita Innocen-
tina. verbo, moneta. Angel. in l. 1. C. de falsa
monet. Platea in l. 1. C. de veteris numism.
potest. Matthæo Afflict. in constitutionib.
Neapolitan. libro tertio. titu. 40. columna
secunda.

Numismata verò falsa, latinè dicuntur
adulterina: ita etenim ea appellat Constā-
tinus Imp. in l. 1. C. de fals. monet. li. 9. Cod.
Theodos. tit. 21. & in l. 2. eod. tit. quæ est pri-
ma titul. de fals. monet. in C. Iustinian. sic
& huius criminis author dicitur adulter
solidorum, & numorū in l. 2. C. de fals. mo-
net. quæ deducitur à l. 5. eo. tit. sub C. Theo-
dosiano. Cic. lib. 3. de Offic. Si sapiens, in-
quit, adulterinos numos acceperit impru-
dens pro bonis. Est etenim adulterare, arte
aliqua quidpiā pro vero assimilare, & rem
synceram corrumpere. Græcè aut falsi nu-
mi aut falsa numismata dicuntur paratypæ,
& paracharagmata: & ipsi qui cudunt fal-
sos numos Paracharactæ vocantur. dicun-
tur etiā hi numi paraseni: qd Ludouicus
Cælius

Cælius adnotavit libr. 6. antiq. lectio c. 2. sed & in Codice Theodosiano extat tit. de falsa moneta Valentiniiani lex 8. in hunc equidem modum. Falsæ monetæ rei, quos vulgò Parachartas vocant, maiestatis crimine tenetur obnoxij. Sed & Gulielmus Budæus in commentarijs ad linguâ Græcam quæ Cælius eleganter explicat pagin. 5. o.

3 Poena autem huius criminis variè in re veteri est statuta. etenim domus, in qua falsa moneta cuditur, fisco addicitur, nisi dominus longè absens, & ignorans excusetur ab huiusmodi damno. 1. C. de falsa monet. quæ dominum, etiam ignorantem hac poena afficit, si in proximo is constitutus sit, ob gravem eius negligentiam, quod multò distinctius explicatur in l. 2. & l. 4. tit. de falsa monet. lib. 9. Codicis Theodosiani: idem probat regia l. vlt. tit. 7. part. 7. qua de re diuus Hieronym. in vita Antonij eremite scribit, huius criminis authores, ne ipso strepitu deprehèderentur, ad eum vsum in eremis antra sibi parasse: ut furtivæ, & falsæ monetæ essent officinæ.

Qui verò falsam monetam effecerit, aut hoc crimen commiserit sub Imagine Imperatoris, ipsiusve Imperatoris falsam monetam percusserit, igni comburendus est. l. 2. C. de falsa monet. secundum communem eius interpretationem, quam ibi tradidere gloss. Cynus & alij, omniaque eius bona publicantur: ut eadem lege constitutum est. Idem erit in committente crimen istud circa regiam monetam. text. elegans in l. 9. tit. 7. part. 7. imò & proditionis crimen committitur, ac humana maiestas laeditur hoc perpetrato scelere: & ideo huius criminis reus itidem est, & falsæ maiestatis sceleri obnoxius: quod probatur in d. l. 2. & in d. l. Valentiniiani: atque in l. 1. tit. 2. par. 7. dicitur enim vulgò aleuosus, ac dimidiâ ex ea causa bonorû partem amittit. l. 4. tit. 6. libr. 8. ordin. quibus adde l. 7. tit. 12. lib. 4. fori.

Quod si quis hoc crimen commiserit circa numismata principis inferioris, qui nò sit Imperator, puniendus erit poe-

na capitali. text. in d. l. 1. C. de falsa moneta. notant omnes in dict. l. 2. gloss. & Doctor. in d. c. quanto. de iureiuran. Nec in huius criminis punitione quò ad prædicta quidquam refert, sit moneta aurea, ærea, vel argentea: sicuti visum est Saliceto in d. l. 2. & Matthæ. Afflict. in d. tit. 40. colum. 1. probat regia lex 9. tit. 7. part. 7. Hæc autem poena capitalis, de qua in d. l. 1. de portationis est. gloss. in l. vltim. C. de veter. numisma. potest. libr. 11. notat Salicet. in d. l. 2. latè Alexand. in consi. 104. libro 4. colum. 2. post Baldum in eadem l. 2. atque hæc dicta sint iuxta frequentissimam iuris vtriusque interpretationem. Ego verò ex ipsis Cæsarum constitutionibus aliter rem istam opinor esse intelligendam.

Nam poena ignis in ea tantum specie constituta est, ubi quis solidos, numos inquam aureos, & Cæsareos adulteraverit. text. in signis in l. 1. tit. de falsa moneta. lib. 9. Codicis Theodosiani, quæ quidem constitutio data est à Constantio Augusto Antiochie. Quæ ratio non admodum absona, nec absurda, imò propria est interpretatio gloss. in d. l. 2. C. de falsa monet. dum illius legis poenam adulteranti aurea Imperatorum numismata infligendam esse opinatur: tamen si communis interpretatio hoc ipsum non admiserit, sed si quis alia, etiam Cæsarem, & Imperatorum numismata fecerit adulterina, poena capitali puniendus erit. l. 1. C. de falsa moneta. quæ deducta est à l. 2. eiusdem tituli libro 9. Codicis Theodosiani.

Nec unquam mihi placuit, nec iure probari potest, eam constitutionem tractasse de his puniendis, qui crimen hoc in numismatis inferiorum perpetraverint: cum ius istud eudend i monetam folis competat summis principibus, quemadmodum paulò ante probatum est: de quibus Cæsares ipsos intellexisse adeò est veritati consonum, ut planè censeam, nec usquam aliud cogitasse. Hæc sanè capitalis poena, ut cesset omnium doctorum in hoc còtrouersia, explicatur aper-

tiffimè in l. a. C. de falsa monet. libr. 9. C. Theodosiani, qua quidem constitutione Imperator Constantinus ad Verum Constantinopoli diffiniuit, Decurionem, vel Decurionis filià à patrio solo exilij perpetui conditione ad ciuitatem in longinquo positam mittendum: ac Cæsarem ipsum consulendum super facultatibus ipsius delinquentis: plebeiis rebus amissis perpetuè dari damnationi: seruum autem vltimo supplicio afficiendum esse. Hæc sanè dicta lex, ex qua maximè probatur Saliceti interpretatio in d. l. i. C. de falsa monet.

Hinc etià apparet leg. 2. C. de falsa moneta, in princip. vsque ad versicul. cuius obnoxij. deductam fuisse à l. i. quæ est Constantini ad Tertullum Præfectum Africæ. versicul. autem cuius obnoxij. ex l. 8. quæ est Valentini. Theodosij, & Arcadij Imperatorum. & versicul. Præmio accusatoribus proposito. deduci ex l. 5. quæ est Imperatoris Constantij ad Leontium. titul. De falsa moneta lib. 9. Codicis Theodosiani, tametsi in Codice Iustiniani tota ea constitutio tribuatur, & ascribatur Constantino ad Tertullum Præfectum pratorio.

Is verò, qui monetam proprià auctoritate, iusti tamen ponderis, & materiæ, ac formæ legitimæ percusserit: eadem poena puniendus est, qua punitur adulterinam monetam fabricans. gloss. in l. 2. C. de falsa monet. notat Alexand. in l. singulari. numer. 26. ff. si certum petatur. sensu Barto. in l. qui falsam. ff. de falsis. vbi Hippo. numer. 66. scribit, hac in specie poenam extraordinariam fore infligendam. Quod mihi non placet: præsertim, quia regia lex 9. titul. 7. part. 7. etiam hanc criminis speciem ignis poena puniendam esse statuit.

Excusatur autem qui adulterina numismata fecerit ex eo, quòd scelus id commiserit in moneta, quæ in ea prouincia nec expenditur, nec in vsum commerciorum admittitur: notat Alexand. in consil. 104. libr. 1. Afflict. in dictis constitutionibus Neapolitanis libr. 3. rubri. 40. tra-

dit Hippo. in l. qui falsam. numer. 73. paulò antè citata. Saltem excusabitur hic hæc ex causa ab huius criminis poena ordinaria, & extra ordinem punietur. Sed & in hoc crimine conatus ipse nòdum perfectò, nec consummato delicto sit puniendus, traditur à Iuriscòsulto, & eius interpretibus ibi in dict. l. qui falsam. & à Thoma Grammatico, decisione 74. nos itidem aliquot de conatu adnotauimus in elemen. si furiosus. de Homicid. 2. part. in princ. nu. 6.

Sed si quis falsam monetam sciens expendit, si numi plumbei, vel stannei sint, punitur poena ordinaria falsi, quæ traditur in l. 5. vltim. ff. de falsis. Si numi alterius materiæ sint, poena erit extraordinaria. Sic sanè tradidere Barto. per text. ibi in l. lege Cornel. ff. de falsis. Et Abbas in c. quanto. 2. colu. de iureiuran. Sed Sal. in l. 2. C. de falsa monet. existimat, in distinctè ordinariam poenâ falsi esse hoc in casu infligendam: quem alijs ad id citatis sequitur Hippo. in d. l. qui falsam. numer. 71. dicens, hanc opinionem seruari in praxi. Idem eam sequi videtur in consil. 47. num. 11. Pragmatica tamen regia, quæ de monetis est à Catholicis Regib. Fernando & Elyzabeth statuta. g. 6. hic punitur poena exilij quatuor annorum, & publicatione dimidiæ partis bonorum, quæ constitutionem ipse intelligerem, vbi qui expendit, indicat illum, à quo falsos numos habuerit: alioqui puniendus erit poena ordinaria falsi. rextus optimus in l. 78. Styli, quæ vel ex eo procedit, quòd is præsumatur falsæ monetæ reus, si non indicauerit illum, à quo ea numismata adulterina habuerit, sicuti voluerit Petrus & Cynus in l. Maiorem. C. de falsis. notat Aretin. in l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pignor. action. vnde constat, etiam ignorantiâ falsi præsumi eius, quæ expenderit adulterinos numos, si eum indicauerit, à quo eos habuerit.

Tendens tamen monetam, eam radens, vel tingens, si liber est, bestiis subijtur, si seruus, vltimo afficitur supplicio. l. quicunque. ff. de falsis, vbi est communis

nis omnium adnotatio. Et item in l. 2. C. de falsa mone. & in c. Quanto. de iure iur. quod procedit in tondente radenteve monetam auream, aut auro tingente numeros alterius metalli, non in alio: secundu[m] Hippo. in consil. 71. Regia tamen l. 9. titul. 7. parte 7. probat, huius criminis reum arbitrio Regis puniendum fore. Sic & Constantinus Imperator ad Leontium Præfectum Prætorio scribit, eum, qui circuli mēsuram exterioris in solido aureo adroferit, puniendum esse capite, vel

flammis, vel alia pœna mortifera, vt expressum cautum est in l. 1. titul. 22. libr. 9. Codicis Theodosiani. pragmatica verò Regum Catholicorum, quæ de monetis constituta est. §. 67. in hac specie sanxit, tondentem monetam, aut numismata, puniendum esse indistinctè pœna mortis, & amissionis omnium bonorum. Quod quantum attinet mortis pœnam, deducitur à præcitata lege Constantini, & ex l. ultim. C. de veteris numisma. potestate. libro 11.

Finis Veter. Coll. Numism. Didaci Covarruu.

PRISCÆ MONE- TÆ AD HVIUS NOSTRI TEMPORIS DIVERSAS ALIQVOT NATIONVM MONETAS

SVPVVTATIO PER MAMERANVM COL-

lecta. Anno 1550.

SVMARIA.

- 1 As quid sit, eiusdemq[ue] valor & diuisio.
- 2 Stufferi Brabantici diuisio.
- 3 Solidi Francici sectio.
- 4 Albus rotatus quot halleros habeat.
- 5 Pondo quot coronatos valeat.
- 6 Talentum multiplex esse.
- 7 Talentum Athemense magnum & parvum.
- 8 Librarum ratio explicata.
- 9 Denarius quid valeat.
- 10 Sestertius quantum valeat. & quopactio Sestertium dicamus.
- 11 Drachma quopactio diuidatur.
- 12 Valerorum ad drachmas ratio.
- 13 Obolus quot halleros habeat.
- 14 Siliquarum & scrupulorum valor.
- 15 Vncie acceptio multiplex.
- 16 Argentei quales fuerint quibus Iudas Christus prodidit.
- 17 Stater quid sit & valeat.
- 18 Siclus drachmas 4. valet.
- 19 Denariorum acceptio apud Germanos est multiplex.
- 20 Maruideris Hispanica æstimatio.
- 21 Quadrina Italica significatio quæ sit.

- 22 Hallerorum Germanicorum diuersitas est maxima.
- 23 Halleri Nuribergenses & Colonenses omnium sunt leuissimi.
- 24 Hallerorū 28. cōmuniter bassum faciunt.
- 25 Blanca in Hispanijs minimus est numus.
- 26 Maruideres sunt in Hispanijs vsitatissimi, licet proprie numus non sit qui ita vocetur sue petra.

SEEM Veteres appellarūt quicquid in æquales partes diuideretur, & p[er]sertim in duodecim. Continebat siquidem † As seu Assis Vncias 12. Hinc ex Assē & eius partib[us] herede instituere solebant: de qua re copiose Azo in summa de Testa. Sed erat & nūmus apud Roman. in 12. partes diuisibilis, quæ & ipse vnciæ appellabantur: eius ferme valoris cuius est hodiē Stufferus Brabant. vel Albus rotatus Rhenens. vel medius Bassus Germ. cum vno denario cōmuni. i. Pfennigo: vel Solidus Francicus cum vno Turone: vel quarta pars Rialis Hispanici cum vna maruiderē: vel Parpangola, id est, quarta parte Iulij Italici cū vna quadrina & duob[us] denariolis.

Alij supputant Assem valoris fuisse vnius Blappardi Argentoracens. qui valet sex denarijs Argentoracens. id est tribus cruciatis: seu viginti vno halleris communibus, vel decem denarijs communibus, & vno hallero: vel octodecim Turonib. Francicis: vel decem nouenarijs Brab. & quinq; minutis seu mitis quas vocant: vel decem maruideribus Hisp. cum vna blanca: vel duodecim quadrinis. Italicis: vel duodecim denarijs Nurenbergenfis quæ omnia idem sunt, id est, tres cruciati.

2. Stufferus Brab. continet nouenarios octo seu mitas sextarios duodecim: seu minutas simplices 72.

Stufferi triginta octo seu totidem Albi rotati Renens. faciunt coronatum aureum solis vnum: quem eundem 46. folioli Francici efficiunt: & 23. Bassi Germanici: & vndecim Riales Hispanici cū quarta: totidem Iulij Italici cū quarta parte.

3. Solidus Francicus continet Turones duodecim: seu Legardos quos vocant 4.

4. **A**lbus rotatus halleros graues (ex ceptis Argentinensibus) vt sunt Rhenani, Bingani, Franfordiani, seu denarios siue pfenningos communes octo: vt sunt denarij rotati, Principū Electorum, Franfordiani, Suenisi, & quibus alijs, quorum. 14. constituunt bassum vnum.

5. **P**ondo estimatione nostri æris valet aureos coronatos centum. Centum pondo, faciunt decem millia coronatorum.

7. Mille pondo, centenam mill. coron.

- Centena millia pondo sunt centies septena millia coronatorum.

6. Talentū tauri multiplex erat, Hebraicum, Babylicum, Euboicum, Atticum, Athenien. paruum & magnum, Sed in primis Atticum apud scriptores celebratū, valēs libras seu minas 60. hoc est, sex millia denariorum: seu octo millia drachmarum id est, sexcentos coronatos aureos.

- Quinque talenta, sunt tria millia coronatorum.

- Decem talenta sunt sex mill. coron.

- Viginti talenta, duodecim mill. coron.

Quinquaginta talenta. triginta mill.
Centum talenta sunt sexaginta mill.
Quingenta talenta trecenta mill.
Mille talenta sexcenta mill.
Quinque millia talentum tricies centena mill.

Decem millia talentum sexagies centena mill.

Tanti Alexander Ephestionem suū funeraffe scribitur.

Talentum Atheniense magnum contingebat minas Atticas centum, id est, decem mill. coronatorum.

Talentum Atheniense paruum, minas Atticas sexaginta contingebat, id est, sex millia coron.

Libra tauri, mina & drachma idem, id est, valor decem coronatorū, Libbra vel mina Attica, sunt drachmæ septuaginta quinq; id est, monetæ nostræ coronati decem.

Libra vel mina Graia, & Italica, idem, Et sūt drachmæ nonaginta sex, id est, paulo minus quam decem & tres coronati.

Libra Romana, & pondo & mina idē, vt alicubi Budæus annotat. Et valere idem quod denarij, seu drachmæ centum: vel tertij quadringenti id est, coronati solis decem: aut iuxta nostram supputationem, nouem: bassus tres: cruciati tres.

Decem libræ vel minæ, vel drachmæ, sunt coronati centum.

Centum libræ sunt coronati mille.

Quingentæ libræ quinq; mill. coron.

Mille libræ, decem mill. coron.

Decē millia librarū, centena mill. coron.

Quinquaginta mill. librarum seu minarum, seu drachmarū, sunt quinquies centena mill. coron.

Centena millia libr. sunt decies centena mill. corona.

Denarius computatione nostræ monetæ valuit circiter nouem cruciatis, & duob. denarijs Germanicis, quos pfenningos vocant: id est, duob. bassis cum dimidio: & duob. pfenningis seu quatuor halleris quod est monetæ Brabancie fere quatuor Stufferis cū dimidio: monetæ Hispanicæ, vno Riali & quarta eius

eius, hoc est 41. mauidibus, & vna blanca. moneta Italica, vno Iulio. & vna parpagola, id est, quarta parte Iulij, hoc est, 40. quadrinis.

Vnus denarius continet sestertios quatuor.

Decem denarij constituunt coronatū aureum vnum.

Viginti quinque denarij faciunt coronatos duos cum dimidio.

Quinquaginta denarij coronatos quinque.

Centum denarij, coronatos decem.

Quingenti denarij coronatos quinquaginta.

Mille denarij coron. centum.

Decem millia denariorum, coronatos mille.

Quinquaginta millia denariorum coron. quinque mill. coron.

Sestertius & hummus, idem. Et valuit quarta parte denarij, id est, vno stufe pro brabantico, & vno nouenario: seu duobus cruciatis, & duobus denarijs siue pfennigis Germanicis: seu vno solido Francico & tribus Turonibus, seu vndecim maruideribus Hispan. minus vna blanca: seu nouem quadringis Italicis & duobus denariolis. Quæ omnia idem sunt. Quia supputatione mille sestertij faciunt circiter quadraginta tres coronatos & bassos vndecim.

Aut iuxta Budæi in vno loco supputationem, (nam præter obscuritatem, sibi ipse nihil & alijs, veluti sui parū memor, subinde diuersus est) valuit vno denariolo minus, quàm assis. Quia cōputatione, mille sestertij faciunt coronatos solares viginti, minus sex bassis, seu viginti quatuor cruciatis. Et in alio loco valuit duobus Turonibus cum dimidio minus quàm assis, id est, quàm solidus Francicus, hoc est, valuit decem Turonibus cum dimidio.

Sed si quadringenti sestertij, vnam cōstituebant librā, id est, decem coronatos: ac si sestertium neutro genere, continent sestertios mille, id est, viginti quin-

que coronatos: valuit certè sic vnus sestertius pauxillū minus vno stufiero Brabantico, id est, duobus cruciatis, & vno hallero: quod est vno solido Francico, & vno Turone, seu octo maruideribus Hispan. & vna blanca: seu octo quadrinis Ital. minus vno denariolo. Ac si mille sestertij constituunt coronatos &c.

In alio loco ait sestertium valuisse duos asses & semissem, id est, quinque cruciatis, seu vnum bassum & vnum cruciatum: vel viginti vnum maruideres: vel viginti quadringas & vnum denariolum: vel duos stuferos & tres nouenarios. Ac mille sestertios facere denarios ducentos quinquaginta, id est, duas libras argēti, quod dicit esse coronatos, viginti quinque.

Itaque hinc, cū ita sit diuersus, nō facile quid certi quis deprehenderit sestertium pro sestertiorum: sicut nummū pro nummorum: & denarium pro denariorum: ac talentum pro talentorum dicimus.

Quingies sestertium, sunt quingenta sestertia, id est, duodecim millia & quingenti coronati.

Decies sestertium, id est, quod mille sestertia, id est, viginti quinque millia coronatorum.

Vicies sestercium sunt quinquaginta millia coronat.

Quinquagies sestertium, centena, viginti quinque millia coronat.

Centies sestertium, ducenta seu ducenta quinquaginta millia coronat. Tanti aestimatus est Vnio Cleopatræ.

Millies sestertium, vicies quinquagies centena millia coronat. id est, duo milliones & quingenta millia.

Quinq̃ue sestertia sunt centū viginti quinque coronati aurei.

Decem sestertia, ducenti quinquaginta coronati.

Viginti sestertia, quingenti coronati.

Quadraginta sestertia, mille coronati.

Quinquaginta sestertia, mille, ducenti,

Qq 3 ti, &

ti, & quinquaginta coronati.

Centum sestertia sunt centies viceni quini coronati, id est, duo millia & quingenti.

Quingenta sestertia duodecim millia & quingenti.

Mille sestertia, viginti quinque millia coronat.

II **D**rachmam monetam nostram vulgaris valuit circiter septem cruciatis, & continebat scrupulos tres, seu obulos sex.

Est autem drachma iuxta Priscianum, aliquanto minus denario, sicut tres denarii, drachmas quatuor efficiant. Quod tamen cum Budei supputatione non convenit, qui ponit minam continere drachmas centum, seu denarios trecentos, iuxta quam supputationem drachma triplo maior denario esset.

12 Decem ita drachmae sunt cruciati septuaginta, seu bassi septemdecim cum dimidio, id est, vnus Dalerus, & cruciati duo, hoc est, octo Riales Hispanici, & maruideres octo: vel octo Iulij Italici, & quadrinae septem.

Centum drachmae faciunt Daleros decem, bassos quinque.

Mille drachmae, Daleros centum & tres, minus duobus cruciatis.

Decem millia drachmarum Daleros mille & viginti octo, bassos decem & quatuor.

Quinquaginta millia drachmarum: Daleros quinque millia, centum, quadraginta quatuor, & bassos duos, hoc est, coronatos solares ter mille septingentos, quinquaginta octo, bassos 14.

Iam non satis intelligo, quomodo Budeus quinquaginta millia drachmarum, id est, Luculli coenationem in Apolline coenare magnifice & laute vellet, in quinque millia coronatorum supputaverit, & sestertia duo, quae & ipsa quamobrem adiecerit non video, cum tantumdem afficiant.

Alio tamen loco idem veluti alterius meminerit, quinquaginta millia drachmarum supputat in tria millia coronato-

rum, octingentos & duodecim coronatos.

13 Obulus paulo minus, quam octo communis halleros Germanicos valebat, ut duo obuli facerent halleros quindecim, id est, duos cruciatis & hallerum vnum: quod est solidus Francicus vnus, & turon vnus: vel vno nouenario minus quam stufferus Brabanti. id est, quarta pars vnius Rialis, & blanca vna: vel quarta pars vnius Iulij minus duobus denariolis.

14 Siliqua aliquanto minus hallero Germanico graui est, seu Turone Francico: seu nouenario: maius tamen paulillo blanca Hispanica, sic ut tres siliquae constituant halleros Germanicos graues duos: Turones duos nouenarios, blancas ferme quinque, quadrinas Italicas duas.

Scrupulus monetae vulgaris continet obulos duos, siue siliquas sex, id est, tertiam partem drachmae, seu halleros Germanicos graues 15, seu denarios Germanicos communes decem, qui faciunt cruciatis duos, denarios tres seu quartam partem Rialis Hispanici, maruideres duas, blancam vnam: quartam partem Iulij Italici quadrinas duas, stufferum Brabanticum, vnum nouenarium, mitas quatuor. Scrupulus auri, est tertia pars drachmae auri, id est, coronati tres, cruciati duo, halleri duo.

15 Vncia auri continet drachmas seu libras octo, id est, coronatos octoginta. Alioqui vncia communiter tam de pondere, quam de numismate dicitur.

Vncia monetae vulgaris est duodecima pars assis, id est, hallerus grauis, seu rotatus, seu Binganus vnus: Turon Francicus vnus, mica Brabantica sex, maruideris Hispanici paulo minus quam vna, ut tres vnciae, maruideres constituant duas: denarioli Italici duo.

16 Argenteus, nummus erat valoris dimidii drachmi, id est, duarum drachmarum, hoc est, fere quatuordecim cruciatorum, seu quinque stufferorum Brabanticorum cum dimidio, seu sesqui Riali Hispanici, cum quarta parte seu sesqui Iulij cum quarta parte.

parte. Huiusmodi argenteis triginta vendidit proditor Iudas Christum. Qui supputati in nostram monetam, efficiunt coronatos solares quatuor, bassos tredecim. Horum argenteorum vnus Parisijs ostenditur per vitrum in aede S. Ioannis Lateranensis.

† Stater continet monetæ vulgaris drachmas quatuor, id est, cruciatus viginti octo, seu bassos septem, seu Riales Hispan. tres cum dimidio, Iulios Italicos tres cum dimidio, stuferos Brabanticos duodecim minus vno nouenario, & mitis sex.

Angli nummum habent, quem suo vernaculo etiam Staterem vocant, valentem stuferos Brabanticos duos cum dimidio, (nolo enim dicere semi, vel semissi, quod id solum ad assem nummum spectet, sicuti & reliquæ eius partes quincunx, triens, quadrans, sextans, uncia, &c. & non ad nostri temporis nummos) id est, dimidium Rialem cum quarta parte, minus vna maridere, & vna blanca: dimidiū Iulium cum vna parpargola minus vna quadrina, quod est cruciatus sex.

† Siclus idem est quod stater, hoc est, nummus valens drachmas quatuor, continebat enim obulos viginti.

Denarius Germanicus multiplex est: Argentoracen. qui omnium grauissimus est, nam tantum octo constituunt bassum vnum, & continet halleros binos: halleros vero Othlingos, quos vocant, id est, quartulas, duas Vvirtembergicus, & Marchionis Baden. eiusdem inter se valoris sunt, qui & ipsi graues sunt, continentque singuli halleros binos.

Horum denarij vndecim constituunt bassum vnum, qui idem faciunt halleros 22. Nurembergensis denarius omnium leuissimus est: nam sexdecim efficiunt bassum vnum, continentque & ipsi singuli halleros binos, vt sint in basso in vno halleri 32.

Reliqui diuersarum ditionum Germaniæ, Ciuitatumque denarij, communes

seu vulgares sunt, quod passim eiusdem valoris sint, & 14. vnum constituunt bassum. Ac continent & ipsi singuli binos halleros, vt 14. efficiant halleros 28. in basso vno. Et sunt communiter Principum Electorum, Rhenani, rotati, Bingani, Francfordiani, Augustani, Ratisponen. id est, Sueuici omnes. Ac eiusdem planè valoris sunt cum nouenario Brabantico, maioris tamen pauxillum Turone Francico, maridere Hispan. quadrina Italia. Nam horum communium Germanicorum denariorum quatuordecim, vnum constituunt bassum: † Marideres autem Hispanicæ septendecim dimidium Rialem efficiunt, qui æquualet vni basso: Sic Quadrina Italica sexdecim dimidium Iulium constituunt, æquiualentem & ipsum vni basso.

Quadrina itaque Italica prorsum & iuste eiusdem valoris est cum denario Nurembergensi, quorum & ipsum sexdecim vnum constituunt bassum. Maridere autem pauxillum adhuc leuior denario Nurembergensi est, vt quorum decem & septem vni basso æquiualeant.

Centum communium horum denariorum, faciunt bassos septem, denarium vnum.

Trecenti viginti duo faciunt coronatum solis vnum.

† Halleri quoque diuersi sunt Argentoracen. quorum sexdecim constituunt bassum vnum Vvirtembergensis & Marchionatus Badiæ, eiusdem inter se valoris, quorum viginti duo faciunt bassum vnum.

Bingani, Francfordiani, & Rhenani rotati, eiusdem quoque valoris & ipsi sunt: & hi halleri graues appellantur, vt quorum tres constituunt denarios duos, eum in alijs bini faciunt vnum: itaque ex his viginti vnus bassum constituunt: ex communibus autem 28. & ex Nurembergensis 32. Nurembergenses & Colonienses omnium leuissimi sunt, quorum 32. vt modò diximus, bassum vnum faciunt. Et conueniunt ferè cum blancis, vt quarum 34. faciant dimidiū Rialem, qui eiusdem

24 dem cum basso valoris est. Reliqui omnes communes dicuntur, quorum 28. fac. bassum vnum, qui constat ex denarijs communibus quatuordecim ex Vvirtemberg. & Baden vndecim: ex Nurenbergen. sexdecim: ex Turonibus octodecim: ex nouenarijs quatuordecim ex maruideribus septemdecim: ex quadrinis sexdecim. Centum halleri communes faciunt bassos tres cum dimidio, & denarium vnum.

Sexcenti quadraginta quatuor halleri fac. coronatum vnum.

25 † Blanca in Hispania minimus nummus est, sicut hallerus in Germania. Et duae blancae constituunt vnam maruiderem, quemadmodum & duo halleri, vnum denarium communem. Sic sexaginta octo blancae faciunt 34. maruideres, quanti valet vnus Rialis Hisp. Attamen Maruideris, nummus non est, sed nudum tantum nomen ac si numus sit: ita tamen in vsu non familiari tantum, sed necessario est, vt reditus suos omnes, summos & minimos, prouentusque annuos computare & sub rationes certas redigere Hispan. 26 † nō possint, nisi per nominatas & expressas Maruideres: ac si per suos denarios seu pfenningos: Itali per quadrinas: Brabant per nouenarios. Galli per Turones, omnes suos reditus computent, ac dicant, tot habet ex annui reditibus millia pfenningorum, quadrinarum nouenariorum, turonum, sicut Hispanus maruiderum tot capit millia.

Solidus Italicus continet denariolos Italicos duodecim, id est, quadrinas Italicas quatuor. Nam denarioli constituunt quadrinam vnam. Et æquiualeat solidus vni cruciato Germanico.

Quadrina Italica & denarius Nurenbergenfis eiusdem valoris sunt. Duo solidi cum dimidio faciunt vnam parpagolā, hoc est, quartam partem vnus Iulij, Iulius continet parpagolas quatuor, seu solidos octo: seu quadrinas triginta duas, seu denariolos nonaginta sex.

Valet autem Iulius bassos Germanicos duos, sicut & Rialis Hispanicus, qui continet maruideres triginta quatuor, seu blancas 68.

Et sicut vndecim Iulij constituunt coronatum vnum, ita quoque & vndecim Riales vnum efficiunt coronatum vel Italicum, vel Hispanicum: nam eiusdē sunt valoris. Vterque nimirum duobus cruciatis minus valet, quā coronatus solis: omnes autem simul ab Hispanis, Italis, & Gallis non coronati, sed scuta vocantur, vocabulo minus apto, cum non scuta, sed potius scutati deberent, licet nec hic apte satis.

Verum de his hic obiter, dum Portium percurreremus, pauca commemorare libuit. Latius enim hæc tractauimus & diligenter in libro de monetis, vlnis & mensuris diuersarum Nationum nostri temporis.

*Addit Ren. Budelius Rurem.
Iuris Licent.*

Meminit hic Mameranus sui libelli, quem se de Monetis, vlnis & mensuris diuersarum Nationum conscripisse refert: quem si habere potuissemus, fortassis & præcedentibus tractatibus eundem subiunxissemus.

Hæ autem numerorum æstimationes ante quadraginta annos aut circiter factæ, eorundemque proportionales etsi cum valore isto, qui hodie passim frequentatur, minus cōueniant, tamen habito respectu vnus peritæ istiusque valoris ad aliam, etiam diuersarum Regionum, earundem hodierna proportio facili negotio haberi posset. De quo aliquando fortassis vberius tractabitur.

*Finis Priscæ monetæ ad nostram
supputat. Mamerani.*

DISPV.

DISPVATIO MO- NETARVM. IN DISCVSSIONE CONTENTIONVM CREDITI ET

*Solutionis, hoc tempore inter Mercatores & alios, illis,
qui in foro versantur, valde utilis, Per*

HENRICVM HORNMANNV. M.

Bonitas moneta quotuplex est?

Duplex. Intrinseca & extrinseca.

Intrinseca quæ est?

Quæ consistit in liga ponderis & characteris.

Extrinseca?

Quæ consistit in valore & æstimatione, pro qua expenditur. l. i. & fin. C. de veter. numisma, potest. lib. ii. l. i. ff. de contrahend. emptio. Doct. in c. quanto. extr. de iur. iurand.

Pecunia mutuo accepta, in qua bonitate est reddenda?

Hic nullum est dubium, quin sit reddenda & soluenda in bonitate intrinseca, si reperiiri & haberi potest.

Quid, si inueniri & haberi queat?

In illo casu, potest fieri solutio de noua moneta, quæ visitata & recepta est, habita semper relatione & respectu ad materiam, pondus, & æstimationem pecuniæ mutuatæ, c. cum olim, & c. cum Canonicis, extr. de censib.

Quid autem respectu characteris?

Formæ & characteris consideratione, potest de alia pecunia solui, dummodò creditor non afficiatur damno.

Illustra hac aliquo Exemplo, vt perspiciora fiant?

Sic, Quidam mihi mutuo dedit tales Saxonicos centum, tempore Friderici Electoris stampatos seu procusos. Possem illi reddere recentiores totidem, nisi creditor esset passurus aliquod damnum, in diuersitate formæ & characteris, eò quòd

statuisset iter facere ad oras maritimas, & partes longinquas, in quibus Ioachimici antiquiores, plus valoris habent, quàm recentiores. Hoc pacto debitor non posset alijs recentioribus Taleris solutionem præstare, quia creditor damnum esset passurus. Ita de similibus iudicandum est, l. Paulus, ff. de solutionib. vbi Bartol. not. & omnes.

Quæro, an recipiens pecuniam quotidianam, debeat reddere secundum antiquam formam, an verò secundum nouam?

Si mutuo data fuerit pecunia bonitatis intrinsecæ, & deinde fiat pecunia in alia forma & materia, responderetur, quòd tunc æquum sit, reddi & solui de antiqua, eò quòd noua pecunia sit omnino diuersa. Hoc tamen sic intelligi par est, si antiqua haberi potest. Si verò reperiri amplius haud queat iuxta æstimationem mutuo datæ pecuniæ solutio facienda est. Tunc enim hoc agitur, vt in eadem bonitate eodemque genere restituatur, l. cum quid. ff. si cert. pet. & glo.

Quid autem, si pecunia datur mutuo, non in bonitate intrinseca, sed extrinseca?

Si datur in bonitate extrinseca, & variatur æstimatio valorque ipsius pro temporum conditione, vt fieri solet in Ducatis, coronatis, cruciatis, & alijs monetis aureis, quæ aliàs plus, aliàs minus valent, & iam æstimatio ipsarum omnibus eadè est, ià verò paucis aliquot elapsis mēsis crederetur sciri valor, aut decreverit, tunc non solemus curare & considerare eam ipsam bonitatem

R r r tem

tem extrinsecam, nisi eo tempore, quo cœpit esse in mora debitor, nec solutio iusto tempore fieret, l. vinum, infra eod. Hęc decisio & doctrina Bart. hic, & in dicta l. Paulus. Consentunt & alij Doctor. in hac nostra l. cum quid. Petr. & Cyn. in l. minorum, C. in quibus causis restitut. in integr. non est necess. Ioan. Andr. & Doct. in d. c. quanto, & in c. cum olim, & in c. cum canonici, extr. de cens. Ioan. de Imo. & alij in d. l. Paulus.

Pono casum. Debitor qui pecuniam mutuo accepit, tenetur reddere eam ad Pascha. Postea decrevit aestimatio eiusdem monete, quam mutuo sumpsit, quero an debitor teneatur seu obligatus sit aliquid prestare pro illa aestimationis imminutione, seu deterioratione, ut sic loquar?

Iuxta doctrinam Bartoli sic distingue. Aut de moneta grossa, aut de minuta dicimus. Si de grossa, quæ per monetam inferiorem recipere aestimationem potest, sermo sit, tunc debitor tenebitur satisfacere creditori de mora pro iusto damno. Si verò loquimur de moneta minuta, inferioris gradus, debitorne post moram quidē obligatur, seu tenetur ad aestimationem. Nam semper hoc casu, periculum creditoris erit. Ratio est. Quia minuta hæc moneta non recipit aestimationem per aliam monetam. Quare dici non potest, quod aestimatio sit variata, imminuta, vel deteriorata.

Hoc iniquum videtur.

Non videtur, nec est. Sed hic defectus præter spem opinionemque de nouo fortè incidens vel contingens, posset lucrum cessans dici. Verum huius lucri non habetur ratio, quādo minuta pecunia debetur. Damni autem ratio habetur, quod penes aestimationem consideratur. l. numus. ff. de in lit. iuran. Hæc est opinio Bart. quam sequitur Ang. in d. l. Paulus.

Mirabilis sanè opinio Bartoli, quam non satis assequor.

Ut rectius intelligas, sic habe. Bartolus vult, ut in moneta minuta lucrum po-

tius cessans, quàm damnum emergens censeatur: propterea quod lucrum & interesse extrinsecus non venit in numis, secundum damnum l. si sterilis, §. si per venditorem, ff. de actionib. empti. dicta l. numis. & l. si ita fideiussorem, ff. de fideiussoribus.

Estne hac Bartoli opinio recepta, & seruatur in practica?

Communiter non est, nec seruatur aut tenetur in praxi vsitata.

Quæ eius rei est ratio?

Nam sine differentia & distinctione, in quacunque moneta, periculum spectat ad eum, qui moram in soluendo fecit. Et hæc opinio verior est & receptior. Quia minuta pecuniæ æquipollere videntur. Sicut enim duodecim denarii, vnū solidum constituent, ita vnus solidus duodecim facit denarios. Hoc Martin. Lahden. in tract. suo monete, refert, & cum eo Cyn. & Doctor. in d. l. minorum, C. in quibus caus. rest. nō est necess. Ioannes Andr. & Doct. in dicto c. quanto. & Angelus in d. l. Paulus, ff. de solutio. Idem tenet Imol. & domi. Anton. in d. c. quanto.

Hæc certè intricata sunt, & obscuriora, quàm vt rectè intelligam.

Qui ni intelligas? Debitor siue in lucro, siue in damno consistat, post moram ad interesse tenetur. l. 3. in fin. de eo quod certo loco. Et quod veniat interesse in lucro tenet gloss. Doctor. communiter, post Bartol. in l. 1. C. de senten. que pro eo quod interest. Ergo venit hoc interesse extrinsecus, tam in minima pecunia, quàm in grossa. Quia mora semper debet nocere illi, qui moram facit, l. quod te. ff. de verborū obligat. c. mora cui. de regul. iur. in 6. Deinde etiam non potest ratio reddi diuersitatis inter monetam minutam & grossam.

Exemplis res illustrantur & declarantur, magis, conspicua sunt. Dic ergo exempli gratia.

Faciam, attende. Mutuo tibi dedi centum.

tum florenos in pecunia minuta. Si iam interea antequam mihi centum illos reddas accidat, ut Principis sanctione, grossi aliquot certi, qui prius pro vno expendebantur, qui iam nunc pro vno cum dimidio edidiciant, vulgo accipiantur: certe hic post moram tuam, aucta fuit aestimatio. Et propterea æquum est, ut debitor, penes quem mora deprehenditur, satisfaciatur creditori. Debet enim non immerito mora sua esse illi nociua.

Exemisti mihi scrupulum, sed dic porro quomodo Doctores opinionem Bartoli soluant?

Imola, & D. Anton. in d. c. quanto, videntur saluare Bartolum, hac scilicet adiecta clausula & conditione, quando augetur aestimatio monetæ grossæ, ut, Mutuo recepi duodecim florenos, eo tempore, quo Ducatus valebat vnum florenum, cum dimidio, si postea valor ducati ad duos florenos excrescat, is qui mutuum dedit, non poterit petere quicquam ultra sortem, etiam si duodecim illis florenis potuisset acquirere siue lucrari tempore mutui, quatuor vel quinque aureos. Quia non patitur damnum, sed perdit lucrum. Hoc pacto Bartoli opinio interpretariorem & limitationem, saluationemque recipit.

Porro quero. Quid si variatio & diminutio monetæ minuta contingat post moram, quando creditor non potuit consequi à creditore id, in quo damnum accipit, atque sic damnum contingens semit, & non lucrum cessans.

Respondeo. Si creditor esset persona quæ verisimiliter consuevisset mercari & locris studere, in hoc casu absque dubio respectus ad interesse habendus esset, ratione lucris cessantis, l. 3. §. fin. in hanc arbitrariam. ff. de eo quod certo loco, & declarat Bart. in l. i. C. de sent. quæ pro eo quod & ibi in hoc tractant Ant. Imol. & Cuias. in d. l. Paulus.

Verum quid, si non esset Mercator?

Dato etiam hoc, quod creditor nec

Mercator sit, nec mercari solitus, nihilominus debitor indifferenter tenetur ad aestimationem in quacunque moneta, per argumenta & rationes supra allegatas.

Porro in alio casu breuiter quero. Est ne inspiciendum tempus contractus, vel solutionis?

Hoc scilicet vis. Pone casum. Mutuo tibi dedi centum ducatos, eo tempore, quo ducatus ioachimicum siue talerum vnum cum dimidio valuit. Dein accidit tempore, quo solutio facienda fuit, ut valor Ducati augeretur ad aliquot solidos: quæstio est, an debitor possit aut debeat soluere centum ducatos, habito respectu ad aestimationem currentem tempore ipsius mutui, vel ad aestimationem currentem solutionis, prout sibi esset utilius. Respondetur, quod inspiciendum sit tempus solutionis, & non contractus. Hæc est sententia Bart. in dicta l. Paulus, circa principi. vltim. colum. & in l. cum aurum, per text. ibi, ff. de auro & argent. legato. Bald. quoque in d. c. quanto, & in Clementin. fina. cum ibi notatis, de decim. allegat Bald. in addi. ad Specula. in titulo de solut. §. nunc aliqua, vers. fin.

Variantne etiam hic Doct. ut supra?

Omnino. Nam contrariam sententiam tenuit Alberi. in d. l. cum quid. ff. si cer. petita. Idem tenet Bald. in l. acceptam, C. de v. fur. vbi concluditur, quod considerari debeat tempus contractus, & non solutionis. Mouetur autem ad hanc decisionem, satis friuola (sit venia dicto) ratione. Quia debitor, inquit, pecuniam intrinsicam conuertit in suos vsus, & utilitatem suam, ergo non debet lucrari cum aliena iactura, l. si vina, quæ in ol. erant, ff. de peric. & commod. rei ven. Sed per multa argumenta patet, & multò clarius est, quod attendatur tempus contractus. Sic tenet Iaco. Butr. & alij. Nam pecunia est in contractu & obligatione. Et certum est, quid, quale, & quantum datum fuit. Idem tenetur reddere de moneta antiqua & vsitata tempore contractus, vel illius aestimationis. Et hoc in omni disposi-

tione. argumento est l. si stipulationum, quodd incertæ sunt, ff. de verb. obliga. Ergo debitum esset in actione l. certi conditio. in princip. & s. infra eod. Et pro hac parte adduci potest l. fundum vend. ff. de nouat. & alij textus.

Meministine hanc questionem, tuo tempore, in contingentia facti aliquando fuisse?

Omnino memini, & scio, ante paucos annos in oris maritimarum ciuitatum, hanc ipsam, de qua nunc loquimur, materiam, in questionem venisse, hoc pacto: Opulentus quidam Mercator emerat maximam quantitatem salis, certo precio coronatorum aureorum. Accidit postea, ut æstimatio dicti auri mutaretur & variaretur. Fuit quæsitum, quid iuris esset & consultum per plurimos Doctores, considerandum fuisse, & in memoriam reuocandum tempus contractus, & non solutionis.

Lauden. videtur hoc loco dubitare, & cum aliis non sentire.

Nec tamen omnino dissentit, sed putat sic distingui posse. Aut dies adijcitur solutioni, & tunc tempus solutionis considerandum est. Et hoc modo procedit doctrina Barto. in l. cum aurum, ff. de auro & argent. legat. & probatur in l. contraxisse, ff. de actionib. & obligationib. Aut non est statuta dies solutioni, & tunc inspiciendum venit tempus petitionis, per casum in dicta l. vinum. Nisi tamen debitor fuisset in mora. Nam odio moræ inspiciendum tempus contractus. Debet enim mora semper esse nociua illi, qui moram fecit, d. l. quod te. & l. mora, ff. de vsur. Et isto casu procedit opinio Iac. Butr. Albert. & sequacium.

Quid tua fert opinio in hac variatione sententiarum?

Ego indistincte sentio tempus contractus inspici oportere penitus in æstimatione extrinseca. Sic enim sensit Azo fons iuris, ut vtar verbis Baldi, in l. contractus. C. de fide instrum. Hunc sequitur Oldrad. Lauden. in consil. 31. & alibi. Atque ideo in omni contractu locationis, siue mu-

tui, siue alterius conuentionis, attendimus tempus contractus, etiam quantum ad bonitatem extrinsecam. Quare variata æstimatione, obligatus erit debitor ad illam æstimationem, quæ currebat seu in vado. & vsuerat tempore contractus, secundum iam dictos Doctores Azonem, & Oldrad. Consentit Panormitanus post Imolam, & Dom. Anton. in c. cum olim, extr. de censibus. Ioannes Andræ. & communiter Doctores in c. quantum. Petr. de Anchar. post Dom. Cardin. & Imol. in Clementin. final. per textum ibi, in verbo, consuetam, de decimis.

Multi sunt, quos nominasti in eandem tecum descendentes sententiam, cui & ego nunc ad stipulor & subscribo.

Addam & hoc, quod Petr. de Anchar. in allegata Clemen. final. dixit, Doctorem suum fuisse consultum aliquando in casu dotis, ubi quis dederat in dotem florenos ducentos, boni auri, tempore quo florenus in minori erat æstimatione & valore. scilicet, (ut ad Saxonicam monetam casum applicem) quo valebat duas marchas Lubecenses. Postea excreuit & auctus fuit valor florenorum aureorum, supra duas marcas, ad duos solidos: quæsitum fuit, quomodo dos restituenda esset. Respondit & consuluit, ducentos florenos auri, qui fuerant in obligatione, restituendos esse. Nisi fortè tempore contractus fuisset dati in dotem, ad rationem marcarum, & non florenorum simpliciter. Nam tunc illa æstimatio deberet reddi, & non maior.

In legatis pecuniarijs, testamento ordinatis, quod tempus attendendum est, variata æstimatione?

Num tempus testamenti, vel mortis, vel aditæ hæreditatis attendere oporteat, queris? Prima fronte, tempus mortis considerandum esse videtur. S. disponat, in athen. de nuptijs. Et lex semper est in videri obseruantia, l. Arriani, C. de hæredi. Ergo videtur legasse eo tempore, quo moriebatur. Probatur per Doctorem Bartol. Baldum, & Angel. in l. si seruus legatus. s. qui.

Siqui quinque. ff. de leg. 1. Bartol. in l. fina. §. ff. de libe. legato. & in final. §. 1. ff. de fund. instru. instrumentoque legato. Vbi dicit, si maritus legauerit uxori frumentum in horreo vel domo sua, & deinde idem testator frumentum illud consumpserit, atque illud postea in locum refuderit, quoddam vxor habebit frumentum tempore mortis in horreo repertum.

Probatur hanc Decisionem?

Hæc doctrina non procedit ex natura verborum, sed ex præsumpta & interpretatiua voluntate testatoris, secundum Bal. & Angel. in d. §. qui quinque. Quare nihil ad rem facit.

Quid autem tu iudicas in hoc fieri de iure oportere?

In hac quaestione, Oldrad. in d. consilio decidit, debere solui de moneta vstitata, currente, expendibili & recepta tempore testamenti. per text. in l. vxori. §. testamenti. ff. de lega. 3. l. Medico. ff. de auro & argen. lega. l. Aurelius. §. testamenti. & §. Titij. ff. de libe. legato. & ita sequitur Bal. Alberi. & Moder. hic.

In hac ergo opinione acquiescis?

Quidni? Sed hoc sapè sum miratus, quod tanti Doctores non allegauerint glossam singularem, & approbatam, perpetua memoria dignam, in l. penult. ff. de fund. instru. quæ decidit, quod in legatis particularibus, siue rerum, siue pecuniarum, semper attendimus tempus testamenti. Sed in fideicommissis vniuersalibus & legatis, attendimus tempus mortis testatoris.

Aliam quaestionem moueo. Quid in legibus & statutis facientibus mentionem de pecunia, seu pœnam pecuniariam imponentibus, quod tempus in estimatione pecunie attenditur?

Diceret aliquis primo casus intuitu, obseruandum esse tempus statuti & legis, sicut tempus testamenti, ex doctrina aurea, quod statuta magis æquiparantur voluntatibus, quam contractibus. Ita sentit Nicol. de Matarellis, quem sequitur Bald.

in l. penult. in fin. penult. colum. vers. quæro quid in verbis legis vel statuti. C. de verb. signific. idem Bald. in pace Constantiæ. in ver. nos Romanorum. Bart. in l. omnium. C. de testam. & in l. post gloss. ibi. C. de his quib. vt indign. latius videre licet per Alexan. in l. si ita stipulatus. ff. de ver. obligatio.

Non subscribis huic sententiæ, et tot Doctorum opinioni?

Si quis rectè considerare & æqua lance perpendere rem velit, puto non absurdum, aut veritati contrarium fore, si quis distinguat, & sic dicat: Statutum aut loquitur de solennitate, aut de solutione. Si circa solennitatem versatur, scilicet, statutum dicit, quoddam donatio excedens quingentos aureos, debeat insinuari, sicut & de iure communi sancitum est, in isto casu attenditur tempus legis vel statuti. Si verò statutum disponit circa solutionem pecunie, quomodo illa fieri debeat, isto casu inspicitur tempus, quo solutio facienda est, ex quo oritur obligatio. Ita decidunt Specu. & Ioan. Andr. in addit. titu. de solution. §. nunc aliqua. vers. fina. clarius Bald. in l. illud, circa fin. C. de sacrosanct. Eccles. & in l. 2. C. communia. de leg. Imol. in Clem. si. de decimis, & sequitur Laudens. & communiter Moderni.

Quid in laudo & sententiæ, facientibus mentionem de pecunia soluenda?

Breuitè respondendo, attendendum est tempus laudi vel sententiæ. Oldrad. in consil. 13. & consil. 168.

Accidit, quoddam quidam expendit monetam, quæ sciuit à principe reprobam & prohibitam fuisse, quaritur an teneatur ille pœna falsi.

Hic omnes dicerent, si ex tempore respondendum esset, quod ita. per text. in l. Corneli. ff. de falsi. Sed veritas contradicit. Quia pœna falsi, quod ad hanc rem attinet, non imponitur nisi in tribus casibus. Primò, quando corrumpitur & falsificatur (vt ita dicam) moneta de pondere. Secundò, in materia. Tertiò, quando cuditur moneta, sine principis autoritate. Sic respon-

respondit & consuluit Bal. in contingencia facti. Ita Salic. in l. 1. & l. fin. C. de fals. mon. & bene probatur in l. Cornelia. Et pro stabilienda opinione Baldi facit, quod poena ubi in statutis, vel à iure non apposta inuenitur, est arbitraria, l. 1. §. 1. ff. de eff. fract. & expila. l. 1. ff. de iure deliber. C. de caus. extr. de offic. deleg.

Quid respondebis in casu, quo aliquis tibi mutuo dedit pecuniam reprobam aut prohibitam. Tu vero industria tua, pro bona eam expendisti. Queritur, an creditor te ad absolutionem cogere possit?

Communis opinio est, quod nō. Quia industria expendentis, non prodest ipsi mutuati. sic enim sentiūt Iacob. de Arc. & Alber. per text. in 2. ad l. fals. iuncta l. eleger. §. qui reprobos. ff. de pigno. act.

Iterum quero, an vna Materia aurea siue argentea, pro alia, vel aurea pro argentea, & e contra solui possit?

Breuius dicendo, hoc de iure est expeditum, & liquet, quod vna moneta pro alia possit in solutionem dari, dummodo recipiat functionem in genere suo. Ita Barto. & Ange. in d. l. Paulus. Bal. in l. 2. §. 1. ff. si cert. petat.

Adfer aliquid in exemplum.

Exempli gratia. Ego tibi ad tempus mutuo concessi grossos aliquot Marcarum Lubecensium, quos ipsi maresstus appellant. Tu mihi vis reddere eiusdem ligæ grossos marcarum Hamburgensium, vel Lunaburgensium, certe poteris. Nam eadem materia est, & pondus idem, recipientia functionem in genere suo, l. 1. §. si. & l. Titia. ff. de auro & arg. lega.

Quid si non reciperent inuicem functionem?

Tunc aliter iudicandum esset. Nam ego tibi mutuo dedi grossos argenteos, quos Schreckenbergicos vulgò vocant, tu mihi vis reddere monetam alterius ligæ aræ contaminatam, certe non poteris, nec creditor cogitur accipere, quia dicitur pati damnum & diminutionem matrimonij, d. l. Paulus. Attamen de consuetudine totius mundi seruatur, quod diuersa pecunia in forma, & aurea pro argentea, & ar-

gentea pro aurea solui possit, quia ex generali consuetudine dicitur recipere functionem. ita gloss. in l. si quis argentum. C. de donat. Bartol. & Doct. in d. l. Paulus. Bald. in d. l. 2. Melius Barto. in l. libera. C. de senten. & interloc. Quod verum intelligitur, nisi creditor passurus esset aliquod damnum, d. l. Paulus. Putà, Si quispiam mutuum dedisset alicui aurum, & ipse creditor in longinquas partes iter esset facturus, non cogeretur argentum recipere, quia graue est & incommodum portatu, aut etiam fortè in illis partibus, ad quas creditor iter parat, incognitum. Vel si dedisset Ducatos, aut Vngaricos aureos, monetam notam & vsitatam illis locis, quo profecturus est, quis coget creditorem, vt in illa forma aurum receptet, fortè incognitum & non receptum apud illos, ad quos properat. Iacturam enim faceret & damnum pateretur, d. l. Paulus. & Lauden. in tractatu suo de hac eadem materia.

Perrò, Maritus quidam confitetur in Instrumento dotis, se recepisse florenos centum boni auri & iusti ponderis, quero quomodo sint intelligenda illa verba?

Doctores volunt, quod intelligatur de florenis ad computum solidorum triginta duorum pro floreno, l. numis. ff. de legat. 3. nisi adiciantur instrumento hæc verba, & in auro, vt sic substantia significetur, & ipsa duplicata verba plus operentur, l. balista. ff. ad Trebellia. cum suis concordantijs. Sine dubio, illa verba boni auri intelliguntur de aureis, & non de florenis argenteis in moneta solidorum triginta duorum, & eò plus, si essent illa verba in questione apposta, boni auri & iusti ponderis, & per hoc est text. in l. 1. ibi. Iusti ponderis sint. C. de veter. numisma. potesta. libr. 11. c. quanto. cum gloss. & de iure iuran. & ita sequitur Lauden. hic. In hoc casu consuluerunt Doctores ferè omnes, quod ubi in instrumento apponuntur illa verba, boni auri, rectè ligæ, & iusti ponderis, quod talia verba multum importent, ita quod non posset creditor cogi recipere monetam pro auro, per ea, que notant

quæ notant Bar. Bald. & Ang. in l. lecta. & in d. l. Paulus. ff. de solutio.

Quid ad hunc casum dices. Deposui seu mutuo erogavi centum libras in florenis, quid hæc verba implorabunt, ei quod tempus attendere oportet, contractus ne, an solutionis?

Omissis contrarietatibus & diuersitatibus Bartoli & aliorum, breuiter & succinctè respondeo, ex Decisione ipsius Bartoli, communiter approbata & recepta, in d. l. si quis stipulatus decem in mille, ff. de solut. vbi definit & cõcludit, quod si promittam cẽtum libras in florenis, quod floreni erunt in obligatione. Si itaque in obligatione, ergo non inspicitur tempus solutionis, sed obligationis, l. vbi autem. §. qui sortem. ff. de verb. oblig. Bartoli tamẽ & aliorum contrarietates saluari possent, ne viderentur sibi contrarij, sed diuersi, id est, loquentes in diuersis casibus, scilicet, quod in d. l. si quis stipulatus decẽ in mille, quærat & decidatur, an floreni dicantur in obligatione, vel in facultate soluendi. Sed in d. l. Paulus, quærat, an consideretur æstimatio tempore cõtractus, vel solutionis. Et hæc diuersitas colligitur ex verbis Landen. Hoc respondere volui, et si difficilis est solutio.

Plerunque in Ciuitatibus diuersa sunt pecuniarum libra, seu ipsa etiam diuersa pecunia, cuius ergo erit electio, debitoris an creditoris?

Angelus in l. fina. de veter. numisma. pot. libr. ii. decidit electionem esse debi-

toris, de qua pecunia soluere velit, nisi fortẽ contingeret creditorem pati damnum, & conditionem ipsius fieri deteriorẽ, argumen. d. l. Paulus. ff. de solution. Bartol. dicit, quod in hoc casu debeamus considerare consuetudinem, & quid verisimilius videatur, l. numis. ff. de legatis tertio. gloss. ordina. & Doct. in l. semper in stipulationib. ff. de regu. iur. Et sic communiter Doct. iudicant.

Adhuc vnum. Instrumentum locationis habet conductorem obligatum esse quolibet anno ad soluendos centum florenos. Hic conductor seu Emphyteuta, per decem, quindecim, siue viginti annos, soluit singulis annis ad computum solidorum quadraginta, pro quolibet floreno. Deinde successu temporis idem ipse vult soluere florenos ad computum solidorum triginta duorum pro floreno, & dominus petit florenos aureos. Quid iuris est?

Respondetur: vbicumque dubium est, de qua pecunia senserint contrahentes, & nihil dixerint, quod ista dubitatio tollitur, & declaratur per solutiones longo tempore præcedentes. Lauden. & Ange. in l. si certis annis. C. de pact. argum. l. cùm in rem verso. C. de vsu. Quia talis præsumitur in dubio pecunia in obligatiõe fuisse, qualis solutio secuta est, d. l. cùm de in rem verso. Felin. in c. cùm Bertoldus, extr. de re iudica. & de diuturna præstatione. de intellectu, d. l. cùm de in rem verso. Idẽ Felin. in c. cùm causam, extr. de præscripti.

Finis Disputationis Monetarum Henrici Hornmanni.

DOMI

DOMINIFRANCISCI DE ARETIO, CONSILIVM VNDECIMVM.

SVMMARIA.

- 1 Contractus qui sit ad pondus, numerum, vel mensuram est imperfectus & conditionalis.
- 2 Tempus contractus an & quando sit inspiciendus, vel tempus solutionis. & nu 3.
- 4 Forensis in quibus differat à non forensi.
- 5 Forensis contrahens in vno loco, licet ligetur statuto, quod ignorat tamen, si ex illo statuto enormiter ladatur, potest petere restitutionem aduersus dominum.
- 6 Vfus communis vtendi, quanto tempore praescribi debeat.

PROCEDENDVM est breuiter in declaratione huius difficultatis, tum quia verborum prolixitas inimica est sapientibus, tum quia copiose & subtiliter multa fuerunt dicta, per d. allegantem in hac causa, cuius allegationes redactas in scriptis vidimus.

- † Et pro veritate permittendum est, quod contractus qui sit ad pondus, numerum, vel mensuram, & maximè, quando precium statuitur in singulis mensuris, est imperfectus & conditionalis, vt dicit Iuriscōsultus in l. sēpē. §. in his. ff. de contrahen. emptio. & tradit Barto. in l. Iulianus. §. si Titius. ff. de act. empt. & Bald. latius in l. sicut. C. eod. tit.

Et quia precium statuitur in singulis mensuris, non est dubium, licet hoc non multum faciat ad rem nostram, quod

tot sunt contractus, quot sunt mensurae, & precio statuto per mensuras, quia diuersitas pretij inducit diuersitatem contractus, siue multiplicatio, vt l. cum eiusdem. ff. de edil. edict. & probatur in l. si duas. ff. de contrahen. emptio. à contrario sensu, & bene facit text. & quod ibi per Docto. in l. scire debemus. in princip. ff. de verb. oblig.

His praemissis videtur posse dici, vt dicit allegans, & valde subtiliter. quod etiam si deberet inspici tempus contractus, & non tempus solutionis, vt videtur sensisse Spe. in loco allegato per ipsum et Bal.

Ipsē referens. in l. illud. in fin. C. de sacrosanct. Eccle. idem sentit in l. acceptam. C. de vsur. tamen illa dicta essent intelligenda de contractu puro, non de contractu conditionalis, quia quoad iuris effectū contractus non dicitur propriè contractus pendente conditione, & similiter, nec alia dispositio, vnde dicit Bart. not. in l. Titio. in annos. ff. ad l. Falcid. & Bal. in l. annualibus. C. de leg.

Quod si ex forma statuti de quolibet relicto annuo debet solui gabella, nō debet solui gabella de relicto pro annis sequentibus post primum, nisi in principio cuiuslibet anni, quia in vltimis voluntatibus relicto annuum pro annis sequentibus est conditionale. Inde etiam dicit Bald. not. in Authen. Eō decursum. in fin. C. de dona. ante nuptias, quia si ex forma statuti quaelibet donatio, debet insinuari, non intelligitur de donatione, ex qua

qua transfertur ius post mortē, quia contractus non est purus interea.

Sed contra ista multum facit, quia licet in ultimis voluntatibus, in quibus condicio retrō non trahitur respectu legatorum inspiciatur tempus purificatæ conditionis, quoad ius quærendum, in contractibus, tamen in quibus conditio retrahitur, secus, vt l. si filius. & ibi plenè per Barto. de quo verbo obligatio, & traditur in l. si uxorem. C. de condi. insert. & in l. quæ legata. ff. de reg. iur. vnde licet contractus iste censeatur conditionalis, vt dicere videtur quoad ius quærendum, videlicet ex qua moneta debeat solui, inspiciatur initio contractus. & ideo per prædictas. l. dicit Bald. not. in l. 3. in fi. C. de nund. quod si ex forma statuti, & de contractu facto in nundinis non debet solui gabella. hoc habet locum etiam in contractu facto in nundinis sub conditione, cuius effectus post nundinas purificatur, & idem dicit Barto. in effectu. in l. fancimus. C. de Consulibus, l. 12. vbi voluit quod si de contractu debet solui gabella ex dispositione statuti debebit solui gabella in continenti de contractu, ex quo differatur translatio iuris post mortem contractuentium.

Et est aduertendum pro intellectu istius passus, quod quamuis venditio quæ sit ad mensuram, videatur fieri sub conditione potestatiua, videlicet si venditor mensus fuerit informaliter dicit text. in d. l. quod sapè. & sic videretur etiam in contractibus inspicientibus tempus conditionis purificatæ. secundum Bart. & Moder. in d. l. si filius.

Re tamen vera ista non est conditio potestatiua, quia si esset potestatiua sequeretur quod esset in potestate venditoris non mensurare, & sic non perficeret contractum si vellet, quod est ridiculum.

Et ideo alia via quam tetigit d. allegas est verior & melior, videlicet quod si moneta non mutatur in bonitate intrinseca, sed solum variatur valor extrinsecus, sine dubio non debet attendi tempus contractus, sed tempus solutionis, dummodo

debito non fuerit in mora, vt habet communis opinio, quam bene tetigit d. allegans. pro qua etiam facit quando dicit Bar. in d. l. Paulus. in fin. in ultimis verbis, dum voluit quod si pecunia minuta est in obligatione, & pecunia grossior in facultate soluendi. Verbi gratia, quod ad videndum quo valore debeat solui florenus iste, inspiciatur tempus solutionis, per l. si stipulatus sim decem in melle. ff. eod. tit. & iste videtur propriè casus noster, quia sumus de solidis Ianuensibus, & sic de pecunia minuta, sed de consuetudine, vel voluntate creditoris, data fuit nobis facultas soluendi de moneta grossa, id est, in auro & in casu nostro augmentum valoris floreni prodest debitori. in casu autem posito per Bartol. in l. Paulus. in 2. q. videlicet quando debitor recepit florenos mutuo, & tenetur reddere florenos, deminutio cedit ad incommodum creditoris, augmentum verò cederet commodum.

Sed tamen in utroque est eadem ratio. *Quia in his qua debentur in genere ista est regula, quod variatio valoris extrinseci inspiciatur tempore solutionis, vt eadem res possit reddi in genere & debeat, non attenda mutatione valoris extrinseci, siue ista varietas tendat ad commodum debitoris, siue ad commodum creditoris, vt patet in l. cum quid, & in l. vinum. ff. si certum petat. & quod debeat attendi tempus solutionis, etiam in solutione moneta tenet Bartol. expressè. in d. l. cum quid. in fin. & hanc opinionem ibi firmat Bal. multum diffusè, & plenius in quodam consilio suo, quod fecit in Ciuitate Asculi, vbi dixit, quod si tempore dotis data marito in florenis, & florenus valebat certum quid, & tempore restitutionis dotis mutatus sit valor, debet attendi tempus solutionis, respectu valoris, quod consilium refert & sequitur Per. de Ancha. in Clem. fin. de decimis, & hoc etiam in constitutione dotis tenet Barto. in l. res in dotem. ff. de iur. doti. & hæc est vera & communis opinio, & in hoc non erat necesse scribere, quia bene satis et sufficienter istud fuerat declaratum per d. allegantem.*

Sed dubium difficilior in ista materia facit statutum vel decretum sensuū, quod fuit factū de anno 1447. & postea bis confirmatum in anno 1451. quo cauetur in effectu quod solutiones debeant fieri de bona moneta, & quod florenus nō possit solui, nisi ad rationem solidorū 47. vnde cū contractus fuerit postea factus de 1442. videtur quod debeat intelligi facta solutio de floreno secundū formam statuti, nec potuerit solui ad aliud computum, quia contrahentes in dubio astringuntur statuto loci, in quo fit contractus, vt bene dicit, d. allegans arguēdo pro parte aduersa.

Sed responsiones seu ad istud statutum non videntur sufficere, quia licet contrahens forensis ignoret statutum in specie, satis est tamē quod potuit cogitare in genere aliqua statuta, etiam in loco vnde licet in delictis fiat differentia in aliquibus casibus inter forensem & non forensem. In contractibus tamen non fit ista differentia, vt patet ex not. in d. l. i. de summa Trinita. & fide Catho. Sicut enim in delictis ille qui committit aliquid prohibitum de iure communi ligatur pœna statuti, quod ignorat, quia satis est quod statuerit aliquo modo se obligari, secundū Bald. in loco præallegato.

Ita in contractibus, quia contrahens in contractu scit se ligari, licet non credat tamen se obligari, quia ignorat statutum, in statuto loci obligabitur.

Nec videtur esse sufficiens secunda responsio, quod istud statutum per consuetudinem sit sublatum, vel non receptum, quia istud potest dici, si consuetudo haberet essentialia sua, id est, fuisset præscripta spacio decem annorum, quod spacium ad minus requiritur, secundū omnes, vt plenē traditur. in l. de quibus. ff. de legi. & in c. fina. de consue. & hoc est quod fecit me multum dubitare in ista materia, quia etiam quando lex non recipitur à principio, ad hoc vt tollatur lex, requiritur cursus decem annorum cum consuetudine, vt tradit Io. Cal. & sequitur Anto. de But. in c. i. de tren. & pace, & colligitur ex his quæ no. 10. And. super rubr. de com.

sue. & ista multum vrgent prima faciē.

Sed tamen his non obstantibus omnibus rectē pensatis contrarium dico verius esse in casu nostro, primò quidem, quia vt ait Innoc. not. in rubr. de consue. & sequitur ibi Ant. de But. et Io. de Imo. & plenius ponit Idem Anto. in c. 2. in penult. char. de confic. licet forensis contrahens in loco ligetur statuto quod ignorat, si tamē ex illo statuto enormiter læditur, & statutum illud probabiliter ignorauit, potest petere restitutionē aduersus damnū quod incurrit, ex clausula generali, si qua mihi iusta causa esse videbitur, quod dictū maxima est rationabile, & verū in casu nostro, in quo emptor ignorabat statutum, & venditor sciebat, vnde quodāmodo videtur decepsisse emptorē. ignorauit autem emptor probabiliter statutum, tum quia forensis, & nō consuetus in loco, tum quia contrarium obseruabatur per omnes in solutione monetæ, in dicto loco quod solum recusaret iustā causam credulitatis & errores, quia cōsuetudo etiā nullam tribuit iustam causam ignoratiæ secundū gl. in c. cū venerabilis. de consuet. facit quod no. 4. di. c. denique. in gl. & est bonus text. in c. 2. de temp. ord. & no. Bald. in l. de quibus. in s. char. ff. de legi.

Vnde pater ex præmissis, quod ex quo princeps videtur si florenus deberet sibi computari 42. solidi. læderetur, enormiter posset petere restitui aduersus contractum et damnum incursum, dato etiam quod ligaretur statuto prædicto, sed ostēditur ex secundo capite elarior, quod istud statutū non ligabit nos tempore contractus, nec est attendendum, quia vt ait not. D. Card. Flor. in c. i. de treuga & pace. et ibi eum sequitur D. Ioan. Imol. & D. Abb. Moderni quando statutum sit à superiore, & non recipitur à subditis, immò seruatur contrarium, & hoc hic sciente & patiente superiore qui facit statutum ad tollendum tale statutū, quod nō liget, nec requiritur consuetudo præscripta per decem annos, sed sufficit simpliciter vsus contractus alleg. text. 4. dist. §. i. q. optimē facit. & quod no. in c. cū olim. de cler. cōiug. & 2. dist. c. de

c. de libellis, in gl. hanc sententiam tenet clarè Ant. de But. quem ipsi nō allegant, in c. quia circa. de cōsan. & affi. vbi dicit not. ad propositum, quòd quandò lex non recipitur ab omnibus sciente superiore talis lex non ligat, quia superior videtur eam tacitè tollere, ex quo scit contrarium obseruari & patitur, & idem credit vbi Do. Abb. Moder. si lex recipiatur à minori parte nō obseruetur autem à maiori. alle. not. per Io. And. in c. si. de cōsuet. quod dictum est exquisitum in hoc casu, quia non debet esse in potestate minoris partis, illud quòd induceret maiorem partem ad peccatū, quòd incurreretur per transgressionem legis, vel etiam aliquam aliam allegationem. Et quandò D. Andr. dicit, quòd lex quæ non recipitur ab omnibus non ligat sciente & parte superiore, satis ostendit, quod ad inducendum hunc effectum, non requiritur cursus decem annorum, quia si priusquàm tolleretur lex, requiretur talis cursus, tunc lex interea ligaret. & potius deberet dici, quòd tolleretur vinculum quàm quòd non ligaret.

Ex his inferitur modò ad propositum, ex quo leges istæ nunquàm fuerunt receptæ in obseruantiam. Sed non obstantibus ipsis semper fuit facta solutio de moneta corrente, sciente & patiente superiore, qui cū esset in ciuitate, non potuit ignorare consuetudinem notoriam, vt in c. i. de postulat. prælat. & in c. cū in tua. qui mal. accus. poss. & l. sed si pupillus. §. præscribere. ff. de iustitoria, istæ leges nulum habuerunt effectum, nec debent attendi, & ista sufficerent pro iustitia nostra.

Sed tamen ex superabundanti dicimus tertio loco, quòd ex quo communis obseruantia tempore contractus erat contra. contrahentes, videntur tacitè ita pepigisse, quia ita erat consuetudo, quòd solutio fieret de moneta currenti, quamuis consuetudo adhuc non constet præscripta, & sic non transisset in formam consuetudinis, quæ posset tollere legem, quia ex quo solutio sic communiter fieri consuevit, partes videntur subintellexisse

in contractu venire, quod erat consuetum, vt l. final. C. de fideiusso. & l. si prius. §. penul. & ibi per Bart. ff. de aqua plu. ar. cen. vbi allegat multas alias concordantias.

Et est vera ista conclusio etiam si sit obseruantia nondum præscripta, spacio decem annorum, ita tenet Nico. det Mat. all. Doct. & refert & sequitur Ant. de Butr. in c. fin. in io. char. de consuet. circa princip. pe. col. in meo. Pro hac non facit optimè quod eleganter tradit Bal. in l. binos, ver. fin. C. de aduo. di. iu. vbi dicit, quòd si superior deputat officialem cum salario consueto, videtur habitus respectus ad vltimam consuetudinem & obseruantiam, licet illa non durauerit longo tempore, & præcessisset contraria cōsuetudo præscripta longo tempore.

Facit optimè pro ista conclus. tex. secundum vnam lect. gl. in l. de dote. in priu. ff. qui satisda. cog. vbi dicit, quòd si partes non conue. de die ponere in stipu. iudex non tenetur sequi consuetudinem & Obseruantiam, sed potest apponere tempus arbitrio suo, si tamē ista stipulatio sit simpliciter interposita sine die, dies consueta apponi videtur esse subintellecta, quæ distinctio non potest habere locum, nisi in consuetudine non præscripta, quia si consuetudo esset præscripta, haberet vim legis, & iudex teneretur eam sequi, & secundum hunc intellectū, est ibi casus pro ista conclus. quòd obseruantia est vsus nō præscript. videtur tacitè subintelligi in pact. contrahentium.

Non obstat quod no. glo. & Bar. postea in l. Labeo. ff. de sup. leg. vbi expressè vult quòd cōmunis vsus vten. debeat esse præscriptio spacio decem annorum, & dum alle. l. prædictam. & quasdam alias leges, quæ dicunt, quòd pacta consueta apponi subaudiuntur, in contractu Exemplifi. cōmunem vsus vten. in dictis legibus factis videtur sentire, quod pactum consuetum apponi non venit in contractu tacitè, nisi vsus sit præscript. spacio decem annorum, quia ad illam doctrinam respon-

sff 2 detur.

detur quòd fortè posset procedere, quamuis hoc nò determinent pro nunc, vbi obseruantia esset contraria, legi vel statuto, & partes contrahentes hoc scirent, quo casu posset dici quòd ex quo, l. vel statuto adhuc non erat sublatum, partes viderentur habuisse magnum respectum ad statutum, quàm ad obseruantiam adhuc non validam.

Sed quando ambæ partes probabiliter ignorarent statutum, vel etià altera ipsorum, vt sunt in casu nostro, tunc probabiliter potest dici, quod dicunt prædicti Doct. quòd partes ignorantes statutum, et scientes obseruantiam, secundum illam videantur contraxisse, quia nemo potuit cogitare de eo, quod ignorat, l. mater. ff. de inoffic. testam. & not. in l. Clodianus. ff. de acquiren. hæred. cum multis alijs similibus.

Si enim diceremus in casu nostro, quòd venditores salis qui sciebant statutum, viderentur sensisse de moneta, de qua in statuto fieret interpretatio, ex quo contractus redderetur inutilis, quia cum emptor ignoraret statutum, & sciret consuetudinem, non viderentur concessisse in eundem valorem monetæ, & sic pactio redderetur inutilis, ergo ista interpretatio non est assumenda, sed illa per quam contractus valeat, secundum gloss. in l. semper in stipulatio. ff. de regu. iur. & plenè tradit Bar. in l. veteribus. ff. de pact. videntur enim habuisse potestatem. Officiales sancti Geor-

gij facien. vt reciperet florenum ad monetam currentem, quia procurator habet potestatem appo. in instru. clausulas consuetas, vt est casus, & ibi Ange. in l. benè. d. Zenone. C. de qua præscrip. & l. si pignore. §. si creditor. ff. de pign. ac. & benè facit text. in l. vel vniuersorum. ff. cod. Et hoc maximè est verum in casu nostro, quia vt suprà est probatum dicta statuta non ligant, nec sunt in obseruantia.

Finis Consilij Aretini XL.

Addidit R. Budel. P. I. C.

Ex hoc Consilio D. Lector consequitur, communem sententiam esse, quam nos posuimus in Conclus. 2. maxima, cap. 2. libro 1. Videlicet si Moneta mutata sit non in bonitate intrinseca, sed solum extrinseca, tunc non tempus contractus, sed solutionis tantummodò attendendum esse, quod egregiè hic comprobatur. Adhuc præter alia quæ pulcherrimè hic habentur, deciditur, non tam illam æstimationem, quæ legibus vel statuto est præfixita, quàm quæ vsu atque consuetudine in contrarium est recepta, praualescere ac præponderare, vbi de principis ac Superioritatis patiétia ac tolerantia, &c. de quibus nos copiosius libro primo, cap. 16. & Quæst. Monet. cap. 20. quo te remittimus, egimus.

DOMINI

DOMINI FRANCISCI DE ARETIO, CONSILIVM CXII.

SVMMARIA.

1. *Solutio facta per 30. annos in minori estimatione, quam fuit tempore obligationis, illa attenditur prescriptio*
2. *Præstatio qua fit pro pensione rei singulis annis, non multiplicat obligationes.*

Consideratis diligenter, quæ in puncto deducuntur, videtur prima fronte dicendum, quod solutio dictæ pensionis debeat fieri ad estimationem floreni, quæ currebat tempore contractus locationis, unde si florenus postea fuisset diminutus, damnum videretur pertinere ad debitorem, si verò fuisset auctus, sicut præsupponitur in casu nostro, debetur solui nihilominus ad estimationem, quæ currebat tempore contractus. Ita videtur probari in c. olim, & in c. cum canonicis, de censu. & per Doct. in contrarium videtur, quod illa iura intelliguntur communiter, quoniam est secundum augmentum vel diminutionem monetæ in forma, vel in materia, & sic in bonitate intrinseca. Sed quando fit narratio temporalis in precio pecuniæ duntaxat, sicut quando florenus valet plus & minus, & secundum tempora, tunc sicut diminutio estimationis prodest debitori, ita est e contrario, si estimatio augetur, debet prodesse creditori, ut secundum quod florenus currit, & valet tempore solutionis, ita debeat fieri solutio, ita dicit Cyn. & Iacob. de Aret. in l. in minorum, C. in quibus caus. in integr. resti. non est necess. & tenet Ant. de Butr. & Abb. moder. in c. quanto, de iureiuram. & ita in terminis consuluit Bald. in ciuitate Asculi, quem refert & sequitur Pet. de Ancha. in Clem. fin. de deci.

vbi dixit, quod si tempore dotis datæ florenus valebat tres libras cum dimidio, & tempore solutionis quatuor, & solidos decem, non potest soluere precium & estimationem floreni qui currebat tempore contractus, sed tenetur soluere ipsum florenum qui nunc plus valet, & sic redit in utilitatem creditoris. idem videtur, si esset consuetudo, quod alia pecunia pro floreno currenti solui posset, sicut est in casu nostro, nam tunc ipsa pecunia esset soluenda secundum quod valet florenus nunc, quia ex quo illa soluitur pro floreno nunc currenti, est par, idem ac si florenus ipse solueretur, ut ait Innoc. in c. olim, de censu. & bene facit l. i. §. hæc actio. ff. si quis testam. cum ibi notatis. nam si solueretur minus, tunc non videretur solui florenus nunc currentis, sed alius, & tamen ille solui debet, ut consuluit Bald. ut supra dixi, facit quod non, Specul. & Ioan. Andr. in titu. de solu. §. nunc aliqua, versic. sed pone, vbi multiplicantur, de man. & quod not. Bart. in l. Paulus, ff. de solu.

Pro veritate huius puncti est præmittendum, quod si fuisset expressè contentum in instrumento inter partes, quod florenus deberet solui in eadem estimatione, quæ erat tempore contractus, utique standum esset conuentioni, l. pen. §. si mancipia, ff. solut. matr. & Bart. in si. in l. Pauli. §. fin. ff. de solut.

Secundo est præmittendum, quod si ille qui debet soluere in pecunia maioris estimationis, vel aliam pecuniam quæ minus valeat, ut hoc fiat per 30. annos contra priuatum, contra Ecclesiam verò per annos 40. currit prescriptio, ut est casus in c. olim, de censib. Requiritur tamen, quod ille qui soluit minorem monetam pro maiori, vel partem debiti pro toto sit in bono.

na fide, vt ait Hostien. & communiter Doctor. in d. c. olim. Requiritur etiam, quod ille qui recipit minorem quantitatem pro maiori quantitate, credat sibi maiorem quantitatem non deberi. nam aliàs per receptionem partis conseruaret sibi ius petitionis in toto. & nulla curreret contra eum præscriptio, vt l. is qui, ff. quib. mod. v. usufruct. amitt. & tenet gloss. in l. cum notiffimi, §. in his, C. de præscript. 30. annor. ita determinauit Dyn. & Bartol. post eum in l. si prius, in princip. ff. de aqua pluui. arcend. Ex quorum dictis declaratur quæstio. & quod not. Ioan. Andr. in regula iuris, plus semper, de regul. iur. in 6. in mercur. & Specul. in tit. de locato. §. nunc aliqua, in vers. 42. & de præscr. §. 1. vers. quod si tantum deberem,

His breuiter præmissis descendo nunc ad terminationem quæstionis, & dico, quod cū isti de quibus fit mentio in puncto soluuerint pensionem per 30. annos, ad rationem librarum trium, & solidorum 18. pro floreno, & ita creditor receperit, videtur præscripsisse, vt etiam si florenus nūc plus valeat, tamen ad aliam rationem non tenentur soluere, si fuerit in bona fide, quæ bona fides in præscriptione longissimi temporis præsumitur, nisi per aliam coniecturam appareat de mala, vt ait Bart. not. in l. fin. C. vnde vi, & Anton. de Butrig. in c. sapē, de restitut. spol. & tenet Abb. modern. in c. si diligenti, de præscrip. potuit autem hic cadere error iustus, quia soluentes ignorauerunt cursum floreni post tempus contractus fuisse mutatum, quia error in facto alieno præsumitur, nisi diceretur error, vel aliquod, per quod præsumpta ignorantia excluderetur, vt l. 1. §. 1. ff. pro suo, & not. gloss. in l. si quis delegauerit, ff. de nouatio. & in l. si res, de lega. 1. & per Bart. in l. non fatetur, ff. de confess. & ex parte istorum factum potuit esse, & præsumitur bona fides, quia succurrunt in ius & locum defuncti, vnde probabiliter potuerunt credere libris patris eorum, secundum Bart. in l. Celsus, ff. de vsuca. & Bal. in l. indicia, C. de rei vend. vnde concluditur quod virtute præscriptionis videtur indu

cū, quod isti ad solutionem maioris summæ non teneantur, si per dictos 30. annos, quibus isti soluerunt hanc summam, florenus valuerit plus, incipit autem currere ista præscriptio à tempore quo debuit fieri solutio de floreno maioris valoris, & non est facta, vt ait glo. & Dd. in l. cum notiffimi, §. in his, præalleg. & quamuis istæ sint plures præscriptiones pro singulis annis etiam non vnica obligatio, vnde vno spatio 30. annor. præscripta tam pro præterito, quàm pro futuro tempore, vt not. Dd. in d. §. in his, & Bartol. in l. de pupillo, §. si pluribus, ff. de noui oper. nunc. & latè ponit Spec. in tit. de loca, §. nunc aliqua, vers. 41. & est casus. & ibi per Bar. in l. plures fa poris, C. de fid. instrum.

Præstatio enim quæ fit pro pensione rei singulis annis, non multiplicat obligationes regulariter, maxime si locatio sit perpetua, vt est ista, vt ait Bart. in l. seruus, §. si ff. de stip. ser. & per illum text. not. omnes moder. in l. Stichum, §. stipulatio, ff. de verbo. obli. Quinimò cum domina pia quodā saldo facto de anno domini 1420. confiteatur qui pro 13. annis debuit recipere floren. ad rationem trium librarum, & solido 18. vtique ista confessio sibi præiudicat, & suis successoribus etiam singularibus. Et eodem modò præiudicat si libris suis apparet, vel in istorum debitorum, qualiter ipsa recepit pro pensione integra vel tota, vnus anni summam prædictam, ex quo per formam statutorum debet dari plena fides libris mercatorum, & pro se, & contra se, vt observatur Senis, nisi ergo allegaretur error, & probaretur præsumptiuè & probando ré aliter se habere, vt tradit Bart. in l. error, in fin. C. de iur. & facti ign. in l. non fatetur, de confess. staret confessio pro annis præteritis, quæ præiudicaret ipso consentienti, & probatur in l. publi. ff. de pos. & in l. cum in debito, §. fina. ff. de proba. & etiam successori habenti causam ab ea, de successore vniuersali, id est, hærede, non est dubium. vt l. rationes, & auth. quod obtinet, C. de probat. & l. & cū quis decedens, §. codicillis, de leg. 3. De successore etiam singulari est verissimum, quia sicut

sicut examinati, contra auctorem nocent successori, si prius sint examinati, & postea facta translatio iuris in successorem, iuxta ea quæ not. Bart. in l. si mater. §. fin. ff. de excep. rei iudic. ita etiam confessio prædicat, ut Signo. & latè disputat Ioan. And. referendo consilium Dyn. in titu. de teste, §. nunc tractandum, iuxta fin. in vl. colum. & bene facit, quod not. Ioan. in c. causam quæ, el. 1. de testib. & est aduertendum, quod quamuis probaretur cursum florenorum fuisse variatum, & creuisse post contractum,

& sic probaretur, quod debitores isti plus solvere debuerint, quam soluerint, tamen nisi per istos qui nunc agunt, allegaretur error confessionis sui auctoris, staretur ad huc confessioni supradictæ in eorum præiudicium, quia tunc præsumptiue probatur error, quando ostenditur rem aliter se habere, & allegatur fuisse erratum, ut dicit text. singula. quem ibi ponderat Bartolus ad hoc in l. si adulterium cum incestu, §. idem pollioni, ff. de adulter. & ita concludo.

IOANNIS ANTONII RUBÆI
ALEXANDRINI IURISCONS.
CONSILIVM CXLVIII.

Hoc deducit atque probat Rubæus in hoc consi. In mutatione valoris intrinseci Monetarum, tempus contractus inspiciendum esse, & non solutionis.

SUMMARIA.

Et ad estimationem antiquorum scutorum.

1. Vendens rem cum pacto reemendi, an tempore redemptionis satisfacias reddendo pecuniam minoris ligæ, quam erat tempore venditionis vsu à tempore mutato.

2. Moneta bonitas consideratur respectu vsus non autem materia.

3. Solutioni ubi dies est adiecta, debet inspicere tempus, in quod est collata solutio.

4. Bonitas moneta mutata intrinsecus, habetur respectus ad tempus contractus.

5. Contrahentes non videntur de alio tempore, quam contractus cogitasse.

6. Contractus tempus inspiciendum, probatur auctoritate consilij Collegij Papiensis.

7. Solutio pecunie in futurum facienda, an sit facienda respectu temporis contractus, aut respectu temporis solutionis.

8. Solutio vel est scienda de scutis, qui currebant tempore contractus celebrati, vel de scutis qui nunc sunt, habito respec-

ISO instrumento venditionis factæ per nobilem Dominum Ludouicum de Caligarijs, spectabili domino Iacobo de Gronis, de ingeribus ducatum terræ, precio scutorum duorum millium auri solis, cum pacto, quod liceret dicto venditori reemere dicta prædia infra annos quindecim, quod tempus fuit etiam ex post prorogatum per sex annos.

Dubitatur, an tunc liceat dicto venditori solvere de scutis solis currentibus nunc, quæ pro veritate non sunt illius ligæ & preciositatis, cuius erant scuti qui fiebant tempore contractus, quia tunc fortè fiebant in liga viginti tres characterum, nunc autem non sunt scuti ita preciosioris ligæ, & sic est variata bonitas intrinseca ipsorum scutorum, & videretur ex aliis quibus capitibus dicendum, quod posset solui de scutis, qui quidem sunt in vsu in præsentiarum, ut probari videtur in clem. secunda.

secunda, de decimis. vbi gloss. & in c. 2. in fin. de maledic. vbi dicitur, quod satis est, quod fiat solutio de moneta vsuali, quia vt dicit Zabarel. in Clement. si beneficio- rum, in decima tertia questione, de decimis, bonitas monetæ consideratur respectu vsus, non autem materiæ, facit textus in l. Imperatores, ff. de contrahend. emptio.

2 Secundò facit pro ista opinione, quia videtur quod de generali consuetudine. vbi scuti vel Ducati sunt in obligatione, quod possit solui de illis scutis vel Ducatis, qui communiter expendantur tempore solutionis, & istam esse generalem consuetudinem, attestatur Ioannes de Platea, in l. i. C. de argenti pretio, lib. 10. & ista consuetudo est obseruanda, d. l. Imperatores, ff. de contrahend. emptio. & tradit Baldus in l. si quis argentum, in princip. column. penultim. C. de appellationib. & idem Baldus in consil. 423. volumi. 2. & Aretinus in consil. 11.

3 Tertiò facit, quia dictus dominus Ludouicus de Caligarijs adhuc prorogauit tempus recantandi per tres annos, quo casu videtur attendi tempus quo fuit factus contractus reuenditionis, seu reati, sicuti in simili arguit Martinus Laudensis in l. cum quid, ff. si certum petatur. vbi dicit, quod vbi dies est adiecta solutioni, debet inspicere tempus, in quod est collata solutio: quod dictum sequitur Corn. Perusinus in consil. 109. post princip. volum. 4. allegat text. in l. contraxisse, ff. de actionib. & obligatio. sed est melior text. in l. quoties in diem, de verb. obl.

4 Præmissis tamen non obstantibus, ego dico, quod si est variata bonitas intrinseca scutorum, prout verè est variata, quia hodiernis temporibus scuti sunt de viliori liga, quam fierent tempore celebrati contractus prædicti, attento quod nunc in scutis submittitur quarta pars æris vel argenti, & sic sunt ad decem & octo characteres, ad instar florenorum Alemanicæ, vt mihi renunciatum fuit ab expertis, procul dubio debet sol-

ui de scutis qui currebant tempore prædicti contractus, vel de scutis qui nunc sunt, habito respectu ad æstimationem antiquorum scutorum, vt concludunt communiter scribentes post Bartol. ibi, circa finem commertij, in dicta l. cum quid, ff. si certum petatur, & Canonistæ communiter in dicto c. quanto, de iureiurand. Butrium, & Abbatem, & hæc est communis opinio, vt inquit Corne. Perusinus in consilio 131. columna vltima, volumine tertio, & ita tenent communiter Legistæ & Canonistæ, secundum Soci. in consil. 298.

Ratio est, quia partes videntur sensisse, quod debeat fieri solutio de scutis, qui currebant secundum tempus contractus, seu obligationis formata, & propter istam rationem ista communis conclusio procedit etiam in contractibus sub venditione factis, vt tradit Aretinus in dicto consil. 11. incipiente, procedendum est breuiter, in prima & secunda columna, nam licet in contractu conditionali suspendatur effectus obligationis, tamen mens contrahentium est certa, quæ inspicitur secundum tempus contractus, & idem tenuit Martinus de Laude in tractatu Monetarum, in 15. questione, in fin. & Socinus in consil. 7. incipiente, prædicta consultatio, & ex hoc patet, quod non est vera opinio prædicti Martini, in dicta l. cum quid, & quia mens disponentis videtur referri ad tempus dispositionis, etiam in obligatione annua, solutio refertur ad originem ipsius obligationis, & inde sumit certam vniuersalem, & inuariabilem formam, secundum Bald. in d. c. quanto.

Si ergo ista conclusio procedit in contractu conditionali, & in obligatione annua, vt latè etiam declarant moderni Affectus in tract. monetarum, in versicu. 7. prædicta consultatio procedit. post Collegium Papiense in consilio edito in causa communitatis casalis contra Illustrissimum Marchionem Motisferrati, certè idè vide-

videtur dicendum in casu nostro, quod contrahentes licet fecerint pactum de re tro vendendo habuerunt respectum ad scutatos aureos, qui currebant tempore celebrati contractus, nec prorogatio temporis debet obesse ipsi emptori qui prorogauit tempus recatandi per sex annos, & qui grauatur, in hoc quod res dicitur minus valere propter illud onus retro uenditionis vt Abbas dicit in c. in aliquibus in secundo notabili de decimis. & Soci. in consil. 148. col. fin. & Decius in consil. 147. col. 2. non debet ergo grauari in alio quod possit eidem solutio fieri de scutis qui nunc sunt magis fere contaminati quam hactenus fuerint.

Non t̄ obstant modo adducta in oppositum, quia respōdetur primo ad id quod dictum fuit, quod debet fieri solutio de moneta vsuali, quare istud est verum ha-

bito respectu ad tempus contractus non autem ad tempus solutionis. ita respondet Corn. Peru. in d. consil. 181. colum. 27. ver. nec obstat. ibi etiam respondet alio modo, vt per eum non obstat id quod dixi de generali consuetudine solent solui scuti prout currunt tempore solutionis, quare respondetur, quod de ista generali consuetudine non constat, Non obstat, id quod dicit Martin. de Laud. in d. l. cum quid, quare communis opinio est in contrarium vt supra dixi.

Ex t̄ pramissis igitur concludo quod solutio debet fieri de scutis qui turrebāt tempore celebrati contractus, vel de scutis qui nunc sunt habito respectu ad estimationem antiquorum scutorum, & ita pronuntiandum videtur per Dominos

Arbitros quibus hæc causa est commissa.

LVDOVICI ROMANI, CONSILIVM CXXIII.

SVM MARIA.

- 1 Pecunia soluenda ex constitutione aliqua, an inspicere debeat tempus conditæ constitutionis, & secundum estimationem pecunie, qua illo tempore currebat, an verò tempus solutionis scienda, adeo vt de pecunia tunc communiter currente solutio fiat: sine post constitutionem pecunia sit mutata augmentatiue siue diminutiue. nu. 2.
- 2 Minor aduersus longissimi temporis præscriptionem restituitur.
- 3 Regula standum est in dubio, vbi non reperitur specialis exceptio.
- 4 Restitutio an detur Monasterio post quadriennium ad restitutionem datum.
- 5 Restitutio datur Ecclesie contra contractus, ex quibus enormis lesio resultat. Item contra sententias iudiciales, aut arbitrales. nu. 7.
- 6 Solutum plus debito ignoranter, tanquam indebitum omni iure repeti potest.
- 7 Restitutio quid sit.

IRCA primum dubium quod queritur an de iure communi. Interueniente mutatione, & deterioratione monetæ Turronen. possit Abb. sancti Anthonij & suum monasterium liberari soluendo de pecunia noua Turo. communiter nunc currente, vel alia loco illius surrogata: licet in bonitate intrinseca deteriorata. Aduertendum quod hæc materia mutationis monetæ varijs locis tractata reperitur. Et primo per Spec. in tit. de oblig. & solu. s. nunc aliqua, & ibi per Ioan. Andr. in additio. & per canonistas in c. 2. extrâ de male. & in c. quanto. extrâ de iureiur. & in cle. 2. de dec. & per Old. in tribus suis consilijs inferius allegandis per Cyn. in l. in minorū. C. in qui cau. in inte. rest. nō est neces. per Bart. ff. si cer. per. l. cū quid & l. quod te mihi. ff. de sol. l. Pau. per Bal. in l. acceptā. C. de vsu. in l. 2. C. cōmunia. de leg. & in l. illud. C. de sacros. eccle.

Quantum autem ad casum propositum, considerandum est quod dicta quantitas

Ttt pecu-

pecuniæ debetur per Abbatem S. Anton. ex lege quadam seu constitutione Bonifacij, quæ ex re videndum est, an & quando pecunia soluenda venit ex constitutione aliqua inspicere debeat tempus conditæ constitutionis, & secundum æstimationem pecuniæ quæ illo tempore currebat solutio fiat, an vero tempus solutionis sciendæ, ad eo ut de pecunia tunc communiter currete, solutio fiat siue post constitutionem pecuniæ sit mutata, augmentatiuè vel diminutiue.

In quo prima fronte dicendū videtur, inspicere debere tempus conditæ constitutionis. Hoc autem probatur sumpto argumento ab æquiparatione, quod in iure probabile est. Aut enim constitutionem æquiparamus testamento, & tunc quemadmodum quando pecunia ex testamento soluenda est, considerari debet, contingente mutatione in eius solut. tempus testamenti, per l. vxor. §. ex testa. de leg. 3. & l. Aurelius. §. S. testamento de lib. leg. & expressim termin. Old. in cons. 31. ita & quando soluenda venit ex constitutione.

Hoc autem & secundò probatur, & si æquiparemus constitutionem ipsam sententiæ, cū & hæc æquiparatio probabilis videatur. ff. de manum. l. seruis hac cum, & tunc quando ex sententia solutio fieri debet, considerari debet, mutata pecunia ipsius sententiæ tempus, non solutionis, & idem Old. terminat æquiparando sententiam testamento, in consil. suo 13.

Tertio idem hoc principaliter probatur, facta æquiparatione contractus ad constitutionem. Cū enim ex contractu pecunia debetur semper tacitè actū intelligitur, ut in eadē bonitate intrinseca, aut æstimatione pecunia detur quæ erat tempore obligationis contractæ. ff. si cer. pet. l. cum quid. ff. de noua. l. fund. Cornel. cum simil. Hæc autem procedunt si dicat hanc pecuniam deberi, ut ex constitutione. Sin autē dicamus deberi ut ex rescripto quodā, aut præcepto tūc in terminis propositæ quæ sit, decidit Old. in cons. 268. attendi debere tempus præcepti, aut ordinationis papalis: non autē solutionis sciendæ, primò

arguendo de testa. ad rescriptum secundò per text. in d. c. cum canon. & d. c. olim. de censu.

Præmissis tamen nō refragantibus contrarium puto verius, ut scilicet dicamus hanc ordinationem Bonifacij vim constitutionis obtinere sine nudi præcepti contingente, mutatione pecuniæ solui debeat, habito respectu ad tempus solutionis, nō autē ordinationis. Hoc autē si velimus tenere præmissā ordinationem vim constitutionis habere, probatur quia licet Bar. dubitauerit. in l. suis quoq; §. sed si filio. ff. de her. inst. an statuta æquiparetur contractui vel ultim. volunt. attamen ipse idem in l. in pe. quæ. ff. de regu. Catonia. sensisse videtur æquiparare debere ultimæ voluntati quod expressè firmat. Do. Bal. in c. 1. in gl. super ver. nos Romanor. de pac. const. 10. col. allegando Anto. in c. quia cunctis de concess. præben. & quæ no. Pe. Cyn. C. communia de legat. l. si. & idem etiam expressè firmavit in l. quoties. C. de fideicom. in lec. antiqua, quicquid idem dixerit in l. 1. ff. si cer. pet.

Si ergo ex præmissa autoritate vera est hæc sententia, constitutionem ultimæ voluntati æquiparari, non autem contractui, consequenter resultat hæc decisio, quod quemadmodum quando pecunia, ex ultimæ voluntate debetur, scienda est solutio, habito respectu ad tempus, quo solutio fit, nō autem ad tempus testamenti, ut est casus multum notabil. ff. de aur. & argent. leg. l. cum certum in verbi. precium præsentis temporis. Licet contrarium super tēnerit. Oldr. & malè non memor. illius legis, ita & dicendum erat, quando ex ipsa constitutione pecunia deberetur.

Secunda principaliter ista in terminis nostris est decisio Specu. ad literam in d. tit. de obl. & sol. §. nunc aliqua, ad si. & eā sequitur Bal. in d. l. illud in fin. C. communia, de leg. & Moderni, in d. c. quanto. extrā de iureiur. Huius autem duplex assignatur ratio. Prima, quia constitutio ipsa continuè loquitur. C. de hære. l. Arriani. vnde contingente mutatione pecuniæ post ead.

post eadem de illa & ipsa constitutio loqui intelligitur. Secunda quia mutata pecunia, intelligitur ad nouam mutationem, mutata constitutio. C. qui admit. l. pen. C. de rei vxor. act. l. vnica. §. i. cum simili.

Tertiò ista decisio probari videtur, ex text. in d. c. 2. extrà de mal. & in d. c. olim extrà de iniur.

Sin autem dicamus hanc ordinationem non vim constitutionis, sed meri præcepti obtinere, & tunc licet Old. dixerit attendi debere tempus ordinationis, primo per text. in clement. 2. de deci ubi hoc expressè dicitur secundum intellectum Pauli de Eleaza. secundò quia statutum & præscriptum æquiparatur, vt rectè intuenti, not. l. un. de rescrip. c. causam quæ, & videtur sentire gl. in l. si procurat. §. & si ignorantes, in ver. igitur, ff. manda.

Sed quòd pecunia ex statuto debetur, tempus solutionis cõsideratur, ergo. & c. quando ex rescripto, idem dicendum est. Non obstat iura Old. in d. consi. allegata in l. vxorem, §. testamenta, & d. l. cum quid, quoniam ille. §. testamenta, nihil facit vt ex se, pater, lex autem cum quid, loquitur quando pecunia debetur ex contractu, nos autem quando ex rescripto, qui non modo contractui æquiparatur, sed & vltimæ voluntati per supra dicta, quibus duobus casibus tempus solutionis, cõsideratur non autem ordinationis, vt supra conclusi.

Ex quibus omnibus quoad hoc primò inferetur conclusio, hanc solutionem pecunie fieri debuisse & potuisse, de moneta secundum tempus solutionis currente, non autem secundum tempus constitutionis, aut præscripti, vel rescripti. Hoc autem maximè verum est, quia præsupponitur cõsuetudinem fore, vt omnes illi qui olim censum recipiebant, ad monetam librarum Turonens. antiquorum, nunc recipiant in totidem libram monetæ, in tempore currentis, consuetudo igitur gentis prouinciæ, aut ciuitatis moribus firmata, nulla debet cuiusquam libidine violari, turpis. n. est omnis pars vniuerso suo non cõgruens, dicit text. 8. dist. c. quæ

contra mores, de spon. duo. c. tuas dudum, quisque rebus prætereuntibus sicut vult vt metas cõsuetudinis horum inter quos versatur excedat, aut velut intemperas, aut velut supersticiosus damnari debet: dicit text. 41. dist. c. quisquis.

Præterea & Romanus Pontifex caput Ecclesiæ, solutionem quam olim recipiebat de Turonens. paruis hodiè recipit, in moneta vsuali, seu currenti, vnde succedit text. in d. c. tuas dudum, & in c. Basilicas, de conse. dist. 1. & in c. nolite. 11. dist. dicens satis indignum, esse quemquam illud refutare, quod beati Petri sedem sequi viderit, & docere: vnde iudicat lex omnes eam consuetudinem sequi debere, quam Romana suscepit sedes, quæ caput est orbis. C. de vet. iur. enucle. l. 1. §. cū itaque, Instit. de satisfda. ad fin. ff. de legib. l. de quibus.

Hoc autem maximè verum in exactiōe pecuniæ facienda, cum in eis cæteris partibus viri ecclesiastici debent esse laicis benigniores. Et ne huius etiam ratione veluti improbi exactores videantur, lucris temporalibus inhiare. dicit, text. de censibus. c. ex parte. de poen. c. suam.

Quoad t̄ secundum, quo quæritur vtrum Abbas, montis maioris possit petere sibi solui secundum æstimationem antiquæ monetæ, vigore allegatæ præscriptionis 40. annorum qua dicit completæ fore ex eo quod dictis temporibus, continuè sibi soluta fuit pecunia, secundum æstimationem antiquæ monetæ, dicendum videtur hanc præscriptionem prima fronte videri legitimè fuisse completam. Primò quia videtur habuisse sufficientem titulum scilicet ordinationis & concessionis dicti Domini Bonifacii, qui quidē titulus iustam parat causam præscribendi, vt patet ex not. extrà de præscrip. c. veniens, de priuileg. c. cum personæ, libr. 6. & sic non obstat quod habetur in c. 1. de præscrip. eod. lib.

Item habuisse videtur bonam fidem ex duobus. Primò, quia credidit Bonifaciū, concessisse, quòd non cõcessit, scilicet vt solutio fieret cõtinuè secundum antiquā

monetam, non obstante mutatione superueniente, & sic errat in facto. Secundo quia credidit de moneta aliqua continui solutionem fieri debere, etiam si Bonifacius hic non expressisset, & sic errauit in iure. ut patet ex supra lara ostensione.

Quorum quidam duorum errorum misturam, scilicet iuris & facti effectus est, ut causent bonam fidem. ff. de usucap. l. si fur. §. 1. item & parauerit causam prescribendi secundum gl. no. ff. pro dona. l. si vir. & sic non ob. c. 2. de re iur. lib. 6. & ca. vlti. cum simil. extra de prescri. quin imo videtur quod & licet non in facto errasset dictus Abbas, sed solum in iure, nihilominus iuris error licet alias ad prescriptionem non sufficit. ff. de usura. l. numquam, in casu proposito sufficere videtur.

Primo quia d. l. nunquam, dicens iuris errorem non sufficere, ad inchoandam usucapionem, non videtur loqui de prescriptione quadraginta annorum, quae de iure Digestorum non erat cognita, ut nota. gloss. in f. qui occidit. ff. ad legem non solum, quae alias incipit. Iulianus. ff. quibus ex cau. in possess. eat. & concordantes, alleg. Bart. in l. in omnib. ff. de act. & obli. & ff. de nou. oper. nunti. l. prator ait & hoc interdictum, videtur procedere, nisi esset error iuris probabilis, qualis est in casu presenti, ubi Abbas montis maioris pro se habet probabilem opinionem. Oldr. quoniam tunc error talis sufficere videtur: quia equiparatur errori facti probabilis, argu. no. extra de consue. c. cum dilectus. & quod not. Ioann. Andr. in c. 1. de postul. prela. & ita limitant Moderni dictam legem nunquam in c. si diligenti. extra de prescripti.

Ceterum videtur quod si dicta concessio Bonifacii, non causaret iustum titulum ad iniiciendam prescriptionem, quadragenariam, nihilominus etiam prescriptio processisset videtur. Sufficit enim quod Abbas putauerit, ex illa concessione, seu ordinatione titulum resultare, & talem sufficere, quoniam ex hoc iuris errore, minus iustus titulus causatur qui ad prescriptionem sufficit, ut not. Barto. in c. de

quarta. & c. si diligenti. extra de prescri. licet contrarium videatur tenere. in c. Apostolica. extra de donat. & in c. 2. in fin. per gloss. de his quae fi. a prelat.

Presupposito igitur sed non concesso, quod haec prescriptio confirmata fuerit, superest ut discutiamus an d. Abbati monasterij Sancti Antonij, contra ipsam restitutionem, concedatur. Et in hoc reperimus duas opiniones. una fuit gloss. in Authent. quas actiones. C. de sacrosan. eccles. & in c. auditis de in integr. restitut. quas sequi videtur Specu. in eodem titu. §. 1. vers. ut autem tenentes ecclesiam non restitui a ratione ne contrarium dicendo lex ludibrio posita foret. contra l. si prator. ff. de iudi. & l. fin. ff. ne quid in loc. pub. de elec. c. commissa lib. 6.

Item ne lex verbis & non rebus imposita, censeatur. C. communia. de leg. l. 2. in fin. contrariam autem sententiam tenuit gloss. in Authent. de eccle. rit. §. pro temporalibus, & illam sequitur Innoc. extra de transact. c. contingit. & in summa sua in titu. de in integr. restitut. in ver. vtrum. in vers. prescriptiones. & Paul. in d. Clement. & Bartol. in d. Authent. quas actiones. & Dominus Antonius. in d. c. auditis. Et hanc opinionem in dubijs veriorlem, credo etiam sequendam tanquam ecclesiastica favorem. ff. de reliq. l. sunt personae. ad fin. & probatur. Primo per text. in d. c. 1. extra de in integr. restitut. ubi dicit text. Ecclesiam iuris minoris semper debere, illam seruari, quae quidem distinctio semper idem importat. quod omni casu. ff. de iur. immun. l. semper. ff. quod vi, aut clam. l. semper. ff. soluto matrimonio. l. 1.

Sed tunc certum est minorem aduersus longissimi temporis prescriptionem restitui, ut in l. vltim. C. in quib. caus. in integ. restitui. non est necess. & in l. fin. C. de prescriptione triginta annorum. & l. ait prator. ff. de min. ergo & eccles. restituitur. Secundo probatur per text. in d. Clement. de in integr. restit. ubi text. indistincte dicit Ecclesiam aduersus temporis lapsum etiam longissimi temporis, ad hoc ff. de publ. l. de precio

precio, extrà, de maior. & obedi. c. solita. cum simil. ibi alleg.

† Tertiò idem probatur: quia in dubio standum est regulà, ubi nò reperitur specialis exceptio. ff. de procurat. l. mutus. §. cum quæritur. ff. de restit. l. cum similib. Sed regula est, quòd Ecclesia illeſa ſervatur, omni casu quo & minor. & in d. c. r. Item quòd restituitur aduersus temporis lapſum, vt in d. Clement. r. neq; reperitur ſpecialiter exceptum, quòd Ecclesia aduersus præſcriptionem longiſſimi temporis, non restituitur, igitur & c.

Quartò hoc idem probatur: quia ſi restituitur Ecclesia contra præſcriptiones reſpicientes ſtatutum iudiciorum, vt in d. c. auditis. & in c. cum veniſſent, eod. tit. ergò & pariter reſtituenda eſt aduersus præſcriptiones extraiudiciales, cum non ſit aſſignare rationem diuerſitatis, ergò & c. ff. de verbor. obligat. l. à Titio. cum ſimilib.

Vltimò, quia ſi non diceremus aduersus præſcriptionem 40. annorum Eccleſiam reſtitui, ſequeretur quòd quaſi aduersus nullam præſcriptionem extraiudicialem reſtitueretur Eccleſia, acceptis his præſcriptionibus, quas not. Hoſtienſ. in d. c. quod probatur, quia non reſtitueretur aduersus præſcriptionem 10. vel 20. annorum, quia cum contra eam talis præſcriptio non currat 16. q. 4. cano. placuit. §. poteſt, circa princip. extrà, de præſcrip. c. ad aures. & c. de quarta, cum ibi nota. nò eſt neceſſaria reſtitutio. Item quia non reſtituitur aduersus vſucapionem triennij: quoniam ſecundùm opinionem Hoſtienſ. & veriore, in qua nunc non inſiſto, quam poſuit in d. c. talis vſucapio aduersus Eccleſiam non currit, in quâ partem etiam videtur inclinare gloſſ. 10. q. 4. cano. placuit. §. quas actiones, ad finem. & Speculat. in tit. de in integr. reſtit. §. i. verſ. ſic etiam dubitatur. & plenè not. Modern. extr. de reſcrip. c. illud. talis vſucapio còtra Eccleſiam non currit: igitur reſtitutio non eſt neceſſaria.

Ex quibus omnibus, quoad hoc ſecundum, concludo, reſtitutionem dicto mo-

naſterio ac Abbati, aduersus curſum propoſitæ præſcriptionis, concedi debere. Non obſt. ratio gloſſ. in d. c. auditis, ſupr. relata: quia non poteſt dici præſcriptionem, contra quam iura reſtitutionem còcedūt, frustratoriè fuiſſe iudictà. Quinimò magni effectus eſt, cum & ſi infra terminatum tempus, præſcriptioni reſtitutionem Eccleſia non poſtulauit, ampliùs poſtulare nò poterit: conſequenter cum effectu præſcriptio decurſa intelligatur, C. de tempo. in integr. reſtit. l. vltim. cum ſimilib.

† Sed circa idem videndum reſtat, an poſt lapſum quadriennij, quòd datur ad reſtitutionem, vt in d. l. ſina. & in d. c. de reſtit. in integr. lib. 6. ac in d. Clem. r. monaſterium ac Abbas reſtitutionem poſtulàs debet audiri? Breuiter dicendo eſt, quòd ſic: quoniã ex rationabili cauſa, quæ contingit in caſu propoſito, vtputà, quia contingit enormiſſima læſio, vt ex ſe patet, lapſus quadriennij Eccleſiæ reſtitutione petenti non refragatur, vt eſt text. in d. c. r. in fin. de in integr. reſtit. lib. 6. quem ita exponit ibi Ioan. Andre. in c. ad noſtram, extr. de reb. eccleſ. non alien. & in c. cum ex literis, ext. de in integr. reſtit.

Vltimò dici poteſt, quòd & poſito, ſed non conſeſſo, quòd ex ſpeciali beneficio Eccleſiæ indulto, reſtitutio aduersus præſcriptionem longiſſimi temporis nò concederetur, nihilominùs ſibi tanquàm ignoranti, vt clarum eſt, præſcriptione contra ſe decurſam, concederetur reſtitutio, ex generali clauſula l. i. ff. ex qui. cau. ma. ſecundùm Bart. notanter in l. i. ſi quis autem. ff. de itin. act. que priua. quod tamen generaliter fuit dictum Specul. licet à nemine allegetur, in tit. de præſcrip. §. 4. verſ. ſic. colonis. Et videtur ſenſiſſe gloſſ. in l. ſicut, in ver. militia. C. de præſcrip. 20. an. Et videtur probari in l. ſi partem. §. ſi per fundum, in gl. ſupr. verſ. non vtendo. ff. quemadm. ſeruit. amit. & ſequitur Ange. in l. vlt. C. de præſcrip. long. temp. Et hæc de ſecundo dubitationis articulo dicta ſufficiant.

Quoad tertium, quo quæritur, an licet

nō possit Abbas ex præscriptione aliquid consequi, nihilominus possit petere, vt secundum antiquam æstimationem antiquæ monetæ solutio fiat, prætextu quarundam sententiarum arbitrariæ alium in præsentī controuersia latarum. Breuiter dicendum, quod licet pro supposita sententiarū validitate Abbas Montis maioris suum consequeretur obtentum, nihilominus Abbas S. Anthonij aduersus illas restitutionē in integrū petere potest, non obstante lapsu quadriennij, propter enormem læsionem inde resultantem, vt viua voce percipio.

Hoc autem primò t̄ clarum est, quia sicut contra contractus, ex quibus resultat enormis læsio, Ecclesia restituitur, vt in d. c. i. in antiq. & in d. c. ad nostram. Item t̄ & sicut contra sententias iudiciales aut arbitramentales, vt in d. c. cum ex literis. & in c. causa, eo. tit. per Inno. & Ioan. Andre. ita etiam videtur restitui debere aduersus sententiam arbitratoris, cum illa dicatur quasi transactionis contractus, vt in Authent. de iudic. §. si verò contigerit. C. de iudic.

Nec huic conclusioni refragatur, si dicitur dictas sententiās fuisse per Abbatem legitime approbatas, quoniam ista sua approbatio, etiam cum iuramento, non tollit Ecclesiæ in integrum restitutionem, secundum gl. ordin. & not. in c. i. in verb. contractum, de in integ. restit. lib. 6. quam sequitur Do. Bald. in l. generaliter. C. de reb. cred. & not. Hostien. in Summa sua, in tit. de in integ. resti. §. in quibus, ver. item in contractibus. & hæc de tertio.

Quoad vltimū, quo queritur, quomodo succurratur Abbati S. Anthonij circa id, quod prædecessores sui plus debito soluerunt, si non potuit aliquid consequi vltra æstimationē monetæ currentis tempore fiendæ solutionis. Breuiter dicendum, quod plura sunt remedia: Primum, quod solutum plus debito ignorāter tantum omni iure indebitum, repetatur, vt in tot. tit. ff. & C. de cond. inde. extr. de so-

lut. c. fina. Secundum, vt illud quod plus debito est solutum, compenfer, cum solutionibus fideis per eum in futurum dicto Abbati Montis maioris. ff. de neg. gest. l. 3. §. pupillus. C. de compen. l. vlt. cum similib. Et ita dixit Oldr. in d. conf. 268.

Tertiū, quod ex quo Monasterium Sancti Anthonij restituitur aduersus dictā præscriptionem & sententias, consequenter sibi restituendum venit omne id quod plus debito soluit vigore præscriptionis, aut dictarum sententiarum. Est enim t̄ restitutio in pristinum statum repositio. ff. de mino. l. quod si minor. §. restitutio. & probatur hoc ff. de minorib. l. si ex causa, in prin. & hæc de quarto.

Finis Consil. D. Lud. Romani in materia Monet.

Addidit Ren. Budelius Rurem. L.

Aduerte Lector, Romanus in hoc consil. quemadmodum etiam facit Gemina. consil. 137. à communi Dd. sententiā, & nostra, de qua est in cap. 23. lib. 1. quæst. monetæ. & in conclus. 1. maxima. 2. cap. multisque alijs in locis, videntur recedere. Volunt enim præment. Dd. & cum illis nonnulli alij, in annuis redditibus, etiam si intrinsicus valor mutatus sit (pro extrinseca enim ponendum est intrinsicca in initio consil. Roma.) nihilominus tamen per debitorem, in monetā tempore solutionis currente, etiam debiliore in liga vel pondere, recte solutionē pensionis fieri posse. Quæ de re habes vberiora apud ipsum Molin. q. fin. num. 839. Cui tamen rationes per dict. D. Doct. in corroboratiōe istius sententiæ productæ minus placent. Hæc vbi in mutatione valoris extrinseci à tantis viris recepto animaduertis, mirū nequitiam tibi videri debet, quod communis sententia in extrinseco valore, tempus solutionis tantummodò respiciens, obtinere ac præualere debeat.

D. NICOL.

D. NICOLAI EVERARDI A MID-
DELBOURG, PRAESIDIS MECH-
LINIENSIS,

CONSILIVM LXXVIII.

SVMMARIA.

- 1 Moneta in solutione annali reddituum qualis requiratur, &c.
- 2 Mos regionis, in quo contractus celebratus fuit, attenditur, & num. 7.
- 3 In bona fidei iudicijs venire debet ea, quae sunt moris & consuetudinis.
- 4 In concernentibus decisoria causa, consuetudo loci contractus semper inspicitur. & num. 26.
- 5 Contraxisse in eo loco unusquisque intelligitur, in quo ut solueret, se obligavit.
- 6 Quod principaliter agitur potius, quam quod accessorie vel secundario venit, inspiciendum est.
- 7 Fictio nunquam habet locum, nisi concurrat aequitas.
- 8 Pro promissione facienda est in dubio interpretatio.
- 9 Aestimatio rei debita consideratur secundum locum, ubi destinata est solutio.
- 10 Mora contrahi dicitur in loco destinata solutionis.
- 11 Locus contractus duobus modis dicitur, &c. & num. 8.
- 12 In executione non consideratur causa de praeiudicio, sed locus & tempus, ubi & quando fieri debet.
- 13 Valor bladorum emptorum in loco destinata solutionis, non in loco contractus, inspicitur.
- 14 Valor beneficij impetrati consideratur secundum locum, ubi est beneficium.
- 15 Contrahentes in dubio, non praesumuntur censisse de moneta reprobata, sed de moneta in loco solutionis destinata, cursum habente.
- 16 Verba contrahentium iuxta dispositionem & intellectum iuris interpretanda sunt.
- 17 Dictum Doctoris intelligendum est secundum legem, quam allegat.
- 18 Contrahens in loco destinato solutioni conveniri potest, & non in loco in quo contractus, nisi ibi habeat domicilium.
- 19 Fideiussor conveniri potest in loco per principalem solutionem destinato.
- 20 In his quae concernunt executionem contractus, inspicitur consuetudo loci destinata solutionis.
- 21 Locus destinata solutionis quando inspicitur, &c. & num. 24. & 25.
- 22 In contractu duplici quis locus inspicitur.
- 23 Relativum substantiae in diversis orationibus inducit conjunctionem verbalem.
- 24 Veritas an magis sit inspicienda, quam fictio.
- 25 Actus agentium contra intentionem ipsorum, non operantur, sed bene operantur, pro vel praeiudicio, &c.
- 26 Ad decisionem causarum licite allegatur ratio naturalis.
- 27 Ea quae iuris sunt in contractibus, expressa censentur.
- 28 Periculum pecuniae debita, ante solutionem est ipsius debitoris.
- 29 Solutio fieri debet in loco solutioni destinato, & non alibi.
- 30 Cautela a debitore in loco solutionis destinato comparente observanda.
- 31 Abundans cautela in contractibus non nocet.
- 32 Verba an semper aliquid operentur.

38 *Vna eademq; res diuerso iure censerī non debet.*

39 *Determinatio sequens duo determinabilia in dubio determinat vtrunque in casu quo potest, aequitate seruata.*

40 *Punctus in oratione habet vim copulæ.*

X literis mihi pro casu, super quo iuris consilium petitur, exhibitis, earumq; tenore oritur dubitatio talis:

† Cuius loci valor seu estimatio monetę in solutione annuali reddituum, de quibus est questio, attendi debeat, an valor loci destinatę solutionis, an verò valor loci, vbi contractus cœpit esse, & perfectionem, accepit. Et quia, teste Aristotele, Philosophorum Principe, opposita iuxta seposita magis elucescunt: & teste Bal. in l. precibus. C. de impub. & alijs sublti. ferro viam aperit, qui per cōtraria transit, arguam primò ad vnā partem, deinde corroborabo & eligam aliā partem, quę meo imbecilli iudicio, iustitia, veritate, & æquitate fouetur. & demū respondebo obiectis pro prima parte adductis. Redundo ergò ad primum, videtur prima facie, quòd in hoc casu attendi debeat valor monetę loci celebrati contractus, & quòd venditores talem monetam in Oppido Bergenſi supra Zomā deliberando debeant liberari, iuribus, rationibus, & autoritatibus infrascriptis.

† Tum primò, quia ex quo inter partes contrahentium non est apertè conuentū, cuius loci moneta attendi debeat, sen in quo valore huiusmodi redditus venditi solui debeant: Inspectiendum videtur, quòd in regione illa, vbi huiusmodi contractus fuit celebratus, frequentabatur & vsitatum fuit, per text. notab. vbi videtur casus tum ibi not. per Bartol. in l. semper in stipulationibus, de regul. iur. cum similibus.

Tum secundò, quia contrahentes non præsumuntur cogitasse de alia moneta, quàm quę in loco celebrati contractus,

cursum habuit: ea enim † quę sunt moris & consuetudinis loci celebrati contractus, in bonę fidei iudicijs debent venire, & habētur pro expressis, videnturq; contrahentes secundum illa regulasse, vt est tex. notab. in l. quòd si nolit. in §. quia assidua. ff. de ædil. edict. cum vulgar. notant. Bald. Alexand. & Moderni in l. huiusmodi, in princip. ff. de lega. i. & idem Bald. in l. si quis sub conditione, in fi. ff. de cond. instit. & est textus optimus. & ibi etiam Bald. notat in l. final. C. de fideiussori, ergò &c.

Tum tertio, quia lege cauetur, quòd consuetudo loci contractus inspicienda est, textus est apertus in l. si fundus. ff. de euitio. quę lex videtur decidere hūc casum, & ponere securim ad radicem.

Tum quartò, quia theorica Bartol. in l. cunctus populos. C. de sum. Trinit. & fide Cathol. habet, quòd in † concernentibus decisoria causa, quale est istud de quo queritur, cū ex hoc condemnatio crescat, vel decrescat, semper inspicitur consuetudo, lex, obseruantia, seu statutum loci contractus, & non consuetudo vel statutum loci iudicij, quando consuetudines huiusmodi locorum sunt diuersę, vt in casu presenti. & mouetur per d. l. si fundus. optimè probantem.

Videtur ergò expeditum, quòd in casu presenti inspicere debeat locus celebrati contractus: quia licet dicti venditores, ratione adiectionis loci destinatę solutionis, possint ibidem conueniri, cum † videantur quoad hoc contraxisse. l. cōtraxisse. & ibi Dyn. Bart. & Doct. ff. de acti. & obligat. l. 3. & ibi Doct. ff. de bon. auct. iudic. possid. & est text. & ibi Dd. in l. vnica. C. vbi conuen. qui cer. loc. dare promissit. & text. optimus in c. dilecti, de foro compet. qui fortius probat, quòd etiā hoc casu talis sortitur forum in loco destinatę solutionis, non obstante priuilegio suę patrię, de non posse trahi extra patriam: etiam si talis sit clericus, qui aliās nō posset prorogare iurisdictionem alterius iudicis, etiā Ecclesiastici sine consensu sui diocesani. c. si diligenti. & c. significasti, cod.

eod. tit. Tamen propter Theoricam Bart. in d. l. cunctos populos. & Theoricam eiusdem Bart. in d. l. contraxisse. videtur omnino dicendum, quod in casu presenti, quoad valorem monetę annuatim soluendę, inspicere debet consuetudo loci celebrati contractus, & non consuetudo destinatę solutionis.

Tum quintò, quia potius inspiciendum est, quod principaliter agitur, quam quod accessorie vel secundario venit. l. si quis nec causam. ff. si cert. pet. l. i. in princ. ff. de author. tut. l. navis aduersa. ff. ad leg. Rhod. de iac. & l. i. §. vnde Offilius. ff. de exercit. Sed in casu presenti solutio accessorie seu secundario venit ad obligationem: ergo inspicienda videtur consuetudo loci contractus obligationis, non destinatę solutionis.

Tum sextò, quia plus inspicere debet veritas, quam fictio. l. filio. ff. de libe. & posthum. & §. & si rem, Instit. de lega. Cum ergo in loco destinatę solutionis solum fictio videatur contrahi, in loco verò celebrati contractus verè: ergo locus celebrati contractus magis inspicere debet, & eò magis, quia fictio nunquam habet locum, nisi concurrat æquitas, ut est theoricam Bartol. quam omnes sequuntur in l. si is qui pro empt. ff. de vñcap. Sed hic resullaret, ut videtur magna iniquitas, si dicti venditores cogerentur solutionem facere in moneta cursum habente in loco destinatę solutionis, cum de illa ut præmittitur, non cogitarunt, & eò magis, quia illa asseritur esse grauior, attento quod actus agentium non operantur contra legem ultra intentionem contrahentium, l. nō omnis, in princ. ff. de rebus cred. ergo &c.

Tum etiam, quia in f. dubio facienda est interpretatio pro promissore, & contra stipulatorem. l. quicquid astringenda. ff. de verb. oblig. cum similib. & in dubio ad id quod minimū est, redigenda est summa. l. i. semper in obscuris. ff. de reg. iur. cū vulgar. & imputet sibi emptor huiusmodi reddituum, qui potuit legem apertius dicere, & nō dixit. l. veteribus. ff. de pact.

Istis tamen non obstantibus, videtur

mihi subscripto, quod veritas est in contrariū, quod deduco iuribus, rationibus, & authoritatibus infra scriptis, & primò per l. vinum, in fin. ff. si cert. pet. & per l. fin. cum ibi notatis per Ang. ff. de tritica. quibus iuribus aperte cauetur, quod æstimatio rei debitę consideratur secundum locum, vbi destinata est solutio seu deliberatio, non obstante quod contractus a libi sit celebratus, id etiam probatur toto tit. ff. de eo quod certo loc. & præcipuè in l. idem, illo eodem tit. iunctis ibidem notatis per Angel. & Rapha. Fulgos. qui dicunt, quod licet de iure communi valor seu æstimatio pecunię debeat esse eadem vbique, ut ibi est tex. quanquam precia aliarum rerum variantur, secundum diuersitatem locorum, & regionum, ut etiam ibi dicitur tex. tamen quia interdum in aliquibus locis aliter seruatur, ut punctualiter accidet in casu presenti. Idem dicendum est secundum eos, in variatione monetę, quod deceditur toto illo tit. in alijs rebus. ut videlicet, inspiciatur valor monetę, qui est in loco destinatę solutionis. Præterea deduco istud rationibus infra scriptis.

Et primò sic, quia vbi certus locus solutioni faciendę destinatus est, tunc non facta solutione in termino & loco præfixo, mora dicitur contrahi in loco destinatę solutionis, & non in loco celebrati contractus. l. i. & Bart. Ange. & Dd. ff. de vñfur. & voluit Alber. de Ros. in d. l. vinū. dies autem interpellat pro homine, & constituit debitorem in mora. c. potuit, de locat. & l. magnam. C. de contrah. & comit. stipul. Nimirum ergo, si inspiciatur valor rei debitę secundum locum, vbi destinata est solutio.

Tum etiam, quia f. locus contractus dicitur duobus modis: Primò, vbi contractus conuentio, siue obligatio perficitur, seu verba proferuntur. Secundò, vbi solutio seu deliberatio destinatur. De primo loquitur d. l. si fundus. De secundo loquitur d. l. contraxisse. cum alijs iuribus supra allegatis.

Modò sic est, quod quoad perfectionem

contractus, seu ad solennitatem adesse seu subsistentiam eius requisitam, semper inspicitur statutum seu consuetudo loci celebrati contractus: & ita intelligitur d.l. si fundus. secundum Ang. ibid. qui sic summat illam legem. & secundum eundem in d. s. qui assidua. & secundum Bart. Angel. & Dd. in d. l. i. ff. de vsur. & est ratio: quia ex quo agitur de consuetudine contrahendi, non mirum, si inspicatur locus in iura conventionis, vbi contractus accepit perfectionem. Sed vbi agitur de consuetudine soluendi, vt in casu praesentis, vel de his quae veniunt implenda diu post contractum, & in alio loco impleti-
 12 onis destinato, tunc inspicitur locus destinato solutionis, ita expresse determinat Ang. post Bal. in d. l. si fundus.

¶ Idem determinat Bald. in his, quae concernunt executionem contractus, in l. quæro. ff. de solut. vbi tradit hanc theoricam, quod in expeditiuis contractus non inspicuntur ordinatiua contractus, sed locus solutionis, cui concordat alia the-
 12 rica Bald. in Authent. quas actiones. C. de sacrosanct. eccles. vbi dicit, quod in executione non consideramus causam de pre-
 10 cærito, sed locum & tempus, quando & vbi fiet: quia executio est actus de futuro, secundum eum: de qua theoricameminit Ioan. de Platea in l. missi opinatores. C. de exactorib. lib. 10.

Præterea istud deducit auctoritatibus infrascriptis. Et primò vltra auctoritatē Ang. in d. l. si fundus. & Bal. in d. l. quæro. & in d. Auth. quas actiones. adduco Iac. de Aret. in d. l. 3. ff. de bon. auctorita. iudi. pos-
 23 sid. vbi expresse determinat, quod si ven-
 11 datur bladum, vel quid aliud in vno loco, deliberandum in alio loco pro certo precio: & oriatur quaestio super recessione contractus, propter deceptionem vltra dimidiam iusti precij, iuxta l. secundam. C. de rescin. vendit. & c. cum dilecti. & c. penul. de empr. & vendit. venditione allegante, sed deceptum inspectu valore bladi, qui est in loco destinato solutionis, vel deliberationis, emptore contrarium asserente, inspectu valore bladi, qui est

in loco celebrati contractus: quod hoc casu pro decisione dictae controuersiae inspi-
 14 ciendus est valor bladorum loci destina-
 10 tæ solutionis, seu deliberationis, & non va-
 10 lor loci celebrati contractus: vt si vendi-
 10 tor reperitur deceptus vltra dimidiam iusti precij, attentu valore bladorum, qui est in loco destinato solutionis, obtineat rescissionem contractus, non obstante, quod habito respectu ad valore loci celebrati contractus non posset dici deceptus vltra dimidiam iusti precij. Sin autem, suc-
 10 cumbat.

Ex qua decisione clarè patet, inspicien-
 10 dum esse valorem loci destinato solutio-
 10 nis, & minimè loci celebrati contractus: & idem in terminis premissis inuenio de-
 10 terminasse Cyn. Alb. de Ros. Alex. & Imo-
 10 las. & Dd. in d. l. vinu. licet de Iacobo men-
 10 tionem non faciat.

Secundò adduco auctoritatem Old. in
 10 cons. suo 168. in prin. vbi consuluit, quod
 10 t valor beneficij impetrati consideratur se-
 10 cundum locum, vbi est beneficium, & non
 10 secundum locum vbi facta est impetratio,
 10 seu vbi gratia ortum sumpsit, per d. l. con-
 10 traxisse. cum alijs iurib. sup. allegatis.

Tertiò adduco auctoritatem Alex. de
 10 Imo. in cons. 37. quinti volum. vbi conclu-
 10 dit, quod attendi debet moneta loci bene-
 10 ficij, quando quis impetrauit sibi gratiam,
 10 vt possent sibi conferre beneficia vsq; ad
 10 certam summam, & non moneta loci, in
 10 quo facta fuit gratia, referens & appro-
 10 bans dictum Consilium Oldrad.

Quartò, confirmo hanc partem aucto-
 10 ritate Do. Ias. consummatissimi Doctoris
 10 in d. l. vinum. vbi in terminis praesentis
 10 dubij expresse tenet hanc partem.

Præterea vltra posita, pro hac parte
 10 etiam facit tenor huiusmodi literarum,
 10 in quarum primis cauetur, quod in primo
 10 termino soluendi erant centum 33. Rhe-
 10 nenses, septem stufieri, & 8. mite Flandrie.
 10 & paulò post subditur, quod de post, in
 10 quolibet termino soluendi erunt ducenti
 10 floreni monetae praedictae. & ex post sub-
 10 ditur, quod in euentum non solutionis in
 10 quolibet termino emptor huiusmodi red-
 10 ditum.

ditum quolibet die consumere poterit tres grosios Flandriæ ad rationem cuiuslibet libræ. & idem multò pinguius habetur in alijs literis mentionem facientibus de quadrigentis sexaginta sex florenis Rhenensibus, tredecim stuferis, & sexdecim mitis Flandriæ, annui & hæreditarij redditus.

Ergò clarè patet, contrahentes nõ censisse de moneta in loco celebrati contractus cursum habente, quæ in patrijs Domini Archiducis reproba cenietur, & sic ibi expendi non potest. I. eleganter. §. qui reprobos nummos. ff. de pign. act. habetur & notatur in c. 4. de iureiur. & in l. Paulus. ff. de solu. sed sensisse de moneta in loco solutionis destinato cursum habente, attento quòd moneta Flandriæ cõformis existit quoad cursum & valorem monetæ cursum habenti in loco destinatæ solutionis. Nam huiusmodi geminatio seu repetitio in dictis literis sæpius facta de moneta Flandriæ, nedum inducit demonstrationem, sed etiam arctationem seu restrictionem, ita quòd talis moneta, & non alia solui posset. ita singulariter in similibus terminis determinat Bald. in c. fin. de offic. deleg. per textum notabilem in l. Balista. ff. ad Trebellia. Cùm ergò moneta Flandriæ, & moneta in loco destinatæ solutionis cursum habes, sit vniformis quoad valorem, clarè patet, in illa moneta & valore eius solutionem fieri debere.

Nam de mente contrahentium constat ex duplici capite: Primò ex tenore dictarum literarum, vt prædixi: Secundò, ex tvi verborum adiectionis loci destinatæ solutionis, capiendo intellectum iuris, secundum quem verba intelligi debent, & non secundum capitalem sensum alterius contrahentium: vt est textus notabilis in c. ex literis primò. iunctis ibidem notatis per Innocent. Panormitan. Præposit. & Doctores, de sponsali. vbi ponitur pro Theorica, quòd quando partes proferunt verba, certum quid vel mysterium ex dispositione iuris importantia, licet partes postea dicant, verba illa nõ intellexisse, vel vim huiusmodi verbo-

rum non concœpisse, non creditur eis, imò spreto eorum capitali, seu sophistico intellectu, capiendus est intellectus iuris, etiam si de statu hominis agatur, & sic de maximo præiudicio: iuxta gl. in c. mulieri, de iureiur. pro quo etiam facit c. ne innitaris, de constitut. fortius ergò capiendus est intellectus iuris in casu præfenti.

Concludo ergò, quòd debet annuatim fieri solutio in valore florenum Rhenensium in Oppido Bergenfi supra Zomam, loco siquidè destinatæ solutioni cursum habentium.

Restat modò respondere obiectis in contrarium adductis. & primò nõ obstat primum, quia respondeo per interemptionem, negando quòd in casu præfenti non est expressè conuentum, de qua moneta debeat solui: quia imò hoc satis apertè conuentum est inter contrahentes, cùm propter illa verba, monetæ Flandriæ, sæpius repetita, vt suprà dixi, tum etià propter appositionem loci destinatæ solutionis, ex quo ius interpretatur, solutionem fieri debere in valore monetæ cursum habentis in loco destinatæ solutionis, vt suprà latè deduxi.

Et per id etiam tollitur, quod ex aduerso obiectum est de auctoritate Bart. in d. l. semper in stipulationibus: quia ipse loquitur t in casu, quando vnicus duntaxat fuit locus contractus, vt quia promissio fuit facta simpliciter, & solutio non fuit destinata alibi, licet res vendita erat alibi sita, quòd non facit censi ibi esse contractum, vt pulchrè declarat Alexand. de Imo. in consi. suo 49. quinti volum. & Bal. in l. i. C. de contrahen. empt. & vendit. & sic loquitur omninò extra casum præsentem, in quo duplex est locus contractus, vt suprà dixi, quo casu intantum censetur contractus celebratus in loco destinatæ solutionis, quòd nullo modo censetur celebratus in loco, vbi verba fuerunt prolata, quoad ea, quæ veniunt post contractum, in esse productum, vt suprà dixi, & infrà latius deducam. Et sic nõ obstat.

Non obstat etiam secundum quo dicitur, quod partes contrahentes non intellexerunt de alia moneta, quam quæ ibi cursum habuit, &c. quia imò videtur intellexisse proutius intelligit. præallega. c. ex literis primò. cum ibi notatis per Innoc. Panormita. Præpos. & Dd. tradentes Theoricam supra relata. Item ex alio videntur intellexisse de moneta cursum habere in loco destinata solutionis, propter specificationem monetæ Flandriæ, vt supra dixi, & sic non obstat.

Non obstat etiam aliud, quo dicitur, quod consuetudo loci contractus inspicienda est, & cetera. Quia dico, vt supra dixi, quod si locus contractus dicitur duobus modis: Primò, vbi contractus celebratus est: Secundò, vbi solutio destinata est.

Nunc ad propositum dico, quod quando solutio non est destinata alibi, etiam si res super qua contrahitur, sit alibi sita, tunc consuetudo loci celebrati contractus semper inspicitur consuetudo, quoad omnem effectum, exceptis præparatorijs iudicij, in quibus inspicitur consuetudo loci suscepti iudicij, puta originis vel domicilij rei. & ita procedit d. l. semper in stipulationibus. cum ibi notatis per Bartol. & notata per Baldum in d. l. i. C. de contrahen. empt. & nota. per Alexand. in d. consil. 49. & nota. per Cynum, Bartol. Bald. & Decium in l. i. C. quæ sit long. consuetud. & nota. per Canonistas in c. quod clericis, de foro compet. vbi verò in vno loco celebratus est contractus, & in alio loco destinata est solutio, vt in casu præsentis, tunc quoad ea, quæ concernunt solennitatem actus, item adesse & perfectionem contractus, inspicitur consuetudo loci celebrati contractus: vnde si ex statuto loci contractus, requiratur certa solennitas in ipso contractu, vel ad substantiam contractus requiratur solutio gabellæ, vel quid simile tale statutum vel consuetudo debet observari, licet in loco destinata solutionis non sit simile statutum.

Et idem si ex consuetudine loci con-

tractus requiratur satisfactio de euictione, cum pignoribus. & ita propriè loquitur d. l. si fundus. pro contrario allegata. & ibi expressè Angel. & Dd. & ita intelligi debet theorica. Bart. in d. c. cum eos populos. & in d. l. contraxisse. & in d. l. i. ff. de vsur.

Nam dictum si Doct. debet intelligi secundum legem, quam allegat, vt vult ibidem Bartolus in l. non solum, in §. liberationis. ff. de liber. legat. sed dicta l. si fundus. super qua Bartolus se fundat, non plus probat, quam prædixi, vt ibi declarant Angelus & Doctores: & sentiunt alij Doct. in locis supra allegatis. ergo &c.

Sed quæ veniunt ex postfacto celebrato contractu, & eo perfectio implenda in alio loco impletoni destinato, semper inspicitur consuetudo loci destinata solutionis, & non consuetudo loci celebrati contractus: quod ultra præmissa deduco argumento inconuincibili, à sufficiente partium enumeratione, quod est efficacissimum in iure. l. patre furioso. ff. de his, qui sunt sui vel alie. iur. cum similibus.

Nam aut si querimus, quis locus inspicatur quoad forum? & certum est, quod inspicitur locus destinata solutionis. d. l. contraxisse. & d. l. 3. ff. de bon. auctorit. iudic. possid. & præalleg. c. dilecti. & minime locus celebrati contractus, in quo talis conuenire non potest, nisi ibi habeat domicilium. ita expressè determinat glo. & Dd. in d. l. contraxisse. & gl. Alexand. & Dd. in d. l. 3. & est text. iuxta gl. & ibi Paulus de Castr. & Dd. in l. hæres absens, in §. fin. ff. de iudi. notant Canonistæ in d. c. dilecti. Bartol. Paul. de Castr. & alij Legistæ in d. l. i. ff. de eo quod cer. loc. & idem Paulus de Castr. in d. l. eum qui. §. i. ff. de constit. pecun. & Bart. Bald. & Doct. in d. l. quæro.

In quibus iuribus dicunt, quod in loco destinata solutionis, adeò fingitur celebratus esse contractus, quod nullo modo censetur esse celebratus in eo loco, vbi verba contractus fuerunt dicta vel

vel prolata, nisi aliud expressè sit actum: exceptis his quæ concernunt solemnitate & substantiam contractus. vt dixi, imò fortius voluerunt Ang. & Alexand. de Imol. in l. qui Romæ. ff. de verbor. oblig. & refert sequitur & approbat Do. Iason in d. l. i. ff. de eo quod cert. loc. quòd licet Roma sit communis patria, ita quod quisque posset ibi conueniri. l. Roma. ff. ad munic. & habetur & not. per canonistas in c. fin. de for. comp. tamen si quis contrahat Romæ, & promittat soluere alibi. puta, Paduæ vel Florentiæ, non poterit Romæ conueniri: & sic ratione contractus non sortitur ibi forum, licet sit communis patria: nisi alias ibi habeat domicilium, secundum eos.

Imò quod mirabilius est, sicut ipse principalis censetur contraxisse, in loco destinata solutionis & ibi sortitur forum, vt prædixi, ita etiam fideiussor vel mandator, licet locus destinata solutionis duntaxat adiectus sit in obligatione principalis: censetur enim repetitus in obligatione accessoria text. est notabil. & ibi Bart. Bald. Ang. Paul. de Cast. Ioann. de Imol. & Doctor. in l. si vt proponitur. ff. de fideiuss.

Aut quærimus, quis locus inspiciatur quoad ea quæ concernunt executionem: & certum est, quod inspicitur locus destinata solutionis. text. est in d. l. quæro. & ibi Bald. idem Bal. & Ange. post Frede. & Senis, in d. l. si fundus, vnde dicunt ipsi, quod si in loco celebrati contractus sit statutum, quod debitor posset capi & incarcerationi, vel quod instrumenta notariorum habeant executionem paratam, in loco vero destinata solutionis, non sit simile statutum, sed seruetur ius commune: attendetur quoad hoc obseruantia. & lex loci destinata solutionis, per d. l. quæro. & idem volunt Doct. moderni. in d. l. cunctos populos.

Aut quærimus quis locus inspiciatur quoad extinctionem actionis propter præscriptionem statutariam vigentem in vno loco, & non in alio, vel quoad extinctionem pœnæ adiectæ quantitati: vbi sta-

tuta locorum sunt diuersa, & certum est, quod inspicitur locus destinata solutionis, ita expressè determinat Bart. Ang. & Doct. in d. l. i. ff. de vsur. & idem Angel. in d. l. si fundus. & Bart. in d. l. cunctos populos.

Aut quærimus quis locus inspiciatur, quoad accessoria, vt puta expensas, & dāna de Iure canonico, & vsuras de iur. ciuili, si minores & leuiores sint in vno loco, quam in alio: & similiter certum est, quod inspicitur locus destinata solutionis, nedum quoad principalem obligationem, sed etiam quoad accessoria, text. est notabil. & ibi Panorm. & Doctor. in d. c. dilect. & in d. l. i. ff. de vsur. & ibi gl. Bar. Bald. Ang. & Doct. & voluit Alex. in d. l. quæro. & etiam text. in d. l. si vt proponitur, & ibi omnes DD.

Aut quærimus quis locus inspiciatur quoad ea, quæ concernunt valorem rei debita: & similiter certum est quod inspiciendus est locus destinata solutionis & non locus celebrati contractus, sine hic inuestigatio fiat propter interesse creditoris in recipiendi deliberatione rei debita consistente in specie, cum varia sint precia rerum in regionibus distincta. d. l. ideo. & per tot. titul. ff. de eo quod cer. loco, & præal. l. vinum. in fin. & præal. l. fin. ff. de tritica. & ibi specif. Ang. siue hac inuestigatio fiat ad rescissionem contractus, propter deceptionem ultra dimidiam, iusti precij, iuxta d. l. 2. de rescin. vendit. Nam similiter certum est, quod inspiciatur valor loci destinata solutionis, ita expressè determinat Iacob. de Aret. in d. l. 3. & in Cyn. Alberti. de Rosate, Alexā. Iason & Doct. in d. l. vinum siue hac inuestigatio fiat propter interesse creditoris cui debetur pecunia: cum alia sit æstimatio seu valor monetæ, in loco destinata solutionis, quam in loco celebrati contractus, vt in casu præsentis, & similiter certum est, quod attendi debet valor loci destinata solutionis, & non valor loci celebrati contractus.

Ita in terminis nostris expressè decidit Dominus Iason in d. l. vinum. & Ang.

post Bald. in d. l. si fundus, & idem Ang. & post eū Raphael. Fulgo. in d. l. ideo, & Oldra. in d. consil. 168. & post eum Alex. de t. mol. in d. suo consil. 137. & sic dictum contrarium non obstat.

26 Eteodem modo respondeo, ad aliud quo dicitur, quod in t. decisorijs debet inspici consuetudo vel statutum loci cōtractus. Quid dico, qui dicta theorica procedit sine scrupulo, quando vnicus dūtaxat est locus cōtractus, puta, quia solutio non est destinata alibi: tunc enim in decisorijs non est inspicienda cōsuetudo, seu lex loci iudicii puta domicilij vel originis rei, nisi quoad preparatoria iudicii, sed lex vel consuetudo loci celebrati cōtractus, etiam si res super qua cōtrahitur sit alibi sita, vt supra dixi.

Et ergo si in loco cōtractus, ad probationem plenam sufficiunt duo testes, in loco vero iudicii requiruntur quatuor ex statuto, inspiciatur consuetudo loci cōtractus: quia illud tendit ad decisionem causæ, & ita loquitur Bald. in d. l. cunctos populos, in 16. col. & in d. l. i. circa finem. C. quæ sit longa consuetudo, & similiter si in loco cōtractus, minor ex statuto non potest restitui, in loco vero iudicii potest restitui, inspicietur consuetudo vel statutum, loci cōtractus, & non loci iudicii: quia ex quo cōtractus nascitur inexpugnabilis attentio huiusmodi statuto, in nullo loco poterit peti restitutio in integrum, nisi illa peteretur ratione lationis postea emergentis ex præscripti

27 one vel in iudicio, secundum Bartol. Bal. & Doct. in d. l. cunctos populos, qui in hoc vltim. casu saluant glo. quæ est in l. 2. ff. de eo quod cert. loc. vbi t. vero duplex est cōtractus, vt in casu præsentis, tunc est distinguendum.

Quia aut querimus, an in decisorijs inspiciatur locus celebrati cōtractus, an locus destinatus solutionis quoad ea quæ respiciunt solennitatem actus, vel quæ oriuntur secundum naturam ipsius cōtractus, tempore cōtractus, & debent adhiberi in cōtractu, vel impleri tempore cōtractus, & tunc dico quod debet inspici

consuetudo loci celebrati cōtractus, & ita procedit theorica Bart. pro contrario allegata, quæ debet intelligi, vt dixi, secundum legem quam allegat.

Aut quæremus, an in decisorijs inspiciatur consuetudo loci celebrati cōtractus, an consuetudo loci destinatus solutionis quoad ea quæ veniunt, implenda diu post cōtractum in esse productum in loco impletioni designato, tunc dico qui in inspicienda est lex seu consuetudo loci destinatus solutionis & non consuetudo loci celebrati cōtractus: ita expressè determinat Bal. Ang. Raphael. Fulgo. Cyn. Alb. de Rosate. Iacob. de Aret. Oldra. Iason & Doct. in passibus supra allegatis & in hoc casu non procedit theorica Bart. per sup. allegata, & sic non obstat.

Nō obstat etiā aliud quo dicitur, quod potius inspiciendum est, quod principaliter agitur, quam quod accessorie venit, &c. Quia fateor hoc verum, sed nō seruit proposito quia in casu præsentis, verumque quæ principaliter in obligatione venit, vt ex verbis huiusmodi litterarum clare patet, quia in vnico constructu & in vna oratione tam obligatio, quam solutionis, seu deliberationis promissio & destinatio profertur, per relatiuum t. substantia, quam summam, &c. cuius natura est continuare & proseguere materiam præcedentem: imò tanta est ipsius relatiui potestas, vt etiam in diuersis orationibus inducat coniunctionem verbalē, sec. Bal. & Ang. in l. Iul. in prin. ff. de har. inst. quare nō obstat.

29 Non obstat etiam aliud quo dicitur, quod plus t. inspicienda est veritas, quam fictio, &c. quia dico, quod hoc est regulariter verum, si fallit in multis casibus. Inter quos casus præfens est vnus, quia hic lōgē fortius operatur locus destinatus solutionis, quā locus celebrati cōtractus, vt infra deduxi: & ita in terminis volunt canonistæ, in d. c. dilecti Bartol. Paulus de Castr. Iason & alij legistæ in d. l. i. ff. de eo quod cer. lo. & idem Pauli in d. l. eū qui. l. i. & in d. l. haeres absens. §. si. & Ang. Alex. & Doct. in d. l. qui Roma.

Et per hoc etiam tollitur aliud quo dicitur

citur, quod fictio non habet locū nisi cō-
currat æquitas, quia id vtriq; verū est, sed
in casu præsentī maxima subest æquitas,
vt solvatur pecunia in valore cursum ha-
bente in loco destinatę solutiōis propter
varietatē monetę & vtilitatem contrahē-
tium, d. l. ideo cum ibi no. per Ang. & Ra-
pha. Fulgo. ratione cuius actio stricti iu-
ris efficitur arbitraia, ita qđ si alibi sol-
vatur, habetur ratio valoris qui est in lo-
co destinata solutionis. tot. titul. ff. de eo
quod cer. lo. & sic non obstat.

Non obstat etiam aliud quo dicitur, qđ
actūs argentium non operantur contra
intentionem eorum: quia fateor quod ac-
tus argentium non operantur contra in-
tentionē contrahentium, sed bene operā-
tur pro vel præter. l. si is qui. §. fin. ff. com-
mun. hic autem non operantur contra
sed propter adiectionem loci, tum pro-
pter specificationem monetę Flandrię, ita
in multo fortioribus terminis decla-
rat Ang. in l. procul. ff. de vusu. Nō ob-
stant alia in contrariū adducta, quia non
sumus in casu dubio sed claro, deciso per
leges & auctoritates præclarissimorum
Doctorum aliundē satis supra adductus
vnde nullat debet censerī subesse dubita-
tio vel ambiguitas. l. ancilla. cū sua gl. &
ibi Bal. Pau. de Cast. & Doct. C. de furtis.

Quinimo ad decisionem causarum de-
ficientibus legibus licitē allegatur ratio
naturalis, vt est gloss. ordin. in c. consue-
tudo. i. distin. & est tex. optimus in l. scire
oportet. in §. sufficit. & ibi Bal. ff. de excu-
tuto. & bon. tex. in c. requiris. & ibi Pa-
nor. & Doct. de appella. contraria autem
percedunt qđ est dubiū facti, & iuris, quo-
rum neutrum est hic, vnde succedit illa tri-
ta regula, in incertis, nō in certis loc^o est
coniecturis. l. continuis. §. cum ita. ff. de
verb. obli. & per hoc etiam tollitur aliud
obiectum, quia in casu præsentī lex est æ-
perit dicta, tum propter specificationem
monetę, Flandrię sæpius repetitam, tum
propter adiectionem loci destinata solu-
tionis, quo expressē cetera t̄ quæ iuris
sunt expressa videntur, iuxta præallega-
tam theoricam Innocen. Panorm. Prep. &

Doct. in d. c. ex literis. i. & decisionē Rotę.
468. in nouis, quæ incipit extra Rotam.

Nec valet si dicatur prout vnus cōsu-
lentiū pro parte aduersa dicere conatur,
quod si verba dictarum literarū modo p̄-
missio intelligantur, tūc illa verba in eis
posita, videlicet, tōse pericle, erunt su-
perflua & nugatoria, eum certū sit quod
periculum t̄ pecunię debita ante solutio-
nem sit ipsius debitoris, cum sit debitor
quantitatis, quę perire non potest. l. incē-
dum. C. si certum petatur, & l. in ratione.
§. diligenter. ff. ad leg. Falc. cum similib.

Cū ergo ius odio habear actus frustra-
rios, & cum verba ita debeāt intelligi, vt
aliquid operentur. l. si quando. ff. de leg. i.
& c. si Papa, de priui. l. 6. etiam si debeant
impropriari, secund. Bart. in l. 4. in §. præ-
tor. ff. de damn. infect. ergo videtur quod
huiusmodi verba intelligi debent tali-
ter, quod solutio fiat in loco celebrati cō-
tractus, & quod ea ibi facta in moneta ibi
cursum habente, nuda traditio, seu solu-
tiōis executio, vt verbis dicti domini cō-
sulentis vtar, fiat in oppido Bergen. sup.
Zomam, quia dico quod dictus dominus
consulens salua eius reuerentia summa-
uit, & quod turpe est præsertim viro Pa-
tricio causas orati, ius scilicet in quo ver-
satur, ignorare. l. 2. §. iur. ciu. scientiam, in
vers. Seruius autem Sulpitius. ff. de origi-
iur. in fundamento iuris enormiter, &
multipliciter errauit.

Præsupponendo primò, quod vbi adie-
ctus est certus locus in quo fieri debeat so-
lutio, dist. inctus à domicilio debitoris,
quod nihilominus solutio posset fieri in
domicilio debitoris, quod est falsum &
contra casum legis expressum, quia non t̄
potest fieri solutio, nisi in loco solutiōi
destinato, vt est tex. expressus, ad literā in
his qui cer. ff. de eo quod cer. loc. itē præ-
supponendo secūdo, qđ creditor hoc casu
teneatur die cōstitutā ad recipiendū solu-
tionē ire, vel mittere ad domū debitoris,
quod similiter est falsum, quia ius neminē
arctat ad impossibile, iuribus vulgarib.

Sed ita est, quod vbi certus locus soluti-
oni si dēq; destinatus est, ius arctat credito-
rem,

rem, ad comparandum in illo loco die cōstituta ad recipiendum solutionem, quando creditor & debitor, sunt diuersi fori, & est debitum quantitatis, & est dies certa expressa, vel tacita à iure subintelligita, vt in casu præsenti, alias debitor non
 35 constituitur in mora lapsum tēporis præsfixi, non obstante, imò hoc t casu creditore non comparante sufficeret quod debitor in loco destinato solutioni compareret, vel mitteret & protestaretur coram notario & testibus, quod paratus esset soluere, si videret aliquem qui posset legitime recipere pro creditore, d. l. is qui certo, iuncta l. item illa cum sua singulari. gl. ff. de consti. pecu. & ibi. Bart. Paul. de Cast. & Doct. & idem volunt Panor. & Do. Ioan. de Imol. in c. signific. de pigno. ergò clare patet quod creditor vno eodemq; tempore non tenetur comparere in loco domicilij debitoris, à loco solutioni destinato, forte multum distante & remoto.

Ex quo etiam sequitur quod debitor hoc casu non posset liberari faciendo protestationem de qua supra de constituta ad soluendum in loco sui domicilij, cuius tamē contrarium dictus Dominus cōsulēs præsupponit, & malè. d. l. is qui certo. iuncta d. l. item illa cum vtrobique no. per Doctorem.

Cum ergo propter adiectionem loci destinatae solutionis, ipsi debitores teneantur pecuniam deferre ad illum locum, vbi alias quando non esset adiectus locus solutioni fiendæ, ipsi protestando in domo propria liberarentur, præalleg. l. item illa, non incongruè nec superuacui adiectum est in dictis literis quod hoc facere debent suis expensis & periculo, tū quia hoc tacite inest, & sic deducitur in pacto secundum naturā contractus, tum etiam quia occasione tollendæ litis quæ in posterum, si id expressum nō esset, oriri posset id cautè pro abundanti cautela expressum est. quæ t abundans cautela in contractibus non notat. l. testamentum cum sua. glo. C. de testament. hinc pulchrè dicit text. in l. pediculis. §. Labeo. ff. de auro & argen. lega. quod non mutat substantiā

rerum, non necessaria verborum multiplicatio.

Hinc etiam pulchrè ad propositum dicunt. Hostiens. Ioann. And. & Domin. Anton. de Butr. in c. nimis. primò, de excess. prela. quod in instrumentis, literis, & priuilegijs non possunt nimis specificari specificanda, ad tollendam sophisticam interpretationem malignorum, secundum eos per quos tollitur obiectum, quo dicitur, quod verba t debent aliquid operari, & c. quia dicta regula fallit, quando aliquid exprimitur ex his quæ dependent à volūtate vel tacite insunt. & fit expressio ex super abundanti, tunc enim talia verba nihil operantur secund. Dominic. in d. c. si Papa, & est text. in l. 3. ff. de leg. 1.

Ea enim quæ causa dubitationis tollendæ in contractibus inferuntur, ius commune non lædunt. l. qui mutuam. in prin. ff. mand.

Ex quibus profecto redditur ridicula cauillatio & sophistica interpretatio. dicti domini consulētis quia dicit quod solutio fieri debet in loco celebrati contractus, & executio eiusdem in oppido Bergenf. supra Romam. Quod vltra prius dicta deduco aliter. & primo sic, quia in dictis literis vnico constructu & eadem oratione seu conceptione verborum dicitur, quod solutio & deliberatio fieri debet in dicto oppido Bergenf. ergò clare patet solutionem & deliberationem, in eodem loco fieri debere, ne aliàs sequatur absurdum, quod vna t & eadem res diuerso iure censeatur, contra l. eum qui ædes. ff. de vsucap. & quod sequentia non declarent præcedentia, maxime eodem constructu. seu conceptione verborum in eadem oratione posita, contra l. si seruus plurium. §. fin. ff. de leg. 1.

Tum etiam, quia dispositio etiam plurens orationes habens debet vniiformiter intelligi, nec est cauda separanda à capite, vt ad aliud referatur principium, & ad aliud finis, vt dictus dominus consulens facit & malè. tex. est notabil. & ibi gloss. Panor. & Doct. in c. maiores circa medium, de baptis. Tum etiam quia quotiens

39 ens t vna determinatio sequitur duo determinabilia, in dubio determinat vtrunque, in casu quo potest, æqualitate seruata, text. est notab. & ibi Bart. Bald. Paul. de Castr. Ioan. de Imo. Alex. & Docto. in l. in hoc iure, ff. de vulg. & pupil. Sed sic est præcisè in casu præsentis, ergo, & c. cuius contrarium ipse dominus consulens, etiam vult, & malè.

40 Tum etiam, quia vt supra dixi, & dicta interpretatione sequitur absurditas, impossibilitas & repugnantia, ergo est respuenda, l. vbi repugnantia, ff. de regul. iuris, cum similibus: imò quod fortius est, si somniemus, vt fortè dictus dominus consulens somniauit, quod ante illa verba, te leueren, & c. in huiusmodi literis posita sit punctus, tamen adhuc huiusmodi interpretatio conuincitur esse sophistica, cum punctus t habeat vim copulæ, & idem opereatur, vt est glo. ordinaria in l. cum duobus, in §. si in coeunda, & ibi Bart. & Docto. ff. pro soc. & glo. in l. precia rerum, & ibi Alexan. & Docto. ff. ad leg. Falcid. & voluit Bald. in l. placet, in fin. C. de sacrosanct. eccl. Sed sic est, quod de natura copulæ est denotare, quod eadem sit qualitas in casu posteriori, quæ est in casu præcedenti, &

econtra. de primo est text. notab. in l. Seig, in §. Gato, ff. de fund. instruct. & de secundo est gloss. ordinaria, in l. si sic. in principi. ff. quemadmodum seruit. amitta. quam refert & sequitur dominus Ias. in l. iussurandum, quod ex conuentione, in §. procurator, ff. de iureiurand.

Sed si in dictis literis antedicta verba, te leueren, & c. esset hæc copula, ende, res esset clarissima, vt patet ad sensum, ergo etiam & nunc res debet censi esse clara, si dicamus ibi esse punctum, qui habet, vt dixi, vim copulæ, & multò fortius res est clara, si ibi non fiat punctus, sed vnico cōstrictu & conceptione verborum sine pausa seu suspensione dicta oratio soluta pronuncietur, prout verisimiliter à partibus contrahentibus fuit intellecta: quemadmodum etiam communiter, & à quolibet rectè sapienti intelligeretur. Ad quam communem intelligentiam, de iure recurredum est præallegato c. ex literis primò. Ex quibus omnibus concludo solutionem dictorum reddituum fieri debere de iure in florenis, & valore in oppido Bergenfi supra Zomam, loco siquidem destinata solutionis cursum habente.

D. NICOLAI EVERHARDI PRAESIDIS MECHLIN.

CONSILIVM CV.

SVM MARIA.

1 Legatum in certa consistens moneta, solui debet iuxta valorem tempore conditi testamenti currentem.

2 Legatum pro libris naturalibus factum, censetur factum in recompensam alimentorum, ipsis debitorum.

3 Testator non præsumitur nimium suos heredes grauare voluisse.

4 Verisimilitudo pro lege vel pacto expresso habetur.

5 In legatis vniuersalibus attenditur tempus

mortis testatoris: in particularibus autem tempus conditi testamenti.

6 A communi Doctorum opinione in iudicando non est recedendum.

7 Ludouicus Romanus nouitatum inuentor, & propria inmiti sapientia dicitur.

8 Doctorum lectionis plus creditur, quam consilij.

9 Quando vnum & idem est in obligatione, & solutione, tunc non potest nisi vnum tempus in consideratione haberi.

10 Ex separatis non fit bona illatio.

Consilium mihi ad desuper consulendum oblatum talis est. Matthæus Anya suum cōdens testamentū, de Anno Domini 1488. quo tempore pecunia erat levis, inter alia relicta sua tale fecit legatum, per talia, vel in effectū similia verba: Similiter idem Matthæus testator voluit & ordinavit, quod Lucia, Elizabeth, & Maria proles ipsius testatoris à prænominata Rosafiera procreate, ab ipsius testatoris hæredibus, & bonorū apprehensoribus, in singulis nutrimenti, victus & vestitus necessarijs, gubernari debeant, donec ad statum aliquem se diuerterint ecclesiasticum aut secularem. Et cum ad statum huiusmodi se diuerterint, extunc dedit & legavit idem testator cuilibet prolium sexaginta libras grossorum moneta Flandriæ semel dandas, substituendo ad vnum eadem proles vulgariter, pupillariter, & per fideicommissum, &c. Modò tempore quò cessit dies legati, pecunia fuit ponderans & plus valens, quàm valeret tēpore legati facti. Quare quaritur, in quo valore fiet solutio istius legati, an in valore currente tempore legati facti, an verò in valore currente tempore legati cessi.

In quo articulo, amissis superfluis, quia coram prudentissimis iudicibus pendet questio, respondeo t̄ breviter & dico, deberi monetam in valore & æstimatione qui vel cursum habuit tempore conditi testamenti, iuribus, rationibus, & authoritatibus infrascriptis. Iuribus hoc probo. Primò per text. clarum, in l. vxorem, §. testamento, ff. de lega. 3. Secundò per l. nomen debitorum, §. i. ff. illo eodem tit. Tertio, per l. medico, in prin. cum ibi not. ff. de auro & arg. legat. qui text. omnes loquuntur in materia vltimarum voluntatum & dicunt, tempus testamenti debere attendi. Quarto pro isto bene facit c. olim, & c. cum canonicis, de cens. arguendo à contractib. ad vltimas voluntates affirmatiue, quòd argumentum est validum in iure, l. seruum filij, §. cum qui chyrographum, ff. de lega. 1. & l. si. C. de lega. cum similibus. Rationibus autē hoc probo medijs infrascriptis.

Primò, t̄ quia huiusmodi legatum relictum est per testatorem suis prolibus naturalibus in recompensam alimentorum, eis de iure Canonico per testatorem eorū patrem debitorum, iuxta ea quæ habentur & notantur in c. cum haberet, de eo qui duxit in matr. quam polluit, per adult. præstandum quidem ab hæredibus suis. Modò sic est, quòd t̄ in dubio testator videtur minus quò potest hæredes suos grauare, l. apud Iulianum, §. scio, ff. de lega. 1. & l. numis, ff. de lega. 3. cum similibus, sed tempore conditi testamenti, valor pecuniæ fuit minor, vt patet in themate, ergo, &c.

Secundò, quia huiusmodi legatum relictum est in recompensam alimentorum, vt dixi, sed recompensa non potest fieri, nisi fiat per pecuniam certam & inuariabilem, arg. l. i. ff. de contrah. empt. Ergò necessario debemus dicere, quòd testator intellexit de moneta tunc currente, per quā rationem idem consuluit dom. Parnormi. in dispositione legali, vt patet in cons. suo 56. secundi volum.

Tertiò illud ostendit verisimilitudo, quæ in talibus pro lege habetur, l. semper in stipulationib. ff. de reg. iur. & l. in obscuris, cum ibi not. eod. tit. cum similib. Non enim est verisimile, t̄ quòd testator senserit de alia moneta, quàm de illa quæ tempore conditi testamenti cursum habuit, vnde succedit regula, de qua in l. tale pactum, §. fin. cum sua singulari gl. ff. de pactis, quæ habet, quòd illud habetur pro disposito, quòd verisimiliter fuisset dispositum, sic de hoc disponens fuisset interrogatus, quàm gl. ibi valde commendant Bald. Paulus de Cast. las. & Dd. dicentes eam procedere, nedum in legibus statutis, sed etiam in conuentionibus, pactis, rescriptis, & vltimis voluntatibus, de quo quo ad casum præsentem in materia vltimarum voluntatum, est optimus text. secundum intellectum Barr. & Bald. & aliorum, in l. fina. C. de posthu. hared. institut. in l. Titius, §. Lucius, & ibi Paul. de Cast. & Alex. de Imol. ff. de lib. & posthu.

Præterea authoritatibus hoc corrobore, nam in primis ita in terminis nostris

consultuit consummatissimus Doctor Ol-
pardus de Laude, in cons. suo 31. per iura
suprà allegata. Secundò hoc idem per ea-
dem iura tacito authore vult Ioan. Andr.
maximæ autoritatis, in addit. ad Spec. in
tit. de oblig. & solut. in §. nunc aliqua, cir-
ca fin. Tertio istud etiam in terminis no-
stris vult Panormit. in d. c. olim, in primo
notabili, de censib. & idem Panormi. in c.
quanto, in penult. colum. de iureiuran. &
idem ibi vult Ioan. de Imol. circa finem, re-
mittens ad Ioan. Andr. in passu suprà alle-
gato. Quartò istud etiam apertissimè fir-
mat dominus Iason in §. cum quid. in vlti.
colum. ff. si cert. pet. post Alberic. de Rosa-
te, & Ludouicum de Roma, ibi, & alios per
eum relatos, allegans pro hac decisione
vltà alios theoricam & glos. ordinariæ in
l. penult. super verbo, cedit, ff. de fund. in-
stru. quæ habet quod licet in legatis vni-
uersalibus attendatur tempus mortis testa-
toris, vt ibi, in legatis tamen particulari-
bus, quale est illud de quo est questio, attē-
ditur tempus conditi testamenti.

Et quia hæc est cōmunis opinio, à qua
in iudicando non est recedendum, iuxta
notata per Ioan. Andr. Panorm. & alios in
c. 1. & in c. ne innitaris, de consitu. & vult
Bart. & legistæ in l. fin. C. de poen. iudi. qui
male iudic. superuacuum putauit amplius
circa istud instare. Nā licet circa hanc ma-
teriam mutationis seu variationis mone-
ta, plura & diuersa scribantur per Doct.
tam legistas, quàm canonistas, in diuersis
passibus per dominum Alexā. de Imol. in
d. l. cum quid, plenissimè commemoratis,
& omnibus notis, tamen in casu præsen-
ti, putà testamenti, seu vltimæ volunta-
tis, hæc est vera & communis opinio, vt di-
xi. Et ergo, meo iudicio superuacuis labo-
rat impendijs, qui (vt ita loquar) solem fa-
cibus certaret adiuuare, c. si omnia, 6. que-
stio. 1. cum similib.

Licet enim Ludouicus de Roma. t. no-
uitatum inuentor, in hoc casu voluerit de-
bere attendi tempus solutionis, in singula-
ri suo 519. incipiente, quod tempus inspi-
ciatur, & c. & in cons. suo 123. motus per l.

cum certum, ff. de aur. & argen. leg. tamen
à dicta communi opinione non est recedē-
dum in iudicando, vt dixi. Tum quia ipse
Ludouicus singularis est & propriæ inni-
tens prudentiæ, contra doctrinam Salomo-
nis, de qua Prouerb. 3. cap. & in d. c. ne inni-
taris: vnde ei accidit quod scribitur Ecclē-
siast. 4. cap. & c. 2. de statu monach. Vt soli
qui cum ceciderit, non habet subleuan-
tem se.

Tum secundò, quia ipse eīdem contra-
rium ponit in lectura in præallega. l. cum
quid, vt dixi, in dubio magis t. ei creden-
dū est, in lectura, vbi nulla affectione mo-
tus, veritatem præsumitur dixisse, quam
in cōsilijs ad requisitionem partis sæpē af-
fectuose datis. Tum tertio, quia non respo-
det ad iura suprà allegata, sed duntaxat
volatili verbo, dicit ea non facere, quo ni-
hil facilius.

Tum quartò, quia d. l. cum certum, per
quam mouetur, nihil facit, cum loquatur
in casu omnino diuerso à casu presenti, pu-
tā quando massa vel corpus argenti lega-
tur, quo casu massa est in obligatione, sed
æstimatio in solutione, vt est text. in l. 1. ff.
de aur. & arg. lega. nos autem sumus in ca-
su, quando t. vnum & idem est in obligati-
one, & in solutione, putā quando quanti-
tas, vt quantitas legatur, quo casu non po-
test nisi vnum tempus in consideratione
haberi, quod verisimiliter est tempus, cō-
diti testamenti, seu factæ dispositionis, ex
qua agitur, l. fundum Cornelianum. in fin.
vbi text. singu. ff. de noua. & volunt Doct.
in l. ergo cum in diem, ff. de verb. oblig. in
casu autem d. l. cum certum, contrario ve-
risimiliter in consideratione fuit tempus
solutionis, cū tunc primū constare pos-
set, an massa seu corpus, an verò æstimatio-
nem soluere velit hæres. Itā ita est, t. quod
ex separatis nō sit bona illatio, l. neq; nata-
les, C. de proba. & l. non hoc, C. vnde cog-
na. cum simil. Ex quibus concludo, tempus
conditi testamenti in casu præsen-
ti debere attendi, & sic solutionem fieri debere
in valore librarum tum cursum habenti-
um.

IACOBI MENOCHII CONSILIVM XLVIII.

LIBRI PRIM.

SUMMARIA

1. Moneta valor intrinsecus quando considerari debeat, vel tempore contractus, vel potius solutionis, & nu. 9 & per totum consilium.
2. Valor monetae de facili à Principe mutari potest.
3. Valor monetae diminutus praesumitur ex diminutione ipsius monetae.
4. Contrahentes quo ad valorem pecuniae, vel aliarum rerum, dicuntur considerare tempus praesens, non futurum.
5. Augmentum futurum non cedit lucro emptori, sed venditori, quia illud tantum venditum intelligitur, quod exstabat tempore contractus.
6. Contrahentes contrahendo non dicuntur cogitasse, mutationem monetae futuram.
7. Solutio canonis emphyteuteci, cuius moneta sit facienda, vel tempore contractus, vel tempore solutionis.
Quid si dictum sit, promitto Florenos Sabaudiae.
8. Valor pecuniae mutuatae consideratur secundum tempus mutui, non restitutionis, nu. 6. & 54.
Idem in contractu emptionis & venditionis nu. 46.
Idem in contractu retrovenditionis, & nu. me. 48.
Idem in restitutione dotis, ut consideretur valor temporis contracti matrimonij, & nu. 49.
Idem in moneta legata, ut consideretur
- valor temporis testamenti, & nu. me. 58.
9. Moneta, seu eius valor, quomodo dicatur mutari intrinsece, & extrinsece.
10. Solutio monetae secundum eius valorem, vel tempore contractus, vel solutionis consideratur ex tenore obligationis, qui diligenter perspicere debet.
11. Pecunia soluenda pro quantitate florenorum contenta in obligatione, dicitur aestimata.
12. Pecunia aestimata non consideratur uti pecunia, sed uti summa contenta in obligatione, adeo ut si augeatur, vel minuaturs pecunia, illa summa semper debetur.
13. Libra non aestimatur per florenos, vel ducatos, secus e contra.
14. Aestimatio venditionem quandam facit.
15. Floreni, cuius sint valoris.
16. Argumentum à contractu mutui ad contractum census valet.
Immo maior est ratio in mutuo, quam in censu quoad solutionem pecuniae.
17. Valor monetae consideratur iuxta tempus solutionis, non contractus, quando adest consuetudo quod debitor possit unam speciem monetae pro alia soluere.
18. Debitor potest unam speciem monetae pro alia soluere in regione Pedemontium, & hoc de consuetudine illius loci.
19. Quae consuetudo etiam generalis est omnium aliarum regionum.
20. Solutio certa quantitatis si sit facienda, & habetur de valore monetae, quo tempore.

- pre considerari debeat, vel contractus, vel solutionis, precedentes solutiones, vel sequentes habenda sunt in consideratione; quia valor alias consideratus, nunc quoque considerari debet.
21. Observantia subsequens declarat rem dubiam, quæ observantia præscriptione omnino perfecta non indiget. & numero. 22.
22. Dubitandum non est, de qua pecunia sit facienda solutio, cum aucta sit, vel diminuta moneta in contractu census. & qua de causa.
23. Redditi sunt soluendi de moneta currenti tempore solutionis, non tempore contractus.
24. Et qua de causa.
25. Mutatio monetae tunc habenda est in consideratione, cum tractatur de detrimento, & præiudicio creditoris. & numero. 38.
26. Canalloti valent tres grossos. Mutatio monetae quomodo probetur, quod intrinsecus non sit facta.
27. Censuarius stante mutatione monetae, quomodo soluere debeat.
28. Argumentum à vera mente partium valet.
29. Mens contrahentium pro solutione pecunie maxime considerari debet ob variationem monetae.
30. In obscuris sequimur, quod minimum est.
31. Acquitas præ oculis, Ecclesiasticis personis esse debet.
32. Intellectus ad e. olim causam, de censibus. & numero. 35.
33. Minor præscriptio quadragenaria non sufficit contra Ecclesiasticam personam.
34. Valor monetae potius quam eius forma spectari debet.
35. Text. in d. ca. olim causam, an loquatur de valore monetae intrinseco, vel extrinseco.
36. Mutatio monetae quomodo probetur, quod sit intrinsecus facta.
37. Mutatio monetae est in detrimentum, & maximum scandalum populi, & ponitur exemplum Regis Aragonia, qui mutavit pecuniam, & ex rescripto Innocen. III. reduxit ad pristinum valorem.
38. Mutatio monetae non consideratur, quando ex ea nullum præiudicium oritur.
39. Intrinseca mutatio non habetur in consideratione, dummodo forma, & valor idem sit.
40. Moneta non deducitur in contractum, vel aliam dispositionem in quantum moneta, sed subratione valoris.
41. Cursus, & usus monetae potius quam materia, & substantia consideratur.
42. Auri appellatione, vel argenti veniunt, & vasa aurea, & argentea, non tamen aurei numi, seu argentei continentur.
43. Valor monetae an augeatur vel minuatur secundum augmentum. & diminutionem ipsius monetae.
44. Moneta mutuo data si effecta vilior in valore intrinseco redderetur, non diceretur restitutum mutuum in eadem bonitate, qualitate, & substantia.
45. Valor extrinsecus monetae si ante moram augeatur, vel minuatur, an dicatur ad commodum, & detrimentum creditoris, vel debitoris.
46. Commodum debet sequi incommodum.
47. Relativum quibus, se refert ad tempus contractus ratione substantiae actus.
48. Solutio in contractu retrovendiitionis, quo tempore spectetur, vel contractus, vel solutionis, quando variatio est valoris monetae.
49. Dos an sit restituenda cum pecunia eiusdem valoris, cuius erat tempore, quo fuit constituta, vel tempore restitutionis.
50. Legatum pecunie an soluendum sit iuxta valorem pecunie tempore facti legati, vel

tempore solutionis. & num. 52.

51 *Voluntas testatoris interpretatur secundum tempus presens non futurum.*

FACTI SPECIES.

Magnificus, atque excellentiss. iur. conf. D. Antonius Cerrudus cuius Montisregalis Pedemontium obtinet permulta prædia à Reuerendiss. D. Episcopo Montisregalis, si ita in finibus oppidi Centalli sub annuo censu iam anno 1528. à suis antecessoribus in hæc verba constituto. Et hoc pro fictu, redditu, pensione, & censu annuali perpetuis temporibus Florenorū nouem centum, & quindecim monetæ Sabaudie currentis in partibus Pedemontium soluēdis quolibet anno in festo S. Martini, in tantis scutis auri valentibus dictam summam nouem centum Florenorum, & quindecim.

Eo anno 1528. aureus valebat Florenos quinque cum dimidio: Et ideo censuarius soluendo aureos, soluebat centum sexaginta & octo aureos plus minus. Hodiè aureus valet Florenos nouem, ita quod si censuarius soluit aureos centum tantum numerare habet, & quid plus, Reuerendiss. D. Episcopus contendit esse sibi numerandos nouem centum, & quindecim Florenos, iuxta valorem antiquæ monetæ, ita ut valeat hodiè consequi centum & sexaginta octo aureos, ut olim. ipse verò Magnificus D. Cerrudus asserit teneri tantum numerare nouem centum, & quindecim florenos monetæ nunc currentis, etiamsi non possit Reuerendissimus D. Episcopus consequi centum & sexaginta octo aureos, ut olim. Quæritur, quid iuris.

CONSILIVM XLIX.

Initium à Domino.

RERDIFFICILIS est, quæ nunc proponitur consultatio, an scilicet hæc census solutio fieri debeat secundum valorem monetæ currētis eo

anno 1528. ita ut habeatur ratio Coronatorum, nempe, ut tot hodiè possit Reuerendissimus Episcopus consequi quot olim. Et visum est aliquibus indubitati iuris esse, quod solutio faciendā sit de monetā currenti tempore illo celebrati contractus, hoc est anno 1528. vel secundum illius æstimationem & bonitatem intrinsecam, ita Reuerendiss. D. Episcopus tot consequatur coronatos hodiè, quot consecutus fuisset eo anno 1528. Quorum quidem opinio multis rationibus & argumentis non contemnendis probari videtur.

Primò, hac ratione & argumentatione satis solidas intrinsecæ deteriorationis monetæ habenda est ratio, ut scilicet illa solui non possit loco preciosioris, quæ tempore celebrati contractus eudebatur, ut scribunt omnes in c. quanto. de iureiuran. & in c. olim causam. de censib. & hæc est * recepta Doctorum tam iuris Pontificij quam Cæsarei, sicuti attestatur Socin. Seni. conf. 298. lib. 2. & Modern. Parisien. tracta. de vsuris, num. 749. Et creditur probari ex d. c. olim. & c. cum in Canoniciis, de censibus, ac etiam in d. c. quanto. de iureiur. Ea etiam ratione vtuntur, quod creditor graue damnum sentiret, si monetam viliorē & intrinsecus deterioratam recipere cogeretur: quia euenire facile posset, ut illa tēdicto principis tolleretur, iuxta l. creditor. ff. de solutio. Atqui in casu nostro monetā hæc noua quæ nunc cuditur, est illa antiqua à censuario, promissa vilior & deterior. Quod vel ex eo constat, quod hodiè valor aurei est maxime auctus: & auctus præsumitur ob id, quod imminuta & vilior facta est parua & minuta monetā, ex quo cuditur nunc deterioris ligæ quàm olim: quemadmodum

dum scribunt Brun. in tracta. de augmento, parte prima, declaratione sexta, versic. sed tunc solet, & versicu. sed maius dubium. Rub. consil. 17. colum. 2. versic. Verum tamen Socin. lun. consil. 101. libr. 3. Tiraquel. in tracta. de retractu consang. §. 1. gloss. 17. nume. 27. Crauet. consil. 47. num. 6. & Natta consil. 302. & consil. 454. num. 6. lib. 2. ergo dicendum sequitur, esse soluendum de moneta antiqua, illius scilicet qualitatibus & bonitatis, quæ erat tempore celebrati contractus. Et si illa non reperitur præstari eius æstimatio ita debet, ut tot aurei hodie comparari possint, quot olim.

Secundò, confirmatur relata argumentatio ea ratione, quod contrahentes non considerant tempus futurum, sed præsens tantum: & secundum illud contraxisse videntur, iuxta l. Rutilia Polla. ff. de contrahen. emptio. cuius argumento respondit Decius consil. 4. nume. 3. augmentum futurum non cedere lucro emptori, cum intelligatur solum venditum, quod exstabat tempore contractus. Qua de re scribit & Ripa in c. cum M. Ferrariensis, nume. 37. de constitut. Ita ergo hoc in casu nostro conuentum videtur, ut solvatur de moneta currenti tempore contractus, atque ita secundum illam bonitatem, qua pecunia eo tempore eudebatur.

Tertiò accedit, quod valor aurei ob id præsumitur auctus, quod imminuta est bonitas parvæ & minutæ monetæ: cum fiat & eadatur nunc deterioris ligæ quam olim, ut diximus supra. Atqui contrahentes non videntur eo contractus tempore cogitasse hanc futuram monetæ mutationem & determinationem, iuxta l. cum hic status. §. si sponsus. ff. de donatio. inter virum & uxorem, & post Salicetum in l. ultim. C. si certum peti. respondit Rubeus consil. 17. colum. 2. versicu. Verum tamen. Immo non videtur verisimile, quod contrahentes hi se subijcere voluerint tanto periculo mutationis monetæ, ut in specie respondit Calcanes consil. 15. num. 15. versic. idem facit, quia. Ergo dicendum videtur, huius census solutionem esse facien-

dam secundum valorem monetæ currentis tempore contractus, non autem secundum solutionis tempora, quibus deteriorata & imminuta est moneta ipsa.

Quartò, adducitur in his ferè terminis Doct. Bruni in d. tracta. de augmento, parte prima incip. His sic præmissis, declaratione prima, num. 9. versic. item prædicta. cum ait, in solutione canonis emphyteutici numerandum esse de pecunia currenti tempore celebrati contractus, etiam si in specie nulli nummi sint promissi, sed in genere tantum: ut puta si dictum fuit, promitto solvere decem Florenos Sabaudia. Brunum secutus est Socin. lun. consil. 142. num. 6. lib. 2. Eteo loci subiungit Brunus declaratione septima absolute in solutione canonis emphyteutici esse præstandam moneram currentem tempore constitutionis emphyteusis. Quæ posterior assertio & doctrina fuit & aliorum. in l. 2. C. de iure emphyt. ibi Alber. num. 10. Ias. num. 91. copiose respondit Calcanes d. consil. 15.

Quintò & ultimò accedit, maximè ad confirmationem præcedentis argumenti, multorum auctoritas in omnibus penè actibus, siue inter viuos, siue in ultimis dispositionibus, quod scilicet moneta solui debeat secundum cursum illius temporis, quo contractus alterve actus conficitur & celebratur.

Ita enim cum mutuo datur pecunia, actum censetur, ut restituatur in eadem bonitate, qualitate, & quantitate secundum tempus facti mutui, sicuti scribunt multi in l. cum quid. ff. si certum peti. ibi Curti. lun. numer. 23. & ceteri omnes. & communem testatur Dida. in Commentarijs, Vterum collatio numismatum, cap. 7. §. v. nico, conclus. 3.

Ita pariter & secundò in contractu emptionis & venditionis respondit Crauet. consil. 47. vbi. nu. 6. adfert rationem, quæ huc spectat. idem scribit Corassi. libr. 3. Miscel. cap. 14. nu. 5. & præter eos Guid. Pap. q. 593. Si fiat moneta, sic tertiò dicimus in contractu retrouendiuius. Tiraq. in trac. de retract. consang.

consanguini §. i. gloss. 18. numer. 26. & Cagnolus in l. 1. numer. 217. C. de pactis inter emptorem & venditorem. Et quarto idem asserunt permulti in restitutione dotis, ut scilicet in ea monetæ specie restitui debeat, quæ tempore contracti matrimonij, dotisque numeratæ currebat: ita scribunt multi relati à Boer. quæst. 327. nume. 8. & ita in consil. Neapol. fuisse decisum testatur Afflict. decis. 194. num. 2. & Natta consil. 454. lib. 2. Et quinto idem dicimus de moneta legata à testatore, ut illius speciei præstanda sit, quæ currebat tempore conditi testamenti, l. uxorem §. testamento, de lega. 2. & l. si ita. de aur. & argen. legat. Bal. consil. pen. Coram vobis. lib. 1. Oldra. consil. 36. Thema tale est. Alber. in l. cum quid, colum. vlt. ff. si cer. pet. & in d. l. 2. nu. 20. de iure emphy. Martin. Lauden. in tracta. de moneta, col. pen. Curt. Sen. in tract. de moneta, q. 4. Socin. Sen. consil. 6. libr. 1. & Brunus in tract. de augmento, conclu. vlt. amplia. 9. Hæc aduersus Magnifi. atque excellentem D. Cerrudum Censuarium dubitationem mouebant.

Retamen ipsa diligentius perpenſa, & examinata contraria sententia mihi magis placet, nempe, solutionem census hoc nostro casu esse faciendam ex moneta nunc currenti, siue modo mutata si fuerit mutatione intrinseca, siue extrinseca. Est extrinseca (ut hoc ad faciliorem declarationem eorum, quæ dicturus sum, explicem) cum ipsius monetæ valor augetur, vel minuitur. Intrinseca verò, cum valor non mutatur, sed materia vel preciosior, vel vilior efficitur, ita declarant omnes in l. cum quid. ff. si certum petat. Bartol. in l. Paulus, numer. 6. ff. de solut. & communem * esse testatur Didac. in commentarijs, Veterum collat. numismatum, cap. 7. colum. vltim. qui & eiusdem sententiæ recenset Brunum in d. tracta. de augmento, parte 1. conclus. vlti. colum. 5. Et si de hac partitione, & denominatione dubitauerit Moder. Paris. in tract. de vsuris, num. 696. Quod autem huius census solutio fieri debeat de moneta his temporibus currenti multa suadent.

Primò considero obligationis tenorē, qui est diligenter considerandus, cum t controuersia de monetæ solutione, & census præstatione ab illo maximè pendeant, atque diffiniantur, sicuti scribit Boer. q. 327. nu. 10. vers. & ideo debet. Et ante eum Bal. consil. 213. Punctus quæstionis. in fi. lib. 5. Verba autem obligationis in facti specie relata, hæc sunt.

Et hoc pro fictu, redditu, pensione, & censu annali perpetuis temporibus florenorum nouem centum & quindecim Sabaudia current in partibus Pedemontium, soluendorum quolibet anno in festo sancti Martini in tantis scutis auri solis, & de sole valētibus dictam summam nouem centum florenorum, & quindecim.

Quæ sanè verba florenorum nouem centum soluendorum in tantis scutis auri, &c. Significant, florenos esse in obligatione positos: scutos verò, seu aureos in solutione. Nam aurei t illi dati censentur, ut æstimati per illam summam nouem centum florenorum. Quemadmodum scribunt Bartol. in l. si quis stipulatus fuerit decem in melle, numer. 3. ff. de solutionib. Brunus in tracta. de augmento, in 2. præsupposito, nume. 9. qui egregiè declarat. Et pulchrè respondit Ruinus consil. 67. nume. 8. libr. 2. & consil. 134. nume. 3. & nume. 5. libr. 4. Atqui cum promissa hæc moneta sit æstimata, t siue illius valor augeatur, siue minuatur: attamen nil plus, quam summa nouem centum, & quindecim florenorum sub illa obligatione continetur. Ita egregiè docuit Bartolus in l. Paulus, nume. 10. ff. de solut. dum ait, quòd si mutuo dedi tibi centum libras in florenis: illi floreni dati censentur ut æstimati, & ideo non possum à te petere, nisi centum libras, siue modò auctus sit tempore solutionis valor floreni, siue imminutus. Bartolum securus est Castrensis ibi in fine. qui egregiè nostram hanc controuersiam diffinire mihi videtur. Si debes (inquit Castrensis) mihi monetam minutam, putà centum libras, & tempore morè de centum

rum libris potuiffem acquirere viginti ducatos (lego enim viginti, & non centum, vt vulgari, & corrupti codices habent) quia non valebat ducatus, nisi quinque libras, postea creuit æstimatio, & non possum habere viginti ducatos. Vtrum possum petere interesse? Inquit Castrensis, non posse, ex sententia Bartoli ibi. Ea ratione, quòd non creuit æstimatio librarum, quæ debentur, quia libræ † non æstimantur per florenos, vel ducatos, sed econuersò. Et idè augmentum est circa æstimationem alterius, quàm eius quod debetur. atque ita creditor nullum damnum sentit. Idem responderunt egregiè, & pulchrè Socin. Senior consil. 6. colum. vltim. lib. 1. & Curtius Iun. consil. 24. num. 6. qui quidem Curti. in nostris his terminis solutionis census respondit. & ibi numer. 7. recenset Castrensis doctrinam. Et clarius idem asserit Didac. d. tracta. Veterum collati. numismatum, cap. 7. §. vnico, conclus. 9. scribit hæc verba, centum libra traduntur in florenis, eam significationem habere, quòd illi floreni traditi, nec pluris, nec minoris æstimantur, nec vnquam æstimandi sunt quàm centum libris. Et idè tempore solutionis sufficit tradere centum libras, etiam si floreni pluri æstimantur hoc solutionis tempore, quàm illo celebrati contractus. Et eò loci Didacus asserit post Brunum in tracta. de augmento, parte 1. limitat. 8. esse communem * opinionem cum Bartolo. Quibus accedunt Bald. consil. 213. Punctus questionis, lib. 5. Aretin. consil. 84. colum. pen. versic. Venio igitur ad secundum. Curti. Sen. in tracta. monetarum, quæst. 11. Socin. Sen. consil. 298. libr. 2. qui alios eiusdem opinionis recenset. Quamquam Boer. quæstio. 327. nume. 10. dissentire videatur. Sed Modern. Paris. in tracta. de vsuris, nume. 375. scribit non esse à communi * recedendum reiecta Boerij opinione. Cuius quidem sententiæ communis ratio illa est, æstimatio † venditionem quandam facit, l. si æstimatis. & l. æstimate. ff. solut. matrim. Et idè debitor solum tenetur eam æstimationem soluere, non autem rem

æstimatam: atque ita sufficit præstare nouem centum florenos, licet ex centum florenis tot aurei haberi hodiè non possint, quot olim. Nam & econuersò, si aurei valor esset diminutus, totum lucrum augmenti acquisitum fuisset domino. Cum æstimatio, quæ emptionem facit, in eum & damnum, & lucrum futurum transtulerit, d. l. si æstimatis. & l. æstimate. ff. solut. matrim.

Secundò, vel ex eo in hanc sententiam adducor, quòd hoc in casu nostro in obligatione nulla adest certa species monetæ. Sunt enim promissi nouem centum floreni. Quorum quidem florenorum nulla est certa species, & forma in hac regione Pedemontium: cum nullus sit nummus, qui florenus dicatur. Nec compertum habeo, quòd aliquo tempore, præsertim eo tempore contractus, cussa fuerit aliqua moneta, quæ floreni nomen obtinuerit. Et idè, quemadmodum eo tempore illi nouem centum floreni promissi solui poterant ex quavis moneta, ita & nunc. Ea est ratio, quòd tantum ipse dominus hodiè consequitur ab his censuarijs, quantum olim: ex quo non potest dici moneta hæc mutata, vel in valore intrinseco, nempe in ipso metallo, cum non sit florenus certus nummus: vel in ipso valore extrinseco, scilicet in æstimatione, quia florenus † ita valet hodiè grossos duodecim, vt olim. Et hoc fortè illud est quod dicere voluit Socin. Senior. consil. 6. nume. 4. versicu. & hoc faciliter. lib. 1. Cum ergò nulla mutatio intrinseca, vel extrinseca considerari possit, frustra cõtenditur, quòd ratione damni solui debeat antiqua moneta, & si illa non reperitur eius æstimatio & valor.

Tertiò, mouet me non parum argumentum † à fortiori ductum à contractu mutui ad contractum census. Est enim maior ratio in mutuo, vt restituatur eadem bonitas & qualitas, quæ fuit data mutuo, quàm censu, in quo nulla fuerit data moneta, ad quam haberi possit relatio, vt in specie sensit Curtius in consil. 24. nume. 6.

Yyy

versic.

versio: accedit ad confirmationem. & infra repetam. In mutuo ergo extat communis * hęc sententia, quod valor monetę attendatur secundum tempus mutui, non autem restitutionis, quemadmodum attigi supra ultimo argumento partis aduersę. Hęc tamen * communi sententia non procedit, quando adest consuetudo in regione, quod debitor possit vnam speciem monetę pro altera soluere. Nam
 17 tunc tempus solutionis & non contractus attenditur. ita scribit Bartol. in l. cum certum. ff. de auro & argen. lega. Si extat consuetudo (inquit Bartolus) quod si tibi debeo quatuor libras denariorum possim tibi soluere vnum florenorum & contra. Pone, quod tibi promisi quinquaginta ducatos, iam sunt duo anni, modo volo tibi dare secundum estimationem presentem, creditor vult secundum estimationem, quam valebat florenus tempore promissionis. Certę (inquit Bartolus) potest debitor soluere secundum estimationem, quam valet nunc. Est ergo Bartol. in hac sententia, esse spectandam pecunię estimationem secundum tempus solutionis, non autem contractus: quando scilicet ex consuetudine est data facultas soluendi vnam speciem pro altera. Et Bartol. in d. l. cum certum. secuti sunt Baldum conf. 269. Super eo quod queritur, libr. 2. & consil. 213. Punctus questionis, libr. 5. Antonius Burgos in c. cum dilecti, nume. 39. de emptio. & vendit. Calcane. consil. 15. nume. 7. & ibidem numer. 48. declarat Curti. lun. consil. 104. num. 6. vers. confirmantur premissa. & ibidem in fine, vbi & eiusdem opinionis recenset Roma. consil. 123. colum. 3. vers. Hoc autem maxime. Eam esse opinionem huius sententię rationem, quod consuetudo hęc facit, ne plus sint in obligatione aurei, quam floreni, vel librę. Atque videtur tacita illa conventio iuxta legis dispositionem, de eisdem aureis vel florenis mutuo datis restituendis ex hac consuetudine immutata. Et ideo eo tempore contractus potuisset debitor restituere libras, vel florenos pro aureis mutuo acceptis, & econtrā. Ita & hodię, nempe so-

lutionis tempore restituere potest vnam speciem pro altera. Sed in hac regione† Pedemontium extat hęc consuetudo, vt censuarij, qui tenentur soluere centum aureos possint soluere tot florenos, quibus conficiatur illa summa centum aureorum: & econtrā: si tenentur soluere mille florenos, possint prestare tot aureos, qui faciant illam summam mille florenorum. Quemadmodum quotidie obseruari videmus. Imo hęc † est vniuersalis prope totius terrarum orbis consuetudo in ceteris contractibus fortioribus, nempe mutui, & similium. Ita generalem esse consuetudinem testatur Baldus in l. libera, nume. 6. vers. item quia consuetudo. C. de senten. & inter loc. omni. iudic. post glo. l. si quis argentum, in princip. C. de dona. & in l. Paulus. ff. de solut. Bartol. A lexand. Aretin. Socin. & Purpur. in l. 2. §. 1. ff. si certum petatur. Butri. & Abbas in c. quanto. in fine. de iure iur. Angel. Clauas. in summa. in verbo, pecunia, in fine. Martin. Laudens. in tracta. de monetis, nume. 5. qui asserit, ita esse consuetudinem totius mundi. Curti. Seni. in tracta. monetarum, questio. 9. Afflict. decis. 90. num. 5. Boer. quest. 327. colum. 3. vers. tamen de consuetudine, & Didac. Couar. in illis commentarijs, Veterum collatio. numismatum, cap. 7. §. vnico, conclus. 1. Nec de huius obseruantię & consuetudinis viribus est dubitandum, etsi dubitauerit Rubeus consil. 17. colum. vltim. & Moder. Paris. in tracta. de vsuris, numer. 708. cum tot grauissimi Iurisperiti eam probauerint. Quinimod admissio quod viribus non subsisteret, negari adhuc non potest, quin posteriores contrahentes eam prę oculis habentes, eam secuti sint: & secundum eam contraxerint. Quemadmodum ergo in casu nostro erat in facultate censuarij iam ab initio tempore illo celebrati contractus soluere vnam monetę speciem pro altera, & hodię posset, si ad aliam quam ad illam florenorum ex constitutione census teneretur. Et per consequens hinc sequitur, quod nil refert, quod aureus sit auctus, quia floreni pro aureis dari possunt.

ling. vt e contra. Et idem sensit Crau. consil. 44. nu. 5.

Quartò, admissò rem esse dubiam, quam tamen claram ex iam relatis ad fauorem Censuarij existimo, adhuc dicendum est, soluendum esse censum de moneta nunc currenti. Nam ex tot & subsequens solutionibus declarata fuit hæc ambiguitas: cum non solum decennium, sed etiam à die celebrati contractus in hanc vsque diem soluta semper fuerit moneta currens solutionum temporibus. Est inquam hæc ambiguitas declarata, vt scilicet intelligatur promissa moneta currens tempore solutionum. Ita egregiè scribunt Bald. in l. si certis annis, nume. 9. C. de pactis. & Martin. Laudens. in terminis in tractatu monetarum, nume. 31. qui hanc facti speciem recenset. Titius promissit centum florenos omni anno, nec fuit dictum, de quo floreno intelligeretur: fuit facta per decennium solutio floreni aurei. censuit Landensis, promissionem illam censi fieri factam florenorum aureorum, ex quo ita semper persoluit: quæ quidem solutio ita mentem fuisse partium declarauit. Et subiungit Laudensis, quòd si promissio esset clara, & aliud solui contigisset: opus esset, quòd inter priuatos decursu esset anni triginta, inter priuatum & Ecclesiam quadraginta (vt penè decursi hic sunt) ad hoc vt illi promissioni præscriptum censeatur. Baldus & Laudensis doctrinam probarunt, Brunus in tracta. de augmento monetæ, in prima particula, numer. 6. qui in claris nostris his terminis loquitur. & idem in 4. limitat. nume. 8. & ita respondit Collegium Papiense in consilio impresso post relatum tractatum Bruni, est colum. 3. versicu. prædictis non obstantibus, quo loci & alij plures præter Baldum & Laudensem, & Curti. Senio. iin tractatu monetarum, quæst. vlti. recensentur. Quibus accedunt Socin. Sen. consil. 50. num. 9. lib. 4. Itæ in l. 2. num. 174. C. de iure emphyt. Decius in l. si certis annis, nume. 14. C. de pact. Rub. consil. 75. nume. 2. clarè in terminis Natta consil. 191. num. 2. lib. 1. qui alijs similibus com

probat. Quæ sanè sententia vel ex eo confirmatur, quòd hæc dicitur quædam interpretatio rei dubiæ, & quæ à subsequente obseruantia prouenit, & quæ quidem obseruantia præscriptione omnino perfecta non indiget. ita in specie considerat Aret. consil. 11. colum. 3. versicul. Sed tamen ex superabundanti. idem respondit Socin. Sen. consil. 145. lib. 1. quos secutus est Crauet. consil. 101. num. 4. & consil. 18. num. 2. & consil. 211. in fin.

Quintò, suffragatur non mediocriter, quòd in claris his terminis respòdit Curtius lun. consil. 24. nume. 6. versicu. accedit ad confirmationem. Cum scribit, hanc disceptationem & mutationis monetæ intrinsecæ & extrinsecæ non esse faciendam in his contractibus censuarijs, dum in eorum celebratione & constitutione nulla numeretur monetæ species, cuius deinde valor augeatur vel minuat. Et idèd, ait Curtius, hæc disceptatio solum fieri debet illis in casibus, in quibus vel depositæ, vel mutuo datæ pecuniæ fuerunt. Cum tunc maximè intersit creditoris, quas pecunias recipiat, quod non contingit in casu constitutionis census, cum species certæ monetæ non est promissa, & nulla præcessit, ad quæ relatio habita credatur. Et subiungit Curti. ex doctrina Salicet. in l. vltim. ad finem. C. si certum petatur. & in l. quicumque, colum. 2. versicu. quæro, quomodo hodiè practicabimus. C. de seruicis fugitiuis. Cum dixit, quòd vbi nota est æstimatio monetæ antiquæ, tunc secundum illam est facienda solutio. Sed vbi nota non est, tunc debet solui de currenti, tanquam subrogata loco antiquæ. Nec huic argumento obstat. cum in Canoniceis, & c. olim causam. de censibus, quia infra suo loco declarabimus.

Sextò accedit, quòd nec ratione mutationis monetæ ob intrinsecam bonitatem habenda est hic ratio monetæ antiquæ. Quod vt dicam, mouet me summa auctoritas Geminian. consil. 137. Quia alias. & Roman. consil. 113. Circa primum, qui quidem ambo in eadem facti specie

- nostræ non dissimili ita responderunt. Ex contractu à Pont. Max. approbato monasterium † Sancti Antonij tenebatur tradere monasterio Montis maioris tot prædia, ex quibus summa mille trecentorum librarum Turonensium annui redditus perciperetur. Et interim, donec prædia traderentur, quòd monasterium Sancti Antonij numeraret quotannis illas libras mille & trecentum, eò contractus tempore moneta erat preciosior, deinde paulatim facta fuerat villior intrinsecus, cum pro quarta parte imminuta fuisset, ita vt quindecim solidi veteris monete valebant viginti ex nouis, & econtrà viginti, ex nouis solum quindecim ex antiquis æstimabantur. Responderunt tamen Geminia. & Roman. sufficere, quòd solueretur redditus ex moneta currenti tempore solutionis, atque ita è moneta recenti & noua. Ea præcipua † ratione moti sunt, quòd illè annuus redditus constitutus fuerat, ratione habita ad perceptionem fructuum (quemadmodum verè contingit in casu nostro.) Et ideò licet moneta intrinsecus mutata fuerit: attamen obligatio fructuum siue prædiorum afferentium fructus tot librarum non fuit interim aucta. Et si ab initio tradita fuissent prædia tanti redditus, & postea fuisset intrinsecus imminuta moneta: non tamen propterea fuisset auctum præcium fructuum: nec redditus maior factus. Et per consequens non tenebatur monasterium Sancti Antonij maiorem summam soluere. Geminiani Romani responsa probauit Modern. Parisiens. in tractat. de vsuris, numer. 809. Et verior est hæc Geminiani & Romani sententia, etsi in eademmet facti specie contrarium responderit Abb. cõf. 59. Quòd solutio fieri, lib. 2.
- Septimò huc maximè spectat, quòd dominus census nullum ex hac intrinseca mutatione monete sentit damnum: & ob id huius mutationis nulla est habenda ratio. Nam quod scribunt Doctores habendam † esse rationem monete, cum imminuta fuit intrinsecus, locum habet

quandò ex ea mutatione creditor sentit aliquod detrimentum, (vt suprà vno verbo attigi) non autem quandò vellet lucrari, id quod probat I. Paulus. ff. de solutio. vbi Bartol. & ceteri. & in specie Laudensis in tracta. monetarum, quæst. 5. nume. 3. Atqui in casu nostro dominus census nullum sentit damnum, si moneta noua loco antiquæ ei numeretur. Quod an verum sit, vel ex eo aperte constat, quòd si accipio nunc florenos nouem centum ex illa moneta, quæ eo anno 1528. cudebatur: quemadmodum ex illis permultæ reperiuntur, non tamen plures aureos possem nunc acquirere quàm si darem tantundem ex moneta, quæ nunc cuditur: & tamen contrarium verius esse deberet. Exempli gratia. Sume grossos sexaginta sex ex illis, qui eo anno 1528. cudebantur, non poteris certè acquirere vnum aureum, vt eo anno 1528. acquisiisses. Sicuti etiam si ex moneta noua sexaginta sex solidis non poteris acquirere aureum vel nouum, vel antiquum. Et tamen, si verum esset, quòd moneta noua esset intrinsecus deteriorara, & villior facta, quàm erat antiqua, opus esset dicere, quòd licet cum sexaginta sex grossis ex nouis non possit acquiri aureus vnus, possit tamen cum sexaginta sex grossis ex antiquis, quòd falsum esse manifestè constat.

Rursus sume exemplum ex cauallo-
tis, † qui valent tres grossos, accipe cauallos viginti duos ex antiquis (ex his enim plurimi & hodiè reperiuntur in hac regione,) nò certè poteris acquirere vnum aureum, vt olim: quo tempore aureus erat valoris florenorum quinque cum dimidio: & florenus cõstituitur ex quatuor cauallois, vel ex duodecim grossis. Si ergo aperte constat monetas paruas & minutas, ex quibus florenus, & deinde aureus cõstituitur & æstimatur, esse nunc eiusdem valoris, quo & olim fuit: sequitur dicendum nò esse factam aliquam mutationem intrinsecus monete huius minutz. Et propterea cessat illa consideratio Doctorum, qui dicebant, monetas minutas esse hodiè

hodie effectas viliores & deteriores: cum hodie ex simili moneta, qua olim cudebatur, non possint acquiri tot aurei, ut acquirantur olim: Cessat inquam ex relatis consideratio hæc. Et si rectè perpendantur, mecum sentiunt modern. Parisiensi. in dicto tractatu de usuris, nume. 736. & Natta consil. 454. numer. 3. versicu. In casu autem, libro secundo. Et si dicatur: aduerte, quia olim, hoc est, eo Anno M.D.XXVIII. dominus census ex ea summa florenorū nouem centum & quindecim poterat acquirere aureos centum sexaginta octo plus minus. & tamen hodie vix centum cōsequi poterit. Ergo tot floreni numerari deberent, ut etiam hodie centum sexaginta octo aureos acquirere posset, vel saltem numerare aureos ipsos, quia respondeo (ut vberius infra dicam) ex iam dictis censuarium conuenisse numerare tot florenos ex quibus dominus census centum & sexaginta octo aureos haberet: quia eo modo aurei fuissent in obligatione positi, quod tamen fallum est, cum censuarius ad monetam (ut iam dictum fuit) tantum teneatur, nec habet necesse ita facere, ut dominus tot aureos hodie, quot olim consequatur.

Octauo, confirmatur iam relatum argumentum, ratione ducta à vera mente partium. Est enim ita conuentum. Quod fiat solutio florenorum nouem centum quindecim in tot aureis. Aureorum summa determinata non fuit: quod ea ratione factum credendum est, quia considerant contrahentes futurum fore, quod quandoque plures, quandoque pauciores aurei, ut temporum varietas feret, solui possint. Et idè indeterminate dixerunt, nouem centum quindecim florenos in tot aureis: volentes quidem in obligatione esse determinatam summam florenorum: indeterminatam verò in solutione summam aureorum, ratione futuræ variationis valoris aurei. Et mentem contraheentium in his esse maximè spectandam, probat Boerius questio. 317. numer. 3. & Guido Papæ questio. 493. si fiat moneta, colum. 1.

Nonò, admissò quod res hæc esset dubia & obscura, attamen adhuc pro Censuario pronuntiandum erit. Quandoquidem in obscuris sequimur quod minimum est, l. semper in obscuris, & l. semper in stipulationibus, in fine. de regulis iur. l. qui concubinam. §. cum ita, il. 1. de legat. 3. & c. ex parte, de censib. qui textus in specie solutionis census loquitur. Et in terminis nostris mutationis monetæ, ita argumentatur Natta consil. 192. numer. 5. libr. 1.

Decimò & vltimò accedit, quod hic res agitur cum persona Ecclesiastica, nempe cum reuerend. Episcopo. Quo fit, ut licet aliàs debitor teneretur soluere de moneta antiqua, vel eius æstimationem: attamen inspecta æquitate: quæ personis ecclesiasticis præ oculis esse debet, sufficit soluere monetam eiusdem valoris currentem tempore solutionis, maximè cū quid solui debet ratione perceptionis fructuum. ita egregiè de solutione decimæ scribit Bellenzinus in tractatu de charita. subsidio. q. 87. in fin.

Non obstant nunc adducta in contrarium, ex quorum confutatione & dissolutione res clarior apparebit. Ad primum respondeo multipliciter, & primò dicendum est, fortè verum non esse illam maiorem propositionem ex recepta opinione, quod scilicet habenda sit ratio mutationis in bonitate intrinseca. Cum opinio illa fulcita illis iuribus relatis in eo primo argumento partis aduersæ eam non probent. Nam istextus, c. olim, de censib. hunc habet sensum, quem post Modern. Parisiensi. in dicto tract. de usuris, num. 758. probat Didac. Couar. in tracta. Veterum collatio numismatum, cap. 7. §. vnico. conclusionem tertiam. In eo t. c. olim, non agitur de bonitate intrinseca, sed de quantitate ipsius summæ debitæ, pro qua minor summa in alia specie certis annis citra præscriptionem soluta erat. Siquidem debebantur, & ab antiquo soluti fuerant tres denarii Papienses, pro quibus à triginta sex annis cœperant solui sex denarii Lucenses, videlicet tres Lucenses pro quolibet

Papiensi, tunc autem cum ceptum est hoc fieri, nouem Lucenses circiter æquipollebant summæ debitæ. Sed lapsu temporis, declinatione monetæ Lucensis, quæ ferè dimidio deteriorata fuit in triginta sex annis, accedit quod quinque, vel sex denarij Lucenses, non valebant nisi tres Lucenses, ex illis, qui ante triginta sex annos currebant: & tamen debitor, quia ex tunc solitus erat tantum nouem Lucenses soluere, videlicet tres Lucenses pro quolibet Papiensi, nolebat deinceps plus soluere, quo non obstante, quia creditor erat persona Ecclesiastica, contra t̄ quam non sufficit præscriptio minor quadragenaria, damnatus fuit debitor ad soluendum denarios Papienses, vel eorum æstimationem. Hæc est (inquit ille Modern. Parisiensis) tota hypothesi dicti capituli. Et sic nulla erat mutatio, nec alteratio speciei monetæ debitæ, videlicet denariorum Papiensium in intrinseca, nec in extrinseca bonitate, sed solum acciderat mutatio, & deterioratio tam intrinseca, quam extrinseca, ut verisimile est, vel saltem extrinseca monetæ Lucensis, quæ non erat debita, licet in ea fuisset admissa solutio, primò vsque ad quantitatem & æquipollentiam Papiensium debitorum, deinde per errorem non aduertendo ad diminutionem monetæ Lucensis in multo, putà dimidio minore summa, dum non solueretur maior numerus Lucensium, quam initio: & tamen sensim ita deteriorati fuerant, ut tandem minus dimidio valeret.

34 Cum autem nihil t̄ esset præscriptum, vel mutatum in summa & in specie monetæ debitæ, certum erat & indubitatum, quod in denarijs Lucensibus debebat attendi valor & æstimatio, quæ erat tempore singularum solutionum, ita quod licet olim, quando tres Lucenses valebant vnum Papiensem, potuerint solui tres Lucenses pro vno Papiensi: & ita diu solutum fuerit, tamen nunc quando ita deteriorati & vilificati sunt, ut sex non valeant communi vsu, nisi vnum Papiensem,

non sufficit soluere tres modo solito præscriptione nondum firmato, sed soluendi sunt sex Lucenses pro quolibet Papiensi: Et in summa Papienses ipsi, vel eorum æstimatio.

35 Quoties enim quædam species monetæ est in solutione, vel pro alia soluitur, tunc necessariò attenditur ipsius monetæ, quæ soluitur æstimatio existens tempore solutionis dumtaxat, quo fit adæquatio ad summam debitam. His constat ex sententia Modern. Parisiens. d. c. olim non probare quod bonitas intrinseca tantum debeat attendi, quæ est tempore contractus, sed potius oppositū probat. Nam text. solum considerat æstimationem monetæ debitæ: & sic valorem extrinsecum. Quod autem non consideret valorem intrinsecum debitæ monetæ, scilicet denariorum Papiensium, patet dupliciter. Primò, quia de valore eorum intrinseco nulla mentio in toto textu. Secundò, quia non vult solui denarios Papienses, sed solum vel eorum æstimationem ad debitoris electionem. Ergo non exigitur materia seu bonitas intrinseca, sed solum antiquus valor. Et sic ille textus non probat, ad quod passim à nostris adducitur, sed potius contrarium.

36 Non etiam obstat c. cum canonicis, de censibus, quia respondeo vnà cum Modern. Parisiens. in dicto tracta. de vsuris, numer. 759. Nam loquitur ille textus, quando moneta non solum aucta est intrinsecus, sed etiam extrinsecus proportionabiliter ad augmentum intrinsecum (ut semper fieri solet) aucta est. Probatur t̄ primò, quia vetus moneta erat abrogata, nec diminuta, sed stabat in veteri & solito cursu suo, & sic erat proba & legitima, ut prius, alioqui non diceretur in textu, quod debitor potest deinceps soluere de veteri moneta, ut prius: & tamen pecunia noua erat maioris æstimationis, & sic maioris cursus, quam prima. patet in fine textus, dum dicit: quòd si debitor soluat de meliori moneta, non tenetur excedere æstima-

æstimationem pensionis antiquæ, sed poterit deducere quantum æstimatio noua, excedit æstimationem antiquæ monetæ, vel pensionis in antiqua soluenda. Ergo moneta noua erat aucta etiam extrinsecus. Probaturscundò, quia à communiter contingentibus, non solet cudi noua aliquatenus fortior moneta, quin etiam in cursu eatenus, vel pluri augeatur quantum sit de meliori materia. Probaturscundò, quia si de facto fuisset expensis Regis, vel Re publicæ, noua melior excussa, non aucto valore extrinsecò, tunc necessariò vel fuisset reprobata vetus tanquam illegitima, vel ipso facto ceppisset esse maioris æstimationis & indicatur: quorum neutrum est in d. c. cum canonicis. immò oppositum, quia vetus moneta nec reprobata erat, nec in cursu diminuta erat. Ergo omninò dicendum est, quod noua fuerat: intantum extrinsecus, quantum intrinsecus aucta. Et sic ibi non agitur de deducendo per debitorem simplici augmento intrinsecò, si vellet soluere de meliori moneta, sed de deducendo augmento extrinsecò, & maiori æstimatione. Consequenter (ait Modernus ille, & rectè) ille textus nil prorsus facit pro communi sententia.

Nec obstat, quod ibi creditor non contenderet de maiori, sed de eadem summa, ibi, & ijdem summam illam ex integro, & c. quia responderetur, quod illa verba referuntur ad numerum numerorum, quierat idem: non autem referuntur ad quantitatem inde resultantem, quæ erat maior, vt probant verba in fine, ibi, æstimatione pensionis antiquæ. Cætera quæ à Moderno illo Parisien. recitantur, non refero, cum existimem satis superque ex iam relatis constare, d. c. cum canonicis, ad rem hanc non spectare.

Non quoque obstat textus c. quanto, de iureiurand. quia respondeo ex sententia eiusdem Modern. Parisien. dicto tract. de vsuris, numer. 757. quod ibi non erat publico decreto constitutum aliud legi-

timum pondus monetæ: immò manebat antiquum decretum, & definitio legitime ponderis à Rege & populo legitime facta. Sed clanculum sine legitima & pragmatica forma, & irrequisito populi consensu defraudata fuerat moneta legitimo pondere: & sic in effectu illegitima & fraudulenta moneta excusa fuerat per auaritiam Principis. Vnde inquit ibi Innocentius Tertius, † quod magnum scandalum & detrimentum populi oriebatur: quoniam manebat vetus norma & definitio monetæ, à qua populus discedere nolebat, & sic quæ de nouo cudebatur, erat illegitima, & tamen per Officiales Regis de facto spargebatur in vulgus incautum, & sparsa non poterat habere cursum, vtpotè illegitima. Et habentes veterem & bonam monetam, nolebant eam expendere metu, ne sibi periret, maioriq; metu detrectabant nouam recipere: simpliciores autem & incauti circumueniebantur. Quare Rex Arragoniæ, ad quem illud rescriptum Innocentij Tertij dirigebatur, illum abusum non solum correxerat, sed tandem vt (scribit Petrus Belluga in Specu. Principum, rub. 36. de mutatione monetæ) lege lata Vallentiæ 18. Calend. Maij, anno 1265, diffiniuit certam, perpetuam & immutabilem formam, pondus & puritatem materiæ monetæ regalium Valentia. quibus constat d. c. quanto, malè à nostris in hanc opin. citari.

Non etiam vrget illa ratio, quod scilicet creditor facile posset damnum graue sentire ex reprobatione, quæ ex Principis edicto fieri posset. quia respondeo, † non non versari eo in casu, in quo moneta ita vilis cuditur, vt facile reprobari possit: sed præsupposuimus iusti & boni Principis (qualès semper extiterunt Serenissimi Duces Sabaudia, ac Pedemontium Principes) voluntate cudi monetæ parum vilioris precij, quam olim: & quæ quidem monetæ communem habeant cursum, ita ita vt nec creditor damnum graue sentiat, nec debitor lucrum. id quod sensit &

Modernus ille Paris. in d. tracta. de vsuris, num. 754. in fin. & num. 755. qui aliquot rationibus ostendit ex hac mutatione lucrum non adferri debitori, nec damnum creditori.

- * His constat communem * illam opinionem, nec iure, nec ratione probari. Et ideò rectius contrarium firmarunt Ioan. Fabri in authen. hoc nisi. C. de solutio. Modern. Paris. in tract. de vsur. numer. 749. Et idem ferè senserunt in specie Geminian. consi. 137. & Roman. consi. 123. quos supra in sexto nostræ opinionis argumento retulimus. Et idem sensit Buttigella, de quo infra. & Didac. Couar. in commentarijs, Veterum collatio numismatum, cap. 7. §. vnicò, conclusione tertia. scripserunt ij Doctores, nullam esse habendam rationem intrinsecā † mutationis monetæ, quod sci licet sit ex pretiosiori, vel viliori metallo. Si quidem forma, & substantia monetæ, in quantum moneta est ipse valor impositivus, non autem ipsa materia. Et ideò quælibet moneta † in quantum moneta, deducitur in contractum aliamve dispositionem, nisi sub ratione valoris tunc currentis. Hinc moneta, etiam si pretiosa sit, magis cōsideratur respectu cursus, quàm materiæ. sicut scribunt Oldr. consi. 168. colum. 2. Ioan. Fabri in authent. hoc nisi. C. de solutionib. & in §. 1. in fine. in Institut. Quibus mod. tolli. obligat. Butrius & Abbas in c. quanto, de iureiurand. idem sensit Baldus in l. singularia, colum. 4. versicu. nono est speciale, ff. si cert. petat. cū ait, in † pecunia magis attendi vsū, quàm materiam. Et clarius Hieronymus Buttigella in l. quod te, numer. 19. ff. si cert. petat. scribit, bonitatem essentialē monetæ esse in æstimatione extrinseca, non autem in materia, & in eadem l. quod te, idē sensit Ripa numer. 24. versicu. secundo casu. Hinc videmus, quòd licet appellatione auri, vel † argenti veniat omne aurum & argentum etiam factum, vt vasa argentea, l. quæsitum, §. illud, de legat. 3. & l. cū aurum, in princip. ff. de auro & argen. leg. non tamen veniunt nummi aurei, vel argentei, d. l. cum aurum & l. quintus, la. 2.

§. 1. ff. de auro & argento lega. Ex quo constat esse specialem in pecunia signata, vt non materia, sed forma attendatur. Et ideò hinc sequitur, si sola forma attenditur in pecunia, quòd si offertur solutio in pecunia proba, & currenti, quæ tantum valet in valore extrinseco & currenti, quantum pecunia, quæ currebat tempore contractus, vel dispositionis, quod sufficit, & tenetur creditor eam recipere, cū sit eiusdem valoris, æstimationis, & potestatis. Nec probabilis est ratio illa, qua vti posset creditor dicendo, non possum ex hac pecunia acquirere tot aureos; vt olim. Siquidem, (præter ea, quæ supra diximus) & hoc modo dicere posset, non possum ex hac moneta emere tantum frumenti, vel vini, quantum olim, quod dictu absurdum est. Quocirca quemadmodum debitor non tenetur numerare monetam tanti valoris, vt tot merces, alimenta, & his similia creditor emere possit, ita pariter non tenetur tantum monetæ numerare, vt æquè possit tantum auri nunc, quantum olim acquirere. Nam sicuti in obligatione non est frumentum, vel vinum, ita nec est auri, vel argenti massa. Hæc itaque Ioannis Fabri, & sequacium opinio verior est, & probabilior, & si eam sequimur (vt eam iudex prudens benè oculatus sequi deberet) cessat omnis disputatio, & hac de re controuersia. Cum verè Reuerend. Episcopus nullum ex hac solutione damnum sentiat. Verum quia difficilè, & iniquum existimant iudices, maximè imperiti ab inueterata & recepta Doctorum opinione, vel verius errore recedere: ob id

Respondeo secundo loco principali illi primo partis aduersæ fundamento, quòd dato, quòd illa communis * opinio vera esset, non tamen in casu nostro illa locum habere potest. Cū hic promissa non fuerit pecunia, quæ nunc sit deteriorata & vilior facta. Nam dictum fuit supra in 7. funda. nostræ sententiæ, quòd etiā si numeret ex antiqua pecunia, non tñ dñs census pōt hodie plures aureos cōparare
ex

ex ea moneta, quàm ex hac noua. Ergò nullum sentit damnum, si ei noua soluatur moneta. Qua ratione confutatur & illa minor propositio argumentationis primæ; qua dicebatur, ob id aurei valorem esse auctum, quia parua monetæ hodie vilioris ligæ, & metalli, quàm olim cuduntur. Hac inquam ratio hoc in casu cessat, quia etiam si accipiatur moneta illa antiqua, non tamen tot aurei haberi, & comparari possunt. Præterea noua moneta parua, & si in materia sit deteriorata: attamen eiusdem est valoris, & æstimatio-
 43 nis qua antiqua. Et ideo dicendum est aurei augmentum non prouenire ratione monetæ parua deterioratæ, sed simpliciter ex seipso. quòd vno verbo ad rem nostram scribit Moder. Paris. de vsur. nume. 736. vbi ait, aurei augmentum esse verum, & efficax.

Respondeo & tertio hos contrahentes non habuisse rationem huius dāni, quod prouenire potuit ex augmento valoris aurei, cum aureorum summam indeterminatam reliquerit. quemadmodum dixi in octauo fundamento nostræ opinionis, & solutionis. ipsa consuetudo (vt dixi in quarto argumento) omnem sustulit dubitationem. Rursus in casu d. c. olim. & c. cum in canonicis. ac relatæ communis* opinionis, præsupponitur factam esse promissionem certæ speciei monetæ. quòd hic non contingit, vt dixi supra in secundo argumento.

Non obstat secundum principale partis aduersæ argumētum, quia respondeo, quòd immò contrahentes hi considerant tempus futurum, & monetæ mutationem, cum aureorum summam non determinauerint: sicuti demonstratum fuit supra in octauo fundamento. Præterea respondetur, monetam floreni non esse mutatam, cum æquè nunc valeat duodecim grossos, vt olim: nec deterior est liga illa antiqua, cum nulla certa fuerit illius monetæ species, vt nec hodie.

Non obstat tertium, quia facilè ex dictis in præcedenti responsione confutatur.

Non obstat quartum argumentum ex illa traditione Brunii. Quia respondetur, vel Brunum ex iam dictis minus rectè sentire, si loquitur de deterioratione intrinseca, vel si de extrinseca loquitur nil nobis obest, cum in casu nostro valor floreni nō sit imminutus. Præterea, alijs rationibus demonstratum fuit, hos contrahentes respexisse ad monetam currentem tempore solutionis, non autem tempore contractus. Ex quibus cessat & illa doctrina Alber. d. l. 2. nu. 30. & l. 1. ibidem nume. 97. C. de iure emphyt. Rursus loquuntur illi cum certa pecuniæ species fuit diminutus, vt putà quando quis promittit centum aureos, & aureus tūc valebat nouem florenos, & deinde est ille valor diminutus, vt quia valet nunc solum octo florenos. Nam cum hoc in casu creditor sentiat detrimentum, numerari ei debet valor antiqui aurei, si aliud ex mente partiū conuentum non fuit. Sed nos non versamur in hac facti specie, vt re ipsa patet.

Non obstat vltimum argumētum, quia respondetur ex supra deductis, has Doctorum traditiones non procedere in casu nostro. Præterea loquuntur relati Doctores de augmento monetæ extrinseco; quòd sanè augmentum in florenis à censuario nostro debitis factum nō est. Et quòd ita loquantur de augmento extrinseco relati Doctores clarè explicat Moder. Paris. in tract. de vsuris. q. 92. quo loci scribunt Doctores nostros sæpe confundere augmentum extrinsecum cū intrinseco.

Respondeo secūdo relatas Doctorum traditiones partim habere diuersam rationem à casu nostro, partim veras non esse. quemadmodum singularim respondēdo declarabimus. Quo enim ad illud primum simile de mutuo, dico extare diuersam rationem à casu nostro. Nam si certa
 44 t monetæ species (ita enim de certa specie loquuntur Doctores) mutuo data redderetur effecta vilior in valore intrinseco, non diceretur restitutum mutuum in eadem bonitate, qualitate, & substantia, sicuti considerant Doctores in d. l. cum

Zzz quid.

quid. ff. si cert. pet. & scribit ille Moder. Paris. in d. tract. de vsuris. q. 92. Hoc non contingit in casu nostro, in quo nō potest considerari certa pecuniæ species præcedens, ad quam haberi possit relatio cū debitum persoluitur; sicuti dixi suprà in quinto fundamento vñ cū Curt. iun. consil. 24. nu. 6. Præterea, in causa mutui communis * sententia se habet, quod si ante moram monetæ valor extrinsecus augeatur, vel minuitur, totum sit ad commodū, & detrimentum creditoris. vt putā, si decem abhinc annis mutuauit tibi centum coronatos, & eo tempore coronatus valebat octo florenos, & nunc tempore restitutionis valet nouem, tu poteris deducere centum florenos; & ita teneris solum restituere coronatos octuaginta nouem vno floreno minus. Et e contra, si eo tēpore coronatus valuisset nouem florenos, & hodiē valet octo, teneris restituere coronatos centum, & centum florenos. Hoc non euenit in casu nostro, quia si euenisset casus, quod valor coronati fuisset imminutus, vt quia effectus esset valoris quinque florenorum tantum, cum eo anno 1528. valeret quinque & cum dimidio, nō admitteret D. Episcopus, quod minus quā nouem centum, & quindecim floreni, soluendo tot aureos ad valorem florenorum quinque, cum dimidio, sibi numerarentur. Nam dixisset sibi promissos esse nouem centum, & quindecim florenos: quos dixisset se non recipere si aurei eo precio dati fuissent. Ergo pari ratione econuerso non conuenit, quod habeat & consequatur hoc monetæ augmentum. 46
Cū secundum naturam sit vt commodū fis non ferat, qui incommodum non tulisset. Præterea dixi suprà in 3. argumen. nostræ sententiæ hanc traditionem Doctorum de mutuo cessare in casu nostro. non repero eo loci dicta. Non etiam repugnat illud simile de moneta numeranda in contractu emptionis, & venditiōis ex responso Craue. consil. 47. num. 6. quia respondeo primò aduersus Crauettam in specie sensisse Modernū Paris. in d. tract. de vsuris. q. 96. num. 729. Cuius rationes

non refero, cum parum casui nostro conueniant. Respondeo & secundo, admissio quod rectè responderit Crauetta, illius doctrinam contra aduersarios retorqueri. Nam suo illo in casu respondit Crauetta, esse spectandum tempus celebrati contractus, quia ex multis constat ita sensisse contrahentes. Dixerant enim contrahentes, quod precii numeraretur in sex mille scutis similib. Et similes dici non potuissent, si valore diminuto minor summa fuisset restituta. Deinde fuit dictum: in quibus ipsa summa soluta fuit: quod 47
relatiuū (quibus) se refert ad tempus contractus ratione substantiæ actus. Ergo sentit Crauetta, quod vbi ita expresse actum non fuisset, quod non tempus contractus, sed solutionis esse attendendum. Et illi rationi, qua vsus est Crauetta ibid. num. 6. ex relatis supra suo loco. Non pariter repugnat illud tertium simile, quod in contractu retrouenditiōis spectari debeat tempus contractus. quia respondeo, 48
ex sententia Boer. q. 327. num. 4. post alios ab eo relatos, quod immò t spectatur tempus solutionis. Et idem sensit Crauetta. d. consil. 47. eum intelligendo vt mox declarauit: Et in eadem opinione est Moder. Paris. de vsuris. num. 721. 722. quo loci declarando Tiraq. citatum in illo tertio simili, distinguit, quod aut is qui vult recuperare venit intra annum; & tunc spectatur tempus contractus, cum sit interuallum modici temporis, ob quod emptor tantum detrimenti sentire non debet. Aut venit post multos annos, & tunc attenditur valor tempore solutionis. Quod sanè postremum membrum casui nostro conuenit. atque ita retorquetur hæc doctrina in aduersam partem.

Non etiam repugnat quartum simile, quod scilicet in restitutione dotis inspicere debeat tempus contractus. Nam t respondeo cōtrariam opinionem à multis relatis à Boer. q. 327. nu. 4. firmari. & ibid. nu. 9. asserit hanc esse magis communem & veriorem. & communem * quoque attestatur Moder. Paris. in tractat. de vsuris. nu. 731. 732. licet ipse in aliquibus differat. 49

viat. Accedit, quòd relati Doctores loquuntur eo casu, cum certa species monetæ est promissa, quo in casu nos non versamur. vt iam admonui.

50 Nō etiā obstat vltimum simile, de pecunia in testamento relicta; vt solui debeat secundum tempus conditi testamenti. Nam respondeo ad rem nostram nō cōferre; idq; ex multis. Et primò, quia relati Doctores loquuntur, quādo moneta in testamento relicta est effecta vilior bonitate intrinseca, vt tunc attēdatur tempus conditi testamenti. Sed quando est mutata bonitate extrinseca; quòd tunc attendatur tempus solutionis. ita declarant Cast. in l. 3. in fin. prin. C. commu. de lega. Alciat. in l. cum quid. num. 15. ff. si certum pet. & Modern. Paris. in tracta. de vsuris. num. 743. Cum ergo in casu nostro agatur præcipuè de mutatione extrinseca, nempe de augmento aurei, qui nunc valet nouem florenos, cum tamen eo ann. 1528. valeret solum quinque & cum dimidio, dicendum est esse ita attendum tempus solutionis, vt in casu relicte monetæ in testamento. Præterea & secundo, cum testator legat pecuniam semel tantum soluendam, non considerat tempus futurum, de quo non potuit diuinare; sed præsens, secundum quod sua voluntas interpretatur, vt in specie considerat Socin. Sen. cōf. 6. num. 2. 3. lib. 1. Quòd non contingit in casu nostro, in quo perpetuo census iste est præstandus: & facile, ob temporum variationem considerare potuerunt contrahentes monetæ variationem: & ob id monetam numerari voluerunt secundum so-

lutionum tempora. Quæ sanè voluntas multis alijs coniecturis, & rationibus iā pate facta est. Præterea non defuerunt, qui dixerunt in legato spectandum esse tempus solutionis. ita Guido Papæ q. 493. colum. 2. versicu. vel potest dici. Roma. d. consil. 123. sensit Gigas tract. de pensionis. quæst. 98. num. 4. Capra consil. 29. nume. 9. Concludo itaque satis, superque esse si Magnificus D. Ceruudus censuarius numeret nouem centum, & quindecim florenos monetæ nunc currentis d. Reuerē. D. Episcopo: etsi ipse Dom. Episcopus nō possit tot aureos hodie, vt olim acquirere. Et ita iuris esse sentio, rectiore iudicio saluo.

LECTOR beneuole, Hoc de re graui, & perplexa responsum conscripsi in gratiam Magnifici, atque excellentis Iuriscon. D. Antonij Ceruudi Montis regalenfis summa amicitia mihi deuincti, quem vnice semper dilexi, tum ob singularem viri humanitatem, tum ob egregias animi sui doctes, quas tanti fecit Beatissimus Pius V. Pontif. nunc Max. vt illum Bononiæ causarum ciuiliū iudicem, & deinde Cesennæ Urbis præfectum constituerit vnà cum honorificentissimo honorario. De viro tam egregio maiora speramus. Si summo Pontif. & illi Deus Opt. Max. longæuos annos dabit. Quod futurum spero.

Vale.

IACOBI MENOCHII
CONSILIVM CXXXVIII.
LIBRI SECVNDI.

SVMMARIA.

- 1 Creditore invito aliud pro alio solui non potest.
- 2 Creditor aureorum quando sentire potest damnum recipiendo argentum, cogi non potest argentum recipere.
Idem si non sentiret damnum. nu. 3.
- 4 Statutum & consuetudo interpretari debent secundum ius commune.
- 5 Testamenti vna pars alteram declarat.
- 6 Obligatio recipit suam certitudinem secundum quid, quale & quantum, tempore dispositionis.
- 7 Hominis de dispositione ubi agitur, attenditur tempus dispositionis.
- 8 Observatio antea facta dispositionis interpretatiua.
- 9 Monetam vilior empropratiores recipiens sibi praeiudicat.
- 10 Moneta duplicem considerari bonitatem, intrinsecam, & extrinsecam.
- 11 Solutionis tempus spectandum.
- 12 L. cum certum. de aur. & argen. leg. intelligenti.
- 13 Aestimationem & valorem extrinsecum monetae esse inspicendum tempore solutionis.
- 14 Pecunia ubi relinquitur à patre filio pro sua legitima, illa debetur iuxta valorem, qui est tempore solutionis.
- 15 Verba statuti cum sunt clara non est dubitandum.
- 16 Statutum non ligat Dominum ciuitatis, nisi sit ab ipso confirmatum.
- 17 Inferior non potest legem imponere superiori.

- 18 L. vxorem. §. testamento. de leg. 3. & l. si ita. de aur. & argen. leg. 1. intelligitur.
- 19 Argentum ab auctoritate doctorum.
- 20 Princeps iuris mentionem faciens, intelligitur de iure à se edito.
- 21 Tex. in c. olim. de cens. loquitur in praescriptione 40. ann.

FACTI SPECIES.

Illustris D. Guidius Vranus suo testamento ita legauit:

Item per ogni miglior modo che puole, instituisse il predetto Signor Anselmo in annua prouigiõe de scudi seicento, quali esso Signor testatore dispone, ordina è commenda è vuole, ch'el suo herede vniuersale sia tenuto & habbia à dare con effetto il denaro ad esso Signor Anselmo senza alcuna eccettione, videlicet ogni & qualunque mese scudi cinquanta d'oro, è questo fin'à tanto ch'esso Signor Anselmo viuerà e duerà la sua vita solamenti.

Presupponitur in facto, quòd haec nus numerata fuit haec summa in tot grossis seu solidis atq; ita in parua moneta, nempe grossi septuaginta quinque pro singulo aureo: & tamen esset vtilius ipsi D. Anselmo si aurei ipsi in auro numerarentur:

Præsupponitur etiam extare statutum in ciuitate sub rubr. De modo faciendi solutiones quo cautum est, quod debet fieri aliquam solutionem etiam annuam in pecunia numerata: si creditam est in ducatis,

ducatis, vel scutis, solvatur valor scuti tempore solutionis. Ita enim dicit statutum: Si autem creditum fuisset simpliciter de ducatis, aut scutis, tunc liberetur creditor soluendo etiam monetam, quæ tempore solutionis currat, habito respectu ad valorem ducati, seu scuti tempore solutionis, &c.

Dubitari nunc contingit, an D. Anselmo sit soluenda hæc summa aureorum sexcentorum in tot aureis in auro, aut eius iustus valor, & non solidi septuaginta quinque, vt numerari consueverunt.

HÆC dubitatio habet duo capita: Primum est, an D. Anselmo numerari debeat hæc summa aureorum sexcentorum in auro, vel etiam possit numerari in pecunia argentea. Alterum est, admissio, quòd loco auri possit numerari moneta argentea, an numerari debeat iuxta valorem aurei, inspecto tempore cõditi testamenti, vel potius tempore ipsarum solutionum, quæ fiunt quotannis.

Primæ dubitationi respondeo, aureos numerandos esse, non autem monetam argenteam.

Primum ea ratione, quòd in obligatione sunt aurei. Non enim argentum, sed aurum relictum est: & ob id aurum debetur. Atqui aliud pro alio, creditore inuito, solui non debet. l. 2. §. mutui datio. ff. si certum petatur. Ergò aurei soluendi sunt.

Secundò accedit, quòd D. Anselmus nõ leue damnum sentiret, si loco aureorum moneta argentea numeraretur: siquidem aurei ipsi nõ ita faciliè haberi possunt, nisi aliquid detur argentarijs, vel mercatoribus numerantibus, aureos pro moneta argentea, vt experientia ipsa docet, & præsertim hac nostra ætate.

Est etiam damnum, & incommodum D. Anselmo nõ mediocriter, ex quo penè semper est vel Romæ, vel in Gallia, & rarò in patria commoratur, & propterea est ma-

ximum incommodum deferri facere tantam argenti summam, vt damnum hoc esse cõsiderabile, in terminis scripsit Curtius Seni. in tracta. de monetis, quæst. 9. num. 24.

Atqui quando creditor aureorum sentire potest commodum recipiendo argentum, cogi non potest ipsum argentum recipere, etiam si aliàs consuetudine constitutum sit, quòd debitor aureorum soluere possit argentum. Ita clarè scripsit Curtius Seni. loco iam cita. & cum eo sentit Brunus in tracta. de monetis, in 2. præsup. num. 5. idem quoque visus est sentire Socin. Sen. in consil. 6. colum. 1. lib. 1. Ergò cogi non potest D. Anselmus, quòd loco aureorum recipiat monetam argenteam.

Tertiò accedit auctoritas multorum, qui scripserunt, iure ipso communi inspecto, creditorem aureorum, etiam si aliquod damnum non sentiret, non posse cogi recipere monetam argenteam loco aureorum sibi debitorum. Ita equidem scripserunt Brunus in d. tracta. de mone. in 2. præsup. nu. 6. & Socin. Seni. in d. consil. 6. colum. 1. lib. 1. & Socin. huius opinionis fuisse, vel ex eo patet, quòd ibid. colum. 3. versic. ex quibus omnibus, &c. diligenter perpendit illius regionis consuetudinem, qua constitutum erat, loco aureorum potuisse numerari argentum: sentit ergò, quòd iure cõmuni inspecto, pro aureis numerari non posset argentea pecunia. Idem, præter hos, responderunt Capra in consil. 49. num. 9. & Crauet. in cõs. 47. num. 1. & 2.

Et horum opinio verior est illa Martini Laudensis, & Curtij Seni. quos recenset Brunus loc. suprà cita. qui dixerunt, etiam iure communi inspecto, pecuniam argenteam pro aurea solui posse. Non enim horum traditio vel iure, vel ratione probatur.

Non his obstat, quòd in Ciuitate nõ solum ad sit cõsuetudo, sed etiam statutum, quòd debitor aureorum possit loco aureorum soluere monetam. Quia respondetur (vt dixi suprà) consuetudinem & statutum debere intelligi, quando credi-

4 tor nō sentit aliquod damnum: Nam statutum & cōsuetudo interpretari debent secundū ius commune, quod nō admittit solutionem hanc cum damno alterius, vt apertē declarat Brunus in d. 2. præs. num. 5. in fin.

Quartō & vltimō accedit, quod si verū est id, quod supponit in facto, D. testatorē in alijs testamenti partibus fuisse lucutū de aureis in auro, ita debet intelligi hic, quod relinquare voluerit aureos in auro: quia tyna pars testamenti alteram declarat, l. qui filiabus, de legat. 1. Et in specie ita egregiē arguit Corn. in consil. 244. num. 16. lib. 2. Si ergo sunt relictī aurei in auro, dicendum est, monetam non posse solui, vt ex communi sententiā tradit Brunus in d. tract. de monet. in secundo præs. supposito, nume. 7. Atque ita concludo, D. Anselmo esse numerandos aureos in auro.

Secundū est caput huius dubitationis, dato, non cōcesso tamen, quod loco aureorū numerari possit moneta argentea, an numerari debeat iuxta valorē aurei, inspecto tēpore cōditi testamēti, vel potius inspecto tempore solutionum, quæ quotannis fieri debent. Qua sanē in re multis respondendum videbatur, esse præstandā monetam iuxta valorem temporis cōditi testamenti, vel mortis D. testatoris. Quod vt dicerem, multa me impellebant.

6 Primū, quia t obligatio recipit suam certitudinem secundū quid, quale, & quantum tempore dispositionis, cōditiq; testamenti, nec ex post facto mutatur. l. v. xorem. §. testamento, de leg. 3. l. si ita. ff. de aur. & arg. lega. & l. Aurelius. §. testamen. ff. de lib. leg. Hinc in specie respōdit Bal. 7 in consil. pen. coram vobis, lib. 1. quod t vbi agitur de dispositione hominis, attēditur tempus dispositionis, vt sciatur, quid, quale, & quantum debeat. Ita etiam in specie magis Maria. Soci. Sen. in cōf. 6. nu. 2. & 3. lib. 1. egregiē declarat, & illum secutus sum in consil. 97. nu. 150. & in responso pro Triuultijs, num. 85.

Secundō accedit auctoritas multorum, qui ita in specie respōderunt, nempe Soc.

Sen. in consil. 6. lib. 1. qui in claris terminis legati factis de tot florenis aureis, & ait posse solui in tot bologninis iuxta valorē floreni tempore dispositionis. Et eo loci Socin. num. 6. recenset eiusdem opinionis Oldradum in consil. 31. Ita etiam Albericus in l. cum quid, col. vlt. & in l. vinum, col. vlti. ff. sicert. peta. post Guilielmum Cuneum. Castrenf. in l. 3. in fine princip. C. commu. de lega. Martinus Laudens. in tracta. de moneta, colum. penult. nume. 27. & Curtius Seni. in eodem tract. quæst. 4. nume. 15.

8 Tertiō suffragari non parum videtur, quod hactenus in solutionibus faciendis ita fuit obseruatum, vt soluerentur secundū tempus dispositionis testatoris. Ergo ab hac obseruat. tquæ dispositionis interpretatiua est, nō videtur recedendum. Nam D. Anselmus tamdiu recipiendo septuaginta quinq; grossos pro singulo aureo sibi præiudicasse dicitur, vt scribunt Dd. in c. olim, de cenf. lib. & ex illo textu, & ibid. gl. pen. & in specie tradit Bart. in l. si prius, in princ. num. 3. ff. de aqua plu. ar. cen. qui declarando traditio. Butrigarij, docuit, quod is, t qui scienter recepit monetam viliorē pro pretiosiori, sibi ipsi præiudicium attulit. Hæc rem dubiam facere videntur.

Ceterū, re ipsa diligentissimā perpensa atque examinata, contrariā sententiam probabiliorē esse existimo, nempe hæredem hunc teneri soluere D. Anselmo tot grossos iuxta valorem aurei tempore solutionis, non autem inspecto tempore dispositionis ipsius D. testatoris.

10 Quam sanē sententiam vt veram facilius demōstrem, illud prius dicā, quod etiam declarauī in consil. 49. nume. 9. in t moneta cōsiderari duplicem bonitatem, vnā extrinsecam, alteram intrinsecam. Intrinsecam illam esse dixi, cum valor nō mutatur, sed materia, vel preciosior, vel vilior efficitur. Ita loc. præcita. declarauī ex sententia Bart. Bruni, Didaci & aliorū. In hac intrinseca bonitate & valore cōmunis est, & vera sententia, esse spectandum tempus dispositionis & contractus, non

non autem solutionis. Ita multorum auctoritate asseruit Didac. in tract. vererum colla. numismatum, cap. 7. §. superest, nume. 2.

De hac bonitate intrinseca nostra non est disputatio: Extrinsicam verò bonitatem esse dixi, quando ipsius moneta valor augetur, vel minuitur. De qua quidē hic disputamus. Hic equidem contendimus de solut. moneta, quæ aucta est in valore extrinseco, nempe de aureo, qui nunc valet 78. Bologninos: cum tamen tempore conditi testamenti solum valeret septuaginta quinque. Quod tēgō tempus solutionis nostro in casu spectandū sit, multis ita probatur:

Primò ex l. cum certum. ff. de aur. & ar. gen. lega. cuius verba hæc sunt: Cum certum auri vel argenti pondus legatum est: si non species designata sit, sed materia, sed precium præsentis tempus præstari debet. Hæc Modestinus, qui significat manifestè, quod quando certa species moneta non relinquitur, utputà lego centum aureos Venetos, sed aut monetam in genere, utputà, centum libras, centum bologninos, aut massam auri, vel argenti debetur valor tempore solutionis. Tempus ergò solutionis spectandum est nostro in casu; in quo asseritur, debitam nō esse certam monetæ speciem (& si nos credamus esse aureos in auro) sed genus nempe quoddam, nempe bologninos.

Et hunc textum ad rem nostram ut singularem annotavit Roman. in singul. 313. quod tempus. & idem in consi. 123. colum. 2. vers. si ergò ex præmissa alios infrà referam. Nec hic obstat consideratio Bruni in tract. de augmen. conclus. vlt. 9. partic. num. 6. cum dixit, d. l. cum certum, loqui, quando agitur de pondere argenti relictī, cuius precium est in facultate solvendi. Nam hæc consideratio magis confirmat argumentum hoc nostro in casu, in quo hæres asserit esse in sua facultate solvere precium, atque ita estimationem ipsorum aureorum, quam sanè estimationem solvere debet secundum tempus solutionis, id quod aperte scribit & ipse

Brunus in d. partic. 9. in fi. Non etiam vrget consideratio Moderni Parisien. in tracta. de vsur. nume. 745. cum dixit, d. l. cum certum, loqui de precio alterius rei legatæ & debitæ, non autem de certo precio debito, vel de certa quantitate pecuniæ debitæ in genere. Non, inquam, vrget hæc consideratio: cum verè repugnet illi respōso, in quo non constat fuisse relictam aliam rem, quam certam ipsum pōdus argenti, sicuti aperta lurilconsulti verba significant.

Secundò accedit ratio naturalis, quæ vel maximè mouere debet hæredem ad soluendum æstimationem aurei, secundum tempus hoc solutionis. Nam si aureus fuisset in suo hoc valore extrinseco diminutus, ut quia nūc valeret solum septuaginta bologninos: nōne vellet potius soluere aureos, quam septuaginta bologninos: sicuti ergò hanc diminutionem ad sui vtilitatem recepisset, ita etiā equitati naturali conuenit, ut admittat augmentum aurei ad sui damnum. Quam tamen rationem in specie augmenti monetæ vsus est Crauet. in consi. 47. col. vlt. versic. fieri enim poterat.

Tertiò, ut huius sim opinionis, mouet me auctoritatibus multorū, qui in specie scripserunt, æstimationem ꝑ valorem extrinsecum monetæ esse inspiciendū tempore solutionis, ut secundum illud tēpus solvatur. Ita Roma. in d. consi. 523. col. 2. & in d. sing. 513. & Brun. in d. conclus. vlt. partic. 9. in fi. quos suprà retuli. Ita etiam Capra in consi. 29. nu. 9. qui propriè loquitur in legato monetæ facto pro legitima filij vel nepotis. Ita etiam scripsit Gig. in trac. de pensionib. q. 98. nu. 4. à quibus non dissensi in consi. 49. in fin. & eo loci recensui Guid. Pap. q. 493. col. 2. qui idem visus est sentire. Idem sensit Castrens. in l. 3. in fine prinæ. C. commu. de lega. ut eum infrà declarabo. Ita etiam respondet Aretinus in consi. 11. num. 3.

Quartò accedit, quod hi aurei mille & quatuorcentū annui à D. testatore relictī D. Anselmo, verè relictī fuerunt ex causa legitime portionis ipsius D. Anselmi.

Atqui

14 Atqui t vbi pecunia relinquitur à patre filio pro sua legitima, illa debetur iuxta valorem, qui est tempore solutionis. Ita in specie scribit Modernus ille Parisienfis in tracta. de vsuris, num. 742. vers. limito, si legatum, &c.

Et quanquàm afferat exemplum in legato facto filia exclusa à statuto: attamè ratio illa ab eo considerato, ob fauorem scilicet legitimæ, quæ alias in corporibus hæreditarijs erat assignanda, conuenit multò meliùs & filio, qui à statuto nō est exclusus, quàm foemina exclusæ, cui iure debita non dicitur aliqua legitima, vt ex sententia multorum scripsi lib. 2. de arbitra. iud. casu 149. num. 13. & in cons. 71. num. 25. Ita etiam in pecunia relicta filio ex causa legitimæ, respondit Capra in d. cons. 49. num. 9. & si in fauorem ipsius legitimæ fundamentum non constituat, Et confirmatis ex traditione Corn. in consil. 244. nu. 16. lib. 2. qui respondit, fauore filij censeret à testatore factum legatum de moneta maiori, non autem de minori.

Quintò accedit, quòd ita expressim cautum est statuto Ciuitatis, quòd scilicet valor præstetur secundum tempus solutionis. Et t cum verba statuti sint clara, non est ampliùs dubitandum. Nec hic dicatur, statutum t non ligare ipsum hæredem vtpote dominum Ciuitatis, vt in terminis statuti respondit Cardinalis Zabarella in consil. 2. quem sunt secuti Feli. in c. 1. col. 1. versic. quarta declaratio, de consuet. & Brun. in cons. 20. num. 9. Nam respondet, tradit. Cardinalis, Felini & Bruni procedere in statutum à Principe nō confirmato, quia si confirmatum est, non ipsa Ciuitas, sed ipsemet dominus sibi legem imposuit.

Et ita cessat illa ratio, qua mouentur relati Doctores, quòd t inferior nō possit superiori legem imponere. Et licet ipse Princeps possit etiam dici solutus legib. attamen debet viuere secundum leges. l. digna vox. C. de legib.

Non obstant nunc deducta in contrarium, quia respondeo: Et ad primū, nempe t ad d. l. vxorem. §. testamento, de lega.

3. & l. si ita, de aur. & arg. leg. dicebat Rom. in d. cons. 123. col. 2. vers. non obstant iura nil ad rem facere. Non explicat tamè Roman. quomodo nil faciant ad rem. Ego opinor dicere voluisse, testatorem demonstrasse certam speciē, & ad eam se restrinxisse. Nam ibi testator ita legauerat: Publio Menio domino meo ab heredib. meis dari volo pueros quinque ex meis, &c. Cum dixit ex meis, ob vim pronominis possessiue significauit testator, se relinquere ex illis, qui eo tempore reperiebantur, non aurem ex futuris, atq; ita declarauit d. §. testamento, in responso pro Triuultij reddito, num. 61. & num. 178. nu. 169. ita etiam declarauit d. l. si ita, de auro & arg. lega. & verè in his locis certa erat species: secus in casu nostro, vt aurei in genere relicti sunt.

Non obstat secundum argumentū ductum ab auctoritate Doctorum, quia respondeo, nihil obesse auctoritatem. Soci. Sen. in d. l. 9. li. 1. quia nō satis rectè respondit cum relatis iurib. quæ nil probant, in eam opinionē iuerit. Est etiam motus auctoritate Oldradi in cons. 4. t. qui loquitur bonitatem intrinsecam, sicque de valore intrinseco, qui sanè valor spectatur secundum tempus dispositionis. Ita declarat Moder. Paris. in d. tract. de vsur. num. 742. vers. at ego dico. & num. 743. vers. Oldradus tamen. Præterea loquitur Socin. eo in casu, quando legatum est factum de quantitate in genere, vel de florenis, qui secundum communem modum loquendi loci tempore testamēti intelligebantur de certa quantitate in genere cuiuscunq; monetae, non autem de certa specie monetae. Ita in terminis Socinum declarat Moder. Paris. in d. tract. de vsur. num. 743. Ita verè loquitur Socinus. Siquidem in eo suo cons. 6. col. 3. versic. & hoc facilius, &c. scripsit testatorem ipsum non potuisse sentire de certa specie monetae, nempe de de florenis aureo, cum in loco conditi testamenti aliquid non cuderentur. Quod verò nō contingit in casu nostro, ex quo ipse D. testator in sua Ciuitate cudi faciat aureos, intellexit de aureis proprijs: sicuti in simili dici.

²⁰ dicimus, quod si Princeps mentionem iuris faciat, intelligitur de iure & lege a se edita, vt scribunt.

Non obstat auctoritas Alberici in l. cum quid, colum. vltim. ff. si certum petat, quia refert quidem Albericus responsa Oldradi, & id quidem breuiter, non tamen aperit Albericus quid ipse hac de re sentiat. Idem verò Alber. in l. vinum, num. 15. 16. ff. si cerum pet. manifestè loquitur de mutatione intrinseci valoris monetæ.

Non etiam obstat auctoritas Castrensis in l. 3. in fine princip. C. commun. de lega. quia distinguit Cast. inter valorè intrinsecum & extrinsecum: Si intrinsecus valor (inquit ille) mutatur, vt quia moneta creditur ex viliori metallo, solui debet legatario ex illa moneta, quæ cudebatur tempore facti legati: quia de ea sensit testator. Qui sanè casus nō est ille, de quo disputamus. Si verò valor extrinsecus (ait Castrensis) mutatur, vt si augetur vel minuitur æstimatio aurei, vel alterius certæ monetæ, tunc (inquit Castrensis) periculum pertinet ad creditorem, nisi à die morte citra.

Ecce quod Castrensis sentit esse spectandum tempus solutionis, cum dixit, periculum spectare ad creditorem: si enim spectaretur tempus facti legati, nullum periculum pertineret ad legatariū. Idem ergo dicendum est de emolumento & augmento, vt scilicet spectaret ad legatarium: & per consequens, quod inspici debeat tempus solutionis, id quod etiam suprà declarauimus. Quibus constat, auctoritatem Castrensis, nostra sententia suffragari.

Non etiam vrget auctoritas Martini Laudens. in tracta. de monet. num. 27. quia

non seipsum declarat, de qua mutatione monetæ & valore loquatur, an scilicet de intrinseco vel extrinseco, ob id in eius doctrina non est constituendum fundamentum. Et veriùs etiam est loqui de valore intrinseco, vt eum ita intellexit Modernus Parisiens. in d. tract. de vsur. num. 742. in fine.

Non etiam vrget auctoritas Curtij Seni. in tract. monetarum. quæst. 4. nu. 15. quia loquitur Curt. de valore intrinseco, vt eū ita intellexit Modern. Parisiens. loco nuper allegato. Et hoc ipse ex eo colligo, quod Curt. ibi, num. 16. vtitur his verbis, de moneta vsuali, currētī & expendibili. Quæ sanè verba sunt de intrinseco monetæ valore. Et Curt. mouetur auctoritate Oldradi, qui de hoc intrinseco valore (vt diximus suprà) loquitur.

Non obstat tertium & vltimum, quia ille tex. f. c. olim, de censib. loquitur in præscrip. 40. annorum, & ibi etiam Dd. intelligunt. Vel saltem requiritur cursus triginta annorum, vt in specie penè scribunt Cynus, Salicetus, & Fulgosius in l. cum notissimi. §. vltim. C. de præscrip. 30. vel 40. annorum, & in specie magis Hieronym. Schurff. in consil. 10. quo loci potest Imolam in d. l. si prius, in princip. ff. de aqua pluui. arcen. reijcit illam distinctionem, quam facit Bald. inter eum, qui scit se esse creditorem, & eum, qui ignorat. Concludo itaque, D. Anselmo esse soluendos grossos iuxta valorem aurei qui erat quotannis tempore solutionis.

Finis Consil. D. Iaco. Menoch.
in materia Monet.

Aaaa

ELBERTI

ELBERTI LEONINI PRIMARII IV.
 RIS PROFESSORIS IN ACADEMIA LOVA.
 NIENSI, ET CANCELLARII DVCATVS
 GELDRIÆ, ET CIVITATIS ZVIPHERIÆ,

CONSILIVM XXXI.

SVM MARIA.

- 1 Monetarum ratio diligenter excussa.
- 2 Pecunia intrinseca bonitas, an sit spectanda in solutione.
- 3 Moneta variata, solutio facienda est ad æstimationem antiqua pecunia, vel de antiqua pecunia.
- 4 Creditor de iure non tenetur in alia moneta, quam qua debetur, solutionem recipere, de consuetudine verò aliud observatur.
- 5 Pecuniarum valor impositivus, non intrinsecus spectatur, nisi aliud actum inveniatur.
- 6 Romani & Geminiani defensio sententia contra Carolum Molinæ.
- 7 Philippi Ducis Burgundia Constitutio examinata, circa æstimationem Grosforum Turonensium.

DIFFICILIS & obscura est cōtrouersia, quæ Reuerendiss. & Illustriss. Episcopo Cameracensi incidit cum suo Capitulo, super præstatione sex millium argenteorum Turonensium, quos idem Reuerendissimus Episcopus quotannis suo Capitulo præstare tenetur in ea bonitate & valore, ut duodecim, vnum aureum Florentinum valeant.

In cuius explicatione prima facie videri poterat, quòd cum Turonenses solidi hodie in usu non habeantur, præstandam esse eorum æstimationem ad ratio-

nem duodecim pro vno aureo Florentino, secundum tempus cōventionis & contractus, considerata intrinseca pecuniæ bonitate & æstimatione, sic ut cum nunc in alia noua pecunia solutio facienda sit, ea fieri debeat ad æstimationem antiquæ, cum suppletionem intrinsecæ bonitatis, quatenus, pecunia hodie currens est deterior seu debiliior antiqua.

Nam quamuis de iure in alia pecunia, quam quæ promissa est, solutio admittatur. l. Paulus resp. ff. de solu. maxime quando ea pecunia, quæ est in promissione, amplius non inuenitur, si tamen ex ea re datum aliquod creditor patiatur, id à debitore supplendum est. l. inter stipulantem. s. sacram. ff. de verb. obl. l. impossibile. ff. de reg. iur. Bart. in l. non amplius. s. bonorum. cum l. sequen. ff. de legat. i. etiam respectu bonitaris intrinsecæ. l. i. C. de veter. numism. potesta. libr. ii. quoniam non solum formam, sed & materię bonitatem & pondus in monetis attendimus, idque secundum valorem eius temporis, quo contractus est initus. c. i. cum Canonici, de cens. gl. in c. conquerente, de offic. ordinari. id enim agi intelligitur, ut in eadem bonitate & valore reddatur. l. cum quid, de reb. cred.

Pro quo facit, quòd cum de bonitate rei soluendæ, reddendæ, & rescindendæ tractatur, semper ad originem contractus conuenimus, non autem ad tempus quod postea sequitur. Quemadmodum in euictione videmus æstimationem seu precium restitui, considerato valore, qui erat tempore contractus, non autem

autem tempore euictionis. l. bonitatis. ff. de euict.

Etque sententia est communis, quod attendatur tempus conuentionis, & non solutionis, præsertim in his monetarum mutationibus, l. vxorem. §. testamento. ff. de lega. 3. in cuius rei cōfirmationem plurima adducuntur per Carolum Molin. in tract. de contr. vsur. Barthol. Sozinum cōsil. 6. Laurent. Calcanem cōsil. 15. & Ay-mo. Crauer. cōsil. 49. magnificus D. Carolus, nu. 6. qui in terminis scribit, quod quoties variatur valor intrinsecus, respectu deteriorationibus monetarum, præsertim exolui debet vel de pecunia antiqua æquæ bona, vel noua ad estimationem antiquæ. Quod secundum Cōstitutionem Pontificis procedere videtur, non solum in summa semel soluenda, sed etiā in pensionibus & obligationibus successiuis, c. olim causam. & c. cum Canonicis, de censu. per quæ intentio Dominorum de Capitulo, directo confirmari videtur.

Ceterum, si rerum ordinem, factiq; contingentiam & circumstantias paulò exactius excutiamus, liquidò deprehendemus, in specie proposita diuersum statuendū esse, ex causis & rationibus sequentibus.

Primo, quia licet ex communi interpretum sententia, creditor de iure nō teneatur in alia moneta, quam quæ debetur, solutionem recipere, si ex ea re damnum aliquod passurus sit, nisi ipsum quoque damnum refundatur, d. l. Paulus, de solut. & ibi Bart. Imol. & Paul. Castren. in l. si quis argentum, in princ. C. de don. Panorm. in c. quanto, de iureiu. Bal. conf. 213. r. par. Petr. de Anch. in Clem. 2. de deci. Dd. in d. l. cum quid. ff. si cer. pe. contrariū tamen receptum est generali totius mundi obseruantia & cōsuetudine, vt testantur Accurs. in d. l. si quis. Petr. de Ancha. d. Clem. 2. & Ioan. ae Imo. in d. l. Paul. secundum quam cōsuetudinem indistinctè admittitur, vt nō solum qui in genere pecuniæ est debitor, sed & is qui certæ speciei pecuniæ promissit, in alia moneta, etiā deterioris notæ, seu materiæ possit soluere,

dummodò ea pecunia, quā soluit, publica indicatura & æstimatione extrinseca, seu valore impositio respondeat extrinseco valor ipecuniæ promissæ.

Nec caret ratione dictæ consuetudinis obseruantia, quoniam pecunia nō consideratur tanquā massa & species, sed tanquā moneta & quātitas, in qua nullo ratio habetur corporū aut materiæ. l. si is cui. ff. de solu. l. Titio. ff. de aur. & arg. leg. sed tantum cursus & valoris impositiij, l. i. ff. de contr. emp. a quo nullo modo, poena etiā capitali imminete, licet discedere, Arist. lib. 1. Polit. nō solum si dispositio incipiat & cōsistat in nomine quātatis in genere, nulla certa specie deducta vel promissa, sed etiā si cōstat in nomine certæ speciei: vt per multa iura & rationes cōfirmat Carol. Molin. q. 92. in princ. & cōprobat Barto. in l. 2. §. 1. ff. si cer. pet. dum scribit: Creditorem damnum nō pati, etiam diminuta bonitate materiæ, propter æquipollentem valorem impositiui, qui duntaxat consideratur sequendo dictam cōsuetudinē, quæ iā toto orbe Christiano recepta est, Inno. Abb. & alij in d. c. quanto, de iureiu. Et in vim cuius sæpè videmus Principes numismatum precia taxari vltra materiæ æstimationē, idq; ita fieri suadet plerunque publicæ necessitatis ratio, plerunque ipsa Reipublicæ vtilitas, ne scilicet aurū vel argentum ob maiorem valorem alibi obtinentem efferatur extra prouinciam, Inno. in d. c. quanto.

Quin etiam absque publica necessitate, aut vtilitate ex solo consensu populi aut Ciuitatis, Princeps hoc potest inducere, Panorm. & alij in d. c. quanto. & hanc sententiam quam recepit consuetudo, crebriorem asserit Dida. Couuar. diligentissimus monetarum explorator, in tract. de colla. veter. numism. cap. 3.

Ad quæ si præsentis facti speciem metiamur & cōsideremus, haud obscure constabit, præfatum Capitulum non iure postulare, vt intrinsecæ bonitatis solidorum Turonensium, seu aurei Florentini collatio fiat cū materia pecuniæ præsentis temporis, ac secundum proportionem

seu æstimationem inde resultantem, solutio fiat: cum secundum dictam consuetudinem sufficiat, compensari pecunia præsentis temporis extrinsecum valorem & æstimationem Turonensium, vel aurei Florentini, quæ est in communi ex ordinatione Ducis Philippi introducta, & v. sibus totius populi recepta, & admissa.

Neque aduersantur Pontificum Constitutiones ætate in oppositum, quoniam illæ non probant id, ad quod citatur, nam in altera d. c. olim. agitur non de bonitate intrinseca, sed de quâritate ipsius summae debitæ, pro qua maior summa vel alia species citra præscriptionem soluta erat, in altera d. c. cum Canonicis. maior erat extrinsecus valor nouæ pecuniæ, secundum cursum quàm veteris, vt non intelligantur, explicat Car. volin. tract. de cont. vsur. q. 100. num. 758. & seq. ita vt ratio dictarum Constitutionum, præsentis negotio applicari non possit, præsertim si respiciamus ad dictæ consuetudinis obseruantiam.

Secundò, vt demus consuetudinem illam, de qua interpretes scribunt, non vsque adeò firmis rationibus subnixam, vt iuris constitutionem superius relatum, possit vincere: Nihilominus tamē in specie proposita cessaret illa iuris Constitutio de tempore contractus inspiciendo, propterea quòd promissa sex millium solidorum Turonensium generaliter facta sit.

Nam si rectè excutiantur interpretum Commentaria & consilia, facillè deprehenderetur communem illam sententiam de tempore contractus inspiciendo, limitari & coarctari, vt procedat duntaxat, quando conuentum est de suppleendo decremento ex mutatione monetarum postea contingente: vel quando hoc actum est, quòd pecunia redderetur eadem æstimatione & bonitate, in qua fors principalis numerata fuit: Nam in his terminis consuluerunt Aymo Cranetta, & Lauretius Calca. in præcitat. loc.

Alioqui verò, si illimitatè facta sit pro-

missio, non consideramus tempus dispositionis, sed illud potius quo dispositio applicatur ad actum. Bart. Socin. d. consil. 6. Præsertim, si (quod est in proposito) agatur de annua pensionatione, quæ cum semper ex noua obligatione prodeat, l. cum notissimi. §. in ijs. C. de præscript. 30. vel 40. ann. ex mutatione temporis facillè mutari potest, ita vt vltima pecunia, seu cursus posterior considerari debeat. arg. l. Mela. §. sed si alimenta. ff. de alim. & cib. leg. Bald. nor. in l. si filia. C. de inoffic. testamen.

Id quod pulchrè expressisse videtur Jacob. de Aretio, quem refert Bald. in l. vbi adhuc. C. de iure doti. in 8. col. dum dicit: Quòd si mutuo tibi pecuniâ, vel aliquid quod consistat pòdere, numero vel mensura: vel, si es mihi obligatus ad solvendam pecuniam ad certum tempus, & antè restitutionem, vel antequàm agere possim, sit mutata pecuniâ, quia facta est deterior, prout quandoq; fit per Principes, quòd debeat restitui talis, qualis reperiatur tempore quo solutio facienda est, & non qualis erat tempore contractus.

Quod & pulchro Iuriscōf. resposò in l. cum certum. ff. de aur. & arg. leg. confirmatur, in quo testator legauit certum pòdus argenti, nulla declarata specie, cumque dubitaretur, quid præstari oporteret, respondit Iuriscōf. heredem nò teneri præstare materiâ, sed sufficere quòd præstet æstimatione, quæ est solutionis tempore: & ita in specie annua præstationis expressè tenent Rom. d. consil. 13. & Gem. d. consil. 137. decidentis in specialitè casu cuiusdam redditus annui cōstituti inter duos Abbates ex homologatione Papæ, quod potest solui in moneta vsuali, & corrente tempore solutionis etiam intrinsecus diminuta absque suppletionem bonitatis intrinsecæ, quæ erat tempore dispositionis.

Quod frobtinet in moneta deteriorata, & quæ in veteri forma adhuc reperiri potest, iustior est ratio, cum in specie proposita, vbi verus moneta deficit, in noua, licet deterioris materie, solutio fieri possit, secun-

fit secundum communē æstimationem, & vsum ab omnibus obseruatum absque cōpensatione bonitatis intrinsecæ quam dictum capitulum exigere videtur.

Nec mouet ratio, qua Carolus Molinæus, quæstio. 98. num. 45. in Tract. de vfu. decisionem Romani & Geminiani consil. rec. in dubium reuocare nititur contendens iurisconsulti responsum, in d.l. cum certum, quod illi pro suæ sententiæ confirmatione adferunt, non facere ad propositum, eo quod nō de certo precio debito, nec de certa pecuniæ quantitate agat, sed de precio alterius rei legatæ, cuius æstimatio potest crescere vel minui.

Nam certum pondus argenti, quod est in obligatione propter functionem, quā recipit in suo genere, nihil differre videtur à certā quantitate pecuniæ debitæ, quæ propter publicam æstimationem, formā & auctoritatem, facilius functionem cū alia pecuniā recipit, quam certum pōdus argenti infecti nec signati.

Quæ sententia præclare confirmari videtur ex eo quod generaliter scribit Franciscus Arret. in consil. 10. in his quæ debentur in genere regulam esse, quod variatio valoris extrinseci inspicitur tempore solutionis, vt eadem in genere reddi possit & debeat, non attenda mutatione valoris intrinseci, siue ista varietas teneat ad incommodum creditoris, siue ad incommodum debitoris.

6 Et præterea Romani & Geminiani decisio, non solo illo iurisconsulti respōso, sed & plurimis alijs orationibus subnixæ est, inter quas ea plurimum momenti habere videtur, quod in annuis præstationibus, noua quotānis nascatur obligatio, & quod dispositio non nisi tempore solutionis exeat in actum. d. l. cum notissimis. §. in ijs.

7 Cum itaque, vt elegantissimè Clariss. & consumatis. D. Consiliarius Hopperus deduxit. Philippus Dux Burgundiæ ad tollendam obscuritatē antiquitatis, quæ circa variam æstimationem grossorum Turonensium coorta erat, etiam apud iuris interpretes in clea. de magistris, cer-

tam illius rei determinationem præscripserit, eaque moribus omnium hominū & ditionum recepta sit, nulla est ratio cur capitulum rationem & compensationem intrinsecæ bonitatis exigere debeat, neglecta communi æstimatione, quæ iam vbique in vim consuetudinis inualuit.

Præsertim cum d. c. nulla speciali restrictione, aut pactione aduersus futurā variationem sibi prospexerit, arg. eorum quæ scribit Laurent. Calc. d. consil. 15. Nam cum decretum & consuetudo illa nominatim recepta sint super præteritis conuentionibus & dispositionibus ad occurrendum difficultatibus, quæ super incertitudine valoris grossorum Turonensium aureorum Florentinorū & similium monetarum, quæ in vfu esse desierunt, quotidie exoriebantur, nullum est dubium, quin complecti debeant omnes præteritæ dispositiones & contractus qui specialem determinationem non habent. d. cōs. Calcan. præcit.

Tertio ad confirmationem prædictorum, plurimum facere videtur, quod olim grossi Turonenses fuerint frequentes, varijs temperaturis, & indicaturis, vt ex monumentis Monetaliū, constare scribit Molinæus, quæst. 100. qui omnes hodie desierunt esse in vfu, nec vulgo videntur, ita vt nulla certa æstimatio bonitatis, ex illorum proportionem constitui possit.

Nam cum nulla certa species grossorū Turonensium sit in conuentionem deducta, non est ferendus, si quis antiquum aliquem numum ex dictis Turonensibus proferat, & secundum illius analogiam æstimationem in hac specie fieri desideret. Nam cum plures fuerint species grossorum seu solidorum Turonensium, non potest certa ex vno vel alio numo fieri illatio, maximè quia in dubio disposita de minimis accipere debemus. l. numis. ff. de leg. 3. Quod eo proclius hic est dicendum, quod conuentio, in qua se fundat c. facta sit tempore Urbani quinti Pontificis, quem constat ex historijs vixisse eo tempore quo propter clades bellicas

anterioris temporis, monetarū insignis diminutio acciderat.

Deinde vt demus certam æstimationē grossorum Turonensium, vel per se vel per relationem ad aureos florentinos deprehendi & constitui posse, nihilominus tamen quia non simpliciter Turonenses sunt promissi, sed ad computum & rationem duodecim pro vno aureo florentino, iuris ratio, & communis iurisperitorum sententia eo inclinat, quod nō sit inspicienda bonitas intrinseca, aut etiam extrinseca secundum tempus contractus, sed ea solum quæ viget ex consuetudine vel ordinatione Principis tempore solutionis.

Nam ea relatio ac æstimatio efficitur, vt aurei florentini, aut eorum æstimatio, authoritate Principis vel consuetudine inducta, sint in facultate soluendi. Nam vt pulchrè scribit Bald. consil. 339. libr. 2. quem sequitur Soc. consil. 298. libr. 2. & Molinæus, licet obligatio incipiat à florentinis, vel certa specie monetæ, tamen illa verba. Ad computum tot librarum vel solidorum, aut è contrario) efficiunt vt æstimatio illa tantum debeatur, & aureus florentinus sit in soluendi facultate, quam considerari & metiri oportet secundum valorem impostrium & obseruantiam seu consuetudinem, quæ obtinet tempore solutionis faciendæ.

Etenim in specie monetæ, quæ non est in obligatione, sed in facultate nemo dubitat quin inspiciendum sit tempus solutionis vel consignationis, vt scribit Moli. q. 96. & confirmat Bar. Soc. d. conf. 6. subiiciens pulchrum & ad rem pertinens exemplum de quadrupede seu animali, à quo noxia data est, quoddam sit in facultate soluendi, rectè dari potest, etiam si deterioris conditionis factum sit, quàm erat tempore damni illati. l. i. §. plane & §. si post litem. si quad. pau. sec. dic. inde inferens ad quæstionem propositam, non haberi rationem valoris, qui erat tempore dispositionis factæ sed considerari debere tempus, seu æstimationem publicam, quæ in cōmuni obseruatur tempo

re præstationis seu solutionis, quoddam in proposito eo facilius admittendum est, quoddam agatur de præstatione annua, non in compensationem sortis, aut pecuniæ certæ speciei, aut valoris ab initio erogatæ, sed quæ præstatur ratione fructuum, quos Capitulum & ante Capitulum vice Dominus iure Regalium ab Imperatore aut Rege obtentorum durante vacatione sedis Episcopalis leuabat & recipiebat: qui fructus cum sint incerti & ex temporis variatione augeri vel minui possunt, merito admittenda est, ea variatio, etiam in dicta pensione quæ præstatur & surrogata est in locum dictorum fructuum eaque vera videtur præsentis controuersie decisio.

Denique si lubeat antiquitatem penitus inuestigare, atque etiam respectu bonitatis intrinsecæ proportionem & analogiam solidorum Turonensium cum moneta præsentis temporis constituere, nihil tamen id intentioni d. c. suffragabitur, nam cum varij generis fuisse videantur solidi Turonenses, de quorum æstimatione variæ & multiplices inueniuntur interpretum sententiæ, ind. clem. 2. de magistris, non absque ratione dici potest, in hac specie amplectendam esse minorem æstimationem, vel saltem eam quæ videmus communiori calculo receptam & approbatam l. in obscuris, ff. de reg. iij. ab ijs, qui & antiquitatis rei nummaria, & bonorum disciplinarum sunt peritissimi, secundum quàm præstando minorem quantitatem quam ordinatione Ducis Philippi taxata est, Reuerendissimus Episcopus liberaretur.

Nam Budæus lib. 5. de Ass. hanc analogiam solidorum Turonensium constituit, vt quilibet solidus Turonensis valeat vnde decem denarios Turonenses, ac septem solidi Turonenses ascendunt ad æstimationem duarum drachmarū, quæ, vt author est Didac. Couarruias, vet. coll. num. in minimo excedunt valorem duorum Regalium, argenteorum, seu septem stuphorum, quos per has diriones in cōmuni expendimus, quæ proportio est longè

infra

infra æstimationem ordinatione Ducis Philippi comprehensam.

Præterea vt demus eam Budæi æstimationem ac Ducis Philippi ordinationem, solum procedere in solidis Turonensibus simpliciter appellatis, nec extēdi ad hanc conuentionem autoritate Urbani Pontificis factam, aut ad Constitutionem illam Pontificis, quæ legem sumptuariam præscribit, Doctoralia insignia suscipiētibz. d. clem. 2. ob id quod vtroque loco non sint in dispositione solidi Turonenses simpliciter, sed solidi Turonenses argentei, qui meliores in materia & valore fuisse videntur illis, qui simpliciter solidi Turonenses dicebantur, & eris partem habebant admixtam, vt refert Didac. de coll. vet. nu. cap. 3. num. 7. negari tamen nō potest plures species argenteorum Turonensium in diuerso valore, vt indicat diuersa eorum æstimatio, commentarijs interpretum prodita in d. cle. 2. & euidentius intelligi ex Extrauaganti Benedicti duo decim sub tit. de cons. c. vnic. §. porro, in qua Turonenses argētei sic examinantur & taxantur, vt duodecim argentei Turonenses constituant florenum florentinū, quod in specie proposita quoq; obseruandum videtur, ad exemplum dictæ extrauagantis, quæ est Benedicti duodecimi, quem in Apostolatu secutus est Urbanus quintus circiter 27. vel 28. annos, vt ex supputatione annorum, & successionē Pontificum, manifestum est, vbi omnia dictæ extrauagantis, quoniam propriè ad casum præsentem pertinere videtur, subiicienda duxi.

Porro, inquit Pontifex, Turonenses prædictos (nam de Turonensibus argenteis egerat) tales ferè intelligimus, quod duodecim ipsorum valeant vnum florenum

aurei, boni puri, ac legalis ponderis, & cunei Florentini.

Quantum vero ad conuentionem propositam attinet, quæ non simpliciter de argenteis Turonensibus concepta est, sed ad analogiam & proportionē floreni florentini, non erit difficilis exitus, si deprehendi possit valor floreni florentini, quā Didac. d. c. 3. scripsit octaua parte maiore floreni Aragolico, qui valet octo argenteos Regales, secundum quam obseruationem florenus florentinus ad summum non excederet nouem argenteos Regales, qui nostrate pecunia, constituunt triginta & vnum stuferos cum dimidio.

Et hunc modum & rationem refert Did. Panor. in d. cle. 2. tria milia argenteorum Turonensium, sumptibus Doctoralis dignitatis desputatis, deduxisse ad ducentos quinquaginta florenos de Camera, quos Didacus reducit ad ducentos simplices aureos Castellæ, quorum quilibet vnus decem argenteis regalibus æstimatur: secundum quæ satis manifestum est, Florentinum vltra viginti vnum stuferos, cum dimidio produci non posse, quamuis cōpertum sit, eos qui antiquos habent creditus in aureis florentinis constitutos, infra eam quantitatem accipere, vt scilicet nō plures stuferei pro quolibet florentino solui debeant, quam ab initio soluti fuerūt, consideratione habita ad cursum & valorem extrinsecū, respectu monetæ, qui erat tempore redditus seu præstationis cōstitutæ, quam in annuis præstationibus consideramus, non habito respectu ad bonitatem aurei seu valorem intrinsecū, cuius ratio in sola decurtatione, & sortis restitutione pecuniaque habetur.

Finis Consilij Leonini.

D. IOAN.

D. IOANNIS CAEPHALI CONSILIVM XXXI.

LIB. I.

PRO MVLTVM MAG. D. AVGVSTO DE MV. fco Ferrariensi, priore Hospitalis.

ARGVMENTVM.

In materia mutationis monetarum, an inspiciatur tempus contractus, vel tempus solutionis, præsertim in emphyteuticis obligationibus: & multa declarata scitu necessaria.

SVM MARIA.

- 1 Solutio fieri debet de pecunia vsuali.
- 2 Pecunia minuta pro ducatis solui potest & econuerso de generali consuetudine.
- 3 Ducati ad rationem solidorum taxati, possunt solui iuxta æstimationem.
- 4 Moneta quando solui potest, si floreni soluantur accipiuntur secundum valorem temporis solutionis.
- 5 Moneta aurei boni & iusti ponderis solutio promissa, non potest fieri de moneta argentea.
- 6 Promissio de soluendis ducatis boni auri & iusti ponderis ad rationem solidorum 57. pro ducato, nõ inducit taxationem vti possint solui solidi 57. pro ducato.
- 7 Ducatus quomodo possit taxari, ad hoc, vt moneta solui debeat.
- 8 Moneta solutio fit secundum tempus contractus, non autem solutionis.
- 9 Solutio annua ex contractu debita, solui debet secundum valorem monetæ currentis, tempore contractus.
- 10 Moneta grossa æstimatur, & taxatur per minutam.
- 11 Moneta noua si pro veteri solvatur, debet fieri solutio secundum eius æstimationem.

12 Consuetudo generis, quod pro auro moneta solui possit, cessat, quotiescunque partes conuenerunt vt omnino aurum solvatur.

IN DEI NOMINE AMEN.

AGentes pro insigni hospitali S. Annæ ciuitatis Ferrariæ, anno 1464. iure vsus inuestiuerunt Franciscu cognominatum Cethotum de Rhodigio, de aliquibus bonis, qui nomine vsus promissit soluere omni anno ducatos 44. venitos. boni auri & iusti ponderis valoris solidorum 57. marceli. ad monetam Ferrariæ, pro quolibet Ducato, in ciuitate Ferrariæ, siue in dicto hospitali. Modo cum debitores ex causa prædicta vellent nunc soluere ducatos 44. in tanta moneta ad rationem solidorum 57. march. monetæ hodie currentis in hac Ferrariæ ciuitate: Lpsi autem domini creditores, nomine dicti hospitalis agentes, asserant sibi ipsis soluendo esse ducatos 44. auri in auro, boni auri & iusti ponderis vel saltem tantam monetam veterem vel nouam habito respectu ad æstimationem veteris, quæ currebat tempore contractus. Quæritur quid iuris.

Et prima consideratione videbantur prædicti debitores se posse soluere monetam iuxta hodiernum cursum, dummodo huius monetæ hodie currentis soluant solidos 57. pro quolibet ducato. Et primò per gl. & Doct. in cle. 2. de decim. & in ca. 2. in fi. de maled. vbi satis videtur solutionem fieri de pecunia vsuali. Nam vt dicit Zabare. in cle. si beneficior. 13. q. de decimis, bonitas monetæ cõsideratur respectu vsus, nõ autem materiæ. Afflic. dec. 194. nu. 5. Secun-

72 Secundo, nam quicquid sit de iure, t de generali consuetudine pro ducatis potest solui pecunia minuta, & econuerso, glos. notab. l. si quis argentum, in princip. C. de donat. Barto. l. si quis stipulatus fuerit decem in melle. colum. 2. vers. sed pone. ff. de soluti. Brun. de augment. monet. 2. limitatione, num. 2. Curt. l. un. conf. 24. num. 5. quę consuetudo in hoc est obseruanda, Barto. l. 1. ad fin. de auro & argen. leg. in l. Paulus, colum. 1. post medium, ff. de solutio. & ibi etiam Imol. post princip. Et hanc esse generalem consuetudinem tradit Ioan. de Platea l. 1. C. de argen. præd. libr. 10. refert Rube. conf. 148. num. 1. vers. secundo facit, & sic semper tacite inter partes videtur actum, vt secundum loci consuetudinem pecunia soluatur. Afflict. de feud. tit. l. quę sint regalia, in verbo, monetę, numer. 21.

3 Terrio, t quia ducati in proposito fuerunt taxati ad rationem solidorum 57. pro singulis monetę Ferrariensis. idem maior estimatio quam fuerit taxata, non videtur soluenda. Socin. conf. 198. in prin. lib. 2. late Brun. d. tract. augm. monet. 8. limitat. in prin. & q. 3. vbi dicit, quod si debeantur floreni aurei, secundum taxationem factam solui debent, & si eorum estimatio aucta sit, pauciores sunt soluendi, qui summam conuenientiam constituent.

4 Postremo t prædicta conclusio confirmari videtur ex traditis per Bart. in d. l. Paulus, propè fin. vbi quando moneta solui potest, si soluantur floreni, accipiuntur pro eorum valore, inspecto solutionis tempore, vt ibi per eum in l. cum certum, de auro & argen. lega. & alibi, vt per Aret. in conf. 11. qui attestatur esse communem. Idem late Curt. l. un. d. conf. 24. nu. 5. 6.

5 Præmissis tamen non obstantibus ego arbitror totū oppositum verius esse, quod imò ducati 44. Veneti, boni auri & iusti ponderis, sunt soluendi singulis annis, iuxta promissionis formam, habitam in inuestitura instrumento, aded vt nec pecunia argentea solui possit, t & hoc ob illa verba, boni auri, & iusti ponderis, quę haud dubie fuissent superflua. Bartol. in l. si si-

pulatus sim decem in melle, de solutioni vbi ita in simili concludit, quando quis promisit dare centum in pecunia minuta, non poterit soluere de pecunia grossa, nõ obstante, vt de consuetudine vna pecunia pro alia solui possit, & in terminis nostris vbi promissio fuit de ducatis boni auri & iusti ponderis, vt omnino ducati sunt soluendi, ita cõcludit Brun. tracta. augmen. & diminu. monetarum, vltima conclusio. in secundo præmisso, vers. aliquando, nu. 7. vbi asserit, se putare hanc esse veritatē, & plures allegat. de quibus ibi per eum. Idem tradit Afflict. vbi supra, tit. quę sint regalia, verbo, monetę, num. 21. vers. hoc tamen fallit.

6 Non obstat, t quod promissio ista fuerit ac sit de 44. ducatis, valoris solidorum 57. monetę Ferrariensis pro quolibet ducato, quoniam ob illam monetę expressiõnem non puto fuisse taxatos ducatos, neque debitori fuisse concessam facultatem soluendi monetam, sed credo illam monetę expressiõnem factam fuisse, gratia demonstrationis, vt partes ipsę ostenderent clarius, de quibus ducatis sentiebant. Cum enim ducatorum varię species, variusque valor reperiretur. Bartol. d. l. Paulus, in princip. probatur l. nummis, de legat. 3. cum similib. idem voluerunt partes ipsę declarare, de quibus ducatis senserunt, vel voluerunt specificare valorem ducati tunc currentem. Promissio tamen & obligatio continet ducatos Venetos, boni & iusti valoris, ac ponderis. Non autem continet ducatorum estimationem, quam non video esse in facultate soluendi. iuxta tradita per Bart. d. l. Paulus, propè fin. Angel. d. l. si stipulatus sim decem in melle.

7 Tunc enim esset in potestate soluendi estimationem, t quando partes dixissent, quod soluerentur ducati 44. auri, boni ac iusti ponderis, in tanta moneta, vt è conuerso concludit Bart. d. l. Paulus, vel dixissent vt soluerentur ducati 44. vel tãta moneta, ad rationem solidorum 57. pro quolibet ducato, tunc ducatus esset taxatus, &

vbi darentur solidi 57. vicibus 44. satis soluerentur ducati 44. valoris solidorum 57. pro quolibet ducato. Iuxta diffusè tradita per Bar. & Castr. l. sed addes, §. si dominus, ff. loca. l. fern. tit. quæ sint regal. verbo, moneta, colum. 3. in vñb. feud. Bald. conf. 213. lib. 5. & alibi per Doct. Si neuter est casus noster, vt cernere est, ergo, & c.

8 Secundo posito, quod solutio in moneta argentea vel area fieri posset, t̄ dico inspiciendum esse valorem monetae, habito respectu ad tempus contractus, non autem solutionum faciendarum, iuxta Bartol. & communiter ceteros, l. cum quid, prope fin. ff. si cert. pet. in d. l. Paulus, colum. 1. Aret. conf. 111. & 112. in prin. Socin. conf. 298 lib. 2. Abb. & ceteri, c. olim, & c. penult. de cens. l. fern. d. tit. quæ sint regal. verbo, moneta, col. 3. in vñb. feud. vbi etiam Afflict. sub nu. 13. 15. et nu. 20. vbi citat Bal. d. l. C. de non numerata pecunia. Oldr. conf. 31. The ma tale est. Specul. tit. de oblig. & solut. §. nunc aliqua, in fin. & ibidem Ioan. And. & Bald. in addit. Bald. l. 1. num. 4. C. commun. de lega. in l. illud. vlti. quæst. C. de sacros. Eccles. imò Clem. fin. de decim. Corn. conf. 187. num. 4. versicu. tamen hoc non obstante, libr. 1. conf. 181. num. 71. lib. 2. & conf. 321. colum. penult. num. 12. lib. 3. Calcan. conf. 14. per totum. Bertran. conf. 168. 261. & 312. libr. 1. nouissimorum Guid. Pap. quæst. 493. si fiat monetarum mutatio. Afflict. de cisl. 90. & 194. Rubeus conf. 148. Dec. l. quod te, num. 8. ff. cert. pet. Abb. conf. 156. quod solutio, colum. 2. li. 2. & in c. quanto, colum. penult. de iure iurand. vbi attestatur esse communem opinionem Canonistarum & Iegistarum.

Sequitur Socin. d. conf. 298. & D. Crau. conf. 47. nu. 6. Non enim ex huiusmodi solutione conditio creditoris est deterior facienda. Pract. Papiens. in forma libelli, in actione hypothecaria, vers. relaxandum iure pignoris, nu. 2.

9 Quæ conclusio t̄ procedit etiam in annuis solutionibus ex contractu debitis, vt in casu nostro, text. est in c. olim, de cens. Bald. d. c. quanto. Bertran. d. conf. 261. nu. 7. Calca. d. conf. 14. las. l. 2. q. 36. C. de iure em

phy. Rub. d. conf. 148. colum. 2. Brun. tract. de augmen. & diminut. monet. vltima conclusione. 1. ac 7. declaratione, Corn. d. conf. 187. colum. fi. & conf. 181. Ratio est, quia partes videntur sensisse, vt fiat solutio, habito respectu ad tempus contractus, ita omnes locis suprà scriptis.

Debent igitur solui vel ducati 44. Veneti boni auri, & iusti ponderis, vel in tanta moneta solidi 57. pro quolibet ducato illorum solidorum, & eiusdem bonitatis intrinsecæ, cuius solidi erant eo tempore, vt apertè tradit Brun. dicto tractat. vltim. conclusione, in quinta particula, seu in quinta declaratione, prope finem, versic. secunda consideratio. Quorum solidorum ob eorum bonitatem ducatus non constabat, nisi ex num. 57. & Testonis non capiebat nisi sex de illis solidis, & sic de singulis.

10 Vnde si hodie t̄ ducatus plus valeat, id est, ob deteriorationem pecuniæ minuatæ, per quam grossa æstimatur & taxatur, Bart. d. l. Paulus, colum. 2. vers. aduertatis, & vers. item dico, vbi etiam ceteri, ff. de solut. Apparet ergo quod illi solidi antiqui sunt deteriorati, ac in bonitate intrinsecæ diminuti, idèd promissionis tempus omninò est inspiciendū, & si solidi qui eo tempore currebant, inueniantur, soluendi sunt ex ipsis quinquaginta septè pro quolibet ducato.

Si verò antiqui solidi reperiantur, de nouis faciendæ est solutio, vel de alia moneta, secundum tamen æstimationem ac valorem dictorum antiquorum solidorum, Socin. d. conf. 198. cum ceteris suprà scriptis. Idèd si moneta vel solidi noui, & hodie currentes sint deteriores, numerus debet augeri, & sic numerus debet bonitatè supplere: Si verò sunt meliores, pauciores numero soluendi sunt, vt declarat Brunus d. tractat. conclusione vltima, declaratione vltim. colum. fin. versicu. ex præfatis infertur.

Non obstat contraria, quoniam ex prædictis extat responsio. Nam fateor pecuniæ vsualem esse soluendam, non tollitur tamen, quia ex vsualibus illa sit soluenda, quæ

quæ fuit promissa, Afflict. in d. verbo, moneta, sub nume. 15. propè fin. versic. ex quibus colligo hanc conclusionem, & propterea, cum ducati aurei fuerunt promissi, ducati sunt soluedi. Vel esto, quod ducati aurei necessariò nò sint soluendi, sed etiam tanta moneta solui possit, dico tamen monetæ æstimationem prout tunc, non autem prout nunc esse faciendam.

Si enim de illis solidis antiquis fieri potest, benè quidem si verè fiat de moneta noua, debet fieri ad monetæ veteris æstimationem, Socin. d. conf. 298. & hoc ab omnibus est approbatum, vt ex prædictis facile constat.

Non obstat, quod de cōsuetudine possit fieri solutio in moneta, nam procedit consuetudo, quando ducatorum promissio simpliciter fuit facta, secus quando fuerunt alia adiuncta, quibus colligitur mēs partium, vt omninò soluatur ducati, prout in proposito illa verba, boni auri, & iusti ponderis, arguunt partium fuisse intentionem, vt ducati tales soluerentur, idèd hoc casu cessat generalis consuetudo, vt pro auro solui moneta possit. Ita Brunus post alios, quos alleg. dicto tracta. de augment. monetæ, vltima conclusione, secundo præmissio, versicu. aliquando, nume. 7. vbi infinitos allegat, & res est indubitata, nisi in loco reperiretur obseruantia, vt etiam moneta solui posset, tamen si promissio facta fuit de ducatis de auro in auro, vel boni auri & iusti pōderis, vbi per Brunum, quæ obseruantia est facti, nec præsumitur nisi probetur, l. in bello, §. facta. ff. de captiuis, c. cum in iure, de offic. deleg. cum alijs per Iasonem adductis, l. admonendi, colum. 2. in lectura, de iureiurando, & per Dec. conf. 437. quæritur, num. 2. & de consuet. tradit, l. quatenus, numer. 2. de regul. iur. & conf. 472. numer. 16. & alibi.

Nec est verum, quod ducati fuerint taxati, sed solum ad demonstrationem solidorum 57. facta fuit mentio, vt suprà dixi in primo fundamento, & posito, salua veritate, quod taxatio fuisset facta, adeò vt 57. solidi solui possint pro quolibet ducato,

dico, dico tamen solidos esse soluendos ad rationem bonitatis, in qua erant tempore promissionis. Neque hoc inficiatur Soci. d. conf. 298. neque Brun. in contrarium adductus. Fateor ergo maiorem æstimationem non esse soluendam, quam fuerit summa 57. solidorum, adeò vt si hodie ducatus Venetus boni auri & iusti ponderis excedit valorem 57. solidorum monetæ antiquæ, illud plus, & ille excessus concernat com modum debitoris, quemadmodum etiam si ducatus hodie non ascenderet ad summam prædictam solidorum 57. damnū debitoris esset.

Et istud est quod dixerunt Socin. & Brun. omninò tamen oportet, de mente omnium, vt solidi 57. monetæ veteris, & illius bonitatis, cuius erant solidi tempore promissionis, exsoluantur, & hoc penes me verissimum est de mente iuris. Alioquin, si sufficeret soluere solid. 57. pro quolibet ducato, cuiuscunque monetæ minoris etiam valoris ac bonitatis, vel ponderis, quam essent solidi tempore promissionis, quod tempus partes ipsæ, vt prædixi, respexerunt, nempe sequeretur, vt minus solueretur, quam esset promissum, quod dictu absurdissimum est, & contra naturalem æquitatem, l. i. iuris gentium, §. prætor, ff. de pact. cum vulga. & prætereà voluit Socin. d. conf. 298. & ceteri scripti, quod si non possit reperiri moneta vetus, & noua sit deterior tantum plus soluatur, ad æstimationem monetæ veteris, vt per eos.

Ad vltimum respond. quod Barto. d. l. Paulus, procedit, quando in obligatione est moneta minuta, & aurei sunt in facultate soluendi. tunc soluuntur aurei secundum valorem suum solutionis tempore. Ita Bartolus, ibi Aretin. plenè conf. 11. Curt. lun. d. conf. 24. num. 5. 6. Non tamen negant, quin numerus monetæ primæ perfecte sit soluendus, habita ratione ad qualitatem ac bonitatem, in qua erat moneta minuta tempore promissionis, immò verò hoc fatentur, si rectè considerentur, & ita præcisè respondet Brunus dicto tracta. & dicta vltima conclusione, in quinta

particula, versic. in hoc passu, numer. 6. Et rationem ibi subiungit, in versic. secunda conclusio, quoniam nihil creditoris inter est, ut dentur plures vel minoris floreni, siue aurei, & ut pro eorum valore attendatur tempus solutionis, dummodò credito

ri solvatur illa moneta summa, quæ repetitur in obligatione, ut per eum. Concludo igitur ad fauorē Hospitalis, salvo semper saniore iudicio.

Ioannes Caphalus Ferrariæ legens.

IOANNIS BODINI DE REPUBLICA, CAP. III.

LIBRI SEXTI.

ARGVMENTVM.

Dere Numaria, quibusque legibus numorum depravationi facili occurratur.

SVMMARIA.

- 1 Rei numaria curam diligentem habendam in Republica.
- 2 Numismatum mutatio Reipubl. magnum adfert incommodum.
- 3 Graciani Tribuni plebis edictum, de certo precio in numis constituendo.
- 4 Princeps à numorum corruptela debet abstinere.
- 5 Philippo Bello Regi Gallorum vitio datum fuit, quod numismata corripisset.
- 6 Numismata in pondere non debent deficere.
- 7 Metallorum confusio Reipublica perniciofa.
- 8 Auream & argenteam suppellectilem ex pura materia fabricandam.
- 9 Auro as & argentum sæpè miscetur.
- 10 Hercly seu Lydy lapidis vis summa.
- 11 Confusio materiarum facit, ut adulterini numi sæpè fiant.
- 12 Aurum & argentum ut sit simplex & purum putum effici non posse.
- 13 Metallorum mistura ut sit æquabilis, oportet.
- 14 Auri ad argentum proportio duodecupla.
- 15 Falsitas numi aliquando in eius extremitate non elucet, licet nihilominus subsit in corpore.
- 16 Bodini consilium in numis feriendis, ut eadem metalli sit analogia.
- 17 Argentum Regium, cui tantum vigesima quarta auri deest.
- 18 Budei error taxatur qui minā libra drachma denarium æqualem esse putauit.
- 19 Librarum & vnciarū varietas summa est, quod exemplis demonstratur.
- 20 Numi si eadem mistura proportionem, pondere & charactere eodem percutiantur, ponderum varietate secundum Bodinum, facili succurri posse.
- 21 Princeps Ius gentium tollere nequit.
- 22 Anglia Regina ex argento serè puro numos fecit.
- 23 Numos ex solo ære non stampandos.
- 24 Germania metallis omnibus, præterquam auro abundat.
- 25 Auri libra, quot argenti libris aestimetur.
- 26 Auri pondo aliquando 13. argenti libris fuisse adequatum.
- 27 Nero admodum fuit delicatus in aurea suppellectile.
- 28 Numi aurei & argentei, ut eiusdem ponderis, mistura, & figura fiat, ex consilio Bodini.
- 29 Hispania leges nummarias exactissimè seruauit.
- 30 Nummi paulatim viliores cusi fuerunt.

- 31 Vocabulorum obscuritate artifices numularij alios decipiunt.
- 32 Monetarios Bodinus propter peregrina vocabula, quibus vtuntur, reprehendit.
- 33 Libra 72. solidos comprehendit.
- 34 Solidus non à sole, sed à soliditate vocatur.
- 35 Ducatos passim quarta parte ceratij à purissimo auro distare.
- 36 Pontificem Bodinus taxat, quod aureum fecerit caracterum 2½.
- 37 Argentum facilius quàm aurum deprauatur.
- 38 Aurum & argentum Principum legibus cauetur, ne extra fines Imperij euehantur.
- 39 Numismata pura percutienda, ita tamen vt à culmine vigesima quarta parte distent.
- 40 Confusione metallorum sublata, imposturis aurifabrorum & similium satis succursum Bodinus censuit.
- 41 Officinam numariam vnā in Imperio ordinandam.
- 42 Romani vnā tantummodò officinam numorum percutiendorum habuerunt, Iunonis templum.
- 43 Moneta deprauationem ex multitudine Offinarum prouenire.
- 44 Aureos numos extitisse ad centesimam vsque partem purissimos.
- 45 Aereos numos ad beneplacitum Principum tolerari posse.
- 46 Misturam etiam in numis minutioribus nō ferendam.
- 47 Figura circularis in numis praefertur.
- 48 Numorum fusionem percussura confert Bodinus.
- 49 Argentum volumine corporis duplo maius est auro.
- 50 Aeris ratio ad argentum quae sit, & argenti ad aurum quo ad volumen corporis.

- 51 Stannum quasi leuissimum venenum existit ceterorum metallorum.
- 52 Numismata quondam & hodie visa, ferrea, lamina argentea superducta.
- 53 Numi hoc tempore summo artificio, admodumq; celeriter orbiculari figura secantur & fiunt.
- 54 Medicina ista omnium sunt salutes, quae dolorem aliquem pariunt, & ita sanant.

THI firmissima quæq;
Rerum publicarū munimenta cōtemplanti,
rei nummariae curatio non tantū vtilis,
sed etiam ciuitatibus tātopere necessaria videtur, vt sine

ea commodè consistere nō possint: & quod maior necessitas est, eò magis nummorū deprauationi prospiciendum: cū ea res incredibile afferat vniuersis ac singulis detrimentum. At non modò corrumpi mōneta, sed ne mutari quidem potest sine incōmodo ciuitatis: quoniam mutatio precij ac materiae numismatum, census etiam ac bonorum cuiusque dubitationem affert. quo fit vt nemo quantum in bonis habeat, constituere possit. incerta sunt pacta conuenta, quæ versantur in societatibus, tutelis, fiducijs, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis, quibus vitæ societas continetur: incerti redditus, vectigalia, tributa: denique poenæ ipsæ ac præmia quæ à legibus & iudicibus irrogantur, incerta sunt futura: postremò ærarij opes, ac multa tum in publicis, tum in priuatis rebus rationibusque dubia ac suspensa fore necesse est. argumento sit illius Gracidiani Tribuni plebis edictum, qui cū de collegarum sententia victoriati precium indicta poena Romæ constituisset, tantum sibi ac posteritati gloriæ peperit, vt ei vicis omnibus statuæ dicarentur, & ad easthus ac cerei accenderentur. certè quidem M. Tullius ait neminē vnquā multitudini propter id vnū fuisse chariorem.

Ex quo intelligitur nummis à principi ipso lege & auctoritate publica corruptis, quanta perniciēs ad Rempublicam periculi sit. Quamquā t̄ principi non magis licet improba numismata cudere, quā occidere, quā grassari: nec à iure gentium, quo quidem auri & argenti precium constitutum est, discedere: nisi regis nomen ac splendorem amittere, ac falsā monetā fabricator quā princeps appellari malit: quod à Dante poeta Philippo Bello regi Frācorum t̄ probro datum est: quod primus inter principes nostros quātum quidem intelligo, numismata corrupisset, ac dimidiam aris partem argento miscuisset: vnde frequentes in tota Gallia tumultus, cuius facti cū regem serō pœnituisset, ac nummos pristinae bonitati restituisset, Ludovicum filium admonuit, ne deinceps adulterari numismata pateretur. Neque verò Petrus III. rex Aragonum villam diripiendi regis Balearū probabilem causam arripuisse dicitur, quā quod numismatum precia mutasset ac deteriorata fecisset: tamen reges ipsi Arragonenses eodem vitio laborasse feruntur: cū Innocentij III. Pontificis Max. interdictis numismata legitimo pondere leuiora facere prohibeantur, in c. quanto. de iure iurando. hinc reges t̄ Aragonum more à maioribus accepto cū Imperij sacris initiantur, iurant. Petrus Belluga in speculo princip. anno 1245. & 1336. se antiquae monetae leges minimē violaturos.

At non satis est his verbis iusiurandum concipi, nisi prius nummorum precium ac pondus legitimē sit constitutum, & ita constitutum, vt nec principes, nec subditi nummos deprauare si velint, possint. improbīs autem voluntas nunquā defutura est, quādiū metalla, ex quibus nummos confari oportet, miscebuntur. nam ex ea metallorum confusione pecuniarum corruptoribus deprauandorum numismatum materia sempiterna datur, etenim natura ipsa ferre nō potest, vt metallum simplex alterius loco substituatur: propter metallorum naturas colore, sonitu, volumine, pondere plurimū inter se

discrepantes.

Quamobrē Taciti Augusti Vopiscus in Tacito legē renouari necesse est: qua omnem omnino metallorū confusione prohibuit, indicta capitali pœna. id autē quē in argento facto atq; infecto cauere oportet. Sed à metallis excipienda est grīs & vtriusq; plumbi mixtura, vnde Cāpana, tintinabula ac tormēta bellica veteribus inusitata conflantur. In ceteris omnibus interdīto locum esse oportet, nō tantū in nūmis cudendis, verum etiā in omni argentea aureaq; supellestīle: in qua tam multā t̄ peccantur, vt quid maximē nō facīle dici possit. & quia materiā sēpē superat opus ipsum, probatio difficilimē fieri potest, in quo Archimedes ipse ingeniosissimus homo sua spe et cōmento fraudatus est: (neq; enim Heraclij lapidis vsus planē cognitus erat) cū eius aurificis qui coronā aureā Hieronis regis conflauerat, furtum deprehendere sine operis detrimēto iuberetur, vnam auri massā, alteram argenti eiusdem pōderis in vas aqua plenum vicissim immerfit: & ex aqua effusa vtriusque massae, voluminis auri et argenti proportionē vtcunq; intellecta vas rursum aqua repleuit, & in eo coronā immerfit, vnde minū aquae quā ex argentea massa, & plusquā ex aurea effusum est: ex quo iudicare sese posse putauit quātū auri ex ipsa corona detractum esset: quantā scilicet partem, sed iudicium illud fallax erat: quia posuit mixturam ex argento puro fuisse, cū tamen grīs & argenti mixtura simul cum auro sepius etiam inuitis aurificibus fieri soleat: grīs enim nō solū vtilius est auro miscere, verum etiā auri colorem reddit magis viuīdū ac splendore clariorem: argentū verō auri colorem efficit pallidiore.

Est autem voluminis argenti & aris tantum discrimen, quantum distat 13. ab 11. ita sit vt duabus partibus argenti massa eiusdem ponderis minū aquae effundat, quā aris. quōd si coronae mixtura fuit ex aere & argento, certē iudicari nullo modo potuit, quantum auri ab opifice detractum esset, nisi planē intelligeretur, quantum vtriusque metalli auro admistū fuisset.

10 fet. ac tamen penitus id perceptum esset error tamē peccare necesse est in aquę mē-
sura, vt ponderis ac voluminis metallorū
proportio eliciatur. Certē quidem Hera-
clio lapide subtilius argentarij ac nūm-
larij vtuntur quā veteres: nemo tamen est,
qui quantum eris aut argenti auro admis-
ceat, ex Heraclio lapide percipere possit.

At improbē aurifices quērī solent, &
anteā sepe quęsti sunt aurea vasa sine iactu
ra constari nō posse ex auro, cui ad summā
bonitatē duo tantū ceratia desint, etiā si
ceratij quarta pars lege anno 1540. Franci-
ci I. Francorū regis detrimento tribuatur:
ac legibus neglectis auro sextā, interdum
quintam æris argentiue partem admiscet:
quo fit vt quę vulgō putatur aurea supel-
lex, ei ceratia quinque desint, quę in mas-
sa librarum 24. quinq; libras æris cum au-
ro confusi efficiunt. decursu t̄ verō tempo-
ris nummi ex eiusmodi auro constantur a-
dulterini. Quamobrem necesse est eandē
in auro factō & infecto æquē ac in nūmis
auri proportionem & admistionem. seue-
rissimis legibus seruari. Aurum autem ar-
gentūve ita expurgari & excoqui, vt
simplex sit t̄ & ab omni sorde ac mistura
purum, negant aurifices pleriq; (quanquā
adhuc sub iudice lis est:) & vt purissimum
reddatur, sine graui tamen dispendio non
potest. quinetiam auri optimi puritas no-
stris æquē ac Hispanorum legibus definitur
ceratiorum 23. & dodrantis ceratij,
cum detrimento partis octauę ceratij v-
nius, id est, aurum eiusmodi, cuius massa
si fuerit 192. partium, tres partes auri de-
sint, argenti verō Parisiensis bonitas om-
nium laudatissima putatur: quippe qua-
dragesima sexta parstantū æris admista
est argento Hispanico optimo ferē trigesi-
ma sexta.

13 Vt igitur certa sit ac perpetua auri &
argenti proportio sine iactura, necesse est
legibus cauēri, t̄ vt vtriusq; metalli mistu-
ra æquabilis sit, tum in nummis, tum in su-
pellestīle, partis scilicet vigesimę quartę:
qua ratione auri & argenti materia, tum
ad nummos, tum ad vasa cōflanda satis so-
lida futura est, quā si purior sit, aut quati-

tur, aut sensim vsu deteritur.

14 Cum autem auri t̄ ad argētum ratio to-
to ferē terrarum orbe duodecupla sit, vti-
lissimum erit vtriusque metalli nummos
eiusdem ponderis cudere: modo ne libra
in pauciores 24. nummos diuidatur: vnci-
ales enim aurei, quales in Lusitania, & ar-
gentei quales in Germania feriuntur, fa-
cilē corrumpi possunt, nec deparauatio
seccione aut Heraclio lapide percipitur,
t̄ quoniam circularis portio exterior, qua
bonitatis periculum fit, ex auro argētove
puro esse potest: interiora verō corrupta,
vt sapissimē deprehensum est, facilius e-
tiam deprauantur bilibres nummi, vt au-
rei Heliogabali, & quos Imperator Græ-
corum Tiberius bestiales cudi iussit, qua-
les quinquaginta Childerico Francorum
regi dono dedit. Licetbit igitur libram v-
triusque metalli primum in nummos 24.
deinde in 36. tum in 48. post etiam in 72.
postremō in 96. aut etiam subtilius diui-
dere, ac duodecim argenteos aureo num-
mo eiusdem ponderis ac figurę commu-
tare, vt regalis argenteus Hispanorum,
qui ferē drachmalis est, aureum nummum
Francorum æquat pondere: ac propterea
duodecim argentei aureo nummo com-
mutantur. quid, malum, obstat, quominus
omnes argentei nummi aureis pondere
sint æquales? cur item eiusdem ponderis
vtriusque metalli eodem diuersi ponderis
dissimili t̄ caractere non feriantur? cur
non erit eadem vtriusque metalli analo-
gia? hoc si fiat, quod & facile est, & ali-
quando spero futurum, omnibus depra-
uandorum nummorum omnibus occasio
præcipiatur.

15 Dissimilium autem pōderum nummos
dissimili caractere signari oportet, ne im-
periti ac rustici in commutatioe nummo-
rum qui pondere ac pretio non multū dif-
ferunt, falli possunt, vt in regalibus Hispa-
norum, & in argenteis nummos Henrici
III. Francorum regis eiusdem caracte-
ris, imperiti sæpē labuntur. Quod si lib-
ram in 96. nummos diuidamus, argenti
quidem drachma singulorū exisset, qualis
fuit Atticorum & Mezusa Hebræorum,

quā

qui proximè ad regalem Hispanicum accedit: denario Romano tribus scripulis minor: quia septem denarii Romanorum perinde ut octo drachmæ Atticæ vnciam cōstituunt: nos grossum appellamus, qualis fuit maiorum nostrorum ætate grossus Turonensis argenti optimi regalis, id est, cui tantum vigesima quarta pars ad purissimi argenti bonitatem deesset. Et quoniam nullus erat ea ætate nummus argenteus materiæ bonitate nostra drachma, seu grosso Turonensi superior, etiam populi finitimi in foederibus & rationibus contrahendis eo nummorum genere utebantur: ut in eo foedere, quod Bernates cum minoribus pagis Heluetiorum percusserunt, grosso Turonensi stipendium peditis diurnum æstimatur: cuiusmodi Attica drachma Græcis, ut est apud Pollucem: vel denarius Romanus, ut est apud Tacitum, diurnum fuit peditis stipendium, etiam Augusti principatu: ac ferè opificii & rusticorum operæ diurnæ tati æstimantur in sacris literis, Matth. 20.

19 Iam enim pridem error Budæi deprehensus, (Georgius Agricola Plinij, Appiani, Celsi, ac Tranquilli testimonio comprobauit) est, (tamen si non sine Græcorum ac Latinorum auctoritate lapsus esset,) qui minam libræ drachmæ denarium æqualem esse putauit, tamen si enim vncia vbique æqualis esset, fuit tamen drachma Attica vnciæ pars octaua, denarius verò septima: & cum libra caperet denarios 84. mina tamen centum drachmas æquabat. His verò temporibus incredibilis apud omnes populos libræ & vnciæ varietas existit imò verò in eodem Imperio infinita sunt propè genera librarum. Ut enim pauca de multis, centum libræ Parisienses efficiunt Lugduni 116. libras, Rothomagi 96 $\frac{1}{2}$. Tolosæ 121. Massiliæ 123. Genuæ 89. Venetijs 165 $\frac{1}{2}$. Genuæ 155. Basileæ 998. Londini 109 $\frac{1}{2}$ Parisiensibus cum Argentinenis & Vezuntinis conuenit, item Bernatibus, Basiliensibus, Nurembergensibus ac Francofurdienis inter se, rursus Tolosatibus, Mon-

Speliensibus & Auenionensibus congruunt eadem pondera. At etiam Turonensis prouincia libram habet Parisiensibus leuiorem: nam quindecim vnciæ Parisienses sexdecim efficiunt Turonenses. In Oriente & Africa non minor & certè maior est ponderum dissimilitudo. centum enim rotuli Thesalonicensis efficiunt 91. libras Parisienses. totidem rotuli Damasceni libras Parisienses cōstituunt 420. centum rotuli Syriaci libras Parisienses 503. & 14. vncias pendunt. centum libræ in Archipelago libras Parisienses cōstituunt 91. in oris Africa 116. pondo completuntur centum Parisien. in Asia minore centum rotuli Parisienses libras 123. & vncias quatuor cōstituunt. leuissima libra est Neapolitana, quoniam centum libræ Neapolitanæ quatuor tantum ac septuaginta Parisienses pendunt.

At quibusdam in oppidis duo, triaue, interdum quatuor pondera pro rerum quæ vaneunt varietate, cōstituuntur. Oranum Africa oppidum quatuor habet pondera varietate discrepantia: quorum grauissimum est quo æs appenditur: quippe centum pondo efficiunt 182 $\frac{1}{2}$. Parisiens. id verò quo species & aromata vaneunt, aliquanto leuius est: centum enim pondo cōstituunt libras Parisiens. 152 $\frac{1}{2}$. tertium, quo triticum & cera pendi solet, cuius ponderis centum efficiunt Parisienses libras 121. leuissimum denique, quo xilum appenditur: cuius ponderis centum libræ cōstituunt 182. libras Parisienses.

10 Sed omnis illa varietas ac discrepantia t ponderum conciliari facile potest in nummis, si eodem pondere & caractere aurei & argentei eadem mixtura proportionem feriantur: cum vbique ferè terrarum duodecupla sit auri ad argenti proportio, ut superius diximus.

Huic t gentium iuri derogari non debet, ne Princeps sine summa sui nominis ac famæ iactura ius illud populorum omnium commune perumpere potest. priuati verò ac publici nummorum corruptores

prores sublata illa quā dixi metallorum confusione, simul concidant necesse est: quia nemo tam stupidus futurus sit, qui fraudem oculis, auribus, tactu denique ipso non faciliè percipiat, & quidem sine Heraclio lapide, sine fornace, sine stilo, sine sectione. Et quoniam argenti pars minima quæque preciosa est, ad plebis utilitates & commoda tertium nummorum genus ex ære puro aut fabricari oportet: aut certè argenti vnciam non modò in duas semuncias diuidere necesse erit, sed etiam in tres duellas, quatuor siciliquos, 6. sextulas, 8. drachmas, 18. tremisses, 24. scribula, 48. obolos, 96. semiobolos, 144. filiquas, 576. grana: vt tenues vilissima quæque friuola facilius coemere sibi possint.

32 Cùm t enim Angliæ regina non ita pridem arosa numismata sustulisset, ex argento satis puro numos cudi iussit, sed cū ac semiscripula librā in scripula non satis subtiliter diuisisset, tenuibus ademptū est cōmercium rerum viliorū: nec egentibus tanta benignitate ac facilitate succurri potest, quā si subtiliores nummos cudi iussisset. At Renatus Argentum ac Lotharingorum dux vnciam argenti in mille nummos diuisit, quos Andegauenses appellāt, ne cuiquam deesset aut mercādi, aut egentibus largiendi facultas.

43 Quod etsi laboriosum monetalibus videtur, vtilius tamen est quā ex ære nummos ferire, tum quia nullum metalli genus citius ære rubiginem contrahit: tum etiam quod æris vbique est ac semper fuit precium incertum. debet autè ratio nummaria sibi constare, nec vlla temporum aut locorum varietate mutari: id quē maxime propter iura commerciorum populis omnibus inter se communia. Nam Punico bello argenti ratio ac æstimatio fuit pondo vnius ad 840. æris. at Senatus decreto vt inopiæ ciuitatis consuleretur, precium æris magna sui parte parte deminutum est: & cū denarius argenteus antea decem assibus æreis qui tum librales erant, æstimaretur, momento sexdecim assibus eiusdem ponderis æstimari. Plin.

libr. 33. cap. 3. cœpit. postea librale pondus assis dimidia ponderis parte imminutum est lege Papiria: vt precium æris duplo maius fuerit, quā ante legem Papiriam. Festus libr. 17. in verbo, Sestertius. extitisset: post etiam as illud semilibrale rursus dimidia ponderis parte minui placuit, ac denarium argenteum decem assibus eius ponderis æstimari: quia ratione argenti pondo 210. æris æquabat: quale nunc precium nostra ætate in Gallia ferè vsurpari videmus.

At in Germania, t quæ metallis omnibus præterquā auro abundat, vilius æstimatur: neque enim tantum supellex magna sui parte ærea fabricatur, verum etiam templa ipsa multis locis ære teguntur. in Hispania rarius est, in Africa verò rarissimum: ac propterea multò quā in Europa carius æstimatur. facit igitur tanta illa precij varietas, quominus æris materia rei nummarie idonea videatur. Hæc occurret aliquis, argentum etiam quibus 24 locis abundat, vilius æstimari. nam eo fœdere quod idem est cum Aetolis, vno capite auri libra decem argenti libris æstimatur. Liuius. at lege Constantini, l. vlti. de argenti precio. C. auri libra exæquatur argenti libris 14½. quia legislator solidos quinque aureos, quales septuaginta duos habuit libra Romana, argenti pondo æstimauit: nunc verò duodecupla ferè est vbique ratio: nec auri ad Aquilones inopia, nec argenti copia facit, vt hoc multò vilius, aut illud multò carius æstime-
tur.

Pontifex quidem Romanus auri quā argenti cupidior, in camera Pōtificiali auri libram æstimauit argenti libris 12½. vt argentarij ac nummularij aurum potius quā argentum spe lucri Romam inferri curent. Quamquā bismille & quingenti anni labūtur, cū eadem ferè esset quæ his temporibus. Scribit enim Herodotus auri pondo argenti libris tredecim æquatum fuisse. & in Pandectis. In Misnaoth. tract. de angul. cap. 8. §. 6. & 7. Hæbreorum auri nummus, argenteis 25. æstimatur. quo fit vt cum Hæbreis aurea numismata argen-
Cccc teis

teis ea ratio fuerit quæ est vnius ad 12½. Per
farum item legibus auri ad argentum ratio
planè fuit duodecupla: nam stater Darius
aureus vncialis argenti pondo æstimaba-
tur, vt est apud Pollucem, quinetiam Au-
gusti temporibus rex Indorū eandem ha-
buit auri ad argentum æstimationem, quæ
tunc Roma ferebatur, ac propterea Ro-
manorum iustitiam laudauit, vt est apud
Plinium. Ex quibus efficitur eandem ferè
nunc esse quæ semper antea fuerit, auri &
argenti æstimationem: aurum quidem pre-
ciosius haberi cœpit Constantino mag-
no Imperatore, cum principum superio-
rum luxu omnia auro splenderent, vt eti-
am Martialis Bassam irriserit auro cacantem.
27 Quid Nero? cui non satis erat auream
habere suppellectilem, nisi et auream
quoque domum haberet, ambulatorijs mil-
le passuum distinctam. Quid Vespasia-
nus? qui amplius bis millies in extruendo
ac inaurando Capitolio insumpsit. Agrip-
pa verò comes Augusti, Pantheum ære, æs
item auro textit, quod ad hæc vsque tem-
pora mille ac sexcentos amplius annos æs
quidem à rubigine, templum verò ab in-
iuria cœli & à ruina seruauit, ac nisi æs
inauratum fuisset, tandem rubiginis ex-
sum imbres admisisset.

Certè quidem sacram suppellectilem
auream esse, vt lex diuina iubet, ferendū
est: sed aurea vasa, peristromata, cubilia,
libros etiam & ephippia inaurata vbiq̃ue
videri, hominum furiosorum insaniam
coarguit. quam nisi principes seuerissi-
mis legibus coerceant, auri non modò ra-
ritatem, sed inopiam vbiq̃ue summam fo-
re necesse est: cum in rebus inaurandis as-
sidua, & quidem perpetua fiat auri iactu-
ra, qua de re populus noster apud princi-
pem in comitijs Bloesensium graniter qua-
stus est. At tametsi argenti copia tum in
Europa, tum Africa, tum in Occidentis
regionibus maxima sit, nec magna fiat ar-
genti iactura, nihilominus æstimatio quæ
dixi, vbiq̃ue ferè sibi constat.

Quamobrem si mixtura quoque vtrius-
que metalli sit eadem, nummiq̃ue aurei eius-
dem ponderis ac figura cum argenteis fe-

riatur: exceptis minutissimis argenti num-
mis ad tenuium subleuandam inopiam,
quod in auro necesse non erit, nemini du-
bium esse potest, quin perpetua ac stabili-
ratio nummaria futura sit, & ab omni de-
prauatione tuta: quod minimè sperandum
est, quandiu ærofa numismata auri & ar-
genti feremus, quæquàm mixturam num-
morum omnium inæquabilem et vbiq̃ue
videmus, præterquam in Hispania, quæ
29 leges nummarias accuratissimè tuetur. In
hoc quidem Imperio auri & argenti nu-
mismata vsque ad Philippi Belli ætatem
purissima fuerunt. primus hic dimidiam
æris partem miscuit argento, anno 1300.
ac tametsi post aliquanto et pristina bo-
nitati restituta fuisset, centesimo tamen
ac vigesimo post anno argentei num-
mi vix tertiam argenti partem habue-
runt. 30

Carolus VII. rex ineunte Imperio, ta-
meti rebus afflictis, numismata argenti op-
tati vt populi gratiam iniret, cudi iussit,
anno 1430. sed extremis ferè Imperij tem-
poribus argenteos nummos labefactauit,
cùm deteriores quàm Philippus Bellus cu-
di iussisset. deinceps enim argentea numis-
mata minui cœperunt, non tantum mate-
riæ bonitate, sed etiam pōdere ipso: quos
enim solidos Franciscus anno 1540. rex cu-
di mandauit, non tantum superioribus le-
uiore, verum etiam multò deteriores fuis-
se videmus: quippe qui duas amplius par-
tes æris haberent, tertia pars non tota ex
argento constabat. deteriorem tamen so-
lidum cudit Henricus filius: deterrimum
Carolus IX. scilicet dimidia ferè parte le-
uiorem quàm auus: admixtis etiam du-
bus æris partibus, vt argenti tertia tan-
tum pars restaret. Id quidem finitimorum
principum exemplo quasi necessitate qua-
dā coactos reges nostros fecisse videmus,
præsertim Heluetiorum, Germanorum
& Belgarum: qui cùm argentea numisma-
ta nostra deteriora semper feriāt, nostros
homines ac ciuitates nummis argenteis
spoliabant, vt ex ijs suos conflarent, & ad
nos sua numismata commerciorum neces-
sitate traderent.

Inde populorum grates ac frequentes querelæ, quod in nummorum permutati-
one & commercijs ineundis tanta detri-
menta ferant, atq; ij potissimum, qui rem
numariam propter metallorum confu-
sionem ad intelligendum difficilem cape-
re non possunt. fraudis origo inde manat,
quod suam quisq; artem, quo vendibilior
fit, obscuriorem efficere conatur, vt medi-
ci, qui leuissima quæq; medicinalite-
ris obscurissimis Gothorum, verbis qui-
busdam Arabum, cuiusmodi est Ana, pon-
deribus ac notis Græcorum tradunt im-
peritæ plebi, ne scilicet arcana pateât me-
dicorum: ita monetales Præfecti ac ma-
gistratus noua ratione loquendi rem per
sele clarissimam tenebris plusquam Cim-
metrijs obscurarunt. nā cum facile dici po-
tuisset, massam auream librarum 24. cui
duæ libræ æris argentiue admixtæ sint: aut
brenius, aurū cuius duodecima pars ærea
aut argentea sit, aurum 22. ceratiorum di-
cere maluerunt: cum item argenteos nu-
mos media sui parte tæreos dicere lice-
ret, argentum appellarunt sex denario-
rum: pondere duorum triumve denario-
rum, æstimatiōe quindecim denariorum,
vt eodem verbo materiæ vim, pondus ac
precium repugnante rerum natura signi-
ficarent, cum autem perspicue dici potuis-
set argenti libram in nummos octoginta
diuidi: numos sex solidorum dicere ma-
luerunt.

Rursus monetarum genus sic diuidunt,
vt quoddam stabile sit: quoddam varium
ac mobile: tertium fictū & imaginarium:
cum tamen nihil in re numaria stabile di-
ci possit: & ab illa quam dixi metallorum
cōfusione labes omnis proficiscatur. Nu-
mus enim Italarum omnium ac Siculo-
rum communis, quem ducatum monetam
imaginariam appellant, verissimus erat
aureus Constantini solidus, eiusdem pon-
deris ac precij cum Angelico Anglorum,
& Medino Africano, aut Imperiali Bel-
garum: cuius ponderis sex uncia capit, li-
bra verò duos & septuaginta, d. l. quoties-
cunq; de argenti precio. huius solidi ple-
ræ sunt leges Græcorum, Alemanorū, Ri-

pariorum, Anglorum, Fræcorum, Salio-
rum, Burgūdionum: quem maiores nostri
aureum solutū appellabāt: nostri ad aureū
solarem ridiculè detorserunt. In his tamē
legibus quas modò dixi, multiplex, est ac
varia solidorum significatio, ac pretia di-
uersa.

Ineptissimè verò nostri monetales, qui
non ita pridem aureis nostris solidis cha-
racterem Solis impresserūt: quasi solidus
à sole diceretur. Solidum autem lex appel-
lat, quia ex auro purissimo confaretur.
nihil est enim in vniuersa rerum natura
quicquam auro solidius aut magis compa-
ctum: cum cætera omnia corpora vacui-
tates quasdam habeant inanes. Et quem-
admodum aureus numus Augusti princi-
patu, eodem pondere quo stater Atticus,
quo Philippicus, quo Roseus Anglicus (o-
mnes didrachmi,) sub occasum Imperij
Romani paulatim imminui cœpit moneta-
lium capitali fraude, quousque tempo-
ribus Constantini tertia ponderis parte
antiquo leuior esset: sic aureus Constanti-
ni solidus qualis est Anglorum Angeli-
cus, maioribus nostris vtitissimus pau-
latim pondere minutus est: ac semper mi-
nuitur Præfectorum monetarum furtis ac
rapinis. quem enim aureum veterem ap-
pellamus, drachmam pendit: idem Caro-
lo quinto rege duobus scripulis minutus
est: eius enim ponderis sunt Franci aurei,
tum equites, tum pedites, eadem tamen
bonitate, qua veteres eiusdem ponderis
cusi sunt Ridæi Burgundiones. hinc ad
Caroli VIII. regis Imperium aureus tri-
bus scripulis antiquo leuior, & ceratij do-
drante deterior paulatim cusus est. ac ra-
metfi Franciscus maior pondere ac boni-
tate meliores signari voluisset, nunc ta-
men leuiiores scripulo, & ceratij semis-
se deteriores feriuntur. cætera ciuitates,
Venetorum, inquam, Genuensium, Flo-
rentinorum, Senensium aureos num-
mos, quos ducatos appellant, & Hispani
ipsi vna & eadem lege ponderis ac t boni-
tatis, quarta, inquam, ceratij parte ab
auro purissimo, tribusque scribulis à
drachmali pondere percusserunt vsque

Carolus V. Imperatorem.

Is enim anno 1540. aureos Hispanos duobus ferè ceratijs deteriores, & quatuor siliquis leuiore cudi mandauit: ex duodecima pars libre, siue quod idem est, vncia æris, argentiue auro publica lege misceri cœpit, extemplò ciuitates omnes ac principes Italia, eadem lege nummos siliqua tamen grauiore cudi iusserunt. Pontifex ipse Romanus Paulus III. perniciosum cæteris omnibus præbuit exemplum. Is enim aureum Romanum omnium deterrimum, ac leuissimum sub Farnesiorum stemmate signauit: quippe ꝑ duobus ceratijs ac semisse ab auro purissimo distātem, ac duobus scripulis solito pondere leuiorem. deinde Farnesius Cardinalis cū Auenione Pōtificis Legatus esset, deterius in eo se gessit quā aui ipse: quippe aureos cudit auro deteriores ac leuiore.

Quo factum est vt publici corruptores ac monetales Præfecti, finitimarum ciuitatum proba numismata vndique coacta corrumpere, ac deterrima quæq; ferirent.

Et quoniam acutius auri quā argentī precium intuemur, & argentum quā aurum deprauare facilius, fraus etiam obscurior, sapissimè ꝑ sit vt argentei nummi quò sunt puriores, eò rarius reperiantur: propterea quòd ex optimis deterrimos conflare publica finitimarum ciuitatum lege licet, regales Hispani argenteorum numismatum optimi vndique conquiruntur à Belgis & Germanis, vt vnciales ac semunciales nummos publica auctoritate feriant: quos à regalibus duodecima ferè bonitatis parte abesse constat. Sic Lucernates, Solaturij, Vnderualdenses, ex nostris capitonibus suos conflare solent, æris ferè duodecima parte admista. leuiore sunt etiam capitonibus Francorum. etenim bonitatis ac pōderis rationibus subductis, Francorum capitonibus deteriores sunt duobus ferè assibus, quæ quod subtilius à nobis libro in Paradoxo aduersus Malestretum, singulari disputata sunt, omitto.

Principum ꝑ quidem ferè omnium le-

gibus seuerissimè cauetur, ne aurum & argentum extra fines Imperij cuiusque euehatur, sed nunquā obtineri poterit vt legibus pareatur, quādiū commercia cum finitimis populis, vt necesse est, intercedent. Capitales etiā ab aurificibus fraudes manare solēt: quas omnes si persequar infinitus sim: nec tamen vllis legibus caueri possunt, nisi ea quā dixi ratione semel in Republica cōstituta: vt scilicet omnia auri & argenti numismata æquabili proportionē ꝑ ac pondere feriantur, & à purissimis quarta & vigesima parte tantum distent: nec aurificibus ab ea lege discedere liceat. ita fiet vt argētea supellex argenteis, aurea aureis equo pondere coemanatur ac permutentur, nec quicquam venditori pereat præter opus.

Sic enim vetere maiorum nostrorum prouerbio dici solebat, in argentea supellectile nihil venditori perire præter opus, cū aurifici venderetur. cur non idem quod ante trecentos annos in Gallia factum est, quod etiamnum in Hispania fieri videmus, consimili exemplo faciemus? at nostri aurifices sub operis specie fraudem emptoribus faciunt: ac vilissimo pretio emunt: quod multò carius distrahere possint: sublata verò auri, æris & argenti confusione, fraudes à stirpe ꝑ conuelli necesse est, vestigal etiam monetale, quod principes graui subditorum incommodò de nummorum precio detrahunt, tolli, ac potius eo nomine vestigal nouum, tum etiam ad monetarium mercedem imperari æquius est: vt olim Normani principes, & non ita pridem Poloniæ reges sanxerunt, vt nummorum vis ac potestas vbique sit eadem sine vllò permutationis nummorum detrimento.

Et quoniam ab ijs qui auro, argento, ære flando, feriendo perficiuntur, pestis præcipue manat, eoquē latissimè per omnes Imperij prouincias grassatur, vnam tantum nummorum officinam in eodem Imperio ꝑ constitui necesse est, & in vrbe omnium maxima, vt publicè spectantibus magistratibus nummi percontantur. Nouum id, opinor, Præfectis monetariis libus

talibus videri possit, præsertim nostris, qui monetarum officinas habent ferè viginti.

42 At mirum videri debet nemini, qui modo intellexerit Romanos in tanto Imperio vnam tantum monetarum officinam habuisse, scilicet Iunonis templum, in quo Tresuiri monetales trium metallorum, auri, argenti, æris nummos sine vlla æris miscura signabant. præterea Marij Gracidiani Tribuniplexis rogatione scholam constitui placuit, in qua numi probarentur.

43 Latè quoque patebat Imperium Francorum Carolo magno rege: omnes tamen monetarum officinas in Palatium coegit: quo seuerius & accuratius nummi fabricarentur ac probarentur. postea verò quâ officinas plures habere, & procul à Principe metalla miscere licuit, ratio quoque nummaria deprauari cœpit.

Hic dicet aliquis, Persas, Græcos, Romanos simplicia numismata æris, argenti, auri fabricasse, nec tamen adulterinos nummos defuisse. vt videre est apud Demosthenem contra Timocratem. & in tit. de falsa demus id quidem: sed tanta fuit eorum raritas, vt id valde nouum videretur: quoniam facillimè quisque metallorum simplicium naturam vim, ac pondus tenebat: nec tamen prius nummi corrumpi cœperunt, quàm metallorum confusionem principes ciuitatum inuexissent, vt Marco Antonio in Triumuiratu probro datum est: quod ab aduersarijs profectum opinor: cum adhuc inopia laborantibus Romanis Liuij Drusi Tribuniplexis rogatio non sine contumelia reiecta fuisset, cum octauam æris partem argento misceri vellet. ex quo intelligitur argenteos nummos etiam illis temporib* à summa puritate nihil aut parum admodum abfuisse: aurum quoq; purissimum extitisse demonstrât etiam nummum aureum numismata veterum Græcorum, ac Romanorum, in quibus nihil est admistum æris aut argenti, præter centesimam partem, quæ sine diuturno labore ac detrimento percoqui nō potest. at etiam Vespasianus nummos aureos consilari iussit, quibus tantum defuit pars auri septingentesima octo-

gesima octaua: vt Parisiorum aurificibus, ac monetarum præfidi Turretano comperitum est.

Mihi tamen sufficere videtur, si pars argenti & auri vigesima quarta desit: ne queratur monetales operis diuturnitatem & iacturam: aut ignibus imperari non posse. Nollem, si fieri posset, quanquam fieri posset docui, æreos nummos signari: si tamen aliter principibus videretur, puros ac simplices consilari oportet. id quidem perfacile est, ac tametsi antea nummi nostri partes assium minutissimæ decimam duodecimamve partem argenti caperent, nihilominus tamen fraudes in ijs quamplurimæ fieri solent, quæ minus à plebecula, cui potissimum eiusmodi numismata cuduntur, percipi solent.

Extat apud me Iacobi Pinatelli rei nummarie Præfetti ad Henricum I. regem epistola populari sermone scripta: qua grauius queritur de publica calamitate, ac monetales Parisienses accusat, quòd assensu iusto pondere leuiiores, materiaq; deteriores acciderent: detrimentum verò publicum triginta sex assium in singulas libras eius monete fuisse demonstrat. Ex quo intelligitur in infinita multitudine talium nummorum quanta fabricatur, peculatus incredibiles fuisse.

Ideò tamen Pinatellus à Curia monetarum accepta potestate anno 1552. eundem dorum denariorum ac duplorum, ad officinas huius Imperij remotissimas se recepit, procul à principe, procul à luce: ac tantam vim talium numismatum signauit, vt rationibus omnibus subductis à Iudicibus, quæstionum centies ferè sestertium de peculatus esse comperiat: nec dubitauit sestertium pellici regie numerare, quæ flagitiosissimi hominis supplicium quidem distulit, non sustulit tamen.

44 Hæc igitur mea conclusio est, ne minutus quidem nummis metalla misceri oportere. Sed ea quæ diximus cum in Asia & Africa, cum item in Hispania & Anglia rectissimè fiant, quid obest quo minus idem in cæteris quoq; ciuitatibus & Imperijs fieri possit? Non dubito si Principes inter se cōspici-

rent, omnia faciliora futura.

Et quemadmodum veteres à numerum percussione ad proplastice & fusionem delapsi sunt: idem nunc quoq; nobis faciendum opinor. nam quo numi solidiores fuerint, eò melius figuram tumentur, quæ in numis percussis vetustate perit. circularis verò & æquabilis figura circuncidi nō poterit, quin facile cuiq; appareat: nec item vllum erit ex cæmentis numerum detrimentum: nec iterum atq; iterum cæmenta conflare oportebit: nec tot opificib. opus erit. nec tantum temporis inaniter contendum in molestissima percussione: sed eodem momento vis infinita numerū forma cuiusque, loco, & ordine constituta existet. postremo numos adulterinos efformare nemo poterit, cum metallorum easit natura, vt corporis capacitate ac volumine plurimum inter se distent: quod quidē volumen in numis percussis latet: quia percutientis arbitrio distendi, aut cogi possunt: forma verò in quam liquata iniiciuntur metalla, nec distendi, nec minui potest.

Quamobrem si quis aureos numos ære admisto corrumpere velit, formæ capacitas non patietur: quia corpus æris duplo capaciū est, & ratio ad aurum eadem quæ vnus ad 2. & $\frac{1}{2}$ siue octo ad septendecim, siquidem vtriusq; massa capiatur eiusdem ponderis: contrā verò, si corpus vtriusq; metalli eiusdem amplitudinis sumatur, auri corpus ære duplo grauius, & $\frac{1}{2}$. vel vt subtilioribus ponderib. ac numeris vtamur, eadem est æris ad aurū ratio, quæ 1551. ad 729. vt quidem me spectante demonstrauit Fr. Fuxæus magnus seculi nostri Archimedes.

Auri verò ad argentum ratio ea est quæ 1551. ad 929. aut ferè 9. ad 5. id est argentum corporis volumine duplo ferè maius est auro, si eiusdem pōderis massam vtriusq; metalli constituamus: vel aurum ferè duplo grauius erit argento, si eiusdem voluminis massam vtriusque metalli comparemus.

Æris item ad argentū ratio ea ferè est, quæ 11. ad 13. aut exactissima ratione, vt 729

ad 929. nam hæc duo metalla corpore ac pondere sibi proxima sunt, colore verò dissimilima. propius tamen argentum plūbo accedit, tum pondere, tum etiam amplitudine: id est plumbum eiusdem magnitudinis qua argentum tantò grauius erit argento, quantò numerus 15. maior est 14. vel accuratissimè, vt 998. ad 929. aut huius volumen tanto maius erit volumine plūbi, si vtriusq; massa eiusdem ponderis inter se conferantur. sed plumbū corruptorib. numerum inutile est, propterea quod diffluit, & ab omnibus metallis facillè seiungitur.

Stannum quoq; admistum cetera metalla quasi lethiferum venenum perdit, ac planè corrumpit: ac tamen si argento colore quam similitum videatur, corporis tamen amplitudine ac pondere dissimilimum est: nam vtriusq; eadem ferè est ratio quæ 9. ad 13. aut subtilius 600. ad 929. Aurum verò ad stannum metallorum omnium leuissimum & corpore capacissimum, ferè triplam habet rationem: id est, quam 18. ad 7. vel subtilius 1551. ad 600. Ferrum itē corporis amplitudine & pondere ad argentum cæteris propius accedit: est enim ferè vtriusque ea ratio quæ 3. ad 4. vel accuratissimè vt 634. ad 929. sed aliorum misturā ferre nullo modo potest. quinetiam æris drachma si in ferream fornacem iniiciatur, obstat quominus ferri materia liquari vllō modo possit, ac totam aduri necessesse est.

Queritur tamen Plinius corruptores numilmarum argentea lamina ferreum numum sic texisse, vt argenteus putaretur, id quæ appellabat ferruminationem, qualē me Lutetiæ numum meminisse vidisse. pondus tamen aut corporis capacitas fucum obductum facillè detegit. aurum verò ferruminationem illā momento demonstrat, cum ferro tantò grauius sit, quantò senarius à nouenario superatur: aut exactissima ratione 1551. ad 634. Postremum est argentum viuum, quod pondere ac volumine proximè ad aurum accedit: leuius tamen est & capaciū auro: eamque ferè inter se rationem habent quam 3. ad 4. vel accuratissimè.

tissimè vt 1158. ad 1551. sed omnium celerimè igni carpitur, nec vlla vi retineri potest, quominus euolet ignibus admotum.

Auri verò & argenti, opinor, summa inopia fecit, vt maiores nostri proplasticen in re numaria deferere cogerentur, vel, quod verius est, monetales ipsi numos ferre maluerunt, quò fraudes eorum minus perciperentur. Nostra quidem etate numi solertissima ratione & quidem nostrorū hominum ingeniosissimo artificio simul ac semel orbiculari figura secari ac signari, & quidem promptissimè cœperunt: sed ea ratio deserta iacet, quòd vlu perceptum est numos nec eiusdem pōderis esse, nec formam diu tueri, & in cæmentorum multitudine ac iteratis fusionibus magnū esse detrimentum.

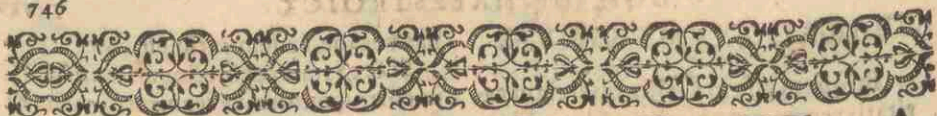
Quod autem diximus libram numorū tum grauiorum, tum leuiorum integris numeris diuidi oportere sine vlla fractione numerorum, habet ea res incredibilem vtilitatem, tum ad commerciorum facilitatem, tum ad nummorum permutacionem: si videlicet auri & argenti, atque adeò si placet, æris libra vnciarum 12. in numos 24. 36. 48. 72. 96. 144. 192. 576. non tamen æris vel auri librā in numismata 576. diuidere necesse est, sed argenti duntaxat. omnium verò libræ partitionū vtilissima est drachmalis, scilicet in numos 96.

Et quoniam repentinæ legum mutationes, ac rei numariæ conuersiones graue ci-

uitatibus detrimentum, sæpè quoq; rebel- landi occasionem afferunt, id sensim fiat, oportet, quò leuius incommoda ferantur. Cum enim legatione suscepta ad conuen- tus Gallorum Blœsas profectus essem, ius- sus sum à principe cum monetalibus Præ- fectis ac Marcello ærarij Tribuno de re nu- maria, qua tunc grauissimè Respub. confli- ctabatur, consilium capere, vbi breuiter ea quæ superius scripsimus, quæq; popula- ri sermone iam pridem à nobis peruulgata fuerant, differuimus: summa tamen fuit, nihil vtilius fieri posse, sed tam graui mor- bo numario Rempub. vrgeri, vt eam medi- cinam quantumuis salutarem, difficilimè latura videretur, at nullæ medicinæ tam sunt salutes, quàm quæ faciunt dolorē, & quoniam pocula, cataplasmata, sectio- nes nihil proficiunt membris putribus, ig- nes & cauteria admouere necesse est.

At paulò pōst intellexi peculatores pu- blicos intercessisse, quominus ea quæ di- xi, publica lege sancirentur. quinetiam ar- gentea numismata deteriora quàm antea signarunt, & ex eo centies ferè HS corra- ferunt. Neque enim dubito si ærofa numis- mata lege prohibeātur, ac iusto pretio nu- mularijs dentur, subditos iacturam non le- uem facturos: quam princeps pro se quis- que quadā ex parte sarciat, oportet: sed il- lud incommodū pro tantis vtilitatibus le- uissimum optimo cuique debet videri.

Finis Bodini de Re Numaria.

PARADOXA

DOMINI DE MALESTROICT, RE-
GII CONSILIARII, ET MA-
GISTRI RATIONVM:

DE RENVMARIA: REGIAE MAIESTATI
OBLATA, MENSE MARTIO,
M. D. LXVI.

Quibus subiuncta est Ioan. Bodini ad eadem Paradoxa, Responsio.

Omnia nunc primum ex Gallica lingua in Latinam translata.

EV M triennio in re Numaria exploranda, mandatu Maiesta-
tis Tuæ Rex, & Curia Rationalis cōmissu occupatus fuissē,
datum mihi negotium est de ea re ad M. T. referendi. Quia au-
tem nihil est quod ad huius rei rectam constitutionem tanto
perè nos commouere debeat, quàm summa hoc tempore rerum om-
nium caritas: quam tamen quilibet suo loco, summi videlicet cum in-
firmis experiantur, tamen pauci originem atq; causam huius mali de-
prehendere possunt, quæ ex intimo velut recessu & quasi abyssio rei nu-
maria repetenda, & rationibus demonstranda est admodum parado-
xis, hoc est, ab opinione vulgi plurimum remotis: Idcirco rectè, atque
ordine me facturum putavi, donec hanc materiam pro meritò exami-
nem, maioremque, vti spero, laboris mei fructum M. T. exhibeam, si
interim euulgarem duo ista Paradoxa: quæ tentavi offerre M. Tug, quo
benignius recipiantur & legantur ab omnibus, & si benè intelligantur,
vt cognoscat vnusquisq; quam iniquè fiat ab his qui numismata maio-
ri pretio æstimant & expendunt, quàm Edictis tuis sit comprehensum.
quæ hac ratione melius in posterum obseruabuntur, quàm hucusque
factitatum sit: ex quo ad te inprimis, Rex, tum ad subditos quoq; tuos
incredibile emolumentum est peruenturum.

M. T. humilimus & obsequens.
subditus & seruus

De Malestroict.

PARADO-

PARADOXVM PRIMVM.

Iniquam esse in Gallia querelam caritatis rerum omnium: quâdoquidem à trecentis annis nullius rei precio quicquam accesserit.

Posteaquam vetustus permutationis vsus in emptionem & venditionem est commutatus, & præcipue hominum diuitiæ, quæ in pecudum possessione erant, translata in aurum atq; argentum, quibus deinceps res omnes vendi & æstimari cœperunt, & ex cōsequenti hæc metalla tanquã veri ac legitimi iudices esse vilitatis aut caritatis omnium rerum: Sequitur dicendum, nihil hoc tempore carius seu maioris precij, perhiberi posse, quàm fuerit antè annos trecentos: nisi ob id, quod plus auri vel argenti pro eo nunc soluere oporteat, quã tunc fuerit necesse.

Atqui cōstat, in comparatione rerum non plus auri argentiue expendi hoc tempore, quàm illo fuerit expensum.

Ab illo igitur tempore nullius rei precio in Gallia quicquam accessit.

Axiomata sunt manifesta.

Minor probatur his modis.

Regnãte Philippo Valesio, qui sceptrum suscepit anno M. CCC. XXVIII. Coronatus aureis floribus lilij signatus sine numero: pōdere & liga æqualis imò melior Coronato solato quo nunc vtimur, æstimabatur viginti tantum solidis seu duodenarijs Turonensib. & quanquã tunc temporis optimi holoferici vlna venderetur quatuor solūmodo libris, tamen ad soluẽdas has quatuor libras opus erat quatuor Coronatis, aut moneta argentea eiusdem precij. Huiusmodi vlnam etfi nunc sex libris carius emamus, nempe decem: tamẽ pro his decem libris sufficiunt supraferipti quatuor Coronati, cum publico Edicto quinquagenis solidis singuli æstimentur, aut pro rata nummi argentei. Itaque vlna holoferici non est hodiẽ carior, quã fuerit illo tempore.

In cæteris mercibus, quæ diutius afferuari solent & possunt, quas quidam Lati-

nas vocant, eadem ratio est.

Si & eas merces spectemus, quæ facilius corrumpuntur, vt frumentũ, vina, & similes, eandẽ in his quoq; rationẽ deprehendimus. Sed in hac cōputatione nõ est æquũ, vt præsentis anni cōditio inspiciatur, qui peregrinum in modũ exorbitans fuit, & cui fortassis in Gallia similis non exstitit, quo & vina & segetes planẽ velut interierunt, imò etiã vites ipsæ & nunces frigoribus adustæ. Capiemus ergo annum cōmunem; sicuti fieri assolet in æstimatione rerũ in casu & incerto positarũ: & modio vini mediocris statuemus precium duodecim librarũ Turonensium. Veniamus porrò ad tẽpora & Regis Ioannis, qui præfato Philippo successit, & regnare cœpit anno M. CCC. L. primusq; cudit numismata vulgò appellatos Francos ex auro puro equitis & peditis figura insignitos, qui tunc tẽporis viginti tantũ solidis Turonensib. valebant, hodiẽ verò sexagenis æstimantur, hoc est, duplo amplius: Si illo tẽpore modius vini mediocris varneret quatuor libris: ad solutionẽ harũ quatuor librarũ opus erat quatuor prædictorũ Francorum aureorũ, vel ad proportionem tantundẽ monetæ argenteæ. Quod si his tẽporibus ematur modius vini duodecim libris, quod precium posuimus anni cōmunis: his duodecim libris exsoluẽdis sufficit par numerus quatuor Francorum aureorũ, quandoquidẽ singuli hodiẽ sexaginta solidis Turonensib. æstimantur, vel moneta argentea eiusdem valoris. Quamobrẽ dici nõ potest, ab eo tempore precium vini vllatenus auctũ esse. Idem est in frumento, cæterisq; mercibus similib.

Auream monetã hætenus supputauimus: exquiramus quoq; argentea: repetamusq; paullo altius tempora S. Ludouici Regis, qui regnum auspicatus est anno M. CC. XXVII. & primus conflauit solidos, quorum singuli valẽt duodecim denarijs Turonensib. illa tẽpestate dicti grossi Turonenses. Hi grossi seu duodenarij erant ex argento puro, eorumq; sexaginta & quatuor efficiebant libram. Denariorum verò quibus hodiẽ vtimur, præsertim eo-

D d d d rum

rum qui sub Henr. II. Rege percussi sunt, quorum liga tres denarios & dimidium cōtinet: nonaginta tres & dimidiū, marcā operis, & eorundē trecenti & viginti, marcā argenti puri efficiūt: q̄ est quintuplū eius quantitatis, quā fuit tēpore prædicti S. Ludouici.

Singuli pendebant grossū hoc est drachmā, est autam vncia partem nam 8. per 8. multiplicata efficiunt 64. erat q̄ singulorum pondus triū denariorum.

Itaq; ex singulis veterū illorū solidorū facti sunt quini, & ex consequēti, viceni hodiernorū æquiualebunt quaternis veteribus, & viginti quinq; librē libris quinis, & centenā vicenis. & similiter in maioribus minorib; v̄e summis.

Quamobrē si ematur hodiē vna holoserici decem libris, quā temporib; S. Ludouici æstimaretur quadraginta tantum solidis, non tamen plus argenti expendimus, quā tunc factum fuerit.

Falsum nā in vniuersa Gallia nec sericū erat ne holosericum: sicut deinceps demonstrabitur.

Vna panni, quā nunc centū solidis æstimatur, reddit ad precium viginti solidorū antiquorū. Modius vini, qui hodiē duodecim libris & semisse venit, nō est carior, q̄ cum olim emeretur quinquagenis solidis. Si precium eaponis hodiē sit decē solidorum, est saltem æquale duobus solidis antiquis. Quindecim denarij, quibus nunc vini sextarius in cenopolio emitur, nō superant æstimationē quadratis olim. Par calceorū si hodiē quindecim solidis ematur, non est carius tamen, quā si olim emeretur tribus. Sūptus diurnus equitis in hospitio, anno communi, si sit nunc viginti quinq; solidorum, nihilominus nō excedit summā quinq; solidorum, qui olim infumerentur. Operæ diurnæ opificū vel rusticorū, quę hodiē quinq; solidis locantur, exæquant mercedē duodecim denariorū illius temporis. Nobilis quispiā qui hodiē reditū habet quingētarū librarū, nō est ditior illo qui tūc tēporis haberet saltē cētū. Ager vel domus quā hodiē æstimatur viginti quinq; millibus Franco-
rū seu librarū, nō est carior, q̄ si olim eme-

retur quinq; solum millibus. Et hoc propter suprascriptā rationem, videlicet, q̄ vicies quinquies mille librę hodiernę nō maiorem quantitātē argenti puri contineant, quā quinque millia librarum tēpore prædicti S. Ludouici.

Vnde apparet, caritatem rerum omnīū quā vulgō iactatur, vanam esse opinionē & imaginem computatiōis sine re vel effectū. vilo. semper enim ad primum fundamentum nostrum est recurrendum, scilicet vt diiudicetur & re ipsa cognoscatur, in emptione & comparatione rerum nō dari hodiē maiorem auri argentiue puri quantitātē, quā veterib; temporib; fabus factū sit. Quod etiam per singula regna atq; tempora, inde à S. Ludouico huiusque, verum esseprehendetur.

Ergō dici aut probari nō pōt, vilius rei ab illo tempore æstimationē auctā fuisse.

PARADOXVM SEC VNDVM.

In coronato, alijsq; aureis vel argenteis numismatibus plurimū periti, quāuis eadem æstimatione expendantur, quā recepta sunt.

Res, quā vel maximē fefellit inopemq; reddidit Galliam & Gallos, quāq; ab annis centū præcipuē effecit vt iperneretur atq; infringēretur ordinatiōes seu cōstitutiones Regū de numismatū vsu & potestate, est, q̄ semper eadē numismata accepta iterumq; expensā sint maiori precio, quā publico Principis edicto æstimata essent. Quā in re opinione vulgi præualuit. Etsi. n. opposuerint se Reges, restiterintq; quantū fieri potuit, tamē victi tandē, immoderatā populi voluntatē sequi, & aurei numismatis æstimationem indies augere coacti sunt. Quā cū esset viginti tantum solidorum, temporibus suprascripti Regis Philippi Valeſij, gradatim sub vno quoq; Regum, peruenit ad 15. 30. 35. 40. 45. adeoq; ad quinquaginta solidorum summā, hodiē edicto statuta est. vnde incredibile detrimentū, & damnū irreparabile cū Regi tū subditis illatū est. Cōmunis inueteratus est error, qui in animis ple-
rorumq; radices egit, existimatiū nō posse quic-

se quicquam deperdi in coronato, aliove numismate, siue patrio, siue peregrino, dummodo eodē precio exponat, quo ab alijs acceperunt. Verū longē à calculo abfunt miseri: sicuti iisdē terminis, quibus & primum Paradoxum persecuti sumus, deinceps demonstrabimus.

Cūm Philippo Valesio regnāte, coronati valerent tantū vicenis solidis, vti diximus, q̄ hodiē quinquagenis estimetur: nobilis aliquis, cuius cēsus seu reditus esset 50. solidorum, pro his 50. solidis accipiebat duos coronatos & semissem, vel monetam argenteam eiusdem valoris: quibus duobus coronatis & semisse, cōparare poterat dimidiā holoserici & octauam insuper vlna partē: quippe vlna eo tempore quaternis libris aestimata, quibus hodiernū precium 4. coronatorū respōdet. At hoc tēpore in solutiōe prafatorū 50. solidorū annui reditus, idē nobilis accipit vnicū tantūmodō coronatum, vel pro rata nūmos argenteos. hoc coronato cōparabit hodiē quartā solūm vlna holoserici partē, quoniā integra nunc decē libris vēditur: cūm olim dimidiā & octauā vlna partē cōparare potuisset, perdit igitur in coronato suo tertiā amplius vlna holoserici partem, etiam si 50. solidis eū expenderit, hoc est, eodem precio, quo acceperit. Qd̄ si accipiat vel exponat coronatū p̄ 51. vel 52. solidis, dānū eius p̄ proportiōe maius erit. Officialis, qui olim viginti librarū stipendium habebat, in prafatione huius stipēdij recipiebat viginti coronatos, vel monetam argenteam æquiualentem. his viginti coronatis mercari poterat holoserici vlnas quinq; cūm quælibet, vt diximus, aestimaretur quaternis libris, quibus respōdet hodiernū precium quatuor coronatorū. At idem officialis in exsolutionem dicti stipēdij viginti librarū, accipit hoc tēpore solū octo coronatos, cū singuli 50. solidis valeant, vel numos argenteos eiusdē precij. his octo coronatis duas solas holoserici vlnas redimet, quādoquidē singulæ decem libris hodiē aestimantur: cum potuisset olim quinas comparare. Vnde manifestū est, eū in summa

octo coronatorum tres vlnas holoserici perdere, quanquam singulos quinquagenis solidis exponat, vti & acceperat.

Cuius aliquis, qui Ioan. Registēporib⁹ habebat 36. libras annui seu constituti redditus, pro exsolutiōe huius redditus accipiebat 36. Francos aureos equitis vel peditis caractere signitos, (valebant enim tunc singuli vicenis solidis) vel monetā argenteam pro rata. his 36. Francis aureis poterat emere nouem modios vini, quia singuli venderentur quaternis libris, seu (quæ tunc aestimatio erat) quaternis Francis aureis, qui hodiē duodenis libris valent; quod precium anno communi, modio vini assignauimus. Si iam hic cuius superscriptum redditum suum 36. librarū in eadem moneta Francorum aureorū recipiat, habebit horum saltem duodecim, qui prædictam summam 36. librarum efficiūt, cū singuli hodiē sexagenis solidis expendantur. quibus 12. Francis aureis hoc tempore tres tantum modicos vini comparabit, quia modius 12. libris venit: cum olim nouem modios redimere potuisset. Perdit itaq; sex modios vini, in his 12. Francis aureis, etiam si eodem precio 60. solidorū eosdem exposuerit, quo & acceperat. Simile detrimentum in ceteris numismatibus aureis, aliarumque rerum & mercium cōparatione vertitur: quod vitandæ prolixitatis gratia, vlterius non exsequor.

Supputemus iam per nummos argenteos. Nobilis, vel alius quispiam alterius conditionis, qui tempore S. Ludouici habebat censum vel redditum sedecim librarum, in prafatione huius redditus dabatur ei 5. marca argenti puri, vel monismata aurea eiusdē precij. Diximus enim supra in primo Paradoxo, tunc temporis in marca argenti puri contineri tantū summam 64. numorum, qui appellabantur solidi seu grossi Turonenses. Hodiē in prafatione huius redditus, datur ei tantum vna marca argenti puri, quandoquidē 16. libræ, quæ continent 120. numos nouorū solidorū seu duodenariorū, ad summā nō plus quā vnā argenti puri marcā cōplectuntur, quæ est tantum quinta pars

eius argenti, quod veteribus sedecim libris contineretur. Illo tempore, cum vna panni (æquali bonitate vel meliori quam hodiè ematur centum solidis Turonenfibus) æstimaretur viginti solidis, sedecim libris sedecim vlnæ cōparari poterant. Hodiè sedecim libris emuntur saltē tres panni centū solidos valentis vlnæ, & quinta vlnæ pars: cum olim sedecim emerentur, vnde pereunt duodecim vlnæ & $\frac{2}{3}$ panni, in libris sedecim, etiā si singulæ libræ eodē viginti solidorū precio exponantur, quo acceptæ fuerunt. Idem deprehēdemus in supputatione solidorū seu duodenariorū. Nam decē solidis, quos olim ex redditibus annuis aliquis accipiebat tantundē argenti puri cōtinentes quā hodiè quinquageni, emi poterant quinque capones, videlicet singuli binis solidis. Hoc tēpore decē solidis vnicus capo emitur: vnde in summa decē solidorū existit damnum quatuor caponū, etiā si pari precio, duodecim scilicet denariorum, expendat eos, quo & accepit.

Si quis contrariā huic paradoxo opinionem habens, replicare velit, sua non interesse, quanti æstimetur Coronatus, libra, aut solidus: nec referre, qualia aurea vel argentea numismata solvantur, vel quo valore accipiantur: dummodò eodē valore possit eadem iterum exponere, & habeat summam suam centum librarum: huic cōsimili ratione necessariò probandum esset, se hoc tempore easdē merces duobus solidis seu duodenarijs novis, qui fermè planè sunt ærei, cōparare posse, quas olim duobus illis veteribus solidis seu grossis Turonenfibus, qui ex puro argento erant, comparare potuisset: & vnicō Coronato hodiè id mercari, quod olim duobus & semisse constitisset.

Ex quo oriretur tertium quoddam Paradoxum, magis absonum & creditu longè difficilius, quā illud quod nos primo loco proposuimus. dicendū namq; esset, res omnes vilius hoc tempore emi, quā olim: quandoquidem in precij exsolutione minus auri argentiq; daretur, quā tunc datum esset. Quod demonstrari nul-

lo modo potest; quippè omninò falsum sufficere assentiri Paradoxo primo, quo declaratur, nullius rei precio quicquam accessisse: neque opus erit eò absurditatis delabi, vt existimetur, viliori nos annona vtī, quā olim.

Intentio & effectus horum duorum Paradoxorum est: vt priori demonstretur, regem eiusq; subditos eodem precio res omnes hodiè comparare, quo antiquis tēporibus comparatæ sint: Cum oporteat nunc æqualem vim auri argentiq; puri soluere, atque olim. Regem verò, propter auctam aurei numismatis potestatem, (vnde argentei quoq; deprauatio necessario est subsecuta) non tantam auri argentiq; puri quantitatem ex domanijs (vt vocant) & vestigalibus publicis accipere, quantam acceperint maiores ipsius. itemq; Dominis ac subditis alijs Maiestatis eius, ex censu, vel redditu, vel assignationibus, aut stipendijs, non tantundem, atque olim, auri argentiq; puri persolui: sed loco auri & argenti, solutionem in aere fieri. Quod re (vt secundo Paradoxo docuimus) non perinde multa emi & comparari possunt, ac si æqualis esset auri argentiq; quantitas. Ideoq; damnum, quod ex caritate annonæ oriri putatur, non ex precij, quod soluendum sit augmento existere, sed inde provenire, quia minus auri argentiq; puri ex pretiationibus hodiè: consequamur, quā olim consecuti simus.

Vnde manifestè apparet, quo magis augemus & intendimus numismatum æstimationem, eo maius inde detrimentum nobis contingere. hinc enim omnis hæc, quā experimur, annonæ caritas atque difficultas procedit, magno totius Regni malo atq; incommodo. Porro origo, causa, & progressus huius mali deinceps latius explicabuntur, vnaque indicabitur qua ratione huic rei occurrendum sit, nō

sine maximo Regis Maiestatis, omniumq; subditorum emolumento.

FINIS.

IOAN-

IOANNIS BODI

NI TRACTATVS DE AVGMEN- TO ET DECREMENTO AVRI ET ARGEN-

TI: ET QVOMODO EI OCCVRRENDVM

fit. quo respondetur Paradoxo Domini
de Malestroict.

AD DOMINVM PREVOST, DOMINVM
DE MORSAN, REGIVM PRAESIDEM
IN CVRIA PARLAMENTI.

NOTA est tibi, Domine Præ-
ses, vulgaris querela carita-
tis rerum omnium: & con-
uentus, qui ad occurrēdum
ei rei, passim in hac Ciuita-
te, habiti sunt: quantumque laboris in-
sumptum sit inuestigandæ causæ, vnde ca-
ritas ista proueniret: cui, Domini de Me-
nil, & de Faur, Aduocati Regis, quos na-
tura bono publico consecrasse videtur,
conati sunt mederi. Tandem Dominus de
Malestroict, cui negotium hoc iussu Re-
gis mandatum erat, libellum Paradoxo-
rum publicauit: in quo, contra omnium
opinionem defendit, intra trecentos an-
nos nullius rei precio quicquam accessis-
se: de quo multis fidem fecit.

Verum superioribus diebus, lecto ip-
sius tractatu, operæ pretium duxi, vt vno
verbo ei responderem, pro declaratione
& meliori intellectu huius quæstionis,
quæ & publicam omnium, & priuatâ sin-
gulorum vtilitatem respicit: ea conditi-
one, si tibi non displicet, vt tu honorarius
sis arbiter: in quem mihi persuadeo eti-
am Dominum de Malestroict consensu-
rum esse.

Etenim ad rectè dijudicandū Parado-
xum, seu opinionē communi contrariam,
opus est Iudice tali, qualis tu es, cui natu-

ra ingeniū tam perspicax, & iudiciū inte-
grum largita est, vt inter quamplurimos
difficile sit parem inueniri. Quod non in-
ter laudes tuas reputo, cum firmiter do-
num: sed illud potius, quod præditus sis
elegantī & liberali doctrina, & tanta pu-
blicarum rerum experientia: quæ vsque
ad eodē tibi curæ sunt, vt notū sit omnibus,
iamdudum te proprias obliuioni dedis-
st. quanquam erratum hoc à me sit: cum
non possit priuatarum rerum obliuisci,
qui tam sapienter administrat publicas.
quemadmodum in gubernatione Reipu-
blicæ, & præcipue Prouinciæ demonstra-
sti: quæ perpetuum testimonium præbet
incredibilis prudentiæ & dexteritatis,
qua vsus es in regendo populo illo, peri-
culoso tempore: mixta feueritate cum hu-
manitate: vt merearis non Prouinciā
gubernare, sed Regnum. Quamobrem cer-
tus sum in casu proposito, non solum te
iudiciū de hac quæstione certum es-
se daturum, sed & inuenturum facile mo-
dos, quibus caritati annonæ, quam expe-
rimur, occurratur: quantum humano in-
genio possibile erit, prudenter cōsulere,
maturè aggredi, & foeliciter
exsequi.

Dddd 3 RESPON:

RESPONSIO IOHANNIS

BODINI AD PARADOXA DE MA-

lestroidi: quoad caritatem rerum

omnium, & modum, quo

ei mederi pos-

sit.

RIMò, breuiter proponam rationes Malestretti: Nemo, inquit, conqueri, vllius rei precium maius nunc esse, quàm fuerit antè annos trecentos: nisi in emptione eiusdè oporteat hoc tempore plus auri argètue expone- re, quàm tunc. Atq; non soluitur hodie in emptione rerum omniù plus auri vel argenti, quàm tunc solueretur. Precia itaq; rerum ab eo tempore non accreuerunt in Gallijs. Hæc est ipsius conclusio: & quidem necessaria, si minor propositio ei cõcedatur. ad quam probandam: Vlna holoserici, inquit, tempore Regis Philippi Valesij emebatur quatuor coronatis, & qualibus vel etiam melioribus pondere & valore, nostris coronatis solaribus: & quisque coronatus valebat saltem viginti solidis monetæ argenteæ. At nunc, quoniam coronatus quinquaginta solidis valet, decem libras pro singulis vlnis soluere oportet, quæ tamen non plus valent, quàm dicti quatuor coronati. itaque vlna holoserici hodie nõ pluris emitur, quàm olim. Progreditur etiam ad omnes merces Latinas, adeoque ad vina & frumenta: sed auctoritate destituitur.

Quantum ad holosericum, Dominus Malestretus in eo fallitur, quòd affirmet, vlnam constitisse tantum quatuor coronatis tempore Philippi Pulchri. nam in primis opus esset probare, quòd tunc temporis holosericum in Gallia fuerit: quandoquidem non est recepta opinio eorum, qui hoc ex Iustiniano demonstrare voluerunt, qui de holoberis & holoburis loquuntur.

Etenim Ordinatio Philippi Pulchri, publicata Anno 1294. & relata in Camera rationum, & non impressa, quam

Dominus de Malestroidi Magister Rationum, legere potuit in libro, cui Titulus, Ordinationes Sancti Ludouici pro tranquillo statu Regni, folio quadagesimo quarto, disertè, & plus quàm quinquaginta articulis, præscribit formam vestimentorum, quibus vnusquisque vti debeat, à persona Principum, vsque ad infimum seruum: & nihilominus, nulla prorsus illic mentio est serici, neque holoserici, neque hemiserici, neque Damascenæ, alteriusve eiusdem generis telæ: quanquàm permittat Ordinatio quibusdam aurum tam in catenis, quàm zonis gestare: absque vlla prohibitione gestandi serici, viris vel fœminis, Principibus vel mercatoribus, Dominis vel famulis. quod vti- que non præterisset, cum primus articulus à tali prohibitione incipiat: Ne qua oppidana ferat torquem: secundus, item: Ne quis oppidanus vel oppidana gestet aurum, vel gemmas, vel zonas aureas, vel coronas aureas, vel argenteas, neque pelliculas virides, aut leucophæas, aut variegatas, quod non est interdictum nobilibus. perperam itaque adfertur exemplum holoserici, quod tunc temporis nec in Gallia, nec fortassis in vllò mundi loco fuit: quoniam adferebantur aromata ab Indis, vnde sericum venit, & Arabia fœlici, quæ longius abest, quàm Prusa, vbi holosericum inuentum fuit.

Tametsi verò exemplum holoserici ei concederem, tamen non rectè consequentia inde ad cæterarum rerum præcia sumeretur: quia necesse erat tunc temporis, ex omnibus Orientibus mercibus, holosericum maximi præcij fuisse, cum non essent ferè Ciuitates aliæ, quàm Damascus in Syria, & Bursa in Asia minore, quæ veteres appellabant Prusiam, vbi holoserica & Damascenæ telæ texebantur. pedetentim Græcia & Italia idem vstaurunt: & vix centum anni præterlapsi sunt, quòd pristina serica, quæ à Genuensibus accepimus, in Gallia essent incogniti.

Hodie

Hodie cum Turonensis, Lugduensis, Auenionensis, Tholosana, & alia Ciuitates huius Regni plenae sint talium mercium, quamvis etiam nunc quisque eas ferat, licet olim secus fuerit: tamen in tanta copia optimi holoserici vna vix vno coronato aestimanda foret, habito respectu illius temporis, prout mox dicam.

Sufficit iam demonstrasse, non esse holosericum pro exemplo omnium mercium latinarum, & multo minus omnium rerum, proponenda. Quod ad vina & frumenta attinet, certum est, vigesies carius nunc ea vendi, quam hinc ab annis centum, quod me vidisse affirmo in Carastris Tholosae, ubi sextarius frumenti, qui propemodum medietatem nostri conficit, aestimabatur quinque solidis, qui hodie emitur sexaginta solidis communiori precio, quod vigesies modò quam tunc carius est. & ne longius peratur exemplum, reperimus in Regestis Castellae Ciuitatis huius, modium frumenti mensurae Parisiensis, centum viginti libris emptum fuisse, Anno 1524. quamvis biennio ante segetes frigore adusta fuissent: in qua aestimatione iudicia Castellae fundabantur, anno 1530. precium excreuit ad centum quadraginta & quatuor libras: & decreto Curiae Anno 1531. contractus quidam minore precio initus, rescissus fuit. Hodie precio ordinario plus tertia parte aucto, contractus iuxta decretum Anno 1531. habiti, declararentur esse usurarij, nisi debitori praestaretur electio, soluendae pecuniae loco frumenti, ad rationem vnius denarii in duodecim.

Non loquor de Anno 1565. quo modius frumenti communiter emebatur ducentis sexaginta libris, in pura emptione, mense Maio: sed de vulgaribus annis loquor, intra quadraginta annos tantum: quibus videmus, frumentum redituum, quod aestimabatur quinquaginta coronatis solaribus, (ne de libris loquamur amplius) hodiè duplo carius constare: ita vt optimum frumentum, in mera em-

ptione & venditione, precio ordinario aestimetur centum viginti libris, quo precio constabat in reditu ante annos quadraginta. Ideoque Maestretus non debuit frumenta exempli loco adferre.

Sed quò melius probetur quod dico, relinquamus fruges, & inspiciamus precia agrorum, qui neque crescere, neque diminui, neque à naturali bonitate mutari possunt, dummodò non ludibrio habeantur, vt dici solet, sed colantur, sicuti factitatum est, postquam Ceres foemina Sicala vsum eius demonstrauit, etenim non est verisimile, terram venustate amittere vigorem suum, quemadmodum multi existimant: etiam si Deus, iusta vindicta, ab aliquot annis sterilitatem immiserit.

Cum enim DEVS Galliam, inter Hispaniam, Italiam, Angliam, & Germaniam, mediam collocasset: constituit quoque eandem nutricem, cornucopiae in sinu ferentem, quod nec fuit, nec erit vnquam vacuum: agnoscantibus id & contentibus Asiae atque Africae populis, sicut videre est in omnibus eorundem scriptis, & praecipue in Oratione Regis Agrippae, Iudaeos rebelles ad obedientiam Romanorum exhortantis: Videte, inquit, Galliam, quae trecentos quindecim populos complectitur, Alpibus, Rheno, Oceano, & Pyrenaeis montibus circumclusos: quae ferè vniuersum terrarum orbem inexhausto omnium bonorum fonte irrigat: nihilominus bellicosi isti populi sub potestate huius Imperij se submiserunt, postquam octoginta annis contra resistissent: foelicitate magis & fortitudine Romanorum perterriti, quam debilitati viribus: quoniam non habens in praesidijs plures, quam mille ducentos milites: vt vix numerus militum, numerum ciuitatum aequet.

Inde videmus, Galliam tunc non fuisse steriliorem, quam iam sit. monstremus etiam, eandem hodiè non minus fertilè esse.

Cicero

Cicero de fertilitate Sicilia loquens, quam Romam horreum suū appellabant, dicit, vberriam terram fructum tantum duodecuplum tulisse, licet à Dijs fortunata esset. Hodie ad Ligerim, in Santonibus, Limania, Aruernia, Aquitania, & Insula Franciæ, omnium rusticorum iudicio, meliores agros habemus.

Et videmus nihilominus, intra annos quinquaginta, pretia agrorum non ad duplum, sed ad triplum accreuisse: ut iugerum terræ arabilis & feracioris, quod olim decem aut duodecim coronatis emebatur, vineti triginta: hodie duplo vendatur, imò triplo, & quidem coronatis, qui decima parte minus poterant, quam ante annos trecentos. quod Malestrettus mihi concessurū est, si regesta nostra nihil perscrutati velit. & ne opus sit priuatorum contractus perquirere, qui passim sunt obuij: te testem appello, Domine, qui decreta Cameræ contractusque omnes archivi Gallie, sapissimè versasti: annon Baronatus, Comitatus, Ducatus, vel alienati à Corona, vel ad eandem reuocati, tantundem in annuo reditu valeant, quantum olim in vniuersum venditi fuerint.

Omnibus notum est, Comitatum Venicensem, & Auenionensem, duplo plus in reditu præstare, quam quo oppignoratus fuerat. Carolus Sapiens emit Comitatum Auxericensem, à Comite, triginta & vno millibus Francorum aureorum, seu totidem Coronatorum vel circiter. didici ex Domino Faucheto Cōsiliario, quem pro fideli pulchrum antiquitatum commentario habeo: Herpinum, ut comitaretur Godefredum Bullionensem, vendidisse Ducatum Bituricensem Regi Philippo Primo, anno 1100. sexaginta millibus solidis aureis. Ita legitur in nostris Annalibus: sicut videre est in multis legibus Longobardorum, Saxonum, Francorum, Ripuariorum: in quibus omnes mulieræ taxantur per solidos. veluti cum dicitur, qui occiderit hominem liberum, soluat solidos centum: qui vixerit, decem solidos. quod obiter dico, quia vidi

processum veterum statutorum Ciuitatis Ambianæ, vbi partes, præter rem, solidos pro vulgaribus assibus interpretabantur. Certum est etiam, primos solidos argenteos, ducentis demum post annis, cusos per Sanctum Ludouicum.

Ponamus illos solidos aureos eiusdem ponderis & valoris fuisse, cuius fuit solidus aureus Iustiniani: nam leges horum populorum eodem ferè tempore latae sunt: non erit ad summum plus, quam sexaginta millia Angelottorum, vel sexaginta millia Regalium aureorum, ut mox dicam. Solidus enim argenteus non fuit tanti ponderis. Verisimile etiam est, solidum aureum eodem pondere fuisse constitutum: ad sententiam tamen, quod solidum Iustiniani pondere æquarit.

Reperio quoque in antiquitatibus Italiæ, Imperatorem Rudolphum, Lucam vendidisse ciuibus, duodecim millibus coronatorum, Florentiam sex millibus: quemadmodum scribit Blondus lib. 8. decadis secundæ. hodie Florentiæ ædes sunt centum, quæ triplo amplius valent, quam ciuitas vendita fuit. Inuenimus etiam in Constitutionibus Philippi Longi, de iure ciuium, anno 1328. statutum: ut is, qui cuperet gaudere iure ciuitatis alio Regni loco, teneretur emere domum sexaginta solidis Parisiensibus.

His antiquitatibus si Malestretto non erit satisfactum, videamus vetera statuta Cameræ: item consuetudines Gallie, & præsertim patriæ meæ Andegauensis: inueniemus articulum 499. qui habet hæc verba: Vehes frumenti, 25. solidis Turonensibus: vehes secalis, 12. solidis, & 6. denarijs: vehes hordei, 15. solid. caro hœdina, tribus solidis, & quatuor denarijs. Capo, 12. denar. gallina, 8. denar. vernex pinguis, 7. solid. & 6. den. Opera diurna bouum tempore hyemis, 10. den. quæ consuetudo anno 1508. approbata & confirmata est. sed inuenio, in Aruernia viliori pretio æstimationem factâ fuisse: nam vernex cum lana solum æstimatur 5. sol. hœdus, 18. den. gallina, 6. den. vitulus, 5. solid. porcellus, 10. den. Pano, 2. sol. Phasianus

stianus 20. denar. pipio, 1. den. Plaustrum feni quinque quintalium, 15. sol. opera manuarij diurna in æstate, 6. denar. hyeme, 4. den. vectura bouum hyeme 12. dena. In Borbonensi Ducata plaustrum feni duodecim quintalium, æstimatur in consuetudinibus 10. saltem solidis, articulo 351. pratenſe, 5. solidis in consuetudinibus Marchiæ réceptis anno 1521. Caro veruecina integra absque Lana, æstimatur 2. sol. 6. denar. Plaustrum feni quindecim quintalium, 12. solid. Plaustrum ligni, 12. denar. vitulus, 18. denar. Anſer, 12. den.

In consuetudinibus vrbs Trekarum Campaniæ, sextarius tritici optimi mensuræ Treceasis æstimatur 20. solidis Turo-nensibus, secale, 10. solid. hordeum, 7. sol. auena, 5. sol. opera hominis diurna, 12. dena. foemina, 6. den. Hic Maleſtrectus non potest negare, quin ab annis sexaginta rerum omnium precia decuplo accreuerint, vt minimum: & de quauis moneta loquor, de qua intelligi velit: sicut monstrabo statim. nam si ager vna cum iurisdictione vendi ad summum non potest carius, quàm ad rationem vnus denarij in 25. vel 30. consequenter premium agrorum decuplo maius est, quàm ante annos sexaginta: quod comparato antiquo precio, percarum videbitur ei, qui vetera ſtuta & monimenta perſcrutabitur. o-mitto infinita exempla alia: nec attingo quæ vniuscuiusque oculis ob via sunt: & ſufficit demonſtraſſe nunc, caritatem Ducatum, ciuitatum, & comitatum, & agrorum, qui vetustate non deteriorantur. quod clariùs intelligetur, si causa & origo caritatis cognoscatur.

Caritatis, quam experimur, cauſas inuenio quatuor vel quinque Præcipua & penè ſola, quam nemo haecenus aduertit, est abundantia auri & argenti, quæ hodie in hoc regno maior est, quam ante annos quadringentos: vterius non progredior, quia regeſta curiæ & cameræ quadringentos annos non excedunt: reliqua ex historijs veteribus, licet non ſatis certò, colligenda ſunt. Secunda oc-

caſio caritatis ferè ex monopolijs procedit. Tertia, est penuria, quæ proficiſcitur tam ex auetione, quàm corruptione.

Quarta, est voluptas Regum & Principum, augens precia rerum, quas amant. Quinta oritur propter premium monetarum, quod de antiqua æſtimatione imminutum. Hæc membra breuiter attin-gam.

Præcipua cauſa, quæ auget rerum omnium precia in quocunq; loco, est abundantia eius, quo æſtimantur res, & appetiuntur. Plutarchus & Plinius attestantur, ſubactò Macedoniæ regno, Paulum AEmilium belli ducem, tantum auri & argenti Romam attuliſſe, vt populus à ſolutione tributorum liberaretur, & precia agrorum in Romania duabus tertijs ſtatim attigerentur.

Suetonius quoque refert, Auguſtum Imperatorem, tantum diuitiarum ex Aegypto apportariſſe, vt vſuræ minuerentur, & precia agrorum longè maiora fierent, quàm fuiſſent antè. non itaque propter penuriam agrorum, qui neque creſcunt, neque diminuuntur: nec propter monopolium, cui tali caſu locus eſſe non po-teſt: ſed propter abundantiam auri & argenti, quæ contemptum eiſdem efficit: exorta eſt caritas rerum æſtimatarum. Si-cuti accidit, cum Regina Candaces, quam ſcriptura appellat Reginam Sabæ, in vr-bem Hieroſolymam adueniſſet: quò tantam vim gemmarum attulit, vt pedibus conculcarentur.

Et cum Hiſpani nouas terras ſubegiſſent: ſecures & cultri cariùs venditi fuerunt quàm margaritæ & Lapilli precioſi: quoniam illic non alij quàm lignei & lapidei cultri erant, & magna gemmarum copia.

Abundantia itaque vilitatem parit. qua in re Tiberius Imperator longè aberrauit, qui capite truncari iuſſit eum, qui vitrum molle & ductile effecerat; metuens, vt Plinius ait, ne ſi res euulgaretur, auctoritas auri periret; nam abundantia vitrorum, quæ ferè ex omnibus lapidi-

bus & herbis conficiuntur: semper vilitatem induxisset, idem in ceteris quoque rebus accidit.

Ostendendum itaque est, auri argenti que in hoc Regno non fuisse tantum ante annos trecentos, de quo tempore Malefretus loquitur: quantum sit hodie, quæ admodum manifestè apparet. Nam si quid est in regionibus pecuniarum, non tam abscondi diligenter potest, quin à Principibus tempore necessitatis inueniatur. At verò Ioannes Rex non potuit unquam inuenire mutuo. sexaginta mille Francos (ponamus fuisse Coronatos), in extrema necessitate: & post Bistauionem pugnam, cum annis octo captiuus ab Anglis detineretur, neque liberi ipsius, neque amici, neque subditi, neque ipsemet adueniens, precium redemptionis suæ potuit corrådere, sed coactus fuit redire in Angliam, donec pecunia colligere-tur.

Scotorum quoque Regis, qui duodecim annis post captus fuit, redemptio, ad mille Nobiles aureos æstimata: inueniri ab eodem Scotiæ Rege non potuit: sed Carolus V. Rex, se illam soluturum promisit, inito foedere cum Roberto Scotiæ Rege, anno 1371. ut ex tractatu apparet.

Sanctus Ludouicus eandem difficultatem expertus est, cum in Aegypto captiuus esset. Non est verisimile, populum Francorum, naturali inclinatione Reges suos amantem, & maximè id temporis, ac præcipuè talem Regem, qui nec habuit, fortassis nec habiturus est unquam similem: passurum fuisse, ut seruus esset Mahometanorum, quos tunc summopere execrabantur: & tamen Saladinus necesse habuit eum dimittere ad conquirendum redemptionis precium, accepta pignori hostia quam secum portabat: quæ utique, cessante optimi Regis deuotione, in commissum cecidisset. Reperio qui dicunt, quæstionem fuisse de ducentis millibus bezanis aureis, quæ dominus de Iouille æstimat librarum quingentis millibus, atque Reginam precium in arca habuisse: quod in medium relinquo.

Legimus etiam in antiquis nostris historijs, quod inopia pecuniarum, facta fuerit moneta ex corio cum clauo argenteo: quæ res demonstrat summam egestatem auri & argenti tunc temporis in Gallia. Quod si ad nostram ætatem veniamus deprehendemus, semel tri spacio Regem inuenisse in urbe Parisiensi, absque ulteriori perquisitione, plus quam tres miliones & quodringentas libras, exceptis numis officiorum Parisijs quoque inuentorū, & præter auxiliares & domanij pecunias, quanquam necessitas Principem nostrum impelleret, ut pacis lumen nobis redderetur.

Inuenimus quoque Philippum 3. Casale, quia postea Comes Valesius factus est, assignasse redditum 10. mille librarum seu diuonome: & in tractatu pacis inter Philippum Pulchrum, & Eduardum, Regem Isabellam Franciæ desponsatam & postea nupti collocata fuit filio Regis Angliæ, dotem 18. mille libr. Turon. datam, & nihil amplius: item filio suo Philippo Longo redditum feudalem 20. mill. libr. Turon. attribuit, anno 1311. Ex constitutione Regis Caroli V. redditus feudalis Infantum Franciæ, est 12. mille libr. Turon. vel centum & viginti millia semel soluenda: itemque filiarum Franciæ, 60. millia semel. Videmus autem, fuisse tunc plus argenti, quàm Philippi Pulchri temporibus: nam Philippus Valesius Regis Caroli V. uisus, in assignatione Ioanni filio suo facta, constituit, ut si filias solum suscipiat, prima habeat 7. mille libr. redditus soli: secunda, duo millia eiusdem redditus, & 10. millia semel soluenda: tertia mille, & 40. millia semel soluenda, assignatio facta fuit anno 1371.

Sumamus ætatem Caroli VII. qui primus stipem seu solidam populo imposuit: & plurimos à subditis tumultus sustinuit: quamuis fugasset Anglos, & tantum decennio recuperasset, quatum maiores ipsius ducentis annis perdiderant: tamen non plus, quam unum millione & septingenta millia Francorū ex omnibus exacti onibus corrådere potuit: ut Philippus Comminæus scribit. Et pater eius Carolus VI. sal-

saltem 40. mille libr. exigebat: de quo Status Parisijs anno 1444. habiti, grauiter cōquererantur. nihilominus Carol. IX. anno 1572. quatuordecim milliones exegit. Ludouicus XI. reducto ad Coronam Ducatu Burgundiæ, & Andegauensi, & Comitatu Prouinciæ, & multis bonis confiscatis, prodigauit tres milliones amplius, quam pater ipsius: qua in re populus tantam sensit oppressiōem, vt succedente Carolo VIII. filio, requirentibus & instantibus ordinibus, constitutum sit, medietatē onerum imminuendam esse. postea auri atq; argenti abundantia effecit vt caritate rerum & vilitate argenti existente onera facta sunt maiora: & filij Henrici II. Regis maiori natu 40. coronatorum millia in dotē data sunt: nec reliquis minus: ita vt quadruplum consequerentur eius, quod Renata Franciæ, filia Francisci in dotē acceperat, videlicet centū millia coronatorum. Si queratur, vbi aurum & argentum fuerit, deprehendetur, Italianam propter magnitudinē negotiationū, & securitatē inter Principes, omne aurum Europæ attraxisse. inueniturq; eodē tempore constitutum fuisse à Carolo V. vt filiabus Franciæ sexaginta millia librarum semel soluenda, matrimonij nomine darentur. Galeaceus, vicecomes Mediolani ducenta millia coronatorum filię suę quę Leonetta Angliæ Regis filio nupsit, in dotē dedit: & frater illius Barnabas, qui mediā vice comitatus Mediolani partem tenebat, duos milliones auri pro dotibus nouem filiarum legitimarū, & duarum illegitimarum dedit: quæ eis haberet quinque liberos masculos legitimos, & duos spurios: sicut legimus in historia Medionalensi. Huius nepos Galeaceus I. Dux Mediolani filiam suam valentinam Ludouico Franciæ, Duci Aurelianensi uxorem, eiq; quatuor millia florenorum aureorum, sexcenta sexaginta septē marcas argenti in dotē dedit absq; iocalibus, & Comitatu Astensi, addita promissione, quod Ducatus Mediolanensis, deficientibus masculis ad valentinam eius-

que heredes peruenirentur esset.

Ludouicus Sforcia cognomento Nigger, gubernator Mediolanensis, neptem suam Blanck Sforciam Imperatori Maximiliano nuptum collocauit, eiq; quadringenta millia coronatorum & sexaginta millia ducatorum in dotē attribuit, Anno 1494. præter quadringenta millia coronatorum, quæ postea pro inuestitura Mediolani dedit. Si Dominus de Malestroict scrutetur regesta Cameræ, ad stipulabitur mihi plus auri argentiq; in Francia ad Regis & Reipub. necessarium vsum, ab anno 1515. vsq; ad annum 63. inuentum fuisse, quam olim ducentis annis inueniri potuerit. Quod si quis dicat non abundare nunc magis aurum & argentum quam antea, sed à paucis annis hanc caritatem nobis ab Italij introductam esse: contrarium iudicari poterit: certum enim est, quod omnibus temporibus banniti ex ea regione hic fuerint, qui præter immundiciem quam in hoc regnum inuexerunt, semper Deo & misero populo bellum intulerunt, omni conamine ententes vt naturalem bonitatem à cordibus Regum nostrorum euellerent: qua de causâ ex Francia electi fuerunt, & bona ipsorum confiscata, tempore Philippi Longi: & postea maiores nostri semper in duplum taxarunt litteras quas vocant Lombardicas, in Cancellaria. Inuenimus quoque Philippum Valesium primum imposuisse gabellam sali quo accesserunt quatuor denarii in singulas libras, ad quadraginta quinque libras in modium & amplius. facile itaque argētum inuenissent, si tantum exstisset, quantum hodiē: nam Philippus Longus nulla religione mouebatur, quin à populo postulare quintam reddituum vniuscuiusq; partem.

Sed, dicit aliquis, vnde tantum auri & argenti ab eo tempore prouenit? inuenio, mercatores & opifices, qui aurum & argentum accersunt, tunc temporis cessasse. nam Franci fertilissi-

mam mundi regionem obtinentes, agricultura & pecuaria operam olabant, & eo se vita genere, quod in Francia precipuum est, exercebant: ita ut negotiatio orientis quiesceret, metu Barbarorum qui littora Africa tenent, & Alarborum quos maiores nostri Saracenos appellabant, qui vniuersum mare mediterraneum subegerant, & Christianos quos capiebant catenis feruorum instar vinciebant.

Et quantum ad negotiationum occidentis, ea prorsus erat incognita, antequam Hispani mare Indicum nauigassent. praterea Angli portus Aquitania & Normandia tenentes, commeatum in Hispaniam & insulas nobis intercluserant. denique ab altera parte, controuersia familiae Andegauensis cum Arragonica, portus Italiae nobis claudabant. Sed ab annis centum quinquaginta maiores nostri Anglos expulerunt, & Portugalliam mare circumnauigantes, finem Persicum, & maris rubri partem occuparunt, & ita naues suas diuitijs Indorum & Arabiae felicitis impleuerunt, frustrantes Venetos & Genuenses, qui merces ex Aegypto & Syria quo per Alarbos & Persas deuehebantur, adferebant, ut nobis easdem minutatim & ad auri pondus venderent.

Eodem tempore Castellani subegerunt terras nouas auro & argento plenas, quae in Hispaniam intulerunt, & viam monstrarunt naucleris nostris instituendae navigationis Africae, maxime nostrorum emolumento.

Incredibile est sed verum tamen, ab anno 1533. quo per Pyurros subacta fuit Peruaria provincia, plus quam centum milliones auri, & bistantundem argenti inde allatum esse: precium redemptionis Regis Atubalirae fuit 136000. bezanorum aureorum: emebantur tunc in Peruana caligae panneae trecentis ducatis, chlamys mille ducatis, equus quatuor vel quinque millibus, mensura seu

pocale vini ducentis ducatis: ut testatur historia indica.

Et nihilominus Augustinus Zaratus Catholicus Regis rationum magister deprehendit, officiales Regis Catholici in Peruana mansisse debitores rationibus subductis, 1800. millium bezanorum aureorum, & 600. millium librarum argenti: ut omittam negotiationem, & incredibile emolumentum, quod Rex Portugalliae ex Moluccis percipit: ubi Caryophylla, Cynnammomum, & alia aromata preciosa crescunt: quas ab Imperatore Carolo V. ex antichresi pro 350000. ducatis accepit, cum Bononiam ad coronam Imperialem suscipiendam proficisceretur: quas Itali refuso in parata pecunia precio, repignerare voluerunt, sed Imperator recusauit, propter variisque familiae foedera.

Itaque Hispani, qui vitam ex Francia ducunt, inuitabili necessitate coacti, frumenta, linum, pannos, glastum, papyrus, libros, adeoque opificia & operas mechanicas hinc comparare: currunt ad extrema mundi, ut aurum & argentum, & aromata nobis quarant: ab altera parte Angli, Scoti, & omnes populi Noruegiae, Sueciae, Daniae, & littoris Baltici, qui fodinas metallicas quamplurimas habent, ex centro terrae metalla effodiunt, ut emant nostra vina, crocum, prunapassa, glastum, & imprimis sal, quod est manna speciali Dei benignitate sine magno labore nobis datum. nam calore septentrionalibus ultra quadragesimum gradum deficiente, sal ibi fieri nequit: & infra quadragesimum secundum, calor nimis ardens efficit sal corrasium, & multo magis sal salinarum Hispanicarum, Neapolitanarum, & Polonicarum, quo sapissime homines & saliturae corrumpuntur: ita ut salinae Comitatus Burgundiae, & sal Hispanicum, & Vngaricum longe absit a bonitate nostri. Hinc fit, quod Angli, Belgae, & Scoti qui saliendo piscibus magnam mercaturam exercent, saepe aliarum mercium inopia, nauibus Sabur-

Sabutra onustis ad nos veniunt, ut pecuniario precio sal emant.

Altera occasio tot commodorum, quæ ab annis centum viginti vel quadraginta nobis accesserunt, est infinita populi multitudo, quæ sopitis inter Aurelianensem & Burgundicam familiam civilibus bellis, in hoc Regno multiplicata est: unde dulcedinem pacis sensimus, eiusdemque fructum diuturno tempore, & usque religionis tumultus potiti sumus: nam extraneum bellum quod interim incidit, nihil aliud, quam malorum humorum expurgatio fuit, omni Reipublicæ corpori necessaria. Antea campestria loca, & ferè etiam Ciuitates propter civilium bellorum depredationes, deserta erant, cum & Angli Oppida destruerent, pagos comburerent, magnam populi Gallici partem spoliarent, occiderent, & residuum ad medullam usque deroderent: quæ de causa cessabat agricultura, negociationes, & omnes artes mechanicæ: sed ab annis centum infinitis locis succisæ sunt sylvæ, edificati pagi, Ciuitates repletæ: ita ut præcipua Hispaniæ utilitas, quæ alioqui deserta est, proveniat ex colonis Gallorum, qui turmatim in Hispaniam abeunt, præsertim Aruerni & Lemouicenses: addo ut in Nararra & Arragonia ferè omnes vinificatores, aratores, carpentarii, murarii, opifices, lapideæ, tornarii, carruicarii, aurigæ, plaustrarii, restiarii, sellularii, helciarii, sint Galli. nam Hispani mirum in modum sunt ignavi, excepta armorum & mercaturæ tractatione, & ob id amant Gallos laboribus & seruitijs promptos, quemadmodum apparuit in negotio Prioris Capuani Valentiæ, ubi inuenti sunt decem mille serui & opifices Galli, qui inquietabantur, quasi participes fuissent coniurationis contra Maximilianum, tunc generalem Locumtenentem in Hispanijs, factæ: sed Domini & incolæ Valencienfes pro omnibus expro miserunt. Magnus quoque eorum numerus in Italia est.

Alia quoque diuitiarum Franciæ occa-

sio est, videlicet negociatio Orientis, quæ aperta nobis fuit contracta amicitia inter familiam Francicam, & Othomannicam tempore Regis Francisci I. ita ut ab eo tempore mercatores Galli, habuerint tabernas Alexandriæ, Cayri, Beryti, Tripoli, non minus atque Veneti & Genuenses, nec minus fide & gratia valent Fessæ & Marocci, quam Hispani: prout apparuit posteaquam Iudæi à Ferdinando ex Hispanijs eiectioni, in inferiorem Galliam Narbonensem se contulissent, & Gallicis negociationem in Barbaria ostendissent.

Alia causa abundantia auri & argenti, provenit ex Banco seu mensa argentaria Lugduni, ut verum dicamus à Francisco Rege instituta, qui cepit pecuniam mutuo sumere ad octo, & ipsius successor ad decem, postea ad sedecim, & usque ad viginti in centenos, urgente necessitate. statim Florentini, Lucenses, Genuenses, Heludij, Germani dulcedine usurarum illecti, infini tauri & argenti vim in Franciam apportarunt, & multi etiam habitare coeperunt, eam propter æris temperiem, & suauitatem, quam propter naturalem populi bonitatem, & vbertatem regionis. eadem ratione redditus in urbem Parisiensem constituti, qui ad tres milliones, trecentas & quinquaginta mille libras quotannis se extendunt, allexerunt extraneos, ut pecunias suas lucri causa huc transferrent, eandemque domicilium hic collocarent: quæ res valde locupletavit hanc Ciuitatem. quanquam artes mechanicæ & mercatura foelicius, meo quidem iudicio, succederint, non imminuta per talem argenti negociationem; & locupletior multò Ciuitas foret, si idem fieret quod Genuæ: ubi domus Sancti Georgij recipit pecunias eorum qui adferunt, ad rationem vnius denarii in viginti, & rursus negociandi causa mercatoribus elocat, ad rationem vnius denarii in duodecim vel quindecim: quæ ratio magnitudinis & diuitiarum eiusdem Ciuitatis cau-

sa extitit, & quam tam publicè, quàm priuatim valdè opinor expedire. Etiam si duorum magnorum Imperatorum prudentiam & bonitatem præferam, Antonini Pij, & Alexandri Seueri, qui nummos ærarij ad rationem quatuor in centenos, hoc est, vnius denarij in viginti quinque priuatis dabant quinetiam Augustus absque vsuris tribuebat illis, qui cautionem præberent, si ad constitutam diem soluta pecunia non esset, se duplum restituros: vt Suetonius refert: & hac ratione ablata Quæstoribus peculandi publici occasione, pauperes subditi negociabantur & lucrabantur plurimum, & Princeps non habebat necesse mutuari, aut vendere suum domanium, neque excoriare populum: sed potius hoc modo euenit, vt optimus Alexander vestigalia & exactiones triginta partibus imminueret, ita vt qui triginta & vnum coronatos tributj & subsidij sub Heliogabulo (naturæ monstro) soluisset, vnicum tantum sub Alexandro daret.

Hæ sunt, Domine, rationes, quæ ab annis ducentis aurum & argentum nobis in copia apportarunt, quæ maior est in Hispania & Italia, quàm in Francia, propterea quòd ipsi quoque Nobiles in Italia negociantur, nec aliud populi Hispaniæ agant: ideoque cariора sunt omnia in Hispania, & Italia, quàm in Francia, & magis in Hispania, quàm Italia, maxime seruitia & operæ manuales: quo fit, quòd nostri Aruerni & Lemouices in Hispaniam proficiscantur: sicut ex ipsis intellexi, quia triplo plus illic, quàm in Francia lucrantur. Hispani enim diuites, superbi, & ignaui admodum carè labores suos vendunt, Clenardo teste, qui in suis Epistolis suis capite, expensarum, in vno articulo ponit quindecim duccatos quorannis ad contendam barbam, in Portugallia abundantia itaque auri & argenti ex parte causa est caritatis rerum.

Præteribo alteram caritatis occasionem, propterea quòd non perindè in confide-

rationem veniat hoc casu: monopolia videlicet mercatorum, artificum, & operariorum: quando conueniunt ad constituendum certum precium mercium: & ad augendas mercedes operarum & laborum: & quia eiusmodi conuenticula prætextu Religionis plerumque velantur, sapienter arbitratus fuit Cancellarius Poictus, tollendas & resciedendas esse confraternitates, quod postea confirmatum est ad instantiam Ordinum Aureliani, vt bonis legibus non carere videamur.

Tertia caritatis causa est penuria, quæ duobus modis accidit: primo, propter nimiam auersionem ex hoc Regno, & propter impedimenta, ne res necessarie adferantur: secundo, propter dissipationem seu absorptionem. Quantum ad auersionem: certum est, vinum & frumenta nos vilius emere, durante bello inter Hispanos & Belgas, quàm post bellum, cum auectio permittitur: ex quibus vilius ferè coguntur annos conquirere, & mercatores non audent naues operare, domini non possunt diu asseruare quod est periturum: & per consequens necessitas populis vilitatem annoque sentit, nam maiores nostri vetus adagium nos docuerunt, Franciam famem nunquam enegam esse, hoc est, habere opulenter quod populum nutriet, quæcunque anni incidat sterilitas: dammodo extranei horrea nostra non euacuent, certum autem est, vix frumentum spicari posse, vel excuti quin ab Hispanis asportetur: quoniam Hispania, excepta Arragonia, & Grana-ta, admodum sterilis est, accedente naturali ignauia, vt dixi: ideoque in Portugallia mercatores frumentarij quibuscunque privilegijs gaudent: & inter cætera prohibitum est, ne quis capitiuus ducatur, qui triticum venale attulerit, alioqui plebs listorem obrueret, si modò qui frumentum apportasset, clara voce dicat: Traho dridigo, hoc est, frumentum adfero. & quamuis sub graui poena prohibitum sit aurum & argentum ex Hispanijs auferre, tamen permissum est propter frumentum solummodo, hinc fit, quòd Hispania

Hispani in magnam frumenti copiā consequantur.

Sed & Narbonensis Gallia & Prouincia, frumenta, Hetruria, & Barbaria supeditat: unde abundantia argenti, & caritas frumenti oritur. nam in Hispanijs non alias ferē merces accipimus, quā oleum & aromata. Nec meliora aromata nobis ex Barbaria & Oriente adferantur. Ex Italia accipimus alumen, & pauculos pannos, & sericum: quanquā inferior Regio Narbonensis & Prouincia, plus olei ferat, quā in nostros vsus sit necessarium: & eiusdem generis bonitatis panni & sericum, in hoc Regno conficiantur, artificum iudicio, atque Florentia vel Genua: ex quo mercatores norūt emolumentū suū quarere, nomē quodlibet illis imponentes.

Quantum ad alumen, si veritas Pyrenaeorum Montium velimus incidere, certum est, nos inuenturos scatebras non solum aluminis, sed etiam auri & argenti, quoniam multi Germani bonam spem fecerunt, & Magister Dominicus Bertinus in ipsis locis mihi demonstrauit, & experimentum exhibuit Henrico Regi omnium metallorum, cum magna copia Chalcanthi, aluminis, & marcasitae inter cetera deprehensum est plus aluminis ibi esse, quā tota Francia opus habeat: licet quotannis plus quā pro integro milione ex Italia adferatur, si cuiat firmabat.

Huic debemus marmorea nigra, candida, variegata, iaspidea, anguinea, quae ex montibus Pyrenaeis Parisios misit: mihi quae adseuerant, si fides ei adhiberetur, non amplius nos aluminis Italici opus habituros. Quo pacto Itali prater affanias, adulterinas gemmas, & fumigationes nihil habituri essent, quod argentum ex hoc Regno extraherent. hanc viam excogitarūt, destituti mercibus, quas cum nostris permutent, vt vendant nobis suffitus, tanto precio, vt suffitor quidam Italus à quodam Domin. in hoc Regno, qui notus est tibi, ex venditione chirothecarum acceperit quadringentos co-

ronatos, quae vix in vnus anni vsū sufficiebant. Si meis votis locus esset, optarem Principes non pluri ea facere, quā fecerit Vespasianus Imperator: & certò mihi persuaderem, sufficiens Aquitania sublaturos esse caritatem Italicorum.

Quarta caritatis causa, ex Principum voluptatibus prouenit, qui precia rebus attribunt: est enim in materia status Politici & Reipublicae, regula generalis, quā Plāto primus animaduertit: Reges non solum leges subditis dare, sed & mores ac viuendi consuetudinem suo arbitrio mutare tam in vitijs, quā in virtutibus, & rebus indifferentibus. Nam vtar alio, quā Regis Francisci Primi exemplo: qui ad sanandum vulnus, quod in capite habebat, tonderi se fecerat. statim auferri, & postea vniuersus populus confusus fuit, vt hodiē ludibrio habeatur promissa caesaries, quae olim signum erat pulchritudinis, & libertatis (sicut & a veteribus flauum capillitium, habitum fuit pulchritudo Septentrionalium populorum) adeo vt primi Reges nostri interdixerint subditis, qui non essent gemini Francones, alere caesariem, in signum seruitutis: quae consuetudo vsque ad tempora Petri Lombardi Episcopi Parisiensis, perdurauit, qui auctoritate interdictum sustulit, quā tunc Episcopi in Reges utebantur. Quod obiter sufficit, ad demonstrandum, quod subditi semper ad voluntatem Principis se conformant, & consequenter magni faciant & aestiment ea, quae Principes amant, licet per se indigna sint: quemadmodum Caracalla Imperator inestimabilem fecit succini flauti caritatem, testante historia, propterea quod color capillis amica responderet.

Vidimus eadem aetate tres magnos Principes certatim operam dare lapillis preciosis, viris doctis, & politicis artificibus: nempe Regem Franciscum Magnum, Paulum Tertium Pontificem, & Henricum Anglia Regem: adeo vt Rex Fran-

Franciscus nuquam voluerit Angliæ Regi Dominum Budæum concedere, quamvis valde instanti: malueritque septuaginta duobus Coronatorum millibus adamantem emere, quam ut eundem Angliæ Rex consequeretur mox nobilitas & populus omnis animum studijs scientiarum adiecit, coeperuntque lapillos preciosos emere quouis precio: ita ut Itali, animaduersis desiderijs nostris, plures vicennio adulterauerint, quam India vnuquam genuinas produxerit: quod ipsi met celare non potuerunt, appellantes Gallos supidos, ut Cardanus scribit, qui imponi sibi paterentur.

Postquam autem Henricus Rex lapillos contempsit, mira illorum secuta est vilitas. est igitur voluptas Principū, qui gemmarum precia submittunt, non penuria: cum huiusmodi lapilli neque dimini, neque perire possint, excepto Smaragdo, qui fragilior est, & margarita, quæ nigredinem contrahit, & tempore putrescit. Sed Principes videntes subditos rebus illis, quas amant, abundare, eas incipiunt fastidire, accedente abundantia, quæ contemptum inducit, quemadmodum videmus in margaritis, quæ admodum viles sunt propter abundantiam ex terris nouis exortā. inuenitur enim in historijs Indorum, quintam margaritarum Imperatori allatam, effecisse 60. libras vna vice sola: nihilominus tamen antiquitus omnium gemmarum erat preciosissima, sicut dicit Plinius, communi quoque proverbio de homine illustri, vel re pulchra loquentes, per excellentiam dicimus, c'est vne perle, hoc est, est margarita: & Magnus Negus, quem nos Presbyterum Iohannem appellamus, quinquaginta Prouinciæ Dominus, in titulo suo usurpat, Iochan Belul, quod significat, margaritam preciosam.

Margarita itaq; olim omnium rerum in mundo erat carissima, quemadmodum alibi Plinius scribit, tam propter raritatem, quam propterea quod à Principibus in maxima, & penè incredibili æstimatione haberetur. Vt sit, inuenimus Cleo-

patram Reginam duas habuisse vnciam ponderantes quingentis millibus coronatis æstimatas. Quarum vnā liquefactam, ex sponione absorpsit: altera ab Augusto, pro potissima victoriæ præda, ablata fuit, qui illam dissecari fecit, & auribus appendi.

Vidimus intra annos octo margaritam pondere paulò minùs semiunciale, quinque magnis lapillis preciosis exornatam: & tamen vniuersum munus æstimatum fuit mille trecentis coronatis tantum, quod gemmariorum iudicio earum videbatur: ut appareret abundantiam margaritarum peperisse contemptum, & ex contemptu exortam esse utilitatem.

Idem de pictura dicere possumus, quā Principes Orientis, & imprimis Alexander Magnus, in tantam æstimationem perduxerunt, ut tabula Veneris emergentis ex aquis, quam Appelles pinxerat, emptæ fuerit sexaginta millibus coronatorum: Alexander ei de suo donabat ducenta talenta, quæ valent centum viginti millibus coronatorum. aliorum pictorum tabulæ non tantidem pretij erant, viliores tamen magno constabant. Apelles pecuniæ magnitudine non deterrebat, quin tabulam quandam Protogenis quinquaginta millibus coronatorum redimerent. Habemus picturas Michaëlis Angelij, Raphaëlis Urbini, Durelli, & ne longius eamus, quandam Domini de Claygni in palatio Fontis bella quens si admirabilis artificij opus, quam nonnulli tabulis Apollinis comparare non dubitarunt. sunt & multæ aliæ insignis artificij, verum longè antiquorum excellentia absunt: quoniam Principes non magni eas faciunt, & quia omnes Orientis & Barbariæ populi usque ad Persas, vniuersas rerum quas natura profert picturas, abominantur, metuentes ne in præceptum committant, quod dicitur, Non facies tibi sculptile: ita ut pictores, statuarij, fusores, sculptores, illuminatores, in illis regionibus non magis locum habeant, quam eorum opera. Itaque voluptas Principum ex parte caritatis rerum causa est.

Alterā

Altera caritatis causa est absumptio seu corruptio rerum, quibus ad usum nostrum indigemus. Sericum vilis precij esse oportebat, quandoquidem tam copiose in hoc Regno conficitur, & præterea ex Italia adfertur. caritas ex absumptione provenit: quia non solum flagriones & cursores eo vestiuntur, verum etiam ita dissecatur, ut durare, vel usui esse pluribus, quam vni, nequeat. Quod à Turcis, ut intellexi, nobis merito exprobratur, quia insanos & furiosos in corruptendo, nos appellant, quasi in contemptum Dei fiat, quia ea bona nobis dedit. illi longe magis eo abundant, quam nos: sed nemini, sub poena, licet dissecare. Idem nobis in panis evenit: & præcipue in caligis conficiendis, quibus triplo plus adhibemus, quam opus est, idque cum tot incisuris & dissectionibus, ut pauperioribus usui esse nequeant, posteaquam dominus eas fastidire cepit & præterea, tria paria pro vni gestantur: & ut caligis femoralibus palla respondeat, integram vnam ei addunt, ultra solitum.

Edicta quidem de ea re facta sunt: sed frustra: quoniam donec in Curia, quod prohibitum est, gestatur, passim quoque gestabitur: cum apparitores ab his sibi merent, & ab illis corrumpantur. sed & in vestitu, semper ineptus & stolidus habebitur, qui vitato modo se non accomodat, qui ex Hispanijs provenit: sicuti cycladem seu vertugallam à Mauritanis foeminis accepimus: tanta accessione, ut ianua nimis ad transeundum angusta sint. quod longe recedit à maiorum nostrorum modestia antiqua, qui vestibus, ut Cæsar refert, angustis, astrictisque corpori, ut proportionem & pulchritudinem representarent, usi sunt: cum Germani contra laxi uterentur. unde incredibilis absumptio oritur: ex absumptione provenit inopia, ex inopia caritas vestimentorum ex parte procedit, præter manus precium seu facturam, quæ precium materiae sæpe excedit: dum acui pinguitur, mæandris, segmentis, simbrijs, virgis, scissuris, opere Phrygio, alijsque novis indies excogitatis

modis exornantur. Nam post prohibitam auratarum, argentatarumque parangandarum gestatione, reperta sunt foeminae, quæ stolas Mediolani pretio quingentorum coronatorum, non computato auro, vel gemmis, vel materia, factas portaret.

Et ex hac luxuria peruenit ad suppellectilia ædium, ad toralia lectorum deaurata, & Phrygiana, ad abacos deauratos & argentatos: & ut omnia inuicem respondeant, magnificæ aedes exstruunt, suppellectilem ædibus quadrantem comparant, genere vivendo vestimentis conuenienti utuntur, & mensas pluribus familiaris onerant. quoniam Galli propter naturam regionis, Hispania & Italia frigidiorum, non possunt passerinis vivere, sicut Itali. Hinc procedit immoderata in omnium ciborum genere superfluitas, & delicta maioribus nostris incognita: quæ ita hoc Regnum inuasit, ut famuli quoque institutorum in lautissimis popinis coronato, & domini binis coronatis singuli prædere velint. quæ perniciosissima est urbis Parisiensis pestis.

Attamen hæc luxuria non est gravissima omnium, quoniam in remissione processit. Quæstorum repertum fuit vnum ex illis Lutetia Parisiorum duos fasciculos indusiorum, dealbandi causa in Flandriam misisse, constituto Testuni pretio in singula, nec minori pro aciculis dato: verum non impunè tulit: nam carnifex strangulatum vestibus usque ad indusium spoliavit.

Hæc inter ceteras causa fuit, cur Cancellarius Prætor hostili odio eiusmodi furunculos persecutus sit, qui simplicitate populi pervertunt, & rerum omnium pretia data opera augent: quia in re hoc video esse pessimum, quod Principis & populi expensis fiat. Dico itaque ab huiusmodi corruptionibus, & superfluitatibus caritate annonæ quæ videmus, ex parte provenire. Omitto, hanc esse causam omnium vitiorum & calamitatum Reipublicæ: nam, ludendo, mutuando, vendendo, & omni voluptatum generi luxuriando, tandem creditoribus suis, aut cessione bonorum,

F ff aut

aut decoctione satisfaciunt. Sed si antiquæ Romanorum, Græcorum, Hebræorum, Aegyptiorum leges, eundem in Francia, quem apud Indos, & in Aethiopia, locum habent, videlicet ut debitor qui solvendo non est, creditori adiudicetur, ad serviendum, vel distrahendum: non tot latrones, cessionarios, & decoctores haberemus: neque caritatem rerum experiremur tantam, quæ ex luxu orta est.

Hic obijciat aliquis: Si res omnes partim propter absorptionem, partim propter abundantiam auri & argenti, cariores efficerentur, nemo propter magnitudinem pretij vivere posset. verum quid est: sed bella & calamitates, quæ Reipub. accidunt, præcipientem annonæ cursum sistunt, quemadmodum videmus Romanos valde parcè, & ut ita dicā, in magna paupertate, ferè quingentos annos vixisse: cum grauem tantum monetam æream, librali pondere haberent, & non signatam, usque ad Seruij Regis tempora: sicuti nec argenteam monetam percusserunt antè quadragesimum quintum annum ab vrbe condita, ut in Fastis videre est, sexaginta duobus annis post, aurea moneta vti cœperunt.

Consideremus itaque pretia rerum illius temporis: inueniemus veruicem æstimatum fuisse tantum assibus æreis, quos doctissimus Budæus pro tribus solidis & dimidio sui temporis accipit, & ad summum pro quatuor nostris: bouem centum assibus, quos coronato solari æstimat, quod pretium lege Ateria Tarpeia constitutum erat, ducentis octoginta annis post urbem conditam, quo tempore stipendiū peditis, teste Polybio, duorum obulorum erat, Centurionis quatuor, equitis denarij, qui tribus solidis & dimio valebat, monetæ quatuor denariorum, & duodecim granorum in liga: legimus in Plutarcho pretium veruecis tempore Solonis fuisse vnus drachmæ, quod est septima parte minus quàm Romæ ducētis annis postea.

Quod ad reliquæ annonæ pretia pertinet, eorum æstimatio ex lege Fannia iniri potest, quæ quingentesimo nonagesimo secundo anno ab vrbe condita, sumptum imminuit, cum expressa prohibitione, ne quisquam plus quàm centum asses, hoc est, coronatum solarem insumeret in conuiuijs maiorum ludorū: ceteris diebus, decē asses: idq; sine volatilibus, præter gallinam domesticam: quod edictū rogante Didio Trib. plebis pervniuersum Italiā publicatū fuit. Sexaginta quatuor annis postea Crassus diues, Censor caritatem annonæ paulatim ingrauescere animaduertens, legem tulit, qua vnicuique liceret centum asses insumere diebus nundinarum, Calendarum, Nonarum, & Iduum: & in nuptijs ducentos asses, qui efficiunt duos coronatos, tres libras carnis siccæ, vnam salitæ, & fructuum quantum liberet: alijs diebus, triginta, qui Testunum efficiunt.

Viginti & septem annis post, cum vrbs spolijs Græciæ & Asiæ dicata esset, populus refrænari non potuit, accedente propter abundantiam auri & argenti omnium rerum caritate. Sylla Dictator vetera statuta abolescere vidēs, quantum potuit sumptum imminuit, & tamen permisit, ut duabus tertijs maior esset, quam Crassus constituisset, licet æstimatorem quoque annonæ & cibariorum lenasset.

Triginta sex annis postea, Cæsar temperantissimus omnium Princeps, animaduertens omnem populum immoderatis conuiuijs luxuriari, edictum fecit, quo prohibuit, ne plus quàm viginti quinque coronati consumerentur in nuptijs, & reliquis diebus festis & nundinarum, septem coronati & dimidius: quod decuplo plus erat, quàm Sylla permiserat. & hæc ipsa tamen edicta adeo negligebantur, ut pro eorundem executione, ipsemet seceret in forum ire cogèretur. nec postea quisquam ea de re edictum fecit. Quin & Caligula insigne prodigalitatis exemplū subditis edere volens, viginti & duos miliones

liones auri, quos Tyberius comparferat, vno anno abliguriuit.

Sed videamus, quemadmodum abundantia auri & argenti, itemque absumptiones, auxerint precia rerum à temporibus Syllæ, usque ad Caligulam, spacio non plene centum annorum. Reperimus delicatiores pisces, quo numero sunt, Mugil, Rhombus, Aurata, Dentex, Acipenser, Muræna, emptos fuisse ad pondus argenti, ut Galeus scribit. Fuit, quidam liguritor, indignus qui nominetur, qui ducentis coronatis emit mugilem marinum bilibris ponderis: quæ emptio fuit auro contraria. Piscantur in Oceano nostro, & quandoque in Ligeri, quo se effundunt, trium vel quatuor librarum, & vaneunt quindecim vel viginti solidis: quoniam nobiliores & vulgus carnibus magis delectantur.

Ex his exemplis iudicare possumus de caritate cæterarum rerum omnium: nam paucis temporibus Varronis costabat quinquaginta denariis argenteis, qui efficiunt quinque coronatos: par piperionum vendebatur viginti quinque coronatis: post quæ tempora, precia rerum omnium accreuerunt decuplo, ut supra demonstrauimus. Plinius progreditur ulterius: inquit enim, quandam Hirrion nomine sex millia muranarum mutuo dedisse (quæ lampetris nostris præter longitudinem nihil simile habent) ad pondus, & numerum, scilicet ut totidem ei redderentur, nec voluit auro argentoque eas vendere, quia parui Romæ fiebat propter abundantiam: neque enim penuria rerum obstabat, cum ab omni terrarum parte quasi ad mercatum, Romam deferrentur.

Quamquam luxus ad flagellandam ananiam plurimum adiuuabat: quia nonnulli ditissimorum non poterant interdum vias inuenire, quæ bona sua dissiparent: ut AEsopo tragædo accidit, qui excitandi appetitus gratia, ferculum sibi apponi iussit quindecim millibus coronatorum æstimatum, plenum luscuijs, sturnis, merulis, & alijs auculis osci-

nibus: cum tamen eiusmodi aues inspiridæ sint, & insuauis: sed magnitudo precij saporem eis conciliabat.

Et Athenæus narrat, cum in Sclauoniam comedendorum cancrorum gratia, qui magni illic sunt, appulisset: antequam nauem egrederetur, dictum ei fuisse, longè meliores & suauiores in oris Africæ inueniri: quo intellecto, eandem ob causam in Africam nauigasse.

Filius autem veritus ne patrem ignominia afficeret, margaritas inæstimabilis precij liquefactas absorpsit. Nec est quod quis miretur, tragædum tot coronatos habuisse: quoniam mimi & histiones tanto in precio erant, ut Roscius triginta sex millia coronatorum quotannis comparceret, duodecies morionem agendo coram populo: præter emolumenta ludorum particularium, quæ centuplo plus valebant.

Sed ut abundantia auri & argenti ad oculum demonstretur, commodius exemplum inueniri nequit, quam Apicij magistri helluonum, qui, cum tres miliones coronatorum abligurisset, & trecenta quinquaginta millia adhuc residua haberet: metuens ne fame periret, veneno se necauit: sicut plurimi historici testantur.

Quapropter verum esse credo, quod de Cicerone fertur, quod pro vnus causa peroratione, domum quinquaginta millibus Coronatorum æstimatam accepit: quoniam si scurræ tanto in pretio essent, non fuit mirandum tali Aduocato tam splendidum salarium collatum fuisse.

Porro aurum argentumque omne illis intra centum viginti annos obuenit: ex vniuersi orbis depradationibus & spolijs quæ Romam apportarunt Scipiones, Paulus AEmilius, Marius, Sylla, Lucullus, Pompeius, Cæsar, & maxime duo isti postremi: nam Pompeius tot regiones subegit, ut redditum Imperij ad octo miliones & quingenta millia

coronatorū augeret, quod duplo & $\frac{3}{4}$ plus erat, quā antea. Cæsar in ærarium intulit quadraginta milliones coronatorum, præter prodigalitem qua utebatur: nam Paulo Consuli, ut taceret, non-genta millia coronatorum vna vice dedit: & Curioni Tribuno, ut partes suas sequeretur, quindecies centena millia. Marcus Antonius magis modum excessit, si verum est quod Plutarchus & Appianus scribunt: exercitu enim suo propter strenuam nauatam operam ducenta millia talentorum dedit: quod ad cætum viginti milliones coronatorum redit: est-que credibile, cum Imperator Adrianus, qui sapiens pater familias fuit, ut apud legiones, quæ numero erant quadraginta, gratiam sibi conciliaret, dedit decem milliones coronatorum.

Non est igitur mirum, pretia rerum maxima fuisse, propter auri & argenti copiam, quæ Romæ erat: verum hic luxur & magnificentia non perpetuo durarunt: nam intra trecentos annos, Parthi, Gothi, Heruli, Hungari, & aliæ crudeles nationes Imperium, & præcipue Italiam inuasertunt, oppreserunt Romanos, incenderunt Urbem, & spolia eorum diuiserunt. Ita accidit omnibus Rebus publicis: nascuntur, & crescunt paulatim: florent deinde diuitijs & potentia: tandem fenescunt & pessum eunt, donec omnino evertantur: ut ostendi in tractatione de statu Rerum publicarum, in methodo historica.

Persecuti sumus rationes caritatis rerum: Superest ut monstremus Malestretum etiam in titulo monetarum intra trecentos annos in hoc Regno conflatarum, aberrasse. dicit enim, sanctum Ludouicum primos solidos duodecim denariorum fecisse, eorumque tantum sexaginta & quatuor fuisse in marca. addit tempore Philippi Valesij coronatum aureum cum floribus Lilij sine numero, pondere & liga meliorem nostro valuisse tantum viginti solidis. postea Ioannem Regem signasse Francos pedites & equites ex auro puro, valuisseque viginti solidis: præ-

terea solidum argenteum illius temporis valuisse quinque nostris. Non adijcit cuius tituli, ponderis, & ligæ, monetæ fuerint.

Quantum ad postremum hoc membrum, sibi ipsi contradicit: quia concedit, veterem coronatum, tribus denarijs ad libellam ponderantem, valere tantum sexaginta solidis nostris, iussu Francisci Primi Regis conflatis: ita ut solidus antiquus argenti puri, tribus tantum valeret: & nihilominus Franci pedites & equites quatuor gravis minus ponderant, quam coronati veteres, & non sunt melioris ligæ: quoniam in vtrisque quarta pars ceratij detrimento cedit, quare & ordinatione Anni 1561. coronatus antiquus æstimatur sexaginta solidis, & Francus pedes vel eques quinquaginta quinque solidis. Itaque propemodum media parte aberrat, quantum ad proportionem veterum & nostrorum: nam si verum diceret, solidum antiquum argenti puri quintuplo plus valuisse nostro: sequeretur, coronatum veterem valere centum solidis, & Francum peditem vel equitem quatuor libris, & decem solidis.

Secundò, Dominus de Malestroict fallitur, omittendo inter sanctum Ludouicum & Philippum Valesium, centum viginti tres annos: in quo temporis spacio Philippus Pulcher, sancti Ludouici nepos, anno 1300. monetam argenteam ita attenuauit, ut solidus antiquæ monetæ valeret tribus nouis: ut legimus in regestis, & maxime in Annalibus, & in historia Antonini, de qua vir omni scientiarum genere consummatissimus Dominus de Liures certior me fecit, Et quanquam ad sedandum populi tumultum, moneta ad antiquum valorem reduceretur, tamē in decennio post usque adeo diminuta fuit, ut solidus haberet saltem tres denarios, & dimidiam argenti, & duæ quartæ & dimidia essent cupri: quæ est maxime omnium debilis moneta, quæ nostris temporibus visa sit: nam solidi anno 1551. iussu Regis Henrici 11. formati, tres denarios & dimi-

& dimidium argenti continent. Concludendum itaque est, quoniam solidus ante trecentos annos, eiusdem tituli, pedis, ligæ, eiusdemque mixturæ fuit, quæ est hodie, demonstrationem Malestretti, eiusque exempla locum habere non posse. nam & si Carolus Pulcher anno 1322. veterem titulum solidis ad duodecim denarios Regios restituisset, tamen sex mensibus postea eisdem media parte iterum debilitavit.

Præterea reperimus in regeſtis nostris anno 1422. titulum solidorum ita debilem fuisse, ut marca argenti valeret octoginta libris Turonensibus, hoc est, 1600. solidis in marca operis: ut solidus Henrici II. hac ratione quinis illorum solidorum valeat: quod est contrarium sententiæ à Malestretto propositæ, videlicet antiquum solidum valuisse quinis nostris: quoniam ante annos centum quinquaginta quinque solidi valebant tantum, quantum singuli nostri. Oportet itaque, ut hoc verbum, antiquos, ad certos solummodum annos referat, & non ad omnes, ut facit, inde à trecentis annis.

Breuitèr, qui voluerit librum Nigrum, qui est in Camera Procuratoris Regij Castellæ Parisiensis, evoluerè, inueniet anno 1420. cum Angli urbem Parisiensem tenerent, coronatum estimatum fuisse sexaginta solidis, vellus quadraginta, nobis septem libris, quod est pretium & valore temporis Henrici II. Verum est, Carolum VII. anno 1422. mense Novembri, confasse novam monetam duodecim denariorum, ita ut marca argenti octoginta librarum, reducta fuerit ad octo libras, & quindecim solidos Turonenses: sed anno 1453. percussis sunt solidi quinque denariorum in liga, forti monetæ plus media parte imminuta.

Est itaque paralogismus argumentandi, sumere annum quo moneta fortior fuit, ad æstimandas res, & relinquere annos, quibus debilior fuit, qui frequentiores sunt respectu bonorum annorum: quemadmodum qui in simili casu ad aliarum rerum consequentiam tra-

here velit, vilitatem sulphuratorum quæ est Parisijs.

Suprà demonstravi, pretium rerum, approbatis & confirmatis consuetudinibus huius Regni, inde à quinquaginta, vel sexaginta annis, taxatum, decuplo minus fuisse, quàm nunc sit: attamen certum est, Status & Deputatos, ut consuetudines conciliarent, nec minimum, nec maximum pretium secutos esse, sed communioræ æstimationem quæ cum erat, sicut leges nostræ docent: & nihilominus capto tantum duodecim denarijs Turonensibus omnibus consuetudinibus Andegavorum, Pictavorum, Marchiæ, Campaniæ, Borbonensium, & aliorum æstimatus est: gallina sex denarijs. perdix 15. denar. veruex pinguis cum lana 7. sol. porcellus 10. denar. veruex communis, & vitulus quinque solid. hœdus 3. sol. vhes frumeti 30. sol. plaustrum fœni quindècim quintalium 10. sol. hoc est, decem fasciculos, decem librarum singulos pro vno solido, quæ est consuetudo Aruerniæ. Apud Borbonenses duodecim quintales æstimabantur 10. sol. vas vini 30. sol. vas mellis 35. sol. iugerum sylvæ cædux 2. solid. & 6. denar. iugerum vineti 30. sol. in redditu. libra butyri 4. denar. olei nucei tantidem: item savi: nimirum temporibus Ludouici XII. quemadmodum suprà dixi: cum solidi essent quatuor denariorum & 12. granorum in liga. Ita solidus tempore Ludouici XII. ad summum non valeret nisi quadratè ampliùs, quàm solidus regnante Henrico II. & quatuor solidi non valerent quinis nostris: unde sequitur, vitulum & veruecem cum lana æstimandum esse saltem sex solidis, & tribus denarijs monetæ nostræ currentis: quandoquidem ante sexaginta annos in tota Francia 5. solidis tantum æstimatus fuit: quod & de alijs rebus dici potest. Sed videmus communi æstimatione, utrumque valere quatuor libris, aut centum solidis, imò sex libris Lutetiæ: quod est vicies, vel tricies carius, quàm nunc.

Si itaque fructus terræ, pecudes, volatilia, decies, duodecies, aut vicies minus

constabant quam hodie : reditus terrarum & Dominiorum tanto minus aestimabantur, & emphyteusae erant vilioris pretij, & consequenter agri decuplo minus valebant: quia optima terra censualis seu emphyteutica aestimatur ad rationem denarii in viginti vel vigintiquinque feudis triginta, domus bene materiata, ad quadraginta vel quinquaginta: ita ut ager valens mille coronatis in reditu, ante annos sexaginta, venderetur tantum 25. vel ad summum 30000. coronatis, si itaque reditus ad quinque vel sex millia coronatorum excreuit: ager vendetur centum quinquaginta millibus coronatorum, qui tunc tantum triginta millibus valebat.

Quantum ad operas diurnas manuariorum, videmus antiquitus taxatas fere fuisse ad denarium argenteum, qui paulo plus valebat quam regalis hispanicus: & stipendium antiquam equitis fuisse denarium tantum, ut Polybius dicit: tandem pediti denarius in diem datus fuit, idque etiam temporibus Augusti, ut Tacitus scribit. quamquam donativa in exercitum propter bene navatam operam collata, vices valerent plus quam stipendium. Hinc natum est, ut credo, nostrate vocabulum, gaignedenier, quo significantur ij qui operas suas in diem locant: & in Evangelio quoque, dominus quibusdam vinitoribus propter liberalitatem suam adversus alios murmuratibus, respondit: Nonne accepistis denarium quem pro opera diurna promiseram? quae in Grecia erat drachma pro opera vinitoris, & militis. Tamen in nostris consuetudinibus operatis ut dixi, & correctis intra annos sexaginta vel circiter, opera hominis in aestate aestimatur 6. denarijs, hyeme 4. denarijs, & una cum vehiculo & bobus duodecim denarijs.

Moneta nigra, a sexaginta annis vel antequam non fuit pede diminuta neque aucta & tamen videmus, vinitores, manuarios, operarios, milites, loco sex denariorum nequidē quinque solidis contentos esse, praefertim in hac regione octonos aut denos, ex-

poscunt, conquerentes aliter se vivere non posse. Quantum ad operas bouum, ex vicinis solidis minimū aestimantur, hoc est, vices plus quam ante annos sexaginta aestimarentur, de quacunque moneta loquamur. quae de causa iudices, qui flectendi sed non rumpendi consuetudines potestatem habent, quoties incidit quaestio habitudinis locorum reddituum, fructuum, aliarumve rerum similium aestimandarum, non amplius consuetudines servant: sed quoad aestimationem fructuum sequuntur ordinationem iuncto communi valore, vel iubent partes convenire de arbitris qui res aestiment.

Diximus de moneta argentea, loquamur etiam de aurea: ut aperte diiudicari possit, caritatem annonae ex alteratione monetarum non provenire. Reperio purissimam monetam auream intra trecentos annos ubique locorum constare, non esse fortiozem viginti tribus & $\frac{3}{4}$. ceratijs: ut sunt Nobiles, veteres Ducati Veneti, Florentini, Senenses, Portugallici, Seraphius Turcicus, Medinus Barbariae, numismata antiqua Romanorum, duplices ducati veteres Castellani, coronati veteres, Salutij, Franci pedites & equites, Angelotti veteres: a quibus nummi aurei coronati bonitate longe absunt: Millerasij & coronati solares meliores sunt: deinde Henrici, & duplices Henrici, regales aurei, pistoleti, & duplices Ducati Portugallici debiliores sunt: quantum ad reliquas monetas in quibus minus est viginti duobus ceratijs, hoc est, in quibus plus quam duodecima pars inest mixturae, siue cupri, siue argenti, & minus decem partibus auri: ex aurum non sunt, praeterquam in opere: quemadmodum argentum, quod est infra decem denarios, seu ut melius dicam, quod plus quam sextam partem mixturae habet cupri, & minus quinque partibus argenti, hoc in materia monetarum non est argentum, sed (ut Galli loquuntur) Billon: & hanc ob causam veteres appellabant Electrum, aurum in quo pars quinta esset argenti.

Finga-

Fingamus itaque coronatum veterem & Francum peditem & equitem, quibus monetis Dominus de Malestroiſt vritur, eſſe viginti quatuor ceraceorum, cum detrimento ſiue remedio vnus ceratij: coronatos ſolares viginti trium, cum $\frac{1}{8}$ remedij, iuxta Ordinationem anni 1540. vel 23. ceratiorum, & $\frac{3}{4}$ ceratij remedij, vt ſunt coronati iuſſu Regis Henrici II. percuffi: differentia erit tantum vnus ceratij in veteribus: & quantum ad pondus, coronati ſolares anni 1540. ponderant duos denarios ſedecim grana ad libellā, & ſeptuaginta duo marcam efficiunt, quot Iuſtinianus quoque Imperator in libra numerat. quæ res Carolo Molinæo, honori Iuriſconſultorum occaſionem dedit, ſolidū Iuſtiniani cum noſtro ad eundem pedem exaquant, ſed tantum intereſt, quātum inter 2. & 3. nam ſicuti marca octo habet vncias, & libra Iuſtiniani duodecim: ita etiam nummus aureus iuſſu ipſius conſtitutus, quem Solidū appellat, tertia parte plus ponderat noſtro, ſed inſtar Angelotti. poſtea iuſſu Regis Henrici II. cōſſati ſunt ad duos denarios & quindecim, deinde quatuordecim grana. Atqui verò Frācus aureus quatuor granis minus ponderat, quā coronatus verus, & quatuor granis plus quā coronatus ſolaris anno 1540. percuffus.

Si itaque pedem vnus ad alterum conferamus, inueniemus coronatum veterē tantum $\frac{1}{8}$ plus valere, quā coronatū ſolarem: & Francum aureum $\frac{1}{2}$ plus quā hunc ipſum coronatum: quia in vicia ſunt octo coronati veteres, nouem ſolares, vulgares coronati decem, & vnus denarius, & viginti grana ampliū: item Franci aurei non integrē nouem, ſed tamen plus quā octo: ideoque Ordinatione Henrici II. Regis vetus coronatus eſtimatus fuit ſexaginta, Francus quinquaginta quinque, coronatus ſolaris quinquaginta duobus, & coronatus vulgaris quinquaginta ſolidis.

Concludendū itaque eſt, ſi domus aliqua ante annos 120. vendita fuit ducētis coro-

natis veteribus, quæ hodiè veditur octingentis coronatis ſolaribus, qui valent 2000. libris Turonenſib. monetæ currētis ſeu Billoni. ablata $\frac{1}{8}$ qua coronatus vetus coronatum ſolarem valore ſuperat, remanet 673. coronati ſolares, qui temporibus Henrici II. Regis valebant 1750. libris, vel 35000. ſolidis noſtræ monetæ, & ſi fingamus Francos aureos fuiſſe, detrahenda eſſet $\frac{1}{2}$: reſtarent 780. coronati ſolares, quibus eadem domus venderetur: quod eſt triplo plus quā tūc temporis conſliterit. Quod minutatim enumerare volui, propterea quod Dominus de Malestroiſt non indicarit, qualis proportio inter coronatos eſſet, vt ad cōtractus noſtros accommodare poſſit.

Hæc de caritate rerum generaliter dicta ſint: ne particulares mutationes attingamus, quæ ordinaria rerum pretia adaugent: veluti, cibariorum tempore famis, armorum belli tempore, lignorum hyeme, aquarum in deſertis Lybiæ, vbi in planitie Azoa inuenitur monumētum, literis inſculptis teſtimonium ſerens, mercatorem quēdam ab auriga poculum aquæ decem millibus Ducatis emiſſe, & nihilominus tam emptorem quā venditorem ſiti periſſe, vt Leo Africanus ſcribit: item operarum manuariatum, & frivoliarum, in locis vbi non vſitantur, quæ plerunque vilioris pretij ſunt in Ciuitatibus plenis artificeum, veluti Lemonicibus, Mediolani, Noriberge, Genue, Pariſijs, Rothomagi, Damasci, Venetijs: vel propter abundantiam populi & argenti, quæ in vno loco maior eſt, quā in altero, veluti Conſtantinopoli, Romæ, Pariſijs, Lugduni, Venetijs, Florētig, Antverpiæ, Siuiliæ, Londini: quod curiæ Regum & magnorum Principum, vel mercatorum, alliciunt populum & argentum, & ob id cibaria carius emuntur: ſicut frequenter accidit Romæ, vbi propter abundantiam auri & argenti, & populorū, ex omnibus mundi partibus eo cōcurrentiū, ſepè fames dominabatur: ita vt Auguſtus cogeretur ex vrbe expellere ergaſtula ſeruo-

seruorum & gladiatorum, & omnes peregrinos, exceptis præceptoribus iuuentutis, & medicis, præter viginti & octo Colonias, quas Roma deduxit, & per vniuersam Italiam distribuit. interdum quoque mutatio incidit propter nouum aliquod edictum, sicut euenit Romæ, vbi pretia ædium subito media parte augebatur, propter edictum Traiani, quo constitutum erat, vt qui muneribus & officijs dignitatum fungi vellent, tertiam partem patrimonij in emptionem prædiorum Romæ vel incontinenti conuerterent. Omnes hæ res particulares in casu proposito qui generalis est, non veniunt in considerationem.

Igitur posteaquàm cognouimus pretia rerum adaucta esse, & causas caritatis inuestigauimus, quæ duo sunt principalia membra, quæ nobis aduersus Malestretum probanda fuerunt: superest, vt quàm minimè fieri possit, incommodo remedium huic rei inueniamus: quam partem Malestretus omninò non attigit, pro certo habens, nullius rei pretio quicquam accessisse.

Principiò abundantia auri & argenti, quæ regionis cuiusque diuitiæ sunt, caritatem rerum pro parte excusat: nam si tanta nummorum penuria esset, quanta præteritis temporibus, omnes certè res tantò minoris æstimarentur & emerètur, quantò aurum & argentum maiori in pretio esset.

Quantum ad monopolia & corruptiones, quæ sùnt, attinet: suprà exposui, quid mihi videretur. Sed frustra sunt bonæ Constitutiones de monopolijis, de luxu sumptuum & vestimentorum, si non ad effectum perducantur: & non perducentur tamen vnquam, nisi Rex pro clementia sua easdem ab aulicis seruari iubet: quia reliqua pars populi in pompis & luxu aulicorum exemplum sequitur: nec fuit vsquam Respublica, in qua sanitas vel ægrotudo nõ à capite in reliqua membra deriuaretur.

De auæctione mercium, quæ ex hoc Regno efferuntur, multi eximij viri conati

sunt, atque etiamnum adnituntur dictis & scriptis, eam prorsus abolere, si possibile illis esset: existimantes, nos foelicius & viliori mercatu videre posse, si neque demus aliquod extraneis, neque ab ijs recipiamus. sed falluntur, meo iudicio: quandoquidem extraneis opus habemus, nec carere ijs possumus. Confiteor nos illis mittere frumenta, vina, sal, crocum, glastum, pruna passa, papyrum, pannos, & crassiores teles: sed vicissim ab illis ex permutatione, accepimus primò omnia metalla, excepto ferro: deinde, aurum, argentum, stannum, cuprum, plumbum, chalybem, argentum viuum, alumen, sulphur, chalcanthum, oleum, ceram, mel, picem, bresilium, hebenam, guaiacum, ebur, alutas, byssum, colorem conchyliatum, coccinum, vermiculatum, pharmaca omnis generis, aromata, saccharum, & quos, salmones salitos, chias, scombro, moluas, & deniq; infinitos bonos libros, & excellentia opera manu facta.

Et quamuis eiusmodi mercibus carere possemus, quod omninò est impossibile: sed etiam si illis abundaremus, tamen semper deberemus negociari, vendere, emere, permutare, mutuare, imò donare potius partem bonorum nostrorum extraneis, & maximè vicinis, licèt communicandi tantum gratia fieret, conseruandique inuicem amicitiam.

Plus dico, etiam si pleni essemus donorum Dei, & omnium, quæ vel armis, vel legibus donari hominibus possunt, ita vt neque metuendum, neq; sperandum nobis esset quicquam, tamen naturali obligatione hanc illis charitatè deberemus communicandi dona Dei nobis data, docendi & instruendi eos in omni honore & virtute. Qua in re Romani indignos se imperio reddiderunt: nam, quo tempore potentia ipsorum attingebat cælum, & ab occidente Sole vsq; ad Orientem, Imperium suum extendissent: nationes quædam, missa legatione, potestati eorum se submittere, & vltro obtemperare cupierunt: at Romani, cum nihil inde lucri accessurum viderent, oblatum recusarunt.

runt: vt Appianus scribit. quod ignauissimum factum fuit, & turpissima omnium Deo illata iniuria: quasi imperandi maiestas, & iustitiam administrandi, præsertim miseris & malè instructis populis, nõ esset maximum Dei donum, & summus honor, qui in hoc mundo cadere in hominem possit. tantum aberrant à debita illis bonorum & diuitiarum suarum communicatione.

Sed, dicet aliquis, Plato & Lycurgus negotiationem cum extraneis prohibuerunt, metuentes ne subditi inde corrumpere & pernererentur. Verum est quidem: sed alter somniauit, quod summo labore nifus, non potuit perficere: alter perfecit, quod nemo vnquam ausus fuit sperare: & nihilominus vterque fecisset melius, nisi valdè fallor, si negotiationem permisissent: vt sapienter fecit Moyses, qui satis demonstrauit, se duobus illis prudentiorem fuisse: quippe lumen veritatis aded clarum est, vt non solum tenebras fuget vitioforum, sed etiam vt quantò magis communicatur, tantò luceat amplius. Attamen non vsque adeo virtutibus nostris præualemus, quin habeant extranei, quo paria nobis faciant.

Rursus obijcitur: non esse bona nostra gratis donanda extraneis, & præsertim inimicis nostris: quanquàm hoc diligenter præcaueamus: attamen si, affluentes copia, id faceremus, magis vtique amicitiam conciliaremus eorum, quàm bellum inferendo: quandoquidem Deus, cui iurauimus & bellum absque inducijs facimus, exemplum nobis immensa liberalitate monstrat.

Sed quoniam hoc non capit eorum animus, qui nihil præter lucrum, licet sortidum & inhonestum quærant: Deus admirabili prudentia huic rei modum dedit: quippè ira dispersit est dona sua, vt nulla mundi pars aded foelicitate abundet, quin plurimis rebus indigeat. Quod videtur fecisse Deus, ad conseruandam subditorum Reipubl. suæ inter se amicitiam: vel ad impediendam saltè bel-

li diurnitatem, cum semper inuicem opus habeant.

Ego huius sententiæ essem, si sententia mea haberet locum, vt interdiceretur cum Italis negotiatio mitrarum, suffutium, plumbi, membranæ, adulterinarum gemmarum, venenorum: & intercluderetur aditus omnibus decofloribus, & ex patria sua bannitis, nisi fortè propter virtutis excellentiam proscripti essent, vt Athenis & Ephesi vsitabatur: & vt fidem de hoc extranei facerent attestationse Principis, vel Reipubl. vel virorum bonorum & fidedignorum. Ea res exemplum alijs populis imitandi daret, & terrorem incuteret improbis, qui in nullo mundi locuti forent. Sed, quantum video, Turci nobis viam præeunt: legimus enim, Mehemetum cognomento Magnum, Imperatorem Turcarum, pulchrum exemplum edidisse in persona cuiusdam homicidæ Florentini, qui cum Iulianum de Medicis in pleno templo interfecisset, Constantinopolim, vbi sedes est Imperij, se contulerat: quem magnus ille Princeps, manibus pedibusque ligatum, ad supplicium de eo sumendum, Florentiam remisit. Sed quamdiu fenestram bannitis patefacimus, impurus aër & pestis semper intrabunt: & nunquam deerunt daciarij, qui exforbeant sanguinè, & ossa rodant, & exugant medullam Principis, & populi: qui etiam publicis scriptis execranda vitia, de quibus maiores nostri nunquam cogitarunt, laudent, atque pro virtutibus defendant: & nihilominus huiusmodi homines vbique benignè & blandè excipiuntur.

Quantum ad ceteros extraneos, optarem eos non solum humaniter & amicè tractari, sed etiam iniuriam illis factam grauissimè vindicari, sicut lex Dei præcipit, imò vt ius caducarium ipsis remittatur, ea conditione, vt hæres sit incola Regni: quandoquidem videmus nihil aliud inde Franciæ provenire, quàm ignominiam, commodum verò sanguisugis Curia: præsertim cum commerciorum quoque, quæ libera esse debent, cursum impediatur.

Ggg qui

qui diuitias & magnitudinem Regni amplificat.

Restat vnum argumentum, cui breuiter respondendum est. Quando auctio permittitur, inquit, res omnes in Regno cariores efficiuntur. Hoc autem ego nego: nam quod succedit in locum earum rerum, quæ exportantur, vilitatem efficit eius, quod nobis deerat. Præterea videntur ita loqui, quasi merces suas gratis mercatores traderent: aut opes Indorum & Arabiæ foelicis in nostris agris crescerent. Solum frumentum excipio: cuius auctio prudentius, quam fiat, modus dandus est: quo non seruatō caritatem annonæ & famem intolerabilem sæpè secutam videmus: ita vt Francia, quæ totius Occidentis horreum esse debebat, plenis nauibus accipiat vilitate frumentum nigrum, quod magno nostro dedecore ex littore Balthico adferatur.

Modus prouidendi esset, si in vnaquaque Ciuitate constitueretur horreum publicum, vt olim in Ciuitatibus bene constitutis, & in hoc Regno factum fuit, ante contentiones familiæ Aurelianensis, & Burgundicæ: & quotannis vetus frumentum renouaretur. Quo facto, nunquam annonæ caritas existeret tanta, quantam videmus: nam præter subsidium, & prouisionem in annos steriles, rescarentur monopolia mercatorum, qui omne frumentum coaceruant, & sæpè in herba emunt, vt pretium suo arbitrata constituent.

Hæc est ratio, quæ Ioseph Præfectus Prætorio Aegypti, fame per vniuersum propè mundum dominante, septem annis: & qua eadem Traianus vno anno, Aegyptum à fame conseruarunt: licet Aegyptus totius Orientis nutrix sit.

Ad opinionem eorum, qui vineas eradicari, earumque loco passim frumenta conferri, aut saltem in futurum plantationem vitium prohiberi volunt, quod attinet: reperio Domitianum Imperatorem edicto cauisse, ne quis imposteum vites plantet, præcepisseque in omni-

bus Imperij Prouincijs extra Italiam, dimidiam partem vinearum euelli: sed nunquam fuit executum. quin & M. Varro existimat, eam omnium patrimonij preciosissimam partem esse: & agricolæ non immerito talia edicta derident. Et Deus benignitate sua sapienter disposuit, ne omnia vitibus, neque frumentis complerentur: nam aptissima vinea terra, frumento inutilis est: quoniam alterum gaudet agro plano & pingui, alterum petrosos colles amat: præterea vites vltra quadragesimum nonum gradum, propter frigiditatem crescere nequeunt, vt populi Septentrionales omnes ferè alia vina quam Francica, & Rhenana non habeant: & tamen vsque adeo ijs delectantur, vt cupiditate bibendi sese obruant. Itaque eradicatis vitibus, vna ex præcipuis Galliæ diuitijs medio tolleretur.

Verum alia via est, quam si magistri & institutores vectigalium in medium proponerent, populus admirabiliter subleuaretur, regnumque locupletaretur: videlicet, si pars onerum ordinariarum imponatur exportationi frumenti, vini, salis, glastri, lini, & pannorum, & præcipue vini, salis, & frumenti, de quibus tribus elementis dependet, post Deum, vita extraneorum, & quæ nunquam possunt deficere, Fodina Septentrionis, & Indiarum, exiguo tempore exhauriuntur, & aurum semel exemptum non renascitur intra mille annos, vt metallarij dicunt: sed viuæ scaturigines nostræ frumenti, vini, & salis, sunt inexhaustæ.

Si itaque pars onerum seu tributorum ordinariarum imponeretur exportationi extraneorum, plurimum leuamenti in Regno sentiremus: nam extranei partius emerent, & emerent ad pondus argenti, magno huius Regni emolumento, quia carere ijs nequeunt: & non obstantibus prohibitionibus in Flandria factis, ne sale Franciæ vtantur, nihilominus status illius Regionis semper conquesti sunt, salamenta corrumpi sale Hispanico & Burgundico. Et si quando accidit, mari-

marinas salugines & salinas Francicas, propter imbres vel frigora, sale destitui, non tamen desinunt extranei triplo, vel quantous pretio emere, dummodò nanciscantur.

At verò sal vilioris pretij est in Anglia, Scotia, & Flandria, quam in Francia, excepta Aquitania: quod in statu & administratione politica admodum incongruum est. Idem in vino & glasto euenit, quibus ingens vestigal Principes extranei imponunt, quod Regis & Regni emolumento cederet, si pars onerum ordinariorum exportationibus imponeretur. Si dicatur, extraneos iustam conquerendi habituros occasionem, cum obstant tractatus commerciorum: facilis est responsio, scilicet quod non obstantibus tractatibus, ipsi non desinant suis mercibus imponere: quinetiam Statuta Angliæ & Poloniæ, prohibent villas inde exportari pelles: ita vt exhaustis Angliæ fodinis, nihil eis residuum sit, præter lanas, pannos, & salsamenta.

Præterea senerè, & sub magna pœna interdixerunt, ne vellera ouium exportentur, sicut etiam in hoc Regno factum est: vt pauperes subditi ex lanificio victum quærere possint, & emolumentum manuarium in Regno maneat. sed nulla edicta seruantur: quia data pecuniæ summa impetratur auhendi licentia: vt in hoc Regno accidit: ex quo Itali, prætextu obtentorum diplomatum, infinitam lanarum quantitatem exportant: vnde incredibile damnum toti Regno inferitur: nam merces exportari prohibita, in extraneis regionibus caræ efficiuntur, & remanent in manibus possessorum, & mercatorum Regni, nisi vilissimo vendât ijs, qui licentiam exportandi habent: & opifices ac misera plebs fame moritur. Hæc via mihi notatu digna est visa, ad medendum caritati rerum necessariarum, & sine quibus extranei non possunt viuere.

Proponam & aliam caritati annonæ occurrendi viam, quæ plurimis noua videri poterit: sed quam opinor Male-

stretum, vtpotè amantem paradoxorum, non esse improbatum. nempe, vt vsus piscium in antiquum honorem reponatur. certum enim est, pauperem plebem longè viliori mercatu comparaturam esse carnes bubulas, suillas, ouillas, & salituras: & volatilia quoque tolerabilioris pretij fore. Porro facilitum factu nobis esset: quia Francia inter Oceanum & Mediterraneum mare collocata est: quod commodum, omnibus terrarum orbis populis, præterquam Hispanis, deest.

Sed Hispaniam, quæ paucas aquas, & sæpè arescentes habet, anteceditur infinita multitudine fontium, riuorum, fluminum, lacuum, stagnorum, & viuariorum, piscibus abundantium: & tamen nõ nisi inuiti illis vescimur, & cum vsus carnis est interdictus: aded, vt plurimi lardo rancido, quàm tursione, in die Paschatis vesci malint. ex quo fit, vt pisces vilescant, & crescat pretium carnis: quia piscatores operam & sumptum non sunt impensuri, videntes pisces cõtēnni: qui, quoniam ab hominibus fastidiuntur, se inuicem deuorant, & nos, vt opinor, ex Ciuitatibus expellerent, si in terra viuere possent: sicut incolis Insularum Maioricæ, & Minoricæ accidit, qui ita à cuculis, quos fastidiebant, obsessi fuerunt, vt, quemadmodum Strabo scribit, legatos ad Augustum mittere cogerentur, ad impetrandum auxilium integræ legionis aduersus eiusmodi hostes, qui omnes campos suffodiebant, & Ciuitates funditus euerdebant.

Attamen exiit Medici quidam, quos lepidus Aristophanes appellat Scatophagos, qui culpam suam miseris piscibus propinant, eosque strictè interdicunt, vel ad conciliandam opificio suo auctoritatem, videntes se in pretio non esse, tyrannidem in appetitus hominum exercent. Nihil de scientia ipsorum intelligo, nec possum indicare, an ita in salubres sint pisces, vt ipsi dicunt: sed refero me ad optimum Syluium, qui graueriter eos reprehendebat, & interdicta de

non comedendis piscibus tollebat, demonstratis ad oculum ipsorum erroribus. Quanquam varietatem ferculorum improbraret, & pisces falsos, suaderetque pisces sine aqua, si fieri posset, condendos esse. Galenus duobus locis in suis scriptis plus obnoxij, nunquam enim lepra laborant, ut porci & lepores: neque scabie, ut verueces: neque putore, ut hirci: neque hydroposi, ut oves: neque apostematibus, ut boues: neque morbo caduco, ut cothurnices & galli Indici: neque inflammationibus, & pituitis, ut gallinæ & capones: neque pediculis, ut pipiones. Sicut in lege Dei videmus porcos & lepores, qui ferè omnes leprosi seu grandinosi sunt in regionibus Meridionalibus, itè animalia ungulas solidas habentes, aut fissas, sed non ruminantia, prohibita esse, tãquam infecta & male sana, cum tamen omnes pisces permittantur, exceptis piscibus mollibus & viscosis.

Nec est verisimile, Deum quadringenta piscium genera, qui sine sumptu pascuntur, & vsui hominum accommodatissima, creasse, si insalubres essent: cum vix quadraginta terrestrium animalium & volatiliū species sint advescendum idoneæ. licet fatear nihil perniciosius esse stomacho, quàm carne & piscibus permixtum vesci: sed possumus illis separatim vti.

Vtut sit: Apicius magister helluonum, omnium qui in mundo fuerunt delicatissimus, & Athenæus in conuiuio sapiens, testantur, Græcos & Latinos, vbi de delicijs ageretur, solos pisces magnificasse, quos nos ex poenitètia comedimus: ita ut magni viri honoris causa sese nominarent Auratos, Murænas, Lucios, nec opiparè conuiuia præterquàm ex piscibus parabant: ut documento est illud Ca-

ligulæ, quod sex mensibus durauit, & cui instituendo vniuersum Mare Mediterraneum expiscatum.

Interdum varietatis gratia, interponebant pauonem, phasianum, turdum, ficedulam, lepusculum, vel ingentem aprum omni volatiliū genere refertum: attamen semper pisces honore antecellabant, & nonnunquam ad pondus argenti vendebantur, ut supra dixi, & cum magna pompa in mensam ferebantur. Cato quoque iam suo tempore cōquestus fuit, carius piscem vèdi, quàm bouem, ut Plutarchus dicit.

Atqui verò pisces maris nostri Oceani longè maiores, pinguiorès, & sapidiores sunt, quàm pisces maris Mediterranei, sicut Rondeletius nos monet in libro de Piscibus: & illi possunt iudicare, qui in eadem mensa vtriusque maris pisces gustarunt, ut fit Tholosæ, quo pisces duorum marium adferuntur, videlicet, ex vrbe Agatha, & Bayonna: & potrò nullum est litus maris, quod varietatem pisciū non habeat.

Littus Picardiæ, vbi mare arenosum est, fert pisces latos: littus Normandiæ, & Aquitaniæ, quod petrosū est, fert pisces saxatiles: littus Britanniæ, quod est limosum, fert pisces rotundos, ut Lampretas, Congros, A sellos. Et ferè quodque tempus suos producit pisces, modò haleces recentes, modò Sombros, modò Lampretas, & similes: ita ut homines ignorent, vnde subito vna vice tam infinita halectum multitudo ad littus Franciæ & Angliæ perueniat: Trichidum in Gallicia, Thunnorum in freto Constantinopolitano, Sardinæ in littore Prouinciæ, Balenarum in Insulis Orcadibus, Alofarum in Barbaria, Ichthyocollarum in Terris Nouis, Murænarum in mare Siciliæ: attamen fateri oportet, magnum mundi Prouisorum hos pisces non nisi ad necessitatē nostram creasse. Omitto pisces aquarū Lulcium, qui vbique reperiuntur.

Quòd si igitur pisces in eo, quo olim, essent pretio, infinita piscatorum & coëtariarum existeret multitudo, & Piscinæ
Viua-

Viuariaque diligentius propagerentur: vefceremur piscibus marinis à mense Septembri vsque ad Martium, quo tempore sunt meliores, non expectata Quadragesima, cum pisces incipiunt oua fundere, saporem amittere. Ita fieret, vt vulgus, rustici & artifices vilitate carnis gauderent, & consequenter volatilia tanti non aestimarentur.

Recordor optimæ & politicæ rationis Doctoris Picardi, qua defuncto Regi Henrico ostendit, quod si in Quadragesima vsum ouorum permitteret, futurum vt post festum Paschatis neque gallinæ, neque pullastri inuenirentur: nam & in Anglia, quæ gregibus & volatilibus abundat, licet discrimen ciborum sublatum sit, nihilominus tamē interdicta certis diebus in septimana, non comedendi carnes, obseruare coguntur, vidētes carnem cariorem reddi: quanquam cum Regina, & Magnates aduersus sua interdicta faciant, populus quoque ea, vti decebat, non obseruet.

Sed mihi videtur alium esse modum commodiorem absque vlla prohibitione: nam homini nihil tam gratum & acceptum est, quam illud quod prohibitum est, quando ipse Legislator prohibitioni sue non obtemperat. Hinc fit, maximè populi parti saporem carniū tam suauem, & piscium tam iniucundum videri: quoniam illi qui carnes prohibent, non alio cibo vtuntur. testimonio fit Episcopus ille Hispanus, qui die qua carnibus abstinendum erat, recitatis quibusdam verbis caponem in piscem transmutauerat: remanente nihilominus forma accidentali, & sapore caponis, quemadmodum refert Pogghius Florentinus. Econtrā, si Princeps tollat prohibitionem, & interim tamē ipse vescatur piscibus, Magnates & aulici ipsum sequentur, & postea vniuersa plebs: & hæc est sola ratio pristini honoris piscibus restituendi.

Non vtar alio exemplo, pro confirmatione eius quod dico, quam Adriani, natione Belgæ, qui ex paupere scholari a-

ra Caroli V. Imperatoris discipuli sui. Is cum admodum amaret, & sine causa laudaret asellos salitos, accidit vt omnes eius aulici & consistoriales illis inuito palato vescerentur, sanctitati eius gratificandi causa: & statim quoque illorū cupidō plebem cepit, sicut Paulus Iouius scribit in libro de Piscibus: ita vt Romæ asellis salitis nihil esset carius: nam versuti aulici semper imitantur Principes, & quidem in rebus maximè ridiculis: quemadmodum contingit Ferdinando Regi Neapolitano, qui natura erat collo oborto, cui vt complacerent aulici, colum sicut ipse inuertebant: maxima enim pars plebis, imò stulti & imperiti opinionibus Magnatum lastantur, eosque imitantur. Ecce paradoxum quod in hoc argumento ciborum considerandum puto, ad subleuandam annonæ caritatem.

Quantum ad vltimum articulum, qui merces aliquatenus in pari pretio possit seruare, ea est æqualitas monetæ. Si enim moneta, quæ rebus omnibus pretia constituit, debet, est mutabilis & incerta: nemo erit qui veram eius quod in bonis habet, rationem inire possit: contractus erunt incerti: tributa, taxationes, stipendia, pensiones, & vacationes, incertæ erunt: pœnæ quoque pecuniariæ, & multæ consuetudinibus & constitutionibus limitatæ, mutabiles erunt, atque incertæ: denique vniuersus ærarij status, & aliorum quamplurium publicorū, priuatorumque negotiorum, in suspensio erit: quod maximè metuendum est, si à Principibus, qui subditis suis auctores & debitores iustitiæ sunt, monetæ falsentur. nam Princeps monetæ pedem, in præiudicium subditorum, & multominus extraneorum, qui cum ipso contrahunt, & cum suis negociantur: quoniam iurigentium subiectus est, alterare non potest, quin incidat infamiam falsatoris monetæ: quemadmodum Rex Philippus pulcher à Poëta Dante appellatus fuit, Falsificatore di moneta. hoc est, adulterator monetæ: quia primus monetam argen-

team in hoc regno dimidia parte ligæ debilitavit: quod subditiis occasionem magnorum tumultuū dedit, & Principibus extraneis perniciosissimum exemplum: cuius ipsum sero pœnituit, ac filio suo Ludouico Hutino testamento iniungeret, ut caueret à debilitatione monetarum. Et eādem ob causam, Petrus III. Rex Arragonū, ditionē Regis Maioricæ & Minoricæ, quem vasallum suum esse asserbat, fisco addixit, quod monetam debilitasset. Quāquam Reges ipsi Arragonum in eo peccarent, adeo ut Innocentius III. Pōtifex, ipfis tanquam vasallis suis, interdiceret ne amplius ita vterentur: cap. quanto. de iureiur. propter quæ interdicta, Reges Arragonum ad Coronā venientes, protestabantur, se nec cursum nec pedem monetę approbatę mutatuos. Pet. Bellug. in Specu. Prin. ann. 1245. & 1337. Sed non est satis hoc modo protestari, nisi ligæ, & monetę pondus, cōuenienti regula moderetur: ut neq; Princeps, neq; subditi, cū libuerit, eā falsare possint: quod alioqui semper, data occasione, facient, etiam si ferro vel igni cremandi essent.

Fundamentum autem, omnium qui monetas adulterant, tingunt, radunt, fingunt, miscent, tondent, non est aliud, quā metallorum mixtura nemo enim poterit metallum vllum purum & simplex pro alio subijcere, obstante colore, pondere, corpore, sono, & natura vnicuiusq; ab alijs differente: sicut ostendi, cū ab Ordinibus, ciuitatibus, Præfecturisq; Veromanduorum deputatus essem legatus ad ordines Fraciæ. Oportet itaq; ut recitatis à me incōmodis occurratur, in omni Republica constituere, ut moneta sit ex metallo simplici, & promulgare edictum Taciti Imperatoris Romani (Vopiscus in Tacito) continens prohibitionē sub pœna publicationis corporis & bonorum, ne misceatur aurum cū argento, vel argentum cum ære, vel æs cum stanno aut plumbo.

Verū quidem ab hac ordinatione excipi posset mixtura cupri cum stanno,

vnde æs & metallum sonans efficitur, quā tūc temporis in tali vsu quo nunc est, non erat: & mixtura stanni cum ære, ad fundē dum tormenta bellica. Neq; enim necesse est, vigesimā partem plumbi miscere cū stanno puro, ut reddatur malleo tractabilius: quia fundi & fabrefieri potest absq; eiusmodi mixtura, quę & bonitatem stanni corrumpit, & nunquam à plumbo separari potest.

Insuper vt edicti prohibitio dirigitur tam respectu monetę, quā operum aurifabrorum, & ductorum auri, vbi falsationes frequentiores sunt, quā in moneta, propterea quod probatio eius ibi difficilior est, & quia artificium sępē precium materię æquat, in quo deceptus fuit Archimedes, experiri volens quantū aurifaber ex magna corona aurea Hieronis Regis suffuratus esset: idq; ita, ne forma coronę periret. Cū enim illis temporibus vsu Lydij lapidis ignoratę duas massas, alteram auri, alteram argēti sumpsit, vt videret, quantum hæc & illa aquę ex vase eijceret plus minusve quā corona: & ex proportionē aquę, indicabat de volumine vtriusq; metalli, & quod aurifaber quintam partē subripuisset. Sed iudiciū eius incertum erat: quia præsumebat mixturam tantū ex argēto esse: scēt aurifabri ad conciliandā operi venustate & firmitatem, idq; quā minimis sumptibus, mixturā seu additamentum ex cupro puro, cum possunt, faciāt, quod est leuius argento, quo color auri pallidus & dilutus efficitur, cū cuprū colorem eius seruet magis viuū, & consequenter cuprum corpore & volumine maius est quā argentum in pondere æquali, quātum est inter 13. & 11. quod si mixtura ex cupro & argento sit, impossibile est verē de eo indicare, nisi quātum vtriusq; sit, sciri possit: & quamuis cognoscatur, tamē latens error, qui in metiendis aquarū guttis committitur, magnus est, propter discrimen voluminis metallorum: nec vllus est tam subtilis artifex vel aurifaber, qui per Lydiū lapidem explorare possit, quantū argenti

genti & cupri sit in auro, si mixtura facta est de vtroque.

Et quoniam aurifices & gemmarii semper conqueruntur, quod non possint sine detrimento opus facere ex auro & viginti duo ceratia, absque remedio, vel ex auro puro, ad $\frac{1}{4}$ remedij, iuxta ordinationem Regis Francisci anni 1540. & quia posthabitis omnibus Constitutionibus, opus faciunt ad 10. & sæpè ad 19. ceratia, ita ut in viginti quatuor marcis insint quinque marea cupri vel argenti, unde successu temporis moneta debilis confatur à falsarijs, qui lucrari volunt, nec circum plus quam necessariū est interdicere, ne ullum opus ex auro fiat, quod non sit conforme ordinationi, sub eadem confiscationis vitæ & bonorum poena: ut hæc ratio vultus auri in suppellectile & deauraturis purus maneat. Et quoniam impossibile est, ut aurifices dicunt, aurum excoquere ad vigesimum quartum ceratium, quin aliquantulum alterius metalli subsint, neque argentum ad duodecimum denariū, quin aliqua armistura remaneat: imò nec repurgationem auri secundum ordinationem, ad 23. & $\frac{3}{4}$. cerat. cum $\frac{1}{4}$ remedij: & argenti ad 11. denarios 2. grana. & $\frac{3}{4}$. qualis in regalibus Hispanicis deprehenditur, aut ad 11. denarios 1. grana, qualis est Parisiensium: quin subsit intertrimentum, & magnus sumptus, præter difficultatem & prolixitatem temporis: constitui potest, ut aurum in opere, & in moneta, sit viginti trium ceratiorum, & argentum vndecim denariorum, & duodecim granorum pure, & vtrumque absque remedio. quo facto aqualis erit auri argentiq; proportio, & in vtroque par erit detrimentum, videlicet, in viginti quatuor libris argenti, ad 11. denar. 12. grana, & in 23. ceratij auri, in erit vna libra alterius metalli, quod non sit aurum, & vna libra metalli in argento, quod non sit argentum, sed vel cuprum, vel aliud metallum, & tale argentum in hoc regno appellatur argentum regium, in quo vigesima quarta pars est cuprum. quæ ipsa ratione moneta aurea & argentea

fortior erit, & durabilior: simul etiam in opere multis impensis parcetur: & vitabitur interritura usus, & fragilitas. Ac ut iusta auri argentiq; proportio, quæ in vniuersa Europa & vicinis regionibus, ferè duodecupla est, etiam in monetarum ponderibus seruetur: oportet monetas argenteas & aureas conflare eodem pondere; quarum sedecim, & 32. & 64. marcæ efficiant: nec pondere grauior percutienda est, neq; etiam debilior: ut euitetur tam difficultas cudendi, & fragilitas monetæ aureæ & argenteæ puræ, quæ leuior esset vno denario ponderis: quam facilitas adulterandi vtramque monetam propter crassitudinem earum, ut in Portugallensibus aureis, & daleris argenteis, qui vnciam ponderis & plus habent, qualis etiam erat moneta aurea ponderans tribus marcis & dimidia, quæ Imperator Heliogabalus cudi iussit, & quæ Constantinopoli potere vnius marcæ auri conflata fuit, quarum quinquaginta Imperator Tiberius Regi nostro Childerico donauit.

Quo facto, neque nummularij, neque mercatores, neque aurifices, villo modo decipere imperitam plebem poterunt, vel eos qui ligam & pondus non intelligunt: quippe semper necesse erit duodecim nummos argenteos tradere pro vno nummo aureo, & quilibet nummus argenteus tantundem ponderabit, quantum nummus aureus eiusdem notæ seu characteris; ut videre est in simplicibus regalibus Hispanicis, qui pondere æquant coronatos solares habentes pondus conforme ordinationi anni 1540. videlicet 2. dena. 16. gran. quorum regalium simplicium, duodecim præcisè coronatum valent.

Et ne in permutatione eorundem nummorum tam aureorum, quam argenteorum aberretur, neue simplices accipiantur pro duplicibus, ut frequenter accidit in regalibus Hispanicis: oportet characteres esse diuersos, & non similes ut in numis Hispanicis, & nihilominus quantum ad argenteos, ut certi teneantur tituli
solido-

solidorum, denariorum, & librarū, prout continetur edicto Henrici II. anno 1557. promulgatum; propter solutionem censuum, mulctarum, & canonum dominicorum, iuxta consuetudines & constitutiones: solidum conuenit esse trium denariorum ponderis argenti regij, sicut diximus, quorum 64. marcam, & 4. librā vulgarem efficiat: quod est iustissimum precium quod dari possit: & quilibet rursus diuidi poterit in tres, vt singuli ponderent denarium, & sint quatuor paruorum denariorum currentium, appellabiturque denarius communis: vt solidus semper valeat duodecim denarijs: & querimoniarum dominorum, ratione solutionis iurium dominicorum, quæ olim in forti moneta alba persoluebantur, cessent, restituta cōflatura solidorum talium, quales fuerūt temporibus sancti Ludouici, hoc est, 64. in marca argenti Regij. Cæteræ quoque pensiones emphyteuticæ, & hypothecariæ, in pecunia constitutæ, soluantur eo valore, quo æstimatus fuit solidus tempore celebrati contractus: qui valor fuit tantum quatuor denariorum in liga, ad summum, intra centum annos: quæ est saltem tertia pars solidi antiqui, qualem oportet in vsum reducere. Talis erat drachma argentea per vniuersam Græciam vsitata, nempe octaua pars vnciæ, quem nos grossum appellamus, eiusdem ponderis quo solidi à S. Ludouico percussi, qui appellabantur grossi Turonenses, & solidi Turonenses. quibus solidis Turonensibus determinantur omnes antiqui contractus, statuta, & multi tractatus non solum huius Regni, sed etiam extraneorum, vt in tractatu inter Bernenses & tres minores pagos habito, stipendium militis vno solido Turonensi æstimatur: quod & in hoc Regno æquale fuit: & hanc ob causam Solda appellatur, sicut idem quoque stipendium Romanorum fuit, vt Tacitus dicit, & Græcorum, vt in Polluce legimus: quippe drachma eiusdem ponderis est, cuius solidus Turonensis. Veneti antiquos sunt secuti, & vnciam fecerunt octo grossorum seu drachmarum: & dra-

chmam 24. denariorum: & denarium 2. obolorum, seu 24. granorum: vt & in Francia fit, & in Hispania, & in Africa: à qua regula non est recedendum, vtpote antiquissima, in vniuersa Græcia, & regionibus Orientalibus.

Tametsi Romani veteres, vnciam Græcis æqualem habentes, scilicet 576. granorum: eam diuiderent in septem denarios suæ monetæ: & denarius valeret drachma Attica, & $\frac{3}{4}$. amplius. Qua in re Budæus errauit, dicens in vncia esse octo denarios, & denarium Romanum esse drachmæ Atticæ æqualem, & libram Romanam æqualem Atticæ minæ: cum tamen certum sit, libram Romanam habuisse tantum 12. vncias, & Minam Græcam 16. vncias, sicuti libra mercatorum in hoc regno: quod Georgius Agricola optimè demonstrauit per calculum Plinij, Appiani, Suetonij, & Celsi.

Si itaque monetæ aureæ & argenteæ cōflentur eodem pondere, eodem nomine, & eadem liga: hoc est, vt non plus misturæ in auro quàm in argento in sit: nunquā poterit æstimatio earundem augeri vel imminui: vt alias sæpè accidit, fere singulis mensibus, pro libidine eorum, qui auctoritatem apud Principes habent: qui mutuuntur & coaceruat monetas fortes, & deinde easdem augent precio: adeo vt exstiterit quidam, qui centum Coronatorum millibus mutuo sumptis, subito æstimationem singulorum quinque solidis augeri effecit, & lucrifecit viginti quinque millia Francorum. quidam alius cursum monetarum imminui curauit mense Martio, & mense Aprili rursus auxit, quarta parte lucrifacta. Submonebuntur quoque omnes adulterationes monetarū: & imperiti atque ignorantes cognoscent bonitatem vtriusque monetæ, ad spectu, sonu, pondere, absque igni, cælo, vel Lydio lapide. Postquam enim omnes populi ab annis bis mille, & amplius, fere semper, seruarunt & etiamnum seruant æqualem rationem auri ad argentum, impossibile erit & populo, & Principi, augere, minuire, vel mutare precium monetæ aureæ & argen-

argenteæ, si mixtura metallorum, quam billon vocant, ex Republica eiecta fuerit: & aurum ad 23. cerat. redigatur. Et nihilominus, vt plebi succurratur, necesse est etiam, tertiam speciem monetæ ex puro cupro cudi, absque cadmia, aut alia mixtura metalli, quemadmodum fieri cæptum, & in Hispania, & Italia fit; aut potius marcam argenti in mille quingentas & triginta sex partes diuidere, quam libet partem nouem granorum. Etenim Regina Angliæ sublati in vniuersum arotis numismatibus, seu (vt vocant) billonis, reduxit omnem monetam ad duas tantum species, vt minima moneta argentea, quam pfenning indigitant, valeat octo denarijs, vel circiter: quo fit, vt viliores merces minoris precio eni nequeant, & quod peius est, nõ potest minor elemosyna, quam eiusmodi nummus, pauperibus erogari: quod multos impedit ne quicquam largiantur.

Sed longè magis expediret, non alia, quam aurea & argentea moneta vti, si possibile esset minorem monetam, quam talem nummum cudi, & si marca argenti tam minutatim diuideretur, sicut in Lotharingia, vbi in octo mille nummulos, quos Andegauenses nominant, distribuitur, quorum ducenti regalem, & quadraginta solidum currentem nostræ monetæ efficiunt: suntque ex argento satis puro, quod si dimidia parte pauciores percuterentur, solidiores forent, & de liga vt dixi, possentque eodem momento feriri & stylo acuto signari. Cupri enim precium, quoniam singulis locis atque temporibus variat, minus idoneum est monetæ faciendæ, quæ quantum fieri potest, constans & immutabilis precio conseruari debet: & præterea nullum metallum æquè subiectum est rubigini, quæ notam & materiam exedit. Et quantum ad precium, legimus, temporibus belli Punici, libram argenti valuisse 840. libris cupri seu æris puri, libra 12. vnciarum: eodemque tempore denarius argenteus purus, qui septima pars vnciæ erat, de decem libris cupri, quibus valebat, auctus fuit ad 16. li-

bras, vt Plinius refert: quæ ratio ad 896. libras cupri seu æris pro vna libra argenti redit, libra 12. vnciarum existente. Postea infima moneta, quæ erat libra æris, media parte fuit imminuta per legem Papiam, remanente eodem valore: & cum maior argenti copia succederet, ad quartam partem reducta fuit, eadem æstimatione manente: quæ est ratio 224. librarum cupri pro libra argenti: quæ est prope modum æstimatio cupri in hoc Regno, vbi centum libræ, singulæ 16. vnciarum, valent tantum 18. Francis. & in Germania vilioris etiam precij est, licet suscepellex, & ipsa templa multis in locis cupro sint testæ: sed in Italia carius est, & magis etiam in Hispania, & in Africa, vbi longè minor eius est copia. Quod per longè abest ab æstimatione quam fecit Imperator Arcadius, qui libram auri cætum libris æris æstimauit: quod fieri nequit, nisi per modum prouisionis: quoniam abundantia huius metalli, respectu ad argentum habito, deminuetur. Dicit aliquis, copiam argenti etiam imminutionem precij eius adferre: sicuti re ipsa legimus in T. Liuiio, quod in foedere inter Aetolos & Romanos inito comprehensum fuerit, vt Aetoli pro decem libris argenti soluerent vnam libram auri: & nihilominus constitutione Arcadij, (l. vlti. de argen. pret. C.) libra auri æstimatur 14. & $\frac{2}{3}$. libris argenti: quia vult, quinque solidos auri pro argenti libra solui: & constituit 72. solidos aureos in libra: (l. quotiescunque. de susceptor. C.) ita vt quinque solidi sint præcisè decima quarta pars libræ & $\frac{2}{3}$. amplius: & hodiè precium est paullo minus duodecim pro vno.

Verum quidem antehac marca auri puri æstimata fuit 184. libris: & marca argenti 15. libris, & 15. solidis Turonensibus: ita vt pro marca auri puri infecti soluere oporteret vndecim marcas, quinque vncias, 23. denar. & 5. grana argenti regij infecti. In regionibus Septentrionalibus, vbi plurimæ sunt fodinæ argen-

ti, & paucissima auri, aurum est carius: adeoque æstimatione in camera Papali facta, marca auri æstimatur argenti marcis 12. & $\frac{7}{8}$ quæ propemodum pretij auri ad argentum proportio fuit ante annos bis mille quingentos. legimus enim in Herodoto, libram auri valuisse 13. libris argenti: & Hebræi in suis Pandectis, denarij aurei pretiū faciunt vigintiquinque argenteorum: quippe monetis aureis ad argenteas duplam rationem habentibus: vnde 12. & $\frac{7}{8}$. argentei singulis aureis valerent. Præterea legimus, temporibus Persarum, & cum Respublicæ Græciæ florerent, vnciam auri æstimatam fuisse libra argenti: quoniam stater Darius, pondere vnus vnciæ, valebat libra argenti, vt dicit Iulius Pollux. Ex quo licet iudicare, duo ista metalla antiquum pretij pedem habere.

Sed æstimatio auri sub posterioribus Imperatoribus accreuit, propter abusum auri in deurationibus omnium rerum: sicuti Nero magnum suum palatium, ambulatoria mille passuum continens, totum deaurauit: & post ipsum Vespasianus, inaurando Capitolio, summam septem millionum & ducentorum millium Coronatorum impendit: quin & Agrippa vniuersum tectum templi Panthei inaurauit, vt cuprum à rubigine seruarietur. sicut etiam ferrum solet inaurari, vt contra rubiginem præseruetur: imò & argentum sæpe deauratur, licet nunquam rubiginem contrahat. quòd si Principes non interdican inaurationibus, omnino necesse erit precium auri augescere: quia argentum non æquè tenax est, & vix aut parum adhibetur in argentationibus: & præterea fodinæ Septentrionis plurimū argenti, auri vix quicquam producant: vt & quæ in terris nouis sunt, plus argenti, quam auri proferunt.

Nihilominus mutatio pretij, quæ tractu temporis fit, insensibilis est, nec impedire potest quo minus liga monetarum ex duobus hisce metallis percussarum æqualis sit in omnibus Rebus publicis, mi-

stura metallorum, siue (vt vocant) billone expulso: cum præterea negotiatio in vniuerso terrarum orbe cōmanior nunc, quam vnquam antea, non possit insignem aliquam varietatem pretij auri, & argenti, ferre, nisi cōmuni omnium populorum consensu. nam & Augusti tempore, proportio auri, & argenti in India Orientali, in Occidente, similis & æqualis erat: quòd cum Rex quidam Indorum intellexisset, Romanorum iustitiam laudauit sicut refert Plinius. Sed impossibile est, precia rerum certa seruare, retento billone, qui ubique differens est, & inæqualis. quemadmodum enim precia rerum decrescunt, imminuto valore monetæ: vt lex dicit, ita etiam crescunt, aucta monetarum æstimatione.

Et necesse est vt augeatur & diminuat, cum nullus sit Princeps, qui æqualem metallorum misturam, (seu legem billonis,) cum alijs Rebus publicis seruet, imò nec in sua ipsius, quia lex seu liga solidi diuersa est à liga testonum, & paruorum denariorum, duplorum, liardorum, & aliorum: qui non diu in eodem statu permanent.

Prima fenestra, in hoc regno ad debilitandum argentum moneta formatū & immiscendum vigesimam quartā cupri partem, aperta fuit, vt daretur ansa mercatoribus apportandi argētum in hoc regnū, cui argentum deest: quo facto, vigesimo quarta pars argenti extraneis dabatur: quoniam tantundem in Francia valebat vndecim denarij & dimidius argēti, quantum duodecim denarij in alijs regionibus: sed nihil opus fuit: propter dititias Franciæ, quas semper venient quæ situm afferentes aurum & argentum vndique. Hoc malum magis inualuit tempore Philippi Pulchri, qui monetam argenteam media parte debilitauit anno 1300. tantundem argenti & cupri commiscens: paulò post vsque ad tertiam partem imminuebatur, ita vt noui solidi valerent tantum tertia parte antiquorum: & anno 1422. liga solidorum tam debilis fuit, vt marca argenti valeret octoginta libris Turonensibus, habere.

habereturque 1600. nummulos in marca operis. quanquam eodem anno Carolus VII. recuperata corona, quam amiserat, stabilien- & auctoritatis suæ gratia, iussit cudi, mense Nouembri, monetam nouam fortem & bonam, vt marca argenti ad octo libras redigeretur: sed tandem conflauit solidos quinque denariorum in liga, anno 1453. & postea paulatim semper imminuti fuerunt: ita vt Rex Franciscus I. anno 1540. cuderet ad 3. denar. 16. gran. in liga: & Rex Henricus ad 3. denar. 12. gran. adeo vt antiquus solidus argenti regij valeret ferme quatuor, remanente semper eadem æstimatione.

Nec ab alijs Principibus minus peccatum est: nam crucigeri germaniæ, qui antiquitus fuerunt ex argento 11. denar. 4. gran. hodiè sunt 4. denar. 16. gran. solidi Wirtenbergenfes, & grossi imperiales 6. denar. hoc est, tantundem cupri, quantum argenti continent: solidi, Rappini, denarij Argentinenfes 4. denar. 12. gran. nummi quos Rappenfening vocant, 4. denar. 3. gran. & floreni argentei 11. denar. 4. gran. quales sunt etiam nummi quinq; & decem crucigerorum. solidi Flandriæ seu fluseri, quorum 20. valent 24. nostrorum, sunt tantum 3. denar. 18. gran. in liga, & plus quam dux tertiæ sunt cupri: nummi quatuor fluserorum est 7. denar. 10. gran. in liga: nummi Geldrenfes 8. denar. in liga, & tertia pars est cupri. ante hac solidi seu grossi Angliæ fuerunt 6. denar. 22. gran. nec vnquam omne hoc Billonis genus plus quam viginti aut triginta annis in eadem liga, vel eodem pondere permanfit. Atque hinc exorta est differentia libræ Turonensium, grossorum, paruum, & mediocrium: libræ Normadig, libræ Britannicæ, & libræ Parisiensis, quæ omnes inter se differunt: vt etiamnum videre est in taxationibus Cameræ Pontificis. Et in Hispanijs, libræ Barcinonenss, Toletana, maioricana; in Anglia, libræ sterlingiorum valet octonis nostris: & in Scotia dux sunt libræ admodum diuerse, altera Sterlingica, & altera vulgaris. & in Italia nullus est Princeps, qui non pe-

culiarem habeat monetæ libram ab alijs differentem. Quemadmodum in simili, marca vbiq; continet octo vncias: sed vncia inferioris germaniæ debiliior est quam nostra, sex granis, Agrippinensis nouem granis, Noribergenfis sex granis: & econtrà Parisiensis fortior est. vncia, marca Neapolitana habet nouem grossos, Salernitana decem: & vix est ciuitas Italiæ quin habeat marcā ab alijs distinctam. qua ex re pes Billonis difficilior redditur, pondere & liga ita inter se variantibus: vnde misera plebs grauiter affligitur, & in mutandis pecunijs plurimum perdit, & generaliter omnes, qui non intelligunt paria, vt trapezitæ loquuntur, hoc est, valorem monetarum in mutando, ratione diuersorum locorum. quam ob rem de homine in negotijs rerum versatissimo dicimus, eum intelligere paria, quasi rem admodum difficilem. etenim monetarum negotium per billones & misturas ita obscurarunt, vt maxima pars populi nihil prorsus de eo intelligat. & quemadmodum artifices, mercatores, & quilibet in sua arte, sapissimè rem & opus innuunt: vt pleriq; Medicorum, qui loquuntur latinè coram feminis, & vsurpant characteres grecos, & verba Arabica, & notas latinas abbreviant, & quandoq; scripturam suam intrincant vt legi non possit, metuentes ne detectis eorum medicamentis, in minori precio deinceps habeantur: ita etiam monetarij, omiffa clariori locutione, scilicet, massam auri ex duodecim partibus habere duas partes cupri, vel alterius metalli, dicunt, esse aurum viginti ceratiorum: item pro eo quod apertius efferretur, nummum trium blancorum continere mediam partem cupri, dicunt, esse argentum sex denariorum in puritate, duorum denariorum in pondere, & quindecim denariorum in cursu: essentiam, qualitatem, & quantitatem denarijs & ceratijs contra naturam attribuentes, & pro eo quod dicimus, marcā continere sexaginta nummos, ipsi loquuntur de quinque solidis sectionis.

H h h h 2 dcin-

deinde aliam monetam stabilem constituunt, aliam instabilem, & tertiam imaginatiuam: cum tamen nulla moneta stabilis sit, & variatio & imaginatio prouenerit ex debilitatione ponderis, & permissione puritatis auri & argenti. Nam ducatus currens Venetijs, Romæ, Neapoli, Panormi, & Messanæ, quæ est moneta imaginatiua, olim fuit vera moneta aurea pōdere Angeloti, vel Medini Barbarici, & 4. denar. amplius: qui est planè Imperialis Flandriæ, eiusdem ponderis & ligæ, cuius erat antiquus ducatus valens decem Carolinis argenteis, & Carolinus decem solidis eius loci: ut quadraginta sex efficerent marcæ auri, & sex vnciam, quam diuidunt in tringinta taros, & tarum in viginti grana, vnde existit grossus in vncia plus quàm in vncia communi, quæ octo tantum grossos continet. huiusmodi monetam auream lex appellat solidum: qualis est Angelotus, quorum quadraginta octo marcæ constituunt, & septuaginta duo libram Romanam, duodecim vnciarum. qui diu in vfu fuit, comprehensus in legibus Græcorum, Germanorum, Anglorum, Francorum, Burgundionum: & nihil est aliud, quam coronatus solaris Franciæ, hoc est, solidus, quem monetarij, vocabulum solidi non rectè intelligentes, ab annis quinquaginta signarunt figura solis: populo nihilominus, qui magister vocabulorum est, antiquitatem retinente, atque etiamnum, escu sol, hoc est, coronatum solidum appellante: qui olim ponderabat quatuor denarios, sicuti Angelotus, sed postea Principes paulatim, & gradatim per grana, eum re duxerunt ad tres denarios, qui est coronatus vetus: & tempore Regis Ioannis, coronato veteri paulatim imminuto, sicut coronatus antiquus, tribus granis: conflati fuerunt coronati ad duos denarios & viginti grana ponderis, eiusdem ligæ qua antiqui erant, appellatiq; sunt Franci pedites, & equites. (nam quos hodiè, Francois, tunc Francs, siue Francos nominabant, quemadmodum adhuc in vniuerso Oriente, populos Occidentis

appellant Francos.) quo tempore etiam percussus fuit coronatus Burgundicus, quem Ridæum vocant, eodem pondere & ligæ: ac durauerunt vsque ad tempora Caroli VIII. quando coronatus Franciæ imminutus fuit sex granis ponderis, & $\frac{3}{4}$. ceratij puritatis: nam antiqui erant $23\frac{3}{4}$. cerat. & coronati vulgares, $23\frac{3}{4}$. cerat. Postea Rex Franciscus I. corrigens non nihil coronatum vulgarem, conflare iussit coronatos solares, 2. denar. 16. gran. & eiusdem ligæ, cuius erat coronatus vulgaris, excepta $\frac{1}{8}$. remedij, quod permansit vsque ad Regem Henricum, qui quatuor granis ponderis fortiolem fecit: & Carolum IX. qui quinque grana detraxit, anno 1561. Sed coronati veteres seu ducati Veneti, Genuenses, Florentini, Senenses, Castellani, Portugallici, & Hungarici, legem seu ligam $23\frac{3}{4}$. cerat. & 2. denar. 18. gran. ponderis retinuerunt, vsque ad annum 1546. quo Imperator Carolus V. ligam coronatorum Hispanicorum vno ceratio & tribus quartis, ac tribus granis ponderis debilitauit, conflans coronatos Castellæ, Valentiniæ, & Arragoniæ, qui Pistoleti nominantur, ad 12. cerat. 2. denar. 15. gran. ponderis: pessimum præbens exemplum alijs Principibus idem faciendi: sicut fecerunt Principes Italiæ: qui percusserunt ad 12. cerat. & infra, & 2. denar. 16. gran. ponderis: quales sunt coronati Romani, Lucenses, Bononienses, Salutiani, Genuenses, Senenses, Siculi, Mediolanenses, Anconitani, Mantuani, Ferrarienses, Florentini, & noui coronati Veneti. Sed & Paulus III. Pontifex cœpit suo nomine ferire coronatos $21\frac{1}{2}$. cerat. & 2. denar. 14. gran. ponderis: & eodem tempore Auenione nomine Alexandri Farnesij Legati & Nepotis Papæ, percussi sunt multo debiliores in ligæ, & quinque denar. pondere inferiores. quæ res incredibile adfert damnum subditis, & lucrum adulteratoribus, fictoribusque monetarum, & mercatoribus, qui conquirunt fortes monetas, ut ex illis alibi debiliores fieri

feri carent. Quod frequentius etiam accidit in moneta argentea altæ ligæ, & quæ est supra undecim denarios puritatis: ut sunt Regales Hispanici, qui omnes continent 11. denar. 3. grana, ex quibus alij Principes antehac magnum lucrum fecerunt. nam si vel in Testones Francicos conuertantur, ex centum millibus librarum capi poterit emolumentum sex millium quingentarum librarum, non debilitata liga Testonis Francici, qui continet decem denarios, 17. gran. puritatis.

Eodem modo Heluetij, qui Testones Francicos, in Testones Solidurenses, Lucernenses, & Vnderwaldenses commutarunt, in qualibet marca lucrificerunt 41. solid. 11. denar. & $\frac{2}{3}$. Turon. nam hi ipsi sunt tantum 9. denar. & 18. granorum, hoc est, 23. gran. puritatis inferiores sunt Francicis in qualibet marca, quorum æstimatio erat 25. solidi. Turonensium. & quantum ad pondus, 25 $\frac{1}{8}$. Teston Francici marcam constituunt, cum marca Testonum Solidurensium $\frac{3}{8}$. debiliior sit pondere, quæ æstimatio est 4. solidi. & 3. denar. Turonensium.

Et quoniam dicti Testones non nisi pro argento inferioris ligæ, quod billonem vocamus, haberi possunt, cum sint infra 10. denar. puritatis, æstimatione facta 14. librarum, 17. solidi. 4. denar. Turonensium in marca argenti puri: Testones autem Francici, cum sint supra decem denar. puritatis, censentur pro argento altæ ligæ, qui valor eadem proportionem reddit ad 15. libras, 13. solidi. Turonenses in marca argenti puri: & propter differentiam argenti altæ vel inferioris ligæ, iidem Testones minus quam Francici valent 12. solidi, 8. denar. Turonens. in marca Testonum.

Itaque Testones Solidurenses Francicis æstimatione sunt inferiores 41. solidi. 11. denar. in marca: ita ut singulis dictorum Testonum decedat 1. solidi. 11 $\frac{2}{3}$. denar. Turonens. Bernenses verò, quia sunt 9. denar. Turonens. plus valent, quam

Solidurensis. Porro, si in singulas marcas deni solidi lucrentur, emolumentum est satis amplum. Belgæ idem faciunt, Testones Franciæ in Regales Belgicos conuertentes.

Constitutionibus Principum penè omnium diligenter prospectum est, ne aurum & argentum ad extraneos exportetur, sub grauissimis poenis: sed impossibile est eas ita custodiri, quin tam mari, quam terra plurimum euehatur. & quamuis diligentissimè obseruaretur, ne quicquam omninò euehatur, tamen subditis non deerit occasio miscendi, fingendi, deformandi, alterandi, & fundendi monetas argenteas & aureas, quamdiu diuersitas ligæ manebit: siue id faciât vigore permissionum quibusdam aurifabris concessarum, siue directò cōtra prohibitiones: quia defectum ligæ, qui in opere ipsorum inuenitur, lucrificiūt tam ratione remediorum, quæ illis permessa sunt, quam incrustationum, & ferruminationum, quibus vtuntur: facientes opus ex optimis numismatibus, & deridentes leges & ordinationes, quæ pretium marcæ auri & argenti constituunt, cum mercedi & formæ operis, quātum velint, pretium imponant: adeò ut semper carius vendatur aurifabris, quam ordinationibus sit constitutum: argentum 40. vel 50. solidis, aurum 12. vel 13. libris in singulas marcas: quo fit, ut aurum & argentum carius emant aurifices, & mercatores, quam monetarij, qui ordinationem Regis transgredi non possunt, neque propter materiarum emptiones, neque propter conflaturam. Statim autem atque materia conuersa est in monetam pondere vel liga fortiorem, quam sit Principum vicinorum, funditur, & coaceruatur ab aurificibus, ut in opus conuertant, vel ab extraneis, ut monetā inde suo pede percutiant, cui rei velut ministri subseruiunt nummularij; sub prætextu commodandi populo mutatione monetarū, contrahentes cum aurifabris & mercatoribus extraneis. certum enim est, & deprehensum, ab annis 25. cum parui solidi re-

probatu essent, confatos fuisse eiusdem generis in hoc Regno ad summam viginti quinque millionum librarum, & amplius, præter nummos trium, & sex blancorum, quorum nulli iam inveniuntur, quia aurifices emolumentum in ijs animaduertunt. Quo fit, ut qui magnam habent auri & argenti suppellectile non possint ea gaudere: quia quàm impenso pretio ab aurifabris emerunt, nolunt cum tanta detrimento vendere.

Ac quidem Carolus IX. Rex plurimum perdidit vasu suu in monetam confatis: cum antea liga monetarum argentearum semper æqualis fuerit ligæ seu legi aurifabrorum: ita ut in vasu nihil perderetur præter opus: ex quo commune remansit prouerbiu, Sunt argentea vasa, nihil illic perit præter opus.

Itaque ut omnibus istis incommodis occurratur, oportet legem monetarum, & operum auri & argenti, esse æqualem, videlicet, viginti trium ceratiorum absque remedio, in auro, & vndecim denariorum, & 12. granorum, in argento. Inuenta autem fuerat via abusuibus quadantenus occurrendi, locato redditu monetarum, confiscationum, & mulctarum ex maleficijs prouenientium: & vestigal anno 1564. summa quinquaginta millium librarum annuarum addictum fuit, sed hoc iterum abolitum est Molini, anno 1566 & monetæ attributæ illis, qui maximam marcarum auri & argenti quantitatem se confaturos offerrent. quæ ratio ramusculos nonnullos & frondes præcidit: verum manente abusuum radice, nunquam erit fraudum finis.

Radix autem abusuum est confusio trium metallorum, auri, argenti, & cupri: qua cessante, neque subditi, neque extranei, quicquam fraudis machinari poterunt, quin subito detegatur. Nam quemadmodum moneta purè cuprea vel ærea non habuit in hoc Regno locum, propterea quod talis non cuderetur: sic etiam ærofa numismata seu billones, si reprobentur, & interdicto publico non cudantur amplius, billones extraneorum prorsus

tollentur. nec sperandum est, extraneos, & subditos desituros billoni priuatim operam dare, & omnes monetas extraneas recipere, quamdiu Princeps & Respublica billonem confari curabunt.

Quanquàm & alia, tam publica, quàm priuata ex eo redundet utilitas, si prohibeatur, ut dixi, mixtura metallorum: videlicet, ut vitetur imposterum detrimentum argenti, quod pro nihilo computatur in auro quatuordecim ceratiorum, vel supra, & perit propter sumptus ex coctionis, quæ instituitur per camentum regale, vel per aquam chrysulcam. nam sexaginta minimi solidis opus est ad separationem marce vnus: & nihilominus damnum permagnum est in insigni quantitate, sicuti omnes floreni Germanici sunt tantum sedecim ceratiorum, vel 16½. ad summum: vnde in centum mille marcis existit damnum triginta trium millium marcarum: & ad 1. ceratiam 400000. marc. & amplius.

Præter hæc, quæ dixi, abusus monetariorum cessabunt, respectu imminuti poderis, & debilitationis: ex quibus mercedes monetariorum redigebantur: quæ ut reprimeret, Henricus II. Rex Franciæ constituerat, ut illis solueretur ab exactoribus locorum, quæ constitutio etsi sancta fuit, tamen per Carolum IX. suasu Cameræ rationum Parisiensis, quæ demonstrauit, Regem loco percipiendi ex monetis suis lucri, quotannis plus quàm decem millia librarum perdere, sublata est: quia officiales mercedem, penè faciendo, accipiebant.

Sed vera ratio medendi est, suppressere omnes officiales monetarum, exceptis illis, qui in vna aliqua ciuitate erunt, ad percipiendum omnes monetas, & mercedem illis soluere per exactorè seu questorem loci: manente iure dominico: quod veteribus tamen fuit incogitum, nec vllatenus in monetis deducebatur, imò ne quidem ius confaturæ: quod valde necessarium foret: aut potius ut imponatur subditis tributum ad confationem monetarum:

rum: ut aboleatur ius dominicum & cōflatoriū: sicuti olim in Normannia factitatum est, & etiam nūc sit in Polonia: ut incredibili damno ac detrimento, quod subditi sustinent, occurratur, eademque ratione cessabit verietas pretij mæxæ auri & argenti, quæ infinitos abusus procreauit. Et monetæ extraneæ non recipiuntur, nisi ad fusionem tantum, nihilque computabitur pro iure dominico, neque pro cōflatione: non attentis diplomatibus à Principib. vicinis impetratis, ut alieno incommodo monetæ ipsorū tali pretio, quo in suo territorio, exponatur.

Ac ut omnis falsandi, adulterandi, & mutandi receptam monetarum aurearum, & argentearum legem, occasio amputetur: necesse erit, omnes monetæ in vnica tantum vrbe cōflari, in qua Iudices monetales residebunt: & reliquas officinas supprimi: (nisi Monarchia vel Respublica tam latè pateat, ut plures institui debeant:) quo in loco omnes aurifices opus faciant, interdicto sub pœna vitæ facto, ne alio in loco faciant, quia ab istis maximi præcipuique abusus proficiscuntur: dabiturque cognitio Iudicibus ordinarijs, per præuentionem, puniendi abusus qui committentur.

Satis enim notum est, quantum abusus in cōflatione monetarum in hoc Regno, & in sententijs fuerit, propter paucitatem Iudicum, quibus cognitio priuatiue attributa fuerat, & maxime post suppressionem generalium subsidiariorum. Necessearium itaque est, exemplum veterum Romanorum sequi, qui omnibus subditis Italiæ solum habebant templum Iunonis, ubi tria monetarum genera formabantur pura & simplicia, videlicet auri, argenti, & æris: & Triumuiros monetales, qui formabant & cōflabant monetæ publicæ, & in conspectu omnium. Et ne quis in pretio monetarum deciperetur, certum locum constituerunt, in quo monetæ probaretur, Marij Gratidiani rogatione.

Sicut legimus quoque in hoc Regno cōstitutionem Caroli Magni prohibitū su-

isse, ne alibi, quam in Palatio monetæ cūderetur. Sed posteaquā Philippus Pulcher, Carolus eius filius, & Iohannes, Reges, plures monetæ seu officinas in hoc Regno erexerunt, & in singulis monetis diuersos magistros, custodes, præfectos, aliosque officiales constituerunt, abusus quoque fuerunt multiplicati. Hic fortassis obijciat mihi aliquis, Persas, Græcos, & Romanos, monetæ plures cōflasse aureas, argenteas, & æreas, altissime seu perfectissime ligæ, qua fieri possit: & non defuisse tamen adulteratores, sicuti legimus apud Demosthenem in oratione contra Democratem.

Respondeo, difficile quidem esse, ijs Rempublicam prorsus expurgari: attamen ex mille qui nunc sunt, vix inueniuntur decem, obstante difficultate rei, cū lex seu liga auri & argenti vniciusque nota futura sit, ea ratione, quam supra deduxi. Quod si existat incōsideratus aliquis Princeps, qui mutare bonitatem monetarū lucri causa velit, sicuti Marcus Anton. monetam argenteam inferioris ligæ cudi fecit, statim ea eiicietur: & ipse ignominia apud omnes incurret, præter periculum rebellionis subditorum, quæ ingens fuit tempore quo Philippus Pulcher legem monetarum debilitauit. Vt sit, certum est, nūquam pauciores adulteratores monetarum fuisse, quam temporibus Romanorum, quorum omnis monetæ aurea & argentea erat altæ ligæ seu legis. Nam & Liuius Drusus Tribunus reprehensus fuit, quod rogationem tulisset, ut in monetæ argentea pars octaua æris immisceeretur, vel ut nos loquimur, ut fabricaretur ad 10. denar. 12. gran. puritatis. quo clarum sit, ne ab eo quidē tempore voluisse eos cōfusionem auri & argenti permittere: argentumque altissime legis fuisse, ut & aurum: quod & videre est in numismatibus aureis, quæ sunt 23 $\frac{3}{4}$. cerat. & inueniuntur nota Vespasiani Imperatoris, quibus tantum $\frac{1}{2}$. cerat. deest, quin aurum sit 24. ceratiorum, quod aurum est omnium purissimum.

Sed

Sed propter eas, quas recitavi causas, sufficit aurum esse 23. ceratiorum, & argentum vndecim denariorum, & duodecim granorum. ne relinquantur etiam excusandi occasio, ignibus imperari non posse: & $\frac{1}{8}$. vel $\frac{3}{8}$. remedij postuletur: vnde multi abusus oriuntur. remissis tamen duobus scripulis remedij, in marca monetæ percussione formata.

Rursus dici potest, expedire saltem duplos & denarios inferioris ligæ fabricare, ut evitetur gravitas monetæ æreæ. Respondedo, Si conflatio billonis in minimo permittatur, raptum iri in cōsequentiam liardorum, ac solidorum, & semper rediri ad principia. Et licet præter duplos & denarios nihil percuteretur, tamen aperiretur fenestra adulteratoribus monetarum, decipiendi plebeculam, in cuius vsum ista moneta cuditur, & quæ nihil eius rei intelligit, minusque sollicita est in ea recipienda, propter exiguum valorem quo æstimatur, nec inquit de bonitate vel intrinseco valore eiusdem.

Epistolam habeo Iacobi Pinatelli ad Regem Henricum II. in qua hæc verba continentur: Domine, notum tibi facio, intra menses sex in quadam monetarum tuarum conflatos esse solidos debiles, in qualibet marca, in pondere viginti solidis, & in liga quatuor solidis. cum placebit Maiestati tuæ, opus tibi ostendam: & demonstrabo, quantum damnum inde ad te, & populum tuum perveniat, quod longè grandius erit, nisi sçuerissimè huic rei Maiestas tua prouiderit. Eodem tempore idem constabat nummos sex blancorum, mandatu Regis, 4. denar. in liga, & 2. gra. remed. & 4. dena. 14. gran. ponderis: quod genus misturæ seu billonis tunc optimum erat in Francia: adeo ut statim refusum fuerit, & vix appareat amplius. Manifestum est autè cuius, damnum 24. solidorum in marca, ad Regem & populum redundans, efficere plus quàm 25. in centum. Et nihilominus idem Pinatellus à Camera Generalium monetarum subreptitiè impetrata commissione anno 1552. confla-

uit duplos, & denarios, Villanovæ ditionis Avenionensis, & Villafrancæ ditionis Ruergienfis: qui æstimati fuerunt tantum 12. solid. marca: & compertum est, ipsum hoc modo paulò minus quadringentis millibus librarum purè & simpliciter depeculatum esse: & gratiam sibi redemisse quinquaginta millib. libris, quas cuidam fœminæ donavit: quæ tamen magis supplicium differri, quàm veniam ei dari effecit.

Quare dico, misturam metallorum seu billonem nullo modo ferendum esse illi, qui Rempublicam falsis monetis expurgare voluerit. ita etiam cessabit damnum, quod miser populus reprobatione monetarum, aut pretij earum, postquàm debilitatæ sunt, deminutione perpeti solet. Nec apud Principes locum habebunt ij, qui ipsis vtilitatem proponunt, quam ex monetis suis percipere possunt: quemadmodum officialis quidam monetarum in consilio Divisorum proposuit, & ad Regem Carolum IX. perscripsit, magnum emolumentum ex monetis, ad solatium populi, conquiri posse: & calculo illius subducto reperiebatur, ex qualibet marca auri puri in opus collati, Regem percipiturum esse octo libras Turonenses, cum antea tantum 25. solid. & 4 $\frac{1}{2}$. denar. reciperet: & ex marca argenti Regij in opus collati quadraginta solidos Turonenses, cum antea 16. denar. tantum, ex conflatione Testonum Rex perciperet. Suadebat percutiendum esse ex argento Regio 12. solid. Turonen. in cursu, & 30. nummorum in marca, pondere 6. denar. 9. gran. & semisses, & quadrantes eadem proportionem: & monetam ex auro 24. cerat. & 1. cerat. remedij, & 30. nummorum in marca, eiusdem ponderis quo argenti, valore sex librarum Turonensium. & nihilominus volebat fabricari quoque minutum billonem trium denariorum in liga, & 320. nummulum in marca, & trium denariorum in cursu, & omne reliquum billonis genus infra 10. den. puritatis: marcæ constituens 14. librarum Turonensium.

Hæc illius opinio fuit, vt merebatur, reiecta: & perridiculum est cogitare, Regem tantum emolumentum ex monetis suis cum solatio populi corradere posse: si verum est quod Plato inquit, neminem unquam quicquā lucrari, quin alter perdat: cum ineuitabili necessitate damnum in subditos recasurum sit: quoniam extranei nihil eius sentiunt.

Sed vtiq; peropus est, magnum aliquem Principem missa legatione hoc ipsum apud ceteros efficere, vt Principes omnes communi consensu confationem billonis seu ærosi numismatis in posterum prohibeant: constituendo legem monetarum aurearum & argentearum, prout supra deductum est: & vtendo marca octo grossorum seu drachmarum, & 570. granorum in vncia, quæ est communissima, quod difficile non foret: quandoquidem Rex Catholicus, & Regina Angliæ iam pridem omnem billonem sustulerūt: & quoniam omnes monetæ aureæ Hispanicæ, exceptis Pistoletis, & moneta Portugallica, altioris ligæ sunt quàm dixerim, & omnis moneta argentea vndecim denariorum, trium granorum.

Et vtile esset, monetam fieri in forma proplastica, sicut faciebant veteres Græci, Latini, Hebræi, Persæ, Aegyptij: nam sumptus minores erunt, & facilitas maior, rotunditasq; perfectior, ad impediendum rāsores: nec flexioni aut rupturæ obnoxia erit: atque etiam perpetuò remanebit forma seu imago, vitabitur quoque molestia percussionis malleorū, nec opuserit circumciso, nec detrimentum ullū ex limitatura, aut remedium in pondere existet. sicut necessarium est duo scripula minimum tribui in marcā monetæ percussione formatæ, quin & maior numerus vno die conflabitur, quàm alioqui fiat toto anno: & auferetur præterea occasio adulteratoribus monetarum tam facile miscendi metalla, vti faciunt, in prælijs & incudibus, vbi moneta latè distenditur ad tegendum crassitudinē, item proplastice efficit omnia numismata eiusdem metalli æqualia, crassitie, ponde-

re, latitudine, & forma: aded vt si falsarius monetæ velit miscere æs cum auro, præter vel supra ligam 23. ceratiorum: volumen cupri seu æris, quod in pondere æquali duplo & $\frac{1}{2}$ maius est volumine auri, siue leuius duplo & $\frac{1}{2}$. quàm aurum in massa æquali: efficeret numisma longè crassius, & falsitatem detegeret: certū enim est, si massa auri æqualis massæ cupri ponderet 1551. scripula, quod massa cupri penderet tantum 729. quæ est ratio propemodum 17. ad 8. in grauiori pondere. sicut didici ex Domino Francisco Foxio magno ætatis nostræ Archimede, qui primus veram metallorum in pondere & volumine proportionem ostendit.

Idem iudicium erit de argento: quod volumen auro maius in pondere æquali habet: siue quo argento aurum grauius est in massa æquali, semel & $\frac{1}{2}$. quæ ratio est velut 1551. ad 1366. vel 9. ad 5. & cupri ad argentum, sicut 11. ad 13. vel præcisè sicut 1229. ad 866. quæ duo metalla propius pondere & volumine inuicem accedunt, quàm cætera, excepto plumbo, quod argento grauius est, quantum distāt 15. à 14. vel præcisè 866. à 929. sed non possunt eo vti ad falsandum, quia ab omnibus metallis, præterquàm à stanno, se separat. Minus etiam vti possunt stanno, quod est omnium metallorum venenum: nec pro argento fundi potest: quoniam leuius est quantum distāt 9. à 14. vel præcisè 600. à 929. & multò minus pro auro subijci potest, quod grauius est stanno in massa æquali, siue minus corpore in pondere æquali, quantum interest inter 18. & 7. vel præcisè inter 1551. & 600. hoc est, $2\frac{1}{2}$. grauius.

Quod ad ferrum attinet: non possunt falsari eo abuti in fusione: quia neq; auri, neque argenti misturam recipit: & cōnexio laminarum in ferro haud difficulter cognosci potest. Plinius ferruminatōnem appellat, qua adulteratores monetarum sua ætate utebātur. & certè Dominus de Villemor Cōmissarius belli, num-

num eiusmodi ferreum argento cooper-
tum mihi ostendit. sed pondus & volumē
detegit falsitatem, si propius inspicatur.
nam argentum est grauius ferro, in massa
æquali, siue minus volumine, in pondere
æquali, quantum distant 4. à 3. vel accurate
866. à 634. Et quoad aurum, impossibile est
ferruminationē adulteratoribus vsui ef-
se posse: quoniam aurum est minus cor-
pore quàm ferrum, in pondere æquali,
seu grauius in massa æquali, quantum in-
terest inter 6. & 9. vel 1556. & 634.

Pari modo metiendum non est, ne ar-
gentum viuum vsui esse queat ad falsan-
dum duo ista metalla: licet ad pondus
auri tam propè accedat, quantum 7. ad
8. vel 1558. & 1551. quia necdum ita re-
tinere potuerunt, quin in fumum euo-
laret.

Hæc de forma monetarum dicta sint,
deque vtilitate, quæ ex proplastica earum
dem fusione proveniret: quemadmodum
olim formatae fuerunt: donec coeptū est,
auri argentiue inopia laborari, exhau-
stis vndique fodinis, & duobus istis me-
tallis vsu consumptis, deperditis, occul-
tatis aut dissipatis: quæ de causa neces-
sitas coëgit monetam adeo tenuem fabri-
cari, vt ad signandam malleus sufficeret.
ex quo multatubus orti sunt. Sed quem-
admodum antiquissimi homines, qui non
multum auri & argenti habebant, idip-
sum malleo signarunt: ac deinceps maio-
rem eius copiam consecuti, cōperūt pro-
proplastice exercere: ita vt ad eandem
proplastice hodiè redeundum est.

Tentata fuit etiam fabricatio in mola:
sed compertum est, signum non satis com-
modè illic imprimi, & in centum mar-
cis materiae semper triginta marcis deci-
suræ existere, cum in incude saltem vna
sint vel duæ: & ipsum sonitum à monetis
in incude percussis differre: quineti-
am deprehensum est, singulos nummos
non esse eiusdem ponderis, quoniam la-
mine vno in loco tenuiores fiebant, quàm
in altero.

Porrò eius, quod dixi, marcæ auri &
argenti diuidendæ esse in partes seu num-

mos pondere æquales, absque fractione
nummorum in marca, vel denariorum in
nummis, vel granorū in denarijs, vtilitas
est euidentissima, tam ratione permutati-
onis marcarum & nummorum, quàm etiā
propter estimationem, pondus, & cursum
indubitabilem. Ita namque veteres vsita-
runt: nummus aureus & argenteus pōde-
rans 4. grossos vel drachmas, quæ est dimi-
diæ pars vncie, æqualis erit scilo Hebræo-
rum: & nummus 2. grossorum, seu quorū
32. sint in marca, æqualis erit Stateri Atti-
co, & Philippeo antiquo, & Nobilibus ro-
satis, & nummis aureis veterum Romano-
rū, quos lex appellat, aureos: & nummus
vnius grossi vel solidi Turonen. seu drach-
mæ, ad 64. in marca, æqualis erit drachmæ
Atticæ, & Zuzæ Hebræorum, quæ fuit mer-
ces diurna manuariorum in Græcia & v-
niuerso Oriente, quanquā denarius ar-
genteus Romanus esset: fortior pon-
dere. quod etiam fuit diurnum stipendiū
militis Romani, tēporibus Augusti: pau-
lō plus quàm simplex regalis Hispanicus.

Quod si mutationes & vicissitudines su-
bitæ noceant, & sint perniciose, poterit
pedetentim procedi fabricandi monetas
ad eum modum, quem dixi: vt detur vni-
cuiq; spaciū temporis, quàm minimo dis-
pendio expendendi billonis seu grossi nu-
mismatis. Super his difficultatibus cum
Blæsis essem, deputatus à Prouincia Vero-
manduorum: vocatus fui vna cum primo
Præsidente, & tribus Generalibus moneta-
rū, & Marcello Præsfecto grarij, vt ab eis
monetarū mederemur: vbi tandem fuit
conclusum, omnia ista suprascrippta, quæ
summatim deduxeram, esse quidē neces-
saria, sed difficultatē: & morbos Reipub-
licæ incurabiles non posse ea ferre, quod
idem est, ac si diceretur, præstare, egrotū
languore emori, quàm salutarem medici-
nam sumere, quæ palato displiceat.

Fatcor, argentum in billone vix ad me-
dietatem rediturū, si purificetur ad 11. de-
na. & 12. grana: sed econtrā perpetuū erit
commodum, si semel lex seu liga stabilis
seruetur, vt dixi. & nisi fiat, impossibile
est ruinam Reipublicæ euitare. Ac licet
statim

statim eodem momento omnia grossa numismata tollantur: dummodò mediâ damini partem Rex, mediâ populus ferat: tamen maius inde emolumentum ad populum redundabit, quàm si feriatur moneta debilis, & posteaquàm aliquantisper in usu fuerit, rursus reprobetur: sicuti frequenter videmus, singulis annis, imò singulis mensibus, singulis diebus, singulisque momentis augeri cursum seu valorem monetarum, earumque tot esse pretia, quot Prouincias, quot Ciuitates, quot pagos.

Non existimo quenquam fore, recto iudicio præditum, qui neget, expedire potius talem sanguinis missionem, ad euacuandos prauos humores, quàm perpetua febris conflictari, quæ toties paroxysmos multiplices. Videmus enim, ab anno 1538. (ne ulterius progrediamur) quo reprobata fuerunt numismata, quæ Vaccæ appellabantur, & decennio post, quo omnes billones rasi sublati sunt: percussos fuisse solidos tempore Henrici I. ad 3. denar. 12. gran. in liga: & tempore Caroli IX. ad 3. denar. argenti: qui minus valent, quàm billones rasi veteres, & reprobata illa numismata. Et nihilominus mox augetur pretium billonis, non aucta liga, ut exhiberetur populus, quæ admodum cum propinatur frigida ægroto: quia admodum care constat, quando rursus fit reductio aut reprobatio.

Summa itaque & Barbarica iniustitia est, & inuitabile Prouinciæ detrimentum, si Princeps suo arbitrio pretium auri & argenti muret, augendo vel deminuendo pedem monetarum ex duobus istis metallis fabricatarum in eodem gradu bonitatis: nec inuenturus esset vllum Principem aut populum vicinũ, qui commercia cum ipso tractare velit, præterquam in speciebus.

Atque demonstratio eius, quod tria illa metalla ita conflata, ut dixi, habitura sint naturalem & convenientem proportionem, apparet ex eo, quod tantundem intersit, inter aurum viginti trium ceratiorum, respectu auri puri, quantum

inter argentum vndecim denariorum, & duodecim granorum, respectu argenti puri duodecim denariorum.

Et hac ratione, obseruato cursu & titulo monetarum, de quibus dixi, cessabunt infiniti processus & lites, quas excitari videmus propter solutionem reddituum & debitorum, in forti vel in debili moneta, in auro vel in argento, in nouis, vel in veteribus coronatis.

Ad eundem modum, redditus & facultates vniuscuiusque certiores erunt: æstimatio rerum melius constituetur: incertæ monetarum mutationi occurreretur: contractus & commercia facilius expedientur: Principes & Magistratus auctoritatem suam obtinebunt: vsurariorum & impostorum fraudes præcluderentur: adulteratores monetarum exulabunt: & misera plebs incredibili solatio perfruetur.

Hæ sunt, Domine, rationes, meo quidem iudicio, necessariae, aut saltem apparentes. quoad caritatem rerum omnium, & viam, qua ei sit occurrendum. Sed ut certò cognoscatur, an subsistere possint, necne, haud opus est explorare vel indice alio, quàm politissimo & integerrimo iudicio tuo, quod longè rectius de illis statuet, quàm Lydius lapis, vel ignis vllus de auri puritate. Quæ me causa potissimum permouit, ut hæc in publicam lucem, & in conspectum omnium emitterem: cum neminem arbitrer ausurum esse, reprobare id, quod semel à te sit approbatum.

Nec tamen opinor, mihi in omnibus creditum iri: quod nimis foret ridiculum cogitare: minus etiam volui cuiquam contradicere: sed tantum inuitare eos, qui melius negotia & status publicarum rerum intelligunt, ut diligentius de illis curam suscipiant, quàm alioqui fiat. Et maximè incitare volui Dominum de Maestricht, & eos, qui bono publico se quadamtenus deuouerunt, ut in tam præclaro proposito

pergant. quo facto, Summi Pontifices, penes quos est potestas condendæ legis, necnon ij, qui eisdem sunt à consilijs, facilius, vt putō, statuere poterunt, quid ad honorem & incrementum Reipublicæ sit constituendum: vbi à multis intellexerint iustissimas miseræ plebis querelas, in quam dolor & damnum huius mali redundat: cum maior pars hominum non

possit dijudicare, vnde procedit: & ijs, qui aliquo eius rei indicio sunt præditi, non præbeantur aures, nec alia via relinquatur, præterquam per scripta, indicandi morbum ijs, qui facile remedium possint adhibere.

*Finis Tract. de augmen. & decem. auri
& argen. Ioannis Bodini.*

DESVMPTVM EX

VOLVME PRIMO CONSILIO.

RVM MARIANI SOCINI,

EIVSDEMQUE

CONSILIO CXLV.

SVMMARIVM.

Moneta deteriorata in materia, ligæ, aut pondere, ad tempus contractus sit respectus.

IN eadem questione quid iuris sit, appareat, paucis instando dico, & concludo absque vlla dubitatione, quod moneta debet attendi & considerari tempore contractæ obligationis, nam quicquid in alijs casibus sit dicendum, quando sumus in contractibus, si moneta cursu temporis fiat deterior, debet attendi moneta quæ currebat tempore promissionis, maxime quando deterioratio contingit respectu materiæ, vel ligæ, (prout contingit in casu isto, quia Bononensi fiunt hodie, & cudentur materiæ & ligæ deterioris.) Nā non est cōueniens, quod solutio fiat de alia moneta, quam quæ fuerit in mente contrahentium tempore contractæ obligationis. Ita est communis opin. omnium scri-

bentium in varijs locis, vbi de materia loquuntur.

Ita enim concludit Bart. in l. Paulus. 2. col. vers. quæro quid si moneta. ibi, primo modo. ff. de sol. & ibi communiter per omnes approbatum. sic tradunt Bart. & alij Dd. maxime moderni, in l. cum quid ff. si cer. per. vt ibi per Dec. col. si vers. in gl. si. Bart. & c. Bald. in conf. 499. ista q. an inspicatur moneta, in prin. 1. vol. Card. in Cle. 2. 19. q. de deci. Rom. conf. 123. circa primū. 2. col. vers. 3. idem principaliter. Domi. de S. Gemin. in conf. 137. quia alias super ista. 1. col. Pract. Papien. in forma libel. in act. hypoth. in gl. relaxandum, iure pign. post princ. ibi, de primo modo, & c. Corne. in conf. 31. de plurib. col. 5. vers. sic. tamen hoc non obstat. 3. vol. in conf. 287. in hac cōsultatione prope si. 1. vol. & in conf. 169. viso puncto, in prin. 4. vol. Et plenè tradit Gui. Pap. in q. 493. si fiat monetæ mutatio, per tot. obi claram rationem allegat.

Et demum ita concludit Albert. Brun. suo tract. de augmen. in vlt. cōclus. in vers. sic. his præmissis. & clariùs in vers. prædict

dicta conclusio qui statim sequitur, vbi propriè determinat casum nostrum dicens, quod quādo variatur bonitas intrinseca in moneta, vt quia fiat de minori vel viliiori liga. & sic minoris valeat, etiam quod fiat sub eadem pondere & sub eadem forma, semper solutio fieri debet de antiqua moneta, quæ tempore obligationis contra dē currebat, si reperiatur: & vbi non reperiatur poterit fieri solutio de noua moneta, ad æstimationem tamen antiquæ, vt sic Creditor in aliquo non damnicetur vt per eum, vt ita etiam volunt. Omnes Doctores præallegati. & etiam alij plures, in diuersis locis, quos longum esset referre. Sed pro maiori parte allegantur per eos, quos supra adduxi.

Et pro ista communi & verissima conclusione, videtur casus in c. olim causam. & c. cum canon. extra de censu. & ibi Doctores, declarant. & in d. l. Paulus. vbi similiter per omnes declaratur, de solu.

Nec obstat quod dici solet, solutionem fieri debere de pecunia currenti. & vsuali. vt videtur probari in c. 2. in fin. de maledict. & ibi gloss. dicit. & in d. clem. 2. de decimis & tradit Corn. in cons. 181. visis, colum. 29. i. volum. cum sim. Quia respon-

detur, primò illud intelligi de currenti & vsuali tempore, scilicet contractæ obligationis, secundum prædicta. Vel secundo quod fiat de currēti, respectu actualis solutionis, quia forte alia non reperitur, fiat tamen ad æstimationem antiquæ monetæ, & quæ currebat tempore obligationis, vt sic Creditor conseruetur indemnis. Vel tertio quod illud procedit in debito procedente ex dispositione legis, cū l. semper loquatur. l. arriani. C. de hæc. & ita primam & tertiam solutionem tradit Corn. in d. cons. 187. col. fin. & in d. consil. 321. col. fin. vt per eum.

Secunda autem sumitur ex dictis aliorum, maximè Alber. Brun. in locis præallegatis. Et cum prædicta conclusio sit apud nostros Doctores, indubitata, non curo amplius instare. Et præsertim quia in casu isto non est de hoc disputandum, cum veritas sit quod reus cōuentus tutus exceptione prescriptionis non possit cogi ad reuendendum, vt fuit conclusum circa primam dubitationem. Laus Deo.

Socinus Nepos Padua legens 1533.

EX SECVNDO VO-

LVMINE CONSILIORVM BAR-

THOLOMAEI SOCINI.

CONSILIVM CCXCVII.

SVMMARIVM.

Moneta si sortè varietur, quo modo debeat fieri solutio.

Dominus labia mea aperiat, & spiritus sanctus illuminet intellectum.

ROFVNDAMENTO præsentis consultationis præmitto quod in instrumento dotali Dominæ Iacobæ maritus confitetur se recipisse flores, 150. ad cōputum librarum trium pro singulo floreno, quæ verba significant, quod illa æstimatio reddi debet, & non maior sicut in qualibet red. aa in dotem,

lii3

æsti-

æstimata vera æstimatioe. l. si æstimatis. ff. solut. matrim. ita dicit Bald. in suo consil. 329. inci. Punctus questionis talis est in 2. vol. consiliorum in formis. vnde si hodie deteriorata esset moneta dubitaretur, quomodo debeat fieri restitutio dotis, dico, quod si illa moneta antiqua possit haberi, soluenda essent tres libræ pro singulis florenis. si autem non possit haberi & moneta noua est deterior, in bonitate intrinseca, quia moneta est soluenda in eadem bonitate, in qua erat tempore contractus, dico, quod est fides solutio in moneta noua & est soluenda æstimatio monete antiquæ, & non tanta moneta numero est soluenda, sicut erat antiqua, sed æstimatio illius antiquæ. vnde tunc 60. solidi faciebant florenum aureum nunc faciunt tantum 70. stante eadem bonitate floreni aurei & deterioratione monete solui debent 70. solidi pro illis 60. quia tantum valent, casus est in l. res in dotem & ibi Bart. ff. de iure do. & tenent Bart. Bal. & alij in l. cum quid. ff. si cer. pe. & Bart. in l. Paulus. ff. de sol. & d. Ant. & Cano. in c. quanto extra de iure iuran. vbi dicit Abb. quod hanc opinionem tenent communiter omnes tam legistæ quam Can. quia solui debet pecunia in eadem bonitate intrinseca, quæ erat tempore contractus. d. l. res in dotem. & d. l. cum quid. vnde si nō

reperiretur deuenitur ad eius æstimationem.

Quinimò ex quo in casu nostro fuit promissa dos. & contracto matrimonio fuit mora contractæ in solutione dotis iuxta no. in l. de diuisione. ff. sol. matrim. debetur pecuniæ æstimatio quanti plurimi fuit à tempore moræ, etiam attenta extrinseca bonitate. & æstimatio, secundum Bartol. & Doctores, in d. l. Paulus. & Can. maxime, d. Ant. & Abb. in d. c. quanto. & sic si tres libræ essent maiores pretij, tunc & meliores æstimationis debentur in ea æstimatio. l. vinum. ff. si cert. pe. cum materia. vnde cum promissa fuerit dos Bertæ, prout habuit Do. Iacob. in primis debent solui 150. floreni aurei in moneta, quæ tunc currebat vel in noua deteriorata solui debet æstimatio antiquæ, quia omnia quæ sunt in termino ad quem fit relatio, censentur repetita in termino referente, & cum omnibus qualitatibus suis l. si prior. & ibi. Bal. ff. sol. matrim. l. esse toto & l. institutio talis. ff. de hare. inst. l. si ita scripsero. ff. de condit. & demonstr. & quod plus est, quia promittens fuit in mora, teneretur enim quanti plurimi valuit moneta à tempore moræ, iuxta not. in d. l. vinum, & ita concludo.

Bartol. Socin. l. v. d.

CONSILIVM D. HENNING. GODEN IN ORDINE LXXVII.

ARGVMENTVM.

1 Censuræ siue redditus annuos iuxta intrinsecum valorem, qui contractus tempore fuit, persoluendos esse.

SVMARIA.

1 Pacta, & quod actum est in stipulationibus & contractibus seruanda sunt.

2 Legum austeritas pactis litigantium mitigatur.
3 In moneta habetur potius respectus ad cursum & taxam principis, quàm ad materiam.
4 Censuræ sunt soluendi ad antiquam monetam, seu illius valorem in qua instituti fuerunt, nisi sit in alterius monete solutione præscriptum.

In-

- 3 *Inspici debet moneta quæ er at tempore cõtractus, vel eius valor.*
 6 *Qualitas rei vendita & precij omnino inspici debet.*
 7 *Verba contrahentium diligenter inspicienda.*
 8 *Vsura est, quod sorti accedit.*

ECH haltet dieser fall also / das eine Communion, auß iren gemainen eynkommen/gulden vnd Geschossen Titio. 40. schock groschen/genger/geber / vnd vnuerschlagener Mûnz / vor fünfz hundert vnnnd zwanzig alte schock / Järlichen sein lebenlaug allein / vñ Sempronio in berürter form/sechs schock Groschen jārlicher zins/auff anderhalb hundert schock Groschen auff widerkauff/mit anderhalb hundert alten schocken Landwehr verkaufft hat. Nun hat sich die mûnz geändert / vnd auff zweyerley pfennige gezweyfacht / also das die eine fast höher / vnd schier zweyfacht besser / denn die/so zur zeit des kauffs geweest / vnd damit gekauft ist.

Derowegen hat diese Communion vor die sechs schock Groschen Sempronio widder ab zu kauffen / mit anderhalb hundert schock Groschen / nach werdierung der mûnz / damit die gekauft sein. Vnd Titio hinfurter seine zins auch allein nach der werdierung solcher mûnz / damit der zins gekauft ist / zu bezalen. Wiewol sie in zwölff / oder fünfzehen Jar lang/nach der jetzigen/vnd hohen mûnz gegeben / des sich be-

meiste zweien wengeren anzunehmen / vnd vermeynen / der Widerkauff billicher mit der jetzigen / vnd guten mûnz beschehen / vnd das die zins damit auch sollen bezaltet werden / auß krafft der verschreibung / vnnnd der Verkäuffer engener Willkühr außgetruckt / in diesen worten / genger/geber vnuerschlagener mûnze. Item das sie solchen jārlichen zins / sechs alte schock wider abkauffen mögen / vor anderthalb hundert schock Landwehr. Nun sey diese gute mûnz der Landwehre / derowegen sie verhoffen / das die Verkäuffere / ihre verschreibung / lauth irer wort / müssen halten.

Quoniam in stipulationibus & ceteris contractibus inspici oportet quod actum est, & formam pactorum, quæ legē representat, observari, l. semper in stipulationib. l. contract. ff. de re. iur. & in reg. contract. eod. tit. lib. 6. Servare ergo ipsos vendentes oporteat, naturam horū verborum, genger/geber / vnuerschlagener Mûnz. x. c. qualiter de pact. Quamvis aliud forte foret si eis verbi contrahentes non fuissent vñ. Quia flegum austeritas pactis litigantium mitigatur. l. si. in fi. C. de temp. & repa. appell. l. si quis in cõscribendo. C. de pact. & l. pacisci. ff. eo tit.

Vnnnd das sie nicht jhrre / ob die Mûnz zu jener zeit am Silber geringer gewesen sey / so nicht die gute sondern der lauff vnd die sagung der Mûnze anzusehen sey. Wie der Landsfürst die gesagt habe. Per ea quæ notat Bartol. in l. qui fallam. ff. de fallis. & l. Paulus. ff. de solutio. in principio. Vnnnd es woll geschehen kan / das mit jenen alten vnnnd geringen pfenn

pfenningenn/so vielgekauft ist wor
den als leht mit dem gutten. Et in
moneta † habetur potius respectus ad cur
sum & taxam Principis, quam ad materi
am, l. fin. C. de vet. numinis. potesta. libr.
11. octuagesima octava, distinctione eijci
entes. Et ea quæ notat Abbas Sicul. in c.
quanto. de iureiur. Maximè cum possibi
le sit quod tanta fuit estimatio rerum pro
moneta tunc currente, quantum pro mo
derna. Quare similiter solutio fieri debet
secundum monetam currentem. l. Labeo.
ff. de verb. significat.

Hierentgegen vermeinen die von
der Communio vnd verkauffer/
sie seindt nicht schuldig diese Zinse
mit der hohen wehre zuzalenn / son
dern so die kleine Münz damit ge
kauft vnd contrahieret / auch genge
vnd genehme sey / daß die damit be
zalen / vnnnd den widderkauff damit
thun mögen / Ob auch die kauff
münze / vnd damit der Zins anfang
lich bezaleet / ist vergangen oder ver
schlagen / daß sie dennoch nicht hö
her verhauffet weren / denn allein zu
der Verschafft derselbigen münze /
damit der Zins gekauft sey / anders
were der contract vngleich / vnnnd
wurdt ein theil mehr denn der an
der beschädiget / daß nit seyn solle. &c.
Hieraus fließt die frage was recht
hierzuy sey.

Kürzlich ist hierauff in recht mit
antwort bewillichen zu beschließen/
daß obgedacht Communio den
Widderkauff der Münz damit ge
kauft ist / vnd nit höher von Sem
pronio thun möge / vnd Titio vor
berurter zins halben / nit höher ver
haufft sey / denn allein nach Werde

schaffe der Münzen / damit der zins
gekauft / vnd in die zeit des Kauffs
geng / vnnnd genhem gewest ist. Es
were denn sach daß sie in verwerter
zeit lang bessere münz jährlich be
zaleten / Vnd Titius den zins in an
derer münz / also anders verjahret
vnd præscribieret hette.

Quod sic † probatur, quia cæsus sunt sol
uendi ad antiquam monetam seu illius
valorem in qua instituti fuerunt nisi sit
in alterius monetæ solutione præscrip
tum. Per tex. in gloss. & Doctor. in c. olim
causam & in c. cum Canonicis, de censib.
Et ea quæ notat Specul. in titu. de obligat.
& solutio. §. 2. versic. Pone in statuto. Si e
nim pecunia est debita ex contractu se
cundum æstimationem prioris monetæ,
quæ erat tempore contractus, etiam ita
fieri debet solutio. prout notant ibi Spe
culator. & Ioann. Andr. in addit. & simili
ter ibi Bal. in addit. Quod scilicet obliga
tio conuentionalis intelligi debeat de
currente moneta tempore obligationis.
Idem Francisc. Zabarel. in clem. 2. de de
cimis, in 13. quæst. & Paulus de Castr. post
Bart. in l. Paulus. ff. de solutio. Quod si ap
paret in qua moneta obligatio est contra
cta de illa solui debet eius æstimatio. &
Cyn. in l. minoris. C. in quib. causis. rest. in
integ. non est necesse.

Et † idem quod inspicere debeat moneta
quæ erat tempore contractus seu eius val
or, notat Bald. in l. illud. in col. fin. vers.
vltim. quæro. C. de sacrosanct. eccles. &
Canon. in c. quanto extra, de iureiurand.
Nec obstant verba contractus supra pro
parte aduersa allegata, illa videlicet,
genger / geber / vnuer Schlagener
Münz. Item Landwehr. &c. quoniam
sunt intelligenda genger Münz. &c.
quantum ad valorem & æstimationem
prioris monetæ in qua contractum est,
qui quidem intellectus tacitè inest de iu
re, vt æque bonum reddatur. prout fuit
numeratum per ea, quæ habentur & no
tantur

6 rantur in l. cum quid. ff. si cert. pet. Et per ea que not. Bart. in l. semper in stipulatio. ff. de regul. iur. Ex t. qualitate nanque rei venditæ, item ex qualitate pretij inspicere oportet, quid rectum sit. Et sic hæc verba, genger Münden et. intelligenda sunt secundum valorem & qualitatem monetæ pretij venditionis factæ.

7 Hoc enim suadet æquitas, mens & ratio huiusmodi verborum, ut minus lædatur commune. c. cum dilectus, de consuetud. Et ea, que not. Abb. in c. cum olim, eo. tit. ac Bartol. in l. omnes populi. ff. de iust. & iur. in 6. q. principali. A quibus puto ratione & mente verborum contrahentium, licet arguere c. intelligētia. c. propterea. & c. in his, extr. de verb. sign.

Præterea prædicta procedunt maximè, si minor moneta, secundum quam contractus celebratus est, seu si illius monetæ æstimatio hodie frequenter sit in cursu, quoniam in tali moneta minori fieri debet solutio, & non secundum monetam

maiores, ita not. gl. in d. l. semper. & Franci. Zabarel. in alleg. Clem. 2. in 12. quæst. & Paul. de Cast. in præalleg. l. Paulus. Et per hoc relinquo etiam solutum aliud contrarium ex adverso allegatum.

Adde ad hoc, Nam si reemere debeat, maiori moneta, quam res sit empta, dabitur aliquid ultra: & illud ultra est illicitum, ut not. in c. illo vos, de pignorib. Et not. Innocent. in c. in ciuitat. in fin. de vsur. & Vvilhel. de Monte Lau. in Clem. ex grande, de vsur. & ibi Cardinal. in §. ceterum, in 3. quæst. t. Quicquid enim accidit sorti, vsura est, tex. cum glo. in verb. non posse. in fin. in l. rogasti. §. si tibi. ff. si cert. pet. Et probatur in l. si tibi decem millia, in princip. ff. de pact. 54. q. 3. c. plerique. Vide gloss. magnam, in c. conquestus, extr. de vsur.

Finis Consil. in materia Monet. Henning. Goeden.

D. IOACHIMI MYNSINGERI OBSERVAT. I. CENTVR. IIII.

ARGVMENTVM.

Valor monetæ a quo tempore sit inspicendus.

QUOD D. valor monetæ inspicendus sit à tempore contractus, seu obligationis, & non à tempore solutionis, siue valor accreuerit, siue decreuerit, post multam Dd. disputationem frequentius obtinuit. Vnde, si accreuit, tunc debitor deducere potest valorē vel incrementum illud, quod veteri æstima-

tioni intra tempus solutionis accessit. Sin verò quantitas monetæ intra tempus solutionis decreuit, atque valor diminutus est, tunc debitor supplere tenetur valorē tempore contracti debiti currentem atque vfualem: & sic regulariter solutio facienda est de noua moneta proportionabiliter ad æstimationem antiquæ, ne utroque casu alteruter contrahentium plus aut minus, quam datum acceptumque sit, reddat vel recipiat. Atque hoc in terminis velle videtur c. causam. iuncto c. cum canonicis, de cens. Hanc sententiam, tan-

Kkkk quam

bras debeas, cum libra 20. asibus semper constet. satis erit centum libras reddi: quamvis asses minoris estimationis sint. Cum enim Philippeos vel libras debeas, verum est te soluere quod debes: nec extrinsecus accedens valor quicquam mutat. Et propter futura intentionis vel imminutionis mutuum periculum, nemo censetur laesus. l. de fideicommissio. C. de transactio.

Hoc vult, quemadmodum per speciei solutionem quis plenarie liberatur, non attento aliquo augmento vel decremento, quod medio tempore forte superuenit: eodem modo in obligatione generali librarum thallerorum simplicium, florenorum Brabantinorum, Coloniesium, 15. batziarum, & similium, dicendum erit: sufficere videlicet, ut vniuscuiusque floreni, thalleri, &c. estimatio, habito respectu ad tempus solutionis, & non contractus, persoluatur, habetque conclusio nostra 2. maxima locum. Itaque sequitur hoc pacto:

Idque verius receptiusque est, nisi cum materia seu bonitas interior imminuta proponitur: Tunc enim eius estimationis reddi debet, quae tempore contractus fuit. c. olim. c. pen. de cens.

Hæc verba D. Alcia. sunt clara, voluntque in mutatione monetarum valoris in-

trinseci, aduerrendum esse, valorem contractus tempore existentem, qui siue creuerit, siue auctus fuerit medio tempore, hoc ipsum vel in commodum, vel in incommodum debitoris cedere debet, præcedit enim text. alleg. l. cum quid. Ut eiusdem generis, & eadem bonitate solvatur quod datum est: facitque hic & operatur nostra conclusio alleg. 1. maxima Sequitur:

Quod si diminutio estimationis post moram facta sit, tunc semper imputandum moratori detrimentum constat. l. quod te, eod. Et idem si centum Philippeos aureos mihi Calendis Ianuarijs debebas, qui tum drachmis argenteis expendebantur decem: deinde post moram novum tantum ceperunt expendi, damnum illud ad te pertinebit. Bart. l. Paulus. de solut. Quod si aucta fuerit estimatio, & undecim drachmis censentur, non tamen quicquam moratori lucri inde accedit.

Hoc vult, Morosus propter moram commissam, in duriorem causam, siue in intrinseco, siue in extrinseco valore versetur, semper tenebitur. Vide cap. nostr. 26. lib. 2. quaest. monet. de mora.

Rener. Budel. Rurem. IC.

Finis Tract. de Monetis, & re Numaria.

LAYS DEO, VIRGINIQUE MATRI.

[The page contains dense handwritten text in a cursive script, likely from a historical manuscript. The ink is dark, and the handwriting is somewhat faded and slanted. The text is arranged in approximately 20 horizontal lines across the page. There are some small gaps or corrections visible between lines.]

